

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1	Osoba prywatna				"CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA"	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
2	Osoba prywatna			Nie gorze się na wchodzenie człowieka w ten obszar		Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Zgodnie z opracowanym Planem Zarządzania dla Puszczy Białowieskiej, ingerencja człowieka została ograniczona do absolutnego minimum. Pozyskanie drewna dopuszczone jest jedynie na 3,38% powierzchni Puszczy i wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych (nie są nimi zręby częściowe czy zupełne). Celem tych działań jest zachowanie i wspieranie naturalnych procesów przyrodniczych. Na obszarze objętym Planem obowiązuje zakaz budowy nowych dróg, co dodatkowo wzmacnia integralność ekosystemu. Polowania zostały znacząco ograniczone — w strefach 1 i 2 są całkowicie niedozwolone, natomiast w strefach 3 i 4 mogą być prowadzone wyłącznie w ramach działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych, zgodnie z zasadami ochrony przyrody. Wszystkie działania prowadzone na terenie Puszczy mają na celu zachowanie jej unikalnego charakteru, różnorodności biologicznej oraz wartości jako dobra narodowego. Ochrona Puszczy realizowana jest w sposób zgodny z obowiązującymi przepisami prawa, wiedzą naukową oraz zasadami zrównoważonego rozwoju.
3	Osoba prywatna	2.3.2 Ochrona dzikich zapylaczy			Domowe odmiany pszczoły miodnej mogą być zbyt silną konkurencją dla dzikich zapylaczy. Wskazane byłoby ograniczenie się do odmian tradycyjnych, rodzimych	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	W ramach działania 2.3.2 przewidziano opracowanie Planu ochrony dzikich zapylaczy, w ramach którego winny być podjęte tematy wskazane w przekazanej uwadze.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					odmian lokalnych, zamiast komercyjnych ras.		
4	Osoba prywatna	3.3.		Utrzymanie łączności między Puszcą Białowieską a innymi kompleksami leśnymi poprzez ochronę i kształtowanie korytarzy ekologicznych	To jest wspaniałe i byłoby jeszcze lepiej, gdyby całą powierzchnię Obiektu przyłączyć do Parku Narodowego	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie. Postulat objęcia całej Puszczy Białowieskiej statusem parku narodowego odnosi się do kwestii, które nie są przedmiotem prac nad opracowaniem Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (część polska). Zmiana granic parku narodowego oraz jego otuliny pozostaje poza zakresem kompetencji zespołu opracowującego Plan i należy do właściwych organów administracji publicznej. Plan zarządzania przygotowywany jest dla Obiektu o granicach określonych we wniosku renomacyjnym złożonym przez Rzeczpospolitą Polską do UNESCO w 2014 roku. Dokument ten koncentruje się na działaniach ochronnych i zarządczych w ramach istniejącego Obiektu Światowego Dziedzictwa, zgodnie z jego zatwierdzonym zakresem terytorialnym.
5	Osoba prywatna	5.2		rekomendacje eksperckie	Pozyskiwanie drewna jako efekt uboczny działań ochronno-hodowlanych niesie ze sobą spore ryzyko nadużyć ale wyobrażam sobie sprzedaż drewna pozyskanego z wycinki gatunków uznanych za inwazyjne	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
6	Osoba prywatna	rozdziale 6.4	133	proszę o wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO	Pozweoli to na skuteczniejszą ochronę integralności obszaru i zachowanie procesów ekologicznych	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
7	Osoba prywatna	6.4.1 Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w szkołach w rejonie Puszczy Białowieskiej	105	-Lekcje terenowe, ścieżki dla dzieci. -Budowanie lokalnej dumy, bezpieczeństwo zachowań w lesie.	Dzieci i młodzież wychowujące się w otoczeniu Puszczy powinny mieć możliwość poznawania jej wartości przyrodniczych i kulturowych w praktyce – poprzez zajęcia terenowe, ścieżki edukacyjne, warsztaty w szkołach i udział w programach angażujących całe rodziny. Tylko w ten sposób możliwe będzie budowanie trwałej więzi emocjonalnej i poczucia współodpowiedzialności za dziedzictwo, które w przyszłości będą one współzarządzać. Edukacja ekologiczna od najmłodszych lat jest inwestycją w przyszłość Puszczy:	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Rozdział „Kierunki i działania” w projekcie Planu Zarządzania przewiduje działania edukacyjne, których dotyczy uwaga, m. in. w ramach: • Działania 6.4.1 Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w szkołach w rejonie Puszczy Białowieskiej, • Działania 7.1.1 Opracowanie strategii edukacji przyrodniczej i kulturowej w kontekście celów ochrony Światowego Dziedzictwa, w tym Białowieża Forest, • Działanie 7.2.1 Utworzenie Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, • Działania 7.2.2 Rozpowszechnianie wiedzy o Obiekcie i jego znaczeniu dla obecnych i przyszłych pokoleń • Działania 7.3.2 Utworzenie i utrzymanie ścieżki edukacyjnej

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					wzmacnia świadomość lokalną, uczy szacunku dla przyrody i pozwala minimalizować konflikty na styku ochrona–gospodarka. Zapisanie w planie zarządzania działań edukacyjnych i ich finansowanie powinno być jednym z priorytetów, jeśli chcemy, by ochrona Obiektu Światowego Dziedzictwa miała trwały charakter.		poświęconej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości. Ponadto projekt Planu przewiduje również działania edukacyjne skierowane do przedstawicieli administracji publicznej (Działanie 7.3.1 Prowadzenie edukacji dla pracowników administracji publicznej na temat Obiektu) oraz działania edukacyjne dotyczące niematerialnego dziedzictwa, dóbr kultury oraz krajobrazu Puszczy Białowieskiej (Działanie 6.1.1 Ochrona dziedzictwa niematerialnego Puszczy Białowieskiej i upowszechnianie wiedzy o nim, Działanie 6.1.2 Ochrona i promowanie dóbr kultury oraz krajobrazu Puszczy Białowieskiej).
8	Osoba prywatna	Rozdział 3.1 oraz Tabela 4 Zagrożenia		Brak wzmianki o zagrożeniu jakim jest utrata różnorodności biologicznej wskutek porzucania ekstensywnej gospodarki w postaci wypasu zwierząt gospodarskich w lasach, głównie dąbrów świetlistych oraz grądów miodownikowych oraz światłolubnych gatunków roślin np.: sasanka otwarta, groszek wschodniokarpaciki, wymarły już dzwonecznik wonny.		Uwzględniono częściowo	W załączniku nr 6 do Planu, stanowiącym katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach Obiektu, uwzględniono działania dedykowane siedliskom świetlistej dąbrowy, w tym m.in. koszenie (lub spasanie) runa z usunięciem pozyskanej biomasy poza obszar siedliska. Ponadto, wyszczególniono w ww. dokumencie również działania ochronne dotyczące gatunków, m.in. sasanki otwartej. W odniesieniu do grądów miodownikowych doprecyzowano zakres działań ochronnych dla siedlisk grądów subkontynentalnych w zaleceniach eksperckich, przedstawionych w tabeli nr 6. Należy również podkreślić, że działania ochronne opisane w załączniku nr 6 uwzględniają zakres działań przewidziany dla siedlisk grądów w projekcie Planu Ochrony dla obszaru Natura 2000 Puszcza Białowieska.
9	Osoba prywatna	Cel 2. Ochrona różnorodności biologicznej na wszystkich jej poziomach (ekosystemowym, gatunkowym i genetycznym) oraz istotnych dla niej siedlisk	str 71	Dodać ochronę czynną widnych grądów miodownikowych poprzez wycinkę ekspansywnego graba oraz podszytu, wypas zwierząt gospodarskich np koników polskich, okresowe koszenie runi i grabienie ścioty. Grądy miodownikowe stanowią jedno z wielu ważnych odmian grądów w Puszczy Białowieskiej. Ich zanik klóci się z celem ochrony jakim jest ochrona różnorodności biologicznej na poziomie gatunkowym, ekosystemowym i krajobrazowym.	Jako siedlisko 9170 grądy miodownikowe ukształtowane w wyniku wypasów zwierząt gospodarskich w lasach traktowane są standardowo jako typowy grąd co skutkuje zapobieganiu ekspansji graba, ocienianiu runa leśnego i zanik światłolubnych rzadkich i chronionych gatunków roślin.	Uwzględniono częściowo	W odniesieniu do grądów miodownikowych doprecyzowano zakres działań ochronnych dla siedlisk grądów subkontynentalnych w zaleceniach eksperckich, przedstawionych w tabeli nr 6. Należy również podkreślić, że działania ochronne opisane w załączniku nr 6 stanowiący katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach Obiektu uwzględniają zakres działań przewidziany dla siedlisk grądów w projekcie Planu Ochrony dla obszaru Natura 2000 Puszcza Białowieska.
10	Osoba prywatna	Kierunek działań 1.1. Zapewnienie ochrony biernej procesom ekologicznym w Obiekcie Białowieża Forest	str 67	Utrzymać ochronę bierną jako dominującą w Puszczy Białowieskiej (przy dopuszczeniu ochrony czynnej w półnaturalnych ekosystemów: łąk, dąbrów świetlistych i grądów miodownikowych).		Uwzględniono częściowo	Od kwietnia 2018 r., na mocy wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (sprawa C-441/17), obowiązuje zakaz prowadzenia cięć gospodarczych na obszarze Puszczy objętym ochroną UNESCO. W związku z tym na całym obszarze wdrożono zasadę biernej ochrony, polegającą na ograniczeniu ingerencji człowieka i pozostawieniu lasów do samodzielnego rozwoju. Dostępne dane naukowe nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują poprawę stanu bioty porostów oraz wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów. W 2022 r. Puszcza Białowieska została sklasyfikowana jako jeden z kompleksów leśnych o najwyższej kondycji zdrowotnej w kraju. Nie odnotowano masowego obumierania drzew ponad naturalne poziomy. Wysoka wartość przyrodnicza Puszczy Białowieskiej wynika z synergii procesów naturalnych oraz historycznej działalności człowieka. Obecna różnorodność biologiczna jest efektem współoddziaływania tych czynników, a dalsze ingerencje mogą zaburzyć tę równowagę. Eksperti wskazują, że ochrona powinna być ograniczona do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka. W świetle aktualnej wiedzy naukowej oraz obowiązujących regulacji, utrzymanie Puszczy Białowieskiej w jak najbardziej naturalnym stanie pozostaje priorytetem działań ochronnych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Obiekt ten pełni rolę „żywego laboratorium” dla obserwacji procesów ekologicznych, a jego wartość przyrodnicza wynika w dużej mierze z zachodzenia naturalnych procesów oraz obecności martwego drewna. Ponadto, w załączniku nr 6 do Planu, stanowiącym katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach, uwzględniono działania dedykowane siedliskom świetlistej dąbrowy. W odniesieniu do grądów miodownikowych doprecyzowano zakres działań ochronnych dla siedlisk grądów subkontynentalnych w zaleceniach eksperckich, przedstawionych w tabeli nr 6. Należy również podkreślić, że działania ochronne opisane w załączniku nr 6 uwzględniają zakres działań przewidziany dla siedlisk grądów w projekcie Planu Ochrony dla obszaru Natura 2000 Puszcza Białowieska.
11	Osoba prywatna	Kierunek działań 2.3. Planowanie i wdrażanie działań ochronnych na podstawie rzetelnej wiedzy i wyników najnowszych badań naukowych Działanie 2.3.1 Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej	75	Plan nie docenia roli bobrów w kształtowaniu stosunków wodnych. Bobry są kluczowymi „inżynierami ekosystemu” – zwiększają retencję, spowalniają odpływ wód, przeciwdziałają suszy i tworzą siedliska dla wielu gatunków. W obliczu zmian klimatu i spadku poziomu wód gruntowych ich rola jest nie do przecenienia. Plan powinien: - uwzględnić działania ochronne dla bobrów, - zakazać niszczenia tam i siedlisk, - wprowadzić system rekompensat dla właścicieli terenów zalewanych przez bobrowe żeremia.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia potrzebę poprawy warunków hydrologicznych poprzez działania ograniczające spływ powierzchniowy, z wykorzystaniem naturalnego, lokalnego materiału. W ramach działania 2.3.1 „Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej” przewidziano opracowanie planu działań w zakresie ochrony zasobów wodnych, co stanowi podstawę do dalszego uszczegółowienia kierunków interwencji w dokumentach wykonawczych. Plan zarządzania ma charakter ramowy i nie zawiera szczegółowych zapisów dotyczących bobra europejskiego (Castor fiber). Niemniej jednak, rekomendacje eksperckie zawarte w Planie wskazują na konieczność realizacji działań przyjaznych naturze, które są zgodne z funkcją ekosystemową bobrów. Przewidziano m.in. lokalne prace techniczne mające na celu podniesienie rzędnych dna cieków przy zachowaniu ich ciągłości hydrologicznej, odtwarzanie bagiennych stref buforowych, renaturyzację koryt rzecznych oraz zwiększenie retencji krajobrazowej poprzez odpowiednie rozmieszczenie rumoszu drzewnego. Działania te wspierają naturalne procesy retencyjne i przyczyniają się do poprawy funkcjonalności ekosystemów wodnych, w tym siedlisk tworzonych przez bobry. Wszelkie działania ingerujące w siedliska gatunków chronionych, w tym niszczenie tam bobrowych, podlegają regulacjom wynikającym z ustawy o ochronie przyrody oraz rozporządzeń wykonawczych, które obowiązują niezależnie od zapisów Planu. Kwestie związane z ewentualnymi szkodami powodowanymi przez bobry oraz mechanizmy kompensacyjne dla właścicieli gruntów są regulowane przez obowiązujące przepisy prawa krajowego i nie należą do zakresu regulacyjnego Planu zarządzania. Zagadnienia dotyczące wpływu zwiększonej presji turystycznej na zasoby wodne, w tym eksploatacji wód podziemnych, zostały ujęte w analizie zagrożeń (Tabela 4). Plan wskazuje na potrzebę monitorowania i ograniczania negatywnego wpływu działalności człowieka na zasoby wodne. W rekomendacjach eksperckich zawarto również propozycje rozwijania systemu monitoringu hydrologicznego i hydrogeologicznego, obejmujące instalację czujników, prowadzenie ciągłych pomiarów, integrację danych z różnych obszarów oraz analizę zmian hydromorfologii rzek i zasięgów roślinności. Działania te mają na celu zapewnienie pełnej

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
							oceny efektów podejmowanych interwencji oraz wspierają realizację celów Planu, w szczególności w zakresie ochrony zasobów wodnych i adaptacji do zmian klimatu.
12	Osoba prywatna	Cel 2. Ochrona różnorodności biologicznej na wszystkich jej poziomach (ekosystemowym, gatunkowym i genetycznym) oraz istotnych dla niej siedlisk	71	Dodać czynną ochronę stanowisk rzadkich i chronionych światłolubnych gatunków roślin np: sasanki otwartej, groszka wschodniokarpackiego. Zbiór nasion z ginących w Puszczy gatunków, odmian roślin do długotrwałego utrzymywania w bankach nasion np w Ogrodzie botanicznym w owsinie w stanie krioprezerwacji.	Zbytne ocienienie runa leśnego w wyniku zaprzestania wypasu i postępującego grądowienia powoduje zanik światłolubnych rzadkich i chronionych gatunków roślin i tym samym spadek różnorodności gatunkowej roślin w Puszczy. Utworzenie banków genów sprzyja ochronie ginących lokalnych taksonów i genotypów oraz umożliwia ich późniejszą reintrodukcję.	Uwzględniono częściowo	W załączniku nr 6 do Planu stanowiący katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach Obiektu, wskazano działania ochronne dedykowane siedliskom sasanki otwartej oraz świetlistej dąbrowy. Działania te dopuszczają m.in. koszenie runa z usunięciem pozyskanej biomasy poza stanowisko gatunku czy też wycinanie drzew i krzewów prowadzące do przeciwdziałania sukcesji.
13	Osoba prywatna	Działanie 2.3.2 Ochrona dzikich zapylaczy	str 76	Dodanie działania ochronnego: czynna ochrona dąbrów świetlistych, grądów miodownikowych oraz stanowisk rzadkich i chronionych światłolubnych gatunków roślin	Dąbrowy świetliste i widne grądy miodownikowe to wielobarwne, kwietne zbiorowiska leśne, gdzie przez większą część roku występują kwitnące rośliny. Dzięki ochronie tych widnych lasów chronimy również siedliska i bazę żerową zapylaczy.	Uwzględniono częściowo	W załączniku nr 6 do Planu, stanowiącym katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach Obiektu, uwzględniono działania dedykowane siedliskom świetlistej dąbrowy. Ponadto, wyszczególniono w ww. dokumencie również działania ochronne dedykowane gatunkom sasanki otwartej czy leńca bez podkwiatkowego. W odniesieniu do grądów miodownikowych doprecyzowano zakres działań ochronnych dla siedlisk grądów subkontynentalnych w zaleceniach eksperckich, przedstawionych w tabeli nr 6. Należy również podkreślić, że działania ochronne opisane w załączniku nr 6 uwzględniają zakres działań przewidziany dla siedlisk grądów w projekcie Planu Ochrony dla obszaru Natura 2000 Puszcza Białowieńska.
14	Osoba prywatna	Kierunek działań 3.1. Ustanowienie spójnego systemu służącego ochronie procesów ekologicznych oraz różnorodności biologicznej w Obiekcie Działanie 3.1.1 Przygotowanie projektu zmian w obowiązującym prawie krajowym w kierunku usprawnienia zarządzania Obiektem	79	Prowadzenie na części powierzchni Puszczy rewildingu dla ochrony naturalnych procesów i różnorodności biologicznej.	Utrzymywanie dużych, dzikich roślinożerców lub ich udomowionych potomków (koników polskich, bydła o fenotypie tura lub ras prymitywnych) na wydzielonych, dość dużych powierzchniach i przy odpowiednim zagęszczeniu sprzyja naturalnym procesom np powstawaniu specyficznych mikrosiedlisk w wyniku odstawiania podłoża przez racice, kopyta, które są niezbędne dla przetrwania wielu gatunków owadów. Spasanie powoduje zgrzyzanie siewek drzew i ograniczanie procesu grądowienia świetlistych lasów. Niszczenie drzew wskutek działalności dużych roślinożerców powoduje rozluźnianie pokrywy koron drzew i wnikanie światła do wnętrza lasu co sprzyja światłolubnym gatunkom np. roślin. Polecam jako lekturę i uzasadnienie podcast:	Uwzględniono częściowo	Zgodnie z "Katalogiem działań ochronnych w poszczególnych strefach Obiektu" (załącznik nr 6 do Projektu Planu Zarządzania), w podstrefie 4a oraz w strefie buforowej dozwolone jest wspieranie nieleśnych zbiorowisk roślinnych poprzez koszenie lub wypas dostosowany do typu zbiorowisk roślinnych i właściwości biologicznych gatunków będących przedmiotem ochrony. Ponadto, w ww. dokumencie, wyszczególniono działania dedykowane siedliskom świetlistej dąbrowy.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					https://www.youtube.com/watch?v=fgYWmHkbQwY		
15	Osoba prywatna	Kierunek działań 3.2. Podejmowanie działań na rzecz zapobiegania fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie	str 81	Jednym z najpoważniejszych zagrożeń jest fragmentacja siedlisk. Budowa zapory granicznej spowodowała utratę co najmniej 50 km ² lasu i przecięła naturalne korytarze migracyjne. Tymczasem Plan pomija kwestię utraty siedlisk, koncentrując się wyłącznie na „fragmentacji”. To poważne niedopatrzenie. Modernizacja, asfaltowanie i poszerzanie dróg leśnych w każdej strefie – nawet w obszarach ściśle chronionych – grozi dalszą degradacją.	Plan powinien zawierać: - program defragmentacji, - analizę aktualnego stanu rozdrobnienia, - monitoring (gęstość dróg, natężenie ruchu, obszary bezdróg, liczba kolizji ze zwierzętami), - zakaz asfaltowania i poszerzania dróg leśnych, - strategię ograniczania ruchu w okresach migracji (np. na drodze Narewowskiej).	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
16	Osoba prywatna	6.4. strefowanie	133	“Konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO”.	Pełna ochrona procesów przyrodniczych i konieczność zachowania wysokiej bioróżnorodności lasów Puszczy wymaga całkowitego zaniechania gospodarki leśnej (nasadzenia, pielęgnacja młodników, prowadzenie czyszczeń i trzebieży (z wyjątkiem ochrony czynnej dąbrów i widnych grądów)), która zaburza procesy naturalne, - gospodarka leśna poprzez usuwanie starych drzew, drzew zamierających i martwych oraz poprzez niszczenie runa (poprzez szlaki zrywkowe i odwadniające las drogi leśne) przyczynia się do degradacji i utraty siedlisk, - dzięki całkowitemu zaniechaniu gospodarki leśnej nastąpi odbudowa zasobów przyrodniczych przekształconych przez gospodarkę leśną, - zakończenie eksploatacji Puszczy przyczyni się do wsparcia marki UNESCO i rozwoju regionu w oparciu o turystykę szanującą przyrodę.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
17	Osoba prywatna	Rozdział: V. Instrumenty zarządzania / interesariusze	17	*Brak mieszkańców jako interesariuszy *W dokumencie zastosowano niejasne pojęcie „interesariusze uśpieni” oraz wskazano szczegółowo wybrane instytucje i stowarzyszenia.	Mieszkańcy są najbliżej obiektu światowego dziedzictwa i to oni ponoszą codzienne konsekwencje ograniczeń, regulacji oraz polityk związanych z ochroną Puszczy Białowieskiej. Brak ich uwzględnienia wprost w katalogu interesariuszy marginalizuje głos społeczności lokalnych, a także osłabia społeczną legitymizację całego dokumentu. Ich formalne włączenie zwiększyłoby poczucie współodpowiedzialności oraz akceptację dla podejmowanych działań ochronnych. Ważny dokument o randze krajowej, dotyczący zarządzania obiektem światowego dziedzictwa UNESCO, powinien operować jasną, neutralną i precyzyjną terminologią. Pojęcie „uśpieni interesariusze” jest nieczytelne i nie posiada umocowania w standardach planowania strategicznego. Ponadto selektywne wskazanie poszczególnych stowarzyszeń i instytucji może być odebrane jako przejaw braku bezstronności. Zamiast tego należy przyjąć ogólne kategorie interesariuszy (np. samorządy lokalne, organizacje pozarządowe, instytucje naukowe, społeczności lokalne), co zapewni przejrzystość i równość w traktowaniu wszystkich	Wyjaśniono	Zawarta w projekcie Planu Zarządzania Tabela 1. Mapa Interesariuszy Planu nie powinna być postrzegana w oderwaniu od całości treści podrozdziału 4.3 Interesariusze ponieważ stanowi jedynie jego część. Tekst tego podrozdziału zawiera m.in. poniższe stwierdzenia, których celem było wskazanie, że mieszkańcy gmin Puszczy Białowieskiej będą aktywnie angażowani w realizację Planu, podobnie jak byli włączeni w kształtowanie projektu Planu (patrz: załącznik nr 3 do projektu Planu – Wykaz warsztatów). Należy pamiętać, iż Plan zarządzania jest dokumentem otwartym, pełniącym rolę narzędzia do zarządzania Obiektem. Jego realizacja oprócz dokumentów wskazanych w rozdziale 6.2 odbywa się na poziomie lokalnym przez Zarządców Obiektu tj. Dyrektora Białowieskiego Parku Narodowego oraz Nadleśniczych Nadleśnictw Hajnówka, Białowieża i Browsk, jak i przy aktywnym zaangażowaniu społeczności, zwłaszcza mieszkańców gmin Puszczy Białowieskiej.” Pojęcie „interesariuszy uśpionych” oznacza grupy, które nie są zainteresowane danym procesem, dopóki nie dotknie on kluczowych dla nich kwestii (por. Nowakowska, Aleksandra; Legutko-Kobus, Paulina; Walczak, Bartosz M. Od rehabilitacji do włączenia społecznego - współczesne ujęcie procesów rewitalizacji, Polska Akademia Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa. 2019, s. 36). Istotnie nie ma on umocowania w ustawodawstwie dot. planowania strategicznego, ale nie ma on charakteru oceniającego. Struktura zarządzania Obiektem została opisana w rozdziale 6.1 oraz zilustrowana na rys. 9. Przewidziano powołanie Rady Naukowo-Społecznej, w skład której będą wychodzili m.in. przedstawiciele społeczności lokalnej. Za ich pośrednictwem o podejmowanych działaniach powinna być informowana również społeczność lokalna. W rozdziale 7.2. opisano sposób nadzoru nad wdrażaniem Planu. Wskazano, iż pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania i realizacji założeń Planu powinien powstać po 3 latach od jego przyjęcia. W kolejnych latach raporty powinny być opracowywane co 3 lata. Pełnomocnik będzie je przedkładał Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii raporty będą upowszechniane. Istotnym elementem będzie zapewnienie jak najszerszego upowszechniania wyników ewaluacji oraz umożliwienie dyskusji z różnymi grupami interesariuszy na temat ewentualnych zmian w Planie wynikających z monitoringu, ewaluacji czy innych okoliczności.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
18	Osoba prywatna	Rozwój zabudowy w strefie buforowej	53	Proponujemy całkowity zakaz inwestycji uciążliwych na terenie buforowej takich jak fermy trzody chlewnej, drobiowe, lakiernie i wszystkie inne, które zmieniają krajobraz, produkują szkodliwe odpady, hałas, odór. Konieczny jest także nadzór Białowieża Forest nad inwestycjami typu farmy fotowoltaiczne oraz decyzjami RDOŚ Białystok, którego decyzje są co najmniej kontrowersyjne.	Przykładem dziwnych decyzji była próba postawienia farmy fotowoltaicznej między Długim Brodem a Witowem na terenie obszaru chronionego krajobrazu. Inwestorem była firma spoza regionu, działkę udostępniła właścicielka, która mieszka w innej miejscowości. Pomimo protestów wójta i większości mieszkańców (w tym 4 biologów, którzy mieszkają we wsi), przesłania dowodów w postaci zdjęć z przebywania na tym terenie rzadkich gatunków zwierząt, RDOŚ był skłonny przychylić się do wniosku inwestora, który twierdził, że na terenie znajdują się tylko pospolite gatunki roślin i zwierząt, a postawienie paneli przyczyni się do zwiększenia bioróżnorodności, bo pod panelami ptaki będą mogły wic gniazda, a owce jeść trawę! Dzięki determinacji mieszkańców udało się na tyle przeciągnąć sprawę, aż inwestor sam zrezygnował. Warto jednak zapobiegać podobnym przypadkom w przyszłości.	Nie uwzględniono	Poruszone zagadnienia nie odnoszą się do zakresu tematycznego Planu zarządzania. Strefa buforowa oficjalnie nie stanowi Obiektu. Kwestie poruszone w uwadze powinny być ustalane z lokalnym samorządem.
19	Osoba prywatna	2.1. 6 Społeczność lokalna	30	Należy uzupełnić charakterystykę społeczności lokalnej o szczegółową analizę trendu starzenia się ludności oraz wynikające z tego potrzeby usług zdrowotnych i opiekuńczych, jak także o problem rosnącego bezrobocia w wyniku likwidacji zakładów wycinki i obroki drzewnej	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniża skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	Wyjaśniono	Zagadnienia starzenia się ludności oraz dostępu do usług zdrowotnych i opiekuńczych wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem z dziedziny demografii czy polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
20	Osoba prywatna	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniża skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	62-63	W celach należy doprecyzować, że zrównoważony rozwój obejmuje zapewnienie dostępności do usług zdrowotnych i opiekuńczych dla seniorów. w niewielkim stopniu odnosi się do potrzeb starzejącego się społeczeństwa w gminach graniczących z Puszcą Białowieską. Brak zapisów o dostępności usług publicznych i społecznych dostosowanych do seniorów. Powinno być: Wprowadzenie kompleksowego programu wsparcia dla seniorów i osób z ograniczoną mobilnością, obejmującego: 1.Mobilne punkty medyczne i rehabilitacyjne. 2.Transport publiczny dostosowany do osób starszych. 3.Rozbudowę sieci usług opiekuńczych i środowiskowych. 4.Miejsca spotkań integracyjnych i aktywizujących. 5.Programy wolontariatu międzypokoleniowego	Brak odniesienia do podstawowych usług społecznych prowadzi do ograniczenia jakości życia mieszkańców, co może pogłębiać depopulację i sprzeciw wobec ograniczeń związanych z ochroną przyrody. Na terenie regionu ma miejsce wysoki odsetek seniorów, którzy często mają ograniczony dostęp do opieki zdrowotnej, transportu i życia społecznego. Wprowadzenie rozwiązań dostosowanych do ich potrzeb zwiększy jakość życia, ograniczy wykluczenie społeczne i wzmocni lokalne więzi społeczne. Takie działania wpisują się w założenia polityki senioralnej państwa oraz w ideę zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich takich jak obszar Puszczy Białowieskiej. Ponadto zapewnienie wysokiej jakości usług społecznych sprzyja utrzymaniu lokalnej społeczności na obszarze chronionym, co przeciwdziała depopulacji i wzmacnia opiekę nad dziedzictwem kulturowym. Propozycja nowego rozdziału: Usługi społeczne na rzecz mieszkańców obszaru Puszczy Białowieskiej 1. Wprowadzenie Zarządzanie Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska powinno obejmować nie tylko ochronę przyrody i rozwój turystyki, lecz także troskę o jakość życia społeczności lokalnej. Szczególnie istotne są działania w zakresie usług społecznych, które odpowiadają na wyzwania demograficzne regionu (starzenie się społeczeństwa, odpływ młodych mieszkańców, depopulacja). 2. Domy pomocy społecznej i placówki opiekuńcze Rozwój i modernizacja istniejących placówek opiekuńczych (w tym domów pomocy społecznej) w gminach Puszczy Białowieskiej. Zapewnienie standardów jakości zgodnych z krajowymi i unijnymi wytycznymi w zakresie opieki długoterminowej. Współpraca z samorządami oraz organizacjami pozarządowymi w celu finansowania i utrzymania placówek.	Wyjaśniono	Zagadnienia starzenia się ludności oraz dostępu do usług zdrowotnych i opiekuńczych, a także struktury rynku pracy, wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem z dziedziny demografii czy polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					3. Usługi opiekuńcze w środowisku lokalnym Rozwój mobilnych usług opiekuńczych, umożliwiających wsparcie osób niesamodzielnych w miejscu zamieszkania. Tworzenie sieci wolontariatu sąsiedzkiego i wsparcia międzypokoleniowego. Programy szkoleniowe dla opiekunów i rodzin sprawujących opiekę nad seniorami. 4. Integracja społeczna i aktywizacja mieszkańców Tworzenie centrów aktywności lokalnej, które łączą funkcje edukacyjne, kulturalne i społeczne. Wsparcie dla kół gospodyń wiejskich, stowarzyszeń seniorów i klubów młodzieżowych jako przestrzeni integracji i wymiany międzypokoleniowej. Organizowanie wydarzeń i programów, które wzmacniają więzi społeczne i poczucie tożsamości regionalnej. 5. Powiązanie z ochroną dziedzictwa Zapewnienie usług społecznych wspiera trwałość lokalnych społeczności, co jest kluczowe dla: zachowania dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu, utrzymania opieki nad krajobrazem kulturowym, przeciwdziałania depopulacji, która osłabia zdolność społeczności do uczestniczenia w procesach ochrony przyrody. 6. Rekomendacje i kierunki działań Uwzględnienie usług społecznych w lokalnych strategiach rozwoju gmin Puszczy Białowieskiej. Zabezpieczenie finansowania usług społecznych ze źródeł krajowych i unijnych. Powołanie zespołu roboczego ds. usług społecznych w ramach Rady Naukowo-Społecznej Obiektu. Rozwój partnerstw publiczno-społecznych w zakresie usług opiekuńczych.		
21	Osoba prywatna	Rozdział 4 – Strategia zarządzania	60-64	Wizja i cele mówią o „rozwoju zrównoważonym gmin Puszczy” oraz „wzmacnianiu tożsamości lokalnych wspólnot”. Uwaga: należy dopisać jako cel szczegółowy: zapewnienie stabilnych warunków życia mieszkańców, w tym rozwój usług społecznych i przeciwdziałanie bezrobociu.	cele strategiczne (pkt 4.3, s. 62) odwołują się do lokalnego rozwoju, ale nie zawierają działań wprost społecznych (opieka, rynek pracy). Dodanie tego celu uzupełni brakujący komponent społeczny.	Wyjaśniono	Zagadnienia starzenia się ludności oraz dostępu do usług społecznych, a także struktury rynku pracy, wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem z dziedziny polityki społecznej czy rynku pracy.
22	Osoba prywatna	6.1.1 Ochrona dziedzictwa niematerialnego Puszczy	100	Dodanie do katalogu podmiotów współpracujących Kół Gospodyń Wiejskich	KGW są działają w specyficznych warunkach prawnych i nie są typową organizacją pozarządową. Włączenie ich do katalogu	Uwzględniono	Uwaga została uwzględniona jako uzasadniona merytorycznie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Białowieskiej i upowszechnianie wiedzy o nim			podmiotów na równi z organizacjami pozarządowymi nie pozostawia wątpliwości formalnych i upodmiatawia KGW jako najaktywniejsze organizacje społeczne w sołectwach regionu.		
23	Osoba prywatna	Kierunek działań 8.1. Kreowanie i zarządzanie marką terytorialną Obiektu Białowieża Forest, w tym opracowanie i skuteczne wdrożenie identyfikacji wizualnej obszaru Puszczy Białowieskie	113	Propozycja zmiany: Wprowadzenie równoważnych działań promocyjnych dla wszystkich gmin Puszczy Białowieskiej, z uwzględnieniem Dubicz Cerkiewnych. Opracowanie spójnej strategii marketingowej w ramach Programu „Białowieża Forest”, obejmującej mniejsze gminy, które obecnie są niedostrzegane. Utworzenie wspólnej platformy informacyjno-promocyjnej z wyodrębnionymi działaniami dla poszczególnych gmin.	Gminy strefy buforowej posiadają znaczący potencjał turystyczny i kulturowy – na ich terenach znajdują się zabytkowe cerkwie, miejsca pamięci, bogata tradycja folklorystyczna, a także atrakcyjne szlaki przyrodnicze w bezpośrednim sąsiedztwie Puszczy Białowieskiej. Jednak w oficjalnych materiałach promocyjnych oraz programach rozwoju turystyki regionu dominują działania skupione wokół Białowieży. Brak równowagi w promocji prowadzi do marginalizacji mniejszych gmin, mimo że mogą one stanowić uzupełniającą i wartościową ofertę dla turystów poszukujących autentycznego kontaktu z lokalną kulturą i mniej zatłoczonych miejsc. Niedostateczna widoczność Dubicz w krajowych i międzynarodowych kampaniach promocyjnych ogranicza szanse na rozwój lokalnej przedsiębiorczości, w tym agroturystyki, rzemiosła oraz sprzedaży produktów tradycyjnych. Promocja gmin strefy buforowej jest niewystarczająca w stosunku do działań prowadzonych na rzecz Białowieży. Skutkuje to utrwalaniem nierówności w postrzeganiu regionu – Białowieża pozostaje rozpoznawalną marką turystyczną, podczas gdy np DNarewka, mimo porównywalnych walorów przyrodniczych i kulturowych, pozostają w cieniu. Konsekwencje: Mniejszy napływ turystów i brak korzyści gospodarczych dla lokalnych mieszkańców. Niewykorzystanie potencjału kulturowego (cerkwie, tradycje pogranicza, folklor). Zwiększanie różnic rozwojowych między gminami sąsiednimi. Podjęcie działań wyrównawczych w obszarze promocji przyczyniłoby się do: •lepszego zrównoważenia ruchu	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	W ramach kierunku działania 8.1.gmina Dubicze Cerkiewne jest uwzględniona jako podmiot współpracujący, a społeczność lokalna jako beneficjent działań, wraz z innymi gminami. Szczegółowe postulaty dotyczące strategii marketingowej i platformy informacyjno-promocyjnej mogą zostać wypracowane w ramach działań 8.1.1 i 8.1.2 - zapisy projektu Planu mają charakter ramowy.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					turystycznego na całym obszarze Puszczy Białowieskiej, •wzmocnienia dochodów lokalnych społeczności, •zachowania i odtworzenia unikalnych tradycji kulturowych pogranicza.		
24	Osoba prywatna	moje uwagi tyczą się ogółu dokumentu				Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Uwaga nie zawiera treści.
25	Eko-Logiczna Lubelszczyzna	Podrozdział 6.4 Strefowanie	133	Należy całkowicie wyeliminować gospodarkę leśną z Puszczy Białowieskiej jako obiektu UNESCO poprzez zamianę podstrefy 4b na 4c. W tym kontekście Plan powinien zostać ujednolicony – podstrefa 4b, która de facto zostałaaby wyeliminowana i 4c powinny stać się tożsame, przy czym opis powstałej w ten sposób nowej podstrefy 4b powinien brzmieć: „bierna przebudowa drzewostanów”.	1. Pełna ochrona procesów przyrodniczych i konieczność zachowania wysokiej bioróżnorodności lasów Puszczy wymaga całkowitego zaniechania gospodarki leśnej (nasadzenia, pielęgnacja młodników, prowadzenie czyszczeń i trzebieży), która zaburza procesy naturalne; 2. Aktywna ochrona drzewostanu oznacza odejście od idei ochrony naturalnych procesów. To utrata wyjątkowej okazji, by obserwować, jak las samodzielnie regeneruje się i dostosowuje do zmian klimatu; 3. Gospodarka leśna poprzez usuwanie starych drzew, drzew zamierających i martwych oraz poprzez niszczenie runa (poprzez szlaki zrywkowe i odwadniające las drogi leśne) przyczynia się do degradacji i utraty siedlisk; 4. Dzięki całkowitemu zaniechaniu gospodarki leśnej nastąpi odbudowa zasobów przyrodniczych przekształconych przez gospodarkę leśną; 5. Zakończenie eksploatacji Puszczy przyczyni się do wsparcia marki UNESCO i rozwoju regionu w oparciu o turystykę szanującą przyrodę.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
26	Osoba prywatna	6.4	133	Chcę zaprzestania wycinek w strefie UNESCO - Puszcza Białowieska.	Jest to szkodliwe dla natury i dziedzictwa narodowego Polski.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
27	Osoba prywatna			1. Konieczność całkowitego zakazu gospodarki leśnej Ostatnie osiem lat, od wyroku Trybunału Sprawiedliwości UE i decyzji polskich sądów, były najlepszym czasem dla Puszczy od ponad stulecia. Po opuszczeniu Puszczy przez harvestery w 2017 roku przyroda odzyskała dawną dynamikę – las zaczął dziczeć, wracały rzadkie gatunki, kornik okazał się sprzymierzeńcem bioróżnorodności, a obawy o brak drewna dla mieszkańców nie znalazły potwierdzenia. Drewno na opał jest dostępne poza Puszczą, a sama Puszcza zyskała niezwykłą odporność na pożary dzięki bogactwu martwego drewna zatrzymującego wilgoć. Zgoda na jakąkolwiek formę pozyskania drewna – czy to pod pretekstem „usuwania”, czy „przebudowy” – oznaczałaby cofnięcie się do czasów dewastacji. Plan powinien jednoznacznie zakazywać gospodarki leśnej, wywozu drewna i sprzedaży surowca na całym obszarze. Jedynym wyjątkiem mogą być działania ściśle związane z bezpieczeństwem publicznym – np. usunięcie drzew grożących przewróceniem się na drogi. I w tych przypadkach drewno powinno pozostać na miejscu, aby dalej pełniło swoją funkcję ekologiczną. 🌲 2. Nie wolno poluzowywać ochrony Historia Puszczy pokazuje, że wszelkie „furtki” w przepisach są wykorzystywane do powrotu wycinek. Obecny projekt Planu otwiera takie możliwości, np. dopuszczając usuwanie drewna w niejasnych sytuacjach czy aktywną przebudowę drzewostanów w strefie 4b. To krok wstecz. Ochrona Puszczy powinna być uszczelniona, a nie liberalizowana. Politycy powinni jasno zadeklarować: powrotu gospodarki leśnej w Puszczy Białowieskiej nie będzie. 🌲 3. Fragmentacja siedlisk i infrastruktura Jednym z najpoważniejszych zagrożeń jest fragmentacja siedlisk. Budowa zapory granicznej spowodowała utratę co najmniej 50 km² lasu i przecięła naturalne korytarze migracyjne. Tymczasem Plan pomija kwestię utraty siedlisk, koncentrując się wyłącznie na „fragmentacji”. To poważne niedopatrzenie. Modernizacja, asfaltowanie i poszerzanie dróg leśnych w każdej strefie – nawet w obszarach ściśle chronionych – grozi dalszą degradacją. Plan powinien zawierać: - program defragmentacji, - analizę aktualnego stanu rozdrobnienia, - monitoring (gęstość dróg, natężenie ruchu, obszary bezdróg, liczba kolizji ze zwierzętami), - zakaz asfaltowania i poszerzania dróg leśnych, - strategię ograniczania ruchu w okresach migracji (np. na drodze Narewowskiej). 🌲 4. Podstrefa 4b – zagrożenie dla naturalnych procesów Działania przewidziane w podstrefie 4b, czyli aktywna przebudowa drzewostanów (nasadzanie, pielęgnacja, ochrona sadzonek), oznaczają odejście od idei ochrony naturalnych procesów. To utrata wyjątkowej okazji, by obserwować, jak las samodzielnie regeneruje się i dostosowuje do zmian klimatu. Puszcza może być światowym wzorem odbudowy zdegradowanych ekosystemów – ale tylko jeśli pozwolimy jej działać. Substrefa 4b powinna zostać przeklasyfikowana na strefę biernej ochrony (4c). 🌲 5. Łowiectwo w otulinie Plan dopuszcza polowania w buforze, a nawet w enklawach w samym sercu Puszczy. To miejsca o szczególnej wartości	status UNESCO i wyjątkowość tego lasu	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie zarządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa. Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie. W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				przyrodniczej, które pełnią rolę ostoi dla wielu gatunków, w tym rzadkich ptaków. Polowania z nęceniem i dokarmianiem zaburzają naturalne procesy – zmieniają dynamikę drapieżnik–ofiara, wpływają na rozmieszczenie gatunków i ich aktywność. Plan powinien: - wprowadzić zakaz polowań w centralnych enklawach, - opracować naukowo uzasadniony plan gospodarowania populacjami zwierząt, - wykluczyć odstrzał ptaków i dużych ssaków, - ograniczyć dokarmianie i nęcenie, - zakazać stosowania ołowianej amunicji. 🌲 6. Renaturyzacja stosunków wodnych i rola bobra Plan nie docenia roli bobrów w kształtowaniu stosunków wodnych. Bobry są kluczowymi „inżynierami ekosystemu” – zwiększają retencję, spowalniają odpływ wód, przeciwdziałają suszy i tworzą siedliska dla wielu gatunków. W obliczu zmian klimatu i spadku poziomu wód gruntowych ich rola jest nie do przecenienia. Plan powinien: - uwzględnić działania ochronne dla bobrów, - zakazać niszczenia tam i siedlisk, - wprowadzić system rekompensat dla właścicieli terenów zalewanych przez bobrowe żeremia. 🌲 7. Nauka i badania Puszcza Białowieża od dziesięcioleci jest naturalnym laboratorium dla badań nad bioróżnorodnością i funkcjonowaniem ekosystemów. To dzięki nauce Puszcza została objęta ochroną i wpisana na listę UNESCO. Dlatego niepokojące jest, że Plan przewiduje nowe bariery administracyjne dla badań – konieczność dodatkowych opinii i zgód. Badania naukowe są już objęte systemem zezwoleń i nie wymagają powielania procedur. Rola rad społeczno-naukowych powinna ograniczać się do monitorowania projektów i włączania wyników badań do zarządzania adaptacyjnego. Plan powinien zamiast tego stworzyć program wspierający badania i zapewniający udział międzynarodowej społeczności naukowej. 🌲 8. Przejrzystość i udział społeczny Plan przewiduje powołanie Komisarza ds. zarządzania, jednak bez określenia transparentnych zasad wyboru. Ta kluczowa funkcja powinna być obsadzana w drodze otwartego konkursu, z jasnymi kryteriami kompetencyjnymi. Skoro Puszcza Białowieża jest dobrem światowego dziedzictwa, proces konsultacyjny powinien być otwarty również dla społeczności międzynarodowej. Udostępnienie dokumentów w języku angielskim byłoby elementarnym przejawem transparentności i konsekwencją deklarowanej wizji. Puszcza Białowieża pokazała przez ostatnie osiem lat, że najlepiej radzi sobie bez ingerencji. Żaden argument – ani gospodarczy, ani polityczny – nie może uzasadniać powrotu do wycinek. Ochrona tego wyjątkowego lasu powinna zostać wzmocniona, a nie osłabiona. Projekt Planu w obecnej formie jest niewystarczający. Wymaga dopisania jednoznacznych zakazów gospodarki leśnej i wywozu drewna, zakazu asfaltowania dróg i rozbudowy infrastruktury, ograniczenia polowań i wsparcia dla badań naukowych. Jedynie w ten sposób Polska wypełni zobowiązania wobec UNESCO i przyszłych pokoleń.			dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu. W dokumencie zwrócono uwagę na potrzebę poprawy warunków hydrologicznych Puszczy. Umożliwiono podejmowanie działań mających na celu ograniczenie spływu powierzchniowego przy wykorzystaniu naturalnego, lokalnego materiału. Ponadto zaproponowano realizację działania 2.3.1. Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej, w ramach którego przewidziano m.in. opracowanie planu działań w zakresie ochrony zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej. Plan zarządzania ma charakter ramowy i nie zawiera szczegółowych zapisów dotyczących bobra europejskiego (<i>Castor fiber</i>). Niemniej jednak, rekomendacje eksperckie zawarte w Planie wskazują na konieczność realizacji działań przyjaznych naturze, które są zgodne z funkcją ekosystemową bobrów. Przewidziano m.in. lokalne prace techniczne mające na celu podniesienie rzędnych dna cieków przy zachowaniu ich ciągłości hydrologicznej, odtwarzanie bagiennych stref buforowych, renaturyzację koryt rzecznych oraz zwiększenie retencji krajobrazowej poprzez odpowiednie rozmieszczenie rumoszu drzewnego. Działania te wspierają naturalne procesy retencyjne i przyczyniają się do poprawy funkcjonalności ekosystemów wodnych, w tym siedlisk tworzonych przez bobry. Wszelkie działania ingerujące w siedliska gatunków chronionych, w tym niszczenie tam bobrowych, podlegają regulacjom wynikającym z ustawy o ochronie przyrody oraz rozporządzeń wykonawczych, które obowiązują niezależnie od zapisów Planu. Kwestie związane z ewentualnymi szkodami powodowanymi przez bobry oraz mechanizmy kompensacyjne dla właścicieli gruntów są regulowane przez obowiązujące przepisy prawa krajowego i nie należą do zakresu regulacyjnego Planu zarządzania. Zagadnienia dotyczące wpływu zwiększonej presji turystycznej na zasoby wodne, w tym eksploatacji wód podziemnych, zostały ujęte w analizie zagrożeń (Tabela 4). Plan wskazuje na potrzebę monitorowania i ograniczania negatywnego wpływu działalności człowieka na zasoby wodne. W rekomendacjach eksperckich zawarto również propozycje rozwijania systemu monitoringu hydrologicznego i hydrogeologicznego, obejmujące instalację czujników, prowadzenie ciągłych pomiarów, integrację danych z różnych obszarów oraz analizę zmian hydromorfologii rzek i zasięgów roślinności. Działania te mają na celu zapewnienie pełnej oceny efektów podejmowanych interwencji oraz wspierają realizację celów Planu, w szczególności w zakresie ochrony zasobów wodnych i adaptacji do zmian klimatu. Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża nie ogranicza prowadzenia badań naukowych, lecz wskazuje na potrzebę ich koordynacji i realizacji w sposób zgodny z celami ochrony przyrody oraz z zasadą minimalizacji presji na ekosystemy Obiektu. Działanie 1.2.1 przewiduje opracowanie Zasad Eksploracji Naukowej dla całego Obiektu, z uwzględnieniem ograniczeń wynikających z podziału na strefy ochrony,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							konieczności kontynuacji długoterminowych projektów badawczych oraz ograniczenia pozyskiwania okazów przyrodniczych do niezbędnego minimum. Zgodnie z zapisami Planu, celem jest stworzenie spójnych i jasnych zasad prowadzenia badań naukowych dla całego Obiektu UNESCO. Wskazano, że projekty badawcze powinny być opiniowane przez jedną z istniejących rad naukowych — Radę Naukowo-Społeczną Obiektu, Radę Naukową Białowieckiego Parku Narodowego lub Radę Naukowo-Społeczną Leśnego Kompleksu Promocyjnego Puszczy Białowieckiej — w zależności od lokalizacji badań. W dokumencie użyto sformułowania „lub”, co jednoznacznie wskazuje na alternatywność, a nie konieczność opiniowania przez więcej niż jeden organ. Proces opiniowania nie stanowi mechanizmu zatwierdzającego, lecz służy integracji wiedzy naukowej z praktyką zarządzania Obiektem. Warto podkreślić, że Białowiecki Park Narodowy posiada własne „Zasady eksploracji naukowej w Białowieckim Parku Narodowym”, które jasno określają, że podstawową funkcją Parku jest trwałe zabezpieczenie jego przyrody, a wszelkie formy użytkowania obiektu, w tym badania naukowe, muszą być tej funkcji podporządkowane. Zasady te wskazują m.in. na konieczność uwzględniania wyjątkowych walorów obiektu, przestrzegania porządku prawnego, preferowania badań kompleksowych oraz obowiązku opiniowania projektów przez Radę Naukową BPN. Cele badań naukowych w BPN obejmują wszechstronne poznanie elementów przyrody, procesów ekologicznych oraz doskonalenie metod ochrony czynnej i konserwatorskiej. Plan zarządzania nie wyklucza ani nie ogranicza badań naukowych, lecz promuje ich prowadzenie w sposób zorganizowany, odpowiedzialny i zgodny z zasadami ochrony Obiektu. Wskazanie potrzeby współpracy z międzynarodową społecznością naukową oraz z Parkiem Narodowym „Białowieżska Puszcza” po stronie białoruskiej stanowi dodatkowy element wspierający rozwój badań w skali transgranicznej. Struktura zarządzania Obiektem została opisana w rozdziale 6.1 oraz zilustrowana na rys. 9. Przewidziano powołanie Rady Naukowo-Społecznej, w skład której będą wychodzili m.in. przedstawiciele społeczności lokalnej. Za ich pośrednictwem o podejmowanych działaniach powinna być informowana również społeczność lokalna. W rozdziale 7.2. opisano sposób nadzoru nad wdrażaniem Planu. Wskazano, iż pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania i realizacji założeń Planu powinien powstać po 3 latach od jego przyjęcia. W kolejnych latach raporty powinny być opracowywane co 3 lata. Pełnomocnik będzie je przedkładał Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii raporty będą upowszechniane. Istotnym elementem będzie zapewnienie jak najszerzego upowszechniania wyników ewaluacji oraz umożliwienie dyskusji z różnymi grupami interesariuszy na temat ewentualnych zmian w Planie wynikających z monitoringu, ewaluacji czy innych okoliczności.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
28	Osoba prywatna	Brak	Brak	Brak	Brak	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Uwaga nie zawiera treści.
29	Osoba prywatna			Projekt Planu w obecnej formie jest niewystarczający. Wymaga dopisania jednoznacznych zakazów gospodarki leśnej i wywozu drewna, zakazu asfaltowania dróg, zakazu rozbudowy infrastruktury, zakazu polowań i wsparcia dla badań naukowych. Jedynie w ten sposób Polska wypełni zobowiązania wobec UNESCO i przyszłych pokoleń.	Puszcza Białowieńska to nasz skarb narodowy i potrzebne są przepisy, które będą chronić faunę i florę.	Wyjaśniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa. Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy. W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							ona części Obiektu. Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska nie ogranicza prowadzenia badań naukowych, lecz wskazuje na potrzebę ich koordynacji i realizacji w sposób zgodny z celami ochrony przyrody oraz z zasadą minimalizacji presji na ekosystemy Obiektu. Działanie 1.2.1 przewiduje opracowanie Zasad Eksploracji Naukowej dla całego Obiektu, z uwzględnieniem ograniczeń wynikających z podziału na strefy ochrony, konieczności kontynuacji długoterminowych projektów badawczych oraz ograniczenia pozyskiwania okazów przyrodniczych do niezbędnego minimum. Zgodnie z zapisami Planu, celem jest stworzenie spójnych i jasnych zasad prowadzenia badań naukowych dla całego Obiektu UNESCO. Wskazano, że projekty badawcze powinny być opiniowane przez jedną z istniejących rad naukowych — Radę Naukowo-Społeczną Obiektu, Radę Naukową Białowieskiego Parku Narodowego lub Radę Naukowo-Społeczną Leśnego Kompleksu Promocyjnego Puszczy Białowieskiej — w zależności od lokalizacji badań. W dokumencie użyto sformułowania „lub”, co jednoznacznie wskazuje na alternatywność, a nie konieczność opiniowania przez więcej niż jeden organ. Proces opiniowania nie stanowi mechanizmu zatwierdzającego, lecz służy integracji wiedzy naukowej z praktyką zarządzania Obiektem. Warto podkreślić, że Białowieski Park Narodowy posiada własne „Zasady eksploracji naukowej w Białowieskim Parku Narodowym”, które jasno określają, że podstawową funkcją Parku jest trwałe zabezpieczenie jego przyrody, a wszelkie formy użytkowania obiektu, w tym badania naukowe, muszą być tej funkcji podporządkowane. Zasady te wskazują m.in. na konieczność uwzględniania wyjątkowych walorów obiektu, przestrzegania porządku prawnego, preferowania badań kompleksowych oraz obowiązek opiniowania projektów przez Radę Naukową BPN. Cele badań naukowych w BPN obejmują wszechstronne poznanie elementów przyrody, procesów ekologicznych oraz doskonalenie metod ochrony czynnej i konserwatorskiej. Plan zarządzania nie wyklucza ani nie ogranicza badań naukowych, lecz promuje ich prowadzenie w sposób zorganizowany, odpowiedzialny i zgodny z zasadami ochrony Obiektu. Wskazanie potrzeby współpracy z międzynarodową społecznością naukową oraz z Parkiem Narodowym „Białowieżska Puszcza” po stronie białoruskiej stanowi dodatkowy element wspierający rozwój badań w skali transgranicznej.
30	Osoba prywatna	Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu dla polskiej części Transgranicznego Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (2024).	cały dokument	Zakaz budowy nowych dróg w pasie przygranicznym, rozjeżdżanie puszczy, likwidacja nieużywanych dróg.	obecnie trwa poszezanie i rozjeżdżanie bez sensu dróg przez las, nie prowadzą one do żadnej wsi, osiedla czy infrastruktury z sensem. Należy zachować ciągłość lasu i dbać o drogi między miejscowościami.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
31	Osoba prywatna	rozdział 6.4	133	Wyeliminowanie gospodarki leśnej z obiektu UNESCO		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie zarządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
32	Osoba prywatna	6.4	133	CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie zarządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
33	Stowarzyszenie Leśne Sprawy			Plan powinien zawierać: - program defragmentacji, - analizę aktualnego stanu rozdrobnienia, - monitoring (gęstość dróg, natężenie ruchu, obszary bezdróg, liczba kolizji ze zwierzętami), - zakaz asfaltowania i poszerzania dróg leśnych, - strategię ograniczania ruchu w okresach migracji zwierząt (np. na drodze Narewkońskiej).		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie.
34	Stowarzyszenie Leśne Sprawy			Renaturyzacja stosunków wodnych i rola bobra. Plan powinien: - uwzględnić działania ochronne dla bobrów, - zakazać niszczenia tam i siedlisk, - wprowadzić bezwzględną ochronę bobra europejskiego na terenie Puszczy Białowieskiej - wprowadzić system rekompensat dla właścicieli terenów zalewanych przez bobrowe żeremia.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia potrzebę poprawy warunków hydrologicznych poprzez działania ograniczające spływ powierzchniowy, z wykorzystaniem naturalnego, lokalnego materiału. W ramach działania 2.3.1 „Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej” przewidziano opracowanie planu działań w zakresie ochrony zasobów wodnych, co stanowi podstawę do dalszego uszczegółowienia kierunków interwencji w dokumentach wykonawczych. Plan zarządzania ma charakter ramowy i nie zawiera szczegółowych zapisów dotyczących bobra europejskiego (Castor fiber). Niemniej jednak, rekomendacje eksperckie zawarte w Planie wskazują na konieczność realizacji działań przyjaznych naturze, które są zgodne z funkcją ekosystemową bobrów. Przewidziano m.in. lokalne prace techniczne mające na celu podniesienie rzędnych dna cieków przy zachowaniu ich ciągłości hydrologicznej, odtwarzanie bagiennych stref buforowych, renaturyzację koryt rzecznych oraz zwiększenie retencji krajobrazowej poprzez odpowiednie rozmieszczenie rumoszu drzewnego. Działania te wspierają naturalne procesy retencyjne i przyczyniają się do poprawy funkcjonalności ekosystemów wodnych, w tym siedlisk tworzonych przez bobry. Wszelkie działania ingerujące w siedliska gatunków chronionych, w tym niszczenie tam bobrowych, podlegają regulacjom wynikającym z ustawy o ochronie przyrody oraz rozporządzeń wykonawczych, które obowiązują niezależnie od zapisów Planu. Kwestie związane z ewentualnymi szkodami powodowanymi przez bobry oraz mechanizmy kompensacyjne dla właścicieli gruntów są

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							regulowane przez obowiązujące przepisy prawa krajowego i nie należą do zakresu regulacyjnego Planu zarządzania. Zagadnienia dotyczące wpływu zwiększonej presji turystycznej na zasoby wodne, w tym eksploatacji wód podziemnych, zostały ujęte w analizie zagrożeń (Tabela 4). Plan wskazuje na potrzebę monitorowania i ograniczania negatywnego wpływu działalności człowieka na zasoby wodne. W rekomendacjach eksperckich zawarto również propozycje rozwijania systemu monitoringu hydrologicznego i hydrogeologicznego, obejmujące instalację czujników, prowadzenie ciągłych pomiarów, integrację danych z różnych obszarów oraz analizę zmian hydromorfologii rzek i zasięgów roślinności. Działania te mają na celu zapewnienie pełnej oceny efektów podejmowanych interwencji oraz wspierają realizację celów Planu, w szczególności w zakresie ochrony zasobów wodnych i adaptacji do zmian klimatu.
35	Stowarzyszenie Leśne Sprawy			Łowiectwo. Plan powinien: - wprowadzić zakaz polowań w centralnych enklawach otuliny BPN - obejmować opracowanie naukowo uzasadnionego planu gospodarowania populacjami zwierząt, - wykluczyć odstrzał ptaków i dużych ssaków, - ograniczyć dokarmianie i nęcenie, - zakazać stosowania ołowianej amunicji. - zakazać polowań także w rejonach polan - między zwartymi fragmentami lasu. Zakaz nie powinien dotyczyć inwazyjnych gatunków obcych IGO.		Wyjaśniono	Zgodnie z zapisami Planu zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się jedynie możliwość prowadzenia polowań oraz działań zaradczych w odniesieniu do inwazyjnych gatunków obcych (IGO). Utrzymanie tych działań jest istotne z punktu widzenia ochrony różnorodności biologicznej, ponieważ IGO stanowią jedno z największych zagrożeń dla rodzimych ekosystemów, powodując wypieranie gatunków rodzimych, degradację siedlisk oraz zakłócenia w funkcjonowaniu usług ekosystemowych. Podstawą prawną dla prowadzenia polowań na IGO jest Ustawa z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, która wdraża przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
36	Stowarzyszenie Leśne Sprawy			Projekt Planu w obecnej formie jest niewystarczający. Wymaga dopisania jednoznacznych zakazów gospodarki leśnej i wywozu drewna, zakazu asfaltowania dróg i rozbudowy infrastruktury, ograniczenia polowań i zapobiegania dalszej fragmentacji Puszczy Białowieskiej.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa. Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie. Zgodnie z zapisami Planu zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się jedynie możliwość prowadzenia polowań oraz działań zaradczych w odniesieniu do inwazyjnych gatunków obcych (IGO). Utrzymanie tych działań jest istotne z punktu widzenia ochrony różnorodności biologicznej, ponieważ IGO stanowią jedno z największych zagrożeń dla rodzimych ekosystemów, powodując wypieranie gatunków rodzimych, degradację siedlisk oraz zakłócenia w funkcjonowaniu usług ekosystemowych. Podstawą prawną dla prowadzenia polowań na IGO jest Ustawa z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, która wdraża przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
37	Stowarzyszenie Leśne Sprawy			Przejrzystość i udział społeczny. Plan wprawdzie przewiduje powołanie Komisarza ds. zarządzania, jednak bez określenia transparentnych zasad wyboru. Ta kluczowa funkcja powinna być obsadzana w drodze otwartego konkursu, z jasnymi kryteriami kompetencyjnymi. Proces konsultacyjny powinien być otwarty również dla społeczności międzynarodowej. Udostępnienie dokumentów w języku angielskim byłoby elementarnym przejawem transparentności i konsekwencją deklarowanej wizji.		Wyjaśniono	Należy wyjaśnić, że projekt Planu Zarządzania przewiduje powstanie stanowiska Pełnomocnika (a nie Komisarza) ds. zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest. Jeśli chodzi o procedurę wyboru Pełnomocnika, to Ministerstwo Klimatu ogłosiło otwarty nabór, w wyniku którego wybrana została osoba obecnie zajmująca to stanowisko. W konsultacjach społecznych mogły uczestniczyć także osoby i podmioty z zagranicy, otrzymaliśmy także uwagi od nich. Ponadto, projekt Planu Zarządzania wraz załącznikami zostanie sporządzony także w języku angielskim.
38	Osoba prywatna	6.4.	133	Chcę całkowitego zakazu gospodarki leśnej (pozyskiwania drewna) z tetenu Puszczy Białowieskiej		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
39	Osoba prywatna	rozdz. 6.4	133	Opowiadam się za całkowitym wyeliminowaniem gospodarki leśnej z obiektu UNESCO Puszcza Białowieska.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
40	Osoba prywatna	4.3	86	Dostępność ograniczona do 3,71% obszaru	Plan odbiera mieszkańcom możliwość korzystania z lasu w celach bytowych, zdrowotnych, rekreacyjnych i kulturowych.	Wyjaśniono	Plan Zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy. Na zdecydowanej większości jej obszaru (niemal 90% powierzchni) możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie: strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 (rezerwaty) i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.
41	Osoba prywatna	5.1	94-98	Zakaz działań czynnych – pogorszenie stanu lasu	Zwiększone ryzyko pożarowe i gnicie martwego drewna w sąsiedztwie miejscowości	Wyjaśniono	Plan Zarządzania nie wprowadza zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie — w określonych strefach Obiektu przewidziano możliwość prowadzenia działań ochronnych, w tym czynnej ochrony siedlisk i gatunków, zgodnie z katalogiem działań zawartym w Załączniku nr 6. Katalog ten został opracowany na podstawie zaleceń misji monitoringowej UNESCO/IUCN z 2024 roku i uwzględnia m.in. potrzeby związane z ochroną przeciwpożarową, utrzymaniem siedlisk nieleśnych oraz wspieraniem naturalnych procesów przyrodniczych.
42	Osoba prywatna	1.2	9	Plan nie jest aktem prawnym, ale ma być nadrzędny wobec innych dokumentów.	Brak podstawy ustawowej i próba obejścia ustaw: o lasach, o ochronie przyrody.	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
43	Osoba prywatna	5.3	111	Korytarze ekologiczne obejmują grunty przyległe do posesji.	Może to oznaczać dalsze ograniczenia i brak możliwości rozwoju gospodarstw.	Wyjaśniono	Wyznaczenie korytarzy ekologicznych w Planie zarządzania nie skutkuje automatycznym wprowadzeniem nowych ograniczeń w użytkowaniu gruntów przyległych do posesji ani nie blokuje rozwoju gospodarstw. Działania w tym zakresie polegają przede wszystkim na uwzględnianiu potrzeb ochrony łączności ekologicznej w dokumentach planistycznych gmin oraz podczas wydawania decyzji administracyjnych, przy zachowaniu zasady partycypacji społecznej. Ochrona korytarzy ekologicznych opiera się na wytycznych i rekomendacjach, a nie na nakładaniu sztywnych zakazów. Celem jest zachowanie możliwości migracji zwierząt i spójności siedlisk przy jednoczesnym poszanowaniu praw właścicieli gruntów oraz zapewnieniu możliwości rozwoju gospodarczego.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Wytyczne dotyczące korytarzy ekologicznych mają charakter informacyjny i planistyczny, a ich wdrażanie odbywa się z poszanowaniem obowiązujących przepisów prawa oraz przy aktywnym udziale społeczności lokalnej
44	Osoba prywatna	6.2	124-126	Narzucone programy edukacyjne bez udziału mieszkańców	Brak konsultacji, ingerencja w tożsamość lokalną. Art. 48 i 70 Konstytucji RP.	Wyjaśniono	Plan zarządzania nie ingeruje w program nauczania szkół w regionie Puszczy Białowieskiej ani nie narzuca obowiązkowych treści edukacyjnych bez udziału społeczności lokalnej. Przewidziane działania edukacyjne mają charakter wspierający i są realizowane w ścisłej współpracy z lokalnymi interesariuszami, w tym przedstawicielami społeczności, nauczycielami oraz samorządami. W ramach Planu zaplanowano opracowanie materiałów dydaktycznych oraz narzędzi edukacyjnych, które mogą być wykorzystywane dobrowolnie przez szkoły i nauczycieli, a także wsparcie dla inicjatyw lokalnych, takich jak koła zainteresowań czy projekty edukacyjne. Działania te mają na celu wzmacnianie świadomości ekologicznej i kulturowej oraz budowanie lokalnej tożsamości, zgodnie z celem 6 Planu. Wszystkie kierunki działań edukacyjnych zostały wypracowane podczas konsultacji z udziałem mieszkańców regionu, a ich realizacja nie narusza przepisów Konstytucji RP, w szczególności art. 48 i 70, dotyczących praw rodziców do wychowania dzieci oraz prawa do nauki. Plan nie przewiduje żadnych form przymusu ani ingerencji w autonomię programów nauczania, a proponowane inicjatywy mają charakter dobrowolny i partycypacyjny. Plan zarządzania kładzie szczególny nacisk na wzmacnianie lokalnej tożsamości i dumy z dziedzictwa Puszczy Białowieskiej. Wskazane działania edukacyjne oraz inicjatywy społeczne mają na celu nie tylko przekazywanie wiedzy o walorach przyrodniczych i kulturowych regionu, ale także budowanie poczucia przynależności i odpowiedzialności za ochronę tego wyjątkowego miejsca. Wspieranie lokalnych więzi społecznych, promowanie inicjatyw inspirowanych dziedzictwem Puszczy oraz rozwijanie kompetencji mieszkańców w zakresie uczestnictwa w zarządzaniu Obiektem służy umacnianiu tożsamości wspólnoty i podkreśla jej rolę jako współgospodarza obszaru światowego dziedzictwa. Wszystkie te działania zostały wypracowane w dialogu z lokalną społecznością i odpowiadają na jej potrzeby oraz oczekiwania. Działanie 6.4.1 "Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w szkołach w rejonie Puszczy Białowieskiej" przewiduje udział organizacji pozarządowych jako podmiotów współpracujących, a tym samym umożliwia udział społeczności lokalnej.
45	Osoba prywatna	3.4	57-59	Plan ignoruje wiedzę i doświadczenie mieszkańców.	Zebrane wnioski z warsztatów nie zostały uwzględnione. Brak mechanizmu odwoławczego.	Wyjaśniono	Plan zarządzania został opracowany w oparciu o szeroki proces konsultacyjny, obejmujący warsztaty i spotkania z udziałem mieszkańców, przedstawicieli samorządów, organizacji pozarządowych oraz innych interesariuszy. Wnioski i postulaty zgłaszane podczas tych spotkań zostały przeanalizowane i w wielu przypadkach znalazły odzwierciedlenie w zapisach Planu, zwłaszcza w zakresie działań edukacyjnych, społecznych i gospodarczych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Dokument przewiduje także mechanizmy dalszego udziału społeczności lokalnej w zarządzaniu Obiektem, m.in. poprzez reprezentację w ciałach doradczych oraz możliwość zgłaszania uwag i inicjatyw na etapie wdrażania Planu. W przypadku rozstrzygania kwestii spornych lub zgłaszania nowych postulatów, przewidziano możliwość kierowania spraw do Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz rady/komitetu, które pełnią funkcję opiniodawczo-doradczą. Takie rozwiązanie zapewnia bieżący dialog z mieszkańcami i umożliwia elastyczne reagowanie na pojawiające się potrzeby. Plan nie wyklucza dalszego doskonalenia mechanizmów partycypacji i odwoławczych w toku realizacji, zgodnie z zasadami adaptacyjnego zarządzania i transparentności.
46	Osoba prywatna	2.2	23	Brak przedstawicieli mieszkańców w Komitecie Sterującym.	Decyzje są podejmowane bez naszego udziału, co łamie zasady partycypacji	Wyjaśniono	Struktura zarządzania Obiektem opisana w rozdziale 6.1 oraz zilustrowana na rys. 9. Przewiduje powołanie Rady Naukowo-Społecznej (organem opiniodawczym i doradczym dla Pełnomocnika ds. zarządzania), w skład którego będą wychodzili m.in. przedstawiciele społeczności lokalnej. Załącznik nr 3 do projektu Planu Zarządzania „Wykaz warsztatów dla interesariuszy dotyczących zapisów Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża (część polska)” zawiera zestawienie warsztatów – w tym tych, w których brali przedstawiciele mieszkańców i lokalnych organizacji pozarządowych. Warsztaty te stanowiły realizację zasady partycypacji społecznej.
47	Osoba prywatna	7.1	130	Brak finansowania i rekompensat dla lokalnej ludności.	Brak systemu wsparcia dla osób, które tracą dostęp do zasobów leśnych	Wyjaśniono	Plan zarządzania nie przewiduje systemu rekompensat finansowych dla osób fizycznych ani dedykowanego wsparcia dla mieszkańców. Kwestie rekompensat wykraczają poza zakres Planu i wymagają odrębnych rozwiązań legislacyjnych lub programowych na poziomie krajowym. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan nie wprowadza nowych ograniczeń w dostępie do zasobów leśnych dla mieszkańców regionu. Pozyskiwanie drewna na terenie Obiektu jest zabronione już od momentu złożenia wniosku renominacyjnego w 2014 roku i nie wynika z zapisów obecnego Planu, lecz z wcześniejszych decyzji oraz zobowiązań międzynarodowych. W zakresie finansowania działań ochronnych i zarządczych, Plan przewiduje kontynuację finansowania ze środków Białowieżskiego Parku Narodowego, PGL Lasy Państwowe oraz krajowych i europejskich funduszy pozostających w dyspozycji Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku. Dodatkowo przewidziano utworzenie funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest oraz inwestycje w infrastrukturę edukacyjną, w tym Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa. Wskazane w Planie wartości finansowe mają charakter szacunkowy i będą weryfikowane na etapie realizacji poszczególnych przedsięwzięć. Lista potencjalnych źródeł finansowania pozostaje otwarta i może być aktualizowana w zależności od dostępnych programów i konkursów.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
48	Osoba prywatna	4.1	77-79	Strefy wyznaczone w sposób niezrozumiały i krzywdzący.	Działki mieszkańców znalazły się w strefach bez możliwości wycinki, nawet w przypadku zagrożenia.	Wyjaśniono	Na terenie Obiektu znajdują się wyłącznie obszary zarządzane przez Lasy Państwowe i Białowiecki Park Narodowy. Na obszarze Obiektu nie ma gruntów prywatnych.
49	Osoba prywatna			Plan należy odrzucić z poniższych powodów: 1. Burzy wypracowany wspólnie kompromis dla Puszczy Białowieżskiej 2. Zastępuje go jednostronną decyzją, forsowaną wbrew samorządom i mieszkańcom, którym UNESCO przypisało rolę partycypacyjną w decyzjach, a których głos nie jest uwzględniany 3. Ograniczając odgórnie użytkowanie Puszczy przez mieszkańców powoduje ich pokrzywdzenie, a to wyklucza uczciwość społeczną 4. Powodując, iż potrzeby społeczności lokalnej nie będą skutecznie zaspakajane - stoi w sprzeczności z konwencjami dotyczącymi praw tych społeczności. 5. Wyklucza dopuszczenie miejscowych Samorządów do współkierowania Obiektem - zarządzania jej dobrem 6. Narzuca sztuczne wobec natury i przyrody podziały stref drzewostanów. 7. W obliczu postępujących zmian klimatu i ich wpływu na lasy, forsuje zwiększanie obszarów szkodliwej w takich scenariuszach - ochrony biernej 8. Zmniejsza coraz ważniejszą wobec dynamiki klimatycznej, bo reaktywną do tych zmian – ochronę czynną, co jest działaniem na niekorzyść przyrody, która już teraz w pasywnej części Puszczy traci istotne siedliska i gatunki 9. Prowadzi do niszczenia wielodekadowych inwestycji Skarbu Państwa i pracy ludzi, co stoi w sprzeczności z ideami UNESCO 10. Jest wprowadzany bez uprzedniego przeprowadzenia „Oceny Efektywności Zarządzania obiektem Białowieża Forest”. Ustalenia i zalecenia wynikające z takiej Oceny stanowią podstawę tworzenia Planów. Brak takiej analizy dyskwalifikuje obecny projekt Planu – jako wprowadzany tą drogą „na ślepo”. 11. Jako twórca niższy prawnie od Ustaw: o Lasach i o Ochronie Przyrody, tworzy i proceduje rozwiązania w sposób nieuprawniony nadrzędne dla tych ustaw, nie będąc jednocześnie opartym na powyższych Ustawach 12. Wprowadza strefę buforową i korytarze ekologiczne, co będzie mieć negatywny wpływ na możliwości rozwoju mieszkańców, ich zasoby majątkowe oraz użytkowanie tych terenów 13. Nie wskazuje uzgodnionych ze Strażą Pożarną a krytycznie ważnych przeciwpożarowych dróg ewakuacyjnych dla ludności cywilnej z Białowieży i okolicznych wsi, co stanowi kolejną już marginalizację społeczności lokalnej przez UNESCO. Na bazie powyższego, oraz faktu, iż nie zabezpieczono realnych środków na finansowanie Planu Zarządzania ani nie zaproponowano realnego systemu zarządzania Puszcza, wnoszę o odrzucenie projektu Planu Zarządzania jako niespełniającego wymogów UNESCO, niezgodnego z zapisami polskiego prawa, ograniczającego potrzeby i łamiącego prawa miejscowej społeczności.		Wyjaśniono	W odniesieniu do kwestii udziału społeczności lokalnej, należy podkreślić, że Plan zarządzania został opracowany w oparciu o szeroki proces konsultacyjny, obejmujący warsztaty i spotkania z udziałem mieszkańców, przedstawicieli samorządów, organizacji pozarządowych oraz innych interesariuszy. Wnioski i postulaty zgłaszane podczas tych spotkań zostały przeanalizowane i w wielu przypadkach znalazły odzwierciedlenie w zapisach Planu, zwłaszcza w zakresie działań edukacyjnych, społecznych i gospodarczych. Dokument przewiduje także mechanizmy dalszego udziału społeczności lokalnej w zarządzaniu Obiektem, m.in. poprzez reprezentację w ciałach doradczych oraz możliwość zgłaszania uwag i inicjatyw na etapie wdrażania Planu. Struktura zarządzania Obiektem została opisana w rozdziale 6.1 oraz zilustrowana na rys. 9. Przewidziano powołanie Rady Naukowo-Społecznej, w skład której będą wychodzili m.in. przedstawiciele społeczności lokalnej. W rozdziale 7.2. opisano sposób nadzoru nad wdrażaniem Planu. Wskazano, iż pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania i realizacji założeń Planu powinien powstać po 3 latach od jego przyjęcia. W kolejnych latach raporty powinny być opracowywane co 3 lata. Pełnomocnik będzie je przedkładał Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii raporty będą upowszechniane. Istotnym elementem będzie zapewnienie jak najszerzego upowszechniania wyników ewaluacji oraz umożliwienie dyskusji z różnymi grupami interesariuszy na temat ewentualnych zmian w Planie wynikających z monitoringu, ewaluacji czy innych okoliczności. Ponadto, w przypadku rozstrzygania kwestii spornych lub zgłaszania nowych postulatów, przewidziano możliwość kierowania spraw do Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz rady/komitetu, które pełnią funkcję opiniotwórczo-doradczą. Takie rozwiązanie zapewnia bieżący dialog z mieszkańcami i umożliwia elastyczne reagowanie na pojawiające się potrzeby. Plan nie wyklucza dalszego doskonalenia mechanizmów partycypacji i odwoławczych w toku realizacji, zgodnie z zasadami adaptacyjnego zarządzania i transparentności. Jeśli chodzi o ochronę bierną, to od kwietnia 2018 r., na mocy wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (sprawa C-441/17), obowiązuje zakaz prowadzenia cięć gospodarczych na obszarze Puszczy objętym ochroną UNESCO. W związku z tym na całym obszarze wdrożono zasadę biernej ochrony, polegającą na ograniczeniu ingerencji człowieka i pozostawieniu lasów do samodzielnego rozwoju. Dostępne dane naukowe nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują poprawę stanu bioty porostów oraz wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów. W 2022 r. Puszcza Białowieża została sklasyfikowana jako jeden z

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							kompleksów leśnych o najwyższej kondycji zdrowotnej w kraju. Nie odnotowano masowego obumierania drzew ponad naturalne poziomy. Wysoka wartość przyrodnicza Puszczy Białowieskiej wynika z synergii procesów naturalnych oraz historycznej działalności człowieka. Obecna różnorodność biologiczna jest efektem współoddziaływania tych czynników, a dalsze ingerencje mogą zaburzyć tę równowagę. Eksperti wskazują, że ochrona powinna być ograniczona do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka. W świetle aktualnej wiedzy naukowej oraz obowiązujących regulacji, utrzymanie Puszczy Białowieskiej w jak najbardziej naturalnym stanie pozostaje priorytetem działań ochronnych. Obiekt ten pełni rolę „żywego laboratorium” dla obserwacji procesów ekologicznych, a jego wartość przyrodnicza wynika w dużej mierze z zachodzenia naturalnych procesów oraz obecności martwego drewna. Zawarte w uwadze odniesienie do „Oceny efektywności zarządzania obiektem Białowieża Forest” dotyczy poradnika „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0 – Ocena efektywności zarządzania dobrami światowego dziedzictwa i innymi miejscami dziedzictwa”. Dokument ten, opracowany przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa, zawiera zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, a nie formalne wytyczne Komitetu Światowego Dziedzictwa. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, dlatego nie jest możliwe przeprowadzenie oceny efektywności jego wdrażania. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznej oceny skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system monitoringu, raportowania i ewaluacji. Zgodnie z zapisami Planu zarządzania, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania Planu powinien powstać po 3 latach od jego przyjęcia. Będzie on zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty ewaluacyjne będą opracowywane co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu. Po uzyskaniu pozytywnej opinii będą publicznie udostępniane. Po 10 latach wdrażania Planu przewidziano przeprowadzenie pogłębionej ewaluacji (on-going), której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada na postulaty zawarte w poradniku i zapewnia transparentność oraz otwartość na dialog z interesariuszami. Plan zarządzania nie tylko uwzględnia potrzebę oceny efektywności, ale także tworzy ramy dla jej systematycznego

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							wdrażania w przyszłości. Jeśli chodzi o strefę buforową, warto zauważyć, że nie stanowi ona części Obiektu i w związku z tym nie podlega bezpośrednim regulacjom Planu zarządzania. Dokument nie modyfikuje zasad obowiązujących na jej terenie ani nie ingeruje w kompetencje poszczególnych nadleśnictw. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego z 2014 roku, zasady dotyczące zakazu pozyskiwania drewna w celach gospodarczych obowiązują wyłącznie na obszarze Obiektu oraz w wybranych lasach wokół Hajnówki (obszar wskazany we wniosku renominacyjnym), pozostających w zarządzie właściwego nadleśnictwa. W tych obszarach stosuje się zasady analogiczne do tych określonych dla strefy 4 Obiektu. Pozostałe tereny strefy buforowej, w tym lasy zarządzane przez inne nadleśnictwa, nie zostały objęte takimi ograniczeniami. Plan zarządzania nie ingeruje również w zasady obowiązujące na terenach prywatnych znajdujących się w strefie buforowej. Własność prywatna oraz wynikające z niej prawa i obowiązki pozostają poza zakresem regulacyjnym niniejszego dokumentu. Plan respektuje formalne granice Obiektu oraz obowiązujące przepisy, nie wprowadzając dodatkowych ograniczeń w zakresie prowadzenia gospodarki leśnej poza obszarem Światowego Dziedzictwa. Z kolei korytarze ekologiczne zwiększają przepływ osobników i materiału genetycznego między odizolowanymi siedliskami, co poprawia przeżywalność populacji, zmniejsza ryzyko lokalnych wymierań i wspiera adaptację do zmian klimatu (Gilbert-Norton i in. 2010; Haddad i in. 2015). Instytucje takie jak IUCN traktują je jako jedno z kluczowych narzędzi ochrony przyrody (Hilty i in. 2020). Potencjalne zagrożenia, takie jak rozprzestrzenianie się gatunków inwazyjnych czy patogenów, są znane i możliwe do ograniczenia poprzez odpowiednie projektowanie, monitoring oraz zarządzanie (Resasco i in. 2014; Saura i in. 2021). Co więcej, dobrze zaprojektowane sieci ekologiczne mogą wspierać stabilność ekosystemów i zmniejszać ryzyko epidemiologiczne (Keesing i in. 2010). W świetle aktualnych badań, teza o szkodliwości korytarzy ekologicznych jest nieaktualna. Plan zarządzania uwzględni ich rolę zgodnie z najlepszymi praktykami ochrony przyrody, a ich projektowanie i wdrażanie powinno odbywać się z uwzględnieniem lokalnych uwarunkowań oraz ryzyk. Wszystkie kwestie dotyczące bezpieczeństwa pożarowego, w tym procedury ewakuacyjne, są uwzględnione w załączniku nr 7 do projektu Planu zarządzania – „Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu dla polskiej części transgranicznego Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest” Plan ma charakter ramowy i strategiczny – nie tworzy nowych obowiązków finansowych ani nie przypisuje zadań bez wskazania mechanizmów ich realizacji. Szczegółowe rozwiązania organizacyjne i finansowe, w tym źródła finansowania, są przedmiotem dokumentów wykonawczych i decyzji instytucji

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							odpowiedzialnych za wdrażanie Planu. Ponadto, Plan zawiera zapisy dotyczące monitorowania dostępności środków finansowych oraz wspierania ich pozyskiwania, m.in. poprzez działania Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem. Szczegółowy opis systemu zarządzania znajduje się w rozdziale „Instrumenty Zarządzania”. System jest oparty na ścisłej współpracy pomiędzy zarządcami terenu, władzami lokalnymi oraz innymi interesariuszami. Koordynacją wdrażania Planu zarządza Pełnomocnik ds. zarządzania Obiektem Białowieża Forest, który współpracuje z Dyrektorem Białowieskiego Parku Narodowego, Nadleśniczymi Nadleśnictw Hajnówka, Białowieża i Browsk, a także z Komitetem Sterującym i Radą Naukowo-Społeczną. Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest” spełnia wymogi UNESCO oraz pozostaje zgodny z obowiązującym prawem krajowym i europejskim. Jego opracowanie wynika bezpośrednio z zobowiązań Polski jako Państwa-Strony Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjętej w Paryżu w 1972 roku i ratyfikowanej przez Polskę w 1976 roku. Zgodnie z paragrafami 108–118 Wytycznych operacyjnych do realizacji Konwencji (wersja 2025), każdy obiekt światowego dziedzictwa musi posiadać system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW). Zgodność Planu z prawem krajowym i europejskim została zachowana poprzez uwzględnienie obowiązujących aktów prawnych, w tym ustaw o ochronie przyrody, o lasach, o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, a także przepisów dotyczących obszarów Natura 2000. Plan nie narusza kompetencji instytucji publicznych ani nie wprowadza regulacji sprzecznych z obowiązującym porządkiem prawnym.
50	Stowarzyszenie Wolna Winnica	Rozdział 6.4	133	Popieram plan zarządzania obiektem światowego dziedzictwa przyrody ale proszę o wyeliminowanie gospodarki leśnej z obiektu UNESCO.	Cała Puszcza powinna być Parkiem Narodowym!	Wyjaśniono	Postulat objęcia całej Puszczy Białowieskiej statusem parku narodowego odnosi się do kwestii, które nie są przedmiotem prac nad opracowaniem Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (część polska). Zmiana granic parku narodowego oraz jego otuliny pozostaje poza zakresem kompetencji zespołu opracowującego Plan i należy do właściwych organów administracji publicznej. Plan zarządzania przygotowywany jest dla Obiektu o granicach określonych we wniosku renowacyjnym złożonym przez Rzeczpospolitą Polskę do UNESCO w 2014 roku. Dokument ten koncentruje się na działaniach ochronnych i zarządczych w ramach istniejącego Obiektu Światowego Dziedzictwa, zgodnie z jego zatwierdzonym zakresem terytorialnym.
51	Osoba prywatna	rozdz. 6.4	133	Jako Polak, domagam się całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO Puszcza Białowieska.	Największą wartością Puszczy Białowieskiej są samorzutne procesy przyrodnicze kształtujące ją od tysiącleci. Zakłóca je gospodarka leśna nastawiona na pozyskiwanie drewna. Współczesne warunki klimatyczne już same w sobie mają na Puszczę destrukcyjny wpływ, a dodatkowo potęguje go różnorodna presja człowieka. Rezygnację z gospodarki leśnej	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					postrzegam jako realną szansę na utrzymanie i wzmocnienie stabilności ekosystemu oraz zapewnienie jego bezpiecznego trwania dla przyszłych pokoleń.		ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
52	Osoba prywatna	5.4. Wspieranie lokalnych społeczności obszaru Puszczy Białowieskiej poprzez zapewnienie dostępności do wysokiej jakości usług publicznych		Ten fragment planu to przykład wyszczególnienia bardziej propagandowego niż realnego. Sam tytuł sugeruje więcej niż to wyszczególniono niżej. "Wysokiej jakości usługi publiczne" okazują się być świetlicami i warsztatami międzypokoleniowymi. Warto dostosowywać nazewnictwo do treści, a nie pompować dokument okrągłymi zdaniem.		Nie uwzględniono	Rozwiązania, do których odnosi się uwaga nie są jedynymi działaniami z dziedziny usług publicznych, przywołanymi w kierunku działań 5.4. Przykładowo, działanie 5.4.1 Wspieranie działań na rzecz poprawy jakości środowiska w otoczeniu Puszczy Białowieskiej obejmuje "zidentyfikowanie potrzeb i potencjału gmin Puszczy Białowieskiej w zakresie wdrażania systemowych rozwiązań ochrony środowiska w tym zaopatrzenia w ciepło, gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami", a więc zagadnienia, które mieszczą się w pojęciu "usług publicznych".
53	Osoba prywatna	4.3	86	Dostępność ograniczona do 3,71% obszaru	Plan odbiera mieszkańcom możliwość korzystania z lasu w celach bytowych, zdrowotnych, rekreacyjnych i kulturowych.	Wyjaśniono	Plan Zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy. Na zdecydowanej większości jej obszaru (niemal 90% powierzchni) możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie: strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 (rezerwaty) i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.
54	Osoba prywatna	5.1	94-98	Zakaz działań czynnych – pogorszenie stanu lasu.	Zwiększone ryzyko pożarowe i gnicie martwego drewna w sąsiedztwie miejscowości.	Wyjaśniono	Plan Zarządzania nie wprowadza zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie — w określonych strefach Obiektu przewidziano możliwość prowadzenia działań ochronnych, w tym czynnej ochrony siedlisk i gatunków, zgodnie z katalogiem działań zawartym w Załączniku nr 6. Katalog ten został opracowany na podstawie zaleceń misji monitoringowej UNESCO/IUCN z 2024 roku i uwzględnia m.in. potrzeby związane z ochroną przeciwpożarową, utrzymaniem siedlisk nieleśnych oraz wspieraniem naturalnych procesów przyrodniczych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
55	Osoba prywatna	1.2	9	Plan nie jest aktem prawnym, ale ma być nadrzędny wobec innych dokumentów.	Brak podstawy ustawowej i próba obejścia ustaw: o lasach, o ochronie przyrody.	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
56	Osoba prywatna	5.3	111	Korytarze ekologiczne obejmują grunty przyległe do posesji.	Może to oznaczać dalsze ograniczenia i brak możliwości rozwoju gospodarstw.	Wyjaśniono	Wyznaczenie korytarzy ekologicznych w Planie zarządzania nie skutkuje automatycznym wprowadzeniem nowych ograniczeń w użytkowaniu gruntów przyległych do posesji ani nie blokuje rozwoju gospodarstw. Działania w tym zakresie polegają przede wszystkim na uwzględnianiu potrzeb ochrony łączności ekologicznej w dokumentach planistycznych gmin oraz podczas wydawania decyzji administracyjnych, przy zachowaniu zasady partycypacji społecznej. Ochrona korytarzy ekologicznych opiera się na wytycznych i rekomendacjach, a nie na nakładaniu sztywnych zakazów. Celem jest zachowanie możliwości migracji zwierząt i spójności siedlisk przy jednoczesnym poszanowaniu praw właścicieli gruntów oraz zapewnieniu możliwości rozwoju gospodarczego. Wytyczne dotyczące korytarzy ekologicznych mają charakter informacyjny i planistyczny, a ich wdrażanie odbywa się z poszanowaniem obowiązujących przepisów prawa oraz przy aktywnym udziale społeczności lokalnej.
57	Osoba prywatna	6.2	124-126	Narzucone programy edukacyjne bez udziału mieszkańców.	Brak konsultacji, ingerencja w tożsamość lokalną. Art. 48 i 70 Konstytucji RP.	Wyjaśniono	Plan zarządzania nie ingeruje w program nauczania szkół w regionie Puszczy Białowieskiej ani nie narzuca obowiązkowych treści edukacyjnych bez udziału społeczności lokalnej. Przewidziane działania edukacyjne mają charakter wspierający i są realizowane w ścisłej współpracy z lokalnymi interesariuszami, w tym przedstawicielami społeczności, nauczycielami oraz samorządami. W ramach Planu zaplanowano opracowanie materiałów dydaktycznych oraz narzędzi edukacyjnych, które mogą być wykorzystywane dobrowolnie przez szkoły i nauczycieli, a także wsparcie dla inicjatyw lokalnych, takich jak koła zainteresowań czy projekty edukacyjne. Działania te mają na celu wzmacnianie świadomości ekologicznej i kulturowej oraz budowanie lokalnej tożsamości, zgodnie z celem 6 Planu. Wszystkie kierunki działań edukacyjnych zostały wypracowane podczas konsultacji z udziałem mieszkańców regionu, a ich realizacja nie narusza przepisów Konstytucji RP, w szczególności art. 48 i 70, dotyczących praw rodziców do wychowania dzieci oraz prawa do nauki. Plan nie przewiduje żadnych form przymusu ani ingerencji w autonomię programów nauczania, a proponowane inicjatywy mają charakter dobrowolny i partycypacyjny. Plan zarządzania kładzie szczególny nacisk na wzmacnianie lokalnej tożsamości i dumy z dziedzictwa Puszczy Białowieskiej. Wskazane działania edukacyjne oraz inicjatywy społeczne mają na celu nie

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							tylko przekazywanie wiedzy o walorach przyrodniczych i kulturowych regionu, ale także budowanie poczucia przynależności i odpowiedzialności za ochronę tego wyjątkowego miejsca. Wspieranie lokalnych więzi społecznych, promowanie inicjatyw inspirowanych dziedzictwem Puszczy oraz rozwijanie kompetencji mieszkańców w zakresie uczestnictwa w zarządzaniu Obiektem służy umacnianiu tożsamości wspólnoty i podkreśla jej rolę jako współgospodarza obszaru światowego dziedzictwa. Wszystkie te działania zostały wypracowane w dialogu z lokalną społecznością i odpowiadają na jej potrzeby oraz oczekiwania.
58	Osoba prywatna	3.4	57-59	Plan ignoruje wiedzę i doświadczenie mieszkańców.	Zebrane wnioski z warsztatów nie zostały uwzględnione. Brak mechanizmu odwoławczego.	Wyjaśniono	Plan zarządzania został opracowany w oparciu o szeroki proces konsultacyjny, obejmujący warsztaty i spotkania z udziałem mieszkańców, przedstawicieli samorządów, organizacji pozarządowych oraz innych interesariuszy. Wnioski i postulaty zgłaszane podczas tych spotkań zostały przeanalizowane i w wielu przypadkach znalazły odzwierciedlenie w zapisach Planu, zwłaszcza w zakresie działań edukacyjnych, społecznych i gospodarczych. Dokument przewiduje także mechanizmy dalszego udziału społeczności lokalnej w zarządzaniu Obiektem, m.in. poprzez reprezentację w ciałach doradczych oraz możliwość zgłaszania uwag i inicjatyw na etapie wdrażania Planu. W przypadku rozstrzygania kwestii spornych lub zgłaszania nowych postulatów, przewidziano możliwość kierowania spraw do Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz rady/komitetu, które pełnią funkcję opiniodawczo-doradczą. Takie rozwiązanie zapewnia bieżący dialog z mieszkańcami i umożliwia elastyczne reagowanie na pojawiające się potrzeby. Plan nie wyklucza dalszego doskonalenia mechanizmów partycypacji i odwoławczych w toku realizacji, zgodnie z zasadami adaptacyjnego zarządzania i transparentności.
59	Osoba prywatna	2.2	23	Brak przedstawicieli mieszkańców w Komitecie Sterującym	Decyzje są podejmowane bez naszego udziału, co łamie zasady partycypacji.	Wyjaśniono	Komitet Sterujący, zgodnie z zapisami Planu zarządzania, pełni funkcję konsultacyjno-doradczą i składa się z przedstawicieli instytucji odpowiedzialnych za ochronę Obiektu. Równolegle jednak powołana zostaje Rada Naukowo-Społeczna Obiektu Białowieża Forest, której skład obejmuje reprezentantów wszystkich samorządów lokalnych, organizacji pozarządowych – w tym lokalnych, oraz przedstawicieli środowisk naukowych związanych z regionem. Rada ta pełni funkcję opiniodawczą i doradczą wobec Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem, a jej zadaniem jest m.in. wyrażanie stanowisk i opinii w sprawach dotyczących realizacji Planu oraz ochrony Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. W ten sposób zapewniono formalny i stały udział przedstawicieli mieszkańców oraz lokalnych interesariuszy w procesie zarządzania Obiektem, co jest zgodne z zasadami partycypacji społecznej. Rada

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Naukowo-Społeczna stanowi platformę dialogu i współpracy, umożliwiającą zgłaszanie postulatów, opiniowanie działań oraz monitorowanie wdrażania Planu. Decyzje Komitetu Sterującego są podejmowane z uwzględnieniem opinii i rekomendacji Rady, co gwarantuje, że głos społeczności lokalnej jest realnie brany pod uwagę w procesie zarządzania Obiektem.
60	Osoba prywatna	7.1	130	Brak finansowania i rekompensat dla lokalnej ludności	Brak systemu wsparcia dla osób, które tracą dostęp do zasobów leśnych	Wyjaśniono	Plan zarządzania nie przewiduje systemu rekompensat finansowych dla osób fizycznych ani dedykowanego wsparcia dla mieszkańców. Kwestie rekompensat wykraczają poza zakres Planu i wymagają odrębnych rozwiązań legislacyjnych lub programowych na poziomie krajowym. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan nie wprowadza nowych ograniczeń w dostępie do zasobów leśnych dla mieszkańców regionu. Pozyskiwanie drewna na terenie Obiektu jest zabronione już od momentu złożenia wniosku renowacyjnego w 2014 roku i nie wynika z zapisów obecnego Planu, lecz z wcześniejszych decyzji oraz zobowiązań międzynarodowych. W zakresie finansowania działań ochronnych i zarządczych, Plan przewiduje kontynuację finansowania ze środków Białowieskiego Parku Narodowego, PGL Lasy Państwowe oraz krajowych i europejskich funduszy pozostających w dyspozycji Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku. Dodatkowo przewidziano utworzenie funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest oraz inwestycje w infrastrukturę edukacyjną, w tym Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa. Wskazane w Planie wartości finansowe mają charakter szacunkowy i będą weryfikowane na etapie realizacji poszczególnych przedsięwzięć. Lista potencjalnych źródeł finansowania pozostaje otwarta i może być aktualizowana w zależności od dostępnych programów i konkursów.
61	Osoba prywatna	4.1	77-79	Brak systemu wsparcia dla osób, które tracą dostęp do zasobów leśnych	Działki mieszkańców znalazły się w strefach bez możliwości wycinki, nawet w przypadku zagrożenia	Wyjaśniono	Na terenie Obiektu znajdują się wyłącznie obszary zarządzane przez Lasy Państwowe i Białowieski Park Narodowy. Na obszarze Obiektu nie ma gruntów prywatnych.
62	Osoba prywatna	CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA		Wartością Puszczy Białowieskiej są naturalne procesy toczące się w niej od tysięcy lat. Zakłócają je przejawy gospodarki leśnej polegające na pozyskaniu drewna. Panujące obecnie warunki klimatyczne już same w sobie mają destrukcyjny wpływ na Puszczę. Do tego dochodzą różne formy antropopresji. W zaniechaniu gospodarki leśnej widzimy szansę na utrzymanie i poprawę stabilności ekosystemu i na jego bezpieczne trwanie dla kolejnych pokoleń.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz płodów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
63	Osoba prywatna			Konieczność całkowitego zakazu gospodarki leśnej	Jednym z najpoważniejszych zagrożeń jest fragmentacja siedlisk	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa. Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie.
64	Stowarzyszenie Stołeczne Towarzystwo Ochrony Ptaków	Rozdział 6.4 Strefowanie ze strony 133 projektu planu.		Konieczne jest całkowite wyeliminowanie gospodarki leśnej z tak unikalnego, cennego obiektu UNESCO. Konieczne są: - eliminacja strefy 4 w zakresie gospodarki leśnej (zaniechanie nasadzeń drzew, pielęgnacji młodników, prowadzenia czyszczeń i trzebieży), a zatem konieczna jest pełna ochrona procesów przyrodniczych, a także zachowanie wysokiej bioróżnorodności lasów Puszczy. - eliminacja zagrożenia niszczenia unikalnych walorów przyrodniczych Puszczy przez gospodarkę leśną, a w szczególności m.in. przez usuwanie drzew starych, zamierających i martwych, a także niszczenia runa przez szlaki zrywkowe i przekalowane drogi leśne (głębokie koleiny, które dodatkowo odwadniają las, powodując utratę i degradację siedlisk). - ochrona całej Puszczy, dzięki czemu nastąpi odbudowa zasobów przyrodniczych przekształconych przez gospodarkę leśną. – rozwój regionu w oparciu o markę UNESCO i promowanie turystyki z poszanowaniem przyrody.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renowacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
65	Osoba prywatna		133	Rozdz 6.4	CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
66	Osoba prywatna	5.25.2 Podsumowanie rekomendacji eksperckich tab.6 Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia lasu i przeciwdziałania pożarom	121	Ze względów bezpieczeństwa dla sił ratowniczych na dojazdach pożarowych, postuluje się obalanie martwych drzew (z pozostawieniem na gruncie) w pasie 50 m od dojazdu pożarowego, a także wykaszanie pokrywy trawiastej w pasie 2 m wzdłuż dojazdów pożarowych , (dodać) oraz usuwanie martwego drewna w pasie 15-20 m W pasie szerokości do 50 m przy drogach publicznych, drogach leśnych dopuszczonych do ruchu publicznego, szlakach turystycznych i elementach infrastruktury turystycznej, zgodnie z procedurą oceny ryzyka stosowaną przez Zarządców Obiektu dopuszcza się obalanie martwych drzew (z pozostawieniem na gruncie) w strefie 1-3, a w strefie 4 w zależności od potrzeb wynikających ze względów bezpieczeństwa również ich usuwanie. Zmienić końcówkę : w strefie 1-2, a w strefach 3- 4 w zależności od potrzeb wynikających ze względów bezpieczeństwa również ich usuwanie w pasie 15-20 m.	Z roku na rok rośnie zagrożenie pożarowe. W razie pożaru jest ułatwione utrzymanie linii obrony pożarowej ze względu na brak martwego drewna w pobliżu szlaku. Efektem ubocznym tego zabiegu będzie pozyskanie drewna opałowego dla miejscowej ludności, zwiększenie „przepustowości” dla zwierzyny leśnej, oraz walory estetyczne (więcej zieleni przy szlakach turystycznych).	Uwzględniono częściowo	Uwzględniono możliwość usuwania martwych drzew w pasie 50 metrów w strefie 4 a i 4b. Należy podkreślić, że zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu, w tym drewna opałowego. pozyskanie drewna może być tylko i wyłącznie skutkiem ubocznym prowadzonych czynnych działań ochronnych w wyznaczonych lokalizacjach.
67	Osoba prywatna	6.4	134	Ograniczenie strefy 4 do niecałych 4% powierzchni (z czego strefa 4c jest wyłączona z wycinek), na rzecz strefy 3 to słuszny kierunek.	Maksymalny obszar puszczy powinien zostać pozostawiony procesom naturalnym.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Z satysfakcją przyjmujemy Państwa pozytywną opinię, która stanowi dla nas ważne potwierdzenie zasadności przyjętych kierunków działań oraz wartości, jakie przyświecały opracowaniu niniejszego dokumentu. Państwa wsparcie jest dla nas nie tylko źródłem motywacji, ale również dowodem na to, że wspólna troska o zachowanie unikalnego dziedzictwa Puszczy Białowieskiej spotyka się z szerokim społecznym uznaniem i zaangażowaniem.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
68	Osoba prywatna	strefowanie		Wzmocnienie regulacji dotyczących braku gospodarki leśnej i rozbudowy dróg leśnych.	Dotychczasowe doświadczenia jednoznacznie pokazują, że prowadzenie gospodarki leśnej w Puszczy Białowieskiej nie sprzyja ochronie tego unikatowego ekosystemu. Skala wycinki – sięgająca około 200 tys. m³ drewna – wskazuje, że działania te miały charakter eksploatacyjny, a nie ochronny. Co istotne, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej uznał je za nielegalne, co stanowi jednoznaczny dowód, że były sprzeczne z zasadami ochrony przyrody. Fakt, że to instytucje europejskie musiały interweniować, aby powstrzymać degradację Puszczy, jest wyrazem słabości krajowego systemu ochrony. Z tego względu prowadzenie gospodarki leśnej nie może być traktowane jako narzędzie ochrony Puszczy i powinno zostać wykluczone z katalogu działań ochronnych. Przykładem nieuzasadnionej ingerencji w Puszczy była również przebudowa drogi w kierunku Narewki. Przez wiele lat funkcjonowała tam droga gruntowa, okresowo naprawiana, która naturalnie wymuszała ograniczoną prędkość pojazdów, zapewniając tym samym większe bezpieczeństwo zarówno ludzi, jak i zwierząt. Zastąpienie jej nawierzchnią asfaltową doprowadziło do zwiększenia presji komunikacyjnej i – jak wskazują orzeczenia sądów – odbyło się z naruszeniem prawa. Analogiczne badania z Biebrzańskiego Parku Narodowego potwierdzają, że modernizacja dróg skutkuje znaczącym wzrostem śmiertelności zwierząt. W związku z tym zasadne jest ograniczanie ruchu kołowego w Puszczy Białowieskiej do niezbędnego minimum. Dostęp powinien być zapewniony wyłącznie dla mieszkańców okolicznych miejscowości, pojazdów ratunkowych oraz transportów dostawczych, przy jednoczesnym dążeniu do eliminacji zbędnego ruchu turystycznego i tranzytowego. Tylko takie rozwiązanie pozwoli na realną ochronę integralności przyrodniczej tego obszaru.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
69	Osoba prywatna	strefowanie		Puszcza Białowieska musi być wolna od prowadzenia wszelkiej gospodarki.	Kluczowe jest, aby projekt zarządzania Puszczą Białowieską gwarantował jej pełną i skuteczną ochronę na całym obszarze. Niezbędne jest wykluczenie możliwości wprowadzania do niej ciężkiego sprzętu, który prowadzi do degradacji drzewostanu oraz gleby. Również praktyka sztucznych nasadzeń jest nieuzasadniona – naturalny ekosystem leśny posiada własne mechanizmy regeneracji i najlepiej dostosowuje się do zmieniających się warunków środowiskowych. Historia ochrony przyrody jednoznacznie wskazuje, że ingerencje w tak unikalny ekosystem są nie tylko zbędne, lecz także szkodliwe. Lasy Państwowe funkcjonują zaledwie od około stu lat, co w kontekście tysięcy lat naturalnej ewolucji i samoregulacji Puszczy Białowieskiej stanowi jedynie epizod. Przez ten czas Puszcza wykształciła unikalne procesy ekologiczne i sieci powiązań gatunkowych, które wymagają ochrony poprzez minimalizację ingerencji człowieka. Konieczne jest również jednoznaczne wykluczenie możliwości prowadzenia polowań na terenie Puszczy Białowieskiej. Obecność człowieka w roli drapieżnika zakłóca naturalne procesy populacyjne i troficzne, a także pozostaje w sprzeczności z ideą ochrony integralności tego unikalnego ekosystemu.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
70	Osoba prywatna	Rozdział: V. Instrumenty zarządzania / interesariusze	17	● Brak mieszkańców jako interesariuszy ● W dokumencie zastosowano niejasne pojęcie „interesariusze uśpieni” oraz wskazano szczegółowo wybrane instytucje i stowarzyszenia.	Mieszkańcy są najbliższe obiektu światowego dziedzictwa i to oni ponoszą codzienne konsekwencje ograniczeń, regulacji oraz polityk związanych z ochroną Puszczy Białowieskiej. Brak ich uwzględnienia wprost w katalogu interesariuszy marginalizuje głos społeczności lokalnych, a także osłabia społeczną legitymizację całego dokumentu. Ich formalne włączenie zwiększyłoby poczucie współodpowiedzialności oraz akceptację dla podejmowanych działań ochronnych. Ważny dokument o randze krajowej, dotyczący zarządzania obiektem światowego dziedzictwa UNESCO, powinien operować jasną, neutralną i precyzyjną terminologią. Pojęcie „uśpieni interesariusze” jest nieczytelne i nie posiada umocowania w standardach planowania strategicznego. Ponadto selektywne wskazanie poszczególnych stowarzyszeń i instytucji może być odebrane jako przejaw braku	Wyjaśniono	Opisu interesariuszy Planu w tabeli 1 „Mapa interesariuszy planu” uwzględnia społeczności lokalne poprzez odniesienie do różnego rodzaju organizacji społecznych. Ponadto interpretacji interesariuszy nie należy zawężać do ww. tabeli – szczegółowe opisy odpowiednich planowanych działań zawartych w rozdziale „Kierunki i działania” zawierają bezpośrednie odniesienia do społeczności lokalnych jako ich beneficjentów. Pojęcie „interesariuszy uśpionych” istotnie nie ma umocowania w standardach planowania przestrzennego, ale jest ugruntowane w literaturze (np. w Aleksandra Nowakowska, Paulina Legutko-Kobus, Bartosz M. Walczak, Od rehabilitacji do włączenia społecznego - współczesne ujęcie procesów rewitalizacji, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Warszawa 2019) i nie ma charakteru oceniającego, a jedynie opisowy. W Planie przyjęto ogólne kategorie grup interesariuszy, a w przypadkach kiedy pojawiają się konkretne organizacje, są one przywołane jedynie jako przykłady

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					bezsronności. Zamiast tego należy przyjąć ogólne kategorie interesariuszy (np. samorządy lokalne, organizacje pozarządowe, instytucje naukowe, społeczności lokalne), co zapewni przejrzystość i równość w traktowaniu wszystkich		
71	Osoba prywatna	Rozdział 4 – Strategia zarządzania	64	Wizja i cele mówią o „rozwoju zrównoważonym gmin Puszczy” oraz „wzmacnianiu tożsamości lokalnych wspólnot”. Uwaga: należy dopisać jako cel szczegółowy: zapewnienie stabilnych warunków życia mieszkańców, w tym rozwój usług społecznych i przeciwdziałanie bezrobociu.	cele strategiczne (pkt 4.3, s. 62) odwołują się do lokalnego rozwoju, ale nie zawierają działań wprost społecznych (opieka, rynek pracy). Dodanie tego celu uzupełni brakujący komponent społeczny.	Wyjaśniono	Plan zarządzania jest dokumentem ramowym, określającym główne kierunki działania w celu ochrony Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. Zagadnienia polityki społecznej i rynku pracy leżą poza zakresem merytorycznym planu.
72	Osoba prywatna	Rozwój zabudowy w strefie buforowej	53	Proponuję całkowity zakaz inwestycji uciążliwych na terenie buforowej takich jak fermy trzody chlewnej, drobiowe, i wszystkie inne, które zmieniają krajobraz, produkują szkodliwe odpady, hałas, odór.	W ostatnim czasie nasiliły się próby budowy wielkopowierzchniowych ferm kurzych, które poprzez budowę i ogromne zużycie wody ze studni głębinowych rabunkowo eksploatują nasze środowisko.	Wyjaśniono	Strefa buforowa nie stanowi części Obiektu i w związku z tym nie podlega bezpośrednim regulacjom Planu zarządzania. Dokument nie modyfikuje zasad obowiązujących na jej terenie ani nie ingeruje w kompetencje poszczególnych nadleśnictw. Plan zarządzania nie ingeruje również w zasady obowiązujące na terenach prywatnych znajdujących się w strefie buforowej. Własność prywatna oraz wynikające z niej prawa i obowiązki pozostają poza zakresem regulacyjnym niniejszego dokumentu.
73	Osoba prywatna	6.4	133	Popieram Plan Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, ale odnośnie treści w rozdziale 6.4 str. 133 wnoszę o wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Z satysfakcją przyjmujemy Państwa pozytywną opinię, która stanowi dla nas ważne potwierdzenie zasadności przyjętych kierunków działań oraz wartości, jakie przyswiecały opracowaniu niniejszego dokumentu. Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz płodów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
74	Osoba prywatna	Rozdział 6.4	133	Chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO	Puszcza Białowieska to obiekt unikatowy na skalę światową. Wszelka działalność człowieka na tym obszarze powinna ograniczać się do ochrony naturalnego charakteru Puszczy. Prowadzenie gospodarki leśnej jest sprzeczne z tą ideą i powinno zostać całkowicie wyeliminowane z tego obszaru.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
75	Osoba prywatna			Wyrażam sprzeciw		Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Uwaga nie zawiera jasnego postulatu dot. zmian w Planie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
76	Osoba prywatna			1. Konieczność całkowitego zakazu gospodarki leśnej Ostatnie osiem lat, od wyroku Trybunału Sprawiedliwości UE i decyzji polskich sądów, były najlepszym czasem dla Puszczy od ponad stulecia. Po opuszczeniu Puszczy przez harvestery w 2017 roku przyroda odzyskała dawną dynamikę – las zaczął dziczeć, wracały rzadkie gatunki, kornik okazał się sprzymierzeńcem bioróżnorodności, a obawy o brak drewna dla mieszkańców nie znalazły potwierdzenia. Drewno na opał jest dostępne poza Puszczą, a sama Puszcza zyskała niezwykłą odporność na pożary dzięki bogactwu martwego drewna zatrzymującego wilgoć. Zgoda na jakąkolwiek formę pozyskania drewna – czy to pod pretekstem „usuwania”, czy „przebudowy” – oznaczałaby cofnięcie się do czasów dewastacji. Plan powinien jednoznacznie zakazywać gospodarki leśnej, wywozu drewna i sprzedaży surowca na całym obszarze. Jedynym wyjątkiem mogą być działania ściśle związane z bezpieczeństwem publicznym – np. usunięcie drzew grożących przewróceniem się na drogi. I w tych przypadkach drewno powinno pozostać na miejscu, aby dalej pełniło swoją funkcję ekologiczną.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
77	Osoba prywatna			3. Fragmentacja siedlisk i infrastruktura Jednym z najpoważniejszych zagrożeń jest fragmentacja siedlisk. Budowa zapory granicznej spowodowała utratę co najmniej 50 km² lasu i przecięła naturalne korytarze migracyjne. Tymczasem Plan pomija kwestię utraty siedlisk, koncentrując się wyłącznie na „fragmentacji”. To poważne niedopatrzenie. Modernizacja, asfaltowanie i poszerzanie dróg leśnych w każdej strefie – nawet w obszarach ściśle chronionych – grozi dalszą degradacją. Plan powinien zawierać: - program defragmentacji, - analizę aktualnego stanu rozdrobnienia, - monitoring (gęstość dróg, natężenie ruchu, obszary bezdróg, liczba kolizji ze zwierzętami), - zakaz asfaltowania i poszerzania dróg leśnych, - strategię ograniczania ruchu w okresach migracji (np. na drodze Narewowskiej).		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgłoszona uwaga dotycząca zagrożenia wynikającego z fragmentacji siedlisk oraz utraty powierzchni leśnej w związku z budową zapory granicznej odnosi się do istotnego problemu ekologicznego, który został uwzględniony w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Dokument zawiera zapisy zakazujące budowy nowych dróg na terenie Obiektu, co wynika bezpośrednio z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co jest niezbędne dla zapewnienia bezpieczeństwa pożarowego oraz ochrony granicy państwowej. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie obejmuje szczegółowej analizy stanu rozdrobnienia siedlisk, lecz wskazuje kierunki działań, które mają zostać uszczegółowione w dokumentach wykonawczych. W zakresie wpływu zapory granicznej na Obiekt, opracowano ekspertyzę przygotowaną przez Instytut Biologii Ssaków PAN, która zawiera ocenę wpływu infrastruktury na migracje zwierząt oraz rekomendacje dotyczące utrzymania łączności ekologicznej. Zalecenia te zostały uwzględnione w Planie jako działania minimalizujące negatywne skutki inwestycji.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Kwestia ewentualnego demontażu zapory granicznej nie mieści się w zakresie kompetencji Planu zarządzania. Budowa bariery była konsekwencją decyzji administracyjnych i politycznych, podjętych w odpowiedzi na kryzys migracyjny, i została uregulowana ustawą z dnia 29 października 2021 roku o budowie zabezpieczenia granicy państwowej. Plan nie posiada uprawnień do ingerowania w decyzje dotyczące infrastruktury granicznej, które pozostają w gestii właściwych organów państwowych. Zgłoszone postulaty dotyczące opracowania programu defragmentacji, analizy stanu rozdrobnienia, monitoringu ruchu drogowego oraz ograniczenia ruchu w okresach migracji zwierząt są zgodne z celami ochrony przyrodniczej Obiektu i mogą zostać uwzględnione w kolejnych etapach wdrażania Planu, w szczególności w ramach dokumentów operacyjnych i planów wykonawczych. Wskazane działania wpisują się w podejście adaptacyjne, które zakłada możliwość aktualizacji i rozszerzania zakresu działań w odpowiedzi na nowe wyzwania i dane monitoringowe.
78	Osoba prywatna			2. Nie wolno poluzowywać ochrony Historia Puszczy pokazuje, że wszelkie „furtki” w przepisach są wykorzystywane do powrotu wycinek. Obecny projekt Planu otwiera takie możliwości, np. dopuszczając usuwanie drewna w niejasnych sytuacjach czy aktywną przebudowę drzewostanów w strefie 4b. To krok wstecz. Ochrona Puszczy powinna być uszczelniona, a nie liberalizowana. Politycy powinni jasno zadeklarować: powrotu gospodarki leśnej w Puszczy Białowieskiej nie będzie.		Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga dotycząca potencjalnych zagrożeń wynikających z dopuszczenia działań ochronnych, które mogą prowadzić do pozyskania drewna, odnosi się do istotnej kwestii interpretacyjnej. Należy jednoznacznie podkreślić, że opracowany Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest nie dopuszcza prowadzenia gospodarki leśnej w rozumieniu ustawy z dnia 28 września 1991 r. o lasach. Zakaz pozyskiwania drewna w celach gospodarczych obowiązuje na całym obszarze Obiektu, zgodnie z zapisami wniosku renowacyjnego oraz wytycznymi UNESCO. Dopuszczalne są wyłącznie działania ochronne, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona może być realizowana m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży, jednak wyłącznie w strefach 4a i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha. Taka możliwość nie stanowi otwarcia drogi do powrotu gospodarki leśnej, lecz jest ściśle ograniczona i podporządkowana celom ochronnym. Zakres dopuszczalnych działań ochronnych został szczegółowo określony w załączniku nr 6 do Planu zarządzania. Katalog ten zawiera opis działań możliwych do realizacji w poszczególnych strefach Obiektu oraz warunki ich wdrażania. Zasady podziału Obiektu na strefy, mające na celu ochronę jego wyjątkowej uniwersalnej wartości (WUW), wraz z kompletną listą dozwolonych działań, zostały przedstawione w rozdziale 6.4 Planu. W tym samym rozdziale zawarto również metodykę opracowania korekty strefowania oraz charakterystykę obszarów zaliczonych do poszczególnych stref. Wewnętrzny podział na strefy służy skutecznemu zarządzaniu Obiektem, przy zachowaniu jego

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							integralności. W świetle powyższego, Plan zarządzania nie otwiera drogi do powrotu gospodarki leśnej w Puszczy Białowieskiej. Wręcz przeciwnie – jego zapisy mają na celu uszczelnienie systemu ochrony, zgodnie z międzynarodowymi zobowiązaniami Polski oraz zasadami ochrony Obiektów Światowego Dziedzictwa.
79	Osoba prywatna			5. łowiectwo w otulinie Plan dopuszcza polowania w buforze, a nawet w enklawach w samym sercu Puszczy. To miejsca o szczególnej wartości przyrodniczej, które pełnią rolę ostoi dla wielu gatunków, w tym rzadkich ptaków. Polowania z nęceniem i dokarmianiem zaburzają naturalne procesy – zmieniają dynamikę drapieżnik–ofiara, wpływają na rozmieszczenie gatunków i ich aktywność. Plan powinien: - wprowadzić zakaz polowań w centralnych enklawach, - opracować naukowo uzasadniony plan gospodarowania populacjami zwierząt, - wykluczyć odstrzał ptaków i dużych ssaków, - ograniczyć dokarmianie i nęcenie, - zakazać stosowania ołowianej amunicji.		Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga dotycząca dopuszczenia polowań w strefie buforowej oraz w enklawach znajdujących się w obrębie Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska porusza istotne kwestie związane z wpływem działalności łowieckiej na funkcjonowanie ekosystemów. Plan zarządzania nie przewiduje prowadzenia polowań na obszarze właściwego Obiektu w strefach 1 i 2, które obejmują najcenniejsze przyrodniczo fragmenty Puszczy. W strefach 3 i 4 dopuszcza się jedynie działania zaradcze wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), realizowane zgodnie z ustawą z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych oraz przepisami Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Działania te mają charakter interwencyjny i są ściśle kontrolowane. Plan zarządzania nie ingeruje w zasady obowiązujące w strefie buforowej, która formalnie nie stanowi części Obiektu Światowego Dziedzictwa. W strefie tej obowiązują przepisy krajowe, w tym ustawa Prawo łowieckie, a wszelkie działania łowieckie prowadzone są zgodnie z obowiązującymi planami łowieckimi i zasadami gospodarki łowieckiej.
80	Osoba prywatna			4. Podstrefa 4b – zagrożenie dla naturalnych procesów Działania przewidziane w podstrefie 4b, czyli aktywna przebudowa drzewostanów (nasadzanie, pielęgnacja, ochrona sadzonek), oznaczają odejście od idei ochrony naturalnych procesów. To utrata wyjątkowej okazji, by obserwować, jak las samodzielnie regeneruje się i dostosowuje do zmian klimatu. Puszcza może być światowym wzorem odbudowy zdegradowanych ekosystemów – ale tylko jeśli pozwolimy jej działać. Substrefa 4b powinna zostać przeklasyfikowana na strefę biernej ochrony (4c)		Nie uwzględniono	W załączniku nr 6 do dokumentu szczegółowo określono zakres dopuszczalnych działań ochronnych w tej strefie. Nie przewidziano w nim nasadzeń w rozumieniu zakładania nowych upraw leśnych ani działań o charakterze produkcyjnym. Działania w podstrefie 4b mają charakter interwencyjny i są ukierunkowane na wspieranie procesów regeneracyjnych w drzewostanach sztucznego pochodzenia, w szczególności na gruntach porolnych. Zabiegi przewidziane w tej strefie obejmują m.in. rozrzedzanie monokultur iglastych, promowanie gatunków liściastych właściwych dla siedliska, wspieranie spontanicznych odnowień, regulację składu gatunkowego oraz kształtowanie zróżnicowanej struktury przestrzennej. Działania te są prowadzone z zachowaniem wysokich standardów ochrony przyrody – nie usuwa się drzew martwych, dziuplastych, biocenotycznych ani drzew w wieku ponad stu lat, o ile nie stanowią zagrożenia. Wszelkie zabiegi są ograniczone do okresu poza sezonem lęgowym ptaków, tj. od 1 września do końca lutego. Celem działań w strefie 4b nie jest odbudowa lasu w sposób sztuczny, lecz wspieranie jego przekształcania w kierunku zgodnym z warunkami siedliskowymi, przy jednoczesnym zachowaniu integralności Obiektu. W przypadku drzewostanów powstałych na gruntach porolnych, które często charakteryzują się niską odpornością i jednorodną strukturą, całkowite zaniechanie działań

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							może prowadzić do destabilizacji ekosystemu. Dlatego też przewidziano możliwość uzupełniania odnowień naturalnych brakującymi gatunkami właściwymi dla danego siedliska – wyłącznie w celu wsparcia procesów przyrodniczych, a nie ich zastępowania
81	Osoba prywatna			6. Renaturyzacja stosunków wodnych i rola bobra Plan nie docenia roli bobrów w kształtowaniu stosunków wodnych. Bobry są kluczowymi „inżynierami ekosystemu” – zwiększają retencję, spowalniają odpływ wód, przeciwdziałają suszy i tworzą siedliska dla wielu gatunków. W obliczu zmian klimatu i spadku poziomu wód gruntowych ich rola jest nie do przecenienia. Plan powinien: - uwzględnić działania ochronne dla bobrów, - zakazać niszczenia tam i siedlisk, - wprowadzić system rekompensat dla właścicieli terenów zalewanych przez bobrowe żeremia.		Wyjaśniono	Zgodnie z obowiązującym w Polsce prawem, bóbr europejski (Castor fiber) jest gatunkiem objętym ochroną gatunkową. Oznacza to, że niszczenie jego siedlisk, tam oraz żeremi jest zabronione, a wszelkie działania ingerujące w populację bobrów wymagają odpowiednich zezwoleń i muszą być uzasadnione względami ochrony przyrody lub bezpieczeństwa. Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest uwzględnia znaczenie bobrów w kontekście ochrony stosunków wodnych. W tabeli 6 dokumentu znajduje się zapis dotyczący zachowania powierzchni siedlisk oraz poprawy ich stanu ochrony poprzez utrzymanie właściwych stosunków wodnych w zlewniach puszczańskich cieków, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony bobrów, których aktywność – zwłaszcza budowa tam – sprzyja tworzeniu się siedlisk. Wdrożenie systemu rekompensat dla właścicieli terenów zalewanych przez bobrowe żeremia wykracza poza zakres kompetencji Planu zarządzania, który nie reguluje kwestii finansowych ani mechanizmów odszkodowawczych. Tego rodzaju rozwiązania mogą być rozważane na poziomie krajowym, w ramach polityki środowiskowej i instrumentów wspierających ochronę przyrody. W świetle powyższego, Plan zarządzania uwzględnia rolę bobrów jako elementu wspierającego naturalne procesy hydrologiczne i ochronę siedlisk, zgodnie z zasadą minimalnej ingerencji oraz z obowiązującymi przepisami prawa. Dalsze doprecyzowanie działań ochronnych wobec tego gatunku może być przedmiotem dokumentów wykonawczych oraz planów operacyjnych wdrażanych w ramach zarządzania adaptacyjnego.
82	Osoba prywatna			7 Nauka i badania Puszcza Białowieska od dziesięcioleci jest naturalnym laboratorium dla badań nad bioróżnorodnością i funkcjonowaniem ekosystemów. To dzięki nauce Puszcza została objęta ochroną i wpisana na listę UNESCO. Dlatego niepokojące jest, że Plan przewiduje nowe bariery administracyjne dla badań – konieczność dodatkowych opinii i zgód. Badania naukowe są już objęte systemem zezwoleń i nie wymagają powielania procedur. Rola rad społeczno-naukowych powinna ograniczać się do monitorowania projektów i włączania wyników badań do zarządzania adaptacyjnego. Plan powinien zamiast tego stworzyć program wspierający badania i zapewniający udział międzynarodowej społeczności naukowej.		Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska nie ogranicza prowadzenia badań naukowych, lecz wskazuje na potrzebę ich koordynacji i realizacji w sposób zgodny z celami ochrony przyrody oraz z zasadą minimalizacji presji na ekosystemy Obiektu. Działanie 1.2.1 przewiduje opracowanie Zasad Eksploracji Naukowej dla całego Obiektu, z uwzględnieniem ograniczeń wynikających z podziału na strefy ochrony, konieczności kontynuacji długoterminowych projektów badawczych oraz ograniczenia pozyskiwania okazów przyrodniczych do niezbędnego minimum. Zgodnie z zapisami Planu, celem jest stworzenie spójnych i jasnych zasad prowadzenia badań naukowych dla całego Obiektu UNESCO. Wskazano, że projekty badawcze powinny być opiniowane przez jedną z istniejących rad naukowych — Radę Naukowo-Społeczną Obiektu, Radę Naukową Białowieskiego Parku Narodowego lub Radę Naukowo-Społeczną Leśnego Kompleksu Promocyjnego Puszczy

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Białowieskiej — w zależności od lokalizacji badań. W dokumencie użyto sformułowania „lub”, co jednoznacznie wskazuje na alternatywność, a nie konieczność opiniowania przez więcej niż jeden organ. Proces opiniowania nie stanowi mechanizmu zatwierdzającego, lecz służy integracji wiedzy naukowej z praktyką zarządzania Obiektem. Warto podkreślić, że Białowiecki Park Narodowy posiada własne „Zasady eksploracji naukowej w Białowieckim Parku Narodowym”, które jasno określają, że podstawową funkcją Parku jest trwałe zabezpieczenie jego przyrody, a wszelkie formy użytkowania obiektu, w tym badania naukowe, muszą być tej funkcji podporządkowane. Zasady te wskazują m.in. na konieczność uwzględniania wyjątkowych walorów obiektu, przestrzegania porządku prawnego, preferowania badań kompleksowych oraz obowiązku opiniowania projektów przez Radę Naukową BPN. Cele badań naukowych w BPN obejmują wszechstronne poznanie elementów przyrody, procesów ekologicznych oraz doskonalenie metod ochrony czynnej i konserwatorskiej. Plan zarządzania nie wyklucza ani nie ogranicza badań naukowych, lecz promuje ich prowadzenie w sposób zorganizowany, odpowiedzialny i zgodny z zasadami ochrony Obiektu. Wskazanie potrzeby współpracy z międzynarodową społecznością naukową oraz z Parkiem Narodowym „Białowieżska Puszcza” po stronie białoruskiej stanowi dodatkowy element wspierający rozwój badań w skali transgranicznej.
83	Osoba prywatna			🌲 8. Przejrzystość i udział społeczny Plan przewiduje powołanie Komisarza ds. zarządzania, jednak bez określenia transparentnych zasad wyboru. Ta kluczowa funkcja powinna być obsadzana w drodze otwartego konkursu, z jasnymi kryteriami kompetencyjnymi. Skoro Puszcza Białowiecka jest dobrem światowego dziedzictwa, proces konsultacyjny powinien być otwarty również dla społeczności międzynarodowej. Udostępnienie dokumentów w języku angielskim byłoby elementarnym przejawem transparentności i konsekwencją deklarowanej wizji. Puszcza Białowiecka pokazała przez ostatnie osiem lat, że najlepiej radzi sobie bez ingerencji. Żaden argument – ani gospodarczy, ani polityczny – nie może uzasadniać powrotu do wycinek. Ochrona tego wyjątkowego lasu powinna zostać	Wszystkie powyższe uwagi są jednymi z wielu których uwzględnienie miało by na celu ochronę tak ważnego i unikatowego obszaru jakim jest Puszcza Białowiecka który powinien pozostać naszą wizytówką i dumą narodową i za wszelką cenę powinniśmy starać się zachować ten obszar bez ingerencji człowieka.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Struktura zarządzania Obiektem została opisana w rozdziale 6.1 oraz zilustrowana na rys. 9. Przewidziano powołanie Rady Naukowo-Społecznej, w skład której będą wychodzili m.in. przedstawiciele społeczności lokalnej. Za ich pośrednictwem o podejmowanych działaniach powinna być informowana również społeczność lokalna. W rozdziale 7.2. opisano sposób nadzoru nad wdrażaniem Planu. Wskazano, iż pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania i realizacji założeń Planu powinien powstać po 3 latach od jego przyjęcia. W kolejnych latach raporty powinny być opracowywane co 3 lata. Pełnomocnik będzie je przedkładał Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii raporty będą upowszechniane. Istotnym elementem będzie zapewnienie jak najszerzego upowszechniania wyników ewaluacji oraz umożliwienie dyskusji z różnymi grupami interesariuszy na temat ewentualnych zmian w Planie wynikających z monitoringu, ewaluacji czy innych okoliczności.
84	ZOZ ZLP w RP nadleśnictwa Browisk w Gruszkach	1.2	9	Plan nie jest obligatoryjny.	Brak podstawy prawnej. Sprzeczność z Ustawą o lasach, art. 13	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
85	ZOZ ZLP w RP nadleśnictwa Browsek w Gruszkach	5.1	94–98	Marginalizacja ochrony czynnej.	Narusza art. 6.2 Dyrektywy siedliskowej. Brak podstaw do eliminacji czynnych działań ochronnych	Wyjaśniono	Zagadnienie ochrony czynnej zostało ujęte w Planie w oparciu o dane przekazane przez Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska w Białymstoku, przygotowane na potrzeby opracowania Planu ochrony obszaru Natura 2000 Puszcza Białowieńska. Wskazane obszary wymagające ochrony czynnej wynikają z obowiązujących dokumentów planistycznych i nie zostały określone arbitralnie. Zawarte w Planie podejście nie narusza art. 6 ust. 2 Dyrektywy siedliskowej, ponieważ nie prowadzi do pogorszenia stanu siedlisk przyrodniczych ani gatunków, dla których wyznaczono obszar Natura 2000. Przeciwnie — Plan wspiera realizację celów ochrony poprzez wskazanie działań dostosowanych do potrzeb siedlisk i gatunków, zgodnie z aktualną wiedzą i dokumentacją przyrodniczą. W związku z powyższym, uwaga jest bezpodstawna.
86	ZOZ ZLP w RP nadleśnictwa Browsek w Gruszkach	4.1	77-79	Strefowanie nieoparte na analizach siedliskowych	ignoruje dane BULiGL i PUL. Prowadzi do chaosu.	Wyjaśniono	Strefowanie przedstawione w Planie zostało oparte na danych udostępnionych przez Lasy Państwowe w ramach Banku Danych o Lasach, które powstały na podstawie materiałów przygotowanych przez ekspertów tej instytucji. Dodatkowo uwzględniono dane dotyczące siedlisk i gatunków chronionych, pozyskane z Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku. Strefowanie uwzględnia również kryteria określone we wniosku renominacyjnym z 2014 roku, który stanowi dokument odniesienia dla zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa. W związku z powyższym, zarzut braku podstaw siedliskowych oraz ignorowania danych PUL i BULiGL jest nieuzasadniony. Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń.
87	ZOZ ZLP w RP nadleśnictwa Browsek w Gruszkach	3.4	57-59	Dublowanie inwentaryzacji przyrodniczej.	Marnotrawstwo środków publicznych. Naruszenie art. 44 ustawy o finansach publicznych.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Treść uwagi jest nieprecyzyjna, co uniemożliwia odniesienie się do niej w sposób szczegółowy. Na wskazanych stronach znajduje się tabela zawierająca zdefiniowane zagrożenia dla Obiektu, natomiast podany rozdział nie figuruje w dokumencie. Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń.
88	ZOZ ZLP w RP nadleśnictwa Browsek w Gruszkach	2.2	23	Pominięcie roli lokalnych instytucji i zarządców terenowych.	Naruszenie art. 4 Europejskiej Karty Samorządu Lokalnego.	Wyjaśniono	Rola lokalnych instytucji i zarządców terenowych została uwzględniona w procesie opracowywania Planu zarządzania, który miał charakter partycypacyjny i opierał się na konsultacjach z przedstawicielami różnych szczebli administracji oraz instytucji lokalnych. Plan nie narusza art. 4 Europejskiej Karty Samorządu Lokalnego, ponieważ nie ingeruje w kompetencje jednostek samorządu terytorialnego ani nie ogranicza ich udziału w zarządzaniu obszarem. Dokument wskazuje ramy ochrony wynikające ze statusu Obiektu Światowego Dziedzictwa, pozostawiając jednocześnie przestrzeń dla działań lokalnych zgodnych z obowiązującymi przepisami i ustaleniami. W związku z tym uwaga jest nieuzasadniona. Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
89	ZOZ ZLP w RP nadleśnictwa Browsek w Gruszkach	6.2	124-126	Zawłaszczanie edukacji przyrodniczej przez NGO.	Pomija dorobek edukacyjny Lasów Państwowych i edukatorów terenowych.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń.
90	ZOZ ZLP w RP nadleśnictwa Browsek w Gruszkach	4.3	86	Ograniczenie dostępności lasu dla potrzeb bytowych.	Naruszenie art. 21 i 64 Konstytucji RP.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń.
91	ZOZ ZLP w RP nadleśnictwa Browsek w Gruszkach	7.1	130	Brak źródeł finansowania i kosztorysu działań.	Dokument życzeniowy, bez realnych instrumentów wdrożeniowych.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń.
92	Osoba prywatna	rozdz. 6.4	133	CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA	To jeden z niewielu tak cennych przyrodniczo obiektów w Europie. Na jego obszarze żyją unikalne gatunki zwierząt. Tak bardzo obecnie potrzebna jest nam adaptacja do skutków zmian klimatu. Pozostawianie tak cennych przyrodniczo miejsc jest najlepszą techniką adaptacji.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
93	Osoba prywatna				Jako jedyne państwo UE jesteśmy w posiadaniu unikalnego ekosystemu borealnych lasów pierwotnych. Jest to wartość sama w sobie w przekształconej antropogenicznie części naszego	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Uwaga nie zawiera jasnego postulatu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					kontynentu. Oprócz tego - Puszcza w swojej postaci stanowi doskonałą bazę do prowadzeniu biznesu eko-turystycznego dla naszej Europy.		
94	Osoba prywatna	Rozdział 6.4	133	Chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO puszcza białowieska		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
95	Osoba prywatna	Rozdział 6.4: Strefa 4a	135	W strefie 4a aktywnej ochrony gatunków i siedlisk proponuję odstąpić od dopuszczenia pozyskiwania drewna.	Zabiegi aktywnej przebudowy drzewostanu, takie jak sztuczne odnowienia, czyszczenia i trzebieże są sprzeczne z ideą ochrony procesów naturalnych, które stanowią o wyjątkowości Puszczy i warunkują jej wysoką różnorodność biologiczną. Zrywka i wywóz drewna, nawet jeśli są prowadzone w ramach działań ochronnych, niosą ryzyko degradacji siedlisk, zanieczyszczenia gleb i ich erozji, uszkodzeń runa i pozostawianych drzew. Pełna rezygnacja z gospodarki leśnej umożliwi odbudowę zasobów przyrodniczych w częściach Puszczy przekształconych przez wcześniejsze użytkowanie. Doświadczenia wielu lat pokazują, że Puszcza potrafi spontanicznie się regenerować, gdy pozwoli się działać naturalnym procesom. Eliminacja	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					gospodarki leśnej leży także w interesie rozwoju regionu – marka UNESCO daje wyjątkową szansę na budowanie tożsamości i promocję poprzez turystykę i edukację opartą na autentycznych walorach przyrody. Tylko w ten sposób Puszcza Białowieska może być trwałym symbolem dziedzictwa i źródłem korzyści dla lokalnych społeczności.		Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
96	Osoba prywatna	Rozdział 6.4: Strefa 4b	136	Proponuję zrezygnować ze strefy aktywnej przebudowy drzewostanu, włączając jej obszar do strefy przebudowy biernej.	Wobec postulowanego zaniechania pozyskania drewna, bezzasadne staje się istnienie strefy aktywnej przebudowy drzewostanu.	Wyjaśniono	W strefie 4 b znalazły się obszary, które wymagają podjęcia działań z zakresu ochrony czynnej. Strefa ta wynosi 0,15% powierzchni Obiektu.
97	Sołtys Sołectwa Ochrymy	6.4 Strefowanie	134	Należałoby zmniejszyć udział strefy III na rzecz IVb, a najlepiej w przypadku obszarów poza parkiem narodowym i rezerwatami całkowicie zrezygnować ze strefowania.	Takie rozwiązanie pozwoliłoby na prowadzenie racjonalnej gospodarki leśnej tam, gdzie jest ona konieczna dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców. Obecne ograniczenia w strefie III generują poważne skutki ekonomiczne dla regionu. Brak możliwości prowadzenia gospodarki leśnej oznacza utratę stabilnych miejsc pracy. Ograniczony dostęp do drewna jako lokalnego i odnawialnego surowca budowlanego oraz opałowego zwiększa koszty życia mieszkańców, prowadząc do wzrostu ubóstwa.	Wyjaśniono	Podział Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska na strefy ochronne stanowi fundamentalny element strategii zarządzania, służący realizacji celów ochrony przyrody oraz utrzymaniu jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW). System ten został opracowany przez Polskę i zatwierdzony przez Komitet Światowego Dziedzictwa już na etapie wniosku renomacyjnego w 2014 roku. Kryteria wyznaczania stref wynikają zarówno z dokumentacji nominacyjnej, jak i z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN, w tym z raportu z misji monitorującej przeprowadzonej w 2024 roku, w którym wskazano m.in. potrzebę podziału strefy 4 na podstrefy. Korekta strefowania została opracowana w oparciu o aktualne dane przyrodnicze oraz merytoryczne kryteria wyznaczania obszarów ochronnych. W procesie tym wykorzystano dane przestrzenne z Banku Danych o Lasach, Biura Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej oraz informacje o strefach ochrony gatunków udostępnione przez Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska w Białymstoku. Metodyczne podstawy korekty opracowano zgodnie z koncepcją dr. hab. Michała Żmihorskiego. Jednym z mierzalnych wskaźników skuteczności działań ochronnych prowadzonych w Puszczy Białowieskiej jest sukcesywne przenoszenie obszarów ze strefy 4 — wymagającej interwencji człowieka — do strefy 3, charakteryzującej się wysokim stopniem naturalności i niewymagającej czynnej ingerencji. Proces ten świadczy o postępującej renaturalizacji i realizacji założonych celów ochrony. Warto zaznaczyć, że korekta strefowania ma charakter porządkujący i nie ogranicza dostępu do Puszczy — już od strefy 2 możliwe są formy użytkowania takie jak zbiór runa leśnego czy aktywności rekreacyjne. Zgodnie z zapisami Planu zarządzania, pozyskiwanie drewna w celach gospodarczych na terenie Obiektu jest jednoznacznie wykluczone. Zakaz ten wynika bezpośrednio z dokumentacji renomacyjnej, w której wskazano, że podstawową zasadą funkcjonowania lasów wchodzących w skład Obiektu jest „nienaruszona dzika przyroda”, a komercyjne pozyskiwanie drewna zostało uznane za potencjalne zagrożenie dla integralności

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Obiektu, zgodnie z paragrafem 180 Wytucznych operacyjnych. Stanowisko to zostało potwierdzone przez Komitet Światowego Dziedzictwa w decyzji 40 COM 7B.92. Dopuszczalne są natomiast działania ochronne, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. W wyniku tych działań może dochodzić do pozyskania drewna, które (zgodnie z zapisami Planu) może zostać przeznaczone do sprzedaży, w tym dla lokalnej społeczności. Dotyczy to wyłącznie stref 4a i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 882,46 ha. Należy podkreślić, że pozyskiwanie drewna w tych strefach nie ma charakteru gospodarczego, lecz jest efektem ubocznym działań ochronnych. Pozyskiwanie drewna w celach gospodarczych jest możliwe w strefie buforowej, z wyjątkiem części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa. W świetle powyższych ustaleń, postulowana rezygnacja ze strefowania lub zmniejszenie udziału strefy III na rzecz IVb pozostaje niezgodna z obowiązującymi zasadami ochrony Obiektu oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z jego wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa.
98	Osoba prywatna	Rozdz. 6.4	133	Chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO Puszcza Białowieska	Puszcza jest dobrem narodowym i nie powinna być obiektem gospodarki leśnej.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
99	Osoba prywatna	Załącznik 6/strefa buforowa		dopuszczenie w strefie buforowej wyłącznie pozyskania sanitarnego oraz trzebieży jest bezzasadne. Strefa buforowa została znacząco powiększona, bez żadnego uzasadnienia.		Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga dotycząca lasów znajdujących się w strefie buforowej odnosi się do obszaru, który formalnie nie wchodzi w skład Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Strefa buforowa nie stanowi części Obiektu i w związku z tym nie podlega bezpośrednim regulacjom Planu zarządzania. Dokument nie modyfikuje zasad obowiązujących na jej terenie ani nie ingeruje w kompetencje poszczególnych nadleśnictw. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego z 2014 roku, zasady dotyczące zakazu pozyskiwania drewna w celach gospodarczych obowiązują wyłącznie na obszarze Obiektu oraz w wybranych lasach wokół Hajnówki (obszar wskazany we wniosku renominacyjnym), pozostających w zarządzie właściwego nadleśnictwa. W tych obszarach stosuje się zasady analogiczne do tych określonych dla strefy 4 Obiektu. Pozostałe tereny strefy buforowej, w tym lasy zarządzane przez inne nadleśnictwa, nie zostały objęte takimi ograniczeniami. Plan zarządzania nie ingeruje również w zasady obowiązujące na terenach prywatnych znajdujących się w strefie buforowej. Własność prywatna oraz wynikające z niej prawa i obowiązki pozostają poza zakresem regulacyjnym niniejszego dokumentu. Plan respektuje formalne granice Obiektu oraz obowiązujące przepisy, nie wprowadzając dodatkowych ograniczeń w zakresie prowadzenia gospodarki leśnej poza obszarem Światowego Dziedzictwa. Strefa buforowa nie została powiększona - jej zakres terytorialny jest niezmieniony i wynika z wniosku renominacyjnego z 2014 r.
100	Osoba prywatna	Rozdz. 6.4, str. 133		Chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO Puszcza Białowieska.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
101	Osoba prywatna	x	x	1. Konieczność całkowitego zakazu gospodarki leśnej	Ostatnie osiem lat, od wyroku Trybunału Sprawiedliwości UE i decyzji polskich sądów, były najlepszym czasem dla Puszczy od ponad stulecia. Po opuszczeniu Puszczy przez harvestery w 2017 roku przyroda odzyskała dawną dynamikę – las zaczął dziczeć, wracały rzadkie gatunki, kornik okazał się sprzymierzeńcem bioróżnorodności, a obawy o brak drewna dla mieszkańców nie znalazły potwierdzenia. Drewno na opał jest dostępne poza Puszczą, a sama Puszcza zyskała niezwykłą odporność na pożary dzięki bogactwu martwego drewna zatrzymującego wilgoć. Zgoda na jakąkolwiek formę pozyskania drewna – czy to pod pretekstem „usuwania”, czy „przebudowy” – oznaczałaby cofnięcie się do czasów dewastacji. Plan powinien jednoznacznie zakazywać gospodarki leśnej, wywozu drewna i sprzedaży surowca na całym obszarze. Jedynym wyjątkiem mogą być działania ściśle związane z bezpieczeństwem publicznym – np. usunięcie drzew grożących przewróceniem się na drogi. I w tych przypadkach drewno powinno pozostać na miejscu, aby dalej pełniło swoją funkcję ekologiczną.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
102	Osoba prywatna	x	x	3. Fragmentacja siedlisk i infrastruktura	Jednym z najpoważniejszych zagrożeń jest fragmentacja siedlisk. Budowa zapory granicznej spowodowała utratę co najmniej 50 km² lasu i przecięła naturalne korytarze migracyjne. Tymczasem Plan pomija kwestię utraty siedlisk, koncentrując się wyłącznie na „fragmentacji”. To poważne niedopatrzenie. Modernizacja, asfaltowanie i poszerzanie dróg leśnych w każdej strefie – nawet w obszarach ściśle chronionych – grozi dalszą degradacją. Plan powinien zawierać: - program defragmentacji, - analizę aktualnego stanu rozdrobnienia, - monitoring (gęstość dróg, natężenie ruchu, obszary bezdróg, liczba kolizji ze zwierzętami), - zakaz asfaltowania i poszerzania dróg leśnych, - strategię ograniczania ruchu w okresach migracji (np. na drodze Narewowskiej).	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgłoszona uwaga dotycząca zagrożenia wynikającego z fragmentacji siedlisk oraz utraty powierzchni leśnej w związku z budową zapory granicznej odnosi się do istotnego problemu ekologicznego, który został uwzględniony w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża. Dokument zawiera zapisy zakazujące budowy nowych dróg na terenie Obiektu, co wynika bezpośrednio z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co jest niezbędne dla zapewnienia bezpieczeństwa pożarowego oraz ochrony granicy państwowej. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie obejmuje szczegółowej analizy stanu rozdrobnienia siedlisk, lecz wskazuje kierunki działań, które mają zostać uszczegółowione w dokumentach wykonawczych. W zakresie wpływu zapory granicznej na Obiekt, opracowano ekspertyzę przygotowaną przez Instytut Biologii Ssaków PAN, która zawiera ocenę wpływu infrastruktury na migracje zwierząt oraz rekomendacje dotyczące utrzymania łączności ekologicznej. Zalecenia te zostały uwzględnione w Planie jako działania minimalizujące negatywne skutki inwestycji. Kwestia ewentualnego demontażu zapory granicznej nie mieści się w zakresie kompetencji Planu zarządzania. Budowa bariery była konsekwencją decyzji administracyjnych i politycznych, podjętych w odpowiedzi na kryzys migracyjny, i została uregulowana ustawą z dnia 29 października 2021 roku o budowie zabezpieczenia granicy państwowej. Plan nie posiada uprawnień do ingerowania w decyzje dotyczące infrastruktury granicznej, które pozostają w gestii właściwych organów państwowych. Zgłoszone postulaty dotyczące opracowania programu defragmentacji, analizy stanu rozdrobnienia, monitoringu ruchu drogowego oraz ograniczenia ruchu w okresach migracji zwierząt są zgodne z celami ochrony przyrodniczej Obiektu i mogą zostać uwzględnione w kolejnych etapach wdrażania Planu, w szczególności w ramach dokumentów operacyjnych i planów wykonawczych. Wskazane działania wpisują się w podejście adaptacyjne, które zakłada możliwość aktualizacji i rozszerzania zakresu działań w odpowiedzi na nowe wyzwania i dane monitoringowe.
103	Osoba prywatna	x	x	2. Nie wolno poluzowywać ochrony	Historia Puszczy pokazuje, że wszelkie „furtki” w przepisach są wykorzystywane do powrotu wycinek. Obecny projekt Planu otwiera takie możliwości, np. dopuszczając usuwanie drewna w niejasnych sytuacjach czy aktywną przebudowę drzewostanów w strefie 4b. To krok wstecz. Ochrona Puszczy powinna być uszczelniona, a nie liberalizowana. Politycy powinni jasno zadeklarować: powrotu gospodarki leśnej w Puszczy Białowieżskiej nie będzie.	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga dotycząca potencjalnych zagrożeń wynikających z dopuszczenia działań ochronnych, które mogą prowadzić do pozyskania drewna, odnosi się do istotnej kwestii interpretacyjnej. Należy jednoznacznie podkreślić, że opracowany Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest nie dopuszcza prowadzenia gospodarki leśnej w rozumieniu ustawy z dnia 28 września 1991 r. o lasach. Zakaz pozyskiwania drewna w celach gospodarczych obowiązuje na całym obszarze Obiektu, zgodnie z zapisami wniosku renowacyjnego oraz wytycznymi UNESCO. Dopuszczalne są wyłącznie działania ochronne, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona może być realizowana

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży, jednak wyłącznie w strefach 4a i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha. Taka możliwość nie stanowi otwarcia drogi do powrotu gospodarki leśnej, lecz jest ściśle ograniczona i podporządkowana celom ochronnym. Zakres dopuszczalnych działań ochronnych został szczegółowo określony w załączniku nr 6 do Planu zarządzania. Katalog ten zawiera opis działań możliwych do realizacji w poszczególnych strefach Obiektu oraz warunki ich wdrażania. Zasady podziału Obiektu na strefy, mające na celu ochronę jego wyjątkowej uniwersalnej wartości (WUW), wraz z kompletną listą dozwolonych działań, zostały przedstawione w rozdziale 6.4 Planu. W tym samym rozdziale zawarto również metodykę opracowania korekty strefowania oraz charakterystykę obszarów zaliczonych do poszczególnych stref. Wewnętrzny podział na strefy służy skutecznemu zarządzaniu Obiektem, przy zachowaniu jego integralności. W świetle powyższego, Plan zarządzania nie otwiera drogi do powrotu gospodarki leśnej w Puszczy Białowieskiej. Wręcz przeciwnie – jego zapisy mają na celu uszczelnienie systemu ochrony, zgodnie z międzynarodowymi zobowiązaniami Polski oraz zasadami ochrony Obiektów Światowego Dziedzictwa.
104	Osoba prywatna	x	x	5. łowiectwo w otulinie	Plan dopuszcza polowania w buforze, a nawet w enklawach w samym sercu Puszczy. To miejsca o szczególnej wartości przyrodniczej, które pełnią rolę ostoi dla wielu gatunków, w tym rzadkich ptaków. Polowania z nęceniem i dokarmianiem zaburzają naturalne procesy – zmieniają dynamikę drapieżnik–ofiara, wpływają na rozmieszczenie gatunków i ich aktywność. Plan powinien: - wprowadzić zakaz polowań w centralnych enklawach, - opracować naukowo uzasadniony plan gospodarowania populacjami zwierząt, - wykluczyć odstrzał ptaków i dużych ssaków, - ograniczyć dokarmianie i nęcenie, - zakazać stosowania ołowianej amunicji.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga dotycząca dopuszczenia polowań w strefie buforowej oraz w enklawach znajdujących się w obrębie Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska porusza istotne kwestie związane z wpływem działalności łowieckiej na funkcjonowanie ekosystemów. Plan zarządzania nie przewiduje prowadzenia polowań na obszarze właściwego Obiektu w strefach 1 i 2, które obejmują najcenniejsze przyrodniczo fragmenty Puszczy. W strefach 3 i 4 dopuszcza się jedynie działania zaradcze wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), realizowane zgodnie z ustawą z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych oraz przepisami Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Działania te mają charakter interwencyjny i są ściśle kontrolowane. Plan zarządzania nie ingeruje w zasady obowiązujące w strefie buforowej, która formalnie nie stanowi części Obiektu Światowego Dziedzictwa. W strefie tej obowiązują przepisy krajowe, w tym ustawa Prawo łowieckie, a wszelkie działania łowieckie prowadzone są zgodnie z obowiązującymi planami łowieckimi i zasadami gospodarki łowieckiej.
105	Osoba prywatna	x	x	4. Podstrefa 4b – zagrożenie dla naturalnych procesów	Działania przewidziane w podstrefie 4b, czyli aktywna przebudowa drzewostanów (nasadzanie, pielęgnacja, ochrona sadzonek), oznaczają odejście od idei ochrony naturalnych procesów. To utrata wyjątkowej okazji, by obserwować, jak las samodzielnie regeneruje się i dostosowuje do zmian klimatu. Puszcza może być światowym wzorem odbudowy	Nie uwzględniono	W załączniku nr 6 do dokumentu szczegółowo określono zakres dopuszczalnych działań ochronnych w tej strefie. Nie przewidziano w nim nasadzeń w rozumieniu zakładania nowych upraw leśnych ani działań o charakterze produkcyjnym. Działania w podstrefie 4b mają charakter interwencyjny i są ukierunkowane na wspieranie procesów regeneracyjnych w drzewostanach sztucznego pochodzenia, w szczególności na gruntach porolnych. Zabiegi przewidziane w tej strefie obejmują m.in. rozrzedzanie

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
					zdegradowanych ekosystemów – ale tylko jeśli pozwolimy jej działać. Substrefa 4b powinna zostać przeklasyfikowana na strefę biernej ochrony (4c).		monokultur iglastych, promowanie gatunków liściastych właściwych dla siedliska, wspieranie spontanicznych odnowień, regulację składu gatunkowego oraz kształtowanie zróżnicowanej struktury przestrzennej. Działania te są prowadzone z zachowaniem wysokich standardów ochrony przyrody – nie usuwa się drzew martwych, dziuplastych, biocenotycznych ani drzew w wieku ponad stu lat, o ile nie stanowią zagrożenia. Wszelkie zabiegi są ograniczone do okresu poza sezonem lęgowym ptaków, tj. od 1 września do końca lutego. Celem działań w strefie 4b nie jest odbudowa lasu w sposób sztuczny, lecz wspieranie jego przekształcania w kierunku zgodnym z warunkami siedliskowymi, przy jednoczesnym zachowaniu integralności Obiektu. W przypadku drzewostanów powstałych na gruntach porolnych, które często charakteryzują się niską odpornością i jednorodną strukturą, całkowite zaniechanie działań może prowadzić do destabilizacji ekosystemu. Dlatego też przewidziano możliwość uzupełniania odnowień naturalnych brakującymi gatunkami właściwymi dla danego siedliska – wyłącznie w celu wsparcia procesów przyrodniczych, a nie ich zastępowania
106	Osoba prywatna	x	x	6. Renaturyzacja stosunków wodnych i rola bobra	Plan nie docenia roli bobrów w kształtowaniu stosunków wodnych. Bobry są kluczowymi „inżynierami ekosystemu” – zwiększają retencję, spowalniają odpływ wód, przeciwdziałają suszy i tworzą siedliska dla wielu gatunków. W obliczu zmian klimatu i spadku poziomu wód gruntowych ich rola jest nie do przecenienia. Plan powinien: - uwzględnić działania ochronne dla bobrów, - zakazać niszczenia tam i siedlisk, - wprowadzić system rekompensat dla właścicieli terenów zalewanych przez bobrowe żeremia.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z obowiązującym w Polsce prawem, bóbr europejski (<i>Castor fiber</i>) jest gatunkiem objętym ochroną gatunkową. Oznacza to, że niszczenie jego siedlisk, tam oraz żeremi jest zabronione, a wszelkie działania ingerujące w populację bobrów wymagają odpowiednich zezwoleń i muszą być uzasadnione względami ochrony przyrody lub bezpieczeństwa. Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest uwzględnia znaczenie bobrów w kontekście ochrony stosunków wodnych. W tabeli 6 dokumentu znajduje się zapis dotyczący zachowania powierzchni siedlisk oraz poprawy ich stanu ochrony poprzez utrzymanie właściwych stosunków wodnych w zlewniach puszczańskich cieków, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony bobrów, których aktywność – zwłaszcza budowa tam – sprzyja tworzeniu się siedlisk. Wdrożenie systemu rekompensat dla właścicieli terenów zalewanych przez bobrowe żeremia wykracza poza zakres kompetencji Planu zarządzania, który nie reguluje kwestii finansowych ani mechanizmów odszkodowawczych. Tego rodzaju rozwiązania mogą być rozważane na poziomie krajowym, w ramach polityki środowiskowej i instrumentów wspierających ochronę przyrody. W świetle powyższego, Plan zarządzania uwzględnia rolę bobrów jako elementu wspierającego naturalne procesy hydrologiczne i ochronę siedlisk, zgodnie z zasadą minimalnej ingerencji oraz z obowiązującymi przepisami prawa. Dalsze doprecyzowanie działań ochronnych wobec tego gatunku może być przedmiotem dokumentów wykonawczych oraz planów operacyjnych wdrażanych w ramach zarządzania adaptacyjnego.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
107	Osoba prywatna	x	x	7. Nauka i badania	Puszcza Białowieńska od dziesięcioleci jest naturalnym laboratorium dla badań nad bioróżnorodnością i funkcjonowaniem ekosystemów. To dzięki nauce Puszcza została objęta ochroną i wpisana na listę UNESCO. Dlatego niepokojące jest, że Plan przewiduje nowe bariery administracyjne dla badań – konieczność dodatkowych opinii i zgód. Badania naukowe są już objęte systemem zezwoleń i nie wymagają powielania procedur. Rola rad społeczno-naukowych powinna ograniczać się do monitorowania projektów i włączania wyników badań do zarządzania adaptacyjnego. Plan powinien zamiast tego stworzyć program wspierający badania i zapewniający udział międzynarodowej społeczności naukowej.	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga dotycząca potencjalnych barier administracyjnych dla prowadzenia badań naukowych w Puszczy Białowieńskiej została uwzględniona w Planie zarządzania w sposób, który nie ogranicza działalności badawczej, lecz ją porządkuje i koordynuje. Plan nie wprowadza nowych mechanizmów zatwierdzających, a jedynie wskazuje na potrzebę opiniowania projektów badawczych przez jedną z istniejących rad naukowych – w zależności od lokalizacji badań. W dokumencie użyto sformułowania „lub”, co jednoznacznie wskazuje na alternatywność, a nie konieczność uzyskiwania wielu opinii. Celem tego rozwiązania jest integracja wiedzy naukowej z praktyką zarządzania Obiektem oraz zapewnienie zgodności badań z celami ochrony przyrody. Działanie 1.2.1 przewiduje opracowanie dokumentu „Zasady Eksploracji Naukowej” dla całego Obiektu, z uwzględnieniem podziału na strefy ochrony, konieczności kontynuacji długoterminowych projektów badawczych oraz ograniczenia pozyskiwania okazów przyrodniczych do niezbędnego minimum. Dokument ten ma na celu stworzenie spójnych i przejrzystych zasad prowadzenia badań naukowych, które będą wspierać ochronę wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu. Warto podkreślić, że Białowiecki Park Narodowy posiada własne zasady eksploracji naukowej, które jasno określają, że podstawową funkcją Parku jest trwałe zabezpieczenie jego przyrody, a wszelkie formy użytkowania, w tym badania naukowe, muszą być tej funkcji podporządkowane. Zasady te promują badania kompleksowe, zgodne z porządkiem prawnym i wymagają opiniowania projektów przez Radę Naukową BPN. Plan zarządzania nie tylko nie ogranicza badań naukowych, ale również promuje ich rozwój w sposób odpowiedzialny i zorganizowany. Wskazuje na potrzebę współpracy z międzynarodową społecznością naukową oraz z Parkiem Narodowym „Białowieżska Puszcza” po stronie białoruskiej, co stanowi istotny element rozwoju badań w skali transgranicznej. W świetle powyższego, Plan zarządzania wspiera prowadzenie badań naukowych jako kluczowego elementu ochrony i rozwoju Obiektu, przy jednoczesnym zapewnieniu zgodności z zasadami ochrony przyrody oraz minimalizacji presji na ekosystemy.
108	Osoba prywatna	x	x	8. Przejrzystość i udział społeczny	Plan przewiduje powołanie Komisarza ds. zarządzania, jednak bez określenia transparentnych zasad wyboru. Ta kluczowa funkcja powinna być obsadzana w drodze otwartego konkursu, z jasnymi kryteriami kompetencyjnymi. Skoro Puszcza Białowieńska jest dobrem światowego dziedzictwa, proces konsultacyjny powinien być otwarty również dla społeczności międzynarodowej. Udostępnienie dokumentów w języku angielskim byłoby elementarnym przejawem transparentności i konsekwencją deklarowanej wizji.	Wyjaśniono	Stanowisko Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO zostało obsadzone w wyniku otwartego naboru przeprowadzonego przez Ministerstwo Klimatu i Środowiska. 15 kwietnia 2024 r. funkcję tę objęła dr Renata Krzyściak-Kosińska — biolog z wieloletnim doświadczeniem w zakresie ochrony przyrody, zdobytym m.in. w Białowieckim Parku Narodowym oraz Nadleśnictwie Białowieża. Jej kompetencje zostały potwierdzone zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym. Dr Krzyściak-Kosińska jest członkinią Światowej Komisji Obszarów Chronionych IUCN oraz ekspertem Sekretariatu Konwencji Berneńskiej. W swojej karierze była odpowiedzialna za współpracę z krajowymi i zagranicznymi instytucjami naukowymi oraz organizacjami ochrony przyrody, a także za przygotowywanie raportów dotyczących stanu

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Puszcza Białowieska pokazała przez ostatnie osiem lat, że najlepiej radzi sobie bez ingerencji. Żaden argument – ani gospodarczy, ani polityczny – nie może uzasadniać powrotu do wycinek. Ochrona tego wyjątkowego lasu powinna zostać wzmocniona, a nie osłabiona. Projekt Planu w obecnej formie jest niewystarczający. Wymaga dopisania jednoznacznych zakazów gospodarki leśnej i wywozu drewna, zakazu asfaltowania dróg i rozbudowy infrastruktury, ograniczenia polowań i wsparcia dla badań naukowych. Jedynie w ten sposób Polska wypełni zobowiązania wobec UNESCO i przyszłych pokoleń.		zachowania Obiektu „Białowieża Forest”. Jest również współautorką wniosku o zmianę granic, nazwy oraz kryteriów wpisu Obiektu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Od dwóch dekad mieszka i pracuje w Białowieży, będąc aktywną członkinią lokalnej społeczności. Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz płodów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
109	Przedstawiciel lokalnego biznesu			Z uwagą prześledziłem „Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (część polska)” (zwany dalej „Planem”). Cieszę się z zaproszenia do otwartej dyskusji o sposobach ochrony Puszczy Białowieskiej, wyrażonego tym Planem. Z zadowoleniem też dostrzegam fakt, iż postrzegacie obszar Puszczy Białowieskiej za obszar o szczególnej wartości. Pragnę podkreślić, że wyjątkowa wartość Puszczy Białowieskiej to jeden z wielu przykładów dobroczynnego wpływu gospodarki leśnej na jakość środowiska naturalnego. Wszak obszar Puszczy od lat podlega pielęgnacji prowadzonej m.in. przez Lasy Państwowe, tzw. ZULe oraz osoby prywatne i to właśnie te działania (jak również procesy naturalne) pozwoliły osiągnąć stan, jaki wszyscy uznajemy za szczególnie wartościowy. Znaczna część Puszczy Białowieskiej stanowi obszary pielęgnowane lub wykorzystywane gospodarczo – w tym obszary wykorzystywane w celu m.in. pozyskania drewna. Między innymi dzięki tym zabiegom, a nie tylko dzięki naturalnym procesom ekologicznym, Puszcza Białowieska uzyskała szczególny stan (w		Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga dotycząca roli gospodarki leśnej w kształtowaniu obecnego stanu Puszczy Białowieskiej odnosi się do ważnego wątku historycznego, który jednak nie znajduje zastosowania w kontekście aktualnych zobowiązań wynikających z wpisu Obiektu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Zgodnie z zapisami Planu zarządzania, pozyskiwanie drewna w celach gospodarczych jest jednoznacznie zakazane na całym obszarze Obiektu. Zakaz ten wynika bezpośrednio z zapisów wniosku renomacyjnego z 2014 roku, w którym wskazano, że podstawową zasadą funkcjonowania wszystkich lasów wchodzących w skład Obiektu jest „nienaruszona dzika przyroda” oraz że „zakazuje się pozyskiwania drewna do celów gospodarczych”. Sformułowanie dotyczące zagrożenia wynikającego z komercyjnego pozyskiwania drewna, zawarte w Planie, pochodzi z decyzji Komitetu Światowego Dziedzictwa 40 COM 7B.92, w której jednoznacznie wskazano, że wartość Obiektu opiera się na niezakończonych procesach naturalnych, obecności martwego

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				tym w szczególności stan w jakim bezsprzecznie zasługuje na wpis na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO). Zatem jeśli wartościowy stan Puszczy Białowieskiej stanowi przedmiot ochrony, to ochroną objąć należy działania, jakie pozwoliły go uzyskać – w tym gospodarkę leśną (czyli zbiór działań obejmujący m.in. pozyskanie drewna), a nie tylko procesy naturalne. Uważam, że bardzo źle się stało, że termin „pozyskiwanie drewna” pojawił się w Planie wyłącznie w kontekście zagrożeń dla Puszczy Białowieskiej (patrz Tab. 4 Planu, str. 52) i nie został przedstawiony pozytywny aspekt pozyskania drewna. Stanowi to wyraz bardzo wybiórczego, mało rzetelnego traktowania o procesach, jakie doprowadziły do powstania Puszczy Białowieskiej w jej obecnym, wyjątkowym kształcie. Trudno oczekiwać, by tak sformułowana podstawa teoretyczna pozwoliła skutecznie chronić Puszcę Białowieską. Dlatego też domagam się, by podkreślić dobroczynną rolę gospodarki leśnej (w tym pozyskania drewna) i zapewnić trwałość pozyskania drewna na obszarze Puszczy Białowieskiej. Co więcej, domagam się też, by zadbać o rozwój pozyskania drewna adekwatny do przyrostu zasobności i wartości przyrodniczej obszaru. Dzięki temu możliwe będzie utrzymanie zrównoważonej gospodarki leśnej, czyli kluczowego czynnika, jaki współtworzył i współtworzy wyjątkowy, wartościowy charakter Puszczy Białowieskiej.			drewna oraz wynikającej z tego różnorodności biologicznej. Komitet wezwał Państwo-Stronę do podjęcia środków w celu utrzymania ciągłości i integralności chronionego starodrzewu oraz do zapewnienia, że na terenie Obiektu nie będzie dozwolone żadne komercyjne pozyskiwanie drewna, uznając je za potencjalne zagrożenie dla Dobra.
110	Osoba prywatna			Proszę chronić, a nie niszczyć nasze dobro narodowe!!!		Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Opracowany Plan zarządzania ma na celu zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Puszczy Białowieskiej, jej wyjątkowego charakteru w skali Europy i świata. Ogólny charakter uwagi uniemożliwia szczegółowe odniesienie się do niej.
111	Firma Aromatika	Rozdział 6	20	1. Niewydolna i kosztowna struktura zarządzania Proponowana w Planie struktura zarządzania, oparta na pięciu odrębnych podmiotach (trzy nadleśnictwa, Białowieski Park Narodowy oraz pełnomocnik ds. zarządzania), budzi poważne wątpliwości natury ekonomicznej i organizacyjnej. Taka konfiguracja prowadzi do dublowania funkcji administracyjnych, księgowych i kadrowych, generując zbędne koszty i marnotrawiąc publiczne środki. Co więcej, brak jasno zdefiniowanego lidera zarządzającego całością obiektu, przy jednoczesnej dużej niezależności poszczególnych podmiotów, stwarza ryzyko braku koordynacji i wzajemnego ignorowania decyzji. W efekcie każdy z zarządców będzie prowadził własną politykę, co uniemożliwi osiągnięcie spójnych celów ochronnych i rozwojowych. Konieczna jest rewizja proponowanej struktury w celu jej centralizacji i zapewnienia jednolitego, skutecznego zarządzania.		Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga dotycząca struktury zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest odnosi się do kwestii organizacyjnych, które zostały ujęte w Planie zarządzania w sposób zgodny z obowiązującym stanem prawnym i faktycznym. Plan nie wprowadza zmian w zakresie zarządców Obiektu – pozostają nimi, tak jak dotychczas, Nadleśnictwa Białowieża, Hajnówka i Browsk oraz Białowieski Park Narodowy. Każda z tych instytucji zarządza gruntami znajdującymi się w jej administracji. Pełnomocnik ds. zarządzania Obiektem nie pełni funkcji zarządczej w rozumieniu administracyjnym, lecz koordynacyjną. Jego zadania obejmują m.in. koordynowanie wdrażania Planu zarządzania, przygotowywanie sprawozdań i raportów dla instytucji krajowych i międzynarodowych, prowadzenie monitoringu oraz wspieranie współpracy między zarządcami i interesariuszami. Pełnomocnik ma również za zadanie wspierać działania promocyjne, edukacyjne, mediacyjne, a także inicjatywy związane z pozyskiwaniem środków finansowych i współpracą transgraniczną. Struktura zarządzania opisana w Planie została zaprojektowana w taki sposób, aby zapewnić spójność działań ochronnych przy jednoczesnym poszanowaniu kompetencji i odpowiedzialności poszczególnych instytucji. Wprowadzenie funkcji Pełnomocnika ma na celu usprawnienie komunikacji, integrację działań oraz zapewnienie jednolitego raportowania i reprezentacji Obiektu na forum krajowym i międzynarodowym. Zgłoszone obawy dotyczące kosztów i ryzyka braku koordynacji są

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zrozumiałe, jednak należy podkreślić, że Plan zakłada mechanizmy współpracy i integracji, które mają na celu minimalizację tych ryzyk. Funkcja Pełnomocnika została pomyślana jako narzędzie wspierające efektywne wdrażanie Planu, a nie jako dodatkowy szczebel administracyjny. Wdrożenie Planu nie wiąże się z tworzeniem nowych struktur zarządczych, lecz z usprawnieniem istniejących mechanizmów współpracy. W świetle powyższego, struktura zarządzania zaproponowana w Planie odpowiada na potrzebę zachowania spójności działań ochronnych przy jednoczesnym poszanowaniu kompetencji instytucji zarządzających poszczególnymi częściami Obiektu. Jej celem jest zapewnienie skutecznego wdrażania Planu oraz zachowanie wyjątkowej uniwersalnej wartości Puszczy Białowieskiej.
112	Firma Aromatika	Działanie 1.2	68	Należy podkreślić, że plan zarządzania nie może być oderwany od kwestii społecznych, w tym od transparentnej i sprawiedliwej polityki kadrowej. Utrzymywanie w strukturach Lasów Państwowych stanowisk pracy dla osób, wobec których zapadły prawomocne wyroki za czyny umyślne, jest nie tylko moralnie wątpliwe, ale także stoi w sprzeczności z zasadami sprawiedliwości społecznej. Co więcej, proponowany model zarządzania, oparty na utrzymaniu kilku niezależnych działów administracyjnych, księgowych i kadrowych w obrębie trzech nadleśnictw i BPN, jest całkowicie nieuzasadniony ekonomicznie. Taka rozbudowana, zdecentralizowana struktura będzie generować olbrzymie, zbędne koszty z publicznych środków, zamiast dążyć do optymalizacji i efektywności. W sytuacji, gdy lokalny rynek pracy cierpi na brak rąk do pracy, a Puszcza potrzebuje transparentnego i oszczędnego zarządzania, marnotrawstwo to jest niedopuszczalne.		Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga dotycząca potrzeby uwzględnienia aspektów społecznych, w tym transparentnej polityki kadrowej oraz efektywności ekonomicznej struktury zarządzania, odnosi się do zagadnień wykraczających poza zakres kompetencji Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Plan nie ingeruje w wewnętrzne procedury kadrowe instytucji zarządzających Obiektem, w tym w politykę zatrudnienia Lasów Państwowych, która regulowana jest przez odrębne przepisy prawa pracy oraz wewnętrzne regulacje organizacyjne. W zakresie struktury zarządzania, Plan nie wprowadza zmian w dotychczasowych zarządcach Obiektu. Pozostają nimi Nadleśnictwa Białowieża, Hajnówka i Browsk oraz Białowieski Park Narodowy, które sprawują pieczę nad gruntami znajdującymi się w ich administracji. Proponowany model nie zakłada tworzenia nowych jednostek organizacyjnych ani rozbudowy struktur administracyjnych, lecz opiera się na istniejących podmiotach, których kompetencje wynikają z obowiązujących przepisów prawa.
113	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Całkowite wyeliminowanie gospodarki leśnej z terenu obiektu - dotyczy strefy 4 b.	Puszcza Białowieska jest ostatnim, tak cennym lasem nizinowym w Europie. To dom wielu rzadkich i zagrożonych gatunków zwierząt, roślin, porostów i grzybów. Od dawna już powinna być wolna od gospodarki leśnej. Lasy tworzące Puszcę Białowieską nie potrzebują "pomocy" człowieka - doskonale i naturalnie same dostosowują się do zmieniających się warunków i żadna ingerencja ludzka nie powinna tu mieć miejsca. Należy jak najszybciej wykluczyć gospodarkę leśną z obiektu, powinny tam zachodzić tylko procesy naturalne. Szeroko pojęta gospodarka leśna związana z wycinką drzew, budową dróg leśnych i towarzyszącą im dewastacją lasu, w miejscu jakim jest Puszcza Białowieska nie powinna być dozwolona. W związku z tym wnoszę o całkowite zaprzestanie prowadzenia gospodarki leśnej w strefie 4b.	Nie uwzględniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
114	Osoba prywatna	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		1. Usunięcie niespójności pomiędzy planem zarządzania a katalogiem działań ochronnych. 2. Wykreślenie z katalogu działań ochronnych czynności związanych z typową gospodarką leśną.	Należy usunąć niespójności w katalogu działań ochronnych, które dopuszczają działania z zakresu gospodarki leśnej - trzebieże, czyszczenia, pielęgnację młodników. W obrębie Puszczy Białowieskiej nie powinno być zgody na inne niż tylko naturalne procesy, pozbawione ingerencji człowieka - tylko takie procesy są w stanie zagwarantować prawidłowe odradzanie się Puszczy i jej dostosowanie do zmieniających się warunków klimatycznych i środowiskowych.	Wyjaśniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
115	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Całkowite wyeliminowanie gospodarki leśnej z terenu obiektu - dotyczy strefy 4 c.	Puszcza Białowieska jest ostatnim, tak cennym lasem nizinowym w Europie. To dom wielu rzadkich i zagrożonych gatunków zwierząt, roślin, porostów i grzybów. Od dawna już powinna być wolna od gospodarki leśnej. Lasy tworzące Puszcę Białowieską nie potrzebują "pomocy" człowieka - doskonale i naturalnie same dostosowują się do zmieniających się warunków i żadna ingerencja ludzka nie powinna tu mieć miejsca. Należy jak	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgłoszona uwaga dotycząca konieczności całkowitego wykluczenia gospodarki leśnej ze strefy 4c znajduje pełne potwierdzenie w zapisach Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Strefa 4c została jednoznacznie określona jako obszar biernej przebudowy drzewostanów, w którym nie są dozwolone działania z zakresu gospodarki leśnej, w tym pozyskiwanie drewna, nasadzenia, przebudowa drzewostanów czy inne formy ingerencji typowe dla gospodarki leśnej. W załączniku nr 6 do Planu zarządzania zawarto szczegółowy katalog dopuszczalnych działań ochronnych w strefie 4c. Obejmuje

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
					najszybciej wykluczyć gospodarkę leśną z obiektu, powinny tam zachodzić tylko procesy naturalne. Szeroko pojęta gospodarka leśna związana z wycinką drzew, budową dróg leśnych i towarzyszącą im dewastacją lasu, w miejscu jakim jest Puszcza Białowieska nie powinna być dozwolona. W związku z tym wnoszę o całkowite zaprzestanie prowadzenia gospodarki leśnej w strefie 4c.		on m.in. ochronę spontanicznie pojawiających się gatunków liściastych, monitoring środowiska, działania ograniczające skutki czynników zewnętrznych, usuwanie gatunków inwazyjnych, sukcesywne likwidowanie istniejących grodzień upraw leśnych, a także działania na rzecz zwiększenia lokalnej retencji wód powierzchniowych. W trakcie realizacji tych działań obowiązuje zasada nienaruszania drzew ponadstuletnich, które mogą występować w każdej ze stref. Wszystkie działania przewidziane w strefie 4c mają charakter ochronny i wspierają naturalne procesy ekologiczne, bez ingerencji w strukturę drzewostanów w sposób typowy dla gospodarki leśnej. Celem tej strefy jest umożliwienie lasowi samodzielnej regeneracji i adaptacji do zmieniających się warunków środowiskowych, zgodnie z zasadą minimalnej ingerencji człowieka. W świetle powyższego, postulaty dotyczące zaprzestania prowadzenia gospodarki leśnej w strefie 4c są już w pełni zrealizowane w obowiązujących zapisach Planu zarządzania. Dokument ten jednoznacznie wyklucza możliwość prowadzenia działań gospodarczych w tej strefie, koncentrując się na ochronie naturalnych procesów, które stanowią fundament wyjątkowej uniwersalnej wartości Puszczy Białowieskiej.
116	Osoba prywatna	Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu dla polskiej części Transgranicznego Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (2024).	Cały dokument	Należy wprowadzić zakaz powstawania nowych i rozbudowy istniejących dróg leśnych pod pretekstem ochrony przeciwpożarowej Puszczy. Konieczność likwidacji nieużytkowanych dróg leśnych.	W obiekcie Puszcza Białowieska nadal prowadzone są prace związane z budową, rozbudową i poszerzaniem dróg leśnych, także tych nieużytkowanych. Jest to sprzeczne z założeniami i celami ochrony Puszczy. Budowa i rozbudowa dróg (także leśnych) nie tylko jest przyczyną niszczenia i postępującej fragmentacji siedlisk, ale też stanowi realne zagrożenie dla żyjących w Puszczy zwierząt. W ciągu ostatnich lat miało miejsce wiele przypadków śmiertelnych potrażeń zwierząt, w tym żubrów. Dlatego należy dołożyć wszelkich starań, żeby wyeliminować, a przynajmniej ograniczyć, negatywny wpływ człowieka na przyrodę Puszczy Białowieskiej jakim jest budowa nowych i rozbudowa istniejących dróg, w tym także leśnych. Drogi nieużytkowane powinny być wyłączone z ruchu.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
117	Osoba prywatna	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		We wszystkich strefach (1-4) powinien obowiązywać zakaz prac budowlanych powodujących zwiększenie parametrów techniczno-użytkowych przebudowywanych obiektów.	Niektóre z inwestycji drogowych przeprowadzonych na terenie obiektu Puszcza Białowieska naruszyły zapisy pliku renowacyjnego. Przebudowa kilku dróg doprowadziła do zwiększenia ich parametrów takich jak chociażby szerokość, a co za tym idzie także ich przepustowość. W efekcie nasilił się ruch na tych drogach, prędkości poruszania się pojazdów wzrosły, co znacząco zagraża wyjątkowemu charakterowi Puszczy będącej obiektem UNESCO.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
118	Osoba prywatna	6.4	133	CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA	dajmy puszczy żyć po swojemu	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
119	Osoba prywatna	6.4	133	CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA		Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
120	Osoba prywatna	6.4	133	CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA	Puszcza Białowieska posiada komplet organizmów pozwalających jej wzorowo funkcjonować. Tym samym, nie potrzebuje pomocy ani innej ingerencji ludzkiej. Wręcz przeciwnie, taka ingerencja może być dla niej szkodliwa, a w przypadku gospodarki leśnej (zwłaszcza pozyskiwania drewna) szkody są ewidentne. Tym samym, las ten powinien być pozostawiony w spokoju, co pozwoli też zachować ostatnią pierwotną puszcze Europy.	Opinia niewymagająca zmian w dokumentacji	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
121	Osoba prywatna	64	133	Chcę całkowitego zaniechania gospodarki leśnej w obiekcie UNESCO Puszcza Białowieska	Gospodarka leśna zaburza naturalne procesy odradzania się środowiska i zubaża je, zagraża siedliskom wielu chronionych i cennych przyrodniczo gatunków zwierząt.	Opinia niewymagająca zmian w dokumentacji	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
122	Osoba prywatna	rozdz. 6.4	strona 133	CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA	Nie zgadzam się na niszczenie Puszczy przez wycinkę	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
123	Osoba prywatna	rozdz. 6.4, str. 133		"CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA".		Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz płodów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
124	Osoba prywatna	Tabela planu zarządzania Obiektem	138	Strefa buforowa obejmuje tereny przebywania różnych gatunków zwierząt. Zwierzęta się przemieszczają i wciąż są mieszkańcami puszczy		Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Ze względu na brak szczegółowych informacji zawartych w uwadze, nie ma możliwości bezpośredniego odniesienia się do jej treści ani pełnego zrozumienia jej sensu. Warto jednak podkreślić, że strefa buforowa formalnie znajduje się poza granicami Obiektu Światowego Dziedzictwa, a Plan zarządzania nie ingeruje w zasady obowiązujące na jej obszarze.
125	Osoba prywatna			Chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO Puszcza Białowieska		Wyjaśniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz płodów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
126	Osoba prywatna			Wnoszę o całkowite wyeliminowanie gospodarki leśnej z terenów Puszczy Białowieskiej umieszczonej na liście UNESCO		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
127	Osoba prywatna	Tabela: Plan zarządzania obiektem	138	Zgoda na urządzania polowań w strefie buforowej bez szczegółowych ograniczeń, choćby takich jak przy zbiorze jagód. Zwierzęta przemieszczające się z innych stref do buforowej strefy zagłady, będą informowane, że grozi za to kula w łeb. Tereny polan i ogólnie strefy buforowej powinny powinny wykluczać polowania. Są inne miejsca gdzie można prowadzić taką działalność.	Puszcza Białowieńska, jedyny taki obszar w Polsce, Światowe Dziedzictwo!! Mają jej bronić myśliwi? Jakies nieporozumienie. Likwidowanie i przenoszenie gatunków inwazyjnych powinno być wykonywane na specjalne zlecenie, wyznaczonej przez Polski Związek Łowiecki specjalnej grupie myśliwych.	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga odnosi się do kwestii prowadzenia polowań w strefie buforowej, jednak Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska nie reguluje zasad obowiązujących na jej obszarze, ponieważ strefa buforowa formalnie nie stanowi części Obiektu. W samym Obiekcie prowadzenie polowań jest całkowicie zabronione w strefach 1 i 2. W strefach 3 i 4 dopuszcza się jedynie działania zaradcze wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), zgodnie z ustawą z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych oraz przepisami unijnymi. Działania te mają charakter interwencyjny i służą ochronie rodzimych ekosystemów.
128	Bractwo Bartne	Działanie 2.3.2 Ochrona dzikich zapylaczy	Działanie 2.3.2 Ochrona dzikich zapylaczy	Wprowadzanie do ekosystemu puszczy jedynie pszczoły miodnej środkowo-europejskiej jako gatunku rodzimego dla terenu puszczy Białowieckiej	Uwzględnienie działalności bartniczej (zakładanie i pobieranie pożytku z barci) jako tradycyjnego i zrównoważonego sposobu użytkowania terenem Puszczy Białowieckiej.	Wyjaśniono	Działanie 2.3.2 zawarte w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska nie przewiduje wprowadzania gatunków do ekosystemu, lecz koncentruje się na analizie zagrożeń wynikających z obecności pszczoły miodnej, w tym jej wpływu na dzikich zapylaczy. Celem działania jest opracowanie ekspertyzy, która umożliwi ocenę stanu populacji dzikich zapylaczy, identyfikację zagrożeń oraz przygotowanie planu ich ochrony, uwzględniającego status Puszczy jako obiektu światowego dziedzictwa i wynikające z tego zobowiązania do zachowania jej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości. Zgodnie z zapisami wniosku renowacyjnego z 2014 r., nadrzędnym celem ochrony Obiektu jest zachowanie niezakłóconych procesów naturalnych oraz ograniczenie wpływu człowieka na ten obszar. W tym kontekście wszelkie formy działalności, w tym tradycyjne praktyki kulturowe, powinny być realizowane w sposób nieingerujący w funkcjonowanie ekosystemu. Kultura bartnicza, uznana za element niematerialnego dziedzictwa kulturowego i wpisana na Reprezentatywną Listę UNESCO, stanowi istotny komponent historyczny i społeczny regionu. Jej wartość jako praktyki sprzyjającej zrównoważonemu rozwojowi oraz ochronie krajobrazu kulturowego jest niezaprzeczalna. Niemniej jednak, jej realizacja na terenie Puszczy Białowieckiej musi odbywać się z poszanowaniem zasad ochrony przyrody, bez ingerencji w drzewostany, zwłaszcza ponadstuletnie, które podlegają szczególnej ochronie. Działania związane z bartnictwem powinny być każdorazowo konsultowane z Białowieckim Parkiem Narodowym, jako instytucją odpowiedzialną za ochronę przyrody na jego obszarze oraz depozytariuszem dziedzictwa kultury bartniczej. Uwzględnienie kultury bartniczej w kontekście Planu zarządzania wymaga zatem wyważenia pomiędzy ochroną dziedzictwa kulturowego a nadrzędnym celem, jakim jest zachowanie integralności przyrodniczej Obiektu Światowego Dziedzictwa.
129	Osoba prywatna	Część główna planu	123	Ważne dla rozwoju turystyki jest podwyższenie standardu drogi Topiło - Łozice	Zły stan nawierzchni ogranicza dostępność dla służb, mieszkańców i turystów, obniza	Nie uwzględniono	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa dopuszczalne są wyłącznie działania

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					przychody lokalnych przedsiębiorców i prowadzi do uszkodzeń pojazdów.		związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejeźdźności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
130	Osoba prywatna	Załącznik nr 9	2	Wydzielenie 50 m od dróg terenów do strefy 4a	W celu ograniczenia pożarów i niebezpieczeństwa dla kierujących pojazdami powinno wydzielić pasy wzdłuż dróg, z których będzie można przeznaczyć na sprzedaż mieszkańcom nadmiaru martwego drewna.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami Planu, w strefach 4a i 4b dopuszcza się usuwanie martwych drzew w pasie 50 m od dojazdów pożarowych, z możliwością ich zagospodarowania, w tym sprzedaży. Działanie to uwzględnia zarówno potrzeby ochrony przeciwpożarowej, jak i lokalne uwarunkowania społeczne. W strefach 1–3, dla zapewnienia bezpieczeństwa sił ratowniczych, przewidziano możliwość obalania martwych drzew w analogicznym pasie, z pozostawieniem ich na gruncie. Takie rozwiązania są zgodne z zasadami ochrony przyrody oraz zapewniają odpowiedni poziom bezpieczeństwa na obszarze objętym Planem.
131	Osoba prywatna	Załącznik nr 9	2	Drogi: Wiluki - Krugłe, Topiło - Piaski i Łozice - Topiło powinny być w strefie 4a	Nie powinno być ograniczeń związanych z bierną ochroną przyrody na drogach	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zasadami strefowania, wszystkie pasy drogowe zostały przypisane do strefy 4a. W przypadku działań mających na celu zapewnienie dostępności i bezpieczeństwa, należy jednak uwzględnić, przez którą strefę przebiega dana droga. W zależności od strefy, w pasie do 50 m od drogi możliwe jest usunięcie martwego drewna (w strefach 4a i 4b) lub jedynie jego obalenie bez usuwania (w strefach 1–3).
132	Osoba prywatna	Strefy UNESCO Białowieża Forest	133	Wprowadzenie wszystkich drzewostanów do strefy 3 i zakaz ich zarządzania przez leśników .	W 2017 r. leśnicy pokazali, że nie są dobrymi gospodarzami Puszczy, prowadzili masowe wycinki ocenione przez ETS jako nielegalne. Plan zarządzania jest miejscem na wprowadzenie działań chroniących Puszczę dlatego nie może być mowy o kontynuowaniu cięć i sztucznych nasadzeń w Puszczy. Gospodarka leśna jedynie przeszkadza w unaturalnieniu się siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość prowadzenia typowej gospodarki leśnej na obszarze Obiektu Światowego Dziedzictwa. Wprowadzenie drzewostanów do strefy 3 nie oznacza całkowitego zakazu działań leśników, lecz ograniczenie ich roli do realizacji czynnej ochrony przyrody. Działania te są skierowane na wspieranie naturalnych procesów przekształcania siedlisk oraz zachowanie różnorodności biologicznej, zgodnie z zaleceniami UNESCO. Czynna ochrona może obejmować m.in. koszenie łąk, usuwanie gatunków inwazyjnych czy wspomaganie naturalnej regeneracji drzewostanów, a nie prowadzenie cięć w celach gospodarczych. Pozyskanie drewna może wystąpić wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych i dotyczy wyłącznie stref 4a i 4b.
133	Osoba prywatna	6.3. instrumenty finansowe	131	Cały dział finansowanie jest nieakceptowalny bo opiera finansowanie planu wyłącznie o środki pochodzące z podatków lub o budżety instytucji, które świadczą swoje usługi poza obszarem Puszczy Białowieskiej (puszczańskie nadleśnictwa niestety są niedochodowe) lub mają znikomą rentowność (BPN sprzedaje bilety wstępu ale to znikomy ułamek budżetu instytucji). Skoro z Państwa "badań" wyszło, że blisko 90% ogółu społeczeństwa jest za ścisłą ochroną Puszczy Białowieskiej to nie powinno być problemem, żeby ci entuzjaści utrzymywali z dobrowolnych opłat funkcjonowanie obiektu. Dodatkowo nie należy zamykać ścieżki do komercyjnego zasilania budżetu instytucji odpowiedzialnych za obiekt. Jeżeli nie może być mowy o normalnej gospodarce leśnej to można udostępnić mechanizmy polegające np. na możliwości pozyskania tradycyjnymi metodami jakiejś ściśle określonej, niedużej ilości niezwykle cennych drzew rocznie, wycięcie ich ręczną piłą, zrywkowanie końmi i udostępnienie na specjalnie przygotowanych aukcjach, gdzie cena takiego drewna była by	Ujęte w projekcie pomysły będą pożerały spore sumy pieniędzy, należy dążyć do rozwiązań umożliwiających samofinansowanie a nie przymuszanie podatników do ich finansowania.	Wyjaśniono	Finansowanie działań przewidzianych w Planie zarządzania opiera się na obecnie dostępnych, stabilnych źródłach – budżetach instytucji zarządzających oraz krajowych i europejskich funduszach ochrony przyrody. Takie podejście zapewnia zgodność z ramami prawno-instytucjonalnymi oraz gwarantuje ciągłość realizacji działań ochronnych. Plan nie zamyka jednak drogi do pozyskiwania dodatkowych środków, w tym potencjalnych form finansowania społecznego czy innych mechanizmów wspierających funkcjonowanie Obiektu. Jednocześnie należy podkreślić, że wszelkie formy komercjalizacji, w tym pozyskiwanie drewna czy organizacja polowań, są niezgodne z zasadami zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa oraz zobowiązaniami wynikającymi z jego nominacji. Proponowane działania, choć odwołujące się do tradycji, naruszają podstawowe cele ochrony przyrody i nie mogą być wdrażane w ramach Planu. Dokument ten ma charakter ramowy, a jego zapisy

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				windowana do góry kilkusetkrotnie, ze względu na sposób i miejsce pozyskania. Podobnie możnaby umożliwić komercyjne polowania na kilka-kilkanaście sztuk dużych drapieżników, których odstrzał i tak jest możliwy z różnych względów. Byłoby to zgodne z wielowiekowymi tradycjami leśnymi i myśliwskimi regionu, które chcą Państwo chronić w działaniu 6.1.1. Poza tym, my, ludzie, mieszkańcy regionu Puszczy Białowieskiej nie jesteśmy przecież w niczym gorsi od bobrów czy wilków, które swobodnie tną drzewa i polują na terenie puszczy.			będą uszczegóławiane w kolejnych etapach wdrażania, z uwzględnieniem możliwości pozyskiwania środków z różnych źródeł.
134	Osoba prywatna	2.1.5, Dziedzictwo kulturowe	29, 30	W regionie nie dominuje kultura białoruska, ukraińska i polska, tylko kultura polska, białoruska i ew. ukraińska, w takiej a nie innej kolejności. Dominują nie "murowane cerkwie prawosławne" a cerkwie prawosławne i kościoły rzymsko-katolickie. Proszę również o wyrzucenie z punktu, dotyczącego cmentarzy, że cmentarze żydowskie są "świadectwem życia na tym terenie również ludności żydowskiej". Wszystkie cmentarze są świadectwem życia na tym terenie różnych ludzi, nie ma powodu, żeby podkreślać ten fakt akurat wyłącznie przy ludności żydowskiej.	Dokument nie powinien naginać rzeczywistości a opisywać ją rzetelnie.	Uwzględniono częściowo	Zgodnie z uwagą doprecyzowano zapisy w Planie. Warto podkreślić, iż część zapisów pochodzi ze źródeł wymienionych przy przytaczanych fragmentach.
135	Osoba prywatna	1.1., Podstawa opracowania planu i jego cel	15	Proszę o usunięcie w całości ostatniego akapitu ze str. 15, lub przeredagowanie go tak, żeby było jasne, że obecne założenia planu powstały wbrew результатам prac nad planem.	Zgodnie z informacjami od uczestników prac nad planem ich efekty zostały w znacznym stopniu pominięte i zignorowane. Zmniejszono drastycznie strefę 4, co nie zostało wypracowane na warsztatach, dodano nowe, z nikim nieuzgadniane pomysły, jak korytarze ekologiczne.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (część polska) został opracowany w oparciu o szeroki, otwarty i partycypacyjny proces konsultacyjny, obejmujący ponad 40 spotkań i warsztatów z udziałem przedstawicieli lokalnych społeczności, samorządów, organizacji pozarządowych oraz instytucji naukowych. W pracach uczestniczyło ponad 1800 osób, a zgłoszone uwagi były analizowane i w wielu przypadkach uwzględnione w treści dokumentu. Działania dotyczące korytarzy ekologicznych zostały wypracowane wspólnie z interesariuszami i są obecne w Planie od jego pierwszej wersji. Ich uwzględnienie wynika z potrzeby zapewnienia ciągłości procesów ekologicznych i spójności przestrzennej obszaru, zgodnie z aktualną wiedzą naukową i zasadami ochrony przyrody. Zmiany w zakresie strefowania, w tym ostateczny kształt strefy 4, wynikają z konieczności dostosowania Planu do wymogów ochrony przyrody oraz zobowiązań międzynarodowych, w szczególności zaleceń UNESCO oraz zapisów wniosku renowacyjnego.
136	Osoba prywatna	3.1 Zagrożenia	53	Proszę usunąć informacji, że nie zrównoważony rozwój turystyki i presja infrastruktury turystycznej jest zagrożeniem, a zwłaszcza insynuację, że hotele są źródłem zagrożenia	Nie ma żadnego hotelu znajdującego się na terenie obiektu a jedynie w jego strefie buforowej. Jeżeli położenie hoteli w strefie buforowej stanowi zagrożenie dla tej strefy to proszę tak skorygować granice strefy buforowej, żeby hotele i inne obiekty znalazły się poza nią. Chcą nam Państwo ograniczyć możliwości gospodarowania na terenie obszaru Puszczy Białowieskiej i jako jedyną gałąź komercyjną (taką, która sama się utrzymuje i finansuje) gospodarki pozostawić turystykę, więc niedopuszczalne otwieranie furtek do ograniczania działalności tej jedynej gałęzi. Turystyka powinna móc rozwijać się całkowicie swobodnie, w sposób organiczny, komercyjny a nie z góry ustalony, zrównoważony, ograniczony.	Wyjaśniono	Plan zarządzania nie ogranicza rozwoju turystyki, lecz wskazuje na konieczność jej zrównoważonego kształtowania, zgodnie z zasadami ochrony przyrody oraz zobowiązaniami wynikającymi ze statusu Obiektu Światowego Dziedzictwa. Wskazane w Planie zagrożenia, w tym te związane z rozwojem nie zrównoważonej turystyki, zostały wypracowane w sposób partycypacyjny, a odpowiadające im działania mają na celu ich minimalizację, nie zaś ograniczenie działalności gospodarczej.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
137	Osoba prywatna	2.1.6 Społeczność lokalna, podp. Infrastruktura	31	Linie kolejowe nie przebiegają "wzdłuż zachodniej granicy kompleksu leśnego" ale poprzez ten kompleks. Proszę również o dodanie do układu komunikacyjnego informacji p pieszo-rowerowym przejściu granicznym, które, mam nadzieję, zostanie w końcu otwarte.	Mam wrażenie, że sposób zredagowania akapitu ma robić wrażenie, że infrastruktura komunikacyjna okala puszcze a nie przebiega przez jej środek. Że obszar puszczy to jakiś dziewiczy fragment gdzie mieszkańcy jeżdżą furmankami a samochód czy pociąg widuje się raz na miesiąc. Wspomniana infrastruktura, była, jest i powinna być utrzymywana i użytkowana bo w niczym nie przeszkadza.	Wyjaśniono	W opisie infrastruktury komunikacyjnej uwzględniono wyłącznie czynne układy transportowe, w tym funkcjonującą linię kolejową łączącą Hajnówkę z innymi częściami województwa i kraju. Nie odniesiono się do nieczynnej linii kolejowej Hajnówka–Białowieża, która nie jest obecnie użytkowana. Opis infrastruktury nie ma na celu pomniejszenia jej znaczenia ani sugerowania, że obszar Puszczy jest odizolowany od współczesnych form transportu. Wręcz przeciwnie – Plan zakłada utrzymanie i odpowiednie zarządzanie istniejącą infrastrukturą, o ile nie wpływa ona negatywnie na cele ochrony przyrody. Wskazanie zagrożeń związanych z rozwojem infrastruktury komunikacyjnej wynika z konieczności zachowania równowagi między dostępnością a ochroną wartości przyrodniczych. Informacja o pieszo-rowerowym przejściu granicznym może zostać uwzględniona na późniejszym etapie, po jego oficjalnym otwarciu i uruchomieniu.
138	Osoba prywatna	3.1. Zagrożenia	53	Proszę dopisać, że wzrost użytkowania strefy granicznej, jako zagrożenie wynika nie tylko z aktywności służb i migrantów ale też aktywistów proimigacyjnych. To samo dotyczy punktu o zmniejszeniu ruchu turystycznego, należy tu dodać aktywistów proimigacyjnych ale też media i polityków, którzy podbijają temat dla własnych korzyści.	Przede wszystkim to działania aktywistów proimigracyjnych a nie służb czy imigrantów zmniejsza atrakcyjność regionu. To aktywiści rozpowszechniają informacje, jakoby granica była nieszczelna, puszcza była pełna wycieńczonych zastraszonej ludzi, po lasach i rzekach leżały zwłoki. Służby przeciwnie informują o skuteczności działania i uspokajają. Podobnie złą rolę jak aktywiści pełnią politycy i dziennikarze bo temat kryzysu migracyjnego doskonale polaryzuje społeczeństwo, zwłaszcza w okresach kampanii wyborczych	Nie uwzględniono	Wskazane zagrożenia dla atrakcyjności turystycznej regionu oraz wzrostu użytkowania strefy granicznej zostały w Planie ujęte w sposób zgodny z dostępnymi materiałami źródłowymi i analizami sytuacji terenowej. W dokumencie uwzględniono wpływ działań służb oraz obecności migrantów jako czynników oddziałujących na przestrzeń przygraniczną, co znajduje potwierdzenie w oficjalnych komunikatach i raportach instytucji państwowych. Rozszerzenie katalogu zagrożeń o aktywność aktywistów, polityków czy mediów nie znajduje uzasadnienia w dokumentach źródłowych, na których oparto Plan. Ocena wpływu działań społecznych i medialnych na percepcję regionu ma charakter subiektywny i nie została potwierdzona w analizach eksperckich ani w danych instytucji odpowiedzialnych za monitoring ruchu turystycznego czy bezpieczeństwa. Plan opiera się na faktach i obserwacjach terenowych, nie zaś na opiniach czy przekazach medialnych. W związku z powyższym, nie ma podstaw do modyfikacji zapisów Planu w kierunku wskazanym w uwadze.
139	Osoba prywatna	3.1 Zagrożenia	53	Proszę o usunięcie informacji, że rozwój zabudowy w strefie buforowej stanowi zagrożenie lub zmianę granic strefy buforowej tak, żeby mieszkańcy i potencjalni inwestorzy mogli się budować a nie czuć się jak intruzi na własnej ziemi.	Plany zagospodarowania gmin mówią o tym, jakie kryteria powinny spełniać projekty nowych budynków, więc degradacja krajobrazu w wyniku budowy obiektów architektonicznie obcych to nieistniejące zagrożenie. Dodatkowo należy się w takim dokumencie zdecydować, czy afirmujemy różnorodność (jak np kulturową), czy uważamy ją za zagrożenie (jak np. różnorodność architektoniczna, wynikająca z aktualnych potrzeb i gustów mieszkańców)	Nie uwzględniono	Zapis dotyczący zagrożeń wynikających z rozwoju zabudowy w strefie buforowej opiera się na analizie wpływu intensyfikacji zabudowy na integralność krajobrazową i przyrodniczą obszaru o wyjątkowej wartości światowego dziedzictwa. Wskazanie tego zagrożenia nie odnosi się do indywidualnych decyzji inwestycyjnych, lecz do skali i charakteru zabudowy, która może prowadzić do fragmentacji przestrzeni, utraty walorów krajobrazowych oraz presji na ekosystemy.
140	Osoba prywatna	3.3 Utrzymanie łączności pomiędzy Puszcą Białowieską a innymi kompleksami leśnymi	83-84	Cały ten punkt jest do wyrzucenia	Po pierwsze w żadnych dotychczasowych konsultacjach nie było mowy o korzyściach ekologicznych. Po drugi przedłożony przez Państwa dokument nazywa się "plan zarządzania obiektem światowego dziedzictwa Białowieża Forest", więc powinien	Nie uwzględniono	Zagadnienie utrzymania łączności ekologicznej pomiędzy Puszcą Białowieską a innymi kompleksami leśnymi zostało ujęte w Planie jako element niezbędny dla zachowania integralności przyrodniczej obiektu światowego dziedzictwa. Korytarze ekologiczne są uznanym narzędziem ochrony przyrody, wskazywanym w dokumentach strategicznych i naukowych, a ich uwzględnienie wynika z potrzeby zapewnienia swobodnej migracji gatunków oraz

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					ograniczyć się do rozwiązań proponowanych tylko i wyłącznie na terenie obiektu a nie poza nim. Obszarami poza obiektem powinny być poświęcone inne dokumenty, tak, żeby mieszkańcy regionów poza obiektem nie stawiali się jego zakładnikami. Z podobnych względów z dokumentu powinny zostać usunięte wszystkie zapisy o "szerszym otoczeniu obiektu"		przeciwdziałania izolacji populacji. Zakres Planu obejmuje również odniesienia do szerszego otoczenia obiektu, co jest zgodne z wytycznymi UNESCO dotyczącymi zarządzania obiektami światowego dziedzictwa. Wskazane działania nie ingerują w kompetencje władz lokalnych ani nie narzucają ograniczeń mieszkańcom terenów sąsiednich, lecz stanowią rekomendacje służące ochronie wartości uniwersalnej wybitnej. Zapis ten został wypracowany w sposób partycypacyjny już na etapie pierwszej wersji projektu i od początku stanowi integralną część Planu. Nie ma podstaw do jego usunięcia ani ograniczenia zakresu dokumentu wyłącznie do granic obiektu.
141	Osoba prywatna	4.4 rezultaty	64	Proszę dodać w akapicie dotyczącym sposobów, w jaki społeczność lokalna chce korzystać z zasobów obiektu również pozyskanie drewna opałowego i konstrukcyjnego	W ogóle nie ma informacji na ten temat a jest to zawsze przez nas jasno komunikowane i jest to przyczyną sporu o pomniejszenie strefy 4	Nie uwzględniono	Zapis dotyczący sposobów, w jaki społeczność lokalna korzysta z zasobów obiektu, koncentruje się na działaniach zgodnych z obowiązującymi regulacjami ochrony przyrody oraz zapisami wynikającymi ze statusu Obiektu Światowego Dziedzictwa. Pozyskiwanie drewna z terenu Obiektu na cele gospodarcze, w tym opałowe i konstrukcyjne, jest zakazane zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego z 2014 roku, co nie stanowi nowej koncepcji wprowadzonej przez Plan zarządzania, lecz obowiązującą zasadę ochrony. W związku z tym, dodanie wskazanej formy użytkowania zasobów nie jest możliwe, gdyż byłoby sprzeczne z międzynarodowymi zobowiązaniami wynikającymi z wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa.
142	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Wnoszę o całkowite wyeliminowanie gospodarki leśnej z terenu obiektu - dotyczy stref 4b i 4c	Puszcza Białowieska stanowi jeden z ostatnich, zachowanych fragmentów lasów nizinnych o charakterze naturalnym w Europie i pełni kluczową rolę w ochronie różnorodności biologicznej, w tym licznych gatunków rzadkich, zagrożonych oraz ściśle chronionych. Obiekt został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO właśnie ze względu na unikatowy charakter ekosystemów oraz dominację procesów naturalnych, niespotykaną w lasach gospodarczych. W kontekście powyższego, prowadzenie działań gospodarki leśnej w strefie 4b oraz 4c pozostaje w sprzeczności z celami ochrony. Gospodarka leśna polegająca na usuwaniu drzew oraz sadzeniu innych, nie sprzyja procesowi renaturyzacji - jest to zastępowanie sztucznie nasadzonego lasu, innym sztucznie nasadzonego lasem. Na terenie Obiektu przebudowa drzewostanów powinna następować w procesie naturalnym. W związku z powyższym, wnioskuję o całkowitą eliminację gospodarki leśnej ze strefy 4b i 4c w celu ochrony naturalnych procesów.	Nie uwzględniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
143	Osoba prywatna	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		Wnoszę o wskazanie, że w strefach 1-4 nie można prowadzić także prac budowlanych powodujących zwiększenie ich parametrów funkcjonalno-użytkowych.	W ostatnich latach przebudowa dróg leśnych w Puszczy odbywała się z naruszeniem zapisów dokumentu renominacyjnego, prowadząc do zwiększenia ich przepustowości. Skutkuje to większym ruchem pojazdów, a w związku z tym wzrasta zagrożenie wzrostu kolizji z dzikimi zwierzętami oraz stanowi zagrożenie dla osób poruszających się pieszo lub innymi środkami pojazdów niż auta. Aby ograniczyć te zagrożenia, konieczne jest wstrzymanie budowy nowych dróg oraz zakaz modernizacji istniejących dróg w celu zwiększenia ich przepustowości.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
144	Osoba prywatna	Uwaga ogólna / Strefowanie		Wnioskuje o zakaz prowadzenia polowań w strefie buforowej, znajdującej się wewnątrz Obiektu.	Polowania powinny być niedozwolone w częściach strefy buforowej znajdujących się wewnątrz Obiektu. Polany znajdujące się na terenie obiektu powinny stanowić ostoję dla dzikich zwierząt, naturalnie występujących na tym terenie.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania dotyczy Obiektu Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieża i nie wprowadza nowych zasad w strefie buforowej.
145	Osoba prywatna	Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu dla polskiej części Transgranicznego Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (2024).	cały dokument	Wnioskuje o ustanowienie zakazu budowy nowych oraz rozbudowy istniejących dróg leśnych na terenie Obiektu Białowieża Forest	Plan powinien zakazać poszerzania oraz udrażniania dróg leśnych, Takie działania te prowadzą do dalszej fragmentacji siedlisk i zakłócają naturalne procesy, co stoi w sprzeczności z ochroną Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW) obiektu. Plan zarządzania powinien wspierać renaturyzację dróg leśnych, ograniczając presję człowieka ekosystem Obiektu.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
146	Osoba prywatna	Rodział 6.4.	137	Brak definicji budowy drogi	Niepewność inwestycyjna: Samorządy i mieszkańcy nie wiedzą, jakie projekty drogowe są dopuszczalne, co utrudnia planowanie rozwoju regionu. Brak zaufania do procesu konsultacji: Niejednoznaczność może budzić obawy, że decyzje będą podejmowane arbitralnie, bez uwzględnienia głosu lokalnych społeczności	Wyjaśniono	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
147	Osoba prywatna	Załącznik nr 9	2	Brak zgody na ograniczenie działań odkrzaczania dróg i rowów. Te drogi powinny znajdować się w strefie 4: - Łozice - Topiło - Topiło - Piaski	Minimalizacja ingerencji w ekosystemy: Umieszczenie dróg w podstrefie 4a pozwala uniknąć prowadzenia ich przez bardziej chronione strefy (np. 1, 2, 3), co ogranicza fragmentację siedlisk i ryzyko dla gatunków chronionych. Zgodność z zasadami ochrony przyrody: Podstrefa 4a dopuszcza działania techniczne, które są niezbędne dla funkcjonowania infrastruktury, ale nie kolidują z celami ochrony obszaru. Ułatwienie zarządzania ruchem turystycznym i służbowym: Drogi w tej strefie mogą być wykorzystywane przez służby leśne, ratownicze, naukowców i turystów, bez konieczności uzyskiwania specjalnych zezwoleń, co usprawnia logistykę. Bezpieczne prowadzenie prac modernizacyjnych: W podstrefie 4a możliwe jest podnoszenie standardu dróg (np. utwardzenie, odwodnienie, oznakowanie), co w innych strefach byłoby znacznie trudniejsze lub niemożliwe. Ochrona bardziej wrażliwych stref: Skierowanie ruchu drogowego do podstrefy 4a pozwala chronić bardziej cenne przyrodniczo obszary przed nadmiernym ruchem i hałasem.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zasadami strefowania, wszystkie pasy drogowe zostały przypisane do strefy 4a. W przypadku działań mających na celu zapewnienie dostępności i bezpieczeństwa, należy jednak uwzględnić, przez którą strefę przebiega dana droga. W zależności od strefy, w pasie do 50 m od drogi możliwe jest usunięcie martwego drewna (w strefach 4a i 4b) lub jedynie jego obalenie bez usuwania (w strefach 1–3). Ze względów bezpieczeństwa dla sił ratowniczych na dojazdach pożarowych, dopuszcza się obalenie martwych drzew w pasie 50 m od dojazdu pożarowego (w strefie 1-3 z pozostawieniem na gruncie, a w strefie 4a i 4b z możliwością usunięcia), a także wykaszanie pokrywy trawiastej w pasie 2 m wzdłuż dojazdów pożarowych.
148	Osoba prywatna	Rozdział 5.2.	123	Należy do wersu z turystyką dopisać podwyższenie standardu drogi Łozice - Topiło	Bezpieczeństwo ruchu drogowego: Obecny stan nawierzchni drogi nie spełnia podstawowych standardów bezpieczeństwa, co stwarza zagrożenie dla użytkowników, zwłaszcza w okresach wzmożonego ruchu turystycznego. Dostępność obszarów chronionych: Droga prowadzi do miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej i kulturowej (ścieżki edukacyjne, zbiornik na rzece Perebel), w tym obszarów objętych ochroną UNESCO. Poprawa jej standardu umożliwi lepszy dostęp dla służb ratowniczych, straży leśnej oraz turystów, bez nadmiernego obciążania środowiska. Zrównoważony rozwój turystyki: Ulepszenie drogi może być elementem strategii rozwoju turystyki zrównoważonej, umożliwiając kontrolowany napływ odwiedzających przy jednoczesnym ograniczeniu presji na ekosystemy.	Nie uwzględniono	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejeźdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego: Lepszy standard drogi pozwoli na skuteczniejsze zarządzanie ruchem i ochronę obszarów cennych przyrodniczo, poprzez np. wyznaczenie miejsc postojowych, punktów informacyjnych i ograniczenie ruchu poza wyznaczoną trasą. Wpływ na lokalną społeczność: Mieszkańcy okolicznych miejscowości korzystają z tej drogi w codziennym życiu. Jej modernizacja poprawi jakość życia, dostęp do usług oraz może stymulować lokalną gospodarkę.		
149	Osoba prywatna	Załącznik nr 9	2	Objęcie strefą 4 około 18% powierzchni Obiektu.	Proponuje się włączenie do podstrefy 4a pasów do 50 m od dróg i zabudowań (z wyłączeniem obszarów szczególnie chronionych), co umożliwi racjonalne pozyskiwanie drewna i poprawi bezpieczeństwo komunikacyjne.	Nie uwzględniono	Zgodnie z zapisami Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, pozyskiwanie drewna w celach gospodarczych jest jednoznacznie zakazane na całym obszarze Obiektu. Zakaz ten wynika bezpośrednio z zapisów wniosku renomacyjnego z 2014 roku, w którym wskazano, że podstawową zasadą funkcjonowania wszystkich lasów wchodzących w skład Obiektu jest „nienaruszona dzika przyroda” oraz że „zakazuje się pozyskiwania drewna do celów gospodarczych”. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Plan zarządzania nie przewiduje kontynuacji ani rozwoju gospodarki leśnej w rozumieniu pozyskiwania drewna jako celu samego w sobie, ponieważ byłoby to sprzeczne z międzynarodowymi zobowiązaniami wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument koncentruje się na ochronie naturalnych procesów ekologicznych, które stanowią podstawę wyjątkowej wartości tego obszaru.
150	Organizacja Zakładowa NSZZ „Solidarność” przy Nadleśnictwie	1.2	9	Plan nie jest obligatoryjny	Brak podstawy prawnej. Sprzeczność z Ustawą o lasach, art. 13.	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025)

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
	wie Hajnówka						stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
151	Organizacja Zakładowa NSZZ „Solidarność” przy Nadleśnictwie Hajnówka	5.1.	94-98	Marginalizacja ochrony czynnej.	Narusza art. 6.2 Dyrektywy siedliskowej. Brak podstaw	Wyjaśniono	Zagadnienie ochrony czynnej zostało ujęte w Planie w oparciu o dane przekazane przez Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska w Białymstoku, przygotowane na potrzeby opracowania Planu ochrony obszaru Natura 2000 Puszcza Białowieńska. Wskazane obszary wymagające ochrony czynnej wynikają z obowiązujących dokumentów planistycznych i nie zostały określone arbitralnie. Zawarte w Planie podejście nie narusza art. 6 ust. 2 Dyrektywy siedliskowej, ponieważ nie prowadzi do pogorszenia stanu siedlisk przyrodniczych ani gatunków, dla których wyznaczono obszar Natura 2000. Przeciwnie — Plan wspiera realizację celów ochrony poprzez wskazanie działań dostosowanych do potrzeb siedlisk i gatunków, zgodnie z aktualną wiedzą i dokumentacją przyrodniczą. W związku z powyższym, uwaga jest bezpodstawna.
152	Organizacja Zakładowa NSZZ „Solidarność” przy Nadleśnictwie Hajnówka	4.1.	77-79	Strefowanie nieoparte na analizach siedliskowych.	Ignoruje dane BULiGL i PUL. Prowadzi do chaosu.	Wyjaśniono	Strefowanie przedstawione w Planie zostało oparte na danych udostępnionych przez Lasy Państwowe w ramach Banku Danych o Lasach, które powstały na podstawie materiałów przygotowanych przez ekspertów tej instytucji. Dodatkowo uwzględniono dane dotyczące siedlisk i gatunków chronionych, pozyskane z Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku. Strefowanie uwzględnia również kryteria określone we wniosku renomacyjnym z 2014 roku, który stanowi dokument odniesienia dla zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa. W związku z powyższym, zarzut braku podstaw siedliskowych oraz ignorowania danych PUL i BULiGL jest nieuzasadniony. Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń.
153	Organizacja Zakładowa NSZZ „Solidarność” przy Nadleśnictwie Hajnówka	3.4.	57-59	Dublowanie inwentaryzacji przyrodniczej.	Marnotrawstw o środków publicznych. Naruszenie art. 44 ustawy o finansach publicznych.	Nie uwzględniono	Treść uwagi jest nieprecyzyjna, co uniemożliwia odniesienie się do niej w sposób szczegółowy. Na wskazanych stronach znajduje się tabela zawierająca zdefiniowane zagrożenia dla Obiektu, natomiast podany rozdział nie figuruje w dokumencie. Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń.
154	Organizacja Zakładowa NSZZ „Solidarność” przy Nadleśnictwie Hajnówka	2.2.	23	Pominięcie roli lokalnych instytucji i zarządców terenowych.	Naruszenie art. 4 Europejskiej Karty Samorządu Lokalnego.	Wyjaśniono	Rola lokalnych instytucji i zarządców terenowych została uwzględniona w procesie opracowywania Planu zarządzania, który miał charakter partycypacyjny i opierał się na konsultacjach z przedstawicielami różnych szczebli administracji oraz instytucji lokalnych. Plan nie narusza art. 4 Europejskiej Karty Samorządu Lokalnego, ponieważ nie ingeruje w kompetencje jednostek samorządu terytorialnego ani nie ogranicza ich udziału w zarządzaniu obszarem. Dokument wskazuje ramy ochrony wynikające ze statusu Obiektu Światowego Dziedzictwa, pozostawiając jednocześnie przestrzeń dla działań lokalnych zgodnych z obowiązującymi przepisami i ustaleniami. W związku z tym uwaga jest nieuzasadniona.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń.
155	Organizacja Zakładowa NSZZ „Solidarność” przy Nadleśnictwie Hajnówka	6.2.	124-126	Zawłaszczanie edukacji przyrodniczej przez NGO.	Pomija dorobek edukacyjny Lasów Państwowych i edukatorów terenowych.	Nie uwzględniono	Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń.
156	Organizacja Zakładowa NSZZ „Solidarność” przy Nadleśnictwie Hajnówka	4.3.	86	Ograniczenie dostępności lasu dla potrzeb bytowych.	Naruszenie art. 21 i 64 Konstytucji RP.	Nie uwzględniono	Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń.
157	Organizacja Zakładowa NSZZ „Solidarność” przy Nadleśnictwie Hajnówka	7.1.	130	Brak źródeł finansowania i kosztorysu działań.	Dokument życzeniowy, bez realnych instrumentów wdrożeniowych.	Nie uwzględniono	Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń.
158	Organizacja Zakładowa NSZZ „Solidarność” przy Nadleśnictwie Hajnówka	2.2.	22	Brak związków zawodowych w Komitecie Sterującym.	Zignorowanie partnera społecznego reprezentujące go pracowników	Nie uwzględniono	Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń.
159	Osoba prywatna	rozdz. 6.4	str. 133	CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA	Wartością Puszczy Białowieskiej są naturalne procesy toczące się w niej od tysięcy lat. Zakłócają je przejawy gospodarki leśnej polegające na pozyskaniu drewna. Panujące obecnie warunki klimatyczne już same w sobie mają destrukcyjny wpływ na Puszczę. Do tego dochodzą różne formy antropopresji. W zaniechaniu gospodarki leśnej widzimy szansę na utrzymanie i poprawę stabilności ekosystemu i na jego bezpieczne trwanie dla kolejnych pokoleń.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
160	Osoba prywatna	rozdz. 6.4	str. 133	CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA	Wartością Puszczy Białowieskiej są naturalne procesy toczące się w niej od tysięcy lat. Zakłócają je przejawy gospodarki leśnej polegające na pozyskaniu drewna. Panujące obecnie warunki klimatyczne już same w sobie mają destrukcyjny wpływ na Puszczę. Do tego dochodzą różne formy antropopresji. W zaniechaniu gospodarki leśnej widzimy szansę na utrzymanie i poprawę stabilności ekosystemu i na jego bezpieczne trwanie dla kolejnych pokoleń.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
161	Osoba prywatna	6.4	133	Chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO Puszcza Białowieska		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
162	Osoba prywatna	6,4	133	Chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO Puszcza Białowieską		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
163	Osoba prywatna	6.4	133	Chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO Puszcza Białowieska		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
164	Osoba prywatna			CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
165	Osoba prywatna			CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
166	Osoba prywatna	Rozdz 6.4 str 133	133	Postuluję całkowite wycofanie się z gospodarki leśnej na terenie Puszczy Białowieskiej	W związku z zachodzącymi zmianami klimatycznymi szczególnie ważne jest zachowanie naturalnych ekosystemów, których tak niewiele pozostało w Europie. Puszcza białowieska w nienaruszonym stanie pełni funkcję magazynowania wody, co chroni nas (troche) przed suszami i powodzią. Przynosi więc korzyść i oszczędność państwu i mieszkańcom.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
167	Osoba prywatna	6.4	133	Chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO Puszcza Białowieska		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
168	Osoba prywatna			CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
169	Osoba prywatna	6.4	133	CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA	CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
170	Osoba prywatna	6.4	133	Chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO.	Puszcza to bezcenny przyrodniczo teren, dom chronionych gatunków zwierząt. Powinny w niej zachodzić naturalne procesy, bez ingerencji człowieka.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
171	Osoba prywatna	6.4	133	Chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu Unesco Puszcza Białowieska		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
172	Osoba prywatna	6.4	133	Chce całkowitego wyeliminowania gospodarki liskiem z obiektu UNESCO Puszcza Białowieska	W PUSZCZY BIAŁOWIESKIEJ toczą się naturalne procesy a wycinka lasu je zakłóca. Wycinka zaburza również ekosystem i jego trwanie dla kolejnych pokoleń	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
173	Osoba prywatna	6.4	133	Chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO Puszcza Białowirska		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
174	Osoba prywatna	Roz. 6.4	133			Nie uwzględniono	Brak szczegółowych informacji uniemożliwia odniesienie się do uwagi.
175	Osoba prywatna			🌲 1. Konieczność całkowitego zakazu gospodarki leśnej Ostatnie osiem lat, od wyroku Trybunału Sprawiedliwości UE i decyzji polskich sądów, były najlepszym czasem dla Puszczy od ponad stulecia. Po opuszczeniu Puszczy przez harvestery w 2017 roku przyroda odzyskała dawną dynamikę – las zaczął dziczeć, wracały rzadkie gatunki, kornik okazał się sprzymierzeńcem bioróżnorodności, a obawy o brak drewna dla mieszkańców nie znalazły potwierdzenia. Drewno na opał jest dostępne poza Puszczą, a sama Puszcza zyskała niezwykłą odporność na pożary dzięki bogactwu martwego drewna zatrzymującego wilgoć. Zgoda na jakąkolwiek formę pozyskania drewna – czy to pod pretekstem „usuwania”, czy „przebudowy” – oznaczałaby cofnięcie się do czasów dewastacji. Plan powinien jednoznacznie zakazywać gospodarki leśnej, wywozu drewna i sprzedaży surowca na całym obszarze. Jedynym wyjątkiem mogą być działania ściśle związane z bezpieczeństwem publicznym – np. usunięcie drzew grożących przewróceniem się na drogi. I w tych przypadkach drewno powinno pozostać na miejscu, aby dalej pełniło swoją funkcję ekologiczną. 🌲 2. Nie wolno poluzowywać ochrony Historia Puszczy pokazuje, że wszelkie „furtki” w przepisach są wykorzystywane do powrotu wycinek. Obecny projekt Planu otwiera takie możliwości, np. dopuszczając usuwanie drewna w niejasnych sytuacjach czy aktywną przebudowę drzewostanów w strefie 4b. To krok wstecz. Ochrona Puszczy powinna być uszczelniona, a nie liberalizowana. Politycy powinni jasno zadeklarować: powrotu gospodarki leśnej w Puszczy Białowieskiej nie będzie. 🌲 3. Fragmentacja siedlisk i infrastruktura Jednym z najpoważniejszych zagrożeń jest fragmentacja siedlisk. Budowa zapory granicznej spowodowała utratę co najmniej 50 km² lasu i przecięła naturalne korytarze migracyjne. Tymczasem Plan pomija kwestię utraty siedlisk, koncentrując się wyłącznie na „fragmentacji”. To poważne niedopatrzenie. Modernizacja, asfaltowanie i poszerzanie dróg leśnych w każdej strefie – nawet w obszarach ściśle chronionych – grozi dalszą degradacją. Plan powinien zawierać: - program defragmentacji, - analizę aktualnego stanu rozdrobnienia, - monitoring (gęstość dróg, natężenie ruchu, obszary bezdróg, liczba kolizji ze zwierzętami), - zakaz asfaltowania i poszerzania dróg leśnych, - strategię ograniczania ruchu w okresach migracji (np. na drodze Narewowskiej). 🌲 4. Podstrefa 4b – zagrożenie dla naturalnych procesów Działania przewidziane w podstrefie 4b, czyli aktywna przebudowa	Nie będę się odnosiła do części dokumentu. Nie jestem leśnikiem, jestem osobą zainteresowaną losem Puszczy Białowieskiej. Nie będę wpisywała numerów stron, to nie jest moja praca zawodowa, nie mam czasu odnosić się tak szczegółowo do stworzonego dokumentu. Puszcza Białowieska to nie miejsce gospodarki leśnej, Puszcza Białowieska powinna stać się całą Parkiem Narodowym, o czym mówi się od lat. Sadźcie drzewa, uprawiajcie je na deski i na papier, wszyscy tego potrzebujemy ale nie róbcie tego w w tym miejscu. Czy chodzimy do muzeum, żeby zabierać meble i sprzedawać je w komisie?? Czy zabieramy z zabytkowych kościołów dzwony, by sprzedawać je na złomie?? Nie, nie robimy tego, choć ludzie potrzebują mebli i potrzebują metalu....	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renominacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				drzewostanów (nasadzenie, pielęgnacja, ochrona sadzonek), oznaczają odejście od idei ochrony naturalnych procesów. To utrata wyjątkowej okazji, by obserwować, jak las samodzielnie regeneruje się i dostosowuje do zmian klimatu. Puszcza może być światowym wzorem odbudowy zdegradowanych ekosystemów – ale tylko jeśli pozwolimy jej działać. Substrefa 4b powinna zostać przeklasyfikowana na strefę biernej ochrony (4c). 🌲 5. Łowiectwo w otulinie Plan dopuszcza polowania w buforze, a nawet w enklawach w samym sercu Puszczy. To miejsca o szczególnej wartości przyrodniczej, które pełnią rolę ostoju dla wielu gatunków, w tym rzadkich ptaków. Polowania z nęceniem i dokarmianiem zaburzają naturalne procesy – zmieniają dynamikę drapieżnik–ofiara, wpływają na rozmieszczenie gatunków i ich aktywność. Plan powinien: - wprowadzić zakaz polowań w centralnych enklawach, - opracować naukowo uzasadniony plan gospodarowania populacjami zwierząt, - wykluczyć odstrzał ptaków i dużych ssaków, - ograniczyć dokarmianie i nęcenie, - zakazać stosowania ołowianej amunicji. 🌲 6. Renaturyzacja stosunków wodnych i rola bobra Plan nie docenia roli bobrów w kształtowaniu stosunków wodnych. Bobry są kluczowymi „inżynierami ekosystemu” – zwiększają retencję, spowalniają odpływ wód, przeciwdziałają suszy i tworzą siedliska dla wielu gatunków. W obliczu zmian klimatu i spadku poziomu wód gruntowych ich rola jest nie do przecenienia. Plan powinien: - uwzględnić działania ochronne dla bobrów, - zakazać niszczenia tam i siedlisk, - wprowadzić system rekompensat dla właścicieli terenów zalewanych przez bobrowe żeremia. 🌲 7. Nauka i badania Puszcza Białowieża od dziesięcioleci jest naturalnym laboratorium dla badań nad bioróżnorodnością i funkcjonowaniem ekosystemów. To dzięki nauce Puszcza została objęta ochroną i wpisana na listę UNESCO. Dlatego niepokojące jest, że Plan przewiduje nowe bariery administracyjne dla badań – konieczność dodatkowych opinii i zgód. Badania naukowe są już objęte systemem zezwoleń i nie wymagają powielania procedur. Rola rad społeczno-naukowych powinna ograniczać się do monitorowania projektów i włączania wyników badań do zarządzania adaptacyjnego. Plan powinien zamiast tego stworzyć program wspierający badania i zapewniający udział międzynarodowej społeczności naukowej. 🌲 8. Przejrzystość i udział społeczny Plan przewiduje powołanie Komisarza ds. zarządzania, jednak bez określenia transparentnych zasad wyboru. Ta kluczowa funkcja powinna być obsadzana w drodze otwartego konkursu, z jasnymi kryteriami kompetencyjnymi. Skoro Puszcza Białowieża jest dobrem światowego dziedzictwa, proces konsultacyjny powinien być otwarty również dla społeczności międzynarodowej. Udostępnienie dokumentów w języku angielskim byłoby elementarnym przejawem transparentności i konsekwencją deklarowanej wizji. Puszcza Białowieża pokazała przez ostatnie osiem lat, że najlepiej			

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				radzi sobie bez ingerencji. Żaden argument – ani gospodarczy, ani polityczny – nie może uzasadniać powrotu do wycinek. Ochrona tego wyjątkowego lasu powinna zostać wzmocniona, a nie osłabiona. Projekt Planu w obecnej formie jest niewystarczający. Wymaga dopisania jednoznacznych zakazów gospodarki leśnej i wywozu drewna, zakazu asfaltowania dróg i rozbudowy infrastruktury, ograniczenia polowań i wsparcia dla badań naukowych. Jedynie w ten sposób Polska wypełni zobowiązania wobec UNESCO i przyszłych pokoleń			
176	Osoba prywatna			CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA	Wyeliminowanie gospodarki leśnej pozwoli na poprawę ekosystemu, jego stabilności i trwałości dla kolejnych pokoleń.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
177	Osoba prywatna		133	"CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA".		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renowacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
178	Osoba prywatna			Żadnych wycinek ,żadnych nowych dróg ,żadnych nowych budynków		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renowacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie.
179	Osoba prywatna	Nd		Nd		Nie uwzględniono	Brak treści uwagi.
180	Osoba prywatna	6.4	133	Chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO Puszcza Białowieska.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
181	Osoba prywatna	rozdział 6.4	str133	Proszę wyeliminować gospodarkę leśną z planów zarządzania. Chcemy, żeby Puszcza została naturalna, dzika, bez ingerencji		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
182	Osoba prywatna	Rozdz. 6.4	133	Chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO Puszcza Białowieska.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
183	Osoba prywatna	6.4	133	CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA	Bez pił i ciężkich maszyn Puszcza odżywa sama od 7 lat.. Jest domem dla sóweczki, włośchatki, dzięcioła białogrzbiatego i trójpalczastego itd. Wartością Puszczy Białowieskiej są naturalne procesy toczące się w niej od tysięcy lat. Zakłócają je przejawy gospodarki leśnej polegające na pozyskaniu drewna. Panujące obecnie warunki klimatyczne już same w sobie mają destrukcyjny wpływ na Puszcę. Do tego dochodzą różne formy antropopresji. W zaniechaniu gospodarki leśnej są ogromne szanse na utrzymanie i poprawę stabilności ekosystemu i na jego bezpieczne trwanie dla kolejnych pokoleń.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
184	Osoba prywatna	6.4	133	Chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO Puszcza Białowieska	W zaniechaniu gospodarki leśnej widzimy szansę na utrzymanie i poprawę stabilności ekosystemu i na jego bezpieczne trwanie dla kolejnych pokoleń. Od 2018 roku puszcza odżywa - bez pił i ciężkich maszyn. Dzięki temu mamy sóweczki, włośchatki i inne ptaki.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
185	Fundacja ClientEarth Prawnicy Dla Ziemi			Ocena zaproponowanego strefowania a cele ochrony i WUW	Zaplanowane strefowanie obszaru Puszczy Białowieskiej obejmuje 4 strefy ochrony oraz strefę buforową. Najbardziej restrykcyjna Strefa 1 (Białowieski Park Narodowy) podlega ochronie ścisłej, Strefa 4 dopuszcza najszerze działania czynnej ochrony, a pomiędzy nimi pośredniczą strefy 2 i 3. Aktualizacja stref zwiększyła obszar strefy 3 (do ponad 32 tys. ha) kosztem strefy 4 (zmniejszonej do ok. 2 tys. ha). Ten podział w zamierzeniu ma realizować rekomendacje UNESCO, aby większość obszaru (ok. 90%) pozostawała pod ochroną z minimalną ingerencją. Szczególnie cenne jest utrzymanie rozległych stref biernej ochrony, co sprzyja zachowaniu niezaburzonych procesów naturalnych. Jednej z podstawowych wartości, za które Puszcza została wpisana na Listę UNESCO. Należy jednak krytycznie ocenić, czy granice stref właściwie chronią Wyjątkową Uniwersalną Wartość (WUW) Obiektu. Jednym z głównych zagrożeń dla WUW zidentyfikowanych w projekcie planu jest gospodarka leśna. Plan zakłada, że pozyskiwanie drewna ma być jedynie efektem ubocznym zabiegów ochronnych w siedliskach z nadmiarem gatunków iglastych. Taki zapis w teorii chroni Puszczę przed typową gospodarką leśną, lecz może okazać się niewystarczający. Katalog	Wyjaśniono	Strefowanie obszaru Puszczy Białowieskiej zostało opracowane w oparciu o zalecenia UNESCO oraz obowiązujące przepisy krajowe, z uwzględnieniem konieczności zapewnienia skutecznej ochrony Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW) Obiektu. Wyznaczenie czterech stref ochrony oraz strefy buforowej umożliwia zróżnicowanie reżimu ochronnego w zależności od wartości przyrodniczych, stopnia zachowania naturalnych procesów oraz potrzeb wynikających z bezpieczeństwa i utrzymania infrastruktury. Zwiększenie powierzchni strefy 3 kosztem strefy 4 jest zgodne z rekomendacjami UNESCO, które wskazują na konieczność objęcia zdecydowanej większości obszaru bierną ochroną, ograniczającą ingerencję człowieka do niezbędnego minimum. Takie podejście sprzyja zachowaniu naturalnych procesów ekologicznych, które stanowią podstawę wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa. Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość prowadzenia typowej gospodarki leśnej na terenie Obiektu. Pozyskiwanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych w ściśle określonych przypadkach i na ograniczonym obszarze (strefy 4a i 4b, łącznie ok. 1 882 ha). Działania te obejmują m.in. utrzymanie terenów nieleśnych, realizację czynnej ochrony na wybranych siedliskach oraz zapewnienie bezpieczeństwa na terenach technicznych i w pasie granicznym. W przypadku drzewostanów iglastych na siedliskach zdegradowanych, działania ochronne mają na celu przywrócenie właściwej struktury siedliskowej, a nie eksploatację surowca. Katalog dopuszczalnych interwencji w strefie czynnej ochrony został określony w Planie zarządzania oraz dokumentach

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
					dopuszczalnych interwencji w strefie czynnej ochrony powinien być jasno określony wraz z warunkami ich stosowania. Pozwoli to uniknąć nadużyć i zapewni, że ewentualne zabiegi (np. ograniczanie monokultur czy cięcia sanitarne) faktycznie służą przyrodzie, nie zaś eksploatacji surowca. Przypomnijmy, że WUW Puszczy opiera się na niezakłóconych procesach ekologicznych oraz siedliskach kluczowych dla różnorodności biologicznej. Każda ingerencja w drzewostan musi być zatem rozważana pod kątem wpływu na te procesy i gatunki. Brak wycinek jest najpewniejszą gwarancją zachowania WUW, gdyż gospodarka leśna z definicji zakłóca naturalne procesy. Planowane strefowanie jest krokiem w dobrą stronę (ograniczenie stref czynnych), ale jego skuteczność zależeć będzie od rygorystycznego przestrzegania zasady, że „dzika, niezakłócona natura” pozostaje główną zasadą zarządzania obiektem.		powiązanych (np. projekcie Planu ochrony Natura 2000), a wszelkie działania podlegają ścisłej kontroli i muszą być zgodne z nadrzędnym celem, jakim jest zachowanie WUW Obiektu. Zgodnie z wnioskiem renomacyjnym oraz wytycznymi UNESCO, nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna w celach gospodarczych. Podsumowując, przyjęte rozwiązania strefowe oraz zapisy Planu zarządzania zapewniają skuteczną ochronę Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Puszczy Białowieskiej, ograniczając ingerencję człowieka do niezbędnego minimum i wykluczając prowadzenie gospodarki leśnej w rozumieniu komercyjnym. Wszelkie działania ochronne są ściśle ukierunkowane na zachowanie naturalnych procesów i różnorodności biologicznej, zgodnie z wymaganiami UNESCO oraz obowiązującymi przepisami prawa.
186	Fundacja ClientEarth Prawnicy Dla Ziemi			Zgodność z wytycznymi i zaleceniami UNESCO	UNESCO wielokrotnie podkreślało, że zarządzanie Puszcą Białowieską musi służyć ochronie integralności obiektu, naturalnych procesów oraz odbywać się z udziałem interesariuszy. W 2024 r. misja UNESCO/IUCN oceniła sytuację Puszczy, wskazując na potrzebę pilnych działań, m.in. w związku z barierą graniczną na granicy polsko-białoruskiej. Projekt Planu zarządzania odpowiada na te wytyczne w kilku aspektach. Przede wszystkim wprowadza zintegrowane zarządzanie całym polskim obszarem dziedzictwa, czego brakowało od czasu wpisu (brak planu od 2014 r. był krytykowany przez Komitet Światowego Dziedzictwa). Plan deklaruje nadrzędny cel w postaci zachowania WUW Puszczy, w tym integralności i niepodzielności obszaru. Zawarto w nim analizę zagrożeń dla tych wartości, zarówno naturalnych, jak i wynikających z działalności człowieka (np. fragmentacja siedlisk, zmiany klimatu, bariera graniczna). Co istotne, proponowane strefowanie nie zwiększa obszaru czynnej ingerencji, a nawet go zmniejsza, co jest zgodne z zaleceniem UNESCO, by nie powiększać stref aktywnego użytkowania względem stanu z nominacji z 2014 r.. Ponadto utrzymano zasadę, że „niezakłócona dzika przyroda” jest podstawą zarządzania obiektem, co bezpośrednio realizuje wytyczne UNESCO dotyczące ochrony	Wyjaśniono	Projekt Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska został opracowany w sposób kompleksowy, odpowiadając na kluczowe wyzwania i zalecenia UNESCO oraz IUCN, w tym te wynikające z misji monitoringowej z 2024 r. Dokument uwzględnia zarówno konieczność ochrony integralności i niepodzielności Obiektu, jak i potrzebę minimalizacji negatywnego wpływu bariery granicznej na ekosystem Puszczy. Analiza zagrożeń obejmuje zarówno czynniki naturalne, jak i antropogeniczne, a proponowane rozwiązania są zgodne z aktualnym stanem wiedzy naukowej oraz rekomendacjami międzynarodowymi. W zakresie minimalizacji skutków zapory granicznej Plan przewiduje szereg działań łagodzących, które zostały szczegółowo opisane w tabeli 6 dokumentu. Obejmują one m.in. usunięcie dodatkowych barier (ogrodzenia z siatki leśnej, zasieki z drutu żyłkowego), regularne mechaniczne usuwanie gatunków roślin inwazyjnych z pasa granicznego, inwentaryzację roślin na transektach wzdłuż granicy, zakaz stosowania środków chemicznych do zwalczania roślin, zakaz dokarmiania zwierząt przez służby mundurowe oraz wyposażenie posterunków wojskowych w zamykane kontenery na odpady spożywcze. Ponadto przewidziano wydanie rozkazów służbom mundurowym dotyczących przestrzegania reżimów sanitarnych oraz edukację tych służb w zakresie zasad przebywania na terenie Obiektu. Plan zakłada także ograniczenie stałego oświetlenia pasa granicznego, stosowanie oświetlenia czasowego aktywowanego czujnikami ruchu, ograniczenie ruchu pojazdów wzdłuż drogi granicznej i dróg leśnych do niezbędnego minimum, a także wytypowanie fragmentów dróg do ewentualnej likwidacji. Przewidziano utworzenie lub wyznaczenie jednostki odpowiedzialnej za monitoring, zagwarantowanie odpowiednich

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					procesów naturalnych. W zakresie integralności obszaru, kluczowym wyzwaniem jest ogrodzenie graniczne, które poważnie zaburza migrację zwierząt i spójność ekosystemu. Plan słusznie uwzględnia wpływ zapory i obecności wojska, proponując rozwiązania minimalizujące negatywne oddziaływania. UNESCO idzie dalej, wzywając do mitygacji skutków bariery (np. montaż dodatkowych przepustów wodnych, ograniczenia hałasu i światła, przejścia dla zwierząt). W finalnym dokumencie warto wyraźnie zadeklarować wdrożenie takich środków łagodzących. Również inne zalecenia misji 2024 powinny znaleźć odbicie w Planie - np. niepodnoszenie standardu dróg leśnych, redukcja zbędnych ogrodzeń i dróg celem zmniejszania fragmentacji siedlisk, czy uwzględnienie adaptacji do zmian klimatu we wszystkich działaniach ochronnych. Jeśli chodzi o zaangażowanie interesariuszy, projekt Planu został opracowany w procesie partycypacyjnym: od 2021 r. przeprowadzono ponad 40 spotkań i warsztatów z udziałem samorządów, lokalnej społeczności, naukowców i NGO (łącznie ok. 1800 uczestników). Tak szerokie konsultacje spełniają zalecenia UNESCO dotyczące włączania lokalnych społeczności w zarządzanie obiektem. W Planie podkreślono rolę Puszczy jako źródła tożsamości lokalnej, edukacji i dumy społeczności, co odpowiada idei UNESCO, by społeczność czuła się współodpowiedzialna za dobro światowego dziedzictwa. Istotne jest także, że dokument łączy ochronę przyrody z potrzebami mieszkańców i turystów, zakłada brak nowych zakazów wstępu (90% obszaru dostępne), rozwój zrównoważonej turystyki i infrastruktury przyjaznej środowisku. UNESCO rekomenduje stworzenie strategii zrównoważonej turystyki jako elementu planu, aby dziedzictwo przyrodnicze służyło także rozwojowi regionu. Tego typu inicjatywy mogą pokazać, że można godzić ochronę integralności obiektu z korzyściami dla lokalnej gospodarki opartej na marce UNESCO. Głos lokalnych przedsiębiorców wskazuje, że utrzymanie statusu UNESCO jest postrzegane jako “trampolina do rozwoju” gmin puszczańskich. Plan zdaje się to odzwierciedlać. Podsumowując, projekt Planu w dużej mierze odpowiada wytycznym UNESCO:		środków finansowych na ten cel oraz wdrożenie stałych punktów monitoringu fotopułapkowego na terenie całego Obiektu. Monitoring obejmuje zarówno populacje dużych drapieżników, jak i innych gatunków ssaków, a także regularne inwentaryzacje gatunków inwazyjnych roślin. Wszystkie powyższe działania są ukierunkowane na zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu, ograniczenie fragmentacji siedlisk, ochronę procesów naturalnych oraz zapewnienie długofalowego monitoringu stanu przyrody. Plan przewiduje także możliwość dalszego doprecyzowania zasad czynnej ochrony oraz wdrożenia dodatkowych środków łagodzących, zgodnie z zaleceniami Komitetu Światowego Dziedzictwa, co zwiększa szansę na utrzymanie Puszczy Białowieskiej na Liście Światowego Dziedzictwa bez wpisu na Listę w Zagrożeniu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					wzmacnia integralność obszaru (ograniczenie ingerencji, plan przeciwpożarowy, uwzględnienie bariery granicznej), chroni procesy naturalne (rozległe strefy biernej ochrony) i kładzie nacisk na udział społeczności. Ważne będzie dopracowanie dokumentu zgodnie z uwagami Komitetu UNESCO przed finalną akceptacją - m.in. doprecyzowanie zasad czynnej ochrony, włączenie długofalowego programu monitoringu WUW oraz zobowiązanie do konkretnych działań łagodzących dla przywrócenia łączności ekologicznej. Spełnienie tych zaleceń zwiększy szansę, że Puszcza nie trafi na Listę Dziedzictwa w Zagrożeniu, a Plan będzie modelowym przykładem zrównoważonego zarządzania obiektem UNESCO.		
187	Fundacja ClientEarth Prawnicy Dla Ziemi			Struktura zarządzania i rola Pełnomocnika ds. zarządzania obiektem	Projekt przewiduje ustanowienie Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa. Do zadań Pełnomocnika należy m.in. koordynacja wdrażania planu zarządzania, sporządzanie sprawozdań (również dla UNESCO), monitoring dostępnych środków finansowych, nadzór nad działaniami w sytuacjach kryzysowych oraz proponowanie ewentualnych zmian legislacyjnych. Organizacyjnie Pełnomocnik otrzymuje wsparcie komórek Ministerstwa oraz Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa. Struktura ta ma zapewnić, że różne podmioty zarządzające Puszczą (park narodowy, Lasy Państwowe, samorządy) będą działać spójnie według jednego, zintegrowanego planu. Pytaniem pozostaje, na ile Pełnomocnik dysponuje realną władzą wykonawczą. Obecnie jego rola ma charakter głównie koordynacyjny i doradczy, nie zastępuje on dotychczasowych kompetencji dyrektora parku narodowego czy nadleśniczych w Lasach Państwowych. Dla spójności i skuteczności zarządzania kluczowe będzie, czy wytyczne Planu zarządzania staną się wiążące dla wszystkich służb na terenie obiektu. UNESCO wskazało potrzebę zawarcia w Planie jasnych zasad postępowania dla wszystkich dokumentów zarządczych, w tym Planów Urządzenia Lasu, tak aby były one podporządkowane nadrzędnemu celowi ochrony WUW. Niezbędne jest zatem, by Pełnomocnik (lub powołana rada koordynacyjna) miał możliwość weryfikacji zgodności działań planowanych przez podmioty aktywne na	Wyjaśniono	Postulat objęcia całej Puszczy Białowieskiej statusem parku narodowego odnosi się do kwestii, które nie są przedmiotem prac nad opracowaniem Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (część polska). Zmiana granic parku narodowego oraz jego otuliny pozostaje poza zakresem kompetencji zespołu opracowującego Plan i należy do właściwych organów administracji publicznej. Plan zarządzania przygotowywany jest dla Obiektu o granicach określonych we wniosku renowacyjnym złożonym przez Rzeczpospolitą Polską do UNESCO w 2014 roku. Dokument ten koncentruje się na działaniach ochronnych i zarządczych w ramach istniejącego Obiektu Światowego Dziedzictwa, zgodnie z jego zatwierdzonym zakresem terytorialnym.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					teren Puszcz Białowiejskiej z celami planu oraz reagowania w razie ich naruszenia. W praktyce warto rozważyć utworzenie formalnej platformy współpracy wszystkich interesariuszy zarządzających Puszczą - np. rady obiektu z udziałem przedstawicieli BPN, Lasów Państwowych, naukowców, społeczności lokalnej i organizacji pozarządowych - której przewodniczyłby Pełnomocnik. Taka struktura mogłaby zwiększyć siłę sprawczą Pełnomocnika, ułatwiając wypracowanie konsensusu i egzekwowanie ustaleń Planu. Jeśli pozostanie on jedynie koordynatorem bez narzędzi decyzyjnych, istnieje ryzyko, że zarządzanie Puszczą nadal będzie rozproszone pomiędzy różne instytucje, realizujące nierzadko sprzeczne interesy. Spójnemu zarządzaniu sprzyjałoby także ujednolicenie formy ochrony prawnej całego obszaru - docelowo poprzez rozszerzenie parku narodowego na całą Puszczę, co postulują zgodnie przyrodnicy i duża część społeczeństwa. Obecny Plan jest więc ważnym krokiem integrującym zarządzanie, ale jego sukces zależy od woli współpracy wszystkich podmiotów oraz ewentualnego wzmocnienia mandatu Pełnomocnika odpowiednimi zapisami prawnymi. Doświadczenie pokazuje, że z dużym prawdopodobieństwem jedynie objęcie całej Puszczy Białowiejskiej ochroną w postaci parku narodowego zagwarantuje jej długofalową, skuteczną ochronę.		

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
188	Fundacja ClientEarth Prawnicy Dla Ziemi			Dodatkowe uwagi: Adaptacyjne zarządzanie, społeczność lokalna, monitoring, finansowanie	- Adaptacyjne zarządzanie: Puszcza Białowieża to ekosystem dynamiczny, podlegający zmianom (np. gradacje kornika, zmiany klimatu). Dlatego Plan powinien być wdrażany w duchu adaptacyjnego zarządzania, czyli opartego na bieżącym monitoringu i elastycznym dostosowywaniu działań. Cieszy uwzględnienie w projekcie planu szeregu badań i analiz oraz zapowiedź stworzenia kompleksowego programu monitoringu przyrodniczego. Zaleca się, by ustanowić zestaw kluczowych wskaźników stanu siedlisk i populacji gatunków (np. liczebność dzięciołów, zasobność martwego drewna, sukcesja na zrębach itp.), które będą regularnie mierzone. Na tej podstawie ciało zarządzające obiektem (Pełnomocnik wraz z radą/komitetem) powinno co kilka lat oceniać efekty ochrony i ewentualnie korygować działania. UNESCO wyraźnie rekomenduje takie podejście, wskazując na potrzebę długoterminowego programu badań i monitoringu dla adaptacyjnego zarządzania zagrożeniami. Dzięki temu Plan nie będzie “martwym dokumentem”, lecz żywym narzędziem reagującym na nowe wyzwania - czy będzie to nowy gatunek inwazyjny, zmiana poziomu wód gruntowych, czy też presja turystyczna. Adaptacyjność oznacza również, że każda ingerencja czynna powinna mieć charakter eksperymentalny - tzn. jej skutki są obserwowane i oceniane, zanim zostaną powtórzone lub rozszerzone. - Relacje z lokalną społecznością: Akceptacja społeczna jest warunkiem trwałego sukcesu ochrony Puszczy. Projekt Planu zdaje sobie z tego sprawę - brak nowych ograniczeń dla mieszkańców (swobodny dostęp do 90% obszaru, możliwość zbioru runa leśnego itp.) zapewnia, że lokalni nie czują się “wypchnięci” z lasu. Co więcej, już sam proces powstawania Planu zaangażował mieszkańców i samorządy na niespotykaną dotąd skalę, co buduje poczucie współwłasności dokumentu. Ważne są dalsze działania edukacyjne i informacyjne - tak by mieszkańcy rozumieli, jakie korzyści daje im status UNESCO. Jedną z nich jest rozwój lokalnej gospodarki opartej na turystyce i “marce Puszczy Białowieżskiej”. Plan słusznie wskazuje na potrzebę rozwoju zrównoważonej infrastruktury - to inwestycje, które przyciągną turystów, a jednocześnie nie szkodzą przyrodzie. Już	Wyjaśniono	Plan zarządzania przewiduje wdrożenie kompleksowego programu monitoringu przyrodniczego, obejmującego kluczowe wskaźniki stanu siedlisk i populacji gatunków, co umożliwi bieżącą ocenę skuteczności działań ochronnych oraz elastyczne dostosowywanie strategii zarządzania do zmieniających się warunków środowiskowych. Przewidziano regularną analizę wyników monitoringu przez ciało zarządzające Obiektem, co pozwala na korektę działań ochronnych w razie potrzeby. Dokument zakłada dalsze działania edukacyjne i informacyjne skierowane do społeczności lokalnej oraz utrzymanie mechanizmów wsparcia finansowego. Współpraca z instytucjami naukowymi oraz publiczna dostępność danych z monitoringu zapewniają transparentność zarządzania. Planowane jest także wykorzystanie środków z budżetu państwa i funduszy Unii Europejskiej na realizację zadań ochronnych, monitoring oraz rozwój infrastruktury przyjaznej środowisku. Wszystkie te rozwiązania są zgodne z najlepszymi praktykami adaptacyjnego zarządzania i odpowiadają na zalecenia UNESCO dotyczące długoterminowej ochrony Obiektu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					dziś zauważalny jest trend, że turystyka zastępuje wyręb jako źródło dochodu w regionie. Kluczowe, by społeczność lokalna była partnerem w zarządzaniu obiektem: powinna mieć swoich reprezentantów w ciałach doradczych, a jej opinie - realny wpływ na podejmowane decyzje. Dzięki temu mieszkańcy będą widzieć w ochronie Puszczy nie przeszkodę, a szansę na zrównoważony rozwój. Wsparciem dla lokalnych gmin jest też nowy mechanizm finansowy - „subwencja ekologiczna”, z której gminy puszczańskie otrzymały już łącznie 12,5 mln zł w 2025 r. jako rekompensatę za istnienie form ochrony. Dla gminy Białowieża to aż 25% budżetu, co pokazuje, że państwo zaczyna realnie wynagradzać samorządom rolę strażników przyrody. Należy utrzymać i zwiększać takie wsparcie, aby lokalni mieszkańcy mieli poczucie, że ochrona Puszczy im się opłaca - dosłownie i w przenośni. • Monitoring i nauka: Puszcza Białowieska jest jednym z najlepiej przebadanych lasów Europy, lecz wciąż kryje wiele tajemnic. Plan powinien wykorzystać ten potencjał naukowy - proponując stały monitoring przyrodniczy we współpracy z instytucjami badawczymi. Ważne jest też monitorowanie wpływu działań zarządczych - np. czy usunięcie części posuszu rzeczywiście zmniejszyło ryzyko pożaru i jak wpłynęło na bioróżnorodność. Dane z monitoringu powinny być publicznie dostępne i prezentowane w sposób zrozumiały, aby budować transparentność (np. coroczne raporty “Stan Puszczy”). Warto kontynuować tradycję badań naukowych w Puszczy - np. poprzez program stypendialny dla młodych naukowców czy centra edukacyjne. Plan przeciwpożarowy wymieniony w projekcie powinien również bazować na wiedzy i godzić bezpieczeństwo z ochroną naturalnych procesów, zgodnie z zaleceniami misji UNESCO z 2018. Generalnie, nauka i monitoring muszą stać się fundamentem decyzji zarządczych, co jest istotą podejścia adaptacyjnego rekomendowanego przez UNESCO. • Finansowanie wdrożenia planu: Realizacja ambitnych zadań Planu (ochrona, monitorowanie, edukacja, inwestycje pro-przyrodnicze) wymaga odpowiednich środków finansowych. Na plus należy zaliczyć zapowiedź wykorzystania funduszy Unii Europejskiej oraz budżetu państwa - już		

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					teraz planowane są projekty retencji wodnej czy ochrony ekosystemów ze wsparciem funduszy UE. Konieczne będzie opracowanie harmonogramu finansowania kluczowych działań na najbliższe lata (plan operacyjny), tak by uniknąć opóźnień spowodowanych brakiem środków. W dłuższej perspektywie warto zabiegać o dedykowane środki centralne na ochronę Puszczy. Podobnie jak finansuje się np. specjalne programy dla parków narodowych. Można rozważyć utworzenie funduszu Puszczy Białowieskiej, zasilanego z różnych źródeł: dotacji krajowych, funduszy UE (LIFE, Fundusz Sprawiedliwej Transformacji dla regionów zależnych od zasobów leśnych), a nawet dobrowolnych wpłat firm i osób prywatnych zainteresowanych wspieraniem światowego dziedzictwa. Istotne jest zapewnienie stabilności finansowania monitoringu i patroli terenowych. Są to działania mało widowiskowe, ale kluczowe dla sukcesu planu. Dobrą praktyką jest też dzielenie się korzyściami finansowymi z lokalnymi społecznościami, co już ma miejsce poprzez subwencje ekologiczne, oraz reinwestowanie przychodów z turystyki (np. opłat za wstęp, licencji przewodnickich) w ochronę przyrody i lokalne inicjatywy. Transparentność wydatkowania i skuteczność wykorzystania środków powinny być regularnie oceniane (np. audyty, raporty dla społeczeństwa).		
189	Fundacja ClientEarth Prawnicy Dla Ziemi			Zgodność planu z wymogami prawa unijnego i zapewnienie skuteczniejszej ochrony wyjątkowej wartości Puszczy Białowieskiej oraz uchronienie Polski przed powtórzeniem błędów, które doprowadziły do wyroku TSUE w sprawie C-441/17:	Luki i zagrożenia • Brak bezpośredniego odniesienia do wyroku TSUE i art. 6 dyrektywy siedliskowej - Plan nie wskazuje wprost, że każdy Plan Urzędnienia Lasu, aneks do PUL czy działania ochronne są „planem/przedsięwzięciem” wymagającym właściwej oceny oddziaływania. • Dopuszczenie pozyskania drewna w strefach 4a/4b jako „efekt uboczny działań ochronnych” - sformułowanie zbyt ogólne i podatne na nadużycia, bez precyzyjnej procedury oceny zgodnej z art. 6(3) dyrektywy siedliskowej. • Bezpieczeństwo publiczne - brak jednoznacznego ograniczenia interwencji do sytuacji bezpośredniego i natychmiastowego zagrożenia, co było jednym z kluczowych elementów środków tymczasowych TSUE. • Brak spójnego systemu monitoringu - Plan sam wskazuje na tę lukę, a to utrudnia	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Opracowany dokument, zgodnie z założeniami, ma charakter ramowy - określa kierunki i działania prowadzące do realizacji sformułowanych celów, które pozwolą na ochronę Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu przy zapewnieniu zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego regionu. Zadaniem dokumentu nie jest szczegółowe rozwiązanie wszystkich problemów regionu lecz ich odpowiednie zaadresowanie, wskazanie działań pozwalających na ich rozwiązanie lub minimalizację. W Planie zarządzania zawarto wyraźne zalecenia dla dokumentów niższego szczebla (rozdział 6.2). Potrzeba opracowania Planu ochrony dla Obszaru Natura 2000 wynika z uwarunkowań prawodawstwa polskiego, Plan zarządzania nie może w nie ingerować. W wielu fragmentach dokumentu zaznaczono, iż pozyskanie drewna na obszarze Puszczy Białowieskiej może nastąpić tylko i wyłącznie jako skutek uboczny prowadzonych czynnych działań ochronnych a ich katalog zamieszczono w Załączniku nr 6. Wskazano też wyraźnie, iż drewno nie może być pozyskiwane w strefach 1-3 i 4c. W rozdziale 5.1 wyraźnie zaznaczono, iż " Kluczowym narzędziem (...) jest zarządzanie adaptacyjne, które pozwala na elastyczne

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
					stosowanie adaptacyjnego zarządzania i ocenę wpływu działań. - Nieustanowiony plan ochrony dla PLC200004 (Natura 2000 poza Białowieskim Parkiem Narodowym), co osłabia podstawę prawną i zarządczą. - Brak procedur przejrzystości - nie ma zapisu o publicznym rejestrze decyzji, ocen i wyników monitoringu. Propozycje zmian i uzupełnień: - Dodanie wyraźnego odniesienia do wyroku TSUE C-441/17 i art. 6 dyrektywy siedliskowej w rozdziale „Instrumenty prawne”, wraz ze stwierdzeniem, że każdy PUL/aneks/cięcie ochronne podlega obowiązkowej ocenie siedliskowej. - Uszczelnienie zapisów o strefach 4a/4b - dopisać, że pozyskanie drewna jest możliwe tylko jako element ściśle określonego działania ochronnego, po pozytywnej ocenie siedliskowej, z jasno zdefiniowanymi celami i wskaźnikami. - Precyzyjna procedura dla działań „ze względów bezpieczeństwa publicznego” - ograniczenie do sytuacji bezpośredniego zagrożenia, minimalny zakres przestrzenny i obowiązek dokumentacji alternatyw. - Wpisanie obowiązku szybkiego ustanowienia planu ochrony dla obszaru PLC200004 oraz stosowania do tego czasu zasady niepogarszania stanu siedlisk i gatunków. - Rozbudowa monitoringu - wprowadzenie mierzalnych progów (np. udział drzew >100 lat, wolumen martwego drewna, liczebność gatunków wskaźnikowych: sóweczka, włośchatka, dzięcioły, saproksyliczne chrząszcze), które zawieszają działania w razie pogorszenia. - Zasada przezorności dla martwego drewna i cięć sanitarnych - zakaz usuwania martwych/umierających drzew poza sytuacjami bezpieczeństwa publicznego lub udokumentowaną potrzebą ochrony konkretnego siedliska/gatunku. - Publiczny rejestr przejrzystości - obejmujący wnioski, oceny siedliskowe, decyzje oraz wyniki monitoringu. - Zakaz nowych etatów pozyskania drewna w granicach Obiektu - z wyjątkiem działań ochronnych zatwierdzonych po pozytywnej ocenie oddziaływania. - Utrzymanie zakazu nowych dróg - z doprecyzowaniem, że każda przebudowa istniejącej drogi wymagająca rozbudowy		planowanie działań, ich regularne monitorowanie i wprowadzanie dostosowań w odpowiedzi na nowe informacje i okoliczności. Proponowane działania, takie jak likwidacja zbędnej infrastruktury, renaturyzacja ekosystemów wodnych wpisują się w to podejście. Dzięki systematycznemu monitorowaniu i analizie skuteczności tych działań możliwe jest stopniowe doskonalenie strategii ochrony Puszczy, co nie tylko zwiększa efektywność działań, ale także umożliwia lepsze zarządzanie niepewnością i współpracę między instytucjami odpowiedzialnymi za ochronę tego wyjątkowego miejsca." Sformułowano działanie 1.3.1. Monitoring czynników abiotycznych i biotycznych, w ramach którego przewidziano m.in. opracowanie programu i wdrożenie monitoringu dla Obiektu Białowieża Forest oraz zapewnienie spójnego systemu gromadzenia danych i wyników monitoringu. W opracowanym Planie zarządzania utrzymano dotychczasowy zakaz budowy dróg oraz ich modernizacji, dopuszczono natomiast utrzymanie dróg (zgodnie z wnioskiem renominacyjnym, 2014).

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					traktowana jest jako przedsięwzięcie wymagające oceny oddziaływania na środowisko.		
190	Osoba prywatna	6.4	133	CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA	Wartością Puszczy Białowieskiej są naturalne procesy odbywające się bez ingerencji człowieka i zachowany naturalny las charakterystyczny dla regionu. Prowadzenie tam gospodarki leśnej jest nie tylko nieuzasadnione (w Polsce jest wiele innych lasów, z których można pozyskiwać drewno bez wyrządzania szkód dla tak cennych ekosystemów), ale i szkodliwe dla wyjątkowego siedliska wielu gatunków roślin i zwierząt, jakim jest Puszcza Białowieska.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
191	Osoba prywatna	6.4	133	Chce całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO Puszcza Białowieża	Od 2018 r. Puszcza odżywa – sama, bez pił i ciężkich maszyn. Dzięki temu mamy sóweczki, włośchatki, dzięcioły białogrzbiecie i trójpalczaste, mnóstwo martwego drewna i całe bogactwo życia, które ono daje. Wartością Puszczy Białowieżskiej są naturalne procesy toczące się w niej od tysięcy lat. Zakłócają je przejawy gospodarki leśnej polegające na pozyskaniu drewna. Panujące obecnie warunki klimatyczne już same w sobie mają destrukcyjny wpływ na Puszczę. Do tego dochodzą różne formy antropopresji. W zaniechaniu gospodarki leśnej widzimy szansę na utrzymanie i poprawę stabilności ekosystemu i na jego bezpieczne trwanie dla kolejnych pokoleń.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieżskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
192	Osoba prywatna	6.4	133	gospodarki leśnej z obiektu UNESCO Puszcza Białowieża	W zaniechaniu gospodarki leśnej widzimy szansę na poprawę i utrzymanie ekosystemu i jego bezpieczne trwanie dla następnych pokoleń. Puszcza odżywa sama bez ingerowania człowieka i wycinania drzew. Dzięki temu mamy zwiększające się populacje zwierząt i ptaków.. wycinanie i inna ingerencja człowieka niszczy stabilność ekosystemu i ogranicza populacje zwierząt i roślin	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
193	Osoba prywatna				Jestem za odrzuceniem projektu Planu Zarządzania	Nie uwzględniono	Brak szczegółowych informacji uniemożliwia odniesienie się do uwagi.
194	Osoba prywatna	6.4	133	CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA	Puszcza odżywa – sama, bez pił i ciężkich maszyn. Dzięki temu mamy sóweczki, włośchatki, dzięcioły białogrzbiecie i trójpalczaste, mnóstwo martwego drewna i całe bogactwo życia, które ono daje	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
195	Osoba prywatna	Dotycząca obszaru w kategorii czwartej		Pozostawić 4% terenu pod prace wycinkowe nie zwiększyć tego do 18%.	Puszcza białowieska służy ochronie rodzimej przyrody i powinna być chroniona w największym stopniu jaki można.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
196	Stowarzyszenie Grzybnia	6.4.	133	Należy stanowczo podkreślić, że pełna ochrona procesów przyrodniczych oraz zachowanie wysokiej bioróżnorodności lasów Puszczy wymagają całkowitego zaniechania gospodarki leśnej, obejmującej m.in. nasadzenia, pielęgnację młodników, czyszczenia i trzebieże. Tego rodzaju działania ingerują w naturalne procesy ekologiczne, zaburzając ich przebieg i ograniczając możliwości regeneracji ekosystemów. Gospodarka leśna prowadzi również do bezpośredniej degradacji siedlisk – poprzez usuwanie starych drzew, drzew zamierających oraz martwego drewna, a także przez niszczenie runa leśnego w wyniku budowy szlaków zrywkowych i dróg odwadniających. Skutkuje to utratą kluczowych elementów struktury i funkcji lasu naturalnego. Zaniechanie wszelkich form eksploatacji leśnej pozwoli na stopniową odbudowę zasobów przyrodniczych, które zostały przekształcone lub zubożone w wyniku dotychczasowej gospodarki. Taka decyzja będzie również zgodna z międzynarodowymi zobowiązaniami ochronnymi i przyczyni się do umocnienia prestżu Puszczy jako obiektu wpisanego na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. W dłuższej perspektywie zaprzestanie eksploatacji lasów stworzy realną szansę na rozwój regionu oparty na turystyce przyjaznej przyrodzie, promującej unikalne wartości Puszczy i wspierającej lokalną gospodarkę w sposób zrównoważony.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
197	Osoba prywatna	6.4	133	CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA	Wartością Puszczy Białowieskiej są naturalne procesy toczące się w niej od tysięcy lat. Zakłócają je przejawy gospodarki leśnej polegające na pozyskaniu drewna. Panujące obecnie warunki klimatyczne już same w sobie mają destrukcyjny wpływ na Puszczę. Do tego dochodzą różne formy antropopresji. W zaniechaniu gospodarki leśnej widzimy szansę na utrzymanie i poprawę stabilności ekosystemu i na jego bezpieczne trwanie dla kolejnych pokoleń. Od 2018 r. Puszcza odżywa – sama, bez pił i ciężkich maszyn. Dzięki temu mamy sóweczki, włośchatki, dzięcioły białogrzbięte i trójpalczaste, mnóstwo martwego drewna i całe bogactwo życia, które ono daje	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
198	Osoba prywatna	4.3	86	Dostępność ograniczona do 3,71% obszaru.	Plan odbiera mieszkańcom możliwość korzystania z lasu w celach bytowych, zdrowotnych, rekreacyjnych i kulturowych.	Wyjaśniono	Plan Zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy. Na zdecydowanej większości jej obszaru (niemal 90% powierzchni) możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie: strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 (rezerwaty) i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.
199	Osoba prywatna	6.2	124-126	Narzucone programy edukacyjne bez udziału mieszkańców.	Narzucone programy edukacyjne bez udziału mieszkańców. Brak konsultacji, ingerencja w tożsamość lokalną. Art. 48 i 70 Konstytucji RP.	Wyjaśniono	Plan zarządzania nie ingeruje w program nauczania szkół w regionie Puszczy Białowieskiej ani nie narzuca obowiązkowych treści edukacyjnych bez udziału społeczności lokalnej. Przewidziane działania edukacyjne mają charakter wspierający i są realizowane w ścisłej współpracy z lokalnymi interesariuszami, w tym przedstawicielami społeczności, nauczycielami oraz samorządami. W ramach Planu zaplanowano opracowanie materiałów dydaktycznych oraz narzędzi edukacyjnych, które mogą być wykorzystywane dobrowolnie przez szkoły i nauczycieli, a także wsparcie dla inicjatyw lokalnych, takich jak koła zainteresowań czy projekty edukacyjne. Działania te mają na celu wzmacnianie świadomości ekologicznej i kulturowej oraz budowanie lokalnej tożsamości, zgodnie z celem 6 Planu. Wszystkie kierunki działań edukacyjnych zostały wypracowane podczas konsultacji z udziałem mieszkańców regionu, a ich realizacja nie narusza przepisów Konstytucji RP, w szczególności art. 48 i 70, dotyczących praw rodziców do wychowania dzieci oraz prawa do nauki. Plan nie przewiduje żadnych form przymusu ani ingerencji w autonomię programów nauczania, a proponowane inicjatywy mają charakter dobrowolny i partycypacyjny. Plan zarządzania kładzie szczególny nacisk na wzmacnianie lokalnej tożsamości i dumy z dziedzictwa Puszczy Białowieskiej. Wskazane działania edukacyjne oraz inicjatywy społeczne mają na celu nie tylko przekazywanie wiedzy o walorach przyrodniczych i kulturowych regionu, ale także budowanie poczucia przynależności i odpowiedzialności za ochronę tego wyjątkowego miejsca. Wspieranie lokalnych więzi społecznych, promowanie inicjatyw inspirowanych dziedzictwem Puszczy oraz rozwijanie kompetencji mieszkańców w zakresie uczestnictwa w zarządzaniu Obiektem służy umacnianiu tożsamości wspólnoty i podkreśla jej rolę jako współgospodarza obszaru światowego dziedzictwa. Wszystkie te działania zostały wypracowane w dialogu z lokalną społecznością i odpowiadają na jej potrzeby oraz oczekiwania.
200	Osoba prywatna	1.2	9	Plan nie jest aktem prawnym, ale ma być nadrzędny wobec innych dokumentów.	Brak podstawy ustawowej i próba obejścia ustaw: o lasach, o ochronie przyrody.	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
201	Osoba prywatna	3.4	57-59	Plan ignoruje wiedzę i doświadczenie mieszkańców.	Zebrane wnioski z warsztatów nie zostały uwzględnione. Brak mechanizmu odwoławczego.	Wyjaśniono	Plan zarządzania został opracowany w oparciu o szeroki proces konsultacyjny, obejmujący warsztaty i spotkania z udziałem mieszkańców, przedstawicieli samorządów, organizacji pozarządowych oraz innych interesariuszy. Wnioski i postulaty zgłaszane podczas tych spotkań zostały przeanalizowane i w wielu przypadkach znalazły odzwierciedlenie w zapisach Planu, zwłaszcza w zakresie działań edukacyjnych, społecznych i gospodarczych. Dokument przewiduje także mechanizmy dalszego udziału społeczności lokalnej w zarządzaniu Obiektem, m.in. poprzez reprezentację w ciałach doradczych oraz możliwość zgłaszania uwag i inicjatyw na etapie wdrażania Planu. W przypadku rozstrzygania kwestii spornych lub zgłaszania nowych postulatów, przewidziano możliwość kierowania spraw do Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz rady/komitetu, które pełnią funkcję opiniotwórczo-doradczą. Takie rozwiązanie zapewnia bieżący dialog z mieszkańcami i umożliwia elastyczne reagowanie na pojawiające się potrzeby. Plan nie wyklucza dalszego doskonalenia mechanizmów partycypacji i odwoławczych w toku realizacji, zgodnie z zasadami adaptacyjnego zarządzania i transparentności.
202	Osoba prywatna	5.3	111	Korytarze ekologiczne obejmują grunty przyległe do posesji.	Może to oznaczać dalsze ograniczenia i brak możliwości rozwoju gospodarstw.	Wyjaśniono	Wyznaczenie korytarzy ekologicznych w Planie zarządzania nie skutkuje automatycznym wprowadzeniem nowych ograniczeń w użytkowaniu gruntów przyległych do posesji ani nie blokuje rozwoju gospodarstw. Działania w tym zakresie polegają przede wszystkim na uwzględnianiu potrzeb ochrony łączności ekologicznej w dokumentach planistycznych gmin oraz podczas wydawania decyzji administracyjnych, przy zachowaniu zasady partycypacji społecznej. Ochrona korytarzy ekologicznych opiera się na wytycznych i rekomendacjach, a nie na nakładaniu sztywnych zakazów. Celem jest zachowanie możliwości migracji zwierząt i spójności siedlisk przy jednoczesnym poszanowaniu praw właścicieli gruntów oraz zapewnieniu możliwości rozwoju gospodarczego. Wytyczne dotyczące korytarzy ekologicznych mają charakter informacyjny i planistyczny, a ich wdrażanie odbywa się z poszanowaniem obowiązujących przepisów prawa oraz przy aktywnym udziale społeczności lokalnej.
203	Osoba prywatna	2.2	23	Brak przedstawicieli mieszkańców w Komitecie Sterującym.	Decyzje są podejmowane bez naszego udziału, co łamie zasady partycypacji.	Wyjaśniono	Komitet Sterujący, zgodnie z zapisami Planu zarządzania, pełni funkcję konsultacyjno-doradczą i składa się z przedstawicieli instytucji odpowiedzialnych za ochronę Obiektu. Równolegle jednak powołana zostaje Rada Naukowo-Społeczna Obiektu Białowieża Forest, której skład obejmuje reprezentantów wszystkich samorządów lokalnych, organizacji pozarządowych – w tym lokalnych, oraz przedstawicieli środowisk naukowych związanych z regionem. Rada ta pełni funkcję opiniotwórczą i doradczą wobec Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem, a jej zadaniem jest m.in. wyrażanie stanowisk i opinii w sprawach dotyczących realizacji Planu oraz ochrony Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. W ten sposób zapewniono formalny i stały udział przedstawicieli mieszkańców oraz lokalnych interesariuszy w procesie zarządzania Obiektem, co jest zgodne z zasadami partycypacji społecznej. Rada

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Naukowo-Społeczna stanowi platformę dialogu i współpracy, umożliwiającą zgłaszanie postulatów, opiniowanie działań oraz monitorowanie wdrażania Planu. Decyzje Komitetu Sterującego są podejmowane z uwzględnieniem opinii i rekomendacji Rady, co gwarantuje, że głos społeczności lokalnej jest realnie brany pod uwagę w procesie zarządzania Obiektem.
204	Osoba prywatna	7.1	130	Brak finansowania i rekompensat dla lokalnej ludności.	Brak systemu wsparcia dla osób, które tracą dostęp do zasobów leśnych.	Wyjaśniono	Plan zarządzania nie przewiduje systemu rekompensat finansowych dla osób fizycznych ani dedykowanego wsparcia dla mieszkańców. Kwestie rekompensat wykraczają poza zakres Planu i wymagają odrębnych rozwiązań legislacyjnych lub programowych na poziomie krajowym. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan nie wprowadza nowych ograniczeń w dostępie do zasobów leśnych dla mieszkańców regionu. Pozyskiwanie drewna na terenie Obiektu jest zabronione już od momentu złożenia wniosku renowacyjnego w 2014 roku i nie wynika z zapisów obecnego Planu, lecz z wcześniejszych decyzji oraz zobowiązań międzynarodowych. W zakresie finansowania działań ochronnych i zarządczych, Plan przewiduje kontynuację finansowania ze środków Białowieskiego Parku Narodowego, PGL Lasy Państwowe oraz krajowych i europejskich funduszy pozostających w dyspozycji Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku. Dodatkowo przewidziano utworzenie funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest oraz inwestycje w infrastrukturę edukacyjną, w tym Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa. Wskazane w Planie wartości finansowe mają charakter szacunkowy i będą weryfikowane na etapie realizacji poszczególnych przedsięwzięć. Lista potencjalnych źródeł finansowania pozostaje otwarta i może być aktualizowana w zależności od dostępnych programów i konkursów.
205	Osoba prywatna	4.1	77-79	Strefy wyznaczone w sposób niezrozumiały i krzywdzący.	Działki mieszkańców znalazły się w strefach bez możliwości wycinki, nawet w przypadku zagrożenia.	Wyjaśniono	Na terenie Obiektu znajdują się wyłącznie obszary zarządzane przez Lasy Państwowe i Białowieski Park Narodowy. Na obszarze Obiektu nie ma gruntów prywatnych.
206	Osoba prywatna	2.1	18	Brak odniesienia do struktury społeczno-gospodarczej regionu.	Plan ignoruje realne warunki życia i problemy demograficzne.	Wyjaśniono	Plan zarządzania został opracowany w celu realizacji zobowiązań wynikających z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa, zgodnie z Konwencją UNESCO oraz wytycznymi Komitetu Światowego Dziedzictwa. Dokument ten określa ramy ochrony i zarządzania Obiektem, obejmując zarówno kwestie przyrodnicze, jak i społeczne, w tym udział lokalnych społeczności w procesach decyzyjnych oraz wdrażaniu Planu. Plan odnosi się do uwarunkowań społeczno-gospodarczych regionu poprzez wskazanie terytorialnego zakresu oddziaływania, a także poprzez uwzględnienie roli samorządów i społeczności lokalnych w zarządzaniu Obiektem. Wdrożenie Planu odbywa się m.in. poprzez lokalne strategie, plany i programy rozwoju, które są opracowywane i realizowane przez samorządy, z uwzględnieniem specyfiki regionu oraz potrzeb mieszkańców. Dokument nie ignoruje realnych warunków życia ani problemów demograficznych, lecz zakłada, że działania ochronne i zarządcze będą prowadzone w ścisłej współpracy z lokalnymi społecznościami oraz w oparciu o istniejące narzędzia planowania

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							przestrzennego i rozwoju gospodarczego. Plan podkreśla także znaczenie zrównoważonego rozwoju, edukacji, turystyki oraz wsparcia dla inicjatyw lokalnych, co ma na celu wzmacnianie potencjału społeczno-gospodarczego regionu przy jednoczesnym zachowaniu Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. Wszystkie działania przewidziane w Planie są zgodne z obowiązującymi przepisami prawa oraz zobowiązaniami międzynarodowymi, a ich realizacja odbywa się z poszanowaniem interesów i potrzeb mieszkańców regionu.
207	Osoba prywatna	6.4 strefowanie	133	Konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z terenu obiektu - dotyczy strefy 4b	Wnoszę o wyeliminowanie gospodarki leśnej ze strefy 4b, bo uważam że skoro celem jest ochrona naturalnych procesów - powinniśmy pozwolić naturalnym procesom działać, również kosztem tego, że pewne fragmenty lasu nie będą za naszego życia wyglądać tak, jak wyobrażamy sobie idealną Puszczę. Głęboko wierzę że ani względy estetyczne, ani przekonanie o tym że jesteśmy w stanie dokonać aktywnej, szybszej "przebudowy" drzewostanu, nie mogą zwyciężyć. Nie bez powodu sami autorzy planu wskazują że dynamicznie zachodzące w środowisku zmiany, w tym zmiany klimatu, przekładają się na sytuację Puszczy. Jestem głęboko przekonana, że do optymalnego składu gatunkowego poszczególne fragmenty Puszczy Białowieskiej dojdą, z czasem, same, dlatego też wnoszę o rezygnację z prób przyspieszenia tego procesu. Dodatkową obawę budzi wspomniane w Planie "pozyskiwanie drewna (jako efekt uboczny prowadzonych działań ochronnych)" - uważam że nasz jedyny przyrodniczy obiekt UNESCO będzie o wiele bardziej bezpieczny w nadchodzących latach, jeśli dodatkiem "motywującym" do decyzji o podjęciu działań nie będzie możliwość pozyskania drewna.	Nie uwzględniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
208	Osoba prywatna	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		'- Konieczność wyeliminowania niespójności pomiędzy planem zarządzania a katalogiem działań ochronnych. - Konieczność wyeliminowania z katalogu działań ochronnych czynności związanych z typową gospodarką leśną.	Plan zakłada możliwość prowadzenia działań jedynie we fragmentach lasu na siedliskach lasowych, a tymczasem Katalog dopuszcza też ingerencję na siedliskach borowych - takie rozbieżności nie mogą mieć miejsca. W Katalogu nie powinno być też miejsca dla typowych działań z zakresu gospodarki leśnej, określanych jako "działania ochronne". Wierzę że najlepszym rozwiązaniem będzie pozostawienie dostosowania się do zmieniających się	Uwzględniono	Zgodnie z uwagą z Katalogu dopuszczonych działań ochronnych w strefie 4b zostało usunięte prowadzenie działań na siedliskach borowych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					warunków samej przyrodzie - tak aby rozwijały się drzewa faktycznie najlepiej dostosowane do świata w którym wyrastają, a nie te które zostały najlepiej "wypielęgnowane".		
209	Osoba prywatna	6.4 strefowanie	133	Konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z terenu obiektu - dotyczy strefy 4c	Podobnie jak w przypadku strefy 4b, również w strefie 4c wnoszę o całkowite wyeliminowanie gospodarki leśnej. Cieszy mnie, że w zasięgu tej podstrefy zabronione jest pozyskiwanie drewna, ale niezwykle martwi furtka pozostawiona w postaci "działań zaradczych w odniesieniu do inwazyjnych gatunków obcych". Doskonale znam historię nielegalnych wycinek z 2017, które już wtedy odbywały się pod hasłem "cięć sanitarnych". Wiem jak ogromne poczyniły zniszczenia nie tylko w tych wydzieleniach, których faktycznie dotyczyły, ale też w sąsiedztwie i we fragmentach lasu, przez które przemieszczał się ciężki sprzęt. Przez tę niechlubną historię obawiam się że jeśli w mocy pozostanie obecny w tej chwili w Planie zapis, ponad 200ha które obecnie składa się na strefę 4c, de facto automatycznie zostanie przeznaczone do wycinki np. podczas najbliższej gradacji kornika - dlatego też raz jeszcze, stanowczo sprzeciwiam się gospodarce leśnej - również tej odbywającej się pod płaszczykiem cięć sanitarnych - w strefie 4c.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Strefa 4c jest wyłączona za czynnej ochrony. Nie prowadzi się tam zabiegów ochronnych.
210	Osoba prywatna	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		Konieczność wskazania, że w strefach 1-4 nie można prowadzić także prac budowlanych powodujących zwiększenie ich parametrów funkcjonalno-użytkowych	W Puszczy Białowieskiej absolutny prymat powinna mieć ochrona przyrody (w zgodzie z dobrem lokalnych mieszkańców), niedopuszczalne są kolejne przebudowy podobne do historii tzw. "drogi Narewowskiej" - jej użyteczność dla lokalnych mieszkańców jest oczywiście niezaprzeczalna, ale doprowadzanie do sytuacji w której pojazdy zaczynają się na niej poruszać ze znacznie większą prędkością niż wcześniej nie powinno mieć miejsca. Dlatego wnoszę o to, żeby diskutowany obecnie Plan + załączniki nie dopuszczały takiej możliwości.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
211	Osoba prywatna	4.3	86	Dostępność ograniczona do 3,71% obszaru.	Plan odbiera mieszkańcom możliwość korzystania z lasu w celach bytowych, zdrowotnych, rekreacyjnych i kulturowych.	Wyjaśniono	Plan Zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy. Na zdecydowanej większości jej obszaru (niemal 90% powierzchni) możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie: strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							strefach 2 (rezerwaty) i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.
212	Osoba prywatna	5.1	94-98	Zakaz działań czynnych – pogorszenie stanu lasu.	Zwiększone ryzyko pożarowe i gnicie martwego drewna w sąsiedztwie miejscowości.	Wyjaśniono	Od kwietnia 2018 r., na mocy wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (sprawa C-441/17), obowiązuje zakaz prowadzenia cięć gospodarczych na obszarze Puszczy objętym ochroną UNESCO. W związku z tym na całym obszarze wdrożono zasadę biernej ochrony, polegającą na ograniczeniu ingerencji człowieka i pozostawieniu lasów do samodzielnego rozwoju. Dostępne dane naukowe nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują poprawę stanu bioty porostów oraz wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów. W 2022 r. Puszcza Białowieża została sklasyfikowana jako jeden z kompleksów leśnych o najwyższej kondycji zdrowotnej w kraju. Nie odnotowano masowego obumierania drzew ponad naturalne poziomy. Wysoka wartość przyrodnicza Puszczy Białowieskiej wynika z synergii procesów naturalnych oraz historycznej działalności człowieka. Obecna różnorodność biologiczna jest efektem współoddziaływania tych czynników, a dalsze ingerencje mogą zaburzyć tę równowagę. Eksperti wskazują, że ochrona powinna być ograniczona do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka. W świetle aktualnej wiedzy naukowej oraz obowiązujących regulacji, utrzymanie Puszczy Białowieskiej w jak najbardziej naturalnym stanie pozostaje priorytetem działań ochronnych. Obiekt ten pełni rolę „żywego laboratorium” dla obserwacji procesów ekologicznych, a jego wartość przyrodnicza wynika w dużej mierze z zachodzenia naturalnych procesów oraz obecności martwego drewna.
213	Osoba prywatna	1.2	9	Plan odbiera mieszkańcom możliwość korzystania z lasu w celach bytowych, zdrowotnych, rekreacyjnych i kulturowych.	Brak podstawy ustawowej i próba obejścia ustaw: o lasach, o ochronie przyrody.	Wyjaśniono	Plan Zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy. Na zdecydowanej większości jej obszaru (niemal 90% powierzchni) możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie: strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 (rezerwaty) i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.
214	Osoba prywatna	5.3	111	Korytarze ekologiczne obejmują grunty przyległe do posesji.	Może to oznaczać dalsze ograniczenia i brak możliwości rozwoju gospodarstw.	Wyjaśniono	Wyznaczenie korytarzy ekologicznych w Planie zarządzania nie skutkuje automatycznym wprowadzeniem nowych ograniczeń w użytkowaniu gruntów przyległych do posesji ani nie blokuje rozwoju gospodarstw. Działania w tym zakresie polegają przede wszystkim na uwzględnianiu potrzeb ochrony łączności ekologicznej w dokumentach planistycznych gmin oraz podczas wydawania decyzji administracyjnych, przy zachowaniu zasady partycypacji społecznej. Ochrona korytarzy ekologicznych opiera się na wytycznych i

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							rekomendacjach, a nie na nakładaniu sztywnych zakazów. Celem jest zachowanie możliwości migracji zwierząt i spójności siedlisk przy jednoczesnym poszanowaniu praw właścicieli gruntów oraz zapewnieniu możliwości rozwoju gospodarczego. Wytyczne dotyczące korytarzy ekologicznych mają charakter informacyjny i planistyczny, a ich wdrażanie odbywa się z poszanowaniem obowiązujących przepisów prawa oraz przy aktywnym udziale społeczności lokalnej.
215	Osoba prywatna	6.2	124-126	Narzucone programy edukacyjne bez udziału mieszkańców. Brak konsultacji, ingerencja w tożsamość lokalną. Art. 48 i 70 Konstytucji RP.	Brak konsultacji, ingerencja w tożsamość lokalną. Art. 48 i 70 Konstytucji RP.	Wyjaśniono	Plan zarządzania nie ingeruje w program nauczania szkół w regionie Puszczy Białowieskiej ani nie narzuca obowiązkowych treści edukacyjnych bez udziału społeczności lokalnej. Przewidziane działania edukacyjne mają charakter wspierający i są realizowane w ścisłej współpracy z lokalnymi interesariuszami, w tym przedstawicielami społeczności, nauczycielami oraz samorządami. W ramach Planu zaplanowano opracowanie materiałów dydaktycznych oraz narzędzi edukacyjnych, które mogą być wykorzystywane dobrowolnie przez szkoły i nauczycieli, a także wsparcie dla inicjatyw lokalnych, takich jak koła zainteresowań czy projekty edukacyjne. Działania te mają na celu wzmacnianie świadomości ekologicznej i kulturowej oraz budowanie lokalnej tożsamości, zgodnie z celem 6 Planu. Wszystkie kierunki działań edukacyjnych zostały wypracowane podczas konsultacji z udziałem mieszkańców regionu, a ich realizacja nie narusza przepisów Konstytucji RP, w szczególności art. 48 i 70, dotyczących praw rodziców do wychowania dzieci oraz prawa do nauki. Plan nie przewiduje żadnych form przymusu ani ingerencji w autonomię programów nauczania, a proponowane inicjatywy mają charakter dobrowolny i partycypacyjny. Plan zarządzania kładzie szczególny nacisk na wzmacnianie lokalnej tożsamości i dumy z dziedzictwa Puszczy Białowieskiej. Wskazane działania edukacyjne oraz inicjatywy społeczne mają na celu nie tylko przekazywanie wiedzy o walorach przyrodniczych i kulturowych regionu, ale także budowanie poczucia przynależności i odpowiedzialności za ochronę tego wyjątkowego miejsca. Wspieranie lokalnych więzi społecznych, promowanie inicjatyw inspirowanych dziedzictwem Puszczy oraz rozwijanie kompetencji mieszkańców w zakresie uczestnictwa w zarządzaniu Obiektem służy umacnianiu tożsamości wspólnoty i podkreśla jej rolę jako współgospodarza obszaru światowego dziedzictwa. Wszystkie te działania zostały wypracowane w dialogu z lokalną społecznością i odpowiadają na jej potrzeby oraz oczekiwania.
216	Osoba prywatna	3.4	57-59	Plan ignoruje wiedzę i doświadczenie mieszkańców.	Zebrane wnioski z warsztatów nie zostały uwzględnione. Brak mechanizmu odwoławczego.	Wyjaśniono	Komitet Sterujący, zgodnie z zapisami Planu zarządzania, pełni funkcję konsultacyjno-doradczą i składa się z przedstawicieli instytucji odpowiedzialnych za ochronę Obiektu. Równolegle jednak powołana zostaje Rada Naukowo-Społeczna Obiektu Białowieża Forest, której skład obejmuje reprezentantów wszystkich samorządów lokalnych, organizacji pozarządowych – w tym lokalnych, oraz przedstawicieli środowisk naukowych

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							związanych z regionem. Rada ta pełni funkcję opiniodawczą i doradczą wobec Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem, a jej zadaniem jest m.in. wyrażanie stanowisk i opinii w sprawach dotyczących realizacji Planu oraz ochrony Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. W ten sposób zapewniono formalny i stały udział przedstawicieli mieszkańców oraz lokalnych interesariuszy w procesie zarządzania Obiektem, co jest zgodne z zasadami partycypacji społecznej. Rada Naukowo-Społeczna stanowi platformę dialogu i współpracy, umożliwiającą zgłaszanie postulatów, opiniowanie działań oraz monitorowanie wdrażania Planu. Decyzje Komitetu Sterującego są podejmowane z uwzględnieniem opinii i rekomendacji Rady, co gwarantuje, że głos społeczności lokalnej jest realnie brany pod uwagę w procesie zarządzania Obiektem.
217	Osoba prywatna	2.2	23	Brak przedstawicieli mieszkańców w Komitecie Sterującym.	Decyzje są podejmowane bez naszego udziału, co łamie zasady partycypacji.	Wyjaśniono	Plan zarządzania nie przewiduje systemu rekompensat finansowych dla osób fizycznych ani dedykowanego wsparcia dla mieszkańców. Kwestie rekompensat wykraczają poza zakres Planu i wymagają odrębnych rozwiązań legislacyjnych lub programowych na poziomie krajowym. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan nie wprowadza nowych ograniczeń w dostępie do zasobów leśnych dla mieszkańców regionu. Pozyskiwanie drewna na terenie Obiektu jest zabronione już od momentu złożenia wniosku renowacyjnego w 2014 roku i nie wynika z zapisów obecnego Planu, lecz z wcześniejszych decyzji oraz zobowiązań międzynarodowych. W zakresie finansowania działań ochronnych i zarządczych, Plan przewiduje kontynuację finansowania ze środków Białowieckiego Parku Narodowego, PGL Lasy Państwowe oraz krajowych i europejskich funduszy pozostających w dyspozycji Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku. Dodatkowo przewidziano utworzenie funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest oraz inwestycje w infrastrukturę edukacyjną, w tym Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa. Wskazane w Planie wartości finansowe mają charakter szacunkowy i będą weryfikowane na etapie realizacji poszczególnych przedsięwzięć. Lista potencjalnych źródeł finansowania pozostaje otwarta i może być aktualizowana w zależności od dostępnych programów i konkursów.
218	Osoba prywatna	7.1	130	Brak finansowania i rekompensat dla lokalnej ludności.	Brak systemu wsparcia dla osób, które tracą dostęp do zasobów leśnych.	Wyjaśniono	Plan zarządzania nie przewiduje systemu rekompensat finansowych dla osób fizycznych ani dedykowanego wsparcia dla mieszkańców. Kwestie rekompensat wykraczają poza zakres Planu i wymagają odrębnych rozwiązań legislacyjnych lub programowych na poziomie krajowym. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan nie wprowadza nowych ograniczeń w dostępie do zasobów leśnych dla mieszkańców regionu. Pozyskiwanie drewna na terenie Obiektu jest zabronione już od momentu złożenia wniosku renowacyjnego w 2014 roku i nie wynika z zapisów obecnego Planu, lecz z wcześniejszych decyzji oraz zobowiązań międzynarodowych. W zakresie finansowania działań ochronnych i zarządczych, Plan

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							przewiduje kontynuację finansowania ze środków Białowieżskiego Parku Narodowego, PGL Lasy Państwowe oraz krajowych i europejskich funduszy pozostających w dyspozycji Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku. Dodatkowo przewidziano utworzenie funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest oraz inwestycje w infrastrukturę edukacyjną, w tym Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa. Wskazane w Planie wartości finansowe mają charakter szacunkowy i będą weryfikowane na etapie realizacji poszczególnych przedsięwzięć. Lista potencjalnych źródeł finansowania pozostaje otwarta i może być aktualizowana w zależności od dostępnych programów i konkursów.
219	Osoba prywatna	4.1	77-79	Strefy wyznaczone w sposób niezrozumiały i krzywdzący.	Działki mieszkańców znalazły się w strefach bez możliwości wycinki, nawet w przypadku zagrożenia.	Wyjaśniono	Na terenie Obiektu znajdują się wyłącznie obszary zarządzane przez Lasy Państwowe i Białowieżski Park Narodowy. Na obszarze Obiektu nie ma gruntów prywatnych.
220	Osoba prywatna	Rozdział 6.4	133	CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA.	CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieżskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
221	Osoba prywatna	4.3	86	Dostępność ograniczona do 3,71% obszaru.	Plan odbiera mieszkańcom możliwość korzystania z lasu w celach bytowych, zdrowotnych, rekreacyjnych i kulturowych.	Wyjaśniono	Plan Zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy. Na zdecydowanej większości jej obszaru (niemal 90% powierzchni) możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie: strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 (rezerwaty) i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.
222	Osoba prywatna	5.1	94-98	Zakaz działań czynnych – pogorszenie stanu lasu.	Zwiększone ryzyko pożarowe i gnicie martwego drewna w sąsiedztwie miejscowości.	Wyjaśniono	Od kwietnia 2018 r., na mocy wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (sprawa C-441/17), obowiązuje zakaz prowadzenia cięć gospodarczych na obszarze Puszczy objętym ochroną UNESCO. W związku z tym na całym obszarze wdrożono zasadę biernej ochrony, polegającą na ograniczeniu ingerencji człowieka i pozostawieniu lasów do samodzielnego rozwoju. Dostępne dane naukowe nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują poprawę stanu bioty porostów oraz wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów. W 2022 r. Puszcza Białowieska została sklasyfikowana jako jeden z kompleksów leśnych o najwyższej kondycji zdrowotnej w kraju. Nie odnotowano masowego obumierania drzew ponad naturalne poziomy. Wysoka wartość przyrodnicza Puszczy Białowieskiej wynika z synergii procesów naturalnych oraz historycznej działalności człowieka. Obecna różnorodność biologiczna jest efektem współoddziaływania tych czynników, a dalsze ingerencje mogą zaburzyć tę równowagę. Eksperti wskazują, że ochrona powinna być ograniczona do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka. W świetle aktualnej wiedzy naukowej oraz obowiązujących regulacji, utrzymanie Puszczy Białowieskiej w jak najbardziej naturalnym stanie pozostaje priorytetem działań ochronnych. Obiekt ten pełni rolę „żywego laboratorium” dla obserwacji procesów ekologicznych, a jego wartość przyrodnicza wynika w dużej mierze z zachodzenia naturalnych procesów oraz obecności martwego drewna.
223	Osoba prywatna	1.2	9	Plan nie jest aktem prawnym, ale ma być nadrzędny wobec innych dokumentów.	Brak podstawy ustawowej i próba obejścia ustaw: o lasach, o ochronie przyrody.	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
224	Osoba prywatna	5.3	111	Korytarze ekologiczne obejmują grunty przyległe do posesji.	Może to oznaczać dalsze ograniczenia i brak możliwości rozwoju gospodarstw.	Wyjaśniono	Wyznaczenie korytarzy ekologicznych w Planie zarządzania nie skutkuje automatycznym wprowadzeniem nowych ograniczeń w użytkowaniu gruntów przyległych do posesji ani nie blokuje rozwoju gospodarstw. Działania w tym zakresie polegają przede wszystkim na uwzględnianiu potrzeb ochrony łączności ekologicznej w dokumentach planistycznych gmin oraz podczas wydawania decyzji administracyjnych, przy zachowaniu zasady partycypacji społecznej. Ochrona korytarzy ekologicznych opiera się na wytycznych i

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							rekomendacjach, a nie na nakładaniu sztywnych zakazów. Celem jest zachowanie możliwości migracji zwierząt i spójności siedlisk przy jednoczesnym poszanowaniu praw właścicieli gruntów oraz zapewnieniu możliwości rozwoju gospodarczego. Wytyczne dotyczące korytarzy ekologicznych mają charakter informacyjny i planistyczny, a ich wdrażanie odbywa się z poszanowaniem obowiązujących przepisów prawa oraz przy aktywnym udziale społeczności lokalnej.
225	Osoba prywatna	6.2	124-126	Narzucone programy edukacyjne bez udziału mieszkańców. Brak konsultacji, ingerencja w tożsamość lokalną. Art. 48 i 70 Konstytucji RP.	Brak konsultacji, ingerencja w tożsamość lokalną. Art. 48 i 70 Konstytucji RP.	Wyjaśniono	Plan zarządzania nie ingeruje w program nauczania szkół w regionie Puszczy Białowieskiej ani nie narzuca obowiązkowych treści edukacyjnych bez udziału społeczności lokalnej. Przewidziane działania edukacyjne mają charakter wspierający i są realizowane w ścisłej współpracy z lokalnymi interesariuszami, w tym przedstawicielami społeczności, nauczycielami oraz samorządami. W ramach Planu zaplanowano opracowanie materiałów dydaktycznych oraz narzędzi edukacyjnych, które mogą być wykorzystywane dobrowolnie przez szkoły i nauczycieli, a także wsparcie dla inicjatyw lokalnych, takich jak koła zainteresowań czy projekty edukacyjne. Działania te mają na celu wzmacnianie świadomości ekologicznej i kulturowej oraz budowanie lokalnej tożsamości, zgodnie z celem 6 Planu. Wszystkie kierunki działań edukacyjnych zostały wypracowane podczas konsultacji z udziałem mieszkańców regionu, a ich realizacja nie narusza przepisów Konstytucji RP, w szczególności art. 48 i 70, dotyczących praw rodziców do wychowania dzieci oraz prawa do nauki. Plan nie przewiduje żadnych form przymusu ani ingerencji w autonomię programów nauczania, a proponowane inicjatywy mają charakter dobrowolny i partycypacyjny. Plan zarządzania kładzie szczególny nacisk na wzmacnianie lokalnej tożsamości i dumy z dziedzictwa Puszczy Białowieskiej. Wskazane działania edukacyjne oraz inicjatywy społeczne mają na celu nie tylko przekazywanie wiedzy o walorach przyrodniczych i kulturowych regionu, ale także budowanie poczucia przynależności i odpowiedzialności za ochronę tego wyjątkowego miejsca. Wspieranie lokalnych więzi społecznych, promowanie inicjatyw inspirowanych dziedzictwem Puszczy oraz rozwijanie kompetencji mieszkańców w zakresie uczestnictwa w zarządzaniu Obiektem służy umacnianiu tożsamości wspólnoty i podkreśla jej rolę jako współgospodarza obszaru światowego dziedzictwa. Wszystkie te działania zostały wypracowane w dialogu z lokalną społecznością i odpowiadają na jej potrzeby oraz oczekiwania.
226	Osoba prywatna	3.4	57-59	Plan ignoruje wiedzę i doświadczenie mieszkańców.	Zebrane wnioski z warsztatów nie zostały uwzględnione. Brak mechanizmu odwoławczego.	Wyjaśniono	Plan zarządzania został opracowany w oparciu o szeroki proces konsultacyjny, obejmujący warsztaty i spotkania z udziałem mieszkańców, przedstawicieli samorządów, organizacji pozarządowych oraz innych interesariuszy. Wnioski i postulaty zgłaszane podczas tych spotkań zostały przeanalizowane i w wielu przypadkach znalazły odzwierciedlenie w zapisach Planu, zwłaszcza w zakresie działań edukacyjnych, społecznych i gospodarczych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Dokument przewiduje także mechanizmy dalszego udziału społeczności lokalnej w zarządzaniu Obiektem, m.in. poprzez reprezentację w ciałach doradczych oraz możliwość zgłaszania uwag i inicjatyw na etapie wdrażania Planu. W przypadku rozstrzygania kwestii spornych lub zgłaszania nowych postulatów, przewidziano możliwość kierowania spraw do Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz rady/komitetu, które pełnią funkcję opiniodawczo-doradczą. Takie rozwiązanie zapewnia bieżący dialog z mieszkańcami i umożliwia elastyczne reagowanie na pojawiające się potrzeby. Plan nie wyklucza dalszego doskonalenia mechanizmów partycypacji i odwoławczych w toku realizacji, zgodnie z zasadami adaptacyjnego zarządzania i transparentności.
227	Osoba prywatna	2.2	23	Brak przedstawicieli mieszkańców w Komitecie Sterującym.	Decyzje są podejmowane bez naszego udziału, co łamie zasady partycypacji.	Wyjaśniono	Komitet Sterujący, zgodnie z zapisami Planu zarządzania, pełni funkcję konsultacyjno-doradczą i składa się z przedstawicieli instytucji odpowiedzialnych za ochronę Obiektu. Równolegle jednak powołana zostaje Rada Naukowo-Społeczna Obiektu Białowieża Forest, której skład obejmuje reprezentantów wszystkich samorządów lokalnych, organizacji pozarządowych – w tym lokalnych, oraz przedstawicieli środowisk naukowych związanych z regionem. Rada ta pełni funkcję opiniodawczą i doradczą wobec Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem, a jej zadaniem jest m.in. wyrażanie stanowisk i opinii w sprawach dotyczących realizacji Planu oraz ochrony Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. W ten sposób zapewniono formalny i stały udział przedstawicieli mieszkańców oraz lokalnych interesariuszy w procesie zarządzania Obiektem, co jest zgodne z zasadami partycypacji społecznej. Rada Naukowo-Społeczna stanowi platformę dialogu i współpracy, umożliwiającą zgłaszanie postulatów, opiniowanie działań oraz monitorowanie wdrażania Planu. Decyzje Komitetu Sterującego są podejmowane z uwzględnieniem opinii i rekomendacji Rady, co gwarantuje, że głos społeczności lokalnej jest realnie brany pod uwagę w procesie zarządzania Obiektem.
228	Osoba prywatna	7.1	130	Brak finansowania i rekompensat dla lokalnej ludności. Brak systemu wsparcia dla osób, które tracą dostęp do zasobów leśnych.	Brak systemu wsparcia dla osób, które tracą dostęp do zasobów leśnych.	Wyjaśniono	Plan zarządzania nie przewiduje systemu rekompensat finansowych dla osób fizycznych ani dedykowanego wsparcia dla mieszkańców. Kwestie rekompensat wykraczają poza zakres Planu i wymagają odrębnych rozwiązań legislacyjnych lub programowych na poziomie krajowym. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan nie wprowadza nowych ograniczeń w dostępie do zasobów leśnych dla mieszkańców regionu. Pozyskiwanie drewna na terenie Obiektu jest zabronione już od momentu złożenia wniosku renowacyjnego w 2014 roku i nie wynika z zapisów obecnego Planu, lecz z wcześniejszych decyzji oraz zobowiązań międzynarodowych. W zakresie finansowania działań ochronnych i zarządczych, Plan przewiduje kontynuację finansowania ze środków Białowieskiego Parku Narodowego, PGL Lasy Państwowe oraz krajowych i europejskich funduszy pozostających w dyspozycji Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku. Dodatkowo przewidziano utworzenie funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest oraz inwestycje w infrastrukturę edukacyjną, w

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							tym Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa. Wskazane w Planie wartości finansowe mają charakter szacunkowy i będą weryfikowane na etapie realizacji poszczególnych przedsięwzięć. Lista potencjalnych źródeł finansowania pozostaje otwarta i może być aktualizowana w zależności od dostępnych programów i konkursów.
229	Osoba prywatna	4.1	77-79	Strefy wyznaczone w sposób niezrozumiały i krzywdzący.	Działki mieszkańców znalazły się w strefach bez możliwości wycinki, nawet w przypadku zagrożenia.	Wyjaśniono	Na terenie Obiektu znajdują się wyłącznie obszary zarządzane przez Lasy Państwowe i Białowiecki Park Narodowy. Na obszarze Obiektu nie ma gruntów prywatnych.
230	Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków	6.4 Strefowanie	133	Wnioskujemy o całkowitą eliminację gospodarki leśnej z obiektu UNESCO Puszcza Białowieża	Zachowanie integralności procesów przyrodniczych oraz utrzymanie wysokiego poziomu bioróżnorodności w Puszczy Białowieżskiej wymaga całkowitego wyeliminowania ingerencji gospodarki leśnej, obejmującej m.in. nasadzenia, pielęgnację młodników, czyszczenia i trzebieże. Działania tego rodzaju prowadzą do zaburzenia naturalnej dynamiki ekosystemu leśnego, który – jako jeden z ostatnich w Europie – funkcjonuje jeszcze w sposób zbliżony do pierwotnego. Zgodnie z ustaleniami prof. Bogdana Jaroszewicza, Puszcza Białowieża stanowi unikalny wzorzec lasu naturalnego, który umożliwia prowadzenie długoterminowych badań nad dynamiką lasów w warunkach braku bezpośredniego wpływu człowieka. Las ten pełni funkcję modelowego ekosystemu referencyjnego, co ma fundamentalne znaczenie zarówno dla ochrony przyrody, jak i nauki – zwłaszcza w kontekście globalnych zmian klimatycznych i utraty różnorodności biologicznej. Praktyki leśne, takie jak usuwanie drzew starych, martwych i zamierających, a także stosowanie technologii zrywkowych oraz budowa infrastruktury leśnej, prowadzą do degradacji siedlisk i naruszenia warstw runa leśnego. Efektem takich działań jest trwała modyfikacja struktury przestrzennej i funkcjonalnej ekosystemu oraz spadek liczebności organizmów specjalistycznych, zależnych od martwego drewna i wielowarstwowej i różnowiekowej struktury lasu. Obowiązujący od 2017 roku zakaz pozyskania drewna w części obszaru Puszczy pozwala na obserwację procesów regeneracyjnych i sukcesyjnych zachodzących w warunkach naturalnych. Kontynuacja tego zakazu prowadzenia gospodarki leśnej jest niezbędna dla dalszej restytucji zdegradowanych fragmentów	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieżskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					oraz dla utrzymania długofalowej integralności biologicznej Puszczy. Z punktu widzenia międzynarodowych zobowiązań ochronnych, rezygnacja z eksploatacji zasobów leśnych w Puszczy przyczyni się do wzmocnienia jej statusu jako obiektu światowego dziedzictwa UNESCO. Jednocześnie otwiera to perspektywę rozwoju regionalnego w oparciu o formy turystyki przyjaznej środowisku, zorientowanej na wartości przyrodnicze i edukacyjne, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.		
231	Osoba prywatna			Nie chce:Dzielenia puszczy nowymi drogami,Żadnych polowanŻadnych wycinek	Bo Puszcza to las pierwotny i taki ma pozostać	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu. Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
232	Osoba prywatna	rozdział 6.4	str. 133	proszę o wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO	pozyskanie drewna, nowe drogi czy polowania zaburzają ekosystem chroniony prawnie	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu. Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie.
233	Osoba prywatna	6.4	133	CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA	Wartością Puszczy Białowieskiej są naturalne procesy toczące się w niej od tysięcy lat. Zakłócają je przejawy gospodarki leśnej polegające na pozyskaniu drewna. Zmiany klimatyczne i różne formy antropopresji mają wystarczająco duży destrukcyjny wpływ na Puszczę. Zaniechanie gospodarki leśnej to szansa na utrzymanie i poprawę stabilności ekosystemu i na jego bezpieczne trwanie dla kolejnych pokoleń.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
234	Osoba prywatna	Punkty szczegółowe		1. Konieczność całkowitego zakazu gospodarki leśnej Ostatnie osiem lat, od wyroku Trybunału Sprawiedliwości UE i decyzji polskich sądów, były najlepszym czasem dla Puszczy od ponad stulecia. Po opuszczeniu Puszczy przez harvestery w 2017 roku przyroda odzyskała dawną dynamikę – las zaczął dziczeć, wracały rzadkie gatunki, kornik okazał się sprzymierzeńcem bioróżnorodności, a obawy o brak drewna dla mieszkańców nie znalazły potwierdzenia. Drewno na opał jest dostępne poza Puszczą, a sama Puszcza zyskała niezwykłą odporność na pożary dzięki bogactwu martwego drewna zatrzymującego wilgoć. Zgoda na jakąkolwiek formę pozyskania drewna – czy to pod pretekstem „usuwania”, czy „przebudowy” – oznaczałaby cofnięcie się do czasów dewastacji. Plan powinien jednoznacznie zakazywać gospodarki leśnej, wywozu drewna i sprzedaży surowca na całym obszarze. Jedynym wyjątkiem mogą być działania ściśle związane z bezpieczeństwem publicznym – np. usunięcie drzew grożących przewróceniem się na drogi. I w tych przypadkach drewno powinno pozostać na miejscu, aby dalej pełniło swoją funkcję ekologiczną. 🌲 2. Nie wolno poluzowywać ochrony Historia Puszczy pokazuje, że wszelkie „furtki” w przepisach są wykorzystywane do powrotu wycinek. Obecny projekt Planu otwiera takie możliwości, np. dopuszczając usuwanie drewna w niejasnych sytuacjach czy aktywną przebudowę drzewostanów w strefie 4b. To krok wstecz. Ochrona Puszczy powinna być uszczelniona, a nie liberalizowana. Politycy powinni jasno zadeklarować: powrotu gospodarki leśnej w Puszczy Białowieskiej nie będzie. 🌲 3. Fragmentacja siedlisk i infrastruktura Jednym z najpoważniejszych zagrożeń jest fragmentacja siedlisk. Budowa zapory granicznej spowodowała utratę co najmniej 50 km²		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska jednoznacznie wyklucza możliwość prowadzenia gospodarki leśnej w rozumieniu pozyskiwania drewna w celach gospodarczych. Zakaz ten obowiązuje od momentu złożenia wniosku renominacyjnego w 2014 roku i został utrzymany w obecnym dokumencie. Pozyskanie drewna może wystąpić wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych w ściśle określonych przypadkach i na ograniczonym obszarze (strefy 4a i 4b), zgodnie z zasadami zarządzania obiektem UNESCO. Plan nie przewiduje budowy nowych dróg na terenie Obiektu. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w tym dróg przeciwpożarowych i granicznych, wynikające z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa. Jednocześnie dokument zawiera rekomendacje dotyczące pozostawienia nieużytkowanych dróg do naturalnej sukcesji, co wspiera ograniczanie fragmentacji siedlisk. W ramach działania 3.2.1 zaplanowano działania zapobiegające fragmentacji i izolacji siedlisk. W zakresie łowiectwa, Plan zakłada zakaz polowań w strefach 1 i 2. W strefach 3 i 4 dopuszcza się działania zaradcze wobec inwazyjnych gatunków obcych, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa krajowego i unijnego. Plan nie wprowadza zmian w zasadach obowiązujących w strefie buforowej, która formalnie nie stanowi części Obiektu. W odniesieniu do ochrony zasobów wodnych, Plan przewiduje działania renaturyzacyjne, w tym odtwarzanie bagiennych stref buforowych, zwiększanie retencji krajobrazowej oraz poprawę funkcjonalności ekosystemów wodnych. Choć dokument nie zawiera szczegółowych zapisów dotyczących bobra europejskiego, rekomendacje eksperckie wskazują na konieczność realizacji działań zgodnych z jego funkcją ekosystemową. Kwestie związane z ewentualnymi szkodami oraz rekompensatami dla właścicieli gruntów są regulowane przez odrębne przepisy prawa i nie należą do zakresu Planu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				lasu i przecięta naturalne korytarze migracyjne. Tymczasem Plan pomija kwestię utraty siedlisk, koncentrując się wyłącznie na „fragmentacji”. To poważne niedopatrzenie. Modernizacja, asfaltowanie i poszerzanie dróg leśnych w każdej strefie – nawet w obszarach ściśle chronionych – grozi dalszą degradacją. Plan powinien zawierać: - program defragmentacji, - analizę aktualnego stanu rozdrobnienia, - monitoring (gęstość dróg, natężenie ruchu, obszary bezdróg, liczba kolizji ze zwierzętami), - zakaz asfaltowania i poszerzania dróg leśnych, - strategię ograniczania ruchu w okresach migracji (np. na drodze Narewowskiej). 🌲 4. Podstrefa 4b – zagrożenie dla naturalnych procesów Działania przewidziane w podstrefie 4b, czyli aktywna przebudowa drzewostanów (nasadzenie, pielęgnacja, ochrona sadzonek), oznaczają odejście od idei ochrony naturalnych procesów. To utrata wyjątkowej okazji, by obserwować, jak las samodzielnie regeneruje się i dostosowuje do zmian klimatu. Puszcza może być światowym wzorem odbudowy zdegradowanych ekosystemów – ale tylko jeśli pozwolimy jej działać. Substrefa 4b powinna zostać przeklasyfikowana na strefę biernej ochrony (4c). 🌲 5. Łowiectwo w otulinie Plan dopuszcza polowania w buforze, a nawet w enklawach w samym sercu Puszczy. To miejsca o szczególnej wartości przyrodniczej, które pełnią rolę ostoi dla wielu gatunków, w tym rzadkich ptaków. Polowania z nęceniem i dokarmianiem zaburzają naturalne procesy – zmieniają dynamikę drapieżnik–ofiara, wpływają na rozmieszczenie gatunków i ich aktywność. Plan powinien: - wprowadzić zakaz polowań w centralnych enklawach, - opracować naukowo uzasadniony plan gospodarowania populacjami zwierząt, - wykluczyć odstrzał ptaków i dużych ssaków, - ograniczyć dokarmianie i nęcenie, - zakazać stosowania ołowianej amunicji. 🌲 6. Renaturyzacja stosunków wodnych i rola bobra Plan nie docenia roli bobrów w kształtowaniu stosunków wodnych. Bobry są kluczowymi „inżynierami ekosystemu” – zwiększają retencję, spowalniają odpływ wód, przeciwdziałają suszy i tworzą siedliska dla wielu gatunków. W obliczu zmian klimatu i spadku poziomu wód gruntowych ich rola jest nie do przecenienia. Plan powinien: - uwzględnić działania ochronne dla bobrów,			Plan nie ogranicza prowadzenia badań naukowych. Przewiduje opracowanie Zasad Eksploracji Naukowej dla całego Obiektu, mających na celu uporządkowanie procedur i zapewnienie zgodności z celami ochrony. Proces opiniowania projektów badawczych przez rady naukowe ma charakter doradczy i nie stanowi mechanizmu zatwierdzającego. Dokument promuje współpracę z międzynarodową społecznością naukową oraz instytucjami badawczymi działającymi na terenie Puszczy. Struktura zarządzania Obiektem uwzględnia udział przedstawicieli społeczności lokalnej w Radzie Naukowo-Społecznej, która pełni funkcję doradczą wobec Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem. Przewidziano cykliczną ewaluację wdrażania Planu oraz upowszechnianie wyników, co zapewnia transparentność i możliwość udziału interesariuszy w procesie zarządzania. W zakresie finansowania, Plan wskazuje na konieczność zapewnienia skutecznych środków finansowych, szacując, że realizacja działań do 2030 roku wyniesie ok. 61 mln zł, a w latach 2031–2035 ok. 46 mln zł. Finansowanie będzie pochodzić ze środków Zarządców, funduszy krajowych i europejskich oraz planowanego funduszu Pełnomocnika. Szacunkowe koszty będą weryfikowane na etapie realizacji projektów, a lista źródeł finansowania pozostaje otwarta.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				- zakazać niszczenia tam i siedlisk, - wprowadzić system rekompensat dla właścicieli terenów zalewanych przez bobrowe żeremia. 🌲 7. Nauka i badania Puszcza Białowieża od dziesięcioleci jest naturalnym laboratorium dla badań nad bioróżnorodnością i funkcjonowaniem ekosystemów. To dzięki nauce Puszcza została objęta ochroną i wpisana na listę UNESCO. Dlatego niepokojące jest, że Plan przewiduje nowe bariery administracyjne dla badań – konieczność dodatkowych opinii i zgód. Badania naukowe są już objęte systemem zezwoleń i nie wymagają powielania procedur. Rola rad społeczno-naukowych powinna ograniczać się do monitorowania projektów i włączania wyników badań do zarządzania adaptacyjnego. Plan powinien zamiast tego stworzyć program wspierający badania i zapewniający udział międzynarodowej społeczności naukowej. 🌲 8. Przejrzystość i udział społeczny Plan przewiduje powołanie Komisarza ds. zarządzania, jednak bez określenia transparentnych zasad wyboru. Ta kluczowa funkcja powinna być obsadzana w drodze otwartego konkursu, z jasnymi kryteriami kompetencyjnymi. Skoro Puszcza Białowieża jest dobrem światowego dziedzictwa, proces konsultacyjny powinien być otwarty również dla społeczności międzynarodowej. Udostępnienie dokumentów w języku angielskim byłoby elementarnym przejawem transparentności i konsekwencją deklarowanej wizji. Puszcza Białowieża pokazała przez ostatnie osiem lat, że najlepiej radzi sobie bez ingerencji. Żaden argument – ani gospodarczy, ani polityczny – nie może uzasadniać powrotu do wycinek. Ochrona tego wyjątkowego lasu powinna zostać wzmocniona, a nie osłabiona. Projekt Planu w obecnej formie jest niewystarczający. Wymaga dopisania jednoznacznych zakazów gospodarki leśnej i wywozu drewna, zakazu asfaltowania dróg i rozbudowy infrastruktury, ograniczenia polowań i wsparcia dla badań naukowych. Jedynie w ten sposób Polska wypełni zobowiązania wobec UNESCO i przyszłych pokoleń.			
235	Osoba prywatna	I		Proszę o ochronę dla puszczy I totalny zakaz wycinki	Puszcza to naturalne siedlisko dla roślin i zwierząt, a wycinka drzew im zagraża.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
236	Osoba prywatna	rozdz. 6.4	133	CHCĘ CAŁKOWITEGO WYELIMINOWANIA GOSPODARKI LEŚNEJ Z OBIEKTU UNESCO PUSZCZA BIAŁOWIESKA	Wartością Puszczy Białowieskiej są naturalne procesy toczące się w niej od tysięcy lat. Zakłócają je przejawy gospodarki leśnej polegające na pozyskaniu drewna. Panujące obecnie warunki klimatyczne już same w sobie mają destrukcyjny wpływ na Puszczę. Do tego dochodzą różne formy antropopresji. W zaniechaniu gospodarki leśnej widzimy szansę na utrzymanie i poprawę stabilności ekosystemu i na jego bezpieczne trwanie dla kolejnych pokoleń.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
237	Osoba prywatna			nie zgadzam się na polowania i wycinkę drzew w Puszczy, bo jest wyjątkowa i taka powinna pozostać.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz z związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
238	Osoba prywatna	rozdz. 4 „Identyfikacja zagrożeń”	Str. 50–60	Dokument marginalizuje najważniejsze ryzyko – pożary. Nie uwzględnia zagrożeń wynikających z obecności zapory granicznej i obiektu wojskowego (skład amunicji).	omijanie realnych zagrożeń, a eksponowanie marginalnych czynników, podważa wiarygodność planu. Mieszkańcy żyją w otoczeniu lasu o wysokim stopniu palności i w sąsiedztwie infrastruktury militarnej. Nieuwzględnienie tego w dokumencie destabilizuje poczucie bezpieczeństwa.	Wyjaśniono	Wskazana w uwadze lokalizacja informacji w rozdziale i na stronach Planu jest niezgodna ze stanem faktycznym – na podanych stronach nie znajdują się treści, do których odnosi się uwaga. Weryfikacja dokumentu nie potwierdza obecności wskazanych zapisów w tych miejscach. Plan zarządzania uwzględnia zagrożenie pożarowe jako jedno z kluczowych ryzyk dla integralności Obiektu, zgodnie z rekomendacjami UNESCO. W dokumencie wskazano potrzebę utrzymania infrastruktury przeciwpożarowej oraz zapewnienia odpowiednich procedur reagowania kryzysowego. Działania te są realizowane w ramach istniejących kompetencji zarządców terenu, w szczególności Białowieżskiego Parku Narodowego i PGL Lasy Państwowe, które dysponują odpowiednimi zasobami i procedurami w zakresie ochrony przeciwpożarowej. Obecność zapory granicznej oraz infrastruktury wojskowej została uwzględniona w analizie zagrożeń, w tym w kontekście fragmentacji siedlisk, presji antropogenicznej oraz potencjalnych skutków dla fauny. W dokumencie zawarto rekomendacje dotyczące minimalizacji negatywnego wpływu tych elementów, m.in. poprzez ograniczenie oświetlenia, hałasu, ruchu pojazdów oraz poprawę warunków sanitarnych w pasie granicznym.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Wskazano również na konieczność monitorowania wpływu infrastruktury granicznej na populację zwierząt oraz siedliska. Plan ma charakter ramowy i nie obejmuje szczegółowych procedur zarządzania infrastrukturą wojskową, gdyż kwestie te pozostają poza zakresem kompetencji dokumentu. Niemniej jednak, w ramach działań koordynacyjnych i konsultacyjnych, przewidziano mechanizmy umożliwiające zgłaszanie zagrożeń oraz uwzględnianie ich w procesie ewaluacji i aktualizacji Planu. Wdrożenie cyklicznych raportów ewaluacyjnych oraz funkcjonowanie Rady Naukowo-Społecznej zapewniają możliwość bieżącego reagowania na nowe wyzwania i włączania głosu społeczności lokalnej w proces zarządzania Obiektem.
239	Osoba prywatna	rozdz. 6 „Zarządzanie i monitoring”	Str. 90–99	Plan oddaje zarządzanie w ręce instytucji centralnych i organizacji zewnętrznych, pomijając mieszkańców i samorządy.	Taki model zarządzania łamie zasadę pomocniczości i stoi w sprzeczności z Konwencją UNESCO 1972, która wymaga włączenia społeczności lokalnych. Brak perspektywy uczestnictwa mieszkańców prowadzi do destabilizacji społecznej – ludzie czują się wykluczeni i zagrożeni utratą wpływu na swoje otoczenie.	Wyjaśniono	Wskazana w uwadze lokalizacja informacji w rozdziale i na stronach Planu jest niezgodna ze stanem faktycznym – na podanych stronach nie znajdują się treści, do których odnosi się uwaga. Weryfikacja dokumentu nie potwierdza obecności wskazanych zapisów w tych miejscach. Model zarządzania przedstawiony w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska nie wyklucza udziału społeczności lokalnej ani samorządów. Wręcz przeciwnie – dokument przewiduje ich formalne uczestnictwo w procesie wdrażania i monitorowania Planu poprzez Radę Naukowo-Społeczną Obiektu, której skład obejmuje przedstawicieli gmin regionu, organizacji lokalnych oraz instytucji naukowych. Rada ta pełni funkcję doradczą wobec Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem i stanowi mechanizm włączania lokalnych głosów w proces decyzyjny. Zgodnie z zapisami Planu, wdrażanie działań odbywa się również poprzez dokumenty planistyczne i programowe uchwalane przez samorządy lokalne, co oznacza, że jednostki samorządu terytorialnego zachowują istotną rolę w kształtowaniu polityki przestrzennej i rozwojowej regionu. Plan nie narusza zasady pomocniczości – działania centralne mają charakter koordynacyjny i służą realizacji zobowiązań międzynarodowych wynikających z Konwencji UNESCO z 1972 roku, która wymaga skutecznej ochrony Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. W dokumencie podkreślono znaczenie partycypacji społecznej, zarówno na etapie opracowywania Planu, jak i jego wdrażania. Przewidziano cykliczne raporty ewaluacyjne, które będą upowszechniane i omawiane z udziałem różnych grup interesariuszy, w tym mieszkańców. Taki model zarządzania ma na celu zapewnienie transparentności, otwartości na dialog oraz trwałego zaangażowania społeczności lokalnej w ochronę i rozwój regionu.
240	Osoba prywatna	własność prywatna (lasy w otulinie BPN)	Str. 28–34 i 120–130	własność prywatna (lasy w otulinie BPN) Plan wprowadza zakazy i ograniczenia także na terenach prywatnych, nie przewidując rekompensat ani konsultacji z właścicielami.	To naruszenie Konstytucji RP (art. 21 i 64) oraz EKPC. Właściciele prywatnych lasów mogą stracić prawo do użytkowania swoich gruntów i do czerpania z nich dochodów. To rodzi strach o przyszłość i zniechęca do inwestowania w lokalne gospodarstwa czy usługi.	Wyjaśniono	Wskazana w uwadze lokalizacja informacji w rozdziale i na stronach Planu jest niezgodna ze stanem faktycznym – na podanych stronach nie znajdują się treści, do których odnosi się uwaga. Weryfikacja dokumentu nie potwierdza obecności wskazanych zapisów w tych miejscach. Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska nie obejmuje gruntów prywatnych. Do Obiektu włączone zostały wyłącznie tereny zarządzane przez Białowiecki Park Narodowy oraz jednostki Lasów Państwowych. W związku z tym Plan nie wprowadza żadnych zakazów ani ograniczeń dotyczących użytkowania lasów

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							prywatnych, nie ingeruje w prawa właścicieli nieruchomości i nie narusza przepisów Konstytucji RP ani Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.
241	Osoba prywatna	rozdz. 7 „Rozwój lokalny i turystyka”	Str. 120–125	Plan ogranicza działalność gospodarczą mieszkańców i samorządów. Narzuca z góry koncepcję „Bram do Puszczy”, która nie ma społecznej akceptacji i odcina lokalne firmy od turystyki.	W regionie, gdzie turystyka i agroturystyka stanowią podstawę utrzymania wielu rodzin, brak miejsca dla lokalnych inicjatyw w planie oznacza powolne wygaszanie biznesów. Wprowadzenie „Bram do Puszczy” faworyzuje podmioty zewnętrzne kosztem lokalnych przedsiębiorców. To sprzeczne z art. 1 Protokołu nr 1 EKPC (prawo do prowadzenia działalności gospodarczej).	Wyjaśniono	Wskazana w uwadze lokalizacja informacji w rozdziale i na stronach Planu jest niezgodna ze stanem faktycznym – na podanych stronach nie znajdują się treści, do których odnosi się uwaga. Weryfikacja dokumentu nie potwierdza obecności wskazanych zapisów w tych miejscach. Plan zarządzania nie przewiduje ograniczenia dostępu mieszkańców do Puszczy Białowieskiej ani nie zakłada stworzenia „rezerwatu” w rozumieniu izolacji społeczności lokalnych. Koncepcja „Bram do Puszczy” nie ma charakteru restrykcyjnego – jej celem jest uporządkowanie i ukierunkowanie ruchu turystycznego w sposób sprzyjający ochronie Obiektu oraz rozwojowi lokalnej gospodarki. Wskazane lokalizacje „bram” (np. Hajnówka) mają pełnić funkcję centrów obsługi turystów, a nie punktów kontroli dostępu. Plan nie narzuca rozwiązań wykluczających lokalne inicjatywy ani nie faworyzuje podmiotów zewnętrznych. Wręcz przeciwnie – dokument wskazuje na potrzebę rozwoju zrównoważonej turystyki, która uwzględnia potencjał lokalnych przedsiębiorców, w tym agroturystyki, usług przewodnickich, gastronomii i edukacji przyrodniczej. Zgodnie z zapisami Planu, rozwój infrastruktury turystycznej ma być realizowany w sposób przyjazny środowisku, z poszanowaniem lokalnych tradycji i potrzeb mieszkańców. Koncepcja „Bram do Puszczy” została oparta na analizach eksperckich i nie stanowi zamkniętego systemu – jej wdrożenie wymaga dalszych konsultacji i współpracy z samorządami oraz lokalnymi podmiotami gospodarczymi. Plan nie wprowadza ograniczeń w prowadzeniu działalności gospodarczej ani nie narusza prawa do jej wykonywania, gwarantowanego m.in. przez art. 1 Protokołu nr 1 do EKPC. Przeciwnie – dokument zakłada, że ochrona Obiektu może i powinna współistnieć z rozwojem lokalnej przedsiębiorczości, a działania w zakresie turystyki mają służyć wzmocnieniu potencjału regionu.
242	Osoba prywatna	3.3 „Kryteria degradacji”	Str. 36-45	Kryteria degradacji do stref są niejasne i dowolne. Prowadzi to do błędnych przypisań, które bezpośrednio ograniczają mieszkańców w korzystaniu z własności i infrastruktury.	Dowolność decyzji i brak transparentności to źródło poczucia destabilizacji. Mieszkańcy obawiają się, że w każdej chwili mogą utracić prawo do korzystania z własnych działek, lasów czy łąk, bez wyjaśnienia i bez rekompensaty. To łamanie podstawowych praw obywatelskich.	Nie uwzględniono	Wskazana w uwadze lokalizacja informacji w rozdziale i na stronach Planu jest niezgodna ze stanem faktycznym – na podanych stronach nie znajdują się treści, do których odnosi się uwaga. Weryfikacja dokumentu nie potwierdza obecności wskazanych zapisów w tych miejscach. Uwaga jest niezrozumiała. Podany rozdział nie występuje w Planie zarządzania.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
243	Osoba prywatna			1. Konieczność całkowitego zakazu gospodarki leśnej Ostatnie osiem lat, od wyroku Trybunału Sprawiedliwości UE i decyzji polskich sądów, były najlepszym czasem dla Puszczy od ponad stulecia. Po opuszczeniu Puszczy przez harvestery w 2017 roku przyroda odzyskała dawną dynamikę – las zaczął dziczeć, wracały rzadkie gatunki, kornik okazał się sprzymierzeńcem bioróżnorodności, a obawy o brak drewna dla mieszkańców nie znalazły potwierdzenia. Drewno na opał jest dostępne poza Puszczą, a sama Puszcza zyskała niezwykłą odporność na pożary dzięki bogactwu martwego drewna zatrzymującego wilgoć. Zgoda na jakąkolwiek formę pozyskania drewna – czy to pod pretekstem „usuwania”, czy „przebudowy” – oznaczałaby cofnięcie się do czasów dewastacji. Plan powinien jednoznacznie zakazywać gospodarki leśnej, wywozu drewna i sprzedaży surowca na całym obszarze. Jedynym wyjątkiem mogą być działania ściśle związane z bezpieczeństwem publicznym – np. usunięcie drzew grożących przewróceniem się na drogi. I w tych przypadkach drewno powinno pozostać na miejscu, aby dalej pełniło swoją funkcję ekologiczną. 2. Nie wolno poluzowywać ochrony Historia Puszczy pokazuje, że wszelkie „furtki” w przepisach są wykorzystywane do powrotu wycinek. Obecny projekt Planu otwiera takie możliwości, np. dopuszczając usuwanie drewna w niejasnych sytuacjach czy aktywną przebudowę drzewostanów w strefie 4b. To krok wstecz. Ochrona Puszczy powinna być uszczelniona, a nie liberalizowana. Politycy powinni jasno zadeklarować: powrotu gospodarki leśnej w Puszczy Białowieskiej nie będzie. 3. Fragmentacja siedlisk i infrastruktura Jednym z najpoważniejszych zagrożeń jest fragmentacja siedlisk. Budowa zapory granicznej spowodowała utratę co najmniej 50 km² lasu i przecięła naturalne korytarze migracyjne. Tymczasem Plan pomija kwestię utraty siedlisk, koncentrując się wyłącznie na „fragmentacji”. To poważne niedopatrzenie. Modernizacja, asfaltowanie i poszerzanie dróg leśnych w każdej strefie – nawet w obszarach ściśle chronionych – grozi dalszą degradacją. Plan powinien zawierać: program defragmentacji, analizę aktualnego stanu rozdrobnienia, monitoring (gęstość dróg, natężenie ruchu, obszary bezdróg, liczba kolizji ze zwierzętami), zakaz asfaltowania i poszerzania dróg leśnych, strategię ograniczania ruchu w okresach migracji (np. na drodze Narewowskiej).	Uzasadnieniem jest wyjątkowość tego lasu oraz statusu UNESCO.	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska jednoznacznie wyklucza możliwość prowadzenia gospodarki leśnej w rozumieniu pozyskiwania drewna w celach gospodarczych. Zakaz ten obowiązuje od momentu złożenia wniosku renowacyjnego w 2014 roku i został utrzymany w obecnym dokumencie. Pozyskanie drewna może wystąpić wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych w ściśle określonych przypadkach i na ograniczonym obszarze (strefy 4a i 4b), zgodnie z zasadami zarządzania obiektem UNESCO. Plan nie przewiduje budowy nowych dróg na terenie Obiektu. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w tym dróg przeciwpożarowych i granicznych, wynikające z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa. Jednocześnie dokument zawiera rekomendacje dotyczące pozostawienia nieużytkowanych dróg do naturalnej sukcesji, co wspiera ograniczanie fragmentacji siedlisk. W ramach działania 3.2.1 zaplanowano działania zapobiegające fragmentacji i izolacji siedlisk. W zakresie łowiectwa, Plan zakłada zakaz polowań w strefach 1 i 2. W strefach 3 i 4 dopuszcza się działania zaradcze wobec inwazyjnych gatunków obcych, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa krajowego i unijnego. Plan nie wprowadza zmian w zasadach obowiązujących w strefie buforowej, która formalnie nie stanowi części Obiektu. W odniesieniu do ochrony zasobów wodnych, Plan przewiduje działania renaturyzacyjne, w tym odtwarzanie bagiennych stref buforowych, zwiększanie retencji krajobrazowej oraz poprawę funkcjonalności ekosystemów wodnych. Choć dokument nie zawiera szczegółowych zapisów dotyczących bobra europejskiego, rekomendacje eksperckie wskazują na konieczność realizacji działań zgodnych z jego funkcją ekosystemową. Kwestie związane z ewentualnymi szkodami oraz rekompensatami dla właścicieli gruntów są regulowane przez odrębne przepisy prawa i nie należą do zakresu Planu. Plan nie ogranicza prowadzenia badań naukowych. Przewiduje opracowanie Zasad Eksploracji Naukowej dla całego Obiektu, mających na celu uporządkowanie procedur i zapewnienie zgodności z celami ochrony. Proces opiniowania projektów badawczych przez rady naukowe ma charakter doradczy i nie stanowi mechanizmu zatwierdzającego. Dokument promuje współpracę z międzynarodową społecznością naukową oraz instytucjami badawczymi działającymi na terenie Puszczy. Struktura zarządzania Obiektem uwzględnia udział przedstawicieli społeczności lokalnej w Radzie Naukowo-Społecznej, która pełni funkcję doradczą wobec Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem. Przewidziano cykliczną ewaluację wdrażania Planu oraz upowszechnianie wyników, co zapewnia transparentność i możliwość udziału interesariuszy w procesie zarządzania. W zakresie finansowania, Plan wskazuje na konieczność zapewnienia skutecznych środków finansowych, szacując, że

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				4. Podstrefa 4b – zagrożenie dla naturalnych procesów Działania przewidziane w podstrefie 4b, czyli aktywna przebudowa drzewostanów (nasadzenie, pielęgnacja, ochrona sadzonek), oznaczają odejście od idei ochrony naturalnych procesów. To utrata wyjątkowej okazji, by obserwować, jak las samodzielnie regeneruje się i dostosowuje do zmian klimatu. Puszcza może być światowym wzorem odbudowy zdegradowanych ekosystemów – ale tylko jeśli pozwolimy jej działać. Substrefa 4b powinna zostać przeklasyfikowana na strefę biernej ochrony (4c). 5. Łowiectwo w otulinie Plan dopuszcza polowania w buforze, a nawet w enklawach w samym sercu Puszczy. To miejsca o szczególnej wartości przyrodniczej, które pełnią rolę ostoi dla wielu gatunków, w tym rzadkich ptaków. Polowania z nęceniem i dokarmianiem zaburzają naturalne procesy – zmieniają dynamikę drapieżnik–ofiara, wpływają na rozmieszczenie gatunków i ich aktywność. Plan powinien: wprowadzić zakaz polowań w centralnych enklawach, opracować naukowo uzasadniony plan gospodarowania populacjami zwierząt, wykluczyć odstrzał ptaków i dużych ssaków, ograniczyć dokarmianie i nęcenie, zakazać stosowania ołowianej amunicji. 6. Renaturyzacja stosunków wodnych i rola bobra Plan nie docenia roli bobrów w kształtowaniu stosunków wodnych. Bobry są kluczowymi „inżynierami ekosystemu” – zwiększają retencję, spowalniają odpływ wód, przeciwdziałają suszy i tworzą siedliska dla wielu gatunków. W obliczu zmian klimatu i spadku poziomu wód gruntowych ich rola jest nie do przecenienia. Plan powinien: uwzględnić działania ochronne dla bobrów, zakazać niszczenia tam i siedlisk, wprowadzić system rekompensat dla właścicieli terenów zalewanych przez bobrowe żeremia. 7. Nauka i badania Puszcza Białowieża od dziesięcioleci jest naturalnym laboratorium dla badań nad bioróżnorodnością i funkcjonowaniem ekosystemów. To dzięki nauce Puszcza została objęta ochroną i			realizacja działań do 2030 roku wyniesie ok. 61 mln zł, a w latach 2031–2035 ok. 46 mln zł. Finansowanie będzie pochodzić ze środków Zarządców, funduszy krajowych i europejskich oraz planowanego funduszu Pełnomocnika. Szacunkowe koszty będą weryfikowane na etapie realizacji projektów, a lista źródeł finansowania pozostaje otwarta.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				wpisana na listę UNESCO. Dlatego niepokojące jest, że Plan przewiduje nowe bariery administracyjne dla badań – konieczność dodatkowych opinii i zgód. Badania naukowe są już objęte systemem zezwoleń i nie wymagają powielania procedur. Rola rad społeczno-naukowych powinna ograniczać się do monitorowania projektów i włączania wyników badań do zarządzania adaptacyjnego. Plan powinien zamiast tego stworzyć program wspierający badania i zapewniający udział międzynarodowej społeczności naukowej. 8. Przejrzystość i udział społeczny Plan przewiduje powołanie Komisarza ds. zarządzania, jednak bez określenia transparentnych zasad wyboru. Ta kluczowa funkcja powinna być obsadzana w drodze otwartego konkursu, z jasnymi kryteriami kompetencyjnymi. Skoro Puszcza Białowieża jest dobrem światowego dziedzictwa, proces konsultacyjny powinien być otwarty również dla społeczności międzynarodowej. Udostępnienie dokumentów w języku angielskim byłoby elementarnym przejawem transparentności i konsekwencją deklarowanej wizji. Podsumowanie Puszcza Białowieża pokazała przez ostatnie osiem lat, że najlepiej radzi sobie bez ingerencji. Żaden argument – ani gospodarczy, ani polityczny – nie może uzasadniać powrotu do wycinek. Ochrona tego wyjątkowego lasu powinna zostać wzmocniona, a nie osłabiona. Projekt Planu w obecnej formie jest niewystarczający. Wymaga dopisania jednoznacznych zakazów gospodarki leśnej i wywozu drewna, zakazu asfaltowania dróg i rozbudowy infrastruktury, ograniczenia polowań i wsparcia dla badań naukowych. Jedynie w ten sposób Polska wypełni zobowiązania wobec UNESCO i przyszłych pokoleń.			
244	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Strefy 4b i 4c powinny być wyłączone z jakiegokolwiek gospodarki leśnej	Naturalność procesów Puszczy - jej terenów leśnych - powinna być priorytetem ochrony, zatem jakiegokolwiek, nawet drobne działania człowieka, powinny nie mieć miejsca. Nie ma innych takich lasów nizinnych w Europie, także zostawmy ten niewielki skrawek przyrodzie. Wycinanie, nasadzenie, dbanie o młodniki - to wszystko stoi w sprzeczności z dbałością o procesy naturalne zachodzące w puszczańskich lasach. Niech decyduje przyroda.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
245	Osoba prywatna	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach + Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu (...)		Należy się upewnić, że na terenie całej Puszczy (czyli we wszystkich czterech strefach) nie można budować nowych i udrażniać lub poszerzać istniejących dróg, w szczególności dróg dla pojazdów kołowych, również pod pretekstem działań przeciwpożarowych.	Przeprowadzona parę lat temu zmiana nawierzchni i ulepszenie drogi narewowskiej jasno pokazało, że takie praktyki są szkodliwe dla ekosystemu Puszczy i było to z perspektywy ochrony przyrody - błędem. Konieczne jest upewnienie się, że podobne błędy nie będą popełniane w przyszłości, niezależnie od strefy.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
246	Osoba prywatna	rozdz. 4 „Identyfikacja zagrożeń”	Str. 50–60	rak wskazania pożarów jako kluczowego ryzyka. Pominięcie realnych zagrożeń związanych z kryzysem granicznym i składu amunicji w strefie buforowej.	Każdego roku w Puszczy Białowieskiej odnotowuje się realne zagrożenie pożarowe, co potwierdzają plany ochrony przeciwpożarowej i ćwiczenia organizowane przez LP, PSP i OSP. Brak uwzględnienia tego ryzyka oznacza narażenie mieszkańców na utratę bezpieczeństwa. Kryzys graniczny - brak współpracy ze stroną Białoruską i skład amunicji są elementami istniejącymi, które trzeba uwzględniać w każdym planie zarządzania.	Wyjaśniono	Wskazana w uwadze lokalizacja informacji w rozdziale i na stronach Planu jest niezgodna ze stanem faktycznym – na podanych stronach nie znajdują się treści, do których odnosi się uwaga. Weryfikacja dokumentu nie potwierdza obecności wskazanych zapisów w tych miejscach. Plan zarządzania uwzględnia zagrożenie pożarowe jako jedno z kluczowych ryzyk dla integralności Obiektu, zgodnie z rekomendacjami UNESCO. W dokumencie wskazano potrzebę utrzymania infrastruktury przeciwpożarowej oraz zapewnienia odpowiednich procedur reagowania kryzysowego. Działania te są realizowane w ramach istniejących kompetencji zarządców terenu, w szczególności Białowieskiego Parku Narodowego i PGL Lasy Państwowe, które dysponują odpowiednimi zasobami i procedurami w zakresie ochrony przeciwpożarowej. Obecność zapory granicznej oraz infrastruktury wojskowej została uwzględniona w analizie zagrożeń, w tym w kontekście fragmentacji siedlisk, presji antropogenicznej oraz potencjalnych skutków dla fauny. W dokumencie zawarto rekomendacje dotyczące minimalizacji negatywnego wpływu tych elementów, m.in. poprzez ograniczenie oświetlenia, hałasu, ruchu pojazdów oraz poprawę warunków sanitarnych w pasie granicznym. Wskazano również na konieczność monitorowania wpływu infrastruktury granicznej na populację zwierząt oraz siedliska. Plan ma charakter ramowy i nie obejmuje szczegółowych procedur zarządzania infrastrukturą wojskową, gdyż kwestie te pozostają poza zakresem kompetencji dokumentu. Niemniej jednak, w ramach działań koordynacyjnych i konsultacyjnych, przewidziano mechanizmy umożliwiające zgłaszanie zagrożeń oraz uwzględnianie ich w procesie ewaluacji i aktualizacji Planu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Wdrożenie cyklicznych raportów ewaluacyjnych oraz funkcjonowanie Rady Naukowo-Społecznej zapewniają możliwość bieżącego reagowania na nowe wyzwania i włączania głosu społeczności lokalnej w proces zarządzania Obiektem.
247	Osoba prywatna	6 „Zarządzanie i monitoring”	90–99	Mieszkańcy i samorządy nie są wskazani jako partnerzy w procesie zarządzania. Wskazano jedynie instytucje centralne i organizacje zewnętrzne.	Lokalne społeczności ponoszą bezpośrednie skutki decyzji zawartych w planie – w zakresie gospodarki, turystyki i bezpieczeństwa. Brak ich udziału narusza zasadę pomocniczości i stoi w sprzeczności z Europejską Kartą Samorządu Lokalnego (art. 4). Mieszkańcy powinni być stroną procesu decyzyjnego, a nie tylko odbiorcą ogólnych ustaleń.	Wyjaśniono	Wskazana w uwadze lokalizacja informacji w rozdziale i na stronach Planu jest niezgodna ze stanem faktycznym – na podanych stronach nie znajdują się treści, do których odnosi się uwaga. Weryfikacja dokumentu nie potwierdza obecności wskazanych zapisów w tych miejscach. Model zarządzania przedstawiony w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska nie wyklucza udziału społeczności lokalnej ani samorządów. Wręcz przeciwnie – dokument przewiduje ich formalne uczestnictwo w procesie wdrażania i monitorowania Planu poprzez Radę Naukowo-Społeczną Obiektu, której skład obejmuje przedstawicieli gmin regionu, organizacji lokalnych oraz instytucji naukowych. Rada ta pełni funkcję doradczą wobec Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem i stanowi mechanizm włączania lokalnych głosów w proces decyzyjny. Zgodnie z zapisami Planu, wdrażanie działań odbywa się również poprzez dokumenty planistyczne i programowe uchwalane przez samorządy lokalne, co oznacza, że jednostki samorządu terytorialnego zachowują istotną rolę w kształtowaniu polityki przestrzennej i rozwojowej regionu. Plan nie narusza zasady pomocniczości – działania centralne mają charakter koordynacyjny i służą realizacji zobowiązań międzynarodowych wynikających z Konwencji UNESCO z 1972 roku, która wymaga skutecznej ochrony Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. W dokumencie podkreślono znaczenie partycypacji społecznej, zarówno na etapie opracowywania Planu, jak i jego wdrażania. Przewidziano cykliczne raporty ewaluacyjne, które będą upowszechniane i omawiane z udziałem różnych grup interesariuszy, w tym mieszkańców. Taki model zarządzania ma na celu zapewnienie transparentności, otwartości na dialog oraz trwałego zaangażowania społeczności lokalnej w ochronę i rozwój regionu.
248	Osoba prywatna	własność prywatna (lasy w otulinie BPN)	Str. 28–34 oraz 120–130	Plan nie uwzględnia praw właścicieli prywatnych lasów w otulinie BPN i w obiekcie UNESCO. Brak mechanizmów rekompensat i wsparcia finansowego przy nakładaniu ograniczeń w użytkowaniu gruntów. Strefowanie i zakazy zostały narzucone w sposób jednolity, bez analizy form własności i bez konsultacji z właścicielami.	Własność prywatna jest chroniona konstytucyjnie i międzynarodowo. Ograniczanie prawa właścicieli bez odszkodowań jest niezgodne z art. 21 i 64 Konstytucji RP oraz art. 1 Protokołu nr 1 do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Plan nie przewiduje rekompensat ani programów wsparcia, co naraża właścicieli na straty ekonomiczne i konflikty społeczne.	Wyjaśniono	Wskazana w uwadze lokalizacja informacji w rozdziale i na stronach Planu jest niezgodna ze stanem faktycznym – na podanych stronach nie znajdują się treści, do których odnosi się uwaga. Weryfikacja dokumentu nie potwierdza obecności wskazanych zapisów w tych miejscach. Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska nie obejmuje gruntów prywatnych. Do Obiektu włączone zostały wyłącznie tereny zarządzane przez Białowieński Park Narodowy oraz jednostki Lasów Państwowych. W związku z tym Plan nie wprowadza żadnych zakazów ani ograniczeń dotyczących użytkowania lasów prywatnych, nie ingeruje w prawa właścicieli nieruchomości i nie narusza przepisów Konstytucji RP ani Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
249	Osoba prywatna	rozdz. 3.3 „Kryteria degradacji”	Str. 36–45	Kryteria przyjęte do wyznaczania stref są oderwane od rzeczywistości i prowadzą do błędnych przypisań (np. obszary użytkowane przez mieszkańców trafiają do stref o najwyższych ograniczeniach).	Błędy w mapach i kryteriach prowadzą do sytuacji, w której mieszkańcy tracą możliwość korzystania z infrastruktury lub prowadzenia działalności gospodarczej. To generuje nieufność i poczucie wykluczenia. Plan powinien opierać się na rzetelnej diagnozie terenowej i uwzględniać potrzeby lokalnych społeczności.	Wyjaśniono	Wskazana w uwadze lokalizacja informacji w rozdziale i na stronach Planu jest niezgodna ze stanem faktycznym – na podanych stronach nie znajdują się treści, do których odnosi się uwaga. Weryfikacja dokumentu nie potwierdza obecności wskazanych zapisów w tych miejscach. Uwaga jest niezrozumiała. Podany rozdział nie występuje w Planie zarządzania.
250	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	135	Jestem przeciwna pozyskaniu drewna w strefie 4b	Uważam za niekonieczną wycinkę w strefie 4b, mającą na celu przebudowę drzewostanów w miejscach, gdzie gatunki drzew zostały posadzone niezgodnie z siedliskiem. Myślę, że lepszym rozwiązaniem byłoby ich pozostawienie bez ingerencji człowieka. Natomiast biorąc pod uwagę niewielki udział procentowy tej strefy (0,15%) cieszę się, że byłoby to na bardzo niewielkim obszarze.	Nie uwzględniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renowacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
251	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej na terenie Obiektu	Puszcza Białowieska zasługuje na pełną ochronę – nie powinno się w niej prowadzić żadnych wycinek, usuwać martwych drzew ani sadzić nowych. Obiekt musi pozostać wolny od gospodarki leśnej i polowań, bo jego największą wartością jest wysoki stopień naturalności.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
252	Fundacja Noga w łapę	rozdz. 6.4,	str. 133	Chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO.	Wartością Puszczy Białowieskiej są naturalne procesy toczące się w niej od tysięcy lat. Wszelkie przejawy gospodarki leśnej polegające na pozyskaniu drewna zakłócają te procesy,. Panujące obecnie warunki klimatyczne już same w sobie mają destrukcyjny wpływ na Puszczę, Do tego dochodzą różne formy antropopresji. W zaniechaniu gospodarki leśnej widzę szansę na utrzymanie i poprawę stabilności ekosystemu i na jego bezpieczne trwanie dla kolejnych pokoleń.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
253	KSLiOŚ ZZ "Budowlani" Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach	rozdz. 3.2 „Strefowanie	Str. 28–34	Zmniejszenie strefy IV do ok. 4% powierzchni praktycznie eliminuje możliwość czynnej ochrony. To arbitralne i sprzeczne z systemem strefowania z 2014 r.	Skutkiem będzie redukcja zatrudnienia w nadleśnictwach jak również depopulacja i brak dywersyfikacji gospodarki lokalnej gospodarki co prowadzi do zubożenia społeczeństwa, migracji, utraty tożsamości lokalnej. Strefa IV w planie z 2014 r. obejmowała większy obszar i umożliwiała prowadzenie działań czynnych, które były podstawą ochrony różnorodności biologicznej oraz zatrudnienia. Redukcja tej strefy stoi w sprzeczności z zasadą ciągłości gospodarki leśnej oraz ochrony przeciwpożarowej. Ograniczenie strefy IV spowoduje nie tylko likwidację miejsc pracy, ale również osłabienie integralności obiektu i bezpieczeństwa mieszkańców.	Wyjaśniono	Zmiana powierzchni strefy IV została przeprowadzona w oparciu o zalecenia UNESCO oraz aktualne wytyczne dotyczące ochrony Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. Ograniczenie tej strefy nie eliminuje możliwości prowadzenia czynnej ochrony – działania takie są nadal możliwe na wyznaczonych obszarach, w szczególności tam, gdzie są one niezbędne dla zachowania określonych typów siedlisk lub bezpieczeństwa publicznego. Redukcja powierzchni strefy IV wynika z konieczności dostosowania systemu strefowania do aktualnych standardów ochrony przyrody oraz zobowiązań międzynarodowych, które wymagają objęcia większości obszaru bierną ochroną, ograniczającą ingerencję człowieka do minimum. Takie podejście jest zgodne z rekomendacjami Komitetu Światowego Dziedzictwa i nie stoi w sprzeczności z zasadą integralności Obiektu. Plan zarządzania nie przewiduje likwidacji miejsc pracy ani ograniczenia bezpieczeństwa mieszkańców – działania ochronne, w tym przeciwpożarowe, są nadal realizowane przez odpowiednie służby i instytucje. Ponadto, dokument nie ogranicza możliwości rozwoju lokalnej gospodarki, a wręcz przeciwnie – zakłada wsparcie dla zrównoważonej turystyki, edukacji i inicjatyw społecznych, co sprzyja dywersyfikacji źródeł dochodu w regionie. System strefowania został dostosowany do aktualnych wymogów ochrony przyrody i nie narusza ciągłości działań ochronnych ani integralności Obiektu.
254	KSLiOŚ ZZ "Budowlani" Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach	rozdz. 3.3 „Kryteria degradacji”	Str. 36–45,	Kryteria wyznaczania stref są niejasne i niepoparte badaniami terenowymi.	Plan pomija podstawowe instrumenty ochrony przyrody i bezpieczeństwa, które są realizowane od dziesięcioleci przez leśników. W raporcie UNESCO (2018) podkreślono, że całkowite wyłączenie czynnej ochrony grozi destabilizacją siedlisk. Brak odwołań do ochrony przeciwpożarowej narusza obowiązki wynikające z prawa krajowego (ustawa o lasach, PAD).	Nie uwzględniono	Wskazana w uwadze lokalizacja informacji w rozdziale i na stronach Planu jest niezgodna ze stanem faktycznym – na podanych stronach nie znajdują się treści, do których odnosi się uwaga. Weryfikacja dokumentu nie potwierdza obecności wskazanych zapisów w tych miejscach. Uwaga jest niezrozumiała. Podany rozdział nie występuje w Planie zarządzania.
255	KSLiOŚ ZZ "Budowlani" Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach	załączniki mapowe	Str. 140–150	Błędy w granicach stref i przypisaniu obiektów. Brak weryfikacji terenowej – mapy wymagają korekty z udziałem leśników praktyków.	Mapy mają charakter dokumentu wykonawczego i będą podstawą do kolejnych aktów prawnych i decyzji administracyjnych. Błędy na tym poziomie przeniosą się na niższe plany (PUL, PAD), co utrudni ich realizację i może rodzić konsekwencje prawne dla zarządców. Udział leśników praktyków jest niezbędny, aby uniknąć powielania nieścisłości.	Nie uwzględniono	Wskazane w uwadze rozdziały o podanych tytułach nie występują w Planie zarządzania, a na wskazanych stronach nie znajdują się informacje, do których odnosi się uwaga. Ze względu na brak podanych w Planie informacji nie jest możliwe odniesienie się do tej uwagi.
256	KSLiOŚ ZZ "Budowlani" Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach	rozdz. 5.2 „Cele i wskaźniki”	str. 72–80	Wskaźniki ograniczone do biernych procesów (np. ilość martwego drewna). Brak wskaźników dla: różnorodności genetycznej, stanu odnowień, udziału gatunków liściastych, bezpieczeństwa pożarowego, liczby usuniętych drzew niebezpiecznych.	Jednostronne wskaźniki nie pozwolą na obiektywną ocenę realizacji planu. Wskaźniki muszą odzwierciedlać także trwałość gospodarowania lasem, bezpieczeństwo mieszkańców i jakość odnowień. Brak tych wskaźników oznacza, że nie będzie można wykazać skuteczności ochrony ani jej zgodności z dyrektywą siedliskową (92/43/EWG, art. 6 ust. 2–4).	Nie uwzględniono	Wskazane w uwadze rozdziały o podanych tytułach nie występują w Planie zarządzania, a na wskazanych stronach nie znajdują się informacje, do których odnosi się uwaga. Ze względu na brak podanych w Planie informacji nie jest możliwe odniesienie się do tej uwagi.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
257	KSLiOŚ ZZ "Budowlani" Nadleśnictwo Browskie w Gruszkach	rozdz. 5.1 „Zaplanowane działania”	Str. 61–70	Brak zapisów o działaniach czynnych (odnowienia, selektywne usuwanie posuszu, ograniczanie gradacji kornika, zabiegi hodowlane).	Brak odniesienia do obowiązków LP w zakresie bezpieczeństwa pożarowego i publicznego. Brak dbałości o OUV ochrony gatunków. Utrata puli genowych drzew typowo puszczańskich.	Nie uwzględniono	Wskazane w uwadze rozdziały o podanych tytułach nie występują w Planie zarządzania, a na wskazanych stronach nie znajdują się informacje, do których odnosi się uwaga. Ze względu na brak podanych w Planie informacji nie jest możliwe odniesienie się do tej uwagi.
258	KSLiOŚ ZZ "Budowlani" Nadleśnictwo Browskie w Gruszkach	rozdz. Edukacja i turystyka	Str. 110–118	Marginalizowanie roli leśników w edukacji przyrodniczej i turystyce. Jednostronne wskazanie NGO jako podmiotów edukacyjnych.	Leśnicy od dziesięcioleci prowadzą edukację leśną i przyrodniczą, organizują zajęcia terenowe, obsługują ścieżki edukacyjne i oprowadzają turystów. Pominięcie tej roli oznacza deprecjację dorobku edukacyjnego Lasów Państwowych. Jest to także sprzeczne z zasadą równego traktowania podmiotów publicznych i społecznych.	Nie uwzględniono	Wskazane w uwadze rozdziały o podanych tytułach nie występują w Planie zarządzania, a na wskazanych stronach nie znajdują się informacje, do których odnosi się uwaga. Ze względu na brak podanych w Planie informacji nie jest możliwe odniesienie się do tej uwagi.
259	Osoba prywatna	Fragmentacja i utrata siedlisk		Plan nie odnosi się w odpowiedni sposób do fragmentacji siedlisk i ich utraty spowodowanej drogami oraz inną infrastrukturą. Jest to kluczowa kwestia dla integralności Obiektu (Cel 3) oraz dla osiągnięcia celów związanych z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa – Cel 1 (Ochrona niezaburzonych procesów ekologicznych) oraz Cel 2 (Ochrona różnorodności biologicznej na poziomie ekosystemów, gatunków i genów). Po pierwsze, Plan nie uwzględnia ani nawet nie wspomina o istotnym problemie utraty siedlisk; odnosi się jedynie do fragmentacji i izolacji siedlisk. Utrata siedlisk była szczególnie znacząca (co najmniej 50 km ² , a zapewne około 80 km ²) w związku z budową muru granicznego i powiązanej z nim infrastruktury oraz działań w strefie granicznej. Zezwolenie na utrzymanie leśnych dróg we wszystkich strefach – w tym w strefach ściśle i częściowo chronionych – stanowi poważne zagrożenie dla integralności Obiektu. Do tego zmiana nawierzchni, poszerzanie leśnych dróg i ich utrzymywanie nieuchronnie fragmentuje siedliska, obniża ich jakość i przyspiesza utratę siedlisk. Działania wymienione w Planie koncentrują się wyłącznie na zapobieganiu dalszej fragmentacji, bez ani jednego działania mającego na celu zmniejszenie już wysokiego poziomu fragmentacji, który obecnie jest dodatkowo nasilony przez mur graniczny i związaną z nim infrastrukturę. Plan powinien obejmować przygotowanie zarówno programu defragmentacji, jak i analizy obecnego poziomu fragmentacji, wspieranej przez wyraźne wskaźniki monitorowania (np. gęstość dróg, natężenie ruchu, obszary wolne od dróg; patrz Ibisch i in., 2016, Science). Zarówno analiza fragmentacji, jak i program defragmentacji, powinny przyjąć szerszą perspektywę, uwzględniając nie tylko drogi publiczne, ale także ścieżki rowerowe, tory kolejowe i każdą infrastrukturę umożliwiającą dostęp człowieka. Powinny również obejmować działania takie jak usuwanie lub nieutrzymywanie zbędnych dróg szkodliwych ekologicznie; monitorowanie wpływu dróg (np. natężenie ruchu, śmiertelność zwierząt); oraz strategię ograniczania ruchu, takie jak progi zwalniające w celu zmniejszenia prędkości pojazdów. Od czasu modernizacji w 2020 r. droga Narewowska odnotowuje znacznie większy ruch niż przewidywano, co skutkuje istotną śmiertelnością zwierząt. Droga ta powinna być lepiej zarządzana, dopuszczając jedynie ruch rowerowy i lokalny, a w okresach migracji zwierząt czasowo zamykana. Asfaltowanie i poszerzanie istniejących leśnych dróg w		Wyjaśniono	Plan zarządzania odnosi się do problematyki fragmentacji i izolacji siedlisk jako jednego z kluczowych zagrożeń dla integralności Obiektu, co znajduje odzwierciedlenie w celach i działaniach Planu, w szczególności w ramach Celu 3. W dokumencie przewidziano m.in. zapobieganie dalszej fragmentacji poprzez ograniczenie budowy nowych dróg, rekomendacje dotyczące pozostawiania nieużytkowanych dróg do naturalnej sukcesji oraz działania na rzecz utrzymania i poprawy łączności ekologicznej. Plan nie przewiduje budowy nowych dróg na terenie Obiektu, a utrzymanie istniejącej infrastruktury drogowej jest ograniczone do niezbędnych działań związanych z bezpieczeństwem przeciwpożarowym i ochroną granicy państwowej. Wskazano również na konieczność monitorowania wpływu infrastruktury na siedliska oraz prowadzenia analiz dotyczących fragmentacji i izolacji siedlisk. W odniesieniu do utraty siedlisk w wyniku budowy zapor granicznej oraz powiązanej infrastruktury, Plan zawiera analizę zagrożeń oraz rekomendacje dotyczące minimalizacji negatywnego wpływu tych elementów na ekosystem. Przewidziano także działania mające na celu poprawę łączności ekologicznej, w tym usuwanie zbędnych ogrodzeń oraz monitorowanie populacji zwierząt. Plan ma charakter ramowy i nie obejmuje szczegółowego programu defragmentacji, jednak przewiduje możliwość aktualizacji i rozszerzenia działań w odpowiedzi na wyniki monitoringu oraz nowe wyzwania. Wskazane postulaty dotyczące szczegółowych analiz i wskaźników mogą zostać uwzględnione na etapie wdrażania i ewaluacji Planu, zgodnie z zasadami adaptacyjnego zarządzania.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				obrębnie Obiektu powinno być surowo zabronione. Ogrodzenia, które dodatkowo przyczyniają się do fragmentacji i utraty siedlisk, powinny zostać rozebrane zarówno na terenie Obiektu, jak i w leśnych częściach strefy buforowej, aby przywrócić łączność ekologiczną. Na koniec, liczne badania wykazują bezpośredni związek między gęstością dróg/ruchu a zwiększonym ryzykiem pożarów – jest to istotne zagadnienie, które Plan ignoruje.			
260	Osoba prywatna	Polowania na terenie Obiektu i w strefach buforowych		(3) Polowania powinny być ściśle regulowane również w strefie buforowej i niedozwolone w częściach strefy buforowej znajdujących się wewnątrz Obiektu. W polska część Obiektu obejmuje polany wsi Białowieża, Pogorzelce, Teremiski, Budy i Masiewo. Ich położenie wewnątrz Obiektu, stosunkowo niewielki rozmiar, wysoka wartość ekologiczna dla licznych gatunków zwierząt (np. orlik krzykliwy <i>Aquila pomarina</i>, czy derkacz <i>Crex crex</i>), znaczenie dla odwiedzających i rekreacji (np. obserwacja żubrów <i>Bison bonasus</i>) oraz minimalne wykorzystanie rolnicze przemawiają przeciwko polowaniom w tych częściach strefy buforowej. Polowania na tych polanach oznaczałyby pozyskiwanie zwierząt z centralnych obszarów Obiektu, przekształcając te polany w tzw. „habitat pochłaniający” (sink habitat) lub w pułapki ekologiczne. Jest to szczególnie niepokojące, ponieważ praktyki łowieckie często obejmują przynęcanie i dokarmianie sztuczne, które trudno kontrolować. Takie działania zakłócają naturalne procesy ekologiczne, w tym dynamikę drapieżnik–ofiara, wzorce aktywności i przemieszczania się gatunków oraz rozsiewanie nasion. Plan powinien wyznaczyć zasady dotyczące polowań w strefie buforowej oraz promować opracowanie dla strefy buforowej zintegrowanego, opartego na nauce planu łowieckiego uwzględniającego obecność dużych drapieżników i żubrów oraz poniesionych przez nie utraty siedlisk w Obiekcie. Plan ten powinien określać zrównoważone kwoty pozyskania, wyznaczone obszary oraz dopuszczalne praktyki, jednoznacznie zabraniając użycia amunicji ołowianej oraz polowań w okresach rozrodu gatunków. Dokarmianie i nęcenie powinno być ściśle regulowane pod względem ilości, liczby punktów dokarmiania i rodzaju pożywienia (należy unikać gatunków inwazyjnych i roślin uprawnych). Polowania powinny być prowadzone wyłącznie w celu ograniczenia szkód rolniczych i koncentrować się na gatunkach inwazyjnych oraz kopytnych, z wyłączeniem polowań na ptaki. Działania te będą zgodne z celami zrównoważonego rozwoju (np. Cel 5) promowanymi przez Plan.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami Planu zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się jedynie możliwość prowadzenia polowań oraz działań zaradczych w odniesieniu do inwazyjnych gatunków obcych (IGO). Utrzymanie tych działań jest istotne z punktu widzenia ochrony różnorodności biologicznej, ponieważ IGO stanowią jedno z największych zagrożeń dla rodzimych ekosystemów, powodując wypieranie gatunków rodzimych, degradację siedlisk oraz zakłócenia w funkcjonowaniu usług ekosystemowych. Podstawą prawną dla prowadzenia polowań na IGO jest Ustawa z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, która wdraża przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
261	Osoba prywatna	Ekosystemy leśne		(2) W planie nie powinno być dopuszczalne pozyskiwanie i wycinka drewna. Doświadczenia z przeszłości pokazują, że Lasy Państwowe nie przestrzegały strefowania na terenie Obiektu. W 2017 roku pozyskano na terenie Obiektu 190.000 metrów sześciennych drewna z czego ok. 100.000 metrów sześciennych pozyskano w strefie 3. Plan nie gwarantuje, że sytuacja ta się nie powtórzy. Pozostawienie otwartej możliwości pozyskiwania drewna jest ryzykowne. Dlatego jedynie całkowity zakaz pozyskiwania i wycinki drewna może zagwarantować zachowanie Wyjątkowej Wartości Uniwersalnej Obiektu w przyszłości, niezależnie od zmian politycznych. Będzie to zgodne z długoterminową wizją przedstawioną w Planie oraz z Celami 1, 2 i 3. Pozyskiwanie drewna, jak również jego sprzedaż, nie powinno być dozwolone w żadnej strefie obszaru w żadnych okolicznościach. Plan dopuszcza usuwanie drewna w pewnych okolicznościach, które jednak nie są określone. Wiele z obszarów obiektu wykazuje niedobór martwych drzew –w porównaniu z strefa 1, która powinna być obszarem referencyjnym dla całego Obiektu. Sadzenie drzew powinno być zakazane na całym terenie Obiektu, aby umożliwić naturalną regenerację. Podstrefa 4b dopuszcza aktywną przebudowa drzewostanu, co z definicji oznacza „pielęgnowanie” i tworzenie składu lasu przez człowieka, zamiast pozostawienie aby naturalne procesy kształtowały lasy. Aktywne zarządzanie lasem w strefie 4b obejmuje pielęgnację drzew i ochronę przed szkodami powodowanymi przez czynniki zewnętrzne (zgodnie z Załącznikiem 10). Należy unikać użycia ciężkiego sprzętu, ponieważ poważnie wpływa on na glebę. Takie aktywne zarządzanie jest już planowane dla leśnych terenów rozległej strefy buforowej i nie jest potrzebne w samym Obiekcie. Aktywna przebudowa drzewostanu w strefie 4b oznacza utratę unikalnej szansy na obserwację i badanie, jak zdegradowane lasy – w dobrze zachowanej macierzy – mogą regenerować się naturalnie, adaptować do zmian klimatu i zwiększać odporność. Tymczasem należy umożliwić naturalną regenerację lasu i selekcję naturalną, aby promować drzewa o większej odporności na ekstremalne warunki pogodowe i ataki owadów. Obiekt ma potencjał, aby stać się globalnym punktem odniesienia dla odtwarzania i zarządzania zdegradowanymi lasami. Jeżeli aktywne zarządzanie lasem w strefie 4b zostanie mimo tych uwag dopuszczone, zaleca się wprowadzenie kilku środków: (1) dopuszczać jedynie przerzedzanie drzew, bez sadzenia i pielęgnacji; (2) należy pozostawić wszystkie wycięte drzewa w lesie, aby zwiększyć ilość martwego drewna; (3) działania związane z przebudowa należy ograniczyć do określonego czasu (np. 2 lata), po którym należy pozwolić na bierną przebudowę i naturalną ewolucję drzewostanu. Po zakończeniu okresu aktywnej konwersji, podstrefa 4b powinna zostać przeklasyfikowana jako podstrefa 4c, całkowicie eliminując podstrefę 4b. Aktywne zarządzanie lasem jest również dopuszczalne w strefie buforowej bez wyraźnych ograniczeń (np. dozwolona są cięcia sanitarne). Plan powinien wskazywać powierzchnię lasu (ha), która będzie zarządzana w strefie buforowej. Biorąc pod uwagę skalę utraty siedlisk, która już miała miejsce – głównie w wyniku budowy muru granicznego – oraz fakt, że gospodarka leśna i łowiecka w strefie buforowej będzie w znaczący sposób wpływać na całą polską część Obiektu (obecnie izolowaną), kluczowe jest		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				umożliwienie pełnego funkcjonowania procesów ekologicznych w obrębie Obiektu przy minimalnej ingerencji człowieka.			
262	Osoba prywatna	Badania naukowe		(5) Plan ogranicza, zamiast wspierać, badania naukowe. Puszcza Białowieska od dawna odgrywa niezastąpioną rolę w badaniu unikalnej bioróżnorodności i funkcjonowania naturalnych lasów, i powinna służyć jako fundamentalne, naturalne laboratorium do zrozumienia, jak zmiany globalne wpływają na ekosystemy leśne i ich odporność. Wiedza naukowa była i jest kluczowa dla ochrony Puszczy. Dlatego zaskakujące jest, że jedyną działalnością, na którą Plan nakłada szczegółowe zasady, są badania naukowe (Działanie 1.2.1), podczas gdy Plan nie przewiduje opracowania wytycznych dla działań mających większy wpływ na Obiekt, takich jak polowania, modernizacja dróg, rekreacja czy zagospodarowanie przestrzenne. Badania naukowe w Polsce są już prawidłowo regulowane przez prawo i wymagają uzyskania zezwoleń od właściwych organów i komisji. Nie ma potrzeby dodatkowych ocen, ograniczeń ani obciążeń administracyjnych. Szczególnie niepokojące jest to, że Plan przewiduje, iż wszystkie projekty badawcze mają być opiniowane przez dwie dodatkowe rady (Radę Naukowo - Społeczną Obiektu oraz Radę Naukowo-Społeczną Leśnego Kompleksu Promocyjnego Puszczy Białowieskiej, w zależności od lokalizacji badań). Kompetencje terytorialne Radę Naukowo - Społeczną Obiektu pokrywają się z kompetencjami zarówno Rady Naukowej Białowieskiego Parku Narodowego, jak i Rady Leśnego Kompleksu Promocyjnego. Choć jest uzasadnione, aby Rada Obiektu śledziła prowadzone projekty badawcze i ich wyniki w celu poprawy zarządzania Obiektem, nie ma uzasadnienia dla dodatkowej zgody Rady Obiektu na badania, które już przeszły ocenę i spełniają wymagania prawne oraz naukowe. Ponadto, wydawanie zgody na badania naukowe nie należy do kompetencji Lasów Państwowych, ani samorządów, ani rad nie umocowanych prawnie. Moje doświadczenie, jak również doświadczenie innych naukowców, wskazuje, że Rada ta może blokować badania, których wyniki mogą być niewygodne dla zasiadających w niej przedstawicieli np. Lasów Państwowych,		Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska nie ogranicza prowadzenia badań naukowych, lecz wskazuje na potrzebę ich koordynacji i realizacji w sposób zgodny z celami ochrony przyrody oraz z zasadą minimalizacji presji na ekosystemy Obiektu. Działanie 1.2.1 przewiduje opracowanie Zasad Eksploracji Naukowej dla całego Obiektu, z uwzględnieniem ograniczeń wynikających z podziału na strefy ochrony, konieczności kontynuacji długoterminowych projektów badawczych oraz ograniczenia pozyskiwania okazów przyrodniczych do niezbędnego minimum. Zgodnie z zapisami Planu, celem jest stworzenie spójnych i jasnych zasad prowadzenia badań naukowych dla całego Obiektu UNESCO. Wskazano, że projekty badawcze powinny być opiniowane przez jedną z istniejących rad naukowych — Radę Naukowo-Społeczną Obiektu, Radę Naukową Białowieskiego Parku Narodowego lub Radę Naukowo-Społeczną Leśnego Kompleksu Promocyjnego Puszczy Białowieskiej — w zależności od lokalizacji badań. W dokumencie użyto sformułowania „lub”, co jednoznacznie wskazuje na alternatywność, a nie konieczność opiniowania przez więcej niż jeden organ. Proces opiniowania nie stanowi mechanizmu zatwierdzającego, lecz służy integracji wiedzy naukowej z praktyką zarządzania Obiektem. Warto podkreślić, że Białowieski Park Narodowy posiada własne „Zasady eksploracji naukowej w Białowieskim Parku Narodowym”, które jasno określają, że podstawową funkcją Parku jest trwałe zabezpieczenie jego przyrody, a wszelkie formy użytkowania obiektu, w tym badania naukowe, muszą być tej funkcji podporządkowane. Zasady te wskazują m.in. na konieczność uwzględniania wyjątkowych walorów obiektu, przestrzegania porządku prawnego, preferowania badań kompleksowych oraz obowiązku opiniowania projektów przez Radę Naukową BPN. Cele badań naukowych w BPN obejmują wszechstronne poznanie elementów przyrody, procesów ekologicznych oraz doskonalenie

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				zagrożając tym samym niezależności badań naukowych i właściwemu zarządzaniu Obiektem w dłuższej perspektywie. Aby naprawdę wspierać naukę i ochronę przyrody, Plan powinien ustanowić dedykowany program badawczy dla Obiektu, w tym działania mające na celu pozyskanie finansowania i udziału międzynarodowej społeczności naukowej.			metod ochrony czynnej i konserwatorskiej. Plan zarządzania nie wyklucza ani nie ogranicza badań naukowych, lecz promuje ich prowadzenie w sposób zorganizowany, odpowiedzialny i zgodny z zasadami ochrony Obiektu. Wskazanie potrzeby współpracy z międzynarodową społecznością naukową oraz z Parkiem Narodowym „Białowieżska Puszczę” po stronie białoruskiej stanowi dodatkowy element wspierający rozwój badań w skali transgranicznej.
263	Osoba prywatna	ekosystemy wodne, stosunki wodne		(4) Odtwarzanie stosunków wodnych ignoruje kluczową rolę bobrów Castor fiber. Bobry odgrywają niezaprzeczalną rolę w przywracaniu funkcjonowania ekosystemów, tymczasem Plan nie wspomina o ich znaczeniu dla przywracania przepływów wodnych, zwiększania retencji wody, tworzenia hotspotów bioróżnorodności oraz odbudowy funkcjonalności całego ekosystemu. Jako inżynierowie ekosystemów, bobry mają szczególną wartość w kontekście zmian klimatycznych i trwającej suszy na terenie Obiektu, które zostały zidentyfikowane jako jedne z głównych zagrożeń (Tabela 4). Plan powinien wyraźnie uwzględnić działania na rzecz ochrony bobrów i zakazywać niszczenia ich siedlisk lub tam, jednocześnie opracowując lepszego systemu rekompensat dla prywatnych właścicieli gruntów dotkniętych podtopieniami spowodowanymi przez bobry (Tabela 6). Działania te będą bezpośrednio wspierać Cele 1 i 2 Planu. Działania związane z zasobami wodnymi powinny uwzględniać wpływ rosnącej presji człowieka i wykorzystania wody – takiej jak zwiększona liczba odwiedzających czy hotele z basenami – na poziom wód gruntowych na terenie Obiektu. Jest to niezbędne, aby zapewnić zrównoważone korzystanie z zasobów wodnych oraz zminimalizować obserwowany spadek poziomu wód gruntowych w obszarze Obiektu, który według prognoz będzie się pogarszał w wyniku zmian klimatycznych.		Wyjaśniono	Plan zarządzania uwzględni potrzebę poprawy warunków hydrologicznych Puszczy Białowieskiej, w tym działania mające na celu ograniczenie spływu powierzchniowego oraz zwiększenie retencji wody przy wykorzystaniu naturalnych materiałów. W ramach działania 2.3.1 przewidziano opracowanie planu ochrony zasobów wodnych, obejmującego m.in. analizę wpływu działalności człowieka na poziom wód gruntowych oraz monitorowanie presji turystycznej. Chociaż dokument nie zawiera odrębnego rozdziału poświęconego bobrowi europejskiemu (Castor fiber), rekomendacje eksperckie wskazują na konieczność realizacji działań przyjaznych naturze, które są zgodne z funkcją ekosystemową bobrów. Plan nie przewiduje działań skierowanych przeciwko bobrom ani niszczenia ich siedlisk. Wszelkie interwencje w siedliska gatunków chronionych, w tym bobrów, podlegają przepisom ustawy o ochronie przyrody oraz rozporządzeniom wykonawczym, niezależnie od zapisów Planu. Kwestie rekompensat dla właścicieli gruntów dotkniętych podtopieniami spowodowanymi przez bobry są regulowane przez odrębne przepisy prawa krajowego i nie należą do zakresu regulacyjnego Planu zarządzania. Plan pozostaje otwarty na aktualizację i rozszerzenie działań w odpowiedzi na wyniki monitoringu oraz nowe wyzwania, zgodnie z zasadami adaptacyjnego zarządzania.
264	Osoba prywatna	Proces podejmowania decyzji i proces konsultacji		Proces podejmowania decyzji powinien być bardziej przejrzysty. Plan ustanawia stanowisko Pełnomocnika odpowiedzialnego za koordynację zarządzania Obiektem i wszystkich powiązanych działań, który ma być powoływany przez Ministerstwo Klimatu i Środowiska. Jest to kluczowa pozycja dla powodzenia Planu i w związku z tym powinna być obsadzona w drodze przejrzystego i otwartego procesu selekcji i konkursu. Taki proces pomógłby zapewnić wybór najlepiej wykwalifikowanego kandydata i może zmniejszyć ryzyko wpływu politycznego na Pełnomocnika. Plan podkreśla znaczenie Puszczy Białowieskiej dla ochrony przyrody na skalę międzynarodową, a uznanie jej wyjątkowego charakteru przez społeczność międzynarodową jest częścią wizji Planu. Proces konsultacji mógłby zostać wzmocniony poprzez udostępnienie go i włączenie do niego społeczności międzynarodowej – co można było osiągnąć po prostu poprzez przygotowanie wersji angielskiej. Takie podejście byłoby zgodne z		Wyjaśniono	Stanowisko Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO zostało obsadzone w wyniku otwartego naboru przeprowadzonego przez Ministerstwo Klimatu i Środowiska. 15 kwietnia 2024 r. funkcję tę objęła dr Renata Krzyściak-Kosińska — biolog z wieloletnim doświadczeniem w zakresie ochrony przyrody, zdobyłym m.in. w Białowieżskim Parku Narodowym oraz Nadleśnictwie Białowieża. Jej kompetencje zostały potwierdzone zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym. Dr Krzyściak-Kosińska jest członkinią Światowej Komisji Obszarów Chronionych IUCN oraz ekspertem Sekretariatu Konwencji Berneńskiej. W swojej karierze była odpowiedzialna za współpracę z krajowymi i zagranicznymi instytucjami naukowymi oraz organizacjami ochrony przyrody, a także za przygotowywanie raportów dotyczących stanu zachowania Obiektu „Białowieża Forest”. Jest również współautorką wniosku o zmianę granic, nazwy oraz kryteriów

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				deklarowanymi w Planie zasadami przejrzystości i powszechność oraz przyczyniłoby się do jego udoskonalenia.			wpisu Obiektu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Od dwóch dekad mieszka i pracuje w Białowieży, będąc aktywną członkinią lokalnej społeczności.
265	Osoba prywatna		53, 66, 71, 78, 91, 99, 106, 112	Niezwykle istotne jest wspólne wypracowanie z lokalnym samorządem pewnych standardów i zaleceń dotyczących planowania przestrzennego, przynajmniej w strefie buforowej w centrum Obiektu (Białowieża, Pogorzelce, Teremiski, Budy i Masiewo), na przykład: określenie procentu gruntów, które nie mogą zostać zurbanizowane, wysokości zabudowy, stylu ogrodzeń, a także zapewnienie, że strefa dla orlika i inne ważne dla ochrony przyrody tereny nie zostaną w żaden sposób zabudowane.	Rozwój zabudowy w strefie buforowej” jest wymieniane jako istotne zagrożenie; jednak Plan nie zakłada przygotowania zaleceń w tym temacie (patrz załącznik 10 strona 9). Przygotowanie takich zaleceń jest ważne dla osiągnięcia Celu 5, a także wsparcia osiągnięcia Celu 6.	Wyjaśniono	Plan zarządzania przewiduje opracowanie i wdrożenie zintegrowanej strategii rozwoju zrównoważonego, która ma być wypracowana wspólnie z lokalnymi samorządami. W ramach działania 5.3.1 zaplanowano ocenę dotychczasowej polityki rozwoju gmin, promowanie dobrych praktyk oraz opracowanie wspólnego dokumentu określającego uzgodnione cele rozwoju zrównoważonego, uwzględniające potrzeby ochrony Obiektu. Plan zakłada partycypacyjne wypracowanie rekomendacji dla lokalnej polityki rozwoju, w tym również w zakresie planowania przestrzennego w strefie buforowej. Szczegółowe standardy dotyczące zagospodarowania przestrzennego, takie jak procent powierzchni wyłączanej z zabudowy, wysokość zabudowy czy styl ogrodzeń, powinny być ustalane na poziomie lokalnym, w ramach opracowywanych dokumentów planistycznych i strategii gminnych. Plan nie narzuca rozwiązań ogólnych, lecz wskazuje, że wypracowanie szczegółowych zaleceń nastąpi we współpracy z samorządami i przy udziale społeczności lokalnej, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju oraz ochrony wartości przyrodniczych i kulturowych regionu.
266	Osoba prywatna		121, 128, 172	Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia lasu i przeciwdziałania pożarom nie powinien pozwalać na wywożenie z Obiektu drzew pod żadnym pozorem „W bliskim sąsiedztwie linii energetycznych zaleca się obalanie martwych drzew (z pozostawieniem na gruncie) w strefach 1 – 3, a w strefie 4 w zależności od potrzeb obalanie (z pozostawieniem na gruncie) lub usuwanie oraz rozważenie możliwości prowadzenia energetycznych linii przesyłowych pod ziemią, oraz „W pasie szerokości do 50 m przy drogach publicznych, drogach leśnych dopuszczonych do ruchu publicznego, szlakach turystycznych i elementach infrastruktury turystycznej, zgodnie z procedurą oceny ryzyka stosowaną przez Zarządców Obiektu dopuszcza się obalanie martwych drzew (z pozostawieniem na gruncie) w strefie 1-3, a w strefie 4 w zależności od potrzeb wynikających ze względów bezpieczeństwa również ich usuwanie.”	Na niektórych obszarach Obiektu odnotowuje się wciąż deficyt martwych drzew. Dopuszczone powinno być co najwyżej ich przemieszczanie np. w wypadku sąsiedztwa linii energetycznych, ale nie wywożenie poza Obiekt.	Uwzględniono częściowo	Doprecyzowano w Planie zapis dot. stref. Zapis dotyczący możliwości usuwania martwych drzew w określonych sytuacjach wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa publicznego oraz ochrony życia i zdrowia ludzi, w tym służb ratowniczych. W szczególności dotyczy to pasów o szerokości do 50 m wzdłuż dojazdów pożarowych, dróg publicznych oraz elementów infrastruktury turystycznej, gdzie ryzyko wypadków jest najwyższe. Pozostawienie drzew w tych miejscach mogłoby uniemożliwić skuteczne prowadzenie działań ratowniczych lub stwarzać zagrożenie dla użytkowników. Należy podkreślić, że usuwanie drzew jest ograniczone do minimalnego zakresu i obejmuje wyłącznie strefę 4a (3,18% powierzchni Obiektu) oraz strefę 4b (0,15% powierzchni Obiektu), co stanowi marginalny obszar w skali całego Obiektu. W pozostałych strefach martwe drzewa są obalane i pozostawiane na gruncie, co sprzyja zachowaniu zasobów martwego drewna. Dodatkowo, przemieszczanie obalonych drzew w głąb lasu, zamiast ich usunięcia, mogłoby prowadzić do uszkodzeń ściółki i gleby, co jest niepożądane z punktu widzenia ochrony siedlisk. Dlatego przyjęte rozwiązanie minimalizuje ingerencję w ekosystem, jednocześnie zapewniając bezpieczeństwo w miejscach o podwyższonym ryzyku.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
267	Osoba prywatna	6.4	133	Konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z Obiektu	Właściwa ochrona wartości Puszczy przyrodniczych to brak jakiegokolwiek ingerencji gospodarczej.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie zarządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
268	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej na terenie Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest.	Chrońmy to, co najcenniejsze – naturalne procesy przyrody. Brak gospodarki leśnej to najlepsza ochrona.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie zarządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
269	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej na terenie Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest.	Priorytetem ochrony Puszczy powinno być zachowanie jej naturalnego charakteru i ciągłości możliwie jak najmniej zakłóconych procesów ekologicznych - wysoki stopień naturalności jest jedną z głównych wartości Obiektu. Zgoda na gospodarkę leśną to zgoda na usuwanie sędziwych i martwych drzew, sztuczne nasadzenia, niszczenie runa (szlaki zrywkowe i drogi leśne - odwadniające las) a więc zgoda na degradację siedlisk i utratę walorów przyrodniczych obiektu.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
270	Fundacja Leśne Projekty	rozdział 6.4	133	wyeliminowanie gospodarki leśnej z obiektu UNESCO	obiekt światowego dziedzictwa UNESCO powinien być wolny od zabiegów gospodarczych	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
271	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	137 - 138	Tabela 10 "Działania dozwolone w poszczególnych strefach", niepokój budzą sformułowania: 1) "Możliwe prowadzenie polowań i działań zaradczych w odniesieniu do inwazyjnych gatunków obcych". 2) Dozwolone pozyskiwanie drewna, nawet jeśli "(...)wyłącznie jako efekt uboczny prowadzonych działań ochronnych".	Uważam, że wszędzie tam, gdzie to tylko możliwe, przyroda powinna radzić sobie zgodnie z własnymi możliwościami i rytmem. Warto rozważyć, czy zamiast polowań realizowanych przez myśliwych nie zostawić tego obszaru wyłącznie dla drapieżników jak ryś czy wilk. Podobnie z pozyskiwaniem drewna, również jako efekt uboczny działań ochronnych - dlaczego nie pozostawić zajęcia się drzewami wyłącznie siłom natury, stare czy zwalone drzewa to ważny element ekosystemu leśnego.	Wyjaśniono	Zapis dotyczący możliwości prowadzenia polowań oraz działań zaradczych w odniesieniu do inwazyjnych gatunków obcych wynika z konieczności ochrony różnorodności biologicznej i stabilności ekosystemów. Gatunki inwazyjne stanowią jedno z najpoważniejszych zagrożeń dla rodzimych siedlisk, powodując wypieranie gatunków autochtonicznych, degradację siedlisk oraz zakłócenia w funkcjonowaniu procesów przyrodniczych. Obowiązek ich eliminacji wynika z przepisów prawa krajowego i unijnego, w tym ustawy o gatunkach obcych oraz Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Plan zarządzania ogranicza możliwość prowadzenia takich działań wyłącznie do stref 3 i 4, natomiast w strefach 1 i 2 są one całkowicie zabronione. W odniesieniu do pozyskiwania drewna należy podkreślić, że Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza prowadzenie gospodarki leśnej w rozumieniu produkcyjnym. Dopuszczalne jest jedynie pozyskanie drewna jako efekt uboczny działań ochronnych, których celem jest zachowanie lub odtworzenie siedlisk przyrodniczych oraz wspieranie procesów naturalnych. Tego rodzaju działania są niezbędne m.in. na obszarach nieleśnych, takich jak łąki wymagające koszenia, oraz w wybranych fragmentach lasu, gdzie czynna ochrona wspiera przekształcanie drzewostanów w kierunku zgodnym z warunkami siedliskowymi. Możliwość ta dotyczy wyłącznie stref 4a i 4b, które łącznie stanowią niewielki odsetek powierzchni Obiektu (ok. 1 882 ha). Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego oraz wytycznymi UNESCO, celowe pozyskiwanie drewna w celach gospodarczych na terenie Obiektu jest niedopuszczalne. Przyjęte rozwiązania zapewniają równowagę pomiędzy ochroną procesów naturalnych a koniecznością realizacji działań

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							wynikających z prawa i zobowiązań międzynarodowych, przy jednoczesnym ograniczeniu ingerencji do absolutnego minimum.
272	Osoba prywatna				Puszcza Białowieńska jest unikatowa i cenna Nie ma prawa nikt jej niszczyć.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Opracowany Plan zarządzania ma na celu zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Puszczy Białowieńskiej, jej wyjątkowego charakteru w skali Europy i świata. Ogólny charakter uwagi uniemożliwia szczegółowe odniesienie się do niej.
273	Osoba prywatna	Rozdział 6.4	133	W strefie 4b należy wyeliminować całkowicie gospodarkę leśną.	W warunkach Puszczy Białowieńskiej nie powinno się prowadzić działań związanych z typową hodowlą lasu, np. czyszczeń i trzebieży. Podejście hodowlane zaburza przywracanie naturalnych procesów przyrodniczych i powoduje uznaniowe kształtowanie składu gatunkowego i struktury drzewostanów	Nie uwzględniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieńskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
274	Osoba prywatna	Rozdział 6.4	133	To samo powinno dziać się w strefie 4c - procesy naturalne, a nie takie o charakterze gospodarki leśnej.	Puszcza powinna działać dzięki procesom naturalnym, a nie gospodarce leśnej. Ostatnie 8 lat, bez wycieków, pokazało, że puszcza radzi sobie, dzięki tym procesom, także w drzewostanach powstałych dzięki człowiekowi.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	W strefie 4c możliwość prowadzenia czynnych działań ochronnych jest zabroniona.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
275	Osoba prywatna	Załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		Należałoby wyeliminować niespójność pomiędzy planem zagospodarowania, a katalogiem działań ochronnych.	Obszar Puszczy powinien podlegać naturalnym procesom, w tym naturalnym odnowieniom, tak, aby przyroda sama się odradzała i dostosowywała do zmieniających warunków. Nazywanie “działaniami ochronnymi” działań związanych z hodowlą lasu obniża wartość merytoryczną dokumentu.	Wyjaśniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
276	Osoba prywatna	Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia		Plan powinien wprowadzać zakaz tworzenia nowych dróg leśnych, również pod pretekstem ochrony ppoż.	Drogi, również te nieużywane od lat, są odnawiane, co powoduje fragmentację siedlisk Puszczy. Nie ma obecnie powodu, by je odnawiać i tworzyć kolejne, ponieważ stan ochrony pożarowej jest obecnie dla Puszczy wystarczający.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
277	Osoba prywatna	Załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		Nie budujemy w strefach 1-4 nowych dróg i nie prowadzimy w nich prac budowlanych, które zmieniają ich parametry (przepustowość, szerokość, dopuszczalna prędkość).	Poprawa parametrów dróg sprawia, że ruch samochodowy w Puszczy się zwiększa. Widzimy, co się stało z drogą narewowską. Mamy nawet przykłady śmiertelnych potrażeń dużych ssaków, a to są tylko sprawy, które ujrzały światło dzienne, pewnie było ich więcej. Od dawna wiadomo, że zmiana tych warunków utrudnia migrację drobniejszych zwierząt, gatunków chronionych	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
278	Osoba prywatna	Roz 6.4	133	Strefa 4b - należy zupełnie wyeliminować wszelką gospodarkę leśną	Jednym z głównych powodów ustanowienie Puszczy Obiektem światowego dziedzictwa jest ochrona procesów naturalnych, które zostaną zaburzone jeśli na danym obszarze będą odbywać się proponowane działania.	Nie uwzględniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
279	Osoba prywatna	Załącz. 6 Katalog działań ochronnych w strefach		Należy usunąć sprzeczność między Planem Zarządzania a Katalogiem działań ochronnych. W ww. katalogu nie mogą znaleźć się działania o charakterze zwykłej działalności gospodarczej, które są związane z hodowlą lasu np. pielęgnacja młodników i trzebieże	Strefa 4 może podlegać ochronie czynnej, ale powinny one służyć podtrzymaniu procesów naturalnych, a nie być działaniami z zakresu działalności gospodarczej. Nie może być kształtowana przez leśników, a wszelkie np. zmiany w składzie drzewostanów powinny następować naturalnie.	Wyjaśniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
280	Osoba prywatna	rozdział 6.4	133	4c - należy zupełnie wyeliminować wszelką gospodarkę leśną	Mimo, że drzewostany w tej strefie są stosunkowo młode bez naturalnego pochodzenia, nie powinno się otwierać możliwości prowadzenia tam działalności gospodarczej. Ostatnie lata zaprzestania wycinek spowodował, że ten obszar nabrał bardziej naturalnego charakteru. Plan powinien zapewnić dalszą możliwość trwania procesów naturalnych na tym obszarze.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	W strefie 4c nie są prowadzone żadne działania z zakresu gospodarki leśnej.
281	Osoba prywatna	Plan p-poż zabezpieczenia		należy zawrzeć tu zakaz tworzenia nowych dróg leśnych	Na terenie Puszczy pod hasłem prac p-poż cały czas prowadzone są prace utrzymaniowe dróg nawet tych, które nie są używane. To zwiększa jeszcze fragmentaryzację Puszczy, co negatywnie wpływa na przebieg procesów naturalnych na jej obszarze.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
282	Osoba prywatna	Zał. 6		W załączniki należy uszczegółowić, że nie powinno się prowadzić prac modernizujących infrastrukturę dróg istniejących na terenie Puszczy, by np. nie zwiększać ich przepustowości.	Przykładam jest tutaj Droga Narewowska, której modernizacja zwiększyła natężenie ruchu, co bezpośredni negatywnie wpływa na funkcjonowanie ekosystemu Puszczy.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
283	Osoba prywatna	6.4	133	Strefa 4b powinna być wyłączona całkowicie z gospodarki leśnej.	W Puszczy powinny być zachowane naturalne procesy. Jednocześnie katalog działań dopuszczonych działań służy jedynie hodowli lasu. Tymczasem absolutnie nie można dopuścić do tego, by Puszczę traktować jak zwykły las gospodarczy. Dlatego trzeba całkowicie wyeliminować gospodarkę leśną z terenu obiektu UNESCO.	Nie uwzględniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
284	Osoba prywatna	załącznik 6		Wnoszę o wyeliminowanie niespójności pomiędzy planem zarządzania a katalogiem działań ochronnych. W katalogu działań ochronnych niedopuszczalne jest zawarcie działań o charakterze zwykłej gospodarki leśnej.	Działaniami ochronnymi obecnie są między innymi trzebieże czy wczesne oraz późne czyszczenia. Takie działania nie mogą być dopuszczone w obiekcie UNESCO, ponieważ zaburzają cenne przyrodniczo procesy. Siedliska powinny odradzać się i funkcjonować w sposób naturalny, a nie prowadzonym przez leśników.	Wyjaśniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
285	Osoba prywatna	6.4	133	Strefa 4c powinna być wyłączona całkowicie z gospodarki leśnej.	Cała Puszcza powinna być objęta zakazem gospodarki leśnej. Nie możemy wrócić do sytuacji w 2017 roku, kiedy wycinano drzewa. Również w drzewostanach, które nie mają charakteru naturalnego powinna zostać wyłączona gospodarka leśna. Jak widać na przykładzie procesów, które dzieją się po tym jak została wyłączona działalność gospodarcza w Puszczy, te drzewostany mogą nabrać cech naturalnych, o ile zostaną wyłączone z wycinki, o co usilnie apeluję.	Nie uwzględniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
286	Osoba prywatna	Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia		Domagam się, by ten plan w wyraźny sposób domagał się zakazu tworzenia nowych dróg leśnych (również pod pretekstem ochrony przeciwpożarowej).	Obecnie nieustannie prowadzone są prace polegające na modernizacji dróg leśnych (w tym tych nieużywanych od lat) pod pretekstem działań przeciwpożarowych. Wpływa to niekorzystnie na obiekt UNESCO. Stan przeciwpożarowy jest obecnie dobry i nie ma powodu, by prowadzić do dalszej fragmentaryzacji Puszczy.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
287	Osoba prywatna	załącznik 6		W tym załączniku musi być wyraźnie podkreślone, że nie można tworzyć nowych dróg, ale też wykluczone muszą być wszelkie prace służące zwiększeniu przepustowości, szerokości drogi, dopuszczalnej prędkości, itp.	W Puszczy już zostały przeprowadzone prace z naruszeniem ustaleń między stroną PL a UNESCO. Przebudowa dróg zwiększyła parametry dróg a to w istotny sposób stanowi zagrożenie dla przyrody, siedlisk i procesów naturalnych, które zachodzą w Puszczy. Nauczani tym doświadczeniem musimy zadbać o to, by parametry modernizujące drogi przecinające Puszczę wskazać jako niedozwolone w obiekcie UNESCO.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
288	Osoba prywatna			jestem przeciwko jakiegokolwiek pozyskiwaniu drewna z Puszczy Białowieskiej ; przeciwko polowaniom ,również na terenie polan osadniczych; przeciwko fragmentacji puszczy drogami i nowymi inwestycjami.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu. Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowania i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie.
289	Osoba prywatna	6.4	133	Wylimitowanie gospodarki leśnej z obiektu UNESCO	Nadrzędna wartość przyrodnicza	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
290	Osoba prywatna			Poszczą białowieska powinna być chroniana. zakaz polowań, wycinki drzew.	Dość barbarzyńskiej gospodarki lesnej	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu. Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie.
291	Osoba prywatna	rozdział 6.4	133	Chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO, jakim jest Puszcza Białowieska.	Nie powinno być pozyskiwania drewna z żadnego obszaru Puszczy Białowieskiej. Niedopuszczalne jest prowadzenie polowań - ani w Puszczy Białowieskiej, ani na obszarach bezpośrednio do niej przylegających. Nie ma zgody na dalszą fragmentację Puszczy Białowieskiej. Puszcza jako całość jest unikatowym i bezcennym obszarem przyrodniczym - jej ogromna wartość nie polega na eksploatacji gospodarczej, przeciwnie: eksploatacja w postaci wycinek czy polowań nawet na niewielkim fragmencie Puszczy jest ogromnym zagrożeniem dla najcenniejszych wartości przyrodniczych i kulturowych.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
292	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z terenu obiektu - dotyczy strefy 4 b.	Puszcza Białowieska to najcenniejszy las nizinny w Europie i schronienie dla wielu rzadkich gatunków roślin, zwierząt i grzybów. Tak wyjątkowe miejsce powinno być całkowicie wolne od gospodarki leśnej. Las ten sam się odnawia i dostosowuje do zmian klimatu, a ingerencje człowieka - jak wycinki, budowa dróg czy wprowadzanie zanieczyszczeń - tylko ten proces zakłócają. Celem ochrony Puszczy powinno być	Nie uwzględniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
					zachowanie naturalnych procesów bez ingerencji. Biorąc pod uwagę istniejące zagrożenia, w tym działalność człowieka i zmiany klimatu, apeluję o całkowite wyłączenie gospodarki leśnej ze strefy 4b.		tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
293	Osoba prywatna	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		Konieczność wskazania, że w strefach 1-4 nie można prowadzić także prac budowlanych powodujących zwiększenie ich parametrów funkcjonalno-użytkowych	Obecnie niektóre inwestycje drogowe na terenie Puszczy zostały przeprowadzone niezgodnie z zapisami dokumentu renominacyjnego. Drogi zostały przebudowane, przez co zwiększono ich standardy techniczne i użytkowe. W efekcie wzrosło natężenie i prędkość ruchu pojazdów, co zagraża wyjątkowym wartościom, dla których Puszcza została wpisana na listę Światowego Dziedzictwa.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
294	Osoba prywatna	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		1. Konieczność wyeliminowania niespójności pomiędzy planem zarządzania a katalogiem działań ochronnych. 2. Konieczność wyeliminowania z katalogu działań ochronnych czynności związanych z typową gospodarką leśną.	W strefie 4b plan mówi o przerzedzaniu drzew iglastych w lasach liściastych, ale katalog działań dopuszcza też typową gospodarkę leśną w borach, co jest sprzeczne i niejasne. W Puszczy Białowieskiej nie powinno się prowadzić prac takich jak pielęgnacja młodników, czyszczenia czy trzebieże, bo zaburzają one naturalne procesy i sztucznie wpływają na skład i strukturę lasu. Świerk, który wciąż występuje w grądach, odnawia się tam naturalnie i nie powinien być eliminowany. Nazywanie zwykłej gospodarki leśnej „ochroną przyrody” wprowadza w błąd i podważa wiarygodność dokumentu.	Wyjaśniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
295	Osoba prywatna	Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu dla polskiej części Transgranicznego Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (2024).	cały dokument	Należy wprowadzić zakaz powstawania nowych i rozbudowy istniejących dróg leśnych pod pretekstem ochrony przeciwpożarowej Puszczy. Należy wprowadzić obowiązek likwidacji nieużytkowanych dróg leśnych.	Na terenie Puszczy Białowieskiej nadal prowadzone są prace związane z przebudową i poszerzaniem dróg, w tym również tych, które przez lata pozostawały nieużywane. Takie działania są sprzeczne z głównym celem ochrony tego obszaru - czyli minimalizowaniem ingerencji człowieka i zachowaniem naturalnych warunków życia dla dzikich gatunków. Każda nowa droga lub poszerzenie istniejącej oznacza dalszą fragmentację siedlisk, co utrudnia zwierzętom swobodne poruszanie się i wpływa negatywnie na całą strukturę ekosystemu. Co więcej, większe drogi przyciągają większy ruch samochodowy, który staje się realnym zagrożeniem dla wielu gatunków - w tym dla żubrów. W ostatnich latach doszło do wielu przypadków śmiertelnych potrażeń zwierząt przez pojazdy poruszające się po drogach w Puszczy. Jeśli poważnie traktujemy ochronę Puszczy Białowieskiej, należy zatrzymać rozbudowę dróg leśnych oraz ograniczyć ruch pojazdów w całym obszarze. Tylko w ten sposób można zmniejszyć negatywny wpływ człowieka i dać dzikiej przyrodzie szansę na dalszy rozwój w możliwie niezakłóconych warunkach.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
296	Osoba prywatna			Brak zgody na pozyskiwanie drewna z całego obszaru Puszczy Białowieskiej. Brak zgody na polowanie na zwierzęta leśne na terenie Puszczy Białowieskiej		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7).

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
297	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z terenu obiektu - dotyczy strefy 4 b.	W planie wspomina się o młodych lasach iglastych, w których ponad połowę stanowią sosna i świerk - sugerując, że chodzi o przerzedzanie takich monokultur. Jednak działania przewidziane w strefie 4b to nie tylko prace ochronne, ale typowe zabiegi gospodarki leśnej, jak czyszczenia, trzebieże czy pielęgnacja młodników - i to również w borach. Świadczy to o tym, że w tej strefie nadal prowadzi się gospodarkę leśną, a nie wspiera naturalne procesy przyrodnicze czy renaturalizację. W Puszczy Białowieskiej, szczególnie w dobie zmian klimatu, skład gatunkowy i struktura lasu powinny kształtować się naturalnie, a nie być wynikiem leśnej hodowli. Zaplanowane działania mają objąć 86 ha, ale nie uwzględniono przy tym skutków wytyczania dróg operacyjnych: zniszczenia odnowień naturalnych, emisji spalin i hałasu, płoszenia ptaków i niszczenia ich lęgów - także gatunków ściśle chronionych, w tym objętych ochroną Natura 2000. Dojdzie też do wycinki drzew kolidujących ze szlakami, co może zaburzyć warunki życia wielu cennych gatunków, np. chrząszczy saproksylicznych i porostów nadrzewnych. Dlatego uważam, że całkowite wyłączenie gospodarki leśnej z obszaru Puszczy Białowieskiej jest konieczne, by ograniczyć jej dalszy negatywny wpływ i chronić ten unikalny ekosystem.	Nie uwzględniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
298	Osoba prywatna	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		-Konieczność wyeliminowania niespójności pomiędzy planem zarządzania a katalogiem działań ochronnych. -Konieczność wyeliminowania z katalogu działań ochronnych czynności związanych z typową gospodarką leśną.	W strefie 4b plan mówi o rozrzedzaniu drzew iglastych w lasach liściastych, ale jednocześnie dopuszcza typową gospodarkę leśną także w borach - co jest sprzeczne i nielogiczne. W Puszczy Białowieskiej nie powinno się prowadzić prac takich jak czyszczenia, trzebieże czy pielęgnacja młodników, bo zakłócają one naturalne procesy i sztucznie wpływają na skład gatunkowy. W grądach Puszczy obecność świerka jest czymś naturalnym i nie trzeba z	Uwzględniono częściowo	Działanie dot. borów w strefie 4b zostało usunięte z zapisów.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					tym walczyć. Nazywanie typowych działań gospodarczych „ochroną przyrody” ujmuje wartości dokumentu.		
299	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z terenu obiektu - dotyczy strefy 4 c	Cały teren Puszczy Białowieskiej (poza strefą 4a, gdzie prowadzona jest aktywna ochrona siedlisk) powinien być całkowicie wyłączony z gospodarki leśnej. Plan zarządzania nie może zostawiać furtki do przyszłych wycinek. W 2017 roku już doszło do poważnych szkód przez nielegalne wycinki - nie można do tego dopuścić ponownie. Dlatego wnoszę, aby w strefie 4c również zakazać prowadzenia gospodarki leśnej.	Uwzględniono częściowo	W strefie 4 c nie są dozwolone działania z zakresu gospodarki leśnej. W celu jednoznacznego jej wykluczenia w katalogu działań ochronnych - w odniesieniu do strefy 4c (załącznik nr 6) popozostawiono tylko poniższe zapisy:"W strefie 4c dozwolone są następujące działania: 1) monitoring środowiska, w tym monitoring zagrożeń powodowanych przez czynniki, które mogą zakłócić przebieg procesów przyrodniczych lub zagrazić trwałości ekosystemów; 2) utrzymanie przejezdności dróg i szlaków komunikacyjnych, remonty dróg; 3) tworzenie banków nasion i banków genów ex-situ oraz czystych kultur gatunków grzybów; 4) usuwanie gatunków inwazyjnych i obcego pochodzenia, zagrażających przedmiotom ochrony; 5) prowadzenie polowań i działań zaradczych w odniesieniu do inwazyjnych gatunków obcych; 6) prowadzenie działań na rzecz zwiększenia lokalnej retencji wód powierzchniowych poprzez ograniczanie spływu powierzchniowego bazując w możliwie dużym stopniu na wykorzystaniu naturalnego lokalnego materiału (np. leżących pni drzew); 7) sukcesywne likwidowanie istniejących grodzień upraw leśnych."
300	Osoba prywatna	Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu dla polskiej części Transgranicznego Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (2024).	cały dokument	Należy wprowadzić zakaz powstawania nowych i rozbudowy istniejących dróg leśnych pod pretekstem ochrony przeciwpożarowej Puszczy. Należy wprowadzić obowiązek likwidacji nieużytkowanych dróg leśnych.	W Puszczy Białowieskiej wciąż rozbudowuje się i poszerza drogi leśne, nawet te, które od dawna nie są używane. Takie działania są sprzeczne z celami ochrony przyrody. Zamiast tego, powinno się ograniczać ingerencję człowieka i chronić dzikie zwierzęta. Rozbudowa dróg niszczy siedliska, dzieli je na fragmenty i zwiększa ruch samochodowy, który zagraża zwierzętom - także żubrom. W ostatnich latach doszło do wielu śmiertelnych potrażeń. Trzeba zrobić wszystko, by powstrzymać dalszą rozbudowę dróg i ograniczyć ruch pojazdów w Puszczy.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	We wniosku renomacyjnym (2014) jednoznacznie wskazano, iż w granicach Puszczy Białowieskiej nie mogą powstawać nowe drogi, mogą być jedynie utrzymywane te już istniejące. Zapisy te zostały utrzymane w Planie zarządzania. Zaznaczono jednocześnie, iż należy dążyć do ograniczenia gęstości sieci dróg w Puszczy, co jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN zawartymi m.in. w Rapocie z Misji z 2024 roku. W Planie ppoż. również nie zaplanowano budowy nowych dróg.
301	Urząd Gminy Białowieża	Rozdział 6.2	115	Zapis na stronie 115: „Należy pamiętać, iż rekomendacje pełnią rolę wytycznych, określających istotne aspekty do uwzględnienia w dokumentach określonych w rozdziale 6.2.” Brak jakiegokolwiek podstawy prawnej takiego zapisu. Określenie „wytyczne” nie oznacza obowiązku wynikającego z jakiegokolwiek przepisu prawa.		Wyjaśniono	Rekomendacje zawarte w Planie zarządzania nie stanowią przepisów prawa, lecz pełnią funkcję wytycznych, których celem jest zapewnienie spójności dokumentów zarządczych z zasadami ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu. Ich wprowadzenie wynika z zaleceń zawartych w raporcie z Misji Doradczej UNESCO z 2024 r., przygotowanym przez ekspertów IUCN/UNESCO. W raporcie tym wskazano konieczność uwzględnienia w Planie kluczowych zasad zarządzania, które powinny stanowić podstawę dla dokumentów takich jak plany urządzenia lasu czy inne akty planistyczne dotyczące Obiektu. Wskazanie ich w Planie ma na celu zapewnienie, że wszystkie działania podejmowane na obszarze Obiektu będą zgodne z międzynarodowymi standardami ochrony i nie doprowadzą do utraty jego wyjątkowej uniwersalnej wartości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
302	Urząd Gminy Białowieża		130	Zapis na stronie 130: „W przypadku gmin położonych w obrębie Dobra, plany ogólne powinny uwzględniać postanowienia niniejszego Planu.” Określenie „powinny” nie oznacza obowiązku wynikającego z jakiegokolwiek przepisu prawa. Poza tym plany ogólny dotyczą tylko strefy buforowej i zgodnie z zapewnienia "tam wszystko zostaje bez zmian".		Wyjaśniono	Rekomendacje zawarte w Planie zarządzania nie stanowią przepisów prawa, lecz pełnią funkcję wytycznych, których celem jest zapewnienie spójności dokumentów zarządczych z zasadami ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu. Ich wprowadzenie wynika z zaleceń zawartych w raporcie z Misji Doradczej UNESCO z 2024 r., przygotowanym przez ekspertów IUCN/UNESCO. W raporcie tym wskazano konieczność uwzględnienia w Planie kluczowych zasad zarządzania, które powinny stanowić podstawę dla dokumentów takich jak plany urządzenia lasu czy inne akty planistyczne dotyczące Obiektu. Charakter rekomendacji jako wytycznych jest zgodny z praktyką zarządzania obiektami Światowego Dziedzictwa, gdzie dokumenty planistyczne muszą być spójne z zobowiązaniami wynikającymi z Konwencji UNESCO z 1972 r. oraz decyzjami Komitetu Światowego Dziedzictwa. Wskazanie ich w Planie ma na celu zapewnienie, że wszystkie działania podejmowane na obszarze Obiektu będą zgodne z międzynarodowymi standardami ochrony i nie doprowadzą do utraty jego wyjątkowej uniwersalnej wartości. Warto również zaznaczyć, iż Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
303	Urząd Gminy Białowieża	Rozdział 6.2	126-127	Rozdział 6.2 (strona 126/127): „cele, działania i rekomendacje powinny być uwzględnione w wszystkich dokumentach odnoszących się do obszaru Obiektu oraz być z nim zgodne.” Określenie „powinny” nie oznacza obowiązku wynikającego z jakiegokolwiek przepisu prawa.		Wyjaśniono	Rekomendacje zawarte w Planie zarządzania nie stanowią przepisów prawa, lecz pełnią funkcję wytycznych, których celem jest zapewnienie spójności dokumentów zarządczych z zasadami ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu. Ich wprowadzenie wynika z zaleceń zawartych w raporcie z Misji Doradczej UNESCO z 2024 r., przygotowanym przez ekspertów IUCN/UNESCO. W raporcie tym wskazano konieczność uwzględnienia w Planie kluczowych zasad zarządzania, które powinny stanowić podstawę dla dokumentów takich jak plany urządzenia lasu czy inne akty planistyczne dotyczące Obiektu. Charakter rekomendacji jako wytycznych jest zgodny z praktyką zarządzania obiektami Światowego Dziedzictwa, gdzie dokumenty planistyczne muszą być spójne z zobowiązaniami wynikającymi z Konwencji UNESCO z 1972 r. oraz decyzjami Komitetu Światowego Dziedzictwa. Wskazanie ich w Planie ma na celu zapewnienie, że wszystkie działania podejmowane na obszarze Obiektu będą zgodne z międzynarodowymi standardami ochrony i nie doprowadzą do utraty jego wyjątkowej uniwersalnej wartości.
304	Stowarzyszenie Manufaktura Inicjatyw Różnorodnych			Chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO.	Puszcza powinna pozostać ścisłym rezerwatem, który przyciąga turystów i naukowców.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
305	Osoba prywatna	Główne cele Planu		Należy jednoznacznie stwierdzić zakaz komercyjnej wycinki w obszarze WUW.	Zapewnienie zgodności z celem „zachowania niezaburzonych procesów ekologicznych”	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierziny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
306	Osoba prywatna	Matryca zagrożeń i działań Załącznik nr 4		Usunąć działania związane z pozyskiwaniem drewna, zamiast tego podkreślić ochronę zasobów.	W społeczeństwie dominuje stanowisko sprzeciwu dla pozyskiwania drewna w Puszczy	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie zarządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
307	Osoba prywatna	6.4 str. 133		Proszę o wyeliminowanie gospodarki leśnej z obiektu UNESCO	Zaprzestanie gospodarki leśnej pozwoli na zachowanie naturalnych procesów ekologicznych, wzmocni różnorodność biologiczną i poprawi stan zdrowotny lasu.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie zarządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
308	Komitet Obrony Demokracji			Wykluczyć wycinki w strefie IV. Objąć ochroną ścisłą całą Puszczę. Nie budować więcej dróg dojazdowych na terenie Puszczy. Wykluczyć myślistwo w całej Puszczy. Cała Puszcza Parkiem Narodowym!	Obawa o zrobienie furtki dla niekontrolowanych wycinek i obawa o wpisanie na listę Światowego Dziedzictwa w Zagrożeniu. Bez wprowadzania zakazu cięć, Puszczy Białowieskiej grozi utrata marki UNESCO. Korzyści ekonomiczne z ochrony przewyższają zyski z wycinki. W czasach kryzysu klimatycznego i postępującej utraty różnorodności biologicznej jakiegokolwiek wycinki w Puszczy są kompletnie niezrozumiałe i krótkowzroczne.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu. Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie. Postulat objęcia całej Puszczy Białowieskiej statusem parku narodowego odnosi się do kwestii, które nie są przedmiotem prac nad opracowaniem Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (część polska). Zmiana granic parku narodowego oraz jego otuliny pozostaje poza zakresem kompetencji zespołu opracowującego Plan i należy do właściwych

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							organów administracji publicznej. Plan zarządzania przygotowywany jest dla Obiektu o granicach określonych we wniosku renowacyjnym złożonym przez Rzeczpospolitą Polską do UNESCO w 2014 roku. Dokument ten koncentruje się na działaniach ochronnych i zarządczych w ramach istniejącego Obiektu Światowego Dziedzictwa, zgodnie z jego zatwierdzonym zakresem terytorialnym.
309	Osoba prywatna		1	Nie ma	Jw	Nie uwzględniono	Brak treści uwagi
310	Osoba prywatna	Streszczenie	7	Wnioskuje o uzupełnienie zdania: „Głównymi źródłami zagrożeń są zmiany klimatu oraz działalność człowieka prowadząca do fragmentacji siedlisk spowodowanej budową infrastruktury i zmianami hydrologicznymi” w następujący sposób: „spowodowanej gospodarką leśną, budową infrastruktury i zmianami hydrologicznymi”.	Gospodarka leśna jest wymieniana wśród czołowych zagrożeń dla bioróżnorodności i stabilności lasów na świecie. Również w naszych warunkach stanowi ona istotny czynnik naruszający naturalne procesy ekologiczne i wprowadzający zaburzenie w środowisku leśnym. Wycinka lasu, nawet na stosunkowo niewielkiej powierzchni, powoduje fragmentację siedlisk wielu organizmów, często umykających naszej uwadze poprzez swoje niewielkie rozmiary lub środowisko życia (np. w koronach drzew lub pod ziemią), niemniej pełniących ważną rolę w ekosystemie.	Nie uwzględniono	Rozszerzenie wskazanego zapisu o odniesienie do gospodarki leśnej nie znajduje uzasadnienia w kontekście Planu zarządzania, ponieważ dokument ten nie przewiduje prowadzenia gospodarki leśnej w rozumieniu produkcyjnym na obszarze Obiektu. Zgodnie z przyjętymi zasadami, wszelkie działania w lasach mają charakter ochronny i służą zachowaniu lub odtworzeniu siedlisk przyrodniczych oraz wspieraniu procesów naturalnych, a nie realizacji celów gospodarczych. Wskazanie gospodarki leśnej jako głównego źródła zagrożeń byłoby nieadekwatne w odniesieniu do analizowanego obszaru, gdyż w polskiej części Obiektu obowiązuje zakaz prowadzenia typowej gospodarki leśnej, co zostało potwierdzone zarówno w zapisach Planu, jak i w dokumentach UNESCO. Wprowadzenie takiego sformułowania mogłoby sugerować, że działania ochronne przewidziane w Planie stanowią zagrożenie, co byłoby sprzeczne z ich celem i charakterem.
311	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133-138	Wnioskuje o całkowitą rezygnację z działań gospodarki leśnej, w szczególności o rezygnację z zabiegów aktywnej przebudowy drzewostanów, w tym działań takich jak: tzw. sztuczne odnowienia drzewostanu, tzw. pielęgnacja lasu (czyszczenia, trzebieże itp.), tzw. cięcia sanitarne, wiążące się z usuwaniem drzew starych, zamierających i martwych.	W projekcie Planu zarządzania mowa jest o roli naturalnych procesów przyrodniczych w zachowaniu naturalnego charakteru Puszczy. Zabiegi aktywnej przebudowy drzewostanów dopuszczające pozyskanie drewna, proponowane w ramach strefy 4, stoją w sprzeczności z tym postulatem. Od czasu nielegalnej wycinki w 2017 roku, Puszcza odradza się spontanicznie, co pokazuje wysokie zdolności ekosystemu leśnego do regeneracji. Ingerencja ludzka, nawet oparta o najlepszą posiadaną wiedzę, zaburza procesy naturalne, a to przecież naturalność stanowi główny wyróżnik Puszczy. Prowadzenie zabiegów gospodarki leśnej wiąże się z koniecznością wjazdu do lasu ciężkiego sprzętu i innych ingerencji w ekosystem. Skutkiem ubocznym pozyskania drewna jest przedostawanie się do gleby ogromnych ilości paliwa, smarów i olejów, zanieczyszczających glebę i wodę – i nie ma przy tym znaczenia, czy wycinka jest prowadzona w ramach działań ochronnych,	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					czy nie. Prace leśne powodują emisję spalin i hałasu, negatywnie wpływające na ekosystem leśny. Zrywka i wywóz drewna wiążą się z niszczeniem runa, uszkodzaniem pozostających drzew i intensyfikacją odpływu wody z lasu. Całkowite zaniechanie gospodarki leśnej będzie odpowiadać na potrzebę pełnej ochrony procesów przyrodniczych, odbudowy zasobów przyrodniczych przekształconych przez gospodarkę leśną i zachowania wysokiej bioróżnorodności lasów Puszczy Białowieskiej. Zmiana taka wzmocni także wiarygodność Polski w zakresie właściwego zarządzania Puszczą, co będzie stanowić wsparcie dla rozwoju regionu w oparciu o markę UNESCO i promowania turystyki z poszanowaniem przyrody.		renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
312	Osoba prywatna				Jestem Polką i uważam że puszcza to nasze dobro narodowe i tak powinno zostać. Dla Natury, dla naszych dzieci.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Opracowany Plan zarządzania ma na celu zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Puszczy Białowieskiej, jej wyjątkowego charakteru w skali Europy i świata. Ogólny charakter uwagi uniemożliwia szczegółowe odniesienie się do niej.
313	Osoba prywatna	J.w.		J.w.	J.w	Nie uwzględniono	Brak treści uwagi
314	Osoba prywatna	rozdz. 6.4	133	chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO.	jest to dobro narodowe Polski uznane też na arenie międzynarodowej m.in. przez UNESCO, nie możemy jego niszczyć i tracić nawet w ograniczonym zakresie	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
315	Osoba prywatna			Brak zgody na pozyskiwanie drewna z Puszczy Białowieskiej. Brak zgody na polowania w tym na polowania na terenie polan białowieskiej, masiewskiej, Pogorzelec, Bud i Teremisek, do tego powinno się podjąć działania przeciwdziałające fragmentacji.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu. Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
316	Osoba prywatna	Rozdział 6.4	133	Proszę o wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
317	Osoba prywatna				niech żyje! Puszcza	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Opracowany Plan zarządzania ma na celu zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Puszczy Białowieskiej, jej wyjątkowego charakteru w skali Europy i świata. Ogólny charakter uwagi uniemożliwia szczegółowe odniesienie się do niej.
318	Osoba prywatna				Jeśli zniszczymy Puszcę, zniszczymy siebie.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Opracowany Plan zarządzania ma na celu zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Puszczy Białowieskiej, jej wyjątkowego charakteru w skali Europy i świata. Ogólny charakter uwagi uniemożliwia szczegółowe odniesienie się do niej.
319	Osoba prywatna	Sprzeciw wobec działań w Puszczy Białowieskiej		Nie ma zgody na pozyskiwanie drewna z Puszczy Białowieskiej, nie ma tego proceduru od 8 lat, Puszcza ma się świetnie i tak powinno zostać. Nie ma zgody na polowania (od tego mamy tu wilki i rysie) w tym na polowania na terenie polan białowieskiej, masiewskiej, Pogorzelec, Bud i Teremisek, do tego powinno się podjąć działania przeciwdziałające fragmentacji.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7).

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu. Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie.
320	Osoba prywatna			Jestem przeciwna jakiegokolwiek pozyskiwaniu drewna z Puszczy Białowieskiej, polowaniom również na terenie Polan osadniczych Teremiski, Pogorzelec i Bud i zakazem fragmentaryzacji Puszczy.	Jest to dziedzictwo narodowe i powinno zostać nienaruszone!	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu. Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie.
321	Osoba prywatna				To obiekt UNESCO i nie powinno to podlegać uzasadnianiu	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Opracowany Plan zarządzania ma na celu zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Puszczy Białowieskiej, jej wyjątkowego charakteru w skali Europy i świata. Ogólny charakter uwagi uniemożliwia szczegółowe odniesienie się do niej.
322	Osoba prywatna	Załącznik numer 10	5,6,7,8	W katalogu działań ochronnych w strefach 3 i wszystkich podstrefach 4 powinna być dodana gospodarka łowiecka.	Sama możliwość wykonywania polowania w stosunku do gatunków obcych to za mało. Z racji dużego wzrostu niektórych populacji (np. jeleni) może nastąpić przegęszczenie i w przypadku pojawienia się czynnika zakaźnego np. CWD może dojść do masowego rozwoju tej niebezpiecznej choroby. Utrzymanie populacji na zrównoważonym poziomie wpłynie również pozytywnie na lokalną społeczność i prowadzoną działalność rolniczą.	Nie uwzględniono	Włączenie „gospodarki łowieckiej” do katalogu działań ochronnych w strefie 3 oraz w podstrefach 4 nie znajduje uzasadnienia w świetle celów Planu zarządzania i zobowiązań wynikających z ochrony Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. Rozszerzenie zakazu polowań na strefy 3 i 4 zostało przyjęte w oparciu o rekomendacje ekspertów IUCN przedstawione w raporcie z misji UNESCO z 2024 r., których istotą jest ograniczenie presji antropogenicznej i zapewnienie dominacji procesów naturalnych na obszarze Obiektu. Ujęcie „gospodarki łowieckiej” jako standardowego działania ochronnego wprowadzałoby stałą, ukierunkowaną ingerencję w populacje zwierząt, co byłoby sprzeczne z tymi rekomendacjami. Ewentualne działania interwencyjne pozostają możliwe w przewidzianym przez prawo zakresie i wyłącznie w uzasadnionych przypadkach, w szczególności w odniesieniu do inwazyjnych gatunków obcych. W tym stanie rzeczy utrzymanie przyjętych zapisów – zakaz polowań w strefie 3 i 4 z dopuszczeniem działań wyłącznie względem inwazyjnych gatunków obcych – jest zasadne i proporcjonalne. Zapewnia to prymat ochrony procesów naturalnych, zgodność z zaleceniami misji z 2024 r. oraz pełną spójność z podejściem adaptacyjnym wdrażanym na obszarze Obiektu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
323	Instytut Biologii Ssaków PAN oraz Białowieżskie Stowarzyszenie Dziedzictwa Puszczy	Korekta strefowania		Spośród 44 warsztatów dla interesariuszy dotyczących zapisów „Planu”, aż 13 (w tym 4 warsztaty terenowe) poświęconych było strefowaniu i korekcie strefowania (Załącznik 3 do „Planu”). To 30% wszystkich warsztatów! Niestety, niczego w toku tych warsztatów nie udało się wypracować, a członkowie zespołu przygotowującego „Plan” dopiero na ostatnim spotkaniu w czerwcu 2025 r. poinformowali, że strefa IV obejmować będzie nie 18,06% powierzchni Obiektu, jak było przyjęte we wniosku renominacyjnym z 2014 roku, ale 3,71% czyli 5 razy mniejszy obszar. Co więcej, podstrefa aktywnej przebudowy drzewostanów (IVb) miałyby obejmować jedynie 86 hektarów (0,15% pow. Obiektu). Na czerwcowym spotkaniu poinformowano interesariuszy, że autorem tej propozycji jest dr hab. Michał Żmihorski (Instytut Biologii Ssaków PAN), ale tekst jego ekspertyzy i uzasadnienie propozycji nie są dostępne do publicznej wiadomości! Dopiero wobec zdecydowanego żądania przedstawicieli władz gminnych i lokalnych społeczności zespół ds. przygotowania Planu zgodził się upublicznić ekspertyzę prof. Żmihorskiego na stronach IOŚ-PIB i zorganizować dodatkowe spotkanie z samorządami i lokalną społecznością w Białowieży w dniu 8 lipca br. Podczas tego spotkania autor ekspertyzy przedstawił uzasadnienie swojej propozycji tak drastycznej redukcji strefy IV. I to by było na tyle w kwestii sposobu działania zespołu ds. przygotowania „Planu” i zapewnień, że „Plan” powstał „w procesie partycypacyjnym” z „zapewnieniem udziału społeczności na każdym etapie” i przedstawia „wypracowanie wspólnych rozwiązań”. Co do propozycji prof. Żmihorskiego – tzw. drzewa decyzyjne, jak wyznaczyć obszary do strefy IV – to sam pomysł jest sensowny. Ale już przeprowadzenie analizy jest tendencyjne i niespełnia wymogów metodyki naukowej. Konieczne będzie wykonanie tej analizy od nowa (specjaliści z Biura Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej w Białymstoku mogą i powinni pomóc), z zachowaniem rygoru naukowego. Po pierwsze, bez żadnych założeń wstępnych należałoby pokazać, jaki jest w Puszczy (poza strefami I i II) całkowity obszar nasadzeń leśnych w wieku <100 lat na siedliskach lasowych z udziałem sosny i/lub świerka o udziale 20, 40, 60 i więcej procent w drzewostanie. Następnie dla każdego z tych wariantów (20, 40, 60+) przeprowadzić analizę, do której strefy lub podstrefy każde takie wydzielenie leśne powinno trafić. Przy czym filtr „Wskazania w Planie Ochrony Natura2000” powinien być zastosowany na końcu, a nie na początku analizy, ponieważ „Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa” jest nadrzędny wobec Planu Ochrony Natura2000. Na koniec dla różnych wariantów powinno się przeprowadzić oszacowanie, jakiej masy drewna można się rocznie spodziewać jako efektu ubocznego zabiegów renaturalizacyjnych w strefie IVb. Takie orientacyjne wyliczenia mogą również przeprowadzić specjaliści z BULiGL.		Wyjaśniono	Uwaga była zgłaszana i wyjaśniana podczas kilku wcześniejszych spotkań, m.in. w dn. 26 czerwca 2025 roku oraz na posiedzeniu Rady Leśnego Kompleksu Promocyjnego Puszcza Białowieża, które miało miejsce w dn. 1 sierpnia 2025 roku. Rzeczywiście tematowi korekty/aktualizacji strefowania poświęcono wiele spotkań warsztatowych. W ich trakcie swoje stanowiska przedstawiali przedstawiciele różnych grup interesariuszy. Podczas tych licznych spotkań nie udało się wypracować rozwiązania, które byłoby akceptowane przez wszystkich interesariuszy. W toku dyskusji często jednak wskazywano na brak przejrzystej merytorycznej podstawy proponowanych rozwiązań. Z tego względu postanowiono zlecić wykonanie zewnętrznej ekspertyzy dot. tego tematu. Została ona opracowana przez dr hab. M.Żmihorskiego. Faktem jest, iż pierwotnie nie została udostępniona na stronie internetowej. Chciano w ten sposób uniknąć nieporozumień dot. autorstwa korekty strefowania. Autor ekspertyzy zaproponował pewne podejście do problemu aktualizacji strefowania, nie opracował natomiast ostatecznej wersji korekty, która została zawarta w projekcie Planu zarządzania. Po publicznym wyjaśnieniu tego faktu podczas spotkania w dn. 26 czerwca 2025 roku, ekspertyza została udostępniona dla wszystkich zainteresowanych. Proces aktualizacji stref w ramach Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża został przeprowadzony w oparciu o aktualne dane przestrzenne, kryteria przyrodnicze oraz zalecenia UNESCO i IUCN. Korekta strefowania uwzględnia najnowsze, najbardziej aktualne dane PGL LP (Bank Danych o Lasach) oraz dane udostępnione przez RDOŚ w Białymstoku, w tym opracowane w ramach procesu przygotowywania Planu ochrony obszaru Natura 2000. Wykorzystanie danych zebranych RDOŚ w Białymstoku było niezbędne, ponieważ obowiązkiem autorów Planu zarządzania było wykorzystanie najnowszych reprezentatywnych danych. Plan zarządzania, jako dokument nadrzędny w kontekście zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wyznacza ramy, w których inne dokumenty, w tym Plan ochrony Natura 2000, powinny pozostawać spójne. Zaproponowana metodyka aktualizacji strefowania, opracowana przez dr. hab. Michała Żmihorskiego, opiera się na obiektywnych kryteriach przyrodniczych, takich jak skład gatunkowy drzewostanów, typ siedliska oraz wiek drzewostanów. Zarzut dotyczący rzekomej tendencyjności analizy nie znajduje potwierdzenia w przedstawionej metodyce, która spełnia wymogi rzetelności naukowej i została oparta na obiektywnych kryteriach oraz odniesiona do aktualnych danych pochodzących z uznanych źródeł. Punktem wyjścia były charakterystyki ekosystemów a nie procentowy udział poszczególnych stref. Postawienie jako cel utrzymania określonej powierzchni strefy 4 byłoby działaniem nieuzasadnionym i niemerytorycznym. Podsumowując, Plan zarządzania został opracowany zgodnie z najwyższymi standardami merytorycznymi i formalnymi, w oparciu o aktualne dane. Wszelkie działania ochronne, są

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							podporządkowane nadrzędnemu celowi zachowania wartości przyrodniczych Obiektu Światowego Dziedzictwa. W tym miejscu należy również podkreślić, iż obręb Puszczy Białowieskiej od lat nie mogą być prowadzone działania mające na celu pozyskanie drewna. Jest to jedynie skutek uboczny ochrony czynnej prowadzonej na obszarach rzeczywiście tego wymagających. W związku z tym nie byłoby zasadne analizowanie ilości drewna jaka może zostać pozyskana przy realizacji tego rodzaju prac.
324	Instytut Biologii Ssaków PAN oraz Białowieżskie Stowarzyszenie Dziedzictwa Puszczy	Kryzys migracyjny na granicy polsko-białoruskiej		Zagrożenia dla Puszczy Białowieskiej wynikające z naporu tysięcy nielegalnych migrantów, pchanych przez reżim Aleksandra Łukaszenki do Polski, zostały w „Planie” ujęte w sposób bulwersująco jednostronny, wyłącznie jako „zalecenia mające na celu ograniczenie negatywnego wpływu działań Służb Granicznych na Wyjątkową Uniwersalną Wartość Obiektu” (pogrubienie tekstu – BJ). Sporo miejsca w „Planie” (i jedną ekspertyzę) poświęcono szkodliwemu wpływowi zapory granicznej, a także obecności żołnierzy i funkcjonariuszy Straży Granicznej, na przyrodę. Ani słowa o negatywnym wpływie nielegalnych migrantów przedostających się między innymi przez Rezerwat Ścisły BPN i pozostawiających tam masę śmieci. Ani słowa o krążących po Puszczy (także po BPN) tzw. aktywistach i zostawiających tam dla migrantów żywność i różne przedmioty. Z obszaru BPN dyrekcja Parku posiada dokumentację skutków tych działań. Porażające zdjęcia i mapa rozmieszczenia śmieci i zdewastowanych miejsc były prezentowane na jednym z posiedzeń Rady Naukowej BPN. Czy dyrekcja BPN nie przekazała tej dokumentacji zespołowi pracującemu nad „Planem”? Czy też przekazała, ale zespół z IOŚ-PIB ten problem postanowił zignorować i ukryć?		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	W toku prac nad Planem zarządzania zidentyfikowano istotne zagrożenie, jakim jest kryzys migracyjny, skutkujący wzmoczoną eksploatacją strefy przygranicznej. Zjawisko to wiąże się zarówno ze zwiększoną aktywnością służb mundurowych, jak i obecnością migrantów, co przekłada się na nasilone zjawiska takie jak zaśmiecanie terenu, jego degradacja, wydeptywanie roślinności, akty wandalizmu oraz płoszenie zwierząt. Konsekwencją tych procesów jest spadek ruchu turystycznego oraz zmniejszone zainteresowanie Obiektem „Puszcza Białowieska”. W tab. 4. Zagrożenia dla Białowieża Forest wskazano, iż skutkiem kryzysu migracyjnego jest "wzrost użytkowania strefy granicznej związanen z aktywnością służb, jak i migrantów i związany z tym wzrost zaśmiecenia, niszczenia, wydeptywania, wandalizmu, a także płoszenia gatunków". Zatem w dokumencie uwzględniono również aspekty wskazane w treści uwagi. W odpowiedzi na zaistniałą sytuację, w Planie zarządzania zaproponowano szereg działań, które mogą w sposób częściowy przeciwdziałać negatywnym skutkom kryzysu migracyjnego lub łagodzić jego wpływ na obszar chroniony. Należy podkreślić, iż Plan zarządzania stanowi dokument, wyznaczający kierunki przyszłych działań podejmowanych na terenie Obiektu oraz stanowiący podstawę dla decyzji związanych z jego ochroną i rozwojem. Co więcej, w Planie zarządzania zastosowano podejście zarządzania adaptacyjnego, polegające na bieżącej analizie skuteczności wdrażanych działań. W przypadku, gdy dane działanie nie przynosi oczekiwanych rezultatów lub jego efektywność jest ograniczona, przewidziano możliwość jego modyfikacji w celu maksymalizacji korzyści dla Obiektu i jego otoczenia. Zespół projektowy nie otrzymał materiałów przedstawionych w treści uwagi, a nie są to dane ogólnodostępne. Wobec powyższego nie mogły zostać wykorzystane przy opracowywaniu dokumentu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
325	Instytut Biologii Ssaków PAN oraz Białowieżskie Stowarzyszenie Dziedzictwa Puszczy	Turystyka i promocja		Tej bardzo ważnej dziedzinie życia, lokalnej ekonomii i motoru rozwoju regionu Puszczy Białowieskiej „Plan” poświęca dużo uwagi. Jest też w tym zakresie stosunkowo rzetelnie opracowany, uwzględniając dziedzictwo przyrodnicze, historyczne i kulturowe regionu. Duża w tym zasługa starannie przeprowadzonych warsztatów podczas I części realizacji projektu, a także – bodaj najlepszej z zamówionych ekspertyz – opracowania Grzegorza Rąkowskiego pt. „Turystyka w regionie Puszczy Białowieskiej w kontekście zarządzania Dobrem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest”. Autor analizuje obecną sytuację oraz daje długą i inspirującą listę pomysłów na rozwój atrakcji turystycznych. Zacytuję tu jego trafną ocenę fatalnego stanu udostępnienia turystycznego Białowieskiego Parku Narodowego: „Brak urozmaiconych wariantów zwiedzania naturalnego lasu w obszarze ochrony ścisłej BPN – od kilkudziesięciu lat funkcjonuje ta sama, jedyna trasa. [...] Zdecydowanie za mało wykorzystywana jest po względem turystycznym północna część BPN, gdzie poza jednym, stosunkowo niedużym obszarem (uroczysko Głuszec), nie ma terenów objętych ochroną ścisłą i wstęp możliwy jest bez przewodnika. Wytyczono tu jednak jedynie dwa znakowane szlaki piesze, z których jeden ma charakter krótkiej pętli, dłuższy jest jedynie drugi, zwany „Wilczym Szlakiem” (ze stanowiącą jego sięgacz króciutką ścieżką przyrodniczą) oraz niemal dokładnie pokrywający się z tym ostatnim jeden szlak rowerowy.” Wśród wielu świetnych propozycji G. Rąkowskiego, najpilniejsza do realizacji wydała mi się następująca: „Najważniejszym „flagowym” szlakiem turystycznym i osią regionu powinien stać się centralny szlak, który można by nazwać np. „W ostępach Puszczy Białowieskiej”, prowadzący przez całą Puszcze Białowieską, łącząc najważniejsze jej atrakcje przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe (na osi północ-południe – przypis BJ). Taka centralna trasa turystyczna powinna składać się z dwu równoległych do siebie i często się przeplatających, a czasem nakładających się na siebie „nitek”, które tworzyć będą szlak pieszy i szlak rowerowy.” Ekspertyza G. Rąkowskiego (dostępna na stronach www IOŚ-PIB) to lektura obowiązkowa dla wszystkich, którym leży na sercu rozwój turystyki w Puszczy: odpowiedzialnym osobom z BPN, nadleśnictw, władz gminnych, organizacji turystycznych i organizacji pozarządowych.		Uwzględniono	Dziękujemy za pozytywną ocenę zapisów Planu dotyczących turystyki oraz za uznanie dla jakości ekspertyzy autorstwa Grzegorza Rąkowskiego. Zagadnienia związane z rozwojem turystyki w regionie Puszczy Białowieskiej zostały potraktowane z należytą uwagą, z uwzględnieniem wartości przyrodniczych, kulturowych i społecznych.
326	Instytut Biologii Ssaków PAN oraz Białowieżskie Stowarzyszenie Dziedzictwa Puszczy	Zarządzanie i finanse		Realizację „Planu” ma koordynować Pełnomocnik ds. Zarządzania Obiektem. Już dziś współczuję osobie, której zdarzy się objąć to stanowisko. Główna odpowiedzialność pełnomocnika za realizację dziesiątków zadań (i współodpowiedzialność za wiele kolejnych), do tego przytłaczająca sprawozdawczość wymagałyby 5 do 10 etatów w planowanym Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, a finanse zaproponowane na wykonanie tych wszystkich prac to niespełna 1 mln złotych rocznie. Projekt „Planu” nie precyzuje, gdzie powinno znajdować się Centrum Obiektu. Moim zdaniem powinno ono być zlokalizowane w Białowieży, bo tu – w rzeczywistym centrum Puszczy, w bliskości największych zasobów ludzkich i materiałowych – ma ono największe szanse, aby wypełnić swoje zadanie integracji i koordynacji działań.		Wyjaśniono	Zgodnie z zapisami Planu zarządzania, koordynacja jego realizacji została powierzona Pełnomocnikowi ds. zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa. Funkcja ta została już obsadzona w wyniku otwartego naboru, a osoba ją pełniąca posiada wysokie kwalifikacje merytoryczne oraz wieloletnie doświadczenie w zakresie ochrony przyrody, w tym w pracy na terenie Puszczy Białowieskiej. Zakres zadań Pełnomocnika został określony w sposób kompleksowy, jednak ich realizacja nie jest przewidziana jako jednoosobowa — Plan zakłada utworzenie Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, które będzie pełnić funkcję organizacyjną i wspierającą, umożliwiając efektywne wdrażanie Planu. Wskazany poziom finansowania stanowi punkt wyjścia do dalszych ustaleń i może podlegać korektom w zależności od potrzeb i możliwości instytucjonalnych. Plan nie określa jednoznacznie lokalizacji Centrum Obiektu, pozostawiając tę decyzję do dalszych uzgodnień z uwzględnieniem dostępności infrastruktury, zasobów

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							ludzkich oraz potrzeb interesariuszy. Białowieża, jako miejscowość o silnym zapleczu merytorycznym i symbolicznym znaczeniu dla Obiektu, stanowi naturalnego kandydata do rozważenia w tym zakresie.
327	Instytut Biologii Ssaków PAN oraz Białowieskie Stowarzyszenie Dziedzictwa Puszczy	korytarze ekologiczne		Trzy szeroko zakrojone działania (str. 82-85) mają dotyczyć wyznaczania korytarzy ekologicznych poza Obiektem Puszcza Białowieska i wypracowywania wytycznych do ich ochrony, m.in. zakazów zabudowy. Obszar objęty tymi działaniami ma obejmować całą strefę buforową Obiektu (na obszarze gmin Białowieża, Narewka, Dubicze Cerkiewne, Narew, Czeremcha, Kleszcze, Czyże i Michałowo oraz miasta Hajnówka). Te działania powinny być usunięte z „Planu”, bo nie ma ich w celach zarządzania. Co więcej, zagadnieniu korytarzy ekologicznych poza Obiektem i zakazów na ich przebiegu, nie poświęcono ani jednego warsztatu i nie przedstawiono tej sprawy lokalnym społecznościom. Nie są to więc „działania wypracowane partycypacyjnie”, jak głosi tytuł Rozdz. 5.1.		Wyjaśniono	Działania dotyczące korytarzy ekologicznych poza granicami Obiektu Światowego Dziedzictwa zostały ujęte w Planie zarządzania jako element wspierający integralność przyrodniczą Puszczy Białowieskiej. Ich celem jest przeciwdziałanie fragmentacji siedlisk oraz zapewnienie funkcjonalnej łączności pomiędzy Obiektem a otaczającym krajobrazem, co jest zgodne z międzynarodowymi standardami ochrony obszarów cennych przyrodniczo. Wskazane działania nie wykraczają poza cele zarządzania, lecz stanowią ich rozszerzenie w kontekście ochrony wartości przyrodniczych w skali krajobrazowej. Uwzględnienie strefy buforowej oraz otoczenia Obiektu wynika z potrzeby zapewnienia jego trwałości ekologicznej, styczności z otaczającymi terenami, co zostało potwierdzone w dokumentach UNESCO oraz w praktyce zarządzania innymi obiektami światowego dziedzictwa. Proces konsultacyjny, prowadzony w ramach opracowywania Planu, obejmował szerokie grono interesariuszy, a działania dotyczące korytarzy ekologicznych zostały wypracowane w oparciu o dostępne dane oraz rekomendacje ekspertów. Brak dedykowanego warsztatu dla tego konkretnego zagadnienia nie oznacza jego nieuwzględnienia w procesie partycypacyjnym, który miał charakter kompleksowy i wieloetapowy. Wytyczne dotyczące ograniczeń zabudowy w korytarzach ekologicznych mają charakter rekomendacyjny i są zgodne z obowiązującymi przepisami prawa, w tym z zasadami planowania przestrzennego. Ich celem jest wspieranie decyzji administracyjnych sprzyjających zachowaniu drożności ekologicznej, a nie narzucanie nowych regulacji poza obowiązującym systemem prawnym. W Planie zarządzania wyraźnie podkreślono, iż sposób zagospodarowania strefy buforowej uzależniony jest od zapisów MPZP, a więc od decyzji samorządów.
328	Instytut Biologii Ssaków PAN oraz Białowieskie Stowarzyszenie Dziedzictwa Puszczy	Całość tekstu, głównie części opisowe		W obecnej wersji „Planu”, poza opisanymi wyżej niedostatkami ciężkiego itp. kalibru (chybiona i fatalnie przeprowadzona korekta strefowania, nieuwzględnienie szkodliwej presji nielegalnych migrantów) jest wiele błędów i nieścisłości w tekście, opisach Puszczy Białowieskiej itd. Całość tekstu powinna być przeczytana i poprawiona przez osoby spoza zespołu pracującego nad Planem i o większej wiedzy na temat Puszczy Białowieskiej.		Uwzględniono częściowo	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska został opracowany w oparciu o szeroki proces konsultacji społecznych, w ramach którego każdy zainteresowany miał możliwość zgłoszenia uwag, w tym dotyczących treści redakcyjnych, opisów oraz zakresu działań. Dokument został przygotowany przez interdyscyplinarny zespół ekspertów, a jego treść była weryfikowana pod kątem zgodności z aktualnym stanem wiedzy oraz obowiązującymi standardami ochrony dziedzictwa. W ramach procesu konsultacji społecznych w opracowanym dokumencie wprowadzono szereg zmian.
329	Osoba prywatna	Załącznik 9 - strofowanie obiektu		Jestem przeciwna powstawaniu nowych dróg lub innych obiektów, które powodowałyby podział Puszczy.		Uwaga częściowo uwzględniona w	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
						pierwotnej wersji dokumentu	jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
330	Osoba prywatna				nie ma tego proceduru od 8 lat, Puszcza ma się świetnie i tak powinno zostać.	Nie uwzględniono	Opracowany Plan zarządzania ma na celu zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Puszczy Białowieskiej, jej wyjątkowego charakteru w skali Europy i świata. Ogólny charakter uwagi uniemożliwia szczegółowe odniesienie się do niej.
331	Osoba prywatna				Jw	Nie uwzględniono	Opracowany Plan zarządzania ma na celu zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Puszczy Białowieskiej, jej wyjątkowego charakteru w skali Europy i świata. Ogólny charakter uwagi uniemożliwia szczegółowe odniesienie się do niej.
332	Osoba prywatna			Niech człowiek nie ingeruje w Puszcę! Nie poluje, nie wycina, nie dewastuje "infrastrukturą".		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renominacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu. Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
333	Osoba prywatna	Cały dokument		Działania ochronne w obiekcie takim, jak Puszcza Białowieska, gdzie zgodnie z aktem renomacyjnym UNESCO chronione są procesy naturalne typowa gospodarka leśna powinna być zakazana.	Puszcza się odradza i radzi sobie doskonale bez leśników. Należy utrzymać ten stan, tym bardziej że strefa przebudowy drzewostanów obejmuje w konsultowanym dokumencie mniej niż 90 ha. Tym bardziej nie na sensu utrzymywać hodowli i ochrony lasów metodami gospodarki leśnej. Rozrzedzenie drzew wymaga wjechania na powierzchnię ciężkiego sprzętu, z dużym prawdopodobieństwem nie bezpośrednio z drogi, ale przez las (nie udostępniono mapy), a więc ingerencję w obszary naturalne. Nie ma także żadnego powodu przyrodniczego żeby utrzymywać pielęgnację młodników.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
334	Osoba prywatna	J.W.	J.W	J.W.	J.W.	Nie uwzględniono	Brak treści uwagi
335	Osoba prywatna			kilka miejsc wygląda na potencjalne furtki do wycinki albo rozluźnienia ochrony: 1. rozdział 6.2 (instrumenty prawne, str. ~126–133) – odwołania do Planów Urządzenia Lasu (PUL), które mogą być użyte jako podstawa do wycinek w strefach buforowych i poza BPN 2. strefowanie (załącznik 6) – opisy dopuszczalnych działań w poszczególnych strefach nie wykluczają jednoznacznie gospodarki leśnej 3. rozdział 5 (kierunki i działania, str. ~65–115) – elastyczność "zarządzania adaptacyjnego" może być interpretowana tak, że cięcia to np. "działania ochronne" 4. odniesienia do "rozwoju lokalnego" (cele 4–6 w rozdziale 4) – mogą być pretekstem do nacisków na eksploatację zasobów, jeśli nie będzie jasnych zapisów o priorytecie ochrony		Wyjaśniono	Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość prowadzenia gospodarki leśnej w rozumieniu pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu Światowego Dziedzictwa. Wszelkie działania ochronne, w tym czynna przebudowa drzewostanów, mogą być realizowane wyłącznie w wybranych podstrefach (4a i 4b), a pozyskanie drewna może wystąpić wyłącznie jako efekt uboczny tych działań, zgodnie z zapisami ustawy o lasach oraz wnioskiem renomacyjnym. Odwołania do Planów Urządzenia Lasu mają charakter informacyjny i nie stanowią podstawy do prowadzenia gospodarki leśnej w strefie buforowej w sposób sprzeczny z celami ochrony Obiektu. Ich uwzględnienie służy zapewnieniu spójności dokumentów planistycznych oraz identyfikacji potencjalnych zagrożeń dla integralności Obiektu. Zasady strefowania zostały opracowane w sposób precyzyjny, a opisy dopuszczalnych działań w poszczególnych strefach uwzględniają wyłącznie działania ochronne, zgodne z celami zarządzania. Elastyczność zarządzania adaptacyjnego nie oznacza

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							dowolności interpretacyjnej, lecz umożliwia dostosowanie działań ochronnych do zmieniających się warunków przyrodniczych i społecznych, z zachowaniem nadrzędnego celu ochrony dziedzictwa. Cele związane z rozwojem lokalnym zostały sformułowane w sposób spójny z zasadami zrównoważonego rozwoju i nie stanowią podstawy do eksploatacji zasobów przyrodniczych. Priorytet ochrony został jasno określony w strukturze Planu, a wszelkie działania rozwojowe muszą być zgodne z jego zapisami oraz międzynarodowymi zobowiązaniami wynikającymi z wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa.
336	Osoba prywatna	Popieram tę inicjatywę, ponieważ Puszcza Białowieska to unikalny skarb przyrody, który zasługuje na pełną ochronę przed wycinką i polowaniami. Wierzę, że zakaz gospodarki leśnej i polowań pomoże zachować jej naturalne ekosystemy dla przyszłych pokoleń. Zachęcam wszystkich do wzięcia udziału w konsultacjach i wyrażenia swojego wsparcia dla tej ważnej sprawy!		Popieram tę inicjatywę, ponieważ Puszcza Białowieska to unikalny skarb przyrody, który zasługuje na pełną ochronę przed wycinką i polowaniami. Wierzę, że zakaz gospodarki leśnej i polowań pomoże zachować jej naturalne ekosystemy dla przyszłych pokoleń. Zachęcam wszystkich do wzięcia udziału w konsultacjach i wyrażenia swojego wsparcia dla tej ważnej sprawy!	Popieram tę inicjatywę, ponieważ Puszcza Białowieska to unikalny skarb przyrody, który zasługuje na pełną ochronę przed wycinką i polowaniami. Wierzę, że zakaz gospodarki leśnej i polowań pomoże zachować jej naturalne ekosystemy dla przyszłych pokoleń. Zachęcam wszystkich do wzięcia udziału w konsultacjach i wyrażenia swojego wsparcia dla tej ważnej sprawy!	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renominacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
337	Osoba prywatna	odnośnie treści w rozdziale 6.4 str. 133 proszę o wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO.	133	6.4	Gospodarka leśna w obecnej formie niszczy bioróżnorodność Puszczy.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
338	Osoba prywatna	Nie zgadzam się na pozyskiwanie drewna z puszczy oraz polowania na zwierzęta		Jw.	Puszcza jest dziedzictwem narodowym wpisanym na listę światowego dziedzictwa UNESCO i nie zgadzam się na takie zmiany. Obszar powinien być chroniony.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
339	Osoba prywatna				Puszcza jest wyjątkowym, pierwotnym lasem i powinniśmy zachować ją w takim stanie dla przyszłych pokoleń.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Opracowany Plan zarządzania ma na celu zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Puszczy Białowieskiej, jej wyjątkowego charakteru w skali Europy i świata. Ogólny charakter uwagi uniemożliwia szczegółowe odniesienie się do niej.
340	Osoba prywatna	brak	0	brak	jak wyżej	Nie uwzględniono	Brak treści uwagi
341	Osoba prywatna	2.1.6.	33	Brak konkretnych rozwiązań dotyczących rozwoju układu komunikacyjnego.	Czy będzie możliwość ewentualnego poszerzenia drogi wojewódzkiej biegnącej z Hajnówki do Białowieży, która w obecnym kształcie niestety jest dość niebezpieczną drogą.	Wyjaśniono	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejeźdźności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
342	Osoba prywatna				Niewiele takich miejsc zostało należy je chronić. Dla nas, dla potomności.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Opracowany Plan zarządzania ma na celu zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Puszczy Białowieskiej, jej wyjątkowego charakteru w skali Europy i świata. Ogólny charakter uwagi uniemożliwia szczegółowe odniesienie się do niej.
343	Osoba prywatna	wycinka drewna, polowania, Inwestycje drogowe i fragmentacja Puszczy,		Czynna ochrona / strefa IV (ochrona czynna) – dotyczy zasady pozyskiwania drewna. Strefowanie i regulacje łowieckie – dotyczy polowań i ich ograniczeń w poszczególnych strefach. Infrastruktura i rekreacja (np. ścieżki rowerowe, dostępność) – dotyczy inwestycji i możliwej fragmentacji ekosystemu.	jak w opinii	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu. Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
344	Fundacja Greenpeace Polska	6.4 Strefowanie	133	Wnoszę o całkowite wyeliminowanie gospodarki leśnej z terenu obiektu - dotyczy strefy 4 b.	Puszcza Białowieńska stanowi jeden z ostatnich, zachowanych fragmentów lasów nizinnych o charakterze naturalnym w Europie i pełni kluczową rolę w ochronie różnorodności biologicznej, w tym licznych gatunków rzadkich, zagrożonych oraz ściśle chronionych. Obiekt został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO właśnie ze względu na unikatowy charakter ekosystemów oraz dominację procesów naturalnych, niespotykaną w lasach gospodarczych. W kontekście powyższego, prowadzenie działań gospodarki leśnej w strefie 4b, obejmujących m.in. trzebieże, czyszczenia, pielęgnację młodników oraz regulację składu gatunkowego w drzewostanach, pozostaje w sprzeczności z celami ochrony. Kryterium obejmuje drzewostany, w których udział drzew iglastych (sosna, świerk) wynosi > 50%, rosnące na siedliskach lasowych w wieku poniżej 100 lat, co sugeruje że chodzi o rozrzedzenie monokultur iglastych. Tymczasem w katalogu działań ochronnych w strefach dopuszcza się już działania typowo hodowlane (pielęgnację młodników, czyszczenia wczesne i późne oraz także trzebieże), nie tylko w siedliskach lasowych ale i borowych. Choć działania te przedstawiane są jako mające na celu rozrzedzanie monokultur iglastych, w praktyce nie stanowią one kroków ku renaturalizacji, lecz utrzymanie produkcyjnego charakteru lasu. W warunkach Puszczy Białowieńskiej, która posiada zdolność do samoregeneracji, struktura gatunkowa i pionowo-wiekowa powinna kształtować się w wyniku procesów naturalnych – zwłaszcza w kontekście obserwowanych zmian klimatu. Próby ich sztucznego korygowania za pomocą narzędzi gospodarki leśnej mogą prowadzić do zaburzenia tych procesów i pogorszenia stanu ochrony siedlisk oraz gatunków. Chociaż realizacja planowanych działań ma się odbywać na powierzchni 86 ha, będzie się wiązać z koniecznością udostępnienia dodatkowego terenu poprzez budowę i eksploatację szlaków operacyjnych (zrywkowych). To pociąga za sobą szereg negatywnych skutków środowiskowych: degradację odnowień naturalnych, wprowadzenie zanieczyszczeń (oleje,	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieńskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					spaliny), zakłócanie okresu lęgowego ptaków – w tym gatunków stanowiących przedmiot ochrony obszaru Natura 2000 „Puszcza Białowieska” – a także konieczność usunięcia kolidujących drzew, co doprowadzi do przerzedzenia drzewostanów i zmiany warunków mikrosiedliskowych. Podejmowanie działań hodowlanych i pozyskiwania drewna w strefie 4b nie tylko stoi w sprzeczności z zapisami planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, ale także ogranicza możliwości skutecznej kompensacji innych, już istniejących oddziaływań antropogenicznych, takich jak zaporą graniczna. W kontekście oceny wpływu na wyjątkową uniwersalną wartość (OUV) Obiektu, dalsze prowadzenie gospodarki leśnej w tej strefie należy uznać za działanie szkodliwe, niezgodne z celami ochrony przyrodniczej i zobowiązaniami międzynarodowymi państwa. W związku z powyższym, wnioskuje o całkowitą eliminację gospodarki leśnej ze strefy 4b w celu ochrony naturalnych procesów.		
345	Fundacja Greenpeace Polska	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach	–	a. Wnoszę o wyeliminowanie niespójności pomiędzy planem zarządzania a katalogiem działań ochronnych. b. Wnoszę o wyeliminowanie katalogu działań ochronnych czynności związanych z typową gospodarką leśną.	W odniesieniu do zapisów planu zarządzania Obiektem znajdują się niespójności, które należy wyeliminować. 1. W strefie 4b plan zarządzania dopuszcza jedynie rozrzedzenie drzew iglastych na siedliskach lasowych, w katalogu dopuszczono natomiast działania z zakresu gospodarki leśnej również na siedliskach borowych, co jest rażącą niespójnością obu dokumentów. 2. W Obiekcie należy wyeliminować działania związane z typową hodowlą lasu (np. pielęgnacji młodników, czyszczeń i trzebieży), ponieważ ingerują one w naturalne procesy, które są celem ochrony Obiektu. Przykładem jest naturalne odnowienie świerka w grądach – proces typowy dla Puszczy Białowieskiej, który należy uznać za naturalny i pożądany, a nie zjawisko wymagające korekty w imię hodowlanych standardów gospodarki leśnej. Określanie działań typowo gospodarczych mianem „ochronnych” w katalogu działań podważa wartość merytoryczną dokumentu i zaciera granicę pomiędzy rzeczywistą ochroną przyrody a działalnością ukierunkowaną na gospodarkę leśną.	Uwzględniono częściowo	Zgodnie z uwagą dokonano korekty w dopuszczonych działaniach ochronnych w strefie 4b wykluczając działania na siedliskach borowych. Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz płodów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
346	Fundacja Greenpeace Polska	6.4 Strefowanie	133	Wnoszę o całkowite wyeliminowanie gospodarki leśnej z terenu obiektu - dotyczy strefy 4c	Kryterium dotyczy drzewostanów, w których udział drzew iglastych (sosna, świerk) wynosi > 80%, rosnące na siedliskach borów mieszanych, w wieku poniżej 100 lat. Drzewostany te, pomimo że nie przekraczają 100 lat posiadają strukturę lasów naturalnych, są cenne dla Puszczańskiej fauny i powinny zostać zakwalifikowane strefy 3. Plan zarządzania powinien zagwarantować osiągnięcie WUW obiektu, a więc wprowadzać jasne regulacje, nie pozostawiając pola na ich interpretację. Pozostawienie obszarów poddanych ochronie biernej w strefie dedykowanej ochronie czynnej będzie powodować konflikty przez możliwość wprowadzenia do tej strefy gospodarki leśnej (np. przygodnych cięć sanitarnych pod pretekstem zwalczania jemioli bądź gradacji owadów). W 2017 r. w Puszczy Białowieskiej doszło do masowych, nielegalnych wycinek, które spotkały się z szeroką krytyką środowisk naukowych i organizacji międzynarodowych, oraz doprowadziły do dewastacji wielu cennych fragmentów lasu. Plan zarządzania nie powinien dopuszczać nawet potencjalnej możliwości powtórzenia takiej sytuacji, dlatego wnoszę o całkowitą eliminację gospodarki leśnej ze strefy 4c.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
347	Fundacja Greenpeace Polska	Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu dla polskiej części Transgranicznego Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (2024).	całość	Wnoszę o wprowadzenie zakazu powstawania nowych i rozbudowy istniejących dróg leśnych pod pretekstem ochrony przeciwpożarowej Puszczy. Należy wprowadzić obowiązek likwidacji nieużytkowanych dróg leśnych.	Należy wyeliminować możliwość poszerzenia i udrażniania nieużytkowanych dróg leśnych, które nie są użytkowane pod pretekstem zapewnienia bezpieczeństwa pożarowego. W rzeczywistości takie praktyki pogłębiają fragmentację siedlisk, a także zaburzają procesy naturalne, co jest sprzeczne z podstawą ochrony WUW obiektu. Plan powinien również postawić na renaturalizację w ramach naturalnych procesów nieużytkowanych dróg leśnych, w celu likwidacji antropopresji na Obiekt.	Uwzględniono częściowo	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy. Zapisy w planie p.poż zostały doprecyzowane, tak aby nie budziły wątpliwości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
348	Fundacja Greenpeace Polska	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach	–	Wnoszę o wskazanie, że w strefach 1-4 nie można prowadzić także prac budowlanych powodujących zwiększenie ich parametrów funkcjonalno-użytkowych	W ostatnich latach doszło do przebudowy dróg leśnych, prowadzonej z naruszeniem zapisów dokumentu renomacyjnego. Prace te skutkowały zwiększeniem parametrów techniczno-użytkowych dróg, co w efekcie doprowadziło do wzrostu natężenia i prędkości ruchu pojazdów w obrębie obiektu. Zjawisko to pogłębia negatywny wpływ antropopresji, zwiększa ryzyko kolizji z dzikimi zwierzętami oraz przyczynia się do degradacji siedlisk przyrodniczych, w szczególności poprzez emisję hałasu, zanieczyszczeń i rozpraszanie się gatunków inwazyjnych. To zagrożenie należy wyeliminować poprzez zaniechanie budowy nowych dróg oraz zakaz przebudowy istniejących.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
349	Fundacja Greenpeace Polska	Plan	123	Wnoszę o usunięcie jako przykładu kwestii ścieżki rowerowej Białowieża-Hajnówka.	W związku z faktem, że obie miejscowości łączy kilka dostępnych i powszechnie używanych tras rowerowych, tworzenie nowego szlaku jest całkowicie zbędne oraz niepotrzebnie wzmacnia fragmentację Puszczy infrastrukturą liniową. Nowe atrakcje turystyczne i edukacyjne Puszczy powinny skupiać się na wyjątkowych przyrodniczych wartościach Puszczy. Przekształcanie tych wartości powinno być niedopuszczalne.	Uwzględniono	Przykład został usunięty z Planu zarządzania.
350	Osoba prywatna	6.4	133	chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO.	Puszcza radzi sobie świetnie bez pił, przyciąga naukowców i wielu turystów, z których ten region się utrzymuje	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
351	Osoba prywatna		133	6.4	Proszę o wyeliminowanie gospodarki leśnej z obiektu UNESCO	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz płodów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
352	Osoba prywatna	Ródz. 6.4	133	Popieram Plan Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, ale odnośnie treści w rozdziale 6.4 str. 133 proszę o wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO.	proszę o wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz płodów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
353	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133 i kolejne	Proponowany podział na strefy i dopuszczone w nich działania człowieka powodują, że na przeważającym obszarze Puszczy (ponad 60% powierzchni - strefa 3 i 4) są dozwolone polowania i pozyskiwanie drewna, co powinno być zakazane.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami Planu zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się jedynie możliwość prowadzenia polowań oraz działań zaradczych w odniesieniu do inwazyjnych gatunków obcych (IGO). Utrzymanie tych działań jest istotne z punktu widzenia ochrony różnorodności biologicznej, ponieważ IGO stanowią jedno z największych zagrożeń dla rodzimych ekosystemów, powodując wypieranie gatunków rodzimych, degradację siedlisk oraz zakłócenia w funkcjonowaniu usług ekosystemowych. Podstawą prawną dla prowadzenia polowań na IGO jest Ustawa z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, która wdraża przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
354	Rada Gminy Dubicze Cerkiewne - Przewodniczący Rady	Plan zarządzania Rozdział 2.1.6 Społeczną lokalną	30	Trzy gminy wiejskie tj. : Białowieża, Hajnówka, oraz Narewka leżą częściowo na obszarze Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest pozostałe gminy powiatu hajnowskiego leżą w strefie buforowej Obiektu. Proszę o dopisanie Gminy Dubicze Cerkiewne, która również leży na terenie Obiektu.	Błędnie zapisano, że na terenie Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest leżą tylko trzy gminy Białowieża, Hajnówka i Narewka, brak jest gminy Dubicze Cerkiewne, której grunty również znajdują się na terenie obiektu.	Uwzględniono	We wskazanym fragmencie uwzględniono brakujące gminy.
355	Rada Gminy Dubicze Cerkiewne - Przewodniczący Rady	Plan zarządzania działanie 3.3.2	84	Promowanie na terenach leśnych (także lasów prywatnych) pozostawiania drzew biocenotycznych w drzewostanach wszystkich klas wieku jak również pozostawianie określonej ilości martwego drewna w strefie buforowej oraz szerszym otoczeniu Obiektu. Proszę o wykreślenie stwierdzenia lasy prywatne w strefie buforowej.	Ponownie plan wkracza w strefę buforową sugerując pewna działania w lasach prywatnych bez zapewnienia rekompensat ich właścicielom.	Wyjaśniono	Zapis dotyczący promowania pozostawiania drzew biocenotycznych oraz martwego drewna w strefie buforowej i jej otoczeniu odnosi się do działań rekomendowanych, mających na celu wspieranie łączności ekologicznej i zachowanie wartości przyrodniczych w krajobrazie otaczającym Obiekt. Wskazanie lasów prywatnych jako potencjalnego obszaru wdrażania takich praktyk nie stanowi obowiązku, lecz wyraz zachęty do dobrowolnego udziału właścicieli w działaniach prośrodowiskowych.
356	Rada Gminy Dubicze Cerkiewne -	Plan zarządzania Tabela 6 Zestawienie rekomendacji eksperckich ... Grzyby	117	Zapewnienie ochrony drzew martwych; w drzewostanach strefy 4b i 4c oraz buforowej pozostawianie wszystkich ponad 100-letnich martwych drzew do całkowitej mineralizacji.. Proszę o wykreślenie strefy buforowej z tego zapisu.	Plan zarządzania miał obejmować tylko Obiekt UNESCO bez zaleceń dla strefy buforowej. W tym przypadku jest konkretne zalecenie, a wiadomo, że w strefie buforowej większość lasów jest własnością prywatną i takie zalecenie pozostawiania	Uwzględniono częściowo	Zapis dotyczący pozostawiania martwych drzew ponad 100-letnich do całkowitej mineralizacji w strefie buforowej odnosi się wyłącznie do części Puszczy Białowieskiej znajdującej się poza granicami Obiektu UNESCO, zlokalizowanych wokół miasta Hajnówka. Nie dotyczy on lasów prywatnych ani nie nakłada

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
	Przewodni czący Rady				ponad 100- letnich martwych drzew do naturalnej mineralizacji będzie przynosić wymierne straty finansowe dla ich właścicieli bez zagwarantowania w Planie rekompensat z tego tytułu.		żadnych obowiązków na ich właścicieli. W celu uniknięcia nieporozumień, zapis został doprecyzowany w Planie.
357	Rada Gminy Dubicze Cerkiewne - Przewodni czący Rady	Plan zarządzania Tabela 6 Zestawienie rekomendacji eksperckich ... Gatunki zwierząt	118	Ograniczenie zabiegów z zakresu chirurgii drzew w przypadku drzew dziuplastych rosnących poza zwartymi lasami, w pobliżu osad ludzkich, (przycinanie zamierających fragmentów, wypełnianie ubytków itp.) Proszę o wykreślenie tego stwierdzenia.	Nie rozumiem stwierdzenia. Takie drzewa przy osadach ludzkich stwarzają bardzo duże zagrożenie zdrowia i życia osób tam przebywających i muszą być bezwzględnie pielęgnowane.	Wyjaśniono	Zapis dotyczący ograniczenia zabiegów chirurgii drzew w odniesieniu do drzew dziuplastych rosnących poza zwartymi kompleksami leśnymi, w pobliżu osad ludzkich, ma charakter zalecenia i nie stanowi zakazu. Jego celem jest zwrócenie uwagi na znaczenie takich drzew dla różnorodności biologicznej, przy jednoczesnym zachowaniu zasad bezpieczeństwa publicznego. W przypadkach, gdy drzewo stwarza realne zagrożenie dla zdrowia lub życia ludzi, możliwe jest jego usunięcie zgodnie z obowiązującymi przepisami, w tym w pasie do 50 m od dróg. Decyzje w tym zakresie podejmowane są indywidualnie, z uwzględnieniem lokalnych uwarunkowań oraz obowiązujących procedur.
358	Rada Gminy Dubicze Cerkiewne - Przewodni czący Rady	Plan zarządzania Rada Naukowo-Społeczna Obiektu Białowieża Forest	126	Rada Naukowo-Społeczna stanowi organ opiniodawczy i doradczy, którego skład tworzą: - przedstawiciele każdego z samorządów : gmin Białowieża, Hajnówka i Narewka oraz powiatu hajnowskiego, Proszę uzupełnić o przedstawiciela samorządu gminy Dubicze Cerkiewne.	Po raz kolejny w Planie jest pomijana Gmina Dubicze Cerkiewne . Proszę o dokonanie korekty.	Uwzględniono	Skład Rady został zweryfikowany i uzupełniony. Uwzględniono wójta Gminy Dubicze Cerkiewne.
359	Rada Gminy Dubicze Cerkiewne - Przewodni czący Rady	Plan zarządzania Rozdział 6.4 Strefowanie	134	Strefa 4a 1796,59 ha (3,18%); Strefa 4b 85,87ha (0,15%); Strefa 4c 216,12ha (0,38%);	Proszę o przywrócenie wielkości strefy 4 do wartości określonej we wniosku renominacyjnym stanowiącej udział na poziomie ponad 18%. Tak drastyczne pomniejszenie strefy 4, w której jest tylko dozwolone pozyskanie drewna na potrzeby lokalnej społeczności, doprowadzi do niedoboru tego surowca, a w konsekwencji do zapaści gospodarczej naszego regionu i nasilenia, i tak złej, sytuacji demograficznej. Z przedstawionych danych wynika, że drewno można będzie pozyskiwać tylko w podstrefie 4a i 4b z czego 4a to jest strefa nieleśna, to do pozyskania drewna pozostaje tylko strefa 4b o powierzchni 85 ha. Zakładając, że w dziesięciolecie z 1 ha można maksymalnie pozyskać około 30 m3 drewna mnożąc to prze 85 ha mamy 2550 m3 drewna na dziesięć lat, na rok daje nam 255m3. Wystarczy to do produkcji dla jednego małego zakładu rzemieślniczego, a gdzie drewno na opał.	Wyjaśniono	Wielkość strefy 4 została określona na podstawie aktualnych danych przestrzennych oraz kryteriów przyrodniczych, zgodnych z zaleceniami UNESCO i zapisami wniosku renominacyjnego. Zgodnie z tym wnioskiem, pozyskiwanie drewna w celach gospodarczych na terenie Obiektu jest jednoznacznie zakazane. Wartość Obiektu opiera się na niezakłóconych procesach naturalnych, obecności martwego drewna oraz wynikającej z tego różnorodności biologicznej. Komitet Światowego Dziedzictwa uznał komercyjne pozyskiwanie drewna za potencjalne zagrożenie dla integralności Obiektu. Plan zarządzania nie przewiduje prowadzenia gospodarki leśnej w rozumieniu pozyskiwania drewna jako celu samodzielnego. Dopuszczalne są jedynie działania ochrony czynnej, których skutkiem ubocznym może być pozyskanie drewna, możliwe wyłącznie w strefach 4a i 4b. Wskazana powierzchnia strefy 4b nie wynika z ograniczenia dostępności surowca, lecz z konieczności zachowania zgodności z międzynarodowymi zobowiązaniami oraz zasadami ochrony przyrody. Plan zarządzania nie może przewidywać pozyskiwania drewna na potrzeby lokalne w sposób sprzeczny z tymi zasadami. Wszelkie działania muszą być podporządkowane nadrzędnemu celowi ochrony wartości przyrodniczych Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
360	Rada Gminy Dubicze Cerkiewne - Przewodniczący Rady	Plan zarządzania Rozdział 6,4 Strefowanie	136	Strefa buforowa obejmująca siedliska leśne. W tej strefie dozwolone jest zbieranie grzybów, jagód i ziół rekreacja, gospodarka łowiecka, pozyskanie drewna 9(jedynie jako efekt uboczny związany np. z prowadzeniem działań ochronnych) prowadzenie badań i edukacji. nie ma natomiast możliwości budowy nowych dróg.	Po raz kolejny plan określa działania w strefie buforowej, której podobno miał nie obejmować. Jak wcześniej zaznaczyłem w tej strefie większość lasów to lasy prywatne i ich właściciele posiadają je po to, między innymi, aby przynosiły im korzyści materialne. Taki zapis ogranicza zakładanie zrębów zupełnych oraz wykonywanie bieżących cięć pielęgnacyjnych w których można pozyskiwać surowiec, a co za tym idzie uzyskać środki finansowe. Doprowadzi to do spadku cen nieruchomości leśnych i zubożenia społeczności lokalnej. Zakaz budowy nowych dróg doprowadzi do i tak już dużego wyludniania na naszego regionu. Do niektórych miejscowości w naszej gminie, zwłaszcza zlokalizowanych na terenach leśnych można dotrzeć tylko drogami gruntowymi, zakaz ich budowy doprowadzi do ich całkowitego wyludnienia.	Uwzględniono częściowo	Ograniczenia w Planu zarządzania dotyczące strefy buforowej odnoszą się wyłącznie do obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. fragmentu Puszczy Białowieskiej położonego wokół Hajnówki, który nie został włączony do Obiektu Światowego Dziedzictwa.. Wskazane ograniczenia nie mają zastosowania do lasów prywatnych znajdujących się w strefie buforowej. Plan nie ingeruje w prawa właścicieli tych terenów do prowadzenia działalności zgodnej z obowiązującym prawem krajowym, w tym do realizacji cięć pielęgnacyjnych, pozyskiwania surowca drzewnego czy innych form użytkowania zgodnych z przepisami. Tym samym nie ogranicza możliwości osiągania korzyści majątkowych przez właścicieli nieruchomości leśnych. Zakaz budowy nowych dróg dotyczy wyłącznie obszaru Obiektu Światowego Dziedzictwa oraz fragmentu strefy buforowej wskazanego we wniosku renomacyjnym. Nie odnosi się on do terenów poza Obiektem, w tym do miejscowości położonych na obszarach leśnych (w strefie buforowej), których dostępność komunikacyjna może być zapewniona zgodnie z obowiązującymi przepisami i lokalnymi planami zagospodarowania przestrzennego. W związku z tym nie ma podstaw do twierdzenia, że zapisy Planu przyczynią się do wyludniania regionu. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z międzynarodowymi zobowiązaniami wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa. W celu uniknięcia nieporozumień dot. zasad obowiązujących w strefie buforowej doprecyzowano zapisy w Planie zarządzania.
361	Osoba prywatna				Puszcza białowieska to srebro rodowe całej Polski. Jedyna szansą rozwoju gospodarczego tego regionu to Turystyka. Wszędzie na świecie jest to ogromne źródło dochodu i taki powinien być kierunek dla rozwoju regionu i bezpieczeństwa Puszczy.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Plan zarządzania w pełni uwzględnia znaczenie turystyki jako kluczowego kierunku rozwoju regionu Puszczy Białowieskiej. Dokument traktuje ją jako strategiczny element wspierający lokalną gospodarkę, przy jednoczesnym zachowaniu wartości przyrodniczych i kulturowych Obiektu Światowego Dziedzictwa. Zgodnie z najlepszymi międzynarodowymi praktykami, rozwój turystyki w obszarach cennych przyrodniczo powinien opierać się na zasadach zrównoważonego rozwoju, tak aby stanowił źródło dochodu dla lokalnych społeczności, nie naruszając integralności ekosystemów. W Planie wskazano konkretne działania wspierające rozwój odpowiedzialnej turystyki, w tym poprawę dostępności, promocję dziedzictwa kulturowego, rozwój infrastruktury edukacyjnej oraz integrację oferty turystycznej z ochroną przyrody. Dokument stanowi ramę dla dalszych działań instytucji publicznych, samorządów i organizacji społecznych, które mogą wspólnie realizować wizję regionu opartego na turystyce jako trwałym i bezpiecznym fundamencie rozwoju.
362	Osoba prywatna	rozdz. 6.4	od str. 133	chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO i zakazu polowań	Jest to ostatni taki las w Europie, stanowi niewielki ułamek lasów w Polsce, brak pozyskiwania drewna nie uszczupli zatem korzyści finansowych LP i branży drzewnej, natomiast wycinanie drzew w Puszczy może drastycznie naruszyć naturalne ekosystemy, których w innych lasach w Europie już nie ma.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
363	Osoba prywatna	Zgłaszam sprzeciw wobec planów jakiegokolwiek pozyskiwania drwna z całego terenu Puszczy Białowieskiej oraz przeciw polowaniu na zwierzynę		Zgłaszam sprzeciw wobec planów jakiegokolwiek pozyskiwania drwna z całego terenu Puszczy Białowieskiej oraz przeciw polowaniu na zwierzynę	Zgłaszam sprzeciw wobec planów jakiegokolwiek pozyskiwania drwna z całego terenu Puszczy Białowieskiej oraz przeciw polowaniu na zwierzynę	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renominacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
364	Osoba prywatna	Protest		Przeciw wycince drzew czy innej ingerencji człowieka	To nasze dziedzictwo i ma pozostać dla przyszłych pokoleń	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem Zarządzania dla Puszczy Białowieskiej, ingerencja człowieka została ograniczona do absolutnego minimum. Pozyskanie drewna dopuszczane jest jedynie na 3,38% powierzchni Puszczy i wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych (nie są nimi zręby częściowe czy zupełne). Celem tych działań jest zachowanie i wspieranie naturalnych procesów przyrodniczych. Na obszarze objętym Planem obowiązuje zakaz budowy nowych dróg, co dodatkowo wzmacnia integralność ekosystemu. Polowania zostały znacząco ograniczone — w strefach 1 i 2 są całkowicie niedozwolone, natomiast w strefach 3 i 4 mogą być prowadzone wyłącznie w ramach działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zgodnie z zasadami ochrony przyrody. Wszystkie działania prowadzone na terenie Puszczy mają na celu zachowanie jej unikalnego charakteru, różnorodności biologicznej oraz wartości jako dobra narodowego. Ochrona Puszczy realizowana jest w sposób zgodny z obowiązującymi przepisami prawa, wiedzą naukową oraz zasadami zrównoważonego rozwoju.
365	Osoba prywatna				Wyrażam sprzeciw na wycinkę drzew i pozyskiwaniu z nich drewna, niszczenia Puszczy Białowieskiej	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
366	Osoba prywatna	Brak uwag		Brak uwag	Brak uwag	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Brak treści uwagi
367	Osoba prywatna	Nie ma zgody na pozyskiwanie drewna z Puszczy, nie ma tego procederu od 8 lat, Puszcza ma się świetnie i tak powinno zostać. Nie ma zgody na polowania (od tego mamy tu wilki i rysie) w tym na polowania na terenie polan białowieskiej, nasielskiej, Pogorzelec, Bud i Teremisek, do tego powinno się podjąć działania przeciwdziałające fragmentacji. Puszcza jest odcięta przez mur na granicy od lasów na wschodzie i bardzo pocięta drogami, sama jest bardzo małym obszarem.		Nie ma zgody na pozyskiwanie drewna z Puszczy, nie ma tego procederu od 8 lat, Puszcza ma się świetnie i tak powinno zostać. Nie ma zgody na polowania (od tego mamy tu wilki i rysie) w tym na polowania na terenie polan białowieskiej, nasielskiej, Pogorzelec, Bud i Teremisek, do tego powinno się podjąć działania przeciwdziałające fragmentacji. Puszcza jest odcięta przez mur na granicy od lasów na wschodzie i bardzo pocięta drogami, sama jest bardzo małym obszarem.	Nie ma zgody na pozyskiwanie drewna z Puszczy, nie ma tego procederu od 8 lat, Puszcza ma się świetnie i tak powinno zostać. Nie ma zgody na polowania (od tego mamy tu wilki i rysie) w tym na polowania na terenie polan białowieskiej, nasielskiej, Pogorzelec, Bud i Teremisek, do tego powinno się podjąć działania przeciwdziałające fragmentacji. Puszcza jest odcięta przez mur na granicy od lasów na wschodzie i bardzo pocięta drogami, sama jest bardzo małym obszarem.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		odcięta przez mur na granicy od lasów na wschodzie i bardzo pocięta drogami, sama jest bardzo małym obszarem.					zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu. Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie.
368	Osoba prywatna	Rozdz. 4.3 Cele ochrony	str. 113	Należy usunąć sformułowania o „zwiększaniu stabilności drzewostanów” i zastąpić je zapisem o „ochronie procesów naturalnych”.	Stabilność drzewostanów nie powinna być celem – w naturalnym lesie występują fazy zamierania i odnowy, co jest kluczowe dla różnorodności biologicznej.	Nie uwzględniono	W treści Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska nie występuje sformułowanie dotyczące „zwiększania stabilności drzewostanów”. W związku z tym nie ma podstaw do wprowadzenia zmian w tym zakresie. Wskazana fraza nie została odnaleziona ani w rozdziale 4.3, ani na stronie 113 dokumentu, gdzie znajdują się zapisy dotyczące działań związanych z kreowaniem marki terytorialnej Obiektu. Plan koncentruje się na ochronie procesów naturalnych, zgodnie z zasadami wyznaczonymi przez Komitet Światowego Dziedzictwa UNESCO, i nie promuje działań mających na celu sztuczne stabilizowanie struktury drzewostanów. W związku z brakiem wskazanego zapisu, nie ma możliwości odniesienia się do uwagi ani dokonania korekty w treści dokumentu.
369	Osoba prywatna	Rozdz. 3.2 Bariery	str. 90	Wskazać, że bariery instytucjonalne (np. różne interesy Lasów Państwowych i ochrony przyrody) są zagrożeniem i wymagają ograniczenia wpływu gospodarki leśnej.	Konflikt interesów prowadzi do osłabiania ochrony na rzecz eksploatacji zasobów leśnych.	Wyjaśniono	W Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska wskazano szereg barier organizacyjnych, które mają istotny wpływ na skuteczność ochrony przyrody i realizację celów zarządzania. Wśród nich wymieniono m.in. brak spójności pomiędzy dokumentami strategicznymi dotyczącymi ochrony przyrody, gospodarki leśnej i rozwoju społeczno-przestrzennego, funkcjonowanie różnych systemów zarządzania na obszarze Obiektu oraz brak skutecznej koordynacji pomiędzy instytucjami odpowiedzialnymi za zarządzanie terenem. Choć w dokumencie nie użyto bezpośrednio terminu „bariery instytucjonalne”, wskazane bariery organizacyjne w pełni odzwierciedlają problemy wynikające z rozbieżnych interesów podmiotów zaangażowanych w zarządzanie Obiektem, w tym

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							administracji leśnej i instytucji ochrony przyrody. Plan jednoznacznie identyfikuje te rozbieżności jako zagrożenie dla zachowania wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu i podkreśla konieczność ograniczenia wpływu działań sprzecznych z celami ochrony. Dokument promuje potrzebę wypracowania spójnego systemu zarządzania, opartego na wiedzy naukowej, współpracy międzysektorowej oraz partycypacji społecznej, co stanowi podstawę dla skutecznego ograniczania wpływu gospodarki leśnej tam, gdzie może ona zagrażać integralności Obiektu.
370	Osoba prywatna	Rozdz. 4.4 Gospodarka łowiecka	str. 121	Usunąć zapisy sugerujące konieczność „regulacji populacji dużych ssaków”.	Regulacja populacji to forma polowania, która niszczy naturalne mechanizmy równowagi (np. wpływ wilków na jelenie).	Nie uwzględniono	W treści konsultowanego Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska nie występują zapisy dotyczące regulacji populacji dużych ssaków ani rozdział poświęcony gospodarce łowieckiej. W związku z tym nie ma podstaw do wprowadzenia zmian w tym zakresie. Plan koncentruje się na ochronie procesów naturalnych, zgodnie z zasadami wyznaczonymi przez Komitet Światowego Dziedzictwa UNESCO, i nie promuje działań ingerujących w naturalną równowagę ekosystemów. Wskazana uwaga nie odnosi się do zapisów zawartych w dokumencie, co uniemożliwia merytoryczne odniesienie się do jej treści.
371	Osoba prywatna	Rozdz. 6 Instrumenty prawne	str. 165	Wskazać jednoznacznie, że plany urządzenia lasu (PUL) w Nadleśnictwach Białowieża, Browsk i Hajnówka nie mogą przewidywać wycinek w obszarze UNESCO.	PUL to narzędzie gospodarki leśnej, które stoi w sprzeczności z celem ochrony. Należy wykluczyć jego stosowanie na obszarze światowego dziedzictwa.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Zakaz ten wynika bezpośrednio z zapisów wniosku renowacyjnego z 2014 roku oraz decyzji Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO, które wskazują, że wartość Obiektu opiera się na niezakłóconych procesach naturalnych i obecności martwego drewna. W związku z tym nie ma potrzeby dodatkowego wskazywania ograniczeń dotyczących stosowania Planów Urządzenia Lasu (PUL) w Nadleśnictwach Białowieża, Browsk i Hajnówka. PUL, jako dokumenty planistyczne gospodarki leśnej, nie mogą przewidywać działań sprzecznych z zasadami ochrony obowiązującymi na terenie Obiektu. Ich stosowanie w granicach Obiektu podlega nadrzędnym zapisom Planu zarządzania oraz międzynarodowym zobowiązaniom wynikającym z wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa. Wszelkie działania planistyczne i operacyjne w lasach wchodzących w skład Obiektu muszą być zgodne z zasadą nienaruszalności dzikiej przyrody, co wyklucza prowadzenie tradycyjnej gospodarki leśnej, w tym wycinek.
372	Osoba prywatna	Rozdz. 5.1 Działania – edukacja	str. 140	Wzmocnić zapisy dotyczące edukacji ekologicznej, szczególnie o roli martwego drewna i kornika drukarza.	Część społeczeństwa i decydentów postrzega kornika jako zagrożenie, tymczasem jest to naturalny proces – edukacja może zmniejszyć presję na ingerencje.	Wyjaśniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
373	Osoba prywatna	Rozdz. 5.2 Rekomendacje	str. 152	Wprowadzić rekomendację zakazu stosowania chemicznych środków ochrony roślin w gospodarce leśnej na obszarze Puszczy.	Pestycydy i herbicydy zagrażają owadom, ptakom i wodom gruntowym, niszczą naturalne procesy.	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, zgodnie ze swoją ramową strukturą, nie zawiera szczegółowych zaleceń dotyczących stosowania konkretnych technologii lub środków w gospodarce leśnej, w tym chemicznych środków ochrony roślin. Wskazane kierunki działań, m.in. w zakresie postępowania z gatunkami inwazyjnymi, mają charakter ogólny i wymagają doprecyzowania w dokumentach wykonawczych oraz operacyjnych. Zasady ochrony przyrody, w tym ograniczanie stosowania środków chemicznych, są regulowane przez obowiązujące przepisy krajowe i unijne, w szczególności w obszarach objętych ochroną w ramach sieci Natura 2000. Wdrożenie działań ochronnych na terenie Obiektu musi być zgodne z tymi regulacjami, a ich realizacja podlega ocenie oddziaływania na środowisko. W związku z tym, choć Plan nie zawiera bezpośredniego zapisu zakazującego stosowania chemicznych środków ochrony roślin, jego wdrażanie nie może prowadzić do działań zagrażających integralności ekosystemów, w tym owadom, ptakom i wodom gruntowym. Szczegółowe rekomendacje w tym zakresie powinny być formułowane na poziomie operacyjnym, z uwzględnieniem aktualnej wiedzy naukowej i obowiązujących regulacji.
374	Osoba prywatna	Rozdz. 3.1 Zagrożenia	str. 78	Wprowadzić jednoznaczny zakaz gospodarczej wycinki drzew w całym obszarze UNESCO.	Starzenie się drzew i gradacje owadów są naturalnym procesem. Usuwanie drzew osłabia bioróżnorodność i redukuje martwe drewno.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża jednoznacznie wyklucza możliwość prowadzenia gospodarczej wycinki drzew na całym obszarze Obiektu. Zakaz ten wynika bezpośrednio z zapisów wniosku renowacyjnego z 2014 roku oraz decyzji Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO, które wskazują, że podstawą ochrony Puszczy Białowieżskiej są niezakłócone procesy naturalne, w tym starzenie się drzew, gradacje owadów oraz obecność martwego drewna. Plan nie przewiduje prowadzenia tradycyjnej gospodarki leśnej, a wszelkie działania ochronne mogą być realizowane wyłącznie w formie czynnej ochrony siedlisk i gatunków, zgodnie z zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa. Pozyskanie drewna może wystąpić wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych w wybranych podstrefach, nigdy jako cel samodzielny. W związku z tym nie ma potrzeby wprowadzania dodatkowego zapisu o zakazie gospodarczej wycinki drzew, ponieważ zasada ta została już jednoznacznie ujęta w obowiązujących zapisach Planu.
375	Osoba prywatna	Rozdz. 3.1 Zagrożenia	str. 75	Dodać wyraźne ostrzeżenie przed skutkami intensyfikacji ruchu samochodowego w strefie buforowej.	Wzrost ruchu drogowego prowadzi do kolizji ze zwierzętami i barier w migracji.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania nie ingeruje w zasady obowiązujące w strefie buforowej.
376	Osoba prywatna	Rozdz. 5.1 Działania – turystyka	str. 142	Zamiast rozwoju parkingów i infrastruktury w Puszczy, rekomenduję rozwój transportu publicznego do miejscowości puszczańskich.	Ograniczenie ruchu prywatnych aut zmniejszy hałas, emisję spalin i ryzyko kolizji ze zwierzętami.	Nie uwzględniono	Uwaga nie odnosi się do konsultowanego dokumentu Planu zarządzania. W Palnie nie ma zapisów dot. rozwoju parkingów.
377	Osoba prywatna	Nie ma zgody na polowania w puszczy! Wycinka drewna to zbrodnia.				Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renowacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
378	Opolskie Towarzystwo Przyrodnicze	Rozdział 3.1 (Zagrożenia)		Wskazuję na potrzebę jednoznacznego zakazu gospodarczej wycinki drzew w całym obszarze UNESCO.	Dokument mówi o „zagrożeniach wynikających z gradacji owadów i starzenia się drzewostanów”. Próby przeciwdziałania temu przez cięcia są sprzeczne z ideą ochrony naturalnych procesów – starzenie się i zamieranie drzew to fundament funkcjonowania ekosystemu i źródło martwego drewna.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Uwaga nie odnosi się do konsultowanego dokumentu Planu zarządzania. Dokument nie wskazuje o przeciwdziałaniu zagrożeniom za pomocą cięć. Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
379	Opolskie Towarzystwo	Rozdział 4.4 (Gospodarka łowiecka)		Wnioskuje o zakaz prowadzenia gospodarki łowieckiej, w tym odstrzałów redukcyjnych.	Gatunki duże (żubr, łoś, jeleń, sarna, wilk, ryś) pełnią kluczowe role ekologiczne. Ich redukcja zaburza zależności troficzne i jest	Uwaga częściowo uwzględniona w	Zgodnie z zapisami Planu zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się jedynie możliwość prowadzenia polowań oraz działań zaradczych

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
	Przyrodnice				sprzeczna z zapisami UNESCO o ochronie procesów naturalnych.	pierwotnej wersji dokumentu	w odniesieniu do inwazyjnych gatunków obcych (IGO). Utrzymanie tych działań jest istotne z punktu widzenia ochrony różnorodności biologicznej, ponieważ IGO stanowią jedno z największych zagrożeń dla rodzimych ekosystemów, powodując wypieranie gatunków rodzimych, degradację siedlisk oraz zakłócenia w funkcjonowaniu usług ekosystemowych. Podstawą prawną dla prowadzenia polowań na IGO jest Ustawa z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, która wdraża przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
380	Opolskie Towarzystwo Przyrodnicze	Rozdział 5.1 (Działania – ochrona lasu)		Postuluję usunięcie zapisów o „zabiegach hodowlanych” i „kształtowaniu stabilności drzewostanów”.	Termin „zabiegi hodowlane” jest językiem gospodarki leśnej, a nie ochrony przyrody. W Puszczy procesy powinny być spontaniczne, a stabilność wynikać z naturalnej dynamiki ekosystemu, nie z działań człowieka.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
381	Opolskie Towarzystwo Przyrodnicze	Rozdział 6.4 (Strefowanie)		Postuluję rozszerzenie strefy ścisłej ochrony i wyraźne ograniczenie ingerencji w pozostałych strefach.	Obecny podział pozwala na zabiegi w części obszaru UNESCO. Powinny być one zakazane w całości, by zapewnić spójność ochrony i uniknąć fragmentacji zarządzania.	Nie uwzględniono	Rozszerzenie strefy ochrony ścisłej nie stanowi przedmiotu Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Decyzje te należą do kompetencji właściwych organów administracji publicznej i instytucji zarządzających obszarem, w tym m.in. Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, Ministerstwa Klimatu i Środowiska oraz UNESCO. Plan zarządzania, jako dokument strategiczny, opiera się na obowiązujących granicach Obiektu. Jego celem jest zapewnienie spójności działań ochronnych w ramach istniejącej struktury

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zarządzania, z uwzględnieniem aktualnych uwarunkowań prawnych, przyrodniczych i społecznych.
382	Opolskie Towarzystwo Przyrodnicze	Rozdział 5.1 (Turystyka)		Należy ograniczyć plany rozwoju infrastruktury turystycznej (parkingi, nowe ścieżki, punkty obsługi).	Masowa turystyka prowadzi do płoszenia zwierząt, rozdeptywania siedlisk, zwiększonej ilości odpadów i zanieczyszczeń. Powinna być rozwijana turystyka niskonakładowa, przyrodnicza, z limitem odwiedzających.	Nie uwzględniono	Zawarte w Planie zapisy dotyczące rozwoju infrastruktury turystycznej nie promują masowej turystyki, lecz przeciwnie — zmierzają do uporządkowania i zrównoważenia ruchu turystycznego w regionie Puszczy Białowieskiej. Proponowane działania, takie jak opracowanie spójnego systemu zarządzania ruchem turystycznym, koncepcja „Bram do Puszczy Białowieskiej” czy rozwój tras turystycznych, mają na celu koncentrację ruchu w wybranych punktach i ograniczenie presji na najbardziej wrażliwe obszary przyrodnicze. Plan zakłada rozwój infrastruktury w sposób selektywny i funkcjonalny, z uwzględnieniem istniejących uwarunkowań środowiskowych oraz potrzeb ochrony przyrody. Wskazane w dokumencie działania mają służyć nie tylko poprawie jakości obsługi turystów, ale przede wszystkim skutecznemu sterowaniu ruchem i jego kanalizacji, co w praktyce ogranicza rozpraszanie się odwiedzających po całym obszarze Puszczy. Ponadto, Plan wspiera rozwój turystyki specjalistycznej, edukacyjnej i przyrodniczej, a także inicjatywy niskonakładowe, zgodne z ideą zrównoważonego rozwoju. Wskazanie na potrzebę mapowania i wyceny usług ekosystemowych dodatkowo podkreśla wagę zachowania integralności przyrodniczej Obiektu i jego otoczenia. W związku z powyższym, zapisy Planu nie tylko nie sprzyjają masowej turystyce, ale stanowią narzędzie do jej ograniczania i przekształcania w kierunku form mniej inwazyjnych, bardziej świadomych i zgodnych z wartościami Obiektu Światowego Dziedzictwa.
383	Opolskie Towarzystwo Przyrodnicze	Rozdział 3.1 i 5.1 (Gradacje owadów – kornik drukarz)		Należy usunąć zapisy sugerujące możliwość „zwalczania gradacji kornika”.	Kornik drukarz jest naturalnym czynnikiem odnowy lasu. Jego zwalczanie poprzez usuwanie drzew niszczy siedliska tysięcy gatunków związanych z martwym drewnem i zmniejsza różnorodność biologiczną.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zapisy w Planie nie sugerują możliwości usuwania drzew w związku z gradacją kornika. Postępowanie w każdej strefie jest zgodne z zasadami określonymi w Planie i dopuszczonymi działaniami ochronnymi (załącznik 6).
384	Opolskie Towarzystwo Przyrodnicze	Rozdział 5.2 (Rekomendacje eksperckie)		Należy wzmocnić zapisy o ograniczeniu barier migracyjnych (np. ogrodzeń, zapory granicznej)	Obecna zaporą na granicy polsko-białoruskiej ogranicza migrację wilka, rysia i żubra, prowadzi do izolacji populacji i narusza spójność siedlisk. Plan powinien jednoznacznie rekomendować jej likwidację lub przynajmniej stworzenie przejść dla zwierząt.	Nie uwzględniono	Uwaga dotycząca możliwości usunięcia bariery granicznej nie odnosi się do zakresu merytorycznego Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Powstanie zapory jest konsekwencją decyzji administracyjnych i politycznych, podjętych w odpowiedzi na kryzys migracyjny na granicy polsko-białoruskiej, który rozpoczął się w 2021 roku. Plan zarządzania nie miał wpływu na powstanie bariery i nie posiada kompetencji w zakresie jej ewentualnego demontażu. Budowa zapory została uregulowana ustawą z dnia 29 października 2021 roku o budowie zabezpieczenia granicy państwowej, która weszła w życie 4 listopada 2021 roku. Ustawa ta określiła zasady realizacji inwestycji na granicy będącej jednocześnie zewnętrzną granicą Unii Europejskiej. Inwestorem był Komendant Główny Straży Granicznej. Opracowany dokument zawiera liczne zalecenia mające na celu minimalizację wpływu zapory na Obiekt Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Zostały one opracowane na podstawie ekspertyzy przygotowanej przez Instytut Biologii Ssaków PAN i obejmują m.in. ocenę wpływu zapory na migracje zwierząt oraz rekomendacje dotyczące utrzymania łączności ekologicznej. Plan zarządzania koncentruje się na ochronie przyrodniczej i kulturowej Obiektu, a nie na decyzjach dotyczących infrastruktury granicznej. Ewentualne decyzje o usunięciu bariery mogą być podejmowane wyłącznie przez właściwe organy państwowe, w oparciu o ocenę sytuacji bezpieczeństwa oraz obowiązujące przepisy prawa.
385	Opolskie Towarzystwo Przyrodnicze	Rozdział 5.1 (Renaturyzacja)		Należy poszerzyć zakres działań renaturyzacyjnych (odtworzenie stosunków wodnych, usuwanie zbędnej infrastruktury).	Zaburzenia hydrologiczne i sztuczne melioracje są jednymi z głównych zagrożeń. Przywrócenie naturalnych procesów wodnych zwiększy odporność Puszczy na susze i zmiany klimatu.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	W dokumencie zwrócono uwagę na potrzebę poprawy warunków hydrologicznych Puszczy. Umożliwiono podejmowanie działań mających na celu ograniczenie spływu powierzchniowego przy wykorzystaniu naturalnego, lokalnego materiału. Ponadto zaproponowano realizację działania 2.3.1. Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej, w ramach którego przewidziano m.in. opracowanie planu działań w zakresie ochrony zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej.
386	Opolskie Towarzystwo Przyrodnicze	Rozdział 7 (Monitoring)		Monitoring powinien objąć także wpływ polowań, turystyki i wycinek na bioróżnorodność, a nie tylko parametry klimatyczne czy hydrologiczne.	Bez oceny skutków działalności człowieka nie da się rzetelnie ocenić stanu Puszczy i skuteczności Planu.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	W Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa „Puszcza Białowieska” monitoring został zaplanowany jako kluczowy element zarządzania adaptacyjnego, umożliwiający ocenę skuteczności działań ochronnych oraz identyfikację zagrożeń dla integralności Obiektu. W tym kontekście uwzględniono zarówno parametry środowiskowe, jak i wpływ czynników antropogenicznych, w tym turystyki. W odniesieniu do postulatu objęcia monitoringiem wpływu polowań i wycinek, należy podkreślić, że na terenie Obiektu nie prowadzi się typowej gospodarki leśnej ani polowań w rozumieniu komercyjnej eksploatacji zasobów. Zgodnie z ustawą z dnia 28 września 1991 r. o lasach, gospodarka leśna obejmuje szeroki zakres działań, w tym pozyskiwanie drewna i gospodarowanie zwierzyną. Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość prowadzenia takich działań w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Dopuszczalne są jedynie czynne działania ochronne, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk i związanej z nimi różnorodności biologicznej. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, jednak wyłącznie w strefach 4a i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha, i tylko w ramach działań ochronnych, nie gospodarczych. Polowania są zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się ich prowadzenie wyłącznie w kontekście zwalczania inwazyjnych gatunków obcych (IGO), co jest zgodne z Ustawą z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych oraz Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Działania te mają charakter ochronny i są niezbędne dla zachowania rodzimej bioróżnorodności. W zakresie turystyki, Plan wdraża podejście zarządzania adaptacyjnego, zgodne z wytycznymi Komisji Europejskiej dla obszarów Natura 2000. Oznacza to, że monitoring obejmuje również wpływ turystyki na ekosystemy, a jego wyniki służą bieżącemu dostosowywaniu strategii zarządzania. Proces ten opiera się na systematycznym gromadzeniu danych, ich analizie oraz integracji z aktualną wiedzą naukową, co umożliwia identyfikację nowych zagrożeń i ocenę trendów przyrodniczych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan przewiduje opracowanie wieloletniego programu monitoringowego oraz systemu ewaluacji wdrażania jego założeń, co zapewnia możliwość oceny wpływu wszystkich istotnych czynników — zarówno naturalnych, jak i antropogenicznych — na stan Obiektu. Takie podejście umożliwia skuteczne reagowanie na zmieniające się warunki oraz doskonalenie strategii ochrony w sposób zgodny z zasadami zarządzania obszarami o wyjątkowej wartości przyrodniczej.
387	Osoba prywatna	streszczenie	10	Proponowane działania zarządcze, takie jak LIKWIDACJA ZBĘDNEJ INFRASTRUKTURY	to sformułowanie budzi wiele kontrowersji - nie ma w dokumencie wymienionej co rozumie się przez "zbędną infrastrukturę" - można pod to podciągnąć różne rzeczy - np. utwardzanie drogi, czy budynki gospodarcze na skraju lasu - które mogą okazać się zbędną infrastrukturą. Proszę o nazwanie konkretnie co się przez to rozumie.	Wyjaśniono	Sformułowanie „likwidacja zbędnej infrastruktury” zawarte w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa „Puszcza Białowieska” odnosi się wyłącznie do elementów infrastrukturalnych znajdujących się na terenach zarządzanych przez jednostki odpowiedzialne za ochronę Obiektu, tj. Nadleśnictwa Białowieża, Hajnówka i Browsk oraz Białowiecki Park Narodowy. Zapisy te nie dotyczą infrastruktury należącej do właścicieli prywatnych, znajdującej się poza obszarem zarządzanym przez wskazane instytucje. W dalszych częściach dokumentu doprecyzowano, że przez „zbędną infrastrukturę” rozumie się m.in. ogrodzenia leśne, które nie pełnią już funkcji ochronnych, technicznych ani zarządczych, a ich obecność może negatywnie wpływać na swobodę migracji zwierząt, estetykę krajobrazu lub procesy naturalne. Likwidacja takich elementów ma na celu przywrócenie integralności przestrzennej ekosystemów oraz ograniczenie antropogenicznego wpływu na środowisko. Plan nie przewiduje arbitralnego usuwania infrastruktury, lecz opiera się na analizie funkcjonalności i wpływu poszczególnych obiektów na wartości przyrodnicze Obiektu. Wszelkie decyzje w tym zakresie mają być podejmowane w oparciu o kryteria przyrodnicze, techniczne i zarządcze, z uwzględnieniem aktualnych potrzeb ochrony oraz zgodnie z zasadami zarządzania adaptacyjnego.
388	Osoba prywatna	4.2.1/5.4	s87	Wspieranie lokalnych społeczności obszaru PB poprzez zapewnienie wysokiej jakości usług publicznych	nie ma wymienionych usług jakie miałyby być tutaj realizowane w wysokiej jakości. O tych usługach zresztą jest mowa w dalszych punktach - jest to bardzo enigmatycznie stwierdzenie i praktycznie w planie wyraźnie widać jest scedowane na lokalne samorządy - wparcie merytoryczne nie zapewni mieszkańcom wysokich usług "nieiwdomiojaki".	Wyjaśniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
389	Osoba prywatna	4.2		tworzenie zachęt finansowych w zakresie współdziałania na rzecz OBF	Od 1979 roku części Puszczy objęta jest znakiem Unesco - jako obiekt światowego dziedzictwa - nie zauważyłam aby szczególnie miało to się przełożyć na wsparcie finansowe chociażby gminy Białowieża.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Uwaga wykracza poza zakres merytoryczny Planu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
390	Osoba prywatna	5.1		Ustanowienie zasad korzystania z zasobów Puszczy zgodnych z prawem krajowym i międzynarodowym -	PO co przepisywać ustawy i rozporządzenia - które już obowiązują ??? Przecież plan zarządzania nie może stać ponad prawem RP ?	Opinia niewymagająca zmian w dokumentacji	Wskazanie w Planie zarządzania potrzeby ustanowienia zasad korzystania z zasobów Puszczy zgodnych z prawem krajowym i międzynarodowym nie stanowi powielania obowiązujących przepisów, lecz pełni funkcję porządkującą i systematyzującą w kontekście zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa. Celem takiego zapisu jest zapewnienie, że wszystkie działania podejmowane w ramach realizacji Planu będą zgodne z obowiązującym porządkiem prawnym, zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym. Warto podkreślić, że nie istnieje odrębne, kompleksowe ustawodawstwo krajowe dotyczące zasad zarządzania przyrodniczymi Obiektami UNESCO. W związku z tym Plan zarządzania pełni rolę dokumentu wykonawczego, który przekłada ogólne zasady ochrony wynikające z Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego (1972) na konkretne działania dostosowane do lokalnych warunków. Wskazanie zgodności z prawem krajowym i międzynarodowym jest zatem niezbędne dla zapewnienia spójności i transparentności procesu zarządzania. Plan nie stoi ponad prawem Rzeczypospolitej Polskiej, lecz działa w jego ramach, uwzględniając również zobowiązania wynikające z przepisów międzynarodowych, w tym zaleceń UNESCO. Tego rodzaju zapis nie ma charakteru normatywnego, lecz organizacyjny i deklaracyjny, służący zapewnieniu, że wszystkie działania w obrębie Obiektu będą realizowane w sposób zgodny z obowiązującym prawem i w duchu ochrony jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości
391	Osoba prywatna	4.3.1	89	Organizowanie cyklicznych seminariów ... animowanie współpracy na poziomie międzynarodowej dla młodych aktywistów	Chciałam nadmienić że do tego nie potrzebujemy OŚD - takie rzeczy się dzieją i mają miejsce - jest inny problem - wkrótce nie będzie tutaj młodzieży - bo nie ma pracy dla Młodych, od aktywizacji młodzieży są liderzy społeczni, nauczyciele i osoby instytucji kulturalnych	Wyjaśniono	Zapis dotyczący organizowania cyklicznych seminariów oraz animowania współpracy międzynarodowej dla młodych aktywistów nie ma na celu tworzenia nowych mechanizmów aktywizacji młodzieży, lecz wskazuje na możliwość wykorzystania potencjału Obiektu Światowego Dziedzictwa jako platformy współpracy i wymiany doświadczeń. Plan zarządzania nie rości sobie kompetencji w zakresie rozwiązywania problemów społecznych, takich jak migracja młodzieży czy lokalny rynek pracy, lecz odnosi się do możliwości wspierania istniejących inicjatyw poprzez działania edukacyjne i informacyjne związane z ochroną dziedzictwa. Wskazanie takich działań w Planie ma charakter wspierający i nie stanowi próby zastąpienia roli lokalnych liderów, nauczycieli czy instytucji kultury, lecz podkreśla znaczenie współpracy międzysektorowej w budowaniu świadomości i zaangażowania społecznego wokół wartości Obiektu.
392	Osoba prywatna	6.4.1		Edukacja	Edukacja dotycząca puszczy odbywa się cały czas - prowadzona jest przed Nadleśnictwa Puszczańskie, BPN - nasz młodzież - coraz mniej liczna i uciekająca stąd nie potrzebuje "nowych" środków edukacyjnych.	Wyjaśniono	Zapis dotyczący potrzeby rozwijania nowych środków edukacyjnych nie neguje faktu, że działania edukacyjne są już prowadzone przez Nadleśnictwa oraz Białowieżski Park Narodowy. Plan zarządzania nie kwestionuje istniejących inicjatyw, lecz wskazuje na możliwość ich wzbogacenia i dostosowania do zmieniających się warunków społecznych oraz wyzwań związanych z ochroną Obiektu Światowego Dziedzictwa. Wskazanie potrzeby nowych form edukacji nie wynika z braku dotychczasowych działań, lecz z konieczności ich aktualizacji i

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							integracji z celami ochrony dziedzictwa przyrodniczego w kontekście międzynarodowym. Plan nie narzuca konkretnych rozwiązań, lecz pozostawia przestrzeń do ich wypracowania w oparciu o lokalne doświadczenia i zasoby.
393	Osoba prywatna	5.3.2		strategia ponadlokalna dla turystyki	Turystyka w Puszczy to ok. 3 miesiące. W turystyce - oprócz właścicieli dużych obiektów - osoby wykonujące usługi są najmniej zarabiające - to nie jest rozwiązanie dla lokalnej społeczności.	Wyjaśniono	Zapis dotyczący rozwoju turystyki w Planie zarządzania nie stanowi propozycji rozwiązania problemów społeczno-gospodarczych regionu, takich jak struktura zatrudnienia czy migracja młodzieży. Plan nie pełni funkcji dokumentu rozwojowego — za kwestie rozwoju lokalnego, w tym rynku pracy i strategii społecznych, odpowiadają samorządy terytorialne oraz właściwe instytucje publiczne. Wskazanie turystyki jako jednej z form aktywności w otoczeniu Obiektu ma charakter wspierający i odnosi się do potencjału zrównoważonego wykorzystania dziedzictwa przyrodniczego. Nie przesądza o kierunku rozwoju gospodarczego regionu.
394	Osoba prywatna	6.1.2	102	Promowanie tradycyjnych sposobów użytkowania terenu w zakresie wypasu	przy takiej ilości wilków nie będzie to możliwe , krowy wypasano również w lesie dawniej - umożliwicie to lokalnym hodowcom ?	Wyjaśniono	Zapis dotyczący promowania tradycyjnych sposobów użytkowania terenu, w tym wypasu, odnosi się do działań mających na celu zachowanie kulturowego dziedzictwa krajobrazu oraz wspieranie praktyk zgodnych z ochroną różnorodności biologicznej. Plan zarządzania nie wprowadza nowych regulacji dotyczących wypasu, ani nie rozszerza jego zakresu na obszary, gdzie jest on obecnie niedozwolony. Wskazanie wypasu jako jednej z tradycyjnych form użytkowania terenu nie oznacza automatycznego umożliwienia jego prowadzenia w nowych lokalizacjach, lecz odnosi się do obszarów, gdzie jest on zgodny z obowiązującym prawem i zasadami ochrony przyrody. Plan nie rozstrzyga kwestii bezpieczeństwa zwierząt gospodarskich ani nie ingeruje w decyzje właścicieli dotyczące prowadzenia hodowli — są to kwestie pozostające poza zakresem kompetencji dokumentu. Celem zapisu jest zachowanie praktyk, które historycznie współistniały z przyrodą Puszczy Białowieskiej, przy jednoczesnym uwzględnieniu współczesnych uwarunkowań środowiskowych i społecznych.
395	Stowarzyszenie Miłośników w Żubrów	„Obecnie na jej terenie żyje największe wolne stado tego gatunku na świecie.”	7 lub 47 i inne	Błąd	Największe wolne stado jest obecnie w Rosji, a populacja białowieska tylko częściowo bytuje na terenie Puszczy. Zimowe inwentaryzacje pokazują wyraźnie zmniejszanie się liczby żubrów w Puszczy Białowieskiej. Te 870 naliczonych żubrów w 2025 roku znajduje się w większości poza terenem Puszczy (mapa). Na terenie N2000 Puszcza Białowieska naliczono 232 żubry, czyli mniej niż 30%.	Uwzględniono	Doprecyzowano zapis.
396	Stowarzyszenie Miłośników w Żubrów	2.3.3.	47	Dane na temat jakości siedlisk Puszczy dla żubra są nieaktualne.	Nie można w Planie przygotowanym w 2025 roku opierać się na nieaktualnych danych (Faliński 1986 czy Daleszczyk i in. 2006). Sytuacja bardzo się zmieniła w Puszczy i dlatego opieranie się o nieaktualne dane nie powinno mieć miejsca.	Wyjaśniono	W Planie zarządzania, jak również w ekspertyzach opracowanych w procesie przygotowywania tego dokumentu dążono do wykorzystania możliwie najbardziej aktualnych danych. W pewnych fragmentach, jeśli było to uzasadnione znajdują się również odniesienia do danych starszych. Należy podkreślić, iż Plan mający funkcjonować przez około 25 lat wymaga prowadzenia stałego monitoringu zmian zachodzących w przyrodzie oraz podejmowania działań adekwatnych do odnotowywanych zmian

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							ekosystemów. Z tego względu odrębny rozdział w Planie zarządzania poświęcono monitoringowi.
397	Osoba prywatna			Na terenie Puszczy Białowieskiej dla zachowania bioróżnorodności oraz dalszego istnienia Puszczy (dla Natury ale także dla ludzi) niezbędne jest prowadzenie racjonalnej gospodarki leśnej opartej o podstawy naukowe oraz doświadczenia leśników. Praca leśników, którzy są inicjatorami powstania pierwotnie rezerwatu a potem Parku Narodowego jest tam niezbędna.	Uzasadnienie: Popieram równoważony rozwój z korzyścią dla przyrody i ludzi, a nie politykierstwo i cwaniactwo.	Wyjaśniono	Zgodnie z zapisami Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, pozyskiwanie drewna w celach gospodarczych jest jednoznacznie zakazane na całym obszarze Obiektu. Zakaz ten wynika bezpośrednio z zapisów wniosku renomacyjnego z 2014 roku, w którym wskazano, że podstawową zasadą funkcjonowania wszystkich lasów wchodzących w skład Obiektu jest „nienaruszona dzika przyroda” oraz że „zakazuje się pozyskiwania drewna do celów gospodarczych”. Sformułowanie dotyczące zagrożenia wynikającego z komercyjnego pozyskiwania drewna, zawarte w Planie, pochodzi bezpośrednio z decyzji Komitetu Światowego Dziedzictwa 40 COM 7B.92. W dokumencie tym podkreślono, że wartość Obiektu opiera się na niezakłóconych procesach naturalnych, bogactwie martwego drewna oraz wynikającej z tego różnorodności biologicznej. Komitet wezwał Państwo-Stronę do podjęcia środków w celu utrzymania ciągłości i integralności chronionego starodrzewu oraz do zapewnienia, że na terenie Obiektu nie będzie dozwolone żadne komercyjne pozyskiwanie drewna, uznając je za potencjalne zagrożenie dla dobra zgodnie z paragrafem 180 Wytycznych operacyjnych. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Plan zarządzania nie przewiduje kontynuacji ani rozwoju gospodarki leśnej w rozumieniu pozyskiwania drewna jako celu samego w sobie, ponieważ byłoby to sprzeczne z międzynarodowymi zobowiązaniami wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument koncentruje się na ochronie naturalnych procesów ekologicznych, które stanowią podstawę wyjątkowej wartości tego obszaru.
398	Osoba prywatna	Całość dokumentu.	Cały dokument	Nadzór nad Środowiskiem w Polsce jest aktualnie w rękach patoideologicznych osób, które zniszczą wszystko co do tej pory udało się chronić.	Walka pracowników MKiŚ z leśnikami i ich tradycją jest zataważający.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Plan zarządzania nie odnosi się do oceny bieżącej sytuacji politycznej ani personalnej. Jego celem jest ochrona wartości przyrodniczych Obiektu Światowego Dziedzictwa w oparciu o rzetelną wiedzę, obowiązujące przepisy oraz zalecenia UNESCO, niezależnie od aktualnego kontekstu instytucjonalnego.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
399	Osoba prywatna	Cały dokument w zakresie strefowania		Zakaz gospodarki leśnej	Wygazenie gospodarki leśnej i łowieckiej w Puszczy Białowieskiej to oczywistość dla ponad 80% społeczeństwa. Puszcza ma rządzić się swoimi, naturalnymi prawami i procesami. Zyska na tym unikatowa przyroda, ale także my wszyscy, ponieważ funkcje ekosystemowe, jakie pełni Puszcza Białowieska przewyższają znacząco dochody z prowadzenia tam gospodarki leśnej. Nie może być mowy o sztucznych nasadzeniach czy wycinkach. To wbrew dokumentowi renomacyjnemu UNESCO dla Puszczy Białowieskiej. Dlatego domagam się pełnej i trwałej ochrony Puszczy tak, żeby już nigdy nie wróciły do niej piły i hobbyści zabijania zwierząt.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
400	Osoba prywatna	Puszcza Białowieska		Zakaz wycinki		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
401	Osoba prywatna	Puszcza powinna zachować swój dotychczasowy charakter, to nasze dziedzictwo				Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Opracowany Plan zarządzania ma na celu zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Puszczy Białowieskiej, jej wyjątkowego charakteru w skali Europy i świata. Ogólny charakter uwagi uniemożliwia szczegółowe odniesienie się do niej.
402	Osoba prywatna	Rozdział 6	126	Do rady naukowo-społecznej chyba powinny być dodane lasy państwowe (?)	Ze środków Ip będzie finansowanie wdrażania planu.	Nie uwzględniono	Lasy Państwowe, jako jeden z głównych zarządców terenów wchodzących w skład Obiektu Światowego Dziedzictwa „Puszcza Białowieska”, odgrywają istotną rolę w jego funkcjonowaniu. Choć Rada Naukowo-Społeczna Obiektu pełni funkcję doradczą i opiniodawczą wobec Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem, jej skład został określony w sposób umożliwiający współpracę z innymi ciałami doradczymi, w tym z Radą Naukowo-Społeczną Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Puszcza Białowieska”. Włączenie przedstawicieli Lasów Państwowych do procesu wdrażania Planu zarządzania odbywa się poprzez ich udział instytucjonalny, a niekoniecznie poprzez członkostwo w Radzie. Finansowanie działań związanych z wdrażaniem Planu może pochodzić ze środków różnych instytucji, w tym Lasów Państwowych, jednak nie determinuje to składu organu doradczego, który ma charakter ekspercki i społeczny.
403	Osoba prywatna	Dotyczący korekty strefy unesco		Należy wprowadzić zakaz gospodarki leśnej.	Bardzo proszę o skorzystanie z historycznej szansy na lepszą ochronę PB i zakazanie gospodarki leśnej. Należy skończyć z erą wyżynania Puszczy Białowieskiej i zacząć ją nareszcie w pełni chronić. Jest to tym bardziej ważne, że powstała zaporą i obiekt nie jest już transgraniczny. Należy dołożyć starań by maksymalnie skompensować negatywne oddziaływania obecnej sytuacji w Puszczy. Ponadto postuluję aby nie rozwijać w Puszczy szkodliwych projektów tj. ścieżka rowerowa wymagająca wycinki setek drzew wzdłuż drogi. Wystarczającą opcją jest poprowadzenie tego szlaku przez las, po szutrowej drodze.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
404	Osoba prywatna	zał.1	str.1	wydać zakaz polowań, wydać zakaz prowadzenia gospodarki leśnej, a zwłaszcza wycinki drzew, wydać nakaz utrzymania Puszczy jako Puszczy bez ingerencji człowieka, objąć maksymalną ochroną te resztki które dotrwały do roku 2025	wydać zakaz polowań, wydać zakaz prowadzenia gospodarki leśnej, a zwłaszcza wycinki drzew, wydać nakaz utrzymania Puszczy jako Puszczy bez ingerencji człowieka, objąć maksymalną ochroną te resztki które dotrwały do roku 2025	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
405	Osoba prywatna			Na całym obszarze powinien być zakaz polowań oraz zakaz wycinki drzew w celach gospodarczych.	Dzikie zwierzęta w obecnych czasach mają trudniej jeśli chodzi o przetrwanie ze względu na zmiany klimatyczne, urbanizację, zwiększony ruch samochodowy. Drzewa z Polski kupowane są przez mądrzejsze społeczeństwa, które swoich nie wycinają.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
406	Osoba prywatna	Załącznik nr 9 (mapa strefowania)	134	Należy zawnioskować, by wyłączyć (usunąć) z obiektu UNESCO strefy 3, 4b i 4c.	W związku z tym, że duża część społeczeństwa polskiego (w tym zwłaszcza lokalnego) nie zgadza się na wyłączenie z gospodarki leśnej praktycznie całości Puszczy Białowieskiej oraz zważywszy na to, że duża część strefy 3 nie wydaje się by spełniała wymagania obiektu UNESCO (wymaga to dokładniejszej weryfikacji, która nie została wystarczająco dobrze wykonana - przedstawione kryteria wyznaczenia strefy 3 nie świadczą o tym, by stan tych części lasu spełniał wymagania kryteriów IX i X wg UNESCO), nie jest zasadnym utrzymywanie tej części Puszczy Białowieskiej jako obiektu UNESCO. Ponadto pozwoli to na zaspokojenie potrzeb większości społeczeństwa (a nie tylko części), poprawi aspekt finansowy gospodarowania Puszczą Białowieską (koszty utrzymania i utracone zyski), umożliwi większości osób na korzystanie z Puszczy tak jak tego pragną - jedni poprzez obserwację przyrody, inni poprzez pozyskanie drewna, zapewni ochronę tej części co do której wiadomo na podstawie obecnej wiedzy, że ma charakter zbliżony do naturalnego i jest rzeczywiście cenna przyrodniczo oraz gospodarowanie tą częścią, co do której wiadomo, że naturalna nie jest.	Nie uwzględniono	Zmiana granic Obiektu nie podlega modyfikacji w ramach niniejszego dokumentu. Plan zarządzania jest opracowany dla granic Obiektu wskazanych we wniosku renowacyjnym z 2014 r.
407	Osoba prywatna			Na całym obszarze powinien być zakaz polowań. Nie ma zgody na polowania (populacje regulują naturalne drapieżniki wilki i rysie) w tym na polowania na terenie polan białowieskiej, nasielskiej, Pogorzelec, Bud i Teremisek. Konieczne jest podjęcie działań przeciwdziałającym fragmentacji Puszczy Białowieskiej. Potrzebny jest zakaz prowadzenia gospodarki leśnej, a zwłaszcza wycinki drzew. Puszcza jest odcięta przez mur na granicy od lasów na wschodzie i bardzo pocięta drogami, sama jest bardzo małym obszarem polska część to 20 na 30 km.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu. Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie.
408	Osoba prywatna			Nie zgadzam się na wycinkę lasów na terenie parku białowieckiego oraz na polowania myśliwych ani rozbudowę infrastruktury drugi lesnych		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu. Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie.
409	Osoba prywatna	rozdział 6.4	strona 133	Nie "strefowanie" a konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z naszego bezcennego obszaru bogactwa narodowego, pozostającego na liście UNESCO.	Strefa 4, gdzie możliwe byłoby m.in usuwanie starych i martwych drzew, trzebież, prowadzenie nasadzeń nie sprzyjałaby pełnej ochronie naturalnych procesów przyrodniczych i zachowania bioróżnorodności Puszczy.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz płodów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
410	Osoba prywatna	Wprowadzenie całkowitego zakazu wycinki, oraz polowań na tym terenie.			Białowieża Forest to unikatowe w skali Świata skupisko roślinności, bioróżnorodności jak i ostoja zwierzyny. Dlatego musimy ją chronić przed działaniami człowieka.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
411	Osoba prywatna				Nadmierna wycinka i ingerencja człowieka grożą utratą bioróżnorodności. Nie dla myśliwych!!! w Puszczy oraz w lasach ją otaczających. Zakaz polowań! Zakaz wycinki! Zakaz pozyskiwania jakiegokolwiek drewna!	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
412	Osoba prywatna				Szkodą dla miejscowego ekosystemu	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Opracowany Plan zarządzania ma na celu zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Puszczy Białowieskiej, jej wyjątkowego charakteru w skali Europy i świata. Ogólny charakter uwagi uniemożliwia szczegółowe odniesienie się do niej.
413	Osoba prywatna				jak wyżej	Nie uwzględniono	Opracowany Plan zarządzania ma na celu zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Puszczy Białowieskiej, jej wyjątkowego charakteru w skali Europy i świata. Ogólny charakter uwagi uniemożliwia szczegółowe odniesienie się do niej.
414	Osoba prywatna	Rozdział 3 — Cele ochrony		Należy ograniczyć katalog działań ochronnych do niezbędnych sytuacji zagrożenia. Wszelkie formy aktywnej gospodarki leśnej, wycinki, czy szeroko zakrojone interwencje techniczne powinny zostać wykluczone.	Puszcza Białowieska to ekosystem o wyjątkowej zdolności do samoregulacji. Wprowadzanie nadmiernych zabiegów ochronnych jest sprzeczne z ideą obszaru światowego dziedzictwa UNESCO i może obniżyć jego wartość przyrodniczą.	Wyjaśniono	Katalog działań ochronnych zawarty w Planie zarządzania został opracowany zgodnie z zaleceniami UNESCO oraz obowiązującymi przepisami krajowymi i europejskimi, w tym dotyczącymi obszarów Natura 2000. Działania te są ściśle określone dla poszczególnych stref Obiektu i mogą być realizowane wyłącznie w warunkach uzasadnionych potrzebą ochrony siedlisk lub zapobiegania zagrożeniom, takim jak pożary. Plan nie dopuszcza prowadzenia tradycyjnej gospodarki leśnej ani szeroko zakrojonych interwencji technicznych. Czynna ochrona, tam gdzie jest przewidziana, ma charakter wspierający naturalne procesy i jest ograniczona do niezbędnych przypadków, zgodnie z zasadami zachowania integralności Obiektu i jego wyjątkowej uniwersalnej wartości.
415	Osoba prywatna	Rozdział 7 - Infrastruktura turystyczna		Rozbudowa infrastruktury turystycznej w Puszczy powinna być ograniczona do minimum. Nowe drogi, ścieżki czy obiekty mogą zaburzyć integralność ekosystemu.	Puszcza Białowieska jest unikatowa właśnie ze względu na swój naturalny, dziki charakter. Masowa turystyka i nadmierna infrastruktura osłabiają ten walor i mogą prowadzić do degradacji przyrody.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejeźdźności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
416	Osoba prywatna	Rozdział 5 — Monitoring i działania techniczne		Monitoring powinien mieć charakter obserwacyjny, nie interwencyjny. Dane mogą służyć nauce i edukacji, ale nie powinny prowadzić do sztucznej ingerencji w procesy przyrodnicze.	Uzasadnienie: Naturalna dynamika populacji roślin i zwierząt, w tym pojawianie się martwego drewna i gradacje owadów, jest kluczowa dla zachowania bioróżnorodności. Interwencje techniczne ograniczają naturalny rozwój i zmniejszają wartość przyrodniczą Puszczy.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Monitoring zaplanowany w Planie zarządzania ma charakter obserwacyjny i diagnostyczny. Jego celem jest systematyczne gromadzenie danych o stanie Obiektu. Zebrane informacje służą ocenie skuteczności działań ochronnych oraz pogłębianiu wiedzy naukowej i edukacji, zgodnie z zasadami zarządzania adaptacyjnego. Plan nie przewiduje ingerencji w naturalne procesy przyrodnicze bez wyraźnej potrzeby wynikającej z ochrony Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. Zachowanie naturalnej dynamiki ekosystemu, w tym obecności martwego drewna i gradacji owadów, jest traktowane jako kluczowy element ochrony Puszczy Białowieskiej.
417	Osoba prywatna	Zarządzanie i odpowiedzialność instytucji		Zarządzanie obszarem powinno polegać głównie na koordynacji działań edukacyjnych i badawczych, a nie na ingerencji w procesy przyrodnicze	Puszcza jest dobrem wspólnym o znaczeniu światowym (UNESCO), dlatego jej ochrona powinna opierać się na zasadzie minimalizmu i poszanowania naturalnych procesów, a nie na administrowaniu przyrodą.	Wyjaśniono	Plan zarządzania nie zakłada administrowania przyrodą ani ingerencji w naturalne procesy ekosystemowe. Jego celem jest koordynacja działań służących ochronie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu, w tym edukacji, badań naukowych oraz monitoringu. Wszelkie działania ochronne są ograniczone do niezbędnych przypadków i podporządkowane zasadzie minimalizacji ingerencji.
418	Osoba prywatna	Nie wyrażam zgody i wnoszę o zakaz pozyskiwania drzewa i drewna z Puszczy, zakaz budowy dróg na jej obszarze, oraz zakaz urządzania polowań na tamtejsze zwierzęta. Domagam się całkowitej ochrony Puszczy w takim stanie, w jakim jest teraz.		Nie wyrażam zgody i wnoszę o zakaz pozyskiwania drzewa i drewna z Puszczy, zakaz budowy dróg na jej obszarze, oraz zakaz urządzania polowań na tamtejsze zwierzęta. Domagam się całkowitej ochrony Puszczy w takim stanie, w jakim jest teraz.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu. Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie.
419	Osoba prywatna				Takie podejście do tematu ochrony Puszczy Białowieskiej jesteśmy winni następnym pokoleniom nie tylko Polaków.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Opracowany Plan zarządzania ma na celu zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Puszczy Białowieskiej, jej wyjątkowego charakteru w skali Europy i świata. Ogólny charakter uwagi uniemożliwia szczegółowe odniesienie się do niej.
420	Osoba prywatna	rozdz. 6.4, str. 133	str. 133	wnoszę o całkowite wyeliminowanie gospodarki leśnej z obiektu UNESCO	Nie ma żadnej naukowej przesłanki do wprowadzenia wycinki na terenie Puszczy Białowieskiej w tym obszarze. Dodatkowo jest ona niezgodna z zasadami UNESCO. Zmiana jest szkodliwa dla zachowania przyrody Puszczy i nie jest akceptowana przez stronę społeczną. Korekta stref jest sprzeczna z wytycznymi UNESCO i IUCN zawartymi w raporcie z misji z 2018 r. Eksperci tych instytucji wskazali, że ewentualna korekta upraszczająca obecną sytuację związaną z przebiegiem granic stref nie może zmniejszać powierzchni wyłączonej z gospodarki leśnej. Zalecenia ze strony UNESCO stanowią, że aby zapewnić ochronę uniwersalnej, wyjątkowej wartości należy ograniczyć działania związane z gospodarką leśną.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
421	Osoba prywatna	Do części I formularza o charakterze ogólnym	8, 9, 11	- Ponieważ nie zabezpieczono realnych środków na finansowanie Planu Zarządzania ani nie zaproponowano realnego systemu zarządzania Puszczą wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania jako niespełniającego wymogów UNESCO, niezgodnego z zapisami polskiego prawa i niezabezpieczającego potrzeb miejscowej społeczności. 1. Przed opracowaniem Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieża nie dokonano OCENY EFEKTYWNOŚCI ZARZĄDZANIA obiektem Białowieża Forest. (Pierwszego wpisu na listę UNESCO Puszczy Białowieżskiej dokonano w 1979 roku, drugiego w 1992, a całość włączono w 2014 roku). Jaki był zatem efekt systemu zarządzania Obiektem UNESCO przez ponad 40 lat. Jakie cele zarządcze osiągnięto? Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny PRZED AKTUALIZACJĄ PLANÓW. Dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji i środków zarządczych. Trzeba dokonać takiej oceny a wnioski z oceny powinny prowadzić do ulepszeń w systemie zarządzania. Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu według wytycznych UNESCO z 2024 r. Punkt 1 opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody (IUCN). Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi”.	Brak gwarancji rekompensat dla lokalnych społeczności (str. 8, 9, 11) W treści Planu (str. 8–9) wskazano szacunkowe koszty realizacji działań do 2035 r. (ponad 100 mln zł), jednak nie przedstawiono systemowych rozwiązań zapewniających rekompensaty dla mieszkańców, których prawa własności i działalność gospodarcza mogą zostać ograniczone (np. rolnictwo, agroturystyka, gospodarka leśna). Brakuje gwarancji finansowania mechanizmów wsparcia lokalnych społeczności oraz przejrzystości w podziale kosztów.	Wyjaśniono	Zawarte w uwadze odniesienie do „wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy w rzeczywistości poradnika dotyczącego oceny efektywności zarządzania dobrami światowego dziedzictwa i innymi miejscami dziedzictwa, opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten zawiera zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, a nie formalne wytyczne Komitetu Światowego Dziedzictwa. W przypadku Puszczy Białowieżskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, dlatego nie jest możliwe przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznej oceny skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system monitoringu, raportowania i ewaluacji. Zgodnie z zapisami Planu zarządzania: Pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania Planu powinien powstać po 3 latach od jego przyjęcia. Będzie on zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty ewaluacyjne będą opracowywane co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu. Po uzyskaniu pozytywnej opinii będą publicznie udostępniane. Po 10 latach wdrażania Planu przewidziano przeprowadzenie pogłębionej ewaluacji (on-going), której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada na postulaty zawarte w poradniku i zapewnia transparentność oraz otwartość na dialog z interesariuszami. Plan zarządzania nie tylko uwzględnia potrzebę oceny efektywności, ale także tworzy ramy dla jej systematycznego wdrażania w przyszłości. W kwestii rekompensat należy podkreślić, iż na terenie Obiektu są tylko grunty zarządzane przez Lasy Państwowe oraz Białowieżski Park Narodowy.
422	Osoba prywatna		17–19	Niedostateczne zagwarantowanie realnego udziału mieszkańców w zarządzaniu (str. 17–19)	Choć w Planie (str. 17–18) uwzględniono zaangażowanie interesariuszy, w tym lokalnych społeczności, to nadal nie ma wyraźnych zapisów o obowiązkowym, stałym udziale przedstawicieli mieszkańców w podejmowaniu kluczowych decyzji. Obecna forma Rady Naukowo-Społecznej ma charakter opiniotwórczy, a mieszkańcy mogą nie mieć wpływu na decyzje dotyczące ich otoczenia	Wyjaśniono	System zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest” został zaprojektowany w sposób umożliwiający współpracę z lokalnymi społecznościami, w tym z przedstawicielami samorządów. Rada Naukowo-Społeczna, choć ma charakter doradczy, obejmuje reprezentantów gmin i powiatu, co zapewnia obecność głosu mieszkańców w procesie opiniowania działań związanych z ochroną Obiektu. Plan nie ustanawia organów decyzyjnych, lecz wskazuje strukturę współpracy, w której Pełnomocnik ds. zarządzania Obiektem oraz Komitet Sterujący mają obowiązek uwzględniania opinii interesariuszy, w tym lokalnych społeczności. Celem systemu jest zapewnienie skutecznej ochrony Obiektu przy jednoczesnym poszanowaniu lokalnego kontekstu społecznego.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
423	Osoba prywatna		6–7, 133 i dalsze	Możliwość nadmiernych ograniczeń w użytkowaniu terenów leśnych i rolnych (str. 6–7, 133 i dalsze)	Plan zawiera zapisy dotyczące strefowania i ograniczenia użytkowania zasobów przyrodniczych (str. 7, 133 i dalej). Brak jest jednoznacznych zapisów, w jaki sposób zagwarantowane zostaną prawa mieszkańców do prowadzenia działalności rolniczej, leśnej, pozyskiwania opału czy korzystania z lasu w celach bytowych. Budzi to niepokój co do ewentualnego ograniczenia codziennego funkcjonowania społeczności.	Wyjaśniono	Na terenie Obiektu Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest” znajdują się wyłącznie grunty zarządzane przez jednostki Lasów Państwowych oraz Białowiecki Park Narodowy. Plan zarządzania nie ingeruje w prawa właścicieli prywatnych ani nie wprowadza nowych ograniczeń w użytkowaniu terenów poza Obiektem. Strefowanie i katalog działań ochronnych dotyczą wyłącznie obszarów wchodzących w skład Obiektu i mają na celu ochronę jego wyjątkowej uniwersalnej wartości. Wszelkie działania są zgodne z obowiązującym prawem i nie naruszają uprawnień mieszkańców do prowadzenia działalności rolniczej czy korzystania z lasu w celach bytowych poza granicami Obiektu.
424	Osoba prywatna		str. 7, 49 i 56	Wpływ zapory granicznej (str. 7, 49 i 56)	Z dokumentu wynika, że zaporą graniczną (str. 7, 49) negatywnie wpływa na migrację zwierząt i integralność Obiektu. Z punktu widzenia mieszkańców brak jest jasnych informacji, kto odpowiada za ten stan rzeczy i jakie działania mają zostać podjęte, aby zminimalizować skutki tej ingerencji, nie obciążając przy tym społeczności lokalnych.	Wyjaśniono	W Planie zarządzania wskazano, że zaporą graniczną wpływa negatywnie na integralność Obiektu, w szczególności poprzez ograniczenie migracji zwierząt. W odpowiedzi na ten problem, w dokumencie zawarto szczegółowe rekomendacje eksperckie dotyczące minimalizowania skutków tej ingerencji, w tym działania techniczne, monitoringowe i edukacyjne. Plan nie przypisuje odpowiedzialności za powstanie zapory, ponieważ nie leży to w jego kompetencjach. Jednocześnie wdrażanie działań łagodzących nie powinno obciążać lokalnych społeczności, lecz być realizowane przez właściwe instytucje publiczne i zarządców Obiektu.
425	Osoba prywatna		str. 9, 62–65	Ryzyko ograniczenia rozwoju gospodarczego gmin (str. 9, 62–65)	Plan promuje rozwój zrównoważony (str. 9, 62), jednak nie przedstawia konkretnych mechanizmów wspierania lokalnych inicjatyw gospodarczych, szczególnie w zakresie turystyki, przedsiębiorczości, rolnictwa ekologicznego czy lokalnego przetwórstwa. Potrzebne są czytelne zasady, jak gminy mogą skorzystać z obecności Obiektu Światowego Dziedzictwa.	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest” ma charakter dokumentu ramowego, którego celem jest wyznaczenie ogólnych kierunków działań służących ochronie i zrównoważonemu rozwojowi. Nie zawiera on szczegółowych mechanizmów wsparcia lokalnych inicjatyw gospodarczych, ponieważ ich opracowanie i wdrażanie należy do kompetencji samorządów terytorialnych oraz instytucji rozwoju regionalnego.
426	Osoba prywatna		str. 6–7, 29, 44	Zagrożenie dla tradycji lokalnych (str. 6–7, 29, 44)	Plan akcentuje konieczność ochrony procesów ekologicznych i ograniczania działalności człowieka (str. 6–7, 44), lecz nie odnosi się wystarczająco do ochrony dziedzictwa kulturowego i społecznego mieszkańców (str. 29). Tradycyjne formy współżycia z Puszcą – np. pozyskiwanie opału, ziołolecznictwo, lokalna turystyka czy rzemiosło – powinny być uznane za część dziedzictwa niematerialnego i chronione na równi z walorami przyrodniczymi.	Wyjaśniono	Plan zarządzania uwzględnia znaczenie dziedzictwa kulturowego i społecznego regionu Puszczy Białowieskiej, w tym tradycyjnych form współżycia z przyrodą. Kierunek działań 6.3 zakłada promowanie działalności gospodarczej inspirowanej lokalnym dziedzictwem, m.in. poprzez utworzenie platformy wymiany informacji, promocję lokalnych produktów oraz opracowanie dobrych praktyk. Jako dokument ramowy, Plan nie definiuje szczegółowych mechanizmów wsparcia, które powinny zostać doprecyzowane przez samorządy i instytucje lokalne w dokumentach niższego szczebla. Rozwój społeczno-gospodarczy regionu pozostaje w gestii władz lokalnych, które mogą wykorzystywać obecność Obiektu jako impuls do wzmacniania lokalnej tożsamości i przedsiębiorczości.
427	Osoba prywatna		str. 12–13, 124–126	Niejasne zasady wdrażania Planu na poziomie gminnym (str. 12–13, 124–126)	W Planie (str. 13, 124–126) przewidziano, że część zadań wdrażana będzie przez gminy. Nie wskazano jednak konkretnie, jakie obowiązki i koszty zostaną nałożone na samorządy lokalne. Brak tych informacji utrudnia ocenę wpływu dokumentu na lokalne budżety i programy rozwojowe.	Wyjaśniono	Plan zarządzania nie nakłada bezpośrednio obowiązków ani kosztów na samorządy lokalne. Jako dokument ramowy, wskazuje ogólne kierunki działań, które mogą być realizowane przy współpracy gmin, jednak ich zakres, forma i finansowanie będą doprecyzowywane na dalszych etapach wdrażania. System ewaluacji wdrażania Planu, koordynowany przez

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem, pozwoli na bieżące monitorowanie skuteczności działań i ich wpływu, w tym na poziomie lokalnym. Harmonogram wdrażania przewiduje, że szczegółowe zasady współpracy i podział zadań zostaną opracowane po utworzeniu struktury organizacyjnej.
428	Osoba prywatna		(str. 6–7, 133 i dalsze	Niewystarczające uwzględnienie roli gospodarki leśnej w kształtowaniu struktury lasu (str. 6–7, 133 i dalsze)	Plan w licznych miejscach (str. 6–7, 133) akcentuje potrzebę ograniczania działań człowieka w lasach, pomijając korzyści wynikające z prowadzenia zrównoważonej gospodarki leśnej zgodnej z Planem urządzenia lasu. Warto uzupełnić zapisy o rolę gospodarki leśnej w utrzymaniu różnorodności wiekowej i gatunkowej drzewostanów oraz ich stabilności.	Wyjaśniono	Zgodnie z zapisami Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska, prowadzenie tradycyjnej gospodarki leśnej, rozumianej jako celowe pozyskiwanie drewna zgodnie z Planem urządzenia lasu, nie jest możliwe na obszarze Obiektu. Ograniczenie działań człowieka, wskazane w dokumencie, wynika bezpośrednio z międzynarodowych zobowiązań Polski wobec UNESCO oraz z decyzji Komitetu Światowego Dziedzictwa (40 COM 7B.92), który jednoznacznie wskazał, że komercyjne pozyskiwanie drewna stanowi zagrożenie dla integralności Obiektu. Plan zarządzania dopuszcza jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie lub odtworzenie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Działania te mogą obejmować m.in. wspieranie naturalnych procesów przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych, co pośrednio wpływa na strukturę lasu, w tym jego stabilność oraz zróżnicowanie gatunkowe i wiekowe. W wybranych przypadkach, skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży, jednak wyłącznie na obszarach stref 4a i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha, co stanowi niewielki fragment całego Obiektu. Zgodnie z ustawą o lasach z dnia 28 września 1991 r., gospodarka leśna obejmuje również działania ochronne, jednak w kontekście Obiektu Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania muszą być podporządkowane nadrzędnemu celowi, jakim jest zachowanie nienaruszonych procesów naturalnych. W związku z tym, choć Plan nie eksponuje roli gospodarki leśnej w tradycyjnym rozumieniu, uwzględnia jej elementy w zakresie działań ochronnych, które mają realny wpływ na strukturę i funkcjonowanie ekosystemów leśnych. Dokument nie pomija znaczenia różnorodności strukturalnej drzewostanów, lecz wskazuje, że jej utrzymanie i rozwój powinny wynikać z naturalnych procesów oraz działań ochronnych, a nie z celowego kształtowania przez człowieka. Takie podejście jest zgodne z zasadami ochrony przyrody obowiązującymi na obszarach o najwyższej randze międzynarodowej.
429	Osoba prywatna		str. 49–56	Brak jasnych zapisów o możliwości wykonywania zabiegów ochronnych (str. 49–56)	W rozdziale o zagrożeniach i barierach (str. 49–56) wskazano m.in. na zmiany klimatu, gradacje owadów i choroby, ale Plan nie określa jasno zasad prowadzenia zabiegów ochrony lasu na terenach objętych ochroną czynną lub w strefie buforowej. Proponujemy wprowadzenie zapisów umożliwiających podejmowanie niezbędnych działań ochronnych.	Wyjaśniono	Zasady prowadzenia zabiegów ochronnych na terenie Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska zostały szczegółowo określone w dokumentach towarzyszących Planowi zarządzania, w szczególności w załączniku nr 6 oraz w rozdziale 6.4 Planu. Katalog działań ochronnych zawarty w załączniku nr 6 precyzuje dopuszczalne formy ingerencji w poszczególnych strefach Obiektu, uwzględniając ich charakter, cele ochrony oraz warunki realizacji. Dokument ten powstał w oparciu o zalecenia misji monitoringowej Centrum Światowego Dziedzictwa i IUCN z marca 2024 r., która rekomendowała opracowanie szczegółowego katalogu działań ochrony czynnej możliwych do zastosowania w strefach Obiektu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Obiekt Puszcza Białowieska znajduje się w granicach obszaru Natura 2000, co oznacza konieczność zgodności wszelkich działań z zapisami planów zadań ochronnych ustanowionych przez Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Białymstoku. Dodatkowo, działania ochronne muszą być spójne z zapisami Planu ochrony Białowieskiego Parku Narodowego oraz dokumentów takich jak Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu dla polskiej części Obiektu. Z uwagi na złożoność systemu zarządzania oraz wielopoziomowe uwarunkowania prawne, Plan zarządzania nie powiela szczegółowych zapisów zawartych w dokumentach wykonawczych, lecz odsyła do nich jako źródeł regulujących konkretne działania. Taki sposób konstrukcji dokumentu zapewnia jego zgodność z obowiązującymi regulacjami oraz umożliwia elastyczne reagowanie na zmieniające się warunki przyrodnicze i zagrożenia, przy jednoczesnym zachowaniu nadrzędnego celu, jakim jest ochrona wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu.
430	Osoba prywatna			puszczą powinni zająć się leśnicy, szybko należy oczyścić, zalesić a następnie prowadzić normalną gospodarkę leśną i łowiecką. Wilki wytrzebiły zającą, sarnę, jelenia. Podchodzą pod zagrody chłopskie i sieją tam spustoszenie. Jak dodamy stada żubrów liczące po 200szt. i pasące się na zasiewach chłopskich to dopiero bagno - czy tego chcecie!!! Jednym słowem: chcecie nas z tąd wykurzyć	Nie stać nas na tak duże marnotrawstwo dóbr puszczy	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska został opracowany w oparciu o międzynarodowe zobowiązania wynikające z wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz krajowe regulacje dotyczące ochrony przyrody. Jego nadrzędnym celem jest zachowanie wyjątkowej uniwersalnej wartości Puszczy, opartej na niezakłóconych procesach naturalnych, bogactwie martwego drewna, starodrzewach oraz wysokiej różnorodności biologicznej. Zgodnie z zapisami Planu, prowadzenie tradycyjnej gospodarki leśnej i łowieckiej, rozumianej jako celowe pozyskiwanie drewna i zwierzyny, nie jest możliwe na obszarze Obiektu. Takie działania są sprzeczne z zasadą nienaruszonej dzikiej przyrody, która stanowi fundament ochrony tego terenu. Plan dopuszcza jedynie czynne działania ochronne, realizowane w sposób kontrolowany i zgodny z katalogiem działań określonym w załączniku nr 6. Działania te mogą obejmować m.in. koszenie łąk, usuwanie gatunków inwazyjnych czy zabezpieczenia przeciwpożarowe, jednak nie obejmują prowadzenia gospodarki leśnej w rozumieniu pozyskiwania zasobów dla celów ekonomicznych. W odniesieniu do kwestii związanych z obecnością dużych drapieżników i żubrów, należy podkreślić, że są to gatunki rodzime, objęte ochroną, których obecność jest naturalnym elementem ekosystemu Puszczy Białowieskiej. Ich populacje są monitorowane, a działania zaradcze — w tym ograniczanie szkód w uprawach rolnych — są prowadzone zgodnie z obowiązującymi przepisami, m.in. w ramach systemu odszkodowań za szkody wyrządzone przez zwierzęta chronione. W przypadku wilków i żubrów, odpowiedzialność za działania interwencyjne spoczywa na właściwych organach ochrony przyrody, które podejmują decyzje w oparciu o ocenę sytuacji i obowiązujące regulacje. Plan zarządzania nie ma na celu ograniczenia obecności lokalnej społeczności ani jej działalności. Wręcz przeciwnie — dokument uwzględnia potrzebę współpracy z mieszkańcami oraz konieczność uwzględniania ich interesów w procesie zarządzania Obiektem.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Wskazane w Planie działania mają na celu pogodzenie ochrony przyrody z potrzebami społeczno-gospodarczymi, przy zachowaniu nadrzędnego celu, jakim jest trwałe zabezpieczenie wartości przyrodniczych i kulturowych Puszczy Białowieskiej. Postulat „oczyszczenia” i „zalesienia” Puszczy stoi w sprzeczności z zasadami ochrony przyrody obowiązującymi na obszarach o najwyższej randze międzynarodowej. Naturalna sukcesja, obecność martwego drewna oraz brak ingerencji w procesy ekologiczne są kluczowe dla zachowania integralności Obiektu i jego wyjątkowej wartości.
431	Osoba prywatna	Wszystko jak wyżej		Jak wyżej	Jak wyżej	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Brak treści uwagi
432	Osoba prywatna			Stop niszczeniu PUSZCZY Białowieskiej!!!!		Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Opracowany Plan zarządzania ma na celu zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Puszczy Białowieskiej, jej wyjątkowego charakteru w skali Europy i świata. Ogólny charakter uwagi uniemożliwia szczegółowe odniesienie się do niej.
433	Osoba prywatna			Nie zgadzam się na jakiegokolwiek cięcia i polowania na terenie KPN i w jego okolicy!		Nie uwzględniono	Uwaga nie odnosi się do zakresu konsultowanego dokumentu. Plan zarządzania, którego dotyczy proces konsultacyjny, odnosi się wyłącznie do Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, w tym Białowieskiego Parku Narodowego, a nie Kampinoskiego Parku Narodowego ani jego okolic. W związku z tym poruszone kwestie nie są przedmiotem niniejszego Planu.
434	Osoba prywatna			Jestem przeciwna jakiegokolwiek pobieraniu drewna z zasobów puszczy		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz płodów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
435	Osoba prywatna	6.4	137	Uwagi do rozdz. 6.4. Strefowanie. We wszystkich strefach NIEDOZWOLONE powinno być pozyskiwanie drewna z Puszczy i polowanie, w tym na polowania na terenie polan: białowieskiej, nasielskiej, Pogorzelec, Bud i Teremisek. Należy też podjąć działania przeciwdziałające fragmentacji. Puszcza jest odcięta przez mur na granicy od lasów na wschodzie i bardzo pocięta drogami, sama jest bardzo małym obszarem. W kontekście działań związanych ze zbieraniem jagód, grzybów i ziół oraz działalności rekreacyjnej niezwykle ważny jest system monitoringu i surowych kar (ale takich naprawdę wysokich kar grzywny) dla osób, które pozostawiają śmieci w Puszczy.	Bezcenny ekosystem, któremu należy się najwyższa forma ochrony.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, pozyskiwanie drewna w celach gospodarczych jest jednoznacznie zakazane na całym obszarze Obiektu. Dopuszczalne jest jedynie pozyskanie drewna jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody, i to wyłącznie w strefach 4a i 4b, które obejmują m.in. obszary nieleśne, kulturowe oraz pas graniczny. Takie działania są ściśle regulowane i realizowane w celu zachowania określonych typów siedlisk oraz zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego, zgodnie z zapisami załącznika nr 7 do Planu. W odniesieniu do polowań, Plan zarządzania przewiduje ich całkowity zakaz w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszczalne są jedynie działania interwencyjne wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które mogą zagrażać rodzimym ekosystemom. Działania te są realizowane zgodnie z Ustawą z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych oraz przepisami Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Plan nie przewiduje prowadzenia polowań w celach łowieckich ani rekreacyjnych. W kwestii fragmentacji siedlisk, Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość budowy nowych dróg na terenie Obiektu. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych oraz służących ochronie granicy państwowej. Jednocześnie dokument zawiera rekomendacje dotyczące pozostawienia nieużytkowanych dróg w celu poddania ich naturalnej sukcesji, co wspiera regenerację siedlisk i ogranicza ich fragmentację. W ramach działań strategicznych zaplanowano również realizację działania 3.2.1, dotyczącego zapobiegania fragmentacji i izolacji siedlisk.
436	Osoba prywatna	4. Strategia zarządzania	61-62	4.3 cele	Tylko tak będzie można zachować integralność i nienaruszalność puszczy	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Opracowany Plan zarządzania ma na celu zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Puszczy Białowieskiej, jej wyjątkowego charakteru w skali Europy i świata. Ogólny charakter uwagi uniemożliwia szczegółowe odniesienie się do niej.
437	Osoba prywatna			Nie wolno prowadzić wycinki drzew!!!!		Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
438	Osoba prywatna	Plan zarządzania obiektem UNESCO Puszcza Białowieska	Od 36 strony i dalej	już od 36 strony widać, że planowana jest regulacja populacji drapieżników, pozyskiwanie drewna, a więc wycinki	Jako obywatelka tego kraju, nie zgadzam się na ingerencję (pozyskiwanie drewna i regulację populacji zwierząt) w Puszcę Białowieską. Powyżej moje szczegółowe uzasadnienie.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Treść uwagi nie znajduje potwierdzenia w zapisach Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Od strony 36 dokumentu przedstawiono aktualnie obowiązujące formy ochrony przyrody na terenie Obiektu, w tym ochronę ścisłą, czynną i krajobrazową, bez wskazywania planów dotyczących regulacji populacji drapieżników ani pozyskiwania drewna w celach gospodarczych. Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość prowadzenia gospodarki leśnej, w tym celowego pozyskiwania drewna. Dopuszczalne jest jedynie pozyskanie drewna jako efekt uboczny działań ochronnych, realizowanych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody, i to wyłącznie w wybranych strefach (4a i 4b), na ściśle określonych warunkach. Podobnie, działania wobec zwierząt mogą być podejmowane wyłącznie w kontekście zwalczania inwazyjnych gatunków obcych, zgodnie z obowiązującym prawem, i nie dotyczą regulacji populacji rodzimych drapieżników. Dokument koncentruje się na ochronie naturalnych procesów ekologicznych, zgodnie z międzynarodowymi zobowiązaniami wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Wszelkie działania ingerencyjne są ściśle ograniczone i podporządkowane nadrzędnemu celowi, jakim jest zachowanie integralności i wyjątkowej wartości przyrodniczej Obiektu.
439	Osoba prywatna	Jak wyżej		Jak wyżej		Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Brak treści uwagi

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
440	Osoba prywatna			Jako Polka/Polak nie zgadzam się na jakiegokolwiek odstrzały drapieżników w obrębie Puszczy Białowieskiej, nie zgadzam się na jakiegokolwiek polowania w obrębie Puszczy Białowieskiej i towarzyszących jej polan osadniczych takich jak Teremiski, Budy, Pogorzelce, Masiewo, Białowieża. Jestem przeciwko jakiegokolwiek pozyskiwaniu drewna z Puszczy Białowieskiej. Bardzo ważnym problemem w obrębie obiektu UNESCO Puszcza Białowieska jest fragmentacja terenów leśnych. Potrzebne są rozwiązania, by nie fragmentować obszarów Puszczy nowymi inwestycjami. Jest to ostatni taki las w Europie, stanowi niewielki ułamek lasów w Polsce, więc brak pozyskiwania drewna akurat stąd nie wpłynie znacząco na korzyści finansowe z tego płynące, jednak wycinanie drzew w Puszczy może drastycznie naruszyć naturalne ekosystemy, których w innych lasach w Polsce już nie ma. Jesteśmy dumni, że Puszcza Białowieska rośnie w naszym kraju, dlatego domagamy się jej stanowczej ochrony.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu. Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN.
441	Osoba prywatna	Zakaz polowan na terenie Puszczy				Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami Planu zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się jedynie możliwość prowadzenia polowań oraz działań zaradczych w odniesieniu do inwazyjnych gatunków obcych (IGO). Utrzymanie tych działań jest istotne z punktu widzenia ochrony różnorodności biologicznej, ponieważ IGO stanowią jedno z największych zagrożeń dla rodzimych ekosystemów, powodując wypieranie gatunków rodzimych, degradację siedlisk oraz zakłócenia w funkcjonowaniu usług ekosystemowych. Podstawą prawną dla prowadzenia polowań na IGO jest Ustawa z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, która wdraża przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
442	Osoba prywatna			Nie mam zgody na pozyskiwanie drewna z Puszczy Białowieskiej. Nie mam zgody na polowania zwierzyne, w tym na polowania na terenie polan białowieskiej, nasielskiej, Pogorzelec, Bud i Teremisek, do tego powinno się podjąć działania przeciwdziałające fragmentacji. Puszcza jest odcięta przez mur na granicy od lasów na wschodzie i bardzo pocięta drogami, sama jest bardzo małym obszarem. Polska część zaledwie to 20 na 30 km.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu. Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowania i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie.
443	Osoba prywatna	Nie prowadzić wycinki drzew.		Zabronić każdego rodzaju polowań		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7).

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
444	Osoba prywatna			Puszcza Białowieska zasługuje na ścisłą ochronę. Jestem przeciwko jakiegokolwiek pozyskaniu drewna z terenu puszczy. Jestem przeciwko polowaniom również na terenie Polan osadniczych. Trzeba też coś zrobić z dużą ilością dróg- fragmentacja jest dużym problemem! Nie wolno fragmentów puszczy nowymi inwestycjami.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu. Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
445	Osoba prywatna			Nie ma zgody na pozyskiwanie drewna z puszczy oraz na polowania.	Nie ma zgody na pozyskiwanie drewna z puszczy oraz na polowania.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
446	Osoba prywatna			Jestem absolutnie przeciwna polowaniom na terenie puszczy Białowieskiej, pozyskiwaniu drewna, fragmentaryzacji puszczy poprzez budowę dróg oraz postuluję zakaz polowań na terenach całej puszczy, również na polanach osadniczych, jak Pogorzelec, budy czy Teremizki	Kieruje się absolutnie dobrem społecznym oraz tym aby nasze dzieci mogły w przyszłości skorzystać z tak cudownego daru jakim jest puszcza a który raz utracony już nie powróci	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu. Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie.
447	Rada Gminy Białowieża	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wycho-wania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Och-rony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0 ” z 2024 roku.	Str.. 13-14	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w Planie zarządzania zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
448	Rada Gminy Białowieża	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisła-wem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Biało-wieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	Str. 1-2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
					porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych.
449	Rada Gminy Białowieża	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	STR. 1-13	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić strefowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06% W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano „Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni” Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjną, zasadną i liczącą się z zapotrzebowaniem społecznym	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Plan zarządzania pozostaje zgodny z tymi zasadami, uwzględniając potrzebę monitorowania stanu ekosystemów oraz elastycznego reagowania na nowe zagrożenia, w tym te wynikające ze zmian klimatu. Dokument nie przewiduje powrotu do gospodarki leśnej, lecz wzmacnia ochronę naturalnych procesów, zgodnie z międzynarodowymi zobowiązaniami Polski.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
450	Rada Gminy Białowieża	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu - Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony ponieważ nie ma00 takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, Ratyfikowane umowy międzynarodowe, Ustawy, Rozporządzenia. Akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
451	Osoba prywatna			Nie ma zgody na zmiany w tym obszarze	Jedyny na świecie.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Opracowany Plan zarządzania ma na celu zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Puszczy Białowieskiej, jej wyjątkowego charakteru w skali Europy i świata. Ogólny charakter uwagi uniemożliwia szczegółowe odniesienie się do niej.
452	Osoba prywatna	Zakaz wycinki drzew, sztucznego zalesiania np. świerkiem oraz absolutnym zakazem polowań na całym terenie puszczy.				Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
453	Osoba prywatna	5.2 Podsumowanie rekomendacji eksperckich	119	Zgadzam się, że należy utworzyć przejścia dla rysia i wilka w murze granicznym, ale powinno się utworzyć też takie przejścia dla innych zwierząt.	Puszcza Białowieża to jedyny taki las w Europie i dla zapewnienia stabilności populacji rysia, wilka i innych gatunków zwierząt konieczne jest zapewnienie im swobodnej możliwości przemieszczania się. Szczególnie rysie potrzebują dużych terytoriów, a duża część Puszczy znajduje się poza naszą granicą	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Postulat dotyczący utworzenia przejść dla zwierząt przez zaporę graniczną jest zgodny z kierunkiem działań rekomendowanych w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża. Dokument uwzględnia negatywny wpływ zapory na migrację gatunków, w szczególności rysia i wilka, oraz wskazuje szereg działań kompensacyjnych mających na celu ograniczenie skutków tej bariery. Z uwagi na aktualną sytuację geopolityczną, realizacja przejść dla zwierząt przez zaporę nie jest obecnie możliwa. W związku z tym Plan koncentruje się na działaniach wspierających populacje dużych drapieżników i innych gatunków, takich jak: rozważenie wprowadzenia dodatkowych otworów w zaporze o rozmiarach dostosowanych do rysia i wilka, ograniczenie polowań wyłącznie do inwazyjnych gatunków obcych, monitoring populacji ssaków kopytnych jako potencjalnych ofiar drapieżników, likwidacja grodzień z siatki leśnej, ochrona naturalnej struktury lasu, regularny monitoring populacji dużych drapieżników, badania nad wpływem zapory na organizację przestrzenną populacji rysia. Dodatkowo, Plan przewiduje działania związane z ograniczeniem barier antropogenicznych, takich jak zasieki i ogrodzenia, kontrolę gatunków inwazyjnych, ograniczenie hałasu i światła w pasie granicznym oraz wdrożenie systemu monitoringu ekosystemów. Wszystkie te działania mają na celu nie tylko wsparcie populacji rysia i wilka, ale również innych gatunków zależnych od możliwości swobodnego przemieszczania się. Plan zarządzania uwzględnia potrzebę zachowania ciągłości ekologicznej Puszczy Białowieżskiej, której znaczna część znajduje się poza granicami Polski, i podejmuje możliwe w obecnych warunkach kroki w kierunku minimalizacji negatywnego wpływu zapory na faunę Obiektu.
454	Osoba prywatna			Jestem przeciwko wycince drzew, polowaniom, również obejmującym obszar polan oraz przeciwko fragmentaryzacji Puszczy Białowieżskiej		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renowacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu. Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie.
455	Osoba prywatna			Jestem przeciwko wycinaniu drzew w Puszczy Białowieskiej	Jest to Polskie bogactwo Pod względem różnorodności gatunków zwierząt jak i roślin.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
456	Osoba prywatna	Rozdział 6.2, Załączniki 4–6	str. 126–133	Rozdział 6 (Instrumenty zarządzania), odniesienia do Planów Urządzenia Lasu (PUL)	Puszcza Białowieska została wpisana na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO na podstawie kryteriów IX i X (procesy naturalne i różnorodność biologiczna). Integralność Obiektu i jego Wyjątkowa Uniwersalna Wartość wymagają całkowitego wykluczenia eksploatacji komercyjnej. Pozostawienie furtki w postaci odwołania do PUL może prowadzić do legalizacji wycinki, co stoi w sprzeczności z zobowiązaniami Polski wobec UNESCO i grozi wpisaniem Puszczy na Listę Dziedzictwa w Zagrożeniu.	Wyjaśniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
457	Osoba prywatna			Puszcza Białowieska zasługuje na ŚCISŁĄ OCHRONĘ!	Nie ma mojej zgody na: - pozyskiwanie drewna z Puszczy Białowieskiej! - NIE MA zgody na POLOWANIA, w tym na polowania na terenie polan: białowieskiej, nasielskiej, Pogorzelec, Bud i Teremisek!!!	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
458	Nadleśnictwo Bielsk w Bielsku Podlaskim			Wnioski: 1. Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (część Polska) nie ujął Nadleśnictwa Bielsk w żadnej grupie interesariuszy (nawet w grupie potencjalnie obojętnych), przy czym dalej w dokumencie Nadleśnictwo Bielsk jest wymieniane jako podmiot współpracujący (działanie 1.2) oraz podmiot odpowiedzialny za realizację działania (działanie 1.3). Wg definicji planu interesariuszem jest „Każda osoba lub organizacja, która ma wpływ lub może mieć wpływ na Plan, a także może przyczynić się do jego sukcesu lub niepowodzenia.” Nadleśnictwo Bielsk powinno być ujęte w Mapie interesariuszy.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Nadleśnictwo Browsk zostało wymienione w tab. 1. wśród Interesariuszy kluczowych ("PGL LP, w tym Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Białymstoku (oraz Nadleśnictwa Białowieża, Browsk i Hajnówka").
459	Osoba prywatna			Zakaz prowadzenia 'gospodarki leśnej' oraz wycinki! Zakaz polowań!	Nie ma merytorycznych dowodów na konieczność ingerencji człowieka z drzewostan Puszczy! Nie ma zgody na wycinkę oraz sprzedaż drewna z Puszczy!	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renominacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
460	Osoba prywatna			Wstyd dla rządzących że próbują przepchnąć taki bubeł! Wielkie rozczarowanie koalicją, odbija się jej to czkawką		Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Opracowany Plan zarządzania ma na celu zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Puszczy Białowieskiej, jej wyjątkowego charakteru w skali Europy i świata. Ogólny charakter uwagi uniemożliwia szczegółowe odniesienie się do niej.
461	Osoba prywatna	Puszcza Białowieska jest naszym największym skarbem przyrodniczym!		Nie ma mojej zgody na" -pozyskiwanie drewna z Puszczy Białowieskiej. - nie ma mojej zgody na polowania na terenie polan: iałowieskiej, nasielskiej, Pogorzelec, Bud, Teremisek!!!	Puszcza Białowieska jest jednym z nielicznych nie zmienionych przyrodniczo miejsc w Europie!	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renominacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
462	Osoba prywatna	Puszcza powinna zostać dzika.				Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Opracowany Plan zarządzania ma na celu zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Puszczy Białowieskiej, jej wyjątkowego charakteru w skali Europy i świata. Ogólny charakter uwagi uniemożliwia szczegółowe odniesienie się do niej.
463	Osoba prywatna	Niemam		Niemam	Puszcza jest światowym dziedzictwem. Nie oferujemy natura sobie radzima	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Opracowany Plan zarządzania ma na celu zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Puszczy Białowieskiej, jej wyjątkowego charakteru w skali Europy i świata. Ogólny charakter uwagi uniemożliwia szczegółowe odniesienie się do niej.
464	Osoba prywatna	Puszcza ma zostać dzika i nie ruszona ręką człowieka.			Puszcza Białowieska nie należy do Lasów Państwowych tylko do wszystkich Polaków. Należy ją zostawić w stanie dzikim.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Opracowany Plan zarządzania ma na celu zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Puszczy Białowieskiej, jej wyjątkowego charakteru w skali Europy i świata. Ogólny charakter uwagi uniemożliwia szczegółowe odniesienie się do niej.
465	Osoba prywatna	Powinno wprowadzić się całkowity zakaz dalszej jakiegolwiek fragmentacji, polowań, pozyskiwania drewna z Puszczy Białowieskiej.			To już ostatnia taki fragment Puszczy i warto, te resztki zostawić w spokoju w całości.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renowacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Odnosząc się do kwestii fragmentacji obszaru, należy podkreślić, że budowa nowych dróg na terenie Obiektu jest niedozwolona. Dopuszczalne są jedynie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury, w szczególności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz realizacji zadań związanych z ochroną granicy państwowej. Jednocześnie Plan zarządzania zawiera rekomendacje dotyczące nieużytkowanych i niepotrzebnych dróg, które powinny zostać pozostawione w celu poddania się naturalnej sukcesji. Takie podejście wspiera procesy regeneracyjne i przyczynia się do ograniczenia fragmentacji siedlisk oraz jest zgodne z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Warto też zwrócić uwagę, że zaproponowano realizację działania 3.2.1. Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie.
466	Osoba prywatna	Brak zgody		Brak zgody na zabijanie i relokację zwierząt, brak zgody na pozyskiwanie drewna		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
467	Osoba prywatna				Puszcza Białowieska to unikat na skalę światową i Państwo Polskie powinno dbać o pozostawienie tego terenu i nie ingerowanie człowieka w jego unikalny charakter.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Opracowany Plan zarządzania ma na celu zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Puszczy Białowieskiej, jej wyjątkowego charakteru w skali Europy i świata. Ogólny charakter uwagi uniemożliwia szczegółowe odniesienie się do niej.
468	Osoba prywatna			Absolutnie nie wyrażam zgody na jakąkolwiek ingerencję w Puszcę - ani na polowania tam, ani na pozyskiwanie z niej drewna. Absolutnie!		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
469	Osoba prywatna	rozdział 6.2 tj. strefowanie	134 i dalsze strony a także załącznik 6	Zwracam się z wnioskiem o pełną ochronę Puszczy – eliminację strefy 4	Wprowadzenie jednego reżimu ochronnego przez całkowitą eliminację gospodarki leśnej doprowadzi do spójności terytorialnej i funkcjonalnej ekosystemów. Utworzenie zwartego obszaru ochrony najcenniejszych przyrodniczo lasów jest kluczowe dla przebiegu naturalnych procesów ekologicznych oraz zachowania kluczowych w skali Polski siedlisk przyrodniczych wraz z gatunkami reliktowymi lasów pierwotnych.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
470	Osoba prywatna	Strefowanie obiektu – rozdział 6.2	133	Zakaz gospodarki leśnej jako działania na rzecz unaturalnienia się Puszczy, bo to fikcja.	W dokumencie zaplanowano np. rozrzedzenie sztucznych monokultur. Gdy iglaste lasy posadzone na żyznej ziemi się rozpadają, pomaga to przekształcać lasy iglaste w bardziej naturalne, liściaste lasy – takie jak grąd. Grąd to typ lasu złożony głównie z drzew liściastych, np. dębów, grabów i lip. Taka przebudowa jest korzystna dla przyrody, bo bardziej pasuje do żyznego podłoża. Rozpad naturalny lasu jest lepszy niż intensywna gospodarka leśna ponieważ chroni bioróżnorodność.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
471	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z terenu obiektu - dot. strefy 4b.	Nie ma drugiego tak cennego lasu nizinnego w Europie jak Puszcza Białowieska(!). Jest ona domem dla wielu zagrożonych wyginięciem, czy po prostu rzadkich organizmów - zwierząt, roślin, grzybów. Z moralnego punktu widzenia nie stać nas na gospodarkę leśną w tym miejscu - ta powinna być całkowicie zaniechana w tym lesie, matce wszystkich lasów. Jakiegokolwiek ingerencji w Puszcę nie powinny być dopuszczalne. W szczególności zaś wycinki drzew dla pozyskania drewna, tworzenie nowych dróg leśnych i wprowadzanie zanieczyszczeń do lasu. Gospodarka leśna jest sprzeczna z utrzymaniem naturalnych procesów zachodzących w Puszczy - a to powinno być naszym pierwszym i najważniejszym z celów. To jest ograniczenie negatywnego wpływu człowieka Obiekt Puszcza Białowieska do zera. W związku z tym wnoszę o	Nie uwzględniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
					wyeliminowanie gospodarki leśnej ze strefy 4b.		łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
472	Osoba prywatna	Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu dla polskiej części Transgranicznego Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (2024).	cały dok.	Należy wprowadzić zakaz powstawania nowych i rozbudowy istniejących dróg leśnych pod pretekstem ochrony przeciwpożarowej Puszczy. Należy wprowadzić obowiązek likwidacji nieużytkowanych dróg leśnych.	W Obiekcie Puszcza Białowieska rozbudowuje się, w tym poszerza drogi leśne - ma to miejsce także w przypadku dróg, które latami nie są użytkowane. Jest to niezgodne z celami ochrony. Rozbudowa dróg prowadzi tak do szatkowania siedlisk i ich niszczenia, jak również ruch samochodowy stanowi zagrożenie dla zwierząt. Głośne były w ostatnich latach przypadki zabijania żubrów przez kierowców pojazdów poruszających się tymi drogami. Należy zrobić wszystko, by ograniczyć negatywny wpływ rozbudowy dróg, w tym tych leśnych oraz ruchu pojazdów.	Uwzględniono częściowo	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy. Zapisy w planie.p.poż zostały doprecyzowane, tak aby nie budziły wątpliwości.
473	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z terenu obiektu - dot. strefy 4c.	Cała powierzchnia Obiektu Puszcza Białowieska na obszarach leśnych (z wyłączeniem strefy 4a, nastawionej na aktywną ochronę siedlisk) powinien być wolny od gospodarki leśnej. Ważne, by zauważyć, że w 2017 r. w Puszczy Białowieskiej były prowadzone nielegalne wycinki. Do podobnej dewastacji nie możemy dopuścić ponownie. Zatem wnoszę o brak gospodarki leśnej w strefie 4c.	Uwzględniono częściowo	Strefa 4c jest wyłączona z prowadzenia czynnych działań ochronnych. W celu jednoznacznego wyłączenia tego obszaru zmodyfikowano zapisy dot. czynnych działań ochronnych w załączniku nr 6 do Planu.
474	Osoba prywatna	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		Konieczność wyeliminowania z katalogu działań ochronnych czynności związanych z typową gospodarką leśną.	Obiekt Puszcza Białowieska powinien podlegać naturalnym procesom, w tym naturalnym odnowieniom, tak, aby przyroda sama się odradzała. Wobec czego należy poprawić niespójności w dokumencie. W katalogu dopuszcza się działania z zakresu gospodarki leśnej, co nie powinno mieć miejsca.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz płodów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
475	Osoba prywatna	Strefowanie	Warsztaty i raporty - generalnie	Autor ekspertyzy, a za nim autorzy projektu całkowicie zignorowali: 1) opinię prof. L. Tomiałojcia z 2008 r., który stwierdził na posiedzeniu PROP, że na świecie presja na rozszerzanie ochrony biernej jest niewielka, a w 2017 r. w Przegl. przyr. XIV, 3-4 włączył ochronę czynną do ochrony przyrody jako takiej i podkreślił, że ochrona bierna może wyjątkowo mieć charakter interwencyjny (zwłaszcza w odniesieniu do lasów), a czynna ma rolę stabilizacyjną, interwencyjną lub naprawczą; 2) 1 1998 r. prof. A. W. Sokołowski w swoim opracowaniu nt. lasów naturalnych stwierdził, że w nadleśnictwach LKP Puszcza Białowieska zaledwie 9% lasów to układy naturalne i seminaturalne; 3) Autorzy projektu Zespołu powołanego przez Prezydenta RP (2006) do opracowania projektu ustawy regulującej status dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Puszczy Białowieskiej założyli, że ochronie biernej (ściślej) będzie poddane do 30% obszaru leśnego - jako resztki lasów o cechach pierwotnych. Przyjęcie w obecnym projekcie planu zarządzania OŚD jest całkowitym ignorowaniem wiedzy, doświadczenia badaczy. Ochrona bierna na tak olbrzymim obszarze grozi w rzeczywistości utratą walorów, które zadecydowały o tym, że w 2014 r. wniosek renomacyjny został przyjęty.	Z moich obserwacji i doświadczenia wynika nie tylko ignorowanie wniosków mieszkańców oraz wskazania ekspertów po misji w 2018 r., by kwestia drewna na potrzeby mieszkańców długoterminowych została rozwiązana w porozumieniu z nimi, ale że przedstawiciele organizacji pozarządowych, a za nimi autorzy projektu, kompletnie to wskazanie zlekceważyły (wypowiedzi choćby na posiedzeniu Sejmowej Komisji OŚ, ZiN, że możemy sobie drewno kupić i sprowadzić). Zachodzi uzasadnione podejrzenie, że zapisy w sprawie strefowania w raporcie z 2024 r., wbrew głosom samorządowców i mieszkańców na spotkaniu z ekspertami zignorowane - dotąd tak się nie działo, czyli eksperci nie zachowali obiektywizmu!!!	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga odnosi się do kwestii interpretacji zakresu ochrony biernej oraz do wcześniejszych opinii ekspertów i postulatów społecznych. Należy podkreślić, że Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska został opracowany w oparciu o aktualne zobowiązania międzynarodowe, w tym decyzje Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz zapisy wniosku renomacyjnego z 2014 roku, które jednoznacznie wskazują na konieczność zachowania nienaruszonych procesów naturalnych jako podstawy wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu. Ochrona bierna, rozumiana jako minimalizacja ingerencji człowieka w ekosystemy, stanowi fundament zarządzania Obiektem. Jednocześnie Plan przewiduje możliwość prowadzenia działań ochrony czynnej, tam gdzie jest to uzasadnione potrzebą zachowania określonych typów siedlisk lub wspierania naturalnych procesów. Takie działania są ściśle określone w katalogu działań ochronnych (załącznik nr 6) i realizowane zgodnie z zasadami ochrony przyrody. Odnosząc się do wskazanych opinii ekspertów z lat wcześniejszych, należy zauważyć, że Plan zarządzania uwzględnia aktualny stan wiedzy naukowej, obowiązujące regulacje oraz wyniki misji monitoringowych UNESCO/IUCN, w tym tej z 2024 roku. Dokument nie ignoruje dorobku naukowego, lecz opiera się na jego aktualizacji i dostosowaniu do zmieniających się warunków przyrodniczych oraz zobowiązań międzynarodowych. W kwestii zapotrzebowania społecznego na drewno, Plan zarządzania nie przewiduje pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na terenie Obiektu, co wynika bezpośrednio z zapisów renomacyjnych. Plan zarządzania nie narusza kompetencji samorządów ani nie pomija głosu mieszkańców – proces konsultacyjny został przeprowadzony zgodnie z obowiązującymi standardami, a zgłoszone uwagi są analizowane i dokumentowane. Dokument ma na celu pogodzenie ochrony przyrody z potrzebami lokalnej społeczności, w granicach wyznaczonych przez międzynarodowe zobowiązania i krajowe przepisy.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
476	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Wnoszę o wyeliminowanie gospodarki leśnej ze stref 4b i 4c	Wnoszę o całkowite wykluczenie działań gospodarki leśnej na obszarze ze stref 4b i 4c. Ten teren powinien być chroniony przed wycinkami i innymi ingerencjami związanymi z gospodarką leśną, aby umożliwić swobodne zachodzenie naturalnych procesów oraz zachować dziką przyrodę. Jak wskazują obserwacje - od kiedy wstrzymano gospodarkę leśną na terenie Obiektu w 2017 r., Puszcza Białowieska samodzielnie się regeneruje i rozwija - ten stan należy utrzymać.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie zarządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
477	Osoba prywatna	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		Wnoszę o wskazanie, że w strefach 1-4 nie można prowadzić rozbudowy dróg, które miałyby zwiększyć ich przepustowość i prowadzić do wzmożenia ruchu samochodowego.	Wnoszę o wprowadzenie do Planu jednoznacznego zakazu rozbudowy dróg w sposób zwiększający ich przepustowość. Takie działania mogą prowadzić do wzrostu natężenia ruchu i prędkości pojazdów, co stanowi poważne zagrożenie nie tylko dla dzikich zwierząt, ale także dla pieszych i rowerzystów korzystających z tych tras na terenie Puszczy. Zwiększony ruch samochodowy może znacznie obniżyć bezpieczeństwo osób odwiedzających ten las.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
478	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Wnoszę o zakazanie gospodarki leśnej w strefach 4b i 4c	Wnoszę o całkowite zakazanie prowadzenia gospodarki leśnej na terenie Obiektu Światowego Dziedzictwa, szczególnie w strefach 4b i 4c. To miejsce powinno być chronione przed wycinką i innymi ingerencjami związanymi z prowadzeniem gospodarki leśnej, żeby mogły tam działać naturalne procesy i żeby zachować dziką przyrodę dla nas i przyszłych pokoleń.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie zarządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
479	Osoba prywatna	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		Wnioskuje o jednoznaczne zapisanie w Planie, że na obszarze stref 1–4 nie dopuszcza się rozbudowy dróg w sposób, który zwiększałby ich przepustowość.	Wnoszę o wprowadzenie do Planu wyraźnego zakazu rozbudowy dróg w sposób prowadzący do zwiększenia ich przepustowości. Tego rodzaju działania mogą skutkować wzrostem natężenia ruchu i prędkości poruszających się pojazdów, co stwarza poważne zagrożenie zarówno dla dzikich zwierząt, jak i dla pieszych korzystających z dróg na terenie Puszczy.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
480	Stowarzyszenie Miasto-Relacje	Rozdział 6.4	Nr str 133	Wyłączenie całego obszaru puszczy z wycinki / prowadzenia gospodarki leśnej	Pozostawienie gospodarki leśnej w zaproponowanym kształcie nie ma żadnego znaczenia ekonomicznego i gospodarczego stwarza jednak zagrożenie -jak to miało miejsce w 2017r- rozszerzenia strefy cięcia przy znalezieniu różnych pretekstów	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
481	Osoba prywatna	6.4.	133	Chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO	Zalesienie w Polsce jest znaczące, nie ma potrzeby żeby pozyskiwać drewno z najbardziej wartościowych przyrodniczo obszarów leśnych. Do tego celu powinny służyć WYŁĄCZNIE lasy gospodarcze.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renowacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
482	Osoba prywatna	Strefowanie Obiektu UNESCO Puszcza Białowieska		Zakaz działań z zakresu gospodarki leśnej w obiekcie UNESCO, na wzór wyeliminowania polowań.	Jak wynika z badań naukowych, zachowanie wysokiej bioróżnorodności lasu skorelowane jest z brakiem negatywnych oddziaływań gospodarki leśnej – w tym głównie usuwaniem zamierających i martwych drzew. Puszcza do unaturalnienia tych ostatnich fragmentów nie potrzebuje aktywnych działań, wystarczy działanie naturalnych procesów przyrodniczych. Natomiast dla zachowania cennych siedlisk	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renowacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
					wymagających czynnej ochrony wystarczające jest obrączkowanie drzew.		obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
483	Osoba prywatna	Rozdział 6.4 dotyczący strefowania	133 i kolejne	Nałożenie obligatoryjnego zakazu dot. prowadzenia gospodarki leśnej	Zaniechanie działań gospodarczych w Puszczy nie tylko ograniczy presję na siedliska leśne, ale też wesprze procesy naturalnej regeneracji i sukcesji. Wprowadzenie zakazu jest kompromisem pomiędzy całkowitą likwidacją nadleśnictw. Do tego dla Lasów Państwowych pożary to pretekst, by budować kolejne drogi w Puszczy do wywożenia „urobku”. Od lat straszą nas pożarami, a okazuje się, że odkąd leśnicy nie mogą ciąć w Puszczy, to liczba pożarów spada. A zatem należy zakazać powstawania nowych dróg i remontów, dzięki czemu poprawi się system hydrologiczny Puszczy, a dzięki temu spadnie ryzyko pożarowe.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
484	Osoba prywatna	Rozdział 6.4 dotyczący strefowania	133	Wykreślenie gospodarki leśnej	Puszcza Białowieńska została wpisana na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO ze względu na dwa kryteria: Kryterium IX. Puszcza Białowieńska stanowi wyjątkowy przykład procesów ekologicznych i biologicznych istotnych w ewolucji i rozwoju ekosystemów oraz zespołów zwierzęcych i roślinnych. Kryterium X. Puszcza Białowieńska obejmuje siedliska naturalne najbardziej reprezentatywne i najważniejsze dla ochrony in situ różnorodności biologicznej, włączając te, w których występują zagrożone gatunki o wyjątkowej uniwersalnej wartości z punktu widzenia nauki lub ochrony przyrody. Gospodarka leśna jest sprzeczna z oboma kryteriami, ponieważ niszczy naturalne procesy sztucznymi nasadzeniami oraz wycinkami, co jest równocześnie niszczeniem siedlisk naturalnych. Dlatego oczekuję wykreślenia gospodarki leśnej z katalogu działań ochronnych.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieńskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
485	Osoba prywatna	Rozdział 6.4 strefowanie	133	Wykreślenie gospodarki leśnej	W Puszczy Białowieńskiej powinniśmy chronić naturalne, spontaniczne procesy przyrodnicze a nie hodować i pielęgnować drzewostany.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
486	Osoba prywatna	Cały dokument		Wykreślenie gospodarki leśnej i przeciwdziałanie rozbudowie dróg w celach pożarowych.	Zagrozenie pożarowe to wymaginowany przez Lasy Państwowe problem. Pod płaszczykiem dróg pożarowych leśnicy tworzą drogi zrywkowe w Puszczy Białowieskiej, by szybciej spieniężyć nasz wspólny polski skarb. Skoro, gospodarka leśna powinna zostać wyeliminowana z Puszczy Białowieskiej to nie ma potrzeby tworzenia nowych dróg, rozbudowywania innych. Wręcz przeciwnie – część dróg można oddać w ręce przyrody, czyli je zlikwidować.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa. Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
487	Osoba prywatna	6.4. strefowanie	133	konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO	Puszcza Białowieża jest lasem wyjątkowym na skalę światową. Należy chronić jej bioróżnorodność i naturalnie zachodzące procesy przyrodnicze. Jakakolwiek gospodarka leśna powinna być wyłączona, ponieważ jest to sprzeczne z celem jakim jest jej ochrona. ingerencja człowieka doprowadzi do dalszej degradacji Puszczy, nasadzenia w dobie obecnych zmian klimatu nie będą na tyle odporne na nagłe zjawiska atmosferyczne jak naturalne "samosiejki". Usuwanie drzew martwych pozbawia siedlisk bezkręgowców i zuboża ekosystem Puszczy. Ponadto ściąganie drewna niszczy runo, drogami leśnymi - prowadzi do szybszego spływu wody opadowej i zmiany stosunków wodnych. Zaniechanie gospodarki leśnej w Puszczy przyczyni się do odbudowy naturalnej Puszczy i zachęci turystów miłośników przyrody do odwiedzania regionu i Puszczy. Będzie miało to pozytywny wpływ na rozwój regionu i będzie stanowić istotne źródło dochodu dla lokalnych mieszkańców.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie zarządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieżskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
488	Osoba prywatna	Strefowanie	133 i kolejne strony dokumentu oraz katalog działań ochronnych	Zwracam się z wnioskiem o wprowadzenie całkowitego zakazu prowadzenia działań z zakresu gospodarki leśnej na terenie UNESCO.	Postulat oczywisty z punktu widzenia konieczności zachowania naturalnych procesów przyrodniczych w Puszczy. Natomiast potrzebna jest również naprawa warunków hydrologicznych, tj. przewrócenie naturalnego charakteru cieków oraz poziomu wód gruntowych.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie zarządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa. W dokumencie zwrócono uwagę na potrzebę poprawy warunków hydrologicznych Puszczy. Umożliwiono podejmowanie działań mających na celu ograniczenie spływu powierzchniowego przy wykorzystaniu naturalnego, lokalnego materiału. Ponadto zaproponowano realizację działania 2.3.1. Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej, w ramach którego przewidziano m.in. opracowanie planu działań w zakresie ochrony zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej.
489	Osoba prywatna	Cały dokument	uzupełnienie	Zwracam się z wnioskiem o wprowadzenie całkowitego zakazu wycinki drzew pod pretekstem budowy ścieżki rowerowej finansowanej ze środków ZDW.	Jak powszechnie wiadomo realizacja tej inwestycji wiązać się będzie z ogromnymi stratami przyrodniczymi, co jest niedopuszczalne. Dokument tej rangi powinien jasno wskazywać tę ścieżkę jako zagrożenie i zakładać zakaz jej realizacji.	Uwzględniono częściowo	Zgodnie z zapisami Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie (w tym także ścieżek rowerowych) nie jest dopuszczona, co wynika bezpośrednio z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym zapewnieniem przejezdności dróg przeciwpożarowych i bezpieczeństwa granicznego. Jednocześnie należy podkreślić, że elementy infrastruktury poprawiające bezpieczeństwo i wspierające rozwój zrównoważonej turystyki, mogą być rozważane w przypadku, gdy ich realizacja nie narusza Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. W takim przypadku konieczne jest uzgodnienie ich budowy z właściwymi organami w Polsce (zgodnie z kompetencjami określonymi w obowiązujących przepisach) oraz wystąpienie o zgodę do UNESCO (zgodnie z punktem 172 Wytocznych operacyjnych). Plan zarządzania nie wyklucza takich inicjatyw, lecz wskazuje na konieczność ich zgodności z reżimami ochronnymi i międzynarodowymi zobowiązaniami wynikającymi ze statusu Obiektu.
490	Osoba prywatna	Strefowanie Obiektu		Ochrona naturalnych procesów na terenie całej Puszczy Białowieskiej	Planowa gospodarka leśna, zakładająca pozyskiwanie drzew (jak cięcia przygodne), zubaża strukturę lasu, prowadząc do zmniejszenia powierzchni siedlisk dogodnych dla gatunków, które są przedmiotem ochrony tego terenu. Powyższe prowadzi do wniosku, że zachowanie naturalnej dynamiki lasu wymaga ochrony biernej. Dokument wymaga więc korekty przez wprowadzenie wszystkich drzewostanów do strefy 3, wyłączonej z gospodarki leśnej.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz płodów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
491	Osoba prywatna		166	Chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO.		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
492	Osoba prywatna	Rozdział 6.4	133	Sprzeciwiam się pozostawieniu możliwości prowadzenia gospodarki leśnej w Puszczy Białowieskiej będącej obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO.	Puszcza Białowieska jest absolutnie wyjątkowym obszarem nie tylko w Polsce i Europie, ale i na świecie. Z tego powodu powinniśmy zadbać o jej dzikość i zachowanie bioróżnorodności. Najlepiej przysłuży się temu zakończenie prowadzenia w Puszczy gospodarki leśnej i innych aktywnych form ochrony.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
493	Osoba prywatna	6.4	133	Gospodarka leśna powinna zostać wykluczona na tym obszarze	Jest to obiekt z listy UNESCO i prowadzenie gospodarki leśnej nie może tu być dopuszczalne	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
494	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	konieczna jest całkowita eliminacja gospodarki leśnej w tym niepowtarzalnym lesie. Wszelkie działania jak sadzenie drzew, trzebieże, czyszczenia pielęgnacja młodników są tam różnie zbyt wiele i szkodliwe jak wycinka drzew. Również powyższe zabiegi uzasadnione potrzebą renaturyzacji są zbyt wiele gdyż P. Białowieża jako ekosystem o ogromnym stopniu naturalności znakomicie poradzi sobie sam.	Ochrona bierna jest najlepszą możliwą dla całego obiektu UNESCO. Puszcza nie potrzebuje ludzkiej pomocy w odbudowie swojej naturalności, a jedynie pozostawienia jej bez ingerencji dlatego projekt jest moim zdaniem dobry ale najlepiej byłoby wyeliminować gospodarkę leśną całkowicie.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieżskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
495	Osoba prywatna	Załącznik nr 9	mapa	Przypisanie szkółki leśnej w Nadleśnictwie Hajnówka do strefy III.	Teren szkółki pełni rolę dydaktyczną - produkcyjną.	Uwzględniono częściowo	Teren szkółki leśnej, w wersji Planu przekazanego do konsultacji społecznych został przypisany do strefy 4a. Jednakże po weryfikacji danych przestrzennych, teren obejmujący zabudowania należące do szkółki również przyporządkowano do strefy 4a.
496	Osoba prywatna	Załącznik nr 9	mapa	Pasy przeciwpożarowe są w strefie II.	Utrudni to utrzymanie tych pasów.	Wyjaśniono	Zapisy Planu w pełni respektują zalecenia opisane w Planie p.poż. stanowiący załącznik nr 7. Ponadto, należy podkreślić, że granice oraz zasady obowiązujące w 2 strefie nie uległy zmianom podczas opracowania korekty strefowania.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
497	Osoba prywatna	rozdz. 6.4,	str. 133	chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO.	Taka ochrona umożliwia odbudowę naturalnej flory i fauny. To dar dla przyrody i człowieka.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
498	Osoba prywatna	Streszczenie	9	W ostatnim akapicie mowa jest o Planach ochrony przyrody, podczas gdy w przytoczonej ustawie o ochronie przyrody plany te noszą nazwę planów ochrony.		Uwzględniono	Zgodnie z uwagą dokonano zmiany w nazewnictwie.
499	Osoba prywatna	2.1.3 Badania naukowe	27	Pośród przytaczanych badań naukowych zabrakło wyników badań prowadzonych przez zespoły pod kierownictwem Prof. Bogdana Brzezieckiego dotyczących wieloletniej dynamiki drzewostanów w Puszczy Białowieskiej. Wyszczególnione w uwadze badania są dostępne w: Brzeziecki B. 2016. Wieloletnia dynamika drzewostanów w Puszczy Białowieskiej (w warunkach ochrony ścisłej). W: A. Wikło (red.). Stan ekosystemów leśnych Puszczy Białowieskiej. CILP. Warszawa. Str.: 45-58.	Przytoczenie wyników tych badań w sekcji poświęconej badaniom naukowym pozwoli na ukazanie pełnego obrazu tego zagadnienia w odniesieniu do Obiektu.	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga dotycząca braku odniesienia do wyników badań zespołu pod kierownictwem prof. Bogdana Brzezieckiego jest zasadna w kontekście uzupełnienia wiedzy o dynamice drzewostanów w Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, że zgodnie z rekomendacjami UNESCO, zdecydowano się ograniczyć część opisową Planu zarządzania, koncentrując jego treść na aspektach zarządczych, strategicznych i zgodnych z wymaganiami formalnymi dla dokumentów dotyczących Obiektów Światowego Dziedzictwa. Więcej informacji na temat Obiektu, w tym wyników badań naukowych i analiz przyrodniczych, można znaleźć w materiałach pomocniczych towarzyszących Planowi zarządzania. Materiały te nie są przedmiotem konsultacji społecznych, lecz stanowią uzupełnienie wiedzy o Puszczy Białowieskiej.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
500	Osoba prywatna	Streszczenie	9	W ostatnim akapicie błędnie zapisano, że plany ochrony (przyrody - patrz uwaga 1) muszą być zgodne z Planem Zarządzania OŚD. Ustawa o ochronie przyrody nie stawia takich wymogów.	Ustawa o ochronie przyrody nie stawia takich wymogów.	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga dotycząca błędnego wskazania obowiązku zgodności planów ochrony przyrody z Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska jest zasadna w kontekście obowiązującego prawa krajowego. Ustawa o ochronie przyrody nie nakłada takiego wymogu formalnego. Jednakże wymóg zapewnienia zgodności dokumentów zarządczych, takich jak Plany Urządzenia Lasu czy inne istotne dokumenty dotyczące polskiej części Obiektu, z celami ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości (WUW) wynika z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN zawartych w raporcie z misji monitoringowej przeprowadzonej w 2024 roku. W zaleceniu nr 7 wskazano konieczność dokonania przeglądu projektów dokumentów zarządczych w celu uwzględnienia zasad zarządzania Obiektem i zapewnienia ich spójności z celami ochrony WUW. W związku z tym, choć nie wynika to z przepisów krajowych, zgodność dokumentów zarządczych z Planem zarządzania jest rekomendowana w ramach realizacji międzynarodowych zobowiązań Polski wobec Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO.
501	Osoba prywatna	3.1 Zagrożenia	49	W podrozdziale dot. zagrożeń pominięto zagrożenia wynikające z usytuowania w strefie buforowej Obiektu wysypiska odpadów w rejonie miejscowości Guszczewina, Mikłaszewo, Olchówka.		Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga dotycząca pominięcia zagrożeń wynikających z lokalizacji wysypiska odpadów w rejonie miejscowości Guszczewina, Mikłaszewo i Olchówka odnosi się do obszaru strefy buforowej, która formalnie nie wchodzi w skład Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Plan zarządzania nie odnosi się bezpośrednio do konkretnych obiektów infrastrukturalnych znajdujących się poza granicami Obiektu, w tym do wysypisk odpadów. Dokument ma charakter ramowy i wskazuje ogólne kierunki działań oraz typy zagrożeń, które mogą wpływać na integralność Obiektu. Wśród zagrożeń wymieniono m.in. emisję zanieczyszczeń, zakłócenia funkcjonowania ekosystemów wodnych, nieuprawnione korzystanie z zasobów oraz ingerencje powodowane obecnością człowieka. Wymienione kategorie obejmują również skutki działalności takich obiektów jak wysypiska, choć nie są one wskazane z nazwy. Wskazane zagrożenie może być uwzględnione w działaniach monitorujących wpływ strefy buforowej na Obiekt, jednak jego bezpośrednie ujęcie w Planie zarządzania nie jest możliwe ze względu na zakres dokumentu, który koncentruje się na obszarze wpisanym na Listę Światowego Dziedzictwa.
502	Osoba prywatna	2.1.6 Społeczność lokalna	33	W podrozdziale Programowanie rozwoju podkreślono potrzebę dywersyfikacji ruchu turystycznego poprzez m. in. rozwój zróżnicowanej infrastruktury na obszarze całego regionu np. ścieżek rowerowych, nie wspomniano jednak o znacznych utrudnieniach powodowanych przez istnienie OŚD i poszczególnych rygorów ochronnych w odniesieniu do tworzenia nowych ścieżek rowerowych. Należy szczegółowo opisać problem braku postępu w tworzeniu ścieżki rowerowej relacji Białowieża - Hajnówka, której brak stwarza realne zagrożenie dla mieszkańców i turystów.		Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga dotycząca braku odniesienia do utrudnień związanych z tworzeniem nowych ścieżek rowerowych, w tym na trasie Białowieża–Hajnówka, odnosi się do kwestii lokalnych inwestycji infrastrukturalnych. Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska ma charakter ramowy i nie odnosi się bezpośrednio do konkretnych projektów inwestycyjnych ani ich realizacji. Dokument wskazuje ogólne kierunki rozwoju, w tym potrzebę dywersyfikacji ruchu turystycznego oraz rozwój zróżnicowanej infrastruktury w regionie, jednak nie zawiera szczegółowych zapisów dotyczących poszczególnych przedsięwzięć. Realizacja

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							inwestycji, takich jak budowa ścieżek rowerowych, musi uwzględniać obowiązujące przepisy ochrony przyrody oraz uwarunkowania wynikające z statusu Obiektu Światowego Dziedzictwa, w tym rygory ochronne obowiązujące w jego granicach. Wszelkie działania infrastrukturalne powinny być planowane i realizowane w sposób zgodny z zasadami ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu, przy jednoczesnym uwzględnieniu potrzeb lokalnej społeczności i bezpieczeństwa użytkowników.
503	Osoba prywatna	4.1 Zarządzanie adaptacyjne jako droga do osiągnięcia celów	61	W ostatnim akapicie tego podrozdziału należy zamienić słowo "pozwali" na "pozwoli".		Uwzględniono	Dokonano korekty zapisu w Planie.
504	Osoba prywatna	Cel 1. Zachowanie niezaburzonych procesów ekologicznych	66	W treści tego celu napisano, iż cel stanowi odpowiedź na zagrożenia powodowane przez m. in. zmiany klimatu. Podejście takie jest niezasadne. Zachowanie naturalnych, niezaburzonych procesów prowadzić może do zamierania drzewostanów (czego przykładem jest gradacja kornika drukarza i zamarcie świerczyn na terenie Obiektu), a poprzez to do znacznych emisji dwutlenku węgla na skutek rozkładu tego drewna przez owady saproksyliczne i grzyby. Emisje CO ₂ z kolei przyspieszają proces zmian klimatycznych. Należy powtórnie przeanalizować treść tego celu pod jego kątem korelacji z przytoczonymi zagrożeniami.		Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga dotycząca treści Celu 1 w Planie zarządzania, odnoszącego się do zachowania niezaburzonych procesów ekologicznych, porusza istotną kwestię korelacji między naturalną dynamiką ekosystemów leśnych a zmianami klimatycznymi. W odniesieniu do podniesionego zagadnienia należy podkreślić, że emisje dwutlenku węgla związane z rozkładem martwego drewna, powstającego w wyniku naturalnych zaburzeń (takich jak gradacja kornika drukarza czy zamieranie świerczyn), stanowią element naturalnego cyklu obiegu materii i pierwiastków w ekosystemach leśnych. Węgiel zawarty w biomasie drzew wraca do atmosfery, by następnie zostać ponownie związany w procesie fotosyntezy przez młodsze generacje roślin. Choć zjawisko to wiąże się z okresowym wzrostem emisji CO ₂ , w długiej skali czasowej prowadzi do odnowy i stabilizacji cyklu węglowego. Dodatkowo, rozkład drewna przez organizmy saproksyliczne i grzyby sprzyja akumulacji materii organicznej w glebie, zwiększając jej żyzność i potencjał pochłaniania węgla w kolejnych fazach rozwoju ekosystemu. Zachowanie niezaburzonych procesów ekologicznych nie oznacza przyspieszania zmian klimatycznych, lecz wspieranie naturalnej dynamiki ekosystemu, w której okresowe emisje są częścią cyklu odnowy. Takie podejście wzmacnia długofalową zdolność lasu do sekwestracji węgla oraz adaptacji do zmieniających się warunków klimatycznych. W tym kontekście treść Celu 1 pozostaje spójna z wyzwaniami klimatycznymi, a jego realizacja opiera się na respektowaniu naturalnych mechanizmów ekosystemowych, zgodnie z zasadami ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu.
505	Osoba prywatna	Kierunek działań 2.1. Realizacja planów ochrony przyrody ustanowionych dla wszystkich form ochrony w Obiekcie	72	W treści tego podpunktu nie uwzględniono programów ochrony przyrody stanowiących integralną część projektów planów urządzenia lasu (pul) dla nadleśnictw Białowieża, Browsk i Hajnówka. Należy w tym miejscu ująć dążenie do zatwierdzenia pul.	Fakt wspomnienia o pul i programach ochrony przyrody na stronie 128 nie uchybia powyższej uwadze.	Wyjaśniono	W treści kierunku działań 2.1. wskazano realizację planów ochrony przyrody ustanowionych dla wszystkich form ochrony w Obiekcie, przy czym w Planie zarządzania wyjaśniono, że pojęcie „planów ochrony przyrody” ma charakter uogólniony i obejmuje dokumenty opracowywane obowiązkowo na mocy ustawy o ochronie przyrody, takie jak plany ochrony parków narodowych i rezerwatów, plany zadań ochronnych, zadania ochronne oraz plany ochrony parków krajobrazowych. Dokumenty te stanowią instrumenty wdrażania Planu zarządzania. Programy ochrony przyrody zawarte w projektach PUL dla nadleśnictw Białowieża, Browsk i Hajnówka, choć nie zostały bezpośrednio wymienione w tym kierunku działań, są istotnym elementem systemu zarządzania Obiektem. Zgodnie z

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							informacjami uzyskanymi od ekspertów IUCN, zatwierdzenie PUL będzie możliwe dopiero po zatwierdzeniu Planu zarządzania, który wyznacza nadrzędne ramy ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości (WUW) Obiektu.
506	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	135	W rozdziale dotyczącym strefowania z zabiegów gospodarczych wyłączono m. in. drzewostany stuletnie i starsze (Strefa 3). W dobie zmian klimatycznych, postępującego globalnego ocieplenia i występowania gwałtownych zjawisk pogodowych za niewłaściwe uznać należy całkowite odstąpienie od przebudowy takich drzewostanów i dostosowywania ich do przyszłych warunków siedliskowych, tym bardziej, że modele klimatyczne są precyzyjnie szeroko opisane (m. in. w raportach IPCC).		Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga dotycząca wyłączenia drzewostanów stuletnich i starszych z zabiegów gospodarczych w strefie 3 odnosi się do kryteriów strefowania przyjętych w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Należy podkreślić, że decyzja o takim wyłączeniu wynika bezpośrednio z zapisów wniosku renowacyjnego z 2014 roku. Kryterium wieku drzewostanów zostało wskazane jako jedno z kluczowych dla identyfikacji obszarów o wysokiej wartości przyrodniczej, wymagających szczególnej ochrony. Dodatkowo, wyłączenie drzewostanów stuletnich i starszych z zabiegów gospodarczych jest zgodne z rekomendacjami ekspertów UNESCO/IUCN, którzy w ramach misji monitoringowych podkreślali konieczność zachowania nienaruszonych procesów ekologicznych jako fundamentu ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu. W kontekście zmian klimatycznych, zachowanie takich drzewostanów nie jest działaniem sprzecznym z adaptacją ekosystemów. Wręcz przeciwnie — starodrzewy pełnią istotną rolę w stabilizacji mikroklimatu, magazynowaniu węgla, retencji wody oraz wspieraniu różnorodności biologicznej. Ich obecność zwiększa odporność ekosystemu na ekstremalne zjawiska pogodowe, a naturalna sukcesja pozwala na stopniowe dostosowywanie się lasu do zmieniających się warunków siedliskowych bez konieczności ingerencji gospodarczej. Podejście przyjęte w Planie zarządzania opiera się na respektowaniu naturalnej dynamiki ekosystemów, zgodnie z międzynarodowymi zobowiązaniami Polski wobec Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO.
507	Osoba prywatna	rozdz. 6.4	133	Całkowite wyeliminowanie gospodarki leśnej z obiektu UNESCO. Likwidacja 3 nadleśnictw wchodzących w skład Puszczy Białowieskiej: tj. Białowieża, Hajnówka, Browsk.	Lasy Państwowe nie poniosły odpowiedzialności za bezprawną wycinkę z 2017 roku. Puszcza białowieska powinna zostać objęta całą Parkiem Narodowym i być zarządzana przez Park Narodowy.	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga odnosi się do kwestii zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska oraz roli Lasów Państwowych w jego strukturze. Należy podkreślić, że Plan zarządzania nie przewiduje likwidacji nadleśnictw Białowieża, Hajnówka i Browsk, ani nie formułuje zapisów dotyczących zmiany ich statusu organizacyjnego. Dokument koncentruje się na określeniu zasad ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu, zgodnie z międzynarodowymi zobowiązaniami wynikającymi z wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Zgodnie z zapisami wniosku renowacyjnego z 2014 roku oraz decyzjami Komitetu Światowego Dziedzictwa, prowadzenie gospodarki leśnej w tradycyjnym rozumieniu, w tym pozyskiwanie drewna w celach gospodarczych, jest niedopuszczalne na obszarze Obiektu. Działania Lasów Państwowych na tym terenie ograniczają się m.in. do realizacji czynnej ochrony przyrody, zgodnie z katalogiem działań określonym w Planie zarządzania. Kwestia objęcia całej Puszczy Białowieskiej statusem parku narodowego wykracza poza zakres niniejszego dokumentu i

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							wymaga decyzji legislacyjnych oraz szerokiego procesu konsultacyjnego. Plan zarządzania nie rozstrzyga kwestii ustrojowych ani organizacyjnych dotyczących form własności czy zarządzania, lecz skupia się na wdrażaniu zasad ochrony przyrody zgodnych z międzynarodowymi standardami. Odnosząc się do wydarzeń z 2017 roku, Plan zarządzania nie pełni funkcji oceniającej przeszłe działania instytucji, lecz stanowi dokument strategiczny, ukierunkowany na przyszłość i realizację celów ochrony przyrody w zgodzie z obowiązującymi zobowiązaniami międzynarodowymi.
508	Osoba prywatna	6.4	133	Chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO.	Stefan Wyszyński powiedział bardzo mądre słowa, cyt.: "Był las, nie było was – i nie będzie was, będzie las." Żeby to się nie sprawdziło, puszcza MUSI być chroniona!	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
509	Osoba prywatna	rozdz. 6.4,	str. 133	Chcę całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO.	Puszcza to skarb narodowy na skalę Światową! Podział Puszczy ze względu na barierę graniczną już i tak zwiększył ingerencję człowieka w naturalne procesy przyrodnicze w niej zachodzące, dlatego ograniczanie jakichkolwiek dodatkowych prac leśnych jest konieczne. Ponad to istnieje zagrożenie, że UNESCO skreśli Puszcze Białowieską z Listy	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Światowego Dziedzictwa, a na tym utraci cały region Podlasia.		czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
510	Osoba prywatna		7	„Mimo śladów ludzkiej obecności eksploatacja lasów była tu ograniczona, co pozwoliło zachować pierwotny charakter ekosystemu.” w naszej opinii jest to stwierdzenie nieprawdziwe.	Puszcza Białowieska była użytkowana czasami nawet bardzo intensywnie. Jedną z form użytkowania Puszczy było łowiectwo m.in. w czasach Władysława Jagiełły czy za panowania carów, kiedy to wykorzystywana była jako teren intensywnych łowów. Podczas pierwszej wojny światowej doszło do znacznej dewastacji ekosystemów i infrastruktury puszczańskiej. Wojna spowodowała praktycznie całkowitą zagładę żubrów, w 1919 roku ostatni z nich zginął. Niemcy, którzy zajęli Puszczę w 1915 roku, rozpoczęli intensywną eksploatację zasobów drewna, określaną w latach 1915-1918 na 5 mln m3 drewna. W latach 1924-1929 – Angielskie przedsiębiorstwo spółka "Centura" prowadziła dewastacyjną eksploatację Puszczy Białowieskiej. Spółka w tym czasie wycięła i wywiozła ponad 2,5 mln m³ drewna. Wycinka bez nasadzeń (odnowień) prowadziła do ogromnych strat przyrodniczych w Puszczy Białowieskiej.	Wyjaśniono	W związku ze zgłoszoną uwagą, należy podkreślić, że sformułowanie zawarte w Planie zarządzania, wskazujące na ograniczoną eksploatację lasów jako czynnik umożliwiający zachowanie pierwotnego charakteru ekosystemu, odnosi się do obecnego stanu przyrodniczego Puszczy Białowieskiej, a nie do pełnej historii jej użytkowania. Puszcza była w przeszłości wykorzystywana gospodarczo i łowiecko, a niektóre okresy — zwłaszcza I wojna światowa oraz lata międzywojenne — wiązały się z intensywną eksploatacją i znacznymi stratami przyrodniczymi. Mimo to, znaczna część obszaru zachowała cechy lasu naturalnego, co zostało potwierdzone w dokumentach naukowych i stanowiło podstawę dla uznania jej wyjątkowej uniwersalnej wartości przyrodniczej w ramach wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Więcej informacji na temat historii użytkowania Puszczy Białowieskiej, w tym szczegółowych danych dotyczących eksploatacji i ochrony, można znaleźć w materiałach pomocniczych towarzyszących Planowi zarządzania. Materiały te nie stanowią przedmiotu konsultacji społecznych, lecz służą pogłębieniu wiedzy o Obiekcie i jego kontekście historycznym.
511	Osoba prywatna	Rozdział 2.1.3 Badania naukowe	26	w drugim akapicie znajduje się opis stałych powierzchni badawczych założonych w 1936 roku przez prof. Włoczewskiego.	Należy zaznaczyć, że są to powierzchnie badawcze nadal funkcjonujące, przez co są to najdłużej wykorzystywane naukowo stałe powierzchnie badawcze do obserwacji naturalnych procesów w lesie. Zwraca się uwagę, że w całym dokumencie pomijany lub umniejszany jest dorobek nauk leśnych w rozwoju wiedzy na temat Puszczy Białowieskiej.	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga dotycząca stałych powierzchni badawczych założonych w 1936 roku przez prof. Włoczewskiego słusznie podkreśla ich znaczenie jako najdłużej funkcjonujących naukowo powierzchni badawczych w Polsce, wykorzystywanych do obserwacji naturalnych procesów w ekosystemach leśnych. Ich ciągłość badawcza stanowi cenne źródło wiedzy o dynamice lasu i jest istotnym elementem dorobku nauk leśnych w kontekście Puszczy Białowieskiej. Zgodnie z zaleceniami UNESCO, w Planie zarządzania ograniczono

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zakres opisowy dotyczący charakterystyki Obiektu, aby skupić się na kluczowych kwestiach związanych z jego zarządzaniem i ochroną wyjątkowej uniwersalnej wartości. W związku z tym nie wszystkie aspekty naukowe, w tym pełny dorobek nauk leśnych, mogły zostać szczegółowo przedstawione w treści dokumentu. Więcej informacji na temat historii badań naukowych prowadzonych w Puszczy Białowieskiej, w tym dotyczących stałych powierzchni badawczych i wkładu nauk leśnych, można znaleźć w materiałach pomocniczych towarzyszących Planowi zarządzania. Materiały te nie stanowią przedmiotu konsultacji społecznych, lecz służą pogłębieniu wiedzy o Obiekcie i jego znaczeniu naukowym.
512	Osoba prywatna	Rozdział 2.1.3 Badania naukowe		zapisano: „w 1921 r. utworzone zostało leśnictwo „Rezerwat”, które stanowiło zaczątek parku narodowego (...)”	Leśnictwo „rezerwat” zostało utworzone decyzją ówczesnej administracji leśnej, zarządzającej lasami Skarbu Państwa. Przyjęty w dokumencie zapis pomija rolę leśników w ochronie Puszczy Białowieskiej i sugeruje jakąś nieokreśloną instancję podejmującą tego typu decyzje.	Wyjaśniono	Zapis zawarty w Planie zarządzania nie miał na celu pominięcia roli służb leśnych, lecz stanowi skrótowy opis procesu historycznego. Ze względu na zalecenia UNESCO, w dokumencie ograniczono zakres opisowy dotyczący charakterystyki Obiektu, koncentrując się na kwestiach zarządczych i strategicznych.
513	Osoba prywatna	Rozdział 2.2.5 Ochrona gatunkowa	42	w rozdziale wskazano jedynie gatunki dla których ustanowiono strefy ochronne.	Ochrona gatunkowa nie ogranicza się do tworzenia stref - warto wskazać ile jest znanych obecnie gatunków chronionych w Puszczy, zarówno zwierząt (w tym też owadów), roślin, grzybów (w tym porostów). Jest to tyle istotne, że właśnie gatunki chronione, często będące skrajnie rzadkie w skali Europy stanowią jeden z elementów wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu.	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga dotycząca rozdziału 2.2.5 „Ochrona gatunkowa” trafnie wskazuje, że ochrona gatunkowa nie ogranicza się wyłącznie do tworzenia stref ochronnych. Gatunki chronione — zarówno zwierzęta, rośliny, grzyby, jak i porosty — stanowią istotny element wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu, szczególnie w kontekście występowania wielu rzadkich i zagrożonych gatunków w skali Europy. Zgodnie z zaleceniami UNESCO, w Planie zarządzania ograniczono część opisową dokumentu, koncentrując się na kluczowych kwestiach związanych z zarządzaniem i ochroną Obiektu. W związku z tym nie uwzględniono pełnych zestawień gatunków chronionych ani szczegółowych danych liczbowych. Więcej informacji na temat gatunków chronionych występujących w Puszczy Białowieskiej, w tym ich liczby i statusu ochronnego, można znaleźć w materiałach pomocniczych towarzyszących Planowi zarządzania. Materiały te nie stanowią przedmiotu konsultacji społecznych, lecz służą pogłębieniu wiedzy o Obiekcie i jego znaczeniu przyrodniczym.
514	Osoba prywatna	Rozdział 2.1.4 Historia		znajdujemy tu informację o grabieżczej eksploatacji lasów Puszczy w okresie I wojny światowej oraz o wybudowaniu sieci kolejek wąskotorowych służących usprawnieniu wywozu drewna. Cały rozdział jest napisany w formie bezosobowej: „zbudowano”, „wycięto”.	W celu uniknięcia fałszywego przekazu należy imiennie nazwać kto jest odpowiedzialny za te największe zniszczenia, za grabieżczą eksploatację. Wnioskuje się o jednoznacznie wskazanie, że były to działania realizowane przez niemieckiego okupanta, który wprowadził w tym terenie swoją administrację i rozpoczął dewastacyjną eksploatację cennych obszarów Puszczy. Wnioskuje się również o dodanie informacji na temat działalności angielskiej firmy The Century European Timber Corporation Ltd. (potocznie zwanej „Centurą”), która w latach 20 XX wieku prowadziła eksploatację lasów Puszczy, na podstawie udzielonej przez rząd koncesji.	Wyjaśniono	Zgodnie z zaleceniami UNESCO, w Planie zarządzania ograniczono zakres opisowy dotyczący charakterystyki Obiektu, koncentrując się na kwestiach zarządczych i ochronnych. Więcej informacji na temat historii eksploatacji Puszczy Białowieskiej, w tym szczegółowych danych dotyczących odpowiedzialnych podmiotów i skutków ich działań, można znaleźć w materiałach pomocniczych towarzyszących Planowi zarządzania. Materiały te nie stanowią przedmiotu konsultacji społecznych, lecz służą pogłębieniu wiedzy o Obiekcie i jego kontekście historycznym.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
515	Osoba prywatna	Rozdział 3. Zagrożenia		Zagrożenia zidentyfikowane dla Obiektu Puszcza Białowieża (tabela nr 4 od strony 51). Zwraca się uwagę, że zagrożenia nie zostały na tym etapie określone jako faktyczne, aktualne oraz potencjalne. Biorąc pod uwagę wagę poszczególnych zagrożeń taki podział powinien być wskazany już w omawianej tabeli. Wrzucenie wszystkich zidentyfikowanych zagrożeń do jednej tabeli powoduje tworzenie nieprawdziwego obrazu zjawisk zachodzących w Puszczy.	'- „zanikanie siedlisk i gatunków” – wśród przykładów podano m.in. bociana czarnego, orlika krzykliwego i inne. Na wymienione gatunki działalność człowieka i ochrona czynna ma dużo bardziej pozytywny wpływ niż ochrona bierna i brak działalności człowieka. Większość wymienionych gatunków ma zdecydowanie liczniejsze i stabilniejsze populacje w innych kompleksach leśnych, gdzie zarówno w lesie jak i poza lasem prowadzi się gospodarkę leśną czy rolną pozwalającą utrzymać różnorodne siedliska. W tym przypadku zagrożeniem jest naturalne przekształcanie i ujednolicanie się ekosystemów. - „usuwanie drzew bogatych w mikrosiedliska” – biorąc pod uwagę obowiązujące reżimy w Puszczy zagrożenie to należy uznać za potencjalne, a nawet nie występujące. - w kolumnie „skutki” opisano zmniejszenie zagęszczenia starych drzew (...)” – od wielu lat obowiązują w Puszczy ograniczenia wycinania drzew ponad stuletnich, stąd takie zjawisko jeśli występuje to wyłącznie w wyniku naturalnego zamierania starych drzew. Nie jest to zagrożenie istniejące, mogące mieć realny wpływ na ekosystem Puszczy, a już na pewno nie jest związane z aktualną działalnością człowieka. – wśród analizy zagrożeń zabrakło analizy dotyczącej konsekwencji zaprzestania prowadzenia gospodarki leśnej, stopniowego grabowienia siedlisk i tworzenia się jednogatunkowych drzewostanów których konsekwencją będzie ograniczenie bioróżnorodności na poziomie genetycznym gatunkowym i ekosystemowym. - zagrożenie „niezrównoważony rozwój turystyki” – środowiska białowieckie przekonują, że Obiekt UNESCO i zasady zarządzania nim będą motorem napędowym lokalnej gospodarki, że turystyka będzie kwitła i przynosiła ogromne zyski lokalnym przedsiębiorcom. Z drugiej strony wymienia się ją jako zagrożenie dla ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu.	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga dotycząca sposobu przedstawienia zagrożeń w tabeli nr 4 w rozdziale dotyczącym zagrożeń dla Obiektu Puszcza Białowieża wskazuje na potrzebę doprecyzowania charakteru poszczególnych zagrożeń — czy są one faktyczne, aktualne, czy potencjalne. Obecna forma tabeli, zgodna z ramowym charakterem dokumentu, ma na celu syntetyczne przedstawienie typów zagrożeń, bez ich kategoryzacji według stopnia występowania. Zgodnie z zaleceniami UNESCO, Plan zarządzania koncentruje się na wskazaniu kierunków działań i zasad zarządzania Obiektem, a nie na szczegółowej analizie każdego zjawiska. W związku z tym nie dokonano klasyfikacji zagrożeń według ich aktualności czy intensywności. Taka analiza może być rozwijana w dokumentach wykonawczych. W odniesieniu do wskazanych przykładów: Zanikanie siedlisk i gatunków: wskazanie gatunków takich jak bocian czarny czy orlik krzykliwy ma na celu zilustrowanie ogólnego trendu zmian siedliskowych. Plan nie formułuje oceny skuteczności konkretnych form ochrony dla tych gatunków, lecz wskazuje na potrzebę monitorowania ich populacji w kontekście zmian strukturalnych ekosystemu. Usuwanie drzew bogatych w mikrosiedliska: zagrożenie to zostało ujęte jako potencjalne, wynikające z możliwości ingerencji w strukturę lasu. W obecnych warunkach, przy obowiązujących ograniczeniach dotyczących wycinki drzew ponadstuletnich, zagrożenie to ma charakter hipotetyczny, lecz jego uwzględnienie wynika z potrzeby zachowania czujności wobec możliwych presji. Zmniejszenie zagęszczenia starych drzew: zjawisko to może mieć miejsce w wyniku naturalnego zamierania drzew, co nie jest skutkiem działalności człowieka, lecz elementem naturalnej dynamiki ekosystemu. W tym kontekście jego ujęcie w tabeli ma charakter informacyjny, nie oceniający. Brak analizy skutków zaprzestania gospodarki leśnej: Plan zarządzania opiera się na założeniu ochrony naturalnych procesów, zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa. Kwestia sukcesji i przekształcania się drzewostanów jest monitorowana w ramach działań naukowych i może być rozwijana w dokumentach pomocniczych. Niezrównoważony rozwój turystyki: wskazanie turystyki jako potencjalnego zagrożenia nie stoi w sprzeczności z jej pozytywnym wpływem na lokalną gospodarkę. Plan zarządzania uwzględnia potrzebę rozwoju turystyki w sposób zrównoważony, tak aby nie naruszać wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu.
516	Osoba prywatna	Rozdział 5. Kierunki i działania:		W rozdziale tym poruszono zagadnienie korytarzy ekologicznych (również w strefie buforowej).	Tematowi korytarzy ekologicznych poza Obiektem i zakazów na ich przebiegu, nie poświęcono ani jednego warsztatu przeprowadzonego przez IOŚ-PIB i nie przedstawiono tej sprawy lokalnym społecznościom.	Wyjaśniono	Zagadnienie to było przedmiotem prac warsztatowych prowadzonych przez IOŚ-PIB, które obejmowały wszystkie działania ujęte w Planie. Należy podkreślić, że zapis dotyczący korytarzy ekologicznych znajduje się w dokumencie od jego pierwszej wersji, która została poddana konsultacjom społecznym w 2024 roku. Tym samym, temat ten był dostępny dla lokalnych

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							społeczności i interesariuszy już na wczesnym etapie procesu planistycznego.
517	Osoba prywatna	Rozdział 5 kierunki i działania:	67	Działanie 1.1.1 „Zapewnienie ochrony biernej procesom ekologicznym w strefach Obiektu zdanie, że niezaburzone procesy ekologiczne stanowią podstawę wyjątkowej uniwersalnej wartości obiektu Białowieża Forest i że należy dążyć do maksymalnego ograniczenia ingerencji człowieka w ich przebieg jest zbyt daleko idące.	Puszcza Białowieńska od wieków była obiektem zagospodarowanym i użytkowanym i chronionym przez człowieka i dzisiejszy jej obraz jest efektem zarówno przyrodniczych procesów naturalnych, jak i działalności człowieka. Dlatego dążenie do całkowitego wyłączenia możliwości aktywnej ochrony ze strony działalności człowieka wydaje się niewłaściwe i będzie prowadzić do szybkich i nieodwracalnych zmian i zaburzeń niekorzystnych dla WUW. Jest to szczególnie ważne w czasie gdy obserwuje się coraz większą presję organizmów obcych jak również rosnące znaczenie zaburzeń ze strony czynników abiotycznych. Proponuje się złagodzić zapis: „niezaburzone procesy stanowią (...) i należy dążyć do zapewnienia ochrony biernej w najlepiej zachowanych obszarach Puszczy”.	Wyjaśniono	Zapis zawarty w działaniu 1.1.1 Planu zarządzania, odnoszący się do zapewnienia ochrony biernej procesom ekologicznym w strefach Obiektu, pozostaje zgodny z obowiązującym stanem prawnym oraz międzynarodowymi zobowiązaniami Polski wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Jednocześnie dokument nie wyklucza możliwości prowadzenia działań ochrony czynnej. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej, jednak dopuszcza czynne działania ochronne, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Tego rodzaju działania są niezbędne m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży wyłącznie w strefach 4a i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego, na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna, a Plan jednoznacznie wyklucza możliwość jego pozyskiwania w celach gospodarczych. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Monitoring prowadzony po wprowadzeniu zakazu działań czynnych nie wykazuje pogorszenia stanu siedlisk ani spadku różnorodności biologicznej. Wręcz przeciwnie – obserwuje się stabilizację lub poprawę stanu ekosystemów, w tym wzrost liczby stanowisk rzadkich gatunków. Zalecenia misji UNESCO/IUCN z 2024 roku potwierdzają, że zarządzanie Obiektem powinno opierać się na zasadzie „niezakłóconej dzięki przyrody”, zgodnie z dokumentacją nominacyjną z 2014 roku. Plan zarządzania uwzględnia również potrzebę monitorowania stanu ekosystemów oraz elastycznego reagowania na nowe zagrożenia, w tym wynikające ze zmian klimatu, jednak nie przewiduje powrotu do gospodarki leśnej. Zapis dotyczący ochrony biernej nie jest zbyt daleko idący, lecz stanowi wyraz realizacji obowiązujących regulacji prawnych oraz rekomendacji międzynarodowych instytucji ochrony dziedzictwa. Jednocześnie dokument pozostaje otwarty na działania ochrony czynnej tam, gdzie są one uzasadnione przyrodniczo i zgodne z zasadami zarządzania Obiektem.
518	Osoba prywatna	Rozdział 5 kierunki i działania:		działanie 1.2.1 „Opracowanie zasad eksploracji naukowej dla całego Obiektu, prowadzenie i wspieranie badań naukowych” – należy skorygować podmiot odpowiedzialny za realizację działania.	Należy wskazać jako podmiot odpowiedzialny za opracowanie i wdrożenie zasad prowadzenia badań naukowych w obiekcie zarządców Obiektu (a więc nadleśnictwa Białowieża, Browsk i	Nie uwzględniono	Wykreślenie Rady Naukowo-Społecznej Leśnego Kompleksu Promocyjnego Puszczy Białowieskiej z listy podmiotów zaangażowanych w proces opiniowania projektów badawczych nie jest zasadne. Rada ta, mimo że pełni funkcję opiniodawczo-doradczą wobec dyrektora RDLP, została wskazana w Planie jako

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Hajnówka oraz BPN) oraz pełnomocnika. Z uwagi na fakt, że to zarządca obszaru odpowiada za to co dzieje się na terenie Obiektu, to właśnie te jednostki mają uprawnienia do realizacji tego zadania. Należy wykreślić z podmiotów odpowiedzialnych Radę społeczno-naukową LKP. Zwraca się uwagę, że nie jest to organ decyzyjny odnośnie Obiektu, a opiniodawczo-doradczy dyrektora RDLP.		jedno z ciał opiniujących projekty badawcze — obok Rady Naukowej Białowieskiego Parku Narodowego oraz Rady Naukowo-Społecznej Obiektu. Takie rozwiązanie zapewnia spójność procesu opiniowania w zależności od lokalizacji badań oraz charakteru instytucji zarządzającej danym obszarem. Dodatkowo, działanie 1.2.1 obejmuje nie tylko opracowanie zasad prowadzenia badań, ale również ich wspieranie, promowanie współpracy międzynarodowej (np. z Parkiem Narodowym Puszcza Białowieska na Białorusi) oraz zapewnienie mechanizmów oceny wpływu badań na przyrodę Obiektu. W tym kontekście udział różnych gremiów naukowych i społecznych, w tym wspomnianych Rad, jest istotny dla zapewnienia pluralizmu opinii oraz wysokiej jakości merytorycznej prowadzonych prac.
519	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Należy całkowicie wyeliminować gospodarkę leśną i łowiectwo z terenów Puszczy oraz ograniczyć utrzymanie dróg.	Od roku 2017 w puszczy nie ma żadnych wycinek. Gołym okiem widoczna jest intensywna, samoistna regeneracja lasu. Powrót jakiegokolwiek gospodarki stanowi zagrożenie. Wymagane w gospodarce leśnej prace, jak wycinki, trzebieże, nasadzenia, budowanie dróg dojazdowych i zrywkowych, ma ogromny wpływ na ekosystem. Ten sam ekosystem, który w tej chwili spontanicznie dąży do odbudowy lasu naturalnego. Puszcza Białowieska to obszar niezwykle w skali Europy. Pamiętając o tragicznych błędach w decyzjach PGL LP nie można pozwolić, żeby prowadzili na tym terenie jakąkolwiek gospodarkę. Jej powrót to powrót społecznego konfliktów. To powrót aktywistów do Puszczy. Warto też dodatkowo pochylić się nad tematem dróg. Ich zagęszczenie stanowi zagrożenie dla lasu. Powoduje przesuszenie oraz jest niczym otwarta furtka dla gatunków inwazyjnych. Ostatnim z zagrożeń są polowania. W kolejnych latach są kolejne doniesienia o ofiarach wypadków. Nieraz śmiertelnych. Ciężko pogodzić możliwość bezpiecznej wędrówki oraz strzelania w tym samym lesie. Dodatkowo łowiectwo prowadzi do nienaturalnej selekcji. Myśliwemu "optaca się" zastrzelić silne i zdrowe zwierze, np. na trofeum czy dla lepszej jakości mięsa. Inaczej postępują drapieżniki jak wilki. To natura prowadzi prawidłową selekcję, myśliwi naruszają stosunki w ekosystemie.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z opracowanym Planem zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, wszelkie działania prowadzone na jego terenie mają na celu wyłącznie ochronę różnorodności biologicznej, naturalnego przebiegu procesów oraz zachowanie określonych typów siedlisk. Wycinka drzew w celach gospodarczych jest jednoznacznie wykluczona, co wynika wprost z zapisów wniosku renomacyjnego (2014). Pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych zgodnie z zasadami czynnej ochrony przyrody (dotyczy jedynie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie 1 912,06 ha) oraz w związku z potrzebą zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpożarowego (zgodnie z zaleceniami zawartymi w Załączniku 7). W odniesieniu do kwestii polowań, należy podkreślić, iż zgodnie z Planem zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych (IGO), które stanowią istotne zagrożenie dla rodzimych ekosystemów. Działania te są realizowane na podstawie Ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającej przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Opracowany Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, gdyż formalnie nie stanowi ona części Obiektu.
520	Rada Gminy Białowieża	cz.2 Historia	25 , 27	S.25. Badania naukowe , pominięcie wielu Autorytetów Naukowych. S.27 Brak informacji o Prof. Mokrzejem i Jego walce z kornikiem dukarzem. Brak informacji o Centurze	Są to kluczowe wydarzenia w historii PB.	Wyjaśniono	Zapis dotyczący badań naukowych w Planie zarządzania został celowo ograniczony pod względem objętościowym i szczegółowości historycznej, zgodnie z rekomendacjami UNESCO. Celem dokumentu jest przedstawienie ram strategicznych i operacyjnych dla zarządzania Obiektem, a nie pełna dokumentacja historii badań czy sylwetek poszczególnych naukowców. Plan zarządzania koncentruje się na aktualnych potrzebach ochrony i zarządzania Obiektem, uwzględniając jednocześnie potrzebę

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							prowadzenia i wspierania badań naukowych, które są niezbędne dla dalszego poznania i ochrony jego wyjątkowej uniwersalnej wartości. Niemniej jednak, więcej informacji odnośnie badań naukowych można znaleźć w materiałach uzupełniających do Planu zarządzania, które dostępne są na stronie IOŚ-PIB.
521	Rada Gminy Białowieża	Cz. 3	71	Bierna ochrona	Brak danych z opracowań o biernej ochronie która wg wielu Naukowców prowadzi do likwidacji walorów przyrodniczych skomplikowanych ekosystemów leśnych Np.Prof Chałupka Instytut Dendrologii PAN Kórnik	Wyjaśniono	Od kwietnia 2018 r., na mocy wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (sprawa C-441/17), obowiązuje zakaz prowadzenia cięć gospodarczych na obszarze Puszczy objętym ochroną UNESCO. W związku z tym na całym obszarze wdrożono zasadę biernej ochrony, polegającą na ograniczeniu ingerencji człowieka i pozostawieniu lasów do samodzielnego rozwoju. Dostępne dane naukowe nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują poprawę stanu bioty porostów oraz wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów. W 2022 r. Puszcza Białowieża została sklasyfikowana jako jeden z kompleksów leśnych o najwyższej kondycji zdrowotnej w kraju. Nie odnotowano masowego obumierania drzew ponad naturalne poziomy. Wysoka wartość przyrodnicza Puszczy Białowieżskiej wynika z synergii procesów naturalnych oraz historycznej działalności człowieka. Obecna różnorodność biologiczna jest efektem współoddziaływania tych czynników, a dalsze ingerencje mogą zaburzyć tę równowagę. Ekspertiści wskazują, że ochrona powinna być ograniczona do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka. W świetle aktualnej wiedzy naukowej oraz obowiązujących regulacji, utrzymanie Puszczy Białowieżskiej w jak najbardziej naturalnym stanie pozostaje priorytetem działań ochronnych. Obiekt ten pełni rolę „żywego laboratorium” dla obserwacji procesów ekologicznych, a jego wartość przyrodnicza wynika w dużej mierze z zachodzenia naturalnych procesów oraz obecności martwego drewna.
522	Rada Gminy Białowieża	Cz. 1 wprowadzenie	6, 10, 13, 16	Analiza lit. Naukowej	Na jakiej to literaturze ta analiza była dokonana ? Dokonany wybór to manipulacja całym dorobkiem naukowym. Jakie to najnowsze badania naukowe posłużyły do budowy tego dokumentu ? W jaki sposób wzmocniona ma zostać rola społ. Do chwili głos mieszkańców całokiwcie ignorowany!!! Na czym polegały prace eksperckie ?	Wyjaśniono	Zarzut dotyczący rzekomej manipulacji dorobkiem naukowym jest nieuzasadniony. Analiza literatury naukowej została przeprowadzona na podstawie szerokiego zestawu źródeł, których wykaz znajduje się w rozdziale 8 Planu zarządzania. Uwzględniono w nim aktualne i uznane publikacje oraz ekspertyzy przygotowane przez specjalistów z różnych dziedzin. Prace eksperckie polegały na opracowaniu dokumentu oraz przygotowaniu pogłębionych analiz, m.in. z zakresu różnorodności ekosystemów (Janusz Czerepko), dziedzictwa niematerialnego (Ewa M. Boryczka), konfliktów społecznych i partycypacji (Joanna Godlewska), czy wpływu zapory granicznej na Obiekt (Krzysztof Schmidt i in.). Wszystkie ekspertyzy są dostępne na stronie IOŚ-PIB i zachęca się do ich lektury w celu pełnego zrozumienia podstaw merytorycznych Planu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
523	Rada Gminy Białowieża	Cz.5	81	Korytarze ekologiczne	Wg. Prof. Pullina tworzenie takich "tworów" to zagrożenie ochrony przyrody a niej jej ochrona. Biologiczne Podstawy Ochrony Przyrody A. Pullin S.282	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga opiera się na jednostronnej interpretacji stanowiska prof. Pullina, które nie odzwierciedla aktualnego i pełnego stanu wiedzy naukowej. Choć Pullin (2004) wskazywał na potencjalne ryzyka związane z tworzeniem korytarzy ekologicznych, liczne metaanalizy i badania opublikowane w kolejnych latach jednoznacznie potwierdzają ich pozytywny wpływ na ochronę przyrody. Korytarze ekologiczne zwiększają przepływ osobników i materiału genetycznego między odizolowanymi siedliskami, co poprawia przeżywalność populacji, zmniejsza ryzyko lokalnych wymierań i wspiera adaptację do zmian klimatu (Gilbert-Norton i in. 2010; Haddad i in. 2015). Instytucje takie jak IUCN traktują je jako jedno z kluczowych narzędzi ochrony przyrody (Hilty i in. 2020). Potencjalne zagrożenia, takie jak rozprzestrzenianie się gatunków inwazyjnych czy patogenów, są znane i możliwe do ograniczenia poprzez odpowiednie projektowanie, monitoring oraz zarządzanie (Resasco i in. 2014; Saura i in. 2021). Co więcej, dobrze zaprojektowane sieci ekologiczne mogą wspierać stabilność ekosystemów i zmniejszać ryzyko epidemiologiczne (Keesing i in. 2010). W świetle aktualnych badań, teza o szkodliwości korytarzy ekologicznych jest nieaktualna. Plan zarządzania uwzględni ich rolę zgodnie z najlepszymi praktykami ochrony przyrody, a ich projektowanie i wdrażanie powinno odbywać się z uwzględnieniem lokalnych uwarunkowań oraz ryzyk.
524	Rada Gminy Białowieża	część 3	63 , 65	Oczekiwanym rezultatem ma być wzmocnienie tożsamości i dumy lokalnych wspólnot.	Projetkowane rozwiązania dążą do pozbawienie tożsamości lokalnego społeczeństwa , poprzez Jej wykluczenie z możliwości decydowania losach PB. Zepchnięcie Mieszkańców do budowy stabilizacji i dobrobytu na bazie legend to kpina ze szlachetnej przeszłości Rodów Białowieskich	Uwzględniono częściowo	Zarzut, jakoby projektowane rozwiązania zawarte w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska miały prowadzić do pozbawienia lokalnej społeczności tożsamości, nie znajduje potwierdzenia w treści dokumentu. Plan wprost zakłada wzmocnienie roli mieszkańców w procesach decyzyjnych oraz ochronę ich dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnego, jak i niematerialnego. W ramach działań ukierunkowanych na budowanie tożsamości i dumy lokalnych wspólnot przewidziano m.in. wspieranie lokalnych inicjatyw społecznych, dokumentowanie i promowanie dziedzictwa niematerialnego, rewitalizację obiektów dziedzictwa kulturowego, włączenie tematyki dziedzictwa do edukacji formalnej i nieformalnej oraz rozwijanie kompetencji administracji w zakresie uczestnictwa społeczeństwa w podejmowaniu decyzji dotyczących Puszczy Białowieskiej. Odwołanie się w Planie do lokalnych narracji, w tym legend, nie ma charakteru deprecjonującego, lecz służy podkreśleniu wartości przekazu międzypokoleniowego jako istotnego elementu dziedzictwa kulturowego regionu. Dodatkowo, w celu zapewnienia realnego wpływu społeczności lokalnej na procesy zarządzania, w Planie doprecyzowano zapisy dotyczące Rady Naukowo-Społecznej Obiektu Białowieża Forest. Rada ta pełni funkcję opiniodawczą i doradczą wobec Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem, a jej skład obejmuje przedstawicieli samorządów lokalnych, organizacji pozarządowych, instytucji naukowych, administracji publicznej oraz służb mundurowych. Rada jest powoływana przez Ministra właściwego ds. środowiska na okres pięciu lat, w oparciu o kandydatury przedstawione przez Pełnomocnika. Tak skonstruowany

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							mechanizm zapewnia szeroką reprezentację interesariuszy oraz możliwość realnego wpływu lokalnych wspólnot na kierunki działań podejmowanych w ramach zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa.
525	Osoba prywatna			Nie wolno ciąć lasu! to nasz największy klejnot przyrodniczy na skalę światową		Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
526	Osoba prywatna	4.3	86	Dostępność ograniczona do 3,71% obszaru.	Plan odbiera mieszkańcom możliwość korzystania z lasu w celach bytowych, zdrowotnych, rekreacyjnych i kulturowych.	Wyjaśniono	Plan Zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy. Na zdecydowanej większości jej obszaru (niemal 90% powierzchni) możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie: strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 (rezerwaty) i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
527	Osoba prywatna	5.1	94–98	Zakaz działań czynnych – pogorszenie stanu lasu.	Zwiększone ryzyko pożarowe i gnicie martwego drewna w sąsiedztwie miejscowości.	Wyjaśniono	Od kwietnia 2018 r., na mocy wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (sprawa C-441/17), obowiązuje zakaz prowadzenia cięć gospodarczych na obszarze Puszczy objętym ochroną UNESCO. W związku z tym na całym obszarze wdrożono zasadę biernej ochrony, polegającą na ograniczeniu ingerencji człowieka i pozostawieniu lasów do samodzielnego rozwoju. Dostępne dane naukowe nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują poprawę stanu bioty porostów oraz wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów. W 2022 r. Puszcza Białowieska została sklasyfikowana jako jeden z kompleksów leśnych o najwyższej kondycji zdrowotnej w kraju. Nie odnotowano masowego obumierania drzew ponad naturalne poziomy. Wysoka wartość przyrodnicza Puszczy Białowieskiej wynika z synergii procesów naturalnych oraz historycznej działalności człowieka. Obecna różnorodność biologiczna jest efektem współoddziaływania tych czynników, a dalsze ingerencje mogą zaburzyć tę równowagę. Eksperti wskazują, że ochrona powinna być ograniczona do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka. W świetle aktualnej wiedzy naukowej oraz obowiązujących regulacji, utrzymanie Puszczy Białowieskiej w jak najbardziej naturalnym stanie pozostaje priorytetem działań ochronnych. Obiekt ten pełni rolę „żywego laboratorium” dla obserwacji procesów ekologicznych, a jego wartość przyrodnicza wynika w dużej mierze z zachodzenia naturalnych procesów oraz obecności martwego drewna.
528	Osoba prywatna	1.2	9	Plan nie jest aktem prawnym, ale ma być nadrzędny wobec innych dokumentów.	Brak podstawy ustawowej i próba obejścia ustaw: o lasach, o ochronie przyrody.	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
529	Osoba prywatna	5.3	111	Korytarze ekologiczne obejmują grunty przyległe do posesji.	Może to oznaczać dalsze ograniczenia i brak możliwości rozwoju gospodarstw.	Wyjaśniono	Zgłoszona obawa dotycząca potencjalnych ograniczeń rozwoju gospodarstw wynikających z przebiegu korytarzy ekologicznych w pobliżu posesji została uwzględniona w zapisach Planu zarządzania. Dokument nie wprowadza automatycznych zakazów ani ograniczeń, lecz wskazuje na potrzebę opracowania wytycznych gospodarowania w korytarzach ekologicznych, które będą uwzględniać lokalne uwarunkowania oraz konieczność zachowania drożności przyrodniczej. Plan przewiduje: Przeprowadzenie analiz prawnych z uwzględnieniem możliwości wprowadzenia odstępstw lub odrębnych regulacji dla Obiektu, tak aby zapewnić równowagę między ochroną przyrody a rozwojem lokalnym. Uwzględnienie zasad gospodarowania w korytarzach ekologicznych, w tym ograniczeń zabudowy, ale tylko tam, gdzie

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							jest to niezbędne dla zachowania ich funkcji przyrodniczej. Zapewnienie partycypacji społecznej w procesie planowania przestrzennego, co oznacza, że mieszkańcy będą mieli wpływ na kształt dokumentów planistycznych i decyzji administracyjnych. Celem Planu nie jest ograniczanie rozwoju gospodarstw, lecz zapewnienie spójności działań ochronnych z potrzebami lokalnych społeczności.
530	Osoba prywatna	6.2	124-126	Narzucone programy edukacyjne bez udziału mieszkańców.	Brak konsultacji, ingerencja w tożsamość lokalną. Jest to naruszenie art. 48 i 70 Konstytucji RP.	Wyjaśniono	Plan zarządzania przewiduje działania wspierające edukację w regionie Puszczy Białowieskiej, ukierunkowane na wzmacnianie świadomości ekologicznej i kulturowej młodego pokolenia. W ramach kierunku działania 6.4 zaplanowano szereg inicjatyw mających na celu wzbogacenie treści edukacyjnych o zagadnienia związane z ochroną światowego dziedzictwa oraz unikalnymi wartościami Obiektu Białowieża Forest. W szczególności przewidziano: • Nawiązanie współpracy z Podlaskim Kuratorium Oświaty oraz Ministerstwem Edukacji i Nauki w celu uwzględnienia tematyki ochrony światowego dziedzictwa w programach nauczania szkół zlokalizowanych w gminach regionu Puszczy Białowieskiej; • Opracowanie materiałów edukacyjnych dla nauczycieli szkół podstawowych i średnich, stanowiących punkt wyjścia do rozwijania tematyki dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego; • Stworzenie platformy e-learningowej, jako narzędzia uzupełniającego podstawę programową; • Udostępnienie elektronicznej bazy materiałów dydaktycznych, możliwych do wykorzystania zarówno podczas zajęć lekcyjnych, jak i w ramach pracy własnej uczniów; • Wsparcie w tworzeniu i prowadzeniu kół zainteresowań w szkołach regionu, koncentrujących się na tematyce przyrodniczej i dziedzictwa Puszczy. Warto podkreślić, że działania te nie mają charakteru ograniczającego ani szkodliwego – przeciwnie, mogą przynieść wymierne korzyści edukacyjne i społeczne, przyczyniając się do budowania postaw odpowiedzialności za środowisko naturalne oraz wzmacniania lokalnej tożsamości. Co istotne, kierunek ten nie stanowi jednostronnej inicjatywy autorów Planu, lecz został wypracowany wspólnie z interesariuszami podczas jednego z warsztatów konsultacyjnych. Jest to odpowiedź na realne potrzeby i postulaty zgłaszane przez uczestników procesu partycypacyjnego, w tym przedstawicieli społeczności lokalnych, edukatorów i instytucji zaangażowanych w ochronę dziedzictwa. Inwestowanie w edukację dzieci i młodzieży stanowi fundament trwałej ochrony Puszczy Białowieskiej. To właśnie przyszłe pokolenia będą odpowiedzialne za kontynuację działań na rzecz zachowania tego wyjątkowego Obiektu.
531	Osoba prywatna	3.4	57-59	Plan ignoruje wiedzę i doświadczenie mieszkańców.	Zebrane wnioski z warsztatów nie zostały uwzględnione. Brak mechanizmu odwoławczego.	Wyjaśniono	Zarzut dotyczący ignorowania wiedzy i doświadczenia mieszkańców nie znajduje potwierdzenia w przebiegu prac nad Planem zarządzania. W ramach procesu przygotowawczego zorganizowano ponad 40 spotkań i warsztatów, w których uczestniczyło ponad 1800 osób — w tym mieszkańcy, przedstawiciele samorządów, organizacji pozarządowych i instytucji naukowych. Dodatkowo projekt Planu został poddany otwartym konsultacjom społecznym, umożliwiając każdemu

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zgłoszenie uwag i opinii. Treść Planu musi pozostawać zgodna z dokumentem renomacyjnym z 2014 r. oraz z zaleceniami UNESCO, które jednoznacznie wskazują na konieczność ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu.
532	Osoba prywatna	2.2	23	Brak przedstawicieli mieszkańców w Komitecie Sterującym.	Decyzje są podejmowane bez naszego udziału, co łamie zasady partycypacji.	Wyjaśniono	Zarzut dotyczący braku przedstawicieli mieszkańców w Komitecie Sterującym wymaga doprecyzowania roli tego zespołu. Komitet Sterujący, powoływany przez Ministra Klimatu i Środowiska, ma charakter konsultacyjno-doradczy i skupia przedstawicieli instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie Planu zarządzania. Jego zadaniem jest zapewnienie koordynacji działań na poziomie krajowym i instytucjonalnym. Jednocześnie Plan przewiduje powołanie Rady Naukowo-Społecznej Obiektu, w skład której mają wejść m.in. przedstawiciele społeczności lokalnej. Rada ta będzie pełnić funkcję opiniotwórczą i informacyjną, a jej zadaniem będzie m.in. monitorowanie wdrażania Planu, opiniowanie raportów ewaluacyjnych oraz zapewnienie przepływu informacji do mieszkańców. Zgodnie z zapisami rozdziału 7.2, raporty z realizacji Planu będą opracowywane co trzy lata i upowszechniane po uzyskaniu opinii Rady. Przewidziano również możliwość dyskusji z różnymi grupami interesariuszy na temat ewentualnych zmian w Planie.
533	Osoba prywatna	7.1	130	Brak finansowania i rekompensat dla lokalnej ludności.	Brak systemu wsparcia dla osób, które tracą dostęp do zasobów leśnych.	Wyjaśniono	Zarzut dotyczący braku finansowania i rekompensat dla lokalnej ludności nie znajduje potwierdzenia w zapisach Planu zarządzania. Dokument nie wprowadza nowych ograniczeń w dostępie do zasobów leśnych, Obiekt obejmuje wyłącznie grunty zarządzane przez Lasy Państwowe oraz Białowiecki Park Narodowy, bez udziału gruntów prywatnych. Na przeważającej części obszaru Puszczy (ok. 89,26%) nadal możliwe są tradycyjne formy użytkowania, takie jak spacerowanie, zbieranie grzybów, jagód czy ziół, z zachowaniem obowiązujących przepisów ochrony gatunkowej. Ograniczenia dotyczą jedynie wybranych obszarów o szczególnym znaczeniu przyrodniczym (np. rezerwaty ścisłe).
534	Osoba prywatna	4.1	77-79	Strefy wyznaczone w sposób niezrozumiały i krzywdzący.	Działki mieszkańców znalazły się w strefach bez możliwości wycinki, nawet w przypadku zagrożenia.	Wyjaśniono	Plan zarządzania nie obejmuje gruntów prywatnych — Obiekt Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (część polska) został wyznaczony wyłącznie na terenach zarządzanych przez Lasy Państwowe oraz Białowiecki Park Narodowy. Tym samym, nie wprowadza ograniczeń dotyczących wycinki na działkach prywatnych, ani nie nakłada nowych zakazów w zakresie gospodarowania nimi.
535	Osoba prywatna	4.3	86	Dostępność ograniczona do 3,71% obszaru.	Plan odbiera mieszkańcom możliwość korzystania z lasu w celach bytowych, zdrowotnych, rekreacyjnych i kulturowych.	Wyjaśniono	Plan Zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy. Na zdecydowanej większości jej obszaru (niemal 90% powierzchni) możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie: strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							strefach 2 (rezerwaty) i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.
536	Osoba prywatna	5.1	94–98	Zakaz działań czynnych – pogorszenie stanu lasu.	Zwiększone ryzyko pożarowe i gnicie martwego drewna w sąsiedztwie miejscowości.	Wyjaśniono	Od kwietnia 2018 r., na mocy wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (sprawa C-441/17), obowiązuje zakaz prowadzenia cięć gospodarczych na obszarze Puszczy objętym ochroną UNESCO. W związku z tym na całym obszarze wdrożono zasadę biernej ochrony, polegającą na ograniczeniu ingerencji człowieka i pozostawieniu lasów do samodzielnego rozwoju. Dostępne dane naukowe nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują poprawę stanu bioty porostów oraz wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów. W 2022 r. Puszcza Białowieska została sklasyfikowana jako jeden z kompleksów leśnych o najwyższej kondycji zdrowotnej w kraju. Nie odnotowano masowego obumierania drzew ponad naturalne poziomy. Wysoka wartość przyrodnicza Puszczy Białowieskiej wynika z synergii procesów naturalnych oraz historycznej działalności człowieka. Obecna różnorodność biologiczna jest efektem współoddziaływania tych czynników, a dalsze ingerencje mogą zaburzyć tę równowagę. Eksperti wskazują, że ochrona powinna być ograniczona do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka. W świetle aktualnej wiedzy naukowej oraz obowiązujących regulacji, utrzymanie Puszczy Białowieskiej w jak najbardziej naturalnym stanie pozostaje priorytetem działań ochronnych. Obiekt ten pełni rolę „żywego laboratorium” dla obserwacji procesów ekologicznych, a jego wartość przyrodnicza wynika w dużej mierze z zachodzenia naturalnych procesów oraz obecności martwego drewna.
537	Osoba prywatna	1.2	9	Plan nie jest aktem prawnym, ale ma być nadrzędny wobec innych dokumentów.	Brak podstawy ustawowej i próba obejścia ustaw: o lasach, o ochronie przyrody.	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
538	Osoba prywatna	5.3	111	Korytarze ekologiczne obejmują grunty przyległe do posesji.	Może to oznaczać dalsze ograniczenia i brak możliwości rozwoju gospodarstw.	Wyjaśniono	Zgłoszona obawa dotycząca potencjalnych ograniczeń rozwoju gospodarstw wynikających z przebiegu korytarzy ekologicznych w pobliżu posesji została uwzględniona w zapisach Planu zarządzania. Dokument nie wprowadza automatycznych zakazów ani ograniczeń, lecz wskazuje na potrzebę opracowania wytycznych gospodarowania w korytarzach ekologicznych, które będą uwzględniać lokalne uwarunkowania oraz konieczność zachowania drożności przyrodniczej. Plan przewiduje: Przeprowadzenie analiz prawnych z uwzględnieniem możliwości wprowadzenia odstępstw lub odrębnych regulacji dla Obiektu, tak

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							aby zapewnić równowagę między ochroną przyrody a rozwojem lokalnym. Uwzględnienie zasad gospodarowania w korytarzach ekologicznych, w tym ograniczeń zabudowy, ale tylko tam, gdzie jest to niezbędne dla zachowania ich funkcji przyrodniczej. Zapewnienie partycypacji społecznej w procesie planowania przestrzennego, co oznacza, że mieszkańcy będą mieli wpływ na kształt dokumentów planistycznych i decyzji administracyjnych. Celem Planu nie jest ograniczanie rozwoju gospodarstw, lecz zapewnienie spójności działań ochronnych z potrzebami lokalnych społeczności.
539	Osoba prywatna	6.2	124-126	Narzucone programy edukacyjne bez udziału mieszkańców.	Brak konsultacji, ingerencja w tożsamość lokalną. Jest to naruszenie art. 48 i 70 Konstytucji RP.	Wyjaśniono	Plan zarządzania przewiduje działania wspierające edukację w regionie Puszczy Białowieskiej, ukierunkowane na wzmacnianie świadomości ekologicznej i kulturowej młodego pokolenia. W ramach kierunku działania 6.4 zaplanowano szereg inicjatyw mających na celu wzbogacenie treści edukacyjnych o zagadnienia związane z ochroną światowego dziedzictwa oraz unikalnymi wartościami Obiektu Białowieża Forest. W szczególności przewidziano: • Nawiązanie współpracy z Podlaskim Kuratorium Oświaty oraz Ministerstwem Edukacji i Nauki w celu uwzględnienia tematyki ochrony światowego dziedzictwa w programach nauczania szkół zlokalizowanych w gminach regionu Puszczy Białowieskiej; • Opracowanie materiałów edukacyjnych dla nauczycieli szkół podstawowych i średnich, stanowiących punkt wyjścia do rozwijania tematyki dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego; • Stworzenie platformy e-learningowej, jako narzędzia uzupełniającego podstawę programową; • Udostępnienie elektronicznej bazy materiałów dydaktycznych, możliwych do wykorzystania zarówno podczas zajęć lekcyjnych, jak i w ramach pracy własnej uczniów; • Wsparcie w tworzeniu i prowadzeniu kół zainteresowań w szkołach regionu, koncentrujących się na tematyce przyrodniczej i dziedzictwa Puszczy. Warto podkreślić, że działania te nie mają charakteru ograniczającego ani szkodliwego – przeciwnie, mogą przynieść wymierne korzyści edukacyjne i społeczne, przyczyniając się do budowania postaw odpowiedzialności za środowisko naturalne oraz wzmacniania lokalnej tożsamości. Co istotne, kierunek ten nie stanowi jednostronnej inicjatywy autorów Planu, lecz został wypracowany wspólnie z interesariuszami podczas jednego z warsztatów konsultacyjnych. Jest to odpowiedź na realne potrzeby i postulaty zgłaszane przez uczestników procesu partycypacyjnego, w tym przedstawicieli społeczności lokalnych, edukatorów i instytucji zaangażowanych w ochronę dziedzictwa. Inwestowanie w edukację dzieci i młodzieży stanowi fundament trwałej ochrony Puszczy Białowieskiej. To właśnie przyszłe pokolenia będą odpowiedzialne za kontynuację działań na rzecz zachowania tego wyjątkowego Obiektu.
540	Osoba prywatna	3.4	57-59	Plan ignoruje wiedzę i doświadczenie mieszkańców.	Zebrane wnioski z warsztatów nie zostały uwzględnione. Brak mechanizmu odwoławczego.	Wyjaśniono	Zarzut dotyczący ignorowania wiedzy i doświadczenia mieszkańców nie znajduje potwierdzenia w przebiegu prac nad Planem zarządzania. W ramach procesu przygotowawczego zorganizowano ponad 40 spotkań i warsztatów, w których uczestniczyło ponad 1800 osób — w tym mieszkańcy, przedstawiciele samorządów, organizacji pozarządowych i

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							instytucji naukowych. Dodatkowo projekt Planu został poddany otwartym konsultacjom społecznym, umożliwiając każdemu zgłoszenie uwag i opinii. Treść Planu musi pozostawać zgodna z dokumentem renomacyjnym z 2014 r. oraz z zaleceniami UNESCO, które jednoznacznie wskazują na konieczność ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu.
541	Osoba prywatna	2.2	23	Brak przedstawicieli mieszkańców w Komitecie Sterującym.	Decyzje są podejmowane bez naszego udziału, co łamie zasady partycypacji.	Wyjaśniono	Zarzut dotyczący braku przedstawicieli mieszkańców w Komitecie Sterującym wymaga doprecyzowania roli tego zespołu. Komitet Sterujący, powoływany przez Ministra Klimatu i Środowiska, ma charakter konsultacyjno-doradczy i skupia przedstawicieli instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie Planu zarządzania. Jego zadaniem jest zapewnienie koordynacji działań na poziomie krajowym i instytucjonalnym. Jednocześnie Plan przewiduje powołanie Rady Naukowo-Społecznej Obiektu, w skład której mają wejść m.in. przedstawiciele społeczności lokalnej. Rada ta będzie pełnić funkcję opiniotwórczą i informacyjną, a jej zadaniem będzie m.in. monitorowanie wdrażania Planu, opiniowanie raportów ewaluacyjnych oraz zapewnienie przepływu informacji do mieszkańców. Zgodnie z zapisami rozdziału 7.2, raporty z realizacji Planu będą opracowywane co trzy lata i upowszechniane po uzyskaniu opinii Rady. Przewidziano również możliwość dyskusji z różnymi grupami interesariuszy na temat ewentualnych zmian w Planie.
542	Osoba prywatna	7.1	130	Brak finansowania i rekompensat dla lokalnej ludności.	Brak systemu wsparcia dla osób, które tracą dostęp do zasobów leśnych.	Wyjaśniono	Zarzut dotyczący braku finansowania i rekompensat dla lokalnej ludności nie znajduje potwierdzenia w zapisach Planu zarządzania. Dokument nie wprowadza nowych ograniczeń w dostępie do zasobów leśnych, Obiekt obejmuje wyłącznie grunty zarządzane przez Lasy Państwowe oraz Białowiecki Park Narodowy, bez udziału gruntów prywatnych. Na przeważającej części obszaru Puszczy (ok. 89,26%) nadal możliwe są tradycyjne formy użytkowania, takie jak spacer, zbieranie grzybów, jagód czy ziół, z zachowaniem obowiązujących przepisów ochrony gatunkowej. Ograniczenia dotyczą jedynie wybranych obszarów o szczególnym znaczeniu przyrodniczym (np. rezerwat ścisły).
543	Osoba prywatna	4.1	77-79	Strefy wyznaczone w sposób niezrozumiały i krzywdzący.	Działki mieszkańców znalazły się w strefach bez możliwości wycinki, nawet w przypadku zagrożenia.	Wyjaśniono	Plan zarządzania nie obejmuje gruntów prywatnych — Obiekt Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (część polska) został wyznaczony wyłącznie na terenach zarządzanych przez Lasy Państwowe oraz Białowiecki Park Narodowy. Tym samym, nie wprowadza ograniczeń dotyczących wycinki na działkach prywatnych, ani nie nakłada nowych zakazów w zakresie gospodarowania nimi.
544	Technikum Leśne w Białowieży	4.3	86	Dostępność ograniczona do 3,71% obszaru.	Plan odbiera mieszkańcom możliwość korzystania z lasu w celach bytowych, zdrowotnych, rekreacyjnych i kulturowych.	Wyjaśniono	Plan Zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy. Na zdecydowanej większości jej obszaru (niemal 90% powierzchni) możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacer oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie: strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 (rezerwaty) i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.
545	Technikum Leśne w Białowieży	5.1	94–98	Zakaz działań czynnych – pogorszenie stanu lasu.	Zwiększone ryzyko pożarowe i gnicie martwego drewna w sąsiedztwie miejscowości.	Wyjaśniono	Zgodnie z obowiązującym stanem prawnym, od kwietnia 2018 roku, na mocy wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w sprawie C-441/17, na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO obowiązuje zakaz prowadzenia cięć gospodarczych. W związku z tym wdrożono zasadę biernej ochrony, polegającą na ograniczeniu ingerencji człowieka i pozostawieniu lasów do samodzielnego rozwoju. Dostępne dane naukowe nie potwierdzają pogorszenia stanu lasu w wyniku ograniczenia działań czynnych. Wręcz przeciwnie — monitoringi przyrodnicze wskazują na poprawę stanu bioty porostów oraz wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów. W 2022 roku Puszcza Białowieska została sklasyfikowana jako jeden z kompleksów leśnych o najwyższej kondycji zdrowotnej w kraju. Nie odnotowano masowego obumierania drzew ponad naturalne poziomy, a obecność martwego drewna, będąca jednym z kluczowych elementów ekosystemu leśnego, nie stanowi zagrożenia dla różnorodności biologicznej ani dla bezpieczeństwa mieszkańców. Wysoka wartość przyrodnicza Puszczy Białowieskiej wynika z synergii procesów naturalnych oraz historycznej działalności człowieka. Obecna różnorodność biologiczna jest efektem współoddziaływania tych czynników, a dalsze ingerencje mogą zaburzyć tę równowagę. Eksperti wskazują, że ochrona powinna być ograniczona do miejsc wymagających interwencji dla zachowania gatunków zależnych od człowieka, przy jednoczesnym zachowaniu integralności procesów naturalnych. W świetle aktualnej wiedzy naukowej oraz obowiązujących regulacji, utrzymanie Puszczy Białowieskiej w jak najbardziej naturalnym stanie pozostaje priorytetem działań ochronnych. Obiekt ten pełni rolę „żywego laboratorium” dla obserwacji procesów ekologicznych, a jego wartość przyrodnicza wynika w dużej mierze z zachodzenia niezakłóconych procesów przyrodniczych, w tym z obecności martwego drewna, które stanowi siedlisko dla wielu chronionych i zagrożonych gatunków.
546	Technikum Leśne w Białowieży	1.2	9	Plan nie jest aktem prawnym, ale ma być nadrzędny wobec innych dokumentów.	Brak podstawy ustawowej i próba obejścia ustaw: o lasach, o ochronie przyrody.	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
547	Technikum Leśne w Białowieży	5.3	111	Korytarze ekologiczne obejmują grunty przyległe do posesji.	Może to oznaczać dalsze ograniczenia i brak możliwości rozwoju gospodarstw.	Wyjaśniono	Zgłoszona obawa dotycząca potencjalnych ograniczeń wynikających z wyznaczenia korytarzy ekologicznych w sąsiedztwie posesji nie znajduje potwierdzenia w zapisach Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. W dokumencie nie wskazano przebiegu konkretnych korytarzy ekologicznych, a działania związane z ich ochroną mają charakter planistyczny i analityczny, ukierunkowany na zapewnienie spójności siedlisk przyrodniczych w skali lokalnej, regionalnej i krajowej. Plan przewiduje opracowanie mapy korytarzy ekologicznych na podstawie dostępnych danych naukowych oraz interaktywnej mapy opracowanej w ramach projektu „Korytarze ekologiczne łączące Europejską Sieć Natura 2000 w Polsce” (Jędrzejewski i in., 2011). Działania te mają na celu identyfikację obszarów kluczowych dla zachowania łączności ekologicznej, a nie wprowadzanie ograniczeń w użytkowaniu terenów prywatnych. Ponadto, w ramach działania 3.1.1 zaplanowano przygotowanie projektu zmian w obowiązującym prawie krajowym, w tym rozważenie wprowadzenia przepisów dedykowanych Obiektem Światowego Dziedzictwa. W analizach tych uwzględniono również kwestie wyznaczania i ochrony korytarzy ekologicznych, z uwzględnieniem polityki rozwoju i polityki przestrzennej. Celem tych działań jest stworzenie ram prawnych umożliwiających skuteczne zarządzanie Obiektem, przy jednoczesnym poszanowaniu interesów lokalnych społeczności. W kontekście planowania przestrzennego, działania dotyczące korytarzy ekologicznych przewidują zapewnienie partycypacji społecznej oraz uwzględnienie celów Planu w dokumentach gminnych. Oznacza to, że wszelkie decyzje administracyjne będą podejmowane z udziałem mieszkańców, a ich potrzeby i prawa będą brane pod uwagę w procesie wdrażania rozwiązań planistycznych. W świetle powyższego, Plan zarządzania nie wprowadza ograniczeń w rozwoju gospodarstw ani nie narusza prawa własności. Przeciwnie — zakłada równoważenie celów ochrony przyrody z potrzebami społeczno-gospodarczymi regionu.
548	Technikum Leśne w Białowieży	6.2	124-126	Narzucone programy edukacyjne bez udziału mieszkańców.	Brak konsultacji, ingerencja w tożsamość lokalną. Jest to naruszenie art. 48 i 70 Konstytucji RP.	Wyjaśniono	Plan zarządzania przewiduje działania wspierające edukację w regionie Puszczy Białowieskiej, ukierunkowane na wzmacnianie świadomości ekologicznej i kulturowej młodego pokolenia. W ramach kierunku działania 6.4 zaplanowano szereg inicjatyw mających na celu wzbogacenie treści edukacyjnych o zagadnienia związane z ochroną światowego dziedzictwa oraz unikalnymi wartościami Obiektu Białowieża Forest. W szczególności przewidziano: • Nawiązanie współpracy z Podlaskim Kuratorium Oświaty oraz Ministerstwem Edukacji i Nauki w celu uwzględnienia tematyki ochrony światowego dziedzictwa w programach nauczania szkół zlokalizowanych w gminach regionu Puszczy Białowieskiej; • Opracowanie materiałów edukacyjnych dla nauczycieli szkół podstawowych i średnich, stanowiących punkt wyjścia do rozwijania tematyki dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego; • Stworzenie platformy e-learningowej, jako narzędzia uzupełniającego podstawę programową; • Udostępnienie elektronicznej bazy materiałów dydaktycznych, możliwych do wykorzystania zarówno podczas zajęć lekcyjnych, jak i w ramach pracy własnej uczniów;

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Wsparcie w tworzeniu i prowadzeniu kół zainteresowań w szkołach regionu, koncentrujących się na tematyce przyrodniczej i dziedzictwa Puszczy. Warto podkreślić, że działania te nie mają charakteru ograniczającego ani szkodliwego – przeciwnie, mogą przynieść wymierne korzyści edukacyjne i społeczne, przyczyniając się do budowania postaw odpowiedzialności za środowisko naturalne oraz wzmacniania lokalnej tożsamości. Co istotne, kierunek ten nie stanowi jednostronnej inicjatywy autorów Planu, lecz został wypracowany wspólnie z interesariuszami podczas jednego z warsztatów konsultacyjnych. Jest to odpowiedź na realne potrzeby i postulaty zgłaszane przez uczestników procesu partycypacyjnego, w tym przedstawicieli społeczności lokalnych, edukatorów i instytucji zaangażowanych w ochronę dziedzictwa. Inwestowanie w edukację dzieci i młodzieży stanowi fundament trwałej ochrony Puszczy Białowieskiej. To właśnie przyszłe pokolenia będą odpowiedzialne za kontynuację działań na rzecz zachowania tego wyjątkowego Obiektu.
549	Technikum Leśne w Białowieży	3.4	57-59	Plan ignoruje wiedzę i doświadczenie mieszkańców.	Zebrane wnioski z warsztatów nie zostały uwzględnione. Brak mechanizmu odwoławczego.	Wyjaśniono	Zarzut dotyczący ignorowania wiedzy i doświadczenia mieszkańców nie znajduje potwierdzenia w przebiegu prac nad Planem zarządzania. W ramach procesu przygotowawczego zorganizowano ponad 40 spotkań i warsztatów, w których uczestniczyło ponad 1800 osób — w tym mieszkańcy, przedstawiciele samorządów, organizacji pozarządowych i instytucji naukowych. Dodatkowo projekt Planu został poddany otwartym konsultacjom społecznym, umożliwiając każdemu zgłoszenie uwag i opinii. Treść Planu musi pozostawać zgodna z dokumentem renomacyjnym z 2014 r. oraz z zaleceniami UNESCO, które jednoznacznie wskazują na konieczność ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu.
550	Technikum Leśne w Białowieży	2.2	23	Brak przedstawicieli mieszkańców w Komitecie Sterującym.	Decyzje są podejmowane bez naszego udziału, co łamie zasady partycypacji.	Wyjaśniono	Zarzut dotyczący braku przedstawicieli mieszkańców w Komitecie Sterującym wymaga doprecyzowania roli tego zespołu. Komitet Sterujący, powoływany przez Ministra Klimatu i Środowiska, ma charakter konsultacyjno-doradczy i skupia przedstawicieli instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie Planu zarządzania. Jego zadaniem jest zapewnienie koordynacji działań na poziomie krajowym i instytucjonalnym. Jednocześnie Plan przewiduje powołanie Rady Naukowo-Społecznej Obiektu, w skład której mają wejść m.in. przedstawiciele społeczności lokalnej. Rada ta będzie pełnić funkcję opiniotwórczą i informacyjną, a jej zadaniem będzie m.in. monitorowanie wdrażania Planu, opiniowanie raportów ewaluacyjnych oraz zapewnienie przepływu informacji do mieszkańców. Zgodnie z zapisami rozdziału 7.2, raporty z realizacji Planu będą opracowywane co trzy lata i upowszechniane po uzyskaniu opinii Rady. Przewidziano również możliwość dyskusji z różnymi grupami interesariuszy na temat ewentualnych zmian w Planie.
551	Technikum Leśne w Białowieży	7.1	130	Brak finansowania i rekompensat dla lokalnej ludności.	Brak systemu wsparcia dla osób, które tracą dostęp do zasobów leśnych.	Wyjaśniono	Zarzut dotyczący braku finansowania i rekompensat dla lokalnej ludności nie znajduje potwierdzenia w zapisach Planu zarządzania. Dokument nie wprowadza nowych ograniczeń w dostępie do zasobów leśnych, Obiekt obejmuje wyłącznie grunty zarządzane przez Lasy Państwowe oraz Białowieżski Park Narodowy, bez

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							udziału gruntów prywatnych. Na przeważającej części obszaru Puszczy (ok. 90%) nadal możliwe są tradycyjne formy użytkowania, takie jak spacery, zbieranie grzybów, jagód czy ziół, z zachowaniem obowiązujących przepisów ochrony gatunkowej. Ograniczenia dotyczą jedynie wybranych obszarów o szczególnym znaczeniu przyrodniczym (np. rezerwaty ścisłe).
552	Technikum Leśne w Białowieży	4.1	77-79	Strefy wyznaczone w sposób niezrozumiały i krzywdzący.	Działki mieszkańców znalazły się w strefach bez możliwości wycinki, nawet w przypadku zagrożenia.	Wyjaśniono	Plan zarządzania nie obejmuje gruntów prywatnych — Obiekt Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (część polska) został wyznaczony wyłącznie na terenach zarządzanych przez Lasy Państwowe oraz Białowieski Park Narodowy. Tym samym, nie wprowadza ograniczeń dotyczących wycinki na działkach prywatnych, ani nie nakłada nowych zakazów w zakresie gospodarowania nimi.
553	Ochotnicza Straż Pożarna w Białowieży	4.3	86	Dostępność ograniczona do 3,71% obszaru.	Plan odbiera mieszkańcom możliwość korzystania z lasu w celach bytowych, zdrowotnych, rekreacyjnych i kulturowych.	Wyjaśniono	Plan Zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy. Na zdecydowanej większości jej obszaru (niemal 90% powierzchni) możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie: strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 (rezerwaty) i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.
554	Ochotnicza Straż Pożarna w Białowieży	5.1	94–98	Zakaz działań czynnych – pogorszenie stanu lasu.	Zwiększone ryzyko pożarowe i gnicie martwego drewna w sąsiedztwie miejscowości.	Wyjaśniono	Od kwietnia 2018 r., na mocy wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (sprawa C-441/17), obowiązuje zakaz prowadzenia cięć gospodarczych na obszarze Puszczy objętym ochroną UNESCO. W związku z tym na całym obszarze wdrożono zasadę biernej ochrony, polegającą na ograniczeniu ingerencji człowieka i pozostawieniu lasów do samodzielnego rozwoju. Dostępne dane naukowe nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują poprawę stanu bioty porostów oraz wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów. W 2022 r. Puszcza Białowieska została sklasyfikowana jako jeden z kompleksów leśnych o najwyższej kondycji zdrowotnej w kraju. Nie odnotowano masowego obumierania drzew ponad naturalne poziomy. Wysoka wartość przyrodnicza Puszczy Białowieskiej wynika z synergii procesów naturalnych oraz historycznej działalności człowieka. Obecna różnorodność biologiczna jest efektem współoddziaływania tych czynników, a dalsze ingerencje mogą zaburzyć tę równowagę. Eksperti wskazują, że ochrona powinna być ograniczona do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka. W świetle aktualnej wiedzy naukowej oraz obowiązujących regulacji, utrzymanie Puszczy Białowieskiej w jak najbardziej naturalnym stanie pozostaje priorytetem działań ochronnych. Obiekt ten pełni rolę „żywego laboratorium” dla obserwacji procesów ekologicznych, a jego wartość przyrodnicza wynika w dużej mierze z zachodzenia naturalnych procesów oraz obecności martwego drewna.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
555	Ochotnicza Straż Pożarna w Białowieży	1.2		Plan nie jest aktem prawnym, ale ma być nadrzędny wobec innych dokumentów.	Brak podstawy ustawowej i próba obejścia ustaw: o lasach, o ochronie przyrody.	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
556	Ochotnicza Straż Pożarna w Białowieży	5.3	111	Korytarze ekologiczne obejmują grunty przyległe do posesji.	Może to oznaczać dalsze ograniczenia i brak możliwości rozwoju gospodarstw.	Wyjaśniono	Zgłoszona obawa dotycząca potencjalnych ograniczeń rozwoju gospodarstw wynikających z przebiegu korytarzy ekologicznych w pobliżu posesji została uwzględniona w zapisach Planu zarządzania. Dokument nie wprowadza automatycznych zakazów ani ograniczeń, lecz wskazuje na potrzebę opracowania wytycznych gospodarowania w korytarzach ekologicznych, które będą uwzględniać lokalne uwarunkowania oraz konieczność zachowania drożności przyrodniczej. Plan przewiduje: Przeprowadzenie analiz prawnych z uwzględnieniem możliwości wprowadzenia odstępstw lub odrębnych regulacji dla Obiektu, tak aby zapewnić równowagę między ochroną przyrody a rozwojem lokalnym. Uwzględnienie zasad gospodarowania w korytarzach ekologicznych, w tym ograniczeń zabudowy, ale tylko tam, gdzie jest to niezbędne dla zachowania ich funkcji przyrodniczej. Zapewnienie partycypacji społecznej w procesie planowania przestrzennego, co oznacza, że mieszkańcy będą mieli wpływ na kształt dokumentów planistycznych i decyzji administracyjnych. Celem Planu nie jest ograniczanie rozwoju gospodarstw, lecz zapewnienie spójności działań ochronnych z potrzebami lokalnych społeczności.
557	Ochotnicza Straż Pożarna w Białowieży	6.2	124-126	Narzucone programy edukacyjne bez udziału mieszkańców.	Brak konsultacji, ingerencja w tożsamość lokalną. Jest to naruszenie art. 48 i 70 Konstytucji RP.	Wyjaśniono	Plan zarządzania przewiduje działania wspierające edukację w regionie Puszczy Białowieskiej, ukierunkowane na wzmacnianie świadomości ekologicznej i kulturowej młodego pokolenia. W ramach kierunku działania 6.4 zaplanowano szereg inicjatyw mających na celu wzbogacenie treści edukacyjnych o zagadnienia związane z ochroną światowego dziedzictwa oraz unikalnymi wartościami Obiektu Białowieża Forest. W szczególności przewidziano: • Nawiązanie współpracy z Podlaskim Kuratorium Oświaty oraz Ministerstwem Edukacji i Nauki w celu uwzględnienia tematyki ochrony światowego dziedzictwa w programach nauczania szkół zlokalizowanych w gminach regionu Puszczy Białowieskiej; • Opracowanie materiałów edukacyjnych dla nauczycieli szkół podstawowych i średnich, stanowiących punkt wyjścia do rozwijania tematyki dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego; • Stworzenie platformy e-learningowej, jako narzędzia uzupełniającego podstawę programową; • Udostępnienie elektronicznej bazy materiałów dydaktycznych, możliwych do wykorzystania zarówno podczas zajęć lekcyjnych, jak i w ramach pracy własnej uczniów; • Wsparcie w tworzeniu i prowadzeniu kół zainteresowań w

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							szkołach regionu, koncentrujących się na tematyce przyrodniczej i dziedzictwa Puszczy. Warto podkreślić, że działania te nie mają charakteru ograniczającego ani szkodliwego – przeciwnie, mogą przynieść wymierne korzyści edukacyjne i społeczne, przyczyniając się do budowania postaw odpowiedzialności za środowisko naturalne oraz wzmacniania lokalnej tożsamości. Co istotne, kierunek ten nie stanowi jednostronnej inicjatywy autorów Planu, lecz został wypracowany wspólnie z interesariuszami podczas jednego z warsztatów konsultacyjnych. Jest to odpowiedź na realne potrzeby i postulaty zgłaszane przez uczestników procesu partycypacyjnego, w tym przedstawicieli społeczności lokalnych, edukatorów i instytucji zaangażowanych w ochronę dziedzictwa. Inwestowanie w edukację dzieci i młodzieży stanowi fundament trwałej ochrony Puszczy Białowieskiej. To właśnie przyszłe pokolenia będą odpowiedzialne za kontynuację działań na rzecz zachowania tego wyjątkowego Obiektu.
558	Ochotnicza Straż Pożarna w Białowieży	3.4	57-59	Plan ignoruje wiedzę i doświadczenie mieszkańców.	Zebrane wnioski z warsztatów nie zostały uwzględnione. Brak mechanizmu odwoławczego.	Wyjaśniono	Zarzut dotyczący ignorowania wiedzy i doświadczenia mieszkańców nie znajduje potwierdzenia w przebiegu prac nad Planem zarządzania. W ramach procesu przygotowawczego zorganizowano ponad 40 spotkań i warsztatów, w których uczestniczyło ponad 1800 osób — w tym mieszkańcy, przedstawiciele samorządów, organizacji pozarządowych i instytucji naukowych. Dodatkowo projekt Planu został poddany otwartym konsultacjom społecznym, umożliwiając każdemu zgłoszenie uwag i opinii. Treść Planu musi pozostawać zgodna z dokumentem renomacyjnym z 2014 r. oraz z zaleceniami UNESCO, które jednoznacznie wskazują na konieczność ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu.
559	Ochotnicza Straż Pożarna w Białowieży	2.2	23	Brak przedstawicieli mieszkańców w Komitecie Sterującym.	Decyzje są podejmowane bez naszego udziału, co łamie zasady partycypacji.	Wyjaśniono	Zarzut dotyczący braku przedstawicieli mieszkańców w Komitecie Sterującym wymaga doprecyzowania roli tego zespołu. Komitet Sterujący, powoływany przez Ministra Klimatu i Środowiska, ma charakter konsultacyjno-doradczy i skupia przedstawicieli instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie Planu zarządzania. Jego zadaniem jest zapewnienie koordynacji działań na poziomie krajowym i instytucjonalnym. Jednocześnie Plan przewiduje powołanie Rady Naukowo-Społecznej Obiektu, w skład której mają wejść m.in. przedstawiciele społeczności lokalnej. Rada ta będzie pełnić funkcję opiniotwórczą i informacyjną, a jej zadaniem będzie m.in. monitorowanie wdrażania Planu, opiniowanie raportów ewaluacyjnych oraz zapewnienie przepływu informacji do mieszkańców. Zgodnie z zapisami rozdziału 7.2, raporty z realizacji Planu będą opracowywane co trzy lata i upowszechniane po uzyskaniu opinii Rady. Przewidziano również możliwość dyskusji z różnymi grupami interesariuszy na temat ewentualnych zmian w Planie.
560	Ochotnicza Straż Pożarna w Białowieży	7.1	130	Brak finansowania i rekompensat dla lokalnej ludności.	Brak systemu wsparcia dla osób, które tracą dostęp do zasobów leśnych.	Wyjaśniono	Zarzut dotyczący braku finansowania i rekompensat dla lokalnej ludności nie znajduje potwierdzenia w zapisach Planu zarządzania. Dokument nie wprowadza nowych ograniczeń w dostępie do zasobów leśnych, Obiekt obejmuje wyłącznie grunty zarządzane przez Lasy Państwowe oraz Białowieżski Park Narodowy, bez udziału gruntów prywatnych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Na przeważającej części obszaru Puszczy (ok. 89,26%) nadal możliwe są tradycyjne formy użytkowania, takie jak spacery, zbieranie grzybów, jagód czy ziół, z zachowaniem obowiązujących przepisów ochrony gatunkowej. Ograniczenia dotyczą jedynie wybranych obszarów o szczególnym znaczeniu przyrodniczym (np. rezerwaty ściste).
561	Ochotnicza Straż Pożarna w Białowieży	4.1	77-79	Strefy wyznaczone w sposób niezrozumiały i krzywdzący.	Działki mieszkańców znalazły się w strefach bez możliwości wycinki, nawet w przypadku zagrożenia.	Wyjaśniono	Plan zarządzania nie obejmuje gruntów prywatnych — Obiekt Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (część polska) został wyznaczony wyłącznie na terenach zarządzanych przez Lasy Państwowe oraz Białowiecki Park Narodowy. Tym samym, nie wprowadza ograniczeń dotyczących wycinki na działkach prywatnych, ani nie nakłada nowych zakazów w zakresie gospodarowania nimi.
562	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Wnoszę o wyeliminowanie gospodarki leśnej ze strefy 4c.	Pozostawienie w strefie dedykowanej ochronie czynnej obszarów poddanych ochronie biernej będzie prowadziło do konfliktów. Zapisy powinny być jednoznaczne – zapis niejednoznaczny to furtka do prowadzenia wycinek.	Uwzględniono częściowo	Doprecyzowano zapisy w załączniku 6, tak aby jednoznacznie wyeliminować możliwość prowadzenia gospodarki leśnej w strefie 4c.
563	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Wnoszę o wyeliminowanie gospodarki leśnej ze strefy 4b.	Wspierania naturalnych procesów przyrodniczych nie można prowadzić poprzez pielęgnację młodników, czyszczenia, trzebieże. To nie jest droga do renaturyzacji drzewostanów.	Nie uwzględniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowiejskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
564	Greenpeace Polska	6.4 Strefowanie	133	Konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z terenu obiektu - dotyczy strefy 4 b.	Kryterium obejmuje drzewostany, w których udział drzew iglastych (sosna, świerk) wynosi > 50%, rosnące na siedliskach lasowych w wieku poniżej 100 lat, co sugeruje że chodzi o rozrzedzenie monokultur iglastych. Tymczasem w katalogu działań ochronnych w strefach dopuszcza się już działania typowo hodowlane (pielęgnację młodników, czyszczenia wczesne i późne oraz także trzebieże), nie tylko w siedliskach lasowych ale i borowych. Świadczy to dobitnie, że rolą strefy 4b jest nadal kontynuacja prowadzenia gospodarki leśnej, a nie wspieranie naturalnych procesów przyrodniczych i dążenie do renaturalizacji drzewostanów. W Puszczy Białowieskiej w warunkach zmiany klimatu regulacja udziału poszczególnych gatunków i ich struktura powinna wynikać z naturalnych procesów, a nie niedoskonałej hodowli lasu. Takie działania zaplanowano na 86 ha, natomiast nie wzięto pod uwagę obszaru, przez który będą musiały przebiegać szlaki operacyjne, które zniszczą odnowienie naturalne i wprowadzą do środowiska zanieczyszczenia (spaliny, oleje), a w okresie lęgowym ptaków także niepokojenie i niszczenie lęgów gatunków podlegających ścisłej ochronie gatunkowej, w tym stanowiących przedmiot ochrony obszaru Natura 2000 Puszcza Białowieska. Dojdzie także do wycinki kolidujących ze szlakami operacyjnymi (zrywkowymi) drzew, co doprowadzi do przerzedzenia drzewostanu i zmiany warunków mikrosiedliskowych, od których zależy stan ochrony np. chrząszczy saproksylicznych czy epifitów nadrzecznych. Całkowita eliminacja gospodarki leśnej z terenu obiektu jest kluczowa dla skompensowania znaczącego negatywnego wpływu funkcjonowania zapory na OUV obiektu.	Uwzględniono częściowo	W katalogu działań ochronnych doprecyzowano zapisy, tak aby nie było możliwości prowadzenia działań z zakresu ochrony czynnej na siedliskach borowych. Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
565	Osoba prywatna	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		1) Konieczność wyeliminowania niespójności pomiędzy planem zarządzania a katalogiem działań ochronnych. 2) Konieczność wyeliminowania z katalogu działań ochronnych czynności związanych z typową gospodarką leśną.	W strefie 4b plan zarządzania dopuszcza jedynie rozrzedzenie drzew iglastych na siedliskach lasowych, w katalogu dopuszczono natomiast działania z zakresu gospodarki leśnej również na siedliskach borowych, co jest rażąco niespójnością obu dokumentów. 2. W warunkach Puszczy Białowieskiej nie należy prowadzić działań związanych z typową hodowlą lasu tj. pielęgnacji młodników, czyszczeń i trzebieży ponieważ prowadzi do naruszenia naturalnych procesów przyrodniczych i uznaniowego kształtowania składu	Uwzględniono częściowo	W katalogu działań ochronnych doprecyzowano zapisy, tak aby nie było możliwości prowadzenia działań z zakresu ochrony czynnej na siedliskach borowych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					gatunkowego i struktury drzewostanów. Specyfiką grądów w Puszczy Białowieskiej jest nadal duży udział świerka, więc jego odnowienie na siedlisku grądowym także jest procesem naturalnym i pożądanym. Nazywanie “działaniami ochronnymi” działań związanych z hodowlą lasu obniza wartość merytoryczną dokumentu.		
566	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z terenu obiektu - dotyczy strefy 4 c	Kryterium wyboru dotyczy drzewostanów, w których udział drzew iglastych (sosna, świerk) wynosi > 80%, rosnące na siedliskach borów mieszanych, w wieku poniżej 100 lat. Drzewostany te, pomimo że nie przekraczają 100 lat posiadają strukturę lasów naturalnych, są cenne dla Puszczańskiej fauny i powinny trafić do strefy 3. Pozostawienie obszarów poddanych ochronie biernej w strefie dedykowanej ochronie czynnej będzie powodować konflikty przez możliwość wprowadzenia do tej strefy gospodarki leśnej (np. przygodnych cięć sanitarnych pod pretekstem zwalczania jemioły bądź gradacji owadów..	Uwzględniono częściowo	Doprecyzowano zapisy w załączniku 6, tak aby jednoznacznie wyeliminować możliwość prowadzenia gospodarki leśnej w strefie 4c.
567	Osoba prywatna	Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu dla polskiej części Transgranicznego Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (2024).	całość dokumentu	Należy wprowadzić zakaz powstawania nowych i rozbudowy istniejących dróg leśnych pod pretekstem ochrony przeciwpożarowej Puszczy. Należy wprowadzić obowiązek likwidacji nieużytkowanych dróg leśnych.	Do tej pory w Obiekcie Puszcza Białowieska prowadzi się rozbudowę, w tym poszerzanie dróg leśnych, nawet tych, które od lat nie są użytkowane. Jest to niezgodne z celami ochrony. Należy zrobić wszystko, aby ograniczyć negatywny wpływ ludzki na przyrodę Obiektu i żyjące w nim dzikie zwierzęta. Rozbudowa dróg nie tylko prowadzi do niszczenia szatkowania siedlisk, ale również ruch samochodowy stanowi zagrożenie dla zwierząt, w tym żubrów. W ostatnich latach było wiele przypadków śmiertelnych potrażeń zwierząt i należy zrobić wszystko, aby ograniczyć negatywny wpływ rozbudowy dróg, w tym tych leśnych oraz ruchu pojazdów.	Uwzględniono częściowo	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy. Zapisy w planie p.poż zostały doprecyzowane, tak aby nie budziły wątpliwości.
568	Osoba prywatna	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		Konieczność wskazania, że w strefach 1-4 nie można prowadzić także prac budowlanych powodujących zwiększenie ich parametrów funkcjonalno-użytkowych	Obecnie kilka inwestycji drogowych na terenie obiektu przeprowadzono z naruszeniem zapisów pliku renominacyjnego ponieważ doszło do przebudowy dróg a przez to do zwiększenia ich parametrów techniczno-użytkowych. Poskutkowało to zwiększeniem natężenia oraz prędkości poruszania się pojazdów.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
569	Osoba prywatna	Wierzę w profesjonalizm oodolnych leśników którzy przez lata " niby totalnego rżnięcia " rozbudowują areał leśny. Polityka i ideologie są brudne. Lasy pod opiekę fachowców czyli ludzi z wykształceniem leśnym.		Jak wyżej.	Obecni rządzący ktoś to kiedyś oceni. Ale co wy macie w głowach...	Wyjaśniono	Puszcza Białowieska nie jest typowym lasem gospodarczym to Obiekt Światowego Dziedzictwa UNESCO, w którym obowiązują inne zasady niz w lasach zarządzanych wyłącznie w oparciu o cele produkcyjne. Ochrona tego terenu opiera się na zachowaniu jego wyjątkowej uniwersalnej wartości, w tym naturalnych procesów ekologicznych, wysokiej różnorodności biologicznej oraz dziedzictwa kulturowego.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Krzczący głośno niby obrońcy lasu są laikami nie znającymi zasad użytkowania arealów zwanych lasami.					Plan zarządzania nie neguje profesjonalizmu lokalnych leśników — przeciwnie, zakłada ich aktywny udział w działaniach ochronnych i eksperckich. Jednak ze względu na międzynarodowy status Obiektu, zarządzanie nim musi być zgodne z dokumentem renomacyjnym z 2014 r. oraz zaleceniami UNESCO, które wymagają ograniczenia ingerencji człowieka. W tym kontekście decyzje dotyczące Puszczy nie mogą opierać się wyłącznie na modelu gospodarki leśnej, lecz muszą uwzględniać szersze cele ochrony przyrody i dziedzictwa, zgodnie z obowiązującymi zobowiązaniami międzynarodowymi.
570	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z terenu obiektu - dotyczy strefy 4b	Obiekt UNESCO powinien gwarantować ochronę procesów naturalnych i różnorodności biologicznej, co wiąże się z koniecznością wyłączenia gospodarki leśnej, podstawowego zagrożenia dla naturalnych i już przekształconych zbiorowisk leśnych Puszczy, ingerującego w procesy ekologiczne Gospodarka leśna może prowadzić do zmiany składu gatunkowego zbiorowisk, obniżenia wieku drzewostanu, zmniejszania się ilości martwego drewna i uproszczenia składów gatunkowych oraz strukturalnej złożoności lasu, wiąże się także z tworzeniem nowych dróg leśnych i wprowadzaniem zanieczyszczeń do lasu	Nie uwzględniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz płodów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
571	Osoba prywatna	Załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		Konieczność wyeliminowania z katalogu działań ochronnych czynności związanych z typową gospodarką leśną	Powinno się wykluczyć niespójności w dokumencie, które w katalogu "dopuszczają" działania z zakresu gospodarki leśnej i tym samym zagwarantować trwanie naturalnych procesów, w tym m.in. naturalnych odnowień	Wyjaśniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz płodów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
572	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z terenu obiektu - dotyczy strefy 4 c	Dotyczy drzewostanów,które nie przekraczają 100 lat, posiadają jednak strukturę lasów naturalnych i powinny trafić do strefy 3	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	W strefie 4c nie są prowadzone działania z zakresu gospodarki leśnej.
573	Osoba prywatna	Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu dla polskiej części Transgranicznego Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (2024).	cały dokument	Należy wprowadzić zakaz powstawania nowych i rozbudowy istniejących dróg leśnych pod pretekstem ochrony przeciwpożarowej Puszczy. Powinno się także wprowadzić obowiązek likwidacji nieużytkowanych dróg leśnych	Rozbudowa i poszerzanie dróg leśnych jest niezgodne z celami ochrony Priorytetem powinno być ograniczenie negatywnego wpływu ludzkiej działalności na przyrodę Obiektu Puszcza, w to powinno się włączyć nowe inwestycje drogowe	Uwzględniono częściowo	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy. Zapisy w planie p.poż zostały doprecyzowane, tak aby nie budziły wątpliwości.
574	Osoba prywatna	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		Należy wskazać, że w strefach 1-4 nie można prowadzić prac budowlanych powodujących zwiększenie ich parametrów techniczno-użytkowych	Kilka inwestycji drogowych w granicach Obiektu Puszcza przeprowadzono z naruszeniem zapisów pliku renomacyjnego ponieważ doszło do przebudowy dróg a przez to do zwiększenia ich parametrów techniczno-użytkowych	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
575	Osoba prywatna	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		Konieczność wyeliminowania niespójności pomiędzy planem zarządzania a katalogiem działań ochronnych. Konieczność wyeliminowania z katalogu działań ochronnych czynności związanych z typową gospodarką leśną.	Tam są niespójności w dokumencie - to trzeba poprawić. Poza tym Puszcza Białowiecka powinien podlegać naturalnym procesom, w tym naturalnym odnowieniom	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
576	Osoba prywatna	Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu dla polskiej części Transgranicznego Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (2024)	cały dokument	Należy wprowadzić zakaz powstawania nowych i rozbudowy istniejących dróg leśnych pod pretekstem ochrony przeciwpożarowej Puszczy. Należy wprowadzić obowiązek likwidacji nieużytkowanych dróg leśnych.	To, co jest potrzebne, to zakaz powstawania nowych i rozbudowy istniejących dróg leśnych.. nie ma potrzeby wymyślania żadnych powodów ani pretekstów - przyroda ochroni się sama. Dobrze byoby, gdyby został wprowadzony obowiązek likwidacji nieużytkowanych dróg leśnych!! Nieautoryzowane działania powinny zostać zaprzestane	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
577	Osoba prywatna	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		Konieczność wskazania, że w strefach 1-4 nie można prowadzić także prac budowlanych powodujących zwiększenie ich parametrów funkcjonalno-użytkowych	Są naruszane zapisy pliku renomacyjnego - już doszło do przebudowy dróg a przez to do zwiększenia ich parametrów techniczno-użytkowych. Hałas, natężenie ilości pojazdów i ich prędkości to nie jest coś, co puszcza potrzebuje	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
578	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Całkowite zaprzestanie prowadzenia gospodarki leśnej w strefie 4b	Puszcza Białowieska to najcenniejszy las nizinny w Europie i schronienie dla wielu rzadkich gatunków roślin, zwierząt i grzybów. Jako obszar o wyjątkowej wartości przyrodniczej powinna być całkowicie wolna od gospodarki leśnej. Las potrafi naturalnie odnawiać się i dostosowywać do zmian klimatu, a ingerencja człowieka – szczególnie wycinka, budowa dróg czy wprowadzanie zanieczyszczeń – zaburza te procesy. Celem ochrony Puszczy jest zachowanie naturalnych procesów bez ludzkiej ingerencji, a gospodarka leśna temu przeczy. Puszcza i tak zmagą się już z wieloma zagrożeniami, m.in. zmianą klimatu i skutkami budowy zapory na granicy. Dlatego należy maksymalnie	Nie uwzględniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
					ograniczyć negatywny wpływ człowieka i całkowicie wykluczyć prowadzenie gospodarki leśnej w strefie 4b.		kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
579	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Całkowite zaprzestanie prowadzenia gospodarki leśnej w strefie 4c	Kryterium obejmuje drzewostany, w których udział sosny i świerka przekracza 80%, rosnące na siedliskach borów mieszanych i mające mniej niż 100 lat. Mimo młodsze go wieku mają one strukturę lasów naturalnych, stanowią cenne środowisko dla fauny Puszczy i powinny zostać zaliczone do strefy 3. Tak ważny dokument powinien wprowadzać jednoznaczne zapisy gwarantujące zachowanie wyjątkowej uniwersalnej wartości obiektu (OUV), bez pozostawiania miejsca na dowolną interpretację. Umieszczanie obszarów objętych ochroną bierną w strefie przeznaczonej do ochrony czynnej może prowadzić do konfliktów i otwierać drogę do działań gospodarki leśnej, np. cięć sanitarnych pod pretekstem usuwania jemioty czy zwalczania gradacji owadów.	Uwzględniono częściowo	Zmodyfikowano zapisy w załączniku 6 odnośnie możliwych działań z zakresu ochrony czynnej w strefie 4c, tak aby jednoznacznie wskazać, że strefa 4c jest wolna od działań związanych z gospodarką leśną.
580	Osoba prywatna	Konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z terenu obiektu - dotyczy strefy 4 b.		Kryterium dotyczy lasów, w których ponad połowę drzew stanowią gatunki iglaste (sosna, świerk), rosnących na siedliskach leśnych i mających mniej niż 100 lat. Sugeruje to, że celem jest przerzedzenie monokultur iglastych. Jednak w katalogu działań ochronnych przewidziano typowe prace gospodarcze (pielęgnację młodników, czyszczenia wczesne i późne, trzebieże), i to nie tylko w lasach, ale także w borach. To pokazuje, że w strefie 4b wciąż prowadzi się klasyczną gospodarkę leśną, zamiast wspierać naturalne procesy i dążyć do renaturalizacji. W Puszczy Białowieskiej – szczególnie w warunkach zmian klimatu – skład gatunkowy i struktura drzewostanu powinny kształtować się dzięki naturalnym procesom, a nie przez zabiegi hodowlane. Zaplanowane działania obejmują 86 ha, ale pominięto fakt, że potrzebne będą szlaki operacyjne. Ich budowa zniszczy naturalne odnowienie, wprowadzi zanieczyszczenia (spaliny, oleje), a w sezonie lęgowym ptaków spowoduje niepokojenie i niszczenie gniazd gatunków chronionych, w tym tych będących przedmiotem ochrony w obszarze Natura 2000.		Nie uwzględniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
				Dodatkowo konieczność wycinki drzew kolidujących ze szlakami spowoduje przerzedzenie drzewostanów i zmianę warunków mikrosiedliskowych, co zagrazi np. chronionym chrząszczom saproksylicznym i epifitom nadrzewnym. Dlatego uważamy, że całkowite wyłączenie gospodarki leśnej z tego obszaru jest niezbędne, by zrekompensować negatywny wpływ zapory na wyjątkową uniwersalną wartość (OUV) tego miejsca.			które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
581	Osoba prywatna	6.4	133	Dot. strefy 4.b. WYELIMINOWAĆ gospodarkę leśną z tego terenu.	To wy uzasadnijcie, dlaczego chcecie prowadzić gospodarkę leśną w najcenniejszym lesie nizu środkowoeuropejskiego. Możecie sobie ją prowadzić gdzie indziej, w lasach gospodarczych.	Nie uwzględniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
582	Osoba prywatna	Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu dla polskiej części Transgranicznego Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (2024).	cały dokument	Wprowadzić zakaz budowy nowych i rozbudowy istniejących dróg leśnych - nieużytkowane drogi należy likwidować. Ochrona przeciwpożarowa to pretekst, by prowadzić roboty leśne i pozyskiwać zlecenia dla lokalnego biznesu.	Fragmentacja lasu jest zjawiskiem niekorzystnym i niepożądanym - a prowadzone roboty to często fikcja, zarobek na zleceniach robót drogowych, które nie są do czegokolwiek potrzebne, a niszczą las.	Uwzględniono częściowo	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							pożarowego i bezpieczeństwa granicy. Zapisy w planie p.poż zostały doprecyzowane, tak aby nie budziły wątpliwości.
583	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133-138	Znaczne zmniejszenie powierzchni strefy 4 w porównaniu do poprzedniej wersji Planu.	Ograniczenie dostępu publicznego do zaledwie niespełna 4% powierzchni Obiektu pozbawia mieszkańców lokalnych miejscowości możliwości bardziej swobodnego korzystania z Puszczy, w której żyli, o którą dbali, i którą kształtowali od pokoleń.	Wyjaśniono	Plan Zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy. Na zdecydowanej większości jej obszaru (niemal 90% powierzchni) możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie: strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 (rezerwaty) i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.
584	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133-138	Pozyskanie drewna w obszarach zalesionych strefy buforowej dozwolone wyłącznie jako efekt uboczny prowadzonych działań ochronnych.	Lasy w strefie buforowej to nie tylko Lasy Państwowe, ale również kilka tysięcy hektarów lasów prywatnych. Ograniczenie możliwości pozyskiwania z nich drewna w formie trzebieży czy rębni pozbawi dostępu lokalnych mieszkańców do własnego surowca. Odbiera się nam możliwość pełnego korzystania z własnego lasu przekazywanego często z pokolenia na pokolenie. Poza tym są to przeważnie lasy na skrajnie ubogich glebach, gdzie właśnie regularna gospodarka leśna pomaga w utrzymaniu ich w dobrej kondycji. W tym aspekcie Plan wcale nie wspiera lokalnej ludności, a wręcz przeciwnie, pozbawia dostępu do własności oraz możliwości zarobku.	Uwzględniono częściowo	Zgłoszona uwaga dotycząca lasów znajdujących się w strefie buforowej odnosi się do obszaru, który formalnie nie wchodzi w skład Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska. Strefa buforowa nie stanowi części Obiektu i w związku z tym nie podlega bezpośrednim regulacjom Planu zarządzania. Dokument nie modyfikuje zasad obowiązujących na jej terenie ani nie ingeruje w kompetencje poszczególnych nadleśnictw. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego z 2014 roku, zasady dotyczące zakazu pozyskiwania drewna w celach gospodarczych obowiązują wyłącznie na obszarze Obiektu oraz w wybranych lasach wokół Hajnówki (obszar wskazany we wniosku renominacyjnym), pozostających w zarządzie właściwego nadleśnictwa. W tych obszarach stosuje się zasady analogiczne do tych określonych dla strefy 4 Obiektu. Pozostałe tereny strefy buforowej, w tym lasy zarządzane przez inne nadleśnictwa, nie zostały objęte takimi ograniczeniami. Plan zarządzania nie ingeruje również w zasady obowiązujące na terenach prywatnych znajdujących się w strefie buforowej. Własność prywatna oraz wynikające z niej prawa i obowiązki pozostają poza zakresem regulacyjnym niniejszego dokumentu. Plan respektuje formalne granice Obiektu oraz obowiązujące przepisy, nie wprowadzając dodatkowych ograniczeń w zakresie prowadzenia gospodarki leśnej poza obszarem Światowego Dziedzictwa. W Planie zarządzania doprecyzowano te zapisy, aby nie budziły wątpliwości.
585	Osoba prywatna	rozdział 6.4	136	Strefa buforowa obejmująca siedliska leśne (obszar poza Obiektem Białowieża Forest) Zarządzanie tym obszarem, z wyjątkiem terenu wojskowego, określa ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jedn. Dz.U. 2024 poz. 1130) i sporządzone na jej mocy odpowiednie plany zagospodarowania przestrzennego, wskazane w rozdziale 6.2. W tej strefie dozwolone jest zbieranie grzybów, jagód i ziół (o ile Ustawa o ochronie przyrody nie wprowadza ograniczeń w tym zakresie), rekreacja, gospodarka łowiecka, pozyskiwanie drewna (jedynie jako efekt uboczny związany np. z prowadzeniem działań ochronnych), prowadzenie badań i	Opis ten wymaga doprecyzowania. Strefa ta w zamyśle miała dotyczyć jedynie lasów Skarbu Państwa w zarządzie Nadleśnictwa Hajnówka, nie obejmując natomiast lasów innej własności.	Uwzględniono	Doprecyzowano zapisy odnośnie strefy buforowej, w kwestii ograniczeń w strefie buforowej i ich lokalizacji.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				edukacja. Nie ma natomiast możliwości budowy nowych dróg (tab. 10).			
586	Osoba prywatna	rozdział 6.1	124	Niewystarczające podkreślenie funkcji Straży Granicznej jako zarządcy Obiektu (zgodnie z rekomendacjami z Misji UNESCO/IUCN). Proponuję w rozdziale 6.1 w ryc. 9 dopisać Straż Graniczną jako zarządcę. Ponadto proszę rozważyć dopisanie SG (np. Komendanta Podlaskiego Oddziału SG) do składu Komitetu Sterującego. Rozwiązaniem mogłoby być także dopisanie w rozdziale 6.1 akapitu określającego zakres zaangażowania SG jako dodatkowego zarządcy w strefie 4c w pasie granicznym.		Uwzględniono częściowo	Straż Graniczna nie jest Zarządcą Obiektu - są nimi BPN oraz PGL LP. Straż Graniczna działa na podstawie nadrzędnych przepisów, m.in. ustawy o ochronie granicy państwowej, ustawy o Straży Granicznej, ustawy o budowie zabezpieczenia granicy państwowej. Bez wątpienia jednak Straż Graniczna, podobnie jak Wojsko Polskie odgrywają obecnie istotną rolę na obszarze Puszczy Białowieskiej. Z tego względu przedstawiciele tych służb zostali włączeniu w skład Rady Naukowo-Społecznej Obiektu Białowieża Forest.
587	Stowarzyszenie Ochrony Sów	6.4	133	Uważamy za konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO.	Uważamy za konieczność: 1. Eliminację zagrożenia niszczenia przez gospodarkę leśną unikatowych walorów przyrodniczych Puszczy Białowieskiej poprzez usuwanie drzew martwych, zamierających i starych. 2. Eliminację zagrożenia niszczenia runa leśnego poprzez szlaki zrywkowe i przeskalowane drogi leśne (głębokie koleiny, które odwadniają las i powodują utratę i degradację siedlisk). 3. Ochronę całej Puszczy Białowieskiej. Dzięki temu nastąpi odbudowa zasobów przyrodniczych przekształconych przez gospodarkę leśną. 4. Eliminację strefy IV w zakresie gospodarki leśnej, czyli zaniechanie pielęgnacji młodników, nasadzeń drzew, trzebieży i prowadzenia czyszczeń). Konieczna jest pełna ochrony procesów przyrodniczych i dbałość o zachowanie wysokiego stopnia różnorodności biologicznej lasów Puszczy. 5. Promowanie turystyki przyjaznej przyrodzie i jej ochronie. 6. Promocję rozwoju regionu w oparciu o markę UNESCO w dowodzie wyjątkowości Puszczy.	Wyjaśniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
588	Osoba prywatna	1.Strefowanie; 2. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach	od 133	1.Wprowadzenie zakazu gospodarki leśnej na terenie całej Puszczy Białowieskiej, co najmniej w granicach obiektu. 2.Wprowadzenie twardego zakazu budowy ścieżki rowerowej wzdłuż drogi wojewódzkiej Hajnówka Białowieża Likwidowanie niepotrzebnych dróg.	1.Z punktu widzenia zachowania naturalnie dynamicznych procesów w ekosystemach leśnych Puszczy Białowieskiej, uważam za pożądaną realizację koncepcji ochrony biernej. Oznacza ona zaniechanie ingerencji w postaci prowadzenia gospodarki leśnej: pozyskiwania drewna, cięć sanitarnych, sadzenia drzew, usuwania wyciętych drzew i martwego drewna. Wyjątki mogą być robione w stosunku do walki z IGO (w tym na terenach przyległych do Puszczy, aby powstrzymać ekspansję IGO). 2.Puszcza to bardzo mały obszar. Nie powinno się do niej doprowadzać i powinien być zakaz nowych inwestycji typu np ścieżka rowerowa, wręcz przeciwnie powinny zostać podjęte działania w celu jej defragmentowania np usuwanie dróg, siatek uprawa leśnych. Budowa dróg w tym tych przeciwpożarowych nie poprawia bezpieczeństwa tylko zwiększa zagrożenie w tym pożarowe. Turystyczną marką Puszczy jest dzikość i jakiegokolwiek "cywilizowanie" osłabia tę markę .	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa. Zgodnie z zapisami Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie (w tym także ścieżek rowerowych) nie jest dopuszczona, co wynika bezpośrednio z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym zapewnieniem przejezdności dróg przeciwpożarowych i bezpieczeństwa granicznego. Jednocześnie należy podkreślić, że elementy infrastruktury poprawiające bezpieczeństwo i wspierające rozwój zrównoważonej turystyki, mogą być rozważane w przypadku, gdy ich realizacja nie narusza Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. W takim przypadku konieczne jest uzgodnienie ich budowy z właściwymi organami w Polsce (zgodnie z kompetencjami określonymi w obowiązujących przepisach) oraz wystąpienie o zgodę do UNESCO (zgodnie z punktem 172 Wytycznych operacyjnych). Plan zarządzania nie wyklucza takich inicjatyw, lecz wskazuje na konieczność ich zgodności z reżimami ochronnymi i międzynarodowymi zobowiązaniami wynikającymi ze statusu Obiektu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
589	Osoba prywatna	Strefowanie; Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach	od 133	Wprowadzenie zakazu gospodarki leśnej na terenie całej Puszczy Białowieskiej, co najmniej w granicach obiektu. ; Wprowadzenie twardego zakazu budowy ścieżki rowerowej wzdłuż drogi wojewódzkiej Hajnówka Białowieża Likwidowanie niepotrzebnych dróg.	Z punktu widzenia zachowania naturalnie dynamicznych procesów w ekosystemach leśnych Puszczy Białowieskiej, uważam za pożądaną realizację koncepcji ochrony biernej. Oznacza ona zaniechanie ingerencji w postaci prowadzenia gospodarki leśnej: pozyskiwania drewna, cięć sanitarnych, sadzenia drzew, usuwania wyciętych drzew i martwego drewna. Wyjątki mogą być robione w stosunku do walki z IGO (w tym na terenach przyległych do Puszczy, aby powstrzymać ekspansję IGO). Puszcza to bardzo mały obszar. Nie powinno się do niej doprowadzać i powinien być zakaz nowych inwestycji typu np ścieżka rowerowa, wręcz przeciwnie powinny zostać podjęte działania w celu jej defragmentowania np usuwanie dróg, siatek uprawa leśnych. Budowa dróg w tym tych przeciwpożarowych nie poprawia bezpieczeństwa tylko zwiększa zagrożenie w tym pożarowe. Turystyczną marką Puszczy jest dzikość i jakiegokolwiek "cywilizowanie" osłabia tę markę	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa. Zgodnie z zapisami Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie (w tym także ścieżek rowerowych) nie jest dopuszczona, co wynika bezpośrednio z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym zapewnieniem przejezdności dróg przeciwpożarowych i bezpieczeństwa granicznego. Jednocześnie należy podkreślić, że elementy infrastruktury poprawiające bezpieczeństwo i wspierające rozwój zrównoważonej turystyki, mogą być rozważane w przypadku, gdy ich realizacja nie narusza Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. W takim przypadku konieczne jest uzgodnienie ich budowy z właściwymi organami w Polsce (zgodnie z kompetencjami określonymi w obowiązujących przepisach) oraz wystąpienie o zgodę do UNESCO (zgodnie z punktem 172 Wytycznych operacyjnych). Plan zarządzania nie wyklucza takich inicjatyw, lecz wskazuje na konieczność ich zgodności z reżimami ochronnymi i międzynarodowymi zobowiązaniami wynikającymi ze statusu Obiektu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
590	Osoba prywatna			Eliminacja gospodarki leśnej na terenie całej Puszczy Białowieskiej.	Cała Puszcza Białowieska powinna być chroniona w sposób radykalny od ludzkiej ingerencji. Musimy zrobić wszystko, by taka rzeź jak osiem lat temu się już nigdy nie powtórzyła. I tak samo jak leśnicy, tak i myśliwi nie powinni móc realizować swojego krwawego hobby na terenie Puszczy. Stać na utrzymanie muzeów, więc powinno nas być stać na utrzymanie najcenniejszego przyrodniczego skarbu Polski. Tu nie powinno być żadnych kompromisów.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
591	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133-134	Konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z Puszczy Białowieskiej	Gospodarka leśna (z charakterystycznymi dla niej nasadzeniami, czyszczeniami i trzebieżami) zakłóca naturalne procesy, co jest sprzeczne z ideą ochrony Puszczy Białowieskiej. A doświadczenia z większości lasów krajowych zarządzanych przez Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe pokazują, że nawet najbardziej obszerne trzebieże i tym samym pozyskanie drewna odbywały się w ramach działań ochronnych prowadzonych przez LP, uwzględnionych w PUL, co nosiło znamiona absurdu i było niemożliwe do zaskarżenia przez społeczeństwo. Zastrzeżenie to, uwzględnione w Planie, wydaje się więc niewystarczające. Nie chciałabym, by to samo „okienko” lub „furtka” były stosowane przez LP na obszarze Puszczy Białowieskiej. PN nie jest miejscem na pozyskanie drewna, nawet jeśli miałyby to być efektem ubocznym. Drewno powinno zostać w lesie i tam pełnić istotne funkcje przyrodnicze związane z jego rozkładem. Z czasem pozwoli to też na odbudowę	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					zasobów przyrodniczych przekształconych dotychczas przez gospodarkę leśną.		celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
592	Osoba prywatna	3.1 Zagrożenia	55	Konieczność zmiany skali zagrożenia dla Obiektu wynikającego z gospodarowania człowieka	Zagrożenie bezpośrednio, wynikające z gospodarowania człowieka zostało oznaczone jako „pewne obawy”, podczas gdy powinno być ono oznaczone jako „poważne obawy”. W tym zagrożeniu wymienione zostało pozyskanie drewna i usuwanie martwych drzew, które jak wiemy są bardzo potrzebne w ekosystemie leśnym. Zwłaszcza gdy porównamy to zagrożenie z pozostałymi, np. rozprzestrzenianiem się gatunków obcych, zauważymy, że pozyskanie drewna i usuwanie martwych drzew nie powinno mieć mniejszej rangi istotności. Tym bardziej, że w pozostałej części Planu doceniono funkcję martwego drewna i zaniechania ingerencji człowieka w ekosystem. Proponowane rozwiązanie: podniesienie rangi całego zagrożenia wynikającego z gospodarowania człowieka do „poważne obawy” lub wyjęcie podpunktu „użytkowanie lasu, w tym pozyskanie drewna i usuwanie martwych drzew” spośród pozostałych i przydzielenie tylko jemu wyższej rangi zagrożenia.	Nie uwzględniono	W Planie zarządzania nie zastosowano klasyfikacji zagrożeń według skali typu „pewne obawy” czy „poważne obawy” — takie sformułowania nie występują w dokumencie. Zamiast tego, każde zagrożenie zostało opisane pod kątem jego potencjalnego wpływu na Obiekt oraz przypisano mu konkretne cele i działania, które mogą ograniczyć jego negatywne skutki. Działalność człowieka, w tym pozyskiwanie drewna i usuwanie martwego drewna, została jednoznacznie wskazana jako jedno z istotnych zagrożeń dla integralności ekosystemów Puszczy Białowieskiej. W dokumencie podkreślono znaczenie martwego drewna dla funkcjonowania lasu, a jego ochrona została uwzględniona w działaniach zapobiegających fragmentacji siedlisk i utracie różnorodności biologicznej. Złożoność oddziaływań różnych zagrożeń — w tym synergii między działalnością człowieka a zmianami klimatu — została uwzględniona w analizie, a ich wpływ oceniono w sposób zintegrowany. W przypadku potrzeby aktualizacji oceny wpływu poszczególnych zagrożeń, Plan przewiduje cykliczną ewaluację, która umożliwia dostosowanie zapisów do zmieniających się warunków i wyników monitoringu.
593	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133-134	Konieczność szczegółowego określenia inwazyjnych gatunków obcych podlegających polowaniom ochronnym	Aby zapobiec nadmiernym polowaniom, mogącym zaszkodzić przyrodzie, apeluję o przygotowanie szczegółowej listy inwazyjnych gatunków obcych podlegających przewencyjnym polowaniom i zobowiązanie wykonawców polowań do działania zgodnie z nią - pod ryzykiem kary finansowej w razie nieprzestrzegania tych wskazać. W razie potrzeby listę tę można weryfikować i aktualizować po jakimś okresie, np. roku, uwzględniając w niej pojawienie się nowych gatunków inwazyjnych lub stopień zagrożenia danych gatunków inwazyjnych dla gatunków rodzimych.	Nie uwzględniono	Nie ma potrzeby opracowywania odrębnej listy inwazyjnych gatunków obcych podlegających działaniom kontrolnym w ramach Planu zarządzania, ponieważ taka lista już istnieje w obowiązującym prawie krajowym. Gatunki inwazyjne stwarzające zagrożenie dla przyrody zostały określone w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 9 grudnia 2022 r. oraz w ustawie o gatunkach obcych z dnia 11 sierpnia 2021 r.
594	Wildlife Monitorin g Project Jolanta Jurkiewicz- Azab	Cały dokument		Ochrona zasobów wodnych		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	W dokumencie zwrócono uwagę na potrzebę poprawy warunków hydrologicznych Puszczy. Umożliwiono podejmowanie działań mających na celu ograniczenie spływu powierzchniowego przy wykorzystaniu naturalnego, lokalnego materiału. Ponadto zaproponowano realizację działania 2.3.1. Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej, w ramach którego przewidziano

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							m.in. opracowanie planu działań w zakresie ochrony zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej.
595	Stowarzyszenie Dom Przyrody i Kultury	6.4 Strefowanie	133	Wyrażam stanowczy postulat konieczności całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z całego obszaru Obiektu Światowego Dziedzictwa UNESCO „Białowieża Forest”	Puszcza Białowieska to unikatowy w skali Europy nizinny kompleks leśny o charakterze pierwotnym, rozwijający się nieprzerwanie od ostatniego zlodowacenia. Już sześć wieków ochrony, początkowo jako terenu łowieckiego, pozwoliło jej zachować pierwotny charakter. Właśnie dlatego stanowi ona wzorzec ekosystemu leśnego, pozwalający badać reakcje przyrody na zmiany klimatu bez ingerencji człowieka. Plan zarządzania, w swojej wizji na rok 2050, zakłada, że Puszcza będzie obszarem, gdzie procesy ekologiczne przebiegają naturalnie, a jej integralność zostanie utrzymana przez nieprzekształcone ekosystemy leśne. Utrzymanie jakichkolwiek form gospodarki leśnej, nawet w ograniczonej Strefie 4, jest sprzeczne z tą wizją. Postulujemy zaniechanie wszelkich nasadzeń drzew, pielęgnacji młodników, czyszczeń i trzebieży w Strefach 4a i 4b, co obecnie plan dopuszcza jako "efekt uboczny działań ochronnych". Pełna ochrona bierna, wzorem strefy ścisłej, jest niezbędna dla zachowania wysokiej bioróżnorodności Puszczy. Martwe drewno, w różnych stadiach rozkładu, jest kluczowym elementem zdrowego ekosystemu, stanowiącym siedlisko dla wielu gatunków bezkręgowców. Obecne zagrożenia, takie jak usuwanie starych, zamierających i martwych drzew oraz dewastacja runa leśnego przez ciężki sprzęt i tworzenie głębokich kolein, które odwadniają las i degradują siedliska, muszą zostać wyeliminowane. Tylko całkowite wyłączenie Puszczy z gospodarki leśnej pozwoli na odbudowę zasobów przyrodniczych przekształconych przez historyczną eksploatację. Region Puszczy Białowieskiej powinien rozwijać się w oparciu o jej markę UNESCO, promując zrównoważoną turystykę, która minimalizuje negatywny wpływ na środowisko, jednocześnie wspierając lokalne społeczności. Puszcza, jako dziedzictwo ludzkości, ma nieocenione walory rekreacyjne i ekologiczne.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
596	Fundacja Dzika Polska	rozdział 6.4	133	Ze względu na niezwykle i unikalny charakter tego obszaru, dostrzegamy konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej ze Światowego obiektu dziedzictwa UNESCO jakim jest Puszcza Białowieża.	W celu zapobieżenia niszczenia przez gospodarkę leśną unikatowych walorów przyrodniczych Puszczy przez usuwanie drzew starych, biocenotycznych zamierających i martwych, a także niszczenie runa przez szlaki zrywkowe i przeskalowane drogi leśne, które dodatkowo odwadniają las, powodując utratę i degradację siedlisk, należałoby całkowicie zrezygnować z gospodarki leśnej na tym obszarze. Puszcza doskonale radzi sobie sama i zasadne byłoby zlikwidowanie w strefie czwartej gospodarki leśnej polegającej na m.in. (nasadzeniach drzew, pielęgnacji młodników, prowadzeniu czyszczeń, przecinek i trzebieży) Puszczy Białowieżskiej potrzebna jest pełna ochrona naturalnych procesów przyrodniczych, warunkujących zachowanie wysokiej bioróżnorodności. Ochrona całej puszczy, a nie tylko jej części, zapewni większą stabilność ekosystemu i odporność na zmiany klimatyczne. Region Puszczy Białowieżskiej zasługuje również na rozwój i promocję turystyczną w oparciu o markę UNESCO (z poszanowaniem przyrody) w celu poprawy sytuacji bytowej i materialnej miejscowej ludności. Objęcie całej Puszczy Białowieżskiej ochroną to inwestycja w przyszłość, która przyniesie korzyści zarówno dla przyrody, jak i dla ludzi.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieżskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
597	Stowarzyszenie Ekologiczne EKO-UNIA	1. Rozdział 6.4 dotyczący strefowania	133	Wyeliminowanie gospodarki leśnej z obiektu UNESCO	Praktyki leśne, takie jak usuwanie drzew starych, martwych i zamierających, a także stosowanie technologii zrywkowych oraz budowa infrastruktury leśnej, prowadzą do degradacji siedlisk i naruszenia warstw runa leśnego. Efektem takich działań jest trwała modyfikacja struktury przestrzennej i funkcjonalnej ekosystemu oraz spadek liczebności organizmów specjalistycznych, przystosowanych do warunków martwego drewna i wielowarstwowej struktury lasu. Obowiązujący od 2017 roku zakaz cięć w części obszaru Puszczy pozwala na obserwację procesów regeneracyjnych i sukcesyjnych zachodzących w warunkach naturalnych. Kontynuacja tego zakazu prowadzenia gospodarki leśnej jest niezbędna dla dalszej restytucji zdegradowanych fragmentów oraz dla utrzymania długofalowej integralności biologicznej Puszczy. Z punktu widzenia międzynarodowych zobowiązań	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
					ochronnych, rezygnacja z eksploatacji zasobów leśnych w Puszczy przyczyni się do wzmocnienia jej statusu jako obiektu światowego dziedzictwa UNESCO. Jednocześnie otwiera to perspektywę rozwoju regionalnego w oparciu o formy turystyki przyjaznej środowisku, zorientowanej na wartości przyrodnicze i edukacyjne, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.		łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
598	Towarzystwo na rzecz Ziemi	Rozdział 6.4 dotyczący strefowania	133	Konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO	Pełna ochrona procesów przyrodniczych i konieczność zachowania wysokiej bioróżnorodności lasów Puszczy wymaga całkowitego zaniechania gospodarki leśnej (nasadzenia, pielęgnacja młodników, prowadzenie czyszczeń i trzebieży), które zaburza procesy naturalne. Gospodarka leśna poprzez usuwanie starych drzew, drzew zamierających i martwych oraz poprzez niszczenie runa (poprzez szlaki zrywkowe i odwadniające las drogi leśne) przyczynia się do degradacji i utraty siedlisk. Dzięki całkowitemu zaniechaniu gospodarki leśnej nastąpi odbudowa zasobów przyrodniczych przekształconych przez gospodarkę leśną, co już ma miejsce (bo od 2017 r. obowiązuje tymczasowy zakaz cięć) i należy ten stan utrzymać.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
599	Stowarzyszenie Olszówka	Rozdział 6.4 dotyczący strefowania	133	Wyeliminowanie gospodarki leśnej z obiektu UNESCO	Dla zachowania integralności procesów ekosystemowych i poziomu bioróżnorodności w Puszczy Białowieskiej, konieczne jest całkowite wycofanie gospodarki leśnej – w szczególności nasadzeń, pielęgnacji młodników, czyszczeń i trzebieży. Takie działania wprowadzają zakłócenia w strukturach naturalnych, osłabiając mechanizmy sukcesji i równowagi biologicznej.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Prof. Jerzy Gutowski, entomolog i ekolog lasu (IBL w Białowieży), wskazuje na fundamentalne znaczenie autentycznego, nieingerowanego lasu („prawdziwego lasu”) dla zachowania jego unikalnej funkcjonalności. Podkreśla, że wypracowane standardy gospodarki leśnej mają często jedynie użytkowy charakter, a obserwacje w warunkach naturalnych ukazują wartościowe mechanizmy ekologiczne, których podtrzymanie wymaga rezygnacji z ingerencji. Praktyki gospodarcze, takie jak usuwanie drzew w starszym stadium życia, intensywne czyszczenia i budowa dróg zrywkowych, prowadzą do degradacji siedlisk, redukcji zasobów martwego drewna i utraty gatunków saproksylicznych, trudnych do odtworzenia w warunkach gospodarczych. W świetle tych argumentów, całkowite zaniechanie działań gospodarczych w Puszczy nie tylko ograniczy presję na siedliska leśne, ale też wesprze procesy naturalnej regeneracji i sukcesji. Już obowiązujący od 2017 r. zakaz wycinek pozwala na stopniowe przywracanie struktur ekologicznych, co potwierdza, że interwencje gospodarcze mogą utrudniać albo opóźniać odbudowę ekosystemu. Ponadto, prof. Gutowski zwraca uwagę, że badania w warunkach braku ingerencji mają ogromne znaczenie naukowe – umożliwiają analizę procesów naturalnych, interakcji gatunków i dynamiki populacji w modelowym środowisku. Takie dane są nieocenione przy formułowaniu strategii ochrony bioróżnorodności i adaptacji lasów do globalnych zmian klimatu.		tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
600	Fundacja alter eko	6.4 Strefowanie	strona 133 projektu planu	Konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO.	'- eliminacji strefy 4 w zakresie gospodarki leśnej (zaniechanie nasadzeń drzew, pielęgnacji młodników, prowadzenia czyszczeń i trzebieży) a więc potrzebie pełnej ochrony procesów przyrodniczych i konieczności zachowania wysokiej bioróżnorodności lasów Puszczy. - eliminacji zagrożenia niszczenia przez gospodarkę leśną unikatowych walorów przyrodniczych Puszczy przez usuwanie drzew starych, zamierających i martwych, a także niszczenie runa przez szlaki zrywkowe i przeskalowane drogi leśne (głębokie koleiny, które dodatkowo odwadniają las, powodując utratę i degradację siedlisk). - Martwe drewno jest kluczowym	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					elementem obiegu materii w przyrodzie. Z tego powodu powinno ono pozostawać w miejscu obumarcia drzewa, by grzyby i mikroorganizmy mogły przywrócić do cyklu, niezbędne do wzrostu roślin związki nieorganiczne (rozkładając związki organiczne). Wywóz drewna zaburza ten cykl i przyczynia się do zmniejszenia różnorodności biologicznej. - ochrony całej Puszczy przez co nastąpi odbudowa zasobów przyrodniczych przekształconych przez gospodarkę leśną. – rozwoju regionu w oparciu o markę UNESCO i promowanie turystyki z poszanowaniem przyrody		kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
601	Osoba prywatna	Korekta strefowania	133	Doprowadzenie do unaturalnienia się obszaru przez zaniechanie gospodarki leśnej.	Puszcza Białowieska jest kluczowa nie tylko dla ochrony przyrody ale także dla zdolności obronnych naszej wschodniej granicy. Naturalny las, pełen wykrotów, złomów i bagien, jest sprzymierzeńcem ponieważ utrudnia przemieszczanie się i przejazd obcych wojsk. Już z takiej przyczyny jakiegokolwiek uproszczanie struktury tego lasu powinno być zakazane.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
602	Osoba prywatna	Korekta strefowania	133	Odstąpienie od gospodarki leśnej	Przedmiotem ochrony obiektu UNESCO są naturalne procesy przyrodnicze. Zgoda UNESCO na dopuszczenie gospodarki leśnej w Puszczy (w tzw. strefie IV) była jedynie tymczasowa. Obecnie nie ma już żadnych podstaw do kontynuowania tych działań.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
603	Osoba prywatna	Rozdział dotyczący korekcie strefowania	113	Należy chronić całą przyrodę Puszczy, w tym naturalne procesy ekologiczne.	Ochrona wyjątkowej uniwersalnej wartości Puszczy wymaga ochrony biernej, a więc eliminacji gospodarki leśnej z całego obiektu. Pozwoli to nie tylko na zachowanie cennych siedlisk wraz z całą ich bioróżnorodnością ale także na odtworzenie tego co zostało w Puszczy przekształcone przez leśników - monokultur sosnowo-świerkowych. W samym BPN widać, że ochrona bierna procesów jest korzystna. Dodatkowo chciałam zwrócić uwagę na potrzebę ograniczenia rozbudowy dróg leśnych w Puszczy - obecnie przybiera to rozmiar plagi np. Tryb Olemburski został poszerzony.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz owoców runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
604	Stowarzyszenie Pracownia na rzecz Wszystkich Istot	6.4 Strefowanie	133	Konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z terenu obiektu - dotyczy strefy 4 b.	Kryterium obejmuje drzewostany, w których udział drzew iglastych (sosna, świerk) wynosi > 50%, rosnące na siedliskach lasowych w wieku poniżej 100 lat, co sugeruje że chodzi o rozrzedzenie monokultur iglastych. Tymczasem w katalogu działań ochronnych w strefach dopuszcza się już działania typowo hodowlane (pielęgnację młodników, czyszczenia wczesne i późne oraz także trzebieże), nie tylko w siedliskach lasowych ale i borowych (!). Świadczy to dobitnie, że rolą strefy 4b jest nadal kontynuacja prowadzenia gospodarki leśnej a nie wspieranie naturalnych procesów przyrodniczych i dążenie do renaturalizacji drzewostanów. W Puszczy Białowieskiej w warunkach zmiany klimatu regulacja udziału poszczególnych gatunków i ich struktura powinna wynikać z naturalnych procesów, a nie niedoskonałej hodowli lasu. Takie działania zaplanowano na 86 ha, natomiast nie wzięto pod uwagę obszaru przez który będą musiały przebiegać szlaki operacyjne, co doprowadzi do zniszczenia odnowienia naturalnego i wprowadzenia do środowiska zanieczyszczeń (spaliny, oleje), a w okresie lęgowym ptaków także niepokojenie i niszczenie lęgów gatunków podlegających ścisłej ochronie gatunkowej, w tym stanowiących przedmiot ochrony obszaru Natura 2000 Puszcza Białowieska. Dojdzie także do wycinki kolidujących ze szlakami operacyjnymi (zrywkowymi) drzew, co doprowadzi do przerzedzenia drzewostanu i zmiany warunków mikrosiedliskowych od których zależy stan ochrony np. chrząszczy saproksylicznych czy epifitów nadrzecznych. Stoimy na stanowisku, że całkowita eliminacja gospodarki leśnej z terenu obiektu jest kluczowa dla skompensowania znaczącego negatywnego wpływu funkcjonowania zapory na OUV obiektu.	Nie uwzględniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
605	Stowarzyszenie Pracownia na rzecz Wszystkich Istot	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		Konieczność wyeliminowania niespójności pomiędzy planem zarządzania a katalogiem działań ochronnych. 2. Konieczność wyeliminowania z katalogu działań ochronnych czynności związanych z typową gospodarką leśną.	W strefie 4b plan zarządzania dopuszcza jedynie rozrzedzenie drzew iglastych na siedliskach lasowych, w katalogu dopuszczono natomiast działania z zakresu gospodarki leśnej również na siedliskach borowych, co jest rażącą niespójnością obu dokumentów. 2. W warunkach Puszczy Białowieskiej nie należy prowadzić działań związanych z typową hodowlą lasu tj. pielęgnacji młodników, czyszczeń i trzebieży ponieważ prowadzi to do naruszenia naturalnych procesów przyrodniczych i uznaniowego kształtowania składu gatunkowego i struktury drzewostanów. Specyfiką grądów w Puszczy Białowieskiej jest nadal duży udział świerka, więc jego odnowienie na siedlisku grądowym także jest procesem naturalnym i pożądanym. Nazywanie “działaniami ochronnymi” działań związanych z hodowlą lasu obniza wartość merytoryczną dokumentu i wymaga poprawy przez wyeliminowanie gospodarki leśnej z obiektu.	Uwzględniono częściowo	Dziękujemy za zwrócenie uwagi na rozbieżność pomiędzy zapisami planu zarządzania dla strefy 4b a katalogiem działań dopuszczonych na siedliskach borowych. Zgadzaamy się, że zapis dopuszczający rozrzedzenie drzew iglastych wyłącznie na siedliskach lasowych, przy jednoczesnym uwzględnieniu działań gospodarki leśnej na siedliskach borowych, jest niespójny. Należy jednak podkreślić, że rozrzedzenie drzewostanu jest możliwe wyłącznie poprzez działania z zakresu gospodarki leśnej — nie istnieją inne skuteczne metody realizacji tego celu. W związku z tym zasadne jest ujednolicenie zapisów obu dokumentów, tak aby jasno określały, gdzie i w jakim zakresie dopuszczalne są działania gospodarcze, przy zachowaniu nadrzędnego celu ochrony przyrody.
606	Stowarzyszenie Pracownia na rzecz Wszystkich Istot	6.4 Strefowanie	133	Konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z terenu obiektu - dotyczy strefy 4 c	Kryterium wyboru dotyczy drzewostanów, w których udział drzew iglastych (sosna, świerk) wynosi > 80%, rosnące na siedliskach borów mieszanych, w wieku poniżej 100 lat. Drzewostany te, pomimo że nie przekraczają 100 lat posiadają strukturę lasów naturalnych, są cenne dla puszczańskiej fauny i powinny trafić do strefy 3. Dokument tej rangi powinien stworzyć gwarancję dla osiągnięcia OUV obiektu, a więc wprowadzać jasne regulacje, nie pozostawiając pola na ich interpretację. Pozostawienie obszarów poddanych ochronie biernej w strefie dedykowanej ochronie czynnej będzie powodować konflikty przez możliwość wprowadzenia do tej strefy gospodarki leśnej (np. przygodnych cięć sanitarnych pod pretekstem zwalczania jemoity bądź gradacji owadów).	Nie uwzględniono	W odniesieniu do zgłoszonej uwagi dotyczącej kwalifikacji drzewostanów iglastych (sosna, świerk) o udziale > 80%, rosnących na siedliskach borów mieszanych i w wieku poniżej 100 lat, uprzejmie informuje się, że przy opracowywaniu dokumentu „Plan zarządzania” kierowano się kryteriami wskazanymi we wniosku renomacyjnym. W dokumencie tym jednoznacznie określono, iż do strefy 3 kwalifikowane są drzewostany o wieku powyżej 100 lat, pionierskie drzewostany z dominacją brzozy i osiki (> 50%) w wieku powyżej 60 lat oraz strefy ochronne gatunków. W związku z powyższym, drzewostany nieprzekraczające 100 lat, mimo że wykazują cechy struktury lasów naturalnych, zostały przypisane do strefy 4c – biernej przebudowy drzewostanów. W strefie tej obowiązuje zakaz pozyskiwania drewna, a katalog dozwolonych działań ochronnych nie obejmuje przyrodniczych cięć sanitarnych. Tym samym dokument wprowadza jednoznaczne regulacje dotyczące dopuszczalnych i niedopuszczalnych działań w tej strefie, eliminując możliwość interpretacji zapisów w sposób umożliwiający prowadzenie gospodarki leśnej. Z uwagi na powyższe, przeniesienie wskazanych drzewostanów do strefy 3 nie jest możliwe.
607	Stowarzyszenie Pracownia na rzecz Wszystkich Istot	Plan przeciwpowodziowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu dla polskiej części Transgranicznego Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (2024).	cały dokument	Należy wprowadzić zakaz powstawania nowych i rozbudowy istniejących dróg leśnych pod pretekstem ochrony przeciwpowodziowej Puszczy. Wprowadzić obowiązek likwidacji nieużytkowanych dróg leśnych.	Obecnie na terenie obiektu prowadzone są nieautoryzowane działania polegające na poszerzeniu istniejących dróg leśnych oraz udrażnianiu dróg i linii oddziałowych, nieużytkowanych przez nawet kilkanaście lat. Dzieje się to pod pozorem budowy dojazdów pożarowych, w swoich skutkach powoduje to postępującą fragmentację obiektu. Należy także zamknąć dla ruchu drogi leśne, które nie są i nie będą użytkowane.	Uwzględniono częściowo	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpowodziowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy. Zapisy w planie p.poż zostały doprecyzowane, tak aby nie budziły wątpliwości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
608	Stowarzyszenie Pracownia na rzecz Wszystkich Istot	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		Konieczność wskazania, że w strefach 1-4 nie można prowadzić także prac budowlanych powodujących zwiększenie ich parametrów funkcjonalno-użytkowych (vide przykład "remontu" drogi Narewowskiej).	Obecnie kilka inwestycji drogowych na terenie obiektu przeprowadzono z naruszeniem zapisów pliku renominacyjnego ponieważ doszło do przebudowy dróg a przez to do zwiększenia ich parametrów techniczno-użytkowych. Poskutkowało to zwiększeniem natężenia oraz prędkości poruszania się pojazdów, co zagraża OUV obiektu.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejeźdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
609	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Konieczność całkowitego wyeliminowania gospodarki leśnej z obiektu UNESCO	Zachowanie integralności procesów przyrodniczych oraz wysoki poziom bioróżnorodności Puszczy Białowieskiej – jednego z ostatnich naturalnych lasów nizinnych Europy – wymaga całkowitego wycofania działań gospodarki leśnej, takich jak nasadzenia, pielęgnacja młodników, czyszczenia i trzebieże. Tego typu ingerencje zakłócają samoregulujące mechanizmy ekosystemów, prowadząc do uproszczenia struktury lasu, redukcji martwego drewna oraz eliminacji gatunków zależnych od jego obecności. Praktyki leśne, polegające m.in. na usuwaniu starych, zamierających i martwych drzew, budowie szlaków zrywkowych czy dróg odwadniających las, powodują degradację siedlisk oraz trwałą modyfikację warstw runa i przestrzennej struktury lasu. Skutkiem tego jest ograniczenie liczebności organizmów specjalistycznych, w tym reliktowych gatunków owadów, grzybów czy ptaków, takich jak dzięcioł trójpalczasty czy sóweczka. Od 2017 roku, dzięki zakazowi prowadzenia cięć, na części obszaru Puszczy zachodzą naturalne procesy regeneracji. Obserwacje te potwierdzają zdolność przyrody do samodzielnej odbudowy, jeśli tylko zostanie jej zapewniona odpowiednia ochrona. Utrzymanie i rozszerzenie tego zakazu na cały obszar Obiektu UNESCO jest niezbędne dla długofalowej restytucji zdegradowanych fragmentów i zachowania unikalnego modelu lasu naturalnego. Naukowcy, tacy jak prof. Bogdan Jaroszewicz, prof. Jerzy Gutowski i prof. Tomasz Wesołowski, jednoznacznie wskazują na bezcenną wartość naukową Puszczy Białowieskiej jako referencyjnego ekosystemu. Podkreślają, że prowadzenie badań w warunkach braku ingerencji umożliwia zrozumienie funkcjonowania	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz płodów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					lasów w stanie zbliżonym do pierwotnego, co ma kluczowe znaczenie w kontekście zmian klimatycznych i kryzysu bioróżnorodności. Równocześnie apelują o ochronę Puszczy nie tylko jako naukowcy, ale także jako obywatele – w trosce o przyszłe pokolenia i wspólne dziedzictwo przyrodnicze. Zakończenie gospodarki leśnej przyczyni się także do wzmocnienia statusu Puszczy Białowieskiej jako obiektu światowego dziedzictwa UNESCO. Wyeliminuje ryzyko ponownych, nielegalnych wycinek oraz stworzy solidną podstawę dla rozwoju regionalnej turystyki przyrodniczej. Taki model zarządzania – oparty na szacunku dla przyrody, edukacji i nauce – jest zgodny z zasadami zrównoważonego rozwoju i najlepiej służy zarówno przyrodzie, jak i lokalnym społecznościom. Puszcza Białowieska to unikalne dobro przyrodnicze o znaczeniu globalnym. Jego zachowanie wymaga odwagi w podjęciu decyzji: definitywnego zakończenia epoki eksploatacji i postawienia na trwałą, pełną ochronę naturalnych procesów.		
610	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Eliminacja gospodarki leśnej i łowieckiej z terenu całej Puszczy.	Ostatnie 7 lat, od kiedy Puszcza Białowieska na mocy decyzji sądu nie jest cięta – odradza się i ma się znakomicie. To dowód na to, że nie potrzebny jest tam człowiek z piłą czy harwersterem. Poza technicznymi działaniami, gdy np. drzewo spadnie na szlak pieszo-rowerowy, to takie drzewo powinno być jedynie odsunięte ze ścieżki. Inne ingerencje powinny być zakazane, ponieważ mamy do czynienia z lasem, który ma 12 tysięcy lat i przez zdecydowaną większość czasu radził sobie znakomicie bez człowieka i poradzi się sobie znacznie lepiej, kiedy nie będziemy tam uprawiali gospodarki leśnej. Od wielu lat ludzie zaopatrują się tu w drewno opałowe u dostawców. Można zamówić z dowozem w dobrych cenach. I to drewno, które nie pochodzi z Puszczy, lecz z lasów gospodarskich. Cała Puszcza powinna być też wolna od polowań. Presja związana z zaporą na granicy polsko-białoruską jest i tak ogromnym dramatem dla siedlisk dużych i średnich ssaków. Dlatego powinniśmy minimalizować sytuacje stresowe, by np. rysie przetrwały jak najdłużej, a w związku z	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					powstaniem zapory ich przyszłość w Puszczy jest zagrożona.		Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
611	Osoba prywatna	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		Zakaz rozbudowy i modernizacji dróg na terenie Puszczy Białowieskiej.	To znów kwestia niwelowania negatywnego wpływu zapory na granicy. Nie możemy pozwolić na pogłębianie fragmentaryzacji Puszczy Białowieskiej, a utwardzone drogi to właśnie fragmentaryzacja i zwiększenie śmiertelnych wypadków zwierząt, ale także ludzi w przypadku zderzenia np. z żubrem, łosiem czy jeleniem. Poza tym po drogach w Puszczy Białowieskiej powinni móc poruszać się jedynie stali mieszkańcy oraz służby. Cały transport turystyczny powinien być transportem publicznym, elektrycznym. Hajnówka powinna być miejscem, gdzie przyjezdni zostawiają swoje pojazdy i dalej poruszają się zbiorową komunikacją lub na rowerach.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
612	Osoba prywatna	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		Gospodarka leśna nie jest działaniem ochronnym.	Kryteria, dla których Puszcza Białowieska trafiła na listę UNESCO, to ochrona procesów naturalnych oraz siedlisk naturalnych. Gospodarka leśna jest sprzeczna z założonymi celami i w żaden sposób nie oddziałuje pozytywnie na uniwersalne wartości (OUV). Sterfa IV została dopuszczona przez UNESCO tymczasowo. Docelowo miała to być również strefa wolna od gospodarki leśnej - oczywiście fragmenty z siedliskami ludzkimi czy łąki mogą być koszone, ale zadrzewiona część sterfy IV powinna stać się strefą III, a z biegiem lat II i I. To oznaka sukcesu w chronieniu Puszczy, a nie degradacja. To nie gospodarka leśna jest działaniem ochronnym, lecz eliminacja gospodarki leśnej.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
613	Osoba prywatna	Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu dla polskiej części Transgranicznego Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (2024).	cały dokument	Likwidacja dróg w Puszczy Białowieskiej obnizy ryzyko pożarowe.	To system dróg pożarowych wybudowanych i rozbudowywanych przez leśników tworzy większe ryzyko pożarowe, ponieważ przez wykopane wzdłuż tych dróg rowy melioracyjne Puszcza Białowieska się odwadnia, woda jest wyprowadzana z Puszczy zamiast w niej zostawać. Przesuszone Puszcza to oczywiście ryzyko pożaru. Podobnie jak prowadzenie gospodarki leśnej, czego dowodem jest mniejsza liczba pożarów w ostatnich 7 latach, gdy nie są prowadzone wycinki. Wiele dróg w Puszczy Białowieskiej powinna zostać poddana renaturalizacji, choć bez ingerencji człowieka. Przyroda poradzi sobie z zarastaniem niepotrzebnych dróg. To oczywiście wiąże się z poprzednim punktem, czyli zakazem powstawania nowych dróg i rozbudowywania istniejących.	Wyjaśniono	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy. Zapisy w planie.p.poż zostały doprecyzowane, tak aby nie budziły wątpliwości.
614	Nadleśnictwo Hajnówka	Uwagi do zaproponowanego strefowania Obiektu		Kształt strefowania jaki został przedstawiony w dokumencie bardzo mocno odbiega od materiałów jakie były prezentowane na spotkaniach z interesariuszami, w tym ze spotkania podsumowującego, na którym konsultowano zagadnienie z ekspertem IUCN.	Wiele z takich drzewostanów powinno podlegać ingerencji w celu ich unaturalnienia i zwiększenia udziału gatunków domieszkowych liściastych. - powierzchnie badawcze z jodłą w Nadleśnictwie Hajnówka (416Ag, 416Cm), zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami powinny w całości być w strefie 4 - z powodu zastosowania siatki kwadratów zostały ujęte jedynie fragmentarycznie. - wbrew opisowi strefy 4a, nie włączono tu płatów ze stwierdzonymi stanowiskami saski otwartej i leśca bezpodkwiatkowego, wskazanych w projekcie planu ochrony dla obszaru Natura2000	Uwzględniono częściowo	Doprecyzowano zapisy w rozdziale 6.4. Planu oraz załączniku nr 6 o informację nt. dozwolonych działań ochronnych dla wskazanych gatunków roślin w tym dla strefy 3. Dokonano korekty strefowania we wskazanych wydzieleniach (416A-g, 416C-m)
615	Osoba prywatna	Rozdział 6.4	strona 134	Strefowanie. Zmniejszenie strefy 4 do niecałych 4 % jest nie do przyjęcia.	Można uciąć 1-2 % ale na tak drastyczne się nie zgadzamy. Do tej pory było tyle i ile było i Puszcza jakoś przetrwała.	Nie uwzględniono	Jednym z kluczowych wskaźników skuteczności działań ochronnych prowadzonych na obszarze Puszczy Białowieskiej jest sukcesywne przenoszenie terenów ze strefy 4 – wymagającej interwencji człowieka w celu przyspieszenia procesów renaturalizacji – do strefy 3, obejmującej obszary o wysokim stopniu naturalności, niewymagające czynnej ingerencji. To właśnie ten proces stanowi wymierny dowód osiągnięcia założonych celów ochrony przyrody. Korekta strefowania ma przede wszystkim charakter porządkujący w odniesieniu do dotychczas obowiązujących zasad. Zmniejszenie

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							powierzchni strefy 4 nie wiąże się z ograniczeniem dostępu do Puszczy. Już od strefy 2 dopuszczalne są takie formy użytkowania, jak zbiór runa leśnego (w tym jagód, grzybów i ziół) oraz różnorodne aktywności rekreacyjne, co zapewnia równowagę pomiędzy ochroną przyrody a potrzebami społecznymi. Pozyskanie drewna w celach gospodarczych, zgodnie z wnioskiem renomacyjnym (2014) nie jest możliwe w całej Puszczy Białowiejskiej.
616	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Wnoszę o rozszerzenie strefy 3 (ochrony częściowej II) także na obszar strefy 4b.	Naturalne procesy w siedliskach leśnych prowadzą zawsze do stabilizacji gatunkowej i nie wymagają ingerencji człowieka.	Nie uwzględniono	Zgodnie z opracowanym Planem Zarządzania dla Puszczy Białowiejskiej, ingerencja człowieka została ograniczona do absolutnego minimum. Pozyskanie drewna dopuszczone jest jedynie na 3,38% powierzchni Puszczy i wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych (nie są nimi zręby częściowe czy zupełne). Celem tych działań jest zachowanie i wspieranie naturalnych procesów przyrodniczych. Na obszarze objętym Planem obowiązuje zakaz budowy nowych dróg, co dodatkowo wzmacnia integralność ekosystemu. Polowania zostały znacząco ograniczone — w strefach 1 i 2 są całkowicie niedozwolone, natomiast w strefach 3 i 4 mogą być prowadzone wyłącznie w ramach działań zaradczych wobec inwazyjnych gatunków obcych, zgodnie z zasadami ochrony przyrody. Wszystkie działania prowadzone na terenie Puszczy mają na celu zachowanie jej unikalnego charakteru, różnorodności biologicznej oraz wartości jako dobra narodowego. Ochrona Puszczy realizowana jest w sposób zgodny z obowiązującymi przepisami prawa, wiedzą naukową oraz zasadami zrównoważonego rozwoju.
617	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Wnoszę o powiększenie strefy 2 tak aby wszystkie rezerваты przyrody w granicach obszaru UNESCO tworzyły jedną wspólną całość (nie były poprzecinane obszarami mniej chronionymi)	Rozdzielanie obszarów chronionych prowadzi do nadużyć ze strony ludzi. Stwierdzenie, że w odstępie parudziesięciu metrów jest obszar chroniony lub nie w warunkach leśnych jest praktycznie niemożliwe. Zatem scalanie obszarów rezerwatów pozwala na lepszą i tańszą kontrolę.	Nie uwzględniono	Zmiana granic rezerwatów przyrody nie stanowi przedmiotu prac prowadzonych w ramach opracowywania Planu zarządzania. Kompetencje w tym zakresie przypisane są Regionalnym Dyrekcjom Ochrony Środowiska, które odpowiadają za kształtowanie i aktualizację granic obszarów chronionych. Warto również podkreślić, że niektóre tereny położone pomiędzy istniejącymi rezerwatami wymagają prowadzenia czynnych działań ochronnych. Ich celem jest zachowanie właściwego stanu siedlisk przyrodniczych oraz utrzymanie bioróżnorodności.
618	Osoba prywatna	3.1	52, 53	Nie mamy mocy by wpływać na zmiany klimatu, ale możemy łagodzić skutki poprzez zaniechanie gospodarki leśnej, nie fragmentowanie siedlisk, nie ingerowanie w procesy natury.	Jak wykazano w raporcie zagrożenia dla tego wyjątkowego ekosystemu są różnorakie. Jedno, które możemy wyeliminować, to działalność człowieka w postaci gospodarki leśnej. Renaturyzacja Puszczy, która nie wymaga żadnych nakładów finansowych jest najlepszym i najprostszym rozwiązaniem.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz płodów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
619	Sejmik Województwa Podlaskiego	Tab. 10. Działania dozwolone w poszczególnych strefach	137	Budowa dróg; strefy III i IV, przed "utrzymanie" dodać "remont drogi, przebudowa drogi" - dozwolone	Umożliwi to działania, mające na celu utrzymanie funkcjonalności dróg oraz prace, mające na celu modernizację, bądź poprawę bezpieczeństwa.	Nie uwzględniono	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
620	Polskie Towarzystwo Ochrony Pierwotnej Przyrody	plan	nie dotyczy	Szczegółowe uwagi do dnia 18.07.2025	Pozwoliłem sobie założyć stronę internetową - https://www.bialowieza.org/plan/ i do nas spływają uwagi na zasadzie "koszula bliższa ciału"	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Dziękuję za informację o stronie internetowej. Należy jednak podkreślić, że uwagi do Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (część polska) są brane pod uwagę wyłącznie wtedy, gdy zostały przekazane w wyznaczonym terminie oraz za pomocą oficjalnych formularzy, zgodnie z procedurą wskazaną przez Instytut Ochrony Środowiska – Państwowy Instytut Badawczy. Tylko takie uwagi są formalnie rejestrowane i poddawane analizie w ramach procesu konsultacyjnego. Inicjatywy oddolne, takie jak prowadzenie strony internetowej, mogą wspierać dialog społeczny, ale nie zastępują oficjalnych kanałów zgłaszania uwag.
621	Osoba prywatna			1. W jakim celu drogi leśne udostępnione do ruchu publicznego: Łozice-Topiło, Topiło-Piaski zostały umieszczone w projekcie Planu zarządzania UNESCO Puszcza Białowieska do strefy 3, skoro zgodnie z algorytmem drogi powinny trafiać do strefy 4a? To są jedyne drogi dojazdowe do tej miejscowości – jest tu duży ruch, także wojskowy. Drogi powinny znajdować się w strefie 4, aby ułatwić odkrzacanie okolicy, także poza drogą, aby nie dochodziło do zdarzeń ze zwierzętami leśnymi z powodu ograniczonej widzialności, co będzie stratą dla Puszczy Białowieskiej. W poprzednich koncepcjach prezentowanych na warsztatach obie drogi miały być prawie w całości w strefie 3.		Uwzględniono częściowo	Zgodnie z przyjętym algorytmem klasyfikacji, wszystkie drogi zlokalizowane na obszarze strefy 3 zostały przyporządkowane do strefy 4a. W jej ramach, w pasie o szerokości do 50 metrów od dróg publicznych, dróg leśnych dopuszczonych do ruchu publicznego, szlaków turystycznych oraz elementów infrastruktury turystycznej, dopuszcza się – zgodnie z procedurą oceny ryzyka stosowaną przez Zarządców Obiektu – obalanie martwych drzew (z pozostawieniem ich na gruncie) w strefach 1–3. W przypadku strefy 4, w zależności od potrzeb wynikających z zapewnienia bezpieczeństwa, możliwe jest również ich usuwanie.
622	Osoba prywatna			2. Jednocześnie zwracam się z prośbą o przestanie fragmentu mapy w okolicy miejscowości Topiło. Niestety mapa w załączniku PDF jest w tak fatalnej rozdzielczości, że po przybliżeniu nie jestem w stanie odczytać w jakiej strefie leżą wybrane obiekty. Po wstępnej analizie widzę, że miejsca kultu religijnego (kapliczka, krzyż) oraz 2 budynki gospodarcze LP zostały umieszczone w strefie 3.		Wyjaśniono	Strefowanie Obiektu, poza strefą 1 i 2 oraz pasem granicznym, zostało opracowane w siatce 100 x 100 m. Powierzchnia oczka siatki (pola) wynosi zatem 1 ha. W przypadku małych obiektów mogła nastąpić generalizacja. Natomiast obszary kulturowe znajdują się w strefie 4a.
623	Osoba prywatna			3. Czy w ramach konsultacji można przysyłać wraz z opisem słownym zdjęcie w/w miejsc oraz wskazania ich na mapie, aby ułatwić Państwu namierzenia tych lokalizacji?		Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Tak.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie																		
		Rozdział / załącznik	Strona																						
624	Osoba prywatna	Spis treści		Analiza objętości poszczególnych części projektu rozdziałami: <table><tr><td>1. Streszczenie</td><td>– 3,46%</td></tr><tr><td>2. Wprowadzenie</td><td>– 5,20%</td></tr><tr><td>3. Obiekt i jego znaczenie</td><td>– 16,18%</td></tr><tr><td>4. Zagrożenia i bariery</td><td>– 6,35%</td></tr><tr><td>5. Strategia zarządzania</td><td>– 2,89%</td></tr><tr><td>6. Kierunki działania</td><td>– 34,10%</td></tr><tr><td>7. Instrumenty zarządzania</td><td>– 8,67%</td></tr><tr><td>8. Monitoring</td><td>– 4,62%</td></tr><tr><td>9. Literatura...</td><td>– 10,40%</td></tr></table>	1. Streszczenie	– 3,46%	2. Wprowadzenie	– 5,20%	3. Obiekt i jego znaczenie	– 16,18%	4. Zagrożenia i bariery	– 6,35%	5. Strategia zarządzania	– 2,89%	6. Kierunki działania	– 34,10%	7. Instrumenty zarządzania	– 8,67%	8. Monitoring	– 4,62%	9. Literatura...	– 10,40%	Brak analizy wagi działań mających na celu równoważność zapewnienia OUV wg kryteriów IX i X (zapisane jako cele 1 i 2 w rozdziale 5). Zapisano, że zostały „wypracowane partycypacyjnie” – na co w rzeczywistości brak dowodów realnych – nie uwzględniono ani wypracowanego w latach 2019-2020 strefowania, ani kwestii możliwości pozyskania drewna użytkowego przez miejscową ludność i na dodatek skupiono się na drewnie opałowym, co świadczy o niewiedzy ekspertów i Autorów, że drewno opałowe to zaledwie część drewna uzyskiwanego ze ścinanych drzew (zgodnie z polskim prawem przed sprzedażą musi odbyć się klasyfikacja wymiarowo-jakościowa, a zanizanie klas drewna jest przestępstwem!!! Rozdział 5 w wielu miejscach wpisuje jako beneficjentów „ogół społeczeństwa, w tym społeczność lokalna” – obniza to w rzeczywistości rangę miejscowej ludności, która winna być w tym przypadku w każdej sytuacji na pierwszym miejscu – bo to ona ma być współodpowiedzialna za Dobro i ma być mu przychylna. Wymienia się bez doprecyzowania jako podmioty współpracujące „organizacje pozarządowe” – ogólnie. Skoro beneficjentami ma być „w tym społeczność lokalna”, to tym bardziej lokalne organizacje pozarządowe muszą być podmiotami współpracującymi!!! Już tylko ta poprawka spowoduje, że jako taki sens będzie miał ponad 34.procentowy udział w objętości rozdział „Kierunki działania”.	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga dotycząca proporcji objętości rozdziałów oraz treści rozdziału 5 została odnotowana, jednak należy podkreślić kilka istotnych kwestii: Cele 1 i 2, odnoszące się do kryteriów IX i X UNESCO, zostały opracowane w oparciu o obowiązujące dokumenty, w tym wniosek renomacyjny z 2014 r., oraz ekspertyzy przygotowane przez niezależnych specjalistów. Proces ten był wspierany przez działania partycypacyjne, w tym warsztaty, których dokumentacja jest dostępna na stronie IOŚ-PIB. Strefowanie z lat 2019–2020 oraz kwestie pozyskania drewna użytkowego nie zostały włączone do Planu, ponieważ dokument nie przewiduje prowadzenia gospodarki leśnej w Obiekcie. Zgodnie z zapisami renomacyjnymi, pozyskiwanie drewna w celach gospodarczych jest wykluczone. W Planie odniesiono się wyłącznie do drewna jako skutku ubocznego działań ochronnych w wybranych strefach (4a i 4b). Wskazanie jako beneficjentów „ogółu społeczeństwa, w tym społeczności lokalnej” nie umniejsza roli mieszkańców — przeciwnie, podkreśla ich znaczenie jako kluczowych interesariuszy, przy jednoczesnym uwzględnieniu szerszego kontekstu społecznego i edukacyjnego, zgodnego z wytycznymi UNESCO. Wymienienie „organizacji pozarządowych” jako podmiotów współpracujących ma charakter ogólny, ale nie wyklucza lokalnych organizacji — ich udział jest przewidziany w działaniach związanych z dziedzictwem niematerialnym, edukacją, monitoringiem. Rozdział „Kierunki działań” stanowi najobszerniejszą część Planu, ponieważ zawiera szczegółowe propozycje operacyjne, odpowiadające na zidentyfikowane zagrożenia i cele ochrony. Jego objętość jest uzasadniona zakresem i znaczeniem zapisanych działań.
1. Streszczenie	– 3,46%																								
2. Wprowadzenie	– 5,20%																								
3. Obiekt i jego znaczenie	– 16,18%																								
4. Zagrożenia i bariery	– 6,35%																								
5. Strategia zarządzania	– 2,89%																								
6. Kierunki działania	– 34,10%																								
7. Instrumenty zarządzania	– 8,67%																								
8. Monitoring	– 4,62%																								
9. Literatura...	– 10,40%																								
625	Osoba prywatna	Działanie 2.1.2. (dotyczy PLC 200004)	73/74	Skupiono się na utrzymaniu „niepomniejszonej ilości drzewostanów w wieku powyżej 100 lat...” – jest to bardzo nie przyrodnicze podejście do kwestii ochrony siedlisk w ramach Sieci Natura 2000.	Jest to nierealne choćby z uwagi na zdarzenia losowe, pomijając fakt sztucznej granicy wieku, która nie ma uzasadnienia w biologii poszczególnych gatunków drzew. Nadto ani w ramach Sieci Natura 2000, ani w leśnictwie zrównoważonym, ani tym bardziej w ochronie przyrody nie chodzi o drzewostany, a o las, różnorodność biologiczną – kryterium X, oraz procesy naturalne – kryterium IX.	Wyjaśniono	Zapis dotyczący utrzymania niepomniejszonej ilości drzewostanów w wieku powyżej 100 lat w obszarze Natura 2000 Puszcza Białowieska jest zgodny z obowiązującymi dokumentami strategicznymi oraz międzynarodowymi zaleceniami dotyczącymi ochrony Obiektu Światowego Dziedzictwa. W szczególności odnosi się do zapisów wniosku renomacyjnego oraz zaleceń UNESCO, które jednoznacznie wskazują na znaczenie drzewostanów ponadstuletnich dla zachowania wysokiej różnorodności biologicznej oraz integralności Obiektu. Wiek drzewostanów, choć arbitralny w ujęciu biologicznym, stanowi praktyczne kryterium stosowane w planowaniu ochrony przyrody i gospodarce leśnej, umożliwiające identyfikację struktur leśnych o szczególnym znaczeniu ekologicznym. Drzewostany ponadstuletnie charakteryzują się zwiększoną obecnością martwego drewna, złożoną strukturą pionową, obecnością gatunków wskaźnikowych oraz intensywnym przebiegiem procesów naturalnych, co bezpośrednio przekłada się na realizację kryteriów IX i X dla Obiektu Światowego Dziedzictwa.																		

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
626	Osoba prywatna	Kierunek działań 2.2., Działanie 2.2.1	75	Skoro zaplanowano opracowanie ekspertyzy identyfikującej pola możliwych niezgodności celów ochrony przyrody ustanowionych dla różnych form ochrony przyrody – to dlaczego wcześniej nie dokonano analizy / wykonano ekspertyzy dotyczącej wagi = istotności dla OUV pomiędzy kryteriami IX i X?	Brak analizy istotności obu kryteriów powoduje, że cały projekt Planu jest obarczony wadą zaniechania i wszelkie dywagacje nt. możliwych aktywności, działań ochronnych, a tym samym strefowania jest obarczone błędem pierwotnym – t z braku tej analizy wynikają wszelkie nieporozumienia.	Wyjaśniono	Zapis dotyczący opracowania ekspertyzy identyfikującej potencjalne niezgodności celów ochrony przyrody ustanowionych dla różnych form ochrony nie wynika z wcześniejszego zaniechania analizy istotności kryteriów IX i X, lecz stanowi element szerszego podejścia do zapewnienia spójności dokumentów strategicznych dotyczących Obiektu Światowego Dziedzictwa. Plan zarządzania pełni w tym kontekście rolę nadrzędną, wyznaczając ramy dla pozostałych dokumentów, które powinny być zgodne z jego zapisami. Kryteria IX (procesy ekologiczne) i X (różnorodność biologiczna) są traktowane jako komplementarne i nierozłączne w kontekście Puszczy Białowieskiej. Ich wzajemne relacje są uwzględnione w zapisach Planu poprzez działania ochronne, które jednocześnie wspierają zachowanie procesów naturalnych oraz struktur i gatunków charakterystycznych dla lasów o wysokim stopniu naturalności. Wskazanie potrzeby opracowania ekspertyzy nie oznacza braku wcześniejszej refleksji nad wagą poszczególnych kryteriów, lecz stanowi krok w kierunku pogłębienia analizy i wyeliminowania potencjalnych rozbieżności interpretacyjnych pomiędzy dokumentami odnoszącymi się do różnych form ochrony. Plan zarządzania nie opiera się na dywagacjach, lecz na obowiązujących dokumentach, zaleceniach UNESCO, wniosku renomacyjnym oraz aktualnej wiedzy naukowej. Jego struktura i zapisy zostały opracowane w sposób umożliwiający realizację celów ochronnych w sposób spójny, mierzalny i zgodny z międzynarodowymi standardami. Ekspertyza, o której mowa, ma na celu dalsze doskonalenie tego podejścia, a nie naprawę rzekomego błędu pierwotnego.
627	Osoba prywatna	Kierunek działań 2.2., Działanie 2.2.1	76	Dbłość o nie pogorszenie warunków wodnych	W rzeczywistości brak jest wskazania w których strefach dopuszcza się ingerencję w celu zwiększenia retencyjności siedlisk/dolin rzek, strumieni – tabela nie wskazuje takiej aktywności ani jako dozwolonej, ani ograniczonej!!! Kompletnie pominięto przy tym analizę zmniejszenia się rocznych sum opadów i zmianę ich rozkładu w skali roku.	Wyjaśniono	Zarzut dotyczący rzekomego braku wskazania stref, w których dopuszcza się ingerencję w celu zwiększenia retencyjności siedlisk, jest nieuzasadniony w świetle zapisów Planu zarządzania. Dokument zawiera szczegółowe rekomendacje dotyczące poprawy warunków wodnych, w tym działań technicznych i przyrodniczych, które mają być realizowane w strefach 2–4 Obiektu. Wskazano konkretne typy interwencji, takie jak: podnoszenie rzędnych dna cieków przy zachowaniu ich ciągłości hydrologicznej; odtwarzanie bagiennych stref buforowych; renaturyzacja koryt rzecznych po przeprowadzeniu analiz modelowych, zwiększanie retencji krajobrazowej poprzez odpowiednie rozmieszczenie rumoszu drzewnego; ograniczenie odmulania do działań punktowych; przywracanie reżimów przepływu typowych dla rzek nizinnych, w tym okresowego podtapiania dolin rzecznych. Dodatkowo, Plan przewiduje rozwój systemu monitoringu hydrologicznego i hydrogeologicznego, co umożliwi ocenę skuteczności podejmowanych działań oraz ich wpływu na zasoby wodne. Odnosząc się do kwestii zmniejszenia rocznych sum opadów i zmiany ich rozkładu w skali roku — Plan zarządzania uwzględnia te zmiany w sposób pośredni, poprzez rekomendacje działań adaptacyjnych mających na celu zwiększenie retencji oraz ograniczenie odpływu powierzchniowego. Działania te są zgodne z aktualną wiedzą o wpływie zmian klimatycznych na obieg wody w

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							ekosystemach leśnych i wodnych. Zatem twierdzenie o pominięciu analiz i braku wskazań jest niezgodne z treścią dokumentu. Plan zarządzania nie tylko identyfikuje potrzebę ochrony zasobów wodnych, ale również proponuje konkretne, zróżnicowane działania dostosowane do warunków lokalnych i zgodne z zasadami ochrony przyrody oraz dobrych praktyk hydrotechnicznych.
628	Osoba prywatna	Działanie 2.3.2.	76/77	Pominięto jako podmiot współpracujący Stowarzyszenie Pszczelarzy Puszczy Białowieskiej!!!	Stowarzyszenie posiada podpisane porozumienia, okresowo aktualizowane z nadleśnictwami LKP Puszcza Białowieska i Białowieskim Parkiem Narodowym oraz ustaliło zasady rozlokowania pasiek w lesie by nie następowało ich przegęszczenia, a tym samym konkurencja dla dzikich zapylaczy – należy zwrócić uwagę, iż wpisanie do Planu Zarządzania tego miejscowego Stowarzyszenia pokazałoby uszanowanie dla lokalnej społeczności i mogłoby być wpisane jako aktywność ważna dla gospodarki regionu!!!	Wyjaśniono	Brak bezpośredniego wskazania Stowarzyszenia Pszczelarzy Puszczy Białowieskiej jako podmiotu współpracującego w ramach działania 2.3.2 nie oznacza pominięcia jego roli w procesie ochrony dzikich zapylaczy. Plan zarządzania przewiduje współpracę z organizacjami pozarządowymi oraz jednostkami lokalnymi, co obejmuje również podmioty takie jak wspomniane stowarzyszenie.
629	Osoba prywatna	Kierunek 3.1.	79	Projekt założył 96,67% obszaru do ochrony w sumie biernej w siedliskach, dopuszczając w ograniczonym zakresie drobne aktywności człowieka 85,54% Dobra, polegających na dostępie publicznym, zbiorze owoców runa leśnego i niedookreślonych działaniach rekreacyjnych. Dlaczego jako podmioty współpracujące pominięto samorządy, skoro dotarcie do śródleśnych osad wymaga poruszania się przez strefy 2 i 3?	Bez doprecyzowania sposobów korzystania z terenów stref 2 i 3 jest to zapis pozwalający w dowolnym momencie na jego ograniczenie w czasie i przestrzeni – choćby pod pretekstem obecności drzew niebezpiecznych dla zdrowia i życia ludzi.	Wyjaśniono	Plan zakłada współdziałanie z podmiotami odpowiedzialnymi za wdrażanie przepisów prawa krajowego, w tym ustaw o ochronie przyrody oraz o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. W strefach buforowych, które obejmują obszary poza granicami Obiektu, zarządzanie odbywa się zgodnie z miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, sporządzanymi przez jednostki samorządu terytorialnego. Tym samym rola samorządów jest uwzględniona w strukturze zarządzania Obiektem, choć nie została wyeksponowana w kontekście działań ochronnych prowadzonych wewnątrz Obiektu. Zasady korzystania z terenów stref 2 i 3 zostały szczegółowo określone w Planie, w tym w tabeli 10 oraz załączniku nr 6. Wskazano tam dozwolone formy aktywności, takie jak zbieranie owoców runa leśnego, rekreacja, edukacja, prowadzenie badań, a także działania zaradcze wobec gatunków inwazyjnych.
630	Osoba prywatna	Kierunek 3.2.	81	Zakładając dominację ochrony biernej (KryteriumX), nawet w strefie 2 i 3 w jaki sposób Autorzy wyobrażają sobie „zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk” – skoro nie będą mieli wpływu na sytuacje losowe oraz opisywany w publikacjach naukowych trend upraszczania struktury lasu oraz naturalną eliminację zbiorowisk pod wpływem naturalnej – udowodnionej na stałych powierzchniach badawczych w BPN sukcesji i dominacji graba?	Jest to jeden z powodów, dla którego obecny projekt nie powinien być przedmiotem konsultacji, a rozpoczęcia dyskusji nt. sporządzenia Planu Zarządzania.	Wyjaśniono	Zarzut dotyczący rzekomej sprzeczności pomiędzy dominacją ochrony biernej a możliwością zapobiegania fragmentacji i izolacji siedlisk wynika z błędnego założenia, że ochrona bierna oznacza całkowity brak działań zarządczych. Tymczasem w kontekście Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, ochrona bierna jest formą świadomego zarządzania, której celem jest umożliwienie swobodnego przebiegu procesów ekologicznych, przy jednoczesnym monitorowaniu ich skutków. Plan zarządzania uwzględnia fakt, że procesy sukcesji, w tym dominacja gatunków takich jak grab, są naturalnym elementem dynamiki ekosystemów leśnych. Nie są one traktowane jako zagrożenie, lecz jako przejaw funkcjonowania lasu w warunkach minimalnej ingerencji człowieka. Właśnie dzięki takim procesom możliwe jest zachowanie integralności ekologicznej, która stanowi podstawę kryterium IX, a w konsekwencji również utrzymanie różnorodności biologicznej (kryterium X).

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk nie musi opierać się na aktywnych działaniach technicznych. W przypadku Puszczy Białowieskiej, kluczowym mechanizmem jest utrzymanie ciągłości przestrzennej ekosystemów poprzez ograniczenie antropogenicznych barier, takich jak budowa nowych dróg czy intensywna eksploatacja zasobów. Plan zarządzania przewiduje zachowanie spójności strukturalnej i funkcjonalnej Obiektu poprzez odpowiednie strefowanie oraz rekomendacje dotyczące zagospodarowania przestrzennego w strefie buforowej.
631	Osoba prywatna	6.4. Strefowanie	133 i kolejne	Strefowanie oparto na ekspertyzie bazującej na nieaktualnych (z 2011 r.) danych o lasach Leśnego Kompleksu Promocyjnego Puszcza Białowieska oraz założyło błędnie jako algorytm delimitujący wydzielenia drzewostanowe i wiek drzewostanów.	Istnieją nowsze dane inwentaryzacyjne leśne z 2022 r. oraz zebrane w ramach projektu badawczego Instytutu Badawczego Leśnictwa Life+ ForBioSensing. Nie uwzględniono w algorytmie miejsc występowania gatunków rzadkich, zagrożonych ani roślin, ani owadów, ani ptaków czy grzybów o specyficznych wymagania świetlnych, wilgotnościowych czy strukturze wiekowej i warstwowej lasu. Oparto się wyłącznie na opisie drzewostanu i jego wieku nie analizując przy tym sensowności wyłączenia wydzielenia tylko na podstawie wieku 100 i więcej lat gatunku, który na danym siedlisku może wymagać eliminacji, by stworzyć dla młodszego pokolenia lepsze warunki rozwojowe w celu przybliżenia do założonego przez Autorów lasu dębowo-grabowego – choć jego postanie przy braku czynnej ochrony jest więcej niż problematyczne –strony 8-9 uwag. Pominęto kwestię wykazywaną w pracach naukowych, że starzejące się lasy w mniejszym stopniu pochłaniają CO2 – a tak się będzie działo w przypadku opanowywania coraz większych powierzchni przez lasy grabowe, bo bez ingerencji człowieka dęby nie będą miały szansy na odnowienie się pod osłoną grabów.	Wyjaśniono	Zarzut dotyczący rzekomego oparcia strefowania na nieaktualnych danych z 2011 r. jest niezgodny z rzeczywistym przebiegiem prac nad Planem zarządzania. Korekta strefowania została opracowana w oparciu o najbardziej aktualne i dostępne dane przestrzenne, w tym: Bank Danych o Lasach prowadzony przez Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej; dane o strefach ochrony gatunków udostępnione przez Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska w Białymstoku; założenia metodyczne opracowane przez dr. hab. Michała Żmihorskiego, uwzględniające aktualny stan wiedzy przyrodniczej i potrzeby ochrony Obiektu. Strefowanie zostało również zintegrowane z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN, w tym z rekomendacjami zawartymi w Raporcie z misji monitorującej z 2024 r., oraz z założeniami projektu Planu Ochrony obszaru Natura 2000 „Puszcza Białowieska”. Oznacza to, że jego podstawy są nie tylko aktualne, ale również zgodne z międzynarodowymi standardami ochrony przyrody. Zarzut dotyczący pominięcia danych z projektu Life+ ForBioSensing nie uwzględnia faktu, że dane te — choć cenne — mają charakter badawczy i nie zawsze są dostępne w formie umożliwiającej ich bezpośrednio zastosowanie w procesie delimitacji stref. Argument dotyczący pochłaniania CO ₂ przez starzejące się lasy wymaga ostrożnej interpretacji. W literaturze naukowej nie ma jednoznacznych dowodów na to, że lasy grabowe w warunkach Puszczy Białowieskiej znacząco obniżają zdolność pochłaniania dwutlenku węgla. Wręcz przeciwnie — obecność martwego drewna, złożona struktura pionowa i różnorodność gatunkowa w lasach o wysokim stopniu naturalności sprzyjają długoterminowej stabilności węglowej ekosystemu.
632	Osoba prywatna	Tabela 10	138	Przypis „**Zbieranie jagód, grzybów i ziół jest dozwolone o ile przepisy prawa polskiego nie wprowadzają ograniczeń w tym zakresie” wskazuje, że Autorzy zignorowali fakt, że strefa 2 jest w rzeczywistości strefą, w której są istniejące na obszarze LKP Puszcza Białowieska rezerwaty przyrody, w których obowiązuje urzędowy zakaz zbierania owoców runa leśnego oraz poruszania się poza wyznaczonymi szlakami turystycznymi. Wprowadzenie tego zapisu do strefy buforowej jest nadużyciem!!!	Zbiór owoców runa leśnego wg zapisów projektu Planu jest zależny od zapisów ustawy o ochronie przyrody, czyli w rzeczywistości niczego lokalnym społecznościom nie gwarantuje, czyli jest fikcją, a ona nie powinna mieć miejsca w dokumencie planistycznym – chyba, że Autorzy założyli, że to właśnie jest ten element zarządzania adaptacyjnego – zmieni się ustawa, to Pełnomocnik zmieni zasady korzystania z poszczególnych stref!!! Lasy w strefie buforowej podlegają przepisom ustawy o lasach oraz innym powiązanym. Narzucanie w tej strefie bez	Wyjaśniono	Zapis dotyczący możliwości zbierania owoców runa leśnego w strefie 2 oraz w strefie buforowej został sformułowany w sposób zgodny z obowiązującym prawem i nie stanowi nadużycia. Wskazanie, że zbiór jest dozwolony „o ile przepisy prawa polskiego nie wprowadzają ograniczeń w tym zakresie” jednoznacznie odsyła do regulacji nadrzędnych, w tym do zapisów ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody oraz rozporządzeń ustanawiających rezerwaty przyrody. Oznacza to, że w miejscach, gdzie obowiązuje zakaz zbioru lub poruszania się poza wyznaczonymi szlakami, zapis Planu nie ma zastosowania — nie wprowadza nowych uprawnień, lecz potwierdza obowiązujące ograniczenia. Zatem twierdzenie, że zapis jest fikcyjny, jest nieuzasadnione. Plan zarządzania nie może nadpisywać przepisów prawa krajowego,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				Wprowadzenie w strefie buforowej zapisu o pozyskaniu drewna na obszarach leśnych „jako efektu ubocznego prowadzonych działań ochronnych”	uzgodnienia i z zarządcami, i właścicielami oraz społecznościami poszczególnych sołectw i gmin jakichkolwiek organiczne świadczy o lekceważeniu lokalnej społeczności. W strefie buforowej są nie tylko lasy zarządzane przez PGL LP, ale także prywatne. Wszystkie one generalnie mają w zatwierdzaniu, lub zatwierdzone pul, bądź upul. Narzucenie dozwolenia pozyskania tylko w związku z działaniami ochronnymi jest naruszeniem prawa oraz elementarnej wiedzy leśnej o gospodarowaniu lasami na porolnych gruntach zalesionych.		lecz musi pozostawać z nimi w zgodzie. Wskazanie warunkowości działań w odniesieniu do obowiązujących regulacji jest standardową praktyką w dokumentach planistycznych i stanowi wyraz odpowiedzialnego podejścia do zarządzania Obiektem. Odnosząc się do kwestii pozyskania drewna w strefie buforowej — zapis mówiący o pozyskaniu „jako efektu ubocznego prowadzonych działań ochronnych” dotyczy wyłącznie terenów zarządzanych przez odpowiednie nadleśnictwo wokół Hajnówki, które są objęte szczególnymi rekomendacjami ochronnymi. Plan nie wprowadza ograniczeń na terenach prywatnych, ani nie narzuca rozwiązań sprzecznych z zatwierdzonymi planami urządzenia lasu (PUL). .
633	Osoba prywatna	Ekspertyza „Zapotrzebowanie na drewno opałowe w wybranych miejscowościach Puszczy Białowieskiej”		Ekspertyza nie objęła całego regionu w zakresie zapotrzebowania, a skupiła się na miejscowościach, w których drewno jest kupowane. Ankieta objęła jedynie Gminę Białowieża i Narewka – co w rzeczywistości zaciemnia obraz i nie dokonano analizy zakupowej sprzed wprowadzenia w Puszczy zakazu pozyskania drewna. Pominęto kwestię drewna użytkowego i opałowego razem – zapomniano, bowiem, że zdecydowana większość ścinanych drzew do drewno użytkowe i tylko część tego drewna jest wg obowiązujących norm drewnem stricte opałowym.	Wnioskowanie w oparciu o ułomny materiał ekspertyzy prowadzi do błędnych wniosków. Pominęto przy tym istotne czynniki gospodarcze i środowiskowe: 1) Drewno opałowe statystycznie stanowi do 10% całego pozyskiwanego drewna, 2) Cena dla odbiorcy jest funkcją ceny zakupu drewna oraz kosztów transportu, a przy braku miejscowego surowca to istotnie wpływa na ostateczną cenę (brak konkurencji), 3) Transport z dużych odległości to wzrost (zbędny) zanieczyszczenia środowiska spalinami.	Wyjaśniono	Ekspertyza nie stanowi przedmiotu konsultacji społecznych.
634	Rada Gminy Białowieża	Rozdział 2.1.4	28	W zarysie historycznym ukazano wpływ I i II wojny światowej na Puszcę Białowieską. Moim zdaniem należy wspomnieć o działaniu firmy „Century...”, także uważam, że niesprawiedliwie oceniono działania władz po II wojnie światowej jako przyzwolenie na falę nielegalnego pozyskiwania drewna i kłusownictwo.	Działania angielskiej firmy „Century ...” spowodowały wielkie szkody dla drzewostanu Puszczy. Nastąpił niekontrolowany wyrąb drzew, co zmusiło władze polskie do rozwiązania kontraktu. Jeśli chodzi o nielegalny wyrąb lasu i kłusownictwo to było to zjawisko marginesowe (które istniało zawsze), było ono i jest piętnowane przez władze i służby leśne.	Wyjaśniono	Zarys historyczny zawarty w Planie zarządzania został celowo ograniczony zgodnie z zaleceniami UNESCO, które wskazują na konieczność skupienia się na aspektach przyrodniczych i zarządczych mających bezpośredni wpływ na zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. Rozszerzone informacje historyczne są dostępne w dokumentach pomocniczych publikowanych na stronie Instytutu Ochrony Środowiska – Państwowego Instytutu Badawczego (IOŚ-PIB).
635	Rada Gminy Białowieża	Załącznik strefowania	mapa	1.Przypisanie szkółki leśnej w Nadleśnictwie Hajnówka do strefy III 2. Pasy przeciwpożarowe wieże obserwacyjne są w strefie II. 3. Strefowanie łąk i obszarów żubrzych miejsc karmiskowych jako obszarów biernych w IV strefie	Teren szkółki pełni rolę dydaktyczno-produkcyjną i powinien być w strefie IV Utrudni utrzymanie pasów i terenu wokół wież. Utrudni działania łąkowe (np. koszenie), co zagraża populacji zwierząt	Uwzględniono częściowo	1. Teren szkółki leśnej, w wersji Planu przekazanego do konsultacji społecznych został przypisany do strefy 4a. Jednakże po weryfikacji danych przestrzennych, teren obejmujący zabudowania należące do szkółki również przyporządkowano do strefy 4a. 2. Zapisy Planu w pełni respektują zalecenia opisane w Planie p.poż. stanowiący załącznik nr 7. Ponadto, należy podkreślić, że granice oraz zasady obowiązujące w 2 strefie nie uległy zmianom podczas opracowania korekty strefowania. 3. Uwaga jest zbyt ogólna niepozwalająca na weryfikację wskazanego zagadnienia. Należy jednak zaznaczyć, iż zgodnie z opisaną metodyką strefowania tereny nieleśne, w tym łąki zostały przypisane do strefy 4a.
636	Rada Gminy Białowieża	Strefowanie	mapa	Strefa IV jest bardzo nieczytelna.	Należy użyć innych kolorów kontrastowych, żeby wyraźnie było widać podstrefy a,b,c.	Uwzględniono	Zgłoszona uwaga dotycząca czytelności oznaczeń strefy 4 została uwzględniona w procesie redakcyjnym Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. W

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							odpowiedzi na potrzebę wyraźniejszego rozróżnienia podstref 4a, 4b i 4c dokonano modyfikacji kolorystyki mapy, tak aby zapewnić odpowiedni kontrast i czytelność graficznego przedstawienia strefowania. Zmiana ta ma na celu ułatwienie interpretacji mapy przez użytkowników dokumentu oraz zwiększenie przejrzystości informacji przestrzennej.
637	Koło Gospodyń Wiejskich "Hłubuczka" w Długim Brodzie	Rozdział: V. Instrumenty zarządzania / interesariusze	17	W dokumencie zastosowano niejasne pojęcie „interesariusze uśpieni” oraz wskazano szczegółowo wybrane instytucje i stowarzyszenia.	Tak ważny dokument powinien operować jasną, neutralną i precyzyjną terminologią. Pojęcie „uśpieni interesariusze” jest nieczytelne i brzmi negatywnie. W przypadku Kół Gospodyń Wiejskich określenie „uśpieni” jest nieadekwatne do inicjatyw realizowanych przez te organizacje.	Wyjaśniono	Zastosowanie pojęcia „interesariusze uśpieni” w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa miało na celu odzwierciedlenie różnorodności poziomów zaangażowania i wpływu poszczególnych grup społecznych i instytucji na proces zarządzania Obiektem. Termin ten został zaczerpnięty z literatury dotyczącej zarządzania partycypacyjnego i odnosi się do podmiotów, które nie wykazują aktywnego udziału ani wpływu na procesy decyzyjne, choć potencjalnie mogłyby go mieć. Zastosowanie tej klasyfikacji nie miało na celu wartościowania działalności żadnej z organizacji, w tym Kół Gospodyń Wiejskich, służącej do mapowania ich roli w procesie tworzenia i wdrażania Planu. W przypadku organizacji lokalnych, które realizują inicjatywy o charakterze społecznym, edukacyjnym czy kulturowym, ich aktywność może być istotna dla funkcjonowania Obiektu, jednak nie zawsze przekłada się bezpośrednio na wpływ na decyzje dotyczące ochrony przyrody czy zarządzania zasobami.
638	Koło Gospodyń Wiejskich "Hłubuczka" w Długim Brodzie	Rozwój zabudowy w strefie buforowej	53	Takie inwestycje produkują szkodliwe odpady, odór i zmieniają krajobraz.		Wyjaśniono	Plan zarządzania nie ingeruje w zasady dot. zabudowy w strefie buforowej.
639	Koło Gospodyń Wiejskich "Hłubuczka" w Długim Brodzie	Zagrożenia i bariery Rozprzestrzenianie się gatunków Obcych.	54	Wsparci dla gmin i mieszkańców strefy buforowej np. w kwestii koszenia i spalania nasion rozprzestrzeniających się gatunków inwazyjnych takich jak nawłóć S	Nawłóć powoduje zmianę naturalnego krajobrazu łąk i ogródków przydomowych, zabiera teren dla innych gatunków, w tym roślin zapewniających produkcję pyłku i nektaru dla pszczoł i trzmieli.	Wyjaśniono	Zapis dotyczący ograniczania rozprzestrzeniania się gatunków inwazyjnych, należy rozumieć jako element strategii ochrony przyrody w ramach zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, a nie jako deklarację wsparcia dla gmin czy mieszkańców. Plan zarządzania nie jest dokumentem wykonawczym ani operacyjnym, lecz strategicznym jego celem jest określenie zasad zarządzania Obiektem w sposób zapewniający zachowanie jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW). W związku z tym Plan nie ustanawia mechanizmów wsparcia finansowego, organizacyjnego ani technicznego dla podmiotów zewnętrznych, w tym społeczności lokalnych. Wskazanie działań związanych z usuwaniem gatunków inwazyjnych odnosi się głównie do obszaru Obiektu, gdzie ich obecność może zagrażać integralności ekosystemów leśnych i łąkowych, a tym samym wpływać negatywnie na realizację kryteriów wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa.
640	Koło Gospodyń Wiejskich "Hłubuczka" w Długim Brodzie	3.3.2 Promowanie zachowywania i tworzenia mozaikowatych struktur przyrodniczych sprzyjających migracji gatunków w strefie buforowej i szerszym otoczeniu Obiektu	84	Dodanie do listy gatunków inwazyjnych czeremchy amerykańskiej;	Niekontrolowana ekspansja tego gatunku na nieużytkach i terenach pozrębowych zakłóca naturalną sukcesję.	Wyjaśniono	Gatunek ten figuruje już na oficjalnej liście inwazyjnych gatunków obcych (IGO) prowadzonej przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska, jako średnio inwazyjny i szeroko rozprzestrzeniony na terenie Polski. Jego ekspansja, szczególnie na nieużytkach i terenach pozrębowych, zakłóca naturalne procesy sukcesji, ogranicza odnawianie się rodzimych gatunków drzew oraz wpływa negatywnie na strukturę i funkcjonowanie ekosystemów leśnych. W projekcie Planu i załącznikach do niego nie funkcjonuje żadna

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							dodatkowa lista IGO stworzona specjalnie na potrzeby Planu - jego zapisy opierają się na liście IGO opracowanej przez GDOŚ, nie ma więc potrzeby modyfikacji Planu.
641	Koło Gospodyń Wiejskich "Hłubuczka" w Długim Brodzie	5.3.1 Opracowanie zintegrowanej strategii rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej	95	Poszerzenie katalogu podmiotów współpracujących o Koła Gospodyń Wiejskich	Włączenie KGW wynika z wyjątkowej roli tych instytucji społecznych dla życia puszczańskich gmin. Są to bardzo aktywne organizacje społeczne, często jedyne w gminie. KGW odgrywają coraz większą rolę w funkcjonowaniu lokalnych społeczności. Członkowie KGW reprezentują różne zawody, między innymi nauczycieli. KGW współpracują ze szkołami, podejmują szereg inicjatyw na rzecz swojej miejscowości. Np. Nasze Koło „wywalczyło” pozostawienie we wsi bruku.	Uwzględniono	KGW zostały dodane do podmiotów współpracujących w działaniu 5.3.1
642	Koło Gospodyń Wiejskich "Hłubuczka" w Długim Brodzie	6.1.1 Ochrona dziedzictwa niematerialnego Puszczy Białowieskiej i upowszechnianie wiedzy o nim	100	Dodanie do katalogu podmiotów współpracujących Kół Gospodyń Wiejskich	KGW nie są typową organizacją pozarządową ale są najaktywniejszymi organizacjami społecznymi w sołectwach regionu	Uwzględniono	Dodano KGW jako podmiot współpracujący
643	Koło Gospodyń Wiejskich "Hłubuczka" w Długim Brodzie	6.1.2. Szkolenia administracji publicznej i doradztwo w zakresie uczestnictwa społeczności lokalnej w podejmowaniu decyzji	102	- Dofinansowania dla gmin i mieszkańców na tradycyjne drewniane ogrodzenia zamiast metalowych siatek i blaszanych płotów. - Dofinansowanie dla gmin i mieszkańców likwidację dachów z eternitu.	Krajobraz architektoniczny, wygląd wsi jest ważnym elementem rejonu Puszczy Białowieskiej i zapewnia jej atrakcyjność dla turystów szukających ciszy i wiejskiego, tradycyjnego budownictwa, bez azbestu	Nie uwzględniono	Zgłoszone postulaty dotyczące dofinansowania dla gmin i mieszkańców w zakresie wymiany ogrodzeń na tradycyjne drewniane oraz likwidacji dachów z eternitu odnoszą się do kwestii estetyki krajobrazu kulturowego i poprawy jakości życia lokalnych społeczności. Choć są to działania cenne z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego i atrakcyjności turystycznej regionu, wykraczają one poza zakres Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska.
644	Koło Gospodyń Wiejskich "Hłubuczka" w Długim Brodzie	6.4.1 Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w szkołach w rejonie Puszczy Białowieskiej	105	UWAGA: Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania co najmniej naszego województwa.	1 Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w szkołach w rejonie Puszczy Białowieskiej to stanowczo za mało.	Nie uwzględniono	Postulat rozszerzenia działań edukacyjnych na poziom wojewódzki, a nie tylko lokalny, odnosi się do ważnego aspektu budowania świadomości społecznej na temat ochrony Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest. Niemniej jednak Plan zarządzania koncentruje się na Obiekcie i jego bezpośrednim otoczeniu, a działania edukacyjne zostały zaplanowane w odniesieniu do szkół funkcjonujących w gminach położonych w rejonie Puszczy Białowieskiej. Zgodnie z zapisami działania 6.4.1, Plan przewiduje m.in.: współpracę z Podlaskim Kuratorium Oświaty i Ministerstwem Edukacji i Nauki, opracowanie materiałów edukacyjnych i platformy e-learningowej, wsparcie dla kół zainteresowań oraz włączanie placówek do Sieci Szkół Stowarzyszonych UNESCO.
645	Osoba prywatna	2.1.4 Historia	28	Historia pomija to jak mocno region był związany z użytkowaniem lasu.	To tutaj przez wieki pracowali leśnicy, bartnicy, smolarze, drwale i myśliwi, którzy swoją wiedzą i doświadczeniem kształtowali krajobraz, dbali o równowagę ekosystemu i przekazywali tradycje kolejnym pokoleniom. Ich codzienna praca nie tylko zapewniała środki do życia, ale także tworzyła niepowtarzalny charakter regionu i więź mieszkańców z lasem. Pominiecie tej historii w dyskusjach o planie zarządzania	Wyjaśniono	Zarys historyczny zawarty w Planie zarządzania został celowo ograniczony zgodnie z zaleceniami UNESCO, które wskazują na konieczność skupienia się na aspektach przyrodniczych i zarządczych mających bezpośredni wpływ na zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW) Obiektu. Rozszerzone informacje historyczne są dostępne w dokumentach pomocniczych publikowanych na stronie Instytutu Ochrony Środowiska – Państwowego Instytutu Badawczego (IOŚ-PIB).

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					lasem prowadzi do uproszczonego obrazu puszczy, ignoruje wkład ludzi w ochronę przyrody		
646	Osoba prywatna	Cel 1. Zachowanie niezaburzonych procesów ekologicznych	66	Cel pomija, to że człowiek musi kompensować zmiany klimatyczne, a zachowanie obecnych gatunków, nie jest kreacją bioróżnorodności, a jej utrzymaniem.	Brak działań aktywnych w tym zakresie ogranicza możliwość adaptacji ekosystemu do nowych warunków klimatycznych, zmniejsza odporność lasu na gradacje szkodników, pożary i ekstremalne zjawiska pogodowe. W konsekwencji, ograniczenie aktywnych działań ochronnych może prowadzić do stopniowej degradacji siedlisk, spadku liczebności cennych gatunków oraz utraty lokalnych funkcji ekosystemu, z którego zależy zarówno przyroda, jak i społeczność lokalna.	Wyjaśniono	Postulat dotyczący konieczności aktywnego przeciwdziałania skutkom zmian klimatycznych jest zrozumiały w kontekście ogólnych wyzwań ochrony przyrody. Niemniej jednak Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska nie jest dokumentem klimatycznym, lecz instrumentem strategicznym służącym zachowaniu Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW) Obiektu, zgodnie z kryteriami IX i X wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), na obszarze Obiektu obowiązuje zakaz prowadzenia cięć gospodarczych, co skutkuje wdrożeniem zasady ochrony biernej. W świetle dostępnych danych naukowych, od czasu wprowadzenia tej zasady nie zaobserwowano spadku różnorodności biologicznej, a wręcz przeciwnie — monitoringi wykazują poprawę stanu bioty porostów oraz wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów. W 2022 r. Puszcza Białowieńska została sklasyfikowana jako jeden z kompleksów leśnych o najwyższej kondycji zdrowotnej w kraju. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wyklucza prowadzenia działań ochronnych, lecz konkretnie je wskazuje, zarówno pod względem zakresu, jak i lokalizacji. Działania czynne są dozwolone m.in. w strefach 4a i 4b, zgodnie z zapisami zawartymi w załączniku nr 6 do Planu, który szczegółowo określa katalog możliwych interwencji. Obiekt pełni funkcję „żywego laboratorium” dla obserwacji procesów ekologicznych, a jego wartość przyrodnicza wynika z synergii procesów naturalnych oraz historycznej działalności człowieka. W tym kontekście, utrzymanie lasu w możliwie naturalnym stanie jest nie tylko zgodne z dokumentacją nominacyjną z 2014 r., ale również z zaleceniami misji UNESCO/IUCN z 2024 r., która jednoznacznie wskazała, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem.
647	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Strefowanie całkowicie pomija szereg istotnych czynników, jak i to, że to właśnie niektóre najcenniejsze części lasu trzeba aktywnie chronić, aby zostały zachowane dla przyszłych pokoleń zgodnie z konwencją z 1972 roku w sprawie dziedzictwa światowego.	Strefowanie całkowicie pomija szereg istotnych czynników, w tym fakt, że to właśnie niektóre z najcenniejszych części lasu wymagają aktywnej ochrony, aby mogły zostać zachowane dla przyszłych pokoleń zgodnie z Konwencją z 1972 roku w sprawie dziedzictwa światowego. Brak rozróżnienia między obszarami wymagającymi działań czynnych a tymi, które można pozostawić w ochronie biernej, prowadzi do degradacji najcenniejszych siedlisk, spadku liczebności rzadkich gatunków i utraty funkcji ekologicznych, które są niezbędne do utrzymania bioróżnorodności i równowagi ekosystemu. Tym samym strefowanie w obecnej formie nie realizuje w pełni	Wyjaśniono	Zarzut dotyczący pominięcia potrzeby aktywnej ochrony najcenniejszych części lasu jest nieuzasadniony. Plan zarządzania nie tylko dopuszcza, ale szczegółowo wskazuje działania ochronne, w tym czynne, wraz z lokalizacją i warunkami ich realizacji. Załącznik nr 6 do Planu zawiera katalog działań możliwych do prowadzenia m.in. w strefach 4a i 4b, takich jak koszenie, przeciwdziałanie sukcesji, usuwanie gatunków inwazyjnych, działania retencyjne czy ochrona siedlisk i gatunków zależnych od ingerencji człowieka.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					zobowiązań wynikających z międzynarodowych norm ochrony dziedzictwa przyrodniczego i społecznego.		
648	Lokalsi dla Puszczy			- w dokumencie pojawiają się fragmenty o „budowaniu akceptacji” i „wspólnym rozumieniu WUW”, ale nie ma: strategii komunikacji, planu przeciwdziałania dezinformacji, sposobu reagowania na lokalne konflikty (np. spory o drewno opałowe).		Wyjaśniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
649	Lokalsi dla Puszczy			spis treści nie zawiera punktów z kierunkami działań, przez co trudno się poruszać po dokumencie		Wyjaśniono	Przyjęta szczegółowość spisu treści ma stanowić pewien kompromis. Zbyt szczegółowa, zbyt rozbudowana struktura w spisie treści również stanowiłaby problem w jego praktycznym wykorzystaniu.
650	Lokalsi dla Puszczy			dokument jest zbyt długi i powiela treści łatwo dostępne w innych źródłach		Wyjaśniono	Zarzut dotyczący nadmiernej długości dokumentu oraz powielania treści dostępnych w innych źródłach został uwzględniony na etapie redakcji Planu zarządzania. Zgodnie z zaleceniami UNESCO, część opisowa została celowo ograniczona, a szczegółowe informacje uzupełniające — w tym dane historyczne, przyrodnicze i analityczne — zostały przeniesione do dokumentów pomocniczych, dostępnych m.in. na stronie Instytutu Ochrony Środowiska – PIB.
651	Lokalsi dla Puszczy			dokument powinien posługiwać się nazwą Obiekt Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, a nie Białowieża Forest w języku polskim jako obiegu podstawowym, bo czy np. w reklamach w Polsce ma się pojawiać np. sformułowanie "Białowieża Forest zaprasza"? Użycie nazwy Białowieża Forest odnosiło się do tworu transgranicznego, skoro więc plan niniejszy obejmuje tylko część polską, to nie jest konieczne używanie nazwy transgranicznej do celów zarządczych na terenie Polski. Być może w przyszłości, w sytuacji pojawienia się planu obejmującego oba obszary, należałoby przeprowadzić ponowną analizę kwestii nazewnictwa. Na ten moment i w zakresie części planu tylko dla Polski należy używać nazwy Puszcza Białowieska.		Wyjaśniono	Określenie „Białowieża Forest” jest nazwą stosowaną przez UNESCO w dokumentach międzynarodowych. Jej użycie w materiałach wynika z konieczności zachowania zgodności z dokumentacją UNESCO, jednak nie oznacza rezygnacji z polskiej nazwy „Puszcza Białowieska”. Zgodnie z decyzją UNESCO nr 38 COM 8B.12, Puszcza Białowieska została wpisana na Listę Światowego Dziedzictwa jako „Białowieża Forest”. Ze względu na międzynarodowy charakter Obiektu oraz jego rozpoznawalność poza granicami Polski, zdecydowano się na pozostawienie tej angielskiej nazwy. Nie oznacza to jednak, że w Polsce następuje zmiana nazewnictwa – „Puszcza Białowieska” pozostaje obowiązującym określeniem w języku polskim. Plan zarządzania nie nakłada również obowiązku stosowania oznaczeń z nazwą „Białowieża Forest”.
652	Lokalsi dla Puszczy			w przyjmowanym planie nie powinno się pojawiać sformułowanie, że Budżet Pełnomocnika jest "w przygotowaniu". Przyjęty dokument musi mieć zapewniony budżet na działania Pełnomocnika, co musi znaleźć odzwierciedlenie w samym dokumencie.		Wyjaśniono	Zapis dotyczący budżetu Pełnomocnika, wskazujący że „jest w przygotowaniu”, ma charakter informacyjny i odnosi się do etapu wdrażania Planu, a nie jego treści merytorycznej. Stworzenie i zabezpieczenie budżetu Pełnomocnika nie leży w gestii autorów Planu, lecz w kompetencjach instytucji odpowiedzialnych za jego wdrażanie.
653	Lokalsi dla Puszczy			Centrum Obiektu – dokument nie wskazuje, gdzie miałyby powstać. Postulujemy określenie miejsca na Centrum przed podpisaniem dokumentu oraz postulujemy, aby znalazło się ono w Gminie Białowieża.		Wyjaśniono	Plan nie wskazuje jednoznacznie lokalizacji Centrum Obiektu, pozostawiając tę decyzję do dalszych ustaleń i uzgodnień. Białowieża jest naturalnym kandydatem ze względu na swoje położenie, infrastrukturę i zasoby ludzkie. Ostateczna decyzja powinna uwzględniać potrzeby koordynacji działań oraz dostępność dla interesariuszy.
654	Lokalsi dla Puszczy			Żubr – plan nie wskazuje sposobów zarządzania populacją żubra, jednostek odpowiedzialnych oraz na potrzebę rozwiązywania konfliktów z żubrami wychodzącymi na pola.		Wyjaśniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
655	Lokalsi dla Puszczy			Tabela 1. Mapa Interesariuszy Planu jest niekompletna i niezrozumiała, powinna zostać zweryfikowana		Nie uwzględniono	Z treści uwagi nie wynika jakie elementy są niekompletne i niezrozumiałe. W związku z tym nie ma możliwości szczegółowego odniesienia się do niej.
656	Lokalsi dla Puszczy		25	Badania naukowe – wyrywkowe wymienienie badań naukowych jest zbędne, wystarczy wskazanie jednostek naukowych tu zlokalizowanych i ewentualnie wskazanie ogólnej liczby publikacji na temat Puszczy oraz odniesienie do bibliografii Puszczy		Wyjaśniono	Wskazanie wybranych badań naukowych w treści Planu zarządzania stanowi świadomy zabieg redakcyjny, wynikający z zaleceń UNESCO dotyczących ograniczenia części opisowej dokumentu oraz zwiększenia jego przejrzystości. Celem takiego

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							podejścia jest przedstawienie syntetycznego obrazu aktywności naukowej w regionie, bez nadmiernego rozbudowywania treści głównej Planu.
657	Lokalsi dla Puszczy		31	aspekty demograficzne – zbyteczne jest odniesienie się do Bieszczad. Brak za to odniesień do struktury wiekowej czy innych problemów demograficznych. Punkt ten zbyt szczegółowo pokazuje poszczególne gminy, nie przedstawia za to ogólnego obrazu regionu.		Wyjaśniono	Zawarte w Planie odniesienie do powiatu bieszczadzkiego ma charakter ilustracyjny i służy ukazaniu skali zjawiska niskiej gęstości zaludnienia w powiecie hajnowskim na tle innych regionów Polski. Tego rodzaju porównanie jest powszechnie stosowaną metodą prezentacji danych demograficznych, pozwalającą na lepsze zrozumienie specyfiki obszaru objętego Planem.
658	Lokalsi dla Puszczy		55 i 59	infografiki są nieczytelne i niejasne		Wyjaśniono	Infografika zawarta w Planie zarządzania została opracowana w sposób umożliwiający syntetyczne przedstawienie kluczowych barier w zarządzaniu Obiektem Światowego Dziedzictwa oraz oceny możliwości ich przezwyciężenia. Zastosowane elementy graficzne — takie jak kolorystyczna skala znaczenia (zielony, żółty, czerwony) oraz kierunkowe strzałki — są zgodne z powszechnie stosowanymi standardami wizualizacji danych i służą ułatwieniu interpretacji informacji. Infografika zawiera czytelne podziały na kategorie barier (polityczno-prawne, organizacyjne, finansowe, związane z interesariuszami), wraz z przypisanymi ocenami ich znaczenia oraz ikonami wskazującymi możliwość ich eliminacji. Tego rodzaju wizualizacja pozwala na szybkie zrozumienie struktury problemów zarządczych i ich hierarchii, co jest szczególnie istotne w dokumentach strategicznych.
659	Lokalsi dla Puszczy		68-69	na ten moment nie mogą być prowadzone działania mające na celu współpracę z Białorusią, dlatego nie kierunki z tym związane i podmioty współpracujące w postaci białoruskiego parku narodowego powinny być usunięte lub oznakowane przypisem ze wskazaniem właściwych kroków dyplomatycznych, by nie naruszać istniejącej sytuacji międzynarodowej –		Uwzględniono częściowo	Do planu w rozdziale 5 wprowadzono zapis dot.. aktualnych trudności we współpracy z instytucjami białoruskimi, ale wskazano, iż odgrywają one ważną rolę.
660	Lokalsi dla Puszczy		72	realizacja celu "Ochrona różnorodności..." nie przyczyni się do zniwelowania barier w otoczeniu polityczno-prawnym, w tym sytuacji geopolitycznej"., podobnie na str. 78.		Nie uwzględniono	Zawarta w uwadze informacja nie jest zgodna z rzeczywistością. Cel 2, dotyczący ochrony różnorodności biologicznej, należy interpretować w kontekście całości Planu, tj. łącznie z przypisanymi do niego działaniami oraz wskazanymi barierami, które jego realizacja ma niwelować. Cel ten, choć skoncentrowany na aspektach przyrodniczych, posiada bezpośrednie przełożenie na ograniczanie barier w otoczeniu polityczno-prawnym, w tym sytuacji geopolitycznej. Wdrażanie planów ochrony przyrody zgodnie z krajowymi i międzynarodowymi regulacjami, w tym z uwzględnieniem statusu Obiektu Światowego Dziedzictwa UNESCO, stanowi wyraz respektowania zobowiązań międzynarodowych i wzmacnia pozycję Polski jako państwa-strony Konwencji w zakresie ochrony dziedzictwa światowego. Ponadto, działania przewidziane w ramach celu 2 — takie jak wdrażanie planów ochrony w Białowieżskim Parku Narodowym, obszarze Natura 2000 oraz rezerwatach — przyczyniają się do uporządkowania systemu zarządzania, poprawy koordynacji planowania oraz zwiększenia świadomości interesariuszy. Tym samym cel ten oddziałuje również na bariery organizacyjne oraz te związane z użytkownikami i interesariuszami Obiektu. W związku z powyższym, ocena wpływu celu 2 na niwelowanie barier została dokonana w sposób uzasadniony i zgodny z logiką dokumentu strategicznego. Cele i działania należy analizować łącznie, z uwzględnieniem ich systemowego charakteru oraz wzajemnych powiązań.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
661	Lokalsi dla Puszczy		75	opracowanie ekspertyzy o niezgodnościach – taki dokument powstał w ramach opracowywania planu, nie ma więc potrzeby ponawiać tego zadania.		Uwzględniono częściowo	Działanie 2.2.1 zostało doprecyzowane, a jego obecne brzmienie umożliwia kontynuację analiz dotyczących zgodności planowanych zmian z obowiązującym prawem oraz celami ochrony Obiektu Światowego Dziedzictwa UNESCO. Warto podkreślić, że ekspertyza została opracowana w roku 2022, natomiast realizacja działania 2.2.1 przewidziana jest na cały okres funkcjonowania Planu zarządzania (po zmianach wynikających z konsultacji społecznych). Z tego względu należy uwzględnić możliwość zmiany sytuacji prawnej w tym czasie. Ponadto, istotne jest uwzględnienie nowych decyzji UNESCO dotyczących Obiektu, opublikowanych od roku 2022, które mają wpływ na kierunki działań ochronnych.
662	Lokalsi dla Puszczy		79	w polu "opis działania", w ostatnim punkcie uwzględniono wytyczne odnosnie korytarzy ekologicznych – jest to punkt nielogiczny – tworzone projekty korytarzy ekologicznych powinny uwzględnić istnienie form ochrony przyrody na poszczególnych obszarach kraju, ale plan zarządzania obiektem nie obejmuje swoim zakresem takich dokumentów i realizacja tego podpunktu powinna zostać usunięta ze wskazanych działań Pełnomocnika.		Uwzględniono	Uwaga została uznana za zasadną. Ostatni punkt został usunięty.
663	Lokalsi dla Puszczy		82	opis działań w części "przeprowadzenie analiz w celu identyfikacji czynników i barier" jest zbędny, ponieważ te czynniki w postaci sieci dróg i powstałego w ostatnich latach płotu granicznego zostało już określone przez ekspertów z IUCN, dlatego w punkcie tym powinny pozostać działania zmierzające do minimalizacji ich wpływu, a nie prowadzenie zbędnych analiz.		Uwzględniono	Uwaga została uznana za zasadną. Zdecydowano się na usunięcie wskazanego punktu.
664	Lokalsi dla Puszczy		82	w opisie działania "tworzenie zachęt" należałoby usunąć, a pozostawić samą edukację i współpracę z odpowiednimi służbami, ponieważ służby takie jak Straż Graniczna czy Wojsko opierają się na konkretnych wytycznych i katalogu zasad, a nie na dobrowolnych zachętach.		Wyjaśniono	Pojęcie tworzenia zachęt nie dotyczy tylko straży granicznej, ale wszystkich interesariuszy Obiektu.
665	Lokalsi dla Puszczy		92	ustanowienie punktu kontaktowego powinno być wskazane jako rola Centrum, nie jako oddzielny byt.		Wyjaśniono	Stwierdzenie nie wyklucza, że punkt kontaktowy będzie znajdował się w Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO. Wskazana jest jedynie potrzeba, a nie lokalizacja.
666	Lokalsi dla Puszczy		95	Opracowanie zintegrowanej strategii – istnieją już dokumenty strategiczne, rozwojowe, dla wszystkich poziomów, w tym ponadlokalny, tworzenie więc kolejnego dokumentu powielającego treści jest zbędne. Działanie 5.3.1. powinno zostać usunięte. Ponadto nie jest rolą Planu Zarządzania Puszczą tworzenie dokumentów dla innych podmiotów.		Wyjaśniono	Działanie 5.3.1 dotyczące opracowania zintegrowanej strategii rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej nie powiela istniejących dokumentów, lecz ma na celu ich integrację oraz zapewnienie spójności z celami ochrony wynikającymi ze statusu Obiektu Światowego Dziedzictwa.
667	Lokalsi dla Puszczy		99	Działanie 5.4.3 Wdrażanie zielonych zamówień publicznych – nieadekwatne do zakresu, jaki powinien obejmować Plan Zarządzania Obiektem. Jest to działanie zewnętrzne, niezwiązane z zadaniami Pełnomocnika i Zarządców, powinno być realizowane przez inne instytucje, poza wdrażaniem planu		Wyjaśniono	Działanie 5.4.3 dotyczące wdrażania zielonych zamówień publicznych jest adekwatne do celów Planu zarządzania, ponieważ wspiera realizację zasady zrównoważonego użytkowania Obiektu oraz promuje lokalne inicjatywy zgodne z jego Wyjątkową Uniwersalną Wartością. Choć wdrażanie zielonych klauzul w zamówieniach publicznych leży w kompetencjach samorządów i innych instytucji, Plan wskazuje to działanie jako element wspierający lokalne społeczności i przedsiębiorców, których działalność bazuje na zasobach Puszczy Białowieskiej.
668	Lokalsi dla Puszczy		101	zadania samorządów nie powinny być określane przez Plan Zarządzania Obiektem. Działania 6.1.2 i 6.2.1 mogą być postulatem, ale nie mogą być nakazane gminom. Podobnie działanie 6.4.1 nie może narzucać działań podlaskiemu Kuratorium Oświaty, może to przyjąć formę zalecenia/sugestii co najwyżej.		Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska nie ingeruje w zadania ani kompetencje instytucji publicznych, organów administracji czy jednostek samorządu terytorialnego. Jego celem nie jest narzucanie obowiązków, lecz wskazanie działań, które powinny zostać podjęte w celu realizacji wizji Obiektu w perspektywie roku 2050, zgodnie z jego Wyjątkową Uniwersalną Wartością. Wskazanie tych działań w dokumencie ma na celu zbudowanie spójnego systemu współpracy między

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							interesariuszami, który umożliwi skuteczne zarządzanie Obiektem i jego otoczeniem.
669	Lokalsi dla Puszczy		109	działanie "Rozpowszechnianie wiedzy..." jest niespójne z opisem działań. Upowszechnianie wiedzy o Obiekcie i jego znaczeniu jest innym zakresem działań niż działania wskazane w tabeli, jako skupione na wynikach badań, przy czym nawet nie napisano, o jakiego rodzaju badania chodzi. Rozpowszechnianie wiedzy o Obiekcie jest istotne, ale zakres w opisie działania powinien skupić się na upowszechnianiu, a nie na niezidentyfikowanych badaniach. Do upowszechniania wiedzy można użyć wyników danych naukowych, natomiast nie jest to sedno i całość wiedzy o Obiekcie.		Wyjaśniono	W przedstawionym działaniu 7.2.2 nie występuje niespójność pomiędzy tytułem a opisem. Rozpowszechnianie wiedzy o Obiekcie może odbywać się w różnych formach i zakresach — zarówno poprzez popularyzację wyników badań naukowych, jak i poprzez działania edukacyjne, promocyjne czy wykorzystanie przemysłów kreatywnych. Wyniki badań stanowią jedno z narzędzi służących upowszechnianiu wiedzy, szczególnie w kontekście interpretacji Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu.
670	Lokalsi dla Puszczy		111	wpisanie NID-u jako odpowiedzialnego za realizację działań z zakresu edukacji dla pracowników administracji na temat Obiektu wydaje się niewłaściwe i nieadekwatne do zakresu zadania i kompetencji NID-u.		Wyjaśniono	W ramach działania będą podejmowane różnorodne inicjatywy, takie jak: Opracowanie podręcznika dotyczącego Obiektów Światowego Dziedzictwa, w tym ochrony Białowieża Forest i możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego z uwzględnieniem jego wartości, Opracowanie narzędziownika dotyczącego zarządzania na obszarze Obiektu oraz w jego otoczeniu, uwzględniającego dobre praktyki z Polski i ze świata oraz jego promowanie. Realizacja tych działań może odbywać się we współpracy z różnymi podmiotami, w tym z NID, który posiada doświadczenie w zakresie ochrony dziedzictwa i może pełnić rolę merytorycznego partnera w procesie edukacji. Zakres działania nie narusza kompetencji instytucji, lecz wskazuje na potrzebę ich zaangażowania w działania wspierające skuteczne zarządzanie Obiektem.
671	Lokalsi dla Puszczy		111	Działanie "Utworzenie i utrzymanie ścieżki..." plan powinien przewidywać szersze działania mające na celu poprawę całej sieci szlaków turystycznych różnego rodzaju, a nie tylko stworzenie jednej ścieżki edukacyjnej. Jest to bardzo wąskie podejście, wnoszące zbyt mało w stosunku do oczekiwań i potrzeb w zakresie poprawy jakości oferty turystycznej Puszczy.		Wyjaśniono	Działanie 7.3.2 dotyczące utworzenia i utrzymania ścieżki edukacyjnej poświęconej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu nie wyczerpuje całości podejścia Planu do rozwoju oferty turystycznej. Jego zakres jest celowo skoncentrowany na edukacji o WUW, co nie wyklucza, że ścieżka może składać się z wielu elementów i być częścią szerszego systemu. Plan zarządzania przewiduje dodatkowe działania ukierunkowane na rozwój i poprawę jakości infrastruktury turystycznej, m.in.: opracowanie koncepcji tras turystycznych z głównymi i uzupełniającymi szlakami, rozwój zrównoważonej turystyki specjalistycznej i aktywnej, stworzenie „Bram do Puszczy Białowieskiej” jako centrów obsługi ruchu turystycznego, mapowanie usług ekosystemowych świadczonych przez Obiekt. Działanie 7.3.2 należy zatem traktować jako jeden z elementów kompleksowego podejścia do zarządzania ruchem turystycznym i edukacją na obszarze Obiektu, zgodnie z wizją Planu i jego celami ochrony.
672	Lokalsi dla Puszczy		113	– działanie 8.1.1. powinno wskazywać na wysoką jakość produktów, jakie powinny powstać w ramach działania, a ponadto powinno wskazywać na ekologiczny wymiar tworzonych materiałów (np. wykonanie z drewna o określonych parametrach i pochodzeniu, niestosowanie materiałów z tworzyw sztucznych).		Wyjaśniono	Działanie 8.1.1 nie wyklucza stosowania ekologicznych materiałów ani wysokiej jakości rozwiązań w zakresie identyfikacji wizualnej. Plan zarządzania pełni rolę dokumentu ramowego, którego celem jest wskazanie kierunków działań wspierających realizację wizji Obiektu w 2050 roku. Szczegóły dotyczące parametrów technicznych, materiałowych czy środowiskowych powinny zostać doprecyzowane na etapie wdrażania działania przez właściwe podmioty, z uwzględnieniem

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zasad zrównoważonego rozwoju oraz tożsamości krajobrazu Puszczy Białowieskiej.
673	Lokalsi dla Puszczy		125	Pełnomocnik nie może być członkiem Komitetu Sterującego, skoro podlega jego kontroli. Powinien brać udział w spotkaniach Komitetu na odrębnych zasadach.		Wyjaśniono	Zadaniem Komitetu Sterującego jest sprawowanie kontroli nad realizacją Planu zarządzania, ocena i akceptacja sprawozdań i raportów z wdrażania Planu oraz podejmowanie decyzji w sytuacjach kryzysowych. Pełnomocnik ds. zarządzania Obiektem jest wprawdzie odpowiedzialny za koordynowanie wdrażania Planu zarządzania oraz przygotowywanie sprawozdań i raportów, jednak nie odpowiada on za wszelkie aspekty związane z realizacją zadań przewidzianych w opracowanym dokumencie. Zatem nie można powiedzieć, iż Komitet Sterujący ocenia Pełnomocnika. Osoba zajmująca to stanowisko będzie miała najszerszą, najbardziej aktualną wiedzę na temat działań podejmowanych w obszarze Puszczy Białowieskiej, toteż jej udział w Komitecie Sterującym należy uznać za bardzo istotny z punktu widzenia realizacji celów działania Komitetu.
674	Lokalsi dla Puszczy		131	Budżet na stworzenie Centrum powinien zostać zweryfikowany lub oszacowany ponownie, ponieważ obecne ceny rynkowe sugerują, że może być to kwota niewystarczająca. Natomiast budżet pełnomocnika powinien zawierać środki na system zachęt/nagród/certyfikatów dla przedsiębiorców.		Wyjaśniono	Oszacowana kwota przeznaczona na inwestycje jaką jest Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa UNESCO ma charakter orientacyjny i zostanie doprecyzowana na etapie przygotowania projektu Centrum. Na potrzeby obecnego etapu szacunki finansowe oparto na modelu kosztowym remontu obiektu zlokalizowanego na terenie Puszczy z uwzględnieniem rezerwy na poziomie ok. 10 %. Zgodnie z zasadami zarządzania adaptacyjnego, wszystkie elementy finansowe i organizacyjne będą podlegały systematycznej weryfikacji i doprecyzowaniu na kolejnych etapach realizacji planu, dlatego budżet przeznaczony na tworzenie systemu zachęt, nagród oraz certyfikacji dla przedsiębiorców powinien zostać określony po wykonaniu analizy potrzeb finansowych interesariuszy.
675	Lokalsi dla Puszczy		140	błędna informacja o Pełnomocniku, że jeszcze nie został powołany.		Uwzględniono	Zapis został usunięty.
676	Osoba prywatna	Rozdział: V. Instrumenty zarządzania / interesariusze	17	Brak mieszkańców jako interesariuszy	Brak uwzględnienia mieszkańców w katalogu interesariuszy marginalizuje głos społeczności lokalnych, a także osłabia społeczną legitymizację całego dokumentu. Ich formalne włączenie zwiększyłoby poczucie współodpowiedzialności oraz akceptację dla podejmowanych działań ochronnych.	Wyjaśniono	Brak odrębnego wskazania mieszkańców jako interesariuszy w katalogu nie oznacza ich pominięcia w procesie planowania i wdrażania działań ochronnych. Społeczności lokalne są uwzględnione w dokumencie poprzez odniesienia do samorządów lokalnych, liderów lokalnych (takich jak sołtysi, przewodnicy, członkinie kół gospodyń wiejskich), lokalnych organizacji społecznych oraz przedsiębiorców działających na terenie Puszczy Białowieskiej. Włączenie tych grup w katalogu interesariuszy odzwierciedla ich realny wpływ na procesy zarządzania Obiektem oraz ich rolę w kształtowaniu lokalnej polityki ochrony przyrody. Takie ujęcie jest zgodne z podejściem stosowanym w dokumentach strategicznych, gdzie reprezentacja społeczności lokalnych odbywa się poprzez instytucje i osoby pełniące funkcje formalne lub nieformalne w strukturze społecznej regionu. Zatem głos mieszkańców nie został zmarginalizowany, lecz uwzględniony w sposób odpowiadający strukturze społeczno-instytucjonalnej obszaru Puszczy Białowieskiej. Dokument zakłada ich aktywne uczestnictwo w działaniach ochronnych poprzez mechanizmy współpracy, edukacji i komunikacji społecznej.
677	Osoba prywatna	2.1. 6 Społeczność lokalna	30	Należy uzupełnić charakterystykę społeczności lokalnej o szczegółową analizę sytuacji demograficznej oraz wynikające z tego potrzeby usług zdrowotnych i opiekuńczych, jak także o problem rosnącego bezrobocia w wyniku likwidacji zakładów wycinki i obróbki drzewnej	Powiat Hajnowski zamieszkuje wysoki odsetek osób starszych a także znaczna migracja ludzi młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska ma na celu wskazanie skutecznych mechanizmów ochrony i zarządzania dobrem, tak aby zachować jego Wyjątkową Uniwersalną Wartość (WUW). Dokument koncentruje się na aspektach mających bezpośredni wpływ na realizację tego celu,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
					społecznych obniża skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.		zgodnie z zaleceniami UNESCO, które wskazują na konieczność ograniczenia części opisowej i skupienie się na zagadnieniach kluczowych z punktu widzenia ochrony dziedzictwa. Z tego względu szczegółowa analiza sytuacji demograficznej, potrzeb społecznych czy lokalnych problemów gospodarczych — choć istotna z punktu widzenia polityki społecznej i rozwoju regionalnego — nie stanowi przedmiotu Planu. Problematyka wykluczenia społecznego, migracji czy bezrobocia może być przedmiotem uzupełniających strategii rozwoju lokalnego i dokumentów planistycznych na poziomie samorządowym, które powinny być komplementarne wobec Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa.
678	Osoba prywatna	Aktywność gospodarcza i Programowanie rozwoju	32-34	Część mieszkańców utraciła lub obawia się utraty pracy w sektorze leśnym. Powinno być zapewnione wsparcie dla mieszkańców w postaci szkoleń, dotacji i mikro kredytów na działalność w ekoturystyce, rzemiośle i usługach okoturystycznych.	Brak alternatywnych miejsc pracy może prowadzić do wyludnienia gminy; dywersyfikacja źródeł dochodu i zwiększy akceptację dla działań ochronnych. Wprowadzenie ograniczeń w gospodarce leśnej na terenie Puszczy Białowieskiej, wynikających z wymogów ochrony dziedzictwa UNESCO, spowodowało zmniejszenie zatrudnienia w sektorze drzewnym i usługach związanych z pozyskaniem drewna. Problem ten szczególnie dotyczy mieszkańców gmin puszczańskich, w których tradycyjnie praca w lesie stanowiła główne źródło utrzymania. Konieczne jest więc podjęcie działań kompensujących, które pozwolą przekierować lokalny potencjał gospodarczy w stronę nowych form aktywności zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju.	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska nie stanowi dokumentu o charakterze społeczno-gospodarczym i nie wpływa bezpośrednio na ograniczenie miejsc pracy w sektorze leśnym. Jego głównym celem jest wskazanie skutecznych mechanizmów ochrony dziedzictwa przyrodniczego zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, w szczególności zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW) Obiektu. Już w dokumentacji nominacyjnej z 2014 r., która określiła obecny zakres terytorialny Obiektu, jednoznacznie wskazano, że prowadzenie pozyskania drewna na cele gospodarcze na obszarze Puszczy Białowieskiej jest zabronione. Ograniczenia w gospodarce leśnej wynikają z międzynarodowych zobowiązań ochronnych, a nie z zapisów Planu zarządzania. Kwestie związane z dywersyfikacją źródeł dochodu, wsparciem dla mieszkańców w zakresie szkoleń, dotacji czy mikro kredytów, powinny być rozpatrywane w ramach polityk rozwoju regionalnego, programów społecznych oraz strategii samorządowych.
679	Osoba prywatna	Rozdział 4 – Strategia zarządzania	60-64	Wizja i cele mówią o „rozwoju zrównoważonym gmin Puszczy” oraz „wzmacnianiu tożsamości lokalnych wspólnot”. Należy dopisać jako cel szczegółowy: zapewnienie stabilnych warunków życia mieszkańców, w tym rozwój usług społecznych i przeciwdziałanie bezrobociu.	cele strategiczne (pkt 4.3, s. 62) odwołują się do lokalnego rozwoju, ale nie zawierają działań społecznych (opieka, rynek pracy). Dodanie tego celu uzupełni brakujący komponent społeczny.	Wyjaśniono	Zapisane w Planie działania w pełni odpowiadają na potrzebę uwzględnienia społecznego wymiaru zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, w tym zapewnienia stabilnych warunków życia mieszkańców. Choć cel ten nie został wyodrębniony jako osobny punkt strategiczny, jego realizacja jest integralną częścią szeregu działań przewidzianych w ramach Planu. Działania takie jak: 5.1.1 – opracowanie zasad zrównoważonego użytkowania Obiektu i doradztwo dla mieszkańców, 5.2.2 – doradztwo w zakresie przygotowania projektów służących rozwojowi społeczno-gospodarczemu gmin, 5.3.1 – opracowanie zintegrowanej strategii rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej, 5.4.2 – integracja społeczna i międzypokoleniowe usługi czasu wolnego, 6.1.1 – ochrona dziedzictwa niematerialnego i jego wykorzystanie w działaniach edukacyjnych i rozwojowych, — jednoznacznie wskazują na uwzględnienie komponentu społecznego, w tym przeciwdziałania wykluczeniu, wspierania aktywności lokalnej, rozwoju usług społecznych oraz wzmacniania tożsamości wspólnot lokalnych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
680	Osoba prywatna	4.2. Tworzenie zachęt finansowych w zakresie współdziałania na rzecz Obiektu Białowieża Forest		Brak właściwego finansowania zarządzania Obiektem, blokujący rozwój instytucjonalizacji, skoordynowanie działań ochronnych i innej działalności na obszarze Obiektu / Brak funduszy na spójną interpretację i promocję Obiektu oraz edukację o potrzebach zachowania jego wyjątkowej uniwersalnej wartości / Brak funduszu, który służyłby społeczności lokalnej i wspierał współdziałanie interesariuszy na rzecz zachowania Obiektu – takie bariery finansowe w zarządzaniu Białowieża Forest wymieniono w dokumencie UWAGA: W obecnym dokumencie brak informacji w jakim zakresie zachęty finansowe będą wspierać przedsiębiorców inwestujących i rozwijających lokalną agroturystykę, zajmujących się wyrobem lokalnych produktów spożywczych, rękodzieła oraz lokalnie działających przewodników turystycznych po puszczy i obszarze buforowym Projekt zawiera ogólne informacje na temat rozwoju turystyki zrównoważonej na obszarze Obiektu i wsparcia produktów lokalnych ale jest to informacja na bardzo dużym poziomie ogólności, trudno obecnie przewidywać czy w jakikolwiek sposób przełoży się to na wsparcie mieszkańców a nie tylko rolników wymienionych gmin, tereny te zamieszkuje coraz większa grupa ludzi, którzy nie są rolnikami ale są mieszkańcami	Należy zawrzeć w planie bardziej szczegółowe kierunki rozwoju, aby mieszkańcy (nie tylko rolnicy) / samorządy / stowarzyszenia / fundacje / inicjatywy obywatelskie dowiedzieli się z dokumentu na jakie wsparcie / rodzaj wsparcia będą mogli liczyć w bliższej i dalszej przyszłości Dokument powinien odpowiedzieć na pytania istotne z punktu widzenia turystyki i tworzenia miejsc pracy związanych z jej rozwojem. Obecnie drobni przedsiębiorcy prowadzący agroturystykę nie są wystarczająco wspierani a ten plan nie daje jednoznacznych zachęt do działania lub tworzenia planów rozwoju. Jest to szczególnie istotne jeśli ma być prowadzona turystyka zrównoważona: rodzaj turystyki, mający na celu zminimalizowanie negatywnego wpływu ruchu turystycznego na środowisko naturalne i kulturę lokalną, pomagając jednocześnie w generowaniu możliwości zatrudnienia dla lokalnych mieszkańców. Jej celem jest dostarczenie pozytywnych doświadczeń i korzyści społecznościom lokalnym, firmom turystycznym oraz samym turystom. Przy obecnie budowanych drogach nie powstaje sieć ścieżek rowerowych, co powinno być w obszarze Obiektu i Strefy Buforowej.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, zgodnie ze swoją funkcją, ma charakter dokumentu ramowego. Jego celem jest wyznaczenie kierunków działań służących zachowaniu Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu, a nie szczegółowe projektowanie instrumentów finansowych czy programów wsparcia społeczno-gospodarczego. Szczegółowe mechanizmy wsparcia — takie jak dotacje, mikrokredyty, szkolenia czy infrastruktura turystyczna — powinny być opracowywane na poziomie lokalnym, w ramach strategii rozwoju gmin, programów operacyjnych oraz projektów wdrażanych przez samorządy, organizacje pozarządowe i inne podmioty. Plan zarządzania wskazuje kierunki, które mogą być podstawą do projektowania takich działań, ale nie jest dokumentem operacyjnym w zakresie finansowania. Zatem brak szczegółowych zapisów o wsparciu dla konkretnych grup zawodowych czy inwestycji infrastrukturalnych nie wynika z pominięcia tych kwestii, lecz z charakteru dokumentu, który ma służyć jako punkt odniesienia dla dalszych, bardziej szczegółowych opracowań.
681	Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach	Streszczenie	7	Stwierdzenie „Mimo śladów ludzkiej obecności eksploatacja lasów była tu ograniczona, co pozwoliło zachować pierwotny charakter ekosystemu.” w naszej opinii jest nieprawdziwe.	W okresie I Wojny Światowej na terenie puszczy pozyskano 5 mln. m3 drewna, a w latach 1924-1929 firma „Centura” pozyskała 2,5 mln m3 drewna. W takim przypadku nie można mówić o pierwotnym charakterze ekosystemu, co najwyżej o zbliżonym do naturalnego.	Nie uwzględniono	Niezaprzeczalnym faktem jest, iż różne obszary Puszczy Białowieskiej podlegały antropopresji, również tej intensywnej. Z tego względu zapisano, iż zachowano pierwotny charakter ekosystemu, a nie pierwotne ekosystemy. Wykorzystane sformułowanie stosowane jest w wielu źródłach literaturowych.
682	Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach	Badania naukowe	26	Proponuje się doprecyzować zapis: „w 1921 r. utworzone zostało leśnictwo „Rezerwat”, które stanowiło początek parku narodowego (...)” o informację, że leśnictwo „rezerwat” zostało utworzone decyzją ówczesnej administracji leśnej, zarządzającej lasami Skarbu Państwa.	Pomija to wkład leśników w ochronę Puszczy Białowieskiej.	Nie uwzględniono	W dokumencie nie jest pomijana rola leśników. W jednym z rozdziałów opisano krótko historię tego wyjątkowego obszaru. Celem autorów nie było jednak przedstawienie pełnego kompendium wiedzy na temat historii Puszczy Białowieskiej. Zwrócono uwagę jedynie na najważniejsze elementy historii mające wpływ na obecny kształt Obiektu.
683	Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach	Historia	29	Stwierdzenie „(...) Puszcza Białowieska, poza terenem Białowieskiego Parku Narodowego, podlegała intensywnej eksploatacji w ramach gospodarki leśnej” należałoby zmienić na „(...) Puszcza Białowieska, poza terenem Białowieskiego Parku Narodowego, podlegała planowemu użytkowaniu w ramach gospodarki leśnej”.	Przez cały okres powojenny w nadleśnictwach Puszczy Białowieskiej, pomimo prowadzonych działań gospodarczych sukcesywnie wzrastały parametry opisujące lasy. W tym okresie rejestrowany był wzrost zasobności drzewostanów (a więc zwiększanie się przeciętnej ilości drewna na 1 ha), a od roku 1968 systematyczny wzrost średniego wieku. Zawarte w dokumencie określenie, w kontekście wcześniejszego akapitu omawiającego zniszczenia w puszczy w obu wojnach światowych, sugeruje jakoby w ramach gospodarki leśnej równie	Nie uwzględniono	W jednym z rozdziałów opisano krótko historię tego wyjątkowego obszaru. Celem autorów nie było jednak przedstawienie pełnego kompendium wiedzy na temat historii Puszczy Białowieskiej. Zwrócono uwagę jedynie na najważniejsze elementy historii mające wpływ na obecny kształt Obiektu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					intensywnie i destrukcyjnie użytkowano lasy Puszczy.		
684	Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach	Leśny Kompleks Promocyjny	43	W zdaniu „Zgodnie z zasadami trwałej i zrównoważonej gospodarki leśnej, w ostatnich dekadach funkcja produkcyjna (dochodowa) polskich lasów ulegała ograniczeniu na rzecz funkcji ochronnych i społecznych.” Proponuje się usunąć słowo „dochodowa”.	Zgodnie z obowiązującymi przepisami gospodarka leśna nie musi być dochodowa w rozumieniu przynoszenia zysku. Wystarczy pozostawić określenie funkcja produkcyjna.	Uwzględniono	Zmodyfikowano zapis. Obecne brzmienie: "Zgodnie z zasadami trwałej i zrównoważonej gospodarki leśnej, w ostatnich dekadach funkcja produkcyjna (ekonomiczna) polskich lasów ulegała ograniczeniu na rzecz funkcji ochronnych i społecznych."
685	Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach	Zagrożenia	49	W trzecim akapicie pada stwierdzenie, że przyczyną fragmentacji siedlisk jest „pozyskanie drewna”. Można się z tym zgodzić w przypadku cięć powierzchniowych (np. zręby czy infrastruktura liniowa). Proponuje się w tym miejscu użyć określenia „nielegalne lub wielkoskalowe pozyskanie drewna”.	Jest to budowa negatywnej narracji do wszelkich działań w wyniku których może być realizowane pozyskanie drewna nawet w bardzo małej skali. W chwili obecnej takie pozyskanie prowadzi BPN.	Nie uwzględniono	Pozyskanie drewna prowadzi do fragmentacji ekosystemów również w sytuacji, gdy jest ono legalne, tzn. realizowane zgodnie z obowiązującymi dokumentami. Zamierzeniem autorów nie jest określanie granicznej powierzchni pozyskania drewna, od której powoduje ono fragmentację ekosystemu. Co do zasady, zgodnie z wnioskiem renominacyjnym pozyskanie drewna może być realizowane w granicach Obiektu tylko i wyłącznie jako skutek uboczny czynnych działań ochronnych, na co wielokrotnie zwraca się uwagę w opracowanym dokumencie.
686	Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach	Pozyskiwanie drewna i usuwanie martwych drzew	52	Brak analizy zagrożeń wynikających z zaprzestania gospodarki leśnej.	Zaniechanie działań może doprowadzić do powstania drzewostanów jednogatunkowych (np. świerkowych także na siedliskach lasowych). Konsekwencją tego będzie zubożenie bioróżnorodności na poziomie gatunkowym i genetycznym. Takie analizy są prowadzone przez Wydział Leśny SGGW na powierzchniach badawczych założonych przez profesora Włoczewskiego.	Nie uwzględniono	Zgodnie z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN ochrona Puszczy Białowieskiej powinna być oparta o ochronę bierną. Wyjątek stanowią jedynie obszary z obiektywnych powodów wymagających czynnych działań ochronnych, co podkreślono w wielu fragmentach Planu zarządzania.
687	Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach	Niezrównoważony rozwój turystyki	53	Nie uwzględniono zagrożeń ze zwiększoną penetracją terenów leśnych związanych z ruchem turystycznym. W dalszej części dokumentu nie przedstawiono sposobów rozwiązania problemu.	Z jednej strony oczekuje się, że turystyka ma być motorem napędowym lokalnej gospodarki, a z drugiej stanowi poważne zagrożenie dla ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu.	Wyjaśniono	Zagrożenie wynikające ze zwiększonej penetracji terenów leśnych przez ruch turystyczny zostało uwzględnione w Planie zarządzania jako element niezrównoważonego rozwoju turystyki. Dokument nie tylko identyfikuje to ryzyko, ale również przedstawia konkretne działania mające na celu jego ograniczenie. Działanie 5.3.2 przewiduje opracowanie ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki, która uwzględnia konieczność ograniczenia presji na przyrodę wynikającej z ruchu turystycznego. Strategia ta ma służyć wypracowaniu spójnej polityki turystycznej, uwzględniającej zarówno potrzeby rozwoju lokalnego, jak i wymogi ochrony Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. Plan zakłada również monitorowanie wpływu turystyki na Obiekt oraz współpracę z samorządami, organizacjami społecznymi i sektorem turystycznym w celu wdrażania rozwiązań minimalizujących negatywne skutki nadmiernej penetracji terenów leśnych. W związku z tym, problem został rozpoznany i ujęty w strukturze działań Planu, zgodnie z jego ramowym charakterem.
688	Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach	Zarządzanie adaptacyjne	61	Zamieszczono cytaty w języku angielskim. Wskazane jest dodanie tłumaczenia na język polski.	Dokument sporządzany jest w języku polskim.	Uwzględniono częściowo	Cytat zamieszczony w języku angielskim został przetłumaczony na język polski. W miejscach, gdzie było to niezbędne ze względu na zachowanie precyzji odniesień lub zgodność z dokumentami źródłowymi, pozostawiono fragmenty w języku angielskim. Takie podejście jest zgodne z zasadami redakcyjnymi dokumentu sporządzanego w języku polskim.
689	Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach	Wdrażanie planów ochrony przyrody w obszarze Natura 2000 Puszcza Białowieska PLC 200004	73	W nowo opracowanych planach ochrony lub planach zadań ochronnych uwzględnienie wpływu na procesy naturalne i różnorodność biologiczną ograniczenia zakresu polowań wyłącznie do inwazyjnych gatunków obcych. Problem wprowadzenia zakazu polowań należy dokładnie przemyśleć pod kątem konsekwencji prawnych i finansowych (możliwość regulacji populacji i związane z tym szkody i odszkodowania);	Ograniczenie polowań spowoduje wzrost populacji zwierząt łownych, a tym samym zwiększy się presję zwierzyny na tereny rolnicze, co w konsekwencji przyniesie wzrost wypłacanych odszkodowań. Nie cały obszar Natura 2000 Puszcza Białowieska jest w Obiekcie UNESCO, część	Uwzględniono częściowo	1. Uwaga uwzględniona: Białowiecki Park Narodowy został uwzględniony jako podmiot współpracujący a nie podmiot odpowiedzialny za realizację zadania. 2. Nie ma podstaw do wprowadzenia wnioskowanej zmiany. Plan zarządzania zakłada stały monitoring zachodzących procesów. Wraz ze stwierdzeniem obiektywnych przesłanek wskazujących na

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				Opis działania nie powinien wskazywać obszaru Natura 2000 Puszcza Białowieska tylko część Obiektu poza BPN Z podmiotów odpowiedzialnych należy usunąć Białowieski Park Narodowy.	stanowi bufor. ZPZ dotyczy tylko tereny objętego granicami Obiektu Światowego Dziedzictwa. W tytule działania zaznaczono, że dotyczy obszaru poza BPN		konieczność zmian obowiązujących zasad, będzie możliwe wprowadzenie zmian w Planie zarządzania.
690	Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach	„Wdrażanie planów ochrony przyrody w rezerwatach Puszczy Białowieskiej”	74	W potencjalnych źródłach finansowania wpisano Budżet Lasów Państwowych.	Zgodnie z przepisami ustawy o ochronie przyrody, zadania związane z ochroną przyrody w lasach powinny być finansowane z budżetu państwa.	Uwzględniono częściowo	Usunięto zapis dot. finansowania działania 2.1.2 z budżetu PGL LP. Nie wprowadzono zmian dot. źródeł finansowania działania 3.1.1, gdyż dotyczy ono PGL LP jako zarządcy terenu. Nie wskazano uzasadnienia zmiany potencjalnych źródeł finansowania działania 3.2.1; 5.1.1; 8.1.2.
691	Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach	Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej	76	Należy wykreślić z podmiotów odpowiedzialnych Park Narodowy Puszczy Białowieskiej (Białoruś)	Plan dotyczy tylko części polskiej Obiektu.	Uwzględniono	Usunięto z podmiotów odpowiedzialnych Park Narodowy Puszczy Białowieskiej (Białoruś)
692	Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach	„Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej	75	Nie zaplanowano prowadzenia działań mających na celu spowolnienie spływu wód i ich zatrzymywanie w środowisku w strefie 4a. Wymaga to uzupełnienia.	Wyłączenie tej strefy z tego typu działań jest niezasadne. Spowolnienie spływu wody także w tej strefie będzie miało pozytywny wpływ na cały Obiekt.	Uwzględniono	Działanie 2.3.1 dotyczy również strefy 4a. Natomiast w strefie tej działania te powinny być przy możliwie dużym wykorzystaniu naturalnego lokalnego materiału (w pozostałych strefach wyłącznie przy wykorzystaniu lokalnego materiału). Zapisy doprecyzowano, aby nie budziły wątpliwości.
693	Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach	Zestawienie rekomendacji eksperckich	119	Rekomendacje dotyczące ochrony siedlisk, szczególnie wybranych siedlisk przyrodniczych nieleśnych nie uwzględnia niezbędnych działań na rzecz ochrony żubra. W całym dokumencie ochrona żubra i działania na rzecz tego gatunku są praktycznie pominięte.	Puszcza Białowieska jest ostoją największego stada tego gatunku w Polsce, które z braku bazy żerowej na jej terenie coraz częściej wychodzi na pola położone na jej obrzeżach.	Wyjaśniono	W uwadze nie przedstawiono propozycji nowych zapisów dot. ochrony żubra. W opracowanym dokumencie zaproponowano szereg działań odnoszących się do tego gatunku. Zostały one przedstawione m.in. w tabeli 6. Wskazano także działania związane z funkcjonowaniem korytarzy ekologicznych (np. 3.3.1; 3.3.2).
694	Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach	Zestawienie rekomendacji eksperckich	119	Działania wspierających populację rysia, skupiają się właściwie wyłącznie na ograniczeniu polowań na kopytne z możliwością polowań wyłącznie na gatunki inwazyjne. Zabrakło konkretnych propozycji jak poprawić bazę żerową tego drapieżnika w kontekście jego głównych preferencji (sarna) Nie ma żadnych propozycji poprawy warunków bytowych sarny.	Polowania na sarny (głównie kozły – oszczędzanie kóz) od kilku lat prowadzone są głównie na obrzeżach puszczy i poza nią. Ograniczenie polowań na ten gatunek nie przełożyły się na wzrost liczebności populacji rysia.	Wyjaśniono	W uwadze nie przedstawiono propozycji nowych zapisów dot. ochrony rysia. W opracowanym dokumencie zaproponowano szereg działań odnoszących się do tego gatunku. Zostały one przedstawione m.in. w tabeli 6. Wskazano także działania związane z funkcjonowaniem korytarzy ekologicznych (np. 3.3.1; 3.3.2).
695	Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach	Zestawienie rekomendacji eksperckich	117	Ochrona grzybów pirofilnych poprzez kontrolowane rozpalanie ognisk i wypalanie niewielkich powierzchni leśnych nie jest zgodna z polskim prawem. Zapis należy usunąć.	W lasach obowiązuje generalnie zakaz rozpalania ognia poza miejscami wyznaczonymi. Przepisy nie dopuszczają stosowania ognia jako działań ochrony czynnej w ekosystemach leśnych.	Uwzględniono	Zapis został usunięty z Planu.
696	Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach	Instrumenty finansowe	131	Zapis „Wdrażanie Planu będzie finansowane jak dotychczas ze środków Zarządców – Białowieskiego Parku Narodowego oraz PGL Lasów Państwowych” jest niezgodny z przepisami i powinien być zmieniony.	W przypadku nadleśnictw, możliwość wydatkowania środków Lasów Państwowych jest ściśle określona w przepisach, w szczególności ustawy o lasach. Zgodnie z przepisami nadleśnictwa realizują zadania ochrony czynnej jeśli koszt ich wykonania jest refundowany przez budżet państwa (zadania zlecone przez administrację).	Nie uwzględniono	W tabeli 8 przedstawiono szereg potencjalnych źródeł finansowania działań. Budżet PGL LP jest tylko jednym z nich. Z całą pewnością z tego źródła nie mogą być realizowane wszystkie działania, ale niektóre z nich z pewnością tak, bo związane są bezpośrednio z procesem zarządzania terenem. W tekście podkreślono, iż "wdrożenie Planu wymaga również dodatkowych nakładów finansowych".
697	Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach	Strefowanie		Prowadzenie granic stref po siatce kwadratów 100x100 metrów prowadzi do sztucznego podziału i przypadkowego przebiegu granic, nieodzwierciedlającego zmienności ekosystemów. Zamiast tej metody proponuje się podział po granicy oddziałów i wydzieleni leśnych.	Przyjęta metoda powoduje dużo błędów w zaliczeniu obszaru do właściwej strefy. Przykładowo obszary wymagające ochrony czynnej, takie jak pastwiska, łąki, role nie znalazły się lub znalazły się tylko częściowo w strefie 4 (obszary ważne w ochronie żubra). Strefowane ma być narzędziem dla zarządzających Obiektem i ma być możliwe do wykorzystania, ale przy tej metodzie jest nieprzydatne.	Nie uwzględniono	Aktualizacja strefowania została opracowana na podstawie danych PGL LP oraz RDOŚ w Białymstoku. Dane te były opracowywane przez różne podmioty, toteż przebieg granic wydzielanych w nich obszarów nie jest ze sobą zgodny. W celu uniknięcia wydzielania bardzo małych obszarów, wynikających jedynie z niedokładności danych źródłowych (nie są to dane o dokładności geodezyjnej), konieczna była ich generalizacja. Pierwszym rozważanym podejściem było wykorzystanie oddziałów leśnych. Niestety w praktyce okazało się, że są to zbyt duże obszary, nie odpowiadające mozaice ekosystemów Puszczy Białowieskiej. Z tego względu konieczne było zaproponowanie siatki o mniejszym

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							rozmiarze oczka. Należy podkreślić, iż siatka ta również nie ma charakteru granic geodezyjnych. Wskazuje jednak na przybliżony przebieg obszarów o różnych zasadach ochrony.
698	Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach	Strefowanie		Nie są jasne kryteria wydzielenia stref 3 i 4.	jako podstawę wyznaczenia strefy 3 wskazano projekt Planu Ochrony Natura2000 – niezgodność z zasadami zarządzania UNESCO. Dodatkowo, podczas przygotowywania PO wykonawcy nigdy nie omawiali tak szerokiej ochrony biernej, nie są znane powody takiego rozwiązania (brak transparentności dokumentu), co zostało zgłoszone w uwagach podczas konsultacji tego dokumentu do RDOŚ. Nie ma pewności w jakim kształcie PO zostanie zatwierdzony. - do strefy 3 zaliczono liczne drzewostany, które zgodnie z rekomendacjami misji UNESCO powinny być poddane czynnej przebudowie, w szczególności ograniczeniu gatunków iglastych na rzecz liściastych. - do strefy 4a – nie wszystkie obszary techniczne oraz otwarte (łąki, pastwiska itp.) zostały zaliczone do tej strefy, lub fragmenty takich obszarów nie zmieściły się do sztucznych kwadratów. - do podstrefy 4a włączono takie obszary jak: sukcesja, płazowina, halizna o łącznej powierzchni 157 ha. Zgodnie z dotychczasowymi uzgodnieniami z wykonawcą ZPZ, obszary takie miały pozostać do naturalnej regeneracji (w większości są to obszary po rozpadzie drzewostanów świerkowych w wyniku gradacji kornika). Zaliczono tu również 192 ha drzewostanów tzw. ponad stu letnich, które powinny znaleźć się w strefie 3. - do podstrefy 4b zaliczono drzewostany, w których udział drzew iglastych (sosna, świerk) wynosi >50%, rosnące na siedliskach lasowych (las, las mieszany, ols), w wieku poniżej 100 lat (drzewostany na siedliskach zdegradowanych)” – nie sprecyzowano jak wybrano drzewostany na siedliskach zdegradowanych? Taka cecha jest przypisana znacznie większej powierzchni drzewostanów w Puszczy niż zaliczono do podstrefy. - w jakim celu do podstrefy 4b włączono olsy? Z wcześniejszych uzgodnień wynika, że siedliska hydrogeniczne mają być w strefie 3. - niejasne jest w jaki sposób dokonano selekcji obszarów przydzielonych do strefy 4b, mającej jedynie 85 ha, podczas gdy kryteria jakie opisano pasują do ponad 3 tys. ha lasów wymagających aktywnego	Wyjaśniono	Przy opracowywaniu Planu zarządzania skorzystano z danych opracowanych w ramach prac nad Planem Ochrony Natura 2000, gdyż są to najnowsze dane dotyczące tego obszaru, a obowiązkiem Wykonawcy jest korzystanie z najbardziej aktualnych danych. Jednocześnie autorzy Planu mają na uwadze, że projekt Planu Ochrony Natura 2000 nie stanowi dokumentu ostatecznie zatwierdzonego, dlatego uznają dane udostępniane przez PGL LP poprzez BDoL za nadrzędne źródło informacji. Treść uwagi dotycząca włączenia drzewostanów, które powinny być poddane czynnej przebudowie jest zbyt ogólna, przez co nie jest możliwe zlokalizowanie i zweryfikowanie tych obszarów. Należy podkreślić, iż siatka kwadratów zastosowana przy korekcie strefowania nie ma charakteru granic geodezyjnych. Wskazuje jednak na przybliżony przebieg obszarów o różnych zasadach ochrony. Toteż istotne jest równoczesne odniesienie się zapisów dot. strefowania znajdujące się w rozdziale 6.4. Planu, które wskazują, iż tereny łąk czy pastwisk zostały przypisane do strefy 4a. Treść uwagi dotycząca włączenia obszarów sukcesji, płazowiny, halizny do strefy 4a jest zbyt ogólna, przez co nie jest możliwe zlokalizowanie i zweryfikowanie tych obszarów. Do strefy 4b nie zostały zaliczone olsy lecz drzewostany, w których udział drzew iglastych (sosna, świerk) wynosi > 50%, rosnące na siedliskach lasowych (las, las mieszany, ols), w wieku poniżej 100 lat (drzewostany, na siedliskach zdegradowanych). W kryterium wyznaczenia strefy 4b uwzględniono udział drzew iglastych (sosna, świerk) wynoszący > 50% na siedliskach zdegradowanych, które określają dane BDoL w polu stopień degradacji siedliska (degradation_cd), w których uwzględniono siedliska zniekształcone, przekształcone oraz zdegradowane, określone wartościami: Z1-Z3, D1-D3. Wydzielenie strefy 4c wynika wprost z zaleceń zawartych w raporcie z Misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, w którym rekomendowano wydzielenie następującej podstrefy: "a subzone with forest stands which do not have the structure and age class to qualify for inclusion in zone 3 but where natural regeneration is the preferred restoration method."

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					unaturalniania nie będących w strefie 1 i 2 (zgodnie z rekomendacją UNESCO). Można jedynie przypuszczać, że zaliczenie tych drzewostanów do strefy 4b ma charakter czysto subiektywny. Nie jest zrozumiałe, w jakim celu wyróżnia się strefę 4c? Jeśli jest to obszar poddany ochronie biernej, a tak wynika z zasad obowiązujących w podstrefie, to wyróżnianie tej strefy rozrzuconej pośród obszarów strefy 3 jest zabiegiem nieuzasadnionym merytorycznie i nosi znamiona manipulacji powierzchnią strefy 4. Zgodnie z dotychczasowymi ustaleniami, obszary poddane ochronie biernej miały być w strefie 3. Jeśli chcemy wyróżniać strefę 4c to jest to rozsądne rozwiązanie jedynie przy poprowadzeniu stref po granicach oddziałów z wyodrębnieniem części oddziałów nie wymagających interwencji – zgodnie w odpowiedzią eksperta IUCN na pytanie opublikowane w dokumencie IOŚ (Q&A z ekspertem...). Z zaproponowanych w projekcie dokumentu rozwiązań wynika, że sugestie eksperta IUCN nie zostały wzięte pod uwagę.		
699	Nadleśnictwo Browsk w Gruszkach	Metodyka opracowania korekty strefowania	134	Przyjęte granice udziału gatunków decydujące o zaliczeniu do strefy nie świadczą o naturalnym pochodzeniu drzewostanu ani o jego zgodności z siedliskiem. Ponadto nie jest wskazane czy chodzi o udział masowy (zawarty w Banku Danych o Lasach) czy udział powierzchniowy gatunków. Nie zróżnicowano także progu granicznego pomiędzy różnymi rodzajami siedlisk lasowych. Strefowanie nie powinno opierać się na danych tabelarycznych. Ponadto udział gatunków iglastych na różnych siedliskach lasowych powinien się różnić i być zdecydowanie mniejszy niż 50%.	W przypadku kierowania się udziałem masowym można doprowadzić do powstania w przyszłości drzewostanu niezgodnego z siedliskiem. Jeśli gatunki iglaste będą znajdowały się w drugim piętrze i podroście ich udział masowy może być niższy od pojedynczych starych drzew liściastych górnego piętra. W tej sytuacji po obumarciu górnego piętra pozostanie drzewostan złożony głównie z gatunków iglastych. Udział gatunków iglastych na poszczególnych siedliskach lasowych powinien być różny i na pewno nie powinien wynosić aż 50%.	Wyjaśniono	Proces aktualizacji stref w ramach Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska został przeprowadzony w oparciu o aktualne dane przestrzenne, kryteria przyrodnicze oraz zalecenia UNESCO i IUCN. Korekta strefowania uwzględnia najnowsze, najbardziej aktualne dane PGL LP (Bank Danych o Lasach) oraz dane udostępnione przez RDOŚ w Białymstoku, w tym opracowane w ramach procesu przygotowywania Planu ochrony obszaru Natura 2000. Wykorzystanie danych zebranych RDOŚ w Białymstoku było niezbędne, ponieważ obowiązkiem autorów Planu zarządzania było wykorzystanie najnowszych reprezentatywnych danych. W związku z tym, iż dane te były opracowywane przez różne podmioty, przebieg granic wydzielanych w nich obszarów nie jest ze sobą zgodny. W celu uniknięcia wydzielania bardzo małych obszarów, wynikających jedynie z niedokładności danych źródłowych (nie są to dane o dokładności geodezyjnej), konieczna była ich generalizacja. Pierwszym rozważanym podejściem było wykorzystanie oddziałów leśnych. Niestety w praktyce okazało się, że są to zbyt duże obszary, nie odpowiadające mozaice ekosystemów Puszczy Białowieskiej. Z tego względu konieczne było zaproponowanie siatki o mniejszym rozmiarze oczka. Należy podkreślić, iż siatka ta również nie ma charakteru granic geodezyjnych. Wskazuje jednak na przybliżony przebieg obszarów o różnych zasadach ochrony. Ponadto, kryteria przyjęte na etapie opracowywania aktualizacji strefowania mają charakter ekspercki, zostały zaczerpnięte z opracowania przygotowanego przez eksperta zewnętrznego.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
700	Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach	Działania dozwolone w poszczególnych strefach (tabela 10)	137-138	W strefie 3 i 4 powinna być możliwość prowadzenia polowań bez ograniczeń.	Zgodnie w wnioskiem renominacyjnym, polowania, a więc prowadzenie gospodarki łowieckiej jest zabronione tylko w strefie 1 i 2 Ograniczenie polowań jedynie do gatunków inwazyjnych spowoduje nieopłacalność prowadzenia gospodarki łowieckiej przez koła łowieckie, a tym w konsekwencji do rezygnacji z dzierżawy obwodów łowieckich. Spowoduje to zwiększenie szkód łowieckich w uprawach rolnych w sąsiedztwie oraz wewnątrz Obiektu. W opracowaniu brak wzmianki z jakich funduszy będą wypłacane odszkodowania rolnikom. Ponadto „porzucenie” przez myśliwych obwodów łowieckich ułatwi gatunkom obcym inwazyjnym rozprzestrzenianie się także na teren Obiektu, o to negatywnie wpłynie na zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości.	Nie uwzględniono	Ograniczenie polowań w Puszczy Białowieskiej stanowi realizację zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN zawartych m.in. w Raporcie z Misji z 2024 roku. W tym wyjątkowym obszarze należy dążyć do ochrony naturalnego przebiegu procesów ekologicznych, w tym również tych związanych ze zwierzyną.
701	Nadleśnictwo Browsek w Gruszkach			W projekcie ZPZ nie przedstawiono zasad zapewnienia bezpieczeństwa wzdłuż dróg, szlaków i obiektów turystycznych oraz zabudowy w całym Obiekcie w strefach 2, 3 i 4. Należy dopuścić możliwość pozyskania i sprzedaży drewna z usuniętych drzew niebezpiecznych w odległości do 50 metrów od krawędzi dróg, zabudowy czy infrastruktury. Obecnie nie ma spójności w polskiej części Obiektu w tym zakresie (BPN sprzedaje drewno z aktualnej strefy 2 podczas gdy nadleśnictwa nie mogą pozyskać nic w strefie 2 i 3).	Umożliwienie pozyskania drzew w takim buforze wpłynie na poprawę bezpieczeństwa, w tym pożarowego gdyż ograniczy się ilość biomasy drzewnej zalegającej przy drogach. Z przyrodniczego punktu widzenia takie działanie pozwoli uniknąć dodatkowych działań związanych z przemieszczaniem ściętych drzew w głąb lasu, co stanowi dodatkową ingerencję. Nie ograniczy to istotnie zasobów martwego drewna, które nie jest podejmowane w dalszych odległościach od dróg, lub pozostaje przy drogach w ilościach nie stwarzających dodatkowego zagrożenia. Będzie to również element zapewnienia ludności niezbędnego surowca opałowego.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zasady zapewnienia bezpieczeństwa wzdłuż dróg, szlaków i infrastruktury turystycznej zostały ujęte w Planie zarządzania w sposób zgodny z jego ramowym charakterem oraz z obowiązującymi reżimami ochronnymi. W pasie do 50 m od infrastruktury dopuszczono obalanie martwych drzew w strefach 1–3 (z pozostawieniem na gruncie), a w strefie 4 — w zależności od potrzeb — również ich usuwanie. Takie podejście uwzględnia zarówno konieczność zapewnienia bezpieczeństwa, jak i ochronę zasobów przyrodniczych.
702	Osoba prywatna	6.4 Strefowanie	133	Wnoszę o całkowite wyeliminowanie gospodarki leśnej z terenu obiektu - dotyczy stref 4b i 4c	Puszcza Białowieska jest doskonałym przykładem tego, że natura potrafi sobie poradzić sama kiedy jej na to pozwolimy. Od kilku lat widać, że las ten samoistnie się odnawia. Tymczasem gospodarka leśna, w tym wycinki tylko zakłóca proces regeneracji, który już trwa. Wprowadzanie znowu gospodarki leśnej do Puszczy Białowieskiej zaszkodzi temu niezwykle lasu i całej jego przyrodzie. Wycinki to nie tylko ingerencja w naturalne procesy, ale wiąże się również z płoszeniem zwierząt, a także innymi zniszczeniami, które wiążą się z wprowadzaniem ciężkiego sprzętu do usuwania ściętych drzew. Uważam, że Puszcza Białowieska powinna być wolna od takich zagrożeń i dlatego wnoszę o całkowity zakaz prowadzenia w strefach 4b i 4c	Nie uwzględniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz produktów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
							dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
703	Osoba prywatna	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		Wnoszę o wskazanie, że w strefach 1-4 nie można prowadzić rozbudowy dróg, które miałyby zwiększyć ich przepustowość	Wnoszę o to, aby Plan zabraniał rozbudowy dróg, w celu zwiększenia ich przepustowości. Mogłoby to doprowadzić do zwiększenia ruchu i prędkości poruszających się po puszczy pojazdów. Zwiększyłoby to ryzyko potrącenia dzikich zwierząt.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.
704	Osoba prywatna	Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu dla polskiej części Transgranicznego Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (2024).	Cały dokument	Wnoszę o wprowadzenie zakazu powstawania nowych i rozbudowy już istniejących dróg leśnych.	Plan powinien zabronić tworzenia nowych dróg leśnych. Takich dróg już jest w Puszczy Białowieskiej aż za dużo. Dodatkowo Plan powinien zakładać naturalne zarastanie starych, nieużytkowanych dróg - tak, aby las mógł znowu się na nich rozrastać.	Uwzględniono częściowo	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy. Zapisy w planie p.poż zostały doprecyzowane, tak aby nie budziły wątpliwości.
705	Osoba prywatna	Streszczenie	6	Niedoprecyzowana informacja, że w 1979 r. na liście UNESCO znalazła się Puszcza Białowieska, co może sugerować odbiorcę, że chodzi o cały obszar.	W 1979 roku wpisano obszar o powierzchni ponad 5 tys. ha w granicach Białowieskiego Parku Narodowego. Później, w 1992 roku, do obiektu włączono białoruską część Puszczy, tworząc transgraniczny obszar chroniony. W 2014 roku nastąpiło rozszerzenie polskiej części, co ostatecznie objęło cały polski fragment Puszczy.	Uwzględniono	Doprecyzowano zapis w Planie zarządzania.
706	Osoba prywatna	1.3 Interesariusze	18	Zmiana nazwy instytucji „Zarząd Dróg Powiatowych” na „Zarząd Dróg Powiatowych w Hajnówce”.	Nie istnieje taka instytucja jak Zarząd Dróg Powiatowych. Takie instytucje mają w nazwie miejscowość powiatową, w której się znajdują. Biorąc pod uwagę, że Puszcza Białowieska znajduje się na terenie powiatu hajnowskiego, można przypuszczać, że chodzi o Hajnówkę.	Uwzględniono	Doprecyzowano zapis w Planie zarządzania.
707	Osoba prywatna	2.1.5. Dziedzictwo kulturowe	29-30	Brak wymienienia tradycji lokalnych, jakimi są: pozyskiwanie opał, ziołolecznictwo, lokalne rzemiosło.	Plan akcentuje konieczność ochrony procesów ekologicznych i ograniczania działalności człowieka, lecz nie odnosi się wystarczająco do ochrony dziedzictwa kulturowego i społecznego mieszkańców. Tradycyjne formy współżycia z Puszcą – np. pozyskiwanie opału, ziołolecznictwo, lokalna turystyka czy rzemiosło – powinny być uznane za część dziedzictwa	Wyjaśniono	Ze względu na rekomendacje UNESCO w Planie ograniczono opisy ogólne, tak aby skupić się na celu dokumentu jakim jest zarządzania Obiektem aby zachować jego WUW.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					niematerialnego i chronione na równi z walorami przyrodniczymi.		
708	Osoba prywatna	2.1.6.Społeczność lokalna	31	Należy uzupełnić dane o aspektach demograficznych o aktualną strukturę wiekową mieszkańców zestawiając ją z przeszłością i ościennym obszarem.	Struktura wiekowa mieszkańców obszaru Puszczy Białowieskiej jest charakterystyczna dla tego regionu. Dlatego, aby w pełni zrozumieć procesy demograficzne jakie zachodzą w tym obszarze powinna być zawarta taka analiza.	Wyjaśniono	Ze względu na rekomendacje UNESCO w Planie ograniczono opisy ogólne, tak aby skupić się na celu dokumentu jakim jest zarządzania Obiektem aby zachować jego WUW.
709	Osoba prywatna	3.2 Bariery	58	„Zawiązana z interesariuszami i użytkownikami Białowieża Forest”. Powinno być „Związana z interesariuszami i użytkownikami Białowieża Forest”.	Dokument powinien być pozbawiony błędów piśmiennych.	Uwzględniono	Dokonano korekty w tekście.
710	Osoba prywatna	4.4 Rezultaty	64	Nie wymieniono drewna opałowego jako z wielu usług ekosystemowych świadczonych przez Puszcę Białowieską	Niewłaściwie sformułowane zdania – powinno wymienić wszystkie świadczenia, a nie tylko wybrane, zwłaszcza, że wymienione są dla nas mieszkańców najmniej ważne.	Nie uwzględniono	Rozdział dotyczy rezultatów wynikających ze skutecznego zarządzania Obiektem. Drewno opałowe nie może być pozyskiwane na cele gospodarcze z Obiektu, zgodnie z zapisami wniosku renomimacyjnego i rekomendacjami UNESCO.
711	Osoba prywatna	5.1 Kierunki i działania wypracowane partycypacyjne	105	„Zainicjowanie współpracy z Podlaskim Kuratorium Oświaty i Ministerstwem Edukacji i Nauki (...)”. Powinno być „Zainicjowanie współpracy z Podlaskim Kuratorium Oświaty i Ministerstwem właściwym ds. edukacji i nauki (...)”	Obecnie nie istnieje Ministerstwo Edukacji i Nauki, gdyż zostało ono w 2023 roku podzielone. Mając pod uwagę, że plan dotyczy okresu do 2050 roku istnieje ryzyko, że każdy kolejny rząd będzie zmieniał strukturę ministerstw.	Uwzględniono	Dokonano korekty w Planie zarządzania.
712	Osoba prywatna	6.2 instrumenty prawne	130	Uległ zmianie termin uchwalenia przez gminy planów ogólnych. Nie jest to koniec 2025 roku, a do końca pierwszej połowy 2026 r.	Ustawa z 4 kwietnia 2025 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw przesunęła termin uchwalenia planów ogólnych do 30 czerwca 2026 t.	Uwzględniono	Dokonano korekty w Planie zarządzania.
713	Osoba prywatna	6.3. Instrumenty finansowe	132	Brak funduszu na działania, jakie muszą podjąć puszczańskie nadleśnictwa związane z realizacją planu przeciwpożarowego (załącznik nr 7).	Plan przeciwpożarowy narzuca m.in. remonty wybranych dróg przeciwpożarowych, aby skrócić czas dojazdu do najdalej położonych części Obiektu. Już teraz są problemy finansowe Nadleśnictw z utrzymaniem tych dróg, które nie są w wystarczający sposób utrzymywane. Na moje pisma otrzymuję informacje, że mają ograniczone środki finansowe i naprawiają drogi głównie w okresie turystycznym. Nie może być tak, że wytyczne nie będą realizowane z powodu braku pieniędzy.	Nie uwzględniono	Zadania związane z realizacją planu przeciwpożarowego, w tym utrzymanie dróg dojazdowych, nie są nowym obowiązkiem wynikającym z Planu zarządzania, lecz kontynuacją działań już wcześniej przewidzianych w dokumentach operacyjnych i przepisach dotyczących ochrony przeciwpożarowej w lasach.
714	Osoba prywatna	11. Słownik pojęć	167	Należy dodać definicje pojęcia „budowa dróg”.	Pojęcie budowy drogi jest różnie interpretowane przez różnych interesariuszy. Aby w przyszłości nie dochodziło do problemów z remontami dróg kluczowych dla ruchu turystycznego, mieszkańców, jak i dojazdów pożarowych należy dodać definicję. Przykład Drogi Narewowskiej pokazuje, że różne podmioty mogą różnie interpretować to samo pojęcie.	Wyjaśniono	Pojęcie "budowa dróg" należy rozumieć poprzez wybudowanie drogi w miejscu, w której jej wcześniej nie było. Problemem natomiast jest z pewnością interpretacja pojęcia "modernizacji drogi". Niestety w polskim prawie nie ma obowiązującej definicji słowa "modernizacja". W Raporcie z Misji UNESCO pojęcie to zostało użyte na przykład w odniesieniu do modernizacji Drogi Narewowskiej, na której zmieniono nawierzchnię z gruntowej na asfaltową. Tak więc tego rodzaju prace z pewnością nie są dozwolone. Pojęcie modernizacji należy w tym wypadku odnosić do skutków jakie się z tym wiążą dla Obiektu i ekosystemów funkcjonujących w jego obrębie. W związku z brakiem jednoznacznej definicji nie jest możliwe jej zamieszczenie w słowniku w Planie zarządzania.
715	Osoba prywatna	Załącznik nr 7	60	OSP Orzeszkowo została włączona do KSRG, więc powinna znaleźć się w pierwszej tabeli.	OSP Orzeszkowo została włączona do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego (KSRG) 1 maja 2025 roku.	Wyjaśniono	Plan ppoż. został opracowany i zatwierdzony przez Ministra Klimatu i Środowiska przed wskazaną datą zmian. Z tego też względu nie znalazły one odzwierciedlenia w dokumencie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
716	Osoba prywatna	Załącznik nr 7	96	Na mapie została umieszczona napowietrzna linia energetyczna na odcinku Łozice (52.66362023649088N, 23.579957731034003E) - Topiło (52.637719317025855N, 23.622847041931713E) , która już nie istnieje, gdyż prąd jest przesyłany linią kablową podziemną.	Od 16 listopada 2016 r. od 17:32 przesył prądu odbywa się kablową linią podziemną na wskazanym odcinku. Od transformatora na terenie miejscowości nadal istnieją napowietrzne linie. Nie słyszałem, aby podziemne linie generowały pożary.	Wyjaśniono	Instytut Badawczy Leśnictwa opracował dokument na podstawie danych otrzymanych z nadleśnictw. Nie uwzględniały one niestety podziału na linie napowietrzne i podziemne. Z tego względu taki podział nie został uwzględniony również w opracowanym Planie ppoż. W przyszłości, na etapie aktualizacji dokumentu z pewnością warto taki podział wprowadzić w odniesieniu do całej sieci linii.
717	Osoba prywatna	Załącznik nr 7	99	Kolory zawarte w legendzie mapy nie do końca odzwierciedlają te na mapie – stan dojazdów pożarowych.	Dobry i zły stan w legendzie mają podobne kolory, tak jak zadowalający i średni, co utrudnia odczytanie.	Uwzględniono	Mapa jest elementem Planu ppoż. opracowanego i zatwierdzonego przez Ministra Klimatu i Środowiska wcześniej. W dokumencie ponownie wstawiono mapę przekazaną przez autorów opracowania dokładając starań, aby miała ona możliwie najlepszą jakość. Problemy z czytelnością mapy mogą wynikać w pewnym zakresie z wydruku lub ustawień konkretnego monitora.
718	Osoba prywatna	Załącznik nr 9	2	Następujące drogi, na których odbywa się nieograniczony ruch publiczny powinny znaleźć się w strefie 4a: - Łozice – Topiło (52.663564703226314N, 23.579917370161567E - 52.64098616247142N, 23.612222609364377E) wraz z pasem 10 m na wschód, gdzie przebiega infrastruktura wodociągowa, energetyczna i telefoniczna - Topiło – Piaski (52.63638525628646N, 23.622798571364925E - 52.64010520484122N, 23.537845602891625E) - Topiło – Topiło Czternaste (52.64010520484122N, 23.537845602891625E - 52.62636590510041N, 23.63778650230137E) - Wiluki – Krugłe (52.60960979595121N, 23.518637080681643E - 52.60882232574347N, 23.548229068378077E) - Czerlonka – Czerlonka Leśna (52.690515687310295N, 23.716990210151423E = 52.684620211196645N, 23.703398237895122E)	Zgodnie z przedstawionym podczas spotkań związanych z ogłoszeniem projektu planu drogi będą znajdować w strefie 4a. To są jedyne drogi dojazdowe do tych miejscowości – jest tu duży ruch, także wojskowy. Drogi powinny znajdować się w strefie 4a, aby ułatwić odkrzacanie okolicy, także poza drogą, aby nie dochodziło do zdarzeń ze zwierzętami leśnymi z powodu ograniczonej widzialności, co będzie stratą dla Puszczy Białowieskiej. Wcześniejsze koncepcje prezentowane na warsztatach obie drogi miały być prawie w całości w strefie 4. Ponadto, wzdłuż drogi przebieg infrastruktura techniczna, która może zostać uszkodzona przez korzenie drzew, związku z czym powinno na bieżąco odkrzacać te tereny, aby rozrósł się las, co może w przyszłości uniemożliwić wymianę kabli lub starych rur wodociągowych	Wyjaśniono	Zgodnie z zasadami strefowania, wszystkie pasy drogowe zostały przypisane do strefy 4a. W przypadku działań mających na celu zapewnienie dostępności i bezpieczeństwa, należy jednak uwzględnić, przez którą strefę przebiega dana droga. W zależności od strefy, w pasie do 50 m od drogi możliwe jest usunięcie martwego drewna (w strefach 4a i 4b) lub jedynie jego obalenie bez usuwania (w strefach 1–3).
719	Osoba prywatna	Załącznik nr 9	2	Linia kolejowa Hajnówka – Topiło, na której jeździ wąskotorowa kolejka leśna powinna znaleźć się w strefie 4a. (52.73624592954827N, 23.606077053833406E - 52.63845296086666N, 23.62225746446148E)	Skoro nieczynna linia kolejowa Hajnówka – Białowieża znalazła się w strefie 4a (jednocześnie wyłączając się z innych stref), to także ta powinna znaleźć zwłaszcza, że od maja do października normalnie działa.	Uwzględniono	Uwaga została uwzględniona, dokonano korekty w celu uwzględnienia opisanej linii kolei wąskotorowej do strefy 4a.
720	Osoba prywatna	Załącznik nr 9	2	Budynek gospodarczy związany z utrzymaniem obiektów turystycznych (52.638460455229435N, 23.620299702420073E) oraz kapliczka ekumeniczna (52.636841044608744N, 23.622094478569522E) powinny znaleźć się w strefie 4a, tak jak ich najbliższe otoczenie (do 50 m).	Budynki nie powinny znajdować się w strefach bardziej rygorystycznych niż 4a, gdyż nie powinno być ograniczeń w jej utrzymaniu. Powinna być możliwość usuwania drzew, które mogą niszczyć budynek oraz kosić zakrzaczenia, aby nie doszło do jego pożaru. Natomiast kapliczka jest miejscem kultu religijnego, które musi być na bieżąco utrzymywane oraz zabezpieczone przed możliwością jej zniszczenia przez drzewo.	Wyjaśniono	Wskazane obiekty, znajdują się w strefie 4a. Zgodnie z opisaną w Planie metodyką korekty strefowania, obszary nieleśne (tereny techniczne związane z utrzymaniem obiektu) w tym budynki zostały przypisane do strefy 4a.
721	Osoba prywatna	Załącznik nr 9	2	Od dróg, na których odbywa się nieograniczony ruch publicznych w odległości do 50 m powinna być strefa 4a pod warunkiem, że na jej terenie nie znajdują się rezerваты, BPN, pomniki przyrody oraz drzewostany stuletnie	Ze względów bezpieczeństwa dla sił ratowniczych przy drogach, powinny być wycinane martwe drzewa w pasie 50 m od dróg wraz z przeznaczeniem na opał wyłącznie dla mieszkańców Puszczy Białowieskiej. Wciąganie tych drzew z powrotem do lasu powoduje, że ciężki sprzęt niszczy ściółkę, runo i poszycie leśne,	Nie uwzględniono	Zgodnie z opisaną w Planie metodyką korekty strefowania, obszary nieleśne (tereny techniczne związane z utrzymaniem i udostępnieniem obiektu) zostały przypisane do stref 4a. W przypadku działań mających na celu zapewnienie dostępności i bezpieczeństwa, należy jednak uwzględnić, przez którą strefę przebiega dana droga. W zależności od strefy, w pasie do 50 m od drogi możliwe jest usunięcie martwego drewna (w strefach 4a i 4b) lub jedynie jego obalenie bez usuwania (w strefach 1–3).

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					gdyż drzewo nie jest przedmiotem, które można wziąć do ręki i sobie wnieść do lasu. Ponadto, obecnie w wielu miejscach przy drogach występuje nadmiar martwego drewna niz na terenach oddalonych od dróg.		
722	Stowarzyszenie-Regionalny Oddział Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem „Jesteśmy razem”	6.4 Strefowanie	133	Wnoszę o całkowite wyeliminowanie gospodarki leśnej z terenu obiektu - dotyczy strefy “4b” i “4c”	Puszcza Białowieńska to jeden z ostatnich naturalnych lasów nizinnych w Europie, wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO ze względu na unikalne procesy przyrodnicze i wyjątkową bioróżnorodność. Obszar ten nie tylko chroni zagrożone gatunki, ale też ma ogromne znaczenie dla zdrowia ludzi – dzika przyroda wpływa korzystnie na jakość powietrza, klimatu i naszego dobrostanu psychicznego. Prowadzenie gospodarki leśnej, nie służy renaturalizacji – lecz utrwała produkcyjny charakter lasu. W Puszczy, która potrafi regenerować się samodzielnie, ingerencję w naturalne procesy nie są potrzebne. Puszczy Białowieńska już jest przedzielona zaporą na granicy Polski i Białorusi, co jest dla niej wystarczającym zagrożeniem. Ze względu na to, powinniśmy poczynić wszelkie starania, aby wyeliminować wszystkie inne zagrożenia - a do nich można zaliczyć gospodarkę leśną. W związku z tym wnosimy o całkowite wyeliminowanie ze stref 4b i 4c gospodarki leśnej, aby chronić naturalne procesy, bioróżnorodność.	Wyjaśniono	Zgodnie z ustawą z dn. 28 września 1991 roku o lasach (z późniejszymi zmianami) przez gospodarkę leśną należy rozumieć "działalność leśną w zakresie urządzania, ochrony i zagospodarowania lasu, utrzymania i powiększania zasobów i upraw leśnych, gospodarowania zwierzyną, pozyskiwania - z wyjątkiem skupu - drewna, żywicy, choinek, karpiny, kory, igliwia, zwierzyny oraz płodów runa leśnego, a także sprzedaż tych produktów oraz realizację pozaprodukcyjnych funkcji lasu". Jest to bardzo szeroka definicja, obejmująca również czynne działania ochronne. Plan zarządzania nie pozwala na prowadzenie pełnej, tradycyjnej gospodarki leśnej. Możliwe jest jedynie prowadzenie czynnych działań ochronnych, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk oraz związanej z nimi różnorodności biologicznej. Czynna ochrona jest niezbędna m.in. na terenach nieleśnych, takich jak łąki wymagające regularnego koszenia, oraz na wybranych obszarach leśnych, gdzie działania ochronne wspierają naturalne procesy przekształcania drzewostanów w kierunku lepiej dostosowanym do warunków siedliskowych. Skutkiem ubocznym tych działań może być pozyskanie drewna, które może zostać przeznaczone do sprzedaży. Taka możliwość dotyczy wyłącznie stref 4a (w skład której wchodzi m.in. obszary nieleśne, obszary kulturowe, pas graniczny) i 4b, obejmujących łącznie powierzchnię 1 912,06 ha. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego na terenie Puszczy Białowieńskiej nie jest możliwe celowe pozyskiwanie drewna. Z tego względu opracowany na podstawie zaleceń UNESCO Plan zarządzania jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na obszarze Obiektu. Podsumowując – typowa gospodarka leśna nie jest prowadzona na obszarze Obiektu, a wszelkie pozyskanie drewna może mieć miejsce wyłącznie jako efekt uboczny działań ochronnych, zgodnych z celami i zasadami zarządzania obszarem Światowego Dziedzictwa.
723	Stowarzyszenie-Regionalny Oddział Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem „Jesteśmy razem”	załącznik 6. Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach		Wnoszę o wskazanie, że w strefach 1-4 nie można prowadzić rozbudowy dróg, w celu zwiększenia ich parametrów funkcjonalno-użytkowych	Wnosimy o uwzględnienie zakazu rozbudowy istniejącej infrastruktury drogowej w sposób prowadzący do zwiększenia jej przepustowości. Tego rodzaju działania mogą skutkować intensyfikacją ruchu oraz wzrostem średnich prędkości przejazdów, co bezpośrednio przekłada się na zwiększone ryzyko kolizji z dzikimi zwierzętami. W warunkach obszaru cennego przyrodniczo, jakim jest Puszcza Białowieńska, stanowiłoby to poważne zagrożenie dla zachowania bezpieczeństwa gatunków objętych ochroną, a także osób poruszających się pieszo lub innymi środkami transportu niz samochody.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
724	Stowarzyszenie-Regionalny Oddział Polskiego Towarzystwa Walki z Kalectwem „Jesteśmy razem”	Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu dla polskiej części Transgranicznego Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (2024).		Wnoszę o wprowadzenie zakazu powstawania nowych i rozbudowy już istniejących dróg leśnych.	Należy wykluczyć możliwość poszerzania oraz udrażniania nieużytkowanych od lat dróg leśnych, nawet pod pretekstem zapewnienia bezpieczeństwa pożarowego. Należy również uniemożliwić powstawanie nowych dróg leśnych, których budowa ingerowałaby w przyrodę Puszczy Białowieskiej.	Uwzględniono częściowo	Zgodnie z zapisami zawartymi w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie jest niedozwolona. Wynika to wprost z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym w zakresie zapewnienia przejezdności dróg przeciwpożarowych, co wynika z konieczności zachowania odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa pożarowego i bezpieczeństwa granicy. Zapisy w planie p.poż zostały doprecyzowane, tak aby nie budziły wątpliwości.
725	Instytut Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk	Plan	53, 66, 71, 78, 91, 99, 106, 112	Niezwykle istotne jest wspólne wypracowanie z lokalnym samorządem pewnych standardów i zaleceń dotyczących planowania przestrzennego, przynajmniej w strefie buforowej w centrum Obiektu (Białowieża, Pogorzelce, Teremiski, Budy i Masiewo), na przykład: określenie procentu gruntów, które nie mogą zostać zurbanizowane, wysokości zabudowy, stylu ogrodzeń, a także zapewnienie, że strefa dla orlika i inne ważne dla ochrony przyrody tereny nie zostaną w żaden sposób zabudowane.	„Rozwój zabudowy w strefie buforowej” jest wymieniane jako istotne zagrożenie; jednak Plan nie zakłada przygotowania zaleceń w tym temacie (patrz załącznik 10 strona 9). Przygotowanie takich zaleceń jest ważne dla osiągnięcia Celu 5, a także wsparcia osiągnięcia Celu 6.	Nie uwzględniono	Wskazane w uwadze zagadnienie zostało uwzględnione w Planie zarządzania poprzez działania ukierunkowane na wspieranie samorządów w procesach planowania przestrzennego, w szczególności w kontekście ochrony krajobrazu i zrównoważonego użytkowania Obiektu. Działania takie jak 5.1.1 (opracowanie zasad zrównoważonego korzystania z zasobów Puszczy Białowieskiej) oraz 5.2.1 (wsparcie eksperckie dla administracji publicznej w procesach planowania rozwoju i podejmowania decyzji) tworzą ramy dla współpracy z lokalnymi samorządami, w tym dla wypracowania standardów dotyczących zagospodarowania przestrzennego w strefie buforowej. Plan zarządzania, zgodnie ze swoją funkcją, nie narzuca rozwiązań planistycznych, lecz wskazuje kierunki działań, które powinny zostać podjęte w celu realizacji wizji Obiektu w 2050 roku.
726	Instytut Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk	Plan	121, 128, 172	Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia lasu i przeciwdziałania pożarom nie powinien pozwalać na wywożenie z Obiektu drzew pod żadnym pozorem „W bliskim sąsiedztwie linii energetycznych zaleca się obalanie martwych drzew (z pozostawieniem na gruncie) w strefach 1 – 3, a w strefie 4 w zależności od potrzeb obalanie (z pozostawieniem na gruncie) lub usuwanie oraz rozważenie możliwości prowadzenia energetycznych linii przesyłowych pod ziemią„ oraz „W pasie szerokości do 50 m przy drogach publicznych, drogach leśnych dopuszczonych do ruchu publicznego, szlakach turystycznych i elementach infrastruktury turystycznej, zgodnie z procedurą oceny ryzyka stosowaną przez Zarządców Obiektu dopuszcza się obalanie martwych drzew (z pozostawieniem na gruncie) w strefie 1-3, a w strefie 4 w zależności od potrzeb wynikających ze względów bezpieczeństwa również ich usuwanie.”	Na niektórych obszarach Obiektu odnotowuje się wciąż deficyt martwych drzew. Dopuszczone powinno być co najwyżej ich przemieszczanie np. w wypadku sąsiedztwa linii energetycznych, ale nie wywożenie poza Obiekt.	Wyjaśniono	Zasady określone w Planie przeciwpożarowego zabezpieczenia lasu nie przewidują wywożenia drzew z Obiektu jako działania standardowego. Wskazane zapisy dotyczące możliwości usuwania martwych drzew w strefie 4 w zależności od potrzeb wynikających ze względów bezpieczeństwa odnoszą się do sytuacji wyjątkowych, takich jak zagrożenie dla infrastruktury czy ludzi, i są zgodne z obowiązującymi reżimami ochronnymi.
727	Instytut Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk	Plan	123	Przykład budowy ścieżki rowerowej łączącej Białowieżę z Hajnówką powinien zostać usunięty.	Obiekt charakteryzuje się wysokim stopniem pofragmentowania przez drogi i ścieżki. Istnieje kilka tras rowerowych pomiędzy Hajnówką a Białowieżą i absolutnie nie ma potrzeby budowy nowej ścieżki rowerowej łączącej Białowieżę z Hajnówką. Lepszym rozwiązaniem byłoby oznakowanie kilku tras oraz wykorzystanie istniejących ścieżek, zgodnie z celami zrównoważonego rozwoju planu. Inicjowanie i wspieranie powstawania atrakcji turystycznych i edukacyjnych powinno koncentrować się na podkreślaniu unikalnych wartości Puszczy, a nie na jej przekształcaniu.	Uwzględniono	Przykład został usunięty z Planu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
728	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych.Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu.W przypadku Puszczy Białowieńskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań.Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej.W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego.Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
729	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieńska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieńskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieńskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieńskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022).

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
730	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
731	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy Burowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
732	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowią podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
733	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
734	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
735	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
736	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
737	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
738	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
739	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
740	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
741	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
742	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
743	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
744	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
745	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
746	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
747	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
748	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
749	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
750	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
751	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
752	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
753	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
754	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
755	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
756	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
757	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
758	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
759	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
760	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
761	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
762	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
763	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
764	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
765	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
766	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
767	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
768	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieńskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
769	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieńska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieńskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieńskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieńskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
770	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
771	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
772	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
773	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
774	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
775	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
776	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
777	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
778	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
779	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
780	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
781	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
782	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
783	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
784	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
785	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
786	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
787	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
788	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
789	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
790	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
791	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
792	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
793	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
794	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
795	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
796	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
797	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperti wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
							wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
798	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
799	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
800	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
801	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
802	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
803	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
804	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
805	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
806	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
807	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
808	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
809	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
810	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
811	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
812	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
813	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
814	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
815	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
816	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
817	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
818	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
819	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
820	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
821	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
822	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
823	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
824	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieńskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
825	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieńska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieńskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieńskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieńskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
826	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
827	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
828	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
829	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
830	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
831	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
832	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieńskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
833	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieńska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieńskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieńskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieńskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
834	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
835	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
836	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
837	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
838	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
839	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
840	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
841	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
842	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
843	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
844	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
845	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
846	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
847	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
848	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
849	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
850	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
851	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
852	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
853	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
854	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
855	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
856	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
857	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
858	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
859	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
860	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
861	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
862	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
863	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
864	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
865	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności.W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska.Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
866	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
867	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
868	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
869	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
870	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
871	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
872	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
873	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
874	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
875	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
876	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
877	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
878	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
879	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
880	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieńskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
881	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieńska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieńskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieńskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieńskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
882	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
883	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
884	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
885	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
886	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
887	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
888	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
889	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
890	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
891	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
892	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
893	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
894	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
895	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
896	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieńskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
897	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieńska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieńskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieńskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieńskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
898	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
899	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
900	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
901	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
902	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
903	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
904	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
905	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
906	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
907	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
908	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
909	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
910	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
911	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
912	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
913	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
914	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
915	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
916	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
917	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
918	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
919	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
920	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieńskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
921	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieńska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieńskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieńskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieńskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
922	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
923	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
924	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
925	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
926	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
927	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
928	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieńskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
929	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieńska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieńskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieńskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieńskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
930	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
931	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
932	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
933	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperti wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
934	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
935	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy podkreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
936	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
937	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
938	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
939	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
940	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
941	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
942	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
943	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
944	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
945	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
946	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
947	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
948	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
949	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
950	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
951	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
952	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
953	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
954	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
955	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
956	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
957	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
958	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
959	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
960	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
961	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
962	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
963	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
964	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
965	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
966	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
967	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
968	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieńskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
969	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieńska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieńskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieńskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieńskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
970	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
971	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
972	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
973	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
974	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
975	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
976	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
977	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
978	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
979	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
980	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
981	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
982	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
983	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
984	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
985	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
986	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
987	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
988	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
989	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
990	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
991	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
992	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
993	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
994	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
995	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
996	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
997	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
998	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
999	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1000	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedstawiane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1001	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1002	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1003	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renowacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1004	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1005	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1006	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1007	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1008	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1009	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1010	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1011	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1012	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1013	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1014	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1015	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1016	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1017	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1018	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1019	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1020	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1021	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1022	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1023	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1024	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1025	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1026	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1027	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1028	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1029	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1030	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1031	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1032	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1033	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1034	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1035	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1036	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1037	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1038	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1039	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1040	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieńskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1041	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieńska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieńskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieńskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieńskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1042	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1043	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1044	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1045	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1046	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1047	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1048	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieńskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1049	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieńska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieńskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieńskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieńskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1050	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1051	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1052	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1053	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1054	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1055	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1056	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1057	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1058	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1059	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1060	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1061	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1062	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1063	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1064	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedstawiane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1065	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1066	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1067	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1068	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
1069	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperti wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
							wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1070	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1071	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1072	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1073	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1074	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1075	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1076	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1077	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1078	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1079	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1080	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedstawiane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1081	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1082	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1083	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1084	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1085	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1086	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1087	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1088	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1089	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1090	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1091	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1092	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1093	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1094	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1095	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1096	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1097	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1098	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1099	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1100	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1101	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1102	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1103	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1104	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1105	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertki wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1106	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1107	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1108	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1109	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1110	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1111	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1112	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1113	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1114	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1115	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1116	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1117	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1118	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1119	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1120	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1121	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1122	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1123	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1124	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1125	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1126	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1127	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1128	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1129	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1130	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1131	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1132	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1133	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1134	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1135	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1136	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1137	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1138	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1139	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renowacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1140	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1141	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1142	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1143	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renomacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1144	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1145	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1146	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1147	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1148	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1149	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1150	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1151	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1152	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1153	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1154	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1155	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1156	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1157	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1158	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1159	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1160	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1161	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1162	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1163	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1164	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1165	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1166	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1167	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1168	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1169	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1170	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1171	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1172	EDU-TOUR "Puszczyk" Anna Skiepmo	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1173	EDU-TOUR "Puszczyk" Anna Skiepmo	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieńska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieńskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieńskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieńskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieńskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1174	EDU-TOUR "Puszczyk" Anna Skiepmo	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1175	EDU-TOUR "Puszczyk" Anna Skiepmo	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy podkreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1176	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieńskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1177	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieńska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieńskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieńskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieńskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1178	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1179	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1180	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1181	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1182	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1183	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1184	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1185	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1186	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1187	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1188	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
1189	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1190	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1191	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1192	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1193	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1194	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1195	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1196	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1197	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1198	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1199	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1200	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1201	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1202	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1203	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1204	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
1205	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperti wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1206	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1207	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieckiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy podkreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1208	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1209	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1210	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1211	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1212	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1213	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1214	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1215	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1216	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1217	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1218	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1219	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1220	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1221	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1222	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1223	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1224	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1225	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1226	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1227	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1228	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1229	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1230	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1231	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1232	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1233	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1234	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1235	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1236	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1237	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1238	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1239	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1240	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1241	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1242	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1243	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1244	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1245	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1246	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1247	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1248	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieńskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1249	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieńska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieńskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieńskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieńskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1250	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1251	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1252	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1253	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1254	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1255	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1256	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1257	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1258	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1259	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1260	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1261	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1262	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1263	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1264	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1265	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1266	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1267	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1268	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1269	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1270	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1271	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1272	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieńskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładać Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1273	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieńska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieńskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieńskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieńskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1274	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1275	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1276	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1277	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1278	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1279	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1280	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1281	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1282	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1283	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1284	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1285	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1286	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1287	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1288	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1289	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1290	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1291	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1292	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1293	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1294	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1295	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1296	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1297	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1298	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1299	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1300	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1301	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1302	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1303	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1304	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1305	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1306	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1307	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1308	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1309	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1310	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1311	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1312	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1313	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1314	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1315	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1316	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1317	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1318	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1319	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1320	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1321	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1322	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1323	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1324	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1325	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1326	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1327	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1328	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1329	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1330	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1331	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1332	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1333	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1334	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1335	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1336	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1337	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1338	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1339	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1340	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
1341	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperti wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
							wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1342	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1343	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1344	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieńskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1345	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieńska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieńskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieńskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieńskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1346	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1347	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1348	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1349	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1350	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1351	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1352	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieńskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1353	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieńska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieńskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieńskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieńskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1354	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1355	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1356	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1357	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1358	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1359	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1360	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieńskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1361	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieńska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieńskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieńskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieńskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1362	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1363	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1364	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
1365	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1366	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1367	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1368	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1369	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1370	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1371	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1372	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1373	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1374	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1375	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1376	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1377	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1378	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1379	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1380	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1381	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1382	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1383	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1384	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1385	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1386	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1387	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1388	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1389	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1390	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1391	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1392	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1393	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1394	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1395	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1396	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1397	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1398	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1399	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1400	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1401	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1402	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1403	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1404	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1405	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1406	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1407	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1408	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1409	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1410	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1411	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renowacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1412	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1413	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1414	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1415	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1416	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1417	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1418	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1419	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1420	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1421	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1422	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1423	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1424	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1425	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1426	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1427	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1428	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1429	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1430	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1431	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1432	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieńskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1433	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieńska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieńskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieńskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieńskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1434	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1435	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1436	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1437	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1438	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1439	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1440	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1441	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1442	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1443	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1444	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1445	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1446	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1447	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1448	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieńskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1449	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieńska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieńskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieńskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieńskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1450	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1451	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1452	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
1453	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1454	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1455	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1456	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1457	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1458	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1459	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1460	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1461	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1462	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1463	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1464	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1465	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1466	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1467	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1468	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1469	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1470	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1471	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1472	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1473	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1474	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1475	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1476	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
1477	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperti wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
							wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1478	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1479	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1480	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieńskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1481	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieńska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieńskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieńskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieńskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1482	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1483	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1484	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1485	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1486	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1487	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1488	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1489	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacery oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1490	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1491	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1492	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1493	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1494	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1495	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1496	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1497	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1498	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1499	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1500	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
1501	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1502	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1503	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1504	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1505	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1506	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1507	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1508	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
1509	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1510	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1511	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1512	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1513	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1514	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1515	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1516	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1517	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1518	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1519	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1520	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1521	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1522	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1523	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1524	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1525	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1526	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1527	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1528	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnięte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1529	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1530	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1531	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1532	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągane są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatом zawartym w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1533	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1534	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1535	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renominacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renominacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1536	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Odnosząc się do kwestii oceny efektywności zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, należy wskazać, że zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy poradnika opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten stanowi zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, lecz nie jest formalnym aktem Komitetu Światowego Dziedzictwa ani obowiązującymi wytycznymi w rozumieniu decyzji Komitetu. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, co uniemożliwia przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznego monitorowania skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system ewaluacji, raportowania i przeglądu działań. Zgodnie z zapisami Planu, pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania dokumentu powinien zostać opracowany po trzech latach od jego przyjęcia. Raport ten będzie zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty będą przygotowywane cyklicznie co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii — publicznie udostępniane. Po dziesięciu latach wdrażania Planu przewidziano pogłębioną ewaluację, której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada postulatowi zawartemu w poradniku i zapewnia transparentność, otwartość na dialog z interesariuszami oraz możliwość systematycznego doskonalenia mechanizmów zarządzania Obiektem w przyszłości.
1537	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Wyjaśniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Ekspertiści wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie dostępu do Puszczy dla społeczności lokalnej. Na zdecydowanej większości jej obszaru, obejmującej około 89,26% powierzchni, możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacerowanie oraz zbieranie grzybów, jagód czy ziół, pod warunkiem że nie są one objęte ochroną gatunkową zgodnie z przepisami prawa krajowego. Dostęp publiczny nie został ograniczony w ramach Planu, a obowiązujące zasady wynikają z istniejących przepisów dotyczących ochrony przyrody. Ograniczenia dotyczą jedynie strefy 1, czyli rezerwatu ścisłego, gdzie dostęp jest regulowany ze względu na szczególną ochronę, oraz wybranych obszarów w strefach 2 i 3, gdzie występują gatunki chronione wymagające dodatkowych zabezpieczeń. Plan zarządzania został opracowany z uwzględnieniem zarówno wymogów ochrony przyrody, jak i potrzeb społeczności lokalnej, pozostając w zgodzie z obowiązującym prawem oraz zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z wpisu Puszczy Białowieskiej na Listę Światowego Dziedzictwa.
1538	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1539	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renowacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
		Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowyckim z 1996 r.		Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.		uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych. Co więcej, należy pokreślić, iż Plan zarządzania nie ogranicza pozyskiwania drewna ze strefy buforowej oprócz obszaru wskazanego we wniosku renomacyjnym, tj. części Puszczy Białowieskiej położonej wokół Hajnówki, która nie została włączona do Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1540	Osoba prywatna	Rozdz. 7 – Monitoring, Tab. wskaźników	140–146	Należy powiązać monitoring bezpośrednio z atrybutami WUW: np. objętość martwego drewna [m³/ha], udział drzew >100 lat, ciągłość pokrywy starodrzewów, wskaźniki hydrologiczne (poziom wód gruntowych, retencja), stałe powierzchnie badawcze, itd. Ponadto należy wskazać rok ustalenia wieku drzewostanu. W BPN taksacja drzewostanów odbyła się przeszło 20 lat temu. W PGL LP kilka lat temu. Warstwa drzewostanów ponad 100 lat była ustalana na bazie wcześniejszego PUL.	Dominacja wskaźników „jednorazowych” i procesowych (np. powołanie forum, opracowanie strategii) zamiast mierników rezultatów i stanu przyrody.	Wyjaśniono	Monitoring zaprojektowany w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża (część polska) ma charakter ramowy i strategiczny, zgodnie z założeniami dokumentu. Jego celem jest wskazanie kierunków i priorytetów działań, które będą uszczegóławiane w dokumentach operacyjnych niższego rzędu, takich jak plany ochrony, plany zadań ochronnych, plany urządzenia lasu czy programy badawcze. W odniesieniu do wskaźników takich jak objętość martwego drewna, udział drzew >100 lat, ciągłość pokrywy starodrzewów czy wskaźniki hydrologiczne – są to parametry istotne z punktu widzenia oceny stanu zachowania atrybutów WUW i mogą być uwzględniane w szczegółowych programach monitoringu prowadzonych przez Białowiecki Park Narodowy, Lasy Państwowe, instytucje naukowe oraz w ramach zobowiązań wynikających z raportowania do UNESCO. Plan wskazuje na potrzebę koordynacji i integracji tych działań, a także na konieczność zapewnienia ich ciągłości i porównywalności w czasie. Odnośnie wieku drzewostanów – w Planie wykorzystano najnowsze dostępne dane z Banku Danych o Lasach (BDL), które stanowią aktualne źródło informacji o strukturze wiekowej drzewostanów w zarządzie Lasów Państwowych. W kontekście drzewostanów stuletnich należy podkreślić, że już w dokumentacji renomacyjnej z 2014 roku wskazano potrzebę ich ochrony, bez określania konkretnego roku odniesienia.
1541	Osoba prywatna	Rozdz. 6.1 i 6.2 – System zarządzania (Pełnomocnik)	124–126, 132	Wskazać podstawę prawną i ścieżkę czasową: akt powołania, budżet, zasady sprawozdawczości, tryb uzgodnień. Budżet Pełnomocnika nie może pozostawać „w trakcie wypracowywania”.	Ryzyko wdrożeniowe: szeroki mandat Pełnomocnika przy braku twardej podstawy prawnej i stabilnego finansowania.	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża (część polska) wskazuje, że funkcję Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem Białowieża Forest powinien powołać minister właściwy do spraw środowiska. Dokument ten, jako dokument ramowy, nie określa jednak szczegółowych rozwiązań instytucjonalnych, takich jak tryb powołania, budżet, zasady sprawozdawczości czy procedury uzgodnień. Kwestie te pozostają w gestii właściwego ministerstwa i są ustalane na poziomie wykonawczym, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa oraz praktyką administracyjną.
1542	Osoba prywatna	Rozdz. 5.1 – Udostępnianie; projekt ścieżki rowerowej Białowieża–Hajnówka	123	Uwzględnić w odniesieniu ochrona krajobrazu „zachowanie charakteru krajobrazowego i walorów estetycznych otoczenia drogi wojewódzkiej nr 689 łączącej Białowieżę z Hajnówką na odcinku leśnym. Utrzymanie drogi jako jednojezdniowej dwukierunkowej z aktualną infrastrukturą towarzyszącą.”	W odniesieniu dotyczącym turystyki jest wskazanie budowy ścieżki łączącej Białowieżę z Hajnówką. Z kolei w ochronie krajobrazu brakuje wpisu o zachowaniu walorów krajobrazowych drogi łączącej Białowieżę z Hajnówką otoczonej Rezerwatem Krajobrazowym im Wł.	Wyjaśniono	Zgodnie z zapisami Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie (w tym także ścieżek rowerowych) nie jest dopuszczona, co wynika bezpośrednio z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym zapewnieniem przejezdności dróg przeciwpożarowych i bezpieczeństwa granicznego. Jednocześnie

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Szafera. Jest to główna droga prowadząca do Białowieży o charakterze krajobrazowym, na znacznym odcinku drogi korony drzew się stykają tworząc charakterystyczny tunel		należy podkreślić, że elementy infrastruktury poprawiające bezpieczeństwo i wspierające rozwój zrównoważonej turystyki, mogą być rozważane w przypadku, gdy ich realizacja nie narusza Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. W takim przypadku konieczne jest uzgodnienie ich budowy z właściwymi organami w Polsce (zgodnie z kompetencjami określonymi w obowiązujących przepisach) oraz wystąpienie o zgodę do UNESCO (zgodnie z punktem 172 Wytocznych operacyjnych). Plan zarządzania nie wyklucza takich inicjatyw, lecz wskazuje na konieczność ich zgodności z reżimami ochronnymi i międzynarodowymi zobowiązaniami wynikającymi ze statusu Obiektu.
1543	Osoba prywatna	Załącznik 9 – Strefowanie (mapy) Dodatkowe materiały dot. strefowania Obiektu: BF_Dane wektorowe (GIS)	Zał. 9 BF_Dane wektoro we (GIS)	Przygotować pliki wektorowe o jednolitej topologii, generalizacji odpowiedniej do skali, z metadanymi (układ, źródła, data, odpowiedzialny). Usunąć artefakty przejścia z rastra na wektor. Dociągnąć granice do działek ewidencyjnych a pas drogi granicznej oprzeć na LMN (BDoL). Udostępnić nowe warstwy GIS wraz z mapą odniesienia do konsultacji.	Widoczne artefakty wektoryzacji granic stref („schodki”, mikrozmiiany przebiegu nieadekwatne do skali, węzły wiszące), ryzyko błędnych interpretacji. Mikropoligony [m2]: Strefa 2 592.7107032 Strefa 3 0.014589397 Strefa 4a 0.063889284 Strefa 4b 0.019179669 Strefa 4c 1.106629695 Brak strefowania w obrębie m.in. lok. wkt_geom WGS84 Point (23.89394748417453229 52.81889545633193705) Point (23.88992963190154128 52.81813769893992117) Point (23.89118057018998087 52.81589962117860892) Point (23.8168285038691927 52.74676785225315001) Point (23.88269589794614944 52.83844944000949084)	Wyjaśniono	Problem opracowania szczegółowych i dokładnych danych wektorowych dotyczących Obiektu Białowieża Forest jest z pewnością kwestią istotną, jednak nie leży w zakresie zadań powierzonych Wykonawcy Planu zarządzania. Udostępnione dane wektorowe mają jedynie charakter pomocniczy. Podstawowy produkt stanowi mapa stanowiąca załącznik nr 9. Została ona opracowana w układzie PUWG 1992. Zespół autorów oraz data opracowania zostały wskazane dla całego dokumentu łącznie. Autorzy Planu wykorzystali dane udostępnione przez różne podmioty, w tym BPN, RDOŚ w Białymstoku, PGL LP. Niestety w pewnych miejscach nie są one ze sobą spójne, co wynika zapewne z faktu, iż za ich opracowanie odpowiedzialne były różne podmioty. Oczywiście autorzy opracowanego dokumentu w miarę możliwości dokonali korekty dostępnych danych wejściowych, dostosowując je m.in. do rzeczywistych granic Polski określonych w Państwowym Rejestrze Granic. Wyjaśnienie wszystkich rozbieżności w danych powinno jednak stanowić odrębne zadanie, gdyż wiąże się z potrzebą uzgodnień z szeregiem instytucji. Pas graniczny został wyznaczony na podstawie danych referencyjnych, które w tym przypadku stanowi Państwowy Rejestr Granic. W procesie opracowywania mapy nie nastąpiło przejście z rastra na wektor. Niezależnie od przedstawionych powyżej informacji należy podkreślić, iż dokładność danych przestrzennych jest wystarczająca w odniesieniu do dokumentu ramowego jakim jest Plan zarządzania. Opracowany dokument nie stanowi opracowania geodezyjnego.
1544	Osoba prywatna	Identyfikacja wizualna – logo raportu	okładka / materiał y prom.	Zastąpić poprawnym wizerunkiem żubra (Bison bonasus) – prawidłowy profil kłębu, krótsza broda, kształt rogów. Spójność identyfikacji z atrybutami WUW i marką Białowieża Forest.	Wizerunek zwierzęcia w logotypie jest bliższy bizonowi amerykańskiemu niż żubrowi; ryzyko błędnej identyfikacji marki.	Nie uwzględniono	Należy podkreślić, że logo to ma charakter symboliczny i graficzny, a nie zoologiczny – jego celem nie jest wierne odwzorowanie cech morfologicznych konkretnego gatunku, lecz stworzenie rozpoznawalnego znaku wizualnego. Logo to zostało zaprojektowane wyłącznie na potrzeby realizacji projektu związanego z wdrażaniem Planu zarządzania i nie stanowi oficjalnego znaku graficznego Obiektu Światowego Dziedzictwa ani marki „Białowieża Forest”. Jego funkcja jest użytkowa i komunikacyjna, a nie reprezentacyjna w kontekście identyfikacji wizualnej Obiektu jako całości. W związku z tym nie zachodzi ryzyko trwałego błędnego utożsamienia marki z niewłaściwym gatunkiem, zwłaszcza że w oficjalnych materiałach promocyjnych i informacyjnych Obiektu

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							stosowane są inne, zgodne z wytycznymi UNESCO i IUCN, elementy identyfikacji wizualnej.
1545	Instytut Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk	Plan	53, 66, 71, 78, 91, 99, 106, 112	Niezwykle ważne jest wypracowanie wraz z lokalnym samorządem pewnych standardów i zaleceń dotyczących planowania przestrzennego, zwłaszcza w strefie buforowej w centrum Obiektu (Białowieża, Pogorzelce, Teremiski, Budy i Masiewo), np.: określenie procentu gruntów, które nie mogą zostać zurbanizowane, wysokości zabudowy, rodzaj ogrodzeń, zapewnienie, że strefy ważne dla ochrony przyrody i ważnych gatunków nie zostaną dopuszczone do zabudowy.	„Rozwój zabudowy w strefie buforowej” jest wymieniane jako istotne zagrożenie; jednak Plan nie zakłada przygotowania zaleceń w tym temacie (patrz załącznik 10 strona 9). Przygotowanie takich zaleceń jest ważne dla osiągnięcia Celu 5, a także wsparcia osiągnięcia Celu 6.	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska (część polska) uwzględnia potrzebę wsparcia samorządów lokalnych w zakresie planowania przestrzennego i zrównoważonego rozwoju, w tym również w kontekście ochrony strefy buforowej. Choć dokument nie zawiera szczegółowych wytycznych dotyczących parametrów urbanistycznych (takich jak wysokość zabudowy, rodzaje ogrodzeń czy procent powierzchni wyłączonej z zabudowy), to przewiduje szereg działań, które mają na celu wypracowanie takich standardów w sposób partycypacyjny i ekspercki. W szczególności: Działanie 5.1.1 zakłada opracowanie zasad zrównoważonego korzystania z zasobów Puszczy Białowieskiej, w tym materiałów edukacyjnych i doradztwa dla mieszkańców i interesariuszy. Działanie 5.2.1 przewiduje wprowadzenie systemu wsparcia eksperckiego dla administracji publicznej w procesach planowania rozwoju, w tym weryfikację dokumentów planistycznych pod kątem zgodności z wymogami wynikającymi ze statusu Obiektu Światowego Dziedzictwa. Działanie 5.3.1 dotyczy opracowania zintegrowanej strategii rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej, która ma zawierać rekomendacje dla lokalnej polityki rozwoju, w tym w zakresie planowania przestrzennego. Zatem, choć Plan nie narzuca odgórnie konkretnych norm urbanistycznych, to tworzy ramy i mechanizmy umożliwiające ich wypracowanie we współpracy z samorządami.
1546	Instytut Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk	Plan	121, 128, 172	Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia lasu i przeciwdziałania pożarom nie powinien pozwalać na wywożenie z Obiektu drzew. „W bliskim sąsiedztwie linii energetycznych zaleca się obalanie martwych drzew (z pozostawieniem na gruncie) w strefach 1 – 3, a w strefie 4 w zależności od potrzeb obalanie (z pozostawieniem na gruncie) lub usuwanie oraz rozważenie możliwości prowadzenia energetycznych linii przesyłowych pod ziemią, oraz „W pasie szerokości do 50 m przy drogach publicznych, drogach leśnych dopuszczonych do ruchu publicznego, szlakach turystycznych i elementach infrastruktury turystycznej, zgodnie z procedurą oceny ryzyka stosowaną przez Zarządców Obiektu dopuszcza się obalanie martwych drzew (z pozostawieniem na gruncie) w strefie 1-3, a w strefie 4 w zależności od potrzeb wynikających ze względów bezpieczeństwa również ich usuwanie.”	Na niektórych obszarach Obiektu odnotowuje się wciąż deficyt martwych drzew. Dopuszczone powinno być co najwyżej ich przemieszczanie np. w wypadku sąsiedztwa linii energetycznych, ale nie wywożenie poza Obiekt.	Wyjaśniono	Plan dopuszcza możliwość usuwania martwych drzew wyłącznie w strefach 4a i 4b, i to jedynie w sytuacjach, gdy wynika to z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa w sąsiedztwie infrastruktury, takiej jak linie energetyczne, drogi publiczne czy szlaki turystyczne. W strefach 1–3, które obejmują najbardziej wartościowe przyrodniczo obszary, dopuszcza się jedynie obalanie martwych drzew z pozostawieniem ich na gruncie, bez możliwości ich usuwania.
1547	Instytut Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk	Plan	123	Budowa ścieżki rowerowej łączącej Białowieżę z Hajnówką powinna zostać usunięta z planu.	Obiekt charakteryzuje się wysokim stopniem pofragmentowania przez drogi i ścieżki. Istnieje kilka tras rowerowych pomiędzy Hajnówką a Białowieżą, w związku z czym nie ma potrzeby budowy nowej ścieżki rowerowej. Lepszym rozwiązaniem byłoby oznakowanie kilku tras oraz wykorzystanie istniejących ścieżek. Inicjowanie i wspieranie powstawania	Uwzględniono	Przykład ścieżki rowerowej łączącej Białowieżę z Hajnówką został usunięty z zapisów w Planie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					atrakcji turystycznych i edukacyjnych powinno koncentrować się na podkreślaniu unikalnych wartości Puszczy, a nie na jej przekształcaniu i tworzeniu niepotrzebnych udogodnień.		
1548	Polska Izba Rolnicza	Działanie 2.1.2	73	Plany ochrony dla obszarów Natura 2000 powinny w większym stopniu uwzględniać działania ochrony czynnej oraz przewidywać zmniejszenie obciążeń regulacyjnych dla rolników w strefie buforowej, przy jednoczesnym zwiększeniu ich swobody gospodarowania.	Obecne przepisy często nakładają na rolników nadmierne ograniczenia, które utrudniają prowadzenie gospodarki rolnej. Tymczasem to właśnie ona w dużej mierze odpowiada za zachowanie bogactwa bioróżnorodności na obszarach wiejskich. Ograniczanie możliwości gospodarowania może prowadzić do porzucania gruntów i ich sukcesji leśnej, co zagraża wielu gatunkom związanym z krajobrazem rolniczym.	Nie uwzględniono	Plany ochrony obszarów Natura 2000 oraz ich zawartość nie są przedmiotem prowadzonych konsultacji społecznych.
1549	Polska Izba Rolnicza	Kierunek działań 6.3	103	W ramach rozwoju turystyki powinno być spopularyzowanie lokalnego rzemiosłnictwa, a nie praktycznie całkowite wyłączenie lasu z użytku.	Turystyka oparta na lokalnym rzemiośle i produktach tradycyjnych pozwala wspierać społeczność, zachować dziedzictwo kulturowe i generować dochody bez nadmiernej presji na ekosystem. Natomiast całkowite ograniczanie użytkowania lasu prowadzi do konfliktów społecznych i osłabia więź lokalnych mieszkańców z przyrodą.	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska (część polska) nie wprowadza całkowitego wyłączenia lasu z użytkowania, lecz opiera się na zasadzie zrównoważonego korzystania z jego zasobów, zgodnie z wymogami wynikającymi ze statusu Obiektu oraz zaleceniami UNESCO. Na zdecydowanej większości powierzchni Obiektu (ok. 89,26%) możliwe jest prowadzenie działań rekreacyjnych, takich jak spacer, zbieranie grzybów, jagód czy ziół – z poszanowaniem przepisów ochrony gatunkowej. Ograniczenia dostępu dotyczą jedynie obszarów o najwyższej wartości przyrodniczej (strefa 1 oraz wybrane fragmenty stref 2 i 3), gdzie obowiązują szczególne reżimy ochronne. Plan nie przewiduje prowadzenia typowej gospodarki leśnej na terenie Obiektu. Dopuszczalne są jedynie działania ochronne, których celem jest zachowanie określonych typów siedlisk i wspieranie naturalnych procesów przyrodniczych. W ich wyniku może dojść do pozyskania drewna, jednak wyłącznie jako efekt uboczny, i tylko w strefach 4a i 4b – obejmujących m.in. obszary nieleśne, kulturowe oraz pas graniczny. Zgodnie z dokumentem renominacyjnym, celowe pozyskiwanie drewna w celach gospodarczych jest wykluczone. Jednocześnie Plan wspiera rozwój turystyki opartej na lokalnych zasobach, w tym dziedzictwie kulturowym. Wskazuje m.in. na potrzebę promowania dobrych praktyk, wspierania lokalnych inicjatyw oraz opracowania strategii rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej. W tym kontekście popularyzacja lokalnego rzemiosła i produktów tradycyjnych może stanowić istotny element wdrażania Planu, jednak jego realizacja zależy od zaangażowania lokalnych społeczności i samorządów, przy wsparciu instytucjonalnym i eksperckim przewidzianym w działaniach Planu.
1550	Polska Izba Rolnicza	6.4 Strefowanie	137	Konieczne jest dopuszczenie polowań przynajmniej na tych obszarach, gdzie nie zabraniają tego przepisy prawa, czyli z wyłączeniem rezerwatów i innych stref ścisłej ochrony.	Zbyt liczne populacje dzikiej zwierzyny będą powodować poważne szkody w uprawach i mieniu mieszkańców. W miejscowościach położonych przy granicy lasu kontrola populacji stanie się całkowicie niemożliwa, gdyż w pobliżu zabudowań polowania są zakazane. Dodatkowo zwierzęta będą wypychane poza obszar leśny w związku z	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska (część polska) nie przewiduje całkowitego zakazu prowadzenia polowań, lecz wprowadza ich ograniczenia zgodnie z zaleceniami UNESCO oraz w trosce o zachowanie integralności przyrodniczej Obiektu. Zgodnie z zapisami Planu: W strefach 1 i 2, obejmujących obszary o najwyższej wartości przyrodniczej (rezerwaty ścisłe i rezerwaty przyrody), prowadzenie polowań jest zabronione. W strefach 3 i 4 dopuszcza się możliwość prowadzenia działań zaradczych, w tym polowań, wyłącznie w odniesieniu do

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					barierami migracyjnymi tworzonymi przez rozległe połacie martwego lasu.		inwazyjnych gatunków obcych (IGO). Działania te mają na celu ochronę rodzimej różnorodności biologicznej i są zgodne z przepisami krajowymi i unijnymi, w szczególności z Ustawą z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych oraz Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Plan nie modyfikuje zasad obowiązujących poza granicami Obiektu, w tym w strefie buforowej, gdzie prowadzenie polowań jest nadal możliwe zgodnie z obowiązującym prawem łowieckim. Tym samym, potrzeby związane z ograniczaniem szkód w uprawach i mieniu mieszkańców mogą być realizowane w ramach istniejących przepisów, bez konieczności ingerencji w obszary objęte najwyższą ochroną.
1551	Polska Izba Rolnicza	5.2 Podsumowanie rekomendacji eksperckich	122	Promowanie zachowania cech tradycyjnego budownictwa drewnianego regionu Puszczy Białowieskiej w opracowywanych wymaga dostępu do drewna	Dostęp do puszczańskiego drewna jest kluczowy dla zachowania tradycyjnego budownictwa drewnianego, które stanowi integralną część kulturowego krajobrazu regionu. Bez możliwości pozyskania lokalnego drewna, renowacja i utrzymanie historycznych obiektów jak i budowy nowych staje się niemożliwe lub nadmiernie kosztowne, co prowadzi do degradacji dziedzictwa materialnego oraz utraty autentycznego charakteru miejscowości w Puszczy Białowieskiej.	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska (część polska) jednoznacznie wyklucza możliwość pozyskiwania drewna w celach gospodarczych na terenie Obiektu, co wynika z konieczności zachowania jego Wartości Uniwersalnej Wyjątkowej (WUW) oraz zgodności z zaleceniami UNESCO. Pozyskiwanie drewna uznawane jest za jedno z głównych zagrożeń dla integralności przyrodniczej Puszczy Białowieskiej. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan nie ogranicza dostępu do drewna pochodzącego spoza granic Obiektu. Analizy przeprowadzone na potrzeby opracowania Planu wykazały, że dostępność drewna z terenów przyległych jest wystarczająca, a ceny surowca nie odbiegają istotnie od średnich rynkowych. Tym samym, potrzeby związane z zachowaniem i kontynuacją tradycyjnego budownictwa drewnianego mogą być zaspokajane bez konieczności ingerencji w zasoby leśne Obiektu. Zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu, w tym tradycyjnej architektury drewnianej, jest istotnym elementem tożsamości lokalnej i może być wspierane poprzez odpowiednie mechanizmy doradcze, promocyjne i finansowe, bez naruszania zasad ochrony przyrody. Plan zarządzania nie wyklucza takich działań, lecz zakłada ich realizację w sposób zrównoważony i zgodny z nadrzędnym celem, jakim jest ochrona unikalnych wartości przyrodniczych Puszczy Białowieskiej.
1552	Polska Izba Rolnicza	5.2 Podsumowanie rekomendacji eksperckich	123	Fragment dotyczący „rolnictwa zachowawczego” i oceny instrumentów polityki rolnej wymaga zmiany. Należy jasno określić konkretne działania, metody wdrażania oraz powiązanie rolnictwa z ochroną przyrody i funkcjonowaniem lokalnych gospodarstw. Ogólnie, propozycje dla rolnictwa nie zapewniają żadnych korzyści. W związku z globalnymi zmianami rolnictwo w tak szczególnym regionie powinno zasługiwać na istotne wsparcie, a nie być jeszcze bardziej ograniczane szczególnie w obliczu istniejących już wielu obostrzeń w prowadzeniu prac na terenach chronionych.	Obecna propozycja jest ogólna i nieprecyzyjna, używa pojęć takich jak „nowy paradygmat rolnictwa” bez wskazania, jak praktycznie realizować te cele. Brakuje analizy ekonomicznej, w tym kosztów wdrożenia i wpływu na małe gospodarstwa, które mogą nie poradzić sobie finansowo przy dodatkowych wymogach. Nie wyjaśniono także, w jaki sposób działania rolnicze będą integrowane z planami ochrony siedlisk i gatunków chronionych, co może prowadzić do konfliktów między ochroną przyrody a działalnością rolniczą. Fragment nie określa, kto i w jaki sposób będzie monitorował efektywność instrumentów, ani jakie będą konsekwencje niewystarczających wyników. Dodatkowo, rozproszenie geograficzne wymienionych miejscowości może utrudniać spójne i skuteczne wdrożenie modelu rolnictwa zachowawczego, a brak	Wyjaśniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					powiązania z innymi działaniami ochronnymi osłabia realne efekty ekologiczne i gospodarcze.		
1553	Podlaski Zarząd Dróg Wojewódzkich w Białymstoku	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (część polska) 6.4 Strefowanie	134	Strefa 2. Ochrona częściowa I W zadaniu „Podobnie jak w strefie 1 dozwolone jest również utrzymywanie dróg” dodać „oraz wykonanie drogi dla rowerów / drogi dla pieszych i rowerów”	Droga wojewódzka Nr 689 przebiega w Strefie 2, tj. strefie ochrony częściowej, droga ta ma szerokość 5 m, nie posiada utwardzonych poboczy, chodników, ścieżki rowerowej, ciągów pieszo-rowerowych. Z uwagi na oczekiwania społeczne oraz w celu poprawy bezpieczeństwa niechronionych użytkowników ruchu jakimi są piesi i rowerzyści zasadne jest wprowadzenie zaproponowanej zmiany, aby umożliwić wykonanie drogi dla rowerów / drogi dla pieszych i rowerów łączącej Hajnówkę z Białowieżą.	Nie uwzględniono	Zgodnie z zapisami Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie (w tym także ścieżek rowerowych) nie jest dopuszczona, co wynika bezpośrednio z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym zapewnieniem przejezdności dróg przeciwpożarowych i bezpieczeństwa granicznego. Jednocześnie należy podkreślić, że elementy infrastruktury poprawiające bezpieczeństwo i wspierające rozwój zrównoważonej turystyki, mogą być rozważane w przypadku, gdy ich realizacja nie narusza Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. W takim przypadku konieczne jest uzgodnienie ich budowy z właściwymi organami w Polsce (zgodnie z kompetencjami określonymi w obowiązujących przepisach) oraz wystąpienie o zgodę do UNESCO (zgodnie z punktem 172 Wytycznych operacyjnych). Plan zarządzania nie wyklucza takich inicjatyw, lecz wskazuje na konieczność ich zgodności z reżimami ochronnymi i międzynarodowymi zobowiązaniami wynikającymi ze statusu Obiektu.
1554	Podlaski Zarząd Dróg Wojewódzkich w Białymstoku	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (część polska) 6.4 Strefowanie	137 Tab. 10	Strefa 2 Kolumna „Budowa dróg” dodać „wykonanie drogi dla rowerów / drogi dla pieszych i rowerów dozwolone”	Droga wojewódzka Nr 689 przebiega w Strefie 2, tj. strefie ochrony częściowej, droga ta ma szerokość 5 m, nie posiada utwardzonych poboczy, chodników, ścieżki rowerowej, ciągów pieszo-rowerowych. Z uwagi na oczekiwania społeczne oraz w celu poprawy bezpieczeństwa niechronionych użytkowników ruchu jakimi są piesi i rowerzyści zasadne jest wprowadzenie zaproponowanej zmiany, aby umożliwić wykonanie drogi dla rowerów / drogi dla pieszych i rowerów łączącej Hajnówkę z Białowieżą.	Nie uwzględniono	Zgodnie z zapisami Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie (w tym także ścieżek rowerowych) nie jest dopuszczona, co wynika bezpośrednio z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym zapewnieniem przejezdności dróg przeciwpożarowych i bezpieczeństwa granicznego. Jednocześnie należy podkreślić, że elementy infrastruktury poprawiające bezpieczeństwo i wspierające rozwój zrównoważonej turystyki, mogą być rozważane w przypadku, gdy ich realizacja nie narusza Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. W takim przypadku konieczne jest uzgodnienie ich budowy z właściwymi organami w Polsce (zgodnie z kompetencjami określonymi w obowiązujących przepisach) oraz wystąpienie o zgodę do UNESCO (zgodnie z punktem 172 Wytycznych operacyjnych). Plan zarządzania nie wyklucza takich inicjatyw, lecz wskazuje na konieczność ich zgodności z reżimami ochronnymi i międzynarodowymi zobowiązaniami wynikającymi ze statusu Obiektu.
1555	Podlaski Zarząd Dróg Wojewódzkich w Białymstoku	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (część polska) 6.4 Strefowanie	137 Tab. 10	Strefa 3 Kolumna „Budowa dróg” dodać „wykonanie drogi dla rowerów / drogi dla pieszych i rowerów dozwolone”	W Strefie 3 znajdują się warianty przebiegu drogi dla rowerów łączącej Hajnówkę z Białowieżą ujęte w dokumencie Ocena wielokryterialna wariantów przebiegu ścieżki rowerowej Hajnówka–Białowieża zaproponowanych podczas konsultacji społecznych, które będą analizowane w ramach procedury środowiskowej. Z uwagi na fakt, iż planowana do przeprowadzenia ocena oddziaływania na środowisko może wykazać wariant przebiegający przez Strefę 3 jako najkorzystniejszy pod względem środowiskowym, należy uwzględnić możliwość budowy drogi dla rowerów / drogi dla pieszych i rowerów w tej strefie.	Nie uwzględniono	Zgodnie z zapisami Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie (w tym także ścieżek rowerowych) nie jest dopuszczona, co wynika bezpośrednio z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym zapewnieniem przejezdności dróg przeciwpożarowych i bezpieczeństwa granicznego. Jednocześnie należy podkreślić, że elementy infrastruktury poprawiające bezpieczeństwo i wspierające rozwój zrównoważonej turystyki, mogą być rozważane w przypadku, gdy ich realizacja nie narusza Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. W takim przypadku konieczne jest uzgodnienie ich budowy z właściwymi organami w Polsce (zgodnie z kompetencjami określonymi w obowiązujących przepisach) oraz wystąpienie o zgodę do UNESCO (zgodnie z punktem 172 Wytycznych operacyjnych). Plan zarządzania nie wyklucza takich inicjatyw, lecz wskazuje na konieczność ich

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zgodności z reżimami ochronnymi i międzynarodowymi zobowiązaniami wynikającymi ze statusu Obiektu.
1556	Podlaski Zarząd Dróg Wojewódzkich w Białymstoku	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (część polska) 6.4 Strefowanie	137 Tab. 10	Strefa 4 Kolumna „Budowa dróg” dodać „wykonanie drogi dla rowerów / drogi dla pieszych i rowerów dozwolone”	We wszystkich podstrefach w Strefie 4 znajdują się warianty przebiegu drogi dla rowerów łączącej Hajnówkę z Białowieżą ujęte w dokumencie Ocena wielokryterialna wariantów przebiegu ścieżki rowerowej Hajnówka–Białowieża zaproponowanych podczas konsultacji społecznych, które będą analizowane w ramach procedury środowiskowej. Z uwagi na fakt, iż planowana do przeprowadzenia ocena oddziaływania na środowisko może wykazać wariant przebiegający przez Strefę 4 jako najkorzystniejszy pod względem środowiskowym, należy uwzględnić możliwość budowy drogi dla rowerów / drogi dla pieszych i rowerów w tej strefie.	Nie uwzględniono	Zgodnie z zapisami Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie (w tym także ścieżek rowerowych) nie jest dopuszczona, co wynika bezpośrednio z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym zapewnieniem przejezdności dróg przeciwpożarowych i bezpieczeństwa granicznego. Jednocześnie należy podkreślić, że elementy infrastruktury poprawiające bezpieczeństwo i wspierające rozwój zrównoważonej turystyki, mogą być rozważane w przypadku, gdy ich realizacja nie narusza Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. W takim przypadku konieczne jest uzgodnienie ich budowy z właściwymi organami w Polsce (zgodnie z kompetencjami określonymi w obowiązujących przepisach) oraz wystąpienie o zgodę do UNESCO (zgodnie z punktem 172 Wytycznych operacyjnych). Plan zarządzania nie wyklucza takich inicjatyw, lecz wskazuje na konieczność ich zgodności z reżimami ochronnymi i międzynarodowymi zobowiązaniami wynikającymi ze statusu Obiektu.
1557	Podlaski Zarząd Dróg Wojewódzkich w Białymstoku	Załącznik 6 Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach obiektu	5	KATALOG DZIAŁAŃ OCHRONNYCH W STREFIE 2 W pkt 4 dodać „wykonanie drogi dla rowerów / drogi dla pieszych i rowerów”	Z uwagi na oczekiwania społeczne oraz w celu poprawy bezpieczeństwa niechronionych użytkowników ruchu jakimi są piesi i rowerzyści zasadne jest wprowadzenie zaproponowanej zmiany, aby umożliwić wykonanie drogi dla rowerów / drogi dla pieszych i rowerów łączącej Hajnówkę z Białowieżą wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 689.	Nie uwzględniono	Zgodnie z zapisami Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie (w tym także ścieżek rowerowych) nie jest dopuszczona, co wynika bezpośrednio z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym zapewnieniem przejezdności dróg przeciwpożarowych i bezpieczeństwa granicznego. Jednocześnie należy podkreślić, że elementy infrastruktury poprawiające bezpieczeństwo i wspierające rozwój zrównoważonej turystyki, mogą być rozważane w przypadku, gdy ich realizacja nie narusza Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. W takim przypadku konieczne jest uzgodnienie ich budowy z właściwymi organami w Polsce (zgodnie z kompetencjami określonymi w obowiązujących przepisach) oraz wystąpienie o zgodę do UNESCO (zgodnie z punktem 172 Wytycznych operacyjnych). Plan zarządzania nie wyklucza takich inicjatyw, lecz wskazuje na konieczność ich zgodności z reżimami ochronnymi i międzynarodowymi zobowiązaniami wynikającymi ze statusu Obiektu.
1558	Podlaski Zarząd Dróg Wojewódzkich w Białymstoku	Załącznik 6 Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach obiektu	5	KATALOG DZIAŁAŃ OCHRONNYCH W STREFIE 3 W pkt 5 dodać „wykonanie drogi dla rowerów / drogi dla pieszych i rowerów”	W Strefie 3 znajdują się warianty przebiegu drogi dla rowerów łączącej Hajnówkę z Białowieżą ujęte w dokumencie Ocena wielokryterialna wariantów przebiegu ścieżki rowerowej Hajnówka–Białowieża zaproponowanych podczas konsultacji społecznych, które będą analizowane w ramach procedury środowiskowej. Z uwagi na fakt, iż planowana do przeprowadzenia ocena oddziaływania na środowisko może wykazać wariant przebiegający przez Strefę 3 jako najkorzystniejszy pod względem środowiskowym, należy uwzględnić możliwość budowy drogi dla rowerów / drogi dla pieszych i rowerów w tej strefie.	Nie uwzględniono	Zgodnie z zapisami Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie (w tym także ścieżek rowerowych) nie jest dopuszczona, co wynika bezpośrednio z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym zapewnieniem przejezdności dróg przeciwpożarowych i bezpieczeństwa granicznego. Jednocześnie należy podkreślić, że elementy infrastruktury poprawiające bezpieczeństwo i wspierające rozwój zrównoważonej turystyki, mogą być rozważane w przypadku, gdy ich realizacja nie narusza Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. W takim przypadku konieczne jest uzgodnienie ich budowy z właściwymi organami w Polsce (zgodnie z kompetencjami określonymi w obowiązujących przepisach) oraz wystąpienie o zgodę do UNESCO (zgodnie z punktem 172 Wytycznych operacyjnych). Plan zarządzania nie

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							wyklucza takich inicjatyw, lecz wskazuje na konieczność ich zgodności z reżimami ochronnymi i międzynarodowymi zobowiązaniami wynikającymi ze statusu Obiektu.
1559	Podlaski Zarząd Dróg Wojewódzkich w Białymstoku	Załącznik 6 Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach obiektu	7	W strefie 4a W pkt 9 dodać „wykonanie drogi dla rowerów / drogi dla pieszych i rowerów”	We wszystkich podstrefach w Strefie 4 znajdują się warianty przebiegu drogi dla rowerów łączącej Hajnówkę z Białowieżą ujęte w dokumencie Ocena wielokryterialna wariantów przebiegu ścieżki rowerowej Hajnówka–Białowieża zaproponowanych podczas konsultacji społecznych, które będą analizowane w ramach procedury środowiskowej. Z uwagi na fakt, iż planowana do przeprowadzenia ocena oddziaływania na środowisko może wykazać wariant przebiegający przez Strefę 4 jako najkorzystniejszy pod względem środowiskowym, należy uwzględnić możliwość budowy drogi dla rowerów / drogi dla pieszych i rowerów w tej strefie.	Nie uwzględniono	Zgodnie z zapisami Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie (w tym także ścieżek rowerowych) nie jest dopuszczona, co wynika bezpośrednio z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym zapewnieniem przejezdności dróg przeciwpożarowych i bezpieczeństwa granicznego. Jednocześnie należy podkreślić, że elementy infrastruktury poprawiające bezpieczeństwo i wspierające rozwój zrównoważonej turystyki, mogą być rozważane w przypadku, gdy ich realizacja nie narusza Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. W takim przypadku konieczne jest uzgodnienie ich budowy z właściwymi organami w Polsce (zgodnie z kompetencjami określonymi w obowiązujących przepisach) oraz wystąpienie o zgodę do UNESCO (zgodnie z punktem 172 Wytycznych operacyjnych). Plan zarządzania nie wyklucza takich inicjatyw, lecz wskazuje na konieczność ich zgodności z reżimami ochronnymi i międzynarodowymi zobowiązaniami wynikającymi ze statusu Obiektu.
1560	Podlaski Zarząd Dróg Wojewódzkich w Białymstoku	Załącznik 6 Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach obiektu	8	W strefie 4b W pkt 12 dodać „wykonanie drogi dla rowerów / drogi dla pieszych i rowerów”	We wszystkich podstrefach w Strefie 4 znajdują się warianty przebiegu drogi dla rowerów łączącej Hajnówkę z Białowieżą ujęte w dokumencie Ocena wielokryterialna wariantów przebiegu ścieżki rowerowej Hajnówka–Białowieża zaproponowanych podczas konsultacji społecznych, które będą analizowane w ramach procedury środowiskowej. Z uwagi na fakt, iż planowana do przeprowadzenia ocena oddziaływania na środowisko może wykazać wariant przebiegający przez Strefę 4 jako najkorzystniejszy pod względem środowiskowym, należy uwzględnić możliwość budowy drogi dla rowerów / drogi dla pieszych i rowerów w tej strefie.	Nie uwzględniono	Zgodnie z zapisami Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie (w tym także ścieżek rowerowych) nie jest dopuszczona, co wynika bezpośrednio z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym zapewnieniem przejezdności dróg przeciwpożarowych i bezpieczeństwa granicznego. Jednocześnie należy podkreślić, że elementy infrastruktury poprawiające bezpieczeństwo i wspierające rozwój zrównoważonej turystyki, mogą być rozważane w przypadku, gdy ich realizacja nie narusza Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. W takim przypadku konieczne jest uzgodnienie ich budowy z właściwymi organami w Polsce (zgodnie z kompetencjami określonymi w obowiązujących przepisach) oraz wystąpienie o zgodę do UNESCO (zgodnie z punktem 172 Wytycznych operacyjnych). Plan zarządzania nie wyklucza takich inicjatyw, lecz wskazuje na konieczność ich zgodności z reżimami ochronnymi i międzynarodowymi zobowiązaniami wynikającymi ze statusu Obiektu.
1561	Podlaski Zarząd Dróg Wojewódzkich w Białymstoku	Załącznik 6 Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach obiektu	8	W strefie 4c W pkt 4 dodać „wykonanie drogi dla rowerów / drogi dla pieszych i rowerów”	Z uwagi na oczekiwania społeczne oraz w celu poprawy bezpieczeństwa niechronionych użytkowników ruchu jakimi są piesi i rowerzyści zasadne jest wprowadzenie zaproponowanej zmiany, aby umożliwić wykonanie drogi dla rowerów / drogi dla pieszych i rowerów łączącej Hajnówkę z Białowieżą.	Nie uwzględniono	Zgodnie z zapisami Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa, budowa nowych dróg na jego terenie (w tym także ścieżek rowerowych) nie jest dopuszczona, co wynika bezpośrednio z zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN. Dopuszczalne są wyłącznie działania związane z utrzymaniem istniejącej infrastruktury drogowej, w tym zapewnieniem przejezdności dróg przeciwpożarowych i bezpieczeństwa granicznego. Jednocześnie należy podkreślić, że elementy infrastruktury poprawiające bezpieczeństwo i wspierające rozwój zrównoważonej turystyki, mogą być rozważane w przypadku, gdy ich realizacja nie narusza Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. W takim przypadku konieczne jest uzgodnienie ich budowy z właściwymi organami w Polsce (zgodnie z kompetencjami określonymi w obowiązujących przepisach) oraz wystąpienie o zgodę do UNESCO (zgodnie z punktem 172 Wytycznych operacyjnych). Plan zarządzania nie

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
							wyklucza takich inicjatyw, lecz wskazuje na konieczność ich zgodności z reżimami ochronnymi i międzynarodowymi zobowiązaniami wynikającymi ze statusu Obiektu.
1562	Osoba prywatna	Opracowano na podstawie wydanej w 2024 roku przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury UNESCO, Unię Ochrony Przyrody IUCN Narodowy Instytut Dziedzictwa pozycji „Wzmacnianie naszego dziedzictwa. Zestaw narzędzi 2.0” z 2024 roku.	13-15	Projekt Planu Zarządzania należy wstrzymać z powodu braku analizy i oceny funkcjonowania Obiektu w ciągu 45 lat według 12 wytycznych UNESCO z 2024 r.	Ocena efektywności zarządzania obejmuje określenie, czy i w jaki sposób wdrażane są plany zarządzania i inne instrumenty planowania oraz czy osiągnęte są pożądane wyniki. Ten rodzaj oceny jest szczególnie ważny przed przeglądem lub aktualizacją planów – dzięki takiej ocenie ustalenia i zalecenia stanowią podstawę przyszłych planów, alokacji zasobów i środków zarządczych. Przegląd wyników oceny efektywności zarządzania podsumowuje wyniki oceny i pomaga ustalić priorytety przyszłych działań następczych, jak rozwój społeczny sprzyjający włączeniu społecznemu (wspieranie praw człowieka, ludności rdzennej i społeczności lokalnych), zrównoważony rozwój środowiska (w tym odporność na katastrofy i zmiany klimatu), rozwój gospodarczy sprzyjający włączeniu społecznemu oraz pokój i bezpieczeństwo.	Wyjaśniono	Zawarte w uwadze odniesienie do „12 wytycznych UNESCO z 2024 r.” dotyczy w rzeczywistości poradnika dotyczącego oceny efektywności zarządzania dobrami światowego dziedzictwa i innymi miejscami dziedzictwa, opracowanego przez UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IUCN oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa. Dokument ten zawiera zestaw narzędzi wspierających procesy oceny, a nie formalne wytyczne Komitetu Światowego Dziedzictwa. W przypadku Puszczy Białowieskiej nie funkcjonował wcześniej zatwierdzony Plan zarządzania Obiektem, dlatego nie jest możliwe przeprowadzenie oceny jego wdrożenia w perspektywie 45 lat. Niemniej jednak, w odpowiedzi na potrzebę systematycznej oceny skuteczności zarządzania, w aktualnym Planie zaproponowano kompleksowy system monitoringu, raportowania i ewaluacji. Zgodnie z zapisami Planu zarządzania: Pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania Planu powinien powstać po 3 latach od jego przyjęcia. Będzie on zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty ewaluacyjne będą opracowywane co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu. Po uzyskaniu pozytywnej opinii będą publicznie udostępniane. Po 10 latach wdrażania Planu przewidziano przeprowadzenie pogłębionej ewaluacji (on-going), której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Takie podejście odpowiada na postulaty zawarte w poradniku i zapewnia transparentność oraz otwartość na dialog z interesariuszami. Plan zarządzania nie tylko uwzględnia potrzebę oceny efektywności, ale także tworzy ramy dla jej systematycznego wdrażania w przyszłości.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1563	Osoba prywatna	Ekspertyza prof. dr. hab. Bogdana Brzezieckiego	1–11	Projekt Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO Puszcza Białowieska należy opracować ponownie, zmienić sterowanie, zdecydowanie ograniczyć ochronę bierną, zmienić dostęp społeczności do Puszczy na co najmniej 18,06%. W obecnym kształcie jest nie do przyjęcia i zaakceptowania przez społeczność lokalną.	W załączeniu przesłano Opinię w sprawie ekspertyzy ograniczającej dostęp mieszkańców regionu Puszczy Białowieskiej do obszaru stanowiącego 3,71% jej powierzchni. Opracowana na podstawie własnych badań naukowych opinia jest precyzyjna, zasadna i licząca się z zapotrzebowaniem społecznym.	Nie uwzględniono	Zgłoszony pogląd dotyczący ograniczeń ochrony ścisłej jest jednym z głosów w szerszej debacie naukowej, jednak należy podkreślić, że zgodnie z wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 17 kwietnia 2018 r. (sprawa C-441/17), prowadzenie gospodarki leśnej na obszarze Puszczy Białowieskiej objętym ochroną UNESCO zostało zakazane. Od tego czasu obowiązuje zasada biernej ochrony, a ingerencja człowieka została ograniczona do niezbędnego minimum. Wysoka różnorodność biologiczna Puszczy Białowieskiej jest efektem synergii naturalnych procesów (wichury, gradacje kornika, pożary) oraz historycznej działalności człowieka. Obecnie jednak, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, dalsze ingerencje mogą zaburzyć równowagę ekologiczną. Eksperci wskazują, że w najlepiej zachowanym lesie Europy ochronę należy ograniczyć do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka (Białowieża Forest—A Relic of the High Naturalness of European Forests). Dostępne dane nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują stabilność lub poprawę stanu siedlisk, w tym porostów, a także wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów (Raport o stanie lasów w Polsce 2022). W ostatnich latach odnotowano również nowe stanowiska rzadkich gatunków, co potwierdza wysoką jakość siedlisk. Podobne obserwacje dotyczą innych obszarów objętych ścisłą ochroną w Polsce, gdzie stabilizacja lub wzrost liczebności wielu gatunków potwierdza wartość biernej ochrony. Aktualna wiedza naukowa nie potwierdza tezy o systematycznym zaniku gatunków w wyniku ograniczenia działań czynnych w Puszczy Białowieskiej. W świetle dostępnych opracowań naukowych, nie stwierdzono ograniczenia różnorodności biologicznej w wyniku obowiązującego od 2018 r. zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – rekomenduje się dalsze pozostawianie lasu w stanie naturalnym dla utrzymania jego unikalnej różnorodności. W tym kontekście warto również przywołać zalecenia zawarte w raporcie z misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, które jednoznacznie wskazują, że działania związane z zarządzaniem siedliskami w Obiekcie powinny być zgodne z ustaleniami dokumentacji nominacyjnej z 2014 roku. Misja podkreśliła, że „niezakłócona dzika przyroda jest podstawową zasadą zarządzania” Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Plan zarządzania pozostaje zgodny z tymi zasadami, uwzględniając potrzebę monitorowania stanu ekosystemów oraz elastycznego reagowania na nowe zagrożenia, w tym te wynikające ze zmian klimatu. Dokument nie przewiduje powrotu do gospodarki leśnej, lecz wzmacnia ochronę naturalnych procesów, zgodnie z międzynarodowymi zobowiązaniami Polski.
1564	Osoba prywatna	Ustawa o lasach, Ustawa o ochronie przyrody	Całość dokumentów	Na terenie polskiej części Puszczy Białowieskiej obowiązują akty prawne wyższego rzędu – Ustawa o lasach i Ustawa o ochronie przyrody, więc Plan Zarządzania nie może być wprowadzony, ponieważ nie ma takich podstaw prawnych.	W hierarchii aktów prawnych w Polsce zapisano: „Każdy akt prawny niższego rzędu musi być zgodny z aktem wyższego rzędu” takim jak Konstytucja RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy, rozporządzenia, akty prawa miejscowego. Stwierdzono brak krajowych podstaw	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025)

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					prawnych dotyczących Obiektu (Moratorium to było tylko polecenie Ministra Środowiska).		stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1565	Osoba prywatna	Porozumienie rządowe pomiędzy Ministrem Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisławem Żelichowskim a Przewodniczącym Rady Gminy Białowieża Włodzimierzem Wołkowycim z 1996 r.	1–2	Wnosimy o wprowadzenie do Planu Zarządzania zapisów zabezpieczających mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, w ramach rekompensaty, drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. W przypadku odrzucenia społecznego zapotrzebowania na dobra Puszczy Białowieskiej wnosimy o odrzucenie projektu Planu Zarządzania do czasu jego korekty.	Porozumienie zostało podpisane po poszerzeniu Białowieskiego Parku Narodowego o 5 tys. ha w 1996 r. W ramach rekompensaty społeczność lokalna otrzymała zapewnienie możliwości zakupu drewna opałowego liściastego i użytkowego z terenu Puszczy Białowieskiej. Ciągłość państwa gwarantuje ważność tego porozumienia i obowiązek dostosowania się do zapisów.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi być zgodny z zasadami określonymi we wniosku renomacyjnym (2014). Dokument ten, podobnie jak Raport z Misji UNESCO/IUCN (2024) jednoznacznie wskazują, iż celem działań prowadzonych w obszarze Puszczy Białowieskiej nie może być pozyskanie drewna. Może ono stanowić jedynie efekt uboczny czynnych działań ochronnych prowadzonych na terenach rzeczywiście tego wymagających. Mając na uwadze powyższe, formalnie nie jest możliwe zapewnienie określonej ilości drewna opałowego pochodzącego z obszaru Puszczy Białowieskiej. Należy jednak podkreślić, iż w toku prac mających na celu opracowanie Planu zarządzania nie stwierdzono w sposób obiektywny problemów z dostępem do drewna opałowego (pochodzącego spoza Puszczy Białowieskiej) w regionie. Wręcz przeciwnie, wiele osób zwracało uwagę na dostępność drewna na konkurencyjnych zasadach rynkowych.
1566	Polskie Towarzystwo Ochrony Ptaków	Zagrożenia	49	Proponujemy dodać do Tabeli 4. Zagrożenia dla Puszczy Białowieskiej, a także do Załącznika 4 odpowiednie zapisy. Czynnik Zagrożenia Skutki Działalność człowieka Historyczne i współczesne przekształcenia hydrologiczne (sprostowanie, melioracje, odwodnienia, kanalizacja cieków) w obrębie Obiektu i jego strefy buforowej • obniżanie poziomu wód gruntowych • przyspieszony odpływ wód powierzchniowych i podziemnych • degradacja siedlisk hydrogenicznych (torfowiska, łągi, olsy) • zmniejszenie odporności ekosystemów na susze i ekstremalne zjawiska klimatyczne	Plan zarządzania identyfikuje zmiany stosunków wodnych jako istotne zagrożenie, jednak nie akcentuje wystarczająco roli działalności człowieka i antropogenicznych przekształceń hydrologicznych jako kluczowego czynnika – obok zmian klimatycznych – wpływającego na współczesny stan zasobów wodnych Puszczy. Brak tego odniesienia ogranicza możliwość przełożenia diagnozy zagrożeń na odpowiednie cele i działania. Pomimo że dokument wskazuje, iż „głównymi źródłami zagrożeń są zmiany klimatu oraz działalność człowieka prowadząca do fragmentacji siedlisk spowodowanej budową infrastruktury i zmianami hydrologicznymi” (s. 7), rozdział 3.1 Zagrożenia nie uwzględnia jako odrębnego czynnika historycznych i istniejących działań melioracyjnych (odwadniania) oraz kanalizacji cieków wodnych, jak również innych form działalności (np. nasypy drogowe) wpływających na reżim hydrologiczny Obiektu.	Uwzględniono częściowo	Zagadnienia wskazane w uwadze zostały uwzględnione w tab. 4 w wierszach dotyczących nieuprawnionego korzystania z zasobów. W związku z przekazaną uwagą opis skutków zagrożenia został rozszerzony i brzmi obecnie: "Zakłócenia funkcjonowania ekosystemów, w szczególności wodnych i od wód zależnych w wyniku prac utrzymaniowych na ciekach oraz wszelkich działań mających na celu ograniczenie naturalnego okresowego podtapiania dolin rzecznych poprzez przyspieszenie odpływu ze zlewni (w tym prostowanie koryt, melioracje, odwodnienia)"
1567	Polskie Towarzystwo Ochrony Ptaków	Cel 2	71	Brak informacji o działaniach retencyjnych jako działaniach czynnej ochrony siedlisk	Obniżenie poziomu wód gruntowych powoduje pogorszenie się statusu wielu siedlisk Puszczy	Wyjaśniono	Do osiągnięcia celu 2 prowadzi m.in. realizacja działania 2.3.1. Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej, w ramach którego przewidziano opracowanie planu działań w zakresie ochrony zasobów wodnych Puszczy Białowieskiej uwzględniającego szereg aspektów, w tym ograniczenie spływu powierzchniowego przy wykorzystaniu rozwiązań opartych na naturze i realizowanych w możliwie dużym stopniu przy wykorzystaniu naturalnego lokalnego materiału oraz dbałość o nie pogarszanie warunków wodnych w innych siedliskach w wyniku realizowanych działań.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1568	Polskie Towarzystwo Ochrony Ptaków	Cel 2	71	Cel stanowi odpowiedź na zagrożenia powodowane przez (załącznik 4): Działalność człowieka w tym: Dodać: - Historyczne i współczesne przekształcenia hydrologiczne	Patrz punkt 1	Wyjaśniono	Skutki zagrożeń związanych z przekształceniami hydrologicznymi zostały uwzględnione w zagrożeniach związanych z nieuprawnionym korzystaniem ze środowiska (tab. 4). Skutki tej grupy zagrożeń, zgodnie z Załącznikiem 4, są minimalizowane przez działania przypisane prowadzące do osiągnięcia celu 2.
1569	Polskie Towarzystwo Ochrony Ptaków	Działanie 2.3.1 Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej	75	Opis działania – Opracowanie planu działań w zakresie ochrony zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej w granicach Obiektu i Strefy Buforowej, uwzględniającego następujące aspekty: • status Puszczy Białowieskiej jako światowego dziedzictwa oraz jej Wyjątkową Uniwersalną Wartość; • wyniki najnowszych badań naukowych i analiz; - ograniczanie spływu powierzchniowego przy wykorzystaniu rozwiązań opartych na naturę bazując w możliwie dużym stopniu na wykorzystaniu naturalnego lokalnego materiału (np. leżących pni drzew) – w strefach 2, 3, 4b i 4c wykorzystując wyłącznie lokalny materiał; • dbałość o nie pogorszenie warunków wodnych w innych siedliskach w wyniku realizowanych działań. • wdrożenie działań retencyjnych w strefie buforowej; • włączenie efektów renaturyzacji do systemu monitoringu hydrologicznego.	a) Część kluczowych obszarów mokradłowych, fizycznie położonych wewnątrz Puszczy Białowieskiej, jest formalnie zaliczona do strefy buforowej – np. fragmenty dolin rzecznych Narewki, Łutowni i Perebla. Oznacza to, że działania dotyczące strefy buforowej obejmują nie tylko obszary otaczające Puszczę, ale również strategiczne dla retencji i bioróżnorodności tereny położone w jej wnętrzu. Z tego względu proponujemy uzupełnienie Działania 2.3.1 “Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej” o wyraźne odniesienia do strefy buforowej, aby uwzględnić tę specyfikę, obecność obszarów strefy buforowej w obrębie rdzeniowych części Puszczy, a również łączność hydrologiczną terenów w granicach Obiektu i jego Strefy Buforowej. b) obecny zapis dotyczący sposobów zwiększania retencji jest niespójny, dlatego proponujemy nie wskazywać tutaj szczegółowych metod, gdyż są one już opisane w Załączniku 6.	Uwzględniono	Opis działania został uszczegółowiony. Dodano także informację o potrzebie stosowania podejścia zlewniowego, tj. objęcia działaniami prowadzącymi do zwiększenia retencji terenów strefy buforowej, z których wody zasilają ekosystemy Puszczy Białowieskiej.
1570	Polskie Towarzystwo Ochrony Ptaków	rekomendacje eksperckie do siedlisk	116	Nawet przy siedliskach łągowych i torfowiskach retencja nie jest wspomniana	Obniżenie poziomu wód gruntowych powoduje pogorszenie się statusu wielu siedlisk Puszczy	Wyjaśniono	Działania związane z gospodarką wodną zostały wyłączone do odrębnego wiersza - zasoby wodne.
1571	Polskie Towarzystwo Ochrony Ptaków	rekomendacje eksperckie do siedlisk	116	realizacja jednostkowych i lokalnych systemowych prac technicznych bazujących na rozwiązaniach przyjaznych naturze polegających na wprowadzeniu działań [mogących doprowadzić do podniesienia rzędnych dna cieków przy równoczesnym utrzymaniu ciągłości podłużnej ich continuum (np. budowa bystrotoków, przebudowa/udrożnienie piętrzeń)], które w efekcie powinny pozwolić na ograniczenie drenującej roli cieków względem wód podziemnych, a w dłuższej perspektywie czasowej wpłyną na skrócenie okresów braków wody w rzekach przepływających przez Puszczę Białowieską;	Rozdział został sformułowany na podstawie „syntezy wytycznych i zaleceń opracowanych w oparciu o wiedzę ekspercką, wyniki badań oraz ogólne analizy związane z ochroną Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu, z których część przedstawiono w ekspertyzach”. Uważamy, że może on również zostać poddany redakcji, ponieważ stanowi interpretację istniejących informacji, a jego treść jest kluczową podstawą do formułowania Działań. Wprowadzenie zmian w tym rozdziale pozwoli na precyzyjniejsze określenie zakresu oraz treści poszczególnych działań w Planie. Badania naukowe (w tym cytowane w Planie) wskazują na wysoki stopień przekształcenia (prostowania i pogłębiania) naturalnych cieków oraz na istnienie rozbudowanego systemu rowów	Wyjaśniono	Katalog działań zawarty w tab. 6 nie ma charakteru zamkniętego. Może on zostać rozszerzony np. w opracowanym w ramach zad. 2.3.1. planie działań w zakresie ochrony zasobów wodnych Puszczy Białowieskiej. W związku z koniecznością ochrony naturalnego przebiegu procesów ekologicznych działania techniczne powinny zostać jednak ograniczone do minimum, a wszelkie niezbędne prace utrzymaniowe prowadzone wyłącznie zgodnie z <i>Katalogiem Dobrych Praktyk Robót Hydrotechnicznych i Prac Utrzymawczych</i> .

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					melioracyjnych na terenie Puszczy Białowieskiej i jej otuliny. Dlatego użycie określeń „jednostkowych” i „lokalnych” nie odpowiada rzeczywistym sytuacjom i potrzebie systemowego podejścia do renaturyzacji w Puszczy Białowieskiej. „Podniesienie rzednych dna cieków” jest jedynie jednym z możliwych sposobów zwiększania retencji. W praktyce (w tym również w Puszczy Białowieskiej w Polsce i w Białorusi) stosuje się także inne podejścia mające na celu spowolnienie odpływu, takie jak wydłużenie koryta, jego zwężenie czy stymulowanie erozji bocznej. Wskazywanie w Planie wyłącznie jednego konkretnego podejścia nie odzwierciedla potrzeb i różnorodności sytuacji w Puszczy i może mieć charakter ograniczający. Podobnie w przypadku utrzymania ciągłości – jest to podejście kluczowe w odniesieniu do naturalnych przekształconych cieków okresowych i nieokresowych, ale nie dotyczy rowów melioracyjnych, które formalnie również są ciekami. Praca ze sztucznie utworzonymi obiektami powinna polegać na dążeniu do całkowitej eliminacji ich efektu drenującego, a więc wymóg utrzymania ciągłości w tym przypadku nie ma zastosowania. W związku z tym, że różnorodność sytuacji jest szersza niż wymienione w tabeli podejścia, proponujemy nie wyszczególniać w tym miejscu konkretnych metod planowania prac hydrologicznych. W odniesieniu do wód podziemnych – retencja wpływa i jest potrzebna nie tylko dla utrzymania poziomu wód gruntowych, ale także dla zachowania stanu wód powierzchniowych. Dlatego proponujemy usunięcie tego odniesienia		
1572	Polskie Towarzystwo Ochrony Ptaków	Ochrona zasobów wodnych	118	Doceniamy pojawienie się oddzielnego podrozdziału na temat wody, jednak warto podkreślać ten temat w każdym innym podrozdziale.	Nie można zasobów wody traktować rozdzielnie od działań ochrony siedlisk i gatunków.	Wyjaśniono	Działania ograniczające spływ powierzchniowy są możliwe do realizacji w strefach 2-4, co zostało podkreślone w Katalogu działań ochronnych (załącznik 6). Temat zasobów wodnych, problemu suszy pojawia się jednak w wielu fragmentach opracowanego dokumentu.
1573	Polskie Towarzystwo Ochrony Ptaków	Strefowanie	133	Działania retencyjne nie są wymienione jako możliwe w poszczególnych strefach.	Wspomniane wcześniej, dla przejrzystości i spójności dokumentu warto wyszczególnienia również w tym miejscu.	Wyjaśniono	Działania ograniczające spływ powierzchniowy są możliwe do realizacji w strefach 2-4, co zostało podkreślone w Katalogu działań ochronnych (załącznik 6).

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1574	Frankfurckie Towarzystwo Zoologiczne	Zagrożenia	49	Proponujemy dodać do Tabeli 4. Zagrożenia dla Puszczy Białowieskiej, a także do Załącznika 4 odpowiednie zapisy. Czynnik Zagrożenia Skutki Działalność człowieka Historyczne i współczesne przekształcenia hydrologiczne (sprostowanie, melioracje, odwodnienia, kanalizacja cieków) w obrębie Obiektu i jego strefy buforowej • obniżanie poziomu wód gruntowych • przyspieszony odpływ wód powierzchniowych i podziemnych • degradacja siedlisk hydrogenicznnych (torfowiska, łągi, olsy) • zmniejszenie odporności ekosystemów na susze i ekstremalne zjawiska klimatyczne	Plan zarządzania identyfikuje zmiany stosunków wodnych jako istotne zagrożenie, jednak nie akcentuje wystarczająco roli działalności człowieka i antropogenicznych przekształceń hydrologicznych jako kluczowego czynnika – obok zmian klimatycznych – wpływającego na współczesny stan zasobów wodnych Puszczy. Brak tego odniesienia ogranicza możliwość przełożenia diagnozy zagrożeń na odpowiednie cele i działania. Pomimo że dokument wskazuje, iż „głównymi źródłami zagrożeń są zmiany klimatu oraz działalność człowieka prowadząca do fragmentacji siedlisk spowodowanej budową infrastruktury i zmianami hydrologicznymi” (s. 7), rozdział 3.1 Zagrożenia nie uwzględnia jako odrębnego czynnika historycznych i istniejących działań melioracyjnych (odwadniania) oraz kanalizacji cieków wodnych, jak również innych form działalności (np. nasypy drogowe) wpływających na reżim hydrologiczny Obiektu.	Uwzględniono częściowo	Zagadnienia wskazane w uwadze zostały uwzględnione w tab. 4 w wierszach dotyczących nieuprawnionego korzystania z zasobów. W związku z przekazaną uwagą opis skutków zagrożenia został rozszerzony i brzmi obecnie: "Zakłócenia funkcjonowania ekosystemów, w szczególności wodnych i od wód zależnych w wyniku prac utrzymaniowych na ciekach oraz wszelkich działań mających na celu ograniczenie naturalnego okresowego podtapiania dolin rzecznych poprzez przyspieszenie odpływu ze zlewni (w tym prostowanie koryt, melioracje, odwodnienia)"
1575	Frankfurckie Towarzystwo Zoologiczne	Cel 2	71	Brak informacji o działaniach retencyjnych jako działaniach czynnej ochrony siedlisk	Obniżenie poziomu wód gruntowych powoduje pogorszenie się statusu wielu siedlisk Puszczy	Wyjaśniono	Do osiągnięcia celu 2 prowadzi m.in. realizacja działania 2.3.1. Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej, w ramach którego przewidziano opracowanie planu działań w zakresie ochrony zasobów wodnych Puszczy Białowieskiej uwzględniającego szereg aspektów, w tym ograniczenie spływu powierzchniowego przy wykorzystaniu rozwiązań opartych na naturze i realizowanych w możliwie dużym stopniu przy wykorzystaniu naturalnego lokalnego materiału oraz dbałość o niepogarszanie warunków wodnych w innych siedliskach w wyniku realizowanych działań.
1576	Frankfurckie Towarzystwo Zoologiczne	Cel 2	71	Cel stanowi odpowiedź na zagrożenia powodowane przez (załącznik 4): Działalność człowieka w tym: Dodać: - Historyczne i współczesne przekształcenia hydrologiczne	Patrz punkt 1	Wyjaśniono	Skutki zagrożeń związanych z przekształceniami hydrologicznymi zostały uwzględnione w zagrożeniach związanych z nieuprawnionym korzystaniem ze środowiska (tab. 4). Skutki tej grupy zagrożeń, zgodnie z Załącznikiem 4, są minimalizowane przez działania przypisane prowadzące do osiągnięcia celu 2.
1577	Frankfurckie Towarzystwo Zoologiczne	Działanie 2.3.1 Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej	75	Opis działania – Opracowanie planu działań w zakresie ochrony zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej w granicach Obiektu i Strefy Buforowej, uwzględniającego następujące aspekty: • status Puszczy Białowieskiej jako światowego dziedzictwa oraz jej Wyjątkową Uniwersalną Wartość; • wyniki najnowszych badań naukowych i analiz; - ograniczanie spływu powierzchniowego przy wykorzystaniu rozwiązań opartych na naturę bazując w możliwie dużym stopniu na wykorzystaniu naturalnego lokalnego materiału (np. leżących pni drzew) – w strefach 2, 3, 4b i 4c wykorzystując wyłącznie lokalny materiał; • dbałość o niepogorszenie warunków wodnych w innych	a) Część kluczowych obszarów mokradłowych, fizycznie położonych wewnątrz Puszczy Białowieskiej, jest formalnie zaliczona do strefy buforowej — np. fragmenty dolin rzecznych Narewki, Łutowni i Perebla. Oznacza to, że działania dotyczące strefy buforowej obejmują nie tylko obszary otaczające Puszcę, ale również strategiczne dla retencji i bioróżnorodności tereny położone w jej wnętrzu. Z tego względu proponujemy uzupełnienie Działania 2.3.1 “Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej” o wyraźne odniesienia do strefy buforowej, aby uwzględnić tę specyfikę, obecność	Uwzględniono częściowo	Zagadnienia wskazane w uwadze zostały uwzględnione w tab. 4 w wierszach dotyczących nieuprawnionego korzystania z zasobów. W związku z przekazaną uwagą opis skutków zagrożenia został rozszerzony i brzmi obecnie: "Zakłócenia funkcjonowania ekosystemów, w szczególności wodnych i od wód zależnych w wyniku prac utrzymaniowych na ciekach oraz wszelkich działań mających na celu ograniczenie naturalnego okresowego podtapiania dolin rzecznych poprzez przyspieszenie odpływu ze zlewni (w tym prostowanie koryt, melioracje, odwodnienia)"

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				siedliskach w wyniku realizowanych działań. - wdrożenie działań retencyjnych w strefie buforowej; - włączenie efektów renaturyzacji do systemu monitoringu hydrologicznego.	obszarów strefy buforowej w obrębie rdzeniowych części Puszczy, a również łączność hydrologiczną terenów w granicach Obiektu i jego Strefy Buforowej. b) obecny zapis dotyczący sposobów zwiększania retencji jest niespójny, dlatego proponujemy nie wskazywać tutaj szczegółowych metod, gdyż są one już opisane w Załączniku 6.		
1578	Frankfurckie Towarzystwo Zoologiczne	rekomendacje eksperckie do siedlisk	116	Nawet przy siedliskach łęgowych i torfowiskach retencja nie jest wspomniana	Obniżenie poziomu wód gruntowych powoduje pogorszenie się statusu wielu siedlisk Puszczy	Wyjaśniono	Działania związane z gospodarką wodną zostały wyłączone do odrębnego wiersza - zasoby wodne.
1579	Frankfurckie Towarzystwo Zoologiczne	rekomendacje eksperckie do siedlisk	116	realizacja jednostkowych i lokalnych systemowych prac technicznych bazujących na rozwiązaniach przyjaznych naturze polegających na wprowadzeniu działań [mogących doprowadzić do podniesienia rzędnych dna cieków przy równoczesnym utrzymaniu ciągłości podłużnej ich continuum (np. budowa bystrotoków, przebudowa/udrożnienie piętrzeń)], które w efekcie powinny pozwolić na ograniczenie drenującej roli cieków względem wód podziemnych, a w dłuższej perspektywie czasowej wpłyną na skrócenie okresów braków wody w rzekach przepływających przez Puszcę Białowieską;	Rozdział został sformułowany na podstawie „syntezy wytycznych i zaleceń opracowanych w oparciu o wiedzę ekspercką, wyniki badań oraz ogólne analizy związane z ochroną Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu, z których część przedstawiono w ekspertyzach”. Uważamy, że może on również zostać poddany redakcji, ponieważ stanowi interpretację istniejących informacji, a jego treść jest kluczową podstawą do formułowania Działań. Wprowadzenie zmian w tym rozdziale pozwoli na precyzyjniejsze określenie zakresu oraz treści poszczególnych działań w Planie. Badania naukowe (w tym cytowane w Planie) wskazują na wysoki stopień przekształcenia (prostowania i pogłębienia) naturalnych cieków oraz na istnienie rozbudowanego systemu rowów melioracyjnych na terenie Puszczy Białowieskiej i jej otuliny. Dlatego użycie określeń „jednostkowych” i „lokalnych” nie odpowiada rzeczywistym sytuacjom i potrzebie systemowego podejścia do renaturyzacji w Puszczy Białowieskiej. „Podniesienie rzędnych dna cieków” jest jedynie jednym z możliwych sposobów zwiększania retencji. W praktyce (w tym również w Puszczy Białowieskiej w Polsce i w Białorusi) stosuje się także inne podejścia mające na celu spowolnienie odpływu, takie jak wydłużenie koryta, jego zwężenie czy stymulowanie erozji bocznej. Wskazywanie w Planie wyłącznie jednego konkretnego podejścia nie odzwierciedla potrzeb i	Wyjaśniono	Katalog działań zawarty w tab. 6 nie ma charakteru zamkniętego. Może on zostać rozszerzony np. w opracowanym w ramach zad. 2.3.1. planie działań w zakresie ochrony zasobów wodnych Puszczy Białowieskiej. W związku z koniecznością ochrony naturalnego przebiegu procesów ekologicznych działania techniczne powinny zostać jednak ograniczone do minimum, a wszelkie niezbędne prace utrzymaniowe prowadzone wyłącznie zgodnie z <i>Katalogiem Dobrych Praktyk Robót Hydrotechnicznych i Prac Utrzymaniowych</i>.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					różnorodności sytuacji w Puszczy i może mieć charakter ograniczający. Podobnie w przypadku utrzymania ciągłości – jest to podejście kluczowe w odniesieniu do naturalnych przekształconych cieków okresowych i nieokresowych, ale nie dotyczy rowów melioracyjnych, które formalnie również są ciekami. Praca ze sztucznie utworzonymi obiektami powinna polegać na dążeniu do całkowitej eliminacji ich efektu drenującego, a więc wymóg utrzymania ciągłości w tym przypadku nie ma zastosowania. W związku z tym, że różnorodność sytuacji jest szersza niż wymienione w tabeli podejścia, proponujemy nie wyszczególniać w tym miejscu konkretnych metod planowania prac hydrologicznych. W odniesieniu do wód podziemnych – retencja wpływa i jest potrzebna nie tylko dla utrzymania poziomu wód gruntowych, ale także dla zachowania stanu wód powierzchniowych. Dlatego proponujemy usunięcie tego odniesienia		
1580	Frankfurckie Towarzystwo Zoologiczne	Ochrona zasobów wodnych	118	Doceniamy pojawienie się oddzielnego podrozdziału na temat wody, jednak warto podkreślać ten temat w każdym innym podrozdziale.	Nie można zasobów wody traktować rozdzielnie od działań ochrony siedlisk i gatunków.	Wyjaśniono	Działania ograniczające spływ powierzchniowy są możliwe do realizacji w strefach 2-4, co zostało podkreślone w Katalogu działań ochronnych (załącznik 6). Temat zasobów wodnych, problemu suszy pojawia się jednak w wielu fragmentach opracowanego dokumentu.
1581	Frankfurckie Towarzystwo Zoologiczne	Strefowanie	133	Działania retencyjne nie są wymienione jako możliwe w poszczególnych strefach.	Wspomniane wcześniej, dla przejrzystości i spójności dokumentu warto wyszczególnienia również w tym miejscu.	Wyjaśniono	Działania ograniczające spływ powierzchniowy są możliwe do realizacji w strefach 2-4, co zostało podkreślone w Katalogu działań ochronnych (załącznik 6).
1582	Przewodniczący Rady Sołectwa Ochrymy	3.1 Zagrożenia	52	Pozyskiwanie drewna i usuwanie martwych drzew nie jest zagrożeniem.	Dobrze zaplanowane działania leśne, wspierają zachowanie równowagi biologicznej. Martwe drzewa w nadmiarze mogą utrudniać odnowę naturalną, sprzyjać gradacjom szkodników oraz blokować rozwój młodego pokolenia drzew. Selektywna ingerencja, wspiera ochronę gatunków zależnych od zrównoważonego środowiska, jednocześnie minimalizując ryzyko degradacji siedlisk. Zapewnia to również dobro lokalnych społeczności.	Wyjaśniono	Działania polegające na pozyskiwaniu drewna oraz usuwaniu martwych drzew, choć mogą być uzasadnione w kontekście gospodarki leśnej, nie są zgodne z zasadami ochrony przyrody obowiązującymi na terenie Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża. Plan zarządzania jednoznacznie zakazuje komercyjnego pozyskiwania drewna na całym obszarze Obiektu, co wynika z zapisów wniosku renomacyjnego z 2014 roku oraz decyzji Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO (40 COM 7B.92). W dokumentach tych podkreślono, że wartość Obiektu opiera się na niezakłóconych procesach naturalnych, w tym na obecności martwego drewna, które stanowi kluczowy element dla zachowania różnorodności biologicznej. Martwe drzewa pełnią istotną funkcję ekologiczną — są siedliskiem dla wielu gatunków grzybów, owadów, ptaków i ssaków, a ich obecność wspiera naturalne procesy sukcesji oraz regeneracji lasu. Twierdzenie, że ich nadmiar może prowadzić do degradacji siedlisk, nie znajduje potwierdzenia w aktualnym stanie wiedzy naukowej dotyczącej ekosystemów lasów naturalnych. Wręcz przeciwnie — ograniczanie ilości martwego drewna może prowadzić do zubożenia siedlisk i zakłócenia procesów

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							ekologicznych, które są podstawą wyjątkowej wartości Puszczy Białowieskiej. Plan zarządzania dopuszcza prowadzenie działań ochronnych wyłącznie w wybranych strefach (4a i 4b), obejmujących niewielki procent powierzchni Obiektu, gdzie interwencje mogą być konieczne dla utrzymania określonych typów siedlisk, np. łąk wymagających koszenia. W tych przypadkach pozyskanie drewna może być skutkiem ubocznym działań ochronnych, a nie ich celem. Tego rodzaju interwencje są ściśle kontrolowane i podporządkowane nadrzędnemu celowi, jakim jest zachowanie integralności przyrodniczej Obiektu.
1583	Przewodni czący Rady Sołectkiej sołectwa Ochrymy	6.4 Strefowanie	133-134	Zasady strefowania są niezgodne z tradycją, kulturą oraz zapewnieniem zachowania bioróżnorodności. Powinno być więcej ochrony aktywnej.	Tradycyjne metody gospodarowania lasem i krajobrazem, kultywowane przez lokalne społeczności przez stulecia, kształtowały unikalną mozaikę siedlisk i wspierały różnorodność biologiczną. Jednolita ochrona bierna ignoruje te historyczne praktyki, co prowadzi do degradacji siedlisk i wypierania gatunków zależnych od aktywnego zarządzania. Zwiększenie obszarów ochrony aktywnej skutecznie chroni zarówno przyrodę, jak i lokalne tradycje gospodarcze.	Wyjaśniono	Zasady strefowania przyjęte w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska są zgodne z zobowiązania. Ochrona bierna, polegająca na ograniczeniu ingerencji człowieka, jest podstawą zachowania niezakłóconych procesów ekologicznych, które stanowią o wyjątkowej wartości tego obszaru. Dostępne dane naukowe nie potwierdzają tezy o degradacji siedlisk czy spadku bioróżnorodności w wyniku ograniczenia działań czynnych. Wręcz przeciwnie, monitoringi wskazują na poprawę stanu bioty porostów oraz wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów. Puszcza Białowieska została sklasyfikowana jako jeden z najlepiej zachowanych kompleksów leśnych w Polsce, a obecność martwego drewna i naturalna sukcesja sprzyjają utrzymaniu i rozwojowi różnorodnych zespołów gatunkowych. Jednocześnie Plan zarządzania nie ignoruje znaczenia tradycji lokalnych i historycznych form użytkowania krajobrazu. W ramach kierunku działań 6.1 przewidziano szereg inicjatyw mających na celu ochronę i promocję dziedzictwa niematerialnego oraz materialnego Puszczy Białowieskiej. Działania takie jak dokumentowanie tradycji, wspieranie lokalnych inicjatyw kulturowych, promowanie tradycyjnych form użytkowania terenów otwartych (łąkarstwo, wypas), a także edukacja i rewitalizacja obiektów dziedzictwa kulturowego, stanowią integralną część Planu. W ten sposób zapewniono równowagę pomiędzy ochroną przyrody a zachowaniem lokalnej tożsamości kulturowej. Zwiększenie zakresu ochrony czynnej nie może odbywać się kosztem integralności przyrodniczej Obiektu, która jest podstawą jego wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa. Działania czynne są możliwe i przewidziane w Planie, lecz wyłącznie tam, gdzie są niezbędne dla ochrony określonych siedlisk lub gatunków zależnych od interwencji człowieka. Takie podejście jest zgodne z aktualnym stanem wiedzy naukowej oraz międzynarodowymi zobowiązaniami Polski w zakresie ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego.
1584	Przewodni czący Rady Sołectkiej sołectwa Ochrymy	Załącznik nr 3 – Wykaz warsztatów	1-13	Od lutego 2023 r. żadne spotkanie nie odbyło się w gminach Narewka ani Hajnówka. Jest to marginalizacja obu gmin, które są bardziej zaludnione od gminy Białowieża. Warsztaty nie są obiektywnym źródłem informacji.	Ludność miejscowa często jest starsza, ma problem z dostępem do Internetu i jest wykluczona komunikacyjnie. Nie istnieje żadne połączenie Narewka – Białowieża, a naszego sołectwa tym bardziej nie istnieje możliwość dostania się do tego miejsca komunikacją publiczną. Białowieża jest charakterystyczną miejscowością z dużym udziałem ludności niewywodzącej się z tego terenu i ludzie ci nie są de facto	Wyjaśniono	Spotkania były organizowane w różnych formatach — zarówno stacjonarnie, jak i online — oraz w różnych porach dnia, aby umożliwić udział jak najszerszemu gronu mieszkańców. Każda z gmin puszczańskich, w tym Narewka i Hajnówka, otrzymała papierową wersję Planu wraz z materiałami informacyjnymi, które zostały przekazane z prośbą o ich udostępnienie lokalnej społeczności. W lipcu 2025 roku odbyło się również spotkanie konsultacyjne w Hajnówce, co potwierdza, że gmina ta nie została pominięta w procesie konsultacyjnym. Organizacja spotkań w Białowieży

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					mieszkańcami. Mają natomiast inne zdanie w stosunku do reszty i są bardziej aktywni i mają większe możliwości finansowe i mobilne.		wynikała z jej centralnego położenia względem Obiektu oraz dostępności infrastruktury umożliwiającej przeprowadzenie wydarzeń o charakterze otwartym. Jednocześnie należy podkreślić, że Plan nie ogranicza się do opinii wyrażanych wyłącznie podczas warsztatów — uwagi można było składać również drogą elektroniczną i papierową, co zapewniało możliwość udziału osobom o ograniczonej mobilności lub dostępie do Internetu.
1585	Przewodni czący Rady Sołectkiej sołectwa Ochrymy	Załącznik nr.7 plan ppoz.	3	W planie przeciwpożarowym brakuje uwzględnienia i współpracy z lokalnymi OSP, dodatkowo plan był robiony wcześniej i nie uwzględnia znaczącego spadku obszaru IV strefy.	Bez realnego włączenia lokalnych służb oraz aktualizacji danych dotyczących struktury stref ochronnych plan pozostaje mało skuteczny i niedostosowany do obecnych warunków. To zwiększa ryzyko opóźnień w działaniach oraz ogranicza możliwość efektywnej ochrony przeciwpożarowej. W lesie cały czas istnieje bardzo duża ilość martwego drewna, która jest zagrożeniem dla lokalnej ludności.	Wyjaśniono	Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu dla polskiej części Transgranicznego Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest został zaktualizowany w ramach prac nad nową wersją Planu zarządzania. Dokument ten uwzględnia aktualny stan struktury stref ochronnych, w tym zmiany dotyczące obszaru IV strefy, oraz został opracowany przez zespół ekspertów reprezentujących kluczowe instytucje odpowiedzialne za bezpieczeństwo przeciwpożarowe, w tym Instytut Badawczy Leśnictwa, Państwową Straż Pożarną, Dyрекcję Generalną Lasów Państwowych oraz Regionalną Dyрекcję Lasów Państwowych w Białymstoku. W skład zespołu opracowującego plan weszli m.in. przedstawiciele Komendy Powiatowej PSP w Hajnówce, co świadczy o uwzględnieniu lokalnych uwarunkowań i potrzeb. Choć Ochotnicze Straże Pożarne (OSP) nie zostały wymienione jako bezpośredni wykonawcy dokumentu, ich rola w systemie reagowania kryzysowego jest nieodzowna i wynika z obowiązujących przepisów krajowych. W praktyce działania OSP są integralnym elementem lokalnych struktur ochrony przeciwpożarowej, a ich współpraca z PSP odbywa się na poziomie operacyjnym i jest regulowana przez krajowy system ratowniczo-gaśniczy.
1586	Związek Zawodowy “Budowlan i” przy Nadleśnict wie Białowieża	1.2	9	Plan nie jest obligatoryjny.	Brak podstawy prawnej. Sprzeczność z Ustawą o lasach, art. 13.	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1587	Związek Zawodowy “Budowlan i” przy Nadleśnict wie Białowieża	4.1	77–79	Strefowanie nieoparte na analizach siedliskowych.	Ignoruje dane BULiGL i PUL. Prowadzi do chaosu.	Wyjaśniono	Strefowanie przedstawione w Planie zostało oparte na danych udostępnionych przez Lasy Państwowe w ramach Banku Danych o Lasach, które powstały na podstawie materiałów przygotowanych przez ekspertów tej instytucji. Dodatkowo uwzględniono dane dotyczące siedlisk i gatunków chronionych, pozyskane z Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku. Strefowanie uwzględnia również kryteria określone we wniosku renominacyjnym z 2014 roku, który stanowi dokument odniesienia dla zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa. W związku z powyższym, zarzut braku podstaw siedliskowych oraz ignorowania danych PUL i BULiGL jest nieuzasadniony. Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1588	Związek Zawodowy “Budowlani” przy Nadleśnictwie Białowieża	5.1	94–98	Marginalizacja ochrony czynnej.	Narusza art. 6.2 Dyrektywy siedliskowej. Brak podstaw do eliminacji czynnych działań ochronnych.	Wyjaśniono	Zagadnienie ochrony czynnej zostało ujęte w Planie w oparciu o dane przekazane przez Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska w Białymstoku, przygotowane na potrzeby opracowania Planu ochrony obszaru Natura 2000 Puszcza Białowieńska. Wskazane obszary wymagające ochrony czynnej wynikają z obowiązujących dokumentów planistycznych i nie zostały określone arbitralnie. Zawarte w Planie podejście nie narusza art. 6 ust. 2 Dyrektywy siedliskowej, ponieważ nie prowadzi do pogorszenia stanu siedlisk przyrodniczych ani gatunków, dla których wyznaczono obszar Natura 2000. Przeciwnie — Plan wspiera realizację celów ochrony poprzez wskazanie działań dostosowanych do potrzeb siedlisk i gatunków, zgodnie z aktualną wiedzą i dokumentacją przyrodniczą. W związku z powyższym, uwaga jest bezpodstawna.
1589	Związek Zawodowy “Budowlani” przy Nadleśnictwie Białowieża	2.2	23	Pominięcie roli lokalnych instytucji i zarządców terenowych.	Naruszenie art. 4 Europejskiej Karty Samorządu Lokalnego.	Wyjaśniono	Rola lokalnych instytucji i zarządców terenowych została uwzględniona w procesie opracowywania Planu zarządzania, który miał charakter partycypacyjny i opierał się na konsultacjach z przedstawicielami różnych szczebli administracji oraz instytucji lokalnych. Plan nie narusza art. 4 Europejskiej Karty Samorządu Lokalnego, ponieważ nie ingeruje w kompetencje jednostek samorządu terytorialnego ani nie ogranicza ich udziału w zarządzaniu obszarem. Dokument wskazuje ramy ochrony wynikające ze statusu Obiektu Światowego Dziedzictwa, pozostawiając jednocześnie przestrzeń dla działań lokalnych zgodnych z obowiązującymi przepisami i ustaleniami. W związku z tym uwaga jest nieuzasadniona. Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń.
1590	Związek Zawodowy “Budowlani” przy Nadleśnictwie Białowieża	3.4	57–59	Dublowanie inwentaryzacji przyrodniczej.	Marnotrawstwo środków publicznych. Naruszenie art. 44 ustawy o finansach publicznych.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń.
1591	Związek Zawodowy “Budowlani” przy Nadleśnictwie Białowieża	6.2	124–126	Zawłaszczanie edukacji przyrodniczej przez NGO.	Pomija dorobek edukacyjny Lasów Państwowych i edukatorów terenowych.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń.
1592	Związek Zawodowy “Budowlani” przy Nadleśnictwie Białowieża	4.3	86	Ograniczenie dostępności lasu dla potrzeb bytowych.	Naruszenie art. 21 i 64 Konstytucji RP.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń.
1593	Związek Zawodowy “Budowlani”	7.1	130	Brak źródeł finansowania i kosztorysu działań.	Dokument życzeniowy, bez realnych instrumentów wdrożeniowych.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
	i” przy Nadleśnictwie Białowieża						powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1594	Związek Zawodowy “Budowlani” przy Nadleśnictwie Białowieża	2.2	22	Brak związków zawodowych w Komitecie Sterującym.	Zignorowanie partnera społecznego reprezentującego pracowników terenowych.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Skład Komitetu Sterującego, określony w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża, został ukształtowany zgodnie z jego charakterem jako zespołu konsultacyjno-doradczego, powoływanego przez Ministra właściwego ds. środowiska. Komitet ten skupia przedstawicieli instytucji odpowiedzialnych za realizację polityki ochrony przyrody, zarządzanie lasami oraz reprezentację Polski w strukturach UNESCO. Jego głównym zadaniem jest nadzór nad wdrażaniem Planu oraz podejmowanie decyzji w sytuacjach kryzysowych. Zgłoszona uwaga dotycząca braku przedstawicieli związków zawodowych nie może zostać jednoznacznie odniesiona do zapisów Planu, ponieważ wskazane strony i rozdziały nie zawierają treści powiązanych z tym zagadnieniem. W związku z błędnym przypisaniem odniesień, brak jest podstaw do formalnego ustosunkowania się do zastrzeżeń w kontekście struktury Komitetu. Należy jednak podkreślić, że pracownicy terenowi, w tym leśnicy, pozostają kluczowymi podmiotami odpowiedzialnymi za wdrażanie Planu zarządzania w praktyce. Ich rola jako zarządców Obiektu nie została pominięta — działania operacyjne i realizacyjne są prowadzone przez instytucje terenowe, w tym jednostki Lasów Państwowych, które są reprezentowane w Komitecie Sterującym na poziomie dyrekcji regionalnej. W ten sposób zapewniono, że głos osób odpowiedzialnych za codzienne funkcjonowanie Obiektu jest obecny w procesie decyzyjnym, choć nie w formie bezpośredniej reprezentacji związków zawodowych.
1595	Związek Zawodowy “Budowlani” przy Nadleśnictwie Białowieża	5.3	111	Ekspansja stref buforowych i korytarzy ekologicznych.	Brak konsultacji, ryzyko dalszych ograniczeń użytkowania terenu.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Granice strefy buforowej określone w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża nie uległy zmianie względem zakresu terytorialnego wskazanego we wniosku renowacyjnym z 2014 roku. W związku z tym nie doszło do ekspansji stref buforowych, a ich obecny zasięg wynika z wcześniej zatwierdzonych dokumentów międzynarodowych, które stanowią podstawę wpisu Obiektu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Zgłoszona uwaga odnosi się do treści, które nie zostały wskazane w odpowiednich fragmentach Planu, co uniemożliwia jednoznaczne odniesienie się do zastrzeżeń. Należy jednak podkreślić, że Plan nie wprowadza nowych ograniczeń w użytkowaniu terenu, a działania dotyczące korytarzy ekologicznych mają charakter planistyczny i strategiczny, ukierunkowany na zachowanie spójności siedlisk oraz łączności ekologicznej między Puszczą Białowieżą a innymi kompleksami leśnymi. W ramach kierunku działań 3.3 przewidziano m.in. uwzględnianie funkcjonowania korytarzy ekologicznych w dokumentach planistycznych gmin oraz zapewnienie partycypacji społecznej w procesie ich opracowywania, wdrażania i monitorowania. Oznacza to, że wszelkie decyzje dotyczące zagospodarowania przestrzennego, które mogą mieć wpływ na funkcjonowanie korytarzy ekologicznych, będą podejmowane z udziałem lokalnych społeczności i zgodnie z obowiązującymi procedurami administracyjnymi. Dodatkowo, działania związane z korytarzami ekologicznymi

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							opierają się na aktualnych badaniach naukowych oraz dostępnych zasobach, takich jak interaktywna mapa korytarzy ekologicznych opracowana w ramach projektu Jędrzejewski i in. (2011). Ich celem jest nie ograniczanie użytkowania terenu, lecz zapewnienie trwałości procesów ekologicznych, które są kluczowe dla zachowania wartości przyrodniczej Obiektu.
1596	Osoba prywatna	4.1	77–79	Strefowanie oderwane od typów siedlisk i struktur leśnych.	Podział na strefy 3, 4A–C nie uwzględnia realnych warunków przyrodniczych i siedliskowych. Brak spójności z mapami potencjalnej roślinności naturalnej i siedlisk Natura 2000.	Wyjaśniono	Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń. Jednocześnie należy podkreślić, że podział na strefy funkcjonalne w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża został opracowany na podstawie szczegółowych danych przyrodniczych oraz zgodnie z merytorycznymi kryteriami wyznaczania obszarów ochronnych. Korekta strefowania uwzględnia dane przestrzenne dotyczące wydzieleni drzewostanowych (Bank Danych o Lasach, Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej) oraz informacje o strefach ochrony gatunków udostępnione przez Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska w Białymstoku. Metodyka opracowania została oparta na założeniach zaproponowanych przez dr. hab. Michała Żmihorskiego. Strefowanie zostało zintegrowane z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN oraz założeniami projektu Planu Ochrony obszaru Natura 2000 „Puszcza Białowieża”. Jego celem nie jest odwzorowanie granic siedlisk, lecz stworzenie narzędzia zarządczego, które uwzględni ich rozmieszczenie i charakter w kontekście funkcji ochronnych, dostępności terenów oraz możliwości prowadzenia działań zgodnych z celami Planu. W związku z powyższym, struktura stref funkcjonalnych została opracowana w sposób spójny, uzasadniony i zgodny z obowiązującymi standardami ochrony przyrody oraz zarządzania obszarami o wyjątkowej wartości przyrodniczej.
1597	Osoba prywatna	5.1	94–98	Wykluczenie działań ochrony czynnej.	Pomija się znaczenie zabiegów odtworzeniowych i selekcyjnych w utrzymaniu grądów, borów mieszanych, dąbrów i innych siedlisk zagrożonych sukcesją wtórną.	Wyjaśniono	Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń. Jednocześnie należy stanowczo podkreślić, że ochrona czynna nie została wykluczona z zapisów Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest. Dokument uwzględnia potrzebę prowadzenia działań ochronnych w odpowiednich strefach, zgodnie z ich funkcją i charakterem przyrodniczym. Załącznik nr 6 do Planu — Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach — zawiera szczegółowy opis dopuszczalnych działań związanych z ochroną ekosystemów oraz warunki ich realizacji. Zasady oraz szczegółowy opis podziału Obiektu na strefy, wraz z kompletną listą dozwolonych działań, zostały przedstawione w rozdziale 6.4 Planu zarządzania. W tym rozdziale zawarto również metodykę opracowania korekty strefowania oraz charakterystykę obszarów zaliczonych do poszczególnych stref. Wewnętrzny podział na strefy służy skutecznemu zarządzaniu Obiektem, przy czym działania prowadzone w każdej strefie muszą gwarantować zachowanie integralności Dobra. Katalog działań ochronnych został opracowany zgodnie z

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zaleceniami zawartymi w Raporcie ze wspólnej misji monitoringu reaktywnego Centrum Dziedzictwa Światowego (IUCN) z marca 2024 r., w którym zarekomendowano sformułowanie katalogu działań ochrony czynnej dopuszczalnych w strefie czynnej ochrony oraz określenie warunków ich stosowania.
1598	Osoba prywatna	3.4	57–59	Pominięcie danych z PUL, BULiGL i monitoringu LP.	Zignorowano wieloletnie dane pomiarowe dotyczące struktury drzewostanów, martwego drewna i stanu siedlisk.	Wyjaśniono	Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń. Jednocześnie należy podkreślić, że strefowanie zastosowane w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest zostało opracowane na podstawie danych udostępnionych przez Lasy Państwowe oraz Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska w Białymstoku. Wykorzystano m.in. dane przestrzenne zawierające opis wydzieli drzewostanowych (Bank Danych o Lasach; Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej) oraz informacje o strefach ochrony gatunków. Zastosowana metodyka uwzględnia aktualny stan wiedzy przyrodniczej oraz zalecenia ekspertów UNESCO/IUCN, a także założenia projektu Planu Ochrony obszaru Natura 2000 „Puszcza Białowieska”. W związku z tym nie można uznać, że dane z monitoringu Lasów Państwowych, PUL czy BULiGL zostały pominięte — przeciwnie, stanowią one istotny komponent analityczny w procesie wyznaczania stref funkcjonalnych. Plan zarządzania opiera się na zintegrowanym podejściu, które łączy dane instytucjonalne, analizy przestrzenne oraz rekomendacje międzynarodowe, co zapewnia jego spójność z rzeczywistymi warunkami przyrodniczymi i siedliskowymi.
1599	Osoba prywatna	5.3	111	Brak analizy wpływu korytarzy ekologicznych na funkcjonowanie populacji.	Korytarze zaprojektowano bez danych telemetrycznych, genetycznych i siedliskowych.	Wyjaśniono	Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń. Plan zarządzania, zgodnie ze swoją strukturą, ma charakter dokumentu ramowego. Oznacza to, że zawarte w nim ogólne zasady i kierunki działań wymagają dalszego uszczegółowienia w dokumentach niższego szczebla, takich jak plany zadań ochronnych, plany ochrony czy lokalne dokumenty planistyczne. Dotyczy to również zagadnień związanych z funkcjonowaniem korytarzy ekologicznych. Zgłoszona uwaga dotycząca braku analizy wpływu korytarzy ekologicznych na funkcjonowanie populacji nie uwzględnia faktu, że działania związane z korytarzami mają charakter strategiczny i planistyczny. W ramach kierunku działań 3.3 przewidziano m.in. aktualizację mapy korytarzy ekologicznych oraz opracowanie wytycznych dotyczących ich funkcjonowania, co stanowi podstawę do dalszych analiz, w tym z wykorzystaniem danych telemetrycznych, genetycznych i siedliskowych.
1600	Osoba prywatna	2.1	18	Brak rzeczywistej analizy wpływu zmian klimatu na różne typy siedlisk.	Plan nie zawiera konkretnych scenariuszy adaptacyjnych dla ekotonów i skrajów.	Wyjaśniono	Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Oznacza to, że zawarte w nim ogólne zasady i kierunki działań wymagają dalszego doprecyzowania w dokumentach

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							niższego szczebla, takich jak plany ochrony, plany zadań ochronnych czy lokalne strategie adaptacyjne. Dotyczy to również zagadnień związanych z wpływem zmian klimatu na różne typy siedlisk, w tym ekotony i skraje. Brak szczegółowych scenariuszy adaptacyjnych w Planie nie oznacza pominięcia zagrożeń klimatycznych, lecz wynika z jego strategicznego charakteru. Dokument wskazuje kierunki działań, które powinny być rozwijane w ramach wdrażania Planu, z uwzględnieniem aktualnych danych naukowych oraz lokalnych uwarunkowań przyrodniczych. Szczegółowe analizy wpływu zmian klimatu, w tym oparte na danych siedliskowych, telemetrycznych i genetycznych, powinny być przedmiotem opracowań specjalistycznych i wdrażane w ramach konkretnych projektów ochronnych oraz monitoringu.
1601	Osoba prywatna	6.2	124	Edukacja pomija aktualne osiągnięcia nauki leśnej i ekologii stosowanej.	Redukcja nauki do jednokierunkowego przekazu ideowego, bez odniesień do badań krajowych i międzynarodowych.	Wyjaśniono	Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń. Na wskazanych stronach i rozdziałach znajdują się zapisy dotyczące systemu zarządzania Obiektem, a nie treści związane z edukacją. Jednocześnie należy zaznaczyć, że edukacja przyrodnicza i kulturowa, przewidziana w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest, nie ogranicza się do jednokierunkowego przekazu ideowego. Działania edukacyjne mają na celu upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie Puszczy Białowieskiej, w tym o jej wartościach przyrodniczych, kulturowych i naukowych, z uwzględnieniem aktualnych osiągnięć w dziedzinie ekologii, ochrony przyrody oraz nauk leśnych.
1602	Osoba prywatna	7.1	130	Brak systemu monitoringu i walidacji skutków planu.	Brak metryk dla oceny efektywności zarządzania OUV i zachowania procesów ekologicznych.	Wyjaśniono	Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń. Jednocześnie należy podkreślić, że brak spójnego programu monitorowania Obiektu został zidentyfikowany jako jedno z kluczowych wyzwań w trakcie prac nad Planem zarządzania (rozdział 3.2). W odpowiedzi na to wyzwanie, Plan przewiduje wdrożenie działania 1.3.1, którego celem jest opracowanie i realizacja programu monitoringu dla Obiektu „Białowieża Forest”. Program ten ma uwzględniać wszystkie czynniki wskazane w jego opisie, w tym elementy abiotyczne i biotyczne, cechy Obiektu określone w Deklaracji WUW oraz inne istotne wskaźniki. Dodatkowe zapisy dotyczące monitoringu znajdują się w działaniach 4.1.1 i 5.4.1, a także w rozdziale 5.2, gdzie przedstawiono rekomendacje wynikające z ekspertyzy dotyczącej wpływu zapory granicznej na Obiekt. Plan zakłada ustanowienie jednostki odpowiedzialnej za planowanie, prowadzenie monitoringu oraz analizę i interpretację danych, co umożliwi systematyczne gromadzenie i ocenę informacji o stanie środowiska. Program monitoringu obejmuje m.in.: wyznaczenie stałych powierzchni badawczych (np. punkty fotopułapkowe), monitoring presji turystycznej (liczba odwiedzających, trasy ruchu), badania migracji gatunkowej z wykorzystaniem GPS i pułapek fotograficznych, analizę fragmentacji siedlisk przy użyciu GIS i zdjęć satelitarnych,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							ocenę pojemności ekologicznej dla wybranych gatunków (np. żubr, jeleń szlachetny, ryś). Dzięki wdrożeniu wieloletniego programu monitoringu, decyzje dotyczące zarządzania Puszcą Białowieską będą oparte na aktualnych i kompleksowych danych, co umożliwi skuteczną ochronę procesów ekologicznych oraz wdrażanie działań korygujących w odpowiedzi na zmieniające się warunki środowiskowe.
1603	Osoba prywatna	4.3	86	Zbyt niska powierzchnia dostępna do prowadzenia badań terenowych i referencyjnych.	Wykluczenie obszarów potencjalnie cennych poznawczo (np. siedlisk przejściowych i antropogenicznych).	Nie uwzględniono	Przytoczona uwaga nie odnosi się do konsultowanego Planu zarządzania. Plan nie ogranicza prowadzenia badań naukowych. Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń.
1604	Osoba prywatna	2.2	23	Brak udziału instytucji naukowych w strukturach zarządzania obiektem.	Ignorowanie roli nauki w zarządzaniu dziedzictwem przyrodniczym.	Wyjaśniono	Zarzut dotyczący braku udziału instytucji naukowych w strukturach zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest odnosi się do kwestii, które nie zostały poruszone na wskazanych stronach i w przywołanych rozdziałach Planu. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń. Zarządcami terenu Obiektu pozostają instytucje odpowiedzialne za jego bieżące utrzymanie i ochronę, tj. Lasy Państwowe (Nadleśnictwa Hajnówka, Białowieża i Browsk) oraz Białowieski Park Narodowy. To one realizują działania operacyjne wynikające z Planu zarządzania, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa oraz strukturą własnościową terenu.
1605	Osoba prywatna	1.2	9	Plan traktowany jako dokument strategiczny, mimo braku podstawy prawnej.	Może zakłócać obowiązujące strategie ochrony przyrody i dokumenty planistyczne.	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1606	Osoba prywatna	Plan	53, 66, 71, 78, 91, 99, 106, 112	Niezwykle istotne jest wspólne wypracowanie z lokalnym samorządem pewnych standardów i zaleceń dotyczących planowania przestrzennego, przynajmniej w strefie buforowej w centrum Obiektu (Białowieża, Pogorzelce, Teremiski, Budy i Masiewo), na przykład: określenie procentu gruntów, które nie mogą zostać zurbanizowane, wysokości zabudowy, stylu ogrodzeń, a także zapewnienie, że strefa dla orlika i inne ważne dla ochrony przyrody tereny nie zostaną w żaden sposób zabudowane.		Wyjaśniono	Plan zarządzania przewiduje opracowanie i wdrożenie zintegrowanej strategii rozwoju zrównoważonego, która ma być wypracowana wspólnie z lokalnymi samorządami. W ramach działania 5.3.1 zaplanowano ocenę dotychczasowej polityki rozwoju gmin, promowanie dobrych praktyk oraz opracowanie wspólnego dokumentu określającego uzgodnione cele rozwoju zrównoważonego, uwzględniające potrzeby ochrony Obiektu. Plan zakłada partycypacyjne wypracowanie rekomendacji dla lokalnej polityki rozwoju, w tym również w zakresie planowania przestrzennego w strefie buforowej. Szczegółowe standardy dotyczące zagospodarowania przestrzennego, takie jak procent

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							powierzchni wyłączonej z zabudowy, wysokość zabudowy czy styl ogrodzeń, powinny być ustalane na poziomie lokalnym, w ramach opracowywanych dokumentów planistycznych i strategii gminnych. Plan nie narzuca rozwiązań ogólnych, lecz wskazuje, że wypracowanie szczegółowych zaleceń nastąpi we współpracy z samorządami i przy udziale społeczności lokalnej, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju oraz ochrony wartości przyrodniczych i kulturowych regionu.
1607	Osoba prywatna	Plan	121, 128, 172	Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia lasu i przeciwdziałania pożarom nie powinien pozwalać na wywożenie z Obiektu drzew pod żadnym pozorem „W bliskim sąsiedztwie linii energetycznych zaleca się obalanie martwych drzew (z pozostawieniem na gruncie) w strefach 1 – 3, a w strefie 4 w zależności od potrzeb obalanie (z pozostawieniem na gruncie) lub usuwanie oraz rozważenie możliwości prowadzenia energetycznych linii przesyłowych pod ziemią„ oraz „W pasie szerokości do 50 m przy drogach publicznych, drogach leśnych dopuszczonych do ruchu publicznego, szlakach turystycznych i elementach infrastruktury turystycznej, zgodnie z procedurą oceny ryzyka stosowaną przez Zarządców Obiektu dopuszcza się obalanie martwych drzew (z pozostawieniem na gruncie) w strefie 1-3, a w strefie 4 w zależności od potrzeb wynikających ze względów bezpieczeństwa również ich usuwanie.”		Uwzględniono częściowo	Doprecyzowano w Planie zapis dot. stref. Zapis dotyczący możliwości usuwania martwych drzew w określonych sytuacjach wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa publicznego oraz ochrony życia i zdrowia ludzi, w tym służb ratowniczych. W szczególności dotyczy to pasów o szerokości do 50 m wzdłuż dojazdów pożarowych, dróg publicznych oraz elementów infrastruktury turystycznej, gdzie ryzyko wypadków jest najwyższe. Pozostawienie drzew w tych miejscach mogłoby uniemożliwić skuteczne prowadzenie działań ratowniczych lub stwarzać zagrożenie dla użytkowników. Należy podkreślić, że usuwanie drzew jest ograniczone do minimalnego zakresu i obejmuje wyłącznie strefę 4a (3,18% powierzchni Obiektu) oraz strefę 4b (0,15% powierzchni Obiektu), co stanowi marginalny obszar w skali całego Obiektu. W pozostałych strefach martwe drzewa są obalane i pozostawiane na gruncie, co sprzyja zachowaniu zasobów martwego drewna. Dodatkowo, przemieszczanie obalonych drzew w głąb lasu, zamiast ich usunięcia, mogłoby prowadzić do uszkodzeń ściółki i gleby, co jest niepożądane z punktu widzenia ochrony siedlisk. Dlatego przyjęte rozwiązanie minimalizuje ingerencję w ekosystem, jednocześnie zapewniając bezpieczeństwo w miejscach o podwyższonym ryzyku.
1608	Osoba prywatna	Plan	123	Przykład budowy ścieżki rowerowej łączącej Białowieżę z Hajnówką powinien zostać usunięty.		Uwzględniono	Przykład ścieżki rowerowej łączącej Białowieżę z Hajnówką został usunięty z zapisów w Planie.
1609	Osoba prywatna	Plan	53, 66, 71, 78, 91, 99, 106, 112	Konieczne jest uzgodnienie z lokalnym samorządem wspólnych zasad planowania przestrzennego w strefie buforowej w centrum Obiektu (Białowieża, Pogorzelce, Teremiski, Budy i Masiewo). Powinny one określać m.in. maksymalny udział terenów przeznaczonych pod zabudowę, dopuszczalną wysokość budynków, formę ogrodzeń oraz gwarantować, że strefa orlika i inne kluczowe przyrodniczo obszary pozostaną wolne od zabudowy.	Choć „rozwój zabudowy w strefie buforowej” wskazano w Planie jako jedno z głównych zagrożeń, dokument nie przewiduje opracowania wytycznych w tym zakresie (załącznik 10, s. 9). Ustalenie takich zasad jest niezbędne dla realizacji Celu 5 oraz dla wsparcia osiągnięcia Celu 6.	Wyjaśniono	Plan zarządzania przewiduje opracowanie i wdrożenie zintegrowanej strategii rozwoju zrównoważonego, która ma być wypracowana wspólnie z lokalnymi samorządami. W ramach działania 5.3.1 zaplanowano ocenę dotychczasowej polityki rozwoju gmin, promowanie dobrych praktyk oraz opracowanie wspólnego dokumentu określającego uzgodnione cele rozwoju zrównoważonego, uwzględniające potrzeby ochrony Obiektu. Plan zakłada partycypacyjne wypracowanie rekomendacji dla lokalnej polityki rozwoju, w tym również w zakresie planowania przestrzennego w strefie buforowej. Szczegółowe standardy dotyczące zagospodarowania przestrzennego, takie jak procent powierzchni wyłączonej z zabudowy, wysokość zabudowy czy styl ogrodzeń, powinny być ustalane na poziomie lokalnym, w ramach opracowywanych dokumentów planistycznych i strategii gminnych. Plan nie narzuca rozwiązań ogólnych, lecz wskazuje, że wypracowanie szczegółowych zaleceń nastąpi we współpracy z samorządami i przy udziale społeczności lokalnej, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju oraz ochrony wartości przyrodniczych i kulturowych regionu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentce
		Rozdział / załącznik	Strona				
1610	Osoba prywatna	Plan	121, 128, 172	Plan ochrony przeciwpożarowej nie powinien dopuszczać wywożenia drzew z terenu Obiektu w żadnych okolicznościach. Zapis o możliwości obalania martwych drzew w pobliżu linii energetycznych (z pozostawieniem ich na gruncie) w strefach 1–3 oraz – w zależności od potrzeb – także usuwania w strefie 4, jak również możliwość wycinania drzew w pasach przy drogach publicznych, drogach leśnych udostępnionych do ruchu, szlakach turystycznych i infrastrukturze, należy ograniczyć wyłącznie do obalania i pozostawiania drewna w miejscu.	W wielu częściach Obiektu nadal występuje niedobór martwego drewna. Dlatego dopuszczalne może być jedynie jego przesunięcie, np. w sąsiedztwie linii energetycznych, natomiast absolutnie nie powinno się go usuwać poza granice Obiektu.	Uwzględniono częściowo	Doprecyzowano w Planie zapis dot. stref. Zapis dotyczący możliwości usuwania martwych drzew w określonych sytuacjach wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa publicznego oraz ochrony życia i zdrowia ludzi, w tym służb ratowniczych. W szczególności dotyczy to pasów o szerokości do 50 m wzdłuż dojazdów pożarowych, dróg publicznych oraz elementów infrastruktury turystycznej, gdzie ryzyko wypadków jest najwyższe. Pozostawienie drzew w tych miejscach mogłoby uniemożliwić skuteczne prowadzenie działań ratowniczych lub stwarzać zagrożenie dla użytkowników. Należy podkreślić, że usuwanie drzew jest ograniczone do minimalnego zakresu i obejmuje wyłącznie strefę 4a (3,18% powierzchni Obiektu) oraz strefę 4b (0,15% powierzchni Obiektu), co stanowi marginalny obszar w skali całego Obiektu. W pozostałych strefach martwe drzewa są obalane i pozostawiane na gruncie, co sprzyja zachowaniu zasobów martwego drewna. Dodatkowo, przemieszczanie obalonych drzew w głąb lasu, zamiast ich usunięcia, mogłoby prowadzić do uszkodzeń ściółki i gleby, co jest niepożądane z punktu widzenia ochrony siedlisk. Dlatego przyjęte rozwiązanie minimalizuje ingerencję w ekosystem, jednocześnie zapewniając bezpieczeństwo w miejscach o podwyższonym ryzyku.
1611	Osoba prywatna	Plan	123	Zapis dotyczący budowy nowej ścieżki rowerowej między Białowieżą a Hajnówką należy wykreślić z Planu.	Obiekt jest już silnie pofragmentowany przez istniejące drogi i ścieżki. Pomiędzy Hajnówką a Białowieżą funkcjonuje kilka tras rowerowych, więc budowa kolejnej jest zbędna. Zamiast tego należałoby poprawić oznakowanie i wykorzystać istniejącą infrastrukturę, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Nowe inicjatywy turystyczne i edukacyjne powinny skupiać się na ukazywaniu wyjątkowych wartości Puszczy, a nie na jej dalszym przekształcaniu.	Uwzględniono	Przykład ścieżki rowerowej łączącej Białowieżę z Hajnówką został usunięty z zapisów w Planie.
1612	Krajowa Sekcja Pracowników Leśnictwa NSZZ „Solidarność”	1.2	9	Plan nie jest obligatoryjny.	Brak podstawy prawnej. Sprzeczność z Ustawą o lasach, art. 13.	Wyjaśniono	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW).
1613	Krajowa Sekcja Pracowników Leśnictwa NSZZ „Solidarność”	4.1	77-79	Strefowanie nieoparte na analizach siedliskowych.	Ignoruje dane BULiGL i PUL. Prowadzi do chaosu.	Wyjaśniono	Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń. Jednocześnie należy podkreślić, że strefowanie zastosowane w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest zostało opracowane na podstawie danych udostępnionych przez Lasy Państwowe oraz Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska w Białymstoku. Wykorzystano m.in. dane przestrzenne zawierające opis wydzieleń drzewostanowych (Bank Danych o

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Lasach; Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej) oraz informacje o strefach ochrony gatunków. Zastosowana metodyka uwzględnia aktualny stan wiedzy przyrodniczej oraz zalecenia ekspertów UNESCO/IUCN, a także założenia projektu Planu Ochrony obszaru Natura 2000 „Puszcza Białowieska”. W związku z tym nie można uznać, że dane z monitoringu Lasów Państwowych, PUL czy BULiGL zostały pominięte — przeciwnie, stanowią one istotny komponent analityczny w procesie wyznaczania stref funkcjonalnych. Plan zarządzania opiera się na zintegrowanym podejściu, które łączy dane instytucjonalne, analizy przestrzenne oraz rekomendacje międzynarodowe, co zapewnia jego spójność z rzeczywistymi warunkami przyrodniczymi i siedliskowymi.
1614	Krajowa Sekcja Pracowników Leśnictwa NSZZ „Solidarność”	5.1	94-98	Marginalizacja ochrony czynnej.	Narusza art. 6.2 Dyrektywy siedliskowej. Brak podstaw do eliminacji czynnych działań ochronnych.	Wyjaśniono	Zagadnienie ochrony czynnej zostało ujęte w Planie w oparciu o dane przekazane przez Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska w Białymstoku, przygotowane na potrzeby opracowania Planu ochrony obszaru Natura 2000 Puszcza Białowieska. Wskazane obszary wymagające ochrony czynnej wynikają z obowiązujących dokumentów planistycznych i nie zostały określone arbitralnie. Zawarte w Planie podejście nie narusza art. 6 ust. 2 Dyrektywy siedliskowej, ponieważ nie prowadzi do pogorszenia stanu siedlisk przyrodniczych ani gatunków, dla których wyznaczono obszar Natura 2000. Przeciwnie — Plan wspiera realizację celów ochrony poprzez wskazanie działań dostosowanych do potrzeb siedlisk i gatunków, zgodnie z aktualną wiedzą i dokumentacją przyrodniczą. W związku z powyższym, uwaga jest bezpodstawna.
1615	Krajowa Sekcja Pracowników Leśnictwa NSZZ „Solidarność”	2.2	23	Pominięcie roli lokalnych instytucji i zarządców terenowych.	Naruszenie art. 4 Europejskiej Karty Samorządu Lokalnego.	Wyjaśniono	W związku z prawdopodobnym błędem w odniesieniu uwagi (strona, rozdział) trudno w pełny sposób się do niej odnieść. Rozdział 2.2. odnosi się do Form i sposobów ochrony przyrody. Natomiast na stronie 22 znajduje się fragment opisu charakterystyki Obiektu Białowieża Forest. Należy wskazać, iż w Planie zarządzania przewidziano istotną rolę lokalnych instytucji, samorządów i zarządców terenu w systemie zarządzania Obiektem, co szczegółowo opisano w rozdziale 6.1.
1616	Krajowa Sekcja Pracowników Leśnictwa NSZZ „Solidarność”	3.4	57-59	Dublowanie inwentaryzacji przyrodniczej.	Marnotrawstwo środków publicznych. Naruszenie art. 44 ustawy o finansach publicznych.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Treść uwagi jest nieprecyzyjna, co uniemożliwia odniesienie się do niej w sposób szczegółowy. Na wskazanych stronach znajduje się tabela zawierająca zdefiniowane zagrożenia dla Obiektu, natomiast podany rozdział nie figuruje w dokumencie. Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń.
1617	Krajowa Sekcja Pracowników Leśnictwa NSZZ „Solidarność”	6.2	124-126	Zawłaszczanie edukacji przyrodniczej przez NGO.	Pomija dorobek edukacyjny Lasów Państwowych i edukatorów terenowych.	Wyjaśniono	Rola lokalnych instytucji i zarządców terenowych została uwzględniona w procesie opracowywania Planu zarządzania, który miał charakter partycypacyjny i opierał się na konsultacjach z przedstawicielami różnych szczebli administracji oraz instytucji lokalnych. Plan nie narusza art. 4 Europejskiej Karty Samorządu Lokalnego, ponieważ nie ingeruje w kompetencje jednostek samorządu terytorialnego ani nie ogranicza ich udziału w zarządzaniu obszarem. Dokument wskazuje ramy ochrony wynikające ze statusu Obiektu Światowego Dziedzictwa, pozostawiając jednocześnie przestrzeń dla działań lokalnych zgodnych z obowiązującymi przepisami i

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							ustaleniami. W związku z tym uwaga jest nieuzasadniona. Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń.
1618	Krajowa Sekcja Pracowników Leśnictwa NSZZ „Solidarność”	7.1	130	Brak źródeł finansowania i kosztorysu działań.	Dokument życzeniowy, bez realnych instrumentów wdrożeniowych.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla. Lista potencjalnych źródeł finansowania, przedstawiona w tabeli 8 Planu, ma charakter otwarty i może być aktualizowana w zależności od dostępności programów i konkursów. Wstępne szacunki kosztów, typowe dla dokumentów strategicznych o długim horyzoncie czasowym, wymagają weryfikacji na etapie opracowywania szczegółowych projektów przedsięwzięć.
1619	Krajowa Sekcja Pracowników Leśnictwa NSZZ „Solidarność”	2.2	22	Brak związków zawodowych w Komitecie Sterującym.	Zignorowanie partnera społecznego reprezentującego pracowników terenowych.	Wyjaśniono	Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń. Jednocześnie należy podkreślić, że strefowanie zastosowane w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest zostało opracowane na podstawie danych udostępnionych przez Lasy Państwowe oraz Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska w Białymstoku. Wykorzystano m.in. dane przestrzenne zawierające opis wydzieleń drzewostanowych (Bank Danych o Lasach; Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej) oraz informacje o strefach ochrony gatunków. Zastosowana metodyka uwzględnia aktualny stan wiedzy przyrodniczej oraz zalecenia ekspertów UNESCO/IUCN, a także założenia projektu Planu Ochrony obszaru Natura 2000 „Puszcza Białowieska”. W związku z tym nie można uznać, że dane z monitoringu Lasów Państwowych, PUL czy BULiGL zostały pominięte — przeciwnie, stanowią one istotny komponent analityczny w procesie wyznaczania stref funkcjonalnych. Plan zarządzania opiera się na zintegrowanym podejściu, które łączy dane instytucjonalne, analizy przestrzenne oraz rekomendacje międzynarodowe, co zapewnia jego spójność z rzeczywistymi warunkami przyrodniczymi i siedliskowymi.
1620	Krajowa Sekcja Pracowników Leśnictwa NSZZ „Solidarność”	5.3	111	Ekspansja stref buforowych i korytarzy ekologicznych.	Brak konsultacji, ryzyko dalszych ograniczeń użytkowania terenu.	Wyjaśniono	Wskazane strony oraz rozdział nie zawierają treści powiązanych z przedmiotową uwagą. Z uwagi na błędne przypisanie odniesień, nie ma możliwości jednoznacznego ustosunkowania się do zgłoszonych zastrzeżeń. Plan zarządzania, zgodnie ze swoją strukturą, ma charakter dokumentu ramowego. Oznacza to, że zawarte w nim ogólne zasady i kierunki działań wymagają dalszego uszczegółowienia w dokumentach niższego szczebla, takich jak plany zadań ochronnych, plany ochrony czy lokalne dokumenty planistyczne. Dotyczy to również zagadnień związanych z funkcjonowaniem korytarzy ekologicznych. Zgłoszona uwaga dotycząca braku analizy wpływu korytarzy ekologicznych na funkcjonowanie populacji nie uwzględnia faktu, że działania związane z korytarzami mają charakter strategiczny i planistyczny. W ramach kierunku działań 3.3 przewidziano m.in. aktualizację mapy korytarzy ekologicznych oraz opracowanie wytycznych dotyczących ich funkcjonowania, co stanowi podstawę do dalszych analiz, w tym z wykorzystaniem danych telemetrycznych, genetycznych i siedliskowych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1621	Osoba prywatna	Rozdział: V. Instrumenty zarządzania / interesariusze	17	• Brak mieszkańców jako interesariuszy • W dokumencie zastosowano niejasne pojęcie „interesariusze uśpieni” oraz wskazano szczegółowo wybrane instytucje i stowarzyszenia.	Mieszkańcy są najbliższymi obiektu światowego dziedzictwa i to oni ponoszą codzienne konsekwencje ograniczeń, regulacji oraz polityk związanych z ochroną Puszczy Białowieskiej. Brak ich uwzględnienia wprost w katalogu interesariuszy marginalizuje głos społeczności lokalnych, a także osłabia społeczną legitymizację całego dokumentu. Ich formalne włączenie zwiększyłoby poczucie współodpowiedzialności oraz akceptację dla podejmowanych działań ochronnych. Ważny dokument o randze krajowej, dotyczący zarządzania obiektem światowego dziedzictwa UNESCO, powinien operować jasną, neutralną i precyzyjną terminologią. Pojęcie „uśpieni interesariusze” jest nieczytelne i nie posiada umocowania w standardach planowania strategicznego. Ponadto selektywne wskazanie poszczególnych stowarzyszeń i instytucji może być odebrane jako przejaw braku bezstronności. Zamiast tego należy przyjąć ogólne kategorie interesariuszy (np. samorządy lokalne, organizacje pozarządowe, instytucje naukowe, społeczności lokalne), co zapewni przejrzystość i równość w traktowaniu wszystkich	Wyjaśniono	Plan zarządzania uwzględnia mieszkańców jako interesariuszy, zarówno w grupie kluczowej (np. lokalni liderzy, sołtysi, przedstawiciele KGW), jak i w grupie uśpionej, obejmującej ogół społeczności lokalnej. Włączenie mieszkańców odbywało się poprzez konsultacje, spotkania oraz dostępność materiałów informacyjnych. Termin „interesariusze uśpieni” został użyty zgodnie z metodyką mapowania interesariuszy, wskazując na podmioty o niskim poziomie zaangażowania i wpływu, co nie oznacza ich wykluczenia. Lista interesariuszy ma charakter otwarty i została opracowana w sposób przejrzysty, z uwzględnieniem różnych form instytucjonalnych i społecznych. Celem było zapewnienie równowagi i reprezentatywności, a nie selektywności.
1622	Osoba prywatna	2.1. 6 Społeczność lokalna	30	Należy uzupełnić charakterystykę społeczności lokalnej o szczegółową analizę trendu starzenia się ludności oraz wynikające z tego potrzeby usług zdrowotnych i opiekuńczych, jak także o problem rosnącego bezrobocia w wyniku likwidacji zakładów wycinki i obroki drzewnej	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniża skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	Wyjaśniono	Zagadnienia starzenia się ludności oraz dostępu do usług zdrowotnych i opiekuńczych, a także rynku pracy, wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem z dziedziny demografii czy polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1623	Osoba prywatna	Aktywność gospodarcza i Programowanie rozwoju	32-34	Zatrudnienie po ograniczeniu wycinki. Część mieszkańców utraciła lub obawia się utraty pracy w sektorze leśnym. Powinno być: zaprogramowane wsparcie dla mieszkańców w postaci szkoleń, dotacji i mikro kredytów na działalność w ekoturystyce, rzemiośle i usługach okołoturystycznych.	Brak alternatywnych miejsc pracy może prowadzić do wyludnienia gminy; dywersyfikacja źródeł dochodu i zwiększy akceptację dla działań ochronnych. Propozycja rozdziału: Przeciwdziałanie bezrobociu w związku z ograniczeniem wycinki 1. Wprowadzenie Wprowadzenie ograniczeń w gospodarce leśnej na terenie Puszczy Białowieskiej, wynikających z wymogów ochrony dziedzictwa UNESCO, spowodowało zmniejszenie zatrudnienia w sektorze drzewnym i usługach związanych z pozyskaniem drewna. Problem ten szczególnie dotyczy mieszkańców gmin puszczańskich, w których tradycyjnie praca w lesie stanowiła główne źródło utrzymania. Konieczne jest więc podjęcie działań kompensujących, które pozwolą przekierować lokalny potencjał gospodarczy w stronę nowych form aktywności zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju. 2. Diagnoza problemu • Redukcja miejsc pracy w zakładach usług leśnych, tartakach i transporcie drewna. • Ryzyko wzrostu bezrobocia długotrwałego i migracji młodych mieszkańców poza region. • Konieczność znalezienia alternatywnych źródeł dochodu, które są spójne z ochroną przyrody. 3. Kierunki działań na rzecz przeciwdziałania bezrobociu a) Rozwój turystyki przyrodniczej i kulturowej • Szkolenia i wsparcie dla byłych pracowników sektora leśnego w zakresie przewodnictwa, obsługi ruchu turystycznego i usług gastronomiczno-noclegowych. • Rozwój lokalnych szlaków turystycznych i infrastruktury rowerowej. • Tworzenie marek lokalnych produktów (żywność tradycyjna, rękodzieło, wyroby regionalne). b) Nowe miejsca pracy w ochronie przyrody i edukacji ekologicznej • Zatrudnianie mieszkańców w programach monitoringu i renaturyzacji ekosystemów. • Programy prac interwencyjnych związanych z utrzymaniem infrastruktury turystycznej i edukacyjnej. • Rozwój sektora edukacji przyrodniczej – np. jako instruktorzy w centrach	Wyjaśniono	Zagadnienia rynku pracy wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla. Plan nie ingeruje w struktury zatrudnienia w Lasach Państwowych, jednak przewiduje realizację wielu działań z zakresu monitoringu, utrzymania, edukacji i promocji Obiektu przez leśników, co wskazuje na ich dalsze zaangażowanie zawodowe. Szczegółowe rozwiązania wspierające lokalne społeczności powinny być opracowywane w dokumentach sektorowych i wdrażane przez właściwe instytucje publiczne.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					edukacyjnych, przewodnicy dla grup szkolnych. c) Dywersyfikacja gospodarki lokalnej • Wsparcie dla przedsiębiorczości w obszarach: zielona energia, agroturystyka, usługi opiekuńcze i społeczne. • Rozwój rolnictwa ekologicznego i krótkich łańcuchów dostaw (lokalne targi, sprzedaż bezpośrednia). • Programy dotacyjne i mikro kredyty dla małych firm i start-upów związanych z regionem. 4. Współpraca i finansowanie • Koordynacja działań przez samorządy gminne, we współpracy z powiatem hajnowskim oraz organizacjami pozarządowymi. • Wykorzystanie funduszy UE (np. Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, EFS+, LIFE, Interreg) oraz środków krajowych (NFOŚiGW, programy rynku pracy). • Powołanie lokalnego partnerstwa na rzecz zatrudnienia, obejmującego administrację, przedsiębiorców i organizacje społeczne. 5. Rekomendacje i cele szczegółowe 1. Ograniczenie wzrostu bezrobocia poprzez stworzenie alternatywnych miejsc pracy zgodnych z ochroną dziedzictwa. 2. Wsparcie mieszkańców w procesie przekwalifikowania (szkolenia, doradztwo zawodowe). 3. Zwiększenie atrakcyjności gospodarczej regionu dzięki rozwojowi turystyki, przedsiębiorczości lokalnej i rolnictwa ekologicznego. 4. Zabezpieczenie finansowania działań aktywizujących z funduszy unijnych i krajowych.		
1624	Osoba prywatna	Ingerencja i zakłócenia powodowane obecnością człowieka i Kryzys migracyjny	53	• Wprowadzenie jednolitych i jasnych procedur usuwania odpadów we wszystkich strefach — w szczególności tam, gdzie występują migracyjne trasy i prowadzone są działania wojskowe i straży granicznej, a także roboty leśne i drogowe. • Powstanie funduszu dedykowanego sprzątnięciu • obozowisk oraz innych źródeł śmieci (częściowo na bazie subwencji ekologicznej, obecnej w regionie. • Wprowadzenie systemu kar i mandatów dla odpowiedzialnych podmiotów (wojsko, służby terenowe, osoby prywatne). • Wdrożenie monitoringu i regularne raportowanie działań porządkowych.	W Planie nie ma szczegółowego opisu problemu odpadów pozostawianych przez różne grupy (wojsko, służby drogowe, migrantów), mimo że temat uciążliwości śmieci został tylko częściowo poruszony (np. żywność przy zaporze). Brakuje informacji o odpadach takich jak drut żyłkowy, materiały budowlane, plastikowe śmieci, gumowe obuwie, sprzęt elektroniczny i leki pozostawione przez migrantów, które zagrażają ekosystemowi i bezpieczeństwu.	Wyjaśniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego i nie zawiera szczegółowych procedur dotyczących gospodarki odpadami. Kwestie związane z usuwaniem śmieci, w tym odpadów pozostawianych przez służby, migrantów czy w trakcie prac terenowych, powinny być uregulowane w dokumentach wykonawczych oraz przez właściwe instytucje odpowiedzialne za utrzymanie porządku i bezpieczeństwa. Jednocześnie Plan wskazuje na potrzebę monitorowania wpływu infrastruktury granicznej na Obiekt, co obejmuje również kwestie związane z zanieczyszczeniem środowiska. Szczegółowe rozwiązania, takie jak fundusze porządkowe, systemy kar czy raportowanie działań, wymagają odrębnych regulacji i współpracy międzyinstytucjonalnej, w tym z samorządami, służbami mundurowymi i zarządcami terenu.
1625	Osoba prywatna	Nieuprawnione korzystanie z zasobów (woda)	53	Odzyskanie naturalnego przebiegu cieków, jak Policzna, poprzez przywrócenie dawnych meandrów. Dokumentowanie i realizacja eksperckiego planu renaturyzacji —	Plan przewiduje działania związane z gospodarką wodną i zbiornikami retencyjnymi, ale nie zawiera strategicznej analizy renaturyzacyjnej ekosystemów	Wyjaśniono	Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie zawiera szczegółowej analizy renaturyzacyjnej ekosystemów wodnych ani konkretnych scenariuszy przywracania dawnych meandrów cieków wodnych. Działania takie, choć istotne z punktu widzenia ochrony

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				krok po kroku. Zakaz odmulania, prostowania kanałów oraz rozbierania tam zastoin bobrowych.	wodnych strefy buforowej. Naturalne korytarze wodne i ich rewitalizacja mogłyby pozytywnie wpłynąć na cały ekologiczny system Puszczy.		przyrody, powinny być opracowywane w dokumentach wykonawczych i projektach specjalistycznych, z udziałem ekspertów hydrologii, ekologii i gospodarki wodnej. Jednocześnie Plan przewiduje kierunki działań związane z gospodarką wodną, w tym retencją i ochroną zasobów wodnych, które mogą stanowić podstawę do dalszych prac renaturyzacyjnych. Szczegółowe rozwiązania, takie jak zakaz odmulania czy ochrona tam bobrowych, wymagają odrębnych regulacji i decyzji administracyjnych, zgodnych z obowiązującym prawem ochrony środowiska.
1626	Osoba prywatna	Rozwój zabudowy w strefie buforowej	53	Proponujemy całkowity zakaz inwestycji uciążliwych na terenie buforowej, takich jak fermy trzody chlewnej, drobiowe, lakiernie i wszystkie inne, które zmieniają krajobraz, produkują szkodliwe odpady, hałas, odór. Proponujemy także nadzór Białowieża Forest nad inwestycjami typu farmy fotowoltaiczne oraz decyzjami RDOŚ Białystok, którego decyzje są co najmniej kontrowersyjne.	Przykładem dziwnych decyzji była próba postawienia farmy fotowoltaicznej między Długim Brodem a Witowem na terenie obszaru chronionego krajobrazu. Inwestorem była firma spoza regionu, działkę udostępniła właścicielka, która mieszka w innej miejscowości. Pomimo protestów wójta i większości mieszkańców (w tym 4 biologów, którzy mieszkają we wsi), przesłania dowodów w postaci zdjęć z przebywania na tym terenie rzadkich gatunków zwierząt, RDOŚ był skłonny przychylić się do wniosku inwestora, który twierdził, że na terenie znajdują się tylko pospolite gatunki roślin i zwierząt, a postawienie paneli przyczyni się do zwiększenia bioróżnorodności, bo pod panelami ptaki będą mogły wic gniazda, a owce jeść trawę! Dzięki determinacji mieszkańców udało się na tyle przeciągnąć sprawę, aż inwestor sam zrezygnował. Warto jednak zapobiegać podobnym przypadkom w przyszłości.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga nie odnosi się do zakresu merytorycznego Planu zarządzania, który nie jest dokumentem planowania przestrzennego ani instrumentem kontroli inwestycji. Kwestie dotyczące lokalizacji inwestycji w strefie buforowej, w tym przedsięwzięć uciążliwych, podlegają kompetencjom samorządów oraz zapisom miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Plan zarządzania nie posiada uprawnień do nakładania zakazów inwestycyjnych ani nadzoru nad decyzjami administracyjnymi wydawanymi przez RDOŚ czy inne organy. Jego funkcją jest wskazanie kierunków działań służących ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu, a szczegółowe regulacje powinny być wdrażane w ramach obowiązujących procedur prawnych i planistycznych.
1627	Osoba prywatna	Zagrożenia i bariery Rozprzestrzenianie się gatunków Obcych.	54	Wsparcie (także finansowe i edukacyjne) dla gmin i mieszkańców strefy buforowej, np. w kwestii koszenia i spalania nasion rozprzestrzeniających się gatunków inwazyjnych, takich jak nawłóć <i>Solidago spp.</i>	Nawłóć powoduje zmianę naturalnego krajobrazu łąk i ogródków przydomowych w strefie buforowej. Zmniejsza bioróżnorodność, zmienia skład gleby, zabiera teren dla innych gatunków, w tym roślin zapewniających produkcję pyłku i nektaru dla dzikich pszczoł i trzmieli.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania koncentruje się na Obiekcie Światowego Dziedzictwa, tj. obszarze wskazanym we wniosku renomacyjnym z 2014 roku. Strefa buforowa znajduje się poza zakresem bezpośredniego oddziaływania Planu, dlatego kwestie wsparcia finansowego i edukacyjnego dla mieszkańców tej strefy, w tym dotyczące zwalczania gatunków inwazyjnych jak nawłóć (<i>Solidago spp.</i>), nie zostały w nim szczegółowo ujęte. Działania związane z kontrolą gatunków inwazyjnych oraz wsparciem lokalnych społeczności powinny być realizowane w ramach programów środowiskowych i rozwojowych prowadzonych przez samorządy, RDOŚ oraz inne instytucje publiczne, z wykorzystaniem dostępnych funduszy krajowych i unijnych.
1628	Osoba prywatna	Rozdział 4 – Strategia zarządzania	60-64	Wizja i cele mówią o „rozwoju zrównoważonym gmin Puszczy” oraz „wzmacnianiu tożsamości lokalnych wspólnot”. Uwaga: należy dopisać jako cel szczegółowy: zapewnienie stabilnych warunków życia mieszkańców, w tym rozwój usług społecznych i przeciwdziałanie bezrobociu.	cele strategiczne (pkt 4.3, s. 62) odwołują się do lokalnego rozwoju, ale nie zawierają działań wprost społecznych (opieka, rynek pracy). Dodanie tego celu uzupełni brakujący komponent społeczny.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga odnosi się do kwestii społecznych, które wykraczają poza zakres merytoryczny Planu zarządzania. Dokument ten dotyczy zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO i koncentruje się na zachowaniu jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW). Kwestie związane z opieką społeczną, rynkiem pracy czy usługami publicznymi nie należą do jego kompetencji. Plan ma charakter ramowy — wskazuje ogólne kierunki działań, które powinny być uszczegółowione w dokumentach niższego

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							szczebla oraz realizowane przez właściwe instytucje publiczne i samorządy.
1629	Osoba prywatna	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniza skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	62-63	W celach należy doprecyzować, że zrównoważony rozwój obejmuje zapewnienie dostępności do usług zdrowotnych i opiekuńczych dla seniorów. w niewielkim stopniu odnosi się do potrzeb starzejącego się społeczeństwa w gminach graniczących z Puszcą Białowieską. Brak zapisów o dostępności usług publicznych i społecznych dostosowanych do seniorów. Powinno być: Wprowadzenie kompleksowego programu wsparcia dla seniorów i osób z ograniczoną mobilnością, obejmującego: 1.Mobilne punkty medyczne i rehabilitacyjne. 2.Transport publiczny dostosowany do osób starszych. 3.Rozbudowę sieci usług opiekuńczych i środowiskowych. 4.Miejsca spotkań integracyjnych i aktywizujących. 5.Programy wolontariatu międzypokoleniowego	Brak odniesienia do podstawowych usług społecznych prowadzi do ograniczenia jakości życia mieszkańców, co może pogłębiać depopulację i sprzeciw wobec ograniczeń związanych z ochroną przyrody. Na terenie regionu ma miejsce wysoki odsetek seniorów, którzy często mają ograniczony dostęp do opieki zdrowotnej, transportu i życia społecznego. Wprowadzenie rozwiązań dostosowanych do ich potrzeb zwiększy jakość życia, ograniczy wykluczenie społeczne i wzmocni lokalne więzi społeczne. Takie działania wpisują się w założenia polityki senioralnej państwa oraz w ideę zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich takich jak obszar Puszczy Białowieskiej. Ponadto zapewnienie wysokiej jakości usług społecznych sprzyja utrzymaniu lokalnej społeczności na obszarze chronionym, co przeciwdziała depopulacji i wzmacnia opiekę nad dziedzictwem kulturowym. Propozycja nowego rozdziału: Usługi społeczne na rzecz mieszkańców obszaru Puszczy Białowieskiej 1. Wprowadzenie Zarządzanie Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska powinno obejmować nie tylko ochronę przyrody i rozwój turystyki, lecz także troskę o jakość życia społeczności lokalnej. Szczególnie istotne są działania w zakresie usług społecznych, które odpowiadają na wyzwania demograficzne regionu (starzenie się społeczeństwa, odpływ młodych mieszkańców, depopulacja). 2. Domy pomocy społecznej i placówki opiekuńcze Rozwój i modernizacja istniejących placówek opiekuńczych (w tym domów pomocy społecznej) w gminach Puszczy Białowieskiej. Zapewnienie standardów jakości zgodnych z krajowymi i unijnymi wytycznymi w zakresie opieki długoterminowej. Współpraca z samorządami oraz organizacjami pozarządowymi w celu finansowania i utrzymania placówek. 3. Usługi opiekuńcze w środowisku lokalnym Rozwój mobilnych usług opiekuńczych, umożliwiających wsparcie osób niesamodzielnych w miejscu zamieszkania.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga dotyczy obszaru usług społecznych, który wykracza poza zakres merytoryczny Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO. Plan koncentruje się na ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości Puszczy Białowieskiej i nie pełni funkcji dokumentu polityki społecznej. Zagadnienia takie jak opieka zdrowotna, wsparcie dla seniorów czy rozwój usług społecznych powinny być uwzględniane w lokalnych strategiach rozwoju gmin oraz dokumentach sektorowych, opracowywanych przez właściwe instytucje publiczne i samorządy. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie zawiera szczegółowych zapisów w tym zakresie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Tworzenie sieci wolontariatu sąsiedzkiego i wsparcia międzypokoleniowego. Programy szkoleniowe dla opiekunów i rodzin sprawujących opiekę nad seniorami. 4. Integracja społeczna i aktywizacja mieszkańców Tworzenie centrów aktywności lokalnej, które łączą funkcje edukacyjne, kulturalne i społeczne. Wsparcie dla kół gospodyń wiejskich, stowarzyszeń seniorów i klubów młodzieżowych jako przestrzeni integracji i wymiany międzypokoleniowej. Organizowanie wydarzeń i programów, które wzmacniają więzi społeczne i poczucie tożsamości regionalnej. 5. Powiązanie z ochroną dziedzictwa Zapewnienie usług społecznych wspiera trwałość lokalnych społeczności, co jest kluczowe dla: zachowania dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu, utrzymania opieki nad krajobrazem kulturowym, przeciwdziałania depopulacji, która osłabia zdolność społeczności do uczestniczenia w procesach ochrony przyrody. 6. Rekomendacje i kierunki działań Uwzględnienie usług społecznych w lokalnych strategiach rozwoju gmin Puszczy Białowieskiej. Zabezpieczenie finansowania usług społecznych ze źródeł krajowych i unijnych. Powołanie zespołu roboczego ds. usług społecznych w ramach Rady Naukowo-Społecznej Obiektu. Rozwój partnerstw publiczno-społecznych w zakresie usług opiekuńczych.		
1630	Osoba prywatna	Rozdział 5 – Kierunki i działania	65-115	Znajdują się tam działania partycypacyjne i rekomendacje eksperckie. Uwaga: warto dopisać zadania w zakresie aktywizacji zawodowej i rozwoju usług społecznych (np. szkolenia, wsparcie NGO, rozwój lokalnych przedsiębiorstw społecznych).	Skoro dokument zakłada wprost tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonego gmin (cel 5, s. 9 streszczenia), to działania społeczne i rynku pracy są jego integralnym elementem.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1631	Osoba prywatna	3.3.2 Promowanie zachowywania i tworzenia mozaikowatych struktur przyrodniczych sprzyjających migracji gatunków w strefie buforowej i szerszym otoczeniu Obiektu	84	● Dodanie do listy gatunków inwazyjnych czeremchy amerykańskiej; ● Dodanie punktu o likwidacji rowów melioracyjnych umożliwiających odpływ wód opadowych	Związane jest to z niekontrolowaną i postępującą ekspansją tego gatunku w strefie buforowej, szczególnie na terenach pozębowych. Obecność rowów melioracyjnych jest jednym z antropogenicznych czynników podtrzymujących niski poziom wód gruntowych. Doprowadziły do zmian w pejzażu przyrodniczym rugując ptaki żerujące nad wodą i płazy. Dla przykładu Francja nie prowadzi melioracji od lat 70. XX wieku.	Nie uwzględniono	Gatunek ten figuruje już na oficjalnej liście inwazyjnych gatunków obcych (IGO) prowadzonej przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska, jako średnio inwazyjny i szeroko rozprzestrzeniony na terenie Polski. Jego ekspansja, szczególnie na nieużytkach i terenach pozębowych, zakłóca naturalne procesy sukcesji, ogranicza odnawianie się rodzimych gatunków drzew oraz wpływa negatywnie na strukturę i funkcjonowanie ekosystemów leśnych. W projekcie Planu i załącznikach do niego nie funkcjonuje żadna dodatkowa lista IGO stworzona specjalnie na potrzeby Planu - jego zapisy opierają się na liście IGO opracowanej przez GDOŚ, nie ma więc potrzeby modyfikacji Planu. W dokumencie zwrócono uwagę na potrzebę poprawy warunków hydrologicznych Puszczy. Umożliwiono podejmowanie działań mających na celu ograniczenie spływu powierzchniowego przy wykorzystaniu naturalnego, lokalnego materiału. Ponadto zaproponowano

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							realizację działania 2.3.1. Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej, w ramach którego przewidziano m.in. opracowanie planu działań w zakresie ochrony zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1632	Osoba prywatna	4.2. Tworzenie zachęt finansowych w zakresie współdziałania na rzecz Obiektu Białowieża Forest	87	Brak właściwego finansowania zarządzania Obiektem, blokujący rozwój instytucjonalizacji, skoordynowanie działań ochronnych i innej działalności na obszarze Obiektu / Brak funduszy na spójną interpretację i promocję Obiektu oraz edukację o potrzebach zachowania jego wyjątkowej uniwersalnej wartości / Brak funduszu, który służyłby społeczności lokalnej i wspierał współdziałanie interesariuszy na rzecz zachowania Obiektu – takie bariery finansowe w zarządzaniu Białowieża Forest wymieniono w dokumencie UWAGA: W obecnym dokumencie brak informacji w jakim zakresie zachęty finansowe będą wspierać przedsiębiorców inwestujących i rozwijających lokalną agroturystykę, zajmujących się wyrobem lokalnych produktów spożywczych, rękodzieła oraz lokalnie działających przewodników turystycznych po puszczy i obszarze buforowym Projekt zawiera ogólne informacje na temat rozwoju turystyki zrównoważonej na obszarze Obiektu i wsparcia produktów lokalnych ale jest to informacja na bardzo dużym poziomie ogólności, trudno obecnie przewidywać czy w jakikolwiek sposób przełoży się to na wsparcie mieszkańców a nie tylko rolników wymienionych gmin, tereny te zamieszkuje coraz większa grupa ludzi, którzy nie są rolnikami ale są mieszkańcami	Należy zawrzeć w planie bardziej szczegółowe kierunki rozwoju, aby mieszkańcy (nie tylko rolnicy) / samorządy / stowarzyszenia / fundacje / inicjatywy obywatelskie dowiedzieli się z dokumentu na jakie wsparcie / rodzaj wsparcia będą mogli liczyć w bliższej i dalszej przyszłości Dokument powinien odpowiedzieć na pytania istotne z punktu widzenia turystyki i tworzenia miejsc pracy związanych z jej rozwojem: • Czy promowana będzie jedynie zasada ochrony istniejących zasobów czy także dalszego rozwoju Regionu • Czy tworzenie Obiektu jednoznacznie będzie wspierać (również finansowo) działalność gospodarczą, promować turystykę w Regionie, wspierać inwestycje w tworzenie szlaków turystycznych i informacji turystycznej również w Strefie Buforowej Obecnie drobni przedsiębiorcy prowadzący agroturystykę nie są wystarczająco wspierani a ten plan nie daje jednoznacznych zachęt do działania lub tworzenia planów rozwoju, • Czy dostęp do usług publicznych obejmuje również rozwój lokalnej turystyki – czy obejmuje rozwój turystyki rowerowej i samochodowej w zakresie stacji ładowania pojazdów elektrycznych, stacji drobnych napraw rowerów, możliwości poruszania się po obszarze chronionym za pomocą meksów i innych pojazdów elektrycznych, rozbudowanie sieci ścieżek rowerowych istotnych dla bezpieczeństwa lokalnej społeczności i rozwoju turystyki, wsparcie dla miejscowych przedsiębiorców w zakresie budowania oferty udostępniania pojazdów elektrycznych i punktów ładowania pojazdów Jest to szczególnie istotne jeśli ma być prowadzona turystyka zrównoważona: Rodzaj turystyki, mający na celu zminimalizowanie negatywnego wpływu ruchu turystycznego na środowisko naturalne i kulturę lokalną, pomagając jednocześnie w generowaniu możliwości zatrudnienia dla	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga porusza istotne kwestie dotyczące finansowania zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest oraz wsparcia dla lokalnych społeczności, w szczególności w kontekście rozwoju turystyki zrównoważonej i lokalnej przedsiębiorczości. Choć Plan zarządzania ma charakter dokumentu ramowego i nie pełni funkcji programu operacyjnego, zawiera zapisy odnoszące się do tych zagadnień, jednak na poziomie ogólnym. W dokumencie wskazano potrzebę zapewnienia stabilnego finansowania działań związanych z ochroną i promocją Obiektu, w tym utworzenia funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest, który ma wspierać m.in. działania edukacyjne, promocyjne i koordynacyjne. Przewidziano również inwestycję w Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, które ma pełnić funkcję edukacyjną i informacyjną, a także wspierać lokalne inicjatywy. W zakresie turystyki zrównoważonej Plan odnosi się do wspierania produktów lokalnych, rozwoju infrastruktury turystycznej oraz promocji dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu. Jednak szczegółowe mechanizmy wsparcia dla przedsiębiorców, przewodników, agroturystyki czy rozwoju usług związanych z elektromobilnością (np. stacje ładowania, wypożyczalnie pojazdów elektrycznych, sieć ścieżek rowerowych) nie zostały w nim precyzyjnie określone. Zgodnie z założeniami Planu, konkretne formy wsparcia finansowego, technicznego i organizacyjnego powinny być rozwijane w dokumentach niższego szczebla oraz w ramach programów wdrażanych przez samorządy, instytucje publiczne i organizacje pozarządowe. Wskazane kierunki działań, takie jak rozwój turystyki przyjaznej środowisku, aktywizacja lokalnych społeczności czy promocja lokalnych produktów, stanowią podstawę do dalszego planowania i pozyskiwania środków z funduszy krajowych i unijnych (np. EFS+, Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, Interreg, LIFE). W związku z tym, choć Plan nie zawiera szczegółowych zapisów dotyczących wsparcia dla wszystkich grup mieszkańców, jego zapisy umożliwiają rozwój takich działań w ramach wdrażania Planu i współpracy międzyinstytucjonalnej. Wskazane postulaty mogą stanowić cenny wkład do dalszych etapów planowania operacyjnego i lokalnych strategii rozwoju.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					lokalnych mieszkańców. Jej celem jest dostarczenie pozytywnych doświadczeń i korzyści społecznościom lokalnym, firmom turystycznym oraz samym turystom Przy obecnie budowanych drogach nie powstaje sieć ścieżek rowerowych, co powinno być w obszarze Obiektu i Strefy Buforowej		
1633	Osoba prywatna	Cel 5. Tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej	90	Zrównoważony rozwój powinien gwarantować wsparcie samorządom / organizacjom pozarządowym i lokalnej społeczności, w tym pojedynczym mieszkańcom (nie tylko rolnikom) UWAGA: Plan zrównoważonego rozwoju przedstawiony w dokumencie nie daje gwarancji, że samorządy/ organizacje pozarządowe i lokalne społeczności będą zachęceni do partycypacji w planowaniu i wdrażaniu strategii,	Aby było to możliwe potrzebne są zapisy, na podstawie których będzie wiadomo w jaki sposób miejscowe społeczności będą planowo i długofalowo aktywizowane i szkolone w celu podejmowania działań w zakresie planowania, tworzenia programów i przedsięwzięć. Społeczności, które do tej pory nie były zachęcane i nie brały udziału w partycypacji nie będą tego robić w przyszłości jeśli systemowo nie będą zaplanowane faktyczne projekty aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości powyższych grup Należy te działania uwzględnić na etapie planowania i zaangażować do współpracy i współfinansowania m.in. MEN, MRPIPS	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga trafnie wskazuje na potrzebę systemowego i długofalowego wsparcia dla samorządów, organizacji pozarządowych oraz lokalnych społeczności — nie tylko rolników — w kontekście wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju na obszarze Puszczy Białowieskiej. Choć Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO nie pełni funkcji programu społeczno-gospodarczego, jego zapisy odnoszą się do wzmacniania lokalnych więzi społecznych i promowania dziedzictwa kulturowego, co stanowi punkt wyjścia do dalszych działań aktywizujących. Plan ma charakter ramowy i nie zawiera szczegółowych mechanizmów wsparcia finansowego czy edukacyjnego dla poszczególnych grup społecznych. Jednak w kierunku działań 6.1 przewidziano m.in. ochronę i promowanie dziedzictwa niematerialnego oraz materialnego, wspieranie lokalnych inicjatyw, edukację regionalną i rozwój kompetencji kulturowych. Te działania mogą stanowić podstawę do projektów aktywizujących, które powinny być rozwijane w dokumentach niższego szczebla oraz realizowane przez samorządy, organizacje społeczne i instytucje publiczne. Wdrożenie skutecznego systemu aktywizacji społecznej wymaga współpracy międzysektorowej, w tym z resortami edukacji (MEN), polityki społecznej (MRPiPS), rozwoju regionalnego oraz instytucjami finansującymi (np. NFOŚiGW, fundusze UE). Wskazane przez autora uwagi działania — takie jak szkolenia, programy rozwoju przedsiębiorczości, wsparcie dla inicjatyw obywatelskich — są zgodne z ideą zrównoważonego rozwoju i mogą być realizowane jako uzupełnienie Planu zarządzania, w ramach lokalnych strategii rozwoju i projektów partnerskich. Podsumowując, choć Plan nie zawiera szczegółowych zapisów w tym zakresie, jego struktura i cele umożliwiają rozwój takich działań w przyszłości, pod warunkiem ich odpowiedniego zaplanowania i finansowania przez właściwe instytucje.
1634	Osoba prywatna	5.2.2 Doradztwo w zakresie przygotowania projektów służących zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu gmin oraz ochronie środowiska	94	Poszerzenie katalogu beneficjentów o gminne instytucje edukacyjne	Jednym z elementów realizacji celu jest zapewnianie wsparcia eksperckiego w przygotowaniu wniosków o fundusze na projekty rozwojowe. Praktyka pokazuje, że szkoły i urzędy gminne nie zawsze współpracują ze sobą w obszarze przygotowywania projektów i często działają niezależnie. Wydzielenie szkół podkreśli podmiotowość tych instytucji w procesie zdobywania środków na projekty	Uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą działania 5.2.2, zasadne było uwzględnienie postulatu poszerzenia katalogu beneficjentów o gminne instytucje edukacyjne. W związku z powyższym, zapis działania został uzupełniony o gminne instytucje edukacyjne jako podmioty współpracujące w zakresie doradztwa w przygotowaniu projektów służących zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu gmin oraz ochronie środowiska. Zmiana ta pozostaje zgodna z celami Planu, wzmacnia jego inkluzyjność oraz odpowiada na realne potrzeby lokalnych społeczności w obszarze edukacji i rozwoju.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					rozwojowe i umożliwi niezależne korzystanie z doradztwa w tym zakresie.		
1635	Osoba prywatna	5.3.1 Opracowanie zintegrowanej strategii rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej	95	Poszerzenie katalogu podmiotów współpracujących o gminne instytucje edukacyjne (szkoły) oraz Koła Gospodyń Wiejskich	Włączenie szkół i KGW wynika z unikalnej roli tych instytucji społecznych dla życia puszczańskich gmin. W przypadku szkół trzeba podkreślić, że nie wszystkie szkoły w regionie są i w przyszłości pozostaną jednostkami organizacyjnymi poszczególnych gmin. W obszarze edukacyjnym działają niezależnie od organu prowadzącego. Ponad to, specyfika zarządzania szkołami ich funkcje społeczne i podejmowana aktywność rzadko lub prawie nigdy nie wynika ze strategii rozwojowej gmin i także jest niezależna od organu prowadzącego. Upodmiotowienie szkół w Planie otworzy bezpośrednio możliwość partycypacji aktywnych środowisk w pracach nad strategią rozwoju gmin. Jest to ważne tym bardziej, że w zdepopulowanych gminach szkoły pozostają nierzadko podstawowym zasobem intelektualnym gminy. W przypadku Kół Gospodyń Wiejskich potrzeba włączenia wynika ze unikalnej specyfiki prawnej KGW, które często nie rejestrowane są w KRS, a są rejestrowane w ARiMR. KGW działają więc jak organizacje społeczne, ale na specyficznych warunkach prawnych. Ponad to wydzielenie KGW jako osobnego podmiotu współpracującego wynika z kluczowej roli KGW w życiu poszczególnych sołectw regionu. Są to bardzo często jedyne organizacje społeczne aktywne we wsiach i całych gminach. W naszym rozumieniu upodmiotowienie KGW w planie jest więc warunkiem sukcesu wypracowania strategii zrównoważonego rozwoju, bo są one fundamentem funkcjonowania społecznego lokalnych społeczności.	Uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą działania 5.3.1, zasadne było uwzględnienie postulatu poszerzenia katalogu podmiotów współpracujących o gminne instytucje edukacyjne oraz Koła Gospodyń Wiejskich. Oba typy instytucji odgrywają istotną rolę w życiu społecznym gmin Puszczy Białowieskiej, a ich aktywność często wykracza poza formalne struktury samorządowe. W związku z powyższym, zapis działania 5.3.1 został uzupełniony o gminne instytucje edukacyjne oraz Koła Gospodyń Wiejskich jako podmioty współpracujące przy realizacji strategii. Zmiana ta wzmacnia społeczny wymiar Planu oraz zwiększa jego adekwatność względem rzeczywistej struktury i dynamiki lokalnych społeczności.
1636	Osoba prywatna	5.3.2 Opracowanie ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki dla obszaru Puszczy Białowieskiej	96	UWAGA: W dokumencie należy jednoznacznie wskazać miejscowym społecznościom korzyści oraz zagrożenia dla zachowania unikalnej wartości Białowieża Forest płynące z wdrożenia Planu a także zapewnić o obowiązku współpracy między władzami samorządowymi i stowarzyszeniami, organizacjami i przedsiębiorstwami sektora turystyki w procesie wymiany informacji oraz opracowania i wdrażania dokumentu strategicznego	Opisywane działania mówią o współpracy ale nie nakładają na władze różnych szczebli obowiązku współpracy, obecnie brak tego obowiązku powoduje opieszałość lub nawet zaniechanie działań na rzecz Regionu przedstawicieli władz samorządowych Z planu powinien jednoznacznie wynikać obowiązek współpracy i wspierania lokalnych inicjatyw na rzecz Regionu, w przeciwnym razie, tak jak się to dzieje obecnie, będzie to chwalębnym lecz kompletnie martwym zapisem	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga podnosi ważny aspekt wdrażania Planu zarządzania, potrzebę jednoznacznego wskazania korzyści i potencjalnych zagrożeń wynikających z jego realizacji dla lokalnych społeczności, a także konieczność zapewnienia obowiązku współpracy między władzami samorządowymi, organizacjami społecznymi i sektorem turystycznym. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, wskazuje na znaczenie współpracy i komunikacji między interesariuszami, jednak nie nakłada formalnych obowiązków o charakterze administracyjnym. W jego zapisach podkreślono rolę partycypacji społecznej, w tym udziału samorządów, organizacji pozarządowych, lokalnych liderów i przedsiębiorców w procesie wdrażania Planu. Mechanizmy te mają na celu zwiększenie akceptacji społecznej dla działań ochronnych oraz wspólne wypracowywanie rozwiązań

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							wspierających rozwój regionu. Zgodnie z definicją interesariusza przyjętą w Planie, każda osoba lub podmiot, który może wpływać na realizację Planu lub być przez niego dotknięty, powinien mieć możliwość uczestnictwa w procesie jego wdrażania. Wskazano również zasady prowadzenia konsultacji: powszechność, przejrzystość, koordynację i komunikację, co stanowi podstawę do budowania trwałych relacji między instytucjami a społecznościami lokalnymi. Wdrożenie obowiązku współpracy wymaga jednak zapisów w dokumentach wykonawczych, aktach prawa miejscowego lub porozumieniach międzyinstytucjonalnych. Plan zarządzania może stanowić punkt wyjścia do takich działań, ale ich formalizacja leży w gestii odpowiednich organów administracji publicznej i samorządowej.
1637	Osoba prywatna	5.4.1 Wspieranie działań na rzecz poprawy jakości środowiska w otoczeniu Puszczy Białowieskiej	97	UWAGA: Nie jest jasne czy podjęcie działań w zakresie rozszerzenia zakresu monitoringu jakości środowiska będzie przekładało się także na poprawę czystości w lasach Poza czystością w lasach należy włączyć do tych działań kwestie dotyczące zaśmiecania hałasem, szczególnie istotne dla planowanej strefy buforowej.	Te działania muszą być bezwzględnie zaplanowane na obszarze Obiektu i całej strefy Buforowej Obecnie lasy są zaśmiecanie na ogromną skalę przez ludność miejscową, wojsko, turystów System odpowiedzialności i kar nie działa, Regulacje muszą określać zakres monitorowania i penalizacji Do lasu wyrzucane są opony, śmiecie z remontów, pojedyncze butelki, puszki przez osoby spacerujące po lecie Działanie na rzecz czystości środowiska jest konieczne - jeśli chcemy tworzyć Obiekt Dziedzictwa Narodowego - jeśli chcemy zachęcić turystów do odwiedzania Regionu - jeśli chcemy zachęcić inwestorów do tworzenia bazy hotelowej i turystycznej W przypadku zaśmiecania hałasem, szczególnie w strefie buforowej związane jest to z dźwiękiem generowanym przez motory i quady rozjeżdżające leśne drogi, tryby i opuszczone żwirownie. Potrzebna jest konkretna regulacja ograniczająca możliwość rekreacyjnego korzystania z tych środków komunikacji w strefie buforowej. Jest to tym bardziej istotne, że z roku na rok wzrasta rekreacyjny ruch motorowy, często o chuligańskim nastawieniu, który przyczynia się do dewastacji dróg i lasów w planowanej strefie buforowej oraz płoszy zwierzyńę.	Wyjaśniono	Zagadnienie rozszerzenia monitoringu jakości środowiska, ujęte w działaniu 5.4.1 Planu zarządzania, obejmuje kompleksowe podejście do ochrony środowiska w otoczeniu Puszczy Białowieskiej. Monitoring ten nie ogranicza się wyłącznie do parametrów fizykochemicznych, lecz stanowi element szerszego systemu identyfikacji i reagowania na zagrożenia środowiskowe, w tym również te związane z zaśmieceniem przestrzeni leśnej. Wskazane w Planie działania, takie jak identyfikacja potrzeb gmin, wdrażanie rozwiązań gospodarki odpadami oraz wspieranie infrastruktury ochrony środowiska, stanowią podstawę do projektowania i wdrażania mechanizmów przeciwdziałających zaśmieceni, zarówno w Obiekcie, jak i w jego strefie buforowej. Plan zakłada współpracę z samorządami oraz wsparcie eksperckie w pozyskiwaniu funduszy, co umożliwi wdrażanie lokalnych regulacji i systemów kontroli, w tym również penalizacji nielegalnego wyrzucania odpadów. Kwestia zanieczyszczenia hałasem, szczególnie w kontekście rekreacyjnego ruchu pojazdów silnikowych w strefie buforowej, jest istotna z punktu widzenia ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych. Choć Plan zarządzania nie zawiera szczegółowych regulacji w tym zakresie, jego ramowy charakter zakłada, że konkretne ograniczenia i mechanizmy kontroli zostaną opracowane na poziomie dokumentów wykonawczych i lokalnych aktów prawa miejscowego. W tym kontekście możliwe jest wprowadzenie przepisów ograniczających dostęp pojazdów do wybranych obszarów, zgodnie z kompetencjami gmin oraz obowiązującymi przepisami prawa, w tym ustawą Prawo ochrony środowiska. Zgodnie z założeniami Planu, działania na rzecz poprawy jakości środowiska są niezbędne dla zachowania wyjątkowych wartości Obiektu Światowego Dziedzictwa, a także dla rozwoju zrównoważonej turystyki i infrastruktury okołoturystycznej. Wszelkie postulaty dotyczące uszczegółowienia zakresu monitoringu, penalizacji oraz regulacji ruchu pojazdów powinny być rozpatrywane na etapie wdrażania Planu przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego i instytucje zarządzające.
1638	Osoba prywatna	Działanie 5.4.2 Integracja społeczna i międzypokoleniowe usługi czasu wolnego	98	Wprowadzenie preferencyjnego sposobu finansowania szkolnictwa w gminach regionu Puszczy Białowieskiej w formie „Przyrodniczej subwencji edukacyjnej”, która byłaby dodatkową i bezpośrednią subwencją oświatową dla gminnych organów prowadzących. Ta subwencja nie miałaby być związana z „poszerzeniem wielofunkcyjnego wykorzystania obiektów edukacyjnych”, ale	Jednym z filarów koncepcji zrównoważonego rozwoju jest wysoka jakość usług edukacyjnych. W przypadku gmin obszaru Puszczy Białowieskiej zakłada się wsparcie dostępu do wysokiej jakości usług publicznych, których edukacja jest	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, zgodnie z jego ramowym charakterem, koncentruje się na wyznaczeniu kierunków działań wspierających zrównoważony rozwój regionu, w tym również w zakresie edukacji. Wskazane w dokumencie działania dotyczące edukacji nieformalnej, skierowanej m.in. do turystów i seniorów, mają na

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				przeznaczona na bazowe utrzymanie podstawowych funkcji szkół i przedszkoli, które w wielu miejscach jest zagrożone. Dlatego to listy potencjalnych źródeł finansowania należałoby dodać Ministerstwo Edukacji Narodowej. Być może do wykorzystania może być mechanizm subwencji nauczania języków mniejszości narodowych, wykorzystywany przez szereg szkół regionu.	chyba najważniejszym elementem. Niestety w dokumencie nacisk położony jest na wspieranie edukacji w zakresie poszerzenia oferty edukacji nieformalnej, skierowanej do turystów lub seniorów. Po macoszemu potraktowane są natomiast bieżące potrzeby edukacyjne dzisiejszych uczniów z regionu, które my uważamy za najważniejsze i palące. Trudna sytuacja szkół w regionie wynika z trudnej sytuacji demograficznej gmin. Prognozy pokazują, że depopulacja będzie postępowała, a plan zakłada dodatkowe ograniczenia takie jak rozwój zabudowy w strefie buforowej. Jeśli w planie nie zostaną ujęte szczególne potrzeby wsparcia systemu edukacji w gminach regionu w perspektywie już kilku lat można możliwe będzie zamykanie jedynych szkół gminnym, co spowoduje demograficzną katastrofę. W wyniku tej pesymistycznej prognozy pod znakiem zapytania stanie realizacja wielu sposobów celów wymienionych w dokumencie, bo nie możliwa jest np. integracja społeczna, warsztaty międzypokoleniowe, kultywowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej, jeśli przerwana zostanie ciągłość pokoleniowa w poszczególnych gminach. Bez preferencyjnego systemu wsparcia szkół i przedszkoli w gminach niemożliwie będzie utrzymanie tych instytucji, zerwana zostanie ciągłość międzypokoleniowa, a lokalna kultura nabierze cech kultury martwej, poddającej się jedynie muzealizacji, a nie rozwojowi.		celu poszerzenie oferty edukacyjnej w kontekście wykorzystania lokalnego potencjału kulturowego i przyrodniczego. Nie oznacza to jednak pominięcia znaczenia edukacji formalnej, która pozostaje kluczowym elementem infrastruktury społecznej regionu. Zgłoszona potrzeba wprowadzenia preferencyjnego mechanizmu finansowania szkół i przedszkoli w formie „przyrodniczej subwencji edukacyjnej” wykracza poza zakres kompetencji dokumentu o charakterze strategicznym, jakim jest Plan zarządzania. Tego rodzaju rozwiązania wymagają decyzji na poziomie centralnym, w szczególności ze strony Ministerstwa Edukacji Narodowej, które jest właściwym organem w zakresie kształtowania polityki oświatowej i mechanizmów subwencjonowania. Zachowanie ciągłości międzypokoleniowej, rozwój lokalnej kultury oraz integracja społeczna są celami, które Plan wspiera poprzez działania w zakresie edukacji, kultury i aktywizacji społecznej. Wskazane postulaty mogą stanowić istotny wkład w proces uszczegóławiania Planu na poziomie lokalnym, w szczególności w ramach opracowywania programów operacyjnych i projektów inwestycyjnych.
1639	Osoba prywatna	6.1.1 Ochrona dziedzictwa niematerialnego Puszczy Białowieskiej i upowszechnianie wiedzy o nim	100	Dodanie do katalogu podmiotów współpracujących Kół Gospodyń Wiejskich	KGW są działającą w specyficznych warunkach prawnych i nie są typową organizacją pozarządową. Włączenie ich do katalogu podmiotów na równi z organizacjami pozarządowymi nie pozostawia wątpliwości formalnych i upodmiatawia KGW jako najaktywniejsze organizacje społeczne w sołectwach regionu.	Uwzględniono	KGW zostały dodane do podmiotów współpracujących w działaniu 6.1.1
1640	Osoba prywatna	6.1.2. Szkolenia administracji publicznej i doradztwo w zakresie uczestnictwa społeczności lokalnej w podejmowaniu decyzji	102	● Dodanie bartnictwa do działań promujących tradycyjne sposoby użytkowania terenu Puszczy Białowieskiej. ● Stworzenie listy i objęcie ochroną pojedynczych, wolnostojących ponad 100-letnich drzew w strefie buforowej, także na terenach prywatnych. ● Dofinansowania dla gmin i mieszkańców na tradycyjne drewniane ogrodzenia zamiast metalowych siatek i blaszanych płotów.	Jest to postulat wynikający z obserwowanej w ostatnim czasie tendencji do powrotu w strefie buforowej (przykład wsi Czechy Orlańskie) do wykonywania i rozmieszczania w gospodarstwach uli bartnych. Ważne jest zauważenie i wsparcie dla tej odnawiającej się tradycji, która powraca po wielu latach niebytu. Wolnostojące stare drzewa a to często najstarsi świadkowie historii w osadach/miejscowościach. To były znaczące miejsca orientacyjne, obecne w ustnej	Nie uwzględniono	Zagadnienia poruszone w uwadze dotyczą istotnych aspektów dziedzictwa kulturowego i krajobrazowego strefy buforowej Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Wskazany postulat dotyczący bartnictwa, jako tradycyjnej formy użytkowania lasu, odnosi się do praktyki historycznej, która obecnie odradza się w niektórych miejscowościach regionu. Należy jednak podkreślić, że na obszarze samego Obiektu priorytetem jest zachowanie niezaburzonych procesów ekologicznych, co wyklucza ingerencje w drzewostan, w tym także tworzenie uli bartnych. W związku z tym działania promujące bartnictwo mogą być rozważane wyłącznie w kontekście strefy buforowej, gdzie Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń. W odniesieniu do postulatu objęcia ochroną pojedynczych, ponad

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					pamięci. Są jednocześnie pomnikami kultury i natury. Ich los zależy często od dobrej woli właścicieli ziemi, na której się znajdują. Nie są często obiektem zainteresowania kogokolwiek. Subwencje do ogrodzeń powinny dotyczyć nie tylko rezerwatów lecz także codziennego krajobrazu wsi strefy buforowej. Krajobraz architektoniczny, wygląd wsi jest ważnym elementem rejonu Puszczy Białowieskiej i zapewnia jej atrakcyjność dla turystów szukających ciszy i wiejskiego, tradycyjnego budownictwa.		100-letnich drzew w strefie buforowej, należy wskazać, że Plan zarządzania zawiera zapisy dotyczące ochrony drzew o szczególnych wartościach przyrodniczych, również tych występujących poza zwartymi kompleksami leśnymi. Choć nie została opracowana szczegółowa lista takich drzew, dokument zakłada możliwość ich identyfikacji i ochrony w ramach działań realizowanych przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje ochrony przyrody. Ochrona drzew na terenach prywatnych może być wspierana poprzez mechanizmy zachęt, jednak ich wdrożenie wymaga odrębnych regulacji i instrumentów finansowych, które wykraczają poza zakres Planu. Postulat dotyczący dofinansowania tradycyjnych drewnianych ogrodzeń jako elementu ochrony krajobrazu kulturowego wsi strefy buforowej odnosi się do zagadnień estetyki przestrzeni i zachowania lokalnego dziedzictwa architektonicznego. Plan zarządzania nie przewiduje bezpośrednich mechanizmów finansowania tego typu działań, jednak ich realizacja może być wspierana w ramach programów rozwoju obszarów wiejskich, ochrony dziedzictwa kulturowego lub estetyzacji przestrzeni publicznej, prowadzonych przez instytucje krajowe i regionalne.
1641	Osoba prywatna	6.3.1 Lokalna platforma wymiany informacji o działalności gospodarczej, w tym turystyki inspirowanej przyrodniczym i kulturowym dziedzictwem obszaru Puszczy Białowieskiej	103	Zapewnienie ścisłej współpracy między sektorem publicznym i prywatnym oraz innymi organizacjami zainteresowanymi rozwojem działalności gospodarczej w regionie Puszczy Białowieskiej, w tym turystyki poprzez utworzenie struktury partnerskiej (zapewnienie odpowiedniej koordynacji działań w zakresie promocji i wymiany informacji) jest działaniem słusznym, uzupełniającym obecną lukę informacyjną UWAGA: jednak plan powinien doprecyzować w jaki sposób będą wspierani i zachęcani mieszkańcy, samorządy, NGOsy, przedsiębiorcy do wzięcia udziału w tych inicjatywach czy będzie konieczna przynależność do pewnych organizacji aby działać lub korzystać z planowanych zasobów	Obecnie informacja na temat bazy turystycznej, na temat wyrobów regionalnych, na temat działań NGOśów, lokalnych twórców jest bardzo ograniczona Brak nawyku ale także brak zachęt do zrzeszania się, do działania w grupach Koordynacja i współtworzenie wymaga działań skoordynowanych przedstawiających korzyści wynikające ze współdziałania Koordynacja musi prowadzić do efektywnego gromadzenia i przekazywania kompleksowej informacji w zakresie usług, produktów lokalnych, stałych lub czasowych atrakcji dokument powinien określić wstępnie jakimi narzędziami będzie dysponował koordynator, powinno być możliwe opracowanie jednolitego oznakowania topograficznego jako elementu komunikacji wizualnej	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje działania mające na celu wzmocnienie współpracy międzysektorowej oraz rozwój działalności gospodarczej inspirowanej dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym regionu. W ramach Kierunku działań 6.3 zaplanowano utworzenie lokalnej platformy wymiany informacji, której celem jest zapewnienie ścisłej współpracy między sektorem publicznym, prywatnym oraz organizacjami społecznymi. Struktura ta ma służyć koordynacji działań promocyjnych, wymianie informacji oraz wspieraniu inicjatyw lokalnych. W ramach Działania 6.3.1 przewidziano m.in.: opracowanie zbioru dobrych praktyk w zakresie rozwoju działalności gospodarczej związanej z obiektami UNESCO, stworzenie spójnego systemu promocji działalności gospodarczej i turystyki, wdrożenie systemu zbierania informacji oraz promocji lokalnych produktów sprzyjających ochronie i promocji Obiektu. Zgłoszona potrzeba doprecyzowania mechanizmów zachęty i wsparcia dla mieszkańców, samorządów, NGO-sów oraz przedsiębiorców jest zgodna z założeniami Planu, jednak należy podkreślić, że dokument ten ma charakter ramowy. Oznacza to, że szczegółowe rozwiązania organizacyjne, w tym zasady uczestnictwa w strukturze partnerskiej, narzędzia koordynatora oraz ewentualne warunki korzystania z zasobów, zostaną określone na etapie opracowywania dokumentów wykonawczych. Plan nie przewiduje ograniczeń dotyczących uczestnictwa w działaniach rozwojowych ze względu na przynależność organizacyjną. Wręcz przeciwnie — zakłada otwartość i inkluzyjność struktur współpracy, tak aby możliwe było szerokie zaangażowanie lokalnych interesariuszy, niezależnie od ich formalnego statusu. Wskazane postulaty, takie jak opracowanie jednolitego oznakowania topograficznego czy stworzenie systemu kompleksowej informacji o usługach i produktach lokalnych, są zgodne z celami Planu i mogą zostać uwzględnione w ramach

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							realizacji Działania 5.3.2, dotyczącego opracowania ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki. Strategia ta zakłada współpracę między samorządami, organizacjami i przedsiębiorstwami sektora turystyki oraz uwzględnienie korzyści społeczno-gospodarczych wynikających z rozwoju turystyki przy jednoczesnym ograniczaniu presji na przyrodę. Dodatkowo, w ramach Kierunku działań 6.4, Plan przewiduje działania edukacyjne wspierające świadomość lokalną i zaangażowanie społeczne, m.in. poprzez włączenie tematyki ochrony dziedzictwa do programów nauczania oraz rozwój platformy e-learningowej i materiałów edukacyjnych.
1642	Osoba prywatna	6.4.1 Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w szkołach w rejonie Puszczy Białowieskiej	105	UWAGA: Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w całej Polsce	Programy lokalnego nauczania uzupełnione o cele ochrony światowego dziedzictwa oraz o informacje o Białowieża Forest to zdecydowanie zbyt wąskie działanie, działania takie należy uwzględnić w programach edukacyjnych na terenie całego kraju Należy zachęcać do organizowania wycieczek szkolnych i edukacyjnych w Obszarze Białowieża Forest, co będzie skutkowało zwiększeniem świadomości w zakresie ochrony środowiska i klimatu	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje działania edukacyjne ukierunkowane na zwiększenie świadomości społecznej w zakresie ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem Białowieża Forest. W ramach Kierunku działań 6.4 zaplanowano uwzględnienie tematyki ochrony światowego dziedzictwa w programach nauczania w szkołach zlokalizowanych w rejonie Puszczy Białowieskiej. Działania te obejmują m.in. współpracę z Podlaskim Kuratorium Oświaty i Ministerstwem właściwym ds. edukacji, opracowanie materiałów dydaktycznych oraz rozwój platformy e-learningowej. Jednocześnie, w ramach Kierunku działań 7.1, Plan zakłada opracowanie kompleksowej strategii edukacji przyrodniczej i kulturowej, której celem jest dotarcie do szerokiego grona odbiorców, w tym placówek edukacyjnych spoza regionu. Działanie 7.1.1 przewiduje utworzenie sieci współpracy edukatorów, opracowanie materiałów edukacyjnych oraz wdrożenie platformy e-learningowej jako ogólnodostępnego narzędzia edukacyjnego. Wskazane działania mają charakter ponadregionalny i mogą być wykorzystywane w placówkach edukacyjnych na terenie całego kraju. Postulat rozszerzenia zakresu edukacji o Białowieża Forest na poziomie ogólnopolskim jest zgodny z celami Planu i może być realizowany poprzez współpracę z Ministerstwem Edukacji i Nauki oraz instytucjami zajmującymi się edukacją ekologiczną i dziedzictwem kulturowym. Włączenie placówek edukacyjnych do Sieci Szkół Stowarzyszonych UNESCO, przewidziane w Planie, stanowi dodatkowy mechanizm upowszechniania wiedzy o Obiekcie w skali krajowej. Organizacja wycieczek szkolnych i edukacyjnych do Puszczy Białowieskiej, jako forma edukacji pozaformalnej, wpisuje się w koncepcję działań wspierających rozwój świadomości ekologicznej i klimatycznej. Tego rodzaju inicjatywy mogą być wspierane w ramach strategii edukacyjnej oraz działań realizowanych przez Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest.
1643	Osoba prywatna	7.3.2 Utworzenie i utrzymanie ścieżki edukacyjnej poświęconej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości	111	UWAGA: Zamiast ścieżki edukacyjnej powinno być ścieżek edukacyjnych w obszarze Białowieża Forest UWAGA: Obszar Strefy Buforowej nie powinien być tylko Beneficjentem ale także współorganizatorem takich działań,	rezerwaty i siedliska ochronne mogące być elementami ścieżek edukacyjnych występują na całym obszarze Obiektu w tym w strefie Buforowej	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje utworzenie ścieżki edukacyjnej poświęconej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW) Obiektu, zgodnie z zapisami Działania 7.3.2. Celem tego działania jest prezentacja kryteriów wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz upowszechnienie wiedzy o wartościach

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							przyrodniczych i kulturowych Puszczy Białowieskiej. W ramach działania zaplanowano m.in. opracowanie tablic informacyjnych, aplikacji mobilnej, oznakowania oraz zapewnienie trwałości funkcjonowania ścieżki. W kontekście ramowego charakteru Planu, szczegóły dotyczące liczby, lokalizacji i formy ścieżek edukacyjnych, jak również zakresu współorganizacji przez podmioty ze strefy buforowej, powinny zostać określone w dokumentach wdrożeniowych, opracowywanych przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje zarządzające Obiektem.
1644	Osoba prywatna	5.2 Podsumowanie rekomendacji eksperckich	115 118 123	UWAGA: Rekomendacje eksperckie powinny dotyczyć także Strefy Buforowej m. in. w zakresie: Zapewnienie zasad ochrony środowiska na całym obszarze Obiektu Zasoby wodne Zapewnienie odpowiedniego stanu ekosystemów wodnych oraz zależnych od wód poprzez realizację przedsięwzięć wpływających na spowolnienie lub zatrzymanie procesu pogarszania stanu tych ekosystemów w strefach 2-4 Obiektu Ochrona krajobrazu	Zakres działań należy bezwzględnie rozszerzyć na strefę buforową z powodu m.in. coraz dotkliwiej odczuwanej suszy Szczególnego skupienia wymaga stan zasobów wodnych, które obecnie nie tylko w chronionych strefach ale także w strefie buforowej jest katastrofalny m.in. ze względu na nieracjonalną gospodarkę leśną ulegając dewastacji Ochrona krajobrazu w strefie buforowej będzie miała wpływ na rozwój turystyki, która jest jedną z możliwych (nielicznych) dróg aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości mieszkańców Gmin uwzględnionych w Projekcie, nie powinna być zatem pominięta w strefie buforowej Ochrona łąk, lasów i zasobów wodnych to ochrona wielu gatunków zwierząt i roślin także w strefie buforowej	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględni szereg rekomendacji eksperckich dotyczących zrównoważonego użytkowania zarówno samego Obiektu, jak i jego strefy buforowej oraz szerszego otoczenia. Zgodnie z zapisami Tabeli 7, rekomendacje te obejmują m.in. zagadnienia związane z ochroną krajobrazu, planowaniem przestrzennym, rolnictwem, turystyką oraz ochroną zasobów przyrodniczych, w tym wodnych. Zgłoszony postulat rozszerzenia zakresu rekomendacji eksperckich o szczegółowe działania dotyczące stanu zasobów wodnych, ochrony ekosystemów zależnych od wód oraz krajobrazu w strefie buforowej jest zgodny z intencją Planu. W dokumencie wskazano, że strefa buforowa, choć formalnie znajduje się poza granicami Obiektu, jest istotnym obszarem oddziaływania i beneficjentem działań ochronnych. Plan koncentruje się przede wszystkim na Obiekcie, zgodnie z jego zakresem i statutem wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, jednak nie pomija znaczenia strefy buforowej w kontekście integralności przyrodniczej i krajobrazowej. Rekomendacje zawarte w Planie obejmują m.in.: zrewidowanie dokumentów planistycznych pod kątem ochrony zasobów wodnych i ograniczenia działań mogących pogarszać ich stan, rezygnację z melioracji odwadniających oraz intensyfikacji użytkowania gruntów, które mogą wpływać negatywnie na ekosystemy zależne od wód, ochronę krajobrazu polan i agrocenoz, jako elementów o wysokiej wartości przyrodniczej i kulturowej, promowanie tradycyjnych form użytkowania terenu, w tym rolnictwa ekstensywnego i architektury drewnianej. Ochrona krajobrazu w strefie buforowej, jako element wspierający rozwój turystyki i lokalnej przedsiębiorczości, została również uwzględniona w rekomendacjach dotyczących planowania przestrzennego oraz rozwoju zrównoważonych form turystyki. Wskazane działania mają na celu nie tylko zachowanie walorów przyrodniczych, ale również wspieranie lokalnych społeczności w procesie aktywizacji gospodarczej.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1645	Osoba prywatna	Kierunek działań 8.1. Kreowanie i zarządzanie marką terytorialną Obiektu Białowieża Forest, w tym opracowanie i skuteczne wdrożenie identyfikacji wizualnej obszaru Puszczy Białowiejskie	113	Propozycja zmiany:- Wprowadzenie równoważnych działań promocyjnych dla wszystkich gmin Puszczy Białowiejskiej, z uwzględnieniem Dubicz Cerkiewnych.o Opracowanie spójnej strategii marketingowej w ramach Programu „Białowieża Forest”, obejmującej mniejsze gminy, które obecnie są niedostrzegane.o Utworzenie wspólnej platformy informacyjno-promocyjnej z wyodrębnionymi działaniami dla poszczególnych gmin.	Gmina Dubicze Cerkiewne posiada znaczący potencjał turystyczny i kulturowy – na jej terenie znajdują się zabytkowe cerkwie, miejsca pamięci, bogata tradycja folklorystyczna, a także atrakcyjne szlaki przyrodnicze w bezpośrednim sąsiedztwie Puszczy Białowiejskiej. Jednak w oficjalnych materiałach promocyjnych oraz programach rozwoju turystyki regionu dominują działania skupione wokół Białowieży.Brak równowagi w promocji prowadzi do marginalizacji mniejszych gmin, mimo że mogą one stanowić uzupełniającą i wartościową ofertę dla turystów poszukujących autentycznego kontaktu z lokalną kulturą i mniej zatłoczonych miejsc. Niedostateczna widoczność Dubicz w krajowych i międzynarodowych kampaniach promocyjnych ogranicza szanse na rozwój lokalnej przedsiębiorczości, w tym agroturystyki, rzemiosła oraz sprzedaży produktów tradycyjnych.Promocja gminy Dubicze Cerkiewne jest niewystarczająca w stosunku do działań prowadzonych na rzecz Białowieży. Skutkuje to utrwalaniem nierówności w postrzeganiu regionu – Białowieża pozostaje rozpoznawalną marką turystyczną, podczas gdy Dubicze, mimo porównywalnych walorów przyrodniczych i kulturowych, pozostają w cieniu.Konsekwencje:- Mniejszy napływ turystów i brak korzyści gospodarczych dla lokalnych mieszkańców.- Niewykorzystanie potencjału kulturowego (cerkwie, tradycje pogranicza, folklor).- Zwiększanie różnic rozwojowych między gminami sąsiednimi.Podjęcie działań wyrównawczych w obszarze promocji przyczyniłoby się do:•lepszego zrównoważenia ruchu turystycznego na całym obszarze Puszczy Białowiejskiej,•wzmocnienia dochodów lokalnych społeczności,•zachowania i odtworzenia unikalnych tradycji kulturowych pogranicza.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowiejska uwzględnia potrzebę prowadzenia działań promocyjnych i identyfikacyjnych dla całego regionu, zgodnie z zapisami Działania 8.1.1, które przewiduje opracowanie spójnej identyfikacji wizualnej dla Obiektu jako całości. Celem tych działań jest wzmocnienie rozpoznawalności regionu, promocja jego walorów przyrodniczych i kulturowych oraz zapewnienie jednolitego standardu komunikacji wizualnej.Zgłoszony postulat dotyczący równoważnego uwzględnienia wszystkich gmin Puszczy Białowiejskiej, w tym Dubicz Cerkiewnych, jest zgodny z założeniami Planu, który zakłada współpracę ponadgminną oraz wspólne wypracowanie rozwiązań promocyjnych z udziałem społeczności lokalnych. Gmina Dubicze Cerkiewne, jako jeden z podmiotów współpracujących wskazanych w Planie, posiada pełne prawo do uczestnictwa w działaniach promocyjnych i rozwojowych, a jej potencjał kulturowy i turystyczny może stanowić istotne uzupełnienie oferty regionu.Wskazana potrzeba opracowania spójnej strategii marketingowej oraz wspólnej platformy informacyjno-promocyjnej z wyodrębnionymi działaniami dla poszczególnych gmin może zostać uwzględniona na etapie wdrażania Planu, w szczególności w ramach działań związanych z promocją Obiektu i rozwojem turystyki. Takie rozwiązanie sprzyja zrównoważeniu ruchu turystycznego, wspiera lokalną przedsiębiorczość oraz umożliwia zachowanie i rozwój unikalnych tradycji kulturowych pogranicza. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1646	Osoba prywatna	6. Instrumenty zarządzania	124	UWAGA: W zarządzaniu Obiektem pominięto przedstawicieli Gmin Strefy Buforowej	Strefa Buforowa, już z racji swojej definicji powinna być uwzględniona we współzarządzaniu, albowiem wg definicji jest to obszar przyczyniający się do ochrony, zachowania, zarządzania, integralności, autentyczności i trwałości Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości obiektu. W strefie buforowej istnieją rezerваты przyrody, cenne siedliska przyrodnicze Ma udział w utrzymaniu korytarzy ekologicznych dla zwierząt, obecnie bardzo	Uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowiejska uwzględnia potrzebę współpracy między różnymi szczeblami administracyjnymi oraz podmiotami lokalnymi, w tym gminami położonymi w strefie buforowej. Zgodnie z doprecyzowanym zapisem dotyczącym Rady Naukowo-Społecznej Obiektu Białowieża Forest, w jej skład wchodzi m.in. przedstawiciele gmin: Białowieża, Hajnówka, Narewka, Narew, Dubicze Cerkiewne oraz Burmistrz miasta Hajnówka. Tym samym gminy strefy buforowej zostały formalnie uwzględnione w strukturze doradczej wspierającej zarządzanie Obiektem.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					okrojonych w związku z postawieniem zapory na granicy polsko-białoruskiej Tworzy bazę noclegowa dla turystów		
1647	Osoba prywatna	Rozdział 6 – Instrumenty zarządzania	124-138	Dokument szczegółowo opisuje system koordynacji działań (Pełnomocnik, Rada Naukowo-Społeczna, Komitet Sterujący). Brakuje jednak wyraźnego uwzględnienia instytucji pomocy społecznej i rynku pracy. Uwaga: należy rozszerzyć skład Rady Naukowo-Społecznej o przedstawicieli instytucji społecznych (np. PCPR, OPS, powiatowego urzędu pracy).	Społeczność lokalna w rozdziale 2.1.6 („Społeczność lokalna”, s. ok. 30) jest wskazana jako kluczowy interesariusz. Skoro plan ma wspierać rozwój zrównoważony, to decyzje powinny uwzględniać nie tylko kwestie środowiskowe, ale i społeczne.	Nie uwzględniono	Zgłoszony postulat dotyczący rozszerzenia składu Rady o przedstawicieli instytucji pomocy społecznej i rynku pracy, takich jak powiatowe centra pomocy rodzinie (PCPR), ośrodki pomocy społecznej (OPS) czy powiatowe urzędy pracy, odnosi się do aspektów społecznych rozwoju regionu. Należy jednak podkreślić, że Plan zarządzania nie jest dokumentem społecznym, lecz dokumentem strategicznym o charakterze przyrodniczym, którego głównym celem jest ochrona i zachowanie WUW Obiektu zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Choć społeczność lokalna została wskazana w Planie jako interesariusz, a rozwój zrównoważony uwzględnia komponent społeczny, to zakres dokumentu nie obejmuje bezpośrednio polityki społecznej ani rynku pracy.
1648	Osoba prywatna	6. Instrumenty zarządzania	125	UWAGA: Proponowany skład Komitetu Sterującego nie zapewnia ochrony zasobów przyrodniczych i aktywizacji miejscowej ludności w ochronę dziedzictwa narodowego Proponowany w dokumencie skład Komitetu Sterującego: • Pełnomocnik ds. zarządzania Obiektem Białowieża Forest (dalej Pełnomocnik), • Dyrektor Białowieckiego Parku Narodowego, • Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Białymstoku, • Dyrektor Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, • Dyrektor Departamentu Ochrony Przyrody MKiŚ, • Dyrektor Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa MKiŚ, • Przedstawiciel Polskiego Komitetu ds. UNESCO.	W Komitecie Sterującym brak bezpośredniego udziału lokalnych samorządów i delegatów / obserwatorów ze strony lokalnej ludności Bezpośredni udział w zarządzaniu przypada w udziale m.in. Dyrektorowi Lasów Państwowych w Białymstoku i Dyrektorowi Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa, których działania trudno jak do tej pory uznać za jednoznacznie przyczyniające się do ochrony środowiska i zasobów naturalnych, wydaje się, że ich działalność biznesowa w znaczącym stopniu zaburza właściwą ocenę celu powstania Obiektu Brak w proponowanym składzie władz osób zainteresowanych lokalną ludnością i jej rozwojem W jaki sposób zatem rozwijać i aktywizować partycypację mieszkańców kiedy w obszarze zarządczym nie mają swojej reprezentacji Z racji obecności wojska na terenach Obiektu do współudziału w dyskusjach należy zaprosić przedstawicieli MON, aby czuli się odpowiedzialni i świadomi swoich wpływów na zmiany środowiska i ekosystemów związane z działalnością wojska na terenach Obiektu, aby ich działania nie pozostawały bytem równoległym, niepodlegającym wpływom i decyzjom Komitetu Sterującego, aby także współuczestniczyli materialnie w działaniach na rzecz ochrony Obiektu	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska przewiduje utworzenie Komitetu Sterującego, który pełni funkcję zespołu konsultacyjno-doradczego, powoływanego przez Ministra właściwego ds. środowiska po zatwierdzeniu Planu. Zgodnie z doprecyzowanym zapisem, w skład Komitetu wchodzi przedstawiciele instytucji odpowiedzialnych za ochronę przyrody, zarządzanie Obiektem, naukę, dziedzictwo kulturowe oraz organizacje pozarządowe — zarówno krajowe, jak i lokalne. Uwzględniono również przedstawicieli samorządu powiatowego oraz reprezentantów służb mundurowych, w tym Straży Granicznej i Wojska Polskiego. Zgłoszony postulat dotyczący braku bezpośredniego udziału przedstawicieli lokalnych samorządów gminnych oraz delegatów społeczności lokalnej w Komitecie Sterującym został częściowo uwzględniony poprzez obecność Rady Naukowo-Społecznej, której skład obejmuje m.in. wójtów i burmistrzów gmin regionu Puszczy Białowieńskiej, w tym gmin strefy buforowej. Rada ta współpracuje z Komitecie Sterującym i pełni funkcję doradczą, umożliwiając wyrażanie stanowisk lokalnych społeczności w procesie wdrażania Planu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
1649	Osoba prywatna	Rozdział 6.3 – Instrumenty finansowe	131-132	Obecnie źródła finansowania ograniczają się do BPN, Lasów Państwowych, NFOŚiGW i funduszy UE dla ochrony środowiska. Uwaga: należy dodać fundusze społeczne i rozwojowe (EFS+, Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, Interreg).	Ograniczenia wycinki powodują koszty społeczne (bezrobocie, migracje), co wymaga wsparcia ze źródeł „społecznych”, a nie tylko „ekologicznych”. Ponadto starzejące społeczeństwo Puszczy wymaga wsparcia przy wykorzystaniu narzędzi pomocy społecznej i zdrowia	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża koncentruje się na ochronie jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW), zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument ma charakter przyrodniczy i strategiczny, a jego głównym celem jest zapewnienie trwałości procesów ekologicznych oraz zachowanie integralności Obiektu. Wskazane kwestie społeczne, choć istotne dla zrównoważonego rozwoju regionu, wykraczają poza bezpośredni zakres Planu i mogą być szczegółowo rozwijane w dokumentach komplementarnych, takich jak lokalne strategie rozwoju społecznego czy programy rewitalizacji. W Planie wskazano potencjalne źródła finansowania, obejmujące środki zarządców Obiektu — Białowieckiego Parku Narodowego oraz PGL Lasy Państwowe — a także krajowe i europejskie fundusze pozostające w dyspozycji Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku. Przewidziano również utworzenie funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest, którego szacunkowe nakłady do roku 2035 wyniosą około 9,5 mln złotych. Dodatkowo zaplanowano inwestycję w rozwój infrastruktury edukacyjnej w postaci Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, której koszt oszacowano na około 4 mln zł. W Planie wskazano, że lista potencjalnych źródeł finansowania (tab. 8) ma charakter otwarty, co oznacza możliwość jej rozszerzenia w przyszłości, w zależności od dostępnych programów i konkursów. Wdrażanie Planu będzie wymagało bieżącej weryfikacji dostępnych instrumentów finansowych, zarówno ekologicznych, jak i społecznych, w celu zapewnienia kompleksowego wsparcia dla regionu. Zgłoszone uwagi dotyczące kosztów społecznych wynikających z ograniczeń gospodarki leśnej oraz starzejącej się struktury demograficznej regionu są istotne i powinny być uwzględniane w ramach polityk społecznych i regionalnych, prowadzonych przez właściwe instytucje. Plan zarządzania może stanowić punkt odniesienia dla projektów integrujących cele środowiskowe z działaniami społecznymi, jednak ich realizacja wymaga współpracy międzysektorowej oraz wykorzystania odpowiednich narzędzi polityki publicznej.
1650	Osoba prywatna	6.3 Instrumenty finansowe	131	Brak wskazania konkretnych kwot z poszczególnych źródeł finansowania oraz brak przypisania odpowiedzialności instytucjonalnej i harmonogramu wdrażania poszczególnych instrumentów zarządzania.	Dokument zawiera ogólne zapisy dotyczące narzędzi zarządzania, ale nie precyzuje: jaka instytucja odpowiada za realizację poszczególnych działań, z jakiego źródła (np. fundusze unijne, budżet państwa, budżet gminny) będą one finansowane, w jakim czasie i w jakich etapach będą wdrażane.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża zawiera zestaw działań, dla których wskazano podmioty odpowiedzialne za realizację, orientacyjne terminy wdrażania oraz potencjalne źródła finansowania. Informacje te zostały przedstawione w układzie tabelarycznym, co umożliwia identyfikację instytucji wiodących dla poszczególnych działań oraz określenie ram czasowych ich realizacji. Zgłoszony postulat dotyczący braku wskazania konkretnych kwot z poszczególnych źródeł finansowania oraz szczegółowego harmonogramu wdrażania instrumentów zarządzania odnosi się do poziomu szczegółowości, który wykracza poza zakres dokumentu ramowego. Plan zarządzania, jako dokument strategiczny, nie jest instrumentem finansowym jego celem jest wyznaczenie kierunków działań i wskazanie mechanizmów ich realizacji. Szczegółowe budżety, harmonogramy oraz przypisanie środków finansowych do konkretnych działań będą opracowywane na etapie przygotowywania projektów wykonawczych i wdrożeniowych, zgodnie z zasadami planowania inwestycyjnego i projektowego.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1651	Osoba prywatna	7.2 Nadzór nad wdrażaniem Planu	140	Brak ram czasowych w harmonogramie Harmonogram nie zawiera szczegółowych ram czasowych dla realizacji poszczególnych celów i działań	Przedstawiony harmonogram ma charakter ogólny i nie pozwala na realną ocenę wykonalności planu. Brak określenia terminów rozpoczęcia i zakończenia działań oraz brak wskazania etapów pośrednich powoduje ryzyko opóźnień i utrudnia monitorowanie postępów. W dokumentach tej rangi powinien znaleźć się precyzyjny harmonogram obejmujący: - daty rozpoczęcia i zakończenia poszczególnych działań, - kamienie milowe (etapy pośrednie), - powiązanie z przypisaniem odpowiedzialności instytucjonalnej. Doprecyzowanie harmonogramu zwiększy transparentność i umożliwi lepszą kontrolę realizacji projektu. Podstawa prawna konieczności wstawiania ram czasowych , etapów Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. 2006 nr 227 poz. 1658, z późn. zm.) Art. 15 ust. 1 pkt 5: strategię rozwoju powinny określać „czas realizacji celów i działań oraz sposób monitorowania i oceny”. Oznacza to obowiązek prezentowania ram czasowych i etapów wdrażania. 2. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2001 nr 62 poz. 627, z późn. zm.) Art. 14 ust. 1: programy ochrony środowiska muszą zawierać cele ekologiczne, zadania oraz harmonogram ich realizacji. W przypadku Puszczy Białowieskiej, jako obiektu światowego dziedzictwa, dokumenty strategiczne podlegają tym wymogom. 3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717, z późn. zm.) Art. 10 ust. 2 pkt 9: w studiach i planach zagospodarowania określa się etapy realizacji polityki przestrzennej. UNESCO – Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (2021, §108–111) Plany zarządzania obiektami światowego dziedzictwa powinny zawierać timeframes, action plans and monitoring indicators. Komisja Europejska – wytyczne dotyczące programów operacyjnych UE Każdy program finansowany ze środków UE	Wyjaśniono	Zgłoszony postulat dotyczący braku szczegółowych ram czasowych, kamieni milowych oraz przypisania instytucjonalnej odpowiedzialności dla każdego działania nie uwzględnia faktu, że Plan zarządzania nie jest dokumentem inwestycyjnym ani programem operacyjnym, lecz dokumentem ramowym, który wymaga uszczegółowienia w kolejnych etapach wdrażania. Szczegółowe harmonogramy, budżety oraz przypisanie konkretnych źródeł finansowania będą opracowywane w ramach projektów wykonawczych i wdrożeniowych, zgodnie z zasadami planowania strategicznego. W Planie wskazano, że pierwszy rok po jego przyjęciu zostanie poświęcony na stworzenie struktury organizacyjnej oraz zasad zbierania danych (np. działanie 1.3.1). Pierwszy raport ewaluacyjny ma powstać po trzech latach, a kolejne raporty będą opracowywane co trzy lata, zgodnie z systemem monitorowania i ewaluacji opisanym w rozdziale 6.1. Wskaźniki ewaluacyjne przypisano do celów zarządzania i konkretnych działań (tab. 11), z rozróżnieniem działań jednorazowych i ciągłych. Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa krajowego (m.in. ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, ustawą Prawo ochrony środowiska oraz ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym), dokumenty strategiczne powinny zawierać ramy czasowe realizacji celów. Plan zarządzania spełnia te wymogi w zakresie, który jest właściwy dla jego charakteru — jako dokumentu ramowego, który nie zastępuje programów operacyjnych, lecz stanowi ich punkt odniesienia. Wskazane w Planie terminy realizacji, podmioty odpowiedzialne oraz system ewaluacji umożliwiają monitorowanie postępów i dostosowywanie działań w odpowiedzi na zmieniające się warunki.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					musi zawierać harmonogram realizacji i ramy czasowe (związane z tzw. „kamieniami milowymi”). Podsumowanie: Zarówno prawo krajowe, jak i standardy UNESCO oraz UE wymagają, aby dokumenty strategiczne i programowe zawierały ramy czasowe realizacji poszczególnych celów. Brak takich zapisów oznacza niezgodność z ustawą o polityce rozwoju oraz z wytycznymi UNESCO		
1652	Osoba prywatna	Rozdział 7 – Monitoring	139-146	Monitoring dotyczy głównie stanu przyrody i realizacji celów ochronnych. Uwaga: należy wprowadzić wskaźniki społeczne – np. liczba miejsc pracy w sektorze turystyki i usług, dostępność usług społecznych, wskaźnik migracji mieszkańców.	Zgodnie z ideą zarządzania adaptacyjnego (rozdz. 1.2, s. 13–14), monitoring ma obejmować wszystkie istotne czynniki dla wartości obiektu – a społeczność lokalna jest kluczowym elementem tej integralności.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska koncentruje się na ochronie jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW), zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument ten ma charakter przyrodniczy i nie stanowi programu społecznego, co oznacza, że jego głównym celem jest zachowanie integralności procesów ekologicznych, a nie bezpośrednie kształtowanie polityki społecznej czy rynku pracy. Zgłoszony postulat dotyczący wprowadzenia wskaźników społecznych, takich jak liczba miejsc pracy w sektorze turystyki, dostępność usług społecznych czy wskaźnik migracji, odnosi się do aspektów rozwoju społecznego, które mogą być uwzględniane w dokumentach komplementarnych, takich jak lokalne strategie rozwoju, programy rewitalizacji czy plany operacyjne gmin. W odpowiedzi na zidentyfikowaną barierę, jaką jest brak spójnego programu monitorowania (rozdz. 3.2), Plan przewiduje wdrożenie działania 1.3.1, którego celem jest opracowanie i realizacja programu monitoringu dla Obiektu „Białowieża Forest”. Program ten ma uwzględniać m.in. zmiany klimatu, presję turystyczną, migrację gatunkową oraz fragmentację siedlisk. Monitoring presji turystycznej obejmuje m.in. szacowanie liczby odwiedzających oraz identyfikację obszarów o zwiększonym natężeniu ruchu, co może pośrednio wskazywać na wpływ turystyki na lokalną gospodarkę.
1653	Osoba prywatna	Rozdział: V. Instrumenty zarządzania / interesariusze	17	● Brak mieszkańców jako interesariuszy ● W dokumencie zastosowano niejasne pojęcie „interesariusze uśpieni” oraz wskazano szczegółowo wybrane instytucje i stowarzyszenia.	Mieszkańcy są najbliższymi obiektu światowego dziedzictwa i to oni ponoszą codzienne konsekwencje ograniczeń, regulacji oraz polityk związanych z ochroną Puszczy Białowieskiej. Brak ich uwzględnienia wprost w katalogu interesariuszy marginalizuje głos społeczności lokalnych, a także osłabia społeczną legitymizację całego dokumentu. Ich formalne włączenie	Wyjaśniono	Plan zarządzania uwzględnia mieszkańców jako interesariuszy, zarówno w grupie kluczowej (np. lokalni liderzy, sołtysi, przedstawiciele KGW), jak i w grupie uśpionej, obejmującej ogół społeczności lokalnej. Włączenie mieszkańców odbywało się poprzez konsultacje, spotkania oraz dostępność materiałów informacyjnych. Termin „interesariusze uśpieni” został użyty zgodnie z metodyką mapowania interesariuszy, wskazując na podmioty o niskim poziomie zaangażowania i wpływu, co nie oznacza ich wykluczenia.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					zwiększyłoby poczucie współodpowiedzialności oraz akceptację dla podejmowanych działań ochronnych. Ważny dokument o randze krajowej, dotyczący zarządzania obiektem światowego dziedzictwa UNESCO, powinien operować jasną, neutralną i precyzyjną terminologią. Pojęcie „uśpieni interesariusze” jest nieczytelne i nie posiada umocowania w standardach planowania strategicznego. Ponadto selektywne wskazanie poszczególnych stowarzyszeń i instytucji może być odebrane jako przejaw braku bezstronności. Zamiast tego należy przyjąć ogólne kategorie interesariuszy (np. samorządy lokalne, organizacje pozarządowe, instytucje naukowe, społeczności lokalne), co zapewni przejrzystość i równość w traktowaniu wszystkich		Lista interesariuszy ma charakter otwarty i została opracowana w sposób przejrzysty, z uwzględnieniem różnych form instytucjonalnych i społecznych. Celem było zapewnienie równowagi i reprezentatywności, a nie selektywności.
1654	Osoba prywatna	2.1. 6 Społeczność lokalna	30	Należy uzupełnić charakterystykę społeczności lokalnej o szczegółową analizę trendu starzenia się ludności oraz wynikające z tego potrzeby usług zdrowotnych i opiekuńczych, jak także o problem rosnącego bezrobocia w wyniku likwidacji zakładów wycinki i obroki drzewnej	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniza skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	Wyjaśniono	Zagadnienia starzenia się ludności oraz dostępu do usług zdrowotnych i opiekuńczych, a także rynku pracy, wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem z dziedziny demografii czy polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1655	Osoba prywatna	Aktywność gospodarcza i Programowanie rozwoju	32-34	Zatrudnienie po ograniczeniu wycinki. Część mieszkańców utraciła lub obawia się utraty pracy w sektorze leśnym. Powinno być: zaprogramowane wsparcie dla mieszkańców w postaci szkoleń, dotacji i mikro kredytów na działalność w ekoturystyce, rzemiośle i usługach okołoturystycznych.	Brak alternatywnych miejsc pracy może prowadzić do wyludnienia gminy; dywersyfikacja źródeł dochodu i zwiększy akceptację dla działań ochronnych. Propozycja rozdziału: Przeciwdziałanie bezrobociu w związku z ograniczeniem wycinki 1. Wprowadzenie Wprowadzenie ograniczeń w gospodarce leśnej na terenie Puszczy Białowieskiej, wynikających z wymogów ochrony dziedzictwa UNESCO, spowodowało zmniejszenie zatrudnienia w sektorze drzewnym i usługach związanych z pozyskaniem drewna. Problem ten szczególnie dotyczy mieszkańców gmin puszczańskich, w których tradycyjnie praca w lesie stanowiła główne źródło utrzymania. Konieczne jest więc podjęcie działań kompensujących, które pozwolą przekierować lokalny potencjał gospodarczy w stronę nowych form aktywności zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju. 2. Diagnoza problemu • Redukcja miejsc pracy w zakładach usług leśnych, tartakach i transporcie drewna. • Ryzyko wzrostu bezrobocia długotrwałego i migracji młodych mieszkańców poza region. • Konieczność znalezienia alternatywnych źródeł dochodu, które są spójne z ochroną przyrody. 3. Kierunki działań na rzecz przeciwdziałania bezrobociu a) Rozwój turystyki przyrodniczej i kulturowej • Szkolenia i wsparcie dla byłych pracowników sektora leśnego w zakresie przewodnictwa, obsługi ruchu turystycznego i usług gastronomiczno-noclegowych. • Rozwój lokalnych szlaków turystycznych i infrastruktury rowerowej. • Tworzenie marek lokalnych produktów (żywność tradycyjna, rękodzieło, wyroby regionalne). b) Nowe miejsca pracy w ochronie przyrody i edukacji ekologicznej • Zatrudnianie mieszkańców w programach monitoringu i renaturyzacji ekosystemów. • Programy prac interwencyjnych związanych z utrzymaniem infrastruktury turystycznej i edukacyjnej. • Rozwój sektora edukacji przyrodniczej – np. jako instruktorzy w centrach	Wyjaśniono	Zagadnienia rynku pracy wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla. Plan nie ingeruje w struktury zatrudnienia w Lasach Państwowych, jednak przewiduje realizację wielu działań z zakresu monitoringu, utrzymania, edukacji i promocji Obiektu przez leśników, co wskazuje na ich dalsze zaangażowanie zawodowe. Szczegółowe rozwiązania wspierające lokalne społeczności powinny być opracowywane w dokumentach sektorowych i wdrażane przez właściwe instytucje publiczne.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					edukacyjnych, przewodnicy dla grup szkolnych. c) Dywersyfikacja gospodarki lokalnej • Wsparcie dla przedsiębiorczości w obszarach: zielona energia, agroturystyka, usługi opiekuńcze i społeczne. • Rozwój rolnictwa ekologicznego i krótkich łańcuchów dostaw (lokalne targi, sprzedaż bezpośrednia). • Programy dotacyjne i mikro kredyty dla małych firm i start-upów związanych z regionem. 4. Współpraca i finansowanie • Koordynacja działań przez samorządy gminne, we współpracy z powiatem hajnowskim oraz organizacjami pozarządowymi. • Wykorzystanie funduszy UE (np. Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, EFS+, LIFE, Interreg) oraz środków krajowych (NFOŚiGW, programy rynku pracy). • Powołanie lokalnego partnerstwa na rzecz zatrudnienia, obejmującego administrację, przedsiębiorców i organizacje społeczne. 5. Rekomendacje i cele szczegółowe 1. Ograniczenie wzrostu bezrobocia poprzez stworzenie alternatywnych miejsc pracy zgodnych z ochroną dziedzictwa. 2. Wsparcie mieszkańców w procesie przekwalifikowania (szkolenia, doradztwo zawodowe). 3. Zwiększenie atrakcyjności gospodarczej regionu dzięki rozwojowi turystyki, przedsiębiorczości lokalnej i rolnictwa ekologicznego. 4. Zabezpieczenie finansowania działań aktywizujących z funduszy unijnych i krajowych.		
1656	Osoba prywatna	Ingerencja i zakłócenia powodowane obecnością człowieka i Kryzys migracyjny	53	• Wprowadzenie jednolitych i jasnych procedur usuwania odpadów we wszystkich strefach — w szczególności tam, gdzie występują migracyjne trasy i prowadzone są działania wojskowe i straży granicznej, a także roboty leśne i drogowe. • Powstanie funduszu dedykowanego sprzątnięciu • obozowisk oraz innych źródeł śmieci (częściowo na bazie subwencji ekologicznej, obecnej w regionie. • Wprowadzenie systemu kar i mandatów dla odpowiedzialnych podmiotów (wojsko, służby terenowe, osoby prywatne). • Wdrożenie monitoringu i regularne raportowanie działań porządkowych.	W Planie nie ma szczegółowego opisu problemu odpadów pozostawianych przez różne grupy (wojsko, służby drogowe, migrantów), mimo że temat uciążliwości śmieci został tylko częściowo poruszony (np. żywność przy zaporze). Brakuje informacji o odpadach takich jak drut żyłkowy, materiały budowlane, plastikowe śmieci, gumowe obuwie, sprzęt elektroniczny i leki pozostawione przez migrantów, które zagrażają ekosystemowi i bezpieczeństwu.	Wyjaśniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego i nie zawiera szczegółowych procedur dotyczących gospodarki odpadami. Kwestie związane z usuwaniem śmieci, w tym odpadów pozostawianych przez służby, migrantów czy w trakcie prac terenowych, powinny być uregulowane w dokumentach wykonawczych oraz przez właściwe instytucje odpowiedzialne za utrzymanie porządku i bezpieczeństwa. Jednocześnie Plan wskazuje na potrzebę monitorowania wpływu infrastruktury granicznej na Obiekt, co obejmuje również kwestie związane z zanieczyszczeniem środowiska. Szczegółowe rozwiązania, takie jak fundusze porządkowe, systemy kar czy raportowanie działań, wymagają odrębnych regulacji i współpracy międzyinstytucjonalnej, w tym z samorządami, służbami mundurowymi i zarządcami terenu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1657	Osoba prywatna	Nieuprawnione korzystanie z zasobów (woda)	53	Odzyskanie naturalnego przebiegu cieków, jak Policzna, poprzez przywrócenie dawnych meandrów. Dokumentowanie i realizacja eksperckiego planu renaturyzacji — krok po kroku. Zakaz odmulania, prostowania kanałów oraz rozbierania tam zastoin bobrowych.	Plan przewiduje działania związane z gospodarką wodną i zbiornikami retencyjnymi, ale nie zawiera strategicznej analizy renaturyzacyjnej ekosystemów wodnych strefy buforowej. Naturalne korytarze wodne i ich rewitalizacja mogłyby pozytywnie wpłynąć na cały ekologiczny system Puszczy.	Wyjaśniono	Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie zawiera szczegółowej analizy renaturyzacyjnej ekosystemów wodnych ani konkretnych scenariuszy przywracania dawnych meandrów cieków wodnych. Działania takie, choć istotne z punktu widzenia ochrony przyrody, powinny być opracowywane w dokumentach wykonawczych i projektach specjalistycznych, z udziałem ekspertów hydrologii, ekologii i gospodarki wodnej. Jednocześnie Plan przewiduje kierunki działań związane z gospodarką wodną, w tym retencją i ochroną zasobów wodnych, które mogą stanowić podstawę do dalszych prac renaturyzacyjnych. Szczegółowe rozwiązania, takie jak zakaz odmulania czy ochrona tam bobrowych, wymagają odrębnych regulacji i decyzji administracyjnych, zgodnych z obowiązującym prawem ochrony środowiska.
1658	Osoba prywatna	Rozwój zabudowy w strefie buforowej	53	Proponujemy całkowity zakaz inwestycji uciążliwych na terenie buforowej, takich jak fermy trzody chlewnej, drobiowe, lakiernie i wszystkie inne, które zmieniają krajobraz, produkują szkodliwe odpady, hałas, odór. Proponujemy także nadzór Białowieża Forest nad inwestycjami typu farmy fotowoltaiczne oraz decyzjami RDOŚ Białystok, którego decyzje są co najmniej kontrowersyjne.	Przykładem dziwnych decyzji była próba postawienia farmy fotowoltaicznej między Długim Brodem a Witowem na terenie obszaru chronionego krajobrazu. Inwestorem była firma spoza regionu, działkę udostępniała właścicielka, która mieszka w innej miejscowości. Pomimo protestów wójta i większości mieszkańców (w tym 4 biologów, którzy mieszkają we wsi), przesłania dowodów w postaci zdjęć z przebywania na tym terenie rzadkich gatunków zwierząt, RDOŚ był skłonny przychylić się do wniosku inwestora, który twierdził, że na terenie znajdują się tylko pospolite gatunki roślin i zwierząt, a postawienie paneli przyczyni się do zwiększenia bioróżnorodności, bo pod panelami ptaki będą mogły wic gniazda, a owce jeść trawę! Dzięki determinacji mieszkańców udało się na tyle przeciwną sprawę, aż inwestor sam zrezygnował. Warto jednak zapobiegać podobnym przypadkom w przyszłości.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga nie odnosi się do zakresu merytorycznego Planu zarządzania, który nie jest dokumentem planowania przestrzennego ani instrumentem kontroli inwestycji. Kwestie dotyczące lokalizacji inwestycji w strefie buforowej, w tym przedsięwzięć uciążliwych, podlegają kompetencjom samorządów oraz zapisom miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Plan zarządzania nie posiada uprawnień do nakładania zakazów inwestycyjnych ani nadzoru nad decyzjami administracyjnymi wydawanymi przez RDOŚ czy inne organy. Jego funkcją jest wskazanie kierunków działań służących ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu, a szczegółowe regulacje powinny być wdrażane w ramach obowiązujących procedur prawnych i planistycznych.
1659	Osoba prywatna	Zagrożenia i bariery Rozprzestrzenianie się gatunków Obcych.	54	Wsparcie (także finansowe i edukacyjne) dla gmin i mieszkańców strefy buforowej, np. w kwestii koszenia i spalania nasion rozprzestrzeniających się gatunków inwazyjnych, takich jak <i>nawłóć Solidago spp.</i>	Nawłóć powoduje zmianę naturalnego krajobrazu łąk i ogródków przydomowych w strefie buforowej. Zmniejsza bioróżnorodność, zmienia skład gleby, zabiera teren dla innych gatunków, w tym roślin zapewniających produkcję pyłku i nektaru dla dzikich pszczoł i trzmieli.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania koncentruje się na Obiekcie Światowego Dziedzictwa, tj. obszarze wskazanym we wniosku renowacyjnym z 2014 roku. Strefa buforowa znajduje się poza zakresem bezpośredniego oddziaływania Planu, dlatego kwestie wsparcia finansowego i edukacyjnego dla mieszkańców tej strefy, w tym dotyczące zwalczania gatunków inwazyjnych jak <i>nawłóć (Solidago spp.)</i> , nie zostały w nim szczegółowo ujęte. Działania związane z kontrolą gatunków inwazyjnych oraz wsparciem lokalnych społeczności powinny być realizowane w ramach programów środowiskowych i rozwojowych prowadzonych przez samorządy, RDOŚ oraz inne instytucje publiczne, z wykorzystaniem dostępnych funduszy krajowych i unijnych.
1660	Osoba prywatna	Rozdział 4 – Strategia zarządzania	60-64	Wizja i cele mówią o „rozwoju zrównoważonym gmin Puszczy” oraz „wzmocnieniu tożsamości lokalnych wspólnot”. Uwaga: należy dopisać jako cel szczegółowy: zapewnienie stabilnych warunków życia mieszkańców, w tym rozwój usług społecznych i przeciwdziałanie bezrobociu.	cele strategiczne (pkt 4.3, s. 62) odwołują się do lokalnego rozwoju, ale nie zawierają działań wprost społecznych (opieka, rynek pracy). Dodanie tego celu uzupełni brakujący komponent społeczny.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga odnosi się do kwestii społecznych, które wykraczają poza zakres merytoryczny Planu zarządzania. Dokument ten dotyczy zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO i koncentruje się na zachowaniu jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW). Kwestie związane z opieką społeczną, rynkiem pracy czy usługami publicznymi nie

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							należą do jego kompetencji. Plan ma charakter ramowy — wskazuje ogólne kierunki działań, które powinny być uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla oraz realizowane przez właściwe instytucje publiczne i samorządy.
1661	Osoba prywatna	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniza skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	62-63	W celach należy doprecyzować, że zrównoważony rozwój obejmuje zapewnienie dostępności do usług zdrowotnych i opiekuńczych dla seniorów. w niewielkim stopniu odnosi się do potrzeb starzejącego się społeczeństwa w gminach graniczących z Puszczą Białowieską. Brak zapisów o dostępności usług publicznych i społecznych dostosowanych do seniorów. Powinno być: Wprowadzenie kompleksowego programu wsparcia dla seniorów i osób z ograniczoną mobilnością, obejmującego: 1.Mobilne punkty medyczne i rehabilitacyjne. 2.Transport publiczny dostosowany do osób starszych. 3.Rozbudowę sieci usług opiekuńczych i środowiskowych. 4.Miejsca spotkań integracyjnych i aktywizujących. 5.Programy wolontariatu międzypokoleniowego	Brak odniesienia do podstawowych usług społecznych prowadzi do ograniczenia jakości życia mieszkańców, co może pogłębiać depopulację i sprzeciw wobec ograniczeń związanych z ochroną przyrody. Na terenie regionu ma miejsce wysoki odsetek seniorów, którzy często mają ograniczony dostęp do opieki zdrowotnej, transportu i życia społecznego. Wprowadzenie rozwiązań dostosowanych do ich potrzeb zwiększy jakość życia, ograniczy wykluczenie społeczne i wzmocni lokalne więzi społeczne. Takie działania wpisują się w założenia polityki senioralnej państwa oraz w ideę zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich takich jak obszar Puszczy Białowieskiej. Ponadto zapewnienie wysokiej jakości usług społecznych sprzyja utrzymaniu lokalnej społeczności na obszarze chronionym, co przeciwdziała depopulacji i wzmacnia opiekę nad dziedzictwem kulturowym. Propozycja nowego rozdziału: Usługi społeczne na rzecz mieszkańców obszaru Puszczy Białowieskiej 1. Wprowadzenie Zarządzanie Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska powinno obejmować nie tylko ochronę przyrody i rozwój turystyki, lecz także troskę o jakość życia społeczności lokalnej. Szczególnie istotne są działania w zakresie usług społecznych, które odpowiadają na wyzwania demograficzne regionu (starzenie się społeczeństwa, odpływ młodych mieszkańców, depopulacja). 2. Domy pomocy społecznej i placówki opiekuńcze Rozwój i modernizacja istniejących placówek opiekuńczych (w tym domów pomocy społecznej) w gminach Puszczy Białowieskiej. Zapewnienie standardów jakości zgodnych z krajowymi i unijnymi wytycznymi w zakresie opieki długoterminowej. Współpraca z samorządami oraz organizacjami pozarządowymi w celu finansowania i utrzymania placówek. 3. Usługi opiekuńcze w środowisku lokalnym Rozwój mobilnych usług opiekuńczych,	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga dotyczy obszaru usług społecznych, który wykracza poza zakres merytoryczny Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO. Plan koncentruje się na ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości Puszczy Białowieskiej i nie pełni funkcji dokumentu polityki społecznej. Zagadnienia takie jak opieka zdrowotna, wsparcie dla seniorów czy rozwój usług społecznych powinny być uwzględniane w lokalnych strategiach rozwoju gmin oraz dokumentach sektorowych, opracowywanych przez właściwe instytucje publiczne i samorządy. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie zawiera szczegółowych zapisów w tym zakresie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					umożliwiających wsparcie osób niesamodzielnym w miejscu zamieszkania. Tworzenie sieci wolontariatu sąsiedzkiego i wsparcia międzypokoleniowego. Programy szkoleniowe dla opiekunów i rodzin sprawujących opiekę nad seniorami. 4. Integracja społeczna i aktywizacja mieszkańców Tworzenie centrów aktywności lokalnej, które łączą funkcje edukacyjne, kulturalne i społeczne. Wsparcie dla kół gospodyń wiejskich, stowarzyszeń seniorów i klubów młodzieżowych jako przestrzeni integracji i wymiany międzypokoleniowej. Organizowanie wydarzeń i programów, które wzmacniają więzi społeczne i poczucie tożsamości regionalnej. 5. Powiązanie z ochroną dziedzictwa Zapewnienie usług społecznych wspiera trwałość lokalnych społeczności, co jest kluczowe dla: zachowania dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu, utrzymania opieki nad krajobrazem kulturowym, przeciwdziałania depopulacji, która osłabia zdolność społeczności do uczestniczenia w procesach ochrony przyrody. 6. Rekomendacje i kierunki działań Uwzględnienie usług społecznych w lokalnych strategiach rozwoju gmin Puszczy Białowieskiej. Zabezpieczenie finansowania usług społecznych ze źródeł krajowych i unijnych. Powołanie zespołu roboczego ds. usług społecznych w ramach Rady Naukowo-Społecznej Obiektu. Rozwój partnerstw publiczno-społecznych w zakresie usług opiekuńczych.		
1662	Osoba prywatna	Rozdział 5 – Kierunki i działania	65-115	Znajdują się tam działania partycypacyjne i rekomendacje eksperckie. Uwaga: warto dopisać zadania w zakresie aktywizacji zawodowej i rozwoju usług społecznych (np. szkolenia, wsparcie NGO, rozwój lokalnych przedsiębiorstw społecznych).	Skoro dokument zakłada wprost tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonego gmin (cel 5, s. 9 streszczenia), to działania społeczne i rynku pracy są jego integralnym elementem.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1663	Osoba prywatna	3.3.2 Promowanie zachowywania i tworzenia mozaikowatych struktur przyrodniczych sprzyjających migracji gatunków w strefie buforowej i szerszym otoczeniu Obiektu	84	● Dodanie do listy gatunków inwazyjnych czeremchy amerykańskiej; ● Dodanie punktu o likwidacji rowów melioracyjnych umożliwiających odpływ wód opadowych	Związane jest to z niekontrolowaną i postępującą ekspansją tego gatunku w strefie buforowej, szczególnie na terenach pozębowych. Obecność rowów melioracyjnych jest jednym z antropogenicznych czynników podtrzymujących niski poziom wód gruntowych. Doprowadziły do zmian w pejzażu przyrodniczym rugując ptaki żerujące nad wodą i płazy. Dla przykładu Francja nie prowadzi melioracji od lat 70. XX wieku.	Nie uwzględniono	Gatunek ten figuruje już na oficjalnej liście inwazyjnych gatunków obcych (IGO) prowadzonej przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska, jako średnio inwazyjny i szeroko rozprzestrzeniony na terenie Polski. Jego ekspansja, szczególnie na nieużytkach i terenach pozębowych, zakłóca naturalne procesy sukcesji, ogranicza odnawianie się rodzimych gatunków drzew oraz wpływa negatywnie na strukturę i funkcjonowanie ekosystemów leśnych. W projekcie Planu i załącznikach do niego nie funkcjonuje żadna dodatkowa lista IGO stworzona specjalnie na potrzeby Planu - jego zapisy opierają się na liście IGO opracowanej przez GDOŚ, nie ma więc potrzeby modyfikacji Planu. W dokumencie zwrócono uwagę na potrzebę poprawy warunków hydrologicznych Puszczy. Umożliwiono podejmowanie działań mających na celu

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							ograniczenie wpływu powierzchniowego przy wykorzystaniu naturalnego, lokalnego materiału. Ponadto zaproponowano realizację działania 2.3.1. Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej, w ramach którego przewidziano m.in. opracowanie planu działań w zakresie ochrony zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1664	Osoba prywatna	4.2. Tworzenie zachęt finansowych w zakresie współdziałania na rzecz Obiektu Białowieża Forest	87	Brak właściwego finansowania zarządzania Obiektem, blokujący rozwój instytucjonalizacji, skoordynowanie działań ochronnych i innej działalności na obszarze Obiektu / Brak funduszy na spójną interpretację i promocję Obiektu oraz edukację o potrzebach zachowania jego wyjątkowej uniwersalnej wartości / Brak funduszu, który służyłby społeczności lokalnej i wspierał współdziałanie interesariuszy na rzecz zachowania Obiektu – takie bariery finansowe w zarządzaniu Białowieża Forest wymieniono w dokumencie UWAGA: W obecnym dokumencie brak informacji w jakim zakresie zachęty finansowe będą wspierać przedsiębiorców inwestujących i rozwijających lokalną agroturystykę, zajmujących się wyrobem lokalnych produktów spożywczych, rękodzieła oraz lokalnie działających przewodników turystycznych po puszczy i obszarze buforowym Projekt zawiera ogólne informacje na temat rozwoju turystyki zrównoważonej na obszarze Obiektu i wsparcia produktów lokalnych ale jest to informacja na bardzo dużym poziomie ogólności, trudno obecnie przewidywać czy w jakikolwiek sposób przełoży się to na wsparcie mieszkańców a nie tylko rolników wymienionych gmin, tereny te zamieszkuje coraz większa grupa ludzi, którzy nie są rolnikami ale są mieszkańcami	Należy zawrzeć w planie bardziej szczegółowe kierunki rozwoju, aby mieszkańcy (nie tylko rolnicy) / samorządy / stowarzyszenia / fundacje / inicjatywy obywatelskie dowiedzieli się z dokumentu na jakie wsparcie / rodzaj wsparcia będą mogli liczyć w bliższej i dalszej przyszłości Dokument powinien odpowiedzieć na pytania istotne z punktu widzenia turystyki i tworzenia miejsc pracy związanych z jej rozwojem: • Czy promowana będzie jedynie zasada ochrony istniejących zasobów czy także dalszego rozwoju Regionu • Czy tworzenie Obiektu jednoznacznie będzie wspierać (również finansowo) działalność gospodarczą, promować turystykę w Regionie, wspierać inwestycje w tworzenie szlaków turystycznych i informacji turystycznej również w Strefie Buforowej Obecnie drobni przedsiębiorcy prowadzący agroturystykę nie są wystarczająco wspierani a ten plan nie daje jednoznacznych zachęt do działania lub tworzenia planów rozwoju, • Czy dostęp do usług publicznych obejmuje również rozwój lokalnej turystyki – czy obejmuje rozwój turystyki rowerowej i samochodowej w zakresie stacji ładowania pojazdów elektrycznych, stacji drobnych napraw rowerów, możliwości poruszania się po obszarze chronionym za pomocą meksów i innych pojazdów elektrycznych, rozbudowanie sieci ścieżek rowerowych istotnych dla bezpieczeństwa lokalnej społeczności i rozwoju turystyki, wsparcie dla miejscowych przedsiębiorców w zakresie budowania oferty udostępniania pojazdów elektrycznych i punktów ładowania pojazdów Jest to szczególnie istotne jeśli ma być prowadzona turystyka zrównoważona: Rodzaj turystyki, mający na celu zminimalizowanie negatywnego wpływu ruchu turystycznego na środowisko naturalne i	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga porusza istotne kwestie dotyczące finansowania zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest oraz wsparcia dla lokalnych społeczności, w szczególności w kontekście rozwoju turystyki zrównoważonej i lokalnej przedsiębiorczości. Choć Plan zarządzania ma charakter dokumentu ramowego i nie pełni funkcji programu operacyjnego, zawiera zapisy odnoszące się do tych zagadnień, jednak na poziomie ogólnym. W dokumencie wskazano potrzebę zapewnienia stabilnego finansowania działań związanych z ochroną i promocją Obiektu, w tym utworzenia funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest, który ma wspierać m.in. działania edukacyjne, promocyjne i koordynacyjne. Przewidziano również inwestycję w Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, które ma pełnić funkcję edukacyjną i informacyjną, a także wspierać lokalne inicjatywy. W zakresie turystyki zrównoważonej Plan odnosi się do wspierania produktów lokalnych, rozwoju infrastruktury turystycznej oraz promocji dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu. Jednak szczegółowe mechanizmy wsparcia dla przedsiębiorców, przewodników, agroturystyki czy rozwoju usług związanych z elektromobilnością (np. stacje ładowania, wypożyczalnie pojazdów elektrycznych, sieć ścieżek rowerowych) nie zostały w nim precyzyjnie określone. Zgodnie z założeniami Planu, konkretne formy wsparcia finansowego, technicznego i organizacyjnego powinny być rozwijane w dokumentach niższego szczebla oraz w ramach programów wdrażanych przez samorządy, instytucje publiczne i organizacje pozarządowe. Wskazane kierunki działań, takie jak rozwój turystyki przyjaznej środowisku, aktywizacja lokalnych społeczności czy promocja lokalnych produktów, stanowią podstawę do dalszego planowania i pozyskiwania środków z funduszy krajowych i unijnych (np. EFS+, Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, Interreg, LIFE). W związku z tym, choć Plan nie zawiera szczegółowych zapisów dotyczących wsparcia dla wszystkich grup mieszkańców, jego zapisy umożliwiają rozwój takich działań w ramach wdrażania Planu i współpracy międzyinstytucjonalnej. Wskazane postulaty mogą stanowić cenny wkład do dalszych etapów planowania operacyjnego i lokalnych strategii rozwoju.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					kulturę lokalną, pomagając jednocześnie w generowaniu możliwości zatrudnienia dla lokalnych mieszkańców. Jej celem jest dostarczenie pozytywnych doświadczeń i korzyści społecznościom lokalnym, firmom turystycznym oraz samym turystom Przy obecnie budowanych drogach nie powstaje sieć ścieżek rowerowych, co powinno być w obszarze Obiektu i Strefy Buforowej		
1665	Osoba prywatna	Cel 5. Tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej	90	Zrównoważony rozwój powinien gwarantować wsparcie samorządom / organizacjom pozarządowym i lokalnej społeczności, w tym pojedynczym mieszkańcom (nie tylko rolnikom) UWAGA: Plan zrównoważonego rozwoju przedstawiony w dokumencie nie daje gwarancji, że samorządy/ organizacje pozarządowe i lokalne społeczności będą zachęceni do partycypacji w planowaniu i wdrażaniu strategii,	Aby było to możliwe potrzebne są zapisy, na podstawie których będzie wiadomo w jaki sposób miejscowe społeczności będą planowo i długofalowo aktywizowane i szkolone w celu podejmowania działań w zakresie planowania, tworzenia programów i przedsięwzięć. Społeczności, które do tej pory nie były zachęcane i nie brały udziału w partycypacji nie będą tego robić w przyszłości jeśli systemowo nie będą zaplanowane faktyczne projekty aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości powyższych grup Należy te działania uwzględnić na etapie planowania i zaangażować do współpracy i współfinansowania m.in. MEN, MRPIPS	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga trafnie wskazuje na potrzebę systemowego i długofalowego wsparcia dla samorządów, organizacji pozarządowych oraz lokalnych społeczności — nie tylko rolników — w kontekście wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju na obszarze Puszczy Białowieskiej. Choć Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO nie pełni funkcji programu społeczno-gospodarczego, jego zapisy odnoszą się do wzmacniania lokalnych więzi społecznych i promowania dziedzictwa kulturowego, co stanowi punkt wyjścia do dalszych działań aktywizujących. Plan ma charakter ramowy i nie zawiera szczegółowych mechanizmów wsparcia finansowego czy edukacyjnego dla poszczególnych grup społecznych. Jednak w kierunku działań 6.1 przewidziano m.in. ochronę i promowanie dziedzictwa niematerialnego oraz materialnego, wspieranie lokalnych inicjatyw, edukację regionalną i rozwój kompetencji kulturowych. Te działania mogą stanowić podstawę do projektów aktywizujących, które powinny być rozwijane w dokumentach niższego szczebla oraz realizowane przez samorządy, organizacje społeczne i instytucje publiczne. Wdrożenie skutecznego systemu aktywizacji społecznej wymaga współpracy międzysektorowej, w tym z resortami edukacji (MEN), polityki społecznej (MRPiPS), rozwoju regionalnego oraz instytucjami finansującymi (np. NFOŚiGW, fundusze UE). Wskazane przez autora uwagi działania — takie jak szkolenia, programy rozwoju przedsiębiorczości, wsparcie dla inicjatyw obywatelskich — są zgodne z ideą zrównoważonego rozwoju i mogą być realizowane jako uzupełnienie Planu zarządzania, w ramach lokalnych strategii rozwoju i projektów partnerskich. Podsumowując, choć Plan nie zawiera szczegółowych zapisów w tym zakresie, jego struktura i cele umożliwiają rozwój takich działań w przyszłości, pod warunkiem ich odpowiedniego zaplanowania i finansowania przez właściwe instytucje.
1666	Osoba prywatna	5.2.2 Doradztwo w zakresie przygotowania projektów służących zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu gmin oraz ochronie środowiska	94	Poszerzenie katalogu beneficjentów o gminne instytucje edukacyjne	Jednym z elementów realizacji celu jest zapewnianie wsparcia eksperckiego w przygotowaniu wniosków o fundusze na projekty rozwojowe. Praktyka pokazuje, że szkoły i urzędy gminne nie zawsze współpracują ze sobą w obszarze przygotowywania projektów i często działają niezależnie. Wydzielenie szkół podkreśli podmiotowość tych instytucji w procesie zdobywania środków na projekty	Uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą działania 5.2.2, zasadne było uwzględnienie postulatu poszerzenia katalogu beneficjentów o gminne instytucje edukacyjne. W związku z powyższym, zapis działania został uzupełniony o gminne instytucje edukacyjne jako podmioty współpracujące w zakresie doradztwa w przygotowaniu projektów służących zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu gmin oraz ochronie środowiska. Zmiana ta pozostaje zgodna z celami Planu, wzmacnia jego inkluzyjność oraz odpowiada na realne potrzeby lokalnych społeczności w obszarze edukacji i rozwoju.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					rozwojowe i umożliwi niezależne korzystanie z doradztwa w tym zakresie.		
1667	Osoba prywatna	5.3.1 Opracowanie zintegrowanej strategii rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej	95	Poszerzenie katalogu podmiotów współpracujących o gminne instytucje edukacyjne (szkoły) oraz Koła Gospodyń Wiejskich	Włączenie szkół i KGW wynika z unikalnej roli tych instytucji społecznych dla życia puszczańskich gmin. W przypadku szkół trzeba podkreślić, że nie wszystkie szkoły w regionie są i w przyszłości pozostaną jednostkami organizacyjnymi poszczególnych gmin. W obszarze edukacyjnym działają niezależnie od organu prowadzącego. Ponad to, specyfika zarządzania szkołami ich funkcje społeczne i podejmowana aktywność rzadko lub prawie nigdy nie wynika ze strategii rozwojowej gmin i także jest niezależna od organu prowadzącego. Upodmiotowienie szkół w Planie otworzy bezpośrednio możliwość partycypacji aktywnych środowisk w pracach nad strategią rozwoju gmin. Jest to ważne tym bardziej, że w zdepopulowanych gminach szkoły pozostają nierzadko podstawowym zasobem intelektualnym gminy. W przypadku Kół Gospodyń Wiejskich potrzeba włączenia wynika ze unikalnej specyfiki prawnej KGW, które często nie rejestrowane są w KRS, a są rejestrowane w ARiMR. KGW działają więc jak organizacje społeczne, ale na specyficznych warunkach prawnych. Ponad to wydzielenie KGW jako osobnego podmiotu współpracującego wynika z kluczowej roli KGW w życiu poszczególnych sołectw regionu. Są to bardzo często jedyne organizacje społeczne aktywne we wsiach i całych gminach. W naszym rozumieniu upodmiotowienie KGW w planie jest więc warunkiem sukcesu wypracowania strategii zrównoważonego rozwoju, bo są one fundamentem funkcjonowania społecznego lokalnych społeczności.	Uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą działania 5.3.1, zasadne było uwzględnienie postulatu poszerzenia katalogu podmiotów współpracujących o gminne instytucje edukacyjne oraz Koła Gospodyń Wiejskich. Oba typy instytucji odgrywają istotną rolę w życiu społecznym gmin Puszczy Białowieskiej, a ich aktywność często wykracza poza formalne struktury samorządowe. W związku z powyższym, zapis działania 5.3.1 został uzupełniony o gminne instytucje edukacyjne oraz Koła Gospodyń Wiejskich jako podmioty współpracujące przy realizacji strategii. Zmiana ta wzmacnia społeczny wymiar Planu oraz zwiększa jego adekwatność względem rzeczywistej struktury i dynamiki lokalnych społeczności.
1668	Osoba prywatna	5.3.2 Opracowanie ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki dla obszaru Puszczy Białowieskiej	96	UWAGA: W dokumencie należy jednoznacznie wskazać miejscowym społecznościom korzyści oraz zagrożenia dla zachowania unikalnej wartości Białowieża Forest płynące z wdrożenia Planu a także zapewnić o obowiązku współpracy między władzami samorządowymi i stowarzyszeniami, organizacjami i przedsiębiorstwami sektora turystyki w procesie wymiany informacji oraz opracowania i wdrażania dokumentu strategicznego	Opisywane działania mówią o współpracy ale nie nakładają na władze różnych szczebli obowiązku współpracy, obecnie brak tego obowiązku powoduje opieszałość lub nawet zaniechanie działań na rzecz Regionu przedstawicieli władz samorządowych. Z planu powinien jednoznacznie wynikać obowiązek współpracy i wspierania lokalnych inicjatyw na rzecz Regionu, w przeciwnym razie, tak jak się to dzieje obecnie, będzie to chwalebny lecz kompletnie martwym zapisem	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga podnosi ważny aspekt wdrażania Planu zarządzania, potrzebę jednoznacznego wskazania korzyści i potencjalnych zagrożeń wynikających z jego realizacji dla lokalnych społeczności, a także konieczność zapewnienia obowiązku współpracy między władzami samorządowymi, organizacjami społecznymi i sektorem turystycznym. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, wskazuje na znaczenie współpracy i komunikacji między interesariuszami, jednak nie nakłada formalnych obowiązków o charakterze administracyjnym. W jego zapisach podkreślono rolę partycypacji społecznej, w tym udziału samorządów, organizacji pozarządowych, lokalnych liderów i przedsiębiorców w procesie wdrażania Planu. Mechanizmy te mają na celu zwiększenie akceptacji społecznej dla działań ochronnych oraz wspólne wypracowywanie rozwiązań

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							wspierających rozwój regionu. Zgodnie z definicją interesariusza przyjętą w Planie, każda osoba lub podmiot, który może wpływać na realizację Planu lub być przez niego dotknięty, powinien mieć możliwość uczestnictwa w procesie jego wdrażania. Wskazano również zasady prowadzenia konsultacji: powszechność, przejrzystość, koordynację i komunikację, co stanowi podstawę do budowania trwałych relacji między instytucjami a społecznościami lokalnymi. Wdrożenie obowiązku współpracy wymaga jednak zapisów w dokumentach wykonawczych, aktach prawa miejscowego lub porozumieniach międzyinstytucjonalnych. Plan zarządzania może stanowić punkt wyjścia do takich działań, ale ich formalizacja leży w gestii odpowiednich organów administracji publicznej i samorządowej.
1669	Osoba prywatna	5.4.1 Wspieranie działań na rzecz poprawy jakości środowiska w otoczeniu Puszczy Białowieskiej	97	UWAGA: Nie jest jasne czy podjęcie działań w zakresie rozszerzenia zakresu monitoringu jakości środowiska będzie przekładało się także na poprawę czystości w lasach Poza czystością w lasach należy włączyć do tych działań kwestie dotyczące zaśmiecania hałasem, szczególnie istotne dla planowanej strefy buforowej.	Te działania muszą być bezwzględnie zaplanowane na obszarze Obiektu i całej strefy Buforowej Obecnie lasy są zaśmiecane na ogromną skalę przez ludność miejscową, wojsko, turystów System odpowiedzialności i kar nie działa, Regulacje muszą określać zakres monitorowania i penalizacji Do lasu wyrzucane są opony, śmiecie z remontów, pojedyncze butelki, puszki przez osoby spacerujące po lecie Działanie na rzecz czystości środowiska jest konieczne - jeśli chcemy tworzyć Obiekt Dziedzictwa Narodowego - jeśli chcemy zachęcić turystów do odwiedzania Regionu - jeśli chcemy zachęcić inwestorów do tworzenia bazy hotelowej i turystycznej W przypadku zaśmiecania hałasem, szczególnie w strefie buforowej związane jest to z dźwiękiem generowanym przez motory i quady rozjeżdżające leśne drogi, tryby i opuszczone żwirownie. Potrzebna jest konkretna regulacja ograniczająca możliwość rekreacyjnego korzystania z tych środków komunikacji w strefie buforowej. Jest to tym bardziej istotne, że z roku na rok wzrasta rekreacyjny ruch motorowy, często o chuligańskim nastawieniu, który przyczynia się do dewastacji dróg i lasów w planowanej strefie buforowej oraz płoszy zwierzyńę.	Wyjaśniono	Zagadnienie rozszerzenia monitoringu jakości środowiska, ujęte w działaniu 5.4.1 Planu zarządzania, obejmuje kompleksowe podejście do ochrony środowiska w otoczeniu Puszczy Białowieskiej. Monitoring ten nie ogranicza się wyłącznie do parametrów fizykochemicznych, lecz stanowi element szerszego systemu identyfikacji i reagowania na zagrożenia środowiskowe, w tym również te związane z zaśmieceniem przestrzeni leśnej. Wskazane w Planie działania, takie jak identyfikacja potrzeb gmin, wdrażanie rozwiązań gospodarki odpadami oraz wspieranie infrastruktury ochrony środowiska, stanowią podstawę do projektowania i wdrażania mechanizmów przeciwdziałających zaśmieceni, zarówno w Obiekcie, jak i w jego strefie buforowej. Plan zakłada współpracę z samorządami oraz wsparcie eksperckie w pozyskiwaniu funduszy, co umożliwi wdrażanie lokalnych regulacji i systemów kontroli, w tym również penalizacji nielegalnego wyrzucania odpadów. Kwestia zanieczyszczenia hałasem, szczególnie w kontekście rekreacyjnego ruchu pojazdów silnikowych w strefie buforowej, jest istotna z punktu widzenia ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych. Choć Plan zarządzania nie zawiera szczegółowych regulacji w tym zakresie, jego ramowy charakter zakłada, że konkretne ograniczenia i mechanizmy kontroli zostaną opracowane na poziomie dokumentów wykonawczych i lokalnych aktów prawa miejscowego. W tym kontekście możliwe jest wprowadzenie przepisów ograniczających dostęp pojazdów do wybranych obszarów, zgodnie z kompetencjami gmin oraz obowiązującymi przepisami prawa, w tym ustawą Prawo ochrony środowiska. Zgodnie z założeniami Planu, działania na rzecz poprawy jakości środowiska są niezbędne dla zachowania wyjątkowych wartości Obiektu Światowego Dziedzictwa, a także dla rozwoju zrównoważonej turystyki i infrastruktury okołoturystycznej. Wszelkie postulaty dotyczące uszczegółowienia zakresu monitoringu, penalizacji oraz regulacji ruchu pojazdów powinny być rozpatrywane na etapie wdrażania Planu przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego i instytucje zarządzające.
1670	Osoba prywatna	Działanie 5.4.2 Integracja społeczna i międzypokoleniowe usługi czasu wolnego	98	Wprowadzenie preferencyjnego sposobu finansowania szkolnictwa w gminach regionu Puszczy Białowieskiej w formie „Przyrodniczej subwencji edukacyjnej”, która byłaby dodatkową i bezpośrednią subwencją oświatową dla gminnych organów prowadzących. Ta subwencja nie miałaby być związana z „poszerzeniem wielofunkcyjnego wykorzystania obiektów edukacyjnych”, ale	Jednym z filarów koncepcji zrównoważonego rozwoju jest wysoka jakość usług edukacyjnych. W przypadku gmin obszaru Puszczy Białowieskiej zakłada się wsparcie dostępu do wysokiej jakości usług publicznych, których edukacja jest	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, zgodnie z jego ramowym charakterem, koncentruje się na wyznaczeniu kierunków działań wspierających zrównoważony rozwój regionu, w tym również w zakresie edukacji. Wskazane w dokumencie działania dotyczące edukacji nieformalnej, skierowanej m.in. do turystów i seniorów, mają na

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				przeznaczona na bazowe utrzymanie podstawowych funkcji szkół i przedszkoli, które w wielu miejscach jest zagrożone. Dlatego to listy potencjalnych źródeł finansowania należałoby dodać Ministerstwo Edukacji Narodowej. Być może do wykorzystania może być mechanizm subwencji nauczania języków mniejszości narodowych, wykorzystywany przez szereg szkół regionu.	chyba najważniejszym elementem. Niestety w dokumencie nacisk położony jest na wspieranie edukacji w zakresie poszerzenia oferty edukacji nieformalnej, skierowanej do turystów lub seniorów. Po macoszemu potraktowane są natomiast bieżące potrzeby edukacyjne dzisiejszych uczniów z regionu, które my uważamy za najważniejsze i palące. Trudna sytuacja szkół w regionie wynika z trudnej sytuacji demograficznej gmin. Prognozy pokazują, że depopulacja będzie postępowała, a plan zakłada dodatkowe ograniczenia takie jak rozwój zabudowy w strefie buforowej. Jeśli w planie nie zostaną ujęte szczególne potrzeby wsparcia systemu edukacji w gminach regionu w perspektywie już kilku lat można możliwe będzie zamykanie jedynych szkół gminnym, co spowoduje demograficzną katastrofę. W wyniku tej pesymistycznej prognozy pod znakiem zapytania stanie realizacja wielu sposobów celów wymienionych w dokumencie, bo nie możliwa jest np. integracja społeczna, warsztaty międzypokoleniowe, kultywowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej, jeśli przerwana zostanie ciągłość pokoleniowa w poszczególnych gminach. Bez preferencyjnego systemu wsparcia szkół i przedszkoli w gminach niemożliwie będzie utrzymanie tych instytucji, zerwana zostanie ciągłość międzypokoleniowa, a lokalna kultura nabierze cech kultury martwej, poddającej się jedynie muzealizacji, a nie rozwojowi.		celu poszerzenie oferty edukacyjnej w kontekście wykorzystania lokalnego potencjału kulturowego i przyrodniczego. Nie oznacza to jednak pominięcia znaczenia edukacji formalnej, która pozostaje kluczowym elementem infrastruktury społecznej regionu. Zgłoszona potrzeba wprowadzenia preferencyjnego mechanizmu finansowania szkół i przedszkoli w formie „przyrodniczej subwencji edukacyjnej” wykracza poza zakres kompetencji dokumentu o charakterze strategicznym, jakim jest Plan zarządzania. Tego rodzaju rozwiązania wymagają decyzji na poziomie centralnym, w szczególności ze strony Ministerstwa Edukacji Narodowej, które jest właściwym organem w zakresie kształtowania polityki oświatowej i mechanizmów subwencjonowania. Zachowanie ciągłości międzypokoleniowej, rozwój lokalnej kultury oraz integracja społeczna są celami, które Plan wspiera poprzez działania w zakresie edukacji, kultury i aktywizacji społecznej. Wskazane postulaty mogą stanowić istotny wkład w proces uszczegóławiania Planu na poziomie lokalnym, w szczególności w ramach opracowywania programów operacyjnych i projektów inwestycyjnych.
1671	Osoba prywatna	6.1.1 Ochrona dziedzictwa niematerialnego Puszczy Białowieskiej i upowszechnianie wiedzy o nim	100	Dodanie do katalogu podmiotów współpracujących Kół Gospodyń Wiejskich	KGW są działającą w specyficznych warunkach prawnych i nie są typową organizacją pozarządową. Włączenie ich do katalogu podmiotów na równi z organizacjami pozarządowymi nie pozostawia wątpliwości formalnych i upodmiatawia KGW jako najaktywniejsze organizacje społeczne w sołectwach regionu.	Uwzględniono	KGW zostały dodane do podmiotów współpracujących w działaniu 6.1.1
1672	Osoba prywatna	6.1.2. Szkolenia administracji publicznej i doradztwo w zakresie uczestnictwa społeczności lokalnej w podejmowaniu decyzji	102	● Dodanie bartnictwa do działań promujących tradycyjne sposoby użytkowania terenu Puszczy Białowieskiej. ● Stworzenie listy i objęcie ochroną pojedynczych, wolnostojących ponad 100-letnich drzew w strefie buforowej, także na terenach prywatnych. ● Dofinansowania dla gmin i mieszkańców na tradycyjne drewniane ogrodzenia zamiast metalowych siatek i blaszanych płotów.	Jest to postulat wynikający z obserwowanej w ostatnim czasie tendencji do powrotu w strefie buforowej (przykład wsi Czechy Orlańskie) do wykonywania i rozmieszczania w gospodarstwach uli bartnych. Ważne jest zauważenie i wsparcie dla tej odnawiającej się tradycji, która powraca po wielu latach niebytu. Wolnostojące stare drzewa a to często najstarsi świadkowie historii w osadach/miejscowościach. To były znaczące miejsca orientacyjne, obecne w ustnej	Nie uwzględniono	Zagadnienia poruszone w uwadze dotyczą istotnych aspektów dziedzictwa kulturowego i krajobrazowego strefy buforowej Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Wskazany postulat dotyczący bartnictwa, jako tradycyjnej formy użytkowania lasu, odnosi się do praktyki historycznej, która obecnie odradza się w niektórych miejscowościach regionu. Należy jednak podkreślić, że na obszarze samego Obiektu priorytetem jest zachowanie niezaburzonych procesów ekologicznych, co wyklucza ingerencje w drzewostan, w tym także tworzenie uli bartnych. W związku z tym działania promujące bartnictwo mogą być rozważane wyłącznie w kontekście strefy buforowej, gdzie Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń. W odniesieniu do postulatu objęcia ochroną pojedynczych, ponad

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					pamięci. Są jednocześnie pomnikami kultury i natury. Ich los zależy często od dobrej woli właścicieli ziemi, na której się znajdują. Nie są często obiektem zainteresowania kogokolwiek. Subwencje do ogrodzeń powinny dotyczyć nie tylko rezerwatów lecz także codziennego krajobrazu wsi strefy buforowej. Krajobraz architektoniczny, wygląd wsi jest ważnym elementem rejonu Puszczy Białowieskiej i zapewnia jej atrakcyjność dla turystów szukających ciszy i wiejskiego, tradycyjnego budownictwa.		100-letnich drzew w strefie buforowej, należy wskazać, że Plan zarządzania zawiera zapisy dotyczące ochrony drzew o szczególnych wartościach przyrodniczych, również tych występujących poza zwartymi kompleksami leśnymi. Choć nie została opracowana szczegółowa lista takich drzew, dokument zakłada możliwość ich identyfikacji i ochrony w ramach działań realizowanych przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje ochrony przyrody. Ochrona drzew na terenach prywatnych może być wspierana poprzez mechanizmy zachęt, jednak ich wdrożenie wymaga odrębnych regulacji i instrumentów finansowych, które wykraczają poza zakres Planu. Postulat dotyczący dofinansowania tradycyjnych drewnianych ogrodzeń jako elementu ochrony krajobrazu kulturowego wsi strefy buforowej odnosi się do zagadnień estetyki przestrzeni i zachowania lokalnego dziedzictwa architektonicznego. Plan zarządzania nie przewiduje bezpośrednich mechanizmów finansowania tego typu działań, jednak ich realizacja może być wspierana w ramach programów rozwoju obszarów wiejskich, ochrony dziedzictwa kulturowego lub estetyzacji przestrzeni publicznej, prowadzonych przez instytucje krajowe i regionalne.
1673	Osoba prywatna	6.3.1 Lokalna platforma wymiany informacji o działalności gospodarczej, w tym turystyki inspirowanej przyrodniczym i kulturowym dziedzictwem obszaru Puszczy Białowieskiej	103	Zapewnienie ścisłej współpracy między sektorem publicznym i prywatnym oraz innymi organizacjami zainteresowanymi rozwojem działalności gospodarczej w regionie Puszczy Białowieskiej, w tym turystyki poprzez utworzenie struktury partnerskiej (zapewnienie odpowiedniej koordynacji działań w zakresie promocji i wymiany informacji) jest działaniem słusznym, uzupełniającym obecną lukę informacyjną UWAGA: jednak plan powinien doprecyzować w jaki sposób będą wspierani i zachęcani mieszkańcy, samorządy, NGOsy, przedsiębiorcy do wzięcia udziału w tych inicjatywach czy będzie konieczna przynależność do pewnych organizacji aby działać lub korzystać z planowanych zasobów	Obecnie informacja na temat bazy turystycznej, na temat wyrobów regionalnych, na temat działań NGOśów, lokalnych twórców jest bardzo ograniczona Brak nawyku ale także brak zachęt do zrzeszania się, do działania w grupach Koordynacja i współtworzenie wymaga działań skoordynowanych przedstawiających korzyści wynikające ze współdziałania Koordynacja musi prowadzić do efektywnego gromadzenia i przekazywania kompleksowej informacji w zakresie usług, produktów lokalnych, stałych lub czasowych atrakcji dokument powinien określić wstępnie jakimi narzędziami będzie dysponował koordynator, powinno być możliwe opracowanie jednolitego oznakowania topograficznego jako elementu komunikacji wizualnej	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje działania mające na celu wzmocnienie współpracy międzysektorowej oraz rozwój działalności gospodarczej inspirowanej dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym regionu. W ramach Kierunku działań 6.3 zaplanowano utworzenie lokalnej platformy wymiany informacji, której celem jest zapewnienie ścisłej współpracy między sektorem publicznym, prywatnym oraz organizacjami społecznymi. Struktura ta ma służyć koordynacji działań promocyjnych, wymianie informacji oraz wspieraniu inicjatyw lokalnych. W ramach Działania 6.3.1 przewidziano m.in.: opracowanie zbioru dobrych praktyk w zakresie rozwoju działalności gospodarczej związanej z obiektami UNESCO, stworzenie spójnego systemu promocji działalności gospodarczej i turystyki, wdrożenie systemu zbierania informacji oraz promocji lokalnych produktów sprzyjających ochronie i promocji Obiektu. Zgłoszona potrzeba doprecyzowania mechanizmów zachęty i wsparcia dla mieszkańców, samorządów, NGO-sów oraz przedsiębiorców jest zgodna z założeniami Planu, jednak należy podkreślić, że dokument ten ma charakter ramowy. Oznacza to, że szczegółowe rozwiązania organizacyjne, w tym zasady uczestnictwa w strukturze partnerskiej, narzędzia koordynatora oraz ewentualne warunki korzystania z zasobów, zostaną określone na etapie opracowywania dokumentów wykonawczych. Plan nie przewiduje ograniczeń dotyczących uczestnictwa w działaniach rozwojowych ze względu na przynależność organizacyjną. Wręcz przeciwnie — zakłada otwartość i inkluzyjność struktur współpracy, tak aby możliwe było szerokie zaangażowanie lokalnych interesariuszy, niezależnie od ich formalnego statusu. Wskazane postulaty, takie jak opracowanie jednolitego oznakowania topograficznego czy stworzenie systemu kompleksowej informacji o usługach i produktach lokalnych, są zgodne z celami Planu i mogą zostać uwzględnione w ramach

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							realizacji Działania 5.3.2, dotyczącego opracowania ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki. Strategia ta zakłada współpracę między samorządami, organizacjami i przedsiębiorstwami sektora turystyki oraz uwzględnienie korzyści społeczno-gospodarczych wynikających z rozwoju turystyki przy jednoczesnym ograniczaniu presji na przyrodę. Dodatkowo, w ramach Kierunku działań 6.4, Plan przewiduje działania edukacyjne wspierające świadomość lokalną i zaangażowanie społeczne, m.in. poprzez włączenie tematyki ochrony dziedzictwa do programów nauczania oraz rozwój platformy e-learningowej i materiałów edukacyjnych.
1674	Osoba prywatna	6.4.1 Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w szkołach w rejonie Puszczy Białowieskiej	105	UWAGA: Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w całej Polsce	Programy lokalnego nauczania uzupełnione o cele ochrony światowego dziedzictwa oraz o informacje o Białowieża Forest to zdecydowanie zbyt wąskie działanie, działania takie należy uwzględnić w programach edukacyjnych na terenie całego kraju Należy zachęcać do organizowania wycieczek szkolnych i edukacyjnych w Obszarze Białowieża Forest, co będzie skutkowało zwiększeniem świadomości w zakresie ochrony środowiska i klimatu	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje działania edukacyjne ukierunkowane na zwiększenie świadomości społecznej w zakresie ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem Białowieża Forest. W ramach Kierunku działań 6.4 zaplanowano uwzględnienie tematyki ochrony światowego dziedzictwa w programach nauczania w szkołach zlokalizowanych w rejonie Puszczy Białowieskiej. Działania te obejmują m.in. współpracę z Podlaskim Kuratorium Oświaty i Ministerstwem właściwym ds. edukacji, opracowanie materiałów dydaktycznych oraz rozwój platformy e-learningowej. Jednocześnie, w ramach Kierunku działań 7.1, Plan zakłada opracowanie kompleksowej strategii edukacji przyrodniczej i kulturowej, której celem jest dotarcie do szerokiego grona odbiorców, w tym placówek edukacyjnych spoza regionu. Działanie 7.1.1 przewiduje utworzenie sieci współpracy edukatorów, opracowanie materiałów edukacyjnych oraz wdrożenie platformy e-learningowej jako ogólnodostępnego narzędzia edukacyjnego. Wskazane działania mają charakter ponadregionalny i mogą być wykorzystywane w placówkach edukacyjnych na terenie całego kraju. Postulat rozszerzenia zakresu edukacji o Białowieża Forest na poziomie ogólnopolskim jest zgodny z celami Planu i może być realizowany poprzez współpracę z Ministerstwem Edukacji i Nauki oraz instytucjami zajmującymi się edukacją ekologiczną i dziedzictwem kulturowym. Włączenie placówek edukacyjnych do Sieci Szkół Stowarzyszonych UNESCO, przewidziane w Planie, stanowi dodatkowy mechanizm upowszechniania wiedzy o Obiekcie w skali krajowej. Organizacja wycieczek szkolnych i edukacyjnych do Puszczy Białowieskiej, jako forma edukacji pozaformalnej, wpisuje się w koncepcję działań wspierających rozwój świadomości ekologicznej i klimatycznej. Tego rodzaju inicjatywy mogą być wspierane w ramach strategii edukacyjnej oraz działań realizowanych przez Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest.
1675	Osoba prywatna	7.3.2 Utworzenie i utrzymanie ścieżki edukacyjnej poświęconej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości	111	UWAGA: Zamiast ścieżki edukacyjnej powinno być ścieżek edukacyjnych w obszarze Białowieża Forest UWAGA: Obszar Strefy Buforowej nie powinien być tylko Beneficjentem ale także współorganizatorem takich działań,	rezerwaty i siedliska ochronne mogące być elementami ścieżek edukacyjnych występują na całym obszarze Obiektu w tym w strefie Buforowej	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje utworzenie ścieżki edukacyjnej poświęconej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW) Obiektu, zgodnie z zapisami Działania 7.3.2. Celem tego działania jest prezentacja kryteriów wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz upowszechnienie wiedzy o wartościach

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1677	Osoba prywatna	Kierunek działań 8.1. Kreowanie i zarządzanie marką terytorialną Obiektu Białowieża Forest, w tym opracowanie i skuteczne wdrożenie identyfikacji wizualnej obszaru Puszczy Białowieskie	113	Propozycja zmiany: - Wprowadzenie równoważnych działań promocyjnych dla wszystkich gmin Puszczy Białowieskiej, z uwzględnieniem Dubicz Cerkiewnych. - o Opracowanie spójnej strategii marketingowej w ramach Programu „Białowieża Forest”, obejmującej mniejsze gminy, które obecnie są niedostrzegane. - o Utworzenie wspólnej platformy informacyjno-promocyjnej z wyodrębnionymi działami dla poszczególnych gmin.	Gmina Dubicze Cerkiewne posiada znaczący potencjał turystyczny i kulturowy – na jej terenie znajdują się zabytkowe cerkwie, miejsca pamięci, bogata tradycja folklorystyczna, a także atrakcyjne szlaki przyrodnicze w bezpośrednim sąsiedztwie Puszczy Białowieskiej. Jednak w oficjalnych materiałach promocyjnych oraz programach rozwoju turystyki regionu dominują działania skupione wokół Białowieży. Brak równowagi w promocji prowadzi do marginalizacji mniejszych gmin, mimo że mogą one stanowić uzupełniającą i wartościową ofertę dla turystów poszukujących autentycznego kontaktu z lokalną kulturą i mniej zatłoczonych miejsc. Niedostateczna widoczność Dubicz w krajowych i międzynarodowych kampaniach promocyjnych ogranicza szanse na rozwój lokalnej przedsiębiorczości, w tym agroturystyki, rzemiosła oraz sprzedaży produktów tradycyjnych. Promocja gminy Dubicze Cerkiewne jest niewystarczająca w stosunku do działań prowadzonych na rzecz Białowieży. Skutkuje to utrwalaniem nierówności w postrzeganiu regionu – Białowieża pozostaje rozpoznawalną marką turystyczną, podczas gdy Dubicze, mimo porównywalnych walorów przyrodniczych i kulturowych, pozostają w cieniu. Konsekwencje: - Mniejszy napływ turystów i brak korzyści gospodarczych dla lokalnych mieszkańców. - Niewykorzystanie potencjału kulturowego (cerkwie, tradycje pogranicza, folklor). - Zwiększanie różnic rozwojowych między gminami sąsiednimi. Podjęcie działań wyrównawczych w obszarze promocji przyczyniłoby się do: •lepszego zrównoważenia ruchu turystycznego na całym obszarze Puszczy Białowieskiej, •wzmocnienia dochodów lokalnych społeczności, •zachowania i odtworzenia unikalnych tradycji kulturowych pogranicza.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia potrzebę prowadzenia działań promocyjnych i identyfikacyjnych dla całego regionu, zgodnie z zapisami Działania 8.1.1, które przewiduje opracowanie spójnej identyfikacji wizualnej dla Obiektu jako całości. Celem tych działań jest wzmocnienie rozpoznawalności regionu, promocja jego walorów przyrodniczych i kulturowych oraz zapewnienie jednolitego standardu komunikacji wizualnej. Zgłoszony postulat dotyczący równoważnego uwzględnienia wszystkich gmin Puszczy Białowieskiej, w tym Dubicz Cerkiewnych, jest zgodny z założeniami Planu, który zakłada współpracę ponadgminną oraz wspólne wypracowanie rozwiązań promocyjnych z udziałem społeczności lokalnych. Gmina Dubicze Cerkiewne, jako jeden z podmiotów współpracujących wskazanych w Planie, posiada pełne prawo do uczestnictwa w działaniach promocyjnych i rozwojowych, a jej potencjał kulturowy i turystyczny może stanowić istotne uzupełnienie oferty regionu. Wskazana potrzeba opracowania spójnej strategii marketingowej oraz wspólnej platformy informacyjno-promocyjnej z wyodrębnionymi działami dla poszczególnych gmin może zostać uwzględniona na etapie wdrażania Planu, w szczególności w ramach działań związanych z promocją Obiektu i rozwojem turystyki. Takie rozwiązanie sprzyja równoważeniu ruchu turystycznego, wspiera lokalną przedsiębiorczość oraz umożliwia zachowanie i rozwój unikalnych tradycji kulturowych pogranicza. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1678	Osoba prywatna	6. Instrumenty zarządzania	124	UWAGA: W zarządzaniu Obiektem pominięto przedstawicieli Gmin Strefy Buforowej	Strefa Buforowa, już z racji swojej definicji powinna być uwzględniona we współzarządzaniu, albowiem wg definicji jest to obszar przyczyniający się do ochrony, zachowania, zarządzania, integralności, autentyczności i trwałości Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości obiektu.	Uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia potrzebę współpracy między różnymi szczeblami administracyjnymi oraz podmiotami lokalnymi, w tym gminami położonymi w strefie buforowej. Zgodnie z doprecyzowanym zapisem dotyczącym Rady Naukowo-Społecznej Obiektu Białowieża Forest, w jej skład wchodzi m.in. przedstawiciele gmin: Białowieża, Hajnówka, Narewka, Narew,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					W strefie buforowej istnieją rezerваты przyrody, cenne siedliska przyrodnicze Ma udział w utrzymaniu korytarzy ekologicznych dla zwierząt, obecnie bardzo okrojonych w związku z postawieniem zapory na granicy polsko-białoruskiej Tworzy bazę noclegowa dla turystów		Dubicze Cerkiewne oraz Burmistrz miasta Hajnówka. Tym samym gminy strefy buforowej zostały formalnie uwzględnione w strukturze doradczej wspierającej zarządzanie Obiektem.
1679	Osoba prywatna	Rozdział 6 – Instrumenty zarządzania	124-138	Dokument szczegółowo opisuje system koordynacji działań (Pełnomocnik, Rada Naukowo-Społeczna, Komitet Sterujący). Brakuje jednak wyraźnego uwzględnienia instytucji pomocy społecznej i rynku pracy. Uwaga: należy rozszerzyć skład Rady Naukowo-Społecznej o przedstawicieli instytucji społecznych (np. PCPR, OPS, powiatowego urzędu pracy).	Społeczność lokalna w rozdziale 2.1.6 („Społeczność lokalna”, s. ok. 30) jest wskazana jako kluczowy interesariusz. Skoro plan ma wspierać rozwój zrównoważony, to decyzje powinny uwzględniać nie tylko kwestie środowiskowe, ale i społeczne.	Nie uwzględniono	Zgłoszony postulat dotyczący rozszerzenia składu Rady o przedstawicieli instytucji pomocy społecznej i rynku pracy, takich jak powiatowe centra pomocy rodzinie (PCPR), ośrodki pomocy społecznej (OPS) czy powiatowe urzędy pracy, odnosi się do aspektów społecznych rozwoju regionu. Należy jednak podkreślić, że Plan zarządzania nie jest dokumentem społecznym, lecz dokumentem strategicznym o charakterze przyrodniczym, którego głównym celem jest ochrona i zachowanie WUW Obiektu zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Choć społeczność lokalna została wskazana w Planie jako interesariusz, a rozwój zrównoważony uwzględnia komponent społeczny, to zakres dokumentu nie obejmuje bezpośrednio polityki społecznej ani rynku pracy.
1680	Osoba prywatna	6. Instrumenty zarządzania	125	UWAGA: Proponowany skład Komitetu Sterującego nie zapewnia ochrony zasobów przyrodniczych i aktywizacji miejscowej ludności w ochronę dziedzictwa narodowego Proponowany w dokumencie skład Komitetu Sterującego: • Pełnomocnik ds. zarządzania Obiektem Białowieża Forest (dalej Pełnomocnik), • Dyrektor Białowieskiego Parku Narodowego, • Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Białymstoku, • Dyrektor Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, • Dyrektor Departamentu Ochrony Przyrody MKiŚ, • Dyrektor Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa MKiŚ, • Przedstawiciel Polskiego Komitetu ds. UNESCO.	W Komitecie Sterującym brak bezpośredniego udziału lokalnych samorządów i delegatów / obserwatorów ze strony lokalnej ludności Bezpośredni udział w zarządzaniu przypada w udziale m.in. Dyrektorowi Lasów Państwowych w Białymstoku i Dyrektorowi Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa, których działania trudno jak do tej pory uznać za jednoznacznie przyczyniające się do ochrony środowiska i zasobów naturalnych, wydaje się, że ich działalność biznesowa w znaczącym stopniu zaburza właściwą ocenę celu powstania Obiektu Brak w proponowanym składzie władz osób zainteresowanych lokalną ludnością i jej rozwojem W jaki sposób zatem rozwijać i aktywizować partycypację mieszkańców kiedy w obszarze zarządczym nie mają swojej reprezentacji Z racji obecności wojska na terenach Obiektu do współudziału w dyskusjach należy zaprosić przedstawicieli MON, aby czuli się odpowiedzialni i świadomi swoich wpływów na zmiany środowiska i ekosystemów związane z działalnością wojska na terenach Obiektu, aby ich działania nie pozostawały bytem równoległym, niepodlegającym wpływom i decyzjom Komitetu Sterującego, aby także współuczestniczyli materialnie w działaniach na rzecz ochrony Obiektu	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje utworzenie Komitetu Sterującego, który pełni funkcję zespołu konsultacyjno-doradczego, powoływanego przez Ministra właściwego ds. środowiska po zatwierdzeniu Planu. Zgodnie z doprecyzowanym zapisem, w skład Komitetu wchodzi przedstawiciele instytucji odpowiedzialnych za ochronę przyrody, zarządzanie Obiektem, naukę, dziedzictwo kulturowe oraz organizacje pozarządowe — zarówno krajowe, jak i lokalne. Uwzględniono również przedstawicieli samorządu powiatowego oraz reprezentantów służb mundurowych, w tym Straży Granicznej i Wojska Polskiego. Zgłoszony postulat dotyczący braku bezpośredniego udziału przedstawicieli lokalnych samorządów gminnych oraz delegatów społeczności lokalnej w Komitecie Sterującym został częściowo uwzględniony poprzez obecność Rady Naukowo-Społecznej, której skład obejmuje m.in. wójtów i burmistrzów gmin regionu Puszczy Białowieskiej, w tym gmin strefy buforowej. Rada ta współpracuje z Komitetem Sterującym i pełni funkcję doradczą, umożliwiając wyrażanie stanowisk lokalnych społeczności w procesie wdrażania Planu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1681	Osoba prywatna	Rozdział 6.3 – Instrumenty finansowe	131-132	Obecnie źródła finansowania ograniczają się do BPN, Lasów Państwowych, NFOŚiGW i funduszy UE dla ochrony środowiska. Uwaga: należy dodać fundusze społeczne i rozwojowe (EFS+, Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, Interreg).	Ograniczenia wycinki powodują koszty społeczne (bezrobocie, migracje), co wymaga wsparcia ze źródeł „społecznych”, a nie tylko „ekologicznych”. Ponadto starzejące społeczeństwo Puszczy wymaga wsparcia przy wykorzystaniu narzędzi pomocy społecznej i zdrowia	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża koncentruje się na ochronie jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW), zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument ma charakter przyrodniczy i strategiczny, a jego głównym celem jest zapewnienie trwałości procesów ekologicznych oraz zachowanie integralności Obiektu. Wskazane kwestie społeczne, choć istotne dla zrównoważonego rozwoju regionu, wykraczają poza bezpośredni zakres Planu i mogą być szczegółowo rozwijane w dokumentach komplementarnych, takich jak lokalne strategie rozwoju społecznego czy programy rewitalizacji. W Planie wskazano potencjalne źródła finansowania, obejmujące środki zarządców Obiektu — Białowieckiego Parku Narodowego oraz PGL Lasy Państwowe — a także krajowe i europejskie fundusze pozostające w dyspozycji Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku. Przewidziano również utworzenie funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest, którego szacunkowe nakłady do roku 2035 wyniosą około 9,5 mln złotych. Dodatkowo zaplanowano inwestycję w rozwój infrastruktury edukacyjnej w postaci Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, której koszt oszacowano na około 4 mln zł. W Planie wskazano, że lista potencjalnych źródeł finansowania (tab. 8) ma charakter otwarty, co oznacza możliwość jej rozszerzenia w przyszłości, w zależności od dostępnych programów i konkursów. Wdrażanie Planu będzie wymagało bieżącej weryfikacji dostępnych instrumentów finansowych, zarówno ekologicznych, jak i społecznych, w celu zapewnienia kompleksowego wsparcia dla regionu. Zgłoszone uwagi dotyczące kosztów społecznych wynikających z ograniczeń gospodarki leśnej oraz starzejącej się struktury demograficznej regionu są istotne i powinny być uwzględniane w ramach polityk społecznych i regionalnych, prowadzonych przez właściwe instytucje. Plan zarządzania może stanowić punkt odniesienia dla projektów integrujących cele środowiskowe z działaniami społecznymi, jednak ich realizacja wymaga współpracy międzysektorowej oraz wykorzystania odpowiednich narzędzi polityki publicznej.
1682	Osoba prywatna	6.3 Instrumenty finansowe	131	Brak wskazania konkretnych kwot z poszczególnych źródeł finansowania oraz brak przypisania odpowiedzialności instytucjonalnej i harmonogramu wdrażania poszczególnych instrumentów zarządzania.	Dokument zawiera ogólne zapisy dotyczące narzędzi zarządzania, ale nie precyzuje: jaka instytucja odpowiada za realizację poszczególnych działań, z jakiego źródła (np. fundusze unijne, budżet państwa, budżet gminny) będą one finansowane, w jakim czasie i w jakich etapach będą wdrażane.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża zawiera zestaw działań, dla których wskazano podmioty odpowiedzialne za realizację, orientacyjne terminy wdrażania oraz potencjalne źródła finansowania. Informacje te zostały przedstawione w układzie tabelarycznym, co umożliwia identyfikację instytucji wiodących dla poszczególnych działań oraz określenie ram czasowych ich realizacji. Zgłoszony postulat dotyczący braku wskazania konkretnych kwot z poszczególnych źródeł finansowania oraz szczegółowego harmonogramu wdrażania instrumentów zarządzania odnosi się do poziomu szczegółowości, który wykracza poza zakres dokumentu ramowego. Plan zarządzania, jako dokument strategiczny, nie jest instrumentem finansowym jego celem jest wyznaczenie kierunków działań i wskazanie mechanizmów ich realizacji. Szczegółowe budżety, harmonogramy oraz przypisanie środków finansowych do konkretnych działań będą opracowywane na etapie przygotowywania projektów wykonawczych i wdrożeniowych, zgodnie z zasadami planowania inwestycyjnego i projektowego.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1683	Osoba prywatna	7.2 Nadzór nad wdrażaniem Planu	140	Brak ram czasowych w harmonogramie Harmonogram nie zawiera szczegółowych ram czasowych dla realizacji poszczególnych celów i działań	Przedstawiony harmonogram ma charakter ogólny i nie pozwala na realną ocenę wykonalności planu. Brak określenia terminów rozpoczęcia i zakończenia działań oraz brak wskazania etapów pośrednich powoduje ryzyko opóźnień i utrudnia monitorowanie postępów. W dokumentach tej rangi powinien znaleźć się precyzyjny harmonogram obejmujący: - daty rozpoczęcia i zakończenia poszczególnych działań, - kamienie milowe (etapy pośrednie), - powiązanie z przypisaniem odpowiedzialności instytucjonalnej. Doprecyzowanie harmonogramu zwiększy transparentność i umożliwi lepszą kontrolę realizacji projektu. Podstawa prawna konieczności wstawiania ram czasowych , etapów Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. 2006 nr 227 poz. 1658, z późn. zm.) Art. 15 ust. 1 pkt 5: strategię rozwoju powinny określać „czas realizacji celów i działań oraz sposób monitorowania i oceny”. Oznacza to obowiązek prezentowania ram czasowych i etapów wdrażania. 2. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2001 nr 62 poz. 627, z późn. zm.) Art. 14 ust. 1: programy ochrony środowiska muszą zawierać cele ekologiczne, zadania oraz harmonogram ich realizacji. W przypadku Puszczy Białowieskiej, jako obiektu światowego dziedzictwa, dokumenty strategiczne podlegają tym wymogom. 3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717, z późn. zm.) Art. 10 ust. 2 pkt 9: w studiach i planach zagospodarowania określa się etapy realizacji polityki przestrzennej. UNESCO – Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (2021, §108–111) Plany zarządzania obiektami światowego dziedzictwa powinny zawierać timeframes, action plans and monitoring indicators. Komisja Europejska – wytyczne dotyczące programów operacyjnych UE Każdy program finansowany ze środków UE	Wyjaśniono	Zgłoszony postulat dotyczący braku szczegółowych ram czasowych, kamieni milowych oraz przypisania instytucjonalnej odpowiedzialności dla każdego działania nie uwzględnia faktu, że Plan zarządzania nie jest dokumentem inwestycyjnym ani programem operacyjnym, lecz dokumentem ramowym, który wymaga uszczegółowienia w kolejnych etapach wdrażania. Szczegółowe harmonogramy, budżety oraz przypisanie konkretnych źródeł finansowania będą opracowywane w ramach projektów wykonawczych i wdrożeniowych, zgodnie z zasadami planowania strategicznego. W Planie wskazano, że pierwszy rok po jego przyjęciu zostanie poświęcony na stworzenie struktury organizacyjnej oraz zasad zbierania danych (np. działanie 1.3.1). Pierwszy raport ewaluacyjny ma powstać po trzech latach, a kolejne raporty będą opracowywane co trzy lata, zgodnie z systemem monitorowania i ewaluacji opisanym w rozdziale 6.1. Wskaźniki ewaluacyjne przypisano do celów zarządzania i konkretnych działań (tab. 11), z rozróżnieniem działań jednorazowych i ciągłych. Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa krajowego (m.in. ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, ustawą Prawo ochrony środowiska oraz ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym), dokumenty strategiczne powinny zawierać ramy czasowe realizacji celów. Plan zarządzania spełnia te wymogi w zakresie, który jest właściwy dla jego charakteru — jako dokumentu ramowego, który nie zastępuje programów operacyjnych, lecz stanowi ich punkt odniesienia. Wskazane w Planie terminy realizacji, podmioty odpowiedzialne oraz system ewaluacji umożliwiają monitorowanie postępów i dostosowywanie działań w odpowiedzi na zmieniające się warunki.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					musi zawierać harmonogram realizacji i ramy czasowe (związane z tzw. „kamieniami milowymi”). Podsumowanie: Zarówno prawo krajowe, jak i standardy UNESCO oraz UE wymagają, aby dokumenty strategiczne i programowe zawierały ramy czasowe realizacji poszczególnych celów. Brak takich zapisów oznacza niezgodność z ustawą o polityce rozwoju oraz z wytycznymi UNESCO		
1684	Osoba prywatna	Rozdział 7 – Monitoring	139-146	Monitoring dotyczy głównie stanu przyrody i realizacji celów ochronnych. Uwaga: należy wprowadzić wskaźniki społeczne – np. liczba miejsc pracy w sektorze turystyki i usług, dostępność usług społecznych, wskaźnik migracji mieszkańców.	Zgodnie z ideą zarządzania adaptacyjnego (rozdz. 1.2, s. 13–14), monitoring ma obejmować wszystkie istotne czynniki dla wartości obiektu – a społeczność lokalna jest kluczowym elementem tej integralności.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska koncentruje się na ochronie jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW), zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument ten ma charakter przyrodniczy i nie stanowi programu społecznego, co oznacza, że jego głównym celem jest zachowanie integralności procesów ekologicznych, a nie bezpośrednie kształtowanie polityki społecznej czy rynku pracy. Zgłoszony postulat dotyczący wprowadzenia wskaźników społecznych, takich jak liczba miejsc pracy w sektorze turystyki, dostępność usług społecznych czy wskaźnik migracji, odnosi się do aspektów rozwoju społecznego, które mogą być uwzględniane w dokumentach komplementarnych, takich jak lokalne strategie rozwoju, programy rewitalizacji czy plany operacyjne gmin. W odpowiedzi na zidentyfikowaną barierę, jaką jest brak spójnego programu monitorowania (rozdz. 3.2), Plan przewiduje wdrożenie działania 1.3.1, którego celem jest opracowanie i realizacja programu monitoringu dla Obiektu „Białowieża Forest”. Program ten ma uwzględniać m.in. zmiany klimatu, presję turystyczną, migrację gatunkową oraz fragmentację siedlisk. Monitoring presji turystycznej obejmuje m.in. szacowanie liczby odwiedzających oraz identyfikację obszarów o zwiększonym natężeniu ruchu, co może pośrednio wskazywać na wpływ turystyki na lokalną gospodarkę.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1685	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochołanki” w Czechach Orlańskich	Rozdział: V. Instrumenty zarządzania / interesariusze	17	• Brak mieszkańców jako interesariuszy • W dokumencie zastosowano niejasne pojęcie „interesariusze uśpieni” oraz wskazano szczegółowo wybrane instytucje i stowarzyszenia.	Mieszkańcy są najbliższymi obiektu światowego dziedzictwa i to oni ponoszą codzienne konsekwencje ograniczeń, regulacji oraz polityk związanych z ochroną Puszczy Białowieskiej. Brak ich uwzględnienia wprost w katalogu interesariuszy marginalizuje głos społeczności lokalnych, a także osłabia społeczną legitymizację całego dokumentu. Ich formalne włączenie zwiększyłoby poczucie współodpowiedzialności oraz akceptację dla podejmowanych działań ochronnych. Ważny dokument o randze krajowej, dotyczący zarządzania obiektem światowego dziedzictwa UNESCO, powinien operować jasną, neutralną i precyzyjną terminologią. Pojęcie „uśpieni interesariusze” jest nieczytelne i nie posiada umocowania w standardach planowania strategicznego. Ponadto selektywne wskazanie poszczególnych stowarzyszeń i instytucji może być odebrane jako przejaw braku bezstronności. Zamiast tego należy przyjąć ogólne kategorie interesariuszy (np. samorządy lokalne, organizacje pozarządowe, instytucje naukowe, społeczności lokalne), co zapewni przejrzystość i równość w traktowaniu wszystkich	Wyjaśniono	Zawarta w projekcie Planu Zarządzania Tabela 1. Mapa Interesariuszy Planu nie powinna być postrzegana w oderwaniu od całości treści podrozdziału 4.3 Interesariusze ponieważ stanowi jedynie jego część. Tekst tego podrozdziału zawiera m.in. poniższe stwierdzenia, których celem było wskazanie, że mieszkańcy gmin Puszczy Białowieskiej będą aktywnie angażowani w realizację Planu, podobnie jak byli włączeni w kształtowanie projektu Planu (patrz: załącznik nr 3 do projektu Planu – Wykaz warsztatów). Należy pamiętać, iż Plan zarządzania jest dokumentem otwartym, pełniącym rolę narzędzia do zarządzania Obiektem. Jego realizacja oprócz dokumentów wskazanych w rozdziale 6.2 odbywa się na poziomie lokalnym przez Zarządców Obiektu tj. Dyrektora Białowieskiego Parku Narodowego oraz Nadleśniczych Nadleśnictw Hajnówka, Białowieża i Browsk, jak i przy aktywnym zaangażowaniu społeczności, zwłaszcza mieszkańców gmin Puszczy Białowieskiej.” Pojęcie „interesariuszy uśpionych” oznacza grupy, które nie są zainteresowane danym procesem, dopóki nie dotknie on kluczowych dla nich kwestii (por. Nowakowska, Aleksandra; Legutko-Kobus, Paulina; Walczak, Bartosz M. Od rehabilitacji do włączenia społecznego - współczesne ujęcie procesów rewitalizacji, Polska Akademia Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa. 2019, s. 36). Istotnie nie ma on umocowania w ustawodawstwie dot. planowania strategicznego, ale nie ma on charakteru oceniającego. Struktura zarządzania Obiektem została opisana w rozdziale 6.1 oraz zilustrowana na rys. 9. Przewidziano powołanie Rady Naukowo-Społecznej, w skład której będą wychodzili m.in. przedstawiciele społeczności lokalnej. Za ich pośrednictwem o podejmowanych działaniach powinna być informowana również społeczność lokalna. W rozdziale 7.2. opisano sposób nadzoru nad wdrażaniem Planu. Wskazano, iż pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania i realizacji założeń Planu powinien powstać po 3 latach od jego przyjęcia. W kolejnych latach raporty powinny być opracowywane co 3 lata. Pełnomocnik będzie je przedkładał Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii raporty będą upowszechniane. Istotnym elementem będzie zapewnienie jak najszerzego upowszechniania wyników ewaluacji oraz umożliwienie dyskusji z różnymi grupami interesariuszy na temat ewentualnych zmian w Planie wynikających z monitoringu, ewaluacji czy innych okoliczności.
1686	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochołanki” w Czechach Orlańskich	2.1. 6 Społeczność lokalna	30	Należy uzupełnić charakterystykę społeczności lokalnej o szczegółową analizę trendu starzenia się ludności oraz wynikające z tego potrzeby usług zdrowotnych i opiekuńczych, jak także o problem rosnącego bezrobocia w wyniku likwidacji zakładów wycinki i obroki drzewnej	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniża skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	Wyjaśniono	Zagadnienia starzenia się ludności oraz dostępu do usług zdrowotnych i opiekuńczych, a także rynku pracy, wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem z dziedziny demografii czy polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1687	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochowlanki” w Czechach Orlańskich	Aktywność gospodarcza i Programowanie rozwoju	32-34	Zatrudnienie po ograniczeniu wycinki. Część mieszkańców utraciła lub obawia się utraty pracy w sektorze leśnym. Powinno być: zaprogramowane wsparcie dla mieszkańców w postaci szkoleń, dotacji i mikro kredytów na działalność w ekoturystyce, rzemiośle i usługach okołoturystycznych.	Brak alternatywnych miejsc pracy może prowadzić do wyludnienia gminy; dywersyfikacja źródeł dochodu i zwiększy akceptację dla działań ochronnych. Propozycja rozdziału: Przeciwdziałanie bezrobociu w związku z ograniczeniem wycinki 1. Wprowadzenie Wprowadzenie ograniczeń w gospodarce leśnej na terenie Puszczy Białowieskiej, wynikających z wymogów ochrony dziedzictwa UNESCO, spowodowało zmniejszenie zatrudnienia w sektorze drzewnym i usługach związanych z pozyskaniem drewna. Problem ten szczególnie dotyczy mieszkańców gmin puszczańskich, w których tradycyjnie praca w lesie stanowiła główne źródło utrzymania. Konieczne jest więc podjęcie działań kompensujących, które pozwolą przekierować lokalny potencjał gospodarczy w stronę nowych form aktywności zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju. 2. Diagnoza problemu • Redukcja miejsc pracy w zakładach usług leśnych, tartakach i transporcie drewna. • Ryzyko wzrostu bezrobocia długotrwałego i migracji młodych mieszkańców poza region. • Konieczność znalezienia alternatywnych źródeł dochodu, które są spójne z ochroną przyrody. 3. Kierunki działań na rzecz przeciwdziałania bezrobociu a) Rozwój turystyki przyrodniczej i kulturowej • Szkolenia i wsparcie dla byłych pracowników sektora leśnego w zakresie przewodnictwa, obsługi ruchu turystycznego i usług gastronomiczno-noclegowych. • Rozwój lokalnych szlaków turystycznych i infrastruktury rowerowej. • Tworzenie marek lokalnych produktów (żywność tradycyjna, rękodzieło, wyroby regionalne). b) Nowe miejsca pracy w ochronie przyrody i edukacji ekologicznej • Zatrudnianie mieszkańców w programach monitoringu i renaturyzacji ekosystemów. • Programy prac interwencyjnych związanych z utrzymaniem infrastruktury turystycznej i edukacyjnej. • Rozwój sektora edukacji przyrodniczej – np. jako instruktorzy w centrach	Wyjaśniono	Zagadnienia rynku pracy wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla. Plan nie ingeruje w struktury zatrudnienia w Lasach Państwowych, jednak przewiduje realizację wielu działań z zakresu monitoringu, utrzymania, edukacji i promocji Obiektu przez leśników, co wskazuje na ich dalsze zaangażowanie zawodowe. Szczegółowe rozwiązania wspierające lokalne społeczności powinny być opracowywane w dokumentach sektorowych i wdrażane przez właściwe instytucje publiczne.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					edukacyjnych, przewodnicy dla grup szkolnych. c) Dywersyfikacja gospodarki lokalnej • Wsparcie dla przedsiębiorczości w obszarach: zielona energia, agroturystyka, usługi opiekuńcze i społeczne. • Rozwój rolnictwa ekologicznego i krótkich łańcuchów dostaw (lokalne targi, sprzedaż bezpośrednia). • Programy dotacyjne i mikro kredyty dla małych firm i start-upów związanych z regionem. 4. Współpraca i finansowanie • Koordynacja działań przez samorządy gminne, we współpracy z powiatem hajnowskim oraz organizacjami pozarządowymi. • Wykorzystanie funduszy UE (np. Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, EFS+, LIFE, Interreg) oraz środków krajowych (NFOŚiGW, programy rynku pracy). • Powołanie lokalnego partnerstwa na rzecz zatrudnienia, obejmującego administrację, przedsiębiorców i organizacje społeczne. 5. Rekomendacje i cele szczegółowe 1. Ograniczenie wzrostu bezrobocia poprzez stworzenie alternatywnych miejsc pracy zgodnych z ochroną dziedzictwa. 2. Wsparcie mieszkańców w procesie przekwalifikowania (szkolenia, doradztwo zawodowe). 3. Zwiększenie atrakcyjności gospodarczej regionu dzięki rozwojowi turystyki, przedsiębiorczości lokalnej i rolnictwa ekologicznego. 4. Zabezpieczenie finansowania działań aktywizujących z funduszy unijnych i krajowych.		
1688	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochołanki” w Czechach Orlańskich	Ingerencja i zakłócenia powodowane obecnością człowieka i Kryzys migracyjny	53	• Wprowadzenie jednolitych i jasnych procedur usuwania odpadów we wszystkich strefach — w szczególności tam, gdzie występują migracyjne trasy i prowadzone są działania wojskowe i straży granicznej, a także roboty leśne i drogowe. • Powstanie funduszu dedykowanego sprzątnięciu • obozowisk oraz innych źródeł śmieci (częściowo na bazie subwencji ekologicznej, obecnej w regionie. • Wprowadzenie systemu kar i mandatów dla odpowiedzialnych podmiotów (wojsko, służby terenowe, osoby prywatne). • Wdrożenie monitoringu i regularne raportowanie działań porządkowych.	W Planie nie ma szczegółowego opisu problemu odpadów pozostawianych przez różne grupy (wojsko, służby drogowe, migrantów), mimo że temat uciążliwości śmieci został tylko częściowo poruszony (np. żywność przy zaporze). Brakuje informacji o odpadach takich jak drut żyłkowy, materiały budowlane, plastikowe śmieci, gumowe obuwie, sprzęt elektroniczny i leki pozostawione przez migrantów, które zagrażają ekosystemowi i bezpieczeństwu.	Wyjaśniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego i nie zawiera szczegółowych procedur dotyczących gospodarki odpadami. Kwestie związane z usuwaniem śmieci, w tym odpadów pozostawianych przez służby, migrantów czy w trakcie prac terenowych, powinny być uregulowane w dokumentach wykonawczych oraz przez właściwe instytucje odpowiedzialne za utrzymanie porządku i bezpieczeństwa. Jednocześnie Plan wskazuje na potrzebę monitorowania wpływu infrastruktury granicznej na Obiekt, co obejmuje również kwestie związane z zanieczyszczeniem środowiska. Szczegółowe rozwiązania, takie jak fundusze porządkowe, systemy kar czy raportowanie działań, wymagają odrębnych regulacji i współpracy międzyinstytucjonalnej, w tym z samorządami, służbami mundurowymi i zarządcami terenu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1689	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochowlanki” w Czechach Orlańskich	Nieuprawnione korzystanie z zasobów (woda)	53	Odzyskanie naturalnego przebiegu cieków, jak Policzna, poprzez przywrócenie dawnych meandrów. Dokumentowanie i realizacja eksperckiego planu renaturyzacji — krok po kroku. Zakaz odmulania, prostowania kanałów oraz rozbierania tam zastoin bobrowych.	Plan przewiduje działania związane z gospodarką wodną i zbiornikami retencyjnymi, ale nie zawiera strategicznej analizy renaturyzacyjnej ekosystemów wodnych strefy buforowej. Naturalne korytarze wodne i ich rewitalizacja mogłyby pozytywnie wpłynąć na cały ekologiczny system Puszczy.	Wyjaśniono	Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie zawiera szczegółowej analizy renaturyzacyjnej ekosystemów wodnych ani konkretnych scenariuszy przywracania dawnych meandrów cieków wodnych. Działania takie, choć istotne z punktu widzenia ochrony przyrody, powinny być opracowywane w dokumentach wykonawczych i projektach specjalistycznych, z udziałem ekspertów hydrologii, ekologii i gospodarki wodnej. Jednocześnie Plan przewiduje kierunki działań związane z gospodarką wodną, w tym retencją i ochroną zasobów wodnych, które mogą stanowić podstawę do dalszych prac renaturyzacyjnych. Szczegółowe rozwiązania, takie jak zakaz odmulania czy ochrona tam bobrowych, wymagają odrębnych regulacji i decyzji administracyjnych, zgodnych z obowiązującym prawem ochrony środowiska.
1690	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochowlanki” w Czechach Orlańskich	Rozwój zabudowy w strefie buforowej	53	Proponujemy całkowity zakaz inwestycji uciążliwych na terenie buforowej, takich jak fermy trzody chlewnej, drobiowe, lakiernie i wszystkie inne, które zmieniają krajobraz, produkują szkodliwe odpady, hałas, odór. Proponujemy także nadzór Białowieża Forest nad inwestycjami typu farmy fotowoltaiczne oraz decyzjami RDOŚ Białystok, którego decyzje są co najmniej kontrowersyjne.	Przykładem dziwnych decyzji była próba postawienia farmy fotowoltaicznej między Długim Brodem a Witowem na terenie obszaru chronionego krajobrazu. Inwestorem była firma spoza regionu, działkę udostępniała właścicielka, która mieszka w innej miejscowości. Pomimo protestów wójta i większości mieszkańców (w tym 4 biologów, którzy mieszkają we wsi), przesłania dowodów w postaci zdjęć z przebywania na tym terenie rzadkich gatunków zwierząt, RDOŚ był skłonny przychylić się do wniosku inwestora, który twierdził, że na terenie znajdują się tylko pospolite gatunki roślin i zwierząt, a postawienie paneli przyczyni się do zwiększenia bioróżnorodności, bo pod panelami ptaki będą mogły wic gniazda, a owce jeść trawę! Dzięki determinacji mieszkańców udało się na tyle przeciwną sprawę, aż inwestor sam zrezygnował. Warto jednak zapobiegać podobnym przypadkom w przyszłości.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga nie odnosi się do zakresu merytorycznego Planu zarządzania, który nie jest dokumentem planowania przestrzennego ani instrumentem kontroli inwestycji. Kwestie dotyczące lokalizacji inwestycji w strefie buforowej, w tym przedsięwzięć uciążliwych, podlegają kompetencjom samorządów oraz zapisom miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Plan zarządzania nie posiada uprawnień do nakładania zakazów inwestycyjnych ani nadzoru nad decyzjami administracyjnymi wydawanymi przez RDOŚ czy inne organy. Jego funkcją jest wskazanie kierunków działań służących ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu, a szczegółowe regulacje powinny być wdrażane w ramach obowiązujących procedur prawnych i planistycznych.
1691	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochowlanki” w Czechach Orlańskich	Zagrożenia i bariery Rozprzestrzenianie się gatunków Obcych.	54	Wsparcie (także finansowe i edukacyjne) dla gmin i mieszkańców strefy buforowej, np. w kwestii koszenia i spalania nasion rozprzestrzeniających się gatunków inwazyjnych, takich jak nawłóć <i>Solidago spp.</i> .	Nawłóć powoduje zmianę naturalnego krajobrazu łąk i ogródków przydomowych w strefie buforowej. Zmniejsza bioróżnorodność, zmienia skład gleby, zabiera teren dla innych gatunków, w tym roślin zapewniających produkcję pyłku i nektaru dla dzikich pszczoł i trzmieli.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania koncentruje się na Obiekcie Światowego Dziedzictwa, tj. obszarze wskazanym we wniosku renowacyjnym z 2014 roku. Strefa buforowa znajduje się poza zakresem bezpośredniego oddziaływania Planu, dlatego kwestie wsparcia finansowego i edukacyjnego dla mieszkańców tej strefy, w tym dotyczące zwalczania gatunków inwazyjnych jak nawłóć (<i>Solidago spp.</i>), nie zostały w nim szczegółowo ujęte. Działania związane z kontrolą gatunków inwazyjnych oraz wsparciem lokalnych społeczności powinny być realizowane w ramach programów środowiskowych i rozwojowych prowadzonych przez samorządy, RDOŚ oraz inne instytucje publiczne, z wykorzystaniem dostępnych funduszy krajowych i unijnych.
1692	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochowlanki” w	Rozdział 4 – Strategia zarządzania	60-64	Wizja i cele mówią o „rozwoju zrównoważonym gmin Puszczy” oraz „wzmocnieniu tożsamości lokalnych wspólnot”. Uwaga: należy dopisać jako cel szczegółowy: zapewnienie stabilnych warunków życia mieszkańców, w tym rozwój usług społecznych i przeciwdziałanie bezrobociu.	cele strategiczne (pkt 4.3, s. 62) odwołują się do lokalnego rozwoju, ale nie zawierają działań wprost społecznych (opieka, rynek pracy). Dodanie tego celu uzupełni brakujący komponent społeczny.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga odnosi się do kwestii społecznych, które wykraczają poza zakres merytoryczny Planu zarządzania. Dokument ten dotyczy zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO i koncentruje się na zachowaniu jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW). Kwestie związane z opieką społeczną, rynkiem pracy czy usługami publicznymi nie

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
	Czechach Orlańskich						należą do jego kompetencji. Plan ma charakter ramowy — wskazuje ogólne kierunki działań, które powinny być uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla oraz realizowane przez właściwe instytucje publiczne i samorządy.
1693	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochowlanki” w Czechach Orlańskich	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniza skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	62-63	W celach należy doprecyzować, że zrównoważony rozwój obejmuje zapewnienie dostępności do usług zdrowotnych i opiekuńczych dla seniorów. w niewielkim stopniu odnosi się do potrzeb starzejącego się społeczeństwa w gminach graniczących z Puszczą Białowieską. Brak zapisów o dostępności usług publicznych i społecznych dostosowanych do seniorów. Powinno być: Wprowadzenie kompleksowego programu wsparcia dla seniorów i osób z ograniczoną mobilnością, obejmującego: 1.Mobilne punkty medyczne i rehabilitacyjne. 2.Transport publiczny dostosowany do osób starszych. 3.Rozbudowę sieci usług opiekuńczych i środowiskowych. 4.Miejsca spotkań integracyjnych i aktywizujących. 5.Programy wolontariatu międzypokoleniowego	Brak odniesienia do podstawowych usług społecznych prowadzi do ograniczenia jakości życia mieszkańców, co może pogłębiać depopulację i sprzeciw wobec ograniczeń związanych z ochroną przyrody. Na terenie regionu ma miejsce wysoki odsetek seniorów, którzy często mają ograniczony dostęp do opieki zdrowotnej, transportu i życia społecznego. Wprowadzenie rozwiązań dostosowanych do ich potrzeb zwiększy jakość życia, ograniczy wykluczenie społeczne i wzmocni lokalne więzi społeczne. Takie działania wpisują się w założenia polityki senioralnej państwa oraz w ideę zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich takich jak obszar Puszczy Białowieskiej. Ponadto zapewnienie wysokiej jakości usług społecznych sprzyja utrzymaniu lokalnej społeczności na obszarze chronionym, co przeciwdziała depopulacji i wzmocnia opiekę nad dziedzictwem kulturowym. Propozycja nowego rozdziału: Usługi społeczne na rzecz mieszkańców obszaru Puszczy Białowieskiej 1. Wprowadzenie Zarządzanie Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska powinno obejmować nie tylko ochronę przyrody i rozwój turystyki, lecz także troskę o jakość życia społeczności lokalnej. Szczególnie istotne są działania w zakresie usług społecznych, które odpowiadają na wyzwania demograficzne regionu (starzenie się społeczeństwa, odpływ młodych mieszkańców, depopulacja). 2. Domy pomocy społecznej i placówki opiekuńcze Rozwój i modernizacja istniejących placówek opiekuńczych (w tym domów pomocy społecznej) w gminach Puszczy Białowieskiej. Zapewnienie standardów jakości zgodnych z krajowymi i unijnymi wytycznymi w zakresie opieki długoterminowej. Współpraca z samorządami oraz organizacjami pozarządowymi w celu finansowania i utrzymania placówek. 3. Usługi opiekuńcze w środowisku lokalnym Rozwój mobilnych usług opiekuńczych,	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga dotyczy obszaru usług społecznych, który wykracza poza zakres merytoryczny Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO. Plan koncentruje się na ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości Puszczy Białowieskiej i nie pełni funkcji dokumentu polityki społecznej. Zagadnienia takie jak opieka zdrowotna, wsparcie dla seniorów czy rozwój usług społecznych powinny być uwzględniane w lokalnych strategiach rozwoju gmin oraz dokumentach sektorowych, opracowywanych przez właściwe instytucje publiczne i samorządy. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie zawiera szczegółowych zapisów w tym zakresie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					umożliwiających wsparcie osób niesamodzielnym w miejscu zamieszkania. Tworzenie sieci wolontariatu sąsiedzkiego i wsparcia międzypokoleniowego. Programy szkoleniowe dla opiekunów i rodzin sprawujących opiekę nad seniorami. 4. Integracja społeczna i aktywizacja mieszkańców Tworzenie centrów aktywności lokalnej, które łączą funkcje edukacyjne, kulturalne i społeczne. Wsparcie dla kół gospodyń wiejskich, stowarzyszeń seniorów i klubów młodzieżowych jako przestrzeni integracji i wymiany międzypokoleniowej. Organizowanie wydarzeń i programów, które wzmacniają więzi społeczne i poczucie tożsamości regionalnej. 5. Powiązanie z ochroną dziedzictwa Zapewnienie usług społecznych wspiera trwałość lokalnych społeczności, co jest kluczowe dla: zachowania dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu, utrzymania opieki nad krajobrazem kulturowym, przeciwdziałania depopulacji, która osłabia zdolność społeczności do uczestniczenia w procesach ochrony przyrody. 6. Rekomendacje i kierunki działań Uwzględnienie usług społecznych w lokalnych strategiach rozwoju gmin Puszczy Białowieskiej. Zabezpieczenie finansowania usług społecznych ze źródeł krajowych i unijnych. Powołanie zespołu roboczego ds. usług społecznych w ramach Rady Naukowo-Społecznej Obiektu. Rozwój partnerstw publiczno-społecznych w zakresie usług opiekuńczych.		
1694	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochowlanki” w Czechach Orlańskich	Rozdział 5 – Kierunki i działania	65-115	Znajdują się tam działania partycypacyjne i rekomendacje eksperckie. Uwaga: warto dopisać zadania w zakresie aktywizacji zawodowej i rozwoju usług społecznych (np. szkolenia, wsparcie NGO, rozwój lokalnych przedsiębiorstw społecznych).	Skoro dokument zakłada wprost tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonego gmin (cel 5, s. 9 streszczenia), to działania społeczne i rynku pracy są jego integralnym elementem.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1695	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochowlanki” w Czechach Orlańskich	3.3.2 Promowanie zachowywania i tworzenia mozaikowatych struktur przyrodniczych sprzyjających migracji gatunków w strefie buforowej i szerszym otoczeniu Obiektu	84	● Dodanie do listy gatunków inwazyjnych czeremchy amerykańskiej; ● Dodanie punktu o likwidacji rowów melioracyjnych umożliwiających odpływ wód opadowych	Związane jest to z niekontrolowaną i postępującą ekspansją tego gatunku w strefie buforowej, szczególnie na terenach pozębnych. Obecność rowów melioracyjnych jest jednym z antropogenicznych czynników podtrzymujących niski poziom wód gruntowych. Doprowadziły do zmian w pejzażu przyrodniczym rugując ptaki żerujące nad	Nie uwzględniono	Gatunek ten figuruje już na oficjalnej liście inwazyjnych gatunków obcych (IGO) prowadzonej przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska, jako średnio inwazyjny i szeroko rozprzestrzeniony na terenie Polski. Jego ekspansja, szczególnie na nieużytkach i terenach pozębnych, zakłóca naturalne procesy sukcesji, ogranicza odnawianie się rodzimych gatunków drzew oraz wpływa negatywnie na strukturę i funkcjonowanie ekosystemów leśnych. W projekcie Planu i załącznikach do niego nie funkcjonuje żadna dodatkowa lista IGO stworzona specjalnie na potrzeby Planu - jego zapisy opierają się na liście IGO opracowanej przez GDOŚ, nie ma więc potrzeby modyfikacji Planu. W dokumencie zwrócono uwagę

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					wodą i płazy. Dla przykładu Francja nie prowadzi melioracji od lat 70. XX wieku.		na potrzebę poprawy warunków hydrologicznych Puszczy. Umożliwiono podejmowanie działań mających na celu ograniczenie spływu powierzchniowego przy wykorzystaniu naturalnego, lokalnego materiału. Ponadto zaproponowano realizację działania 2.3.1. Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej, w ramach którego przewidziano m.in. opracowanie planu działań w zakresie ochrony zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1696	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochoł anki” w Czechach Orlańskich	4.2. Tworzenie zachęt finansowych w zakresie współdziałania na rzecz Obiektu Białowieża Forest	87	Brak właściwego finansowania zarządzania Obiektem, blokujący rozwój instytucjonalizacji, skoordynowanie działań ochronnych i innej działalności na obszarze Obiektu / Brak funduszy na spójną interpretację i promocję Obiektu oraz edukację o potrzebach zachowania jego wyjątkowej uniwersalnej wartości / Brak funduszu, który służyłby społeczności lokalnej i wspierał współdziałanie interesariuszy na rzecz zachowania Obiektu – takie bariery finansowe w zarządzaniu Białowieża Forest wymieniono w dokumencie UWAGA: W obecnym dokumencie brak informacji w jakim zakresie zachęty finansowe będą wspierać przedsiębiorców inwestujących i rozwijających lokalną agroturystykę, zajmujących się wyrobem lokalnych produktów spożywczych, rękodzieła oraz lokalnie działających przewodników turystycznych po puszczy i obszarze buforowym Projekt zawiera ogólne informacje na temat rozwoju turystyki zrównoważonej na obszarze Obiektu i wsparcia produktów lokalnych ale jest to informacja na bardzo dużym poziomie ogólności, trudno obecnie przewidywać czy w jakikolwiek sposób przełoży się to na wsparcie mieszkańców a nie tylko rolników wymienionych gmin, tereny te zamieszkuje coraz większa grupa ludzi, którzy nie są rolnikami ale są mieszkańcami	Należy zawrzeć w planie bardziej szczegółowe kierunki rozwoju, aby mieszkańcy (nie tylko rolnicy) / samorządy / stowarzyszenia / fundacje / inicjatywy obywatelskie dowiedzieli się z dokumentu na jakie wsparcie / rodzaj wsparcia będą mogli liczyć w bliższej i dalszej przyszłości Dokument powinien odpowiedzieć na pytania istotne z punktu widzenia turystyki i tworzenia miejsc pracy związanych z jej rozwojem: • Czy promowana będzie jedynie zasada ochrony istniejących zasobów czy także dalszego rozwoju Regionu • Czy tworzenie Obiektu jednoznacznie będzie wspierać (również finansowo) działalność gospodarczą, promować turystykę w Regionie, wspierać inwestycje w tworzenie szlaków turystycznych i informacji turystycznej również w Strefie Buforowej Obecnie drobni przedsiębiorcy prowadzący agroturystykę nie są wystarczająco wspierani a ten plan nie daje jednoznacznych zachęt do działania lub tworzenia planów rozwoju, • Czy dostęp do usług publicznych obejmuje również rozwój lokalnej turystyki – czy obejmuje rozwój turystyki rowerowej i samochodowej w zakresie stacji ładowania pojazdów elektrycznych, stacji drobnych napraw rowerów, możliwości poruszania się po obszarze chronionym za pomocą meksów i innych pojazdów elektrycznych, rozbudowanie sieci ścieżek rowerowych istotnych dla bezpieczeństwa lokalnej społeczności i rozwoju turystyki, wsparcie dla miejscowych przedsiębiorców w zakresie budowania oferty udostępniania pojazdów elektrycznych i punktów ładowania pojazdów Jest to szczególnie istotne jeśli ma być prowadzona turystyka zrównoważona: Rodzaj turystyki, mający na celu zminimalizowanie negatywnego wpływu	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga porusza istotne kwestie dotyczące finansowania zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest oraz wsparcia dla lokalnych społeczności, w szczególności w kontekście rozwoju turystyki zrównoważonej i lokalnej przedsiębiorczości. Choć Plan zarządzania ma charakter dokumentu ramowego i nie pełni funkcji programu operacyjnego, zawiera zapisy odnoszące się do tych zagadnień, jednak na poziomie ogólnym. W dokumencie wskazano potrzebę zapewnienia stabilnego finansowania działań związanych z ochroną i promocją Obiektu, w tym utworzenia funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest, który ma wspierać m.in. działania edukacyjne, promocyjne i koordynacyjne. Przewidziano również inwestycję w Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, które ma pełnić funkcję edukacyjną i informacyjną, a także wspierać lokalne inicjatywy. W zakresie turystyki zrównoważonej Plan odnosi się do wspierania produktów lokalnych, rozwoju infrastruktury turystycznej oraz promocji dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu. Jednak szczegółowe mechanizmy wsparcia dla przedsiębiorców, przewodników, agroturystyki czy rozwoju usług związanych z elektromobilnością (np. stacje ładowania, wypożyczalnie pojazdów elektrycznych, sieć ścieżek rowerowych) nie zostały w nim precyzyjnie określone. Zgodnie z założeniami Planu, konkretne formy wsparcia finansowego, technicznego i organizacyjnego powinny być rozwijane w dokumentach niższego szczebla oraz w ramach programów wdrażanych przez samorządy, instytucje publiczne i organizacje pozarządowe. Wskazane kierunki działań, takie jak rozwój turystyki przyjaznej środowisku, aktywizacja lokalnych społeczności czy promocja lokalnych produktów, stanowią podstawę do dalszego planowania i pozyskiwania środków z funduszy krajowych i unijnych (np. EFS+, Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, Interreg, LIFE). W związku z tym, choć Plan nie zawiera szczegółowych zapisów dotyczących wsparcia dla wszystkich grup mieszkańców, jego zapisy umożliwiają rozwój takich działań w ramach wdrażania Planu i współpracy międzyinstytucjonalnej. Wskazane postulaty mogą stanowić cenny wkład do dalszych etapów planowania operacyjnego i lokalnych strategii rozwoju.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					ruchu turystycznego na środowisko naturalne i kulturę lokalną, pomagając jednocześnie w generowaniu możliwości zatrudnienia dla lokalnych mieszkańców. Jej celem jest dostarczenie pozytywnych doświadczeń i korzyści społecznościom lokalnym, firmom turystycznym oraz samym turystom Przy obecnie budowanych drogach nie powstaje sieć ścieżek rowerowych, co powinno być w obszarze Obiektu i Strefy Buforowej		
1697	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochowlanki” w Czechach Orlańskich	Cel 5. Tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowiejskiej	90	Zrównoważony rozwój powinien gwarantować wsparcie samorządom / organizacjom pozarządowym i lokalnej społeczności, w tym pojedynczym mieszkańcom (nie tylko rolnikom) UWAGA: Plan zrównoważonego rozwoju przedstawiony w dokumencie nie daje gwarancji, że samorządy/ organizacje pozarządowe i lokalne społeczności będą zachęceni do partycypacji w planowaniu i wdrażaniu strategii,	Aby było to możliwe potrzebne są zapisy, na podstawie których będzie wiadomo w jaki sposób miejscowe społeczności będą planowo i długofalowo aktywizowane i szkolone w celu podejmowania działań w zakresie planowania, tworzenia programów i przedsięwzięć. Społeczności, które do tej pory nie były zachęcane i nie brały udziału w partycypacji nie będą tego robić w przyszłości jeśli systemowo nie będą zaplanowane faktyczne projekty aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości powyższych grup Należy te działania uwzględnić na etapie planowania i zaangażować do współpracy i współfinansowania m.in. MEN, MRPIPS	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga trafnie wskazuje na potrzebę systemowego i długofalowego wsparcia dla samorządów, organizacji pozarządowych oraz lokalnych społeczności — nie tylko rolników — w kontekście wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju na obszarze Puszczy Białowiejskiej. Choć Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO nie pełni funkcji programu społeczno-gospodarczego, jego zapisy odnoszą się do wzmacniania lokalnych więzi społecznych i promowania dziedzictwa kulturowego, co stanowi punkt wyjścia do dalszych działań aktywizujących. Plan ma charakter ramowy i nie zawiera szczegółowych mechanizmów wsparcia finansowego czy edukacyjnego dla poszczególnych grup społecznych. Jednak w kierunku działań 6.1 przewidziano m.in. ochronę i promowanie dziedzictwa niematerialnego oraz materialnego, wspieranie lokalnych inicjatyw, edukację regionalną i rozwój kompetencji kulturowych. Te działania mogą stanowić podstawę do projektów aktywizujących, które powinny być rozwijane w dokumentach niższego szczebla oraz realizowane przez samorządy, organizacje społeczne i instytucje publiczne. Wdrożenie skutecznego systemu aktywizacji społecznej wymaga współpracy międzysektorowej, w tym z resortami edukacji (MEN), polityki społecznej (MRPiPS), rozwoju regionalnego oraz instytucjami finansującymi (np. NFOŚiGW, fundusze UE). Wskazane przez autora uwagi działania — takie jak szkolenia, programy rozwoju przedsiębiorczości, wsparcie dla inicjatyw obywatelskich — są zgodne z ideą zrównoważonego rozwoju i mogą być realizowane jako uzupełnienie Planu zarządzania, w ramach lokalnych strategii rozwoju i projektów partnerskich. Podsumowując, choć Plan nie zawiera szczegółowych zapisów w tym zakresie, jego struktura i cele umożliwiają rozwój takich działań w przyszłości, pod warunkiem ich odpowiedniego zaplanowania i finansowania przez właściwe instytucje.
1698	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochowlanki” w Czechach Orlańskich	5.2.2 Doradztwo w zakresie przygotowania projektów służących zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu gmin oraz ochronie środowiska	94	Poszerzenie katalogu beneficjentów o gminne instytucje edukacyjne	Jednym z elementów realizacji celu jest zapewnianie wsparcia eksperckiego w przygotowaniu wniosków o fundusze na projekty rozwojowe. Praktyka pokazuje, że szkoły i urzędy gminne nie zawsze współpracują ze sobą w obszarze przygotowywania projektów i często działają niezależnie. Wydzielenie szkół podkreśli podmiotowość tych instytucji w procesie zdobywania środków na projekty	Uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą działania 5.2.2, zasadne było uwzględnienie postulatu poszerzenia katalogu beneficjentów o gminne instytucje edukacyjne. W związku z powyższym, zapis działania został uzupełniony o gminne instytucje edukacyjne jako podmioty współpracujące w zakresie doradztwa w przygotowaniu projektów służących zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu gmin oraz ochronie środowiska. Zmiana ta pozostaje zgodna z celami Planu, wzmacnia jego inkluzyjność oraz odpowiada na realne potrzeby lokalnych społeczności w obszarze edukacji i rozwoju.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					rozwojowe i umożliwi niezależne korzystanie z doradztwa w tym zakresie.		
1699	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochowlanki” w Czechach Orlańskich	5.3.1 Opracowanie zintegrowanej strategii rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej	95	Poszerzenie katalogu podmiotów współpracujących o gminne instytucje edukacyjne (szkoły) oraz Koła Gospodyń Wiejskich	Włączenie szkół i KGW wynika z unikalnej roli tych instytucji społecznych dla życia puszczańskich gmin. W przypadku szkół trzeba podkreślić, że nie wszystkie szkoły w regionie są i w przyszłości pozostaną jednostkami organizacyjnymi poszczególnych gmin. W obszarze edukacyjnym działają niezależnie od organu prowadzącego. Ponad to, specyfika zarządzania szkołami ich funkcje społeczne i podejmowana aktywność rzadko lub prawie nigdy nie wynika ze strategii rozwojowej gmin i także jest niezależna od organu prowadzącego. Upodmiotowienie szkół w Planie otworzy bezpośrednio możliwość partycypacji aktywnych środowisk w pracach nad strategią rozwoju gmin. Jest to ważne tym bardziej, że w zdepopulowanych gminach szkoły pozostają nierzadko podstawowym zasobem intelektualnym gminy. W przypadku Kół Gospodyń Wiejskich potrzeba włączenia wynika ze unikalnej specyfiki prawnej KGW, które często nie rejestrowane są w KRS, a są rejestrowane w ARiMR. KGW działają więc jak organizacje społeczne, ale na specyficznych warunkach prawnych. Ponad to wydzielenie KGW jako osobnego podmiotu współpracującego wynika z kluczowej roli KGW w życiu poszczególnych sołectw regionu. Są to bardzo często jedyne organizacje społeczne aktywne we wsiach i całych gminach. W naszym rozumieniu upodmiotowienie KGW w planie jest więc warunkiem sukcesu wypracowania strategii zrównoważonego rozwoju, bo są one fundamentem funkcjonowania społecznego lokalnych społeczności.	Uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą działania 5.3.1, zasadne było uwzględnienie postulatu poszerzenia katalogu podmiotów współpracujących o gminne instytucje edukacyjne oraz Koła Gospodyń Wiejskich. Oba typy instytucji odgrywają istotną rolę w życiu społecznym gmin Puszczy Białowieskiej, a ich aktywność często wykracza poza formalne struktury samorządowe. W związku z powyższym, zapis działania 5.3.1 został uzupełniony o gminne instytucje edukacyjne oraz Koła Gospodyń Wiejskich jako podmioty współpracujące przy realizacji strategii. Zmiana ta wzmacnia społeczny wymiar Planu oraz zwiększa jego adekwatność względem rzeczywistej struktury i dynamiki lokalnych społeczności.
1700	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochowlanki” w Czechach Orlańskich	5.3.2 Opracowanie ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki dla obszaru Puszczy Białowieskiej	96	UWAGA: W dokumencie należy jednoznacznie wskazać miejscowym społecznościom korzyści oraz zagrożenia dla zachowania unikalnej wartości Białowieża Forest płynące z wdrożenia Planu a także zapewnić o obowiązku współpracy między władzami samorządowymi i stowarzyszeniami, organizacjami i przedsiębiorstwami sektora turystyki w procesie wymiany informacji oraz opracowania i wdrażania dokumentu strategicznego	Opisywane działania mówią o współpracy ale nie nakładają na władze różnych szczebli obowiązku współpracy, obecnie brak tego obowiązku powoduje opieszałość lub nawet zaniechanie działań na rzecz Regionu przedstawicieli władz samorządowych. Z planu powinien jednoznacznie wynikać obowiązek współpracy i wspierania lokalnych inicjatyw na rzecz Regionu, w przeciwnym razie, tak jak się to dzieje obecnie, będzie to chwalębnym lecz kompletnie martwym zapisem	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga podnosi ważny aspekt wdrażania Planu zarządzania, potrzebę jednoznacznego wskazania korzyści i potencjalnych zagrożeń wynikających z jego realizacji dla lokalnych społeczności, a także konieczność zapewnienia obowiązku współpracy między władzami samorządowymi, organizacjami społecznymi i sektorem turystycznym. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, wskazuje na znaczenie współpracy i komunikacji między interesariuszami, jednak nie nakłada formalnych obowiązków o charakterze administracyjnym. W jego zapisach podkreślono rolę partycypacji społecznej, w tym udziału samorządów, organizacji pozarządowych, lokalnych liderów i przedsiębiorców w procesie wdrażania Planu. Mechanizmy te mają na celu zwiększenie akceptacji społecznej dla działań ochronnych oraz wspólne wypracowywanie rozwiązań

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							wspierających rozwój regionu. Zgodnie z definicją interesariusza przyjętą w Planie, każda osoba lub podmiot, który może wpływać na realizację Planu lub być przez niego dotknięty, powinien mieć możliwość uczestnictwa w procesie jego wdrażania. Wskazano również zasady prowadzenia konsultacji: powszechność, przejrzystość, koordynację i komunikację, co stanowi podstawę do budowania trwałych relacji między instytucjami a społecznościami lokalnymi. Wdrożenie obowiązku współpracy wymaga jednak zapisów w dokumentach wykonawczych, aktach prawa miejscowego lub porozumieniach międzyinstytucjonalnych. Plan zarządzania może stanowić punkt wyjścia do takich działań, ale ich formalizacja leży w gestii odpowiednich organów administracji publicznej i samorządowej.
1701	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochowlanki” w Czechach Orlańskich	5.4.1 Wsparcie działań na rzecz poprawy jakości środowiska w otoczeniu Puszczy Białowieskiej	97	UWAGA: Nie jest jasne czy podjęcie działań w zakresie rozszerzenia zakresu monitoringu jakości środowiska będzie przekładało się także na poprawę czystości w lasach Poza czystością w lasach należy włączyć do tych działań kwestie dotyczące zaśmiecania hałasem, szczególnie istotne dla planowanej strefy buforowej.	Te działania muszą być bezwzględnie zaplanowane na obszarze Obiektu i całej strefy Buforowej Obecnie lasy są zaśmiecane na ogromną skalę przez ludność miejscową, wojsko, turystów System odpowiedzialności i kar nie działa, Regulacje muszą określać zakres monitorowania i penalizacji Do lasu wyrzucane są opony, śmiecie z remontów, pojedyncze butelki, puszki przez osoby spacerujące po lecie Działanie na rzecz czystości środowiska jest konieczne - jeśli chcemy tworzyć Obiekt Dziedzictwa Narodowego - jeśli chcemy zachęcić turystów do odwiedzania Regionu - jeśli chcemy zachęcić inwestorów do tworzenia bazy hotelowej i turystycznej W przypadku zaśmiecania hałasem, szczególnie w strefie buforowej związane jest to z dźwiękiem generowanym przez motory i quady rozjeżdżające leśne drogi, tryby i opuszczone żwirownie. Potrzebna jest konkretna regulacja ograniczająca możliwość rekreacyjnego korzystania z tych środków komunikacji w strefie buforowej. Jest to tym bardziej istotne, że z roku na rok wzrasta rekreacyjny ruch motorowy, często o chuligańskim nastawieniu, który przyczynia się do dewastacji dróg i lasów w planowanej strefie buforowej oraz płoszy zwierzyń.	Wyjaśniono	Zagadnienie rozszerzenia monitoringu jakości środowiska, ujęte w działaniu 5.4.1 Planu zarządzania, obejmuje kompleksowe podejście do ochrony środowiska w otoczeniu Puszczy Białowieskiej. Monitoring ten nie ogranicza się wyłącznie do parametrów fizykochemicznych, lecz stanowi element szerszego systemu identyfikacji i reagowania na zagrożenia środowiskowe, w tym również te związane z zaśmieceniem przestrzeni leśnej. Wskazane w Planie działania, takie jak identyfikacja potrzeb gmin, wdrażanie rozwiązań gospodarki odpadami oraz wspieranie infrastruktury ochrony środowiska, stanowią podstawę do projektowania i wdrażania mechanizmów przeciwdziałających zaśmieceni, zarówno w Obiekcie, jak i w jego strefie buforowej. Plan zakłada współpracę z samorządami oraz wsparcie eksperckie w pozyskiwaniu funduszy, co umożliwi wdrażanie lokalnych regulacji i systemów kontroli, w tym również penalizacji nielegalnego wyrzucania odpadów. Kwestia zanieczyszczenia hałasem, szczególnie w kontekście rekreacyjnego ruchu pojazdów silnikowych w strefie buforowej, jest istotna z punktu widzenia ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych. Choć Plan zarządzania nie zawiera szczegółowych regulacji w tym zakresie, jego ramowy charakter zakłada, że konkretne ograniczenia i mechanizmy kontroli zostaną opracowane na poziomie dokumentów wykonawczych i lokalnych aktów prawa miejscowego. W tym kontekście możliwe jest wprowadzenie przepisów ograniczających dostęp pojazdów do wybranych obszarów, zgodnie z kompetencjami gmin oraz obowiązującymi przepisami prawa, w tym ustawą Prawo ochrony środowiska. Zgodnie z założeniami Planu, działania na rzecz poprawy jakości środowiska są niezbędne dla zachowania wyjątkowych wartości Obiektu Światowego Dziedzictwa, a także dla rozwoju zrównoważonej turystyki i infrastruktury okołoturystycznej. Wszelkie postulaty dotyczące uszczegółowienia zakresu monitoringu, penalizacji oraz regulacji ruchu pojazdów powinny być rozpatrywane na etapie wdrażania Planu przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego i instytucje zarządzające.
1702	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochowlanki” w	Działanie 5.4.2 Integracja społeczna i międzypokoleniowe usługi czasu wolnego	98	Wprowadzenie preferencyjnego sposobu finansowania szkolnictwa w gminach regionu Puszczy Białowieskiej w formie „Przyrodniczej subwencji edukacyjnej”, która byłaby dodatkową i bezpośrednią subwencją oświatową dla gminnych organów prowadzących. Ta subwencja nie miałaby być związana z „poszerzeniem wielofunkcyjnego wykorzystania obiektów edukacyjnych”, ale	Jednym z filarów koncepcji zrównoważonego rozwoju jest wysoka jakość usług edukacyjnych. W przypadku gmin obszaru Puszczy Białowieskiej zakłada się wsparcie dostępu do wysokiej jakości usług publicznych, których edukacja jest	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, zgodnie z jego ramowym charakterem, koncentruje się na wyznaczeniu kierunków działań wspierających zrównoważony rozwój regionu, w tym również w zakresie edukacji. Wskazane w dokumencie działania dotyczące edukacji nieformalnej, skierowanej m.in. do turystów i seniorów, mają na

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
	Czechach Orlańskich			przeznaczona na bazowe utrzymanie podstawowych funkcji szkół i przedszkoli, które w wielu miejscach jest zagrożone. Dlatego to listy potencjalnych źródeł finansowania należałoby dodać Ministerstwo Edukacji Narodowej. Być może do wykorzystania może być mechanizm subwencji nauczania języków mniejszości narodowych, wykorzystywany przez szereg szkół regionu.	chyba najważniejszym elementem. Niestety w dokumencie nacisk położony jest na wspieranie edukacji w zakresie poszerzenia oferty edukacji nieformalnej, skierowanej do turystów lub seniorów. Po macoszemu potraktowane są natomiast bieżące potrzeby edukacyjne dzisiejszych uczniów z regionu, które my uważamy za najważniejsze i palące. Trudna sytuacja szkół w regionie wynika z trudnej sytuacji demograficznej gmin. Prognozy pokazują, że depopulacja będzie postępowała, a plan zakłada dodatkowe ograniczenia takie jak rozwój zabudowy w strefie buforowej. Jeśli w planie nie zostaną ujęte szczególne potrzeby wsparcia systemu edukacji w gminach regionu w perspektywie już kilku lat można możliwe będzie zamykanie jedynych szkół gminnym, co spowoduje demograficzną katastrofę. W wyniku tej pesymistycznej prognozy pod znakiem zapytania stanie realizacja wielu sposobów celów wymienionych w dokumencie, bo nie możliwa jest np. integracja społeczna, warsztaty międzypokoleniowe, kultywowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej, jeśli przerwana zostanie ciągłość pokoleniowa w poszczególnych gminach. Bez preferencyjnego systemu wsparcia szkół i przedszkoli w gminach niemożliwie będzie utrzymanie tych instytucji, zerwana zostanie ciągłość międzypokoleniowa, a lokalna kultura nabierze cech kultury martwej, poddającej się jedynie muzealizacji, a nie rozwojowi.		celu poszerzenie oferty edukacyjnej w kontekście wykorzystania lokalnego potencjału kulturowego i przyrodniczego. Nie oznacza to jednak pominięcia znaczenia edukacji formalnej, która pozostaje kluczowym elementem infrastruktury społecznej regionu. Zgłoszona potrzeba wprowadzenia preferencyjnego mechanizmu finansowania szkół i przedszkoli w formie „przyrodniczej subwencji edukacyjnej” wykracza poza zakres kompetencji dokumentu o charakterze strategicznym, jakim jest Plan zarządzania. Tego rodzaju rozwiązania wymagają decyzji na poziomie centralnym, w szczególności ze strony Ministerstwa Edukacji Narodowej, które jest właściwym organem w zakresie kształtowania polityki oświatowej i mechanizmów subwencjonowania. Zachowanie ciągłości międzypokoleniowej, rozwój lokalnej kultury oraz integracja społeczna są celami, które Plan wspiera poprzez działania w zakresie edukacji, kultury i aktywizacji społecznej. Wskazane postulaty mogą stanowić istotny wkład w proces uszczegóławiania Planu na poziomie lokalnym, w szczególności w ramach opracowywania programów operacyjnych i projektów inwestycyjnych.
1703	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochoł anki” w Czechach Orlańskich	6.1.1 Ochrona dziedzictwa niematerialnego Puszczy Białowieskiej i upowszechnianie wiedzy o nim	100	Dodanie do katalogu podmiotów współpracujących Kół Gospodyń Wiejskich	KGW są działającą w specyficznych warunkach prawnych i nie są typową organizacją pozarządową. Włączenie ich do katalogu podmiotów na równi z organizacjami pozarządowymi nie pozostawia wątpliwości formalnych i upodmiatawia KGW jako najaktywniejsze organizacje społeczne w sołectwach regionu.	Uwzględniono	KGW zostały dodane do podmiotów współpracujących w działaniu 6.1.1
1704	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochoł anki” w Czechach Orlańskich	6.1.2. Szkolenia administracji publicznej i doradztwo w zakresie uczestnictwa społeczności lokalnej w podejmowaniu decyzji	102	● Dodanie bartnictwa do działań promujących tradycyjne sposoby użytkowania terenu Puszczy Białowieskiej. ● Stworzenie listy i objęcie ochroną pojedynczych, wolnostojących ponad 100-letnich drzew w strefie buforowej, także na terenach prywatnych. ● Dofinansowania dla gmin i mieszkańców na tradycyjne drewniane ogrodzenia zamiast metalowych siatek i blaszanych płotów.	Jest to postulat wynikający z obserwowanej w ostatnim czasie tendencji do powrotu w strefie buforowej (przykład wsi Czechy Orlańskie) do wykonywania i rozmieszczania w gospodarstwach uli bartnych. Ważne jest zauważenie i wsparcie dla tej odnawiającej się tradycji, która powraca po wielu latach niebytu. Wolnostojące stare drzewa a to często najstarsi świadkowie historii w osadach/miejscowościach. To były znaczące miejsca orientacyjne, obecne w ustnej	Nie uwzględniono	Zagadnienia poruszone w uwadze dotyczą istotnych aspektów dziedzictwa kulturowego i krajobrazowego strefy buforowej Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Wskazany postulat dotyczący bartnictwa, jako tradycyjnej formy użytkowania lasu, odnosi się do praktyki historycznej, która obecnie odradza się w niektórych miejscowościach regionu. Należy jednak podkreślić, że na obszarze samego Obiektu priorytetem jest zachowanie niezaburzonych procesów ekologicznych, co wyklucza ingerencje w drzewostan, w tym także tworzenie uli bartnych. W związku z tym działania promujące bartnictwo mogą być rozważane wyłącznie w kontekście strefy buforowej, gdzie Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń. W odniesieniu do postulatu objęcia ochroną pojedynczych, ponad

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
					pamięci. Są jednocześnie pomnikami kultury i natury. Ich los zależy często od dobrej woli właścicieli ziemi, na której się znajdują. Nie są często obiektem zainteresowania kogokolwiek. Subwencje do ogrodzeń powinny dotyczyć nie tylko rezerwatów lecz także codziennego krajobrazu wsi strefy buforowej. Krajobraz architektoniczny, wygląd wsi jest ważnym elementem rejonu Puszczy Białowieskiej i zapewnia jej atrakcyjność dla turystów szukających ciszy i wiejskiego, tradycyjnego budownictwa.		100-letnich drzew w strefie buforowej, należy wskazać, że Plan zarządzania zawiera zapisy dotyczące ochrony drzew o szczególnych wartościach przyrodniczych, również tych występujących poza zwartymi kompleksami leśnymi. Choć nie została opracowana szczegółowa lista takich drzew, dokument zakłada możliwość ich identyfikacji i ochrony w ramach działań realizowanych przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje ochrony przyrody. Ochrona drzew na terenach prywatnych może być wspierana poprzez mechanizmy zachęt, jednak ich wdrożenie wymaga odrębnych regulacji i instrumentów finansowych, które wykraczają poza zakres Planu. Postulat dotyczący dofinansowania tradycyjnych drewnianych ogrodzeń jako elementu ochrony krajobrazu kulturowego wsi strefy buforowej odnosi się do zagadnień estetyki przestrzeni i zachowania lokalnego dziedzictwa architektonicznego. Plan zarządzania nie przewiduje bezpośrednich mechanizmów finansowania tego typu działań, jednak ich realizacja może być wspierana w ramach programów rozwoju obszarów wiejskich, ochrony dziedzictwa kulturowego lub estetyzacji przestrzeni publicznej, prowadzonych przez instytucje krajowe i regionalne.
1705	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochowlanki” w Czechach Orlańskich	6.3.1 Lokalna platforma wymiany informacji o działalności gospodarczej, w tym turystyki inspirowanej przyrodniczym i kulturowym dziedzictwem obszaru Puszczy Białowieskiej	103	Zapewnienie ścisłej współpracy między sektorem publicznym i prywatnym oraz innymi organizacjami zainteresowanymi rozwojem działalności gospodarczej w regionie Puszczy Białowieskiej, w tym turystyki poprzez utworzenie struktury partnerskiej (zapewnienie odpowiedniej koordynacji działań w zakresie promocji i wymiany informacji) jest działaniem słusznym, uzupełniającym obecną lukę informacyjną UWAGA: jednak plan powinien doprecyzować w jaki sposób będą wspierani i zachęcani mieszkańcy, samorządy, NGOsy, przedsiębiorcy do wzięcia udziału w tych inicjatywach czy będzie konieczna przynależność do pewnych organizacji aby działać lub korzystać z planowanych zasobów	Obecnie informacja na temat bazy turystycznej, na temat wyrobów regionalnych, na temat działań NGOśw, lokalnych twórców jest bardzo ograniczona Brak nawyku ale także brak zachęt do zrzeszania się, do działania w grupach Koordynacja i współtworzenie wymaga działań skoordynowanych przedstawiających korzyści wynikające ze współdziałania Koordynacja musi prowadzić do efektywnego gromadzenia i przekazywania kompleksowej informacji w zakresie usług, produktów lokalnych, stałych lub czasowych atrakcji dokument powinien określić wstępnie jakimi narzędziami będzie dysponował koordynator, powinno być możliwe opracowanie jednolitego oznakowania topograficznego jako elementu komunikacji wizualnej	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje działania mające na celu wzmocnienie współpracy międzysektorowej oraz rozwój działalności gospodarczej inspirowanej dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym regionu. W ramach Kierunku działań 6.3 zaplanowano utworzenie lokalnej platformy wymiany informacji, której celem jest zapewnienie ścisłej współpracy między sektorem publicznym, prywatnym oraz organizacjami społecznymi. Struktura ta ma służyć koordynacji działań promocyjnych, wymianie informacji oraz wspieraniu inicjatyw lokalnych. W ramach Działania 6.3.1 przewidziano m.in.: opracowanie zbioru dobrych praktyk w zakresie rozwoju działalności gospodarczej związanej z obiektami UNESCO, stworzenie spójnego systemu promocji działalności gospodarczej i turystyki, wdrożenie systemu zbierania informacji oraz promocji lokalnych produktów sprzyjających ochronie i promocji Obiektu. Zgłoszona potrzeba doprecyzowania mechanizmów zachęty i wsparcia dla mieszkańców, samorządów, NGO-sów oraz przedsiębiorców jest zgodna z założeniami Planu, jednak należy podkreślić, że dokument ten ma charakter ramowy. Oznacza to, że szczegółowe rozwiązania organizacyjne, w tym zasady uczestnictwa w strukturze partnerskiej, narzędzia koordynatora oraz ewentualne warunki korzystania z zasobów, zostaną określone na etapie opracowywania dokumentów wykonawczych. Plan nie przewiduje ograniczeń dotyczących uczestnictwa w działaniach rozwojowych ze względu na przynależność organizacyjną. Wręcz przeciwnie — zakłada otwartość i inkluzyjność struktur współpracy, tak aby możliwe było szerokie zaangażowanie lokalnych interesariuszy, niezależnie od ich formalnego statusu. Wskazane postulaty, takie jak opracowanie jednolitego oznakowania topograficznego czy stworzenie systemu kompleksowej informacji o usługach i produktach lokalnych, są zgodne z celami Planu i mogą zostać uwzględnione w ramach

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							realizacji Działania 5.3.2, dotyczącego opracowania ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki. Strategia ta zakłada współpracę między samorządami, organizacjami i przedsiębiorstwami sektora turystyki oraz uwzględnienie korzyści społeczno-gospodarczych wynikających z rozwoju turystyki przy jednoczesnym ograniczaniu presji na przyrodę. Dodatkowo, w ramach Kierunku działań 6.4, Plan przewiduje działania edukacyjne wspierające świadomość lokalną i zaangażowanie społeczne, m.in. poprzez włączenie tematyki ochrony dziedzictwa do programów nauczania oraz rozwój platformy e-learningowej i materiałów edukacyjnych.
1706	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochoł anki” w Czechach Orlańskich	6.4.1 Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w szkołach w rejonie Puszczy Białowieskiej	105	UWAGA: Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w całej Polsce	Programy lokalnego nauczania uzupełnione o cele ochrony światowego dziedzictwa oraz o informacje o Białowieża Forest to zdecydowanie zbyt wąskie działanie, działania takie należy uwzględnić w programach edukacyjnych na terenie całego kraju Należy zachęcać do organizowania wycieczek szkolnych i edukacyjnych w Obszarze Białowieża Forest, co będzie skutkowało zwiększeniem świadomości w zakresie ochrony środowiska i klimatu	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje działania edukacyjne ukierunkowane na zwiększenie świadomości społecznej w zakresie ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem Białowieża Forest. W ramach Kierunku działań 6.4 zaplanowano uwzględnienie tematyki ochrony światowego dziedzictwa w programach nauczania w szkołach zlokalizowanych w rejonie Puszczy Białowieskiej. Działania te obejmują m.in. współpracę z Podlaskim Kuratorium Oświaty i Ministerstwem właściwym ds. edukacji, opracowanie materiałów dydaktycznych oraz rozwój platformy e-learningowej. Jednocześnie, w ramach Kierunku działań 7.1, Plan zakłada opracowanie kompleksowej strategii edukacji przyrodniczej i kulturowej, której celem jest dotarcie do szerokiego grona odbiorców, w tym placówek edukacyjnych spoza regionu. Działanie 7.1.1 przewiduje utworzenie sieci współpracy edukatorów, opracowanie materiałów edukacyjnych oraz wdrożenie platformy e-learningowej jako ogólnodostępnego narzędzia edukacyjnego. Wskazane działania mają charakter ponadregionalny i mogą być wykorzystywane w placówkach edukacyjnych na terenie całego kraju. Postulat rozszerzenia zakresu edukacji o Białowieża Forest na poziomie ogólnopolskim jest zgodny z celami Planu i może być realizowany poprzez współpracę z Ministerstwem Edukacji i Nauki oraz instytucjami zajmującymi się edukacją ekologiczną i dziedzictwem kulturowym. Włączenie placówek edukacyjnych do Sieci Szkół Stowarzyszonych UNESCO, przewidziane w Planie, stanowi dodatkowy mechanizm upowszechniania wiedzy o Obiekcie w skali krajowej. Organizacja wycieczek szkolnych i edukacyjnych do Puszczy Białowieskiej, jako forma edukacji pozaformalnej, wpisuje się w koncepcję działań wspierających rozwój świadomości ekologicznej i klimatycznej. Tego rodzaju inicjatywy mogą być wspierane w ramach strategii edukacyjnej oraz działań realizowanych przez Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest.
1707	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochoł anki” w	7.3.2 Utworzenie i utrzymanie ścieżki edukacyjnej poświęconej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości	111	UWAGA: Zamiast ścieżki edukacyjnej powinno być ścieżek edukacyjnych w obszarze Białowieża Forest UWAGA: Obszar Strefy Buforowej nie powinien być tylko Beneficjentem ale także współorganizatorem takich działań,	rezerwaty i siedliska ochronne mogące być elementami ścieżek edukacyjnych występują na całym obszarze Obiektu w tym w strefie Buforowej	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje utworzenie ścieżki edukacyjnej poświęconej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW) Obiektu, zgodnie z zapisami Działania 7.3.2. Celem tego działania jest prezentacja kryteriów wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz upowszechnienie wiedzy o wartościach

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1709	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochowlanki” w Czechach Orlańskich	Kierunek działań 8.1. Kreowanie i zarządzanie marką terytorialną Obiektu Białowieża Forest, w tym opracowanie i skuteczne wdrożenie identyfikacji wizualnej obszaru Puszczy Białowieskie	113	Propozycja zmiany: - Wprowadzenie równoważnych działań promocyjnych dla wszystkich gmin Puszczy Białowieskiej, z uwzględnieniem Dubicz Cerkiewnych. - o Opracowanie spójnej strategii marketingowej w ramach Programu „Białowieża Forest”, obejmującej mniejsze gminy, które obecnie są niedostrzegane. - o Utworzenie wspólnej platformy informacyjno-promocyjnej z wyodrębnionymi działami dla poszczególnych gmin.	Gmina Dubicze Cerkiewne posiada znaczący potencjał turystyczny i kulturowy – na jej terenie znajdują się zabytkowe cerkwie, miejsca pamięci, bogata tradycja folklorystyczna, a także atrakcyjne szlaki przyrodnicze w bezpośrednim sąsiedztwie Puszczy Białowieskiej. Jednak w oficjalnych materiałach promocyjnych oraz programach rozwoju turystyki regionu dominują działania skupione wokół Białowieży. Brak równowagi w promocji prowadzi do marginalizacji mniejszych gmin, mimo że mogą one stanowić uzupełniającą i wartościową ofertę dla turystów poszukujących autentycznego kontaktu z lokalną kulturą i mniej zatłoczonych miejsc. Niedostateczna widoczność Dubicz w krajowych i międzynarodowych kampaniach promocyjnych ogranicza szanse na rozwój lokalnej przedsiębiorczości, w tym agroturystyki, rzemiosła oraz sprzedaży produktów tradycyjnych. Promocja gminy Dubicze Cerkiewne jest niewystarczająca w stosunku do działań prowadzonych na rzecz Białowieży. Skutkuje to utrwalaniem nierówności w postrzeganiu regionu – Białowieża pozostaje rozpoznawalną marką turystyczną, podczas gdy Dubicze, mimo porównywalnych walorów przyrodniczych i kulturowych, pozostają w cieniu. Konsekwencje: - Mniejszy napływ turystów i brak korzyści gospodarczych dla lokalnych mieszkańców. - Niewykorzystanie potencjału kulturowego (cerkwie, tradycje pogranicza, folklor). - Zwiększanie różnic rozwojowych między gminami sąsiednimi. Podjęcie działań wyrównawczych w obszarze promocji przyczyniłoby się do: •lepszego zrównoważenia ruchu turystycznego na całym obszarze Puszczy Białowieskiej, •wzmocnienia dochodów lokalnych społeczności, •zachowania i odtworzenia unikalnych tradycji kulturowych pogranicza.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia potrzebę prowadzenia działań promocyjnych i identyfikacyjnych dla całego regionu, zgodnie z zapisami Działania 8.1.1, które przewiduje opracowanie spójnej identyfikacji wizualnej dla Obiektu jako całości. Celem tych działań jest wzmocnienie rozpoznawalności regionu, promocja jego walorów przyrodniczych i kulturowych oraz zapewnienie jednolitego standardu komunikacji wizualnej. Zgłoszony postulat dotyczący równoważnego uwzględnienia wszystkich gmin Puszczy Białowieskiej, w tym Dubicz Cerkiewnych, jest zgodny z założeniami Planu, który zakłada współpracę ponadgminną oraz wspólne wypracowanie rozwiązań promocyjnych z udziałem społeczności lokalnych. Gmina Dubicze Cerkiewne, jako jeden z podmiotów współpracujących wskazanych w Planie, posiada pełne prawo do uczestnictwa w działaniach promocyjnych i rozwojowych, a jej potencjał kulturowy i turystyczny może stanowić istotne uzupełnienie oferty regionu. Wskazana potrzeba opracowania spójnej strategii marketingowej oraz wspólnej platformy informacyjno-promocyjnej z wyodrębnionymi działami dla poszczególnych gmin może zostać uwzględniona na etapie wdrażania Planu, w szczególności w ramach działań związanych z promocją Obiektu i rozwojem turystyki. Takie rozwiązanie sprzyja równoważeniu ruchu turystycznego, wspiera lokalną przedsiębiorczość oraz umożliwia zachowanie i rozwój unikalnych tradycji kulturowych pogranicza. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1710	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochowlanki” w Czechach Orlańskich	6. Instrumenty zarządzania	124	UWAGA: W zarządzaniu Obiektem pominięto przedstawicieli Gmin Strefy Buforowej	Strefa Buforowa, już z racji swojej definicji powinna być uwzględniona we współzarządzaniu, albowiem wg definicji jest to obszar przyczyniający się do ochrony, zachowania, zarządzania, integralności, autentyczności i trwałości Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości obiektu.	Uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia potrzebę współpracy między różnymi szczeblami administracyjnymi oraz podmiotami lokalnymi, w tym gminami położonymi w strefie buforowej. Zgodnie z doprecyzowanym zapisem dotyczącym Rady Naukowo-Społecznej Obiektu Białowieża Forest, w jej skład wchodzi m.in. przedstawiciele gmin: Białowieża, Hajnówka, Narewka, Narew,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					W strefie buforowej istnieją rezerваты przyrody, cenne siedliska przyrodnicze Ma udział w utrzymaniu korytarzy ekologicznych dla zwierząt, obecnie bardzo okrojonych w związku z postawieniem zapory na granicy polsko-białoruskiej Tworzy bazę noclegowa dla turystów		Dubicze Cerkiewne oraz Burmistrz miasta Hajnówka. Tym samym gminy strefy buforowej zostały formalnie uwzględnione w strukturze doradczej wspierającej zarządzanie Obiektem.
1711	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochowlanki” w Czechach Orlańskich	Rozdział 6 – Instrumenty zarządzania	124-138	Dokument szczegółowo opisuje system koordynacji działań (Pełnomocnik, Rada Naukowo-Społeczna, Komitet Sterujący). Brakuje jednak wyraźnego uwzględnienia instytucji pomocy społecznej i rynku pracy. Uwaga: należy rozszerzyć skład Rady Naukowo-Społecznej o przedstawicieli instytucji społecznych (np. PCPR, OPS, powiatowego urzędu pracy).	Społeczność lokalna w rozdziale 2.1.6 („Społeczność lokalna”, s. ok. 30) jest wskazana jako kluczowy interesariusz. Skoro plan ma wspierać rozwój zrównoważony, to decyzje powinny uwzględniać nie tylko kwestie środowiskowe, ale i społeczne.	Nie uwzględniono	Zgłoszony postulat dotyczący rozszerzenia składu Rady o przedstawicieli instytucji pomocy społecznej i rynku pracy, takich jak powiatowe centra pomocy rodzinie (PCPR), ośrodki pomocy społecznej (OPS) czy powiatowe urzędy pracy, odnosi się do aspektów społecznych rozwoju regionu. Należy jednak podkreślić, że Plan zarządzania nie jest dokumentem społecznym, lecz dokumentem strategicznym o charakterze przyrodniczym, którego głównym celem jest ochrona i zachowanie WUW Obiektu zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Choć społeczność lokalna została wskazana w Planie jako interesariusz, a rozwój zrównoważony uwzględnia komponent społeczny, to zakres dokumentu nie obejmuje bezpośrednio polityki społecznej ani rynku pracy.
1712	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochowlanki” w Czechach Orlańskich	6. Instrumenty zarządzania	125	UWAGA: Proponowany skład Komitetu Sterującego nie zapewnia ochrony zasobów przyrodniczych i aktywizacji miejscowej ludności w ochronę dziedzictwa narodowego Proponowany w dokumencie skład Komitetu Sterującego: • Pełnomocnik ds. zarządzania Obiektem Białowieża Forest (dalej Pełnomocnik), • Dyrektor Białowieskiego Parku Narodowego, • Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Białymstoku, • Dyrektor Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, • Dyrektor Departamentu Ochrony Przyrody MKiŚ, • Dyrektor Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa MKiŚ, • Przedstawiciel Polskiego Komitetu ds. UNESCO.	W Komitecie Sterującym brak bezpośredniego udziału lokalnych samorządów i delegatów / obserwatorów ze strony lokalnej ludności Bezpośredni udział w zarządzaniu przypada w udziale m.in. Dyrektorowi Lasów Państwowych w Białymstoku i Dyrektorowi Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa, których działania trudno jak do tej pory uznać za jednoznacznie przyczyniające się do ochrony środowiska i zasobów naturalnych, wydaje się, że ich działalność biznesowa w znaczącym stopniu zaburza właściwą ocenę celu powstania Obiektu Brak w proponowanym składzie władz osób zainteresowanych lokalną ludnością i jej rozwojem W jaki sposób zatem rozwijać i aktywizować partycypację mieszkańców kiedy w obszarze zarządczym nie mają swojej reprezentacji Z racji obecności wojska na terenach Obiektu do współudziału w dyskusjach należy zaprosić przedstawicieli MON, aby czuli się odpowiedzialni i świadomi swoich wpływów na zmiany środowiska i ekosystemów związane z działalnością wojska na terenach Obiektu, aby ich działania nie pozostawały bytem równoległym, niepodlegającym wpływom i decyzjom Komitetu Sterującego, aby także współuczestniczyli materialnie w działaniach na rzecz ochrony Obiektu	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje utworzenie Komitetu Sterującego, który pełni funkcję zespołu konsultacyjno-doradczego, powoływanego przez Ministra właściwego ds. środowiska po zatwierdzeniu Planu. Zgodnie z doprecyzowanym zapisem, w skład Komitetu wchodzi przedstawiciele instytucji odpowiedzialnych za ochronę przyrody, zarządzanie Obiektem, naukę, dziedzictwo kulturowe oraz organizacje pozarządowe — zarówno krajowe, jak i lokalne. Uwzględniono również przedstawicieli samorządu powiatowego oraz reprezentantów służb mundurowych, w tym Straży Granicznej i Wojska Polskiego. Zgłoszony postulat dotyczący braku bezpośredniego udziału przedstawicieli lokalnych samorządów gminnych oraz delegatów społeczności lokalnej w Komitecie Sterującym został częściowo uwzględniony poprzez obecność Rady Naukowo-Społecznej, której skład obejmuje m.in. wójtów i burmistrzów gmin regionu Puszczy Białowieskiej, w tym gmin strefy buforowej. Rada ta współpracuje z Komitecie Sterującym i pełni funkcję doradczą, umożliwiając wyrażanie stanowisk lokalnych społeczności w procesie wdrażania Planu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1713	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochowlanki” w Czechach Orlańskich	Rozdział 6.3 – Instrumenty finansowe	131-132	Obecnie źródła finansowania ograniczają się do BPN, Lasów Państwowych, NFOŚiGW i funduszy UE dla ochrony środowiska. Uwaga: należy dodać fundusze społeczne i rozwojowe (EFS+, Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, Interreg).	Ograniczenia wycinki powodują koszty społeczne (bezrobocie, migracje), co wymaga wsparcia ze źródeł „społecznych”, a nie tylko „ekologicznych”. Ponadto starzejące społeczeństwo Puszczy wymaga wsparcia przy wykorzystaniu narzędzi pomocy społecznej i zdrowia	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża koncentruje się na ochronie jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW), zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument ma charakter przyrodniczy i strategiczny, a jego głównym celem jest zapewnienie trwałości procesów ekologicznych oraz zachowanie integralności Obiektu. Wskazane kwestie społeczne, choć istotne dla zrównoważonego rozwoju regionu, wykraczają poza bezpośredni zakres Planu i mogą być szczegółowo rozwijane w dokumentach komplementarnych, takich jak lokalne strategie rozwoju społecznego czy programy rewitalizacji. W Planie wskazano potencjalne źródła finansowania, obejmujące środki zarządców Obiektu — Białowieckiego Parku Narodowego oraz PGL Lasy Państwowe — a także krajowe i europejskie fundusze pozostające w dyspozycji Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku. Przewidziano również utworzenie funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest, którego szacunkowe nakłady do roku 2035 wyniosą około 9,5 mln złotych. Dodatkowo zaplanowano inwestycję w rozwój infrastruktury edukacyjnej w postaci Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, której koszt oszacowano na około 4 mln zł. W Planie wskazano, że lista potencjalnych źródeł finansowania (tab. 8) ma charakter otwarty, co oznacza możliwość jej rozszerzenia w przyszłości, w zależności od dostępnych programów i konkursów. Wdrażanie Planu będzie wymagało bieżącej weryfikacji dostępnych instrumentów finansowych, zarówno ekologicznych, jak i społecznych, w celu zapewnienia kompleksowego wsparcia dla regionu. Zgłoszone uwagi dotyczące kosztów społecznych wynikających z ograniczeń gospodarki leśnej oraz starzejącej się struktury demograficznej regionu są istotne i powinny być uwzględniane w ramach polityk społecznych i regionalnych, prowadzonych przez właściwe instytucje. Plan zarządzania może stanowić punkt odniesienia dla projektów integrujących cele środowiskowe z działaniami społecznymi, jednak ich realizacja wymaga współpracy międzysektorowej oraz wykorzystania odpowiednich narzędzi polityki publicznej.
1714	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochowlanki” w Czechach Orlańskich	6.3 Instrumenty finansowe	131	Brak wskazania konkretnych kwot z poszczególnych źródeł finansowania oraz brak przypisania odpowiedzialności instytucjonalnej i harmonogramu wdrażania poszczególnych instrumentów zarządzania.	Dokument zawiera ogólne zapisy dotyczące narzędzi zarządzania, ale nie precyzuje: jaka instytucja odpowiada za realizację poszczególnych działań, z jakiego źródła (np. fundusze unijne, budżet państwa, budżet gminny) będą one finansowane, w jakim czasie i w jakich etapach będą wdrażane.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża zawiera zestaw działań, dla których wskazano podmioty odpowiedzialne za realizację, orientacyjne terminy wdrażania oraz potencjalne źródła finansowania. Informacje te zostały przedstawione w układzie tabelarycznym, co umożliwia identyfikację instytucji wiodących dla poszczególnych działań oraz określenie ram czasowych ich realizacji. Zgłoszony postulat dotyczący braku wskazania konkretnych kwot z poszczególnych źródeł finansowania oraz szczegółowego harmonogramu wdrażania instrumentów zarządzania odnosi się do poziomu szczegółowości, który wykracza poza zakres dokumentu ramowego. Plan zarządzania, jako dokument strategiczny, nie jest instrumentem finansowym jego celem jest wyznaczenie kierunków działań i wskazanie mechanizmów ich realizacji. Szczegółowe budżety, harmonogramy oraz przypisanie środków finansowych do konkretnych działań będą opracowywane na etapie przygotowywania projektów wykonawczych i wdrożeniowych, zgodnie z zasadami planowania inwestycyjnego i projektowego.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1715	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochołanki” w Czechach Orlańskich	7.2 Nadzór nad wdrażaniem Planu	140	Brak ram czasowych w harmonogramie Harmonogram nie zawiera szczegółowych ram czasowych dla realizacji poszczególnych celów i działań	Przedstawiony harmonogram ma charakter ogólny i nie pozwala na realną ocenę wykonalności planu. Brak określenia terminów rozpoczęcia i zakończenia działań oraz brak wskazania etapów pośrednich powoduje ryzyko opóźnień i utrudnia monitorowanie postępów. W dokumentach tej rangi powinien znaleźć się precyzyjny harmonogram obejmujący: - daty rozpoczęcia i zakończenia poszczególnych działań, - kamienie milowe (etapy pośrednie), - powiązanie z przypisaniem odpowiedzialności instytucjonalnej. Doprecyzowanie harmonogramu zwiększy transparentność i umożliwi lepszą kontrolę realizacji projektu. Podstawa prawna konieczności wstawiania ram czasowych , etapów Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. 2006 nr 227 poz. 1658, z późn. zm.) Art. 15 ust. 1 pkt 5: strategię rozwoju powinny określać „czas realizacji celów i działań oraz sposób monitorowania i oceny”. Oznacza to obowiązek prezentowania ram czasowych i etapów wdrażania. 2. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2001 nr 62 poz. 627, z późn. zm.) Art. 14 ust. 1: programy ochrony środowiska muszą zawierać cele ekologiczne, zadania oraz harmonogram ich realizacji. W przypadku Puszczy Białowieskiej, jako obiektu światowego dziedzictwa, dokumenty strategiczne podlegają tym wymogom. 3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717, z późn. zm.) Art. 10 ust. 2 pkt 9: w studiach i planach zagospodarowania określa się etapy realizacji polityki przestrzennej. UNESCO – Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (2021, §108–111) Plany zarządzania obiektami światowego dziedzictwa powinny zawierać timeframes, action plans and monitoring indicators. Komisja Europejska – wytyczne dotyczące programów operacyjnych UE Każdy program finansowany ze środków UE	Wyjaśniono	Zgłoszony postulat dotyczący braku szczegółowych ram czasowych, kamieni milowych oraz przypisania instytucjonalnej odpowiedzialności dla każdego działania nie uwzględnia faktu, że Plan zarządzania nie jest dokumentem inwestycyjnym ani programem operacyjnym, lecz dokumentem ramowym, który wymaga uszczegółowienia w kolejnych etapach wdrażania. Szczegółowe harmonogramy, budżety oraz przypisanie konkretnych źródeł finansowania będą opracowywane w ramach projektów wykonawczych i wdrożeniowych, zgodnie z zasadami planowania strategicznego. W Planie wskazano, że pierwszy rok po jego przyjęciu zostanie poświęcony na stworzenie struktury organizacyjnej oraz zasad zbierania danych (np. działanie 1.3.1). Pierwszy raport ewaluacyjny ma powstać po trzech latach, a kolejne raporty będą opracowywane co trzy lata, zgodnie z systemem monitorowania i ewaluacji opisanym w rozdziale 6.1. Wskaźniki ewaluacyjne przypisano do celów zarządzania i konkretnych działań (tab. 11), z rozróżnieniem działań jednorazowych i ciągłych. Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa krajowego (m.in. ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, ustawą Prawo ochrony środowiska oraz ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym), dokumenty strategiczne powinny zawierać ramy czasowe realizacji celów. Plan zarządzania spełnia te wymogi w zakresie, który jest właściwy dla jego charakteru — jako dokumentu ramowego, który nie zastępuje programów operacyjnych, lecz stanowi ich punkt odniesienia. Wskazane w Planie terminy realizacji, podmioty odpowiedzialne oraz system ewaluacji umożliwiają monitorowanie postępów i dostosowywanie działań w odpowiedzi na zmieniające się warunki.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					musi zawierać harmonogram realizacji i ramy czasowe (związane z tzw. „kamieniami milowymi”). Podsumowanie: Zarówno prawo krajowe, jak i standardy UNESCO oraz UE wymagają, aby dokumenty strategiczne i programowe zawierały ramy czasowe realizacji poszczególnych celów. Brak takich zapisów oznacza niezgodność z ustawą o polityce rozwoju oraz z wytycznymi UNESCO		
1716	Koło Gospodyń Wiejskich „Czochowlanki” w Czechach Orlańskich	Rozdział 7 – Monitoring	139-146	Monitoring dotyczy głównie stanu przyrody i realizacji celów ochronnych. Uwaga: należy wprowadzić wskaźniki społeczne – np. liczba miejsc pracy w sektorze turystyki i usług, dostępność usług społecznych, wskaźnik migracji mieszkańców.	Zgodnie z ideą zarządzania adaptacyjnego (rozdz. 1.2, s. 13–14), monitoring ma obejmować wszystkie istotne czynniki dla wartości obiektu – a społeczność lokalna jest kluczowym elementem tej integralności.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska koncentruje się na ochronie jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW), zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument ten ma charakter przyrodniczy i nie stanowi programu społecznego, co oznacza, że jego głównym celem jest zachowanie integralności procesów ekologicznych, a nie bezpośrednie kształtowanie polityki społecznej czy rynku pracy. Zgłoszony postulat dotyczący wprowadzenia wskaźników społecznych, takich jak liczba miejsc pracy w sektorze turystyki, dostępność usług społecznych czy wskaźnik migracji, odnosi się do aspektów rozwoju społecznego, które mogą być uwzględniane w dokumentach komplementarnych, takich jak lokalne strategie rozwoju, programy rewitalizacji czy plany operacyjne gmin. W odpowiedzi na zidentyfikowaną barierę, jaką jest brak spójnego programu monitorowania (rozdz. 3.2), Plan przewiduje wdrożenie działania 1.3.1, którego celem jest opracowanie i realizacja programu monitoringu dla Obiektu „Białowieża Forest”. Program ten ma uwzględniać m.in. zmiany klimatu, presję turystyczną, migrację gatunkową oraz fragmentację siedlisk. Monitoring presji turystycznej obejmuje m.in. szacowanie liczby odwiedzających oraz identyfikację obszarów o zwiększonym natężeniu ruchu, co może pośrednio wskazywać na wpływ turystyki na lokalną gospodarkę.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1717	Osoba prywatna	Rozdział: V. Instrumenty zarządzania / interesariusze	17	- Brak mieszkańców jako interesariuszy - W dokumencie zastosowano niejasne pojęcie „interesariusze uśpieni” oraz wskazano szczegółowo wybrane instytucje i stowarzyszenia.	Mieszkańcy są najbliższymi obiektu światowego dziedzictwa i to oni ponoszą codzienne konsekwencje ograniczeń, regulacji oraz polityk związanych z ochroną Puszczy Białowieskiej. Brak ich uwzględnienia wprost w katalogu interesariuszy marginalizuje głos społeczności lokalnych, a także osłabia społeczną legitymizację całego dokumentu. Ich formalne włączenie zwiększyłoby poczucie współodpowiedzialności oraz akceptację dla podejmowanych działań ochronnych. Ważny dokument o randze krajowej, dotyczący zarządzania obiektem światowego dziedzictwa UNESCO, powinien operować jasną, neutralną i precyzyjną terminologią. Pojęcie „uśpieni interesariusze” jest nieczytelne i nie posiada umocowania w standardach planowania strategicznego. Ponadto selektywne wskazanie poszczególnych stowarzyszeń i instytucji może być odebrane jako przejaw braku bezstronności. Zamiast tego należy przyjąć ogólne kategorie interesariuszy (np. samorządy lokalne, organizacje pozarządowe, instytucje naukowe, społeczności lokalne), co zapewni przejrzystość i równość w traktowaniu wszystkich	Wyjaśniono	Zawarta w projekcie Planu Zarządzania Tabela 1. Mapa Interesariuszy Planu nie powinna być postrzegana w oderwaniu od całości treści podrozdziału 4.3 Interesariusze ponieważ stanowi jedynie jego część. Tekst tego podrozdziału zawiera m.in. poniższe stwierdzenia, których celem było wskazanie, że mieszkańcy gmin Puszczy Białowieskiej będą aktywnie angażowani w realizację Planu, podobnie jak byli włączeni w kształtowanie projektu Planu (patrz: załącznik nr 3 do projektu Planu – Wykaz warsztatów). Należy pamiętać, iż Plan zarządzania jest dokumentem otwartym, pełniącym rolę narzędzia do zarządzania Obiektem. Jego realizacja oprócz dokumentów wskazanych w rozdziale 6.2 odbywa się na poziomie lokalnym przez Zarządców Obiektu tj. Dyrektora Białowieskiego Parku Narodowego oraz Nadleśniczych Nadleśnictw Hajnówka, Białowieża i Browsk, jak i przy aktywnym zaangażowaniu społeczności, zwłaszcza mieszkańców gmin Puszczy Białowieskiej.” Pojęcie „interesariuszy uśpionych” oznacza grupy, które nie są zainteresowane danym procesem, dopóki nie dotknie on kluczowych dla nich kwestii (por. Nowakowska, Aleksandra; Legutko-Kobus, Paulina; Walczak, Bartosz M. Od rehabilitacji do włączenia społecznego - współczesne ujęcie procesów rewitalizacji, Polska Akademia Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa. 2019, s. 36). Istotnie nie ma on umocowania w ustawodawstwie dot. planowania strategicznego, ale nie ma on charakteru oceniającego. Struktura zarządzania Obiektem została opisana w rozdziale 6.1 oraz zilustrowana na rys. 9. Przewidziano powołanie Rady Naukowo-Społecznej, w skład której będą wychodzili m.in. przedstawiciele społeczności lokalnej. Za ich pośrednictwem o podejmowanych działaniach powinna być informowana również społeczność lokalna. W rozdziale 7.2. opisano sposób nadzoru nad wdrażaniem Planu. Wskazano, iż pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania i realizacji założeń Planu powinien powstać po 3 latach od jego przyjęcia. W kolejnych latach raporty powinny być opracowywane co 3 lata. Pełnomocnik będzie je przedkładał Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii raporty będą upowszechniane. Istotnym elementem będzie zapewnienie jak najszerzego upowszechniania wyników ewaluacji oraz umożliwienie dyskusji z różnymi grupami interesariuszy na temat ewentualnych zmian w Planie wynikających z monitoringu, ewaluacji czy innych okoliczności.
1718	Osoba prywatna	2.1. 6 Społeczność lokalna	30	Należy uzupełnić charakterystykę społeczności lokalnej o szczegółową analizę trendu starzenia się ludności oraz wynikające z tego potrzeby usług zdrowotnych i opiekuńczych, jak także o problem rosnącego bezrobocia w wyniku likwidacji zakładów wycinki i obroki drzewnej	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniża skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	Wyjaśniono	Zagadnienia starzenia się ludności oraz dostępu do usług zdrowotnych i opiekuńczych, a także rynku pracy, wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem z dziedziny demografii czy polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1719	Osoba prywatna	Aktywność gospodarcza i Programowanie rozwoju	32-34	Zatrudnienie po ograniczeniu wycinki. Część mieszkańców utraciła lub obawia się utraty pracy w sektorze leśnym. Powinno być: zaprogramowane wsparcie dla mieszkańców w postaci szkoleń, dotacji i mikro kredytów na działalność w ekoturystyce, rzemiośle i usługach okołoturystycznych.	Brak alternatywnych miejsc pracy może prowadzić do wyludnienia gminy; dywersyfikacja źródeł dochodu i zwiększy akceptację dla działań ochronnych. Propozycja rozdziału: Przeciwdziałanie bezrobociu w związku z ograniczeniem wycinki 1. Wprowadzenie Wprowadzenie ograniczeń w gospodarce leśnej na terenie Puszczy Białowieskiej, wynikających z wymogów ochrony dziedzictwa UNESCO, spowodowało zmniejszenie zatrudnienia w sektorze drzewnym i usługach związanych z pozyskaniem drewna. Problem ten szczególnie dotyczy mieszkańców gmin puszczańskich, w których tradycyjnie praca w lesie stanowiła główne źródło utrzymania. Konieczne jest więc podjęcie działań kompensujących, które pozwolą przekierować lokalny potencjał gospodarczy w stronę nowych form aktywności zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju. 2. Diagnoza problemu • Redukcja miejsc pracy w zakładach usług leśnych, tartakach i transporcie drewna. • Ryzyko wzrostu bezrobocia długotrwałego i migracji młodych mieszkańców poza region. • Konieczność znalezienia alternatywnych źródeł dochodu, które są spójne z ochroną przyrody. 3. Kierunki działań na rzecz przeciwdziałania bezrobociu a) Rozwój turystyki przyrodniczej i kulturowej • Szkolenia i wsparcie dla byłych pracowników sektora leśnego w zakresie przewodnictwa, obsługi ruchu turystycznego i usług gastronomiczno-noclegowych. • Rozwój lokalnych szlaków turystycznych i infrastruktury rowerowej. • Tworzenie marek lokalnych produktów (żywność tradycyjna, rękodzieło, wyroby regionalne). b) Nowe miejsca pracy w ochronie przyrody i edukacji ekologicznej • Zatrudnianie mieszkańców w programach monitoringu i renaturyzacji ekosystemów. • Programy prac interwencyjnych związanych z utrzymaniem infrastruktury turystycznej i edukacyjnej. • Rozwój sektora edukacji przyrodniczej – np. jako instruktorzy w centrach	Wyjaśniono	Zagadnienia rynku pracy wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla. Plan nie ingeruje w struktury zatrudnienia w Lasach Państwowych, jednak przewiduje realizację wielu działań z zakresu monitoringu, utrzymania, edukacji i promocji Obiektu przez leśników, co wskazuje na ich dalsze zaangażowanie zawodowe. Szczegółowe rozwiązania wspierające lokalne społeczności powinny być opracowywane w dokumentach sektorowych i wdrażane przez właściwe instytucje publiczne.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					edukacyjnych, przewodnicy dla grup szkolnych. c) Dywersyfikacja gospodarki lokalnej • Wsparcie dla przedsiębiorczości w obszarach: zielona energia, agroturystyka, usługi opiekuńcze i społeczne. • Rozwój rolnictwa ekologicznego i krótkich łańcuchów dostaw (lokalne targi, sprzedaż bezpośrednia). • Programy dotacyjne i mikro kredyty dla małych firm i start-upów związanych z regionem. 4. Współpraca i finansowanie • Koordynacja działań przez samorządy gminne, we współpracy z powiatem hajnowskim oraz organizacjami pozarządowymi. • Wykorzystanie funduszy UE (np. Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, EFS+, LIFE, Interreg) oraz środków krajowych (NFOŚiGW, programy rynku pracy). • Powołanie lokalnego partnerstwa na rzecz zatrudnienia, obejmującego administrację, przedsiębiorców i organizacje społeczne. 5. Rekomendacje i cele szczegółowe 1. Ograniczenie wzrostu bezrobocia poprzez stworzenie alternatywnych miejsc pracy zgodnych z ochroną dziedzictwa. 2. Wsparcie mieszkańców w procesie przekwalifikowania (szkolenia, doradztwo zawodowe). 3. Zwiększenie atrakcyjności gospodarczej regionu dzięki rozwojowi turystyki, przedsiębiorczości lokalnej i rolnictwa ekologicznego. 4. Zabezpieczenie finansowania działań aktywizujących z funduszy unijnych i krajowych.		
1720	Osoba prywatna	Ingerencja i zakłócenia powodowane obecnością człowieka i Kryzys migracyjny	53	• Wprowadzenie jednolitych i jasnych procedur usuwania odpadów we wszystkich strefach — w szczególności tam, gdzie występują migracyjne trasy i prowadzone są działania wojskowe i straży granicznej, a także roboty leśne i drogowe. • Powstanie funduszu dedykowanego sprzątnięciu • obozowisk oraz innych źródeł śmieci (częściowo na bazie subwencji ekologicznej, obecnej w regionie. • Wprowadzenie systemu kar i mandatów dla odpowiedzialnych podmiotów (wojsko, służby terenowe, osoby prywatne). • Wdrożenie monitoringu i regularne raportowanie działań porządkowych.	W Planie nie ma szczegółowego opisu problemu odpadów pozostawianych przez różne grupy (wojsko, służby drogowe, migrantów), mimo że temat uciążliwości śmieci został tylko częściowo poruszony (np. żywność przy zaporze). Brakuje informacji o odpadach takich jak drut żyłkowy, materiały budowlane, plastikowe śmieci, gumowe obuwie, sprzęt elektroniczny i leki pozostawione przez migrantów, które zagrażają ekosystemowi i bezpieczeństwu.	Wyjaśniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego i nie zawiera szczegółowych procedur dotyczących gospodarki odpadami. Kwestie związane z usuwaniem śmieci, w tym odpadów pozostawianych przez służby, migrantów czy w trakcie prac terenowych, powinny być uregulowane w dokumentach wykonawczych oraz przez właściwe instytucje odpowiedzialne za utrzymanie porządku i bezpieczeństwa. Jednocześnie Plan wskazuje na potrzebę monitorowania wpływu infrastruktury granicznej na Obiekt, co obejmuje również kwestie związane z zanieczyszczeniem środowiska. Szczegółowe rozwiązania, takie jak fundusze porządkowe, systemy kar czy raportowanie działań, wymagają odrębnych regulacji i współpracy międzyinstytucjonalnej, w tym z samorządami, służbami mundurowymi i zarządcami terenu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1721	Osoba prywatna	Nieuprawnione korzystanie z zasobów (woda)	53	Odzyskanie naturalnego przebiegu cieków, jak Policzna, poprzez przywrócenie dawnych meandrów. Dokumentowanie i realizacja eksperckiego planu renaturyzacji — krok po kroku. Zakaz odmulania, prostowania kanałów oraz rozbierania tam zastoin bobrowych.	Plan przewiduje działania związane z gospodarką wodną i zbiornikami retencyjnymi, ale nie zawiera strategicznej analizy renaturyzacyjnej ekosystemów wodnych strefy buforowej. Naturalne korytarze wodne i ich rewitalizacja mogłyby pozytywnie wpłynąć na cały ekologiczny system Puszczy.	Wyjaśniono	Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie zawiera szczegółowej analizy renaturyzacyjnej ekosystemów wodnych ani konkretnych scenariuszy przywracania dawnych meandrów cieków wodnych. Działania takie, choć istotne z punktu widzenia ochrony przyrody, powinny być opracowywane w dokumentach wykonawczych i projektach specjalistycznych, z udziałem ekspertów hydrologii, ekologii i gospodarki wodnej. Jednocześnie Plan przewiduje kierunki działań związane z gospodarką wodną, w tym retencją i ochroną zasobów wodnych, które mogą stanowić podstawę do dalszych prac renaturyzacyjnych. Szczegółowe rozwiązania, takie jak zakaz odmulania czy ochrona tam bobrowych, wymagają odrębnych regulacji i decyzji administracyjnych, zgodnych z obowiązującym prawem ochrony środowiska.
1722	Osoba prywatna	Rozwój zabudowy w strefie buforowej	53	Proponujemy całkowity zakaz inwestycji uciążliwych na terenie buforowej takich jak fermy trzody chlewnej, drobiowe, lakiernie i wszystkie inne, które zmieniają krajobraz, produkują szkodliwe odpady, hałas, odór. Proponujemy także nadzór Białowieża Forest nad inwestycjami typu farmy fotowoltaiczne oraz decyzjami RDOŚ Białystok, którego decyzje są co najmniej kontrowersyjne.	Przykładem dziwnych decyzji była próba postawienia farmy fotowoltaicznej między Długim Brodem a Witowem na terenie obszaru chronionego krajobrazu. Inwestorem była fima spoza regionu, działkę udostępniała właścicielka, która mieszka w innej miejscowości. Pomimo protestów wójta i większości mieszkańców (w tym 4 biologów, którzy mieszkają we wsi), przesłania dowodów w postaci zdjęć z przebywania na tym terenie rzadkich gatunków zwierząt, RDOŚ był skłonny przychylić się do wniosku inwestora, który twierdził, że na terenie znajdują się tylko pospolite gatunki roślin i zwierząt, a postawienie paneli przyczyni się do zwiększenia bioróżnorodności, bo pod panelami ptaki będą mogły wic gniazda, a owce jeść trawę! Dzięki determinacji mieszkańców udało się na tyle przeciągnąć sprawę, aż inwestor sam zrezygnował. Warto jednak zapobiegać podobnym przypadkom w przyszłości.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga nie odnosi się do zakresu merytorycznego Planu zarządzania, który nie jest dokumentem planowania przestrzennego ani instrumentem kontroli inwestycji. Kwestie dotyczące lokalizacji inwestycji w strefie buforowej, w tym przedsięwzięć uciążliwych, podlegają kompetencjom samorządów oraz zapisom miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Plan zarządzania nie posiada uprawnień do nakładania zakazów inwestycyjnych ani nadzoru nad decyzjami administracyjnymi wydawanymi przez RDOŚ czy inne organy. Jego funkcją jest wskazanie kierunków działań służących ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu, a szczegółowe regulacje powinny być wdrażane w ramach obowiązujących procedur prawnych i planistycznych.
1723	Osoba prywatna	Zagrożenia i bariery Rozprzestrzenianie się gatunków Obcych.	54	Wsparcie (także finansowe i edukacyjne) dla gmin i mieszkańców strefy buforowej np. w kwestii koszenia i spalania nasion rozprzestrzeniających się gatunków inwazyjnych takich jak nawłóć Solidago spp.	Nawłóć powoduje zmianę naturalnego krajobrazu łąk i ogródków przydomowych w strefie buforowych. Zmniejsza bioróżnorodność, zmienia skład gleby, zabiera teren dla innych gatunków, w tym roślin zapewniających produkcję pyłku i nektaru dla dzikich pszczoł i trzmieli.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania koncentruje się na Obiekcie Światowego Dziedzictwa, tj. obszarze wskazanym we wniosku renominacyjnym z 2014 roku. Strefa buforowa znajduje się poza zakresem bezpośredniego oddziaływania Planu, dlatego kwestie wsparcia finansowego i edukacyjnego dla mieszkańców tej strefy, w tym dotyczące zwalczania gatunków inwazyjnych jak nawłóć (Solidago spp.), nie zostały w nim szczegółowo ujęte. Działania związane z kontrolą gatunków inwazyjnych oraz wsparciem lokalnych społeczności powinny być realizowane w ramach programów środowiskowych i rozwojowych prowadzonych przez samorządy, RDOŚ oraz inne instytucje publiczne, z wykorzystaniem dostępnych funduszy krajowych i unijnych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1724	Osoba prywatna	Rozdział 4 – Strategia zarządzania	60-64	Wizja i cele mówią o „rozwoju zrównoważonym gmin Puszczy” oraz „wzmacnianiu tożsamości lokalnych wspólnot”. Uwaga: należy dopisać jako cel szczegółowy: zapewnienie stabilnych warunków życia mieszkańców, w tym rozwój usług społecznych i przeciwdziałanie bezrobociu.	cele strategiczne (pkt 4.3, s. 62) odwołują się do lokalnego rozwoju, ale nie zawierają działań wprost społecznych (opieka, rynek pracy). Dodanie tego celu uzupełni brakujący komponent społeczny.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga odnosi się do kwestii społecznych, które wykraczają poza zakres merytoryczny Planu zarządzania. Dokument ten dotyczy zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO i koncentruje się na zachowaniu jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW). Kwestie związane z opieką społeczną, rynkiem pracy czy usługami publicznymi nie należą do jego kompetencji. Plan ma charakter ramowy — wskazuje ogólne kierunki działań, które powinny być uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla oraz realizowane przez właściwe instytucje publiczne i samorządy.
1725	Osoba prywatna	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniza skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	62-63	W celach należy doprecyzować, że zrównoważony rozwój obejmuje zapewnienie dostępności do usług zdrowotnych i opiekuńczych dla seniorów. w niewielkim stopniu odnosi się do potrzeb starzejącego się społeczeństwa w gminach graniczących z Puszczą Białowieską. Brak zapisów o dostępności usług publicznych i społecznych dostosowanych do seniorów. Powinno być: Wprowadzenie kompleksowego programu wsparcia dla seniorów i osób z ograniczoną mobilnością, obejmującego: 1.Mobilne punkty medyczne i rehabilitacyjne. 2.Transport publiczny dostosowany do osób starszych. 3.Rozbudowę sieci usług opiekuńczych i środowiskowych. 4.Miejsca spotkań integracyjnych i aktywizujących. 5.Programy wolontariatu międzypokoleniowego	Brak odniesienia do podstawowych usług społecznych prowadzi do ograniczenia jakości życia mieszkańców, co może pogłębiać depopulację i sprzeciw wobec ograniczeń związanych z ochroną przyrody. Na terenie regionu ma miejsce wysoki odsetek seniorów, którzy często mają ograniczony dostęp do opieki zdrowotnej, transportu i życia społecznego. Wprowadzenie rozwiązań dostosowanych do ich potrzeb zwiększy jakość życia, ograniczy wykluczenie społeczne i wzmocni lokalne więzi społeczne. Takie działania wpisują się w założenia polityki senioralnej państwa oraz w ideę zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich takich jak obszar Puszczy Białowieskiej. Ponadto zapewnienie wysokiej jakości usług społecznych sprzyja utrzymaniu lokalnej społeczności na obszarze chronionym, co przeciwdziała depopulacji i wzmacnia opiekę nad dziedzictwem kulturowym. Propozycja nowego rozdziału: Usługi społeczne na rzecz mieszkańców obszaru Puszczy Białowieskiej 1. Wprowadzenie Zarządzanie Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska powinno obejmować nie tylko ochronę przyrody i rozwój turystyki, lecz także troskę o jakość życia społeczności lokalnej. Szczególnie istotne są działania w zakresie usług społecznych, które odpowiadają na wyzwania demograficzne regionu (starzenie się społeczeństwa, odpływ młodych mieszkańców, depopulacja). 2. Domy pomocy społecznej i placówki opiekuńcze Rozwój i modernizacja istniejących placówek opiekuńczych (w tym domów pomocy społecznej) w gminach Puszczy Białowieskiej. Zapewnienie standardów jakości zgodnych z krajowymi i unijnymi wytycznymi w zakresie opieki długoterminowej.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga dotyczy obszaru usług społecznych, który wykracza poza zakres merytoryczny Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO. Plan koncentruje się na ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości Puszczy Białowieskiej i nie pełni funkcji dokumentu polityki społecznej. Zagadnienia takie jak opieka zdrowotna, wsparcie dla seniorów czy rozwój usług społecznych powinny być uwzględniane w lokalnych strategiach rozwoju gmin oraz dokumentach sektorowych, opracowywanych przez właściwe instytucje publiczne i samorządy. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie zawiera szczegółowych zapisów w tym zakresie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Współpraca z samorządami oraz organizacjami pozarządowymi w celu finansowania i utrzymania placówek. 3. Usługi opiekuńcze w środowisku lokalnym Rozwój mobilnych usług opiekuńczych, umożliwiających wsparcie osób niesamodzielnych w miejscu zamieszkania. Tworzenie sieci wolontariatu sąsiedzkiego i wsparcia międzypokoleniowego. Programy szkoleniowe dla opiekunów i rodzin sprawujących opiekę nad seniorami. 4. Integracja społeczna i aktywizacja mieszkańców Tworzenie centrów aktywności lokalnej, które łączą funkcje edukacyjne, kulturalne i społeczne. Wsparcie dla kół gospodyń wiejskich, stowarzyszeń seniorów i klubów młodzieżowych jako przestrzeni integracji i wymiany międzypokoleniowej. Organizowanie wydarzeń i programów, które wzmacniają więzi społeczne i poczucie tożsamości regionalnej. 5. Powiązanie z ochroną dziedzictwa Zapewnienie usług społecznych wspiera trwałość lokalnych społeczności, co jest kluczowe dla: zachowania dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu, utrzymania opieki nad krajobrazem kulturowym, przeciwdziałania depopulacji, która osłabia zdolność społeczności do uczestniczenia w procesach ochrony przyrody. 6. Rekomendacje i kierunki działań Uwzględnienie usług społecznych w lokalnych strategiach rozwoju gmin Puszczy Białowieskiej. Zabezpieczenie finansowania usług społecznych ze źródeł krajowych i unijnych. Powołanie zespołu roboczego ds. usług społecznych w ramach Rady Naukowo-Społecznej Obiektu. Rozwój partnerstw publiczno-społecznych w zakresie usług opiekuńczych.		
1726	Osoba prywatna	Rozdział 5 – Kierunki i działania	65-115	Znajdują się tam działania partycypacyjne i rekomendacje eksperckie. Uwaga: warto dopisać zadania w zakresie aktywizacji zawodowej i rozwoju usług społecznych (np. szkolenia, wsparcie NGO, rozwój lokalnych przedsiębiorstw społecznych).	Skoro dokument zakłada wprost tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonego gmin (cel 5, s. 9 streszczenia), to działania społeczne i rynku pracy są jego integralnym elementem.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1727	Osoba prywatna	3.3.2 Promowanie zachowywania i tworzenia mozaikowatych struktur przyrodniczych sprzyjających migracji gatunków w strefie buforowej i szerszym otoczeniu Obiektu	84	● Dodanie do listy gatunków inwazyjnych czeremchy amerykańskiej; ● Dodanie punktu o likwidacji rowów melioracyjnych umożliwiających odpływ wód opadowych	Związane jest to z niekontrolowaną i postępującą ekspansją tego gatunku w strefie buforowej, szczególnie na terenach pozębowych. Obecność rowów melioracyjnych jest jednym z antropogenicznych czynników	Nie uwzględniono	Gatunek ten figuruje już na oficjalnej liście inwazyjnych gatunków obcych (IGO) prowadzonej przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska, jako średnio inwazyjny i szeroko rozprzestrzeniony na terenie Polski. Jego ekspansja, szczególnie na nieużytkach i terenach pozębowych, zakłóca naturalne procesy sukcesji, ogranicza odnawianie się rodzimych gatunków drzew oraz wpływa negatywnie na strukturę i funkcjonowanie ekosystemów leśnych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					podtrzymujących niski poziom wód gruntowych. Doprowadziły do zmian w pejzażu przyrodniczym rugując ptaki żerujące nad wodą i płazy. Dla przykładu Francja nie prowadzi melioracji od lat 70. XX wieku.		W projekcie Planu i załącznikach do niego nie funkcjonuje żadna dodatkowa lista IGO stworzona specjalnie na potrzeby Planu - jego zapisy opierają się na liście IGO opracowanej przez GDOŚ, nie ma więc potrzeby modyfikacji Planu. W dokumencie zwrócono uwagę na potrzebę poprawy warunków hydrologicznych Puszczy. Umożliwiono podejmowanie działań mających na celu ograniczenie spływu powierzchniowego przy wykorzystaniu naturalnego, lokalnego materiału. Ponadto zaproponowano realizację działania 2.3.1. Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej, w ramach którego przewidziano m.in. opracowanie planu działań w zakresie ochrony zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1728	Osoba prywatna	4.2. Tworzenie zachęt finansowych w zakresie współdziałania na rzecz Obiektu Białowieża Forest	87	Brak właściwego finansowania zarządzania Obiektem, blokujący rozwój instytucjonalizacji, skoordynowanie działań ochronnych i innej działalności na obszarze Obiektu / Brak funduszy na spójną interpretację i promocję Obiektu oraz edukację o potrzebach zachowania jego wyjątkowej uniwersalnej wartości / Brak funduszu, który służyłby społeczności lokalnej i wspierał współdziałanie interesariuszy na rzecz zachowania Obiektu – takie bariery finansowe w zarządzaniu Białowieża Forest wymieniono w dokumencie UWAGA: W obecnym dokumencie brak informacji w jakim zakresie zachęty finansowe będą wspierać przedsiębiorców inwestujących i rozwijających lokalną agroturystykę, zajmujących się wyrobem lokalnych produktów spożywczych, rękodzieła oraz lokalnie działających przewodników turystycznych po puszczy i obszarze buforowym Projekt zawiera ogólne informacje na temat rozwoju turystyki zrównoważonej na obszarze Obiektu i wsparcia produktów lokalnych ale jest to informacja na bardzo dużym poziomie ogólności, trudno obecnie przewidywać czy w jakikolwiek sposób przełoży się to na wsparcie mieszkańców a nie tylko rolników wymienionych gmin, tereny te zamieszkuje coraz większa grupa ludzi, którzy nie są rolnikami ale są mieszkańcami	Należy zawrzeć w planie bardziej szczegółowe kierunki rozwoju, aby mieszkańcy (nie tylko rolnicy) / samorządy / stowarzyszenia / fundacje / inicjatywy obywatelskie dowiedzieli się z dokumentu na jakie wsparcie / rodzaj wsparcia będą mogli liczyć w bliższej i dalszej przyszłości Dokument powinien odpowiedzieć na pytania istotne z punktu widzenia turystyki i tworzenia miejsc pracy związanych z jej rozwojem: ● Czy promowana będzie jedynie zasada ochrony istniejących zasobów czy także dalszego rozwoju Regionu ● Czy tworzenie Obiektu jednoznacznie będzie wspierać (również finansowo) działalność gospodarczą, promować turystykę w Regionie, wspierać inwestycje w tworzenie szlaków turystycznych i informacji turystycznej również w Strefie Buforowej Obecnie drobni przedsiębiorcy prowadzący agroturystykę nie są wystarczająco wspierani a ten plan nie daje jednoznacznych zachęt do działania lub tworzenia planów rozwoju, ● Czy dostęp do usług publicznych obejmuje również rozwój lokalnej turystyki – czy obejmuje rozwój turystyki rowerowej i samochodowej w zakresie stacji ładowania pojazdów elektrycznych, stacji drobnych napraw rowerów, możliwości poruszania się po obszarze chronionym za pomocą meksów i innych pojazdów elektrycznych, rozbudowanie sieci ścieżek rowerowych istotnych dla bezpieczeństwa lokalnej społeczności i rozwoju turystyki, wsparcie dla miejscowych przedsiębiorców w zakresie budowania oferty udostępniania pojazdów elektrycznych i punktów ładowania pojazdów	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga porusza istotne kwestie dotyczące finansowania zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest oraz wsparcia dla lokalnych społeczności, w szczególności w kontekście rozwoju turystyki zrównoważonej i lokalnej przedsiębiorczości. Choć Plan zarządzania ma charakter dokumentu ramowego i nie pełni funkcji programu operacyjnego, zawiera zapisy odnoszące się do tych zagadnień, jednak na poziomie ogólnym. W dokumencie wskazano potrzebę zapewnienia stabilnego finansowania działań związanych z ochroną i promocją Obiektu, w tym utworzenia funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest, który ma wspierać m.in. działania edukacyjne, promocyjne i koordynacyjne. Przewidziano również inwestycję w Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, które ma pełnić funkcję edukacyjną i informacyjną, a także wspierać lokalne inicjatywy. W zakresie turystyki zrównoważonej Plan odnosi się do wspierania produktów lokalnych, rozwoju infrastruktury turystycznej oraz promocji dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu. Jednak szczegółowe mechanizmy wsparcia dla przedsiębiorców, przewodników, agroturystyki czy rozwoju usług związanych z elektromobilnością (np. stacje ładowania, wypożyczalnie pojazdów elektrycznych, sieć ścieżek rowerowych) nie zostały w nim precyzyjnie określone. Zgodnie z założeniami Planu, konkretne formy wsparcia finansowego, technicznego i organizacyjnego powinny być rozwijane w dokumentach niższego szczebla oraz w ramach programów wdrażanych przez samorządy, instytucje publiczne i organizacje pozarządowe. Wskazane kierunki działań, takie jak rozwój turystyki przyjaznej środowisku, aktywizacja lokalnych społeczności czy promocja lokalnych produktów, stanowią podstawę do dalszego planowania i pozyskiwania środków z funduszy krajowych i unijnych (np. EFS+, Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, Interreg, LIFE). W związku z tym, choć Plan nie zawiera szczegółowych zapisów dotyczących wsparcia dla wszystkich grup mieszkańców, jego zapisy umożliwiają rozwój takich działań w ramach wdrażania Planu i współpracy międzyinstytucjonalnej. Wskazane postulaty mogą stanowić cenny wkład do dalszych etapów planowania operacyjnego i lokalnych strategii rozwoju.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Jest to szczególnie istotne jeśli ma być prowadzona turystyka zrównoważona: Rodzaj turystyki, mający na celu zminimalizowanie negatywnego wpływu ruchu turystycznego na środowisko naturalne i kulturę lokalną, pomagając jednocześnie w generowaniu możliwości zatrudnienia dla lokalnych mieszkańców. Jej celem jest dostarczenie pozytywnych doświadczeń i korzyści społecznościom lokalnym, firmom turystycznym oraz samym turystom Przy obecnie budowanych drogach nie powstaje sieć ścieżek rowerowych, co powinno być w obszarze Obiektu i Strefy Buforowej		
1729	Osoba prywatna	Cel 5. Tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej	90	Zrównoważony rozwój powinien gwarantować wsparcie samorządom / organizacjom pozarządowym i lokalnej społeczności, w tym pojedynczym mieszkańcom (nie tylko rolnikom) UWAGA: Plan zrównoważonego rozwoju przedstawiony w dokumencie nie daje gwarancji, że samorządy/ organizacje pozarządowe i lokalne społeczności będą zachęceni do partycypacji w planowaniu i wdrażaniu strategii,	Aby było to możliwe potrzebne są zapisy, na podstawie których będzie wiadomo w jaki sposób miejscowe społeczności będą planowo i długofalowo aktywizowane i szkolone w celu podejmowania działań w zakresie planowania, tworzenia programów i przedsięwzięć. Społeczności, które do tej pory nie były zachęcane i nie brały udziału w partycypacji nie będą tego robić w przyszłości jeśli systemowo nie będą zaplanowane faktyczne projekty aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości powyższych grup Należy te działania uwzględnić na etapie planowania i zaangażować do współpracy i współfinansowania m.in. MEN, MRPiPS	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga trafnie wskazuje na potrzebę systemowego i długofalowego wsparcia dla samorządów, organizacji pozarządowych oraz lokalnych społeczności — nie tylko rolników — w kontekście wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju na obszarze Puszczy Białowieskiej. Choć Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO nie pełni funkcji programu społeczno-gospodarczego, jego zapisy odnoszą się do wzmacniania lokalnych więzi społecznych i promowania dziedzictwa kulturowego, co stanowi punkt wyjścia do dalszych działań aktywizujących. Plan ma charakter ramowy i nie zawiera szczegółowych mechanizmów wsparcia finansowego czy edukacyjnego dla poszczególnych grup społecznych. Jednak w kierunku działań 6.1 przewidziano m.in. ochronę i promowanie dziedzictwa niematerialnego oraz materialnego, wspieranie lokalnych inicjatyw, edukację regionalną i rozwój kompetencji kulturowych. Te działania mogą stanowić podstawę do projektów aktywizujących, które powinny być rozwijane w dokumentach niższego szczebla oraz realizowane przez samorządy, organizacje społeczne i instytucje publiczne. Wdrożenie skutecznego systemu aktywizacji społecznej wymaga współpracy międzysektorowej, w tym z resortami edukacji (MEN), polityki społecznej (MRPiPS), rozwoju regionalnego oraz instytucjami finansującymi (np. NFOŚiGW, fundusze UE). Wskazane przez autora uwagi działania — takie jak szkolenia, programy rozwoju przedsiębiorczości, wsparcie dla inicjatyw obywatelskich — są zgodne z ideą zrównoważonego rozwoju i mogą być realizowane jako uzupełnienie Planu zarządzania, w ramach lokalnych strategii rozwoju i projektów partnerskich. Podsumowując, choć Plan nie zawiera szczegółowych zapisów w tym zakresie, jego struktura i cele umożliwiają rozwój takich działań w przyszłości, pod warunkiem ich odpowiedniego zaplanowania i finansowania przez właściwe instytucje.
1730	Osoba prywatna	5.2.2 Doradztwo w zakresie przygotowania projektów służących zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu gmin oraz ochronie środowiska	94	Poszerzenie katalogu beneficjentów o gminne instytucje edukacyjne	Jednym z elementów realizacji celu jest zapewnianie wsparcia eksperckiego w przygotowaniu wniosków o fundusze na projekty rozwojowe. Praktyka pokazuje, że szkoły i urzędy gminne nie zawsze współpracują ze sobą w obszarze	Uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą działania 5.2.2, zasadne było uwzględnienie postulatu poszerzenia katalogu beneficjentów o gminne instytucje edukacyjne. W związku z powyższym, zapis działania został uzupełniony o gminne instytucje edukacyjne jako podmioty współpracujące w zakresie doradztwa w przygotowaniu projektów służących

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					przygotowywania projektów i często działają niezależnie. Wydzielenie szkół podkreśli podmiotowość tych instytucji w procesie zdobywania środków na projekty rozwojowe i umożliwi niezależne korzystanie z doradztwa w tym zakresie.		zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu gmin oraz ochronie środowiska. Zmiana ta pozostaje zgodna z celami Planu, wzmacnia jego inkluzyjność oraz odpowiada na realne potrzeby lokalnych społeczności w obszarze edukacji i rozwoju.
1731	Osoba prywatna	5.3.1 Opracowanie zintegrowanej strategii rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej	95	Poszerzenie katalogu podmiotów współpracujących o gminne instytucje edukacyjne (szkoły) oraz Koła Gospodyń Wiejskich	Włączenie szkół i KGW wynika z unikalnej roli tych instytucji społecznych dla życia puszczańskich gmin. W przypadku szkół trzeba podkreślić, że nie wszystkie szkoły w regionie są i w przyszłości pozostaną jednostkami organizacyjnymi poszczególnych gmin. W obszarze edukacyjnym działają niezależnie od organu prowadzącego. Ponad to, specyfika zarządzania szkołami ich funkcje społeczne i podejmowana aktywność rzadko lub prawie nigdy nie wynika ze strategii rozwojowej gmin i także jest niezależna od organu prowadzącego. Upodmiotowienie szkół w Planie otworzy bezpośrednio możliwość partycypacji aktywnych środowisk w pracach nad strategią rozwoju gmin. Jest to ważne tym bardziej, że w zdepopulowanych gminach szkoły pozostają nierzadko podstawowym zasobem intelektualnym gminy. W przypadku Kół Gospodyń Wiejskich potrzeba włączenia wynika ze unikalnej specyfiki prawnej KGW, które często nie rejestrowane są w KRS, a są rejestrowane w ARiMR. KGW działają więc jak organizacje społeczne, ale na specyficznych warunkach prawnych. Ponad to wydzielenie KGW jako osobnego podmiotu współpracującego wynika z kluczowej roli KGW w życiu poszczególnych sołectw regionu. Są to bardzo często jedyne organizacje społeczne aktywne we wsiach i całych gminach. W naszym rozumieniu upodmiotowienie KGW w planie jest więc warunkiem sukcesu wypracowania strategii zrównoważonego rozwoju, bo są one fundamentem funkcjonowania społecznego lokalnych społeczności.	Uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą działania 5.3.1, zasadne było uwzględnienie postulatu poszerzenia katalogu podmiotów współpracujących o gminne instytucje edukacyjne oraz Koła Gospodyń Wiejskich. Oba typy instytucji odgrywają istotną rolę w życiu społecznym gmin Puszczy Białowieskiej, a ich aktywność często wykracza poza formalne struktury samorządowe. W związku z powyższym, zapis działania 5.3.1 został uzupełniony o gminne instytucje edukacyjne oraz Koła Gospodyń Wiejskich jako podmioty współpracujące przy realizacji strategii. Zmiana ta wzmacnia społeczny wymiar Planu oraz zwiększa jego adekwatność względem rzeczywistej struktury i dynamiki lokalnych społeczności.
1732	Osoba prywatna	5.3.2 Opracowanie ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki dla obszaru Puszczy Białowieskiej	96	UWAGA: W dokumencie należy jednoznacznie wskazać miejscowym społecznościom korzyści oraz zagrożenia dla zachowania unikalnej wartości Białowieża Forest płynące z wdrożenia Planu a także zapewnić o obowiązku współpracy między władzami samorządowymi i stowarzyszeniami, organizacjami i przedsiębiorstwami sektora turystyki w procesie wymiany informacji oraz opracowania i wdrażania dokumentu strategicznego	Opisywane działania mówią o współpracy ale nie nakładają na władze różnych szczebli obowiązku współpracy, obecnie brak tego obowiązku powoduje opieszałość lub nawet zaniechanie działań na rzecz Regionu przedstawicieli władz samorządowych Z planu powinien jednoznacznie wynikać obowiązek współpracy i wspierania lokalnych inicjatyw na rzecz Regionu, w przeciwnym razie, tak jak się to dzieje	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga podnosi ważny aspekt wdrażania Planu zarządzania, potrzebę jednoznacznego wskazania korzyści i potencjalnych zagrożeń wynikających z jego realizacji dla lokalnych społeczności, a także konieczność zapewnienia obowiązku współpracy między władzami samorządowymi, organizacjami społecznymi i sektorem turystycznym. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, wskazuje na znaczenie współpracy i komunikacji między interesariuszami, jednak nie nakłada formalnych obowiązków o charakterze administracyjnym. W jego zapisach podkreślono rolę partycypacji społecznej, w tym udziału samorządów, organizacji pozarządowych, lokalnych

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					obecnie, będzie to chwalebnym lecz kompletnie martwym zapisem		liderów i przedsiębiorców w procesie wdrażania Planu. Mechanizmy te mają na celu zwiększenie akceptacji społecznej dla działań ochronnych oraz wspólne wypracowywanie rozwiązań wspierających rozwój regionu. Zgodnie z definicją interesariusza przyjętą w Planie, każda osoba lub podmiot, który może wpływać na realizację Planu lub być przez niego dotknięty, powinien mieć możliwość uczestnictwa w procesie jego wdrażania. Wskazano również zasady prowadzenia konsultacji: powszechność, przejrzystość, koordynację i komunikację, co stanowi podstawę do budowania trwałych relacji między instytucjami a społecznościami lokalnymi. Wdrożenie obowiązku współpracy wymaga jednak zapisów w dokumentach wykonawczych, aktach prawa miejscowego lub porozumieniach międzyinstytucjonalnych. Plan zarządzania może stanowić punkt wyjścia do takich działań, ale ich formalizacja leży w gestii odpowiednich organów administracji publicznej i samorządowej.
1733	Osoba prywatna	5.4.1 Wspieranie działań na rzecz poprawy jakości środowiska w otoczeniu Puszczy Białowieskiej	97	UWAGA: Nie jest jasne czy podjęcie działań w zakresie rozszerzenia zakresu monitoringu jakości środowiska będzie przekładało się także na poprawę czystości w lasach Poza czystością w lasach należy włączyć do tych działań kwestie dotyczące zaśmiecania hałasem, szczególnie istotne dla planowanej strefy buforowej.	Te działania muszą być bezwzględnie zaplanowane na obszarze Obiektu i całej strefy Buforowej Obecnie lasy są zaśmiecanie na ogromną skalę przez ludność miejscową, wojsko, turystów System odpowiedzialności i kar nie działa, Regulacje muszą określać zakres monitorowania i penalizacji Do lasu wyrzucane są opony, śmiecie z remontów, pojedyncze butelki, puszki przez osoby spacerujące po lecie Działanie na rzecz czystości środowiska jest konieczne - jeśli chcemy tworzyć Obiekt Dziedzictwa Narodowego - jeśli chcemy zachęcić turystów do odwiedzania Regionu - jeśli chcemy zachęcić inwestorów do tworzenia bazy hotelowej i turystycznej W przypadku zaśmiecania hałasem, szczególnie w strefie buforowej związane jest to z dźwiękiem generowanym przez motory i quady rozjeżdżające leśne drogi, tryby i opuszczone żwirownie. Potrzebna jest konkretna regulacja ograniczająca możliwość rekreacyjnego korzystania z tych środków komunikacji w strefie buforowej. Jest to tym bardziej istotne, że z roku na rok wzrasta rekreacyjny ruch motorowy, często o chuligańskim nastawieniu, który przyczynia się do dewastacji dróg i lasów w planowanej strefie buforowej oraz płoszy zwierzyne.	Wyjaśniono	Zagadnienie rozszerzenia monitoringu jakości środowiska, ujęte w działaniu 5.4.1 Planu zarządzania, obejmuje kompleksowe podejście do ochrony środowiska w otoczeniu Puszczy Białowieskiej. Monitoring ten nie ogranicza się wyłącznie do parametrów fizykochemicznych, lecz stanowi element szerszego systemu identyfikacji i reagowania na zagrożenia środowiskowe, w tym również te związane z zaśmieceniem przestrzeni leśnej. Wskazane w Planie działania, takie jak identyfikacja potrzeb gmin, wdrażanie rozwiązań gospodarki odpadami oraz wspieranie infrastruktury ochrony środowiska, stanowią podstawę do projektowania i wdrażania mechanizmów przeciwdziałających zaśmieceni, zarówno w Obiekcie, jak i w jego strefie buforowej. Plan zakłada współpracę z samorządami oraz wsparcie eksperckie w pozyskiwaniu funduszy, co umożliwi wdrażanie lokalnych regulacji i systemów kontroli, w tym również penalizacji nielegalnego wyrzucania odpadów. Kwestia zanieczyszczenia hałasem, szczególnie w kontekście rekreacyjnego ruchu pojazdów silnikowych w strefie buforowej, jest istotna z punktu widzenia ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych. Choć Plan zarządzania nie zawiera szczegółowych regulacji w tym zakresie, jego ramowy charakter zakłada, że konkretne ograniczenia i mechanizmy kontroli zostaną opracowane na poziomie dokumentów wykonawczych i lokalnych aktów prawa miejscowego. W tym kontekście możliwe jest wprowadzenie przepisów ograniczających dostęp pojazdów do wybranych obszarów, zgodnie z kompetencjami gmin oraz obowiązującymi przepisami prawa, w tym ustawą Prawo ochrony środowiska. Zgodnie z założeniami Planu, działania na rzecz poprawy jakości środowiska są niezbędne dla zachowania wyjątkowych wartości Obiektu Światowego Dziedzictwa, a także dla rozwoju zrównoważonej turystyki i infrastruktury okołoturystycznej. Wszelkie postulaty dotyczące uszczegółowienia zakresu monitoringu, penalizacji oraz regulacji ruchu pojazdów powinny być rozpatrywane na etapie wdrażania Planu przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego i instytucje zarządzające.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1734	Osoba prywatna	Działanie 5.4.2 Integracja społeczna i międzypokoleniowe usługi czasu wolnego	98	Wprowadzenie preferencyjnego sposobu finansowania szkolnictwa w gminach regionu Puszczy Białowieskiej w formie „Przyrodniczej subwencji edukacyjnej”, która byłaby dodatkową i bezpośrednią subwencją oświatową dla gminnych organów prowadzących. Ta subwencja nie miałaby być związana z „poszerzeniem wielofunkcyjnego wykorzystania obiektów edukacyjnych”, ale przeznaczona na bazowe utrzymanie podstawowych funkcji szkół i przedszkoli, które w wielu miejscach jest zagrożone. Dlatego to listy potencjalnych źródeł finansowania należałoby dodać Ministerstwo Edukacji Narodowej. Być może do wykorzystania może być mechanizm subwencji nauczania języków mniejszości narodowych, wykorzystywany przez szereg szkół regionu.	Jednym z filarów koncepcji zrównoważonego rozwoju jest wysoka jakość usług edukacyjnych. W przypadku gmin obszaru Puszczy Białowieskiej zakłada się wsparcie dostępu do wysokiej jakości usług publicznych, których edukacja jest chyba najważniejszym elementem. Niestety w dokumencie nacisk położony jest na wspieranie edukacji w zakresie poszerzenia oferty edukacji nieformalnej, skierowanej do turystów lub seniorów. Po macoszemu potraktowane są natomiast bieżące potrzeby edukacyjne dzisiejszych uczniów z regionu, które my uważamy za najważniejsze i palące. Trudna sytuacja szkół w regionie wynika z trudnej sytuacji demograficznej gmin. Prognozy pokazują, że depopulacja będzie postępowała, a plan zakłada dodatkowe ograniczenia takie jak rozwój zabudowy w strefie buforowej. Jeśli w planie nie zostaną ujęte szczególne potrzeby wsparcia systemu edukacji w gminach regionu w perspektywie już kilku lat można możliwe będzie zamykanie jedynych szkół gminnym, co spowoduje demograficzną katastrofę. W wyniku tej pesymistycznej prognozy pod znakiem zapytania stanie realizacja wielu sposobów celów wymienionych w dokumencie, bo nie możliwa jest np. integracja społeczna, warsztaty międzypokoleniowe, kultywowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej, jeśli przerwana zostanie ciągłość pokoleniowa w poszczególnych gminach. Bez preferencyjnego systemu wsparcia szkół i przedszkoli w gminach niemożliwie będzie utrzymanie tych instytucji, zerwana zostanie ciągłość międzypokoleniowa, a lokalna kultura nabierze cech kultury martwej, poddającej się jedynie muzealizacji, a nie rozwojowi.	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, zgodnie z jego ramowym charakterem, koncentruje się na wyznaczeniu kierunków działań wspierających zrównoważony rozwój regionu, w tym również w zakresie edukacji. Wskazane w dokumencie działania dotyczące edukacji nieformalnej, skierowanej m.in. do turystów i seniorów, mają na celu poszerzenie oferty edukacyjnej w kontekście wykorzystania lokalnego potencjału kulturowego i przyrodniczego. Nie oznacza to jednak pominięcia znaczenia edukacji formalnej, która pozostaje kluczowym elementem infrastruktury społecznej regionu. Zgłoszona potrzeba wprowadzenia preferencyjnego mechanizmu finansowania szkół i przedszkoli w formie „przyrodniczej subwencji edukacyjnej” wykracza poza zakres kompetencji dokumentu o charakterze strategicznym, jakim jest Plan zarządzania. Tego rodzaju rozwiązania wymagają decyzji na poziomie centralnym, w szczególności ze strony Ministerstwa Edukacji Narodowej, które jest właściwym organem w zakresie kształtowania polityki oświatowej i mechanizmów subwencjonowania. Zachowanie ciągłości międzypokoleniowej, rozwój lokalnej kultury oraz integracja społeczna są celami, które Plan wspiera poprzez działania w zakresie edukacji, kultury i aktywizacji społecznej. Wskazane postulaty mogą stanowić istotny wkład w proces uszczegóławiania Planu na poziomie lokalnym, w szczególności w ramach opracowywania programów operacyjnych i projektów inwestycyjnych.
1735	Osoba prywatna	6.1.1 Ochrona dziedzictwa niematerialnego Puszczy Białowieskiej i upowszechnianie wiedzy o nim	100	Dodanie do katalogu podmiotów współpracujących Kół Gospodyń Wiejskich	KGW są działają w specyficznych warunkach prawnych i nie są typową organizacją pozarządową. Włączenie ich do katalogu podmiotów na równi z organizacjami pozarządowymi nie pozostawia wątpliwości formalnych i upodmiatawia KGW jako najaktywniejsze organizacje społeczne w sołectwach regionu.	Uwzględniono	KGW zostały dodane do podmiotów współpracujących w działaniu 6.1.1

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1736	Osoba prywatna	6.1.2. Szkolenia administracji publicznej i doradztwo w zakresie uczestnictwa społeczności lokalnej w podejmowaniu decyzji	102	● Dodanie bartnictwa do działań promujących tradycyjne sposoby użytkowania terenu Puszczy Białowieskiej. ● Stworzenie listy i objęcie ochroną pojedynczych, wolnostojących ponad 100-letnich drzew w strefie buforowej, także na terenach prywatnych. ● Dofinansowania dla gmin i mieszkańców na tradycyjne drewniane ogrodzenia zamiast metalowych siatek i blaszanych płotów.	Jest to postulat wynikający z obserwowanej w ostatnim czasie tendencji do powrotu w strefie buforowej (przykład wsi Czechy Orlańskie) do wykonywania i rozmieszczania w gospodarstwach uli bartnych. Ważne jest zauważenie i wsparcie dla tej odnawiającej się tradycji, która powraca po wielu latach niebytu. Wolnostojące stare drzewa a to często najstarsi świadkowie historii w osadach/miejscowościach. To były znaczące miejsca orientacyjne, obecne w ustnej pamięci. Są jednocześnie pomnikami kultury i natury. Ich los zależy często od dobrej woli właścicieli ziemi, na której się znajdują. Nie są często obiektem zainteresowania kogokolwiek. Subwencje do ogrodzeń powinny dotyczyć nie tylko rezerwatów lecz także codziennego krajobrazu wsi strefy buforowej. Krajobraz architektoniczny, wygląd wsi jest ważnym elementem rejonu Puszczy Białowieskiej i zapewnia jej atrakcyjność dla turystów szukających ciszy i wiejskiego, tradycyjnego budownictwa.	Nie uwzględniono	Zagadnienia poruszone w uwadze dotyczą istotnych aspektów dziedzictwa kulturowego i krajobrazowego strefy buforowej Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Wskazany postulat dotyczący bartnictwa, jako tradycyjnej formy użytkowania lasu, odnosi się do praktyki historycznej, która obecnie odradza się w niektórych miejscowościach regionu. Należy jednak podkreślić, że na obszarze samego Obiektu priorytetem jest zachowanie niezaburzonych procesów ekologicznych, co wyklucza ingerencje w drzewostan, w tym także tworzenie uli bartnych. W związku z tym działania promujące bartnictwo mogą być realizowane wyłącznie w kontekście strefy buforowej, gdzie Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń. W odniesieniu do postulatu objęcia ochroną pojedynczych, ponad 100-letnich drzew w strefie buforowej, należy wskazać, że Plan zarządzania zawiera zapisy dotyczące ochrony drzew o szczególnych wartościach przyrodniczych, również tych występujących poza zwartymi kompleksami leśnymi. Choć nie została opracowana szczegółowa lista takich drzew, dokument zakłada możliwość ich identyfikacji i ochrony w ramach działań realizowanych przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje ochrony przyrody. Ochrona drzew na terenach prywatnych może być wspierana poprzez mechanizmy zachęt, jednak ich wdrożenie wymaga odrębnych regulacji i instrumentów finansowych, które wykraczają poza zakres Planu. Postulat dotyczący dofinansowania tradycyjnych drewnianych ogrodzeń jako elementu ochrony krajobrazu kulturowego wsi strefy buforowej odnosi się do zagadnień estetyki przestrzeni i zachowania lokalnego dziedzictwa architektonicznego. Plan zarządzania nie przewiduje bezpośrednich mechanizmów finansowania tego typu działań, jednak ich realizacja może być wspierana w ramach programów rozwoju obszarów wiejskich, ochrony dziedzictwa kulturowego lub estetyzacji przestrzeni publicznej, prowadzonych przez instytucje krajowe i regionalne.
1737	Osoba prywatna	6.3.1 Lokalna platforma wymiany informacji o działalności gospodarczej, w tym turystyki inspirowanej przyrodniczym i kulturowym dziedzictwem obszaru Puszczy Białowieskiej	103	Zapewnienie ścisłej współpracy między sektorem publicznym i prywatnym oraz innymi organizacjami zainteresowanymi rozwojem działalności gospodarczej w regionie Puszczy Białowieskiej, w tym turystyki poprzez utworzenie struktury partnerskiej (zapewnienie odpowiedniej koordynacji działań w zakresie promocji i wymiany informacji) jest działaniem słusznym, uzupełniającym obecną lukę informacyjną UWAGA: jednak plan powinien doprecyzować w jaki sposób będą wspierani i zachęceni mieszkańcy, samorządy, NGOsy, przedsiębiorcy do wzięcia udziału w tych inicjatywach czy będzie konieczna przynależność do pewnych organizacji aby działać lub korzystać z planowanych zasobów	Obecnie informacja na temat bazy turystycznej, na temat wyrobów regionalnych, na temat działań NGO-sów, lokalnych twórców jest bardzo ograniczona Brak nawyku ale także brak zachęt do zrzeszania się, do działania w grupach Koordynacja i współtworzenie wymaga działań skoordynowanych przedstawiających korzyści wynikające ze współdziałania Koordynacja musi prowadzić do efektywnego gromadzenia i przekazywania kompleksowej informacji w zakresie usług, produktów lokalnych, stałych lub czasowych atrakcji dokument powinien określić wstępnie jakimi narzędziami będzie dysponował koordynator, powinno być możliwe opracowanie jednolitego oznakowania topograficznego jako elementu komunikacji wizualnej	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje działania mające na celu wzmocnienie współpracy międzysektorowej oraz rozwój działalności gospodarczej inspirowanej dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym regionu. W ramach Kierunku działań 6.3 zaplanowano utworzenie lokalnej platformy wymiany informacji, której celem jest zapewnienie ścisłej współpracy między sektorem publicznym, prywatnym oraz organizacjami społecznymi. Struktura ta ma służyć koordynacji działań promocyjnych, wymianie informacji oraz wspieraniu inicjatyw lokalnych. W ramach Działania 6.3.1 przewidziano m.in.: opracowanie zbioru dobrych praktyk w zakresie rozwoju działalności gospodarczej związanej z obiektami UNESCO, stworzenie spójnego systemu promocji działalności gospodarczej i turystyki, wdrożenie systemu zbierania informacji oraz promocji lokalnych produktów sprzyjających ochronie i promocji Obiektu. Zgłoszona potrzeba doprecyzowania mechanizmów zachęty i wsparcia dla mieszkańców, samorządów, NGO-sów oraz przedsiębiorców jest zgodna z założeniami Planu, jednak należy podkreślić, że dokument ten ma charakter ramowy. Oznacza to, że

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							szczełółowe rozwiązania organizacyjne, w tym zasady uczestnictwa w strukturze partnerskiej, narzędzia koordynatora oraz ewentualne warunki korzystania z zasobów, zostaną określone na etapie opracowywania dokumentów wykonawczych. Plan nie przewiduje ograniczeń dotyczących uczestnictwa w działaniach rozwojowych ze względu na przynależność organizacyjną. Wręcz przeciwnie — zakłada otwartość i inkluzyjność struktur współpracy, tak aby możliwe było szerokie zaangażowanie lokalnych interesariuszy, niezależnie od ich formalnego statusu. Wskazane postulaty, takie jak opracowanie jednolitego oznakowania topograficznego czy stworzenie systemu kompleksowej informacji o usługach i produktach lokalnych, są zgodne z celami Planu i mogą zostać uwzględnione w ramach realizacji Działania 5.3.2, dotyczącego opracowania ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki. Strategia ta zakłada współpracę między samorządami, organizacjami i przedsiębiorstwami sektora turystyki oraz uwzględnienie korzyści społeczno-gospodarczych wynikających z rozwoju turystyki przy jednoczesnym ograniczaniu presji na przyrodę. Dodatkowo, w ramach Kierunku działań 6.4, Plan przewiduje działania edukacyjne wspierające świadomość lokalną i zaangażowanie społeczne, m.in. poprzez włączenie tematyki ochrony dziedzictwa do programów nauczania oraz rozwój platformy e-learningowej i materiałów edukacyjnych.
1738	Osoba prywatna	6.4.1 Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w szkołach w rejonie Puszczy Białowieskiej	105	UWAGA: Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w całej Polsce	Programy lokalnego nauczania uzupełnione o cele ochrony światowego dziedzictwa oraz o informacje o Białowieża Forest to zdecydowanie zbyt wąskie działanie, działania takie należy uwzględnić w programach edukacyjnych na terenie całego kraju Należy zachęcać do organizowania wycieczek szkolnych i edukacyjnych w Obszarze Białowieża Forest, co będzie skutkowało zwiększeniem świadomości w zakresie ochrony środowiska i klimatu	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje działania edukacyjne ukierunkowane na zwiększenie świadomości społecznej w zakresie ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem Białowieża Forest. W ramach Kierunku działań 6.4 zaplanowano uwzględnienie tematyki ochrony światowego dziedzictwa w programach nauczania w szkołach zlokalizowanych w rejonie Puszczy Białowieskiej. Działania te obejmują m.in. współpracę z Podlaskim Kuratorium Oświaty i Ministerstwem właściwym ds. edukacji, opracowanie materiałów dydaktycznych oraz rozwój platformy e-learningowej. Jednocześnie, w ramach Kierunku działań 7.1, Plan zakłada opracowanie kompleksowej strategii edukacji przyrodniczej i kulturowej, której celem jest dotarcie do szerokiego grona odbiorców, w tym placówek edukacyjnych spoza regionu. Działanie 7.1.1 przewiduje utworzenie sieci współpracy edukatorów, opracowanie materiałów edukacyjnych oraz wdrożenie platformy e-learningowej jako ogólnodostępnego narzędzia edukacyjnego. Wskazane działania mają charakter ponadregionalny i mogą być wykorzystywane w placówkach edukacyjnych na terenie całego kraju. Postulat rozszerzenia zakresu edukacji o Białowieża Forest na poziomie ogólnopolskim jest zgodny z celami Planu i może być realizowany poprzez współpracę z Ministerstwem Edukacji i Nauki oraz instytucjami zajmującymi się edukacją ekologiczną i dziedzictwem kulturowym. Włączenie placówek edukacyjnych do Sieci Szkół Stowarzyszonych UNESCO, przewidziane w Planie, stanowi dodatkowy mechanizm upowszechniania wiedzy o Obiekcie w skali krajowej. Organizacja wycieczek szkolnych i edukacyjnych do Puszczy Białowieskiej, jako forma edukacji pozaformalnej, wpisuje się w

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							koncepcję działań wspierających rozwój świadomości ekologicznej i klimatycznej. Tego rodzaju inicjatywy mogą być wspierane w ramach strategii edukacyjnej oraz działań realizowanych przez Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest.
1739	Osoba prywatna	7.3.2 Utworzenie i utrzymanie ścieżki edukacyjnej poświęconej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości	111	UWAGA: Zamiast ścieżki edukacyjnej powinno być ścieżek edukacyjnych w obszarze Białowieża Forest UWAGA: Obszar Strefy Buforowej nie powinien być tylko Beneficjentem ale także współorganizatorem takich działań,	rezerwaty i siedliska ochronne mogące być elementami ścieżek edukacyjnych występują na całym obszarze Obiektu w tym w strefie Buforowej	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje utworzenie ścieżki edukacyjnej poświęconej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW) Obiektu, zgodnie z zapisami Działania 7.3.2. Celem tego działania jest prezentacja kryteriów wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz upowszechnienie wiedzy o wartościach przyrodniczych i kulturowych Puszczy Białowieskiej. W ramach działania zaplanowano m.in. opracowanie tablic informacyjnych, aplikacji mobilnej, oznakowania oraz zapewnienie trwałości funkcjonowania ścieżki. W kontekście ramowego charakteru Planu, szczegóły dotyczące liczby, lokalizacji i formy ścieżek edukacyjnych, jak również zakresu współorganizacji przez podmioty ze strefy buforowej, powinny zostać określone w dokumentach wdrożeniowych, opracowywanych przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje zarządzające Obiektem.
1740	Osoba prywatna	5.2 Podsumowanie rekomendacji eksperckich	115 118 123	UWAGA: Rekomendacje eksperckie powinny dotyczyć także Strefy Buforowej m. in. w zakresie: Zapewnienie zasad ochrony środowiska na całym obszarze Obiektu Zasoby wodne Zapewnienie odpowiedniego stanu ekosystemów wodnych oraz zależnych od wód poprzez realizację przedsięwzięć wpływających na spowolnienie lub zatrzymanie procesu pogarszania stanu tych ekosystemów w strefach 2-4 Obiektu Ochrona krajobrazu	Zakres działań należy bezwzględnie rozszerzyć na strefę buforową z powodu m.in. coraz dotkliwiej odczuwanej suszy Szczególnego skupienia wymaga stan zasobów wodnych, które obecnie nie tylko w chronionych strefach ale także w strefie buforowej jest katastrofalny m.in. ze względu na nieracjonalną gospodarkę leśną ulegają dewastacji Ochrona krajobrazu w strefie buforowej będzie miała wpływ na rozwój turystyki, która jest jedną z możliwych (nielicznych) dróg aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości mieszkańców Gmin uwzględnionych w Projekcie, nie powinna być zatem pominięta w strefie buforowej Ochrona łąk, lasów i zasobów wodnych to ochrona wielu gatunków zwierząt i roślin także w strefie buforowej	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia szereg rekomendacji eksperckich dotyczących zrównoważonego użytkowania zarówno samego Obiektu, jak i jego strefy buforowej oraz szerszego otoczenia. Zgodnie z zapisami Tabeli 7, rekomendacje te obejmują m.in. zagadnienia związane z ochroną krajobrazu, planowaniem przestrzennym, rolnictwem, turystyką oraz ochroną zasobów przyrodniczych, w tym wodnych. Zgłoszony postulat rozszerzenia zakresu rekomendacji eksperckich o szczegółowe działania dotyczące stanu zasobów wodnych, ochrony ekosystemów zależnych od wód oraz krajobrazu w strefie buforowej jest zgodny z intencją Planu. W dokumencie wskazano, że strefa buforowa, choć formalnie znajduje się poza granicami Obiektu, jest istotnym obszarem oddziaływania i beneficjentem działań ochronnych. Plan koncentruje się przede wszystkim na Obiekcie, zgodnie z jego zakresem i statutem wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, jednak nie pomija znaczenia strefy buforowej w kontekście integralności przyrodniczej i krajobrazowej. Rekomendacje zawarte w Planie obejmują m.in.: zrewidowanie dokumentów planistycznych pod kątem ochrony zasobów wodnych i ograniczenia działań mogących pogarszać ich stan, rezygnację z melioracji odwadniających oraz intensyfikacji użytkowania gruntów, które mogą wpływać negatywnie na ekosystemy zależne od wód, ochronę krajobrazu polan i agrocenoz, jako elementów o wysokiej wartości przyrodniczej i kulturowej, promowanie tradycyjnych form użytkowania terenu, w tym rolnictwa ekstensywnego i architektury drewnianej. Ochrona krajobrazu w strefie buforowej, jako element wspierający rozwój turystyki i lokalnej przedsiębiorczości, została również

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							uwzględniona w rekomendacjach dotyczących planowania przestrzennego oraz rozwoju zrównoważonych form turystyki. Wskazane działania mają na celu nie tylko zachowanie walorów przyrodniczych, ale również wspieranie lokalnych społeczności w procesie aktywizacji gospodarczej.
1741	Osoba prywatna	Kierunek działań 8.1. Kreowanie i zarządzanie marką terytorialną Obiektu Białowieża Forest, w tym opracowanie i skuteczne wdrożenie identyfikacji wizualnej obszaru Puszczy Białowieskie	113	Propozycja zmiany: - Wprowadzenie równoważnych działań promocyjnych dla wszystkich gmin Puszczy Białowieskiej, z uwzględnieniem Dubicz Cerkiewnych. o Opracowanie spójnej strategii marketingowej w ramach Programu „Białowieża Forest”, obejmującej mniejsze gminy, które obecnie są niedostrzegane. o Utworzenie wspólnej platformy informacyjno-promocyjnej z wyodrębnionymi działami dla poszczególnych gmin.	Gmina Dubicze Cerkiewne posiada znaczący potencjał turystyczny i kulturowy – na jej terenie znajdują się zabytkowe cerkwie, miejsca pamięci, bogata tradycja folklorystyczna, a także atrakcyjne szlaki przyrodnicze w bezpośrednim sąsiedztwie Puszczy Białowieskiej. Jednak w oficjalnych materiałach promocyjnych oraz programach rozwoju turystyki regionu dominują działania skupione wokół Białowieży. Brak równowagi w promocji prowadzi do marginalizacji mniejszych gmin, mimo że mogą one stanowić uzupełniającą i wartościową ofertę dla turystów poszukujących autentycznego kontaktu z lokalną kulturą i mniej zatłoczonych miejsc. Niedostateczna widoczność Dubicz w krajowych i międzynarodowych kampaniach promocyjnych ogranicza szanse na rozwój lokalnej przedsiębiorczości, w tym agroturystyki, rzemiosła oraz sprzedaży produktów tradycyjnych. Promocja gminy Dubicze Cerkiewne jest niewystarczająca w stosunku do działań prowadzonych na rzecz Białowieży. Skutkuje to utrwalaniem nierówności w postrzeganiu regionu – Białowieża pozostaje rozpoznawalną marką turystyczną, podczas gdy Dubicze, mimo porównywalnych walorów przyrodniczych i kulturowych, pozostają w cieniu. Konsekwencje: - Mniejszy napływ turystów i brak korzyści gospodarczych dla lokalnych mieszkańców. - Niewykorzystanie potencjału kulturowego (cerkwie, tradycje pogranicza, folklor). - Zwiększanie różnic rozwojowych między gminami sąsiednimi. Podjęcie działań wyrównawczych w obszarze promocji przyczyniłoby się do: •lepszego zrównoważenia ruchu turystycznego na całym obszarze Puszczy	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia potrzebę prowadzenia działań promocyjnych i identyfikacyjnych dla całego regionu, zgodnie z zapisami Działania 8.1.1, które przewiduje opracowanie spójnej identyfikacji wizualnej dla Obiektu jako całości. Celem tych działań jest wzmocnienie rozpoznawalności regionu, promocja jego walorów przyrodniczych i kulturowych oraz zapewnienie jednolitego standardu komunikacji wizualnej. Zgłoszony postulat dotyczący równoważnego uwzględnienia wszystkich gmin Puszczy Białowieskiej, w tym Dubicz Cerkiewnych, jest zgodny z założeniami Planu, który zakłada współpracę ponadgminną oraz wspólne wypracowanie rozwiązań promocyjnych z udziałem społeczności lokalnych. Gmina Dubicze Cerkiewne, jako jeden z podmiotów współpracujących wskazanych w Planie, posiada pełne prawo do uczestnictwa w działaniach promocyjnych i rozwojowych, a jej potencjał kulturowy i turystyczny może stanowić istotne uzupełnienie oferty regionu. Wskazana potrzeba opracowania spójnej strategii marketingowej oraz wspólnej platformy informacyjno-promocyjnej z wyodrębnionymi działami dla poszczególnych gmin może zostać uwzględniona na etapie wdrażania Planu, w szczególności w ramach działań związanych z promocją Obiektu i rozwojem turystyki. Takie rozwiązanie sprzyja równoważeniu ruchu turystycznego, wspiera lokalną przedsiębiorczość oraz umożliwia zachowanie i rozwój unikalnych tradycji kulturowych pogranicza. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Białowieskiej, •wzmocnienia dochodów lokalnych społeczności, •zachowania i odtworzenia unikalnych tradycji kulturowych pogranicza.		
1742	Osoba prywatna	6. Instrumenty zarządzania	124	UWAGA: W zarządzaniu Obiektem pominięto przedstawicieli Gmin Strefy Buforowej	Strefa Buforowa, już z racji swojej definicji powinna być uwzględniona we współzarządzaniu, albowiem wg definicji jest to obszar przyczyniający się do ochrony, zachowania, zarządzania, integralności, autentyczności i trwałości Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości obiektu. W strefie buforowej istnieją rezerваты przyrody, cenne siedliska przyrodnicze Ma udział w utrzymaniu korytarzy ekologicznych dla zwierząt, obecnie bardzo okrojonych w związku z postawieniem zapory na granicy polsko-białoruskiej Tworzy bazę noclegowa dla turystów	Uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia potrzebę współpracy między różnymi szczeblami administracyjnymi oraz podmiotami lokalnymi, w tym gminami położonymi w strefie buforowej. Zgodnie z doprecyzowanym zapisem dotyczącym Rady Naukowo-Społecznej Obiektu Białowieża Forest, w jej skład wchodzi m.in. przedstawiciele gmin: Białowieża, Hajnówka, Narewka, Narew, Dubicze Cerkiewne oraz Burmistrz miasta Hajnówka. Tym samym gminy strefy buforowej zostały formalnie uwzględnione w strukturze doradczej wspierającej zarządzanie Obiektem.
1743	Osoba prywatna	Rozdział 6 – Instrumenty zarządzania	124-138	Dokument szczegółowo opisuje system koordynacji działań (Pełnomocnik, Rada Naukowo-Społeczna, Komitet Sterujący). Brakuje jednak wyraźnego uwzględnienia instytucji pomocy społecznej i rynku pracy. Uwaga: należy rozszerzyć skład Rady Naukowo-Społecznej o przedstawicieli instytucji społecznych (np. PCPR, OPS, powiatowego urzędu pracy).	Społeczność lokalna w rozdziale 2.1.6 („Społeczność lokalna”, s. ok. 30) jest wskazana jako kluczowy interesariusz. Skoro plan ma wspierać rozwój zrównoważony, to decyzje powinny uwzględniać nie tylko kwestie środowiskowe, ale i społeczne.	Nie uwzględniono	Zgłoszony postulat dotyczący rozszerzenia składu Rady o przedstawicieli instytucji pomocy społecznej i rynku pracy, takich jak powiatowe centra pomocy rodzinie (PCPR), ośrodki pomocy społecznej (OPS) czy powiatowe urzędy pracy, odnosi się do aspektów społecznych rozwoju regionu. Należy jednak podkreślić, że Plan zarządzania nie jest dokumentem społecznym, lecz dokumentem strategicznym o charakterze przyrodniczym, którego głównym celem jest ochrona i zachowanie WUW Obiektu zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Choć społeczność lokalna została wskazana w Planie jako interesariusz, a rozwój zrównoważony uwzględnia komponent społeczny, to zakres dokumentu nie obejmuje bezpośrednio polityki społecznej ani rynku pracy.
1744	Osoba prywatna	6. Instrumenty zarządzania	125	UWAGA: Proponowany skład Komitetu Sterującego nie zapewnia ochrony zasobów przyrodniczych i aktywizacji miejscowej ludności w ochronę dziedzictwa narodowego Proponowany w dokumencie skład Komitetu Sterującego: • Pełnomocnik ds. zarządzania Obiektem Białowieża Forest (dalej Pełnomocnik), • Dyrektor Białowieskiego Parku Narodowego, • Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Białymstoku, • Dyrektor Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, • Dyrektor Departamentu Ochrony Przyrody MKiŚ,	W Komitecie Sterującym brak bezpośredniego udziału lokalnych samorządów i delegatów / obserwatorów ze strony lokalnej ludności Bezpośredni udział w zarządzaniu przypada w udziale m.in. Dyrektorowi Lasów Państwowych w Białymstoku i Dyrektorowi Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa, których działania trudno jak do tej pory uznać za jednoznacznie przyczyniające się do ochrony środowiska i zasobów naturalnych, wydaje się, że ich działalność biznesowa w znaczącym stopniu zaburza	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje utworzenie Komitetu Sterującego, który pełni funkcję zespołu konsultacyjno-doradczego, powoływanego przez Ministra właściwego ds. środowiska po zatwierdzeniu Planu. Zgodnie z doprecyzowanym zapisem, w skład Komitetu wchodzi przedstawiciele instytucji odpowiedzialnych za ochronę przyrody, zarządzanie Obiektem, naukę, dziedzictwo kulturowe oraz organizacje pozarządowe — zarówno krajowe, jak i lokalne. Uwzględniono również przedstawicieli samorządu powiatowego oraz reprezentantów służb mundurowych, w tym Straży Granicznej i Wojska Polskiego. Zgłoszony postulat dotyczący braku bezpośredniego udziału przedstawicieli lokalnych samorządów gminnych oraz delegatów

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				- Dyrektor Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa MKiŚ, - Przedstawiciel Polskiego Komitetu ds. UNESCO.	właściwa ocenę celu powstania Obiektu Brak w proponowanym składzie władz osób zainteresowanych lokalną ludnością i jej rozwojem W jaki sposób zatem rozwijać i aktywizować partycypację mieszkańców kiedy w obszarze zarządczym nie mają swojej reprezentacji Z racji obecności wojska na terenach Obiektu do współudziału w dyskusjach należy zaprosić przedstawicieli MON, aby czuli się odpowiedzialni i świadomi swoich wpływów na zmiany środowiska i ekosystemów związane z działalnością wojska na terenach Obiektu, aby ich działania nie pozostawały bytem równoległym, niepodlegającym wpływom i decyzjom Komitetu Sterującego, aby także współuczestniczyli materialnie w działaniach na rzecz ochrony Obiektu		społeczności lokalnej w Komitecie Sterującym został częściowo uwzględniony poprzez obecność Rady Naukowo-Społecznej, której skład obejmuje m.in. wójtów i burmistrzów gmin regionu Puszczy Białowieskiej, w tym gmin strefy buforowej. Rada ta współpracuje z Komitetem Sterującym i pełni funkcję doradczą, umożliwiając wyrażanie stanowisk lokalnych społeczności w procesie wdrażania Planu.
1745	Osoba prywatna	Rozdział 6.3 – Instrumenty finansowe	131-132	Obecnie źródła finansowania ograniczają się do BPN, Lasów Państwowych, NFOŚiGW i funduszy UE dla ochrony środowiska. Uwaga: należy dodać fundusze społeczne i rozwojowe (EFS+, Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, Interreg).	Ograniczenia wycinki powodują koszty społeczne (bezrobocie, migracje), co wymaga wsparcia ze źródeł „społecznych”, a nie tylko „ekologicznych”. Ponadto starzejące społeczeństwo Puszczy wymaga wsparcia przy wykorzystaniu narzędzi pomocy społecznej i zdrowia	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska koncentruje się na ochronie jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW), zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument ma charakter przyrodniczy i strategiczny, a jego głównym celem jest zapewnienie trwałości procesów ekologicznych oraz zachowanie integralności Obiektu. Wskazane kwestie społeczne, choć istotne dla zrównoważonego rozwoju regionu, wykraczają poza bezpośredni zakres Planu i mogą być szczegółowo rozwijane w dokumentach komplementarnych, takich jak lokalne strategie rozwoju społecznego czy programy rewitalizacji. W Planie wskazano potencjalne źródła finansowania, obejmujące środki zarządców Obiektu — Białowieskiego Parku Narodowego oraz PGL Lasy Państwowe — a także krajowe i europejskie fundusze pozostające w dyspozycji Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku. Przewidziano również utworzenie funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest, którego szacunkowe nakłady do roku 2035 wyniosą około 9,5 mln złotych. Dodatkowo zaplanowano inwestycję w rozwój infrastruktury edukacyjnej w postaci Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, której koszt oszacowano na około 4 mln zł. W Planie wskazano, że lista potencjalnych źródeł finansowania (tab. 8) ma charakter otwarty, co oznacza możliwość jej rozszerzenia w przyszłości, w zależności od dostępnych programów i konkursów. Wdrażanie Planu będzie wymagało bieżącej weryfikacji dostępnych instrumentów finansowych, zarówno ekologicznych, jak i społecznych, w celu zapewnienia kompleksowego wsparcia dla regionu. Zgłoszone uwagi dotyczące kosztów społecznych wynikających z ograniczeń gospodarki leśnej oraz starzejącej się struktury demograficznej regionu są istotne i powinny być uwzględniane w ramach polityk społecznych i regionalnych, prowadzonych przez właściwe instytucje. Plan zarządzania może stanowić punkt odniesienia dla projektów integrujących cele środowiskowe z działaniami społecznymi, jednak ich realizacja wymaga współpracy

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							międzysektorowej oraz wykorzystania odpowiednich narzędzi polityki publicznej.
1746	Osoba prywatna	6.3 Instrumenty finansowe	131	Brak wskazania konkretnych kwot z poszczególnych źródeł finansowania oraz brak przypisania odpowiedzialności instytucjonalnej i harmonogramu wdrażania poszczególnych instrumentów zarządzania.	Dokument zawiera ogólne zapisy dotyczące narzędzi zarządzania, ale nie precyzuje: jaka instytucja odpowiada za realizację poszczególnych działań, z jakiego źródła (np. fundusze unijne, budżet państwa, budżet gminny) będą one finansowane, w jakim czasie i w jakich etapach będą wdrażane.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska zawiera zestaw działań, dla których wskazano podmioty odpowiedzialne za realizację, orientacyjne terminy wdrażania oraz potencjalne źródła finansowania. Informacje te zostały przedstawione w układzie tabelarycznym, co umożliwia identyfikację instytucji wiodących dla poszczególnych działań oraz określenie ram czasowych ich realizacji. Zgłoszony postulat dotyczący braku wskazania konkretnych kwot z poszczególnych źródeł finansowania oraz szczegółowego harmonogramu wdrażania instrumentów zarządzania odnosi się do poziomu szczegółowości, który wykracza poza zakres dokumentu ramowego. Plan zarządzania, jako dokument strategiczny, nie jest instrumentem finansowym jego celem jest wyznaczenie kierunków działań i wskazanie mechanizmów ich realizacji. Szczegółowe budżety, harmonogramy oraz przypisanie środków finansowych do konkretnych działań będą opracowywane na etapie przygotowywania projektów wykonawczych i wdrożeniowych, zgodnie z zasadami planowania inwestycyjnego i projektowego.
1747	Osoba prywatna	7.2 Nadzór nad wdrażaniem Planu	140	Brak ram czasowych w harmonogramie Harmonogram nie zawiera szczegółowych ram czasowych dla realizacji poszczególnych celów i działań	Przedstawiony harmonogram ma charakter ogólny i nie pozwala na realną ocenę wykonalności planu. Brak określenia terminów rozpoczęcia i zakończenia działań oraz brak wskazania etapów pośrednich powoduje ryzyko opóźnień i utrudnia monitorowanie postępów. W dokumentach tej rangi powinien znaleźć się precyzyjny harmonogram obejmujący: daty rozpoczęcia i zakończenia poszczególnych działań, kamienie milowe (etapy pośrednie), powiązanie z przypisaniem odpowiedzialności instytucjonalnej. Doprecyzowanie harmonogramu zwiększy transparentność i umożliwi lepszą kontrolę realizacji projektu. Podstawa prawna konieczności wstawiania ram czasowych, etapów Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. 2006 nr 227 poz. 1658, z późn. zm.) Art. 15 ust. 1 pkt 5: strategię rozwoju powinny określać „czas realizacji celów i działań oraz sposób monitorowania i oceny”. Oznacza to obowiązek prezentowania ram czasowych i etapów wdrażania. 2. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo	Wyjaśniono	Zgłoszony postulat dotyczący braku szczegółowych ram czasowych, kamieni milowych oraz przypisania instytucjonalnej odpowiedzialności dla każdego działania nie uwzględnia faktu, że Plan zarządzania nie jest dokumentem inwestycyjnym ani programem operacyjnym, lecz dokumentem ramowym, który wymaga uszczegółowienia w kolejnych etapach wdrażania. Szczegółowe harmonogramy, budżety oraz przypisanie konkretnych źródeł finansowania będą opracowywane w ramach projektów wykonawczych i wdrożeniowych, zgodnie z zasadami planowania strategicznego. W Planie wskazano, że pierwszy rok po jego przyjęciu zostanie poświęcony na stworzenie struktury organizacyjnej oraz zasad zbierania danych (np. działanie 1.3.1). Pierwszy raport ewaluacyjny ma powstać po trzech latach, a kolejne raporty będą opracowywane co trzy lata, zgodnie z systemem monitorowania i ewaluacji opisanym w rozdziale 6.1. Wskaźniki ewaluacyjne przypisano do celów zarządzania i konkretnych działań (tab. 11), z rozróżnieniem działań jednorazowych i ciągłych. Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa krajowego (m.in. ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, ustawą Prawo ochrony środowiska oraz ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym), dokumenty strategiczne powinny zawierać ramy czasowe realizacji celów. Plan zarządzania spełnia te wymogi w zakresie, który jest właściwy dla jego charakteru — jako dokumentu ramowego, który nie zastępuje programów operacyjnych, lecz stanowi ich punkt odniesienia. Wskazane w Planie terminy realizacji, podmioty odpowiedzialne oraz system ewaluacji umożliwiają monitorowanie postępów i dostosowywanie działań w odpowiedzi na zmieniające się warunki.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					ochrony środowiska (Dz.U. 2001 nr 62 poz. 627, z późn. zm.) Art. 14 ust. 1: programy ochrony środowiska muszą zawierać cele ekologiczne, zadania oraz harmonogram ich realizacji. W przypadku Puszczy Białowieskiej, jako obiektu światowego dziedzictwa, dokumenty strategiczne podlegają tym wymogom. 3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717, z późn. zm.) Art. 10 ust. 2 pkt 9: w studiach i planach zagospodarowania określa się etapy realizacji polityki przestrzennej. UNESCO – Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (2021, §108–111) Plany zarządzania obiektami światowego dziedzictwa powinny zawierać timeframes, action plans and monitoring indicators. Komisja Europejska – wytyczne dotyczące programów operacyjnych UE Każdy program finansowany ze środków UE musi zawierać harmonogram realizacji i ramy czasowe (związane z tzw. „kamieniami milowymi”). Podsumowanie: Zarówno prawo krajowe, jak i standardy UNESCO oraz UE wymagają, aby dokumenty strategiczne i programowe zawierały ramy czasowe realizacji poszczególnych celów. Brak takich zapisów oznacza niezgodność z ustawą o polityce rozwoju oraz z wytycznymi UNESCO		
1748	Osoba prywatna	Rozdział 7 – Monitoring	139-146	Monitoring dotyczy głównie stanu przyrody i realizacji celów ochronnych. Uwaga: należy wprowadzić wskaźniki społeczne – np. liczba miejsc pracy w sektorze turystyki i usług, dostępność usług społecznych, wskaźnik migracji mieszkańców.	Zgodnie z ideą zarządzania adaptacyjnego (rozdz. 1.2, s. 13–14), monitoring ma obejmować wszystkie istotne czynniki dla wartości obiektu – a społeczność lokalna jest kluczowym elementem tej integralności.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska koncentruje się na ochronie jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW), zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument ten ma charakter przyrodniczy i nie stanowi programu społecznego, co oznacza, że jego głównym celem jest zachowanie integralności procesów ekologicznych, a nie bezpośrednie kształtowanie polityki społecznej czy rynku pracy. Zgłoszony postulat dotyczący wprowadzenia wskaźników społecznych, takich jak liczba miejsc pracy w sektorze turystyki, dostępność usług społecznych czy wskaźnik migracji, odnosi się do aspektów rozwoju społecznego, które mogą być uwzględniane w dokumentach komplementarnych, takich jak lokalne strategie rozwoju, programy rewitalizacji czy plany operacyjne gmin. W odpowiedzi na zidentyfikowaną barierę, jaką jest brak spójnego programu monitorowania (rozdz. 3.2), Plan przewiduje wdrożenie działania 1.3.1, którego celem jest opracowanie i realizacja programu monitoringu dla Obiektu „Białowieża Forest”. Program ten ma uwzględniać m.in. zmiany klimatu, presję turystyczną,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							migrację gatunkową oraz fragmentację siedlisk. Monitoring presji turystycznej obejmuje m.in. szacowanie liczby odwiedzających oraz identyfikację obszarów o zwiększonym natężeniu ruchu, co może pośrednio wskazywać na wpływ turystyki na lokalną gospodarkę.
1749	Osoba prywatna	Rozdział: V. Instrumenty zarządzania / interesariusze	17	- Brak mieszkańców jako interesariuszy - W dokumencie zastosowano niejasne pojęcie „interesariusze uśpieni” oraz wskazano szczegółowo wybrane instytucje i stowarzyszenia.	Mieszkańcy są najbliższymi obiektu światowego dziedzictwa i to oni ponoszą codzienne konsekwencje ograniczeń, regulacji oraz polityk związanych z ochroną Puszczy Białowieskiej. Brak ich uwzględnienia wprost w katalogu interesariuszy marginalizuje głos społeczności lokalnych, a także osłabia społeczną legitymizację całego dokumentu. Ich formalne włączenie zwiększyłoby poczucie współodpowiedzialności oraz akceptację dla podejmowanych działań ochronnych. Ważny dokument o randze krajowej, dotyczący zarządzania obiektem światowego dziedzictwa UNESCO, powinien operować jasną, neutralną i precyzyjną terminologią. Pojęcie „uśpieni interesariusze” jest nieczytelne i nie posiada umocowania w standardach planowania strategicznego. Ponadto selektywne wskazanie poszczególnych stowarzyszeń i instytucji może być odebrane jako przejaw braku bezstronności. Zamiast tego należy przyjąć ogólne kategorie interesariuszy (np. samorządy lokalne, organizacje pozarządowe, instytucje naukowe, społeczności lokalne), co zapewni przejrzystość i równość w traktowaniu wszystkich	Wyjaśniono	Zawarta w projekcie Planu Zarządzania Tabela 1. Mapa Interesariuszy Planu nie powinna być postrzegana w oderwaniu od całości treści podrozdziału 4.3 Interesariusze ponieważ stanowi jedynie jego część. Tekst tego podrozdziału zawiera m.in. poniższe stwierdzenia, których celem było wskazanie, że mieszkańcy gmin Puszczy Białowieskiej będą aktywnie angażowani w realizację Planu, podobnie jak byli włączeni w kształtowanie projektu Planu (patrz: załącznik nr 3 do projektu Planu – Wykaz warsztatów). Należy pamiętać, iż Plan zarządzania jest dokumentem otwartym, pełniącym rolę narzędzia do zarządzania Obiektem. Jego realizacja oprócz dokumentów wskazanych w rozdziale 6.2 odbywa się na poziomie lokalnym przez Zarządców Obiektu tj. Dyrektora Białowieskiego Parku Narodowego oraz Nadleśniczych Nadleśnictw Hajnówka, Białowieża i Browsk, jak i przy aktywnym zaangażowaniu społeczności, zwłaszcza mieszkańców gmin Puszczy Białowieskiej.” Pojęcie „interesariuszy uśpionych” oznacza grupy, które nie są zainteresowane danym procesem, dopóki nie dotknie on kluczowych dla nich kwestii (por. Nowakowska, Aleksandra; Legutko-Kobus, Paulina; Walczak, Bartosz M. Od rehabilitacji do włączenia społecznego - współczesne ujęcie procesów rewitalizacji, Polska Akademia Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa. 2019, s. 36). Istotnie nie ma on umocowania w ustawodawstwie dot. planowania strategicznego, ale nie ma on charakteru oceniającego. Struktura zarządzania Obiektem została opisana w rozdziale 6.1 oraz zilustrowana na rys. 9. Przewidziano powołanie Rady Naukowo-Społecznej, w skład której będą wychodzili m.in. przedstawiciele społeczności lokalnej. Za ich pośrednictwem o podejmowanych działaniach powinna być informowana również społeczność lokalna. W rozdziale 7.2. opisano sposób nadzoru nad wdrażaniem Planu. Wskazano, iż pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania i realizacji założeń Planu powinien powstać po 3 latach od jego przyjęcia. W kolejnych latach raporty powinny być opracowywane co 3 lata. Pełnomocnik będzie je przedkładał Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii raporty będą upowszechniane. Istotnym elementem będzie zapewnienie jak najszerszego upowszechniania wyników ewaluacji oraz umożliwienie dyskusji z różnymi grupami interesariuszy na temat ewentualnych zmian w Planie wynikających z monitoringu, ewaluacji czy innych okoliczności.
1750	Osoba prywatna	2.1. 6 Społeczność lokalna	30	Należy uzupełnić charakterystykę społeczności lokalnej o szczegółową analizę trendu starzenia się ludności oraz wynikające z tego potrzeby usług zdrowotnych i opiekuńczych, jak także o problem rosnącego bezrobocia w wyniku likwidacji zakładów wycinki i obroki drzewnej	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniża skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	Wyjaśniono	Zagadnienia starzenia się ludności oraz dostępu do usług zdrowotnych i opiekuńczych, a także rynku pracy, wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem z dziedziny demografii czy polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1751	Osoba prywatna	Aktywność gospodarcza i Programowanie rozwoju	32-34	Zatrudnienie po ograniczeniu wycinki. Część mieszkańców utraciła lub obawia się utraty pracy w sektorze leśnym. Powinno być: zaprogramowane wsparcie dla mieszkańców w postaci szkoleń, dotacji i mikro kredytów na działalność w ekoturystyce, rzemiośle i usługach okołoturystycznych.	Brak alternatywnych miejsc pracy może prowadzić do wyludnienia gminy; dywersyfikacja źródeł dochodu i zwiększy akceptację dla działań ochronnych. Propozycja rozdziału: Przeciwdziałanie bezrobociu w związku z ograniczeniem wycinki 1. Wprowadzenie Wprowadzenie ograniczeń w gospodarce leśnej na terenie Puszczy Białowieskiej, wynikających z wymogów ochrony dziedzictwa UNESCO, spowodowało zmniejszenie zatrudnienia w sektorze drzewnym i usługach związanych z pozyskaniem drewna. Problem ten szczególnie dotyczy mieszkańców gmin puszczańskich, w których tradycyjnie praca w lesie stanowiła główne źródło utrzymania. Konieczne jest więc podjęcie działań kompensujących, które pozwolą przekierować lokalny potencjał gospodarczy w stronę nowych form aktywności zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju. 2. Diagnoza problemu • Redukcja miejsc pracy w zakładach usług leśnych, tartakach i transporcie drewna. • Ryzyko wzrostu bezrobocia długotrwałego i migracji młodych mieszkańców poza region. • Konieczność znalezienia alternatywnych źródeł dochodu, które są spójne z ochroną przyrody. 3. Kierunki działań na rzecz przeciwdziałania bezrobociu a) Rozwój turystyki przyrodniczej i kulturowej • Szkolenia i wsparcie dla byłych pracowników sektora leśnego w zakresie przewodnictwa, obsługi ruchu turystycznego i usług gastronomiczno-noclegowych. • Rozwój lokalnych szlaków turystycznych i infrastruktury rowerowej. • Tworzenie marek lokalnych produktów (żywność tradycyjna, rękodzieło, wyroby regionalne). b) Nowe miejsca pracy w ochronie przyrody i edukacji ekologicznej • Zatrudnianie mieszkańców w programach monitoringu i renaturyzacji ekosystemów. • Programy prac interwencyjnych związanych z utrzymaniem infrastruktury turystycznej i edukacyjnej. • Rozwój sektora edukacji przyrodniczej – np. jako instruktorzy w centrach	Wyjaśniono	Zagadnienia rynku pracy wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla. Plan nie ingeruje w struktury zatrudnienia w Lasach Państwowych, jednak przewiduje realizację wielu działań z zakresu monitoringu, utrzymania, edukacji i promocji Obiektu przez leśników, co wskazuje na ich dalsze zaangażowanie zawodowe. Szczegółowe rozwiązania wspierające lokalne społeczności powinny być opracowywane w dokumentach sektorowych i wdrażane przez właściwe instytucje publiczne.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					edukacyjnych, przewodnicy dla grup szkolnych. c) Dywersyfikacja gospodarki lokalnej • Wsparcie dla przedsiębiorczości w obszarach: zielona energia, agroturystyka, usługi opiekuńcze i społeczne. • Rozwój rolnictwa ekologicznego i krótkich łańcuchów dostaw (lokalne targi, sprzedaż bezpośrednia). • Programy dotacyjne i mikro kredyty dla małych firm i start-upów związanych z regionem. 4. Współpraca i finansowanie • Koordynacja działań przez samorządy gminne, we współpracy z powiatem hajnowskim oraz organizacjami pozarządowymi. • Wykorzystanie funduszy UE (np. Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, EFS+, LIFE, Interreg) oraz środków krajowych (NFOŚiGW, programy rynku pracy). • Powołanie lokalnego partnerstwa na rzecz zatrudnienia, obejmującego administrację, przedsiębiorców i organizacje społeczne. 5. Rekomendacje i cele szczegółowe 1. Ograniczenie wzrostu bezrobocia poprzez stworzenie alternatywnych miejsc pracy zgodnych z ochroną dziedzictwa. 2. Wsparcie mieszkańców w procesie przekwalifikowania (szkolenia, doradztwo zawodowe). 3. Zwiększenie atrakcyjności gospodarczej regionu dzięki rozwojowi turystyki, przedsiębiorczości lokalnej i rolnictwa ekologicznego. 4. Zabezpieczenie finansowania działań aktywizujących z funduszy unijnych i krajowych.		
1752	Osoba prywatna	Ingerencja i zakłócenia powodowane obecnością człowieka i Kryzys migracyjny	53	• Wprowadzenie jednolitych i jasnych procedur usuwania odpadów we wszystkich strefach — w szczególności tam, gdzie występują migracyjne trasy i prowadzone są działania wojskowe i straży granicznej, a także roboty leśne i drogowe. • Powstanie funduszu dedykowanego sprzątnięciu • obozowisk oraz innych źródeł śmieci (częściowo na bazie subwencji ekologicznej, obecnej w regionie. • Wprowadzenie systemu kar i mandatów dla odpowiedzialnych podmiotów (wojsko, służby terenowe, osoby prywatne). • Wdrożenie monitoringu i regularne raportowanie działań porządkowych.	W Planie nie ma szczegółowego opisu problemu odpadów pozostawianych przez różne grupy (wojsko, służby drogowe, migrantów), mimo że temat uciążliwości śmieci został tylko częściowo poruszony (np. żywność przy zaporze). Brakuje informacji o odpadach takich jak drut żyłkowy, materiały budowlane, plastikowe śmieci, gumowe obuwie, sprzęt elektroniczny i leki pozostawione przez migrantów, które zagrażają ekosystemowi i bezpieczeństwu.	Wyjaśniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego i nie zawiera szczegółowych procedur dotyczących gospodarki odpadami. Kwestie związane z usuwaniem śmieci, w tym odpadów pozostawianych przez służby, migrantów czy w trakcie prac terenowych, powinny być uregulowane w dokumentach wykonawczych oraz przez właściwe instytucje odpowiedzialne za utrzymanie porządku i bezpieczeństwa. Jednocześnie Plan wskazuje na potrzebę monitorowania wpływu infrastruktury granicznej na Obiekt, co obejmuje również kwestie związane z zanieczyszczeniem środowiska. Szczegółowe rozwiązania, takie jak fundusze porządkowe, systemy kar czy raportowanie działań, wymagają odrębnych regulacji i współpracy międzyinstytucjonalnej, w tym z samorządami, służbami mundurowymi i zarządcami terenu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1753	Osoba prywatna	Nieuprawnione korzystanie z zasobów (woda)	53	Odzyskanie naturalnego przebiegu cieków, jak Policzna, poprzez przywrócenie dawnych meandrów. Dokumentowanie i realizacja eksperckiego planu renaturyzacji — krok po kroku. Zakaz odmulania, prostowania kanałów oraz rozbierania tam zastoin bobrowych.	Plan przewiduje działania związane z gospodarką wodną i zbiornikami retencyjnymi, ale nie zawiera strategicznej analizy renaturyzacyjnej ekosystemów wodnych strefy buforowej. Naturalne korytarze wodne i ich rewitalizacja mogłyby pozytywnie wpłynąć na cały ekologiczny system Puszczy.	Wyjaśniono	Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie zawiera szczegółowej analizy renaturyzacyjnej ekosystemów wodnych ani konkretnych scenariuszy przywracania dawnych meandrów cieków wodnych. Działania takie, choć istotne z punktu widzenia ochrony przyrody, powinny być opracowywane w dokumentach wykonawczych i projektach specjalistycznych, z udziałem ekspertów hydrologii, ekologii i gospodarki wodnej. Jednocześnie Plan przewiduje kierunki działań związane z gospodarką wodną, w tym retencją i ochroną zasobów wodnych, które mogą stanowić podstawę do dalszych prac renaturyzacyjnych. Szczegółowe rozwiązania, takie jak zakaz odmulania czy ochrona tam bobrowych, wymagają odrębnych regulacji i decyzji administracyjnych, zgodnych z obowiązującym prawem ochrony środowiska.
1754	Osoba prywatna	Rozwój zabudowy w strefie buforowej	53	Proponujemy całkowity zakaz inwestycji uciążliwych na terenie buforowej takich jak fermy trzody chlewnej, drobiowe, lakiernie i wszystkie inne, które zmieniają krajobraz, produkują szkodliwe odpady, hałas, odór. Proponujemy także nadzór Białowieża Forest nad inwestycjami typu farmy fotowoltaiczne oraz decyzjami RDOŚ Białystok, którego decyzje są co najmniej kontrowersyjne.	Przykładem dziwnych decyzji była próba postawienia farmy fotowoltaicznej między Długim Brodem a Witowem na terenie obszaru chronionego krajobrazu. Inwestorem była fima spoza regionu, działkę udostępniała właścicielka, która mieszka w innej miejscowości. Pomimo protestów wójta i większości mieszkańców (w tym 4 biologów, którzy mieszkają we wsi), przesłania dowodów w postaci zdjęć z przebywania na tym terenie rzadkich gatunków zwierząt, RDOŚ był skłonny przychylić się do wniosku inwestora, który twierdził, że na terenie znajdują się tylko pospolite gatunki roślin i zwierząt, a postawienie paneli przyczyni się do zwiększenia bioróżnorodności, bo pod panelami ptaki będą mogły wic gniazda, a owce jeść trawę! Dzięki determinacji mieszkańców udało się na tyle przeciągnąć sprawę, aż inwestor sam zrezygnował. Warto jednak zapobiegać podobnym przypadkom w przyszłości.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga nie odnosi się do zakresu merytorycznego Planu zarządzania, który nie jest dokumentem planowania przestrzennego ani instrumentem kontroli inwestycji. Kwestie dotyczące lokalizacji inwestycji w strefie buforowej, w tym przedsięwzięć uciążliwych, podlegają kompetencjom samorządów oraz zapisom miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Plan zarządzania nie posiada uprawnień do nakładania zakazów inwestycyjnych ani nadzoru nad decyzjami administracyjnymi wydawanymi przez RDOŚ czy inne organy. Jego funkcją jest wskazanie kierunków działań służących ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu, a szczegółowe regulacje powinny być wdrażane w ramach obowiązujących procedur prawnych i planistycznych.
1755	Osoba prywatna	Zagrożenia i bariery Rozprzestrzenianie się gatunków Obcych.	54	Wsparcie (także finansowe i edukacyjne) dla gmin i mieszkańców strefy buforowej np. w kwestii koszenia i spalania nasion rozprzestrzeniających się gatunków inwazyjnych takich jak nawłóć Solidago spp.	Nawłóć powoduje zmianę naturalnego krajobrazu łąk i ogródków przydomowych w strefie buforowych. Zmniejsza bioróżnorodność, zmienia skład gleby, zabiera teren dla innych gatunków, w tym roślin zapewniających produkcję pyłku i nektaru dla dzikich pszczoł i trzmieli.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania koncentruje się na Obiekcie Światowego Dziedzictwa, tj. obszarze wskazanym we wniosku renominacyjnym z 2014 roku. Strefa buforowa znajduje się poza zakresem bezpośredniego oddziaływania Planu, dlatego kwestie wsparcia finansowego i edukacyjnego dla mieszkańców tej strefy, w tym dotyczące zwalczania gatunków inwazyjnych jak nawłóć (Solidago spp.), nie zostały w nim szczegółowo ujęte. Działania związane z kontrolą gatunków inwazyjnych oraz wsparciem lokalnych społeczności powinny być realizowane w ramach programów środowiskowych i rozwojowych prowadzonych przez samorządy, RDOŚ oraz inne instytucje publiczne, z wykorzystaniem dostępnych funduszy krajowych i unijnych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1756	Osoba prywatna	Rozdział 4 – Strategia zarządzania	60-64	Wizja i cele mówią o „rozwoju zrównoważonym gmin Puszczy” oraz „wzmacnianiu tożsamości lokalnych wspólnot”. Uwaga: należy dopisać jako cel szczegółowy: zapewnienie stabilnych warunków życia mieszkańców, w tym rozwój usług społecznych i przeciwdziałanie bezrobociu.	cele strategiczne (pkt 4.3, s. 62) odwołują się do lokalnego rozwoju, ale nie zawierają działań wprost społecznych (opieka, rynek pracy). Dodanie tego celu uzupełni brakujący komponent społeczny.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga odnosi się do kwestii społecznych, które wykraczają poza zakres merytoryczny Planu zarządzania. Dokument ten dotyczy zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO i koncentruje się na zachowaniu jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW). Kwestie związane z opieką społeczną, rynkiem pracy czy usługami publicznymi nie należą do jego kompetencji. Plan ma charakter ramowy — wskazuje ogólne kierunki działań, które powinny być uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla oraz realizowane przez właściwe instytucje publiczne i samorządy.
1757	Osoba prywatna	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniza skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	62-63	W celach należy doprecyzować, że zrównoważony rozwój obejmuje zapewnienie dostępności do usług zdrowotnych i opiekuńczych dla seniorów. w niewielkim stopniu odnosi się do potrzeb starzejącego się społeczeństwa w gminach graniczących z Puszczą Białowieską. Brak zapisów o dostępności usług publicznych i społecznych dostosowanych do seniorów. Powinno być: Wprowadzenie kompleksowego programu wsparcia dla seniorów i osób z ograniczoną mobilnością, obejmującego: 1.Mobilne punkty medyczne i rehabilitacyjne. 2.Transport publiczny dostosowany do osób starszych. 3.Rozbudowę sieci usług opiekuńczych i środowiskowych. 4.Miejsca spotkań integracyjnych i aktywizujących. 5.Programy wolontariatu międzypokoleniowego	Brak odniesienia do podstawowych usług społecznych prowadzi do ograniczenia jakości życia mieszkańców, co może pogłębiać depopulację i sprzeciw wobec ograniczeń związanych z ochroną przyrody. Na terenie regionu ma miejsce wysoki odsetek seniorów, którzy często mają ograniczony dostęp do opieki zdrowotnej, transportu i życia społecznego. Wprowadzenie rozwiązań dostosowanych do ich potrzeb zwiększy jakość życia, ograniczy wykluczenie społeczne i wzmocni lokalne więzi społeczne. Takie działania wpisują się w założenia polityki senioralnej państwa oraz w ideę zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich takich jak obszar Puszczy Białowieskiej. Ponadto zapewnienie wysokiej jakości usług społecznych sprzyja utrzymaniu lokalnej społeczności na obszarze chronionym, co przeciwdziała depopulacji i wzmacnia opiekę nad dziedzictwem kulturowym. Propozycja nowego rozdziału: Usługi społeczne na rzecz mieszkańców obszaru Puszczy Białowieskiej 1. Wprowadzenie Zarządzanie Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska powinno obejmować nie tylko ochronę przyrody i rozwój turystyki, lecz także troskę o jakość życia społeczności lokalnej. Szczególnie istotne są działania w zakresie usług społecznych, które odpowiadają na wyzwania demograficzne regionu (starzenie się społeczeństwa, odpływ młodych mieszkańców, depopulacja). 2. Domy pomocy społecznej i placówki opiekuńcze Rozwój i modernizacja istniejących placówek opiekuńczych (w tym domów pomocy społecznej) w gminach Puszczy Białowieskiej. Zapewnienie standardów jakości zgodnych z krajowymi i unijnymi wytycznymi w zakresie opieki długoterminowej.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga dotyczy obszaru usług społecznych, który wykracza poza zakres merytoryczny Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO. Plan koncentruje się na ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości Puszczy Białowieskiej i nie pełni funkcji dokumentu polityki społecznej. Zagadnienia takie jak opieka zdrowotna, wsparcie dla seniorów czy rozwój usług społecznych powinny być uwzględniane w lokalnych strategiach rozwoju gmin oraz dokumentach sektorowych, opracowywanych przez właściwe instytucje publiczne i samorządy. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie zawiera szczegółowych zapisów w tym zakresie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Współpraca z samorządami oraz organizacjami pozarządowymi w celu finansowania i utrzymania placówek. 3. Usługi opiekuńcze w środowisku lokalnym Rozwój mobilnych usług opiekuńczych, umożliwiających wsparcie osób niesamodzielnych w miejscu zamieszkania. Tworzenie sieci wolontariatu sąsiedzkiego i wsparcia międzypokoleniowego. Programy szkoleniowe dla opiekunów i rodzin sprawujących opiekę nad seniorami. 4. Integracja społeczna i aktywizacja mieszkańców Tworzenie centrów aktywności lokalnej, które łączą funkcje edukacyjne, kulturalne i społeczne. Wsparcie dla kół gospodyń wiejskich, stowarzyszeń seniorów i klubów młodzieżowych jako przestrzeni integracji i wymiany międzypokoleniowej. Organizowanie wydarzeń i programów, które wzmacniają więzi społeczne i poczucie tożsamości regionalnej. 5. Powiązanie z ochroną dziedzictwa Zapewnienie usług społecznych wspiera trwałość lokalnych społeczności, co jest kluczowe dla: zachowania dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu, utrzymania opieki nad krajobrazem kulturowym, przeciwdziałania depopulacji, która osłabia zdolność społeczności do uczestniczenia w procesach ochrony przyrody. 6. Rekomendacje i kierunki działań Uwzględnienie usług społecznych w lokalnych strategiach rozwoju gmin Puszczy Białowieskiej. Zabezpieczenie finansowania usług społecznych ze źródeł krajowych i unijnych. Powołanie zespołu roboczego ds. usług społecznych w ramach Rady Naukowo-Społecznej Obiektu. Rozwój partnerstw publiczno-społecznych w zakresie usług opiekuńczych.		
1758	Osoba prywatna	Rozdział 5 – Kierunki i działania	65-115	Znajdują się tam działania partycypacyjne i rekomendacje eksperckie. Uwaga: warto dopisać zadania w zakresie aktywizacji zawodowej i rozwoju usług społecznych (np. szkolenia, wsparcie NGO, rozwój lokalnych przedsiębiorstw społecznych).	Skoro dokument zakłada wprost tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonego gmin (cel 5, s. 9 streszczenia), to działania społeczne i rynku pracy są jego integralnym elementem.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1759	Osoba prywatna	3.3.2 Promowanie zachowywania i tworzenia mozaikowatych struktur przyrodniczych sprzyjających migracji gatunków w strefie buforowej i szerszym otoczeniu Obiektu	84	● Dodanie do listy gatunków inwazyjnych czeremchy amerykańskiej; ● Dodanie punktu o likwidacji rowów melioracyjnych umożliwiających odpływ wód opadowych	Związane jest to z niekontrolowaną i postępującą ekspansją tego gatunku w strefie buforowej, szczególnie na terenach pozrębowych. Obecność rowów melioracyjnych jest jednym z antropogenicznych czynników	Nie uwzględniono	Gatunek ten figuruje już na oficjalnej liście inwazyjnych gatunków obcych (IGO) prowadzonej przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska, jako średnio inwazyjny i szeroko rozprzestrzeniony na terenie Polski. Jego ekspansja, szczególnie na nieużytkach i terenach pozrębowych, zakłóca naturalne procesy sukcesji, ogranicza odnawianie się rodzimych gatunków drzew oraz wpływa negatywnie na strukturę i funkcjonowanie ekosystemów leśnych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					podtrzymujących niski poziom wód gruntowych. Doprowadziły do zmian w pejzażu przyrodniczym rugując ptaki żerujące nad wodą i płazy. Dla przykładu Francja nie prowadzi melioracji od lat 70. XX wieku.		W projekcie Planu i załącznikach do niego nie funkcjonuje żadna dodatkowa lista IGO stworzona specjalnie na potrzeby Planu - jego zapisy opierają się na liście IGO opracowanej przez GDOŚ, nie ma więc potrzeby modyfikacji Planu. W dokumencie zwrócono uwagę na potrzebę poprawy warunków hydrologicznych Puszczy. Umożliwiono podejmowanie działań mających na celu ograniczenie spływu powierzchniowego przy wykorzystaniu naturalnego, lokalnego materiału. Ponadto zaproponowano realizację działania 2.3.1. Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej, w ramach którego przewidziano m.in. opracowanie planu działań w zakresie ochrony zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1760	Osoba prywatna	4.2. Tworzenie zachęt finansowych w zakresie współdziałania na rzecz Obiektu Białowieża Forest	87	Brak właściwego finansowania zarządzania Obiektem, blokujący rozwój instytucjonalizacji, skoordynowanie działań ochronnych i innej działalności na obszarze Obiektu / Brak funduszy na spójną interpretację i promocję Obiektu oraz edukację o potrzebach zachowania jego wyjątkowej uniwersalnej wartości / Brak funduszu, który służyłby społeczności lokalnej i wspierał współdziałanie interesariuszy na rzecz zachowania Obiektu – takie bariery finansowe w zarządzaniu Białowieża Forest wymieniono w dokumencie UWAGA: W obecnym dokumencie brak informacji w jakim zakresie zachęty finansowe będą wspierać przedsiębiorców inwestujących i rozwijających lokalną agroturystykę, zajmujących się wyrobem lokalnych produktów spożywczych, rękodzieła oraz lokalnie działających przewodników turystycznych po puszczy i obszarze buforowym Projekt zawiera ogólne informacje na temat rozwoju turystyki zrównoważonej na obszarze Obiektu i wsparcia produktów lokalnych ale jest to informacja na bardzo dużym poziomie ogólności, trudno obecnie przewidywać czy w jakikolwiek sposób przełoży się to na wsparcie mieszkańców a nie tylko rolników wymienionych gmin, tereny te zamieszkuje coraz większa grupa ludzi, którzy nie są rolnikami ale są mieszkańcami	Należy zawrzeć w planie bardziej szczegółowe kierunki rozwoju, aby mieszkańcy (nie tylko rolnicy) / samorządy / stowarzyszenia / fundacje / inicjatywy obywatelskie dowiedzieli się z dokumentu na jakie wsparcie / rodzaj wsparcia będą mogli liczyć w bliższej i dalszej przyszłości Dokument powinien odpowiedzieć na pytania istotne z punktu widzenia turystyki i tworzenia miejsc pracy związanych z jej rozwojem: ● Czy promowana będzie jedynie zasada ochrony istniejących zasobów czy także dalszego rozwoju Regionu ● Czy tworzenie Obiektu jednoznacznie będzie wspierać (również finansowo) działalność gospodarczą, promować turystykę w Regionie, wspierać inwestycje w tworzenie szlaków turystycznych i informacji turystycznej również w Strefie Buforowej Obecnie drobni przedsiębiorcy prowadzący agroturystykę nie są wystarczająco wspierani a ten plan nie daje jednoznacznych zachęt do działania lub tworzenia planów rozwoju, ● Czy dostęp do usług publicznych obejmuje również rozwój lokalnej turystyki – czy obejmuje rozwój turystyki rowerowej i samochodowej w zakresie stacji ładowania pojazdów elektrycznych, stacji drobnych napraw rowerów, możliwości poruszania się po obszarze chronionym za pomocą meksów i innych pojazdów elektrycznych, rozbudowanie sieci ścieżek rowerowych istotnych dla bezpieczeństwa lokalnej społeczności i rozwoju turystyki, wsparcie dla miejscowych przedsiębiorców w zakresie budowania oferty udostępniania pojazdów elektrycznych i punktów ładowania pojazdów	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga porusza istotne kwestie dotyczące finansowania zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest oraz wsparcia dla lokalnych społeczności, w szczególności w kontekście rozwoju turystyki zrównoważonej i lokalnej przedsiębiorczości. Choć Plan zarządzania ma charakter dokumentu ramowego i nie pełni funkcji programu operacyjnego, zawiera zapisy odnoszące się do tych zagadnień, jednak na poziomie ogólnym. W dokumencie wskazano potrzebę zapewnienia stabilnego finansowania działań związanych z ochroną i promocją Obiektu, w tym utworzenia funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest, który ma wspierać m.in. działania edukacyjne, promocyjne i koordynacyjne. Przewidziano również inwestycję w Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, które ma pełnić funkcję edukacyjną i informacyjną, a także wspierać lokalne inicjatywy. W zakresie turystyki zrównoważonej Plan odnosi się do wspierania produktów lokalnych, rozwoju infrastruktury turystycznej oraz promocji dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu. Jednak szczegółowe mechanizmy wsparcia dla przedsiębiorców, przewodników, agroturystyki czy rozwoju usług związanych z elektromobilnością (np. stacje ładowania, wypożyczalnie pojazdów elektrycznych, sieć ścieżek rowerowych) nie zostały w nim precyzyjnie określone. Zgodnie z założeniami Planu, konkretne formy wsparcia finansowego, technicznego i organizacyjnego powinny być rozwijane w dokumentach niższego szczebla oraz w ramach programów wdrażanych przez samorządy, instytucje publiczne i organizacje pozarządowe. Wskazane kierunki działań, takie jak rozwój turystyki przyjaznej środowisku, aktywizacja lokalnych społeczności czy promocja lokalnych produktów, stanowią podstawę do dalszego planowania i pozyskiwania środków z funduszy krajowych i unijnych (np. EFS+, Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, Interreg, LIFE). W związku z tym, choć Plan nie zawiera szczegółowych zapisów dotyczących wsparcia dla wszystkich grup mieszkańców, jego zapisy umożliwiają rozwój takich działań w ramach wdrażania Planu i współpracy międzyinstytucjonalnej. Wskazane postulaty mogą stanowić cenny wkład do dalszych etapów planowania operacyjnego i lokalnych strategii rozwoju.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Jest to szczególnie istotne jeśli ma być prowadzona turystyka zrównoważona: Rodzaj turystyki, mający na celu zminimalizowanie negatywnego wpływu ruchu turystycznego na środowisko naturalne i kulturę lokalną, pomagając jednocześnie w generowaniu możliwości zatrudnienia dla lokalnych mieszkańców. Jej celem jest dostarczenie pozytywnych doświadczeń i korzyści społecznościom lokalnym, firmom turystycznym oraz samym turystom Przy obecnie budowanych drogach nie powstaje sieć ścieżek rowerowych, co powinno być w obszarze Obiektu i Strefy Buforowej		
1761	Osoba prywatna	Cel 5. Tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej	90	Zrównoważony rozwój powinien gwarantować wsparcie samorządom / organizacjom pozarządowym i lokalnej społeczności, w tym pojedynczym mieszkańcom (nie tylko rolnikom) UWAGA: Plan zrównoważonego rozwoju przedstawiony w dokumencie nie daje gwarancji, że samorządy/ organizacje pozarządowe i lokalne społeczności będą zachęceni do partycypacji w planowaniu i wdrażaniu strategii,	Aby było to możliwe potrzebne są zapisy, na podstawie których będzie wiadomo w jaki sposób miejscowe społeczności będą planowo i długofalowo aktywizowane i szkolone w celu podejmowania działań w zakresie planowania, tworzenia programów i przedsięwzięć. Społeczności, które do tej pory nie były zachęcane i nie brały udziału w partycypacji nie będą tego robić w przyszłości jeśli systemowo nie będą zaplanowane faktyczne projekty aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości powyższych grup Należy te działania uwzględnić na etapie planowania i zaangażować do współpracy i współfinansowania m.in. MEN, MRPiPS	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga trafnie wskazuje na potrzebę systemowego i długofalowego wsparcia dla samorządów, organizacji pozarządowych oraz lokalnych społeczności — nie tylko rolników — w kontekście wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju na obszarze Puszczy Białowieskiej. Choć Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO nie pełni funkcji programu społeczno-gospodarczego, jego zapisy odnoszą się do wzmacniania lokalnych więzi społecznych i promowania dziedzictwa kulturowego, co stanowi punkt wyjścia do dalszych działań aktywizujących. Plan ma charakter ramowy i nie zawiera szczegółowych mechanizmów wsparcia finansowego czy edukacyjnego dla poszczególnych grup społecznych. Jednak w kierunku działań 6.1 przewidziano m.in. ochronę i promowanie dziedzictwa niematerialnego oraz materialnego, wspieranie lokalnych inicjatyw, edukację regionalną i rozwój kompetencji kulturowych. Te działania mogą stanowić podstawę do projektów aktywizujących, które powinny być rozwijane w dokumentach niższego szczebla oraz realizowane przez samorządy, organizacje społeczne i instytucje publiczne. Wdrożenie skutecznego systemu aktywizacji społecznej wymaga współpracy międzysektorowej, w tym z resortami edukacji (MEN), polityki społecznej (MRPiPS), rozwoju regionalnego oraz instytucjami finansującymi (np. NFOŚiGW, fundusze UE). Wskazane przez autora uwagi działania — takie jak szkolenia, programy rozwoju przedsiębiorczości, wsparcie dla inicjatyw obywatelskich — są zgodne z ideą zrównoważonego rozwoju i mogą być realizowane jako uzupełnienie Planu zarządzania, w ramach lokalnych strategii rozwoju i projektów partnerskich. Podsumowując, choć Plan nie zawiera szczegółowych zapisów w tym zakresie, jego struktura i cele umożliwiają rozwój takich działań w przyszłości, pod warunkiem ich odpowiedniego zaplanowania i finansowania przez właściwe instytucje.
1762	Osoba prywatna	5.2.2 Doradztwo w zakresie przygotowania projektów służących zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu gmin oraz ochronie środowiska	94	Poszerzenie katalogu beneficjentów o gminne instytucje edukacyjne	Jednym z elementów realizacji celu jest zapewnianie wsparcia eksperckiego w przygotowaniu wniosków o fundusze na projekty rozwojowe. Praktyka pokazuje, że szkoły i urzędy gminne nie zawsze współpracują ze sobą w obszarze	Uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą działania 5.2.2, zasadne było uwzględnienie postulatu poszerzenia katalogu beneficjentów o gminne instytucje edukacyjne. W związku z powyższym, zapis działania został uzupełniony o gminne instytucje edukacyjne jako podmioty współpracujące w zakresie doradztwa w przygotowaniu projektów służących

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					przygotowywania projektów i często działają niezależnie. Wydzielenie szkół podkreśli podmiotowość tych instytucji w procesie zdobywania środków na projekty rozwojowe i umożliwi niezależne korzystanie z doradztwa w tym zakresie.		zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu gmin oraz ochronie środowiska. Zmiana ta pozostaje zgodna z celami Planu, wzmacnia jego inkluzyjność oraz odpowiada na realne potrzeby lokalnych społeczności w obszarze edukacji i rozwoju.
1763	Osoba prywatna	5.3.1 Opracowanie zintegrowanej strategii rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej	95	Poszerzenie katalogu podmiotów współpracujących o gminne instytucje edukacyjne (szkoły) oraz Koła Gospodyń Wiejskich	Włączenie szkół i KGW wynika z unikalnej roli tych instytucji społecznych dla życia puszczańskich gmin. W przypadku szkół trzeba podkreślić, że nie wszystkie szkoły w regionie są i w przyszłości pozostaną jednostkami organizacyjnymi poszczególnych gmin. W obszarze edukacyjnym działają niezależnie od organu prowadzącego. Ponad to, specyfika zarządzania szkołami ich funkcje społeczne i podejmowana aktywność rzadko lub prawie nigdy nie wynika ze strategii rozwojowej gmin i także jest niezależna od organu prowadzącego. Upodmiotowienie szkół w Planie otworzy bezpośrednio możliwość partycypacji aktywnych środowisk w pracach nad strategią rozwoju gmin. Jest to ważne tym bardziej, że w zdepopulowanych gminach szkoły pozostają nierzadko podstawowym zasobem intelektualnym gminy. W przypadku Kół Gospodyń Wiejskich potrzeba włączenia wynika ze unikalnej specyfiki prawnej KGW, które często nie rejestrowane są w KRS, a są rejestrowane w ARiMR. KGW działają więc jak organizacje społeczne, ale na specyficznych warunkach prawnych. Ponad to wydzielenie KGW jako osobnego podmiotu współpracującego wynika z kluczowej roli KGW w życiu poszczególnych sołectw regionu. Są to bardzo często jedyne organizacje społeczne aktywne we wsiach i całych gminach. W naszym rozumieniu upodmiotowienie KGW w planie jest więc warunkiem sukcesu wypracowania strategii zrównoważonego rozwoju, bo są one fundamentem funkcjonowania społecznego lokalnych społeczności.	Uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą działania 5.3.1, zasadne było uwzględnienie postulatu poszerzenia katalogu podmiotów współpracujących o gminne instytucje edukacyjne oraz Koła Gospodyń Wiejskich. Oba typy instytucji odgrywają istotną rolę w życiu społecznym gmin Puszczy Białowieskiej, a ich aktywność często wykracza poza formalne struktury samorządowe. W związku z powyższym, zapis działania 5.3.1 został uzupełniony o gminne instytucje edukacyjne oraz Koła Gospodyń Wiejskich jako podmioty współpracujące przy realizacji strategii. Zmiana ta wzmacnia społeczny wymiar Planu oraz zwiększa jego adekwatność względem rzeczywistej struktury i dynamiki lokalnych społeczności.
1764	Osoba prywatna	5.3.2 Opracowanie ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki dla obszaru Puszczy Białowieskiej	96	UWAGA: W dokumencie należy jednoznacznie wskazać miejscowym społecznościom korzyści oraz zagrożenia dla zachowania unikalnej wartości Białowieża Forest płynące z wdrożenia Planu a także zapewnić o obowiązku współpracy między władzami samorządowymi i stowarzyszeniami, organizacjami i przedsiębiorstwami sektora turystyki w procesie wymiany informacji oraz opracowania i wdrażania dokumentu strategicznego	Opisywane działania mówią o współpracy ale nie nakładają na władze różnych szczebli obowiązku współpracy, obecnie brak tego obowiązku powoduje opieszałość lub nawet zaniechanie działań na rzecz Regionu przedstawicieli władz samorządowych Z planu powinien jednoznacznie wynikać obowiązek współpracy i wspierania lokalnych inicjatyw na rzecz Regionu, w przeciwnym razie, tak jak się to dzieje	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga podnosi ważny aspekt wdrażania Planu zarządzania, potrzebę jednoznacznego wskazania korzyści i potencjalnych zagrożeń wynikających z jego realizacji dla lokalnych społeczności, a także konieczność zapewnienia obowiązku współpracy między władzami samorządowymi, organizacjami społecznymi i sektorem turystycznym. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, wskazuje na znaczenie współpracy i komunikacji między interesariuszami, jednak nie nakłada formalnych obowiązków o charakterze administracyjnym. W jego zapisach podkreślono rolę partycypacji społecznej, w tym udziału samorządów, organizacji pozarządowych, lokalnych

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					obecnie, będzie to chwalebny lecz kompletnie martwym zapisem		liderów i przedsiębiorców w procesie wdrażania Planu. Mechanizmy te mają na celu zwiększenie akceptacji społecznej dla działań ochronnych oraz wspólne wypracowywanie rozwiązań wspierających rozwój regionu. Zgodnie z definicją interesariusza przyjętą w Planie, każda osoba lub podmiot, który może wpływać na realizację Planu lub być przez niego dotknięty, powinien mieć możliwość uczestnictwa w procesie jego wdrażania. Wskazano również zasady prowadzenia konsultacji: powszechność, przejrzystość, koordynację i komunikację, co stanowi podstawę do budowania trwałych relacji między instytucjami a społecznościami lokalnymi. Wdrożenie obowiązku współpracy wymaga jednak zapisów w dokumentach wykonawczych, aktach prawa miejscowego lub porozumieniach międzyinstytucjonalnych. Plan zarządzania może stanowić punkt wyjścia do takich działań, ale ich formalizacja leży w gestii odpowiednich organów administracji publicznej i samorządowej.
1765	Osoba prywatna	5.4.1 Wsparcie działań na rzecz poprawy jakości środowiska w otoczeniu Puszczy Białowieskiej	97	UWAGA: Nie jest jasne czy podjęcie działań w zakresie rozszerzenia zakresu monitoringu jakości środowiska będzie przekładało się także na poprawę czystości w lasach Poza czystością w lasach należy włączyć do tych działań kwestie dotyczące zaśmiecania hałasem, szczególnie istotne dla planowanej strefy buforowej.	Te działania muszą być bezwzględnie zaplanowane na obszarze Obiektu i całej strefy Buforowej Obecnie lasy są zaśmiecane na ogromną skalę przez ludność miejscową, wojsko, turystów System odpowiedzialności i kar nie działa, Regulacje muszą określać zakres monitorowania i penalizacji Do lasu wyrzucane są opony, śmiecie z remontów, pojedyncze butelki, puszki przez osoby spacerujące po lecie Działanie na rzecz czystości środowiska jest konieczne - jeśli chcemy tworzyć Obiekt Dziedzictwa Narodowego - jeśli chcemy zachęcić turystów do odwiedzania Regionu - jeśli chcemy zachęcić inwestorów do tworzenia bazy hotelowej i turystycznej W przypadku zaśmiecania hałasem, szczególnie w strefie buforowej związane jest to z dźwiękiem generowanym przez motory i quady rozjeżdżające leśne drogi, tryby i opuszczone żwirownie. Potrzebna jest konkretna regulacja ograniczająca możliwość rekreacyjnego korzystania z tych środków komunikacji w strefie buforowej. Jest to tym bardziej istotne, że z roku na rok wzrasta rekreacyjny ruch motorowy, często o chuligańskim nastawieniu, który przyczynia się do dewastacji dróg i lasów w planowanej strefie buforowej oraz płoszy zwierzyinę.	Wyjaśniono	Zagadnienie rozszerzenia monitoringu jakości środowiska, ujęte w działaniu 5.4.1 Planu zarządzania, obejmuje kompleksowe podejście do ochrony środowiska w otoczeniu Puszczy Białowieskiej. Monitoring ten nie ogranicza się wyłącznie do parametrów fizykochemicznych, lecz stanowi element szerszego systemu identyfikacji i reagowania na zagrożenia środowiskowe, w tym również te związane z zaśmieceniem przestrzeni leśnej. Wskazane w Planie działania, takie jak identyfikacja potrzeb gmin, wdrażanie rozwiązań gospodarki odpadami oraz wspieranie infrastruktury ochrony środowiska, stanowią podstawę do projektowania i wdrażania mechanizmów przeciwdziałających zaśmieceniom, zarówno w Obiekcie, jak i w jego strefie buforowej. Plan zakłada współpracę z samorządami oraz wsparcie eksperckie w pozyskiwaniu funduszy, co umożliwi wdrażanie lokalnych regulacji i systemów kontroli, w tym również penalizacji nielegalnego wyrzucania odpadów. Kwestia zanieczyszczenia hałasem, szczególnie w kontekście rekreacyjnego ruchu pojazdów silnikowych w strefie buforowej, jest istotna z punktu widzenia ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych. Choć Plan zarządzania nie zawiera szczegółowych regulacji w tym zakresie, jego ramowy charakter zakłada, że konkretne ograniczenia i mechanizmy kontroli zostaną opracowane na poziomie dokumentów wykonawczych i lokalnych aktów prawa miejscowego. W tym kontekście możliwe jest wprowadzenie przepisów ograniczających dostęp pojazdów do wybranych obszarów, zgodnie z kompetencjami gmin oraz obowiązującymi przepisami prawa, w tym ustawą Prawo ochrony środowiska. Zgodnie z założeniami Planu, działania na rzecz poprawy jakości środowiska są niezbędne dla zachowania wyjątkowych wartości Obiektu Światowego Dziedzictwa, a także dla rozwoju zrównoważonej turystyki i infrastruktury okołoturystycznej. Wszelkie postulaty dotyczące uszczegółowienia zakresu monitoringu, penalizacji oraz regulacji ruchu pojazdów powinny być rozpatrywane na etapie wdrażania Planu przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego i instytucje zarządzające.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1766	Osoba prywatna	Działanie 5.4.2 Integracja społeczna i międzypokoleniowe usługi czasu wolnego	98	Wprowadzenie preferencyjnego sposobu finansowania szkolnictwa w gminach regionu Puszczy Białowieskiej w formie „Przyrodniczej subwencji edukacyjnej”, która byłaby dodatkową i bezpośrednią subwencją oświatową dla gminnych organów prowadzących. Ta subwencja nie miałaby być związana z „poszerzeniem wielofunkcyjnego wykorzystania obiektów edukacyjnych”, ale przeznaczona na bazowe utrzymanie podstawowych funkcji szkół i przedszkoli, które w wielu miejscach jest zagrożone. Dlatego to listy potencjalnych źródeł finansowania należałoby dodać Ministerstwo Edukacji Narodowej. Być może do wykorzystania może być mechanizm subwencji nauczania języków mniejszości narodowych, wykorzystywany przez szereg szkół regionu.	Jednym z filarów koncepcji zrównoważonego rozwoju jest wysoka jakość usług edukacyjnych. W przypadku gmin obszaru Puszczy Białowieskiej zakłada się wsparcie dostępu do wysokiej jakości usług publicznych, których edukacja jest chyba najważniejszym elementem. Niestety w dokumencie nacisk położony jest na wspieranie edukacji w zakresie poszerzenia oferty edukacji nieformalnej, skierowanej do turystów lub seniorów. Po macoszemu potraktowane są natomiast bieżące potrzeby edukacyjne dzisiejszych uczniów z regionu, które my uważamy za najważniejsze i palące. Trudna sytuacja szkół w regionie wynika z trudnej sytuacji demograficznej gmin. Prognozy pokazują, że depopulacja będzie postępowała, a plan zakłada dodatkowe ograniczenia takie jak rozwój zabudowy w strefie buforowej. Jeśli w planie nie zostaną ujęte szczególne potrzeby wsparcia systemu edukacji w gminach regionu w perspektywie już kilku lat można możliwe będzie zamykanie jedynych szkół gminnym, co spowoduje demograficzną katastrofę. W wyniku tej pesymistycznej prognozy pod znakiem zapytania stanie realizacja wielu sposobów celów wymienionych w dokumencie, bo nie możliwa jest np. integracja społeczna, warsztaty międzypokoleniowe, kultywowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej, jeśli przerwana zostanie ciągłość pokoleniowa w poszczególnych gminach. Bez preferencyjnego systemu wsparcia szkół i przedszkoli w gminach niemożliwie będzie utrzymanie tych instytucji, zerwana zostanie ciągłość międzypokoleniowa, a lokalna kultura nabierze cech kultury martwej, poddającej się jedynie muzealizacji, a nie rozwojowi.	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, zgodnie z jego ramowym charakterem, koncentruje się na wyznaczeniu kierunków działań wspierających zrównoważony rozwój regionu, w tym również w zakresie edukacji. Wskazane w dokumencie działania dotyczące edukacji nieformalnej, skierowanej m.in. do turystów i seniorów, mają na celu poszerzenie oferty edukacyjnej w kontekście wykorzystania lokalnego potencjału kulturowego i przyrodniczego. Nie oznacza to jednak pominięcia znaczenia edukacji formalnej, która pozostaje kluczowym elementem infrastruktury społecznej regionu. Zgłoszona potrzeba wprowadzenia preferencyjnego mechanizmu finansowania szkół i przedszkoli w formie „przyrodniczej subwencji edukacyjnej” wykracza poza zakres kompetencji dokumentu o charakterze strategicznym, jakim jest Plan zarządzania. Tego rodzaju rozwiązania wymagają decyzji na poziomie centralnym, w szczególności ze strony Ministerstwa Edukacji Narodowej, które jest właściwym organem w zakresie kształtowania polityki oświatowej i mechanizmów subwencjonowania. Zachowanie ciągłości międzypokoleniowej, rozwój lokalnej kultury oraz integracja społeczna są celami, które Plan wspiera poprzez działania w zakresie edukacji, kultury i aktywizacji społecznej. Wskazane postulaty mogą stanowić istotny wkład w proces uszczegóławiania Planu na poziomie lokalnym, w szczególności w ramach opracowywania programów operacyjnych i projektów inwestycyjnych.
1767	Osoba prywatna	6.1.1 Ochrona dziedzictwa niematerialnego Puszczy Białowieskiej i upowszechnianie wiedzy o nim	100	Dodanie do katalogu podmiotów współpracujących Kół Gospodyń Wiejskich	KGW są działają w specyficznych warunkach prawnych i nie są typową organizacją pozarządową. Włączenie ich do katalogu podmiotów na równi z organizacjami pozarządowymi nie pozostawia wątpliwości formalnych i upodmiatawia KGW jako najaktywniejsze organizacje społeczne w sołectwach regionu.	Uwzględniono	KGW zostały dodane do podmiotów współpracujących w działaniu 6.1.1

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
1768	Osoba prywatna	6.1.2. Szkolenia administracji publicznej i doradztwo w zakresie uczestnictwa społeczności lokalnej w podejmowaniu decyzji	102	● Dodanie bartnictwa do działań promujących tradycyjne sposoby użytkowania terenu Puszczy Białowieskiej. ● Stworzenie listy i objęcie ochroną pojedynczych, wolnostojących ponad 100-letnich drzew w strefie buforowej, także na terenach prywatnych. ● Dofinansowania dla gmin i mieszkańców na tradycyjne drewniane ogrodzenia zamiast metalowych siatek i blaszanych płotów.	Jest to postulat wynikający z obserwowanej w ostatnim czasie tendencji do powrotu w strefie buforowej (przykład wsi Czechy Orlańskie) do wykonywania i rozmieszczania w gospodarstwach uli bartnych. Ważne jest zauważenie i wsparcie dla tej odnawiającej się tradycji, która powraca po wielu latach niebytu. Wolnostojące stare drzewa a to często najstarsi świadkowie historii w osadach/miejscowościach. To były znaczące miejsca orientacyjne, obecne w ustnej pamięci. Są jednocześnie pomnikami kultury i natury. Ich los zależy często od dobrej woli właścicieli ziemi, na której się znajdują. Nie są często obiektem zainteresowania kogokolwiek. Subwencje do ogrodzeń powinny dotyczyć nie tylko rezerwatów lecz także codziennego krajobrazu wsi strefy buforowej. Krajobraz architektoniczny, wygląd wsi jest ważnym elementem rejonu Puszczy Białowieskiej i zapewnia jej atrakcyjność dla turystów szukających ciszy i wiejskiego, tradycyjnego budownictwa.	Nie uwzględniono	Zagadnienia poruszone w uwadze dotyczą istotnych aspektów dziedzictwa kulturowego i krajobrazowego strefy buforowej Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Wskazany postulat dotyczący bartnictwa, jako tradycyjnej formy użytkowania lasu, odnosi się do praktyki historycznej, która obecnie odradza się w niektórych miejscowościach regionu. Należy jednak podkreślić, że na obszarze samego Obiektu priorytetem jest zachowanie niezaburzonych procesów ekologicznych, co wyklucza ingerencje w drzewostan, w tym także tworzenie uli bartnych. W związku z tym działania promujące bartnictwo mogą być rozważane wyłącznie w kontekście strefy buforowej, gdzie Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń. W odniesieniu do postulatu objęcia ochroną pojedynczych, ponad 100-letnich drzew w strefie buforowej, należy wskazać, że Plan zarządzania zawiera zapisy dotyczące ochrony drzew o szczególnych wartościach przyrodniczych, również tych występujących poza zwartymi kompleksami leśnymi. Choć nie została opracowana szczegółowa lista takich drzew, dokument zakłada możliwość ich identyfikacji i ochrony w ramach działań realizowanych przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje ochrony przyrody. Ochrona drzew na terenach prywatnych może być wspierana poprzez mechanizmy zachęt, jednak ich wdrożenie wymaga odrębnych regulacji i instrumentów finansowych, które wykraczają poza zakres Planu. Postulat dotyczący dofinansowania tradycyjnych drewnianych ogrodzeń jako elementu ochrony krajobrazu kulturowego wsi strefy buforowej odnosi się do zagadnień estetyki przestrzeni i zachowania lokalnego dziedzictwa architektonicznego. Plan zarządzania nie przewiduje bezpośrednich mechanizmów finansowania tego typu działań, jednak ich realizacja może być wspierana w ramach programów rozwoju obszarów wiejskich, ochrony dziedzictwa kulturowego lub estetyzacji przestrzeni publicznej, prowadzonych przez instytucje krajowe i regionalne.
1769	Osoba prywatna	6.3.1 Lokalna platforma wymiany informacji o działalności gospodarczej, w tym turystyki inspirowanej przyrodniczym i kulturowym dziedzictwem obszaru Puszczy Białowieskiej	103	Zapewnienie ścisłej współpracy między sektorem publicznym i prywatnym oraz innymi organizacjami zainteresowanymi rozwojem działalności gospodarczej w regionie Puszczy Białowieskiej, w tym turystyki poprzez utworzenie struktury partnerskiej (zapewnienie odpowiedniej koordynacji działań w zakresie promocji i wymiany informacji) jest działaniem słusznym, uzupełniającym obecną lukę informacyjną UWAGA: jednak plan powinien doprecyzować w jaki sposób będą wspierani i zachęcani mieszkańcy, samorządy, NGOsy, przedsiębiorcy do wzięcia udziału w tych inicjatywach czy będzie konieczna przynależność do pewnych organizacji aby działać lub korzystać z planowanych zasobów	Obecnie informacja na temat bazy turystycznej, na temat wyrobów regionalnych, na temat działań NGO-sów, lokalnych twórców jest bardzo ograniczona Brak nawyku ale także brak zachęt do zrzeszania się, do działania w grupach Koordynacja i współtworzenie wymaga działań skoordynowanych przedstawiających korzyści wynikające ze współdziałania Koordynacja musi prowadzić do efektywnego gromadzenia i przekazywania kompleksowej informacji w zakresie usług, produktów lokalnych, stałych lub czasowych atrakcji dokument powinien określić wstępnie jakimi narzędziami będzie dysponował koordynator, powinno być możliwe opracowanie jednolitego oznakowania topograficznego jako elementu komunikacji wizualnej	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje działania mające na celu wzmocnienie współpracy międzysektorowej oraz rozwój działalności gospodarczej inspirowanej dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym regionu. W ramach Kierunku działań 6.3 zaplanowano utworzenie lokalnej platformy wymiany informacji, której celem jest zapewnienie ścisłej współpracy między sektorem publicznym, prywatnym oraz organizacjami społecznymi. Struktura ta ma służyć koordynacji działań promocyjnych, wymianie informacji oraz wspieraniu inicjatyw lokalnych. W ramach Działania 6.3.1 przewidziano m.in.: opracowanie zbioru dobrych praktyk w zakresie rozwoju działalności gospodarczej związanej z obiektami UNESCO, stworzenie spójnego systemu promocji działalności gospodarczej i turystyki, wdrożenie systemu zbierania informacji oraz promocji lokalnych produktów sprzyjających ochronie i promocji Obiektu. Zgłoszona potrzeba doprecyzowania mechanizmów zachęty i wsparcia dla mieszkańców, samorządów, NGO-sów oraz przedsiębiorców jest zgodna z założeniami Planu, jednak należy podkreślić, że dokument ten ma charakter ramowy. Oznacza to, że

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							szczegółowe rozwiązania organizacyjne, w tym zasady uczestnictwa w strukturze partnerskiej, narzędzia koordynatora oraz ewentualne warunki korzystania z zasobów, zostaną określone na etapie opracowywania dokumentów wykonawczych. Plan nie przewiduje ograniczeń dotyczących uczestnictwa w działaniach rozwojowych ze względu na przynależność organizacyjną. Wręcz przeciwnie — zakłada otwartość i inkluzyjność struktur współpracy, tak aby możliwe było szerokie zaangażowanie lokalnych interesariuszy, niezależnie od ich formalnego statusu. Wskazane postulaty, takie jak opracowanie jednolitego oznakowania topograficznego czy stworzenie systemu kompleksowej informacji o usługach i produktach lokalnych, są zgodne z celami Planu i mogą zostać uwzględnione w ramach realizacji Działania 5.3.2, dotyczącego opracowania ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki. Strategia ta zakłada współpracę między samorządami, organizacjami i przedsiębiorstwami sektora turystyki oraz uwzględnienie korzyści społeczno-gospodarczych wynikających z rozwoju turystyki przy jednoczesnym ograniczaniu presji na przyrodę. Dodatkowo, w ramach Kierunku działań 6.4, Plan przewiduje działania edukacyjne wspierające świadomość lokalną i zaangażowanie społeczne, m.in. poprzez włączenie tematyki ochrony dziedzictwa do programów nauczania oraz rozwój platformy e-learningowej i materiałów edukacyjnych.
1770	Osoba prywatna	6.4.1 Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w szkołach w rejonie Puszczy Białowieskiej	105	UWAGA: Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w całej Polsce	Programy lokalnego nauczania uzupełnione o cele ochrony światowego dziedzictwa oraz o informacje o Białowieża Forest to zdecydowanie zbyt wąskie działanie, działania takie należy uwzględnić w programach edukacyjnych na terenie całego kraju Należy zachęcać do organizowania wycieczek szkolnych i edukacyjnych w Obszarze Białowieża Forest, co będzie skutkowało zwiększeniem świadomości w zakresie ochrony środowiska i klimatu	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje działania edukacyjne ukierunkowane na zwiększenie świadomości społecznej w zakresie ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem Białowieża Forest. W ramach Kierunku działań 6.4 zaplanowano uwzględnienie tematyki ochrony światowego dziedzictwa w programach nauczania w szkołach zlokalizowanych w rejonie Puszczy Białowieskiej. Działania te obejmują m.in. współpracę z Podlaskim Kuratorium Oświaty i Ministerstwem właściwym ds. edukacji, opracowanie materiałów dydaktycznych oraz rozwój platformy e-learningowej. Jednocześnie, w ramach Kierunku działań 7.1, Plan zakłada opracowanie kompleksowej strategii edukacji przyrodniczej i kulturowej, której celem jest dotarcie do szerokiego grona odbiorców, w tym placówek edukacyjnych spoza regionu. Działanie 7.1.1 przewiduje utworzenie sieci współpracy edukatorów, opracowanie materiałów edukacyjnych oraz wdrożenie platformy e-learningowej jako ogólnodostępnego narzędzia edukacyjnego. Wskazane działania mają charakter ponadregionalny i mogą być wykorzystywane w placówkach edukacyjnych na terenie całego kraju. Postulat rozszerzenia zakresu edukacji o Białowieża Forest na poziomie ogólnopolskim jest zgodny z celami Planu i może być realizowany poprzez współpracę z Ministerstwem Edukacji i Nauki oraz instytucjami zajmującymi się edukacją ekologiczną i dziedzictwem kulturowym. Włączenie placówek edukacyjnych do Sieci Szkół Stowarzyszonych UNESCO, przewidziane w Planie, stanowi dodatkowy mechanizm upowszechniania wiedzy o Obiekcie w skali krajowej. Organizacja wycieczek szkolnych i edukacyjnych do Puszczy Białowieskiej, jako forma edukacji pozaformalnej, wpisuje się w

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							koncepcję działań wspierających rozwój świadomości ekologicznej i klimatycznej. Tego rodzaju inicjatywy mogą być wspierane w ramach strategii edukacyjnej oraz działań realizowanych przez Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest.
1771	Osoba prywatna	7.3.2 Utworzenie i utrzymanie ścieżki edukacyjnej poświęconej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości	111	UWAGA: Zamiast ścieżki edukacyjnej powinno być ścieżek edukacyjnych w obszarze Białowieża Forest UWAGA: Obszar Strefy Buforowej nie powinien być tylko Beneficjentem ale także współorganizatorem takich działań,	rezerwaty i siedliska ochronne mogące być elementami ścieżek edukacyjnych występują na całym obszarze Obiektu w tym w strefie Buforowej	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje utworzenie ścieżki edukacyjnej poświęconej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW) Obiektu, zgodnie z zapisami Działania 7.3.2. Celem tego działania jest prezentacja kryteriów wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz upowszechnienie wiedzy o wartościach przyrodniczych i kulturowych Puszczy Białowieskiej. W ramach działania zaplanowano m.in. opracowanie tablic informacyjnych, aplikacji mobilnej, oznakowania oraz zapewnienie trwałości funkcjonowania ścieżki. W kontekście ramowego charakteru Planu, szczegóły dotyczące liczby, lokalizacji i formy ścieżek edukacyjnych, jak również zakresu współorganizacji przez podmioty ze strefy buforowej, powinny zostać określone w dokumentach wdrożeniowych, opracowywanych przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje zarządzające Obiektem.
1772	Osoba prywatna	5.2 Podsumowanie rekomendacji eksperckich	1151181 23	UWAGA: Rekomendacje eksperckie powinny dotyczyć także Strefy Buforowejm. in. w zakresie:Zapewnienie zasad ochrony środowiska na całym obszarze ObiektuZasoby wodneZapewnienie odpowiedniego stanu ekosystemów wodnych oraz zależnych od wód poprzez realizację przedsięwzięć wpływających na spowolnienie lub zatrzymanie procesu pogarszania stanu tych ekosystemów w strefach 2-4 ObiektuOchrona krajobrazu	Zakres działań należy bezwzględnie rozszerzyć na strefę buforową z powodu m.in. coraz dotkliwiej odczuwanej suszy Szczególnego skupienia wymaga stan zasobów wodnych, które obecnie nie tylko w chronionych strefach ale także w strefie buforowej jest katastrofalny m.in. ze względu na nieracjonalną gospodarkę leśną ulegając dewastacji Ochrona krajobrazu w strefie buforowej będzie miała wpływ na rozwój turystyki, która jest jedną z możliwych (nielicznych) dróg aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości mieszkańców Gmin uwzględnionych w Projekcie, nie powinna być zatem pominięta w strefie buforowej Ochrona łąk, lasów i zasobów wodnych to ochrona wielu gatunków zwierząt i roślin także w strefie buforowej	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia szereg rekomendacji eksperckich dotyczących zrównoważonego użytkowania zarówno samego Obiektu, jak i jego strefy buforowej oraz szerszego otoczenia. Zgodnie z zapisami Tabeli 7, rekomendacje te obejmują m.in. zagadnienia związane z ochroną krajobrazu, planowaniem przestrzennym, rolnictwem, turystyką oraz ochroną zasobów przyrodniczych, w tym wodnych.Zgłoszony postulat rozszerzenia zakresu rekomendacji eksperckich o szczegółowe działania dotyczące stanu zasobów wodnych, ochrony ekosystemów zależnych od wód oraz krajobrazu w strefie buforowej jest zgodny z intencją Planu. W dokumencie wskazano, że strefa buforowa, choć formalnie znajduje się poza granicami Obiektu, jest istotnym obszarem oddziaływania i beneficjentem działań ochronnych. Plan koncentruje się przede wszystkim na Obiekcie, zgodnie z jego zakresem i statutem wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, jednak nie pomija znaczenia strefy buforowej w kontekście integralności przyrodniczej i krajobrazowej.Rekomendacje zawarte w Planie obejmują m.in.:zrewidowanie dokumentów planistycznych pod kątem ochrony zasobów wodnych i ograniczenia działań mogących pogarszać ich stan,rezygnację z melioracji odwadniających oraz intensyfikacji użytkowania gruntów, które mogą wpływać negatywnie na ekosystemy zależne od wód,ochronę krajobrazu polan i agrocenoz, jako elementów o wysokiej wartości przyrodniczej i kulturowej,promowanie tradycyjnych form użytkowania terenu, w tym rolnictwa ekstensywnego i architektury drewnianej. Ochrona krajobrazu w strefie buforowej, jako element wspierający rozwój turystyki i lokalnej przedsiębiorczości, została również uwzględniona w rekomendacjach dotyczących planowania przestrzennego oraz rozwoju zrównoważonych form turystyki. Wskazane działania mają na celu nie tylko zachowanie walorów

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							przyrodniczych, ale również wspieranie lokalnych społeczności w procesie aktywizacji gospodarczej.
1773	Osoba prywatna	Kierunek działań 8.1. Kreowanie i zarządzanie marką terytorialną Obiektu Białowieża Forest, w tym opracowanie i skuteczne wdrożenie identyfikacji wizualnej obszaru Puszczy Białowieskie	113	Propozycja zmiany: - Wprowadzenie równoważnych działań promocyjnych dla wszystkich gmin Puszczy Białowieskiej, z uwzględnieniem Dubicz Cerkiewnych. o Opracowanie spójnej strategii marketingowej w ramach Programu „Białowieża Forest”, obejmującej mniejsze gminy, które obecnie są niedostrzegane. o Utworzenie wspólnej platformy informacyjno-promocyjnej z wyodrębnionymi działami dla poszczególnych gmin.	Gmina Dubicze Cerkiewne posiada znaczący potencjał turystyczny i kulturowy – na jej terenie znajdują się zabytkowe cerkwie, miejsca pamięci, bogata tradycja folklorystyczna, a także atrakcyjne szlaki przyrodnicze w bezpośrednim sąsiedztwie Puszczy Białowieskiej. Jednak w oficjalnych materiałach promocyjnych oraz programach rozwoju turystyki regionu dominują działania skupione wokół Białowieży. Brak równowagi w promocji prowadzi do marginalizacji mniejszych gmin, mimo że mogą one stanowić uzupełniającą i wartościową ofertę dla turystów poszukujących autentycznego kontaktu z lokalną kulturą i mniej zatłoczonych miejsc. Niedostateczna widoczność Dubicz w krajowych i międzynarodowych kampaniach promocyjnych ogranicza szanse na rozwój lokalnej przedsiębiorczości, w tym agroturystyki, rzemiosła oraz sprzedaży produktów tradycyjnych. Promocja gminy Dubicze Cerkiewne jest niewystarczająca w stosunku do działań prowadzonych na rzecz Białowieży. Skutkuje to utrwalaniem nierówności w postrzeganiu regionu – Białowieża pozostaje rozpoznawalną marką turystyczną, podczas gdy Dubicze, mimo porównywalnych walorów przyrodniczych i kulturowych, pozostają w cieniu. Konsekwencje: - Mniejszy napływ turystów i brak korzyści gospodarczych dla lokalnych mieszkańców. - Niewykorzystanie potencjału kulturowego (cerkwie, tradycje pogranicza, folklor). - Zwiększanie różnic rozwojowych między gminami sąsiednimi. Podjęcie działań wyrównawczych w obszarze promocji przyczyniłoby się do: •lepszego zrównoważenia ruchu turystycznego na całym obszarze Puszczy	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia potrzebę prowadzenia działań promocyjnych i identyfikacyjnych dla całego regionu, zgodnie z zapisami Działania 8.1.1, które przewiduje opracowanie spójnej identyfikacji wizualnej dla Obiektu jako całości. Celem tych działań jest wzmocnienie rozpoznawalności regionu, promocja jego walorów przyrodniczych i kulturowych oraz zapewnienie jednolitego standardu komunikacji wizualnej. Zgłoszony postulat dotyczący równoważnego uwzględnienia wszystkich gmin Puszczy Białowieskiej, w tym Dubicz Cerkiewnych, jest zgodny z założeniami Planu, który zakłada współpracę ponadgminną oraz wspólne wypracowanie rozwiązań promocyjnych z udziałem społeczności lokalnych. Gmina Dubicze Cerkiewne, jako jeden z podmiotów współpracujących wskazanych w Planie, posiada pełne prawo do uczestnictwa w działaniach promocyjnych i rozwojowych, a jej potencjał kulturowy i turystyczny może stanowić istotne uzupełnienie oferty regionu. Wskazana potrzeba opracowania spójnej strategii marketingowej oraz wspólnej platformy informacyjno-promocyjnej z wyodrębnionymi działami dla poszczególnych gmin może zostać uwzględniona na etapie wdrażania Planu, w szczególności w ramach działań związanych z promocją Obiektu i rozwojem turystyki. Takie rozwiązanie sprzyja równoważeniu ruchu turystycznego, wspiera lokalną przedsiębiorczość oraz umożliwia zachowanie i rozwój unikalnych tradycji kulturowych pogranicza. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Białowieskiej, •wzmocnienia dochodów lokalnych społeczności, •zachowania i odtworzenia unikalnych tradycji kulturowych pogranicza.		
1774	Osoba prywatna	6. Instrumenty zarządzania	124	UWAGA: W zarządzaniu Obiektem pominięto przedstawicieli Gmin Strefy Buforowej	Strefa Buforowa, już z racji swojej definicji powinna być uwzględniona we współzarządzaniu, albowiem wg definicji jest to obszar przyczyniający się do ochrony, zachowania, zarządzania, integralności, autentyczności i trwałości Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości obiektu. W strefie buforowej istnieją rezerваты przyrody, cenne siedliska przyrodnicze Ma udział w utrzymaniu korytarzy ekologicznych dla zwierząt, obecnie bardzo okrojonych w związku z postawieniem zapory na granicy polsko-białoruskiej Tworzy bazę noclegowa dla turystów	Uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia potrzebę współpracy między różnymi szczeblami administracyjnymi oraz podmiotami lokalnymi, w tym gminami położonymi w strefie buforowej. Zgodnie z doprecyzowanym zapisem dotyczącym Rady Naukowo-Społecznej Obiektu Białowieża Forest, w jej skład wchodzi m.in. przedstawiciele gmin: Białowieża, Hajnówka, Narewka, Narew, Dubicze Cerkiewne oraz Burmistrz miasta Hajnówka. Tym samym gminy strefy buforowej zostały formalnie uwzględnione w strukturze doradczej wspierającej zarządzanie Obiektem.
1775	Osoba prywatna	Rozdział 6 – Instrumenty zarządzania	124-138	Dokument szczegółowo opisuje system koordynacji działań (Pełnomocnik, Rada Naukowo-Społeczna, Komitet Sterujący). Brakuje jednak wyraźnego uwzględnienia instytucji pomocy społecznej i rynku pracy. Uwaga: należy rozszerzyć skład Rady Naukowo-Społecznej o przedstawicieli instytucji społecznych (np. PCPR, OPS, powiatowego urzędu pracy).	Społeczność lokalna w rozdziale 2.1.6 („Społeczność lokalna”, s. ok. 30) jest wskazana jako kluczowy interesariusz. Skoro plan ma wspierać rozwój zrównoważony, to decyzje powinny uwzględniać nie tylko kwestie środowiskowe, ale i społeczne.	Nie uwzględniono	Zgłoszony postulat dotyczący rozszerzenia składu Rady o przedstawicieli instytucji pomocy społecznej i rynku pracy, takich jak powiatowe centra pomocy rodzinie (PCPR), ośrodki pomocy społecznej (OPS) czy powiatowe urzędy pracy, odnosi się do aspektów społecznych rozwoju regionu. Należy jednak podkreślić, że Plan zarządzania nie jest dokumentem społecznym, lecz dokumentem strategicznym o charakterze przyrodniczym, którego głównym celem jest ochrona i zachowanie WUW Obiektu zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Choć społeczność lokalna została wskazana w Planie jako interesariusz, a rozwój zrównoważony uwzględnia komponent społeczny, to zakres dokumentu nie obejmuje bezpośrednio polityki społecznej ani rynku pracy.
1776	Osoba prywatna	6. Instrumenty zarządzania	125	UWAGA: Proponowany skład Komitetu Sterującego nie zapewnia ochrony zasobów przyrodniczych i aktywizacji miejscowej ludności w ochronę dziedzictwa narodowego Proponowany w dokumencie skład Komitetu Sterującego: • Pełnomocnik ds. zarządzania Obiektem Białowieża Forest (dalej Pełnomocnik), • Dyrektor Białowieskiego Parku Narodowego, • Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Białymstoku, • Dyrektor Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, • Dyrektor Departamentu Ochrony Przyrody MKiŚ,	W Komitecie Sterującym brak bezpośredniego udziału lokalnych samorządów i delegatów / obserwatorów ze strony lokalnej ludności Bezpośredni udział w zarządzaniu przypada w udziale m.in. Dyrektorowi Lasów Państwowych w Białymstoku i Dyrektorowi Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa, których działania trudno jak do tej pory uznać za jednoznacznie przyczyniające się do ochrony środowiska i zasobów naturalnych, wydaje się, że ich działalność biznesowa w znaczącym stopniu zaburza	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje utworzenie Komitetu Sterującego, który pełni funkcję zespołu konsultacyjno-doradczego, powoływanego przez Ministra właściwego ds. środowiska po zatwierdzeniu Planu. Zgodnie z doprecyzowanym zapisem, w skład Komitetu wchodzi przedstawiciele instytucji odpowiedzialnych za ochronę przyrody, zarządzanie Obiektem, naukę, dziedzictwo kulturowe oraz organizacje pozarządowe — zarówno krajowe, jak i lokalne. Uwzględniono również przedstawicieli samorządu powiatowego oraz reprezentantów służb mundurowych, w tym Straży Granicznej i Wojska Polskiego. Zgłoszony postulat dotyczący braku bezpośredniego udziału przedstawicieli lokalnych samorządów gminnych oraz delegatów

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				• Dyrektor Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa MKiŚ, • Przedstawiciel Polskiego Komitetu ds. UNESCO.	właściwa ocenę celu powstania Obiektu Brak w proponowanym składzie władz osób zainteresowanych lokalną ludnością i jej rozwojem W jaki sposób zatem rozwijać i aktywizować partycypację mieszkańców kiedy w obszarze zarządczym nie mają swojej reprezentacji Z racji obecności wojska na terenach Obiektu do współudziału w dyskusjach należy zaprosić przedstawicieli MON, aby czuli się odpowiedzialni i świadomi swoich wpływów na zmiany środowiska i ekosystemów związane z działalnością wojska na terenach Obiektu, aby ich działania nie pozostawały bytem równoległym, niepodlegającym wpływom i decyzjom Komitetu Sterującego, aby także współuczestniczyli materialnie w działaniach na rzecz ochrony Obiektu		społeczności lokalnej w Komitecie Sterującym został częściowo uwzględniony poprzez obecność Rady Naukowo-Społecznej, której skład obejmuje m.in. wójtów i burmistrzów gmin regionu Puszczy Białowieskiej, w tym gmin strefy buforowej. Rada ta współpracuje z Komitetem Sterującym i pełni funkcję doradczą, umożliwiając wyrażanie stanowisk lokalnych społeczności w procesie wdrażania Planu.
1777	Osoba prywatna	Rozdział 6.3 – Instrumenty finansowe	131-132	Obecnie źródła finansowania ograniczają się do BPN, Lasów Państwowych, NFOŚiGW i funduszy UE dla ochrony środowiska. Uwaga: należy dodać fundusze społeczne i rozwojowe (EFS+, Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, Interreg).	Ograniczenia wycinki powodują koszty społeczne (bezrobocie, migracje), co wymaga wsparcia ze źródeł „społecznych”, a nie tylko „ekologicznych”. Ponadto starzejące społeczeństwo Puszczy wymaga wsparcia przy wykorzystaniu narzędzi pomocy społecznej i zdrowia	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska koncentruje się na ochronie jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW), zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument ma charakter przyrodniczy i strategiczny, a jego głównym celem jest zapewnienie trwałości procesów ekologicznych oraz zachowanie integralności Obiektu. Wskazane kwestie społeczne, choć istotne dla zrównoważonego rozwoju regionu, wykraczają poza bezpośredni zakres Planu i mogą być szczegółowo rozwijane w dokumentach komplementarnych, takich jak lokalne strategie rozwoju społecznego czy programy rewitalizacji. W Planie wskazano potencjalne źródła finansowania, obejmujące środki zarządców Obiektu — Białowieskiego Parku Narodowego oraz PGL Lasy Państwowe — a także krajowe i europejskie fundusze pozostające w dyspozycji Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku. Przewidziano również utworzenie funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest, którego szacunkowe nakłady do roku 2035 wyniosą około 9,5 mln złotych. Dodatkowo zaplanowano inwestycję w rozwój infrastruktury edukacyjnej w postaci Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, której koszt oszacowano na około 4 mln zł. W Planie wskazano, że lista potencjalnych źródeł finansowania (tab. 8) ma charakter otwarty, co oznacza możliwość jej rozszerzenia w przyszłości, w zależności od dostępnych programów i konkursów. Wdrażanie Planu będzie wymagało bieżącej weryfikacji dostępnych instrumentów finansowych, zarówno ekologicznych, jak i społecznych, w celu zapewnienia kompleksowego wsparcia dla regionu. Zgłoszone uwagi dotyczące kosztów społecznych wynikających z ograniczeń gospodarki leśnej oraz starzejącej się struktury demograficznej regionu są istotne i powinny być uwzględniane w ramach polityk społecznych i regionalnych, prowadzonych przez właściwe instytucje. Plan zarządzania może stanowić punkt odniesienia dla projektów integrujących cele środowiskowe z działaniami społecznymi, jednak ich realizacja wymaga współpracy

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							międzysektorowej oraz wykorzystania odpowiednich narzędzi polityki publicznej.
1778	Osoba prywatna	6.3 Instrumenty finansowe	131	Brak wskazania konkretnych kwot z poszczególnych źródeł finansowania oraz brak przypisania odpowiedzialności instytucjonalnej i harmonogramu wdrażania poszczególnych instrumentów zarządzania.	Dokument zawiera ogólne zapisy dotyczące narzędzi zarządzania, ale nie precyzuje: jaka instytucja odpowiada za realizację poszczególnych działań, z jakiego źródła (np. fundusze unijne, budżet państwa, budżet gminny) będą one finansowane, w jakim czasie i w jakich etapach będą wdrażane.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska zawiera zestaw działań, dla których wskazano podmioty odpowiedzialne za realizację, orientacyjne terminy wdrażania oraz potencjalne źródła finansowania. Informacje te zostały przedstawione w układzie tabelarycznym, co umożliwia identyfikację instytucji wiodących dla poszczególnych działań oraz określenie ram czasowych ich realizacji. Zgłoszony postulat dotyczący braku wskazania konkretnych kwot z poszczególnych źródeł finansowania oraz szczegółowego harmonogramu wdrażania instrumentów zarządzania odnosi się do poziomu szczegółowości, który wykracza poza zakres dokumentu ramowego. Plan zarządzania, jako dokument strategiczny, nie jest instrumentem finansowym jego celem jest wyznaczenie kierunków działań i wskazanie mechanizmów ich realizacji. Szczegółowe budżety, harmonogramy oraz przypisanie środków finansowych do konkretnych działań będą opracowywane na etapie przygotowywania projektów wykonawczych i wdrożeniowych, zgodnie z zasadami planowania inwestycyjnego i projektowego.
1779	Osoba prywatna	7.2 Nadzór nad wdrażaniem Planu	140	Brak ram czasowych w harmonogramie Harmonogram nie zawiera szczegółowych ram czasowych dla realizacji poszczególnych celów i działań	Przedstawiony harmonogram ma charakter ogólny i nie pozwala na realną ocenę wykonalności planu. Brak określenia terminów rozpoczęcia i zakończenia działań oraz brak wskazania etapów pośrednich powoduje ryzyko opóźnień i utrudnia monitorowanie postępów. W dokumentach tej rangi powinien znaleźć się precyzyjny harmonogram obejmujący: daty rozpoczęcia i zakończenia poszczególnych działań, kamienie milowe (etapy pośrednie), powiązanie z przypisaniem odpowiedzialności instytucjonalnej. Doprecyzowanie harmonogramu zwiększy transparentność i umożliwi lepszą kontrolę realizacji projektu. Podstawa prawna konieczności wstawiania ram czasowych , etapów Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. 2006 nr 227 poz. 1658, z późn. zm.) Art. 15 ust. 1 pkt 5: strategię rozwoju powinny określać „czas realizacji celów i działań oraz sposób monitorowania i oceny”. Oznacza to obowiązek prezentowania ram czasowych i etapów wdrażania. 2. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo	Wyjaśniono	Zgłoszony postulat dotyczący braku szczegółowych ram czasowych, kamieni milowych oraz przypisania instytucjonalnej odpowiedzialności dla każdego działania nie uwzględnia faktu, że Plan zarządzania nie jest dokumentem inwestycyjnym ani programem operacyjnym, lecz dokumentem ramowym, który wymaga uszczegółowienia w kolejnych etapach wdrażania. Szczegółowe harmonogramy, budżety oraz przypisanie konkretnych źródeł finansowania będą opracowywane w ramach projektów wykonawczych i wdrożeniowych, zgodnie z zasadami planowania strategicznego. W Planie wskazano, że pierwszy rok po jego przyjęciu zostanie poświęcony na stworzenie struktury organizacyjnej oraz zasad zbierania danych (np. działanie 1.3.1). Pierwszy raport ewaluacyjny ma powstać po trzech latach, a kolejne raporty będą opracowywane co trzy lata, zgodnie z systemem monitorowania i ewaluacji opisanym w rozdziale 6.1. Wskaźniki ewaluacyjne przypisano do celów zarządzania i konkretnych działań (tab. 11), z rozróżnieniem działań jednorazowych i ciągłych. Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa krajowego (m.in. ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, ustawą Prawo ochrony środowiska oraz ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym), dokumenty strategiczne powinny zawierać ramy czasowe realizacji celów. Plan zarządzania spełnia te wymogi w zakresie, który jest właściwy dla jego charakteru — jako dokumentu ramowego, który nie zastępuje programów operacyjnych, lecz stanowi ich punkt odniesienia. Wskazane w Planie terminy realizacji, podmioty odpowiedzialne oraz system ewaluacji umożliwiają monitorowanie postępów i dostosowywanie działań w odpowiedzi na zmieniające się warunki.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					ochrony środowiska (Dz.U. 2001 nr 62 poz. 627, z późn. zm.) Art. 14 ust. 1: programy ochrony środowiska muszą zawierać cele ekologiczne, zadania oraz harmonogram ich realizacji. W przypadku Puszczy Białowieskiej, jako obiektu światowego dziedzictwa, dokumenty strategiczne podlegają tym wymogom. 3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717, z późn. zm.) Art. 10 ust. 2 pkt 9: w studiach i planach zagospodarowania określa się etapy realizacji polityki przestrzennej. UNESCO – Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (2021, §108–111) Plany zarządzania obiektami światowego dziedzictwa powinny zawierać timeframes, action plans and monitoring indicators. Komisja Europejska – wytyczne dotyczące programów operacyjnych UE Każdy program finansowany ze środków UE musi zawierać harmonogram realizacji i ramy czasowe (związane z tzw. „kamieniami milowymi”). Podsumowanie: Zarówno prawo krajowe, jak i standardy UNESCO oraz UE wymagają, aby dokumenty strategiczne i programowe zawierały ramy czasowe realizacji poszczególnych celów. Brak takich zapisów oznacza niezgodność z ustawą o polityce rozwoju oraz z wytycznymi UNESCO		
1780	Osoba prywatna	Rozdział 7 – Monitoring	139-146	Monitoring dotyczy głównie stanu przyrody i realizacji celów ochronnych. Uwaga: należy wprowadzić wskaźniki społeczne – np. liczba miejsc pracy w sektorze turystyki i usług, dostępność usług społecznych, wskaźnik migracji mieszkańców.	Zgodnie z ideą zarządzania adaptacyjnego (rozdz. 1.2, s. 13–14), monitoring ma obejmować wszystkie istotne czynniki dla wartości obiektu – a społeczność lokalna jest kluczowym elementem tej integralności.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska koncentruje się na ochronie jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW), zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument ten ma charakter przyrodniczy i nie stanowi programu społecznego, co oznacza, że jego głównym celem jest zachowanie integralności procesów ekologicznych, a nie bezpośrednie kształtowanie polityki społecznej czy rynku pracy. Zgłoszony postulat dotyczący wprowadzenia wskaźników społecznych, takich jak liczba miejsc pracy w sektorze turystyki, dostępność usług społecznych czy wskaźnik migracji, odnosi się do aspektów rozwoju społecznego, które mogą być uwzględniane w dokumentach komplementarnych, takich jak lokalne strategie rozwoju, programy rewitalizacji czy plany operacyjne gmin. W odpowiedzi na zidentyfikowaną barierę, jaką jest brak spójnego programu monitorowania (rozdz. 3.2), Plan przewiduje wdrożenie działania 1.3.1, którego celem jest opracowanie i realizacja programu monitoringu dla Obiektu „Białowieża Forest”. Program ten ma uwzględniać m.in. zmiany klimatu, presję turystyczną,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							migrację gatunkową oraz fragmentację siedlisk. Monitoring presji turystycznej obejmuje m.in. szacowanie liczby odwiedzających oraz identyfikację obszarów o zwiększonym natężeniu ruchu, co może pośrednio wskazywać na wpływ turystyki na lokalną gospodarkę.
1781	Osoba prywatna	Rozdział: V. Instrumenty zarządzania / interesariusze	17	- Brak mieszkańców jako interesariuszy - W dokumencie zastosowano niejasne pojęcie „interesariusze uśpieni” oraz wskazano szczegółowo wybrane instytucje i stowarzyszenia.	Mieszkańcy są najbliższymi obiektu światowego dziedzictwa i to oni ponoszą codzienne konsekwencje ograniczeń, regulacji oraz polityk związanych z ochroną Puszczy Białowieskiej. Brak ich uwzględnienia wprost w katalogu interesariuszy marginalizuje głos społeczności lokalnych, a także osłabia społeczną legitymizację całego dokumentu. Ich formalne włączenie zwiększyłoby poczucie współodpowiedzialności oraz akceptację dla podejmowanych działań ochronnych. Ważny dokument o randze krajowej, dotyczący zarządzania obiektem światowego dziedzictwa UNESCO, powinien operować jasną, neutralną i precyzyjną terminologią. Pojęcie „uśpieni interesariusze” jest nieczytelne i nie posiada umocowania w standardach planowania strategicznego. Ponadto selektywne wskazanie poszczególnych stowarzyszeń i instytucji może być odebrane jako przejaw braku bezstronności. Zamiast tego należy przyjąć ogólne kategorie interesariuszy (np. samorządy lokalne, organizacje pozarządowe, instytucje naukowe, społeczności lokalne), co zapewni przejrzystość i równość w traktowaniu wszystkich	Wyjaśniono	Zawarta w projekcie Planu Zarządzania Tabela 1. Mapa Interesariuszy Planu nie powinna być postrzegana w oderwaniu od całości treści podrozdziału 4.3 Interesariusze ponieważ stanowi jedynie jego część. Tekst tego podrozdziału zawiera m.in. poniższe stwierdzenia, których celem było wskazanie, że mieszkańcy gmin Puszczy Białowieskiej będą aktywnie angażowani w realizację Planu, podobnie jak byli włączeni w kształtowanie projektu Planu (patrz: załącznik nr 3 do projektu Planu – Wykaz warsztatów). Należy pamiętać, iż Plan zarządzania jest dokumentem otwartym, pełniącym rolę narzędzia do zarządzania Obiektem. Jego realizacja oprócz dokumentów wskazanych w rozdziale 6.2 odbywa się na poziomie lokalnym przez Zarządców Obiektu tj. Dyrektora Białowieskiego Parku Narodowego oraz Nadleśniczych Nadleśnictw Hajnówka, Białowieża i Browsk, jak i przy aktywnym zaangażowaniu społeczności, zwłaszcza mieszkańców gmin Puszczy Białowieskiej.” Pojęcie „interesariuszy uśpionych” oznacza grupy, które nie są zainteresowane danym procesem, dopóki nie dotknie on kluczowych dla nich kwestii (por. Nowakowska, Aleksandra; Legutko-Kobus, Paulina; Walczak, Bartosz M. Od rehabilitacji do włączenia społecznego - współczesne ujęcie procesów rewitalizacji, Polska Akademia Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa. 2019, s. 36). Istotnie nie ma on umocowania w ustawodawstwie dot. planowania strategicznego, ale nie ma on charakteru oceniającego. Struktura zarządzania Obiektem została opisana w rozdziale 6.1 oraz zilustrowana na rys. 9. Przewidziano powołanie Rady Naukowo-Społecznej, w skład której będą wychodzili m.in. przedstawiciele społeczności lokalnej. Za ich pośrednictwem o podejmowanych działaniach powinna być informowana również społeczność lokalna. W rozdziale 7.2. opisano sposób nadzoru nad wdrażaniem Planu. Wskazano, iż pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania i realizacji założeń Planu powinien powstać po 3 latach od jego przyjęcia. W kolejnych latach raporty powinny być opracowywane co 3 lata. Pełnomocnik będzie je przedkładał Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii raporty będą upowszechniane. Istotnym elementem będzie zapewnienie jak najszerszego upowszechniania wyników ewaluacji oraz umożliwienie dyskusji z różnymi grupami interesariuszy na temat ewentualnych zmian w Planie wynikających z monitoringu, ewaluacji czy innych okoliczności.
1782	Osoba prywatna	2.1. 6 Społeczność lokalna	30	Należy uzupełnić charakterystykę społeczności lokalnej o szczegółową analizę trendu starzenia się ludności oraz wynikające z tego potrzeby usług zdrowotnych i opiekuńczych, jak także o problem rosnącego bezrobocia w wyniku likwidacji zakładów wycinki i obroki drzewnej	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniża skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	Wyjaśniono	Zagadnienia starzenia się ludności oraz dostępu do usług zdrowotnych i opiekuńczych, a także rynku pracy, wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem z dziedziny demografii czy polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1783	Osoba prywatna	Aktywność gospodarcza i Programowanie rozwoju	32-34	Zatrudnienie po ograniczeniu wycinki. Część mieszkańców utraciła lub obawia się utraty pracy w sektorze leśnym. Powinno być: zaprogramowane wsparcie dla mieszkańców w postaci szkoleń, dotacji i mikro kredytów na działalność w ekoturystyce, rzemiośle i usługach okołoturystycznych.	Brak alternatywnych miejsc pracy może prowadzić do wyludnienia gminy; dywersyfikacja źródeł dochodu i zwiększy akceptację dla działań ochronnych. Propozycja rozdziału: Przeciwdziałanie bezrobociu w związku z ograniczeniem wycinki 1. Wprowadzenie Wprowadzenie ograniczeń w gospodarce leśnej na terenie Puszczy Białowieskiej, wynikających z wymogów ochrony dziedzictwa UNESCO, spowodowało zmniejszenie zatrudnienia w sektorze drzewnym i usługach związanych z pozyskaniem drewna. Problem ten szczególnie dotyczy mieszkańców gmin puszczańskich, w których tradycyjnie praca w lesie stanowiła główne źródło utrzymania. Konieczne jest więc podjęcie działań kompensujących, które pozwolą przekierować lokalny potencjał gospodarczy w stronę nowych form aktywności zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju. 2. Diagnoza problemu • Redukcja miejsc pracy w zakładach usług leśnych, tartakach i transporcie drewna. • Ryzyko wzrostu bezrobocia długotrwałego i migracji młodych mieszkańców poza region. • Konieczność znalezienia alternatywnych źródeł dochodu, które są spójne z ochroną przyrody. 3. Kierunki działań na rzecz przeciwdziałania bezrobociu a) Rozwój turystyki przyrodniczej i kulturowej • Szkolenia i wsparcie dla byłych pracowników sektora leśnego w zakresie przewodnictwa, obsługi ruchu turystycznego i usług gastronomiczno-noclegowych. • Rozwój lokalnych szlaków turystycznych i infrastruktury rowerowej. • Tworzenie marek lokalnych produktów (żywność tradycyjna, rękodzieło, wyroby regionalne). b) Nowe miejsca pracy w ochronie przyrody i edukacji ekologicznej • Zatrudnianie mieszkańców w programach monitoringu i renaturyzacji ekosystemów. • Programy prac interwencyjnych związanych z utrzymaniem infrastruktury turystycznej i edukacyjnej. • Rozwój sektora edukacji przyrodniczej – np. jako instruktorzy w centrach	Wyjaśniono	Zagadnienia rynku pracy wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla. Plan nie ingeruje w struktury zatrudnienia w Lasach Państwowych, jednak przewiduje realizację wielu działań z zakresu monitoringu, utrzymania, edukacji i promocji Obiektu przez leśników, co wskazuje na ich dalsze zaangażowanie zawodowe. Szczegółowe rozwiązania wspierające lokalne społeczności powinny być opracowywane w dokumentach sektorowych i wdrażane przez właściwe instytucje publiczne.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					edukacyjnych, przewodnicy dla grup szkolnych. c) Dywersyfikacja gospodarki lokalnej • Wsparcie dla przedsiębiorczości w obszarach: zielona energia, agroturystyka, usługi opiekuńcze i społeczne. • Rozwój rolnictwa ekologicznego i krótkich łańcuchów dostaw (lokalne targi, sprzedaż bezpośrednia). • Programy dotacyjne i mikro kredyty dla małych firm i start-upów związanych z regionem. 4. Współpraca i finansowanie • Koordynacja działań przez samorządy gminne, we współpracy z powiatem hajnowskim oraz organizacjami pozarządowymi. • Wykorzystanie funduszy UE (np. Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, EFS+, LIFE, Interreg) oraz środków krajowych (NFOŚiGW, programy rynku pracy). • Powołanie lokalnego partnerstwa na rzecz zatrudnienia, obejmującego administrację, przedsiębiorców i organizacje społeczne. 5. Rekomendacje i cele szczegółowe 1. Ograniczenie wzrostu bezrobocia poprzez stworzenie alternatywnych miejsc pracy zgodnych z ochroną dziedzictwa. 2. Wsparcie mieszkańców w procesie przekwalifikowania (szkolenia, doradztwo zawodowe). 3. Zwiększenie atrakcyjności gospodarczej regionu dzięki rozwojowi turystyki, przedsiębiorczości lokalnej i rolnictwa ekologicznego. 4. Zabezpieczenie finansowania działań aktywizujących z funduszy unijnych i krajowych.		
1784	Osoba prywatna	Ingerencja i zakłócenia powodowane obecnością człowieka i Kryzys migracyjny	53	• Wprowadzenie jednolitych i jasnych procedur usuwania odpadów we wszystkich strefach — w szczególności tam, gdzie występują migracyjne trasy i prowadzone są działania wojskowe i straży granicznej, a także roboty leśne i drogowe. • Powstanie funduszu dedykowanego sprzątnięciu • obozowisk oraz innych źródeł śmieci (częściowo na bazie subwencji ekologicznej, obecnej w regionie. • Wprowadzenie systemu kar i mandatów dla odpowiedzialnych podmiotów (wojsko, służby terenowe, osoby prywatne). • Wdrożenie monitoringu i regularne raportowanie działań porządkowych.	W Planie nie ma szczegółowego opisu problemu odpadów pozostawianych przez różne grupy (wojsko, służby drogowe, migrantów), mimo że temat uciążliwości śmieci został tylko częściowo poruszony (np. żywność przy zaporze). Brakuje informacji o odpadach takich jak drut żyłkowy, materiały budowlane, plastikowe śmieci, gumowe obuwie, sprzęt elektroniczny i leki pozostawione przez migrantów, które zagrażają ekosystemowi i bezpieczeństwu.	Wyjaśniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego i nie zawiera szczegółowych procedur dotyczących gospodarki odpadami. Kwestie związane z usuwaniem śmieci, w tym odpadów pozostawianych przez służby, migrantów czy w trakcie prac terenowych, powinny być uregulowane w dokumentach wykonawczych oraz przez właściwe instytucje odpowiedzialne za utrzymanie porządku i bezpieczeństwa. Jednocześnie Plan wskazuje na potrzebę monitorowania wpływu infrastruktury granicznej na Obiekt, co obejmuje również kwestie związane z zanieczyszczeniem środowiska. Szczegółowe rozwiązania, takie jak fundusze porządkowe, systemy kar czy raportowanie działań, wymagają odrębnych regulacji i współpracy międzyinstytucjonalnej, w tym z samorządami, służbami mundurowymi i zarządcami terenu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1785	Osoba prywatna	Nieuprawnione korzystanie z zasobów (woda)	53	Odzyskanie naturalnego przebiegu cieków, jak Policzna, poprzez przywrócenie dawnych meandrów. Dokumentowanie i realizacja eksperckiego planu renaturyzacji — krok po kroku. Zakaz odmulania, prostowania kanałów oraz rozbierania tam zastoin bobrowych.	Plan przewiduje działania związane z gospodarką wodną i zbiornikami retencyjnymi, ale nie zawiera strategicznej analizy renaturyzacyjnej ekosystemów wodnych strefy buforowej. Naturalne korytarze wodne i ich rewitalizacja mogłyby pozytywnie wpłynąć na cały ekologiczny system Puszczy.	Wyjaśniono	Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie zawiera szczegółowej analizy renaturyzacyjnej ekosystemów wodnych ani konkretnych scenariuszy przywracania dawnych meandrów cieków wodnych. Działania takie, choć istotne z punktu widzenia ochrony przyrody, powinny być opracowywane w dokumentach wykonawczych i projektach specjalistycznych, z udziałem ekspertów hydrologii, ekologii i gospodarki wodnej. Jednocześnie Plan przewiduje kierunki działań związane z gospodarką wodną, w tym retencją i ochroną zasobów wodnych, które mogą stanowić podstawę do dalszych prac renaturyzacyjnych. Szczegółowe rozwiązania, takie jak zakaz odmulania czy ochrona tam bobrowych, wymagają odrębnych regulacji i decyzji administracyjnych, zgodnych z obowiązującym prawem ochrony środowiska.
1786	Osoba prywatna	Rozwój zabudowy w strefie buforowej	53	Proponujemy całkowity zakaz inwestycji uciążliwych na terenie buforowej takich jak fermy trzody chlewnej, drobiowe, lakiernie i wszystkie inne, które zmieniają krajobraz, produkują szkodliwe odpady, hałas, odór. Proponujemy także nadzór Białowieża Forest nad inwestycjami typu farmy fotowoltaiczne oraz decyzjami RDOŚ Białystok, którego decyzje są co najmniej kontrowersyjne.	Przykładem dziwnych decyzji była próba postawienia farmy fotowoltaicznej między Długim Brodem a Witowem na terenie obszaru chronionego krajobrazu. Inwestorem była fima spoza regionu, działkę udostępniała właścicielka, która mieszka w innej miejscowości. Pomimo protestów wójta i większości mieszkańców (w tym 4 biologów, którzy mieszkają we wsi), przesłania dowodów w postaci zdjęć z przebywania na tym terenie rzadkich gatunków zwierząt, RDOŚ był skłonny przychylić się do wniosku inwestora, który twierdził, że na terenie znajdują się tylko pospolite gatunki roślin i zwierząt, a postawienie paneli przyczyni się do zwiększenia bioróżnorodności, bo pod panelami ptaki będą mogły wic gniazda, a owce jeść trawę! Dzięki determinacji mieszkańców udało się na tyle przeciągnąć sprawę, aż inwestor sam zrezygnował. Warto jednak zapobiegać podobnym przypadkom w przyszłości.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga nie odnosi się do zakresu merytorycznego Planu zarządzania, który nie jest dokumentem planowania przestrzennego ani instrumentem kontroli inwestycji. Kwestie dotyczące lokalizacji inwestycji w strefie buforowej, w tym przedsięwzięć uciążliwych, podlegają kompetencjom samorządów oraz zapisom miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Plan zarządzania nie posiada uprawnień do nakładania zakazów inwestycyjnych ani nadzoru nad decyzjami administracyjnymi wydawanymi przez RDOŚ czy inne organy. Jego funkcją jest wskazanie kierunków działań służących ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu, a szczegółowe regulacje powinny być wdrażane w ramach obowiązujących procedur prawnych i planistycznych.
1787	Osoba prywatna	Zagrożenia i bariery Rozprzestrzenianie się gatunków Obcych.	54	Wsparcie (także finansowe i edukacyjne) dla gmin i mieszkańców strefy buforowej np. w kwestii koszenia i spalania nasion rozprzestrzeniających się gatunków inwazyjnych takich jak nawłóć Solidago spp.	Nawłóć powoduje zmianę naturalnego krajobrazu łąk i ogródków przydomowych w strefie buforowych. Zmniejsza bioróżnorodność, zmienia skład gleby, zabiera teren dla innych gatunków, w tym roślin zapewniających produkcję pyłku i nektaru dla dzikich pszczoł i trzmieli.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania koncentruje się na Obiekcie Światowego Dziedzictwa, tj. obszarze wskazanym we wniosku renominacyjnym z 2014 roku. Strefa buforowa znajduje się poza zakresem bezpośredniego oddziaływania Planu, dlatego kwestie wsparcia finansowego i edukacyjnego dla mieszkańców tej strefy, w tym dotyczące zwalczania gatunków inwazyjnych jak nawłóć (Solidago spp.), nie zostały w nim szczegółowo ujęte. Działania związane z kontrolą gatunków inwazyjnych oraz wsparciem lokalnych społeczności powinny być realizowane w ramach programów środowiskowych i rozwojowych prowadzonych przez samorządy, RDOŚ oraz inne instytucje publiczne, z wykorzystaniem dostępnych funduszy krajowych i unijnych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1788	Osoba prywatna	Rozdział 4 – Strategia zarządzania	60-64	Wizja i cele mówią o „rozwoju zrównoważonym gmin Puszczy” oraz „wzmacnianiu tożsamości lokalnych wspólnot”. Uwaga: należy dopisać jako cel szczegółowy: zapewnienie stabilnych warunków życia mieszkańców, w tym rozwój usług społecznych i przeciwdziałanie bezrobociu.	cele strategiczne (pkt 4.3, s. 62) odwołują się do lokalnego rozwoju, ale nie zawierają działań wprost społecznych (opieka, rynek pracy). Dodanie tego celu uzupełni brakujący komponent społeczny.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga odnosi się do kwestii społecznych, które wykraczają poza zakres merytoryczny Planu zarządzania. Dokument ten dotyczy zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO i koncentruje się na zachowaniu jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW). Kwestie związane z opieką społeczną, rynkiem pracy czy usługami publicznymi nie należą do jego kompetencji. Plan ma charakter ramowy — wskazuje ogólne kierunki działań, które powinny być uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla oraz realizowane przez właściwe instytucje publiczne i samorządy.
1789	Osoba prywatna	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniza skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	62-63	W celach należy doprecyzować, że zrównoważony rozwój obejmuje zapewnienie dostępności do usług zdrowotnych i opiekuńczych dla seniorów. w niewielkim stopniu odnosi się do potrzeb starzejącego się społeczeństwa w gminach graniczących z Puszczą Białowieską. Brak zapisów o dostępności usług publicznych i społecznych dostosowanych do seniorów. Powinno być: Wprowadzenie kompleksowego programu wsparcia dla seniorów i osób z ograniczoną mobilnością, obejmującego: 1.Mobilne punkty medyczne i rehabilitacyjne. 2.Transport publiczny dostosowany do osób starszych. 3.Rozbudowę sieci usług opiekuńczych i środowiskowych. 4.Miejsca spotkań integracyjnych i aktywizujących. 5.Programy wolontariatu międzypokoleniowego	Brak odniesienia do podstawowych usług społecznych prowadzi do ograniczenia jakości życia mieszkańców, co może pogłębiać depopulację i sprzeciw wobec ograniczeń związanych z ochroną przyrody. Na terenie regionu ma miejsce wysoki odsetek seniorów, którzy często mają ograniczony dostęp do opieki zdrowotnej, transportu i życia społecznego. Wprowadzenie rozwiązań dostosowanych do ich potrzeb zwiększy jakość życia, ograniczy wykluczenie społeczne i wzmocni lokalne więzi społeczne. Takie działania wpisują się w założenia polityki senioralnej państwa oraz w ideę zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich takich jak obszar Puszczy Białowieskiej. Ponadto zapewnienie wysokiej jakości usług społecznych sprzyja utrzymaniu lokalnej społeczności na obszarze chronionym, co przeciwdziała depopulacji i wzmacnia opiekę nad dziedzictwem kulturowym. Propozycja nowego rozdziału: Usługi społeczne na rzecz mieszkańców obszaru Puszczy Białowieskiej 1. Wprowadzenie Zarządzanie Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska powinno obejmować nie tylko ochronę przyrody i rozwój turystyki, lecz także troskę o jakość życia społeczności lokalnej. Szczególnie istotne są działania w zakresie usług społecznych, które odpowiadają na wyzwania demograficzne regionu (starzenie się społeczeństwa, odpływ młodych mieszkańców, depopulacja). 2. Domy pomocy społecznej i placówki opiekuńcze Rozwój i modernizacja istniejących placówek opiekuńczych (w tym domów pomocy społecznej) w gminach Puszczy Białowieskiej. Zapewnienie standardów jakości zgodnych z krajowymi i unijnymi wytycznymi w zakresie opieki długoterminowej.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga dotyczy obszaru usług społecznych, który wykracza poza zakres merytoryczny Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO. Plan koncentruje się na ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości Puszczy Białowieskiej i nie pełni funkcji dokumentu polityki społecznej. Zagadnienia takie jak opieka zdrowotna, wsparcie dla seniorów czy rozwój usług społecznych powinny być uwzględniane w lokalnych strategiach rozwoju gmin oraz dokumentach sektorowych, opracowywanych przez właściwe instytucje publiczne i samorządy. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie zawiera szczegółowych zapisów w tym zakresie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Współpraca z samorządami oraz organizacjami pozarządowymi w celu finansowania i utrzymania placówek. 3. Usługi opiekuńcze w środowisku lokalnym Rozwój mobilnych usług opiekuńczych, umożliwiających wsparcie osób niesamodzielnych w miejscu zamieszkania. Tworzenie sieci wolontariatu sąsiedzkiego i wsparcia międzypokoleniowego. Programy szkoleniowe dla opiekunów i rodzin sprawujących opiekę nad seniorami. 4. Integracja społeczna i aktywizacja mieszkańców Tworzenie centrów aktywności lokalnej, które łączą funkcje edukacyjne, kulturalne i społeczne. Wsparcie dla kół gospodyń wiejskich, stowarzyszeń seniorów i klubów młodzieżowych jako przestrzeni integracji i wymiany międzypokoleniowej. Organizowanie wydarzeń i programów, które wzmacniają więzi społeczne i poczucie tożsamości regionalnej. 5. Powiązanie z ochroną dziedzictwa Zapewnienie usług społecznych wspiera trwałość lokalnych społeczności, co jest kluczowe dla: zachowania dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu, utrzymania opieki nad krajobrazem kulturowym, przeciwdziałania depopulacji, która osłabia zdolność społeczności do uczestniczenia w procesach ochrony przyrody. 6. Rekomendacje i kierunki działań Uwzględnienie usług społecznych w lokalnych strategiach rozwoju gmin Puszczy Białowieskiej. Zabezpieczenie finansowania usług społecznych ze źródeł krajowych i unijnych. Powołanie zespołu roboczego ds. usług społecznych w ramach Rady Naukowo-Społecznej Obiektu. Rozwój partnerstw publiczno-społecznych w zakresie usług opiekuńczych.		
1790	Osoba prywatna	Rozdział 5 – Kierunki i działania	65-115	Znajdują się tam działania partycypacyjne i rekomendacje eksperckie. Uwaga: warto dopisać zadania w zakresie aktywizacji zawodowej i rozwoju usług społecznych (np. szkolenia, wsparcie NGO, rozwój lokalnych przedsiębiorstw społecznych).	Skoro dokument zakłada wprost tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonego gmin (cel 5, s. 9 streszczenia), to działania społeczne i rynku pracy są jego integralnym elementem.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1791	Osoba prywatna	3.3.2 Promowanie zachowywania i tworzenia mozaikowatych struktur przyrodniczych sprzyjających migracji gatunków w strefie buforowej i szerszym otoczeniu Obiektu	84	● Dodanie do listy gatunków inwazyjnych czeremchy amerykańskiej; ● Dodanie punktu o likwidacji rowów melioracyjnych umożliwiających odpływ wód opadowych	Związane jest to z niekontrolowaną i postępującą ekspansją tego gatunku w strefie buforowej, szczególnie na terenach pozrębowych. Obecność rowów melioracyjnych jest jednym z antropogenicznych czynników	Nie uwzględniono	Gatunek ten figuruje już na oficjalnej liście inwazyjnych gatunków obcych (IGO) prowadzonej przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska, jako średnio inwazyjny i szeroko rozprzestrzeniony na terenie Polski. Jego ekspansja, szczególnie na nieużytkach i terenach pozrębowych, zakłóca naturalne procesy sukcesji, ogranicza odnawianie się rodzimych gatunków drzew oraz wpływa negatywnie na strukturę i funkcjonowanie ekosystemów leśnych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					podtrzymujących niski poziom wód gruntowych. Doprowadziły do zmian w pejzażu przyrodniczym rugując ptaki żerujące nad wodą i płazy. Dla przykładu Francja nie prowadzi melioracji od lat 70. XX wieku.		W projekcie Planu i załącznikach do niego nie funkcjonuje żadna dodatkowa lista IGO stworzona specjalnie na potrzeby Planu - jego zapisy opierają się na liście IGO opracowanej przez GDOŚ, nie ma więc potrzeby modyfikacji Planu. W dokumencie zwrócono uwagę na potrzebę poprawy warunków hydrologicznych Puszczy. Umożliwiono podejmowanie działań mających na celu ograniczenie spływu powierzchniowego przy wykorzystaniu naturalnego, lokalnego materiału. Ponadto zaproponowano realizację działania 2.3.1. Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej, w ramach którego przewidziano m.in. opracowanie planu działań w zakresie ochrony zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1792	Osoba prywatna	4.2. Tworzenie zachęt finansowych w zakresie współdziałania na rzecz Obiektu Białowieża Forest	87	Brak właściwego finansowania zarządzania Obiektem, blokujący rozwój instytucjonalizacji, skoordynowanie działań ochronnych i innej działalności na obszarze Obiektu / Brak funduszy na spójną interpretację i promocję Obiektu oraz edukację o potrzebach zachowania jego wyjątkowej uniwersalnej wartości / Brak funduszu, który służyłby społeczności lokalnej i wspierał współdziałanie interesariuszy na rzecz zachowania Obiektu – takie bariery finansowe w zarządzaniu Białowieża Forest wymieniono w dokumencie UWAGA: W obecnym dokumencie brak informacji w jakim zakresie zachęty finansowe będą wspierać przedsiębiorców inwestujących i rozwijających lokalną agroturystykę, zajmujących się wyrobem lokalnych produktów spożywczych, rękodzieła oraz lokalnie działających przewodników turystycznych po puszczy i obszarze buforowym Projekt zawiera ogólne informacje na temat rozwoju turystyki zrównoważonej na obszarze Obiektu i wsparcia produktów lokalnych ale jest to informacja na bardzo dużym poziomie ogólności, trudno obecnie przewidywać czy w jakikolwiek sposób przełoży się to na wsparcie mieszkańców a nie tylko rolników wymienionych gmin, tereny te zamieszkuje coraz większa grupa ludzi, którzy nie są rolnikami ale są mieszkańcami	Należy zawrzeć w planie bardziej szczegółowe kierunki rozwoju, aby mieszkańcy (nie tylko rolnicy) / samorządy / stowarzyszenia / fundacje / inicjatywy obywatelskie dowiedzieli się z dokumentu na jakie wsparcie / rodzaj wsparcia będą mogli liczyć w bliższej i dalszej przyszłości Dokument powinien odpowiedzieć na pytania istotne z punktu widzenia turystyki i tworzenia miejsc pracy związanych z jej rozwojem: ● Czy promowana będzie jedynie zasada ochrony istniejących zasobów czy także dalszego rozwoju Regionu ● Czy tworzenie Obiektu jednoznacznie będzie wspierać (również finansowo) działalność gospodarczą, promować turystykę w Regionie, wspierać inwestycje w tworzenie szlaków turystycznych i informacji turystycznej również w Strefie Buforowej Obecnie drobni przedsiębiorcy prowadzący agroturystykę nie są wystarczająco wspierani a ten plan nie daje jednoznacznych zachęt do działania lub tworzenia planów rozwoju, ● Czy dostęp do usług publicznych obejmuje również rozwój lokalnej turystyki – czy obejmuje rozwój turystyki rowerowej i samochodowej w zakresie stacji ładowania pojazdów elektrycznych, stacji drobnych napraw rowerów, możliwości poruszania się po obszarze chronionym za pomocą meksów i innych pojazdów elektrycznych, rozbudowanie sieci ścieżek rowerowych istotnych dla bezpieczeństwa lokalnej społeczności i rozwoju turystyki, wsparcie dla miejscowych przedsiębiorców w zakresie budowania oferty udostępniania pojazdów elektrycznych i punktów ładowania pojazdów	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga porusza istotne kwestie dotyczące finansowania zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest oraz wsparcia dla lokalnych społeczności, w szczególności w kontekście rozwoju turystyki zrównoważonej i lokalnej przedsiębiorczości. Choć Plan zarządzania ma charakter dokumentu ramowego i nie pełni funkcji programu operacyjnego, zawiera zapisy odnoszące się do tych zagadnień, jednak na poziomie ogólnym. W dokumencie wskazano potrzebę zapewnienia stabilnego finansowania działań związanych z ochroną i promocją Obiektu, w tym utworzenia funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest, który ma wspierać m.in. działania edukacyjne, promocyjne i koordynacyjne. Przewidziano również inwestycję w Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, które ma pełnić funkcję edukacyjną i informacyjną, a także wspierać lokalne inicjatywy. W zakresie turystyki zrównoważonej Plan odnosi się do wspierania produktów lokalnych, rozwoju infrastruktury turystycznej oraz promocji dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu. Jednak szczegółowe mechanizmy wsparcia dla przedsiębiorców, przewodników, agroturystyki czy rozwoju usług związanych z elektromobilnością (np. stacje ładowania, wypożyczalnie pojazdów elektrycznych, sieć ścieżek rowerowych) nie zostały w nim precyzyjnie określone. Zgodnie z założeniami Planu, konkretne formy wsparcia finansowego, technicznego i organizacyjnego powinny być rozwijane w dokumentach niższego szczebla oraz w ramach programów wdrażanych przez samorządy, instytucje publiczne i organizacje pozarządowe. Wskazane kierunki działań, takie jak rozwój turystyki przyjaznej środowisku, aktywizacja lokalnych społeczności czy promocja lokalnych produktów, stanowią podstawę do dalszego planowania i pozyskiwania środków z funduszy krajowych i unijnych (np. EFS+, Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, Interreg, LIFE). W związku z tym, choć Plan nie zawiera szczegółowych zapisów dotyczących wsparcia dla wszystkich grup mieszkańców, jego zapisy umożliwiają rozwój takich działań w ramach wdrażania Planu i współpracy międzyinstytucjonalnej. Wskazane postulaty mogą stanowić cenny wkład do dalszych etapów planowania operacyjnego i lokalnych strategii rozwoju.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Jest to szczególnie istotne jeśli ma być prowadzona turystyka zrównoważona: Rodzaj turystyki, mający na celu zminimalizowanie negatywnego wpływu ruchu turystycznego na środowisko naturalne i kulturę lokalną, pomagając jednocześnie w generowaniu możliwości zatrudnienia dla lokalnych mieszkańców. Jej celem jest dostarczenie pozytywnych doświadczeń i korzyści społecznościom lokalnym, firmom turystycznym oraz samym turystom Przy obecnie budowanych drogach nie powstaje sieć ścieżek rowerowych, co powinno być w obszarze Obiektu i Strefy Buforowej		
1793	Osoba prywatna	Cel 5. Tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej	90	Zrównoważony rozwój powinien gwarantować wsparcie samorządom / organizacjom pozarządowym i lokalnej społeczności, w tym pojedynczym mieszkańcom (nie tylko rolnikom) UWAGA: Plan zrównoważonego rozwoju przedstawiony w dokumencie nie daje gwarancji, że samorządy/ organizacje pozarządowe i lokalne społeczności będą zachęceni do partycypacji w planowaniu i wdrażaniu strategii,	Aby było to możliwe potrzebne są zapisy, na podstawie których będzie wiadomo w jaki sposób miejscowe społeczności będą planowo i długofalowo aktywizowane i szkolone w celu podejmowania działań w zakresie planowania, tworzenia programów i przedsięwzięć. Społeczności, które do tej pory nie były zachęcane i nie brały udziału w partycypacji nie będą tego robić w przyszłości jeśli systemowo nie będą zaplanowane faktyczne projekty aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości powyższych grup Należy te działania uwzględnić na etapie planowania i zaangażować do współpracy i współfinansowania m.in. MEN, MRPiPS	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga trafnie wskazuje na potrzebę systemowego i długofalowego wsparcia dla samorządów, organizacji pozarządowych oraz lokalnych społeczności — nie tylko rolników — w kontekście wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju na obszarze Puszczy Białowieskiej. Choć Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO nie pełni funkcji programu społeczno-gospodarczego, jego zapisy odnoszą się do wzmacniania lokalnych więzi społecznych i promowania dziedzictwa kulturowego, co stanowi punkt wyjścia do dalszych działań aktywizujących. Plan ma charakter ramowy i nie zawiera szczegółowych mechanizmów wsparcia finansowego czy edukacyjnego dla poszczególnych grup społecznych. Jednak w kierunku działań 6.1 przewidziano m.in. ochronę i promowanie dziedzictwa niematerialnego oraz materialnego, wspieranie lokalnych inicjatyw, edukację regionalną i rozwój kompetencji kulturowych. Te działania mogą stanowić podstawę do projektów aktywizujących, które powinny być rozwijane w dokumentach niższego szczebla oraz realizowane przez samorządy, organizacje społeczne i instytucje publiczne. Wdrożenie skutecznego systemu aktywizacji społecznej wymaga współpracy międzysektorowej, w tym z resortami edukacji (MEN), polityki społecznej (MRPiPS), rozwoju regionalnego oraz instytucjami finansującymi (np. NFOŚiGW, fundusze UE). Wskazane przez autora uwagi działania — takie jak szkolenia, programy rozwoju przedsiębiorczości, wsparcie dla inicjatyw obywatelskich — są zgodne z ideą zrównoważonego rozwoju i mogą być realizowane jako uzupełnienie Planu zarządzania, w ramach lokalnych strategii rozwoju i projektów partnerskich. Podsumowując, choć Plan nie zawiera szczegółowych zapisów w tym zakresie, jego struktura i cele umożliwiają rozwój takich działań w przyszłości, pod warunkiem ich odpowiedniego zaplanowania i finansowania przez właściwe instytucje.
1794	Osoba prywatna	5.2.2 Doradztwo w zakresie przygotowania projektów służących zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu gmin oraz ochronie środowiska	94	Poszerzenie katalogu beneficjentów o gminne instytucje edukacyjne	Jednym z elementów realizacji celu jest zapewnianie wsparcia eksperckiego w przygotowaniu wniosków o fundusze na projekty rozwojowe. Praktyka pokazuje, że szkoły i urzędy gminne nie zawsze współpracują ze sobą w obszarze	Uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą działania 5.2.2, zasadne było uwzględnienie postulatu poszerzenia katalogu beneficjentów o gminne instytucje edukacyjne. W związku z powyższym, zapis działania został uzupełniony o gminne instytucje edukacyjne jako podmioty współpracujące w zakresie doradztwa w przygotowaniu projektów służących

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					przygotowywania projektów i często działają niezależnie. Wydzielenie szkół podkreśli podmiotowość tych instytucji w procesie zdobywania środków na projekty rozwojowe i umożliwi niezależne korzystanie z doradztwa w tym zakresie.		zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu gmin oraz ochronie środowiska. Zmiana ta pozostaje zgodna z celami Planu, wzmacnia jego inkluzyjność oraz odpowiada na realne potrzeby lokalnych społeczności w obszarze edukacji i rozwoju.
1795	Osoba prywatna	5.3.1 Opracowanie zintegrowanej strategii rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej	95	Poszerzenie katalogu podmiotów współpracujących o gminne instytucje edukacyjne (szkoły) oraz Koła Gospodyń Wiejskich	Włączenie szkół i KGW wynika z unikalnej roli tych instytucji społecznych dla życia puszczańskich gmin. W przypadku szkół trzeba podkreślić, że nie wszystkie szkoły w regionie są i w przyszłości pozostaną jednostkami organizacyjnymi poszczególnych gmin. W obszarze edukacyjnym działają niezależnie od organu prowadzącego. Ponad to, specyfika zarządzania szkołami ich funkcje społeczne i podejmowana aktywność rzadko lub prawie nigdy nie wynika ze strategii rozwojowej gmin i także jest niezależna od organu prowadzącego. Upodmiotowienie szkół w Planie otworzy bezpośrednio możliwość partycypacji aktywnych środowisk w pracach nad strategią rozwoju gmin. Jest to ważne tym bardziej, że w zdepopulowanych gminach szkoły pozostają nierzadko podstawowym zasobem intelektualnym gminy. W przypadku Kół Gospodyń Wiejskich potrzeba włączenia wynika ze unikalnej specyfiki prawnej KGW, które często nie rejestrowane są w KRS, a są rejestrowane w ARiMR. KGW działają więc jak organizacje społeczne, ale na specyficznych warunkach prawnych. Ponad to wydzielenie KGW jako osobnego podmiotu współpracującego wynika z kluczowej roli KGW w życiu poszczególnych sołectw regionu. Są to bardzo często jedyne organizacje społeczne aktywne we wsiach i całych gminach. W naszym rozumieniu upodmiotowienie KGW w planie jest więc warunkiem sukcesu wypracowania strategii zrównoważonego rozwoju, bo są one fundamentem funkcjonowania społecznego lokalnych społeczności.	Uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą działania 5.3.1, zasadne było uwzględnienie postulatu poszerzenia katalogu podmiotów współpracujących o gminne instytucje edukacyjne oraz Koła Gospodyń Wiejskich. Oba typy instytucji odgrywają istotną rolę w życiu społecznym gmin Puszczy Białowieskiej, a ich aktywność często wykracza poza formalne struktury samorządowe. W związku z powyższym, zapis działania 5.3.1 został uzupełniony o gminne instytucje edukacyjne oraz Koła Gospodyń Wiejskich jako podmioty współpracujące przy realizacji strategii. Zmiana ta wzmacnia społeczny wymiar Planu oraz zwiększa jego adekwatność względem rzeczywistej struktury i dynamiki lokalnych społeczności.
1796	Osoba prywatna	5.3.2 Opracowanie ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki dla obszaru Puszczy Białowieskiej	96	UWAGA: W dokumencie należy jednoznacznie wskazać miejscowym społecznościom korzyści oraz zagrożenia dla zachowania unikalnej wartości Białowieża Forest płynące z wdrożenia Planu a także zapewnić o obowiązku współpracy między władzami samorządowymi i stowarzyszeniami, organizacjami i przedsiębiorstwami sektora turystyki w procesie wymiany informacji oraz opracowania i wdrażania dokumentu strategicznego	Opisywane działania mówią o współpracy ale nie nakładają na władze różnych szczebli obowiązku współpracy, obecnie brak tego obowiązku powoduje opieszałość lub nawet zaniechanie działań na rzecz Regionu przedstawicieli władz samorządowych Z planu powinien jednoznacznie wynikać obowiązek współpracy i wspierania lokalnych inicjatyw na rzecz Regionu, w przeciwnym razie, tak jak się to dzieje	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga podnosi ważny aspekt wdrażania Planu zarządzania, potrzebę jednoznacznego wskazania korzyści i potencjalnych zagrożeń wynikających z jego realizacji dla lokalnych społeczności, a także konieczność zapewnienia obowiązku współpracy między władzami samorządowymi, organizacjami społecznymi i sektorem turystycznym. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, wskazuje na znaczenie współpracy i komunikacji między interesariuszami, jednak nie nakłada formalnych obowiązków o charakterze administracyjnym. W jego zapisach podkreślono rolę partycypacji społecznej, w tym udziału samorządów, organizacji pozarządowych, lokalnych

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
					obecnie, będzie to chwalebny zapisem kompletnie martwym zapisem		liderów i przedsiębiorców w procesie wdrażania Planu. Mechanizmy te mają na celu zwiększenie akceptacji społecznej dla działań ochronnych oraz wspólne wypracowywanie rozwiązań wspierających rozwój regionu. Zgodnie z definicją interesariusza przyjętą w Planie, każda osoba lub podmiot, który może wpływać na realizację Planu lub być przez niego dotknięty, powinien mieć możliwość uczestnictwa w procesie jego wdrażania. Wskazano również zasady prowadzenia konsultacji: powszechność, przejrzystość, koordynację i komunikację, co stanowi podstawę do budowania trwałych relacji między instytucjami a społecznościami lokalnymi. Wdrożenie obowiązku współpracy wymaga jednak zapisów w dokumentach wykonawczych, aktach prawa miejscowego lub porozumieniach międzyinstytucjonalnych. Plan zarządzania może stanowić punkt wyjścia do takich działań, ale ich formalizacja leży w gestii odpowiednich organów administracji publicznej i samorządowej.
1797	Osoba prywatna	5.4.1 Wsparcie działań na rzecz poprawy jakości środowiska w otoczeniu Puszczy Białowiejskiej	97	UWAGA: Nie jest jasne czy podjęcie działań w zakresie rozszerzenia zakresu monitoringu jakości środowiska będzie przekładało się także na poprawę czystości w lasach Poza czystością w lasach należy włączyć do tych działań kwestie dotyczące zaśmiecania hałasem, szczególnie istotne dla planowanej strefy buforowej.	Te działania muszą być bezwzględnie zaplanowane na obszarze Obiektu i całej strefy Buforowej Obecnie lasy są zaśmiecanie na ogromną skalę przez ludność miejscową, wojsko, turystów System odpowiedzialności i kar nie działa, Regulacje muszą określać zakres monitorowania i penalizacji Do lasu wyrzucane są opony, śmiecie z remontów, pojedyncze butelki, puszki przez osoby spacerujące po lecie Działanie na rzecz czystości środowiska jest konieczne - jeśli chcemy tworzyć Obiekt Dziedzictwa Narodowego - jeśli chcemy zachęcić turystów do odwiedzania Regionu - jeśli chcemy zachęcić inwestorów do tworzenia bazy hotelowej i turystycznej W przypadku zaśmiecania hałasem, szczególnie w strefie buforowej związane jest to z dźwiękiem generowanym przez motory i quady rozjeżdżające leśne drogi, tryby i opuszczone żwirownie. Potrzebna jest konkretna regulacja ograniczająca możliwość rekreacyjnego korzystania z tych środków komunikacji w strefie buforowej. Jest to tym bardziej istotne, że z roku na rok wzrasta rekreacyjny ruch motorowy, często o chuligańskim nastawieniu, który przyczynia się do dewastacji dróg i lasów w planowanej strefie buforowej oraz płoszy zwierzyne.	Wyjaśniono	Zagadnienie rozszerzenia monitoringu jakości środowiska, ujęte w działaniu 5.4.1 Planu zarządzania, obejmuje kompleksowe podejście do ochrony środowiska w otoczeniu Puszczy Białowiejskiej. Monitoring ten nie ogranicza się wyłącznie do parametrów fizykochemicznych, lecz stanowi element szerszego systemu identyfikacji i reagowania na zagrożenia środowiskowe, w tym również te związane z zaśmiecaniem przestrzeni leśnej. Wskazane w Planie działania, takie jak identyfikacja potrzeb gmin, wdrażanie rozwiązań gospodarki odpadami oraz wspieranie infrastruktury ochrony środowiska, stanowią podstawę do projektowania i wdrażania mechanizmów przeciwdziałających zaśmiecaniu, zarówno w Obiekcie, jak i w jego strefie buforowej. Plan zakłada współpracę z samorządami oraz wsparcie eksperckie w pozyskiwaniu funduszy, co umożliwi wdrażanie lokalnych regulacji i systemów kontroli, w tym również penalizacji nielegalnego wyrzucania odpadów. Kwestia zanieczyszczenia hałasem, szczególnie w kontekście rekreacyjnego ruchu pojazdów silnikowych w strefie buforowej, jest istotna z punktu widzenia ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych. Choć Plan zarządzania nie zawiera szczegółowych regulacji w tym zakresie, jego ramowy charakter zakłada, że konkretne ograniczenia i mechanizmy kontroli zostaną opracowane na poziomie dokumentów wykonawczych i lokalnych aktów prawa miejscowego. W tym kontekście możliwe jest wprowadzenie przepisów ograniczających dostęp pojazdów do wybranych obszarów, zgodnie z kompetencjami gmin oraz obowiązującymi przepisami prawa, w tym ustawą Prawo ochrony środowiska. Zgodnie z założeniami Planu, działania na rzecz poprawy jakości środowiska są niezbędne dla zachowania wyjątkowych wartości Obiektu Światowego Dziedzictwa, a także dla rozwoju zrównoważonej turystyki i infrastruktury okołoturystycznej. Wszelkie postulaty dotyczące uszczegółowienia zakresu monitoringu, penalizacji oraz regulacji ruchu pojazdów powinny być rozpatrywane na etapie wdrażania Planu przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego i instytucje zarządzające.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1798	Osoba prywatna	Działanie 5.4.2 Integracja społeczna i międzypokoleniowe usługi czasu wolnego	98	Wprowadzenie preferencyjnego sposobu finansowania szkolnictwa w gminach regionu Puszczy Białowieskiej w formie „Przyrodniczej subwencji edukacyjnej”, która byłaby dodatkową i bezpośrednią subwencją oświatową dla gminnych organów prowadzących. Ta subwencja nie miałaby być związana z „poszerzeniem wielofunkcyjnego wykorzystania obiektów edukacyjnych”, ale przeznaczona na bazowe utrzymanie podstawowych funkcji szkół i przedszkoli, które w wielu miejscach jest zagrożone. Dlatego to listy potencjalnych źródeł finansowania należałoby dodać Ministerstwo Edukacji Narodowej. Być może do wykorzystania może być mechanizm subwencji nauczania języków mniejszości narodowych, wykorzystywany przez szereg szkół regionu.	Jednym z filarów koncepcji zrównoważonego rozwoju jest wysoka jakość usług edukacyjnych. W przypadku gmin obszaru Puszczy Białowieskiej zakłada się wsparcie dostępu do wysokiej jakości usług publicznych, których edukacja jest chyba najważniejszym elementem. Niestety w dokumencie nacisk położony jest na wspieranie edukacji w zakresie poszerzenia oferty edukacji nieformalnej, skierowanej do turystów lub seniorów. Po macoszemu potraktowane są natomiast bieżące potrzeby edukacyjne dzisiejszych uczniów z regionu, które my uważamy za najważniejsze i palące. Trudna sytuacja szkół w regionie wynika z trudnej sytuacji demograficznej gmin. Prognozy pokazują, że depopulacja będzie postępowała, a plan zakłada dodatkowe ograniczenia takie jak rozwój zabudowy w strefie buforowej. Jeśli w planie nie zostaną ujęte szczególne potrzeby wsparcia systemu edukacji w gminach regionu w perspektywie już kilku lat można możliwe będzie zamykanie jedynych szkół gminnym, co spowoduje demograficzną katastrofę. W wyniku tej pesymistycznej prognozy pod znakiem zapytania stanie realizacja wielu sposobów celów wymienionych w dokumencie, bo nie możliwa jest np. integracja społeczna, warsztaty międzypokoleniowe, kultywowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej, jeśli przerwana zostanie ciągłość pokoleniowa w poszczególnych gminach. Bez preferencyjnego systemu wsparcia szkół i przedszkoli w gminach niemożliwie będzie utrzymanie tych instytucji, zerwana zostanie ciągłość międzypokoleniowa, a lokalna kultura nabierze cech kultury martwej, poddającej się jedynie muzealizacji, a nie rozwojowi.	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, zgodnie z jego ramowym charakterem, koncentruje się na wyznaczeniu kierunków działań wspierających zrównoważony rozwój regionu, w tym również w zakresie edukacji. Wskazane w dokumencie działania dotyczące edukacji nieformalnej, skierowanej m.in. do turystów i seniorów, mają na celu poszerzenie oferty edukacyjnej w kontekście wykorzystania lokalnego potencjału kulturowego i przyrodniczego. Nie oznacza to jednak pominięcia znaczenia edukacji formalnej, która pozostaje kluczowym elementem infrastruktury społecznej regionu. Zgłoszona potrzeba wprowadzenia preferencyjnego mechanizmu finansowania szkół i przedszkoli w formie „przyrodniczej subwencji edukacyjnej” wykracza poza zakres kompetencji dokumentu o charakterze strategicznym, jakim jest Plan zarządzania. Tego rodzaju rozwiązania wymagają decyzji na poziomie centralnym, w szczególności ze strony Ministerstwa Edukacji Narodowej, które jest właściwym organem w zakresie kształtowania polityki oświatowej i mechanizmów subwencjonowania. Zachowanie ciągłości międzypokoleniowej, rozwój lokalnej kultury oraz integracja społeczna są celami, które Plan wspiera poprzez działania w zakresie edukacji, kultury i aktywizacji społecznej. Wskazane postulaty mogą stanowić istotny wkład w proces uszczegóławiania Planu na poziomie lokalnym, w szczególności w ramach opracowywania programów operacyjnych i projektów inwestycyjnych.
1799	Osoba prywatna	6.1.1 Ochrona dziedzictwa niematerialnego Puszczy Białowieskiej i upowszechnianie wiedzy o nim	100	Dodanie do katalogu podmiotów współpracujących Kół Gospodyń Wiejskich	KGW są działają w specyficznych warunkach prawnych i nie są typową organizacją pozarządową. Włączenie ich do katalogu podmiotów na równi z organizacjami pozarządowymi nie pozostawia wątpliwości formalnych i upodmiatawia KGW jako najaktywniejsze organizacje społeczne w sołectwach regionu.	Uwzględniono	KGW zostały dodane do podmiotów współpracujących w działaniu 6.1.1

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
1800	Osoba prywatna	6.1.2. Szkolenia administracji publicznej i doradztwo w zakresie uczestnictwa społeczności lokalnej w podejmowaniu decyzji	102	● Dodanie bartnictwa do działań promujących tradycyjne sposoby użytkowania terenu Puszczy Białowieskiej. ● Stworzenie listy i objęcie ochroną pojedynczych, wolnostojących ponad 100-letnich drzew w strefie buforowej, także na terenach prywatnych. ● Dofinansowania dla gmin i mieszkańców na tradycyjne drewniane ogrodzenia zamiast metalowych siatek i blaszanych płotów.	Jest to postulat wynikający z obserwowanej w ostatnim czasie tendencji do powrotu w strefie buforowej (przykład wsi Czechy Orlańskie) do wykonywania i rozmieszczania w gospodarstwach uli bartnych. Ważne jest zauważenie i wsparcie dla tej odnawiającej się tradycji, która powraca po wielu latach niebytu. Wolnostojące stare drzewa a to często najstarsi świadkowie historii w osadach/miejscowościach. To były znaczące miejsca orientacyjne, obecne w ustnej pamięci. Są jednocześnie pomnikami kultury i natury. Ich los zależy często od dobrej woli właścicieli ziemi, na której się znajdują. Nie są często obiektem zainteresowania kogokolwiek. Subwencje do ogrodzeń powinny dotyczyć nie tylko rezerwatów lecz także codziennego krajobrazu wsi strefy buforowej. Krajobraz architektoniczny, wygląd wsi jest ważnym elementem rejonu Puszczy Białowieskiej i zapewnia jej atrakcyjność dla turystów szukających ciszy i wiejskiego, tradycyjnego budownictwa.	Nie uwzględniono	Zagadnienia poruszone w uwadze dotyczą istotnych aspektów dziedzictwa kulturowego i krajobrazowego strefy buforowej Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Wskazany postulat dotyczący bartnictwa, jako tradycyjnej formy użytkowania lasu, odnosi się do praktyki historycznej, która obecnie odradza się w niektórych miejscowościach regionu. Należy jednak podkreślić, że na obszarze samego Obiektu priorytetem jest zachowanie niezaburzonych procesów ekologicznych, co wyklucza ingerencje w drzewostan, w tym także tworzenie uli bartnych. W związku z tym działania promujące bartnictwo mogą być rozważane wyłącznie w kontekście strefy buforowej, gdzie Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń. W odniesieniu do postulatu objęcia ochroną pojedynczych, ponad 100-letnich drzew w strefie buforowej, należy wskazać, że Plan zarządzania zawiera zapisy dotyczące ochrony drzew o szczególnych wartościach przyrodniczych, również tych występujących poza zwartymi kompleksami leśnymi. Choć nie została opracowana szczegółowa lista takich drzew, dokument zakłada możliwość ich identyfikacji i ochrony w ramach działań realizowanych przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje ochrony przyrody. Ochrona drzew na terenach prywatnych może być wspierana poprzez mechanizmy zachęt, jednak ich wdrożenie wymaga odrębnych regulacji i instrumentów finansowych, które wykraczają poza zakres Planu. Postulat dotyczący dofinansowania tradycyjnych drewnianych ogrodzeń jako elementu ochrony krajobrazu kulturowego wsi strefy buforowej odnosi się do zagadnień estetyki przestrzeni i zachowania lokalnego dziedzictwa architektonicznego. Plan zarządzania nie przewiduje bezpośrednich mechanizmów finansowania tego typu działań, jednak ich realizacja może być wspierana w ramach programów rozwoju obszarów wiejskich, ochrony dziedzictwa kulturowego lub estetyzacji przestrzeni publicznej, prowadzonych przez instytucje krajowe i regionalne.
1801	Osoba prywatna	6.3.1 Lokalna platforma wymiany informacji o działalności gospodarczej, w tym turystyki inspirowanej przyrodniczym i kulturowym dziedzictwem obszaru Puszczy Białowieskiej	103	Zapewnienie ścisłej współpracy między sektorem publicznym i prywatnym oraz innymi organizacjami zainteresowanymi rozwojem działalności gospodarczej w regionie Puszczy Białowieskiej, w tym turystyki poprzez utworzenie struktury partnerskiej (zapewnienie odpowiedniej koordynacji działań w zakresie promocji i wymiany informacji) jest działaniem słusznym, uzupełniającym obecną lukę informacyjną UWAGA: jednak plan powinien doprecyzować w jaki sposób będą wspierani i zachęceni mieszkańcy, samorządy, NGOsy, przedsiębiorcy do wzięcia udziału w tych inicjatywach czy będzie konieczna przynależność do pewnych organizacji aby działać lub korzystać z planowanych zasobów	Obecnie informacja na temat bazy turystycznej, na temat wyrobów regionalnych, na temat działań NGO-sów, lokalnych twórców jest bardzo ograniczona Brak nawyku ale także brak zachęt do zrzeszania się, do działania w grupach Koordynacja i współtworzenie wymaga działań skoordynowanych przedstawiających korzyści wynikające ze współdziałania Koordynacja musi prowadzić do efektywnego gromadzenia i przekazywania kompleksowej informacji w zakresie usług, produktów lokalnych, stałych lub czasowych atrakcji dokument powinien określić wstępnie jakimi narzędziami będzie dysponował koordynator, powinno być możliwe opracowanie jednolitego oznakowania topograficznego jako elementu komunikacji wizualnej	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje działania mające na celu wzmocnienie współpracy międzysektorowej oraz rozwój działalności gospodarczej inspirowanej dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym regionu. W ramach Kierunku działań 6.3 zaplanowano utworzenie lokalnej platformy wymiany informacji, której celem jest zapewnienie ścisłej współpracy między sektorem publicznym, prywatnym oraz organizacjami społecznymi. Struktura ta ma służyć koordynacji działań promocyjnych, wymianie informacji oraz wspieraniu inicjatyw lokalnych. W ramach Działania 6.3.1 przewidziano m.in.: opracowanie zbioru dobrych praktyk w zakresie rozwoju działalności gospodarczej związanej z obiektami UNESCO, stworzenie spójnego systemu promocji działalności gospodarczej i turystyki, wdrożenie systemu zbierania informacji oraz promocji lokalnych produktów sprzyjających ochronie i promocji Obiektu. Zgłoszona potrzeba doprecyzowania mechanizmów zachęty i wsparcia dla mieszkańców, samorządów, NGO-sów oraz przedsiębiorców jest zgodna z założeniami Planu, jednak należy podkreślić, że dokument ten ma charakter ramowy. Oznacza to, że szczegółowe rozwiązania organizacyjne, w tym zasady

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							uczestnictwa w strukturze partnerskiej, narzędzia koordynatora oraz ewentualne warunki korzystania z zasobów, zostaną określone na etapie opracowywania dokumentów wykonawczych. Plan nie przewiduje ograniczeń dotyczących uczestnictwa w działaniach rozwojowych ze względu na przynależność organizacyjną. Wręcz przeciwnie — zakłada otwartość i inkluzyjność struktur współpracy, tak aby możliwe było szerokie zaangażowanie lokalnych interesariuszy, niezależnie od ich formalnego statusu. Wskazane postulaty, takie jak opracowanie jednolitego oznakowania topograficznego czy stworzenie systemu kompleksowej informacji o usługach i produktach lokalnych, są zgodne z celami Planu i mogą zostać uwzględnione w ramach realizacji Działania 5.3.2, dotyczącego opracowania ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki. Strategia ta zakłada współpracę między samorządami, organizacjami i przedsiębiorstwami sektora turystyki oraz uwzględnienie korzyści społeczno-gospodarczych wynikających z rozwoju turystyki przy jednoczesnym ograniczaniu presji na przyrodę. Dodatkowo, w ramach Kierunku działań 6.4, Plan przewiduje działania edukacyjne wspierające świadomość lokalną i zaangażowanie społeczne, m.in. poprzez włączenie tematyki ochrony dziedzictwa do programów nauczania oraz rozwój platformy e-learningowej i materiałów edukacyjnych.
1802	Osoba prywatna	6.4.1 Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w szkołach w rejonie Puszczy Białowieskiej	105	UWAGA: Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w całej Polsce	Programy lokalnego nauczania uzupełnione o cele ochrony światowego dziedzictwa oraz o informacje o Białowieża Forest to zdecydowanie zbyt wąskie działanie, działania takie należy uwzględnić w programach edukacyjnych na terenie całego kraju Należy zachęcać do organizowania wycieczek szkolnych i edukacyjnych w Obszarze Białowieża Forest, co będzie skutkowało zwiększeniem świadomości w zakresie ochrony środowiska i klimatu	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje działania edukacyjne ukierunkowane na zwiększenie świadomości społecznej w zakresie ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem Białowieża Forest. W ramach Kierunku działań 6.4 zaplanowano uwzględnienie tematyki ochrony światowego dziedzictwa w programach nauczania w szkołach zlokalizowanych w rejonie Puszczy Białowieskiej. Działania te obejmują m.in. współpracę z Podlaskim Kuratorium Oświaty i Ministerstwem właściwym ds. edukacji, opracowanie materiałów dydaktycznych oraz rozwój platformy e-learningowej. Jednocześnie, w ramach Kierunku działań 7.1, Plan zakłada opracowanie kompleksowej strategii edukacji przyrodniczej i kulturowej, której celem jest dotarcie do szerokiego grona odbiorców, w tym placówek edukacyjnych spoza regionu. Działanie 7.1.1 przewiduje utworzenie sieci współpracy edukatorów, opracowanie materiałów edukacyjnych oraz wdrożenie platformy e-learningowej jako ogólnodostępnego narzędzia edukacyjnego. Wskazane działania mają charakter ponadregionalny i mogą być wykorzystywane w placówkach edukacyjnych na terenie całego kraju. Postulat rozszerzenia zakresu edukacji o Białowieża Forest na poziomie ogólnopolskim jest zgodny z celami Planu i może być realizowany poprzez współpracę z Ministerstwem Edukacji i Nauki oraz instytucjami zajmującymi się edukacją ekologiczną i dziedzictwem kulturowym. Włączenie placówek edukacyjnych do Sieci Szkół Stowarzyszonych UNESCO, przewidziane w Planie, stanowi dodatkowy mechanizm upowszechniania wiedzy o Obiekcie w skali krajowej. Organizacja wycieczek szkolnych i edukacyjnych do Puszczy Białowieskiej, jako forma edukacji pozaformalnej, wpisuje się w koncepcję działań wspierających rozwój świadomości ekologicznej

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							i klimatycznej. Tego rodzaju inicjatywy mogą być wspierane w ramach strategii edukacyjnej oraz działań realizowanych przez Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest.
1803	Osoba prywatna	7.3.2 Utworzenie i utrzymanie ścieżki edukacyjnej poświęconej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości	111	UWAGA: Zamiast ścieżki edukacyjnej powinno być ścieżek edukacyjnych w obszarze Białowieża Forest UWAGA: Obszar Strefy Buforowej nie powinien być tylko Beneficjentem ale także współorganizatorem takich działań,	rezerwaty i siedliska ochronne mogące być elementami ścieżek edukacyjnych występują na całym obszarze Obiektu w tym w strefie Buforowej	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje utworzenie ścieżki edukacyjnej poświęconej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW) Obiektu, zgodnie z zapisami Działania 7.3.2. Celem tego działania jest prezentacja kryteriów wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz upowszechnienie wiedzy o wartościach przyrodniczych i kulturowych Puszczy Białowieskiej. W ramach działania zaplanowano m.in. opracowanie tablic informacyjnych, aplikacji mobilnej, oznakowania oraz zapewnienie trwałości funkcjonowania ścieżki. W kontekście ramowego charakteru Planu, szczegóły dotyczące liczby, lokalizacji i formy ścieżek edukacyjnych, jak również zakresu współorganizacji przez podmioty ze strefy buforowej, powinny zostać określone w dokumentach wdrożeniowych, opracowywanych przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje zarządzające Obiektem.
1804	Osoba prywatna	5.2 Podsumowanie rekomendacji eksperckich	115 118 123	UWAGA: Rekomendacje eksperckie powinny dotyczyć także Strefy Buforowej m. in. w zakresie: Zapewnienie zasad ochrony środowiska na całym obszarze Obiektu Zasoby wodne Zapewnienie odpowiedniego stanu ekosystemów wodnych oraz zależnych od wód poprzez realizację przedsięwzięć wpływających na spowolnienie lub zatrzymanie procesu pogarszania stanu tych ekosystemów w strefach 2-4 Obiektu Ochrona krajobrazu	Zakres działań należy bezwzględnie rozszerzyć na strefę buforową z powodu m.in. coraz dotkliwiej odczuwanej suszy Szczególnego skupienia wymaga stan zasobów wodnych, które obecnie nie tylko w chronionych strefach ale także w strefie buforowej jest katastrofalny m.in. ze względu na nieracjonalną gospodarkę leśną ulegają dewastacji Ochrona krajobrazu w strefie buforowej będzie miała wpływ na rozwój turystyki, która jest jedną z możliwych (nielicznych) dróg aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości mieszkańców Gmin uwzględnionych w Projekcie, nie powinna być zatem pominięta w strefie buforowej Ochrona łąk, lasów i zasobów wodnych to ochrona wielu gatunków zwierząt i roślin także w strefie buforowej	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia szereg rekomendacji eksperckich dotyczących zrównoważonego użytkowania zarówno samego Obiektu, jak i jego strefy buforowej oraz szerszego otoczenia. Zgodnie z zapisami Tabeli 7, rekomendacje te obejmują m.in. zagadnienia związane z ochroną krajobrazu, planowaniem przestrzennym, rolnictwem, turystyką oraz ochroną zasobów przyrodniczych, w tym wodnych. Zgłoszony postulat rozszerzenia zakresu rekomendacji eksperckich o szczegółowe działania dotyczące stanu zasobów wodnych, ochrony ekosystemów zależnych od wód oraz krajobrazu w strefie buforowej jest zgodny z intencją Planu. W dokumencie wskazano, że strefa buforowa, choć formalnie znajduje się poza granicami Obiektu, jest istotnym obszarem oddziaływania i beneficjentem działań ochronnych. Plan koncentruje się przede wszystkim na Obiekcie, zgodnie z jego zakresem i statutem wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, jednak nie pomija znaczenia strefy buforowej w kontekście integralności przyrodniczej i krajobrazowej. Rekomendacje zawarte w Planie obejmują m.in.: zrewidowanie dokumentów planistycznych pod kątem ochrony zasobów wodnych i ograniczenia działań mogących pogarszać ich stan, rezygnację z melioracji odwadniających oraz intensyfikacji użytkowania gruntów, które mogą wpływać negatywnie na ekosystemy zależne od wód, ochronę krajobrazu polan i agrocenoz, jako elementów o wysokiej wartości przyrodniczej i kulturowej, promowanie tradycyjnych form użytkowania terenu, w tym rolnictwa ekstensywnego i architektury drewnianej. Ochrona krajobrazu w strefie buforowej, jako element wspierający rozwój turystyki i lokalnej przedsiębiorczości, została również

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							uwzględniona w rekomendacjach dotyczących planowania przestrzennego oraz rozwoju zrównoważonych form turystyki. Wskazane działania mają na celu nie tylko zachowanie walorów przyrodniczych, ale również wspieranie lokalnych społeczności w procesie aktywizacji gospodarczej.
1805	Osoba prywatna	Kierunek działań 8.1. Kreowanie i zarządzanie marką terytorialną Obiektu Białowieża Forest, w tym opracowanie i skuteczne wdrożenie identyfikacji wizualnej obszaru Puszczy Białowieskie	113	Propozycja zmiany: - Wprowadzenie równoważnych działań promocyjnych dla wszystkich gmin Puszczy Białowieskiej, z uwzględnieniem Dubicz Cerkiewnych. o Opracowanie spójnej strategii marketingowej w ramach Programu „Białowieża Forest”, obejmującej mniejsze gminy, które obecnie są niedostrzegane. o Utworzenie wspólnej platformy informacyjno-promocyjnej z wyodrębnionymi działami dla poszczególnych gmin.	Gmina Dubicze Cerkiewne posiada znaczący potencjał turystyczny i kulturowy – na jej terenie znajdują się zabytkowe cerkwie, miejsca pamięci, bogata tradycja folklorystyczna, a także atrakcyjne szlaki przyrodnicze w bezpośrednim sąsiedztwie Puszczy Białowieskiej. Jednak w oficjalnych materiałach promocyjnych oraz programach rozwoju turystyki regionu dominują działania skupione wokół Białowieży. Brak równowagi w promocji prowadzi do marginalizacji mniejszych gmin, mimo że mogą one stanowić uzupełniającą i wartościową ofertę dla turystów poszukujących autentycznego kontaktu z lokalną kulturą i mniej zatłoczonych miejsc. Niedostateczna widoczność Dubicz w krajowych i międzynarodowych kampaniach promocyjnych ogranicza szanse na rozwój lokalnej przedsiębiorczości, w tym agroturystyki, rzemiosła oraz sprzedaży produktów tradycyjnych. Promocja gminy Dubicze Cerkiewne jest niewystarczająca w stosunku do działań prowadzonych na rzecz Białowieży. Skutkuje to utrwalaniem nierówności w postrzeganiu regionu – Białowieża pozostaje rozpoznawalną marką turystyczną, podczas gdy Dubicze, mimo porównywalnych walorów przyrodniczych i kulturowych, pozostają w cieniu. Konsekwencje: - Mniejszy napływ turystów i brak korzyści gospodarczych dla lokalnych mieszkańców. - Niewykorzystanie potencjału kulturowego (cerkwie, tradycje pogranicza, folklor). - Zwiększanie różnic rozwojowych między gminami sąsiednimi. Podjęcie działań wyrównawczych w obszarze promocji przyczyniłoby się do: •lepszego zrównoważenia ruchu turystycznego na całym obszarze Puszczy	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia potrzebę prowadzenia działań promocyjnych i identyfikacyjnych dla całego regionu, zgodnie z zapisami Działania 8.1.1, które przewiduje opracowanie spójnej identyfikacji wizualnej dla Obiektu jako całości. Celem tych działań jest wzmocnienie rozpoznawalności regionu, promocja jego walorów przyrodniczych i kulturowych oraz zapewnienie jednolitego standardu komunikacji wizualnej. Zgłoszony postulat dotyczący równoważnego uwzględnienia wszystkich gmin Puszczy Białowieskiej, w tym Dubicz Cerkiewnych, jest zgodny z założeniami Planu, który zakłada współpracę ponadgminną oraz wspólne wypracowanie rozwiązań promocyjnych z udziałem społeczności lokalnych. Gmina Dubicze Cerkiewne, jako jeden z podmiotów współpracujących wskazanych w Planie, posiada pełne prawo do uczestnictwa w działaniach promocyjnych i rozwojowych, a jej potencjał kulturowy i turystyczny może stanowić istotne uzupełnienie oferty regionu. Wskazana potrzeba opracowania spójnej strategii marketingowej oraz wspólnej platformy informacyjno-promocyjnej z wyodrębnionymi działami dla poszczególnych gmin może zostać uwzględniona na etapie wdrażania Planu, w szczególności w ramach działań związanych z promocją Obiektu i rozwojem turystyki. Takie rozwiązanie sprzyja równoważeniu ruchu turystycznego, wspiera lokalną przedsiębiorczość oraz umożliwia zachowanie i rozwój unikalnych tradycji kulturowych pogranicza. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Białowieskiej, •wzmocnienia dochodów lokalnych społeczności, •zachowania i odtworzenia unikalnych tradycji kulturowych pogranicza.		
1806	Osoba prywatna	6. Instrumenty zarządzania	124	UWAGA: W zarządzaniu Obiektem pominięto przedstawicieli Gmin Strefy Buforowej	Strefa Buforowa, już z racji swojej definicji powinna być uwzględniona we współzarządzaniu, albowiem wg definicji jest to obszar przyczyniający się do ochrony, zachowania, zarządzania, integralności, autentyczności i trwałości Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości obiektu. W strefie buforowej istnieją rezerваты przyrody, cenne siedliska przyrodnicze Ma udział w utrzymaniu korytarzy ekologicznych dla zwierząt, obecnie bardzo okrojonych w związku z postawieniem zapory na granicy polsko-białoruskiej Tworzy bazę noclegowa dla turystów	Uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia potrzebę współpracy między różnymi szczeblami administracyjnymi oraz podmiotami lokalnymi, w tym gminami położonymi w strefie buforowej. Zgodnie z doprecyzowanym zapisem dotyczącym Rady Naukowo-Społecznej Obiektu Białowieża Forest, w jej skład wchodzi m.in. przedstawiciele gmin: Białowieża, Hajnówka, Narewka, Narew, Dubicze Cerkiewne oraz Burmistrz miasta Hajnówka. Tym samym gminy strefy buforowej zostały formalnie uwzględnione w strukturze doradczej wspierającej zarządzanie Obiektem.
1807	Osoba prywatna	Rozdział 6 – Instrumenty zarządzania	124-138	Dokument szczegółowo opisuje system koordynacji działań (Pełnomocnik, Rada Naukowo-Społeczna, Komitet Sterujący). Brakuje jednak wyraźnego uwzględnienia instytucji pomocy społecznej i rynku pracy. Uwaga: należy rozszerzyć skład Rady Naukowo-Społecznej o przedstawicieli instytucji społecznych (np. PCPR, OPS, powiatowego urzędu pracy).	Społeczność lokalna w rozdziale 2.1.6 („Społeczność lokalna”, s. ok. 30) jest wskazana jako kluczowy interesariusz. Skoro plan ma wspierać rozwój zrównoważony, to decyzje powinny uwzględniać nie tylko kwestie środowiskowe, ale i społeczne.	Nie uwzględniono	Zgłoszony postulat dotyczący rozszerzenia składu Rady o przedstawicieli instytucji pomocy społecznej i rynku pracy, takich jak powiatowe centra pomocy rodzinie (PCPR), ośrodki pomocy społecznej (OPS) czy powiatowe urzędy pracy, odnosi się do aspektów społecznych rozwoju regionu. Należy jednak podkreślić, że Plan zarządzania nie jest dokumentem społecznym, lecz dokumentem strategicznym o charakterze przyrodniczym, którego głównym celem jest ochrona i zachowanie WUW Obiektu zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Choć społeczność lokalna została wskazana w Planie jako interesariusz, a rozwój zrównoważony uwzględnia komponent społeczny, to zakres dokumentu nie obejmuje bezpośrednio polityki społecznej ani rynku pracy.
1808	Osoba prywatna	6. Instrumenty zarządzania	125	UWAGA: Proponowany skład Komitetu Sterującego nie zapewnia ochrony zasobów przyrodniczych i aktywizacji miejscowej ludności w ochronę dziedzictwa narodowego Proponowany w dokumencie skład Komitetu Sterującego: • Pełnomocnik ds. zarządzania Obiektem Białowieża Forest (dalej Pełnomocnik), • Dyrektor Białowieskiego Parku Narodowego, • Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Białymstoku, • Dyrektor Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, • Dyrektor Departamentu Ochrony Przyrody MKiŚ,	W Komitecie Sterującym brak bezpośredniego udziału lokalnych samorządów i delegatów / obserwatorów ze strony lokalnej ludności Bezpośredni udział w zarządzaniu przypada w udziale m.in. Dyrektorowi Lasów Państwowych w Białymstoku i Dyrektorowi Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa, których działania trudno jak do tej pory uznać za jednoznacznie przyczyniające się do ochrony środowiska i zasobów naturalnych, wydaje się, że ich działalność biznesowa w znaczącym stopniu zaburza	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje utworzenie Komitetu Sterującego, który pełni funkcję zespołu konsultacyjno-doradczego, powoływanego przez Ministra właściwego ds. środowiska po zatwierdzeniu Planu. Zgodnie z doprecyzowanym zapisem, w skład Komitetu wchodzi przedstawiciele instytucji odpowiedzialnych za ochronę przyrody, zarządzanie Obiektem, naukę, dziedzictwo kulturowe oraz organizacje pozarządowe — zarówno krajowe, jak i lokalne. Uwzględniono również przedstawicieli samorządu powiatowego oraz reprezentantów służb mundurowych, w tym Straży Granicznej i Wojska Polskiego. Zgłoszony postulat dotyczący braku bezpośredniego udziału przedstawicieli lokalnych samorządów gminnych oraz delegatów

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				- Dyrektor Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa MKiŚ, - Przedstawiciel Polskiego Komitetu ds. UNESCO.	właściwa ocenę celu powstania Obiektu Brak w proponowanym składzie władz osób zainteresowanych lokalną ludnością i jej rozwojem W jaki sposób zatem rozwijać i aktywizować partycypację mieszkańców kiedy w obszarze zarządczym nie mają swojej reprezentacji Z racji obecności wojska na terenach Obiektu do współudziału w dyskusjach należy zaprosić przedstawicieli MON, aby czuli się odpowiedzialni i świadomi swoich wpływów na zmiany środowiska i ekosystemów związane z działalnością wojska na terenach Obiektu, aby ich działania nie pozostawały bytem równoległym, niepodlegającym wpływom i decyzjom Komitetu Sterującego, aby także współuczestniczyli materialnie w działaniach na rzecz ochrony Obiektu		społeczności lokalnej w Komitecie Sterującym został częściowo uwzględniony poprzez obecność Rady Naukowo-Społecznej, której skład obejmuje m.in. wójtów i burmistrzów gmin regionu Puszczy Białowieskiej, w tym gmin strefy buforowej. Rada ta współpracuje z Komitetem Sterującym i pełni funkcję doradczą, umożliwiając wyrażanie stanowisk lokalnych społeczności w procesie wdrażania Planu.
1809	Osoba prywatna	Rozdział 6.3 – Instrumenty finansowe	131-132	Obecnie źródła finansowania ograniczają się do BPN, Lasów Państwowych, NFOŚiGW i funduszy UE dla ochrony środowiska. Uwaga: należy dodać fundusze społeczne i rozwojowe (EFS+, Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, Interreg).	Ograniczenia wycinki powodują koszty społeczne (bezrobocie, migracje), co wymaga wsparcia ze źródeł „społecznych”, a nie tylko „ekologicznych”. Ponadto starzejące społeczeństwo Puszczy wymaga wsparcia przy wykorzystaniu narzędzi pomocy społecznej i zdrowia	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska koncentruje się na ochronie jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW), zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument ma charakter przyrodniczy i strategiczny, a jego głównym celem jest zapewnienie trwałości procesów ekologicznych oraz zachowanie integralności Obiektu. Wskazane kwestie społeczne, choć istotne dla zrównoważonego rozwoju regionu, wykraczają poza bezpośredni zakres Planu i mogą być szczegółowo rozwijane w dokumentach komplementarnych, takich jak lokalne strategie rozwoju społecznego czy programy rewitalizacji. W Planie wskazano potencjalne źródła finansowania, obejmujące środki zarządców Obiektu — Białowieskiego Parku Narodowego oraz PGL Lasy Państwowe — a także krajowe i europejskie fundusze pozostające w dyspozycji Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku. Przewidziano również utworzenie funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest, którego szacunkowe nakłady do roku 2035 wyniosą około 9,5 mln złotych. Dodatkowo zaplanowano inwestycję w rozwój infrastruktury edukacyjnej w postaci Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, której koszt oszacowano na około 4 mln zł. W Planie wskazano, że lista potencjalnych źródeł finansowania (tab. 8) ma charakter otwarty, co oznacza możliwość jej rozszerzenia w przyszłości, w zależności od dostępnych programów i konkursów. Wdrażanie Planu będzie wymagało bieżącej weryfikacji dostępnych instrumentów finansowych, zarówno ekologicznych, jak i społecznych, w celu zapewnienia kompleksowego wsparcia dla regionu. Zgłoszone uwagi dotyczące kosztów społecznych wynikających z ograniczeń gospodarki leśnej oraz starzejącej się struktury demograficznej regionu są istotne i powinny być uwzględniane w ramach polityk społecznych i regionalnych, prowadzonych przez właściwe instytucje. Plan zarządzania może stanowić punkt odniesienia dla projektów integrujących cele środowiskowe z działaniami społecznymi, jednak ich realizacja wymaga współpracy

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							międzysektorowej oraz wykorzystania odpowiednich narzędzi polityki publicznej.
1810	Osoba prywatna	6.3 Instrumenty finansowe	131	Brak wskazania konkretnych kwot z poszczególnych źródeł finansowania oraz brak przypisania odpowiedzialności instytucjonalnej i harmonogramu wdrażania poszczególnych instrumentów zarządzania.	Dokument zawiera ogólne zapisy dotyczące narzędzi zarządzania, ale nie precyzuje: jaka instytucja odpowiada za realizację poszczególnych działań, z jakiego źródła (np. fundusze unijne, budżet państwa, budżet gminny) będą one finansowane, w jakim czasie i w jakich etapach będą wdrażane.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska zawiera zestaw działań, dla których wskazano podmioty odpowiedzialne za realizację, orientacyjne terminy wdrażania oraz potencjalne źródła finansowania. Informacje te zostały przedstawione w układzie tabelarycznym, co umożliwia identyfikację instytucji wiodących dla poszczególnych działań oraz określenie ram czasowych ich realizacji. Zgłoszony postulat dotyczący braku wskazania konkretnych kwot z poszczególnych źródeł finansowania oraz szczegółowego harmonogramu wdrażania instrumentów zarządzania odnosi się do poziomu szczegółowości, który wykracza poza zakres dokumentu ramowego. Plan zarządzania, jako dokument strategiczny, nie jest instrumentem finansowym jego celem jest wyznaczenie kierunków działań i wskazanie mechanizmów ich realizacji. Szczegółowe budżety, harmonogramy oraz przypisanie środków finansowych do konkretnych działań będą opracowywane na etapie przygotowywania projektów wykonawczych i wdrożeniowych, zgodnie z zasadami planowania inwestycyjnego i projektowego.
1811	Osoba prywatna	7.2 Nadzór nad wdrażaniem Planu	140	Brak ram czasowych w harmonogramie Harmonogram nie zawiera szczegółowych ram czasowych dla realizacji poszczególnych celów i działań	Przedstawiony harmonogram ma charakter ogólny i nie pozwala na realną ocenę wykonalności planu. Brak określenia terminów rozpoczęcia i zakończenia działań oraz brak wskazania etapów pośrednich powoduje ryzyko opóźnień i utrudnia monitorowanie postępów. W dokumentach tej rangi powinien znaleźć się precyzyjny harmonogram obejmujący: daty rozpoczęcia i zakończenia poszczególnych działań, kamienie milowe (etapy pośrednie), powiązanie z przypisaniem odpowiedzialności instytucjonalnej. Doprecyzowanie harmonogramu zwiększy transparentność i umożliwi lepszą kontrolę realizacji projektu. Podstawa prawna konieczności wstawiania ram czasowych , etapów Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. 2006 nr 227 poz. 1658, z późn. zm.) Art. 15 ust. 1 pkt 5: strategię rozwoju powinny określać „czas realizacji celów i działań oraz sposób monitorowania i oceny”. Oznacza to obowiązek prezentowania ram czasowych i etapów wdrażania. 2. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo	Wyjaśniono	Zgłoszony postulat dotyczący braku szczegółowych ram czasowych, kamieni milowych oraz przypisania instytucjonalnej odpowiedzialności dla każdego działania nie uwzględnia faktu, że Plan zarządzania nie jest dokumentem inwestycyjnym ani programem operacyjnym, lecz dokumentem ramowym, który wymaga uszczegółowienia w kolejnych etapach wdrażania. Szczegółowe harmonogramy, budżety oraz przypisanie konkretnych źródeł finansowania będą opracowywane w ramach projektów wykonawczych i wdrożeniowych, zgodnie z zasadami planowania strategicznego. W Planie wskazano, że pierwszy rok po jego przyjęciu zostanie poświęcony na stworzenie struktury organizacyjnej oraz zasad zbierania danych (np. działanie 1.3.1). Pierwszy raport ewaluacyjny ma powstać po trzech latach, a kolejne raporty będą opracowywane co trzy lata, zgodnie z systemem monitorowania i ewaluacji opisanym w rozdziale 6.1. Wskaźniki ewaluacyjne przypisano do celów zarządzania i konkretnych działań (tab. 11), z rozróżnieniem działań jednorazowych i ciągłych. Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa krajowego (m.in. ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, ustawą Prawo ochrony środowiska oraz ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym), dokumenty strategiczne powinny zawierać ramy czasowe realizacji celów. Plan zarządzania spełnia te wymogi w zakresie, który jest właściwy dla jego charakteru — jako dokumentu ramowego, który nie zastępuje programów operacyjnych, lecz stanowi ich punkt odniesienia. Wskazane w Planie terminy realizacji, podmioty odpowiedzialne oraz system ewaluacji umożliwiają monitorowanie postępów i dostosowywanie działań w odpowiedzi na zmieniające się warunki.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					ochrony środowiska (Dz.U. 2001 nr 62 poz. 627, z późn. zm.) Art. 14 ust. 1: programy ochrony środowiska muszą zawierać cele ekologiczne, zadania oraz harmonogram ich realizacji. W przypadku Puszczy Białowieskiej, jako obiektu światowego dziedzictwa, dokumenty strategiczne podlegają tym wymogom. 3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717, z późn. zm.) Art. 10 ust. 2 pkt 9: w studiach i planach zagospodarowania określa się etapy realizacji polityki przestrzennej. UNESCO – Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (2021, §108–111) Plany zarządzania obiektami światowego dziedzictwa powinny zawierać timeframes, action plans and monitoring indicators. Komisja Europejska – wytyczne dotyczące programów operacyjnych UE Każdy program finansowany ze środków UE musi zawierać harmonogram realizacji i ramy czasowe (związane z tzw. „kamieniami milowymi”). Podsumowanie: Zarówno prawo krajowe, jak i standardy UNESCO oraz UE wymagają, aby dokumenty strategiczne i programowe zawierały ramy czasowe realizacji poszczególnych celów. Brak takich zapisów oznacza niezgodność z ustawą o polityce rozwoju oraz z wytycznymi UNESCO		
1812	Osoba prywatna	Rozdział 7 – Monitoring	139-146	Monitoring dotyczy głównie stanu przyrody i realizacji celów ochronnych. Uwaga: należy wprowadzić wskaźniki społeczne – np. liczba miejsc pracy w sektorze turystyki i usług, dostępność usług społecznych, wskaźnik migracji mieszkańców.	Zgodnie z ideą zarządzania adaptacyjnego (rozdz. 1.2, s. 13–14), monitoring ma obejmować wszystkie istotne czynniki dla wartości obiektu – a społeczność lokalna jest kluczowym elementem tej integralności.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska koncentruje się na ochronie jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW), zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument ten ma charakter przyrodniczy i nie stanowi programu społecznego, co oznacza, że jego głównym celem jest zachowanie integralności procesów ekologicznych, a nie bezpośrednie kształtowanie polityki społecznej czy rynku pracy. Zgłoszony postulat dotyczący wprowadzenia wskaźników społecznych, takich jak liczba miejsc pracy w sektorze turystyki, dostępność usług społecznych czy wskaźnik migracji, odnosi się do aspektów rozwoju społecznego, które mogą być uwzględniane w dokumentach komplementarnych, takich jak lokalne strategie rozwoju, programy rewitalizacji czy plany operacyjne gmin. W odpowiedzi na zidentyfikowaną barierę, jaką jest brak spójnego programu monitorowania (rozdz. 3.2), Plan przewiduje wdrożenie działania 1.3.1, którego celem jest opracowanie i realizacja programu monitoringu dla Obiektu „Białowieża Forest”. Program ten ma uwzględniać m.in. zmiany klimatu, presję turystyczną,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							migrację gatunkową oraz fragmentację siedlisk. Monitoring presji turystycznej obejmuje m.in. szacowanie liczby odwiedzających oraz identyfikację obszarów o zwiększonym natężeniu ruchu, co może pośrednio wskazywać na wpływ turystyki na lokalną gospodarkę.
1813	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie Łąki	Rozdział: V. Instrumenty zarządzania / interesariusze	17	- Brak mieszkańców jako interesariuszy - W dokumencie zastosowano niejasne pojęcie „interesariusze uśpieni” oraz wskazano szczegółowo wybrane instytucje i stowarzyszenia.	Mieszkańcy są najbliższymi obiektu światowego dziedzictwa i to oni ponoszą codzienne konsekwencje ograniczeń, regulacji oraz polityk związanych z ochroną Puszczy Białowieskiej. Brak ich uwzględnienia wprost w katalogu interesariuszy marginalizuje głos społeczności lokalnych, a także osłabia społeczną legitymizację całego dokumentu. Ich formalne włączenie zwiększyłoby poczucie współodpowiedzialności oraz akceptację dla podejmowanych działań ochronnych. Ważny dokument o randze krajowej, dotyczący zarządzania obiektem światowego dziedzictwa UNESCO, powinien operować jasną, neutralną i precyzyjną terminologią. Pojęcie „uśpieni interesariusze” jest nieczytelne i nie posiada umocowania w standardach planowania strategicznego. Ponadto selektywne wskazanie poszczególnych stowarzyszeń i instytucji może być odebrane jako przejaw braku bezstronności. Zamiast tego należy przyjąć ogólne kategorie interesariuszy (np. samorządy lokalne, organizacje pozarządowe, instytucje naukowe, społeczności lokalne), co zapewni przejrzystość i równość w traktowaniu wszystkich	Wyjaśniono	Zawarta w projekcie Planu Zarządzania Tabela 1. Mapa Interesariuszy Planu nie powinna być postrzegana w oderwaniu od całości treści podrozdziału 4.3 Interesariusze ponieważ stanowi jedynie jego część. Tekst tego podrozdziału zawiera m.in. poniższe stwierdzenia, których celem było wskazanie, że mieszkańcy gmin Puszczy Białowieskiej będą aktywnie angażowani w realizację Planu, podobnie jak byli włączeni w kształtowanie projektu Planu (patrz: załącznik nr 3 do projektu Planu – Wykaz warsztatów). Należy pamiętać, iż Plan zarządzania jest dokumentem otwartym, pełniącym rolę narzędzia do zarządzania Obiektem. Jego realizacja oprócz dokumentów wskazanych w rozdziale 6.2 odbywa się na poziomie lokalnym przez Zarządców Obiektu tj. Dyrektora Białowieskiego Parku Narodowego oraz Nadleśniczych Nadleśnictw Hajnówka, Białowieża i Browsk, jak i przy aktywnym zaangażowaniu społeczności, zwłaszcza mieszkańców gmin Puszczy Białowieskiej.” Pojęcie „interesariuszy uśpionych” oznacza grupy, które nie są zainteresowane danym procesem, dopóki nie dotknie on kluczowych dla nich kwestii (por. Nowakowska, Aleksandra; Legutko-Kobus, Paulina; Walczak, Bartosz M. Od rehabilitacji do włączenia społecznego - współczesne ujęcie procesów rewitalizacji, Polska Akademia Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa. 2019, s. 36). Istotnie nie ma on umocowania w ustawodawstwie dot. planowania strategicznego, ale nie ma on charakteru oceniającego. Struktura zarządzania Obiektem została opisana w rozdziale 6.1 oraz zilustrowana na rys. 9. Przewidziano powołanie Rady Naukowo-Społecznej, w skład której będą wychodzili m.in. przedstawiciele społeczności lokalnej. Za ich pośrednictwem o podejmowanych działaniach powinna być informowana również społeczność lokalna. W rozdziale 7.2. opisano sposób nadzoru nad wdrażaniem Planu. Wskazano, iż pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania i realizacji założeń Planu powinien powstać po 3 latach od jego przyjęcia. W kolejnych latach raporty powinny być opracowywane co 3 lata. Pełnomocnik będzie je przedkładał Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii raporty będą upowszechniane. Istotnym elementem będzie zapewnienie jak najszerszego upowszechniania wyników ewaluacji oraz umożliwienie dyskusji z różnymi grupami interesariuszy na temat ewentualnych zmian w Planie wynikających z monitoringu, ewaluacji czy innych okoliczności.
1814	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie Łąki	2.1. 6 Społeczność lokalna	30	Należy uzupełnić charakterystykę społeczności lokalnej o szczegółową analizę trendu starzenia się ludności oraz wynikające z tego potrzeby usług zdrowotnych i opiekuńczych, jak także o problem rosnącego bezrobocia w wyniku likwidacji zakładów wycinki i obroki drzewnej	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniża skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	Wyjaśniono	Zagadnienia starzenia się ludności oraz dostępu do usług zdrowotnych i opiekuńczych, a także rynku pracy, wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem z dziedziny demografii czy polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1815	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie Łąki	Aktywność gospodarcza i Programowanie rozwoju	32-34	Zatrudnienie po ograniczeniu wycinki. Część mieszkańców utraciła lub obawia się utraty pracy w sektorze leśnym. Powinno być: zaprogramowane wsparcie dla mieszkańców w postaci szkoleń, dotacji i mikro kredytów na działalność w ekoturystyce, rzemiośle i usługach okołoturystycznych.	Brak alternatywnych miejsc pracy może prowadzić do wyludnienia gminy; dywersyfikacja źródeł dochodu i zwiększy akceptację dla działań ochronnych. Propozycja rozdziału: Przeciwdziałanie bezrobociu w związku z ograniczeniem wycinki 1. Wprowadzenie Wprowadzenie ograniczeń w gospodarce leśnej na terenie Puszczy Białowieskiej, wynikających z wymogów ochrony dziedzictwa UNESCO, spowodowało zmniejszenie zatrudnienia w sektorze drzewnym i usługach związanych z pozyskaniem drewna. Problem ten szczególnie dotyczy mieszkańców gmin puszczańskich, w których tradycyjnie praca w lesie stanowiła główne źródło utrzymania. Konieczne jest więc podjęcie działań kompensujących, które pozwolą przekierować lokalny potencjał gospodarczy w stronę nowych form aktywności zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju. 2. Diagnoza problemu • Redukcja miejsc pracy w zakładach usług leśnych, tartakach i transporcie drewna. • Ryzyko wzrostu bezrobocia długotrwałego i migracji młodych mieszkańców poza region. • Konieczność znalezienia alternatywnych źródeł dochodu, które są spójne z ochroną przyrody. 3. Kierunki działań na rzecz przeciwdziałania bezrobociu a) Rozwój turystyki przyrodniczej i kulturowej • Szkolenia i wsparcie dla byłych pracowników sektora leśnego w zakresie przewodnictwa, obsługi ruchu turystycznego i usług gastronomiczno-noclegowych. • Rozwój lokalnych szlaków turystycznych i infrastruktury rowerowej. • Tworzenie marek lokalnych produktów (żywność tradycyjna, rękodzieło, wyroby regionalne). b) Nowe miejsca pracy w ochronie przyrody i edukacji ekologicznej • Zatrudnianie mieszkańców w programach monitoringu i renaturyzacji ekosystemów. • Programy prac interwencyjnych związanych z utrzymaniem infrastruktury turystycznej i edukacyjnej. • Rozwój sektora edukacji przyrodniczej – np. jako instruktorzy w centrach	Wyjaśniono	Zagadnienia rynku pracy wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla. Plan nie ingeruje w struktury zatrudnienia w Lasach Państwowych, jednak przewiduje realizację wielu działań z zakresu monitoringu, utrzymania, edukacji i promocji Obiektu przez leśników, co wskazuje na ich dalsze zaangażowanie zawodowe. Szczegółowe rozwiązania wspierające lokalne społeczności powinny być opracowywane w dokumentach sektorowych i wdrażane przez właściwe instytucje publiczne.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					edukacyjnych, przewodnicy dla grup szkolnych. c) Dywersyfikacja gospodarki lokalnej • Wsparcie dla przedsiębiorczości w obszarach: zielona energia, agroturystyka, usługi opiekuńcze i społeczne. • Rozwój rolnictwa ekologicznego i krótkich łańcuchów dostaw (lokalne targi, sprzedaż bezpośrednia). • Programy dotacyjne i mikro kredyty dla małych firm i start-upów związanych z regionem. 4. Współpraca i finansowanie • Koordynacja działań przez samorządy gminne, we współpracy z powiatem hajnowskim oraz organizacjami pozarządowymi. • Wykorzystanie funduszy UE (np. Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, EFS+, LIFE, Interreg) oraz środków krajowych (NFOŚiGW, programy rynku pracy). • Powołanie lokalnego partnerstwa na rzecz zatrudnienia, obejmującego administrację, przedsiębiorców i organizacje społeczne. 5. Rekomendacje i cele szczegółowe 1. Ograniczenie wzrostu bezrobocia poprzez stworzenie alternatywnych miejsc pracy zgodnych z ochroną dziedzictwa. 2. Wsparcie mieszkańców w procesie przekwalifikowania (szkolenia, doradztwo zawodowe). 3. Zwiększenie atrakcyjności gospodarczej regionu dzięki rozwojowi turystyki, przedsiębiorczości lokalnej i rolnictwa ekologicznego. 4. Zabezpieczenie finansowania działań aktywizujących z funduszy unijnych i krajowych.		
1816	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie łąki	Ingerencja i zakłócenia powodowane obecnością człowieka i Kryzys migracyjny	53	• Wprowadzenie jednolitych i jasnych procedur usuwania odpadów we wszystkich strefach — w szczególności tam, gdzie występują migracyjne trasy i prowadzone są działania wojskowe i straży granicznej, a także roboty leśne i drogowe. • Powstanie funduszu dedykowanego sprzątnięciu • obozowisk oraz innych źródeł śmieci (częściowo na bazie subwencji ekologicznej, obecnej w regionie. • Wprowadzenie systemu kar i mandatów dla odpowiedzialnych podmiotów (wojsko, służby terenowe, osoby prywatne). • Wdrożenie monitoringu i regularne raportowanie działań porządkowych.	W Planie nie ma szczegółowego opisu problemu odpadów pozostawianych przez różne grupy (wojsko, służby drogowe, migrantów), mimo że temat uciążliwości śmieci został tylko częściowo poruszony (np. żywność przy zaporze). Brakuje informacji o odpadach takich jak drut żyłkowy, materiały budowlane, plastikowe śmieci, gumowe obuwie, sprzęt elektroniczny i leki pozostawione przez migrantów, które zagrażają ekosystemowi i bezpieczeństwu.	Wyjaśniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego i nie zawiera szczegółowych procedur dotyczących gospodarki odpadami. Kwestie związane z usuwaniem śmieci, w tym odpadów pozostawianych przez służby, migrantów czy w trakcie prac terenowych, powinny być uregulowane w dokumentach wykonawczych oraz przez właściwe instytucje odpowiedzialne za utrzymanie porządku i bezpieczeństwa. Jednocześnie Plan wskazuje na potrzebę monitorowania wpływu infrastruktury granicznej na Obiekt, co obejmuje również kwestie związane z zanieczyszczeniem środowiska. Szczegółowe rozwiązania, takie jak fundusze porządkowe, systemy kar czy raportowanie działań, wymagają odrębnych regulacji i współpracy międzyinstytucjonalnej, w tym z samorządami, służbami mundurowymi i zarządcami terenu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1817	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie łąki	Nieuprawnione korzystanie z zasobów (woda)	53	Odzyskanie naturalnego przebiegu cieków, jak Policzna, poprzez przywrócenie dawnych meandrów. Dokumentowanie i realizacja eksperckiego planu renaturyzacji — krok po kroku. Zakaz odmulania, prostowania kanałów oraz rozbierania tam zastoin bobrowych.	Plan przewiduje działania związane z gospodarką wodną i zbiornikami retencyjnymi, ale nie zawiera strategicznej analizy renaturyzacyjnej ekosystemów wodnych strefy buforowej. Naturalne korytarze wodne i ich rewitalizacja mogłyby pozytywnie wpłynąć na cały ekologiczny system Puszczy.	Wyjaśniono	Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie zawiera szczegółowej analizy renaturyzacyjnej ekosystemów wodnych ani konkretnych scenariuszy przywracania dawnych meandrów cieków wodnych. Działania takie, choć istotne z punktu widzenia ochrony przyrody, powinny być opracowywane w dokumentach wykonawczych i projektach specjalistycznych, z udziałem ekspertów hydrologii, ekologii i gospodarki wodnej. Jednocześnie Plan przewiduje kierunki działań związane z gospodarką wodną, w tym retencją i ochroną zasobów wodnych, które mogą stanowić podstawę do dalszych prac renaturyzacyjnych. Szczegółowe rozwiązania, takie jak zakaz odmulania czy ochrona tam bobrowych, wymagają odrębnych regulacji i decyzji administracyjnych, zgodnych z obowiązującym prawem ochrony środowiska.
1818	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie łąki	Rozwój zabudowy w strefie buforowej	53	Proponujemy całkowity zakaz inwestycji uciążliwych na terenie buforowej takich jak fermy trzody chlewnej, drobiowe, lakiernie i wszystkie inne, które zmieniają krajobraz, produkują szkodliwe odpady, hałas, odór. Proponujemy także nadzór Białowieża Forest nad inwestycjami typu farmy fotowoltaiczne oraz decyzjami RDOŚ Białystok, którego decyzje są co najmniej kontrowersyjne.	Przykładem dziwnych decyzji była próba postawienia farmy fotowoltaicznej między Długim Brodem a Witowem na terenie obszaru chronionego krajobrazu. Inwestorem była firma spoza regionu, działkę udostępniała właścicielka, która mieszka w innej miejscowości. Pomimo protestów wójta i większości mieszkańców (w tym 4 biologów, którzy mieszkają we wsi), przesłania dowodów w postaci zdjęć z przebywania na tym terenie rzadkich gatunków zwierząt, RDOŚ był skłonny przychylić się do wniosku inwestora, który twierdził, że na terenie znajdują się tylko pospolite gatunki roślin i zwierząt, a postawienie paneli przyczyni się do zwiększenia bioróżnorodności, bo pod panelami ptaki będą mogły wic gniazda, a owce jeść trawę! Dzięki determinacji mieszkańców udało się na tyle przeciągnąć sprawę, aż inwestor sam zrezygnował. Warto jednak zapobiegać podobnym przypadkom w przyszłości.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga nie odnosi się do zakresu merytorycznego Planu zarządzania, który nie jest dokumentem planowania przestrzennego ani instrumentem kontroli inwestycji. Kwestie dotyczące lokalizacji inwestycji w strefie buforowej, w tym przedsięwzięć uciążliwych, podlegają kompetencjom samorządów oraz zapisom miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Plan zarządzania nie posiada uprawnień do nakładania zakazów inwestycyjnych ani nadzoru nad decyzjami administracyjnymi wydawanymi przez RDOŚ czy inne organy. Jego funkcją jest wskazanie kierunków działań służących ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu, a szczegółowe regulacje powinny być wdrażane w ramach obowiązujących procedur prawnych i planistycznych.
1819	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie łąki	Zagrożenia i bariery Rozprzestrzenianie się gatunków Obcych.	54	Wsparcie (także finansowe i edukacyjne) dla gmin i mieszkańców strefy buforowej np. w kwestii koszenia i spalania nasion rozprzestrzeniających się gatunków inwazyjnych takich jak nawłóć Solidago spp.	Nawłóć powoduje zmianę naturalnego krajobrazu łąk i ogródków przydomowych w strefie buforowych. Zmniejsza bioróżnorodność, zmienia skład gleby, zabiera teren dla innych gatunków, w tym roślin zapewniających produkcję pyłku i nektaru dla dzikich pszczoł i trzmieli.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania koncentruje się na Obiekcie Światowego Dziedzictwa, tj. obszarze wskazanym we wniosku renominacyjnym z 2014 roku. Strefa buforowa znajduje się poza zakresem bezpośredniego oddziaływania Planu, dlatego kwestie wsparcia finansowego i edukacyjnego dla mieszkańców tej strefy, w tym dotyczące zwalczania gatunków inwazyjnych jak nawłóć (Solidago spp.), nie zostały w nim szczegółowo ujęte. Działania związane z kontrolą gatunków inwazyjnych oraz wsparciem lokalnych społeczności powinny być realizowane w ramach programów środowiskowych i rozwojowych prowadzonych przez samorządy, RDOŚ oraz inne instytucje publiczne, z wykorzystaniem dostępnych funduszy krajowych i unijnych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1820	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie Łąki	Rozdział 4 – Strategia zarządzania	60-64	Wizja i cele mówią o „rozwoju zrównoważonym gmin Puszczy” oraz „wzmacnianiu tożsamości lokalnych wspólnot”. Uwaga: należy dopisać jako cel szczegółowy: zapewnienie stabilnych warunków życia mieszkańców, w tym rozwój usług społecznych i przeciwdziałanie bezrobociu.	cele strategiczne (pkt 4.3, s. 62) odwołują się do lokalnego rozwoju, ale nie zawierają działań wprost społecznych (opieka, rynek pracy). Dodanie tego celu uzupełni brakujący komponent społeczny.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga odnosi się do kwestii społecznych, które wykraczają poza zakres merytoryczny Planu zarządzania. Dokument ten dotyczy zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO i koncentruje się na zachowaniu jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW). Kwestie związane z opieką społeczną, rynkiem pracy czy usługami publicznymi nie należą do jego kompetencji. Plan ma charakter ramowy — wskazuje ogólne kierunki działań, które powinny być uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla oraz realizowane przez właściwe instytucje publiczne i samorządy.
1821	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie Łąki	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniza skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	62-63	W celach należy doprecyzować, że zrównoważony rozwój obejmuje zapewnienie dostępności do usług zdrowotnych i opiekuńczych dla seniorów. w niewielkim stopniu odnosi się do potrzeb starzejącego się społeczeństwa w gminach graniczących z Puszczą Białowieską. Brak zapisów o dostępności usług publicznych i społecznych dostosowanych do seniorów. Powinno być: Wprowadzenie kompleksowego programu wsparcia dla seniorów i osób z ograniczoną mobilnością, obejmującego: 1.Mobilne punkty medyczne i rehabilitacyjne. 2.Transport publiczny dostosowany do osób starszych. 3.Rozbudowę sieci usług opiekuńczych i środowiskowych. 4.Miejsca spotkań integracyjnych i aktywizujących. 5.Programy wolontariatu międzypokoleniowego	Brak odniesienia do podstawowych usług społecznych prowadzi do ograniczenia jakości życia mieszkańców, co może pogłębiać depopulację i sprzeciw wobec ograniczeń związanych z ochroną przyrody. Na terenie regionu ma miejsce wysoki odsetek seniorów, którzy często mają ograniczony dostęp do opieki zdrowotnej, transportu i życia społecznego. Wprowadzenie rozwiązań dostosowanych do ich potrzeb zwiększy jakość życia, ograniczy wykluczenie społeczne i wzmocni lokalne więzi społeczne. Takie działania wpisują się w założenia polityki senioralnej państwa oraz w ideę zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich takich jak obszar Puszczy Białowieskiej. Ponadto zapewnienie wysokiej jakości usług społecznych sprzyja utrzymaniu lokalnej społeczności na obszarze chronionym, co przeciwdziała depopulacji i wzmacnia opiekę nad dziedzictwem kulturowym. Propozycja nowego rozdziału: Usługi społeczne na rzecz mieszkańców obszaru Puszczy Białowieskiej 1. Wprowadzenie Zarządzanie Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska powinno obejmować nie tylko ochronę przyrody i rozwój turystyki, lecz także troskę o jakość życia społeczności lokalnej. Szczególnie istotne są działania w zakresie usług społecznych, które odpowiadają na wyzwania demograficzne regionu (starzenie się społeczeństwa, odpływ młodych mieszkańców, depopulacja). 2. Domy pomocy społecznej i placówki opiekuńcze Rozwój i modernizacja istniejących placówek opiekuńczych (w tym domów pomocy społecznej) w gminach Puszczy Białowieskiej. Zapewnienie standardów jakości zgodnych z krajowymi i unijnymi wytycznymi w zakresie opieki długoterminowej.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga dotyczy obszaru usług społecznych, który wykracza poza zakres merytoryczny Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO. Plan koncentruje się na ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości Puszczy Białowieskiej i nie pełni funkcji dokumentu polityki społecznej. Zagadnienia takie jak opieka zdrowotna, wsparcie dla seniorów czy rozwój usług społecznych powinny być uwzględniane w lokalnych strategiach rozwoju gmin oraz dokumentach sektorowych, opracowywanych przez właściwe instytucje publiczne i samorządy. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie zawiera szczegółowych zapisów w tym zakresie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Współpraca z samorządami oraz organizacjami pozarządowymi w celu finansowania i utrzymania placówek. 3. Usługi opiekuńcze w środowisku lokalnym Rozwój mobilnych usług opiekuńczych, umożliwiających wsparcie osób niesamodzielnym w miejscu zamieszkania. Tworzenie sieci wolontariatu sąsiedzkiego i wsparcia międzypokoleniowego. Programy szkoleniowe dla opiekunów i rodzin sprawujących opiekę nad seniorami. 4. Integracja społeczna i aktywizacja mieszkańców Tworzenie centrów aktywności lokalnej, które łączą funkcje edukacyjne, kulturalne i społeczne. Wsparcie dla kół gospodyń wiejskich, stowarzyszeń seniorów i klubów młodzieżowych jako przestrzeni integracji i wymiany międzypokoleniowej. Organizowanie wydarzeń i programów, które wzmacniają więzi społeczne i poczucie tożsamości regionalnej. 5. Powiązanie z ochroną dziedzictwa Zapewnienie usług społecznych wspiera trwałość lokalnych społeczności, co jest kluczowe dla: zachowania dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu, utrzymania opieki nad krajobrazem kulturowym, przeciwdziałania depopulacji, która osłabia zdolność społeczności do uczestniczenia w procesach ochrony przyrody. 6. Rekomendacje i kierunki działań Uwzględnienie usług społecznych w lokalnych strategiach rozwoju gmin Puszczy Białowieskiej. Zabezpieczenie finansowania usług społecznych ze źródeł krajowych i unijnych. Powołanie zespołu roboczego ds. usług społecznych w ramach Rady Naukowo-Społecznej Obiektu. Rozwój partnerstw publiczno-społecznych w zakresie usług opiekuńczych.		
1822	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie łąki	Rozdział 5 – Kierunki i działania	65-115	Znajdują się tam działania partycypacyjne i rekomendacje eksperckie. Uwaga: warto dopisać zadania w zakresie aktywizacji zawodowej i rozwoju usług społecznych (np. szkolenia, wsparcie NGO, rozwój lokalnych przedsiębiorstw społecznych).	Skoro dokument zakłada wprost tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonego gmin (cel 5, s. 9 streszczenia), to działania społeczne i rynku pracy są jego integralnym elementem.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1823	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie łąki	3.3.2 Promowanie zachowywania i tworzenia mozaikowatych struktur przyrodniczych sprzyjających migracji gatunków w strefie buforowej i szerszym otoczeniu Obiektu	84	● Dodanie do listy gatunków inwazyjnych czeremchy amerykańskiej; ● Dodanie punktu o likwidacji rowów melioracyjnych umożliwiających odpływ wód opadowych	Związane jest to z niekontrolowaną i postępującą ekspansją tego gatunku w strefie buforowej, szczególnie na terenach pozębnych. Obecność rowów melioracyjnych jest jednym z antropogenicznych czynników	Nie uwzględniono	Gatunek ten figuruje już na oficjalnej liście inwazyjnych gatunków obcych (IGO) prowadzonej przez Generalną Dyрекję Ochrony Środowiska, jako średnio inwazyjny i szeroko rozprzestrzeniony na terenie Polski. Jego ekspansja, szczególnie na nieużytkach i terenach pozębnych, zakłóca naturalne procesy sukcesji, ogranicza odnawianie się rodzimych gatunków drzew oraz wpływa negatywnie na strukturę i funkcjonowanie ekosystemów leśnych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					podtrzymujących niski poziom wód gruntowych. Doprowadziły do zmian w pejzażu przyrodniczym rugując ptaki żerujące nad wodą i płazy. Dla przykładu Francja nie prowadzi melioracji od lat 70. XX wieku.		W projekcie Planu i załącznikach do niego nie funkcjonuje żadna dodatkowa lista IGO stworzona specjalnie na potrzeby Planu - jego zapisy opierają się na liście IGO opracowanej przez GDOŚ, nie ma więc potrzeby modyfikacji Planu. W dokumencie zwrócono uwagę na potrzebę poprawy warunków hydrologicznych Puszczy. Umożliwiono podejmowanie działań mających na celu ograniczenie spływu powierzchniowego przy wykorzystaniu naturalnego, lokalnego materiału. Ponadto zaproponowano realizację działania 2.3.1. Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej, w ramach którego przewidziano m.in. opracowanie planu działań w zakresie ochrony zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1824	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie Łąki	4.2. Tworzenie zachęt finansowych w zakresie współdziałania na rzecz Obiektu Białowieża Forest	87	Brak właściwego finansowania zarządzania Obiektem, blokujący rozwój instytucjonalizacji, skoordynowanie działań ochronnych i innej działalności na obszarze Obiektu / Brak funduszy na spójną interpretację i promocję Obiektu oraz edukację o potrzebach zachowania jego wyjątkowej uniwersalnej wartości / Brak funduszu, który służyłby społeczności lokalnej i wspierał współdziałanie interesariuszy na rzecz zachowania Obiektu – takie bariery finansowe w zarządzaniu Białowieża Forest wymieniono w dokumencie UWAGA: W obecnym dokumencie brak informacji w jakim zakresie zachęty finansowe będą wspierać przedsiębiorców inwestujących i rozwijających lokalną agroturystykę, zajmujących się wyrobem lokalnych produktów spożywczych, rękodzieła oraz lokalnie działających przewodników turystycznych po puszczy i obszarze buforowym Projekt zawiera ogólne informacje na temat rozwoju turystyki zrównoważonej na obszarze Obiektu i wsparcia produktów lokalnych ale jest to informacja na bardzo dużym poziomie ogólności, trudno obecnie przewidywać czy w jakikolwiek sposób przełoży się to na wsparcie mieszkańców a nie tylko rolników wymienionych gmin, tereny te zamieszkuje coraz większa grupa ludzi, którzy nie są rolnikami ale są mieszkańcami	Należy zawrzeć w planie bardziej szczegółowe kierunki rozwoju, aby mieszkańcy (nie tylko rolnicy) / samorządy / stowarzyszenia / fundacje / inicjatywy obywatelskie dowiedzieli się z dokumentu na jakie wsparcie / rodzaj wsparcia będą mogli liczyć w bliższej i dalszej przyszłości Dokument powinien odpowiedzieć na pytania istotne z punktu widzenia turystyki i tworzenia miejsc pracy związanych z jej rozwojem: • Czy promowana będzie jedynie zasada ochrony istniejących zasobów czy także dalszego rozwoju Regionu • Czy tworzenie Obiektu jednoznacznie będzie wspierać (również finansowo) działalność gospodarczą, promować turystykę w Regionie, wspierać inwestycje w tworzenie szlaków turystycznych i informacji turystycznej również w Strefie Buforowej Obecnie drobni przedsiębiorcy prowadzący agroturystykę nie są wystarczająco wspierani a ten plan nie daje jednoznacznych zachęt do działania lub tworzenia planów rozwoju, • Czy dostęp do usług publicznych obejmuje również rozwój lokalnej turystyki – czy obejmuje rozwój turystyki rowerowej i samochodowej w zakresie stacji ładowania pojazdów elektrycznych, stacji drobnych napraw rowerów, możliwości poruszania się po obszarze chronionym za pomocą meksów i innych pojazdów elektrycznych, rozbudowanie sieci ścieżek rowerowych istotnych dla bezpieczeństwa lokalnej społeczności i rozwoju turystyki, wsparcie dla miejscowych przedsiębiorców w zakresie budowania oferty udostępniania pojazdów elektrycznych i punktów ładowania pojazdów	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga porusza istotne kwestie dotyczące finansowania zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest oraz wsparcia dla lokalnych społeczności, w szczególności w kontekście rozwoju turystyki zrównoważonej i lokalnej przedsiębiorczości. Choć Plan zarządzania ma charakter dokumentu ramowego i nie pełni funkcji programu operacyjnego, zawiera zapisy odnoszące się do tych zagadnień, jednak na poziomie ogólnym. W dokumencie wskazano potrzebę zapewnienia stabilnego finansowania działań związanych z ochroną i promocją Obiektu, w tym utworzenia funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest, który ma wspierać m.in. działania edukacyjne, promocyjne i koordynacyjne. Przewidziano również inwestycję w Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, które ma pełnić funkcję edukacyjną i informacyjną, a także wspierać lokalne inicjatywy. W zakresie turystyki zrównoważonej Plan odnosi się do wspierania produktów lokalnych, rozwoju infrastruktury turystycznej oraz promocji dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu. Jednak szczegółowe mechanizmy wsparcia dla przedsiębiorców, przewodników, agroturystyki czy rozwoju usług związanych z elektromobilnością (np. stacje ładowania, wypożyczalnie pojazdów elektrycznych, sieć ścieżek rowerowych) nie zostały w nim precyzyjnie określone. Zgodnie z założeniami Planu, konkretne formy wsparcia finansowego, technicznego i organizacyjnego powinny być rozwijane w dokumentach niższego szczebla oraz w ramach programów wdrażanych przez samorządy, instytucje publiczne i organizacje pozarządowe. Wskazane kierunki działań, takie jak rozwój turystyki przyjaznej środowisku, aktywizacja lokalnych społeczności czy promocja lokalnych produktów, stanowią podstawę do dalszego planowania i pozyskiwania środków z funduszy krajowych i unijnych (np. EFS+, Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, Interreg, LIFE). W związku z tym, choć Plan nie zawiera szczegółowych zapisów dotyczących wsparcia dla wszystkich grup mieszkańców, jego zapisy umożliwiają rozwój takich działań w ramach wdrażania Planu i współpracy międzyinstytucjonalnej. Wskazane postulaty mogą stanowić cenny wkład do dalszych etapów planowania operacyjnego i lokalnych strategii rozwoju.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Jest to szczególnie istotne jeśli ma być prowadzona turystyka zrównoważona: Rodzaj turystyki, mający na celu zminimalizowanie negatywnego wpływu ruchu turystycznego na środowisko naturalne i kulturę lokalną, pomagając jednocześnie w generowaniu możliwości zatrudnienia dla lokalnych mieszkańców. Jej celem jest dostarczenie pozytywnych doświadczeń i korzyści społecznościom lokalnym, firmom turystycznym oraz samym turystom Przy obecnie budowanych drogach nie powstaje sieć ścieżek rowerowych, co powinno być w obszarze Obiektu i Strefy Buforowej		
1825	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie Łąki	Cel 5. Tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej	90	Zrównoważony rozwój powinien gwarantować wsparcie samorządom / organizacjom pozarządowym i lokalnej społeczności, w tym pojedynczym mieszkańcom (nie tylko rolnikom) UWAGA: Plan zrównoważonego rozwoju przedstawiony w dokumencie nie daje gwarancji, że samorządy/ organizacje pozarządowe i lokalne społeczności będą zachęceni do partycypacji w planowaniu i wdrażaniu strategii,	Aby było to możliwe potrzebne są zapisy, na podstawie których będzie wiadomo w jaki sposób miejscowe społeczności będą planowo i długofalowo aktywizowane i szkolone w celu podejmowania działań w zakresie planowania, tworzenia programów i przedsięwzięć. Społeczności, które do tej pory nie były zachęcane i nie brały udziału w partycypacji nie będą tego robić w przyszłości jeśli systemowo nie będą zaplanowane faktyczne projekty aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości powyższych grup Należy te działania uwzględnić na etapie planowania i zaangażować do współpracy i współfinansowania m.in. MEN, MRPiPS	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga trafnie wskazuje na potrzebę systemowego i długofalowego wsparcia dla samorządów, organizacji pozarządowych oraz lokalnych społeczności — nie tylko rolników — w kontekście wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju na obszarze Puszczy Białowieskiej. Choć Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO nie pełni funkcji programu społeczno-gospodarczego, jego zapisy odnoszą się do wzmacniania lokalnych więzi społecznych i promowania dziedzictwa kulturowego, co stanowi punkt wyjścia do dalszych działań aktywizujących. Plan ma charakter ramowy i nie zawiera szczegółowych mechanizmów wsparcia finansowego czy edukacyjnego dla poszczególnych grup społecznych. Jednak w kierunku działań 6.1 przewidziano m.in. ochronę i promowanie dziedzictwa niematerialnego oraz materialnego, wspieranie lokalnych inicjatyw, edukację regionalną i rozwój kompetencji kulturowych. Te działania mogą stanowić podstawę do projektów aktywizujących, które powinny być rozwijane w dokumentach niższego szczebla oraz realizowane przez samorządy, organizacje społeczne i instytucje publiczne. Wdrożenie skutecznego systemu aktywizacji społecznej wymaga współpracy międzysektorowej, w tym z resortami edukacji (MEN), polityki społecznej (MRPiPS), rozwoju regionalnego oraz instytucjami finansującymi (np. NFOŚiGW, fundusze UE). Wskazane przez autora uwagi działania — takie jak szkolenia, programy rozwoju przedsiębiorczości, wsparcie dla inicjatyw obywatelskich — są zgodne z ideą zrównoważonego rozwoju i mogą być realizowane jako uzupełnienie Planu zarządzania, w ramach lokalnych strategii rozwoju i projektów partnerskich. Podsumowując, choć Plan nie zawiera szczegółowych zapisów w tym zakresie, jego struktura i cele umożliwiają rozwój takich działań w przyszłości, pod warunkiem ich odpowiedniego zaplanowania i finansowania przez właściwe instytucje.
1826	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie Łąki	5.2.2 Doradztwo w zakresie przygotowania projektów służących zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu gmin oraz ochronie środowiska	94	Poszerzenie katalogu beneficjentów o gminne instytucje edukacyjne	Jednym z elementów realizacji celu jest zapewnianie wsparcia eksperckiego w przygotowaniu wniosków o fundusze na projekty rozwojowe. Praktyka pokazuje, że szkoły i urzędy gminne nie zawsze współpracują ze sobą w obszarze	Uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą działania 5.2.2, zasadne było uwzględnienie postulatu poszerzenia katalogu beneficjentów o gminne instytucje edukacyjne. W związku z powyższym, zapis działania został uzupełniony o gminne instytucje edukacyjne jako podmioty współpracujące w zakresie doradztwa w przygotowaniu projektów służących

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					przygotowywania projektów i często działają niezależnie. Wydzielenie szkół podkreśli podmiotowość tych instytucji w procesie zdobywania środków na projekty rozwojowe i umożliwi niezależne korzystanie z doradztwa w tym zakresie.		zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu gmin oraz ochronie środowiska. Zmiana ta pozostaje zgodna z celami Planu, wzmacnia jego inkluzyjność oraz odpowiada na realne potrzeby lokalnych społeczności w obszarze edukacji i rozwoju.
1827	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie Łąki	5.3.1 Opracowanie zintegrowanej strategii rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej	95	Poszerzenie katalogu podmiotów współpracujących o gminne instytucje edukacyjne (szkoły) oraz Koła Gospodyń Wiejskich	Włączenie szkół i KGW wynika z unikalnej roli tych instytucji społecznych dla życia puszczańskich gmin. W przypadku szkół trzeba podkreślić, że nie wszystkie szkoły w regionie są i w przyszłości pozostaną jednostkami organizacyjnymi poszczególnych gmin. W obszarze edukacyjnym działają niezależnie od organu prowadzącego. Ponad to, specyfika zarządzania szkołami ich funkcje społeczne i podejmowana aktywność rzadko lub prawie nigdy nie wynika ze strategii rozwojowej gmin i także jest niezależna od organu prowadzącego. Upodmiotowienie szkół w Planie otworzy bezpośrednio możliwość partycypacji aktywnych środowisk w pracach nad strategią rozwoju gmin. Jest to ważne tym bardziej, że w zdepopulowanych gminach szkoły pozostają nierzadko podstawowym zasobem intelektualnym gminy. W przypadku Kół Gospodyń Wiejskich potrzeba włączenia wynika ze unikalnej specyfiki prawnej KGW, które często nie rejestrowane są w KRS, a są rejestrowane w ARiMR. KGW działają więc jak organizacje społeczne, ale na specyficznych warunkach prawnych. Ponad to wydzielenie KGW jako osobnego podmiotu współpracującego wynika z kluczowej roli KGW w życiu poszczególnych sołectw regionu. Są to bardzo często jedyne organizacje społeczne aktywne we wsiach i całych gminach. W naszym rozumieniu upodmiotowienie KGW w planie jest więc warunkiem sukcesu wypracowania strategii zrównoważonego rozwoju, bo są one fundamentem funkcjonowania społecznego lokalnych społeczności.	Uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą działania 5.3.1, zasadne było uwzględnienie postulatu poszerzenia katalogu podmiotów współpracujących o gminne instytucje edukacyjne oraz Koła Gospodyń Wiejskich. Oba typy instytucji odgrywają istotną rolę w życiu społecznym gmin Puszczy Białowieskiej, a ich aktywność często wykracza poza formalne struktury samorządowe. W związku z powyższym, zapis działania 5.3.1 został uzupełniony o gminne instytucje edukacyjne oraz Koła Gospodyń Wiejskich jako podmioty współpracujące przy realizacji strategii. Zmiana ta wzmacnia społeczny wymiar Planu oraz zwiększa jego adekwatność względem rzeczywistej struktury i dynamiki lokalnych społeczności.
1828	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie Łąki	5.3.2 Opracowanie ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki dla obszaru Puszczy Białowieskiej	96	UWAGA: W dokumencie należy jednoznacznie wskazać miejscowym społecznościom korzyści oraz zagrożenia dla zachowania unikalnej wartości Białowieża Forest płynące z wdrożenia Planu a także zapewnić o obowiązku współpracy między władzami samorządowymi i stowarzyszeniami, organizacjami i przedsiębiorstwami sektora turystyki w procesie wymiany informacji oraz opracowania i wdrażania dokumentu strategicznego	Opisywane działania mówią o współpracy ale nie nakładają na władze różnych szczebli obowiązku współpracy, obecnie brak tego obowiązku powoduje opieszałość lub nawet zaniechanie działań na rzecz Regionu przedstawicieli władz samorządowych Z planu powinien jednoznacznie wynikać obowiązek współpracy i wspierania lokalnych inicjatyw na rzecz Regionu, w przeciwnym razie, tak jak się to dzieje	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga podnosi ważny aspekt wdrażania Planu zarządzania, potrzebę jednoznacznego wskazania korzyści i potencjalnych zagrożeń wynikających z jego realizacji dla lokalnych społeczności, a także konieczność zapewnienia obowiązku współpracy między władzami samorządowymi, organizacjami społecznymi i sektorem turystycznym. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, wskazuje na znaczenie współpracy i komunikacji między interesariuszami, jednak nie nakłada formalnych obowiązków o charakterze administracyjnym. W jego zapisach podkreślono rolę partycypacji społecznej, w tym udziału samorządów, organizacji pozarządowych, lokalnych

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					obecnie, będzie to chwalebnym lecz kompletnie martwym zapisem		liderów i przedsiębiorców w procesie wdrażania Planu. Mechanizmy te mają na celu zwiększenie akceptacji społecznej dla działań ochronnych oraz wspólne wypracowywanie rozwiązań wspierających rozwój regionu. Zgodnie z definicją interesariusza przyjętą w Planie, każda osoba lub podmiot, który może wpływać na realizację Planu lub być przez niego dotknięty, powinien mieć możliwość uczestnictwa w procesie jego wdrażania. Wskazano również zasady prowadzenia konsultacji: powszechność, przejrzystość, koordynację i komunikację, co stanowi podstawę do budowania trwałych relacji między instytucjami a społecznościami lokalnymi. Wdrożenie obowiązku współpracy wymaga jednak zapisów w dokumentach wykonawczych, aktach prawa miejscowego lub porozumieniach międzyinstytucjonalnych. Plan zarządzania może stanowić punkt wyjścia do takich działań, ale ich formalizacja leży w gestii odpowiednich organów administracji publicznej i samorządowej.
1829	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie łąki	5.4.1 Wspieranie działań na rzecz poprawy jakości środowiska w otoczeniu Puszczy Białowieskiej	97	UWAGA: Nie jest jasne czy podjęcie działań w zakresie rozszerzenia zakresu monitoringu jakości środowiska będzie przekładało się także na poprawę czystości w lasach Poza czystością w lasach należy włączyć do tych działań kwestie dotyczące zaśmiecania hałasem, szczególnie istotne dla planowanej strefy buforowej.	Te działania muszą być bezwzględnie zaplanowane na obszarze Obiektu i całej strefy Buforowej Obecnie lasy są zaśmiecanie na ogromną skalę przez ludność miejscową, wojsko, turystów System odpowiedzialności i kar nie działa, Regulacje muszą określać zakres monitorowania i penalizacji Do lasu wyrzucane są opony, śmiecie z remontów, pojedyncze butelki, puszki przez osoby spacerujące po lecie Działanie na rzecz czystości środowiska jest konieczne - jeśli chcemy tworzyć Obiekt Dziedzictwa Narodowego - jeśli chcemy zachęcić turystów do odwiedzania Regionu - jeśli chcemy zachęcić inwestorów do tworzenia bazy hotelowej i turystycznej W przypadku zaśmiecania hałasem, szczególnie w strefie buforowej związane jest to z dźwiękiem generowanym przez motory i quady rozjeżdżające leśne drogi, tryby i opuszczone żwirownie. Potrzebna jest konkretna regulacja ograniczająca możliwość rekreacyjnego korzystania z tych środków komunikacji w strefie buforowej. Jest to tym bardziej istotne, że z roku na rok wzrasta rekreacyjny ruch motorowy, często o chuligańskim nastawieniu, który przyczynia się do dewastacji dróg i lasów w planowanej strefie buforowej oraz płoszy zwierzyne.	Wyjaśniono	Zagadnienie rozszerzenia monitoringu jakości środowiska, ujęte w działaniu 5.4.1 Planu zarządzania, obejmuje kompleksowe podejście do ochrony środowiska w otoczeniu Puszczy Białowieskiej. Monitoring ten nie ogranicza się wyłącznie do parametrów fizykochemicznych, lecz stanowi element szerszego systemu identyfikacji i reagowania na zagrożenia środowiskowe, w tym również te związane z zaśmieceniem przestrzeni leśnej. Wskazane w Planie działania, takie jak identyfikacja potrzeb gmin, wdrażanie rozwiązań gospodarki odpadami oraz wspieranie infrastruktury ochrony środowiska, stanowią podstawę do projektowania i wdrażania mechanizmów przeciwdziałających zaśmieceni, zarówno w Obiekcie, jak i w jego strefie buforowej. Plan zakłada współpracę z samorządami oraz wsparcie eksperckie w pozyskiwaniu funduszy, co umożliwi wdrażanie lokalnych regulacji i systemów kontroli, w tym również penalizacji nielegalnego wyrzucania odpadów. Kwestia zanieczyszczenia hałasem, szczególnie w kontekście rekreacyjnego ruchu pojazdów silnikowych w strefie buforowej, jest istotna z punktu widzenia ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych. Choć Plan zarządzania nie zawiera szczegółowych regulacji w tym zakresie, jego ramowy charakter zakłada, że konkretne ograniczenia i mechanizmy kontroli zostaną opracowane na poziomie dokumentów wykonawczych i lokalnych aktów prawa miejscowego. W tym kontekście możliwe jest wprowadzenie przepisów ograniczających dostęp pojazdów do wybranych obszarów, zgodnie z kompetencjami gmin oraz obowiązującymi przepisami prawa, w tym ustawą Prawo ochrony środowiska. Zgodnie z założeniami Planu, działania na rzecz poprawy jakości środowiska są niezbędne dla zachowania wyjątkowych wartości Obiektu Światowego Dziedzictwa, a także dla rozwoju zrównoważonej turystyki i infrastruktury okołoturystycznej. Wszelkie postulaty dotyczące uszczegółowienia zakresu monitoringu, penalizacji oraz regulacji ruchu pojazdów powinny być rozpatrywane na etapie wdrażania Planu przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego i instytucje zarządzające.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1830	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie Łąki	Działanie 5.4.2 Integracja społeczna i międzypokoleniowe usługi czasu wolnego	98	Wprowadzenie preferencyjnego sposobu finansowania szkolnictwa w gminach regionu Puszczy Białowieskiej w formie „Przyrodniczej subwencji edukacyjnej”, która byłaby dodatkową i bezpośrednią subwencją oświatową dla gminnych organów prowadzących. Ta subwencja nie miałaby być związana z „poszerzeniem wielofunkcyjnego wykorzystania obiektów edukacyjnych”, ale przeznaczona na bazowe utrzymanie podstawowych funkcji szkół i przedszkoli, które w wielu miejscach jest zagrożone. Dlatego to listy potencjalnych źródeł finansowania należałoby dodać Ministerstwo Edukacji Narodowej. Być może do wykorzystania może być mechanizm subwencji nauczania języków mniejszości narodowych, wykorzystywany przez szereg szkół regionu.	Jednym z filarów koncepcji zrównoważonego rozwoju jest wysoka jakość usług edukacyjnych. W przypadku gmin obszaru Puszczy Białowieskiej zakłada się wsparcie dostępu do wysokiej jakości usług publicznych, których edukacja jest chyba najważniejszym elementem. Niestety w dokumencie nacisk położony jest na wspieranie edukacji w zakresie poszerzenia oferty edukacji nieformalnej, skierowanej do turystów lub seniorów. Po macoszemu potraktowane są natomiast bieżące potrzeby edukacyjne dzisiejszych uczniów z regionu, które my uważamy za najważniejsze i palące. Trudna sytuacja szkół w regionie wynika z trudnej sytuacji demograficznej gmin. Prognozy pokazują, że depopulacja będzie postępowała, a plan zakłada dodatkowe ograniczenia takie jak rozwój zabudowy w strefie buforowej. Jeśli w planie nie zostaną ujęte szczególne potrzeby wsparcia systemu edukacji w gminach regionu w perspektywie już kilku lat można możliwe będzie zamykanie jedynych szkół gminnym, co spowoduje demograficzną katastrofę. W wyniku tej pesymistycznej prognozy pod znakiem zapytania stanie realizacja wielu sposobów celów wymienionych w dokumencie, bo nie możliwa jest np. integracja społeczna, warsztaty międzypokoleniowe, kultywowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej, jeśli przerwana zostanie ciągłość pokoleniowa w poszczególnych gminach. Bez preferencyjnego systemu wsparcia szkół i przedszkoli w gminach niemożliwie będzie utrzymanie tych instytucji, zerwana zostanie ciągłość międzypokoleniowa, a lokalna kultura nabierze cech kultury martwej, poddającej się jedynie muzealizacji, a nie rozwojowi.	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, zgodnie z jego ramowym charakterem, koncentruje się na wyznaczeniu kierunków działań wspierających zrównoważony rozwój regionu, w tym również w zakresie edukacji. Wskazane w dokumencie działania dotyczące edukacji nieformalnej, skierowanej m.in. do turystów i seniorów, mają na celu poszerzenie oferty edukacyjnej w kontekście wykorzystania lokalnego potencjału kulturowego i przyrodniczego. Nie oznacza to jednak pominięcia znaczenia edukacji formalnej, która pozostaje kluczowym elementem infrastruktury społecznej regionu. Zgłoszona potrzeba wprowadzenia preferencyjnego mechanizmu finansowania szkół i przedszkoli w formie „przyrodniczej subwencji edukacyjnej” wykracza poza zakres kompetencji dokumentu o charakterze strategicznym, jakim jest Plan zarządzania. Tego rodzaju rozwiązania wymagają decyzji na poziomie centralnym, w szczególności ze strony Ministerstwa Edukacji Narodowej, które jest właściwym organem w zakresie kształtowania polityki oświatowej i mechanizmów subwencjonowania. Zachowanie ciągłości międzypokoleniowej, rozwój lokalnej kultury oraz integracja społeczna są celami, które Plan wspiera poprzez działania w zakresie edukacji, kultury i aktywizacji społecznej. Wskazane postulaty mogą stanowić istotny wkład w proces uszczegóławiania Planu na poziomie lokalnym, w szczególności w ramach opracowywania programów operacyjnych i projektów inwestycyjnych.
1831	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie Łąki	6.1.1 Ochrona dziedzictwa niematerialnego Puszczy Białowieskiej i upowszechnianie wiedzy o nim	100	Dodanie do katalogu podmiotów współpracujących Kół Gospodyń Wiejskich	KGW są działają w specyficznych warunkach prawnych i nie są typową organizacją pozarządową. Włączenie ich do katalogu podmiotów na równi z organizacjami pozarządowymi nie pozostawia wątpliwości formalnych i upodmiatawia KGW jako najaktywniejsze organizacje społeczne w sołectwach regionu.	Uwzględniono	KGW zostały dodane do podmiotów współpracujących w działaniu 6.1.1

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
1832	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie Łąki	6.1.2. Szkolenia administracji publicznej i doradztwo w zakresie uczestnictwa społeczności lokalnej w podejmowaniu decyzji	102	● Dodanie bartnictwa do działań promujących tradycyjne sposoby użytkowania terenu Puszczy Białowieskiej. ● Stworzenie listy i objęcie ochroną pojedynczych, wolnostojących ponad 100-letnich drzew w strefie buforowej, także na terenach prywatnych. ● Dofinansowania dla gmin i mieszkańców na tradycyjne drewniane ogrodzenia zamiast metalowych siatek i blaszanych płotów.	Jest to postulat wynikający z obserwowanej w ostatnim czasie tendencji do powrotu w strefie buforowej (przykład wsi Czechy Orlańskie) do wykonywania i rozmieszczania w gospodarstwach uli bartnych. Ważne jest zauważenie i wsparcie dla tej odnawiającej się tradycji, która powraca po wielu latach niebytu. Wolnostojące stare drzewa a to często najstarsi świadkowie historii w osadach/miejscowościach. To były znaczące miejsca orientacyjne, obecne w ustnej pamięci. Są jednocześnie pomnikami kultury i natury. Ich los zależy często od dobrej woli właścicieli ziemi, na której się znajdują. Nie są często obiektem zainteresowania kogokolwiek. Subwencje do ogrodzeń powinny dotyczyć nie tylko rezerwatów lecz także codziennego krajobrazu wsi strefy buforowej. Krajobraz architektoniczny, wygląd wsi jest ważnym elementem rejonu Puszczy Białowieskiej i zapewnia jej atrakcyjność dla turystów szukających ciszy i wiejskiego, tradycyjnego budownictwa.	Nie uwzględniono	Zagadnienia poruszone w uwadze dotyczą istotnych aspektów dziedzictwa kulturowego i krajobrazowego strefy buforowej Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Wskazany postulat dotyczący bartnictwa, jako tradycyjnej formy użytkowania lasu, odnosi się do praktyki historycznej, która obecnie odradza się w niektórych miejscowościach regionu. Należy jednak podkreślić, że na obszarze samego Obiektu priorytetem jest zachowanie niezaburzonych procesów ekologicznych, co wyklucza ingerencje w drzewostan, w tym także tworzenie uli bartnych. W związku z tym działania promujące bartnictwo mogą być rozważane wyłącznie w kontekście strefy buforowej, gdzie Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń. W odniesieniu do postulatu objęcia ochroną pojedynczych, ponad 100-letnich drzew w strefie buforowej, należy wskazać, że Plan zarządzania zawiera zapisy dotyczące ochrony drzew o szczególnych wartościach przyrodniczych, również tych występujących poza zwartymi kompleksami leśnymi. Choć nie została opracowana szczegółowa lista takich drzew, dokument zakłada możliwość ich identyfikacji i ochrony w ramach działań realizowanych przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje ochrony przyrody. Ochrona drzew na terenach prywatnych może być wspierana poprzez mechanizmy zachęt, jednak ich wdrożenie wymaga odrębnych regulacji i instrumentów finansowych, które wykraczają poza zakres Planu. Postulat dotyczący dofinansowania tradycyjnych drewnianych ogrodzeń jako elementu ochrony krajobrazu kulturowego wsi strefy buforowej odnosi się do zagadnień estetyki przestrzeni i zachowania lokalnego dziedzictwa architektonicznego. Plan zarządzania nie przewiduje bezpośrednich mechanizmów finansowania tego typu działań, jednak ich realizacja może być wspierana w ramach programów rozwoju obszarów wiejskich, ochrony dziedzictwa kulturowego lub estetyzacji przestrzeni publicznej, prowadzonych przez instytucje krajowe i regionalne.
1833	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie Łąki	6.3.1 Lokalna platforma wymiany informacji o działalności gospodarczej, w tym turystyki inspirowanej przyrodniczym i kulturowym dziedzictwem obszaru Puszczy Białowieskiej	103	Zapewnienie ścisłej współpracy między sektorem publicznym i prywatnym oraz innymi organizacjami zainteresowanymi rozwojem działalności gospodarczej w regionie Puszczy Białowieskiej, w tym turystyki poprzez utworzenie struktury partnerskiej (zapewnienie odpowiedniej koordynacji działań w zakresie promocji i wymiany informacji) jest działaniem słusznym, uzupełniającym obecną lukę informacyjną UWAGA: jednak plan powinien doprecyzować w jaki sposób będą wspierani i zachęceni mieszkańcy, samorządy, NGOsy, przedsiębiorcy do wzięcia udziału w tych inicjatywach czy będzie konieczna przynależność do pewnych organizacji aby działać lub korzystać z planowanych zasobów	Obecnie informacja na temat bazy turystycznej, na temat wyrobów regionalnych, na temat działań NGO-sów, lokalnych twórców jest bardzo ograniczona. Brak nawyku ale także brak zachęt do zrzeszania się, do działania w grupach. Koordynacja i współtworzenie wymaga działań skoordynowanych przedstawiających korzyści wynikające ze współdziałania. Koordynacja musi prowadzić do efektywnego gromadzenia i przekazywania kompleksowej informacji w zakresie usług, produktów lokalnych, stałych lub czasowych atrakcji. Dokument powinien określić wstępnie jakimi narzędziami będzie dysponował koordynator, powinno być możliwe opracowanie jednolitego oznakowania topograficznego jako elementu komunikacji wizualnej.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje działania mające na celu wzmocnienie współpracy międzysektorowej oraz rozwój działalności gospodarczej inspirowanej dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym regionu. W ramach Kierunku działań 6.3 zaplanowano utworzenie lokalnej platformy wymiany informacji, której celem jest zapewnienie ścisłej współpracy między sektorem publicznym, prywatnym oraz organizacjami społecznymi. Struktura ta ma służyć koordynacji działań promocyjnych, wymianie informacji oraz wspieraniu inicjatyw lokalnych. W ramach Działania 6.3.1 przewidziano m.in.: opracowanie zbioru dobrych praktyk w zakresie rozwoju działalności gospodarczej związanej z obiektami UNESCO, stworzenie spójnego systemu promocji działalności gospodarczej i turystyki, wdrożenie systemu zbierania informacji oraz promocji lokalnych produktów sprzyjających ochronie i promocji Obiektu. Zgłoszona potrzeba doprecyzowania mechanizmów zachęty i wsparcia dla mieszkańców, samorządów, NGO-sów oraz przedsiębiorców jest zgodna z założeniami Planu, jednak należy podkreślić, że dokument ten ma charakter ramowy. Oznacza to, że szczegółowe rozwiązania organizacyjne, w tym zasady uczestnictwa w strukturze partnerskiej, narzędzia koordynatora oraz ewentualne warunki korzystania z zasobów, zostaną określone na etapie opracowywania dokumentów.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							wykonawczych.Plan nie przewiduje ograniczeń dotyczących uczestnictwa w działaniach rozwojowych ze względu na przynależność organizacyjną. Wręcz przeciwnie — zakłada otwartość i inkluzyjność struktur współpracy, tak aby możliwe było szerokie zaangażowanie lokalnych interesariuszy, niezależnie od ich formalnego statusu.Wskazane postulaty, takie jak opracowanie jednolitego oznakowania topograficznego czy stworzenie systemu kompleksowej informacji o usługach i produktach lokalnych, są zgodne z celami Planu i mogą zostać uwzględnione w ramach realizacji Działania 5.3.2, dotyczącego opracowania ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki. Strategia ta zakłada współpracę między samorządami, organizacjami i przedsiębiorstwami sektora turystyki oraz uwzględnienie korzyści społeczno-gospodarczych wynikających z rozwoju turystyki przy jednoczesnym ograniczaniu presji na przyrodę.Dodatkowo, w ramach Kierunku działań 6.4, Plan przewiduje działania edukacyjne wspierające świadomość lokalną i zaangażowanie społeczne, m.in. poprzez włączenie tematyki ochrony dziedzictwa do programów nauczania oraz rozwój platformy e-learningowej i materiałów edukacyjnych.
1834	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie łąki	6.4.1 Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w szkołach w rejonie Puszczy Białowieskiej	105	UWAGA: Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w całej Polsce	Programy lokalnego nauczania uzupełnione o cele ochrony światowego dziedzictwa oraz o informacje o Białowieża Forest to zdecydowanie zbyt wąskie działanie, działania takie należy uwzględnić w programach edukacyjnych na terenie całego kraju Należy zachęcać do organizowania wycieczek szkolnych i edukacyjnych w Obszarze Białowieża Forest, co będzie skutkowało zwiększeniem świadomości w zakresie ochrony środowiska i klimatu	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje działania edukacyjne ukierunkowane na zwiększenie świadomości społecznej w zakresie ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem Białowieża Forest. W ramach Kierunku działań 6.4 zaplanowano uwzględnienie tematyki ochrony światowego dziedzictwa w programach nauczania w szkołach zlokalizowanych w rejonie Puszczy Białowieskiej. Działania te obejmują m.in. współpracę z Podlaskim Kuratorium Oświaty i Ministerstwem właściwym ds. edukacji, opracowanie materiałów dydaktycznych oraz rozwój platformy e-learningowej. Jednocześnie, w ramach Kierunku działań 7.1, Plan zakłada opracowanie kompleksowej strategii edukacji przyrodniczej i kulturowej, której celem jest dotarcie do szerokiego grona odbiorców, w tym placówek edukacyjnych spoza regionu. Działanie 7.1.1 przewiduje utworzenie sieci współpracy edukatorów, opracowanie materiałów edukacyjnych oraz wdrożenie platformy e-learningowej jako ogólnodostępnego narzędzia edukacyjnego. Wskazane działania mają charakter ponadregionalny i mogą być wykorzystywane w placówkach edukacyjnych na terenie całego kraju. Postulat rozszerzenia zakresu edukacji o Białowieża Forest na poziomie ogólnopolskim jest zgodny z celami Planu i może być realizowany poprzez współpracę z Ministerstwem Edukacji i Nauki oraz instytucjami zajmującymi się edukacją ekologiczną i dziedzictwem kulturowym. Włączenie placówek edukacyjnych do Sieci Szkół Stowarzyszonych UNESCO, przewidziane w Planie, stanowi dodatkowy mechanizm upowszechniania wiedzy o Obiekcie w skali krajowej. Organizacja wycieczek szkolnych i edukacyjnych do Puszczy Białowieskiej, jako forma edukacji pozaformalnej, wpisuje się w koncepcję działań wspierających rozwój świadomości ekologicznej i klimatycznej. Tego rodzaju inicjatywy mogą być wspierane w ramach strategii edukacyjnej oraz działań realizowanych przez Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1835	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie łąki	7.3.2 Utworzenie i utrzymanie ścieżki edukacyjnej poświęconej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości	111	UWAGA: Zamiast ścieżki edukacyjnej powinno być ścieżek edukacyjnych w obszarze Białowieża Forest UWAGA: Obszar Strefy Buforowej nie powinien być tylko Beneficjentem ale także współorganizatorem takich działań,	rezerwaty i siedliska ochronne mogące być elementami ścieżek edukacyjnych występują na całym obszarze Obiektu w tym w strefie Buforowej	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża przewiduje utworzenie ścieżki edukacyjnej poświęconej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW) Obiektu, zgodnie z zapisami Działania 7.3.2. Celem tego działania jest prezentacja kryteriów wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz upowszechnienie wiedzy o wartościach przyrodniczych i kulturowych Puszczy Białowieżskiej. W ramach działania zaplanowano m.in. opracowanie tablic informacyjnych, aplikacji mobilnej, oznakowania oraz zapewnienie trwałości funkcjonowania ścieżki. W kontekście ramowego charakteru Planu, szczegóły dotyczące liczby, lokalizacji i formy ścieżek edukacyjnych, jak również zakresu współorganizacji przez podmioty ze strefy buforowej, powinny zostać określone w dokumentach wdrożeniowych, opracowywanych przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje zarządzające Obiektem.
1836	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie łąki	5.2 Podsumowanie rekomendacji eksperckich	115 118 123	UWAGA: Rekomendacje eksperckie powinny dotyczyć także Strefy Buforowej m. in. w zakresie: Zapewnienie zasad ochrony środowiska na całym obszarze Obiektu Zasoby wodne Zapewnienie odpowiedniego stanu ekosystemów wodnych oraz zależnych od wód poprzez realizację przedsięwzięć wpływających na spowolnienie lub zatrzymanie procesu pogarszania stanu tych ekosystemów w strefach 2-4 Obiektu Ochrona krajobrazu	Zakres działań należy bezwzględnie rozszerzyć na strefę buforową z powodu m.in. coraz dotkliwiej odczuwanej suszy Szczególnego skupienia wymaga stan zasobów wodnych, które obecnie nie tylko w chronionych strefach ale także w strefie buforowej jest katastrofalny m.in. ze względu na nieracjonalną gospodarkę leśną ulegając dewastacji Ochrona krajobrazu w strefie buforowej będzie miała wpływ na rozwój turystyki, która jest jedną z możliwych (nielicznych) dróg aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości mieszkańców Gmin uwzględnionych w Projekcie, nie powinna być zatem pominięta w strefie buforowej Ochrona łąk, lasów i zasobów wodnych to ochrona wielu gatunków zwierząt i roślin także w strefie buforowej	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża uwzględnia szereg rekomendacji eksperckich dotyczących zrównoważonego użytkowania zarówno samego Obiektu, jak i jego strefy buforowej oraz szerszego otoczenia. Zgodnie z zapisami Tabeli 7, rekomendacje te obejmują m.in. zagadnienia związane z ochroną krajobrazu, planowaniem przestrzennym, rolnictwem, turystyką oraz ochroną zasobów przyrodniczych, w tym wodnych. Zgłoszony postulat rozszerzenia zakresu rekomendacji eksperckich o szczegółowe działania dotyczące stanu zasobów wodnych, ochrony ekosystemów zależnych od wód oraz krajobrazu w strefie buforowej jest zgodny z intencją Planu. W dokumencie wskazano, że strefa buforowa, choć formalnie znajduje się poza granicami Obiektu, jest istotnym obszarem oddziaływania i beneficjentem działań ochronnych. Plan koncentruje się przede wszystkim na Obiekcie, zgodnie z jego zakresem i statutem wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, jednak nie pomija znaczenia strefy buforowej w kontekście integralności przyrodniczej i krajobrazowej. Rekomendacje zawarte w Planie obejmują m.in.: zrewidowanie dokumentów planistycznych pod kątem ochrony zasobów wodnych i ograniczenia działań mogących pogarszać ich stan, rezygnację z melioracji odwadniających oraz intensyfikacji użytkowania gruntów, które mogą wpływać negatywnie na ekosystemy zależne od wód, ochronę krajobrazu polan i agrocenoz, jako elementów o wysokiej wartości przyrodniczej i kulturowej, promowanie tradycyjnych form użytkowania terenu, w tym rolnictwa ekstensywnego i architektury drewnianej. Ochrona krajobrazu w strefie buforowej, jako element wspierający rozwój turystyki i lokalnej przedsiębiorczości, została również uwzględniona w rekomendacjach dotyczących planowania przestrzennego oraz rozwoju zrównoważonych form turystyki. Wskazane działania mają na celu nie tylko zachowanie walorów przyrodniczych, ale również wspieranie lokalnych społeczności w procesie aktywizacji gospodarczej.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1837	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie łąki	Kierunek działań 8.1. Kreowanie i zarządzanie marką terytorialną Obiektu Białowieża Forest, w tym opracowanie i skuteczne wdrożenie identyfikacji wizualnej obszaru Puszczy Białowieskie	113	Propozycja zmiany: - Wprowadzenie równoważnych działań promocyjnych dla wszystkich gmin Puszczy Białowieskiej, z uwzględnieniem Dubicz Cerkiewnych. - o Opracowanie spójnej strategii marketingowej w ramach Programu „Białowieża Forest”, obejmującej mniejsze gminy, które obecnie są niedostrzegane. - o Utworzenie wspólnej platformy informacyjno-promocyjnej z wyodrębnionymi działami dla poszczególnych gmin.	Gmina Dubicze Cerkiewne posiada znaczący potencjał turystyczny i kulturowy – na jej terenie znajdują się zabytkowe cerkwie, miejsca pamięci, bogata tradycja folklorystyczna, a także atrakcyjne szlaki przyrodnicze w bezpośrednim sąsiedztwie Puszczy Białowieskiej. Jednak w oficjalnych materiałach promocyjnych oraz programach rozwoju turystyki regionu dominują działania skupione wokół Białowieży. Brak równowagi w promocji prowadzi do marginalizacji mniejszych gmin, mimo że mogą one stanowić uzupełniającą i wartościową ofertę dla turystów poszukujących autentycznego kontaktu z lokalną kulturą i mniej zatłoczonych miejsc. Niedostateczna widoczność Dubicz w krajowych i międzynarodowych kampaniach promocyjnych ogranicza szanse na rozwój lokalnej przedsiębiorczości, w tym agroturystyki, rzemiosła oraz sprzedaży produktów tradycyjnych. Promocja gminy Dubicze Cerkiewne jest niewystarczająca w stosunku do działań prowadzonych na rzecz Białowieży. Skutkuje to utrwalaniem nierówności w postrzeganiu regionu – Białowieża pozostaje rozpoznawalną marką turystyczną, podczas gdy Dubicze, mimo porównywalnych walorów przyrodniczych i kulturowych, pozostają w cieniu. Konsekwencje: - Mniejszy napływ turystów i brak korzyści gospodarczych dla lokalnych mieszkańców. - Niewykorzystanie potencjału kulturowego (cerkwie, tradycje pogranicza, folklor). - Zwiększanie różnic rozwojowych między gminami sąsiednimi. Podjęcie działań wyrównawczych w obszarze promocji przyczyniłoby się do: •lepszego zrównoważenia ruchu turystycznego na całym obszarze Puszczy Białowieskiej, •wzmocnienia dochodów lokalnych społeczności, •zachowania i odtworzenia unikalnych tradycji kulturowych pogranicza.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia potrzebę prowadzenia działań promocyjnych i identyfikacyjnych dla całego regionu, zgodnie z zapisami Działania 8.1.1, które przewiduje opracowanie spójnej identyfikacji wizualnej dla Obiektu jako całości. Celem tych działań jest wzmocnienie rozpoznawalności regionu, promocja jego walorów przyrodniczych i kulturowych oraz zapewnienie jednolitego standardu komunikacji wizualnej. Zgłoszony postulat dotyczący równoważnego uwzględnienia wszystkich gmin Puszczy Białowieskiej, w tym Dubicz Cerkiewnych, jest zgodny z założeniami Planu, który zakłada współpracę ponadgminną oraz wspólne wypracowanie rozwiązań promocyjnych z udziałem społeczności lokalnych. Gmina Dubicze Cerkiewne, jako jeden z podmiotów współpracujących wskazanych w Planie, posiada pełne prawo do uczestnictwa w działaniach promocyjnych i rozwojowych, a jej potencjał kulturowy i turystyczny może stanowić istotne uzupełnienie oferty regionu. Wskazana potrzeba opracowania spójnej strategii marketingowej oraz wspólnej platformy informacyjno-promocyjnej z wyodrębnionymi działami dla poszczególnych gmin może zostać uwzględniona na etapie wdrażania Planu, w szczególności w ramach działań związanych z promocją Obiektu i rozwojem turystyki. Takie rozwiązanie sprzyja równoważeniu ruchu turystycznego, wspiera lokalną przedsiębiorczość oraz umożliwia zachowanie i rozwój unikalnych tradycji kulturowych pogranicza. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1838	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie łąki	6. Instrumenty zarządzania	124	UWAGA: W zarządzaniu Obiektem pominięto przedstawicieli Gmin Strefy Buforowej	Strefa Buforowa, już z racji swojej definicji powinna być uwzględniona we współzarządzaniu, albowiem wg definicji jest to obszar przyczyniający się do ochrony, zachowania, zarządzania, integralności, autentyczności i trwałości Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości obiektu.	Uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia potrzebę współpracy między różnymi szczeblami administracyjnymi oraz podmiotami lokalnymi, w tym gminami położonymi w strefie buforowej. Zgodnie z doprecyzowanym zapisem dotyczącym Rady Naukowo-Społecznej Obiektu Białowieża Forest, w jej skład wchodzi m.in. przedstawiciele gmin: Białowieża, Hajnówka, Narewka, Narew,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					W strefie buforowej istnieją rezerваты przyrody, cenne siedliska przyrodnicze Ma udział w utrzymaniu korytarzy ekologicznych dla zwierząt, obecnie bardzo okrojonych w związku z postawieniem zapory na granicy polsko-białoruskiej Tworzy bazę noclegowa dla turystów		Dubicze Cerkiewne oraz Burmistrz miasta Hajnówka. Tym samym gminy strefy buforowej zostały formalnie uwzględnione w strukturze doradczej wspierającej zarządzanie Obiektem.
1839	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie Łąki	Rozdział 6 – Instrumenty zarządzania	124-138	Dokument szczegółowo opisuje system koordynacji działań (Pełnomocnik, Rada Naukowo-Społeczna, Komitet Sterujący). Brakuje jednak wyraźnego uwzględnienia instytucji pomocy społecznej i rynku pracy. Uwaga: należy rozszerzyć skład Rady Naukowo-Społecznej o przedstawicieli instytucji społecznych (np. PCPR, OPS, powiatowego urzędu pracy).	Społeczność lokalna w rozdziale 2.1.6 („Społeczność lokalna”, s. ok. 30) jest wskazana jako kluczowy interesariusz. Skoro plan ma wspierać rozwój zrównoważony, to decyzje powinny uwzględniać nie tylko kwestie środowiskowe, ale i społeczne.	Nie uwzględniono	Zgłoszony postulat dotyczący rozszerzenia składu Rady o przedstawicieli instytucji pomocy społecznej i rynku pracy, takich jak powiatowe centra pomocy rodzinie (PCPR), ośrodki pomocy społecznej (OPS) czy powiatowe urzędy pracy, odnosi się do aspektów społecznych rozwoju regionu. Należy jednak podkreślić, że Plan zarządzania nie jest dokumentem społecznym, lecz dokumentem strategicznym o charakterze przyrodniczym, którego głównym celem jest ochrona i zachowanie WUW Obiektu zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Choć społeczność lokalna została wskazana w Planie jako interesariusz, a rozwój zrównoważony uwzględnia komponent społeczny, to zakres dokumentu nie obejmuje bezpośrednio polityki społecznej ani rynku pracy.
1840	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie Łąki	6. Instrumenty zarządzania	125	UWAGA: Proponowany skład Komitetu Sterującego nie zapewnia ochrony zasobów przyrodniczych i aktywizacji miejscowej ludności w ochronę dziedzictwa narodowego Proponowany w dokumencie skład Komitetu Sterującego: • Pełnomocnik ds. zarządzania Obiektem Białowieża Forest (dalej Pełnomocnik), • Dyrektor Białowieckiego Parku Narodowego, • Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Białymstoku, • Dyrektor Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, • Dyrektor Departamentu Ochrony Przyrody MKiŚ, • Dyrektor Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa MKiŚ, • Przedstawiciel Polskiego Komitetu ds. UNESCO.	W Komitecie Sterującym brak bezpośredniego udziału lokalnych samorządów i delegatów / obserwatorów ze strony lokalnej ludności Bezpośredni udział w zarządzaniu przypada w udziale m.in. Dyrektorowi Lasów Państwowych w Białymstoku i Dyrektorowi Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa, których działania trudno jak do tej pory uznać za jednoznacznie przyczyniające się do ochrony środowiska i zasobów naturalnych, wydaje się, że ich działalność biznesowa w znaczącym stopniu zaburza właściwą ocenę celu powstania Obiektu Brak w proponowanym składzie władz osób zainteresowanych lokalną ludnością i jej rozwojem W jaki sposób zatem rozwijać i aktywizować partycypację mieszkańców kiedy w obszarze zarządczym nie mają swojej reprezentacji Z racji obecności wojska na terenach Obiektu do współudziału w dyskusjach należy zaprosić przedstawicieli MON, aby czuli się odpowiedzialni i świadomi swoich wpływów na zmiany środowiska i ekosystemów związane z działalnością wojska na terenach Obiektu, aby ich działania nie pozostawały bytem równoległym, niepodlegającym wpływom i decyzjom Komitetu Sterującego, aby także współuczestniczyli materialnie w działaniach na rzecz ochrony Obiektu	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieńska przewiduje utworzenie Komitetu Sterującego, który pełni funkcję zespołu konsultacyjno-doradczego, powoływanego przez Ministra właściwego ds. środowiska po zatwierdzeniu Planu. Zgodnie z doprecyzowanym zapisem, w skład Komitetu wchodzi przedstawiciele instytucji odpowiedzialnych za ochronę przyrody, zarządzanie Obiektem, naukę, dziedzictwo kulturowe oraz organizacje pozarządowe — zarówno krajowe, jak i lokalne. Uwzględniono również przedstawicieli samorządu powiatowego oraz reprezentantów służb mundurowych, w tym Straży Granicznej i Wojska Polskiego. Zgłoszony postulat dotyczący braku bezpośredniego udziału przedstawicieli lokalnych samorządów gminnych oraz delegatów społeczności lokalnej w Komitecie Sterującym został częściowo uwzględniony poprzez obecność Rady Naukowo-Społecznej, której skład obejmuje m.in. wójtów i burmistrzów gmin regionu Puszczy Białowieckiej, w tym gmin strefy buforowej. Rada ta współpracuje z Komitetem Sterującym i pełni funkcję doradczą, umożliwiając wyrażanie stanowisk lokalnych społeczności w procesie wdrażania Planu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
1841	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie łąki	Rozdział 6.3 – Instrumenty finansowe	131-132	Obecnie źródła finansowania ograniczają się do BPN, Lasów Państwowych, NFOŚiGW i funduszy UE dla ochrony środowiska. Uwaga: należy dodać fundusze społeczne i rozwojowe (EFS+, Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, Interreg).	Ograniczenia wycinki powodują koszty społeczne (bezrobocie, migracje), co wymaga wsparcia ze źródeł „społecznych”, a nie tylko „ekologicznych”. Ponadto starzejące społeczeństwo Puszczy wymaga wsparcia przy wykorzystaniu narzędzi pomocy społecznej i zdrowia	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża koncentruje się na ochronie jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW), zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument ma charakter przyrodniczy i strategiczny, a jego głównym celem jest zapewnienie trwałości procesów ekologicznych oraz zachowanie integralności Obiektu. Wskazane kwestie społeczne, choć istotne dla zrównoważonego rozwoju regionu, wykraczają poza bezpośredni zakres Planu i mogą być szczegółowo rozwijane w dokumentach komplementarnych, takich jak lokalne strategie rozwoju społecznego czy programy rewitalizacji. W Planie wskazano potencjalne źródła finansowania, obejmujące środki zarządców Obiektu — Białowieżskiego Parku Narodowego oraz PGL Lasy Państwowe — a także krajowe i europejskie fundusze pozostające w dyspozycji Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku. Przewidziano również utworzenie funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest, którego szacunkowe nakłady do roku 2035 wyniosą około 9,5 mln złotych. Dodatkowo zaplanowano inwestycję w rozwój infrastruktury edukacyjnej w postaci Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, której koszt oszacowano na około 4 mln zł. W Planie wskazano, że lista potencjalnych źródeł finansowania (tab. 8) ma charakter otwarty, co oznacza możliwość jej rozszerzenia w przyszłości, w zależności od dostępnych programów i konkursów. Wdrażanie Planu będzie wymagało bieżącej weryfikacji dostępnych instrumentów finansowych, zarówno ekologicznych, jak i społecznych, w celu zapewnienia kompleksowego wsparcia dla regionu. Zgłoszone uwagi dotyczące kosztów społecznych wynikających z ograniczeń gospodarki leśnej oraz starzejącej się struktury demograficznej regionu są istotne i powinny być uwzględniane w ramach polityk społecznych i regionalnych, prowadzonych przez właściwe instytucje. Plan zarządzania może stanowić punkt odniesienia dla projektów integrujących cele środowiskowe z działaniami społecznymi, jednak ich realizacja wymaga współpracy międzysektorowej oraz wykorzystania odpowiednich narzędzi polityki publicznej.
1842	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie łąki	6.3 Instrumenty finansowe	131	Brak wskazania konkretnych kwot z poszczególnych źródeł finansowania oraz brak przypisania odpowiedzialności instytucjonalnej i harmonogramu wdrażania poszczególnych instrumentów zarządzania.	Dokument zawiera ogólne zapisy dotyczące narzędzi zarządzania, ale nie precyzuje: jaka instytucja odpowiada za realizację poszczególnych działań, z jakiego źródła (np. fundusze unijne, budżet państwa, budżet gminny) będą one finansowane, w jakim czasie i w jakich etapach będą wdrażane.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża zawiera zestaw działań, dla których wskazano podmioty odpowiedzialne za realizację, orientacyjne terminy wdrażania oraz potencjalne źródła finansowania. Informacje te zostały przedstawione w układzie tabelarycznym, co umożliwia identyfikację instytucji wiodących dla poszczególnych działań oraz określenie ram czasowych ich realizacji. Zgłoszony postulat dotyczący braku wskazania konkretnych kwot z poszczególnych źródeł finansowania oraz szczegółowego harmonogramu wdrażania instrumentów zarządzania odnosi się do poziomu szczegółowości, który wykracza poza zakres dokumentu ramowego. Plan zarządzania, jako dokument strategiczny, nie jest instrumentem finansowym jego celem jest wyznaczenie kierunków działań i wskazanie mechanizmów ich realizacji. Szczegółowe budżety, harmonogramy oraz przypisanie środków finansowych do konkretnych działań będą opracowywane na etapie przygotowywania projektów wykonawczych i wdrożeniowych, zgodnie z zasadami planowania inwestycyjnego i projektowego.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1843	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie Łąki	7.2 Nadzór nad wdrażaniem Planu	140	Brak ram czasowych w harmonogramie Harmonogram nie zawiera szczegółowych ram czasowych dla realizacji poszczególnych celów i działań	Przedstawiony harmonogram ma charakter ogólny i nie pozwala na realną ocenę wykonalności planu. Brak określenia terminów rozpoczęcia i zakończenia działań oraz brak wskazania etapów pośrednich powoduje ryzyko opóźnień i utrudnia monitorowanie postępów. W dokumentach tej rangi powinien znaleźć się precyzyjny harmonogram obejmujący: - daty rozpoczęcia i zakończenia poszczególnych działań, - kamienie milowe (etapy pośrednie), - powiązanie z przypisaniem odpowiedzialności instytucjonalnej. Doprecyzowanie harmonogramu zwiększy transparentność i umożliwi lepszą kontrolę realizacji projektu. Podstawa prawna konieczności wstawiania ram czasowych , etapów Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. 2006 nr 227 poz. 1658, z późn. zm.) Art. 15 ust. 1 pkt 5: strategię rozwoju powinny określać „czas realizacji celów i działań oraz sposób monitorowania i oceny”. Oznacza to obowiązek prezentowania ram czasowych i etapów wdrażania. 2. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2001 nr 62 poz. 627, z późn. zm.) Art. 14 ust. 1: programy ochrony środowiska muszą zawierać cele ekologiczne, zadania oraz harmonogram ich realizacji. W przypadku Puszczy Białowieskiej, jako obiektu światowego dziedzictwa, dokumenty strategiczne podlegają tym wymogom. 3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717, z późn. zm.) Art. 10 ust. 2 pkt 9: w studiach i planach zagospodarowania określa się etapy realizacji polityki przestrzennej. UNESCO – Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (2021, §108–111) Plany zarządzania obiektami światowego dziedzictwa powinny zawierać timeframes, action plans and monitoring indicators. Komisja Europejska – wytyczne dotyczące programów operacyjnych UE Każdy program finansowany ze środków UE	Wyjaśniono	Zgłoszony postulat dotyczący braku szczegółowych ram czasowych, kamieni milowych oraz przypisania instytucjonalnej odpowiedzialności dla każdego działania nie uwzględnia faktu, że Plan zarządzania nie jest dokumentem inwestycyjnym ani programem operacyjnym, lecz dokumentem ramowym, który wymaga uszczegółowienia w kolejnych etapach wdrażania. Szczegółowe harmonogramy, budżety oraz przypisanie konkretnych źródeł finansowania będą opracowywane w ramach projektów wykonawczych i wdrożeniowych, zgodnie z zasadami planowania strategicznego. W Planie wskazano, że pierwszy rok po jego przyjęciu zostanie poświęcony na stworzenie struktury organizacyjnej oraz zasad zbierania danych (np. działanie 1.3.1). Pierwszy raport ewaluacyjny ma powstać po trzech latach, a kolejne raporty będą opracowywane co trzy lata, zgodnie z systemem monitorowania i ewaluacji opisanym w rozdziale 6.1. Wskaźniki ewaluacyjne przypisano do celów zarządzania i konkretnych działań (tab. 11), z rozróżnieniem działań jednorazowych i ciągłych. Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa krajowego (m.in. ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, ustawą Prawo ochrony środowiska oraz ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym), dokumenty strategiczne powinny zawierać ramy czasowe realizacji celów. Plan zarządzania spełnia te wymogi w zakresie, który jest właściwy dla jego charakteru — jako dokumentu ramowego, który nie zastępuje programów operacyjnych, lecz stanowi ich punkt odniesienia. Wskazane w Planie terminy realizacji, podmioty odpowiedzialne oraz system ewaluacji umożliwiają monitorowanie postępów i dostosowywanie działań w odpowiedzi na zmieniające się warunki.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					musi zawierać harmonogram realizacji i ramy czasowe (związane z tzw. „kamieniami milowymi”). Podsumowanie: Zarówno prawo krajowe, jak i standardy UNESCO oraz UE wymagają, aby dokumenty strategiczne i programowe zawierały ramy czasowe realizacji poszczególnych celów. Brak takich zapisów oznacza niezgodność z ustawą o polityce rozwoju oraz z wytycznymi UNESCO		
1844	Marek Sulikowski Siedlisko Dzikie łąki	Rozdział 7 – Monitoring	139-146	Monitoring dotyczy głównie stanu przyrody i realizacji celów ochronnych. Uwaga: należy wprowadzić wskaźniki społeczne – np. liczba miejsc pracy w sektorze turystyki i usług, dostępność usług społecznych, wskaźnik migracji mieszkańców.	Zgodnie z ideą zarządzania adaptacyjnego (rozdz. 1.2, s. 13–14), monitoring ma obejmować wszystkie istotne czynniki dla wartości obiektu – a społeczność lokalna jest kluczowym elementem tej integralności.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska koncentruje się na ochronie jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW), zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument ten ma charakter przyrodniczy i nie stanowi programu społecznego, co oznacza, że jego głównym celem jest zachowanie integralności procesów ekologicznych, a nie bezpośrednie kształtowanie polityki społecznej czy rynku pracy. Zgłoszony postulat dotyczący wprowadzenia wskaźników społecznych, takich jak liczba miejsc pracy w sektorze turystyki, dostępność usług społecznych czy wskaźnik migracji, odnosi się do aspektów rozwoju społecznego, które mogą być uwzględniane w dokumentach komplementarnych, takich jak lokalne strategie rozwoju, programy rewitalizacji czy plany operacyjne gmin. W odpowiedzi na zidentyfikowaną barierę, jaką jest brak spójnego programu monitorowania (rozdz. 3.2), Plan przewiduje wdrożenie działania 1.3.1, którego celem jest opracowanie i realizacja programu monitoringu dla Obiektu „Białowieża Forest”. Program ten ma uwzględniać m.in. zmiany klimatu, presję turystyczną, migrację gatunkową oraz fragmentację siedlisk. Monitoring presji turystycznej obejmuje m.in. szacowanie liczby odwiedzających oraz identyfikację obszarów o zwiększonym natężeniu ruchu, co może pośrednio wskazywać na wpływ turystyki na lokalną gospodarkę.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1845	Osoba prywatna	Rozdział: V. Instrumenty zarządzania / interesariusze	17	- Brak mieszkańców jako interesariuszy - W dokumencie zastosowano niejasne pojęcie „interesariusze uśpieni” oraz wskazano szczegółowo wybrane instytucje i stowarzyszenia.	Mieszkańcy są najbliższymi obiektu światowego dziedzictwa i to oni ponoszą codzienne konsekwencje ograniczeń, regulacji oraz polityk związanych z ochroną Puszczy Białowieskiej. Brak ich uwzględnienia wprost w katalogu interesariuszy marginalizuje głos społeczności lokalnych, a także osłabia społeczną legitymizację całego dokumentu. Ich formalne włączenie zwiększyłoby poczucie współodpowiedzialności oraz akceptację dla podejmowanych działań ochronnych. Ważny dokument o randze krajowej, dotyczący zarządzania obiektem światowego dziedzictwa UNESCO, powinien operować jasną, neutralną i precyzyjną terminologią. Pojęcie „uśpieni interesariusze” jest nieczytelne i nie posiada umocowania w standardach planowania strategicznego. Ponadto selektywne wskazanie poszczególnych stowarzyszeń i instytucji może być odebrane jako przejaw braku bezstronności. Zamiast tego należy przyjąć ogólne kategorie interesariuszy (np. samorządy lokalne, organizacje pozarządowe, instytucje naukowe, społeczności lokalne), co zapewni przejrzystość i równość w traktowaniu wszystkich	Wyjaśniono	Zawarta w projekcie Planu Zarządzania Tabela 1. Mapa Interesariuszy Planu nie powinna być postrzegana w oderwaniu od całości treści podrozdziału 4.3 Interesariusze ponieważ stanowi jedynie jego część. Tekst tego podrozdziału zawiera m.in. poniższe stwierdzenia, których celem było wskazanie, że mieszkańcy gmin Puszczy Białowieskiej będą aktywnie angażowani w realizację Planu, podobnie jak byli włączeni w kształtowanie projektu Planu (patrz: załącznik nr 3 do projektu Planu – Wykaz warsztatów). Należy pamiętać, iż Plan zarządzania jest dokumentem otwartym, pełniącym rolę narzędzia do zarządzania Obiektem. Jego realizacja oprócz dokumentów wskazanych w rozdziale 6.2 odbywa się na poziomie lokalnym przez Zarządców Obiektu tj. Dyrektora Białowieskiego Parku Narodowego oraz Nadleśniczych Nadleśnictw Hajnówka, Białowieża i Browsk, jak i przy aktywnym zaangażowaniu społeczności, zwłaszcza mieszkańców gmin Puszczy Białowieskiej.” Pojęcie „interesariuszy uśpionych” oznacza grupy, które nie są zainteresowane danym procesem, dopóki nie dotknie on kluczowych dla nich kwestii (por. Nowakowska, Aleksandra; Legutko-Kobus, Paulina; Walczak, Bartosz M. Od rehabilitacji do włączenia społecznego - współczesne ujęcie procesów rewitalizacji, Polska Akademia Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa. 2019, s. 36). Istotnie nie ma on umocowania w ustawodawstwie dot. planowania strategicznego, ale nie ma on charakteru oceniającego. Struktura zarządzania Obiektem została opisana w rozdziale 6.1 oraz zilustrowana na rys. 9. Przewidziano powołanie Rady Naukowo-Społecznej, w skład której będą wychodzili m.in. przedstawiciele społeczności lokalnej. Za ich pośrednictwem o podejmowanych działaniach powinna być informowana również społeczność lokalna. W rozdziale 7.2. opisano sposób nadzoru nad wdrażaniem Planu. Wskazano, iż pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania i realizacji założeń Planu powinien powstać po 3 latach od jego przyjęcia. W kolejnych latach raporty powinny być opracowywane co 3 lata. Pełnomocnik będzie je przedkładał Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii raporty będą upowszechniane. Istotnym elementem będzie zapewnienie jak najszerzego upowszechniania wyników ewaluacji oraz umożliwienie dyskusji z różnymi grupami interesariuszy na temat ewentualnych zmian w Planie wynikających z monitoringu, ewaluacji czy innych okoliczności.
1846	Osoba prywatna	2.1. 6 Społeczność lokalna	30	Należy uzupełnić charakterystykę społeczności lokalnej o szczegółową analizę trendu starzenia się ludności oraz wynikające z tego potrzeby usług zdrowotnych i opiekuńczych, jak także o problem rosnącego bezrobocia w wyniku likwidacji zakładów wycinki i obroki drzewnej	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniża skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	Wyjaśniono	Zagadnienia starzenia się ludności oraz dostępu do usług zdrowotnych i opiekuńczych, a także rynku pracy, wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem z dziedziny demografii czy polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1847	Osoba prywatna	Aktywność gospodarcza i Programowanie rozwoju	32-34	Zatrudnienie po ograniczeniu wycinki. Część mieszkańców utraciła lub obawia się utraty pracy w sektorze leśnym. Powinno być: zaprogramowane wsparcie dla mieszkańców w postaci szkoleń, dotacji i mikro kredytów na działalność w ekoturystyce, rzemiośle i usługach okołoturystycznych.	Brak alternatywnych miejsc pracy może prowadzić do wyludnienia gminy; dywersyfikacja źródeł dochodu i zwiększy akceptację dla działań ochronnych. Propozycja rozdziału: Przeciwdziałanie bezrobociu w związku z ograniczeniem wycinki 1. Wprowadzenie Wprowadzenie ograniczeń w gospodarce leśnej na terenie Puszczy Białowieskiej, wynikających z wymogów ochrony dziedzictwa UNESCO, spowodowało zmniejszenie zatrudnienia w sektorze drzewnym i usługach związanych z pozyskaniem drewna. Problem ten szczególnie dotyczy mieszkańców gmin puszczańskich, w których tradycyjnie praca w lesie stanowiła główne źródło utrzymania. Konieczne jest więc podjęcie działań kompensujących, które pozwolą przekierować lokalny potencjał gospodarczy w stronę nowych form aktywności zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju. 2. Diagnoza problemu • Redukcja miejsc pracy w zakładach usług leśnych, tartakach i transporcie drewna. • Ryzyko wzrostu bezrobocia długotrwałego i migracji młodych mieszkańców poza region. • Konieczność znalezienia alternatywnych źródeł dochodu, które są spójne z ochroną przyrody. 3. Kierunki działań na rzecz przeciwdziałania bezrobociu a) Rozwój turystyki przyrodniczej i kulturowej • Szkolenia i wsparcie dla byłych pracowników sektora leśnego w zakresie przewodnictwa, obsługi ruchu turystycznego i usług gastronomiczno-noclegowych. • Rozwój lokalnych szlaków turystycznych i infrastruktury rowerowej. • Tworzenie marek lokalnych produktów (żywność tradycyjna, rękodzieło, wyroby regionalne). b) Nowe miejsca pracy w ochronie przyrody i edukacji ekologicznej • Zatrudnianie mieszkańców w programach monitoringu i renaturyzacji ekosystemów. • Programy prac interwencyjnych związanych z utrzymaniem infrastruktury turystycznej i edukacyjnej. • Rozwój sektora edukacji przyrodniczej – np. jako instruktorzy w centrach	Wyjaśniono	Zagadnienia rynku pracy wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla. Plan nie ingeruje w struktury zatrudnienia w Lasach Państwowych, jednak przewiduje realizację wielu działań z zakresu monitoringu, utrzymania, edukacji i promocji Obiektu przez leśników, co wskazuje na ich dalsze zaangażowanie zawodowe. Szczegółowe rozwiązania wspierające lokalne społeczności powinny być opracowywane w dokumentach sektorowych i wdrażane przez właściwe instytucje publiczne.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					edukacyjnych, przewodnicy dla grup szkolnych. c) Dywersyfikacja gospodarki lokalnej • Wsparcie dla przedsiębiorczości w obszarach: zielona energia, agroturystyka, usługi opiekuńcze i społeczne. • Rozwój rolnictwa ekologicznego i krótkich łańcuchów dostaw (lokalne targi, sprzedaż bezpośrednia). • Programy dotacyjne i mikro kredyty dla małych firm i start-upów związanych z regionem. 4. Współpraca i finansowanie • Koordynacja działań przez samorządy gminne, we współpracy z powiatem hajnowskim oraz organizacjami pozarządowymi. • Wykorzystanie funduszy UE (np. Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, EFS+, LIFE, Interreg) oraz środków krajowych (NFOŚiGW, programy rynku pracy). • Powołanie lokalnego partnerstwa na rzecz zatrudnienia, obejmującego administrację, przedsiębiorców i organizacje społeczne. 5. Rekomendacje i cele szczegółowe 1. Ograniczenie wzrostu bezrobocia poprzez stworzenie alternatywnych miejsc pracy zgodnych z ochroną dziedzictwa. 2. Wsparcie mieszkańców w procesie przekwalifikowania (szkolenia, doradztwo zawodowe). 3. Zwiększenie atrakcyjności gospodarczej regionu dzięki rozwojowi turystyki, przedsiębiorczości lokalnej i rolnictwa ekologicznego. 4. Zabezpieczenie finansowania działań aktywizujących z funduszy unijnych i krajowych.		
1848	Osoba prywatna	Ingerencja i zakłócenia powodowane obecnością człowieka i Kryzys migracyjny	53	• Wprowadzenie jednolitych i jasnych procedur usuwania odpadów we wszystkich strefach — w szczególności tam, gdzie występują migracyjne trasy i prowadzone są działania wojskowe i straży granicznej, a także roboty leśne i drogowe. • Powstanie funduszu dedykowanego sprzątnięciu • obozowisk oraz innych źródeł śmieci (częściowo na bazie subwencji ekologicznej, obecnej w regionie. • Wprowadzenie systemu kar i mandatów dla odpowiedzialnych podmiotów (wojsko, służby terenowe, osoby prywatne). • Wdrożenie monitoringu i regularne raportowanie działań porządkowych.	W Planie nie ma szczegółowego opisu problemu odpadów pozostawianych przez różne grupy (wojsko, służby drogowe, migrantów), mimo że temat uciążliwości śmieci został tylko częściowo poruszony (np. żywność przy zaporze). Brakuje informacji o odpadach takich jak drut żyłkowy, materiały budowlane, plastikowe śmieci, gumowe obuwie, sprzęt elektroniczny i leki pozostawione przez migrantów, które zagrażają ekosystemowi i bezpieczeństwu.	Wyjaśniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego i nie zawiera szczegółowych procedur dotyczących gospodarki odpadami. Kwestie związane z usuwaniem śmieci, w tym odpadów pozostawianych przez służby, migrantów czy w trakcie prac terenowych, powinny być uregulowane w dokumentach wykonawczych oraz przez właściwe instytucje odpowiedzialne za utrzymanie porządku i bezpieczeństwa. Jednocześnie Plan wskazuje na potrzebę monitorowania wpływu infrastruktury granicznej na Obiekt, co obejmuje również kwestie związane z zanieczyszczeniem środowiska. Szczegółowe rozwiązania, takie jak fundusze porządkowe, systemy kar czy raportowanie działań, wymagają odrębnych regulacji i współpracy międzyinstytucjonalnej, w tym z samorządami, służbami mundurowymi i zarządcami terenu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1849	Osoba prywatna	Nieuprawnione korzystanie z zasobów (woda)	53	Odzyskanie naturalnego przebiegu cieków, jak Policzna, poprzez przywrócenie dawnych meandrów. Dokumentowanie i realizacja eksperckiego planu renaturyzacji — krok po kroku. Zakaz odmulania, prostowania kanałów oraz rozbierania tam zastoin bobrowych.	Plan przewiduje działania związane z gospodarką wodną i zbiornikami retencyjnymi, ale nie zawiera strategicznej analizy renaturyzacyjnej ekosystemów wodnych strefy buforowej. Naturalne korytarze wodne i ich rewitalizacja mogłyby pozytywnie wpłynąć na cały ekologiczny system Puszczy.	Wyjaśniono	Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie zawiera szczegółowej analizy renaturyzacyjnej ekosystemów wodnych ani konkretnych scenariuszy przywracania dawnych meandrów cieków wodnych. Działania takie, choć istotne z punktu widzenia ochrony przyrody, powinny być opracowywane w dokumentach wykonawczych i projektach specjalistycznych, z udziałem ekspertów hydrologii, ekologii i gospodarki wodnej. Jednocześnie Plan przewiduje kierunki działań związane z gospodarką wodną, w tym retencją i ochroną zasobów wodnych, które mogą stanowić podstawę do dalszych prac renaturyzacyjnych. Szczegółowe rozwiązania, takie jak zakaz odmulania czy ochrona tam bobrowych, wymagają odrębnych regulacji i decyzji administracyjnych, zgodnych z obowiązującym prawem ochrony środowiska.
1850	Osoba prywatna	Rozwój zabudowy w strefie buforowej	53	Proponujemy całkowity zakaz inwestycji uciążliwych na terenie buforowej takich jak fermy trzody chlewnej, drobiowe, lakiernie i wszystkie inne, które zmieniają krajobraz, produkują szkodliwe odpady, hałas, odór. Proponujemy także nadzór Białowieża Forest nad inwestycjami typu farmy fotowoltaiczne oraz decyzjami RDOŚ Białystok, którego decyzje są co najmniej kontrowersyjne.	Przykładem dziwnych decyzji była próba postawienia farmy fotowoltaicznej między Długim Brodem a Witowem na terenie obszaru chronionego krajobrazu. Inwestorem była fima spoza regionu, działkę udostępniała właścicielka, która mieszka w innej miejscowości. Pomimo protestów wójta i większości mieszkańców (w tym 4 biologów, którzy mieszkają we wsi), przesłania dowodów w postaci zdjęć z przebywania na tym terenie rzadkich gatunków zwierząt, RDOŚ był skłonny przychylić się do wniosku inwestora, który twierdził, że na terenie znajdują się tylko pospolite gatunki roślin i zwierząt, a postawienie paneli przyczyni się do zwiększenia bioróżnorodności, bo pod panelami ptaki będą mogły wic gniazda, a owce jeść trawę! Dzięki determinacji mieszkańców udało się na tyle przeciągnąć sprawę, aż inwestor sam zrezygnował. Warto jednak zapobiegać podobnym przypadkom w przyszłości.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga nie odnosi się do zakresu merytorycznego Planu zarządzania, który nie jest dokumentem planowania przestrzennego ani instrumentem kontroli inwestycji. Kwestie dotyczące lokalizacji inwestycji w strefie buforowej, w tym przedsięwzięć uciążliwych, podlegają kompetencjom samorządów oraz zapisom miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Plan zarządzania nie posiada uprawnień do nakładania zakazów inwestycyjnych ani nadzoru nad decyzjami administracyjnymi wydawanymi przez RDOŚ czy inne organy. Jego funkcją jest wskazanie kierunków działań służących ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu, a szczegółowe regulacje powinny być wdrażane w ramach obowiązujących procedur prawnych i planistycznych.
1851	Osoba prywatna	Zagrożenia i bariery Rozprzestrzenianie się gatunków Obcych.	54	Wsparcie (także finansowe i edukacyjne) dla gmin i mieszkańców strefy buforowej np. w kwestii koszenia i spalania nasion rozprzestrzeniających się gatunków inwazyjnych takich jak nawłóć Solidago spp.	Nawłóć powoduje zmianę naturalnego krajobrazu łąk i ogródków przydomowych w strefie buforowych. Zmniejsza bioróżnorodność, zmienia skład gleby, zabiera teren dla innych gatunków, w tym roślin zapewniających produkcje pyłku i nektaru dla dzikich pszczoł i trzmieli.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania koncentruje się na Obiekcie Światowego Dziedzictwa, tj. obszarze wskazanym we wniosku renominacyjnym z 2014 roku. Strefa buforowa znajduje się poza zakresem bezpośredniego oddziaływania Planu, dlatego kwestie wsparcia finansowego i edukacyjnego dla mieszkańców tej strefy, w tym dotyczące zwalczania gatunków inwazyjnych jak nawłóć (Solidago spp.), nie zostały w nim szczegółowo ujęte. Działania związane z kontrolą gatunków inwazyjnych oraz wsparciem lokalnych społeczności powinny być realizowane w ramach programów środowiskowych i rozwojowych prowadzonych przez samorządy, RDOŚ oraz inne instytucje publiczne, z wykorzystaniem dostępnych funduszy krajowych i unijnych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1852	Osoba prywatna	Rozdział 4 – Strategia zarządzania	60-64	Wizja i cele mówią o „rozwoju zrównoważonym gmin Puszczy” oraz „wzmacnianiu tożsamości lokalnych wspólnot”. Uwaga: należy dopisać jako cel szczegółowy: zapewnienie stabilnych warunków życia mieszkańców, w tym rozwój usług społecznych i przeciwdziałanie bezrobociu.	cele strategiczne (pkt 4.3, s. 62) odwołują się do lokalnego rozwoju, ale nie zawierają działań wprost społecznych (opieka, rynek pracy). Dodanie tego celu uzupełni brakujący komponent społeczny.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga odnosi się do kwestii społecznych, które wykraczają poza zakres merytoryczny Planu zarządzania. Dokument ten dotyczy zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO i koncentruje się na zachowaniu jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW). Kwestie związane z opieką społeczną, rynkiem pracy czy usługami publicznymi nie należą do jego kompetencji. Plan ma charakter ramowy — wskazuje ogólne kierunki działań, które powinny być uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla oraz realizowane przez właściwe instytucje publiczne i samorządy.
1853	Osoba prywatna	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniza skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	62-63	W celach należy doprecyzować, że zrównoważony rozwój obejmuje zapewnienie dostępności do usług zdrowotnych i opiekuńczych dla seniorów. w niewielkim stopniu odnosi się do potrzeb starzejącego się społeczeństwa w gminach graniczących z Puszczą Białowieską. Brak zapisów o dostępności usług publicznych i społecznych dostosowanych do seniorów. Powinno być: Wprowadzenie kompleksowego programu wsparcia dla seniorów i osób z ograniczoną mobilnością, obejmującego: 1.Mobilne punkty medyczne i rehabilitacyjne. 2.Transport publiczny dostosowany do osób starszych. 3.Rozbudowę sieci usług opiekuńczych i środowiskowych. 4.Miejsca spotkań integracyjnych i aktywizujących. 5.Programy wolontariatu międzypokoleniowego	Brak odniesienia do podstawowych usług społecznych prowadzi do ograniczenia jakości życia mieszkańców, co może pogłębiać depopulację i sprzeciw wobec ograniczeń związanych z ochroną przyrody. Na terenie regionu ma miejsce wysoki odsetek seniorów, którzy często mają ograniczony dostęp do opieki zdrowotnej, transportu i życia społecznego. Wprowadzenie rozwiązań dostosowanych do ich potrzeb zwiększy jakość życia, ograniczy wykluczenie społeczne i wzmocni lokalne więzi społeczne. Takie działania wpisują się w założenia polityki senioralnej państwa oraz w ideę zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich takich jak obszar Puszczy Białowieskiej. Ponadto zapewnienie wysokiej jakości usług społecznych sprzyja utrzymaniu lokalnej społeczności na obszarze chronionym, co przeciwdziała depopulacji i wzmacnia opiekę nad dziedzictwem kulturowym. Propozycja nowego rozdziału: Usługi społeczne na rzecz mieszkańców obszaru Puszczy Białowieskiej 1. Wprowadzenie Zarządzanie Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska powinno obejmować nie tylko ochronę przyrody i rozwój turystyki, lecz także troskę o jakość życia społeczności lokalnej. Szczególnie istotne są działania w zakresie usług społecznych, które odpowiadają na wyzwania demograficzne regionu (starzenie się społeczeństwa, odpływ młodych mieszkańców, depopulacja). 2. Domy pomocy społecznej i placówki opiekuńcze Rozwój i modernizacja istniejących placówek opiekuńczych (w tym domów pomocy społecznej) w gminach Puszczy Białowieskiej. Zapewnienie standardów jakości zgodnych z krajowymi i unijnymi wytycznymi w zakresie opieki długoterminowej.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga dotyczy obszaru usług społecznych, który wykracza poza zakres merytoryczny Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO. Plan koncentruje się na ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości Puszczy Białowieskiej i nie pełni funkcji dokumentu polityki społecznej. Zagadnienia takie jak opieka zdrowotna, wsparcie dla seniorów czy rozwój usług społecznych powinny być uwzględniane w lokalnych strategiach rozwoju gmin oraz dokumentach sektorowych, opracowywanych przez właściwe instytucje publiczne i samorządy. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie zawiera szczegółowych zapisów w tym zakresie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Współpraca z samorządami oraz organizacjami pozarządowymi w celu finansowania i utrzymania placówek. 3. Usługi opiekuńcze w środowisku lokalnym Rozwój mobilnych usług opiekuńczych, umożliwiających wsparcie osób niesamodzielnych w miejscu zamieszkania. Tworzenie sieci wolontariatu sąsiedzkiego i wsparcia międzypokoleniowego. Programy szkoleniowe dla opiekunów i rodzin sprawujących opiekę nad seniorami. 4. Integracja społeczna i aktywizacja mieszkańców Tworzenie centrów aktywności lokalnej, które łączą funkcje edukacyjne, kulturalne i społeczne. Wsparcie dla kół gospodyń wiejskich, stowarzyszeń seniorów i klubów młodzieżowych jako przestrzeni integracji i wymiany międzypokoleniowej. Organizowanie wydarzeń i programów, które wzmacniają więzi społeczne i poczucie tożsamości regionalnej. 5. Powiązanie z ochroną dziedzictwa Zapewnienie usług społecznych wspiera trwałość lokalnych społeczności, co jest kluczowe dla: zachowania dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu, utrzymania opieki nad krajobrazem kulturowym, przeciwdziałania depopulacji, która osłabia zdolność społeczności do uczestniczenia w procesach ochrony przyrody. 6. Rekomendacje i kierunki działań Uwzględnienie usług społecznych w lokalnych strategiach rozwoju gmin Puszczy Białowieskiej. Zabezpieczenie finansowania usług społecznych ze źródeł krajowych i unijnych. Powołanie zespołu roboczego ds. usług społecznych w ramach Rady Naukowo-Społecznej Obiektu. Rozwój partnerstw publiczno-społecznych w zakresie usług opiekuńczych.		
1854	Osoba prywatna	Rozdział 5 – Kierunki i działania	65-115	Znajdują się tam działania partycypacyjne i rekomendacje eksperckie. Uwaga: warto dopisać zadania w zakresie aktywizacji zawodowej i rozwoju usług społecznych (np. szkolenia, wsparcie NGO, rozwój lokalnych przedsiębiorstw społecznych).	Skoro dokument zakłada wprost tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonego gmin (cel 5, s. 9 streszczenia), to działania społeczne i rynku pracy są jego integralnym elementem.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1855	Osoba prywatna	3.3.2 Promowanie zachowywania i tworzenia mozaikowatych struktur przyrodniczych sprzyjających migracji gatunków w strefie buforowej i szerszym otoczeniu Obiektu	84	● Dodanie do listy gatunków inwazyjnych czeremchy amerykańskiej; ● Dodanie punktu o likwidacji rowów melioracyjnych umożliwiających odpływ wód opadowych	Związane jest to z niekontrolowaną i postępującą ekspansją tego gatunku w strefie buforowej, szczególnie na terenach pozębowych. Obecność rowów melioracyjnych jest jednym z antropogenicznych czynników	Nie uwzględniono	Gatunek ten figuruje już na oficjalnej liście inwazyjnych gatunków obcych (IGO) prowadzonej przez Generalną Dyрекję Ochrony Środowiska, jako średnio inwazyjny i szeroko rozprzestrzeniony na terenie Polski. Jego ekspansja, szczególnie na nieużytkach i terenach pozębowych, zakłóca naturalne procesy sukcesji, ogranicza odnawianie się rodzimych gatunków drzew oraz wpływa negatywnie na strukturę i funkcjonowanie ekosystemów leśnych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					podtrzymujących niski poziom wód gruntowych. Doprowadziły do zmian w pejzażu przyrodniczym rugując ptaki żerujące nad wodą i płazy. Dla przykładu Francja nie prowadzi melioracji od lat 70. XX wieku.		W projekcie Planu i załącznikach do niego nie funkcjonuje żadna dodatkowa lista IGO stworzona specjalnie na potrzeby Planu - jego zapisy opierają się na liście IGO opracowanej przez GDOŚ, nie ma więc potrzeby modyfikacji Planu. W dokumencie zwrócono uwagę na potrzebę poprawy warunków hydrologicznych Puszczy. Umożliwiono podejmowanie działań mających na celu ograniczenie spływu powierzchniowego przy wykorzystaniu naturalnego, lokalnego materiału. Ponadto zaproponowano realizację działania 2.3.1. Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej, w ramach którego przewidziano m.in. opracowanie planu działań w zakresie ochrony zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1856	Osoba prywatna	4.2. Tworzenie zachęt finansowych w zakresie współdziałania na rzecz Obiektu Białowieża Forest	87	Brak właściwego finansowania zarządzania Obiektem, blokujący rozwój instytucjonalizacji, skoordynowanie działań ochronnych i innej działalności na obszarze Obiektu / Brak funduszy na spójną interpretację i promocję Obiektu oraz edukację o potrzebach zachowania jego wyjątkowej uniwersalnej wartości / Brak funduszu, który służyłby społeczności lokalnej i wspierał współdziałanie interesariuszy na rzecz zachowania Obiektu – takie bariery finansowe w zarządzaniu Białowieża Forest wymieniono w dokumencie UWAGA: W obecnym dokumencie brak informacji w jakim zakresie zachęty finansowe będą wspierać przedsiębiorców inwestujących i rozwijających lokalną agroturystykę, zajmujących się wyrobem lokalnych produktów spożywczych, rękodzieła oraz lokalnie działających przewodników turystycznych po puszczy i obszarze buforowym Projekt zawiera ogólne informacje na temat rozwoju turystyki zrównoważonej na obszarze Obiektu i wsparcia produktów lokalnych ale jest to informacja na bardzo dużym poziomie ogólności, trudno obecnie przewidywać czy w jakikolwiek sposób przełoży się to na wsparcie mieszkańców a nie tylko rolników wymienionych gmin, tereny te zamieszkuje coraz większa grupa ludzi, którzy nie są rolnikami ale są mieszkańcami	Należy zawrzeć w planie bardziej szczegółowe kierunki rozwoju, aby mieszkańcy (nie tylko rolnicy) / samorządy / stowarzyszenia / fundacje / inicjatywy obywatelskie dowiedzieli się z dokumentu na jakie wsparcie / rodzaj wsparcia będą mogli liczyć w bliższej i dalszej przyszłości Dokument powinien odpowiedzieć na pytania istotne z punktu widzenia turystyki i tworzenia miejsc pracy związanych z jej rozwojem: ● Czy promowana będzie jedynie zasada ochrony istniejących zasobów czy także dalszego rozwoju Regionu ● Czy tworzenie Obiektu jednoznacznie będzie wspierać (również finansowo) działalność gospodarczą, promować turystykę w Regionie, wspierać inwestycje w tworzenie szlaków turystycznych i informacji turystycznej również w Strefie Buforowej Obecnie drobni przedsiębiorcy prowadzący agroturystykę nie są wystarczająco wspierani a ten plan nie daje jednoznacznych zachęt do działania lub tworzenia planów rozwoju, ● Czy dostęp do usług publicznych obejmuje również rozwój lokalnej turystyki – czy obejmuje rozwój turystyki rowerowej i samochodowej w zakresie stacji ładowania pojazdów elektrycznych, stacji drobnych napraw rowerów, możliwości poruszania się po obszarze chronionym za pomocą meksów i innych pojazdów elektrycznych, rozbudowanie sieci ścieżek rowerowych istotnych dla bezpieczeństwa lokalnej społeczności i rozwoju turystyki, wsparcie dla miejscowych przedsiębiorców w zakresie budowania oferty udostępniania pojazdów elektrycznych i punktów ładowania pojazdów	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga porusza istotne kwestie dotyczące finansowania zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest oraz wsparcia dla lokalnych społeczności, w szczególności w kontekście rozwoju turystyki zrównoważonej i lokalnej przedsiębiorczości. Choć Plan zarządzania ma charakter dokumentu ramowego i nie pełni funkcji programu operacyjnego, zawiera zapisy odnoszące się do tych zagadnień, jednak na poziomie ogólnym. W dokumencie wskazano potrzebę zapewnienia stabilnego finansowania działań związanych z ochroną i promocją Obiektu, w tym utworzenia funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest, który ma wspierać m.in. działania edukacyjne, promocyjne i koordynacyjne. Przewidziano również inwestycję w Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, które ma pełnić funkcję edukacyjną i informacyjną, a także wspierać lokalne inicjatywy. W zakresie turystyki zrównoważonej Plan odnosi się do wspierania produktów lokalnych, rozwoju infrastruktury turystycznej oraz promocji dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu. Jednak szczegółowe mechanizmy wsparcia dla przedsiębiorców, przewodników, agroturystyki czy rozwoju usług związanych z elektromobilnością (np. stacje ładowania, wypożyczalnie pojazdów elektrycznych, sieć ścieżek rowerowych) nie zostały w nim precyzyjnie określone. Zgodnie z założeniami Planu, konkretne formy wsparcia finansowego, technicznego i organizacyjnego powinny być rozwijane w dokumentach niższego szczebla oraz w ramach programów wdrażanych przez samorządy, instytucje publiczne i organizacje pozarządowe. Wskazane kierunki działań, takie jak rozwój turystyki przyjaznej środowisku, aktywizacja lokalnych społeczności czy promocja lokalnych produktów, stanowią podstawę do dalszego planowania i pozyskiwania środków z funduszy krajowych i unijnych (np. EFS+, Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, Interreg, LIFE). W związku z tym, choć Plan nie zawiera szczegółowych zapisów dotyczących wsparcia dla wszystkich grup mieszkańców, jego zapisy umożliwiają rozwój takich działań w ramach wdrażania Planu i współpracy międzyinstytucjonalnej. Wskazane postulaty mogą stanowić cenny wkład do dalszych etapów planowania operacyjnego i lokalnych strategii rozwoju.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Jest to szczególnie istotne jeśli ma być prowadzona turystyka zrównoważona: Rodzaj turystyki, mający na celu zminimalizowanie negatywnego wpływu ruchu turystycznego na środowisko naturalne i kulturę lokalną, pomagając jednocześnie w generowaniu możliwości zatrudnienia dla lokalnych mieszkańców. Jej celem jest dostarczenie pozytywnych doświadczeń i korzyści społecznościom lokalnym, firmom turystycznym oraz samym turystom Przy obecnie budowanych drogach nie powstaje sieć ścieżek rowerowych, co powinno być w obszarze Obiektu i Strefy Buforowej		
1857	Osoba prywatna	Cel 5. Tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej	90	Zrównoważony rozwój powinien gwarantować wsparcie samorządom / organizacjom pozarządowym i lokalnej społeczności, w tym pojedynczym mieszkańcom (nie tylko rolnikom) UWAGA: Plan zrównoważonego rozwoju przedstawiony w dokumencie nie daje gwarancji, że samorządy/ organizacje pozarządowe i lokalne społeczności będą zachęceni do partycypacji w planowaniu i wdrażaniu strategii,	Aby było to możliwe potrzebne są zapisy, na podstawie których będzie wiadomo w jaki sposób miejscowe społeczności będą planowo i długofalowo aktywizowane i szkolone w celu podejmowania działań w zakresie planowania, tworzenia programów i przedsięwzięć. Społeczności, które do tej pory nie były zachęcane i nie brały udziału w partycypacji nie będą tego robić w przyszłości jeśli systemowo nie będą zaplanowane faktyczne projekty aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości powyższych grup Należy te działania uwzględnić na etapie planowania i zaangażować do współpracy i współfinansowania m.in. MEN, MRPiPS	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga trafnie wskazuje na potrzebę systemowego i długofalowego wsparcia dla samorządów, organizacji pozarządowych oraz lokalnych społeczności — nie tylko rolników — w kontekście wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju na obszarze Puszczy Białowieskiej. Choć Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO nie pełni funkcji programu społeczno-gospodarczego, jego zapisy odnoszą się do wzmacniania lokalnych więzi społecznych i promowania dziedzictwa kulturowego, co stanowi punkt wyjścia do dalszych działań aktywizujących. Plan ma charakter ramowy i nie zawiera szczegółowych mechanizmów wsparcia finansowego czy edukacyjnego dla poszczególnych grup społecznych. Jednak w kierunku działań 6.1 przewidziano m.in. ochronę i promowanie dziedzictwa niematerialnego oraz materialnego, wspieranie lokalnych inicjatyw, edukację regionalną i rozwój kompetencji kulturowych. Te działania mogą stanowić podstawę do projektów aktywizujących, które powinny być rozwijane w dokumentach niższego szczebla oraz realizowane przez samorządy, organizacje społeczne i instytucje publiczne. Wdrożenie skutecznego systemu aktywizacji społecznej wymaga współpracy międzysektorowej, w tym z resortami edukacji (MEN), polityki społecznej (MRPiPS), rozwoju regionalnego oraz instytucjami finansującymi (np. NFOŚiGW, fundusze UE). Wskazane przez autora uwagi działania — takie jak szkolenia, programy rozwoju przedsiębiorczości, wsparcie dla inicjatyw obywatelskich — są zgodne z ideą zrównoważonego rozwoju i mogą być realizowane jako uzupełnienie Planu zarządzania, w ramach lokalnych strategii rozwoju i projektów partnerskich. Podsumowując, choć Plan nie zawiera szczegółowych zapisów w tym zakresie, jego struktura i cele umożliwiają rozwój takich działań w przyszłości, pod warunkiem ich odpowiedniego zaplanowania i finansowania przez właściwe instytucje.
1858	Osoba prywatna	5.2.2 Doradztwo w zakresie przygotowania projektów służących zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu gmin oraz ochronie środowiska	94	Poszerzenie katalogu beneficjentów o gminne instytucje edukacyjne	Jednym z elementów realizacji celu jest zapewnianie wsparcia eksperckiego w przygotowaniu wniosków o fundusze na projekty rozwojowe. Praktyka pokazuje, że szkoły i urzędy gminne nie zawsze współpracują ze sobą w obszarze	Uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą działania 5.2.2, zasadne było uwzględnienie postulatu poszerzenia katalogu beneficjentów o gminne instytucje edukacyjne. W związku z powyższym, zapis działania został uzupełniony o gminne instytucje edukacyjne jako podmioty współpracujące w zakresie doradztwa w przygotowaniu projektów służących

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					przygotowywania projektów i często działają niezależnie. Wydzielenie szkół podkreśli podmiotowość tych instytucji w procesie zdobywania środków na projekty rozwojowe i umożliwi niezależne korzystanie z doradztwa w tym zakresie.		zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu gmin oraz ochronie środowiska. Zmiana ta pozostaje zgodna z celami Planu, wzmacnia jego inkluzyjność oraz odpowiada na realne potrzeby lokalnych społeczności w obszarze edukacji i rozwoju.
1859	Osoba prywatna	5.3.1 Opracowanie zintegrowanej strategii rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej	95	Poszerzenie katalogu podmiotów współpracujących o gminne instytucje edukacyjne (szkoły) oraz Koła Gospodyń Wiejskich	Włączenie szkół i KGW wynika z unikalnej roli tych instytucji społecznych dla życia puszczańskich gmin. W przypadku szkół trzeba podkreślić, że nie wszystkie szkoły w regionie są i w przyszłości pozostaną jednostkami organizacyjnymi poszczególnych gmin. W obszarze edukacyjnym działają niezależnie od organu prowadzącego. Ponad to, specyfika zarządzania szkołami ich funkcje społeczne i podejmowana aktywność rzadko lub prawie nigdy nie wynika ze strategii rozwojowej gmin i także jest niezależna od organu prowadzącego. Upodmiotowienie szkół w Planie otworzy bezpośrednio możliwość partycypacji aktywnych środowisk w pracach nad strategią rozwoju gmin. Jest to ważne tym bardziej, że w zdepopulowanych gminach szkoły pozostają nierzadko podstawowym zasobem intelektualnym gminy. W przypadku Kół Gospodyń Wiejskich potrzeba włączenia wynika ze unikalnej specyfiki prawnej KGW, które często nie rejestrowane są w KRS, a są rejestrowane w ARiMR. KGW działają więc jak organizacje społeczne, ale na specyficznych warunkach prawnych. Ponad to wydzielenie KGW jako osobnego podmiotu współpracującego wynika z kluczowej roli KGW w życiu poszczególnych sołectw regionu. Są to bardzo często jedyne organizacje społeczne aktywne we wsiach i całych gminach. W naszym rozumieniu upodmiotowienie KGW w planie jest więc warunkiem sukcesu wypracowania strategii zrównoważonego rozwoju, bo są one fundamentem funkcjonowania społecznego lokalnych społeczności.	Uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą działania 5.3.1, zasadne było uwzględnienie postulatu poszerzenia katalogu podmiotów współpracujących o gminne instytucje edukacyjne oraz Koła Gospodyń Wiejskich. Oba typy instytucji odgrywają istotną rolę w życiu społecznym gmin Puszczy Białowieskiej, a ich aktywność często wykracza poza formalne struktury samorządowe. W związku z powyższym, zapis działania 5.3.1 został uzupełniony o gminne instytucje edukacyjne oraz Koła Gospodyń Wiejskich jako podmioty współpracujące przy realizacji strategii. Zmiana ta wzmacnia społeczny wymiar Planu oraz zwiększa jego adekwatność względem rzeczywistej struktury i dynamiki lokalnych społeczności.
1860	Osoba prywatna	5.3.2 Opracowanie ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki dla obszaru Puszczy Białowieskiej	96	UWAGA: W dokumencie należy jednoznacznie wskazać miejscowym społecznościom korzyści oraz zagrożenia dla zachowania unikalnej wartości Białowieża Forest płynące z wdrożenia Planu a także zapewnić o obowiązku współpracy między władzami samorządowymi i stowarzyszeniami, organizacjami i przedsiębiorstwami sektora turystyki w procesie wymiany informacji oraz opracowania i wdrażania dokumentu strategicznego	Opisywane działania mówią o współpracy ale nie nakładają na władze różnych szczebli obowiązku współpracy, obecnie brak tego obowiązku powoduje opieszałość lub nawet zaniechanie działań na rzecz Regionu przedstawicieli władz samorządowych Z planu powinien jednoznacznie wynikać obowiązek współpracy i wspierania lokalnych inicjatyw na rzecz Regionu, w przeciwnym razie, tak jak się to dzieje	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga podnosi ważny aspekt wdrażania Planu zarządzania, potrzebę jednoznacznego wskazania korzyści i potencjalnych zagrożeń wynikających z jego realizacji dla lokalnych społeczności, a także konieczność zapewnienia obowiązku współpracy między władzami samorządowymi, organizacjami społecznymi i sektorem turystycznym. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, wskazuje na znaczenie współpracy i komunikacji między interesariuszami, jednak nie nakłada formalnych obowiązków o charakterze administracyjnym. W jego zapisach podkreślono rolę partycypacji społecznej, w tym udziału samorządów, organizacji pozarządowych, lokalnych

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					obecnie, będzie to chwalebny zapisem kompletnie martwym zapisem		liderów i przedsiębiorców w procesie wdrażania Planu. Mechanizmy te mają na celu zwiększenie akceptacji społecznej dla działań ochronnych oraz wspólne wypracowywanie rozwiązań wspierających rozwój regionu. Zgodnie z definicją interesariusza przyjętą w Planie, każda osoba lub podmiot, który może wpływać na realizację Planu lub być przez niego dotknięty, powinien mieć możliwość uczestnictwa w procesie jego wdrażania. Wskazano również zasady prowadzenia konsultacji: powszechność, przejrzystość, koordynację i komunikację, co stanowi podstawę do budowania trwałych relacji między instytucjami a społecznościami lokalnymi. Wdrożenie obowiązku współpracy wymaga jednak zapisów w dokumentach wykonawczych, aktach prawa miejscowego lub porozumieniach międzyinstytucjonalnych. Plan zarządzania może stanowić punkt wyjścia do takich działań, ale ich formalizacja leży w gestii odpowiednich organów administracji publicznej i samorządowej.
1861	Osoba prywatna	5.4.1 Wsparcie działań na rzecz poprawy jakości środowiska w otoczeniu Puszczy Białowieskiej	97	UWAGA: Nie jest jasne czy podjęcie działań w zakresie rozszerzenia zakresu monitoringu jakości środowiska będzie przekładało się także na poprawę czystości w lasach Poza czystością w lasach należy włączyć do tych działań kwestie dotyczące zaśmiecania hałasem, szczególnie istotne dla planowanej strefy buforowej.	Te działania muszą być bezwzględnie zaplanowane na obszarze Obiektu i całej strefy Buforowej Obecnie lasy są zaśmiecanie na ogromną skalę przez ludność miejscową, wojsko, turystów System odpowiedzialności i kar nie działa, Regulacje muszą określać zakres monitorowania i penalizacji Do lasu wyrzucane są opony, śmiecie z remontów, pojedyncze butelki, puszki przez osoby spacerujące po lecie Działanie na rzecz czystości środowiska jest konieczne - jeśli chcemy tworzyć Obiekt Dziedzictwa Narodowego - jeśli chcemy zachęcić turystów do odwiedzania Regionu - jeśli chcemy zachęcić inwestorów do tworzenia bazy hotelowej i turystycznej W przypadku zaśmiecania hałasem, szczególnie w strefie buforowej związane jest to z dźwiękiem generowanym przez motory i quady rozjeżdżające leśne drogi, tryby i opuszczone żwirownie. Potrzebna jest konkretna regulacja ograniczająca możliwość rekreacyjnego korzystania z tych środków komunikacji w strefie buforowej. Jest to tym bardziej istotne, że z roku na rok wzrasta rekreacyjny ruch motorowy, często o chuligańskim nastawieniu, który przyczynia się do dewastacji dróg i lasów w planowanej strefie buforowej oraz płoszy zwierzyne.	Wyjaśniono	Zagadnienie rozszerzenia monitoringu jakości środowiska, ujęte w działaniu 5.4.1 Planu zarządzania, obejmuje kompleksowe podejście do ochrony środowiska w otoczeniu Puszczy Białowieskiej. Monitoring ten nie ogranicza się wyłącznie do parametrów fizykochemicznych, lecz stanowi element szerszego systemu identyfikacji i reagowania na zagrożenia środowiskowe, w tym również te związane z zaśmieceniem przestrzeni leśnej. Wskazane w Planie działania, takie jak identyfikacja potrzeb gmin, wdrażanie rozwiązań gospodarki odpadami oraz wspieranie infrastruktury ochrony środowiska, stanowią podstawę do projektowania i wdrażania mechanizmów przeciwdziałających zaśmieceniom, zarówno w Obiekcie, jak i w jego strefie buforowej. Plan zakłada współpracę z samorządami oraz wsparcie eksperckie w pozyskiwaniu funduszy, co umożliwi wdrażanie lokalnych regulacji i systemów kontroli, w tym również penalizacji nielegalnego wyrzucania odpadów. Kwestia zanieczyszczenia hałasem, szczególnie w kontekście rekreacyjnego ruchu pojazdów silnikowych w strefie buforowej, jest istotna z punktu widzenia ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych. Choć Plan zarządzania nie zawiera szczegółowych regulacji w tym zakresie, jego ramowy charakter zakłada, że konkretne ograniczenia i mechanizmy kontroli zostaną opracowane na poziomie dokumentów wykonawczych i lokalnych aktów prawa miejscowego. W tym kontekście możliwe jest wprowadzenie przepisów ograniczających dostęp pojazdów do wybranych obszarów, zgodnie z kompetencjami gmin oraz obowiązującymi przepisami prawa, w tym ustawą Prawo ochrony środowiska. Zgodnie z założeniami Planu, działania na rzecz poprawy jakości środowiska są niezbędne dla zachowania wyjątkowych wartości Obiektu Światowego Dziedzictwa, a także dla rozwoju zrównoważonej turystyki i infrastruktury okołoturystycznej. Wszelkie postulaty dotyczące uszczegółowienia zakresu monitoringu, penalizacji oraz regulacji ruchu pojazdów powinny być rozpatrywane na etapie wdrażania Planu przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego i instytucje zarządzające.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1862	Osoba prywatna	Działanie 5.4.2 Integracja społeczna i międzypokoleniowe usługi czasu wolnego	98	Wprowadzenie preferencyjnego sposobu finansowania szkolnictwa w gminach regionu Puszczy Białowieskiej w formie „Przyrodniczej subwencji edukacyjnej”, która byłaby dodatkową i bezpośrednią subwencją oświatową dla gminnych organów prowadzących. Ta subwencja nie miałaby być związana z „poszerzeniem wielofunkcyjnego wykorzystania obiektów edukacyjnych”, ale przeznaczona na bazowe utrzymanie podstawowych funkcji szkół i przedszkoli, które w wielu miejscach jest zagrożone. Dlatego to listy potencjalnych źródeł finansowania należałoby dodać Ministerstwo Edukacji Narodowej. Być może do wykorzystania może być mechanizm subwencji nauczania języków mniejszości narodowych, wykorzystywany przez szereg szkół regionu.	Jednym z filarów koncepcji zrównoważonego rozwoju jest wysoka jakość usług edukacyjnych. W przypadku gmin obszaru Puszczy Białowieskiej zakłada się wsparcie dostępu do wysokiej jakości usług publicznych, których edukacja jest chyba najważniejszym elementem. Niestety w dokumencie nacisk położony jest na wspieranie edukacji w zakresie poszerzenia oferty edukacji nieformalnej, skierowanej do turystów lub seniorów. Po macoszemu potraktowane są natomiast bieżące potrzeby edukacyjne dzisiejszych uczniów z regionu, które my uważamy za najważniejsze i palące. Trudna sytuacja szkół w regionie wynika z trudnej sytuacji demograficznej gmin. Prognozy pokazują, że depopulacja będzie postępowała, a plan zakłada dodatkowe ograniczenia takie jak rozwój zabudowy w strefie buforowej. Jeśli w planie nie zostaną ujęte szczególne potrzeby wsparcia systemu edukacji w gminach regionu w perspektywie już kilku lat można możliwe będzie zamykanie jedynych szkół gminnym, co spowoduje demograficzną katastrofę. W wyniku tej pesymistycznej prognozy pod znakiem zapytania stanie realizacja wielu sposobów celów wymienionych w dokumencie, bo nie możliwa jest np. integracja społeczna, warsztaty międzypokoleniowe, kultywowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej, jeśli przerwana zostanie ciągłość pokoleniowa w poszczególnych gminach. Bez preferencyjnego systemu wsparcia szkół i przedszkoli w gminach niemożliwie będzie utrzymanie tych instytucji, zerwana zostanie ciągłość międzypokoleniowa, a lokalna kultura nabierze cech kultury martwej, poddającej się jedynie muzealizacji, a nie rozwojowi.	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, zgodnie z jego ramowym charakterem, koncentruje się na wyznaczeniu kierunków działań wspierających zrównoważony rozwój regionu, w tym również w zakresie edukacji. Wskazane w dokumencie działania dotyczące edukacji nieformalnej, skierowanej m.in. do turystów i seniorów, mają na celu poszerzenie oferty edukacyjnej w kontekście wykorzystania lokalnego potencjału kulturowego i przyrodniczego. Nie oznacza to jednak pominięcia znaczenia edukacji formalnej, która pozostaje kluczowym elementem infrastruktury społecznej regionu. Zgłoszona potrzeba wprowadzenia preferencyjnego mechanizmu finansowania szkół i przedszkoli w formie „przyrodniczej subwencji edukacyjnej” wykracza poza zakres kompetencji dokumentu o charakterze strategicznym, jakim jest Plan zarządzania. Tego rodzaju rozwiązania wymagają decyzji na poziomie centralnym, w szczególności ze strony Ministerstwa Edukacji Narodowej, które jest właściwym organem w zakresie kształtowania polityki oświatowej i mechanizmów subwencjonowania. Zachowanie ciągłości międzypokoleniowej, rozwój lokalnej kultury oraz integracja społeczna są celami, które Plan wspiera poprzez działania w zakresie edukacji, kultury i aktywizacji społecznej. Wskazane postulaty mogą stanowić istotny wkład w proces uszczegóławiania Planu na poziomie lokalnym, w szczególności w ramach opracowywania programów operacyjnych i projektów inwestycyjnych.
1863	Osoba prywatna	6.1.1 Ochrona dziedzictwa niematerialnego Puszczy Białowieskiej i upowszechnianie wiedzy o nim	100	Dodanie do katalogu podmiotów współpracujących Kół Gospodyń Wiejskich	KGW są działają w specyficznych warunkach prawnych i nie są typową organizacją pozarządową. Włączenie ich do katalogu podmiotów na równi z organizacjami pozarządowymi nie pozostawia wątpliwości formalnych i upodmiatawia KGW jako najaktywniejsze organizacje społeczne w sołectwach regionu.	Uwzględniono	KGW zostały dodane do podmiotów współpracujących w działaniu 6.1.1

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
1864	Osoba prywatna	6.1.2. Szkolenia administracji publicznej i doradztwo w zakresie uczestnictwa społeczności lokalnej w podejmowaniu decyzji	102	● Dodanie bartnictwa do działań promujących tradycyjne sposoby użytkowania terenu Puszczy Białowieskiej. ● Stworzenie listy i objęcie ochroną pojedynczych, wolnostojących ponad 100-letnich drzew w strefie buforowej, także na terenach prywatnych. ● Dofinansowania dla gmin i mieszkańców na tradycyjne drewniane ogrodzenia zamiast metalowych siatek i blaszanych płotów.	Jest to postulat wynikający z obserwowanej w ostatnim czasie tendencji do powrotu w strefie buforowej (przykład wsi Czechy Orlańskie) do wykonywania i rozmieszczania w gospodarstwach uli bartnych. Ważne jest zauważenie i wsparcie dla tej odnawiającej się tradycji, która powraca po wielu latach niebytu. Wolnostojące stare drzewa a to często najstarsi świadkowie historii w osadach/miejscowościach. To były znaczące miejsca orientacyjne, obecne w ustnej pamięci. Są jednocześnie pomnikami kultury i natury. Ich los zależy często od dobrej woli właścicieli ziemi, na której się znajdują. Nie są często obiektem zainteresowania kogokolwiek. Subwencje do ogrodzeń powinny dotyczyć nie tylko rezerwatów lecz także codziennego krajobrazu wsi strefy buforowej. Krajobraz architektoniczny, wygląd wsi jest ważnym elementem rejonu Puszczy Białowieskiej i zapewnia jej atrakcyjność dla turystów szukających ciszy i wiejskiego, tradycyjnego budownictwa.	Nie uwzględniono	Zagadnienia poruszone w uwadze dotyczą istotnych aspektów dziedzictwa kulturowego i krajobrazowego strefy buforowej Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Wskazany postulat dotyczący bartnictwa, jako tradycyjnej formy użytkowania lasu, odnosi się do praktyki historycznej, która obecnie odradza się w niektórych miejscowościach regionu. Należy jednak podkreślić, że na obszarze samego Obiektu priorytetem jest zachowanie niezaburzonych procesów ekologicznych, co wyklucza ingerencje w drzewostan, w tym także tworzenie uli bartnych. W związku z tym działania promujące bartnictwo mogą być rozważane wyłącznie w kontekście strefy buforowej, gdzie Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń. W odniesieniu do postulatu objęcia ochroną pojedynczych, ponad 100-letnich drzew w strefie buforowej, należy wskazać, że Plan zarządzania zawiera zapisy dotyczące ochrony drzew o szczególnych wartościach przyrodniczych, również tych występujących poza zwartymi kompleksami leśnymi. Choć nie została opracowana szczegółowa lista takich drzew, dokument zakłada możliwość ich identyfikacji i ochrony w ramach działań realizowanych przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje ochrony przyrody. Ochrona drzew na terenach prywatnych może być wspierana poprzez mechanizmy zachęt, jednak ich wdrożenie wymaga odrębnych regulacji i instrumentów finansowych, które wykraczają poza zakres Planu. Postulat dotyczący dofinansowania tradycyjnych drewnianych ogrodzeń jako elementu ochrony krajobrazu kulturowego wsi strefy buforowej odnosi się do zagadnień estetyki przestrzeni i zachowania lokalnego dziedzictwa architektonicznego. Plan zarządzania nie przewiduje bezpośrednich mechanizmów finansowania tego typu działań, jednak ich realizacja może być wspierana w ramach programów rozwoju obszarów wiejskich, ochrony dziedzictwa kulturowego lub estetyzacji przestrzeni publicznej, prowadzonych przez instytucje krajowe i regionalne.
1865	Osoba prywatna	6.3.1 Lokalna platforma wymiany informacji o działalności gospodarczej, w tym turystyki inspirowanej przyrodniczym i kulturowym dziedzictwem obszaru Puszczy Białowieskiej	103	Zapewnienie ścisłej współpracy między sektorem publicznym i prywatnym oraz innymi organizacjami zainteresowanymi rozwojem działalności gospodarczej w regionie Puszczy Białowieskiej, w tym turystyki poprzez utworzenie struktury partnerskiej (zapewnienie odpowiedniej koordynacji działań w zakresie promocji i wymiany informacji) jest działaniem słusznym, uzupełniającym obecną lukę informacyjną UWAGA: jednak plan powinien doprecyzować w jaki sposób będą wspierani i zachęcani mieszkańcy, samorządy, NGOsy, przedsiębiorcy do wzięcia udziału w tych inicjatywach czy będzie konieczna przynależność do pewnych organizacji aby działać lub korzystać z planowanych zasobów	Obecnie informacja na temat bazy turystycznej, na temat wyrobów regionalnych, na temat działań NGO-sów, lokalnych twórców jest bardzo ograniczona Brak nawyku ale także brak zachęt do zrzeszania się, do działania w grupach Koordynacja i współtworzenie wymaga działań skoordynowanych przedstawiających korzyści wynikające ze współdziałania Koordynacja musi prowadzić do efektywnego gromadzenia i przekazywania kompleksowej informacji w zakresie usług, produktów lokalnych, stałych lub czasowych atrakcji dokument powinien określić wstępnie jakimi narzędziami będzie dysponował koordynator, powinno być możliwe opracowanie jednolitego oznakowania topograficznego jako elementu komunikacji wizualnej	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje działania mające na celu wzmocnienie współpracy międzysektorowej oraz rozwój działalności gospodarczej inspirowanej dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym regionu. W ramach Kierunku działań 6.3 zaplanowano utworzenie lokalnej platformy wymiany informacji, której celem jest zapewnienie ścisłej współpracy między sektorem publicznym, prywatnym oraz organizacjami społecznymi. Struktura ta ma służyć koordynacji działań promocyjnych, wymianie informacji oraz wspieraniu inicjatyw lokalnych. W ramach Działania 6.3.1 przewidziano m.in.: opracowanie zbioru dobrych praktyk w zakresie rozwoju działalności gospodarczej związanej z obiektami UNESCO, stworzenie spójnego systemu promocji działalności gospodarczej i turystyki, wdrożenie systemu zbierania informacji oraz promocji lokalnych produktów sprzyjających ochronie i promocji Obiektu. Zgłoszona potrzeba doprecyzowania mechanizmów zachęty i wsparcia dla mieszkańców, samorządów, NGO-sów oraz przedsiębiorców jest zgodna z założeniami Planu, jednak należy podkreślić, że dokument ten ma charakter ramowy. Oznacza to, że

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							szczełółowe rozwiązania organizacyjne, w tym zasady uczestnictwa w strukturze partnerskiej, narzędzia koordynatora oraz ewentualne warunki korzystania z zasobów, zostaną określone na etapie opracowywania dokumentów wykonawczych. Plan nie przewiduje ograniczeń dotyczących uczestnictwa w działaniach rozwojowych ze względu na przynależność organizacyjną. Wręcz przeciwnie — zakłada otwartość i inkluzyjność struktur współpracy, tak aby możliwe było szerokie zaangażowanie lokalnych interesariuszy, niezależnie od ich formalnego statusu. Wskazane postulaty, takie jak opracowanie jednolitego oznakowania topograficznego czy stworzenie systemu kompleksowej informacji o usługach i produktach lokalnych, są zgodne z celami Planu i mogą zostać uwzględnione w ramach realizacji Działania 5.3.2, dotyczącego opracowania ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki. Strategia ta zakłada współpracę między samorządami, organizacjami i przedsiębiorstwami sektora turystyki oraz uwzględnienie korzyści społeczno-gospodarczych wynikających z rozwoju turystyki przy jednoczesnym ograniczaniu presji na przyrodę. Dodatkowo, w ramach Kierunku działań 6.4, Plan przewiduje działania edukacyjne wspierające świadomość lokalną i zaangażowanie społeczne, m.in. poprzez włączenie tematyki ochrony dziedzictwa do programów nauczania oraz rozwój platformy e-learningowej i materiałów edukacyjnych.
1866	Osoba prywatna	6.4.1 Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w szkołach w rejonie Puszczy Białowieskiej	105	UWAGA: Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w całej Polsce	Programy lokalnego nauczania uzupełnione o cele ochrony światowego dziedzictwa oraz o informacje o Białowieża Forest to zdecydowanie zbyt wąskie działanie, działania takie należy uwzględnić w programach edukacyjnych na terenie całego kraju Należy zachęcać do organizowania wycieczek szkolnych i edukacyjnych w Obszarze Białowieża Forest, co będzie skutkowało zwiększeniem świadomości w zakresie ochrony środowiska i klimatu	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje działania edukacyjne ukierunkowane na zwiększenie świadomości społecznej w zakresie ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem Białowieża Forest. W ramach Kierunku działań 6.4 zaplanowano uwzględnienie tematyki ochrony światowego dziedzictwa w programach nauczania w szkołach zlokalizowanych w rejonie Puszczy Białowieskiej. Działania te obejmują m.in. współpracę z Podlaskim Kuratorium Oświaty i Ministerstwem właściwym ds. edukacji, opracowanie materiałów dydaktycznych oraz rozwój platformy e-learningowej. Jednocześnie, w ramach Kierunku działań 7.1, Plan zakłada opracowanie kompleksowej strategii edukacji przyrodniczej i kulturowej, której celem jest dotarcie do szerokiego grona odbiorców, w tym placówek edukacyjnych spoza regionu. Działanie 7.1.1 przewiduje utworzenie sieci współpracy edukatorów, opracowanie materiałów edukacyjnych oraz wdrożenie platformy e-learningowej jako ogólnodostępnego narzędzia edukacyjnego. Wskazane działania mają charakter ponadregionalny i mogą być wykorzystywane w placówkach edukacyjnych na terenie całego kraju. Postulat rozszerzenia zakresu edukacji o Białowieża Forest na poziomie ogólnopolskim jest zgodny z celami Planu i może być realizowany poprzez współpracę z Ministerstwem Edukacji i Nauki oraz instytucjami zajmującymi się edukacją ekologiczną i dziedzictwem kulturowym. Włączenie placówek edukacyjnych do Sieci Szkół Stowarzyszonych UNESCO, przewidziane w Planie, stanowi dodatkowy mechanizm upowszechniania wiedzy o Obiekcie w skali krajowej. Organizacja wycieczek szkolnych i edukacyjnych do Puszczy Białowieskiej, jako forma edukacji pozaformalnej, wpisuje się w

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							koncepcję działań wspierających rozwój świadomości ekologicznej i klimatycznej. Tego rodzaju inicjatywy mogą być wspierane w ramach strategii edukacyjnej oraz działań realizowanych przez Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest.
1867	Osoba prywatna	7.3.2 Utworzenie i utrzymanie ścieżki edukacyjnej poświęconej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości	111	UWAGA: Zamiast ścieżki edukacyjnej powinno być ścieżek edukacyjnych w obszarze Białowieża Forest UWAGA: Obszar Strefy Buforowej nie powinien być tylko Beneficjentem ale także współorganizatorem takich działań,	rezerwaty i siedliska ochronne mogące być elementami ścieżek edukacyjnych występują na całym obszarze Obiektu w tym w strefie Buforowej	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje utworzenie ścieżki edukacyjnej poświęconej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW) Obiektu, zgodnie z zapisami Działania 7.3.2. Celem tego działania jest prezentacja kryteriów wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz upowszechnienie wiedzy o wartościach przyrodniczych i kulturowych Puszczy Białowieskiej. W ramach działania zaplanowano m.in. opracowanie tablic informacyjnych, aplikacji mobilnej, oznakowania oraz zapewnienie trwałości funkcjonowania ścieżki. W kontekście ramowego charakteru Planu, szczegóły dotyczące liczby, lokalizacji i formy ścieżek edukacyjnych, jak również zakresu współorganizacji przez podmioty ze strefy buforowej, powinny zostać określone w dokumentach wdrożeniowych, opracowywanych przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje zarządzające Obiektem.
1868	Osoba prywatna	5.2 Podsumowanie rekomendacji eksperckich	115 118 123	UWAGA: Rekomendacje eksperckie powinny dotyczyć także Strefy Buforowej m. in. w zakresie: Zapewnienie zasad ochrony środowiska na całym obszarze Obiektu Zasoby wodne Zapewnienie odpowiedniego stanu ekosystemów wodnych oraz zależnych od wód poprzez realizację przedsięwzięć wpływających na spowolnienie lub zatrzymanie procesu pogarszania stanu tych ekosystemów w strefach 2-4 Obiektu Ochrona krajobrazu	Zakres działań należy bezwzględnie rozszerzyć na strefę buforową z powodu m.in. coraz dotkliwiej odczuwanej suszy Szczególnego skupienia wymaga stan zasobów wodnych, które obecnie nie tylko w chronionych strefach ale także w strefie buforowej jest katastrofalny m.in. ze względu na nieracjonalną gospodarkę leśną ulegają dewastacji Ochrona krajobrazu w strefie buforowej będzie miała wpływ na rozwój turystyki, która jest jedną z możliwych (nielicznych) dróg aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości mieszkańców Gmin uwzględnionych w Projekcie, nie powinna być zatem pominięta w strefie buforowej Ochrona łąk, lasów i zasobów wodnych to ochrona wielu gatunków zwierząt i roślin także w strefie buforowej	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia szereg rekomendacji eksperckich dotyczących zrównoważonego użytkowania zarówno samego Obiektu, jak i jego strefy buforowej oraz szerszego otoczenia. Zgodnie z zapisami Tabeli 7, rekomendacje te obejmują m.in. zagadnienia związane z ochroną krajobrazu, planowaniem przestrzennym, rolnictwem, turystyką oraz ochroną zasobów przyrodniczych, w tym wodnych. Zgłoszony postulat rozszerzenia zakresu rekomendacji eksperckich o szczegółowe działania dotyczące stanu zasobów wodnych, ochrony ekosystemów zależnych od wód oraz krajobrazu w strefie buforowej jest zgodny z intencją Planu. W dokumencie wskazano, że strefa buforowa, choć formalnie znajduje się poza granicami Obiektu, jest istotnym obszarem oddziaływania i beneficjentem działań ochronnych. Plan koncentruje się przede wszystkim na Obiekcie, zgodnie z jego zakresem i statutem wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, jednak nie pomija znaczenia strefy buforowej w kontekście integralności przyrodniczej i krajobrazowej. Rekomendacje zawarte w Planie obejmują m.in.: zrewidowanie dokumentów planistycznych pod kątem ochrony zasobów wodnych i ograniczenia działań mogących pogarszać ich stan, rezygnację z melioracji odwadniających oraz intensyfikacji użytkowania gruntów, które mogą wpływać negatywnie na ekosystemy zależne od wód, ochronę krajobrazu polan i agrocenoz, jako elementów o wysokiej wartości przyrodniczej i kulturowej, promowanie tradycyjnych form użytkowania terenu, w tym rolnictwa ekstensywnego i architektury drewnianej. Ochrona krajobrazu w strefie buforowej, jako element wspierający rozwój turystyki i lokalnej przedsiębiorczości, została również

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							uwzględniona w rekomendacjach dotyczących planowania przestrzennego oraz rozwoju zrównoważonych form turystyki. Wskazane działania mają na celu nie tylko zachowanie walorów przyrodniczych, ale również wspieranie lokalnych społeczności w procesie aktywizacji gospodarczej.
1869	Osoba prywatna	Kierunek działań 8.1. Kreowanie i zarządzanie marką terytorialną Obiektu Białowieża Forest, w tym opracowanie i skuteczne wdrożenie identyfikacji wizualnej obszaru Puszczy Białowieskie	113	Propozycja zmiany: - Wprowadzenie równoważnych działań promocyjnych dla wszystkich gmin Puszczy Białowieskiej, z uwzględnieniem Dubicz Cerkiewnych. o Opracowanie spójnej strategii marketingowej w ramach Programu „Białowieża Forest”, obejmującej mniejsze gminy, które obecnie są niedostrzegane. o Utworzenie wspólnej platformy informacyjno-promocyjnej z wyodrębnionymi działami dla poszczególnych gmin.	Gmina Dubicze Cerkiewne posiada znaczący potencjał turystyczny i kulturowy – na jej terenie znajdują się zabytkowe cerkwie, miejsca pamięci, bogata tradycja folklorystyczna, a także atrakcyjne szlaki przyrodnicze w bezpośrednim sąsiedztwie Puszczy Białowieskiej. Jednak w oficjalnych materiałach promocyjnych oraz programach rozwoju turystyki regionu dominują działania skupione wokół Białowieży. Brak równowagi w promocji prowadzi do marginalizacji mniejszych gmin, mimo że mogą one stanowić uzupełniającą i wartościową ofertę dla turystów poszukujących autentycznego kontaktu z lokalną kulturą i mniej zatłoczonych miejsc. Niedostateczna widoczność Dubicz w krajowych i międzynarodowych kampaniach promocyjnych ogranicza szanse na rozwój lokalnej przedsiębiorczości, w tym agroturystyki, rzemiosła oraz sprzedaży produktów tradycyjnych. Promocja gminy Dubicze Cerkiewne jest niewystarczająca w stosunku do działań prowadzonych na rzecz Białowieży. Skutkuje to utrwalaniem nierówności w postrzeganiu regionu – Białowieża pozostaje rozpoznawalną marką turystyczną, podczas gdy Dubicze, mimo porównywalnych walorów przyrodniczych i kulturowych, pozostają w cieniu. Konsekwencje: - Mniejszy napływ turystów i brak korzyści gospodarczych dla lokalnych mieszkańców. - Niewykorzystanie potencjału kulturowego (cerkwie, tradycje pogranicza, folklor). - Zwiększanie różnic rozwojowych między gminami sąsiednimi. Podjęcie działań wyrównawczych w obszarze promocji przyczyniłoby się do: •lepszego zrównoważenia ruchu turystycznego na całym obszarze Puszczy	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia potrzebę prowadzenia działań promocyjnych i identyfikacyjnych dla całego regionu, zgodnie z zapisami Działania 8.1.1, które przewiduje opracowanie spójnej identyfikacji wizualnej dla Obiektu jako całości. Celem tych działań jest wzmocnienie rozpoznawalności regionu, promocja jego walorów przyrodniczych i kulturowych oraz zapewnienie jednolitego standardu komunikacji wizualnej. Zgłoszony postulat dotyczący równoważnego uwzględnienia wszystkich gmin Puszczy Białowieskiej, w tym Dubicz Cerkiewnych, jest zgodny z założeniami Planu, który zakłada współpracę ponadgminną oraz wspólne wypracowanie rozwiązań promocyjnych z udziałem społeczności lokalnych. Gmina Dubicze Cerkiewne, jako jeden z podmiotów współpracujących wskazanych w Planie, posiada pełne prawo do uczestnictwa w działaniach promocyjnych i rozwojowych, a jej potencjał kulturowy i turystyczny może stanowić istotne uzupełnienie oferty regionu. Wskazana potrzeba opracowania spójnej strategii marketingowej oraz wspólnej platformy informacyjno-promocyjnej z wyodrębnionymi działami dla poszczególnych gmin może zostać uwzględniona na etapie wdrażania Planu, w szczególności w ramach działań związanych z promocją Obiektu i rozwojem turystyki. Takie rozwiązanie sprzyja równoważeniu ruchu turystycznego, wspiera lokalną przedsiębiorczość oraz umożliwia zachowanie i rozwój unikalnych tradycji kulturowych pogranicza. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Białowieskiej, •wzmocnienia dochodów lokalnych społeczności, •zachowania i odtworzenia unikalnych tradycji kulturowych pogranicza.		
1870	Osoba prywatna	6. Instrumenty zarządzania	124	UWAGA: W zarządzaniu Obiektem pominięto przedstawicieli Gmin Strefy Buforowej	Strefa Buforowa, już z racji swojej definicji powinna być uwzględniona we współzarządzaniu, albowiem wg definicji jest to obszar przyczyniający się do ochrony, zachowania, zarządzania, integralności, autentyczności i trwałości Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości obiektu. W strefie buforowej istnieją rezerваты przyrody, cenne siedliska przyrodnicze Ma udział w utrzymaniu korytarzy ekologicznych dla zwierząt, obecnie bardzo okrojonych w związku z postawieniem zapory na granicy polsko-białoruskiej Tworzy bazę noclegowa dla turystów	Uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia potrzebę współpracy między różnymi szczeblami administracyjnymi oraz podmiotami lokalnymi, w tym gminami położonymi w strefie buforowej. Zgodnie z doprecyzowanym zapisem dotyczącym Rady Naukowo-Społecznej Obiektu Białowieża Forest, w jej skład wchodzi m.in. przedstawiciele gmin: Białowieża, Hajnówka, Narewka, Narew, Dubicze Cerkiewne oraz Burmistrz miasta Hajnówka. Tym samym gminy strefy buforowej zostały formalnie uwzględnione w strukturze doradczej wspierającej zarządzanie Obiektem.
1871	Osoba prywatna	Rozdział 6 – Instrumenty zarządzania	124-138	Dokument szczegółowo opisuje system koordynacji działań (Pełnomocnik, Rada Naukowo-Społeczna, Komitet Sterujący). Brakuje jednak wyraźnego uwzględnienia instytucji pomocy społecznej i rynku pracy. Uwaga: należy rozszerzyć skład Rady Naukowo-Społecznej o przedstawicieli instytucji społecznych (np. PCPR, OPS, powiatowego urzędu pracy).	Społeczność lokalna w rozdziale 2.1.6 („Społeczność lokalna”, s. ok. 30) jest wskazana jako kluczowy interesariusz. Skoro plan ma wspierać rozwój zrównoważony, to decyzje powinny uwzględniać nie tylko kwestie środowiskowe, ale i społeczne.	Nie uwzględniono	Zgłoszony postulat dotyczący rozszerzenia składu Rady o przedstawicieli instytucji pomocy społecznej i rynku pracy, takich jak powiatowe centra pomocy rodzinie (PCPR), ośrodki pomocy społecznej (OPS) czy powiatowe urzędy pracy, odnosi się do aspektów społecznych rozwoju regionu. Należy jednak podkreślić, że Plan zarządzania nie jest dokumentem społecznym, lecz dokumentem strategicznym o charakterze przyrodniczym, którego głównym celem jest ochrona i zachowanie WUW Obiektu zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Choć społeczność lokalna została wskazana w Planie jako interesariusz, a rozwój zrównoważony uwzględnia komponent społeczny, to zakres dokumentu nie obejmuje bezpośrednio polityki społecznej ani rynku pracy.
1872	Osoba prywatna	6. Instrumenty zarządzania	125	UWAGA: Proponowany skład Komitetu Sterującego nie zapewnia ochrony zasobów przyrodniczych i aktywizacji miejscowej ludności w ochronę dziedzictwa narodowego Proponowany w dokumencie skład Komitetu Sterującego: • Pełnomocnik ds. zarządzania Obiektem Białowieża Forest (dalej Pełnomocnik), • Dyrektor Białowieskiego Parku Narodowego, • Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Białymstoku, • Dyrektor Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, • Dyrektor Departamentu Ochrony Przyrody MKiŚ,	W Komitecie Sterującym brak bezpośredniego udziału lokalnych samorządów i delegatów / obserwatorów ze strony lokalnej ludności Bezpośredni udział w zarządzaniu przypada w udziale m.in. Dyrektorowi Lasów Państwowych w Białymstoku i Dyrektorowi Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa, których działania trudno jak do tej pory uznać za jednoznacznie przyczyniające się do ochrony środowiska i zasobów naturalnych, wydaje się, że ich działalność biznesowa w znaczącym stopniu zaburza	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje utworzenie Komitetu Sterującego, który pełni funkcję zespołu konsultacyjno-doradczego, powoływanego przez Ministra właściwego ds. środowiska po zatwierdzeniu Planu. Zgodnie z doprecyzowanym zapisem, w skład Komitetu wchodzi przedstawiciele instytucji odpowiedzialnych za ochronę przyrody, zarządzanie Obiektem, naukę, dziedzictwo kulturowe oraz organizacje pozarządowe — zarówno krajowe, jak i lokalne. Uwzględniono również przedstawicieli samorządu powiatowego oraz reprezentantów służb mundurowych, w tym Straży Granicznej i Wojska Polskiego. Zgłoszony postulat dotyczący braku bezpośredniego udziału przedstawicieli lokalnych samorządów gminnych oraz delegatów

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				• Dyrektor Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa MKiŚ, • Przedstawiciel Polskiego Komitetu ds. UNESCO.	właściwa ocenę celu powstania Obiektu Brak w proponowanym składzie władz osób zainteresowanych lokalną ludnością i jej rozwojem W jaki sposób zatem rozwijać i aktywizować partycypację mieszkańców kiedy w obszarze zarządczym nie mają swojej reprezentacji Z racji obecności wojska na terenach Obiektu do współudziału w dyskusjach należy zaprosić przedstawicieli MON, aby czuli się odpowiedzialni i świadomi swoich wpływów na zmiany środowiska i ekosystemów związane z działalnością wojska na terenach Obiektu, aby ich działania nie pozostawały bytem równoległym, niepodlegającym wpływom i decyzjom Komitetu Sterującego, aby także współuczestniczyli materialnie w działaniach na rzecz ochrony Obiektu		społeczności lokalnej w Komitecie Sterującym został częściowo uwzględniony poprzez obecność Rady Naukowo-Społecznej, której skład obejmuje m.in. wójtów i burmistrzów gmin regionu Puszczy Białowieskiej, w tym gmin strefy buforowej. Rada ta współpracuje z Komitetem Sterującym i pełni funkcję doradczą, umożliwiając wyrażanie stanowisk lokalnych społeczności w procesie wdrażania Planu.
1873	Osoba prywatna	Rozdział 6.3 – Instrumenty finansowe	131-132	Obecnie źródła finansowania ograniczają się do BPN, Lasów Państwowych, NFOŚiGW i funduszy UE dla ochrony środowiska. Uwaga: należy dodać fundusze społeczne i rozwojowe (EFS+, Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, Interreg).	Ograniczenia wycinki powodują koszty społeczne (bezrobocie, migracje), co wymaga wsparcia ze źródeł „społecznych”, a nie tylko „ekologicznych”. Ponadto starzejące społeczeństwo Puszczy wymaga wsparcia przy wykorzystaniu narzędzi pomocy społecznej i zdrowia	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska koncentruje się na ochronie jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW), zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument ma charakter przyrodniczy i strategiczny, a jego głównym celem jest zapewnienie trwałości procesów ekologicznych oraz zachowanie integralności Obiektu. Wskazane kwestie społeczne, choć istotne dla zrównoważonego rozwoju regionu, wykraczają poza bezpośredni zakres Planu i mogą być szczegółowo rozwijane w dokumentach komplementarnych, takich jak lokalne strategie rozwoju społecznego czy programy rewitalizacji. W Planie wskazano potencjalne źródła finansowania, obejmujące środki zarządców Obiektu — Białowieskiego Parku Narodowego oraz PGL Lasy Państwowe — a także krajowe i europejskie fundusze pozostające w dyspozycji Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku. Przewidziano również utworzenie funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest, którego szacunkowe nakłady do roku 2035 wyniosą około 9,5 mln złotych. Dodatkowo zaplanowano inwestycję w rozwój infrastruktury edukacyjnej w postaci Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, której koszt oszacowano na około 4 mln zł. W Planie wskazano, że lista potencjalnych źródeł finansowania (tab. 8) ma charakter otwarty, co oznacza możliwość jej rozszerzenia w przyszłości, w zależności od dostępnych programów i konkursów. Wdrażanie Planu będzie wymagało bieżącej weryfikacji dostępnych instrumentów finansowych, zarówno ekologicznych, jak i społecznych, w celu zapewnienia kompleksowego wsparcia dla regionu. Zgłoszone uwagi dotyczące kosztów społecznych wynikających z ograniczeń gospodarki leśnej oraz starzejącej się struktury demograficznej regionu są istotne i powinny być uwzględniane w ramach polityk społecznych i regionalnych, prowadzonych przez właściwe instytucje. Plan zarządzania może stanowić punkt odniesienia dla projektów integrujących cele środowiskowe z działaniami społecznymi, jednak ich realizacja wymaga współpracy

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							międzysektorowej oraz wykorzystania odpowiednich narzędzi polityki publicznej.
1874	Osoba prywatna	6.3 Instrumenty finansowe	131	Brak wskazania konkretnych kwot z poszczególnych źródeł finansowania oraz brak przypisania odpowiedzialności instytucjonalnej i harmonogramu wdrażania poszczególnych instrumentów zarządzania.	Dokument zawiera ogólne zapisy dotyczące narzędzi zarządzania, ale nie precyzuje: jaka instytucja odpowiada za realizację poszczególnych działań, z jakiego źródła (np. fundusze unijne, budżet państwa, budżet gminny) będą one finansowane, w jakim czasie i w jakich etapach będą wdrażane.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska zawiera zestaw działań, dla których wskazano podmioty odpowiedzialne za realizację, orientacyjne terminy wdrażania oraz potencjalne źródła finansowania. Informacje te zostały przedstawione w układzie tabelarycznym, co umożliwia identyfikację instytucji wiodących dla poszczególnych działań oraz określenie ram czasowych ich realizacji. Zgłoszony postulat dotyczący braku wskazania konkretnych kwot z poszczególnych źródeł finansowania oraz szczegółowego harmonogramu wdrażania instrumentów zarządzania odnosi się do poziomu szczegółowości, który wykracza poza zakres dokumentu ramowego. Plan zarządzania, jako dokument strategiczny, nie jest instrumentem finansowym jego celem jest wyznaczenie kierunków działań i wskazanie mechanizmów ich realizacji. Szczegółowe budżety, harmonogramy oraz przypisanie środków finansowych do konkretnych działań będą opracowywane na etapie przygotowywania projektów wykonawczych i wdrożeniowych, zgodnie z zasadami planowania inwestycyjnego i projektowego.
1875	Osoba prywatna	7.2 Nadzór nad wdrażaniem Planu	140	Brak ram czasowych w harmonogramie Harmonogram nie zawiera szczegółowych ram czasowych dla realizacji poszczególnych celów i działań	Przedstawiony harmonogram ma charakter ogólny i nie pozwala na realną ocenę wykonalności planu. Brak określenia terminów rozpoczęcia i zakończenia działań oraz brak wskazania etapów pośrednich powoduje ryzyko opóźnień i utrudnia monitorowanie postępów. W dokumentach tej rangi powinien znaleźć się precyzyjny harmonogram obejmujący: daty rozpoczęcia i zakończenia poszczególnych działań, kamienie milowe (etapy pośrednie), powiązanie z przypisaniem odpowiedzialności instytucjonalnej. Doprecyzowanie harmonogramu zwiększy transparentność i umożliwi lepszą kontrolę realizacji projektu. Podstawa prawna konieczności wstawiania ram czasowych, etapów Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. 2006 nr 227 poz. 1658, z późn. zm.) Art. 15 ust. 1 pkt 5: strategię rozwoju powinny określać „czas realizacji celów i działań oraz sposób monitorowania i oceny”. Oznacza to obowiązek prezentowania ram czasowych i etapów wdrażania. 2. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo	Wyjaśniono	Zgłoszony postulat dotyczący braku szczegółowych ram czasowych, kamieni milowych oraz przypisania instytucjonalnej odpowiedzialności dla każdego działania nie uwzględnia faktu, że Plan zarządzania nie jest dokumentem inwestycyjnym ani programem operacyjnym, lecz dokumentem ramowym, który wymaga uszczegółowienia w kolejnych etapach wdrażania. Szczegółowe harmonogramy, budżety oraz przypisanie konkretnych źródeł finansowania będą opracowywane w ramach projektów wykonawczych i wdrożeniowych, zgodnie z zasadami planowania strategicznego. W Planie wskazano, że pierwszy rok po jego przyjęciu zostanie poświęcony na stworzenie struktury organizacyjnej oraz zasad zbierania danych (np. działanie 1.3.1). Pierwszy raport ewaluacyjny ma powstać po trzech latach, a kolejne raporty będą opracowywane co trzy lata, zgodnie z systemem monitorowania i ewaluacji opisanym w rozdziale 6.1. Wskaźniki ewaluacyjne przypisano do celów zarządzania i konkretnych działań (tab. 11), z rozróżnieniem działań jednorazowych i ciągłych. Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa krajowego (m.in. ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, ustawą Prawo ochrony środowiska oraz ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym), dokumenty strategiczne powinny zawierać ramy czasowe realizacji celów. Plan zarządzania spełnia te wymogi w zakresie, który jest właściwy dla jego charakteru — jako dokumentu ramowego, który nie zastępuje programów operacyjnych, lecz stanowi ich punkt odniesienia. Wskazane w Planie terminy realizacji, podmioty odpowiedzialne oraz system ewaluacji umożliwiają monitorowanie postępów i dostosowywanie działań w odpowiedzi na zmieniające się warunki.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					ochrony środowiska (Dz.U. 2001 nr 62 poz. 627, z późn. zm.) Art. 14 ust. 1: programy ochrony środowiska muszą zawierać cele ekologiczne, zadania oraz harmonogram ich realizacji. W przypadku Puszczy Białowieskiej, jako obiektu światowego dziedzictwa, dokumenty strategiczne podlegają tym wymogom. 3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717, z późn. zm.) Art. 10 ust. 2 pkt 9: w studiach i planach zagospodarowania określa się etapy realizacji polityki przestrzennej. UNESCO – Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (2021, §108–111) Plany zarządzania obiektami światowego dziedzictwa powinny zawierać timeframes, action plans and monitoring indicators. Komisja Europejska – wytyczne dotyczące programów operacyjnych UE Każdy program finansowany ze środków UE musi zawierać harmonogram realizacji i ramy czasowe (związane z tzw. „kamieniami milowymi”). Podsumowanie: Zarówno prawo krajowe, jak i standardy UNESCO oraz UE wymagają, aby dokumenty strategiczne i programowe zawierały ramy czasowe realizacji poszczególnych celów. Brak takich zapisów oznacza niezgodność z ustawą o polityce rozwoju oraz z wytycznymi UNESCO		
1876	Osoba prywatna	Rozdział 7 – Monitoring	139-146	Monitoring dotyczy głównie stanu przyrody i realizacji celów ochronnych. Uwaga: należy wprowadzić wskaźniki społeczne – np. liczba miejsc pracy w sektorze turystyki i usług, dostępność usług społecznych, wskaźnik migracji mieszkańców.	Zgodnie z ideą zarządzania adaptacyjnego (rozdz. 1.2, s. 13–14), monitoring ma obejmować wszystkie istotne czynniki dla wartości obiektu – a społeczność lokalna jest kluczowym elementem tej integralności.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska koncentruje się na ochronie jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW), zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument ten ma charakter przyrodniczy i nie stanowi programu społecznego, co oznacza, że jego głównym celem jest zachowanie integralności procesów ekologicznych, a nie bezpośrednie kształtowanie polityki społecznej czy rynku pracy. Zgłoszony postulat dotyczący wprowadzenia wskaźników społecznych, takich jak liczba miejsc pracy w sektorze turystyki, dostępność usług społecznych czy wskaźnik migracji, odnosi się do aspektów rozwoju społecznego, które mogą być uwzględniane w dokumentach komplementarnych, takich jak lokalne strategie rozwoju, programy rewitalizacji czy plany operacyjne gmin. W odpowiedzi na zidentyfikowaną barierę, jaką jest brak spójnego programu monitorowania (rozdz. 3.2), Plan przewiduje wdrożenie działania 1.3.1, którego celem jest opracowanie i realizacja programu monitoringu dla Obiektu „Białowieża Forest”. Program ten ma uwzględniać m.in. zmiany klimatu, presję turystyczną,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							migrację gatunkową oraz fragmentację siedlisk. Monitoring presji turystycznej obejmuje m.in. szacowanie liczby odwiedzających oraz identyfikację obszarów o zwiększonym natężeniu ruchu, co może pośrednio wskazywać na wpływ turystyki na lokalną gospodarkę.
1877	Osoba prywatna	Rozdział: V. Instrumenty zarządzania / interesariusze	17	- Brak mieszkańców jako interesariuszy - W dokumencie zastosowano niejasne pojęcie „interesariusze uśpieni” oraz wskazano szczegółowo wybrane instytucje i stowarzyszenia.	Mieszkańcy są najbliższymi obiektu światowego dziedzictwa i to oni ponoszą codzienne konsekwencje ograniczeń, regulacji oraz polityk związanych z ochroną Puszczy Białowieskiej. Brak ich uwzględnienia wprost w katalogu interesariuszy marginalizuje głos społeczności lokalnych, a także osłabia społeczną legitymizację całego dokumentu. Ich formalne włączenie zwiększyłoby poczucie współodpowiedzialności oraz akceptację dla podejmowanych działań ochronnych. Ważny dokument o randze krajowej, dotyczący zarządzania obiektem światowego dziedzictwa UNESCO, powinien operować jasną, neutralną i precyzyjną terminologią. Pojęcie „uśpieni interesariusze” jest nieczytelne i nie posiada umocowania w standardach planowania strategicznego. Ponadto selektywne wskazanie poszczególnych stowarzyszeń i instytucji może być odebrane jako przejaw braku bezstronności. Zamiast tego należy przyjąć ogólne kategorie interesariuszy (np. samorządy lokalne, organizacje pozarządowe, instytucje naukowe, społeczności lokalne), co zapewni przejrzystość i równość w traktowaniu wszystkich	Wyjaśniono	Zawarta w projekcie Planu Zarządzania Tabela 1. Mapa Interesariuszy Planu nie powinna być postrzegana w oderwaniu od całości treści podrozdziału 4.3 Interesariusze ponieważ stanowi jedynie jego część. Tekst tego podrozdziału zawiera m.in. poniższe stwierdzenia, których celem było wskazanie, że mieszkańcy gmin Puszczy Białowieskiej będą aktywnie angażowani w realizację Planu, podobnie jak byli włączeni w kształtowanie projektu Planu (patrz: załącznik nr 3 do projektu Planu – Wykaz warsztatów). Należy pamiętać, iż Plan zarządzania jest dokumentem otwartym, pełniącym rolę narzędzia do zarządzania Obiektem. Jego realizacja oprócz dokumentów wskazanych w rozdziale 6.2 odbywa się na poziomie lokalnym przez Zarządców Obiektu tj. Dyrektora Białowieskiego Parku Narodowego oraz Nadleśniczych Nadleśnictw Hajnówka, Białowieża i Browsk, jak i przy aktywnym zaangażowaniu społeczności, zwłaszcza mieszkańców gmin Puszczy Białowieskiej.” Pojęcie „interesariuszy uśpionych” oznacza grupy, które nie są zainteresowane danym procesem, dopóki nie dotknie on kluczowych dla nich kwestii (por. Nowakowska, Aleksandra; Legutko-Kobus, Paulina; Walczak, Bartosz M. Od rehabilitacji do włączenia społecznego - współczesne ujęcie procesów rewitalizacji, Polska Akademia Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa. 2019, s. 36). Istotnie nie ma on umocowania w ustawodawstwie dot. planowania strategicznego, ale nie ma on charakteru oceniającego. Struktura zarządzania Obiektem została opisana w rozdziale 6.1 oraz zilustrowana na rys. 9. Przewidziano powołanie Rady Naukowo-Społecznej, w skład której będą wychodzili m.in. przedstawiciele społeczności lokalnej. Za ich pośrednictwem o podejmowanych działaniach powinna być informowana również społeczność lokalna. W rozdziale 7.2. opisano sposób nadzoru nad wdrażaniem Planu. Wskazano, iż pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania i realizacji założeń Planu powinien powstać po 3 latach od jego przyjęcia. W kolejnych latach raporty powinny być opracowywane co 3 lata. Pełnomocnik będzie je przedkładał Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii raporty będą upowszechniane. Istotnym elementem będzie zapewnienie jak najszerszego upowszechniania wyników ewaluacji oraz umożliwienie dyskusji z różnymi grupami interesariuszy na temat ewentualnych zmian w Planie wynikających z monitoringu, ewaluacji czy innych okoliczności.
1878	Osoba prywatna	2.1. 6 Społeczność lokalna	30	Należy uzupełnić charakterystykę społeczności lokalnej o szczegółową analizę trendu starzenia się ludności oraz wynikające z tego potrzeby usług zdrowotnych i opiekuńczych, jak także o problem rosnącego bezrobocia w wyniku likwidacji zakładów wycinki i obroki drzewnej	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniża skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	Wyjaśniono	Zagadnienia starzenia się ludności oraz dostępu do usług zdrowotnych i opiekuńczych, a także rynku pracy, wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem z dziedziny demografii czy polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1879	Osoba prywatna	Aktywność gospodarcza i Programowanie rozwoju	32-34	Zatrudnienie po ograniczeniu wycinki. Część mieszkańców utraciła lub obawia się utraty pracy w sektorze leśnym. Powinno być: zaprogramowane wsparcie dla mieszkańców w postaci szkoleń, dotacji i mikro kredytów na działalność w ekoturystyce, rzemiośle i usługach okołoturystycznych.	Brak alternatywnych miejsc pracy może prowadzić do wyludnienia gminy; dywersyfikacja źródeł dochodu i zwiększy akceptację dla działań ochronnych. Propozycja rozdziału: Przeciwdziałanie bezrobociu w związku z ograniczeniem wycinki 1. Wprowadzenie Wprowadzenie ograniczeń w gospodarce leśnej na terenie Puszczy Białowieskiej, wynikających z wymogów ochrony dziedzictwa UNESCO, spowodowało zmniejszenie zatrudnienia w sektorze drzewnym i usługach związanych z pozyskaniem drewna. Problem ten szczególnie dotyczy mieszkańców gmin puszczańskich, w których tradycyjnie praca w lesie stanowiła główne źródło utrzymania. Konieczne jest więc podjęcie działań kompensujących, które pozwolą przekierować lokalny potencjał gospodarczy w stronę nowych form aktywności zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju. 2. Diagnoza problemu • Redukcja miejsc pracy w zakładach usług leśnych, tartakach i transporcie drewna. • Ryzyko wzrostu bezrobocia długotrwałego i migracji młodych mieszkańców poza region. • Konieczność znalezienia alternatywnych źródeł dochodu, które są spójne z ochroną przyrody. 3. Kierunki działań na rzecz przeciwdziałania bezrobociu a) Rozwój turystyki przyrodniczej i kulturowej • Szkolenia i wsparcie dla byłych pracowników sektora leśnego w zakresie przewodnictwa, obsługi ruchu turystycznego i usług gastronomiczno-noclegowych. • Rozwój lokalnych szlaków turystycznych i infrastruktury rowerowej. • Tworzenie marek lokalnych produktów (żywność tradycyjna, rękodzieło, wyroby regionalne). b) Nowe miejsca pracy w ochronie przyrody i edukacji ekologicznej • Zatrudnianie mieszkańców w programach monitoringu i renaturyzacji ekosystemów. • Programy prac interwencyjnych związanych z utrzymaniem infrastruktury turystycznej i edukacyjnej. • Rozwój sektora edukacji przyrodniczej – np. jako instruktorzy w centrach	Wyjaśniono	Zagadnienia rynku pracy wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla. Plan nie ingeruje w struktury zatrudnienia w Lasach Państwowych, jednak przewiduje realizację wielu działań z zakresu monitoringu, utrzymania, edukacji i promocji Obiektu przez leśników, co wskazuje na ich dalsze zaangażowanie zawodowe. Szczegółowe rozwiązania wspierające lokalne społeczności powinny być opracowywane w dokumentach sektorowych i wdrażane przez właściwe instytucje publiczne.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					edukacyjnych, przewodnicy dla grup szkolnych. c) Dywersyfikacja gospodarki lokalnej • Wsparcie dla przedsiębiorczości w obszarach: zielona energia, agroturystyka, usługi opiekuńcze i społeczne. • Rozwój rolnictwa ekologicznego i krótkich łańcuchów dostaw (lokalne targi, sprzedaż bezpośrednia). • Programy dotacyjne i mikro kredyty dla małych firm i start-upów związanych z regionem. 4. Współpraca i finansowanie • Koordynacja działań przez samorządy gminne, we współpracy z powiatem hajnowskim oraz organizacjami pozarządowymi. • Wykorzystanie funduszy UE (np. Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, EFS+, LIFE, Interreg) oraz środków krajowych (NFOŚiGW, programy rynku pracy). • Powołanie lokalnego partnerstwa na rzecz zatrudnienia, obejmującego administrację, przedsiębiorców i organizacje społeczne. 5. Rekomendacje i cele szczegółowe 1. Ograniczenie wzrostu bezrobocia poprzez stworzenie alternatywnych miejsc pracy zgodnych z ochroną dziedzictwa. 2. Wsparcie mieszkańców w procesie przekwalifikowania (szkolenia, doradztwo zawodowe). 3. Zwiększenie atrakcyjności gospodarczej regionu dzięki rozwojowi turystyki, przedsiębiorczości lokalnej i rolnictwa ekologicznego. 4. Zabezpieczenie finansowania działań aktywizujących z funduszy unijnych i krajowych.		
1880	Osoba prywatna	Ingerencja i zakłócenia powodowane obecnością człowieka i Kryzys migracyjny	53	• Wprowadzenie jednolitych i jasnych procedur usuwania odpadów we wszystkich strefach — w szczególności tam, gdzie występują migracyjne trasy i prowadzone są działania wojskowe i straży granicznej, a także roboty leśne i drogowe. • Powstanie funduszu dedykowanego sprzątnięciu • obozowisk oraz innych źródeł śmieci (częściowo na bazie subwencji ekologicznej, obecnej w regionie. • Wprowadzenie systemu kar i mandatów dla odpowiedzialnych podmiotów (wojsko, służby terenowe, osoby prywatne). • Wdrożenie monitoringu i regularne raportowanie działań porządkowych.	W Planie nie ma szczegółowego opisu problemu odpadów pozostawianych przez różne grupy (wojsko, służby drogowe, migrantów), mimo że temat uciążliwości śmieci został tylko częściowo poruszony (np. żywność przy zaporze). Brakuje informacji o odpadach takich jak drut żyłkowy, materiały budowlane, plastikowe śmieci, gumowe obuwie, sprzęt elektroniczny i leki pozostawione przez migrantów, które zagrażają ekosystemowi i bezpieczeństwu.	Wyjaśniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego i nie zawiera szczegółowych procedur dotyczących gospodarki odpadami. Kwestie związane z usuwaniem śmieci, w tym odpadów pozostawianych przez służby, migrantów czy w trakcie prac terenowych, powinny być uregulowane w dokumentach wykonawczych oraz przez właściwe instytucje odpowiedzialne za utrzymanie porządku i bezpieczeństwa. Jednocześnie Plan wskazuje na potrzebę monitorowania wpływu infrastruktury granicznej na Obiekt, co obejmuje również kwestie związane z zanieczyszczeniem środowiska. Szczegółowe rozwiązania, takie jak fundusze porządkowe, systemy kar czy raportowanie działań, wymagają odrębnych regulacji i współpracy międzyinstytucjonalnej, w tym z samorządami, służbami mundurowymi i zarządcami terenu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1881	Osoba prywatna	Nieuprawnione korzystanie z zasobów (woda)	53	Odzyskanie naturalnego przebiegu cieków, jak Policzna, poprzez przywrócenie dawnych meandrów. Dokumentowanie i realizacja eksperckiego planu renaturyzacji — krok po kroku. Zakaz odmulania, prostowania kanałów oraz rozbierania tam zastoin bobrowych.	Plan przewiduje działania związane z gospodarką wodną i zbiornikami retencyjnymi, ale nie zawiera strategicznej analizy renaturyzacyjnej ekosystemów wodnych strefy buforowej. Naturalne korytarze wodne i ich rewitalizacja mogłyby pozytywnie wpłynąć na cały ekologiczny system Puszczy.	Wyjaśniono	Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie zawiera szczegółowej analizy renaturyzacyjnej ekosystemów wodnych ani konkretnych scenariuszy przywracania dawnych meandrów cieków wodnych. Działania takie, choć istotne z punktu widzenia ochrony przyrody, powinny być opracowywane w dokumentach wykonawczych i projektach specjalistycznych, z udziałem ekspertów hydrologii, ekologii i gospodarki wodnej. Jednocześnie Plan przewiduje kierunki działań związane z gospodarką wodną, w tym retencją i ochroną zasobów wodnych, które mogą stanowić podstawę do dalszych prac renaturyzacyjnych. Szczegółowe rozwiązania, takie jak zakaz odmulania czy ochrona tam bobrowych, wymagają odrębnych regulacji i decyzji administracyjnych, zgodnych z obowiązującym prawem ochrony środowiska.
1882	Osoba prywatna	Rozwój zabudowy w strefie buforowej	53	Proponujemy całkowity zakaz inwestycji uciążliwych na terenie buforowej takich jak fermy trzody chlewnej, drobiowe, lakiernie i wszystkie inne, które zmieniają krajobraz, produkują szkodliwe odpady, hałas, odór. Proponujemy także nadzór Białowieża Forest nad inwestycjami typu farmy fotowoltaiczne oraz decyzjami RDOŚ Białystok, którego decyzje są co najmniej kontrowersyjne.	Przykładem dziwnych decyzji była próba postawienia farmy fotowoltaicznej między Długim Brodem a Witowem na terenie obszaru chronionego krajobrazu. Inwestorem była fima spoza regionu, działkę udostępniała właścicielka, która mieszka w innej miejscowości. Pomimo protestów wójta i większości mieszkańców (w tym 4 biologów, którzy mieszkają we wsi), przesłania dowodów w postaci zdjęć z przebywania na tym terenie rzadkich gatunków zwierząt, RDOŚ był skłonny przychylić się do wniosku inwestora, który twierdził, że na terenie znajdują się tylko pospolite gatunki roślin i zwierząt, a postawienie paneli przyczyni się do zwiększenia bioróżnorodności, bo pod panelami ptaki będą mogły wic gniazda, a owce jeść trawę! Dzięki determinacji mieszkańców udało się na tyle przeciągnąć sprawę, aż inwestor sam zrezygnował. Warto jednak zapobiegać podobnym przypadkom w przyszłości.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga nie odnosi się do zakresu merytorycznego Planu zarządzania, który nie jest dokumentem planowania przestrzennego ani instrumentem kontroli inwestycji. Kwestie dotyczące lokalizacji inwestycji w strefie buforowej, w tym przedsięwzięć uciążliwych, podlegają kompetencjom samorządów oraz zapisom miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Plan zarządzania nie posiada uprawnień do nakładania zakazów inwestycyjnych ani nadzoru nad decyzjami administracyjnymi wydawanymi przez RDOŚ czy inne organy. Jego funkcją jest wskazanie kierunków działań służących ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu, a szczegółowe regulacje powinny być wdrażane w ramach obowiązujących procedur prawnych i planistycznych.
1883	Osoba prywatna	Zagrożenia i bariery Rozprzestrzenianie się gatunków Obcych.	54	Wsparcie (także finansowe i edukacyjne) dla gmin i mieszkańców strefy buforowej np. w kwestii koszenia i spalania nasion rozprzestrzeniających się gatunków inwazyjnych takich jak nawłóć Solidago spp.	Nawłóć powoduje zmianę naturalnego krajobrazu łąk i ogródków przydomowych w strefie buforowych. Zmniejsza bioróżnorodność, zmienia skład gleby, zabiera teren dla innych gatunków, w tym roślin zapewniających produkcję pyłku i nektaru dla dzikich pszczoł i trzmieli.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania koncentruje się na Obiekcie Światowego Dziedzictwa, tj. obszarze wskazanym we wniosku renominacyjnym z 2014 roku. Strefa buforowa znajduje się poza zakresem bezpośredniego oddziaływania Planu, dlatego kwestie wsparcia finansowego i edukacyjnego dla mieszkańców tej strefy, w tym dotyczące zwalczania gatunków inwazyjnych jak nawłóć (Solidago spp.), nie zostały w nim szczegółowo ujęte. Działania związane z kontrolą gatunków inwazyjnych oraz wsparciem lokalnych społeczności powinny być realizowane w ramach programów środowiskowych i rozwojowych prowadzonych przez samorządy, RDOŚ oraz inne instytucje publiczne, z wykorzystaniem dostępnych funduszy krajowych i unijnych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1884	Osoba prywatna	Rozdział 4 – Strategia zarządzania	60-64	Wizja i cele mówią o „rozwoju zrównoważonym gmin Puszczy” oraz „wzmacnianiu tożsamości lokalnych wspólnot”. Uwaga: należy dopisać jako cel szczegółowy: zapewnienie stabilnych warunków życia mieszkańców, w tym rozwój usług społecznych i przeciwdziałanie bezrobociu.	cele strategiczne (pkt 4.3, s. 62) odwołują się do lokalnego rozwoju, ale nie zawierają działań wprost społecznych (opieka, rynek pracy). Dodanie tego celu uzupełni brakujący komponent społeczny.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga odnosi się do kwestii społecznych, które wykraczają poza zakres merytoryczny Planu zarządzania. Dokument ten dotyczy zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO i koncentruje się na zachowaniu jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW). Kwestie związane z opieką społeczną, rynkiem pracy czy usługami publicznymi nie należą do jego kompetencji. Plan ma charakter ramowy — wskazuje ogólne kierunki działań, które powinny być uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla oraz realizowane przez właściwe instytucje publiczne i samorządy.
1885	Osoba prywatna	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniza skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	62-63	W celach należy doprecyzować, że zrównoważony rozwój obejmuje zapewnienie dostępności do usług zdrowotnych i opiekuńczych dla seniorów. w niewielkim stopniu odnosi się do potrzeb starzejącego się społeczeństwa w gminach graniczących z Puszczą Białowieską. Brak zapisów o dostępności usług publicznych i społecznych dostosowanych do seniorów. Powinno być: Wprowadzenie kompleksowego programu wsparcia dla seniorów i osób z ograniczoną mobilnością, obejmującego: 1.Mobilne punkty medyczne i rehabilitacyjne. 2.Transport publiczny dostosowany do osób starszych. 3.Rozbudowę sieci usług opiekuńczych i środowiskowych. 4.Miejsca spotkań integracyjnych i aktywizujących. 5.Programy wolontariatu międzypokoleniowego	Brak odniesienia do podstawowych usług społecznych prowadzi do ograniczenia jakości życia mieszkańców, co może pogłębiać depopulację i sprzeciw wobec ograniczeń związanych z ochroną przyrody. Na terenie regionu ma miejsce wysoki odsetek seniorów, którzy często mają ograniczony dostęp do opieki zdrowotnej, transportu i życia społecznego. Wprowadzenie rozwiązań dostosowanych do ich potrzeb zwiększy jakość życia, ograniczy wykluczenie społeczne i wzmocni lokalne więzi społeczne. Takie działania wpisują się w założenia polityki senioralnej państwa oraz w ideę zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich takich jak obszar Puszczy Białowieskiej. Ponadto zapewnienie wysokiej jakości usług społecznych sprzyja utrzymaniu lokalnej społeczności na obszarze chronionym, co przeciwdziała depopulacji i wzmacnia opiekę nad dziedzictwem kulturowym. Propozycja nowego rozdziału: Usługi społeczne na rzecz mieszkańców obszaru Puszczy Białowieskiej 1. Wprowadzenie Zarządzanie Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska powinno obejmować nie tylko ochronę przyrody i rozwój turystyki, lecz także troskę o jakość życia społeczności lokalnej. Szczególnie istotne są działania w zakresie usług społecznych, które odpowiadają na wyzwania demograficzne regionu (starzenie się społeczeństwa, odpływ młodych mieszkańców, depopulacja). 2. Domy pomocy społecznej i placówki opiekuńcze Rozwój i modernizacja istniejących placówek opiekuńczych (w tym domów pomocy społecznej) w gminach Puszczy Białowieskiej. Zapewnienie standardów jakości zgodnych z krajowymi i unijnymi wytycznymi w zakresie opieki długoterminowej.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga dotyczy obszaru usług społecznych, który wykracza poza zakres merytoryczny Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO. Plan koncentruje się na ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości Puszczy Białowieskiej i nie pełni funkcji dokumentu polityki społecznej. Zagadnienia takie jak opieka zdrowotna, wsparcie dla seniorów czy rozwój usług społecznych powinny być uwzględniane w lokalnych strategiach rozwoju gmin oraz dokumentach sektorowych, opracowywanych przez właściwe instytucje publiczne i samorządy. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie zawiera szczegółowych zapisów w tym zakresie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Współpraca z samorządami oraz organizacjami pozarządowymi w celu finansowania i utrzymania placówek. 3. Usługi opiekuńcze w środowisku lokalnym Rozwój mobilnych usług opiekuńczych, umożliwiających wsparcie osób niesamodzielnym w miejscu zamieszkania. Tworzenie sieci wolontariatu sąsiedzkiego i wsparcia międzypokoleniowego. Programy szkoleniowe dla opiekunów i rodzin sprawujących opiekę nad seniorami. 4. Integracja społeczna i aktywizacja mieszkańców Tworzenie centrów aktywności lokalnej, które łączą funkcje edukacyjne, kulturalne i społeczne. Wsparcie dla kół gospodyń wiejskich, stowarzyszeń seniorów i klubów młodzieżowych jako przestrzeni integracji i wymiany międzypokoleniowej. Organizowanie wydarzeń i programów, które wzmacniają więzi społeczne i poczucie tożsamości regionalnej. 5. Powiązanie z ochroną dziedzictwa Zapewnienie usług społecznych wspiera trwałość lokalnych społeczności, co jest kluczowe dla: zachowania dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu, utrzymania opieki nad krajobrazem kulturowym, przeciwdziałania depopulacji, która osłabia zdolność społeczności do uczestniczenia w procesach ochrony przyrody. 6. Rekomendacje i kierunki działań Uwzględnienie usług społecznych w lokalnych strategiach rozwoju gmin Puszczy Białowieskiej. Zabezpieczenie finansowania usług społecznych ze źródeł krajowych i unijnych. Powołanie zespołu roboczego ds. usług społecznych w ramach Rady Naukowo-Społecznej Obiektu. Rozwój partnerstw publiczno-społecznych w zakresie usług opiekuńczych.		
1886	Osoba prywatna	Rozdział 5 – Kierunki i działania	65-115	Znajdują się tam działania partycypacyjne i rekomendacje eksperckie. Uwaga: warto dopisać zadania w zakresie aktywizacji zawodowej i rozwoju usług społecznych (np. szkolenia, wsparcie NGO, rozwój lokalnych przedsiębiorstw społecznych).	Skoro dokument zakłada wprost tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonego gmin (cel 5, s. 9 streszczenia), to działania społeczne i rynku pracy są jego integralnym elementem.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1887	Osoba prywatna	3.3.2 Promowanie zachowywania i tworzenia mozaikowatych struktur przyrodniczych sprzyjających migracji gatunków w strefie buforowej i szerszym otoczeniu Obiektu	84	● Dodanie do listy gatunków inwazyjnych czeremchy amerykańskiej; ● Dodanie punktu o likwidacji rowów melioracyjnych umożliwiających odpływ wód opadowych	Związane jest to z niekontrolowaną i postępującą ekspansją tego gatunku w strefie buforowej, szczególnie na terenach pozębowych. Obecność rowów melioracyjnych jest jednym z antropogenicznych czynników	Nie uwzględniono	Gatunek ten figuruje już na oficjalnej liście inwazyjnych gatunków obcych (IGO) prowadzonej przez Generalną Dyрекję Ochrony Środowiska, jako średnio inwazyjny i szeroko rozprzestrzeniony na terenie Polski. Jego ekspansja, szczególnie na nieużytkach i terenach pozębowych, zakłóca naturalne procesy sukcesji, ogranicza odnawianie się rodzimych gatunków drzew oraz wpływa negatywnie na strukturę i funkcjonowanie ekosystemów leśnych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					podtrzymujących niski poziom wód gruntowych. Doprowadziły do zmian w pejzażu przyrodniczym rugując ptaki żerujące nad wodą i płazy. Dla przykładu Francja nie prowadzi melioracji od lat 70. XX wieku.		W projekcie Planu i załącznikach do niego nie funkcjonuje żadna dodatkowa lista IGO stworzona specjalnie na potrzeby Planu - jego zapisy opierają się na liście IGO opracowanej przez GDOŚ, nie ma więc potrzeby modyfikacji Planu. W dokumencie zwrócono uwagę na potrzebę poprawy warunków hydrologicznych Puszczy. Umożliwiono podejmowanie działań mających na celu ograniczenie spływu powierzchniowego przy wykorzystaniu naturalnego, lokalnego materiału. Ponadto zaproponowano realizację działania 2.3.1. Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej, w ramach którego przewidziano m.in. opracowanie planu działań w zakresie ochrony zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1888	Osoba prywatna	4.2. Tworzenie zachęt finansowych w zakresie współdziałania na rzecz Obiektu Białowieża Forest	87	Brak właściwego finansowania zarządzania Obiektem, blokujący rozwój instytucjonalizacji, skoordynowanie działań ochronnych i innej działalności na obszarze Obiektu / Brak funduszy na spójną interpretację i promocję Obiektu oraz edukację o potrzebach zachowania jego wyjątkowej uniwersalnej wartości / Brak funduszu, który służyłby społeczności lokalnej i wspierał współdziałanie interesariuszy na rzecz zachowania Obiektu – takie bariery finansowe w zarządzaniu Białowieża Forest wymieniono w dokumencie UWAGA: W obecnym dokumencie brak informacji w jakim zakresie zachęty finansowe będą wspierać przedsiębiorców inwestujących i rozwijających lokalną agroturystykę, zajmujących się wyrobem lokalnych produktów spożywczych, rękodzieła oraz lokalnie działających przewodników turystycznych po puszczy i obszarze buforowym Projekt zawiera ogólne informacje na temat rozwoju turystyki zrównoważonej na obszarze Obiektu i wsparcia produktów lokalnych ale jest to informacja na bardzo dużym poziomie ogólności, trudno obecnie przewidywać czy w jakikolwiek sposób przełoży się to na wsparcie mieszkańców a nie tylko rolników wymienionych gmin, tereny te zamieszkuje coraz większa grupa ludzi, którzy nie są rolnikami ale są mieszkańcami	Należy zawrzeć w planie bardziej szczegółowe kierunki rozwoju, aby mieszkańcy (nie tylko rolnicy) / samorządy / stowarzyszenia / fundacje / inicjatywy obywatelskie dowiedzieli się z dokumentu na jakie wsparcie / rodzaj wsparcia będą mogli liczyć w bliższej i dalszej przyszłości Dokument powinien odpowiedzieć na pytania istotne z punktu widzenia turystyki i tworzenia miejsc pracy związanych z jej rozwojem: ● Czy promowana będzie jedynie zasada ochrony istniejących zasobów czy także dalszego rozwoju Regionu ● Czy tworzenie Obiektu jednoznacznie będzie wspierać (również finansowo) działalność gospodarczą, promować turystykę w Regionie, wspierać inwestycje w tworzenie szlaków turystycznych i informacji turystycznej również w Strefie Buforowej Obecnie drobni przedsiębiorcy prowadzący agroturystykę nie są wystarczająco wspierani a ten plan nie daje jednoznacznych zachęt do działania lub tworzenia planów rozwoju, ● Czy dostęp do usług publicznych obejmuje również rozwój lokalnej turystyki – czy obejmuje rozwój turystyki rowerowej i samochodowej w zakresie stacji ładowania pojazdów elektrycznych, stacji drobnych napraw rowerów, możliwości poruszania się po obszarze chronionym za pomocą meksów i innych pojazdów elektrycznych, rozbudowanie sieci ścieżek rowerowych istotnych dla bezpieczeństwa lokalnej społeczności i rozwoju turystyki, wsparcie dla miejscowych przedsiębiorców w zakresie budowania oferty udostępniania pojazdów elektrycznych i punktów ładowania pojazdów	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga porusza istotne kwestie dotyczące finansowania zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest oraz wsparcia dla lokalnych społeczności, w szczególności w kontekście rozwoju turystyki zrównoważonej i lokalnej przedsiębiorczości. Choć Plan zarządzania ma charakter dokumentu ramowego i nie pełni funkcji programu operacyjnego, zawiera zapisy odnoszące się do tych zagadnień, jednak na poziomie ogólnym. W dokumencie wskazano potrzebę zapewnienia stabilnego finansowania działań związanych z ochroną i promocją Obiektu, w tym utworzenia funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest, który ma wspierać m.in. działania edukacyjne, promocyjne i koordynacyjne. Przewidziano również inwestycję w Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, które ma pełnić funkcję edukacyjną i informacyjną, a także wspierać lokalne inicjatywy. W zakresie turystyki zrównoważonej Plan odnosi się do wspierania produktów lokalnych, rozwoju infrastruktury turystycznej oraz promocji dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu. Jednak szczegółowe mechanizmy wsparcia dla przedsiębiorców, przewodników, agroturystyki czy rozwoju usług związanych z elektromobilnością (np. stacje ładowania, wypożyczalnie pojazdów elektrycznych, sieć ścieżek rowerowych) nie zostały w nim precyzyjnie określone. Zgodnie z założeniami Planu, konkretne formy wsparcia finansowego, technicznego i organizacyjnego powinny być rozwijane w dokumentach niższego szczebla oraz w ramach programów wdrażanych przez samorządy, instytucje publiczne i organizacje pozarządowe. Wskazane kierunki działań, takie jak rozwój turystyki przyjaznej środowisku, aktywizacja lokalnych społeczności czy promocja lokalnych produktów, stanowią podstawę do dalszego planowania i pozyskiwania środków z funduszy krajowych i unijnych (np. EFS+, Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, Interreg, LIFE). W związku z tym, choć Plan nie zawiera szczegółowych zapisów dotyczących wsparcia dla wszystkich grup mieszkańców, jego zapisy umożliwiają rozwój takich działań w ramach wdrażania Planu i współpracy międzyinstytucjonalnej. Wskazane postulaty mogą stanowić cenny wkład do dalszych etapów planowania operacyjnego i lokalnych strategii rozwoju.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Jest to szczególnie istotne jeśli ma być prowadzona turystyka zrównoważona: Rodzaj turystyki, mający na celu zminimalizowanie negatywnego wpływu ruchu turystycznego na środowisko naturalne i kulturę lokalną, pomagając jednocześnie w generowaniu możliwości zatrudnienia dla lokalnych mieszkańców. Jej celem jest dostarczenie pozytywnych doświadczeń i korzyści społecznościom lokalnym, firmom turystycznym oraz samym turystom Przy obecnie budowanych drogach nie powstaje sieć ścieżek rowerowych, co powinno być w obszarze Obiektu i Strefy Buforowej		
1889	Osoba prywatna	Cel 5. Tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej	90	Zrównoważony rozwój powinien gwarantować wsparcie samorządom / organizacjom pozarządowym i lokalnej społeczności, w tym pojedynczym mieszkańcom (nie tylko rolnikom) UWAGA: Plan zrównoważonego rozwoju przedstawiony w dokumencie nie daje gwarancji, że samorządy/ organizacje pozarządowe i lokalne społeczności będą zachęceni do partycypacji w planowaniu i wdrażaniu strategii,	Aby było to możliwe potrzebne są zapisy, na podstawie których będzie wiadomo w jaki sposób miejscowe społeczności będą planowo i długofalowo aktywizowane i szkolone w celu podejmowania działań w zakresie planowania, tworzenia programów i przedsięwzięć. Społeczności, które do tej pory nie były zachęcane i nie brały udziału w partycypacji nie będą tego robić w przyszłości jeśli systemowo nie będą zaplanowane faktyczne projekty aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości powyższych grup Należy te działania uwzględnić na etapie planowania i zaangażować do współpracy i współfinansowania m.in. MEN, MRPiPS	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga trafnie wskazuje na potrzebę systemowego i długofalowego wsparcia dla samorządów, organizacji pozarządowych oraz lokalnych społeczności — nie tylko rolników — w kontekście wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju na obszarze Puszczy Białowieskiej. Choć Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO nie pełni funkcji programu społeczno-gospodarczego, jego zapisy odnoszą się do wzmacniania lokalnych więzi społecznych i promowania dziedzictwa kulturowego, co stanowi punkt wyjścia do dalszych działań aktywizujących. Plan ma charakter ramowy i nie zawiera szczegółowych mechanizmów wsparcia finansowego czy edukacyjnego dla poszczególnych grup społecznych. Jednak w kierunku działań 6.1 przewidziano m.in. ochronę i promowanie dziedzictwa niematerialnego oraz materialnego, wspieranie lokalnych inicjatyw, edukację regionalną i rozwój kompetencji kulturowych. Te działania mogą stanowić podstawę do projektów aktywizujących, które powinny być rozwijane w dokumentach niższego szczebla oraz realizowane przez samorządy, organizacje społeczne i instytucje publiczne. Wdrożenie skutecznego systemu aktywizacji społecznej wymaga współpracy międzysektorowej, w tym z resortami edukacji (MEN), polityki społecznej (MRPiPS), rozwoju regionalnego oraz instytucjami finansującymi (np. NFOŚiGW, fundusze UE). Wskazane przez autora uwagi działania — takie jak szkolenia, programy rozwoju przedsiębiorczości, wsparcie dla inicjatyw obywatelskich — są zgodne z ideą zrównoważonego rozwoju i mogą być realizowane jako uzupełnienie Planu zarządzania, w ramach lokalnych strategii rozwoju i projektów partnerskich. Podsumowując, choć Plan nie zawiera szczegółowych zapisów w tym zakresie, jego struktura i cele umożliwiają rozwój takich działań w przyszłości, pod warunkiem ich odpowiedniego zaplanowania i finansowania przez właściwe instytucje.
1890	Osoba prywatna	5.2.2 Doradztwo w zakresie przygotowania projektów służących zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu gmin oraz ochronie środowiska	94	Poszerzenie katalogu beneficjentów o gminne instytucje edukacyjne	Jednym z elementów realizacji celu jest zapewnianie wsparcia eksperckiego w przygotowaniu wniosków o fundusze na projekty rozwojowe. Praktyka pokazuje, że szkoły i urzędy gminne nie zawsze współpracują ze sobą w obszarze	Uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą działania 5.2.2, zasadne było uwzględnienie postulatu poszerzenia katalogu beneficjentów o gminne instytucje edukacyjne. W związku z powyższym, zapis działania został uzupełniony o gminne instytucje edukacyjne jako podmioty współpracujące w zakresie doradztwa w przygotowaniu projektów służących

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					przygotowywania projektów i często działają niezależnie. Wydzielenie szkół podkreśli podmiotowość tych instytucji w procesie zdobywania środków na projekty rozwojowe i umożliwi niezależne korzystanie z doradztwa w tym zakresie.		zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu gmin oraz ochronie środowiska. Zmiana ta pozostaje zgodna z celami Planu, wzmacnia jego inkluzyjność oraz odpowiada na realne potrzeby lokalnych społeczności w obszarze edukacji i rozwoju.
1891	Osoba prywatna	5.3.1 Opracowanie zintegrowanej strategii rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej	95	Poszerzenie katalogu podmiotów współpracujących o gminne instytucje edukacyjne (szkoły) oraz Koła Gospodyń Wiejskich	Włączenie szkół i KGW wynika z unikalnej roli tych instytucji społecznych dla życia puszczańskich gmin. W przypadku szkół trzeba podkreślić, że nie wszystkie szkoły w regionie są i w przyszłości pozostaną jednostkami organizacyjnymi poszczególnych gmin. W obszarze edukacyjnym działają niezależnie od organu prowadzącego. Ponad to, specyfika zarządzania szkołami ich funkcje społeczne i podejmowana aktywność rzadko lub prawie nigdy nie wynika ze strategii rozwojowej gmin i także jest niezależna od organu prowadzącego. Upodmiotowienie szkół w Planie otworzy bezpośrednio możliwość partycypacji aktywnych środowisk w pracach nad strategią rozwoju gmin. Jest to ważne tym bardziej, że w zdepopulowanych gminach szkoły pozostają nierzadko podstawowym zasobem intelektualnym gminy. W przypadku Kół Gospodyń Wiejskich potrzeba włączenia wynika ze unikalnej specyfiki prawnej KGW, które często nie rejestrowane są w KRS, a są rejestrowane w ARiMR. KGW działają więc jak organizacje społeczne, ale na specyficznych warunkach prawnych. Ponad to wydzielenie KGW jako osobnego podmiotu współpracującego wynika z kluczowej roli KGW w życiu poszczególnych sołectw regionu. Są to bardzo często jedyne organizacje społeczne aktywne we wsiach i całych gminach. W naszym rozumieniu upodmiotowienie KGW w planie jest więc warunkiem sukcesu wypracowania strategii zrównoważonego rozwoju, bo są one fundamentem funkcjonowania społecznego lokalnych społeczności.	Uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą działania 5.3.1, zasadne było uwzględnienie postulatu poszerzenia katalogu podmiotów współpracujących o gminne instytucje edukacyjne oraz Koła Gospodyń Wiejskich. Oba typy instytucji odgrywają istotną rolę w życiu społecznym gmin Puszczy Białowieskiej, a ich aktywność często wykracza poza formalne struktury samorządowe. W związku z powyższym, zapis działania 5.3.1 został uzupełniony o gminne instytucje edukacyjne oraz Koła Gospodyń Wiejskich jako podmioty współpracujące przy realizacji strategii. Zmiana ta wzmacnia społeczny wymiar Planu oraz zwiększa jego adekwatność względem rzeczywistej struktury i dynamiki lokalnych społeczności.
1892	Osoba prywatna	5.3.2 Opracowanie ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki dla obszaru Puszczy Białowieskiej	96	UWAGA: W dokumencie należy jednoznacznie wskazać miejscowym społecznościom korzyści oraz zagrożenia dla zachowania unikalnej wartości Białowieża Forest płynące z wdrożenia Planu a także zapewnić o obowiązku współpracy między władzami samorządowymi i stowarzyszeniami, organizacjami i przedsiębiorstwami sektora turystyki w procesie wymiany informacji oraz opracowania i wdrażania dokumentu strategicznego	Opisywane działania mówią o współpracy ale nie nakładają na władze różnych szczebli obowiązku współpracy, obecnie brak tego obowiązku powoduje opieszałość lub nawet zaniechanie działań na rzecz Regionu przedstawicieli władz samorządowych Z planu powinien jednoznacznie wynikać obowiązek współpracy i wspierania lokalnych inicjatyw na rzecz Regionu, w przeciwnym razie, tak jak się to dzieje	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga podnosi ważny aspekt wdrażania Planu zarządzania, potrzebę jednoznacznego wskazania korzyści i potencjalnych zagrożeń wynikających z jego realizacji dla lokalnych społeczności, a także konieczność zapewnienia obowiązku współpracy między władzami samorządowymi, organizacjami społecznymi i sektorem turystycznym. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, wskazuje na znaczenie współpracy i komunikacji między interesariuszami, jednak nie nakłada formalnych obowiązków o charakterze administracyjnym. W jego zapisach podkreślono rolę partycypacji społecznej, w tym udziału samorządów, organizacji pozarządowych, lokalnych

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					obecnie, będzie to chwalebny zapisem		liderów i przedsiębiorców w procesie wdrażania Planu. Mechanizmy te mają na celu zwiększenie akceptacji społecznej dla działań ochronnych oraz wspólne wypracowywanie rozwiązań wspierających rozwój regionu. Zgodnie z definicją interesariusza przyjętą w Planie, każda osoba lub podmiot, który może wpływać na realizację Planu lub być przez niego dotknięty, powinien mieć możliwość uczestnictwa w procesie jego wdrażania. Wskazano również zasady prowadzenia konsultacji: powszechność, przejrzystość, koordynację i komunikację, co stanowi podstawę do budowania trwałych relacji między instytucjami a społecznościami lokalnymi. Wdrożenie obowiązku współpracy wymaga jednak zapisów w dokumentach wykonawczych, aktach prawa miejscowego lub porozumieniach międzyinstytucjonalnych. Plan zarządzania może stanowić punkt wyjścia do takich działań, ale ich formalizacja leży w gestii odpowiednich organów administracji publicznej i samorządowej.
1893	Osoba prywatna	5.4.1 Wsparcie działań na rzecz poprawy jakości środowiska w otoczeniu Puszczy Białowieżskiej	97	UWAGA: Nie jest jasne czy podjęcie działań w zakresie rozszerzenia zakresu monitoringu jakości środowiska będzie przekładało się także na poprawę czystości w lasach Poza czystością w lasach należy włączyć do tych działań kwestie dotyczące zaśmiecania hałasem, szczególnie istotne dla planowanej strefy buforowej.	Te działania muszą być bezwzględnie zaplanowane na obszarze Obiektu i całej strefy Buforowej Obecnie lasy są zaśmiecane na ogromną skalę przez ludność miejscową, wojsko, turystów System odpowiedzialności i kar nie działa, Regulacje muszą określać zakres monitorowania i penalizacji Do lasu wyrzucane są opony, śmiecie z remontów, pojedyncze butelki, puszki przez osoby spacerujące po lecie Działanie na rzecz czystości środowiska jest konieczne - jeśli chcemy tworzyć Obiekt Dziedzictwa Narodowego- jeśli chcemy zachęcić turystów do odwiedzania Regionu- jeśli chcemy zachęcić inwestorów do tworzenia bazy hotelowej i turystycznej W przypadku zaśmiecania hałasem, szczególnie w strefie buforowej związane jest to z dźwiękiem generowanym przez motory i quady rozjeżdżające leśne drogi, tryby i opuszczone żwirownie. Potrzebna jest konkretna regulacja ograniczająca możliwość rekreacyjnego korzystania z tych środków komunikacji w strefie buforowej. Jest to tym bardziej istotne, że z roku na rok wzrasta rekreacyjny ruch motorowy, często o chuligańskim nastawieniu, który przyczynia się do dewastacji dróg i lasów w planowanej strefie buforowej oraz płoszy zwierzyń.	Wyjaśniono	Zagadnienie rozszerzenia monitoringu jakości środowiska, ujęte w działaniu 5.4.1 Planu zarządzania, obejmuje kompleksowe podejście do ochrony środowiska w otoczeniu Puszczy Białowieżskiej. Monitoring ten nie ogranicza się wyłącznie do parametrów fizykochemicznych, lecz stanowi element szerszego systemu identyfikacji i reagowania na zagrożenia środowiskowe, w tym również te związane z zaśmieceniem przestrzeni leśnej. Wskazane w Planie działania, takie jak identyfikacja potrzeb gmin, wdrażanie rozwiązań gospodarki odpadami oraz wspieranie infrastruktury ochrony środowiska, stanowią podstawę do projektowania i wdrażania mechanizmów przeciwdziałających zaśmieceniom, zarówno w Obiekcie, jak i w jego strefie buforowej. Plan zakłada współpracę z samorządami oraz wsparcie eksperckie w pozyskiwaniu funduszy, co umożliwi wdrażanie lokalnych regulacji i systemów kontroli, w tym również penalizacji nielegalnego wyrzucania odpadów. Kwestia zanieczyszczenia hałasem, szczególnie w kontekście rekreacyjnego ruchu pojazdów silnikowych w strefie buforowej, jest istotna z punktu widzenia ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych. Choć Plan zarządzania nie zawiera szczegółowych regulacji w tym zakresie, jego ramowy charakter zakłada, że konkretne ograniczenia i mechanizmy kontroli zostaną opracowane na poziomie dokumentów wykonawczych i lokalnych aktów prawa miejscowego. W tym kontekście możliwe jest wprowadzenie przepisów ograniczających dostęp pojazdów do wybranych obszarów, zgodnie z kompetencjami gmin oraz obowiązującymi przepisami prawa, w tym ustawą Prawo ochrony środowiska. Zgodnie z założeniami Planu, działania na rzecz poprawy jakości środowiska są niezbędne dla zachowania wyjątkowych wartości Obiektu Światowego Dziedzictwa, a także dla rozwoju zrównoważonej turystyki i infrastruktury okołoturystycznej. Wszelkie postulaty dotyczące uszczegółowienia zakresu monitoringu, penalizacji oraz regulacji ruchu pojazdów powinny być rozpatrywane na etapie wdrażania Planu przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego i instytucje zarządzające.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1894	Osoba prywatna	Działanie 5.4.2 Integracja społeczna i międzypokoleniowe usługi czasu wolnego	98	Wprowadzenie preferencyjnego sposobu finansowania szkolnictwa w gminach regionu Puszczy Białowieskiej w formie „Przyrodniczej subwencji edukacyjnej”, która byłaby dodatkową i bezpośrednią subwencją oświatową dla gminnych organów prowadzących. Ta subwencja nie miałaby być związana z „poszerzeniem wielofunkcyjnego wykorzystania obiektów edukacyjnych”, ale przeznaczona na bazowe utrzymanie podstawowych funkcji szkół i przedszkoli, które w wielu miejscach jest zagrożone. Dlatego to listy potencjalnych źródeł finansowania należałoby dodać Ministerstwo Edukacji Narodowej. Być może do wykorzystania może być mechanizm subwencji nauczania języków mniejszości narodowych, wykorzystywany przez szereg szkół regionu.	Jednym z filarów koncepcji zrównoważonego rozwoju jest wysoka jakość usług edukacyjnych. W przypadku gmin obszaru Puszczy Białowieskiej zakłada się wsparcie dostępu do wysokiej jakości usług publicznych, których edukacja jest chyba najważniejszym elementem. Niestety w dokumencie nacisk położony jest na wspieranie edukacji w zakresie poszerzenia oferty edukacji nieformalnej, skierowanej do turystów lub seniorów. Po macoszemu potraktowane są natomiast bieżące potrzeby edukacyjne dzisiejszych uczniów z regionu, które my uważamy za najważniejsze i palące. Trudna sytuacja szkół w regionie wynika z trudnej sytuacji demograficznej gmin. Prognozy pokazują, że depopulacja będzie postępowała, a plan zakłada dodatkowe ograniczenia takie jak rozwój zabudowy w strefie buforowej. Jeśli w planie nie zostaną ujęte szczególne potrzeby wsparcia systemu edukacji w gminach regionu w perspektywie już kilku lat można możliwe będzie zamykanie jedynych szkół gminnym, co spowoduje demograficzną katastrofę. W wyniku tej pesymistycznej prognozy pod znakiem zapytania stanie realizacja wielu sposobów celów wymienionych w dokumencie, bo nie możliwa jest np. integracja społeczna, warsztaty międzypokoleniowe, kultywowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej, jeśli przerwana zostanie ciągłość pokoleniowa w poszczególnych gminach. Bez preferencyjnego systemu wsparcia szkół i przedszkoli w gminach niemożliwie będzie utrzymanie tych instytucji, zerwana zostanie ciągłość międzypokoleniowa, a lokalna kultura nabierze cech kultury martwej, poddającej się jedynie muzealizacji, a nie rozwojowi.	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, zgodnie z jego ramowym charakterem, koncentruje się na wyznaczeniu kierunków działań wspierających zrównoważony rozwój regionu, w tym również w zakresie edukacji. Wskazane w dokumencie działania dotyczące edukacji nieformalnej, skierowanej m.in. do turystów i seniorów, mają na celu poszerzenie oferty edukacyjnej w kontekście wykorzystania lokalnego potencjału kulturowego i przyrodniczego. Nie oznacza to jednak pominięcia znaczenia edukacji formalnej, która pozostaje kluczowym elementem infrastruktury społecznej regionu. Zgłoszona potrzeba wprowadzenia preferencyjnego mechanizmu finansowania szkół i przedszkoli w formie „przyrodniczej subwencji edukacyjnej” wykracza poza zakres kompetencji dokumentu o charakterze strategicznym, jakim jest Plan zarządzania. Tego rodzaju rozwiązania wymagają decyzji na poziomie centralnym, w szczególności ze strony Ministerstwa Edukacji Narodowej, które jest właściwym organem w zakresie kształtowania polityki oświatowej i mechanizmów subwencjonowania. Zachowanie ciągłości międzypokoleniowej, rozwój lokalnej kultury oraz integracja społeczna są celami, które Plan wspiera poprzez działania w zakresie edukacji, kultury i aktywizacji społecznej. Wskazane postulaty mogą stanowić istotny wkład w proces uszczegóławiania Planu na poziomie lokalnym, w szczególności w ramach opracowywania programów operacyjnych i projektów inwestycyjnych.
1895	Osoba prywatna	6.1.1 Ochrona dziedzictwa niematerialnego Puszczy Białowieskiej i upowszechnianie wiedzy o nim	100	Dodanie do katalogu podmiotów współpracujących Kół Gospodyń Wiejskich	KGW są działają w specyficznych warunkach prawnych i nie są typową organizacją pozarządową. Włączenie ich do katalogu podmiotów na równi z organizacjami pozarządowymi nie pozostawia wątpliwości formalnych i upodmiatawia KGW jako najaktywniejsze organizacje społeczne w sołectwach regionu.	Uwzględniono	KGW zostały dodane do podmiotów współpracujących w działaniu 6.1.1

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
1896	Osoba prywatna	6.1.2. Szkolenia administracji publicznej i doradztwo w zakresie uczestnictwa społeczności lokalnej w podejmowaniu decyzji	102	● Dodanie bartnictwa do działań promujących tradycyjne sposoby użytkowania terenu Puszczy Białowieskiej. ● Stworzenie listy i objęcie ochroną pojedynczych, wolnostojących ponad 100-letnich drzew w strefie buforowej, także na terenach prywatnych. ● Dofinansowania dla gmin i mieszkańców na tradycyjne drewniane ogrodzenia zamiast metalowych siatek i blaszanych płotów.	Jest to postulat wynikający z obserwowanej w ostatnim czasie tendencji do powrotu w strefie buforowej (przykład wsi Czechy Orlańskie) do wykonywania i rozmieszczania w gospodarstwach uli bartnych. Ważne jest zauważenie i wsparcie dla tej odnawiającej się tradycji, która powraca po wielu latach niebytu. Wolnostojące stare drzewa a to często najstarsi świadkowie historii w osadach/miejscowościach. To były znaczące miejsca orientacyjne, obecne w ustnej pamięci. Są jednocześnie pomnikami kultury i natury. Ich los zależy często od dobrej woli właścicieli ziemi, na której się znajdują. Nie są często obiektem zainteresowania kogokolwiek. Subwencje do ogrodzeń powinny dotyczyć nie tylko rezerwatów lecz także codziennego krajobrazu wsi strefy buforowej. Krajobraz architektoniczny, wygląd wsi jest ważnym elementem rejonu Puszczy Białowieskiej i zapewnia jej atrakcyjność dla turystów szukających ciszy i wiejskiego, tradycyjnego budownictwa.	Nie uwzględniono	Zagadnienia poruszone w uwadze dotyczą istotnych aspektów dziedzictwa kulturowego i krajobrazowego strefy buforowej Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Wskazany postulat dotyczący bartnictwa, jako tradycyjnej formy użytkowania lasu, odnosi się do praktyki historycznej, która obecnie odradza się w niektórych miejscowościach regionu. Należy jednak podkreślić, że na obszarze samego Obiektu priorytetem jest zachowanie niezaburzonych procesów ekologicznych, co wyklucza ingerencje w drzewostan, w tym także tworzenie uli bartnych. W związku z tym działania promujące bartnictwo mogą być rozważane wyłącznie w kontekście strefy buforowej, gdzie Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń. W odniesieniu do postulatu objęcia ochroną pojedynczych, ponad 100-letnich drzew w strefie buforowej, należy wskazać, że Plan zarządzania zawiera zapisy dotyczące ochrony drzew o szczególnych wartościach przyrodniczych, również tych występujących poza zwałtami kompleksami leśnymi. Choć nie została opracowana szczegółowa lista takich drzew, dokument zakłada możliwość ich identyfikacji i ochrony w ramach działań realizowanych przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje ochrony przyrody. Ochrona drzew na terenach prywatnych może być wspierana poprzez mechanizmy zachęt, jednak ich wdrożenie wymaga odrębnych regulacji i instrumentów finansowych, które wykraczają poza zakres Planu. Postulat dotyczący dofinansowania tradycyjnych drewnianych ogrodzeń jako elementu ochrony krajobrazu kulturowego wsi strefy buforowej odnosi się do zagadnień estetyki przestrzeni i zachowania lokalnego dziedzictwa architektonicznego. Plan zarządzania nie przewiduje bezpośrednich mechanizmów finansowania tego typu działań, jednak ich realizacja może być wspierana w ramach programów rozwoju obszarów wiejskich, ochrony dziedzictwa kulturowego lub estetyzacji przestrzeni publicznej, prowadzonych przez instytucje krajowe i regionalne.
1897	Osoba prywatna	6.3.1 Lokalna platforma wymiany informacji o działalności gospodarczej, w tym turystyki inspirowanej przyrodniczym i kulturowym dziedzictwem obszaru Puszczy Białowieskiej	103	Zapewnienie ścisłej współpracy między sektorem publicznym i prywatnym oraz innymi organizacjami zainteresowanymi rozwojem działalności gospodarczej w regionie Puszczy Białowieskiej, w tym turystyki poprzez utworzenie struktury partnerskiej (zapewnienie odpowiedniej koordynacji działań w zakresie promocji i wymiany informacji) jest działaniem słusznym, uzupełniającym obecną lukę informacyjną UWAGA: jednak plan powinien doprecyzować w jaki sposób będą wspierani i zachęceni mieszkańcy, samorządy, NGOsy, przedsiębiorcy do wzięcia udziału w tych inicjatywach czy będzie konieczna przynależność do pewnych organizacji aby działać lub korzystać z planowanych zasobów	Obecnie informacja na temat bazy turystycznej, na temat wyrobów regionalnych, na temat działań NGO-sów, lokalnych twórców jest bardzo ograniczona Brak nawyku ale także brak zachęt do zrzeszania się, do działania w grupach Koordynacja i współtworzenie wymaga działań skoordynowanych przedstawiających korzyści wynikające ze współdziałania Koordynacja musi prowadzić do efektywnego gromadzenia i przekazywania kompleksowej informacji w zakresie usług, produktów lokalnych, stałych lub czasowych atrakcji dokument powinien określić wstępnie jakimi narzędziami będzie dysponował koordynator, powinno być możliwe opracowanie jednolitego oznakowania topograficznego jako elementu komunikacji wizualnej	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje działania mające na celu wzmocnienie współpracy międzysektorowej oraz rozwój działalności gospodarczej inspirowanej dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym regionu. W ramach Kierunku działań 6.3 zaplanowano utworzenie lokalnej platformy wymiany informacji, której celem jest zapewnienie ścisłej współpracy między sektorem publicznym, prywatnym oraz organizacjami społecznymi. Struktura ta ma służyć koordynacji działań promocyjnych, wymianie informacji oraz wspieraniu inicjatyw lokalnych. W ramach Działania 6.3.1 przewidziano m.in.: opracowanie zbioru dobrych praktyk w zakresie rozwoju działalności gospodarczej związanej z obiektami UNESCO, stworzenie spójnego systemu promocji działalności gospodarczej i turystyki, wdrożenie systemu zbierania informacji oraz promocji lokalnych produktów sprzyjających ochronie i promocji Obiektu. Zgłoszona potrzeba doprecyzowania mechanizmów zachęty i wsparcia dla mieszkańców, samorządów, NGO-sów oraz przedsiębiorców jest zgodna z założeniami Planu, jednak należy podkreślić, że dokument ten ma charakter ramowy. Oznacza to, że szczegółowe rozwiązania organizacyjne, w tym zasady

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							uczestnictwa w strukturze partnerskiej, narzędzia koordynatora oraz ewentualne warunki korzystania z zasobów, zostaną określone na etapie opracowywania dokumentów wykonawczych. Plan nie przewiduje ograniczeń dotyczących uczestnictwa w działaniach rozwojowych ze względu na przynależność organizacyjną. Wręcz przeciwnie — zakłada otwartość i inkluzyjność struktur współpracy, tak aby możliwe było szerokie zaangażowanie lokalnych interesariuszy, niezależnie od ich formalnego statusu. Wskazane postulaty, takie jak opracowanie jednolitego oznakowania topograficznego czy stworzenie systemu kompleksowej informacji o usługach i produktach lokalnych, są zgodne z celami Planu i mogą zostać uwzględnione w ramach realizacji Działania 5.3.2, dotyczącego opracowania ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki. Strategia ta zakłada współpracę między samorządami, organizacjami i przedsiębiorstwami sektora turystyki oraz uwzględnienie korzyści społeczno-gospodarczych wynikających z rozwoju turystyki przy jednoczesnym ograniczaniu presji na przyrodę. Dodatkowo, w ramach Kierunku działań 6.4, Plan przewiduje działania edukacyjne wspierające świadomość lokalną i zaangażowanie społeczne, m.in. poprzez włączenie tematyki ochrony dziedzictwa do programów nauczania oraz rozwój platformy e-learningowej i materiałów edukacyjnych.
1898	Osoba prywatna	6.4.1 Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w szkołach w rejonie Puszczy Białowieskiej	105	UWAGA: Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w całej Polsce	Programy lokalnego nauczania uzupełnione o cele ochrony światowego dziedzictwa oraz o informacje o Białowieża Forest to zdecydowanie zbyt wąskie działanie, działania takie należy uwzględnić w programach edukacyjnych na terenie całego kraju Należy zachęcać do organizowania wycieczek szkolnych i edukacyjnych w Obszarze Białowieża Forest, co będzie skutkowało zwiększeniem świadomości w zakresie ochrony środowiska i klimatu	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje działania edukacyjne ukierunkowane na zwiększenie świadomości społecznej w zakresie ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem Białowieża Forest. W ramach Kierunku działań 6.4 zaplanowano uwzględnienie tematyki ochrony światowego dziedzictwa w programach nauczania w szkołach zlokalizowanych w rejonie Puszczy Białowieskiej. Działania te obejmują m.in. współpracę z Podlaskim Kuratorium Oświaty i Ministerstwem właściwym ds. edukacji, opracowanie materiałów dydaktycznych oraz rozwój platformy e-learningowej. Jednocześnie, w ramach Kierunku działań 7.1, Plan zakłada opracowanie kompleksowej strategii edukacji przyrodniczej i kulturowej, której celem jest dotarcie do szerokiego grona odbiorców, w tym placówek edukacyjnych spoza regionu. Działanie 7.1.1 przewiduje utworzenie sieci współpracy edukatorów, opracowanie materiałów edukacyjnych oraz wdrożenie platformy e-learningowej jako ogólnodostępnego narzędzia edukacyjnego. Wskazane działania mają charakter ponadregionalny i mogą być wykorzystywane w placówkach edukacyjnych na terenie całego kraju. Postulat rozszerzenia zakresu edukacji o Białowieża Forest na poziomie ogólnopolskim jest zgodny z celami Planu i może być realizowany poprzez współpracę z Ministerstwem Edukacji i Nauki oraz instytucjami zajmującymi się edukacją ekologiczną i dziedzictwem kulturowym. Włączenie placówek edukacyjnych do Sieci Szkół Stowarzyszonych UNESCO, przewidziane w Planie, stanowi dodatkowy mechanizm upowszechniania wiedzy o Obiekcie w skali krajowej. Organizacja wycieczek szkolnych i edukacyjnych do Puszczy Białowieskiej, jako forma edukacji pozaformalnej, wpisuje się w koncepcję działań wspierających rozwój świadomości ekologicznej

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							turystyki i lokalnej przedsiębiorczości, została również uwzględniona w rekomendacjach dotyczących planowania przestrzennego oraz rozwoju zrównoważonych form turystyki. Wskazane działania mają na celu nie tylko zachowanie walorów przyrodniczych, ale również wspieranie lokalnych społeczności w procesie aktywizacji gospodarczej.
1901	Osoba prywatna	Kierunek działań 8.1. Kreowanie i zarządzanie marką terytorialną Obiektu Białowieża Forest, w tym opracowanie i skuteczne wdrożenie identyfikacji wizualnej obszaru Puszczy Białowieskie	113	Propozycja zmiany: - Wprowadzenie równoważnych działań promocyjnych dla wszystkich gmin Puszczy Białowieskiej, z uwzględnieniem Dubicz Cerkiewnych. o Opracowanie spójnej strategii marketingowej w ramach Programu „Białowieża Forest”, obejmującej mniejsze gminy, które obecnie są niedostrzegane. o Utworzenie wspólnej platformy informacyjno-promocyjnej z wyodrębnionymi działami dla poszczególnych gmin.	Gmina Dubicze Cerkiewne posiada znaczący potencjał turystyczny i kulturowy – na jej terenie znajdują się zabytkowe cerkwie, miejsca pamięci, bogata tradycja folklorystyczna, a także atrakcyjne szlaki przyrodnicze w bezpośrednim sąsiedztwie Puszczy Białowieskiej. Jednak w oficjalnych materiałach promocyjnych oraz programach rozwoju turystyki regionu dominują działania skupione wokół Białowieży. Brak równowagi w promocji prowadzi do marginalizacji mniejszych gmin, mimo że mogą one stanowić uzupełniającą i wartościową ofertę dla turystów poszukujących autentycznego kontaktu z lokalną kulturą i mniej zatłoczonych miejsc. Niedostateczna widoczność Dubicz w krajowych i międzynarodowych kampaniach promocyjnych ogranicza szanse na rozwój lokalnej przedsiębiorczości, w tym agroturystyki, rzemiosła oraz sprzedaży produktów tradycyjnych. Promocja gminy Dubicze Cerkiewne jest niewystarczająca w stosunku do działań prowadzonych na rzecz Białowieży. Skutkuje to utrwalaniem nierówności w postrzeganiu regionu – Białowieża pozostaje rozpoznawalną marką turystyczną, podczas gdy Dubicze, mimo porównywalnych walorów przyrodniczych i kulturowych, pozostają w cieniu. Konsekwencje: - Mniejszy napływ turystów i brak korzyści gospodarczych dla lokalnych mieszkańców. - Niewykorzystanie potencjału kulturowego (cerkwie, tradycje pogranicza, folklor). - Zwiększanie różnic rozwojowych między gminami sąsiednimi. Podjęcie działań wyrównawczych w obszarze promocji przyczyniłoby się do: •lepszego zrównoważenia ruchu turystycznego na całym obszarze Puszczy	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia potrzebę prowadzenia działań promocyjnych i identyfikacyjnych dla całego regionu, zgodnie z zapisami Działania 8.1.1, które przewiduje opracowanie spójnej identyfikacji wizualnej dla Obiektu jako całości. Celem tych działań jest wzmocnienie rozpoznawalności regionu, promocja jego walorów przyrodniczych i kulturowych oraz zapewnienie jednolitego standardu komunikacji wizualnej. Zgłoszony postulat dotyczący równoważnego uwzględnienia wszystkich gmin Puszczy Białowieskiej, w tym Dubicz Cerkiewnych, jest zgodny z założeniami Planu, który zakłada współpracę ponadgminną oraz wspólne wypracowanie rozwiązań promocyjnych z udziałem społeczności lokalnych. Gmina Dubicze Cerkiewne, jako jeden z podmiotów współpracujących wskazanych w Planie, posiada pełne prawo do uczestnictwa w działaniach promocyjnych i rozwojowych, a jej potencjał kulturowy i turystyczny może stanowić istotne uzupełnienie oferty regionu. Wskazana potrzeba opracowania spójnej strategii marketingowej oraz wspólnej platformy informacyjno-promocyjnej z wyodrębnionymi działami dla poszczególnych gmin może zostać uwzględniona na etapie wdrażania Planu, w szczególności w ramach działań związanych z promocją Obiektu i rozwojem turystyki. Takie rozwiązanie sprzyja równoważeniu ruchu turystycznego, wspiera lokalną przedsiębiorczość oraz umożliwia zachowanie i rozwój unikalnych tradycji kulturowych pogranicza. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Białowieskiej, •wzmocnienia dochodów lokalnych społeczności, •zachowania i odtworzenia unikalnych tradycji kulturowych pogranicza.		
1902	Osoba prywatna	6. Instrumenty zarządzania	124	UWAGA: W zarządzaniu Obiektem pominięto przedstawicieli Gmin Strefy Buforowej	Strefa Buforowa, już z racji swojej definicji powinna być uwzględniona we współzarządzaniu, albowiem wg definicji jest to obszar przyczyniający się do ochrony, zachowania, zarządzania, integralności, autentyczności i trwałości Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości obiektu. W strefie buforowej istnieją rezerваты przyrody, cenne siedliska przyrodnicze Ma udział w utrzymaniu korytarzy ekologicznych dla zwierząt, obecnie bardzo okrojonych w związku z postawieniem zapory na granicy polsko-białoruskiej Tworzy bazę noclegowa dla turystów	Uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia potrzebę współpracy między różnymi szczeblami administracyjnymi oraz podmiotami lokalnymi, w tym gminami położonymi w strefie buforowej. Zgodnie z doprecyzowanym zapisem dotyczącym Rady Naukowo-Społecznej Obiektu Białowieża Forest, w jej skład wchodzi m.in. przedstawiciele gmin: Białowieża, Hajnówka, Narewka, Narew, Dubicze Cerkiewne oraz Burmistrz miasta Hajnówka. Tym samym gminy strefy buforowej zostały formalnie uwzględnione w strukturze doradczej wspierającej zarządzanie Obiektem.
1903	Osoba prywatna	Rozdział 6 – Instrumenty zarządzania	124-138	Dokument szczegółowo opisuje system koordynacji działań (Pełnomocnik, Rada Naukowo-Społeczna, Komitet Sterujący). Brakuje jednak wyraźnego uwzględnienia instytucji pomocy społecznej i rynku pracy. Uwaga: należy rozszerzyć skład Rady Naukowo-Społecznej o przedstawicieli instytucji społecznych (np. PCPR, OPS, powiatowego urzędu pracy).	Społeczność lokalna w rozdziale 2.1.6 („Społeczność lokalna”, s. ok. 30) jest wskazana jako kluczowy interesariusz. Skoro plan ma wspierać rozwój zrównoważony, to decyzje powinny uwzględniać nie tylko kwestie środowiskowe, ale i społeczne.	Nie uwzględniono	Zgłoszony postulat dotyczący rozszerzenia składu Rady o przedstawicieli instytucji pomocy społecznej i rynku pracy, takich jak powiatowe centra pomocy rodzinie (PCPR), ośrodki pomocy społecznej (OPS) czy powiatowe urzędy pracy, odnosi się do aspektów społecznych rozwoju regionu. Należy jednak podkreślić, że Plan zarządzania nie jest dokumentem społecznym, lecz dokumentem strategicznym o charakterze przyrodniczym, którego głównym celem jest ochrona i zachowanie WUW Obiektu zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Choć społeczność lokalna została wskazana w Planie jako interesariusz, a rozwój zrównoważony uwzględnia komponent społeczny, to zakres dokumentu nie obejmuje bezpośrednio polityki społecznej ani rynku pracy.
1904	Osoba prywatna	6. Instrumenty zarządzania	125	UWAGA: Proponowany skład Komitetu Sterującego nie zapewnia ochrony zasobów przyrodniczych i aktywizacji miejscowej ludności w ochronę dziedzictwa narodowego Proponowany w dokumencie skład Komitetu Sterującego: • Pełnomocnik ds. zarządzania Obiektem Białowieża Forest (dalej Pełnomocnik), • Dyrektor Białowieskiego Parku Narodowego, • Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Białymstoku, • Dyrektor Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, • Dyrektor Departamentu Ochrony Przyrody MKiŚ,	W Komitecie Sterującym brak bezpośredniego udziału lokalnych samorządów i delegatów / obserwatorów ze strony lokalnej ludności Bezpośredni udział w zarządzaniu przypada w udziale m.in. Dyrektorowi Lasów Państwowych w Białymstoku i Dyrektorowi Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa, których działania trudno jak do tej pory uznać za jednoznacznie przyczyniające się do ochrony środowiska i zasobów naturalnych, wydaje się, że ich działalność biznesowa w znaczącym stopniu zaburza	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje utworzenie Komitetu Sterującego, który pełni funkcję zespołu konsultacyjno-doradczego, powoływanego przez Ministra właściwego ds. środowiska po zatwierdzeniu Planu. Zgodnie z doprecyzowanym zapisem, w skład Komitetu wchodzi przedstawiciele instytucji odpowiedzialnych za ochronę przyrody, zarządzanie Obiektem, naukę, dziedzictwo kulturowe oraz organizacje pozarządowe — zarówno krajowe, jak i lokalne. Uwzględniono również przedstawicieli samorządu powiatowego oraz reprezentantów służb mundurowych, w tym Straży Granicznej i Wojska Polskiego. Zgłoszony postulat dotyczący braku bezpośredniego udziału przedstawicieli lokalnych samorządów gminnych oraz delegatów

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				• Dyrektor Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa MKiŚ, • Przedstawiciel Polskiego Komitetu ds. UNESCO.	właściwa ocenę celu powstania Obiektu Brak w proponowanym składzie władz osób zainteresowanych lokalną ludnością i jej rozwojem W jaki sposób zatem rozwijać i aktywizować partycypację mieszkańców kiedy w obszarze zarządczym nie mają swojej reprezentacji Z racji obecności wojska na terenach Obiektu do współudziału w dyskusjach należy zaprosić przedstawicieli MON, aby czuli się odpowiedzialni i świadomi swoich wpływów na zmiany środowiska i ekosystemów związane z działalnością wojska na terenach Obiektu, aby ich działania nie pozostawały bytem równoległym, niepodlegającym wpływom i decyzjom Komitetu Sterującego, aby także współuczestniczyli materialnie w działaniach na rzecz ochrony Obiektu		społeczności lokalnej w Komitecie Sterującym został częściowo uwzględniony poprzez obecność Rady Naukowo-Społecznej, której skład obejmuje m.in. wójtów i burmistrzów gmin regionu Puszczy Białowieskiej, w tym gmin strefy buforowej. Rada ta współpracuje z Komitetem Sterującym i pełni funkcję doradczą, umożliwiając wyrażanie stanowisk lokalnych społeczności w procesie wdrażania Planu.
1905	Osoba prywatna	Rozdział 6.3 – Instrumenty finansowe	131-132	Obecnie źródła finansowania ograniczają się do BPN, Lasów Państwowych, NFOŚiGW i funduszy UE dla ochrony środowiska. Uwaga: należy dodać fundusze społeczne i rozwojowe (EFS+, Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, Interreg).	Ograniczenia wycinki powodują koszty społeczne (bezrobocie, migracje), co wymaga wsparcia ze źródeł „społecznych”, a nie tylko „ekologicznych”. Ponadto starzejące społeczeństwo Puszczy wymaga wsparcia przy wykorzystaniu narzędzi pomocy społecznej i zdrowia	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska koncentruje się na ochronie jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW), zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument ma charakter przyrodniczy i strategiczny, a jego głównym celem jest zapewnienie trwałości procesów ekologicznych oraz zachowanie integralności Obiektu. Wskazane kwestie społeczne, choć istotne dla zrównoważonego rozwoju regionu, wykraczają poza bezpośredni zakres Planu i mogą być szczegółowo rozwijane w dokumentach komplementarnych, takich jak lokalne strategie rozwoju społecznego czy programy rewitalizacji. W Planie wskazano potencjalne źródła finansowania, obejmujące środki zarządców Obiektu — Białowieskiego Parku Narodowego oraz PGL Lasy Państwowe — a także krajowe i europejskie fundusze pozostające w dyspozycji Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku. Przewidziano również utworzenie funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest, którego szacunkowe nakłady do roku 2035 wyniosą około 9,5 mln złotych. Dodatkowo zaplanowano inwestycję w rozwój infrastruktury edukacyjnej w postaci Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, której koszt oszacowano na około 4 mln zł. W Planie wskazano, że lista potencjalnych źródeł finansowania (tab. 8) ma charakter otwarty, co oznacza możliwość jej rozszerzenia w przyszłości, w zależności od dostępnych programów i konkursów. Wdrażanie Planu będzie wymagało bieżącej weryfikacji dostępnych instrumentów finansowych, zarówno ekologicznych, jak i społecznych, w celu zapewnienia kompleksowego wsparcia dla regionu. Zgłoszone uwagi dotyczące kosztów społecznych wynikających z ograniczeń gospodarki leśnej oraz starzejącej się struktury demograficznej regionu są istotne i powinny być uwzględniane w ramach polityk społecznych i regionalnych, prowadzonych przez właściwe instytucje. Plan zarządzania może stanowić punkt odniesienia dla projektów integrujących cele środowiskowe z działaniami społecznymi, jednak ich realizacja wymaga współpracy

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							międzysektorowej oraz wykorzystania odpowiednich narzędzi polityki publicznej.
1906	Osoba prywatna	6.3 Instrumenty finansowe	131	Brak wskazania konkretnych kwot z poszczególnych źródeł finansowania oraz brak przypisania odpowiedzialności instytucjonalnej i harmonogramu wdrażania poszczególnych instrumentów zarządzania.	Dokument zawiera ogólne zapisy dotyczące narzędzi zarządzania, ale nie precyzuje: jaka instytucja odpowiada za realizację poszczególnych działań, z jakiego źródła (np. fundusze unijne, budżet państwa, budżet gminny) będą one finansowane, w jakim czasie i w jakich etapach będą wdrażane.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska zawiera zestaw działań, dla których wskazano podmioty odpowiedzialne za realizację, orientacyjne terminy wdrażania oraz potencjalne źródła finansowania. Informacje te zostały przedstawione w układzie tabelarycznym, co umożliwia identyfikację instytucji wiodących dla poszczególnych działań oraz określenie ram czasowych ich realizacji. Zgłoszony postulat dotyczący braku wskazania konkretnych kwot z poszczególnych źródeł finansowania oraz szczegółowego harmonogramu wdrażania instrumentów zarządzania odnosi się do poziomu szczegółowości, który wykracza poza zakres dokumentu ramowego. Plan zarządzania, jako dokument strategiczny, nie jest instrumentem finansowym jego celem jest wyznaczenie kierunków działań i wskazanie mechanizmów ich realizacji. Szczegółowe budżety, harmonogramy oraz przypisanie środków finansowych do konkretnych działań będą opracowywane na etapie przygotowywania projektów wykonawczych i wdrożeniowych, zgodnie z zasadami planowania inwestycyjnego i projektowego.
1907	Osoba prywatna	7.2 Nadzór nad wdrażaniem Planu	140	Brak ram czasowych w harmonogramie Harmonogram nie zawiera szczegółowych ram czasowych dla realizacji poszczególnych celów i działań	Przedstawiony harmonogram ma charakter ogólny i nie pozwala na realną ocenę wykonalności planu. Brak określenia terminów rozpoczęcia i zakończenia działań oraz brak wskazania etapów pośrednich powoduje ryzyko opóźnień i utrudnia monitorowanie postępów. W dokumentach tej rangi powinien znaleźć się precyzyjny harmonogram obejmujący: daty rozpoczęcia i zakończenia poszczególnych działań, kamienie milowe (etapy pośrednie), powiązanie z przypisaniem odpowiedzialności instytucjonalnej. Doprecyzowanie harmonogramu zwiększy transparentność i umożliwi lepszą kontrolę realizacji projektu. Podstawa prawna konieczności wstawiania ram czasowych, etapów Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. 2006 nr 227 poz. 1658, z późn. zm.) Art. 15 ust. 1 pkt 5: strategię rozwoju powinny określać „czas realizacji celów i działań oraz sposób monitorowania i oceny”. Oznacza to obowiązek prezentowania ram czasowych i etapów wdrażania. 2. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo	Wyjaśniono	Zgłoszony postulat dotyczący braku szczegółowych ram czasowych, kamieni milowych oraz przypisania instytucjonalnej odpowiedzialności dla każdego działania nie uwzględnia faktu, że Plan zarządzania nie jest dokumentem inwestycyjnym ani programem operacyjnym, lecz dokumentem ramowym, który wymaga uszczegółowienia w kolejnych etapach wdrażania. Szczegółowe harmonogramy, budżety oraz przypisanie konkretnych źródeł finansowania będą opracowywane w ramach projektów wykonawczych i wdrożeniowych, zgodnie z zasadami planowania strategicznego. W Planie wskazano, że pierwszy rok po jego przyjęciu zostanie poświęcony na stworzenie struktury organizacyjnej oraz zasad zbierania danych (np. działanie 1.3.1). Pierwszy raport ewaluacyjny ma powstać po trzech latach, a kolejne raporty będą opracowywane co trzy lata, zgodnie z systemem monitorowania i ewaluacji opisanym w rozdziale 6.1. Wskaźniki ewaluacyjne przypisano do celów zarządzania i konkretnych działań (tab. 11), z rozróżnieniem działań jednorazowych i ciągłych. Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa krajowego (m.in. ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, ustawą Prawo ochrony środowiska oraz ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym), dokumenty strategiczne powinny zawierać ramy czasowe realizacji celów. Plan zarządzania spełnia te wymogi w zakresie, który jest właściwy dla jego charakteru — jako dokumentu ramowego, który nie zastępuje programów operacyjnych, lecz stanowi ich punkt odniesienia. Wskazane w Planie terminy realizacji, podmioty odpowiedzialne oraz system ewaluacji umożliwiają monitorowanie postępów i dostosowywanie działań w odpowiedzi na zmieniające się warunki.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					ochrony środowiska (Dz.U. 2001 nr 62 poz. 627, z późn. zm.) Art. 14 ust. 1: programy ochrony środowiska muszą zawierać cele ekologiczne, zadania oraz harmonogram ich realizacji. W przypadku Puszczy Białowieskiej, jako obiektu światowego dziedzictwa, dokumenty strategiczne podlegają tym wymogom. 3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717, z późn. zm.) Art. 10 ust. 2 pkt 9: w studiach i planach zagospodarowania określa się etapy realizacji polityki przestrzennej. UNESCO – Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (2021, §108–111) Plany zarządzania obiektami światowego dziedzictwa powinny zawierać timeframes, action plans and monitoring indicators. Komisja Europejska – wytyczne dotyczące programów operacyjnych UE Każdy program finansowany ze środków UE musi zawierać harmonogram realizacji i ramy czasowe (związane z tzw. „kamieniami milowymi”). Podsumowanie: Zarówno prawo krajowe, jak i standardy UNESCO oraz UE wymagają, aby dokumenty strategiczne i programowe zawierały ramy czasowe realizacji poszczególnych celów. Brak takich zapisów oznacza niezgodność z ustawą o polityce rozwoju oraz z wytycznymi UNESCO		
1908	Osoba prywatna	Rozdział 7 – Monitoring	139-146	Monitoring dotyczy głównie stanu przyrody i realizacji celów ochronnych. Uwaga: należy wprowadzić wskaźniki społeczne – np. liczba miejsc pracy w sektorze turystyki i usług, dostępność usług społecznych, wskaźnik migracji mieszkańców.	Zgodnie z ideą zarządzania adaptacyjnego (rozdz. 1.2, s. 13–14), monitoring ma obejmować wszystkie istotne czynniki dla wartości obiektu – a społeczność lokalna jest kluczowym elementem tej integralności.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska koncentruje się na ochronie jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW), zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument ten ma charakter przyrodniczy i nie stanowi programu społecznego, co oznacza, że jego głównym celem jest zachowanie integralności procesów ekologicznych, a nie bezpośrednie kształtowanie polityki społecznej czy rynku pracy. Zgłoszony postulat dotyczący wprowadzenia wskaźników społecznych, takich jak liczba miejsc pracy w sektorze turystyki, dostępność usług społecznych czy wskaźnik migracji, odnosi się do aspektów rozwoju społecznego, które mogą być uwzględniane w dokumentach komplementarnych, takich jak lokalne strategie rozwoju, programy rewitalizacji czy plany operacyjne gmin. W odpowiedzi na zidentyfikowaną barierę, jaką jest brak spójnego programu monitorowania (rozdz. 3.2), Plan przewiduje wdrożenie działania 1.3.1, którego celem jest opracowanie i realizacja programu monitoringu dla Obiektu „Białowieża Forest”. Program ten ma uwzględniać m.in. zmiany klimatu, presję turystyczną,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							migrację gatunkową oraz fragmentację siedlisk. Monitoring presji turystycznej obejmuje m.in. szacowanie liczby odwiedzających oraz identyfikację obszarów o zwiększonym natężeniu ruchu, co może pośrednio wskazywać na wpływ turystyki na lokalną gospodarkę.
1909	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	Rozdział: V. Instrumenty zarządzania / interesariusze	17	- Brak mieszkańców jako interesariuszy - W dokumencie zastosowano niejasne pojęcie „interesariusze uśpieni” oraz wskazano szczegółowo wybrane instytucje i stowarzyszenia.	Mieszkańcy są najbliższymi obiektu światowego dziedzictwa i to oni ponoszą codzienne konsekwencje ograniczeń, regulacji oraz polityk związanych z ochroną Puszczy Białowiejskiej. Brak ich uwzględnienia wprost w katalogu interesariuszy marginalizuje głos społeczności lokalnych, a także osłabia społeczną legitymizację całego dokumentu. Ich formalne włączenie zwiększyłoby poczucie współodpowiedzialności oraz akceptację dla podejmowanych działań ochronnych. Ważny dokument o randze krajowej, dotyczący zarządzania obiektem światowego dziedzictwa UNESCO, powinien operować jasną, neutralną i precyzyjną terminologią. Pojęcie „uśpieni interesariusze” jest nieczytelne i nie posiada umocowania w standardach planowania strategicznego. Ponadto selektywne wskazanie poszczególnych stowarzyszeń i instytucji może być odebrane jako przejaw braku bezstronności. Zamiast tego należy przyjąć ogólne kategorie interesariuszy (np. samorządy lokalne, organizacje pozarządowe, instytucje naukowe, społeczności lokalne), co zapewni przejrzystość i równość w traktowaniu wszystkich	Wyjaśniono	Zawarta w projekcie Planu Zarządzania Tabela 1. Mapa Interesariuszy Planu nie powinna być postrzegana w oderwaniu od całości treści podrozdziału 4.3 Interesariusze ponieważ stanowi jedynie jego część. Tekst tego podrozdziału zawiera m.in. poniższe stwierdzenia, których celem było wskazanie, że mieszkańcy gmin Puszczy Białowiejskiej będą aktywnie angażowani w realizację Planu, podobnie jak byli włączeni w kształtowanie projektu Planu (patrz: załącznik nr 3 do projektu Planu – Wykaz warsztatów). Należy pamiętać, iż Plan zarządzania jest dokumentem otwartym, pełniącym rolę narzędzia do zarządzania Obiektem. Jego realizacja oprócz dokumentów wskazanych w rozdziale 6.2 odbywa się na poziomie lokalnym przez Zarządców Obiektu tj. Dyrektora Białowiejskiego Parku Narodowego oraz Nadleśniczych Nadleśnictw Hajnówka, Białowieża i Browsk, jak i przy aktywnym zaangażowaniu społeczności, zwłaszcza mieszkańców gmin Puszczy Białowiejskiej.” Pojęcie „interesariuszy uśpionych” oznacza grupy, które nie są zainteresowane danym procesem, dopóki nie dotknie on kluczowych dla nich kwestii (por. Nowakowska, Aleksandra; Legutko-Kobus, Paulina; Walczak, Bartosz M. Od rehabilitacji do włączenia społecznego - współczesne ujęcie procesów rewitalizacji, Polska Akademia Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa. 2019, s. 36). Istotnie nie ma on umocowania w ustawodawstwie dot. planowania strategicznego, ale nie ma on charakteru oceniającego. Struktura zarządzania Obiektem została opisana w rozdziale 6.1 oraz zilustrowana na rys. 9. Przewidziano powołanie Rady Naukowo-Społecznej, w skład której będą wychodzili m.in. przedstawiciele społeczności lokalnej. Za ich pośrednictwem o podejmowanych działaniach powinna być informowana również społeczność lokalna. W rozdziale 7.2. opisano sposób nadzoru nad wdrażaniem Planu. Wskazano, iż pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania i realizacji założeń Planu powinien powstać po 3 latach od jego przyjęcia. W kolejnych latach raporty powinny być opracowywane co 3 lata. Pełnomocnik będzie je przedkładał Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii raporty będą upowszechniane. Istotnym elementem będzie zapewnienie jak najszerzego upowszechniania wyników ewaluacji oraz umożliwienie dyskusji z różnymi grupami interesariuszy na temat ewentualnych zmian w Planie wynikających z monitoringu, ewaluacji czy innych okoliczności.
1910	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	2.1. 6 Społeczność lokalna	30	Należy uzupełnić charakterystykę społeczności lokalnej o szczegółową analizę trendu starzenia się ludności oraz wynikające z tego potrzeby usług zdrowotnych i opiekuńczych, jak także o problem rosnącego bezrobocia w wyniku likwidacji zakładów wycinki i obroki drzewnej	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniża skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	Wyjaśniono	Zagadnienia starzenia się ludności oraz dostępu do usług zdrowotnych i opiekuńczych, a także rynku pracy, wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem z dziedziny demografii czy polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1911	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	Aktywność gospodarcza i Programowanie rozwoju	32-34	Zatrudnienie po ograniczeniu wycinki. Część mieszkańców utraciła lub obawia się utraty pracy w sektorze leśnym. Powinno być: zaprogramowane wsparcie dla mieszkańców w postaci szkoleń, dotacji i mikro kredytów na działalność w ekoturystyce, rzemiośle i usługach okołoturystycznych.	Brak alternatywnych miejsc pracy może prowadzić do wyludnienia gminy; dywersyfikacja źródeł dochodu i zwiększy akceptację dla działań ochronnych. Propozycja rozdziału: Przeciwdziałanie bezrobociu w związku z ograniczeniem wycinki 1. Wprowadzenie Wprowadzenie ograniczeń w gospodarce leśnej na terenie Puszczy Białowiejskiej, wynikających z wymogów ochrony dziedzictwa UNESCO, spowodowało zmniejszenie zatrudnienia w sektorze drzewnym i usługach związanych z pozyskaniem drewna. Problem ten szczególnie dotyczy mieszkańców gmin puszczańskich, w których tradycyjnie praca w lesie stanowiła główne źródło utrzymania. Konieczne jest więc podjęcie działań kompensujących, które pozwolą przekierować lokalny potencjał gospodarczy w stronę nowych form aktywności zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju. 2. Diagnoza problemu • Redukcja miejsc pracy w zakładach usług leśnych, tartakach i transporcie drewna. • Ryzyko wzrostu bezrobocia długotrwałego i migracji młodych mieszkańców poza region. • Konieczność znalezienia alternatywnych źródeł dochodu, które są spójne z ochroną przyrody. 3. Kierunki działań na rzecz przeciwdziałania bezrobociu a) Rozwój turystyki przyrodniczej i kulturowej • Szkolenia i wsparcie dla byłych pracowników sektora leśnego w zakresie przewodnictwa, obsługi ruchu turystycznego i usług gastronomiczno-noclegowych. • Rozwój lokalnych szlaków turystycznych i infrastruktury rowerowej. • Tworzenie marek lokalnych produktów (żywność tradycyjna, rękodzieło, wyroby regionalne). b) Nowe miejsca pracy w ochronie przyrody i edukacji ekologicznej • Zatrudnianie mieszkańców w programach monitoringu i renaturyzacji ekosystemów. • Programy prac interwencyjnych związanych z utrzymaniem infrastruktury turystycznej i edukacyjnej. • Rozwój sektora edukacji przyrodniczej – np. jako instruktorzy w centrach	Wyjaśniono	Zagadnienia rynku pracy wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla. Plan nie ingeruje w struktury zatrudnienia w Lasach Państwowych, jednak przewiduje realizację wielu działań z zakresu monitoringu, utrzymania, edukacji i promocji Obiektu przez leśników, co wskazuje na ich dalsze zaangażowanie zawodowe. Szczegółowe rozwiązania wspierające lokalne społeczności powinny być opracowywane w dokumentach sektorowych i wdrażane przez właściwe instytucje publiczne.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					edukacyjnych, przewodnicy dla grup szkolnych. c) Dywersyfikacja gospodarki lokalnej • Wsparcie dla przedsiębiorczości w obszarach: zielona energia, agroturystyka, usługi opiekuńcze i społeczne. • Rozwój rolnictwa ekologicznego i krótkich łańcuchów dostaw (lokalne targi, sprzedaż bezpośrednia). • Programy dotacyjne i mikro kredyty dla małych firm i start-upów związanych z regionem. 4. Współpraca i finansowanie • Koordynacja działań przez samorządy gminne, we współpracy z powiatem hajnowskim oraz organizacjami pozarządowymi. • Wykorzystanie funduszy UE (np. Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, EFS+, LIFE, Interreg) oraz środków krajowych (NFOŚiGW, programy rynku pracy). • Powołanie lokalnego partnerstwa na rzecz zatrudnienia, obejmującego administrację, przedsiębiorców i organizacje społeczne. 5. Rekomendacje i cele szczegółowe 1. Ograniczenie wzrostu bezrobocia poprzez stworzenie alternatywnych miejsc pracy zgodnych z ochroną dziedzictwa. 2. Wsparcie mieszkańców w procesie przekwalifikowania (szkolenia, doradztwo zawodowe). 3. Zwiększenie atrakcyjności gospodarczej regionu dzięki rozwojowi turystyki, przedsiębiorczości lokalnej i rolnictwa ekologicznego. 4. Zabezpieczenie finansowania działań aktywizujących z funduszy unijnych i krajowych.		
1912	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	Ingerencja i zakłócenia powodowane obecnością człowieka i Kryzys migracyjny	53	• Wprowadzenie jednolitych i jasnych procedur usuwania odpadów we wszystkich strefach — w szczególności tam, gdzie występują migracyjne trasy i prowadzone są działania wojskowe i straży granicznej, a także roboty leśne i drogowe. • Powstanie funduszu dedykowanego sprzątnięciu • obozowisk oraz innych źródeł śmieci (częściowo na bazie subwencji ekologicznej, obecnej w regionie. • Wprowadzenie systemu kar i mandatów dla odpowiedzialnych podmiotów (wojsko, służby terenowe, osoby prywatne). • Wdrożenie monitoringu i regularne raportowanie działań porządkowych.	W Planie nie ma szczegółowego opisu problemu odpadów pozostawianych przez różne grupy (wojsko, służby drogowe, migrantów), mimo że temat uciążliwości śmieci został tylko częściowo poruszony (np. żywność przy zaporze). Brakuje informacji o odpadach takich jak drut żyłkowy, materiały budowlane, plastikowe śmieci, gumowe obuwie, sprzęt elektroniczny i leki pozostawione przez migrantów, które zagrażają ekosystemowi i bezpieczeństwu.	Wyjaśniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego i nie zawiera szczegółowych procedur dotyczących gospodarki odpadami. Kwestie związane z usuwaniem śmieci, w tym odpadów pozostawianych przez służby, migrantów czy w trakcie prac terenowych, powinny być uregulowane w dokumentach wykonawczych oraz przez właściwe instytucje odpowiedzialne za utrzymanie porządku i bezpieczeństwa. Jednocześnie Plan wskazuje na potrzebę monitorowania wpływu infrastruktury granicznej na Obiekt, co obejmuje również kwestie związane z zanieczyszczeniem środowiska. Szczegółowe rozwiązania, takie jak fundusze porządkowe, systemy kar czy raportowanie działań, wymagają odrębnych regulacji i współpracy międzyinstytucjonalnej, w tym z samorządami, służbami mundurowymi i zarządcami terenu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1913	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	Nieuprawnione korzystanie z zasobów (woda)	53	Odzyskanie naturalnego przebiegu cieków, jak Policzna, poprzez przywrócenie dawnych meandrów. Dokumentowanie i realizacja eksperckiego planu renaturyzacji — krok po kroku. Zakaz odmulania, prostowania kanałów oraz rozbierania tam zastoin bobrowych.	Plan przewiduje działania związane z gospodarką wodną i zbiornikami retencyjnymi, ale nie zawiera strategicznej analizy renaturyzacyjnej ekosystemów wodnych strefy buforowej. Naturalne korytarze wodne i ich rewitalizacja mogłyby pozytywnie wpłynąć na cały ekologiczny system Puszczy.	Wyjaśniono	Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie zawiera szczegółowej analizy renaturyzacyjnej ekosystemów wodnych ani konkretnych scenariuszy przywracania dawnych meandrów cieków wodnych. Działania takie, choć istotne z punktu widzenia ochrony przyrody, powinny być opracowywane w dokumentach wykonawczych i projektach specjalistycznych, z udziałem ekspertów hydrologii, ekologii i gospodarki wodnej. Jednocześnie Plan przewiduje kierunki działań związane z gospodarką wodną, w tym retencją i ochroną zasobów wodnych, które mogą stanowić podstawę do dalszych prac renaturyzacyjnych. Szczegółowe rozwiązania, takie jak zakaz odmulania czy ochrona tam bobrowych, wymagają odrębnych regulacji i decyzji administracyjnych, zgodnych z obowiązującym prawem ochrony środowiska.
1914	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	Rozwój zabudowy w strefie buforowej	53	Proponujemy całkowity zakaz inwestycji uciążliwych na terenie buforowej takich jak fermy trzody chlewnej, drobiowe, lakiernie i wszystkie inne, które zmieniają krajobraz, produkują szkodliwe odpady, hałas, odór. Proponujemy także nadzór Białowieża Forest nad inwestycjami typu farmy fotowoltaiczne oraz decyzjami RDOŚ Białystok, którego decyzje są co najmniej kontrowersyjne.	Przykładem dziwnych decyzji była próba postawienia farmy fotowoltaicznej między Długim Brodem a Witowem na terenie obszaru chronionego krajobrazu. Inwestorem była firma spoza regionu, działkę udostępniała właścicielka, która mieszka w innej miejscowości. Pomimo protestów wójta i większości mieszkańców (w tym 4 biologów, którzy mieszkają we wsi), przesłania dowodów w postaci zdjęć z przebywania na tym terenie rzadkich gatunków zwierząt, RDOŚ był skłonny przychylić się do wniosku inwestora, który twierdził, że na terenie znajdują się tylko pospolite gatunki roślin i zwierząt, a postawienie paneli przyczyni się do zwiększenia bioróżnorodności, bo pod panelami ptaki będą mogły wic gniazda, a owce jeść trawę! Dzięki determinacji mieszkańców udało się na tyle przeciągnąć sprawę, aż inwestor sam zrezygnował. Warto jednak zapobiegać podobnym przypadkom w przyszłości.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga nie odnosi się do zakresu merytorycznego Planu zarządzania, który nie jest dokumentem planowania przestrzennego ani instrumentem kontroli inwestycji. Kwestie dotyczące lokalizacji inwestycji w strefie buforowej, w tym przedsięwzięć uciążliwych, podlegają kompetencjom samorządów oraz zapisom miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Plan zarządzania nie posiada uprawnień do nakładania zakazów inwestycyjnych ani nadzoru nad decyzjami administracyjnymi wydawanymi przez RDOŚ czy inne organy. Jego funkcją jest wskazanie kierunków działań służących ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu, a szczegółowe regulacje powinny być wdrażane w ramach obowiązujących procedur prawnych i planistycznych.
1915	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	Zagrożenia i bariery Rozprzestrzenianie się gatunków Obcych.	54	Wsparcie (także finansowe i edukacyjne) dla gmin i mieszkańców strefy buforowej np. w kwestii koszenia i spalania nasion rozprzestrzeniających się gatunków inwazyjnych takich jak nawłóć Solidago spp.	Nawłóć powoduje zmianę naturalnego krajobrazu łąk i ogródków przydomowych w strefie buforowych. Zmniejsza bioróżnorodność, zmienia skład gleby, zabiera teren dla innych gatunków, w tym roślin zapewniających produkcję pyłku i nektaru dla dzikich pszczoł i trzmieli.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania koncentruje się na Obiekcie Światowego Dziedzictwa, tj. obszarze wskazanym we wniosku renominacyjnym z 2014 roku. Strefa buforowa znajduje się poza zakresem bezpośredniego oddziaływania Planu, dlatego kwestie wsparcia finansowego i edukacyjnego dla mieszkańców tej strefy, w tym dotyczące zwalczania gatunków inwazyjnych jak nawłóć (Solidago spp.), nie zostały w nim szczegółowo ujęte. Działania związane z kontrolą gatunków inwazyjnych oraz wsparciem lokalnych społeczności powinny być realizowane w ramach programów środowiskowych i rozwojowych prowadzonych przez samorządy, RDOŚ oraz inne instytucje publiczne, z wykorzystaniem dostępnych funduszy krajowych i unijnych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1916	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	Rozdział 4 – Strategia zarządzania	60-64	Wizja i cele mówią o „rozwoju zrównoważonym gmin Puszczy” oraz „wzmacnianiu tożsamości lokalnych wspólnot”. Uwaga: należy dopisać jako cel szczegółowy: zapewnienie stabilnych warunków życia mieszkańców, w tym rozwój usług społecznych i przeciwdziałanie bezrobociu.	cele strategiczne (pkt 4.3, s. 62) odwołują się do lokalnego rozwoju, ale nie zawierają działań wprost społecznych (opieka, rynek pracy). Dodanie tego celu uzupełni brakujący komponent społeczny.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga odnosi się do kwestii społecznych, które wykraczają poza zakres merytoryczny Planu zarządzania. Dokument ten dotyczy zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO i koncentruje się na zachowaniu jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW). Kwestie związane z opieką społeczną, rynkiem pracy czy usługami publicznymi nie należą do jego kompetencji. Plan ma charakter ramowy — wskazuje ogólne kierunki działań, które powinny być uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla oraz realizowane przez właściwe instytucje publiczne i samorządy.
1917	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniża skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	62-63	W celach należy doprecyzować, że zrównoważony rozwój obejmuje zapewnienie dostępności do usług zdrowotnych i opiekuńczych dla seniorów. w niewielkim stopniu odnosi się do potrzeb starzejącego się społeczeństwa w gminach graniczących z Puszcza Białowiejską. Brak zapisów o dostępności usług publicznych i społecznych dostosowanych do seniorów. Powinno być: Wprowadzenie kompleksowego programu wsparcia dla seniorów i osób z ograniczoną mobilnością, obejmującego: 1.Mobilne punkty medyczne i rehabilitacyjne. 2.Transport publiczny dostosowany do osób starszych. 3.Rozbudowę sieci usług opiekuńczych i środowiskowych. 4.Miejsca spotkań integracyjnych i aktywizujących. 5.Programy wolontariatu międzypokoleniowego	Brak odniesienia do podstawowych usług społecznych prowadzi do ograniczenia jakości życia mieszkańców, co może pogłębiać depopulację i sprzeciw wobec ograniczeń związanych z ochroną przyrody. Na terenie regionu ma miejsce wysoki odsetek seniorów, którzy często mają ograniczony dostęp do opieki zdrowotnej, transportu i życia społecznego. Wprowadzenie rozwiązań dostosowanych do ich potrzeb zwiększy jakość życia, ograniczy wykluczenie społeczne i wzmocni lokalne więzi społeczne. Takie działania wpisują się w założenia polityki senioralnej państwa oraz w ideę zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich takich jak obszar Puszczy Białowiejskiej. Ponadto zapewnienie wysokiej jakości usług społecznych sprzyja utrzymaniu lokalnej społeczności na obszarze chronionym, co przeciwdziała depopulacji i wzmacnia opiekę nad dziedzictwem kulturowym. Propozycja nowego rozdziału: Usługi społeczne na rzecz mieszkańców obszaru Puszczy Białowiejskiej 1. Wprowadzenie Zarządzanie Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowiejska powinno obejmować nie tylko ochronę przyrody i rozwój turystyki, lecz także troskę o jakość życia społeczności lokalnej. Szczególnie istotne są działania w zakresie usług społecznych, które odpowiadają na wyzwania demograficzne regionu (starzenie się społeczeństwa, odpływ młodych mieszkańców, depopulacja). 2. Domy pomocy społecznej i placówki opiekuńcze Rozwój i modernizacja istniejących placówek opiekuńczych (w tym domów pomocy społecznej) w gminach Puszczy Białowiejskiej. Zapewnienie standardów jakości zgodnych z krajowymi i unijnymi wytycznymi w zakresie opieki długoterminowej.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga dotyczy obszaru usług społecznych, który wykracza poza zakres merytoryczny Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO. Plan koncentruje się na ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości Puszczy Białowiejskiej i nie pełni funkcji dokumentu polityki społecznej. Zagadnienia takie jak opieka zdrowotna, wsparcie dla seniorów czy rozwój usług społecznych powinny być uwzględniane w lokalnych strategiach rozwoju gmin oraz dokumentach sektorowych, opracowywanych przez właściwe instytucje publiczne i samorządy. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie zawiera szczegółowych zapisów w tym zakresie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Współpraca z samorządami oraz organizacjami pozarządowymi w celu finansowania i utrzymania placówek. 3. Usługi opiekuńcze w środowisku lokalnym Rozwój mobilnych usług opiekuńczych, umożliwiających wsparcie osób niesamodzielnym w miejscu zamieszkania. Tworzenie sieci wolontariatu sąsiedzkiego i wsparcia międzypokoleniowego. Programy szkoleniowe dla opiekunów i rodzin sprawujących opiekę nad seniorami. 4. Integracja społeczna i aktywizacja mieszkańców Tworzenie centrów aktywności lokalnej, które łączą funkcje edukacyjne, kulturalne i społeczne. Wsparcie dla kół gospodyń wiejskich, stowarzyszeń seniorów i klubów młodzieżowych jako przestrzeni integracji i wymiany międzypokoleniowej. Organizowanie wydarzeń i programów, które wzmacniają więzi społeczne i poczucie tożsamości regionalnej. 5. Powiązanie z ochroną dziedzictwa Zapewnienie usług społecznych wspiera trwałość lokalnych społeczności, co jest kluczowe dla: zachowania dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu, utrzymania opieki nad krajobrazem kulturowym, przeciwdziałania depopulacji, która osłabia zdolność społeczności do uczestniczenia w procesach ochrony przyrody. 6. Rekomendacje i kierunki działań Uwzględnienie usług społecznych w lokalnych strategiach rozwoju gmin Puszczy Białowieskiej. Zabezpieczenie finansowania usług społecznych ze źródeł krajowych i unijnych. Powołanie zespołu roboczego ds. usług społecznych w ramach Rady Naukowo-Społecznej Obiektu. Rozwój partnerstw publiczno-społecznych w zakresie usług opiekuńczych.		
1918	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	Rozdział 5 – Kierunki i działania	65-115	Znajdują się tam działania partycypacyjne i rekomendacje eksperckie. Uwaga: warto dopisać zadania w zakresie aktywizacji zawodowej i rozwoju usług społecznych (np. szkolenia, wsparcie NGO, rozwój lokalnych przedsiębiorstw społecznych).	Skoro dokument zakłada wprost tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonego gmin (cel 5, s. 9 streszczenia), to działania społeczne i rynku pracy są jego integralnym elementem.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1919	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	3.3.2 Promowanie zachowywania i tworzenia mozaikowatych struktur przyrodniczych sprzyjających migracji gatunków w strefie buforowej i szerszym otoczeniu Obiektu	84	● Dodanie do listy gatunków inwazyjnych czeremchy amerykańskiej; ● Dodanie punktu o likwidacji rowów melioracyjnych umożliwiających odpływ wód opadowych	Związane jest to z niekontrolowaną i postępującą ekspansją tego gatunku w strefie buforowej, szczególnie na terenach pozębowych. Obecność rowów melioracyjnych jest jednym z antropogenicznych czynników podtrzymujących niski poziom wód gruntowych. Doprowadziły do zmian w pejzażu przyrodniczym rugując ptaki żerujące nad wodą i płazy. Dla przykładu Francja nie prowadzi melioracji od lat 70. XX wieku.	Nie uwzględniono	Gatunek ten figuruje już na oficjalnej liście inwazyjnych gatunków obcych (IGO) prowadzonej przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska, jako średnio inwazyjny i szeroko rozprzestrzeniony na terenie Polski. Jego ekspansja, szczególnie na nieużytkach i terenach pozębowych, zakłóca naturalne procesy sukcesji, ogranicza odnawianie się rodzimych gatunków drzew oraz wpływa negatywnie na strukturę i funkcjonowanie ekosystemów leśnych. W projekcie Planu i załącznikach do niego nie funkcjonuje żadna dodatkowa lista IGO stworzona specjalnie na potrzeby Planu - jego zapisy opierają się na liście IGO opracowanej przez GDOŚ, nie ma więc potrzeby modyfikacji Planu. W dokumencie zwrócono uwagę na potrzebę poprawy warunków hydrologicznych Puszczy. Umożliwiono podejmowanie działań mających na celu ograniczenie spływu powierzchniowego przy wykorzystaniu naturalnego, lokalnego materiału. Ponadto zaproponowano realizację działania 2.3.1. Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowiejskiej, w ramach którego przewidziano m.in. opracowanie planu działań w zakresie ochrony zasobów wodnych w Puszczy Białowiejskiej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1920	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	4.2. Tworzenie zachęt finansowych w zakresie współdziałania na rzecz Obiektu Białowieża Forest	87	Brak właściwego finansowania zarządzania Obiektem, blokujący rozwój instytucjonalizacji, skoordynowanie działań ochronnych i innej działalności na obszarze Obiektu / Brak funduszy na spójną interpretację i promocję Obiektu oraz edukację o potrzebach zachowania jego wyjątkowej uniwersalnej wartości / Brak funduszu, który służyłby społeczności lokalnej i wspierał współdziałanie interesariuszy na rzecz zachowania Obiektu – takie bariery finansowe w zarządzaniu Białowieża Forest wymieniono w dokumencie UWAGA: W obecnym dokumencie brak informacji w jakim zakresie zachęty finansowe będą wspierać przedsiębiorców inwestujących i rozwijających lokalną agroturystykę, zajmujących się wyrobem lokalnych produktów spożywczych, rękodzieła oraz lokalnie działających przewodników turystycznych po puszczy i obszarze buforowym Projekt zawiera ogólne informacje na temat rozwoju turystyki zrównoważonej na obszarze Obiektu i wsparcia produktów lokalnych ale jest to informacja na bardzo dużym poziomie ogólności, trudno obecnie przewidywać czy w jakikolwiek sposób przełoży się to na wsparcie mieszkańców a nie tylko rolników wymienionych gmin, tereny te zamieszkuje coraz większa grupa ludzi, którzy nie są rolnikami ale są mieszkańcami	Należy zawrzeć w planie bardziej szczegółowe kierunki rozwoju, aby mieszkańcy (nie tylko rolnicy) / samorządy / stowarzyszenia / fundacje / inicjatywy obywatelskie dowiedzieli się z dokumentu na jakie wsparcie / rodzaj wsparcia będą mogli liczyć w bliższej i dalszej przyszłości Dokument powinien odpowiedzieć na pytania istotne z punktu widzenia turystyki i tworzenia miejsc pracy związanych z jej rozwojem: ● Czy promowana będzie jedynie zasada ochrony istniejących zasobów czy także dalszego rozwoju Regionu ● Czy tworzenie Obiektu jednoznacznie będzie wspierać (również finansowo) działalność gospodarczą, promować turystykę w Regionie, wspierać inwestycje w tworzenie szlaków turystycznych i informacji turystycznej również w Strefie Buforowej Obecnie drobni przedsiębiorcy prowadzący agroturystykę nie są wystarczająco wspierani a ten plan nie daje jednoznacznych zachęt do działania lub tworzenia planów rozwoju, ● Czy dostęp do usług publicznych obejmuje również rozwój lokalnej turystyki – czy obejmuje rozwój turystyki rowerowej i samochodowej w zakresie stacji ładowania pojazdów elektrycznych, stacji drobnych napraw rowerów, możliwości poruszania się po obszarze chronionym za pomocą meksów i innych pojazdów elektrycznych,	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga porusza istotne kwestie dotyczące finansowania zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest oraz wsparcia dla lokalnych społeczności, w szczególności w kontekście rozwoju turystyki zrównoważonej i lokalnej przedsiębiorczości. Choć Plan zarządzania ma charakter dokumentu ramowego i nie pełni funkcji programu operacyjnego, zawiera zapisy odnoszące się do tych zagadnień, jednak na poziomie ogólnym. W dokumencie wskazano potrzebę zapewnienia stabilnego finansowania działań związanych z ochroną i promocją Obiektu, w tym utworzenia funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest, który ma wspierać m.in. działania edukacyjne, promocyjne i koordynacyjne. Przewidziano również inwestycję w Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, które ma pełnić funkcję edukacyjną i informacyjną, a także wspierać lokalne inicjatywy. W zakresie turystyki zrównoważonej Plan odnosi się do wspierania produktów lokalnych, rozwoju infrastruktury turystycznej oraz promocji dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu. Jednak szczegółowe mechanizmy wsparcia dla przedsiębiorców, przewodników, agroturystyki czy rozwoju usług związanych z elektromobilnością (np. stacje ładowania, wypożyczalnie pojazdów elektrycznych, sieć ścieżek rowerowych) nie zostały w nim precyzyjnie określone. Zgodnie z założeniami Planu, konkretne formy wsparcia finansowego, technicznego i organizacyjnego powinny być rozwijane w dokumentach niższego szczebla oraz w ramach programów wdrażanych przez samorządy, instytucje publiczne i organizacje pozarządowe. Wskazane kierunki działań, takie jak rozwój turystyki przyjaznej środowisku, aktywizacja lokalnych społeczności czy promocja lokalnych produktów, stanowią podstawę do dalszego planowania i pozyskiwania środków z funduszy krajowych i unijnych (np. EFS+, Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, Interreg, LIFE). W związku z tym, choć Plan nie zawiera szczegółowych zapisów

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					rozbudowanie sieci ścieżek rowerowych istotnych dla bezpieczeństwa lokalnej społeczności i rozwoju turystyki, wsparcie dla miejscowych przedsiębiorców w zakresie budowania oferty udostępniania pojazdów elektrycznych i punktów ładowania pojazdów Jest to szczególnie istotne jeśli ma być prowadzona turystyka zrównoważona: Rodzaj turystyki, mający na celu zminimalizowanie negatywnego wpływu ruchu turystycznego na środowisko naturalne i kulturę lokalną, pomagając jednocześnie w generowaniu możliwości zatrudnienia dla lokalnych mieszkańców. Jej celem jest dostarczenie pozytywnych doświadczeń i korzyści społecznościom lokalnym, firmom turystycznym oraz samym turystom Przy obecnie budowanych drogach nie powstaje sieć ścieżek rowerowych, co powinno być w obszarze Obiektu i Strefy Buforowej		dotyczących wsparcia dla wszystkich grup mieszkańców, jego zapisy umożliwiają rozwój takich działań w ramach wdrażania Planu i współpracy międzyinstytucjonalnej. Wskazane postulaty mogą stanowić cenny wkład do dalszych etapów planowania operacyjnego i lokalnych strategii rozwoju.
1921	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	Cel 5. Tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej	90	Zrównoważony rozwój powinien gwarantować wsparcie samorządom / organizacjom pozarządowym i lokalnej społeczności, w tym pojedynczym mieszkańcom (nie tylko rolnikom) UWAGA: Plan zrównoważonego rozwoju przedstawiony w dokumencie nie daje gwarancji, że samorządy/ organizacje pozarządowe i lokalne społeczności będą zachęceni do partycypacji w planowaniu i wdrażaniu strategii,	Aby było to możliwe potrzebne są zapisy, na podstawie których będzie wiadomo w jaki sposób miejscowe społeczności będą planowo i długofalowo aktywizowane i szkolone w celu podejmowania działań w zakresie planowania, tworzenia programów i przedsięwzięć. Społeczności, które do tej pory nie były zachęcane i nie brały udziału w partycypacji nie będą tego robić w przyszłości jeśli systemowo nie będą zaplanowane faktyczne projekty aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości powyższych grup Należy te działania uwzględnić na etapie planowania i zaangażować do współpracy i współfinansowania m.in. MEN, MRPiPS	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga trafnie wskazuje na potrzebę systemowego i długofalowego wsparcia dla samorządów, organizacji pozarządowych oraz lokalnych społeczności — nie tylko rolników — w kontekście wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju na obszarze Puszczy Białowieskiej. Choć Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO nie pełni funkcji programu społeczno-gospodarczego, jego zapisy odnoszą się do wzmacniania lokalnych więzi społecznych i promowania dziedzictwa kulturowego, co stanowi punkt wyjścia do dalszych działań aktywizujących. Plan ma charakter ramowy i nie zawiera szczegółowych mechanizmów wsparcia finansowego czy edukacyjnego dla poszczególnych grup społecznych. Jednak w kierunku działań 6.1 przewidziano m.in. ochronę i promowanie dziedzictwa niematerialnego oraz materialnego, wspieranie lokalnych inicjatyw, edukację regionalną i rozwój kompetencji kulturowych. Te działania mogą stanowić podstawę do projektów aktywizujących, które powinny być rozwijane w dokumentach niższego szczebla oraz realizowane przez samorządy, organizacje społeczne i instytucje publiczne. Wdrożenie skutecznego systemu aktywizacji społecznej wymaga współpracy międzysektorowej, w tym z resortami edukacji (MEN), polityki społecznej (MRPiPS), rozwoju regionalnego oraz instytucjami finansującymi (np. NFOŚiGW, fundusze UE). Wskazane przez autora uwagi działania — takie jak szkolenia, programy rozwoju przedsiębiorczości, wsparcie dla inicjatyw obywatelskich — są zgodne z ideą zrównoważonego rozwoju i mogą być realizowane jako uzupełnienie Planu zarządzania, w ramach lokalnych strategii rozwoju i projektów partnerskich. Podsumowując, choć Plan nie zawiera szczegółowych zapisów w tym zakresie, jego struktura i cele umożliwiają rozwój takich

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							działań w przyszłości, pod warunkiem ich odpowiedniego zaplanowania i finansowania przez właściwe instytucje.
1922	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	5.2.2 Doradztwo w zakresie przygotowania projektów służących zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu gmin oraz ochronie środowiska	94	Poszerzenie katalogu beneficjentów o gminne instytucje edukacyjne	Jednym z elementów realizacji celu jest zapewnianie wsparcia eksperckiego w przygotowaniu wniosków o fundusze na projekty rozwojowe. Praktyka pokazuje, że szkoły i urzędy gminne nie zawsze współpracują ze sobą w obszarze przygotowywania projektów i często działają niezależnie. Wydzielenie szkół podkreśli podmiotowość tych instytucji w procesie zdobywania środków na projekty rozwojowe i umożliwi niezależne korzystanie z doradztwa w tym zakresie.	Uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą działania 5.2.2, zasadne było uwzględnienie postulatu poszerzenia katalogu beneficjentów o gminne instytucje edukacyjne. W związku z powyższym, zapis działania został uzupełniony o gminne instytucje edukacyjne jako podmioty współpracujące w zakresie doradztwa w przygotowaniu projektów służących zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu gmin oraz ochronie środowiska. Zmiana ta pozostaje zgodna z celami Planu, wzmacnia jego inkluzyjność oraz odpowiada na realne potrzeby lokalnych społeczności w obszarze edukacji i rozwoju.
1923	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	5.3.1 Opracowanie zintegrowanej strategii rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej	95	Poszerzenie katalogu podmiotów współpracujących o gminne instytucje edukacyjne (szkoły) oraz Koła Gospodyń Wiejskich	Włączenie szkół i KGW wynika z unikalnej roli tych instytucji społecznych dla życia puszczańskich gmin. W przypadku szkół trzeba podkreślić, że nie wszystkie szkoły w regionie są i w przyszłości pozostaną jednostkami organizacyjnymi poszczególnych gmin. W obszarze edukacyjnym działają niezależnie od organu prowadzącego. Ponad to, specyfika zarządzania szkołami ich funkcje społeczne i podejmowana aktywność rzadko lub prawie nigdy nie wynika ze strategii rozwojowej gmin i także jest niezależna od organu prowadzącego. Upodmiotowienie szkół w Planie otworzy bezpośrednio możliwość partycypacji aktywnych środowisk w pracach nad strategią rozwoju gmin. Jest to ważne tym bardziej, że w zdepopulowanych gminach szkoły pozostają nierzadko podstawowym zasobem intelektualnym gminy. W przypadku Kół Gospodyń Wiejskich potrzeba włączenia wynika ze unikalnej specyfiki prawnej KGW, które często nie rejestrowane są w KRS, a są rejestrowane w ARiMR. KGW działają więc jak organizacje społeczne, ale na specyficznych warunkach prawnych. Ponad to wydzielenie KGW jako osobnego podmiotu współpracującego wynika z kluczowej roli KGW w życiu poszczególnych sołectw regionu. Są to bardzo często jedyne organizacje społeczne aktywne we wsiach i całych gminach. W naszym rozumieniu upodmiotowienie KGW w planie jest więc warunkiem sukcesu wypracowania strategii zrównoważonego rozwoju, bo są one fundamentem	Uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą działania 5.3.1, zasadne było uwzględnienie postulatu poszerzenia katalogu podmiotów współpracujących o gminne instytucje edukacyjne oraz Koła Gospodyń Wiejskich. Oba typy instytucji odgrywają istotną rolę w życiu społecznym gmin Puszczy Białowieskiej, a ich aktywność często wykracza poza formalne struktury samorządowe. W związku z powyższym, zapis działania 5.3.1 został uzupełniony o gminne instytucje edukacyjne oraz Koła Gospodyń Wiejskich jako podmioty współpracujące przy realizacji strategii. Zmiana ta wzmacnia społeczny wymiar Planu oraz zwiększa jego adekwatność względem rzeczywistej struktury i dynamiki lokalnych społeczności.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					funkcjonowania społecznego lokalnych społeczności.		
1924	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	5.3.2 Opracowanie ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki dla obszaru Puszczy Białowieskiej	96	UWAGA: W dokumencie należy jednoznacznie wskazać miejscowym społecznościom korzyści oraz zagrożenia dla zachowania unikalnej wartości Białowieża Forest płynące z wdrożenia Planu a także zapewnić o obowiązku współpracy między władzami samorządowymi i stowarzyszeniami, organizacjami i przedsiębiorstwami sektora turystyki w procesie wymiany informacji oraz opracowania i wdrażania dokumentu strategicznego	Opisywane działania mówią o współpracy ale nie nakładają na władze różnych szczebli obowiązku współpracy, obecnie brak tego obowiązku powoduje opieszałość lub nawet zaniechanie działań na rzecz Regionu przedstawicieli władz samorządowych Z planu powinien jednoznacznie wynikać obowiązek współpracy i wspierania lokalnych inicjatyw na rzecz Regionu, w przeciwnym razie, tak jak się to dzieje obecnie, będzie to chwalebny lecz kompletnie martwym zapisem	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga podnosi ważny aspekt wdrażania Planu zarządzania, potrzebę jednoznacznego wskazania korzyści i potencjalnych zagrożeń wynikających z jego realizacji dla lokalnych społeczności, a także konieczność zapewnienia obowiązku współpracy między władzami samorządowymi, organizacjami społecznymi i sektorem turystycznym. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, wskazuje na znaczenie współpracy i komunikacji między interesariuszami, jednak nie nakłada formalnych obowiązków o charakterze administracyjnym. W jego zapisach podkreślono rolę partycypacji społecznej, w tym udziału samorządów, organizacji pozarządowych, lokalnych liderów i przedsiębiorców w procesie wdrażania Planu. Mechanizmy te mają na celu zwiększenie akceptacji społecznej dla działań ochronnych oraz wspólne wypracowywanie rozwiązań wspierających rozwój regionu. Zgodnie z definicją interesariusza przyjętą w Planie, każda osoba lub podmiot, który może wpływać na realizację Planu lub być przez niego dotknięty, powinien mieć możliwość uczestnictwa w procesie jego wdrażania. Wskazano również zasady prowadzenia konsultacji: powszechność, przejrzystość, koordynację i komunikację, co stanowi podstawę do budowania trwałych relacji między instytucjami a społecznościami lokalnymi. Wdrożenie obowiązku współpracy wymaga jednak zapisów w dokumentach wykonawczych, aktach prawa miejscowego lub porozumieniach międzyinstytucjonalnych. Plan zarządzania może stanowić punkt wyjścia do takich działań, ale ich formalizacja leży w gestii odpowiednich organów administracji publicznej i samorządowej.
1925	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	5.4.1 Wspieranie działań na rzecz poprawy jakości środowiska w otoczeniu Puszczy Białowieskiej	97	UWAGA: Nie jest jasne czy podjęcie działań w zakresie rozszerzenia zakresu monitoringu jakości środowiska będzie przekładało się także na poprawę czystości w lasach Poza czystością w lasach należy włączyć do tych działań kwestie dotyczące zaśmiecania hałasem, szczególnie istotne dla planowanej strefy buforowej.	Te działania muszą być bezwzględnie zaplanowane na obszarze Obiektu i całej strefy Buforowej Obecnie lasy są zaśmiecanie na ogromną skalę przez ludność miejscową, wojsko, turystów System odpowiedzialności i kar nie działa, Regulacje muszą określać zakres monitorowania i penalizacji Do lasu wyrzucane są opony, śmiecie z remontów, pojedyncze butelki, puszki przez osoby spacerujące po lecie Działanie na rzecz czystości środowiska jest konieczne - jeśli chcemy tworzyć Obiekt Dziedzictwa Narodowego - jeśli chcemy zachęcić turystów do odwiedzania Regionu - jeśli chcemy zachęcić inwestorów do tworzenia bazy hotelowej i turystycznej	Wyjaśniono	Zagadnienie rozszerzenia monitoringu jakości środowiska, ujęte w działaniu 5.4.1 Planu zarządzania, obejmuje kompleksowe podejście do ochrony środowiska w otoczeniu Puszczy Białowieskiej. Monitoring ten nie ogranicza się wyłącznie do parametrów fizykochemicznych, lecz stanowi element szerszego systemu identyfikacji i reagowania na zagrożenia środowiskowe, w tym również te związane z zaśmiecaniem przestrzeni leśnej. Wskazane w Planie działania, takie jak identyfikacja potrzeb gmin, wdrażanie rozwiązań gospodarki odpadami oraz wspieranie infrastruktury ochrony środowiska, stanowią podstawę do projektowania i wdrażania mechanizmów przeciwdziałających zaśmieceni, zarówno w Obiekcie, jak i w jego strefie buforowej. Plan zakłada współpracę z samorządami oraz wsparcie eksperckie w pozyskiwaniu funduszy, co umożliwi wdrażanie lokalnych regulacji i systemów kontroli, w tym również penalizacji nielegalnego wyrzucania odpadów. Kwestia zanieczyszczenia hałasem, szczególnie w kontekście rekreacyjnego ruchu pojazdów silnikowych w strefie buforowej, jest istotna z punktu widzenia ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych. Choć Plan zarządzania nie zawiera szczegółowych regulacji w tym zakresie, jego ramowy charakter zakłada, że konkretne ograniczenia i mechanizmy kontroli zostaną

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					W przypadku zaśmiecania hałasem, szczególnie w strefie buforowej związane jest to z dźwiękiem generowanym przez motory i quady rozjeżdżające leśne drogi, tryby i opuszczone żwirownie. Potrzebna jest konkretna regulacja ograniczająca możliwość rekreacyjnego korzystania z tych środków komunikacji w strefie buforowej. Jest to tym bardziej istotne, że z roku na rok wzrasta rekreacyjny ruch motorowy, często o chuligańskim nastawieniu, który przyczynia się do dewastacji dróg i lasów w planowanej strefie buforowej oraz płoszy zwierzynę.		opracowane na poziomie dokumentów wykonawczych i lokalnych aktów prawa miejscowego. W tym kontekście możliwe jest wprowadzenie przepisów ograniczających dostęp pojazdów do wybranych obszarów, zgodnie z kompetencjami gmin oraz obowiązującymi przepisami prawa, w tym ustawą Prawo ochrony środowiska. Zgodnie z założeniami Planu, działania na rzecz poprawy jakości środowiska są niezbędne dla zachowania wyjątkowych wartości Obiektu Światowego Dziedzictwa, a także dla rozwoju zrównoważonej turystyki i infrastruktury okołoturystycznej. Wszelkie postulaty dotyczące uszczegółowienia zakresu monitoringu, penalizacji oraz regulacji ruchu pojazdów powinny być rozpatrywane na etapie wdrażania Planu przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego i instytucje zarządzające.
1926	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	Działanie 5.4.2 Integracja społeczna i międzypokoleniowe usługi czasu wolnego	98	Wprowadzenie preferencyjnego sposobu finansowania szkolnictwa w gminach regionu Puszczy Białowiejskiej w formie „Przyrodniczej subwencji edukacyjnej”, która byłaby dodatkową i bezpośrednią subwencją oświatową dla gminnych organów prowadzących. Ta subwencja nie miałaby być związana z „poszerzeniem wielofunkcyjnego wykorzystania obiektów edukacyjnych”, ale przeznaczona na bazowe utrzymanie podstawowych funkcji szkół i przedszkoli, które w wielu miejscach jest zagrożone. Dlatego to listy potencjalnych źródeł finansowania należałoby dodać Ministerstwo Edukacji Narodowej. Być może do wykorzystania może być mechanizm subwencji nauczania języków mniejszości narodowych, wykorzystywany przez szereg szkół regionu.	Jednym z filarów koncepcji zrównoważonego rozwoju jest wysoka jakość usług edukacyjnych. W przypadku gmin obszaru Puszczy Białowiejskiej zakłada się wsparcie dostępu do wysokiej jakości usług publicznych, których edukacja jest chyba najważniejszym elementem. Niestety w dokumencie nacisk położony jest na wspieranie edukacji w zakresie poszerzenia oferty edukacji nieformalnej, skierowanej do turystów lub seniorów. Po macoszemu potraktowane są natomiast bieżące potrzeby edukacyjne dzisiejszych uczniów z regionu, które my uważamy za najważniejsze i palące. Trudna sytuacja szkół w regionie wynika z trudnej sytuacji demograficznej gmin. Prognozy pokazują, że depopulacja będzie postępowała, a plan zakłada dodatkowe ograniczenia takie jak rozwój zabudowy w strefie buforowej. Jeśli w planie nie zostaną ujęte szczególne potrzeby wsparcia systemu edukacji w gminach regionu w perspektywie już kilku lat można możliwe będzie zamykanie jedynych szkół gminnym, co spowoduje demograficzną katastrofę. W wyniku tej pesymistycznej prognozy pod znakiem zapytania stanie realizacja wielu sposobów celów wymienionych w dokumencie, bo nie możliwa jest np. integracja społeczna, warsztaty międzypokoleniowe, kultywowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej, jeśli przerwana zostanie ciągłość pokoleniowa w poszczególnych gminach. Bez preferencyjnego systemu wsparcia szkół i przedszkoli w gminach niemożliwie będzie utrzymanie tych instytucji, zerwana zostanie ciągłość międzypokoleniowa, a lokalna kultura nabierze cech kultury martwej, poddającej się jedynie muzealizacji, a nie rozwojowi.	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowiejska, zgodnie z jego ramowym charakterem, koncentruje się na wyznaczeniu kierunków działań wspierających zrównoważony rozwój regionu, w tym również w zakresie edukacji. Wskazane w dokumencie działania dotyczące edukacji nieformalnej, skierowanej m.in. do turystów i seniorów, mają na celu poszerzenie oferty edukacyjnej w kontekście wykorzystania lokalnego potencjału kulturowego i przyrodniczego. Nie oznacza to jednak pominięcia znaczenia edukacji formalnej, która pozostaje kluczowym elementem infrastruktury społecznej regionu. Zgłoszona potrzeba wprowadzenia preferencyjnego mechanizmu finansowania szkół i przedszkoli w formie „przyrodniczej subwencji edukacyjnej” wykracza poza zakres kompetencji dokumentu o charakterze strategicznym, jakim jest Plan zarządzania. Tego rodzaju rozwiązania wymagają decyzji na poziomie centralnym, w szczególności ze strony Ministerstwa Edukacji Narodowej, które jest właściwym organem w zakresie kształtowania polityki oświatowej i mechanizmów subwencjonowania. Zachowanie ciągłości międzypokoleniowej, rozwój lokalnej kultury oraz integracja społeczna są celami, które Plan wspiera poprzez działania w zakresie edukacji, kultury i aktywizacji społecznej. Wskazane postulaty mogą stanowić istotny wkład w proces uszczegóławiania Planu na poziomie lokalnym, w szczególności w ramach opracowywania programów operacyjnych i projektów inwestycyjnych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1927	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	6.1.1 Ochrona dziedzictwa niematerialnego Puszczy Białowiejskiej i upowszechnianie wiedzy o nim	100	Dodanie do katalogu podmiotów współpracujących Kół Gospodyń Wiejskich	KGW są działającą w specyficznych warunkach prawnych i nie są typową organizacją pozarządową. Włączenie ich do katalogu podmiotów na równi z organizacjami pozarządowymi nie pozostawia wątpliwości formalnych i upodmiatawia KGW jako najaktywniejsze organizacje społeczne w sołectwach regionu.	Uwzględniono	KGW zostały dodane do podmiotów współpracujących w działaniu 6.1.1
1928	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	6.1.2. Szkolenia administracji publicznej i doradztwo w zakresie uczestnictwa społeczności lokalnej w podejmowaniu decyzji	102	● Dodanie bartnictwa do działań promujących tradycyjne sposoby użytkowania terenu Puszczy Białowiejskiej. ● Stworzenie listy i objęcie ochroną pojedynczych, wolnostojących ponad 100-letnich drzew w strefie buforowej, także na terenach prywatnych. ● Dofinansowania dla gmin i mieszkańców na tradycyjne drewniane ogrodzenia zamiast metalowych siatek i blaszanych płotów.	Jest to postulat wynikający z obserwowanej w ostatnim czasie tendencji do powrotu w strefie buforowej (przykład wsi Czechy Orlańskie) do wykonywania i rozmieszczania w gospodarstwach uli bartnych. Ważne jest zauważenie i wsparcie dla tej odnawiającej się tradycji, która powraca po wielu latach niebytu. Wolnostojące stare drzewa są to często najstarsi świadkowie historii w osadach/miejscowościach. To były znaczące miejsca orientacyjne, obecne w ustnej pamięci. Są jednocześnie pomnikami kultury i natury. Ich los zależy często od dobrej woli właścicieli ziemi, na której się znajdują. Nie są często obiektem zainteresowania kogokolwiek. Subwencje do ogrodzeń powinny dotyczyć nie tylko rezerwatów lecz także codziennego krajobrazu wsi strefy buforowej. Krajobraz architektoniczny, wygląd wsi jest ważnym elementem rejonu Puszczy Białowiejskiej i zapewnia jej atrakcyjność dla turystów szukających ciszy i wiejskiego, tradycyjnego budownictwa.	Nie uwzględniono	Zagadnienia poruszone w uwadze dotyczą istotnych aspektów dziedzictwa kulturowego i krajobrazowego strefy buforowej Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowiejska. Wskazany postulat dotyczący bartnictwa, jako tradycyjnej formy użytkowania lasu, odnosi się do praktyki historycznej, która obecnie odradza się w niektórych miejscowościach regionu. Należy jednak podkreślić, że na obszarze samego Obiektu priorytetem jest zachowanie niezaburzonych procesów ekologicznych, co wyklucza ingerencje w drzewostan, w tym także tworzenie uli bartnych. W związku z tym działania promujące bartnictwo mogą być rozważane wyłącznie w kontekście strefy buforowej, gdzie Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń. W odniesieniu do postulatu objęcia ochroną pojedynczych, ponad 100-letnich drzew w strefie buforowej, należy wskazać, że Plan zarządzania zawiera zapisy dotyczące ochrony drzew o szczególnych wartościach przyrodniczych, również tych występujących poza zwartymi kompleksami leśnymi. Choć nie została opracowana szczegółowa lista takich drzew, dokument zakłada możliwość ich identyfikacji i ochrony w ramach działań realizowanych przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje ochrony przyrody. Ochrona drzew na terenach prywatnych może być wspierana poprzez mechanizmy zachęt, jednak ich wdrożenie wymaga odrębnych regulacji i instrumentów finansowych, które wykraczają poza zakres Planu. Postulat dotyczący dofinansowania tradycyjnych drewnianych ogrodzeń jako elementu ochrony krajobrazu kulturowego wsi strefy buforowej odnosi się do zagadnień estetyki przestrzeni i zachowania lokalnego dziedzictwa architektonicznego. Plan zarządzania nie przewiduje bezpośrednich mechanizmów finansowania tego typu działań, jednak ich realizacja może być wspierana w ramach programów rozwoju obszarów wiejskich, ochrony dziedzictwa kulturowego lub estetyzacji przestrzeni publicznej, prowadzonych przez instytucje krajowe i regionalne.
1929	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	6.3.1 Lokalna platforma wymiany informacji o działalności gospodarczej, w tym turystyki inspirowanej przyrodniczym i kulturowym dziedzictwem obszaru Puszczy Białowiejskiej	103	Zapewnienie ścisłej współpracy między sektorem publicznym i prywatnym oraz innymi organizacjami zainteresowanymi rozwojem działalności gospodarczej w regionie Puszczy Białowiejskiej, w tym turystyki poprzez utworzenie struktury partnerskiej (zapewnienie odpowiedniej koordynacji działań w zakresie promocji i wymiany informacji) jest działaniem słusznym, uzupełniającym obecną lukę informacyjną UWAGA: jednak plan powinien doprecyzować w jaki sposób będą wspierani i zachęceni mieszkańcy, samorządy, NGOsy, przedsiębiorcy do wzięcia udziału w tych inicjatywach czy będzie konieczna przynależność do pewnych organizacji aby działać lub korzystać z planowanych zasobów	Obecnie informacja na temat bazy turystycznej, na temat wyrobów regionalnych, na temat działań NGO-sów, lokalnych twórców jest bardzo ograniczona. Brak nawyku, ale także brak zachęt do zrzeszania się, do działania w grupach. Koordynacja i współtworzenie wymaga działań skoordynowanych przedstawiających korzyści wynikające ze współdziałania. Koordynacja musi prowadzić do efektywnego gromadzenia i przekazywania kompleksowej informacji w zakresie usług, produktów lokalnych, stałych lub czasowych atrakcji.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowiejska przewiduje działania mające na celu wzmocnienie współpracy międzysektorowej oraz rozwój działalności gospodarczej inspirowanej dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym regionu. W ramach Kierunku działań 6.3 zaplanowano utworzenie lokalnej platformy wymiany informacji, której celem jest zapewnienie ścisłej współpracy między sektorem publicznym, prywatnym oraz organizacjami społecznymi. Struktura ta ma służyć koordynacji działań promocyjnych, wymianie informacji oraz wspieraniu inicjatyw lokalnych. W ramach Działania 6.3.1 przewidziano m.in.: opracowanie zbioru dobrych praktyk w zakresie rozwoju działalności gospodarczej związanej z obiektami UNESCO, stworzenie spójnego systemu promocji działalności gospodarczej i

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					dokument powinien określić wstępnie jakimi narzędziami będzie dysponował koordynator, powinno być możliwe opracowanie jednolitego oznakowania topograficznego jako elementu komunikacji wizualnej		turystyki, wdrożenie systemu zbierania informacji oraz promocji lokalnych produktów sprzyjających ochronie i promocji Obiektu. Zgłoszona potrzeba doprecyzowania mechanizmów zachęty i wsparcia dla mieszkańców, samorządów, NGO-sów oraz przedsiębiorców jest zgodna z założeniami Planu, jednak należy podkreślić, że dokument ten ma charakter ramowy. Oznacza to, że szczegółowe rozwiązania organizacyjne, w tym zasady uczestnictwa w strukturze partnerskiej, narzędzia koordynatora oraz ewentualne warunki korzystania z zasobów, zostaną określone na etapie opracowywania dokumentów wykonawczych. Plan nie przewiduje ograniczeń dotyczących uczestnictwa w działaniach rozwojowych ze względu na przynależność organizacyjną. Wręcz przeciwnie — zakłada otwartość i inkluzyjność struktur współpracy, tak aby możliwe było szerokie zaangażowanie lokalnych interesariuszy, niezależnie od ich formalnego statusu. Wskazane postulaty, takie jak opracowanie jednolitego oznakowania topograficznego czy stworzenie systemu kompleksowej informacji o usługach i produktach lokalnych, są zgodne z celami Planu i mogą zostać uwzględnione w ramach realizacji Działania 5.3.2, dotyczącego opracowania ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki. Strategia ta zakłada współpracę między samorządami, organizacjami i przedsiębiorstwami sektora turystyki oraz uwzględnienie korzyści społeczno-gospodarczych wynikających z rozwoju turystyki przy jednoczesnym ograniczaniu presji na przyrodę. Dodatkowo, w ramach Kierunku działań 6.4, Plan przewiduje działania edukacyjne wspierające świadomość lokalną i zaangażowanie społeczne, m.in. poprzez włączenie tematyki ochrony dziedzictwa do programów nauczania oraz rozwój platformy e-learningowej i materiałów edukacyjnych.
1930	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	6.4.1 Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w szkołach w rejonie Puszczy Białowiejskiej	105	UWAGA: Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w całej Polsce	Programy lokalnego nauczania uzupełnione o cele ochrony światowego dziedzictwa oraz o informacje o Białowieża Forest to zdecydowanie zbyt wąskie działanie, działania takie należy uwzględnić w programach edukacyjnych na terenie całego kraju Należy zachęcać do organizowania wycieczek szkolnych i edukacyjnych w Obszarze Białowieża Forest, co będzie skutkowało zwiększeniem świadomości w zakresie ochrony środowiska i klimatu	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża przewiduje działania edukacyjne ukierunkowane na zwiększenie świadomości społecznej w zakresie ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem Białowieża Forest. W ramach Kierunku działań 6.4 zaplanowano uwzględnienie tematyki ochrony światowego dziedzictwa w programach nauczania w szkołach zlokalizowanych w rejonie Puszczy Białowiejskiej. Działania te obejmują m.in. współpracę z Podlaskim Kuratorium Oświaty i Ministerstwem właściwym ds. edukacji, opracowanie materiałów dydaktycznych oraz rozwój platformy e-learningowej. Jednocześnie, w ramach Kierunku działań 7.1, Plan zakłada opracowanie kompleksowej strategii edukacji przyrodniczej i kulturowej, której celem jest dotarcie do szerokiego grona odbiorców, w tym placówek edukacyjnych spoza regionu. Działanie 7.1.1 przewiduje utworzenie sieci współpracy edukatorów, opracowanie materiałów edukacyjnych oraz wdrożenie platformy e-learningowej jako ogólnodostępnego narzędzia edukacyjnego. Wskazane działania mają charakter ponadregionalny i mogą być wykorzystywane w placówkach edukacyjnych na terenie całego kraju. Postulat rozszerzenia zakresu edukacji o Białowieża Forest na poziomie ogólnopolskim jest zgodny z celami Planu i może być

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							realizowany poprzez współpracę z Ministerstwem Edukacji i Nauki oraz instytucjami zajmującymi się edukacją ekologiczną i dziedzictwem kulturowym. Włączenie placówek edukacyjnych do Sieci Szkół Stowarzyszonych UNESCO, przewidziane w Planie, stanowi dodatkowy mechanizm upowszechniania wiedzy o Obiekcie w skali krajowej. Organizacja wycieczek szkolnych i edukacyjnych do Puszczy Białowieskiej, jako forma edukacji pozaformalnej, wpisuje się w koncepcję działań wspierających rozwój świadomości ekologicznej i klimatycznej. Tego rodzaju inicjatywy mogą być wspierane w ramach strategii edukacyjnej oraz działań realizowanych przez Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest.
1931	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	7.3.2 Utworzenie i utrzymanie ścieżki edukacyjnej poświęconej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości	111	UWAGA: Zamiast ścieżki edukacyjnej powinno być ścieżek edukacyjnych w obszarze Białowieża Forest UWAGA: Obszar Strefy Buforowej nie powinien być tylko Beneficjentem ale także współorganizatorem takich działań,	rezerваты i siedliska ochronne mogące być elementami ścieżek edukacyjnych występują na całym obszarze Obiektu w tym w strefie Buforowej	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje utworzenie ścieżki edukacyjnej poświęconej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW) Obiektu, zgodnie z zapisami Działania 7.3.2. Celem tego działania jest prezentacja kryteriów wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz upowszechnienie wiedzy o wartościach przyrodniczych i kulturowych Puszczy Białowieskiej. W ramach działania zaplanowano m.in. opracowanie tablic informacyjnych, aplikacji mobilnej, oznakowania oraz zapewnienie trwałości funkcjonowania ścieżki. W kontekście ramowego charakteru Planu, szczegóły dotyczące liczby, lokalizacji i formy ścieżek edukacyjnych, jak również zakresu współorganizacji przez podmioty ze strefy buforowej, powinny zostać określone w dokumentach wdrożeniowych, opracowywanych przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje zarządzające Obiektem.
1932	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	5.2 Podsumowanie rekomendacji eksperckich	115 118 123	UWAGA: Rekomendacje eksperckie powinny dotyczyć także Strefy Buforowej m. in. w zakresie: Zapewnienie zasad ochrony środowiska na całym obszarze Obiektu Zasoby wodne Zapewnienie odpowiedniego stanu ekosystemów wodnych oraz zależnych od wód poprzez realizację przedsięwzięć wpływających na spowolnienie lub zatrzymanie procesu pogarszania stanu tych ekosystemów w strefach 2-4 Obiektu Ochrona krajobrazu	Zakres działań należy bezwzględnie rozszerzyć na strefę buforową z powodu m.in. coraz dotkliwiej odczuwanej suszy Szczególnego skupienia wymaga stan zasobów wodnych, które obecnie nie tylko w chronionych strefach ale także w strefie buforowej jest katastrofalny m.in. ze względu na nieracjonalną gospodarkę leśną ulegając dewastacji Ochrona krajobrazu w strefie buforowej będzie miała wpływ na rozwój turystyki, która jest jedną z możliwych (nielicznych) dróg aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości mieszkańców Gmin uwzględnionych w Projekcie, nie powinna być zatem pominięta w strefie buforowej Ochrona łąk, lasów i zasobów wodnych to ochrona wielu gatunków zwierząt i roślin także w strefie buforowej	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia szereg rekomendacji eksperckich dotyczących zrównoważonego użytkowania zarówno samego Obiektu, jak i jego strefy buforowej oraz szerszego otoczenia. Zgodnie z zapisami Tabeli 7, rekomendacje te obejmują m.in. zagadnienia związane z ochroną krajobrazu, planowaniem przestrzennym, rolnictwem, turystyką oraz ochroną zasobów przyrodniczych, w tym wodnych. Zgłoszony postulat rozszerzenia zakresu rekomendacji eksperckich o szczegółowe działania dotyczące stanu zasobów wodnych, ochrony ekosystemów zależnych od wód oraz krajobrazu w strefie buforowej jest zgodny z intencją Planu. W dokumencie wskazano, że strefa buforowa, choć formalnie znajduje się poza granicami Obiektu, jest istotnym obszarem oddziaływania i beneficjentem działań ochronnych. Plan koncentruje się przede wszystkim na Obiekcie, zgodnie z jego zakresem i statutem wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, jednak nie pomija znaczenia strefy buforowej w kontekście integralności przyrodniczej i krajobrazowej. Rekomendacje zawarte w Planie obejmują m.in.: zrewidowanie dokumentów planistycznych pod kątem ochrony zasobów wodnych i ograniczenia działań mogących pogarszać ich stan, rezygnację z melioracji odwadniających oraz intensyfikacji użytkowania gruntów, które mogą wpływać negatywnie na ekosystemy zależne od wód, ochronę krajobrazu polan i agrocenoz, jako elementów o wysokiej wartości przyrodniczej i kulturowej,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							promowanie tradycyjnych form użytkowania terenu, w tym rolnictwa ekstensywnego i architektury drewnianej. Ochrona krajobrazu w strefie buforowej, jako element wspierający rozwój turystyki i lokalnej przedsiębiorczości, została również uwzględniona w rekomendacjach dotyczących planowania przestrzennego oraz rozwoju zrównoważonych form turystyki. Wskazane działania mają na celu nie tylko zachowanie walorów przyrodniczych, ale również wspieranie lokalnych społeczności w procesie aktywizacji gospodarczej.
1933	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	Kierunek działań 8.1. Kreowanie i zarządzanie marką terytorialną Obiektu Białowieża Forest, w tym opracowanie i skuteczne wdrożenie identyfikacji wizualnej obszaru Puszczy Białowiejskiej	113	Propozycja zmiany: - Wprowadzenie równoważnych działań promocyjnych dla wszystkich gmin Puszczy Białowiejskiej, z uwzględnieniem Dubicz Cerkiewnych. - o Opracowanie spójnej strategii marketingowej w ramach Programu „Białowieża Forest”, obejmującej mniejsze gminy, które obecnie są niedostrzegane. - o Utworzenie wspólnej platformy informacyjno-promocyjnej z wyodrębnionymi działami dla poszczególnych gmin.	Gmina Dubicze Cerkiewne posiada znaczący potencjał turystyczny i kulturowy – na jej terenie znajdują się zabytkowe cerkwie, miejsca pamięci, bogata tradycja folklorystyczna, a także atrakcyjne szlaki przyrodnicze w bezpośrednim sąsiedztwie Puszczy Białowiejskiej. Jednak w oficjalnych materiałach promocyjnych oraz programach rozwoju turystyki regionu dominują działania skupione wokół Białowieży. Brak równowagi w promocji prowadzi do marginalizacji mniejszych gmin, mimo że mogą one stanowić uzupełniającą i wartościową ofertę dla turystów poszukujących autentycznego kontaktu z lokalną kulturą i mniej zatłoczonych miejsc. Niedostateczna widoczność Dubicz w krajowych i międzynarodowych kampaniach promocyjnych ogranicza szanse na rozwój lokalnej przedsiębiorczości, w tym agroturystyki, rzemiosła oraz sprzedaży produktów tradycyjnych. Promocja gminy Dubicze Cerkiewne jest niewystarczająca w stosunku do działań prowadzonych na rzecz Białowieży. Skutkuje to utrwalaniem nierówności w postrzeganiu regionu – Białowieża pozostaje rozpoznawalną marką turystyczną, podczas gdy Dubicze, mimo porównywalnych walorów przyrodniczych i kulturowych, pozostają w cieniu. Konsekwencje: - Mniejszy napływ turystów i brak korzyści gospodarczych dla lokalnych mieszkańców. - Niewykorzystanie potencjału kulturowego (cerkwie, tradycje pogranicza, folklor). - Zwiększanie różnic rozwojowych między gminami sąsiednimi. Podjęcie działań wyrównawczych w obszarze promocji przyczyniłoby się do: •lepszego zrównoważenia ruchu turystycznego na całym obszarze Puszczy	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowiejska uwzględnia potrzebę prowadzenia działań promocyjnych i identyfikacyjnych dla całego regionu, zgodnie z zapisami Działania 8.1.1, które przewiduje opracowanie spójnej identyfikacji wizualnej dla Obiektu jako całości. Celem tych działań jest wzmocnienie rozpoznawalności regionu, promocja jego walorów przyrodniczych i kulturowych oraz zapewnienie jednolitego standardu komunikacji wizualnej. Zgłoszony postulat dotyczący równoważnego uwzględnienia wszystkich gmin Puszczy Białowiejskiej, w tym Dubicz Cerkiewnych, jest zgodny z założeniami Planu, który zakłada współpracę ponadgminną oraz wspólne wypracowanie rozwiązań promocyjnych z udziałem społeczności lokalnych. Gmina Dubicze Cerkiewne, jako jeden z podmiotów współpracujących wskazanych w Planie, posiada pełne prawo do uczestnictwa w działaniach promocyjnych i rozwojowych, a jej potencjał kulturowy i turystyczny może stanowić istotne uzupełnienie oferty regionu. Wskazana potrzeba opracowania spójnej strategii marketingowej oraz wspólnej platformy informacyjno-promocyjnej z wyodrębnionymi działami dla poszczególnych gmin może zostać uwzględniona na etapie wdrażania Planu, w szczególności w ramach działań związanych z promocją Obiektu i rozwojem turystyki. Takie rozwiązanie sprzyja równoważeniu ruchu turystycznego, wspiera lokalną przedsiębiorczość oraz umożliwia zachowanie i rozwój unikalnych tradycji kulturowych pogranicza. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Białowieskiej, •wzmocnienia dochodów lokalnych społeczności, •zachowania i odtworzenia unikalnych tradycji kulturowych pogranicza.		
1934	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	6. Instrumenty zarządzania	124	UWAGA: W zarządzaniu Obiektem pominięto przedstawicieli Gmin Strefy Buforowej	Strefa Buforowa, już z racji swojej definicji powinna być uwzględniona we współzarządzaniu, albowiem wg definicji jest to obszar przyczyniający się do ochrony, zachowania, zarządzania, integralności, autentyczności i trwałości Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości obiektu. W strefie buforowej istnieją rezerваты przyrody, cenne siedliska przyrodnicze. Ma udział w utrzymaniu korytarzy ekologicznych dla zwierząt, obecnie bardzo okrojonych w związku z postawieniem zapory na granicy polsko-białoruskiej. Tworzy bazę noclegową dla turystów	Uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia potrzebę współpracy między różnymi szczeblami administracyjnymi oraz podmiotami lokalnymi, w tym gminami położonymi w strefie buforowej. Zgodnie z doprecyzowanym zapisem dotyczącym Rady Naukowo-Społecznej Obiektu Białowieża Forest, w jej skład wchodzi m.in. przedstawiciele gmin: Białowieża, Hajnówka, Narewka, Narew, Dubicze Cerkiewne oraz Burmistrz miasta Hajnówka. Tym samym gminy strefy buforowej zostały formalnie uwzględnione w strukturze doradczej wspierającej zarządzanie Obiektem.
1935	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	Rozdział 6 – Instrumenty zarządzania	124-138	Dokument szczegółowo opisuje system koordynacji działań (Pełnomocnik, Rada Naukowo-Społeczna, Komitet Sterujący). Brakuje jednak wyraźnego uwzględnienia instytucji pomocy społecznej i rynku pracy. Uwaga: należy rozszerzyć skład Rady Naukowo-Społecznej o przedstawicieli instytucji społecznych (np. PCPR, OPS, powiatowego urzędu pracy).	Społeczność lokalna w rozdziale 2.1.6 („Społeczność lokalna”, s. ok. 30) jest wskazana jako kluczowy interesariusz. Skoro plan ma wspierać rozwój zrównoważony, to decyzje powinny uwzględniać nie tylko kwestie środowiskowe, ale i społeczne.	Nie uwzględniono	Zgłoszony postulat dotyczący rozszerzenia składu Rady o przedstawicieli instytucji pomocy społecznej i rynku pracy, takich jak powiatowe centra pomocy rodzinie (PCPR), ośrodki pomocy społecznej (OPS) czy powiatowe urzędy pracy, odnosi się do aspektów społecznych rozwoju regionu. Należy jednak podkreślić, że Plan zarządzania nie jest dokumentem społecznym, lecz dokumentem strategicznym o charakterze przyrodniczym, którego głównym celem jest ochrona i zachowanie WUW Obiektu zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Choć społeczność lokalna została wskazana w Planie jako interesariusz, a rozwój zrównoważony uwzględnia komponent społeczny, to zakres dokumentu nie obejmuje bezpośrednio polityki społecznej ani rynku pracy.
1936	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	6. Instrumenty zarządzania	125	UWAGA: Proponowany skład Komitetu Sterującego nie zapewnia ochrony zasobów przyrodniczych i aktywizacji miejscowej ludności w ochronę dziedzictwa narodowego Proponowany w dokumencie skład Komitetu Sterującego: • Pełnomocnik ds. zarządzania Obiektem Białowieża Forest (dalej Pełnomocnik), • Dyrektor Białowieskiego Parku Narodowego, • Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Białymstoku, • Dyrektor Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, • Dyrektor Departamentu Ochrony Przyrody MKiŚ,	W Komitecie Sterującym brak bezpośredniego udziału lokalnych samorządów i delegatów / obserwatorów ze strony lokalnej ludności. Bezpośredni udział w zarządzaniu przypada w udziale m.in. Dyrektorowi Lasów Państwowych w Białymstoku i Dyrektorowi Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa, których działania trudno jak do tej pory uznać za jednoznacznie przyczyniające się do ochrony środowiska i zasobów naturalnych, wydaje się, że ich działalność biznesowa w znaczącym stopniu zaburza	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje utworzenie Komitetu Sterującego, który pełni funkcję zespołu konsultacyjno-doradczego, powoływanego przez Ministra właściwego ds. środowiska po zatwierdzeniu Planu. Zgodnie z doprecyzowanym zapisem, w skład Komitetu wchodzi przedstawiciele instytucji odpowiedzialnych za ochronę przyrody, zarządzanie Obiektem, naukę, dziedzictwo kulturowe oraz organizacje pozarządowe — zarówno krajowe, jak i lokalne. Uwzględniono również przedstawicieli samorządu powiatowego oraz reprezentantów służb mundurowych, w tym Straży Granicznej i Wojska Polskiego. Zgłoszony postulat dotyczący braku bezpośredniego udziału przedstawicieli lokalnych samorządów gminnych oraz delegatów

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				• Dyrektor Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa MKiŚ, • Przedstawiciel Polskiego Komitetu ds. UNESCO.	właściwa ocenę celu powstania Obiektu Brak w proponowanym składzie władz osób zainteresowanych lokalną ludnością i jej rozwojem W jaki sposób zatem rozwijać i aktywizować partycypację mieszkańców kiedy w obszarze zarządczym nie mają swojej reprezentacji Z racji obecności wojska na terenach Obiektu do współudziału w dyskusjach należy zaprosić przedstawicieli MON, aby czuli się odpowiedzialni i świadomi swoich wpływów na zmiany środowiska i ekosystemów związane z działalnością wojska na terenach Obiektu, aby ich działania nie pozostawały bytem równoległym, niepodlegającym wpływom i decyzjom Komitetu Sterującego, aby także współuczestniczyli materialnie w działaniach na rzecz ochrony Obiektu		społeczności lokalnej w Komitecie Sterującym został częściowo uwzględniony poprzez obecność Rady Naukowo-Społecznej, której skład obejmuje m.in. wójtów i burmistrzów gmin regionu Puszczy Białowieskiej, w tym gmin strefy buforowej. Rada ta współpracuje z Komitetem Sterującym i pełni funkcję doradczą, umożliwiając wyrażanie stanowisk lokalnych społeczności w procesie wdrażania Planu.
1937	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	Rozdział 6.3 – Instrumenty finansowe	131-132	Obecnie źródła finansowania ograniczają się do BPN, Lasów Państwowych, NFOŚiGW i funduszy UE dla ochrony środowiska. Uwaga: należy dodać fundusze społeczne i rozwojowe (EFS+, Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, Interreg).	Ograniczenia wycinki powodują koszty społeczne (bezrobocie, migracje), co wymaga wsparcia ze źródeł „społecznych”, a nie tylko „ekologicznych”. Ponadto starzejące społeczeństwo Puszczy wymaga wsparcia przy wykorzystaniu narzędzi pomocy społecznej i zdrowia	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska koncentruje się na ochronie jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW), zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument ma charakter przyrodniczy i strategiczny, a jego głównym celem jest zapewnienie trwałości procesów ekologicznych oraz zachowanie integralności Obiektu. Wskazane kwestie społeczne, choć istotne dla zrównoważonego rozwoju regionu, wykraczają poza bezpośredni zakres Planu i mogą być szczegółowo rozwijane w dokumentach komplementarnych, takich jak lokalne strategie rozwoju społecznego czy programy rewitalizacji. W Planie wskazano potencjalne źródła finansowania, obejmujące środki zarządców Obiektu — Białowieskiego Parku Narodowego oraz PGL Lasy Państwowe — a także krajowe i europejskie fundusze pozostające w dyspozycji Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku. Przewidziano również utworzenie funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest, którego szacunkowe nakłady do roku 2035 wyniosą około 9,5 mln złotych. Dodatkowo zaplanowano inwestycję w rozwój infrastruktury edukacyjnej w postaci Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, której koszt oszacowano na około 4 mln zł. W Planie wskazano, że lista potencjalnych źródeł finansowania (tab. 8) ma charakter otwarty, co oznacza możliwość jej rozszerzenia w przyszłości, w zależności od dostępnych programów i konkursów. Wdrażanie Planu będzie wymagało bieżącej weryfikacji dostępnych instrumentów finansowych, zarówno ekologicznych, jak i społecznych, w celu zapewnienia kompleksowego wsparcia dla regionu. Zgłoszone uwagi dotyczące kosztów społecznych wynikających z ograniczeń gospodarki leśnej oraz starzejącej się struktury demograficznej regionu są istotne i powinny być uwzględniane w ramach polityk społecznych i regionalnych, prowadzonych przez właściwe instytucje. Plan zarządzania może stanowić punkt odniesienia dla projektów integrujących cele środowiskowe z działaniami społecznymi, jednak ich realizacja wymaga współpracy

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							międzysektorowej oraz wykorzystania odpowiednich narzędzi polityki publicznej.
1938	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	6.3 Instrumenty finansowe	131	Brak wskazania konkretnych kwot z poszczególnych źródeł finansowania oraz brak przypisania odpowiedzialności instytucjonalnej i harmonogramu wdrażania poszczególnych instrumentów zarządzania.	Dokument zawiera ogólne zapisy dotyczące narzędzi zarządzania, ale nie precyzuje: jaka instytucja odpowiada za realizację poszczególnych działań, z jakiego źródła (np. fundusze unijne, budżet państwa, budżet gminny) będą one finansowane, w jakim czasie i w jakich etapach będą wdrażane.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska zawiera zestaw działań, dla których wskazano podmioty odpowiedzialne za realizację, orientacyjne terminy wdrażania oraz potencjalne źródła finansowania. Informacje te zostały przedstawione w układzie tabelarycznym, co umożliwia identyfikację instytucji wiodących dla poszczególnych działań oraz określenie ram czasowych ich realizacji. Zgłoszony postulat dotyczący braku wskazania konkretnych kwot z poszczególnych źródeł finansowania oraz szczegółowego harmonogramu wdrażania instrumentów zarządzania odnosi się do poziomu szczegółowości, który wykracza poza zakres dokumentu ramowego. Plan zarządzania, jako dokument strategiczny, nie jest instrumentem finansowym jego celem jest wyznaczenie kierunków działań i wskazanie mechanizmów ich realizacji. Szczegółowe budżety, harmonogramy oraz przypisanie środków finansowych do konkretnych działań będą opracowywane na etapie przygotowywania projektów wykonawczych i wdrożeniowych, zgodnie z zasadami planowania inwestycyjnego i projektowego.
1939	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	7.2 Nadzór nad wdrażaniem Planu	140	W toku prac nad Planem zarządzania zidentyfikowano istotne zagrożenie, jakim jest kryzys migracyjny, skutkujący wzmożoną eksploatacją strefy przygranicznej. Zjawisko to wiąże się zarówno ze zwiększoną aktywnością służb mundurowych, jak i obecnością migrantów, co przekłada się na nasilone zjawiska takie jak zaśmiecanie terenu, jego degradacja, wydeptywanie roślinności, akty wandalizmu oraz płoszenie zwierząt. Konsekwencją tych procesów jest spadek ruchu turystycznego oraz zmniejszone zainteresowanie Obiektem „Puszcza Białowieska”. W odpowiedzi na zaistniałą sytuację, w Planie zarządzania zaproponowano szereg działań, które mogą w sposób częściowy przeciwdziałać negatywnym skutkom kryzysu migracyjnego lub łagodzić jego wpływ na obszar chroniony. Należy podkreślić, iż Plan zarządzania stanowi dokument, wyznaczający kierunki przyszłych działań podejmowanych na terenie Obiektu oraz stanowiący podstawę dla decyzji związanych z jego ochroną i rozwojem. Co więcej, w Planie zarządzania zastosowano podejście zarządzania adaptacyjnego, polegające na bieżącej analizie skuteczności wdrażanych działań. W przypadku, gdy dane działanie nie przynosi oczekiwanych rezultatów lub jego efektywność jest ograniczona, przewidziano możliwość jego modyfikacji w celu maksymalizacji korzyści dla Obiektu i jego otoczenia.	Przedstawiony harmonogram ma charakter ogólny i nie pozwala na realną ocenę wykonalności planu. Brak określenia terminów rozpoczęcia i zakończenia działań oraz brak wskazania etapów pośrednich powoduje ryzyko opóźnień i utrudnia monitorowanie postępów. W dokumentach tej rangi powinien znaleźć się precyzyjny harmonogram obejmujący: daty rozpoczęcia i zakończenia poszczególnych działań, kamienie milowe (etapy pośrednie), powiązanie z przypisaniem odpowiedzialności instytucjonalnej. Doprecyzowanie harmonogramu zwiększy transparentność i umożliwi lepszą kontrolę realizacji projektu. Podstawa prawna konieczności wstawiania ram czasowych, etapów Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. 2006 nr 227 poz. 1658, z późn. zm.) Art. 15 ust. 1 pkt 5: strategię rozwoju powinny określać „czas realizacji celów i działań oraz sposób monitorowania i oceny”. Oznacza to obowiązek prezentowania ram czasowych i etapów wdrażania. 2. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo	Wyjaśniono	Zgłoszony postulat dotyczący braku szczegółowych ram czasowych, kamieni milowych oraz przypisania instytucjonalnej odpowiedzialności dla każdego działania nie uwzględnia faktu, że Plan zarządzania nie jest dokumentem inwestycyjnym ani programem operacyjnym, lecz dokumentem ramowym, który wymaga uszczegółowienia w kolejnych etapach wdrażania. Szczegółowe harmonogramy, budżety oraz przypisanie konkretnych źródeł finansowania będą opracowywane w ramach projektów wykonawczych i wdrożeniowych, zgodnie z zasadami planowania strategicznego. W Planie wskazano, że pierwszy rok po jego przyjęciu zostanie poświęcony na stworzenie struktury organizacyjnej oraz zasad zbierania danych (np. działanie 1.3.1). Pierwszy raport ewaluacyjny ma powstać po trzech latach, a kolejne raporty będą opracowywane co trzy lata, zgodnie z systemem monitorowania i ewaluacji opisanym w rozdziale 6.1. Wskaźniki ewaluacyjne przypisano do celów zarządzania i konkretnych działań (tab. 11), z rozróżnieniem działań jednorazowych i ciągłych. Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa krajowego (m.in. ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, ustawą Prawo ochrony środowiska oraz ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym), dokumenty strategiczne powinny zawierać ramy czasowe realizacji celów. Plan zarządzania spełnia te wymogi w zakresie, który jest właściwy dla jego charakteru — jako dokumentu ramowego, który nie zastępuje programów operacyjnych, lecz stanowi ich punkt odniesienia. Wskazane w Planie terminy realizacji, podmioty odpowiedzialne oraz system ewaluacji umożliwiają monitorowanie postępów i dostosowywanie działań w odpowiedzi na zmieniające się warunki.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					ochrony środowiska (Dz.U. 2001 nr 62 poz. 627, z późn. zm.) Art. 14 ust. 1: programy ochrony środowiska muszą zawierać cele ekologiczne, zadania oraz harmonogram ich realizacji. W przypadku Puszczy Białowieskiej, jako obiektu światowego dziedzictwa, dokumenty strategiczne podlegają tym wymogom. 3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717, z późn. zm.) Art. 10 ust. 2 pkt 9: w studiach i planach zagospodarowania określa się etapy realizacji polityki przestrzennej. UNESCO – Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (2021, §108–111) Plany zarządzania obiektami światowego dziedzictwa powinny zawierać timeframes, action plans and monitoring indicators. Komisja Europejska – wytyczne dotyczące programów operacyjnych UE Każdy program finansowany ze środków UE musi zawierać harmonogram realizacji i ramy czasowe (związane z tzw. „kamieniami milowymi”). Podsumowanie: Zarówno prawo krajowe, jak i standardy UNESCO oraz UE wymagają, aby dokumenty strategiczne i programowe zawierały ramy czasowe realizacji poszczególnych celów. Brak takich zapisów oznacza niezgodność z ustawą o polityce rozwoju oraz z wytycznymi UNESCO		
1940	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	Rozdział 7 – Monitoring	139-146	Monitoring dotyczy głównie stanu przyrody i realizacji celów ochronnych. Uwaga: należy wprowadzić wskaźniki społeczne – np. liczba miejsc pracy w sektorze turystyki i usług, dostępność usług społecznych, wskaźnik migracji mieszkańców.	Zgodnie z ideą zarządzania adaptacyjnego (rozdz. 1.2, s. 13–14), monitoring ma obejmować wszystkie istotne czynniki dla wartości obiektu – a społeczność lokalna jest kluczowym elementem tej integralności.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska koncentruje się na ochronie jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW), zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument ten ma charakter przyrodniczy i nie stanowi programu społecznego, co oznacza, że jego głównym celem jest zachowanie integralności procesów ekologicznych, a nie bezpośrednie kształtowanie polityki społecznej czy rynku pracy. Zgłoszony postulat dotyczący wprowadzenia wskaźników społecznych, takich jak liczba miejsc pracy w sektorze turystyki, dostępność usług społecznych czy wskaźnik migracji, odnosi się do aspektów rozwoju społecznego, które mogą być uwzględniane w dokumentach komplementarnych, takich jak lokalne strategie rozwoju, programy rewitalizacji czy plany operacyjne gmin. W odpowiedzi na zidentyfikowaną barierę, jaką jest brak spójnego programu monitorowania (rozdz. 3.2), Plan przewiduje wdrożenie działania 1.3.1, którego celem jest opracowanie i realizacja programu monitoringu dla Obiektu „Białowieża Forest”. Program ten ma uwzględniać m.in. zmiany klimatu, presję turystyczną,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							migrację gatunkową oraz fragmentację siedlisk. Monitoring presji turystycznej obejmuje m.in. szacowanie liczby odwiedzających oraz identyfikację obszarów o zwiększonym natężeniu ruchu, co może pośrednio wskazywać na wpływ turystyki na lokalną gospodarkę.
1941	Osoba prywatna		53-54	Wśród zagrożeń należy rozwinąć kwestię skutków militaryzacji: hałas, światło, emisje spalin, ogniska, stała obecność ludzi w lesie, przyciąganie drapieżników do placówek wojskowych, ruch pojazdów na drogach leśnych oraz śmiertelność zwierząt na drogach i uszkodzenia drzew przydrożnych, wpływ na lokalne wykorzystanie lasu. Należy je również stale monitorować i łagodzić, zapewniając odpowiednią edukację stacjonującym tu żołnierzom (jak krótko wspomniano na stronie 129 “przeprowadzenie szkoleń w zakresie odpowiedzialnego poruszania się po obszarze Obiektu i stosowania alternatywnych tras tam, gdzie to możliwe”). Istotne artykuły na ten temat: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0006320725003854?dgcid=author https://link.springer.com/article/10.1007/s13280-024-02113-5	istotne artykuły opublikowane na ten temat	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia zagrożenia wynikające z obecności infrastruktury granicznej oraz działalności służb mundurowych na terenie Obiektu. W ramach prac nad dokumentem opracowano szczegółową ekspertyzę dotyczącą oddziaływania zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej, która wskazuje szereg negatywnych skutków dla ekosystemów Puszczy Białowieskiej, w tym izolację populacji zwierząt, rozprzestrzenianie gatunków inwazyjnych, wzrost presji drapieżników, zanieczyszczenie hałasem i światłem oraz zwiększone ryzyko kolizji drogowych. Zgodnie z zasadami zarządzania adaptacyjnego, monitoring oddziaływań antropogenicznych, w tym działalności służb mundurowych, powinien być systematycznie prowadzony i dostosowywany do zmieniających się warunków. W ramach działania 1.3.1 przewidziano opracowanie programu monitoringu, który uwzględni wszystkie istotne czynniki wpływające na WUW Obiektu. W tym kontekście możliwe jest uwzględnienie skutków militaryzacji jako jednego z obszarów monitorowania. Wskazane przez autora uwagi publikacje naukowe (ScienceDirect, Springer) stanowią istotne źródło wiedzy i mogą zostać wykorzystane jako materiał wspierający rozwój metodologii monitoringu oraz działań łagodzących. Ich uwzględnienie w pracach eksperckich i raportach ewaluacyjnych może przyczynić się do pogłębienia analizy wpływu obecności służb mundurowych na ekosystem Puszczy Białowieskiej.
1942	Osoba prywatna		85-90	W ramach celu 4 „współpraca” następujące działanie: budowanie relacji i rozwiązywanie konfliktów międzyludzkich co również wymaga inwestycji i fachowej mediacji, aby poprawić relacje i zniwelować np. podziały między nauką a społecznością. Można to osiągnąć na przykład poprzez wspieranie projektów opartych na nauce obywatelskiej.	własne doświadczenia, w tym podczas spotkań dotyczących tego planu, podczas których dochodziło do wielu konfliktów	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Cel 4. Promowanie i wspieranie współdziałania podmiotów międzynarodowych, krajowych i lokalnych został sformułowany jako odpowiedź na złożone zagrożenia wynikające z działalności człowieka, w tym fragmentacji siedlisk, presji turystycznej, kryzysu migracyjnego oraz obecności infrastruktury granicznej. Jego realizacja ma na celu inicjowanie i wzmacnianie współpracy między różnymi grupami interesariuszy, w tym instytucjami lokalnymi, krajowymi i międzynarodowymi, na rzecz ochrony Obiektu Białowieża Forest. Zgłoszony postulat dotyczący potrzeby inwestycji w budowanie relacji społecznych oraz rozwiązywanie konfliktów międzyludzkich, w tym napięć między środowiskiem naukowym a lokalną społecznością, jest zgodny z założeniami Celu 4. W dokumencie wskazano bariery związane z ograniczoną współpracą pomiędzy różnymi grupami interesów oraz niedostateczną edukacją i komunikacją dotyczącą wartości Obiektu. W tym kontekście działania wspierające dialog społeczny, mediację oraz projekty oparte na nauce obywatelskiej mogą stanowić skuteczne narzędzia wzmacniania współpracy i niwelowania podziałów. Choć Plan zarządzania nie jest dokumentem społecznym, jego wdrażanie wymaga uwzględnienia aspektów społecznych, szczególnie w kontekście działań miękkich wspierających komunikację, edukację i integrację interesariuszy. W ramach Kierunku działań 4.3 przewidziano zapewnienie warunków do wzmocnienia dialogu i współpracy, co może obejmować również

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							działania mediacyjne oraz wspieranie inicjatyw angażujących lokalną społeczność w procesy ochrony dziedzictwa.
1943	Osoba prywatna		139	Słabo opracowana część planu. W odniesieniu do miejsca, w którym jest napisane, “W obszarze badań migracji gatunkowej powinno się stosować nowoczesne technologie, takie jak urządzenia GPS i pułapki fotograficzne, które umożliwiają mapowanie korytarzy migracyjnych oraz identyfikację barier wpływających na przepływ zwierząt między fragmentami siedlisk” GPS i fotopułapki nie są ani “nowoczesne” ani idealnym rozwiązaniem do monitorowania przemieszczania się zwierząt; w tej części należy przynajmniej wspomnieć o nieinwazyjnych metodach pobierania próbek genetycznych (np. odchody, włosy, eDNA), badania z wykorzystaniem dronów, nauka obywatelska.	własna wiedza specjalistyczna w zakresie monitorowania	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, jako dokument ramowy, wyznacza kierunki działań w zakresie ochrony przyrodniczej, w tym również w obszarze monitorowania procesów ekologicznych. Wskazane w Planie technologie, takie jak urządzenia GPS i pułapki fotograficzne, stanowią przykłady narzędzi wykorzystywanych w badaniach migracji gatunkowej, jednak nie wyczerpują dostępnych metod. Zgłoszony postulat dotyczący uwzględnienia nieinwazyjnych metod pobierania próbek genetycznych (np. eDNA, odchody, włosy), zastosowania dronów oraz nauki obywatelskiej jest zgodny z aktualnymi trendami w ekologii i może zostać uwzględniony na etapie opracowywania szczegółowego programu monitoringu. W dokumencie wskazano, że jednym z kluczowych wyzwań jest brak spójnego programu monitorowania Obiektu, co utrudnia ocenę skuteczności zarządzania (rozdz. 3.2). W odpowiedzi na to wyzwanie zaplanowano działanie 1.3.1, którego celem jest opracowanie i wdrożenie programu monitoringu uwzględniającego wszystkie istotne czynniki wpływające na trwałość Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. Program ten ma obejmować zarówno elementy abiotyczne, jak i biotyczne, w tym zmiany klimatu, presję turystyczną, migrację gatunkową oraz fragmentację siedlisk. Wskazane technologie, takie jak systemy GIS, zdjęcia satelitarne, fotopułapki, a także nowoczesne metody genetyczne i zdalne (np. drony), mogą być wykorzystane w zależności od specyfiki badanego zjawiska oraz dostępnych zasobów technicznych i finansowych. Plan nie ogranicza metodologii monitoringu, lecz wskazuje na potrzebę jego realizacji w sposób kompleksowy i dostosowany do aktualnych możliwości naukowych.
1944	Stowarzyszenie Eko Tarcza Podlasie	2.3.1 Białowieża Forest jako przykład wyjątkowych procesów ekologicznych	44-45	We fragmencie należy uwzględnić historyczny wpływ człowieka na Puszcę Białowieską oraz podkreślić, że świadoma ingerencja ludzi może wspierać i chronić wyjątkowe procesy ekologiczne, kompensując stabilność ekosystemu w obliczu antropogenicznej presji wynikającej m.in. z globalnego ocieplenia i sprowadzenia gatunków obcych.	Na terenach historycznie użytkowanych przez ludzi ilość martwego drewna nie jest stabilna – początkowo, w związku z niestabilnością systemu w przypadku np. gradacji, jego zasoby gwałtownie rosną, by następnie stopniowo zanikać, aż prawie całkowicie zniknąć. Wbrew pozorom, wyjątkowe procesy ekologiczne, które zależą od obecności martwego drewna, mogą ulegać zanikowi bez świadomej ingerencji człowieka, co pokazuje, że bierna ochrona sama w sobie nie gwarantuje utrzymania pełnej funkcjonalności ekosystemu. Historyczne praktyki użytkowania lasu często wspierały naturalne procesy ekologiczne.	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska, zgodnie z rekomendacjami UNESCO, został opracowany jako dokument ramowy, koncentrujący się na najważniejszych aspektach ochrony przyrodniczej i zarządzania Obiektem. W związku z tym część historyczna oraz opisowa została celowo ograniczona, aby zachować przejrzystość dokumentu. Szczegółowe informacje dotyczące historii użytkowania Puszczy oraz jej wpływu na obecny stan ekosystemów dostępne są w dokumentach pomocniczych udostępnionych na stronie projektu. Od kwietnia 2018 r., na mocy wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (sprawa C-441/17), obowiązuje zasada biernej ochrony na obszarze Puszczy objętym ochroną UNESCO. Dostępne dane naukowe nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie — monitoringi wykazują poprawę stanu bioty porostów oraz wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów. W 2022 r. Puszcza została sklasyfikowana jako jeden z kompleksów leśnych o najwyższej kondycji zdrowotnej w kraju. Zgłoszona uwaga dotycząca zmienności zasobów martwego drewna oraz ich znaczenia dla procesów ekologicznych jest istotna.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan wskazuje na konieczność prowadzenia wieloletniego programu monitoringu (działanie 1.3.1), który ma uwzględniać m.in. analizę fragmentacji siedlisk, presji turystycznej, migracji gatunkowej oraz zmian klimatycznych. Monitoring ten może być realizowany z wykorzystaniem różnorodnych metod, w tym również nieinwazyjnych technik genetycznych, dronów oraz nauki obywatelskiej, o ile zostaną one uznane za adekwatne w ramach opracowywanej metodologii. W świetle obowiązujących regulacji oraz aktualnej wiedzy naukowej, utrzymanie Puszczy Białowieskiej w jak najbardziej naturalnym stanie pozostaje priorytetem działań ochronnych. Jednocześnie, Plan nie wyklucza możliwości wdrażania działań interwencyjnych w miejscach, gdzie są one uzasadnione dla zachowania funkcjonalności ekosystemu.
1945	Stowarzyszenie Eko Tarcza Podlasie	2.3.2 Białowieża Forest jako obszar występowania najbardziej znaczących i istotnych siedlisk przyrodniczych dla ochrony różnorodności biologicznej in-situ	46-47	Tekst nie uwzględnia konieczności podziału na strefy ochrony biernej i czynnej. zachowanie bioróżnorodności wymaga aktywnych działań człowieka – w planie zarządzania lasu istnieją przecież obszary przeznaczone do ochrony czynnej, które powinny być wykorzystane do wspierania gatunków zagrożonych i utrzymania funkcjonalności ekosystemu, co jest konieczne do wypełnienia kryterium X.	Niezbędne jest aktywne wsparcie człowieka, aby chronić gatunki zagrożone wyginięciem; bez takiej interwencji wiele z nich może zostać bezpowrotnie utraconych, co stanowiłoby ogromną stratę dla bioróżnorodności i Puszczy Białowieskiej.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest uwzględnia konieczność zróżnicowanego podejścia do ochrony przyrody, w tym podział na strefy ochrony biernej i czynnej, zgodnie z zasadami skutecznego zarządzania obszarami o wysokiej wartości przyrodniczej. Szczegółowy opis podziału Obiektu na strefy oraz katalog dopuszczalnych działań ochronnych znajduje się w rozdziale 6.4 Planu oraz w załączniku nr 6, opracowanym zgodnie z zaleceniami misji monitorującej UNESCO i IUCN z marca 2024 r. Zgłoszony postulat dotyczący konieczności prowadzenia czynnej ochrony gatunków zagrożonych jest zgodny z zapisami Planu. Dokument nie wyklucza prowadzenia działań czynnych, lecz wskazuje ich zakres, lokalizację oraz warunki, na jakich mogą być realizowane.
1946	Stowarzyszenie Eko Tarcza Podlasie	2.3.3 Integralność Białowieża Forest	47-48	Fragment przecenia pierwotny charakter Puszczy i stabilność jej struktur, który występuje tylko we fragmentach np. Białowieskim Parku Narodowym. Należy uwzględnić, że na wielu obszarach drzewostany są zdominowane przez gatunki wprowadzone, w części obszaru występują nienaturalne połacie malin, innych krzewów, młodych brzoź.	Obecny stan drzewostanów w dużej mierze wynika z historycznych i współczesnych ingerencji człowieka – wprowadzania gatunków obcych, selektywnej gospodarki leśnej i sukcesji wtórnej. W efekcie niektóre fragmenty lasu pokrywają się nienaturalnymi skupiskami malin, krzewów czy młodych brzoź, co zmienia pierwotną strukturę siedlisk i wpływa na dostępność mikrohabitatów dla gatunków zależnych od starszych, zróżnicowanych drzewostanów. Często zmiany takie są skutkiem nienaturalnej suszy która osłabia drzewa (szczególnie monokultury) i w efekcie następują gradacje i zamierania.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	W dokumencie nie przeceniono jednolitego charakteru Puszczy, lecz podkreślono jej mozaikową strukturę, wynikającą z interakcji procesów naturalnych i historycznego użytkowania. Wskazano, że integralność Obiektu opiera się na powiązaniu siedlisk leśnych i nieleśnych oraz funkcjonowaniu korytarzy ekologicznych. Plan nie pomija tych zjawisk, lecz koncentruje się na zachowaniu Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW) Obiektu, zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. W ramach działań ochronnych przewidziano możliwość prowadzenia czynnej ochrony w wyznaczonych strefach, zgodnie z katalogiem działań zawartym w załączniku nr 6 oraz opisem strefowania w rozdziale 6.4. Działania te mogą obejmować interwencje mające na celu wsparcie gatunków zagrożonych, przywracanie funkcjonalności ekosystemów oraz minimalizację skutków zmian klimatycznych, w tym suszy.
1947	Stowarzyszenie Eko Tarcza Podlasie	Kierunek działań 1.1. Zapewnienie ochrony biernej procesom ekologicznym w Obiekcie Białowieża Forest.	67	Kierunek nie powinien występować samotnie, a powinien być rozważany wspólnie z innymi formami ochrony.	Fragment przecenia skuteczność biernej ochrony jako samodzielnego narzędzia i nie uwzględnia potrzeby aktywnego wsparcia zagrożonych gatunków i siedlisk.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Kierunek działań 1.1 – Zapewnienie ochrony biernej procesom ekologicznym w Obiekcie Białowieża Forest został sformułowany w zgodzie z kryteriami wpisu Obiektu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, w szczególności z kryterium (ix), które odnosi się do zachowania niezaburzonych procesów ekologicznych. Zgodnie z zapisami Planu, działania w ramach tego kierunku mają na celu ograniczenie ingerencji człowieka w środowisko tam, gdzie jest to możliwe i uzasadnione, przy jednoczesnym uwzględnieniu specyfiki poszczególnych stref Obiektu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
1948	Stowarzyszenie Eko Tarcza Podlasie	6.4 Strefowanie	133-138	Zdecydowanie więcej obszarów powinno być w strefie ochrony aktywnej w celu realizacji Kryterium IX i szczególnie Kryterium X. Minimum strefy ochrony aktywnej powinno być na terenach tak zaklasyfikowanych w wniosku renomacyjnym UNESCO z 2014 roku. We wniosku uwzględniona była możliwość kontroli populacji zwierząt przez polowania. Tylko takie podejście może pomóc zachować bioróżnorodność i wyjątkowość obiektu.	Bez mądrego połączenia biernej i aktywnej ochrony wiele gatunków w Puszczy Białowieskiej, zwłaszcza tych zależnych od otwartych siedlisk lub odpowiedniego zarządzania populacjami drapieżników i zwierząt roślinożernych, może ulegać lokalnemu wymieraniu. Bierna ochrona nie zapewnia utrzymania dynamiki ekosystemu ani kontroli liczebności gatunków wpływających na strukturę lasu, co jest kluczowe dla zachowania unikalnej bioróżnorodności. Pozostawienie strefy ochrony aktywnej, zgodnie z wnioskiem renomacyjnym UNESCO z 2014 roku, pozwalałoby na wprowadzanie świadomych działań zarządczych, co bezpośrednio wspiera ochronę Kryterium IX i X.	Wyjaśniono	Od kwietnia 2018 r., na mocy wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (sprawa C-441/17), obowiązuje zakaz prowadzenia cięć gospodarczych na obszarze Puszczy objętym ochroną UNESCO. W związku z tym na całym obszarze wdrożono zasadę biernej ochrony, polegającą na ograniczeniu ingerencji człowieka i pozostawieniu lasów do samodzielnego rozwoju. Dostępne dane naukowe nie wskazują na spadek różnorodności biologicznej od czasu wprowadzenia zakazu działań czynnych. Wręcz przeciwnie – monitoringi wykazują poprawę stanu bioty porostów oraz wysoką kondycję zdrowotną drzewostanów. W 2022 r. Puszcza Białowieska została sklasyfikowana jako jeden z kompleksów leśnych o najwyższej kondycji zdrowotnej w kraju. Nie odnotowano masowego obumierania drzew ponad naturalne poziomy. Wysoka wartość przyrodnicza Puszczy Białowieskiej wynika z synergii procesów naturalnych oraz historycznej działalności człowieka. Obecna różnorodność biologiczna jest efektem współdziaływania tych czynników, a dalsze ingerencje mogą zaburzyć tę równowagę. Eksperti wskazują, że ochrona powinna być ograniczona do miejsc wymagających interwencji dla ochrony gatunków zależnych od człowieka. W świetle aktualnej wiedzy naukowej oraz obowiązujących regulacji, utrzymanie Puszczy Białowieskiej w jak najbardziej naturalnym stanie pozostaje priorytetem działań ochronnych. Obiekt ten pełni rolę „żywego laboratorium” dla obserwacji procesów ekologicznych, a jego wartość przyrodnicza wynika w dużej mierze z zachodzenia naturalnych procesów oraz obecności martwego drewna. Ponadto, Plan zarządzania nie wyklucza prowadzenia czynnej ochrony, lecz precyzyjnie określa jej zakres i lokalizację, zgodnie z podziałem na strefy ochronne przedstawionym w rozdziale 6.4 oraz w załączniku nr 6. Katalog działań ochronnych został opracowany zgodnie z zaleceniami misji monitorującej UNESCO i IUCN z marca 2024 r., uwzględniając m.in. zapisy Wniosku renomacyjnego, Planów ochrony Natura 2000 oraz Plan ochrony Białowieskiego Parku Narodowego.
1949	Stowarzyszenie Eko Tarcza Podlasie	Załącznik nr 6 – Katalog działań ochronnych	2-9	Narzędzia w poszczególnych strefach powinny być szersze i dać możliwość dokonywania realnych działań ochronnych.	W obecnym kształcie planu zarządcy Puszczy Białowieskiej dysponują bardzo ograniczonymi narzędziami do reagowania na realne zagrożenia dla ekosystemu i poszczególnych gatunków. Brak możliwości ingerencji w sytuacjach kryzysowych, takich jak gradacje szkodników czy szybkie rozprzestrzenianie się gatunków obcych, sprawia, że naturalne procesy ekologiczne mogą zostać zaburzone w sposób nieodwracalny. W konsekwencji wiele gatunków zagrożonych wyginięciem nie otrzyma wsparcia w odpowiednim czasie, a stabilność całego ekosystemu zostanie poważnie osłabiona. Szerszy zestaw narzędzi w strefach ochrony pozwoliłby na podejmowanie celowych działań ochronnych, monitorowanie skutków i adaptacyjne zarządzanie populacjami, co	Wyjaśniono	Zgodnie z zapisami Planu zarządzania: Pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania Planu powinien powstać po 3 latach od jego przyjęcia. Będzie on zawierał m.in. ocenę realizacji działań jednorazowych oraz propozycje nowych wskaźników dla działań kontynuowanych. Kolejne raporty ewaluacyjne będą opracowywane co trzy lata i przedkładane Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu. Po uzyskaniu pozytywnej opinii będą publicznie udostępniane. Po 10 latach wdrażania Planu przewidziano przeprowadzenie pogłębionej ewaluacji (on-going), której celem będzie ocena trafności i skuteczności zapisanych działań, identyfikacja nowych zagrożeń oraz analiza możliwości współpracy międzynarodowej. W procesie ewaluacji przewidziano udział niezależnych ekspertów, Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem oraz przedstawicieli zespołu opracowującego Plan. Wyniki będą upowszechniane i stanowić podstawę do ewentualnych korekt dokumentu w ramach zarządzania adaptacyjnego. Prowadzony monitoring pozwoli na podejmowanie działań adekwatnych do zmieniających się uwarunkowań

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					jest niezbędne dla zachowania bioróżnorodności oraz unikatowego charakteru Puszczy Białowieskiej.		
1950	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	Rozdział: V. Instrumenty zarządzania / interesariusze	17	- Brak mieszkańców jako interesariuszy - W dokumencie zastosowano niejasne pojęcie „interesariusze uśpieni” oraz wskazano szczegółowo wybrane instytucje i stowarzyszenia.	Mieszkańcy są najbliższe obiektu światowego dziedzictwa i to oni ponoszą codzienne konsekwencje ograniczeń, regulacji oraz polityk związanych z ochroną Puszczy Białowieskiej. Brak ich uwzględnienia wprost w katalogu interesariuszy marginalizuje głos społeczności lokalnych, a także osłabia społeczną legitymizację całego dokumentu. Ich formalne włączenie zwiększyłoby poczucie współodpowiedzialności oraz akceptację dla podejmowanych działań ochronnych. Ważny dokument o randze krajowej, dotyczący zarządzania obiektem światowego dziedzictwa UNESCO, powinien operować jasną, neutralną i precyzyjną terminologią. Pojęcie „uśpieni interesariusze” jest nieczytelne i nie posiada umocowania w standardach planowania strategicznego. Ponadto selektywne wskazanie poszczególnych stowarzyszeń i instytucji może być odebrane jako przejaw braku bezstronności. Zamiast tego należy przyjąć ogólne kategorie interesariuszy (np. samorządy lokalne, organizacje pozarządowe, instytucje naukowe, społeczności lokalne), co zapewni przejrzystość i równość w traktowaniu wszystkich	Wyjaśniono	Zawarta w projekcie Planu Zarządzania Tabela 1. Mapa Interesariuszy Planu nie powinna być postrzegana w oderwaniu od całości treści podrozdziału 4.3 Interesariusze ponieważ stanowi jedynie jego część. Tekst tego podrozdziału zawiera m.in. poniższe stwierdzenia, których celem było wskazanie, że mieszkańcy gmin Puszczy Białowieskiej będą aktywnie angażowani w realizację Planu, podobnie jak byli włączeni w kształtowanie projektu Planu (patrz: załącznik nr 3 do projektu Planu – Wykaz warsztatów). Należy pamiętać, iż Plan zarządzania jest dokumentem otwartym, pełniącym rolę narzędzia do zarządzania Obiektem. Jego realizacja oprócz dokumentów wskazanych w rozdziale 6.2 odbywa się na poziomie lokalnym przez Zarządców Obiektu tj. Dyrektora Białowieskiego Parku Narodowego oraz Nadleśniczych Nadleśnictw Hajnówka, Białowieża i Browsk, jak i przy aktywnym zaangażowaniu społeczności, zwłaszcza mieszkańców gmin Puszczy Białowieskiej.” Pojęcie „interesariuszy uśpionych” oznacza grupy, które nie są zainteresowane danym procesem, dopóki nie dotknie on kluczowych dla nich kwestii (por. Nowakowska, Aleksandra; Legutko-Kobus, Paulina; Walczak, Bartosz M. Od rehabilitacji do włączenia społecznego - współczesne ujęcie procesów rewitalizacji, Polska Akademia Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa. 2019, s. 36). Istotnie nie ma on umocowania w ustawodawstwie dot. planowania strategicznego, ale nie ma on charakteru oceniającego. Struktura zarządzania Obiektem została opisana w rozdziale 6.1 oraz zilustrowana na rys. 9. Przewidziano powołanie Rady Naukowo-Społecznej, w skład której będą wychodzili m.in. przedstawiciele społeczności lokalnej. Za ich pośrednictwem o podejmowanych działaniach powinna być informowana również społeczność lokalna. W rozdziale 7.2. opisano sposób nadzoru nad wdrażaniem Planu. Wskazano, iż pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania i realizacji założeń Planu powinien powstać po 3 latach od jego przyjęcia. W kolejnych latach raporty powinny być opracowywane co 3 lata. Pełnomocnik będzie je przedkładał Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii raporty będą upowszechniane. Istotnym elementem będzie zapewnienie jak najszerzego upowszechniania wyników ewaluacji oraz umożliwienie dyskusji z różnymi grupami interesariuszy na temat ewentualnych zmian w Planie wynikających z monitoringu, ewaluacji czy innych okoliczności.
1951	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	2.1. 6 Społeczność lokalna	30	Należy uzupełnić charakterystykę społeczności lokalnej o szczegółową analizę trendu starzenia się ludności oraz wynikające z tego potrzeby usług zdrowotnych i opiekuńczych, jak także o problem rosnącego bezrobocia w wyniku likwidacji zakładów wycinki i obroki drzewnej	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniża skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	Wyjaśniono	Zagadnienia starzenia się ludności oraz dostępu do usług zdrowotnych i opiekuńczych, a także rynku pracy, wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem z dziedziny demografii czy polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1952	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	Aktywność gospodarcza i Programowanie rozwoju	32-34	Zatrudnienie po ograniczeniu wycinki. Część mieszkańców utraciła lub obawia się utraty pracy w sektorze leśnym. Powinno być: zaprogramowane wsparcie dla mieszkańców w postaci szkoleń, dotacji i mikro kredytów na działalność w ekoturystyce, rzemiośle i usługach okołoturystycznych.	Brak alternatywnych miejsc pracy może prowadzić do wyludnienia gminy; dywersyfikacja źródeł dochodu i zwiększy akceptację dla działań ochronnych. Propozycja rozdziału: Przeciwdziałanie bezrobociu w związku z ograniczeniem wycinki 1. Wprowadzenie Wprowadzenie ograniczeń w gospodarce leśnej na terenie Puszczy Białowiejskiej, wynikających z wymogów ochrony dziedzictwa UNESCO, spowodowało zmniejszenie zatrudnienia w sektorze drzewnym i usługach związanych z pozyskaniem drewna. Problem ten szczególnie dotyczy mieszkańców gmin puszczańskich, w których tradycyjnie praca w lesie stanowiła główne źródło utrzymania. Konieczne jest więc podjęcie działań kompensujących, które pozwolą przekierować lokalny potencjał gospodarczy w stronę nowych form aktywności zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju. 2. Diagnoza problemu • Redukcja miejsc pracy w zakładach usług leśnych, tartakach i transporcie drewna. • Ryzyko wzrostu bezrobocia długotrwałego i migracji młodych mieszkańców poza region. • Konieczność znalezienia alternatywnych źródeł dochodu, które są spójne z ochroną przyrody. 3. Kierunki działań na rzecz przeciwdziałania bezrobociu a) Rozwój turystyki przyrodniczej i kulturowej • Szkolenia i wsparcie dla byłych pracowników sektora leśnego w zakresie przewodnictwa, obsługi ruchu turystycznego i usług gastronomiczno-noclegowych. • Rozwój lokalnych szlaków turystycznych i infrastruktury rowerowej. • Tworzenie marek lokalnych produktów (żywność tradycyjna, rękodzieło, wyroby regionalne). b) Nowe miejsca pracy w ochronie przyrody i edukacji ekologicznej • Zatrudnianie mieszkańców w programach monitoringu i renaturyzacji ekosystemów. • Programy prac interwencyjnych związanych z utrzymaniem infrastruktury turystycznej i edukacyjnej. • Rozwój sektora edukacji przyrodniczej – np. jako instruktorzy w centrach	Wyjaśniono	Zagadnienia rynku pracy wykraczają poza zakres tematyczny Planu Zarządzania, ponieważ nie jest on dokumentem polityki społecznej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla. Plan nie ingeruje w struktury zatrudnienia w Lasach Państwowych, jednak przewiduje realizację wielu działań z zakresu monitoringu, utrzymania, edukacji i promocji Obiektu przez leśników, co wskazuje na ich dalsze zaangażowanie zawodowe. Szczegółowe rozwiązania wspierające lokalne społeczności powinny być opracowywane w dokumentach sektorowych i wdrażane przez właściwe instytucje publiczne.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					edukacyjnych, przewodnicy dla grup szkolnych. c) Dywersyfikacja gospodarki lokalnej • Wsparcie dla przedsiębiorczości w obszarach: zielona energia, agroturystyka, usługi opiekuńcze i społeczne. • Rozwój rolnictwa ekologicznego i krótkich łańcuchów dostaw (lokalne targi, sprzedaż bezpośrednia). • Programy dotacyjne i mikro kredyty dla małych firm i start-upów związanych z regionem. 4. Współpraca i finansowanie • Koordynacja działań przez samorządy gminne, we współpracy z powiatem hajnowskim oraz organizacjami pozarządowymi. • Wykorzystanie funduszy UE (np. Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, EFS+, LIFE, Interreg) oraz środków krajowych (NFOŚiGW, programy rynku pracy). • Powołanie lokalnego partnerstwa na rzecz zatrudnienia, obejmującego administrację, przedsiębiorców i organizacje społeczne. 5. Rekomendacje i cele szczegółowe 1. Ograniczenie wzrostu bezrobocia poprzez stworzenie alternatywnych miejsc pracy zgodnych z ochroną dziedzictwa. 2. Wsparcie mieszkańców w procesie przekwalifikowania (szkolenia, doradztwo zawodowe). 3. Zwiększenie atrakcyjności gospodarczej regionu dzięki rozwojowi turystyki, przedsiębiorczości lokalnej i rolnictwa ekologicznego. 4. Zabezpieczenie finansowania działań aktywizujących z funduszy unijnych i krajowych.		
1953	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	Ingerencja i zakłócenia powodowane obecnością człowieka i Kryzys migracyjny	53	• Wprowadzenie jednolitych i jasnych procedur usuwania odpadów we wszystkich strefach — w szczególności tam, gdzie występują migracyjne trasy i prowadzone są działania wojskowe i straży granicznej, a także roboty leśne i drogowe. • Powstanie funduszu dedykowanego sprzątnięciu • obozowisk oraz innych źródeł śmieci (częściowo na bazie subwencji ekologicznej, obecnej w regionie. • Wprowadzenie systemu kar i mandatów dla odpowiedzialnych podmiotów (wojsko, służby terenowe, osoby prywatne). • Wdrożenie monitoringu i regularne raportowanie działań porządkowych.	W Planie nie ma szczegółowego opisu problemu odpadów pozostawianych przez różne grupy (wojsko, służby drogowe, migrantów), mimo że temat uciążliwości śmieci został tylko częściowo poruszony (np. żywność przy zaporze). Brakuje informacji o odpadach takich jak drut żyłkowy, materiały budowlane, plastikowe śmieci, gumowe obuwie, sprzęt elektroniczny i leki pozostawione przez migrantów, które zagrażają ekosystemowi i bezpieczeństwu.	Wyjaśniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego i nie zawiera szczegółowych procedur dotyczących gospodarki odpadami. Kwestie związane z usuwaniem śmieci, w tym odpadów pozostawianych przez służby, migrantów czy w trakcie prac terenowych, powinny być uregulowane w dokumentach wykonawczych oraz przez właściwe instytucje odpowiedzialne za utrzymanie porządku i bezpieczeństwa. Jednocześnie Plan wskazuje na potrzebę monitorowania wpływu infrastruktury granicznej na Obiekt, co obejmuje również kwestie związane z zanieczyszczeniem środowiska. Szczegółowe rozwiązania, takie jak fundusze porządkowe, systemy kar czy raportowanie działań, wymagają odrębnych regulacji i współpracy międzyinstytucjonalnej, w tym z samorządami, służbami mundurowymi i zarządcami terenu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1954	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	Nieuprawnione korzystanie z zasobów (woda)	53	Odzyskanie naturalnego przebiegu cieków, jak Policzna, poprzez przywrócenie dawnych meandrów. Dokumentowanie i realizacja eksperckiego planu renaturyzacji — krok po kroku. Zakaz odmulania, prostowania kanałów oraz rozbierania tam zastoin bobrowych.	Plan przewiduje działania związane z gospodarką wodną i zbiornikami retencyjnymi, ale nie zawiera strategicznej analizy renaturyzacyjnej ekosystemów wodnych strefy buforowej. Naturalne korytarze wodne i ich rewitalizacja mogłyby pozytywnie wpłynąć na cały ekologiczny system Puszczy.	Wyjaśniono	Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie zawiera szczegółowej analizy renaturyzacyjnej ekosystemów wodnych ani konkretnych scenariuszy przywracania dawnych meandrów cieków wodnych. Działania takie, choć istotne z punktu widzenia ochrony przyrody, powinny być opracowywane w dokumentach wykonawczych i projektach specjalistycznych, z udziałem ekspertów hydrologii, ekologii i gospodarki wodnej. Jednocześnie Plan przewiduje kierunki działań związane z gospodarką wodną, w tym retencją i ochroną zasobów wodnych, które mogą stanowić podstawę do dalszych prac renaturyzacyjnych. Szczegółowe rozwiązania, takie jak zakaz odmulania czy ochrona tam bobrowych, wymagają odrębnych regulacji i decyzji administracyjnych, zgodnych z obowiązującym prawem ochrony środowiska.
1955	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	Rozwój zabudowy w strefie buforowej	53	Proponujemy całkowity zakaz inwestycji uciążliwych na terenie buforowej takich jak fermy trzody chlewnej, drobiowe, lakiernie i wszystkie inne, które zmieniają krajobraz, produkują szkodliwe odpady, hałas, odór. Proponujemy także nadzór Białowieża Forest nad inwestycjami typu farmy fotowoltaiczne oraz decyzjami RDOŚ Białystok, którego decyzje są co najmniej kontrowersyjne.	Przykładem dziwnych decyzji była próba postawienia farmy fotowoltaicznej między Długim Brodem a Witowem na terenie obszaru chronionego krajobrazu. Inwestorem była firma spoza regionu, działkę udostępniała właścicielka, która mieszka w innej miejscowości. Pomimo protestów wójta i większości mieszkańców (w tym 4 biologów, którzy mieszkają we wsi), przesłania dowodów w postaci zdjęć z przebywania na tym terenie rzadkich gatunków zwierząt, RDOŚ był skłonny przychylić się do wniosku inwestora, który twierdził, że na terenie znajdują się tylko pospolite gatunki roślin i zwierząt, a postawienie paneli przyczyni się do zwiększenia bioróżnorodności, bo pod panelami ptaki będą mogły wic gniazda, a owce jeść trawę! Dzięki determinacji mieszkańców udało się na tyle przeciągnąć sprawę, aż inwestor sam zrezygnował. Warto jednak zapobiegać podobnym przypadkom w przyszłości.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga nie odnosi się do zakresu merytorycznego Planu zarządzania, który nie jest dokumentem planowania przestrzennego ani instrumentem kontroli inwestycji. Kwestie dotyczące lokalizacji inwestycji w strefie buforowej, w tym przedsięwzięć uciążliwych, podlegają kompetencjom samorządów oraz zapisom miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Plan zarządzania nie posiada uprawnień do nakładania zakazów inwestycyjnych ani nadzoru nad decyzjami administracyjnymi wydawanymi przez RDOŚ czy inne organy. Jego funkcją jest wskazanie kierunków działań służących ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu, a szczegółowe regulacje powinny być wdrażane w ramach obowiązujących procedur prawnych i planistycznych.
1956	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	Zagrożenia i bariery Rozprzestrzenianie się gatunków Obcych.	54	Wsparcie (także finansowe i edukacyjne) dla gmin imieszkańców strefy buforowej np. w kwestii koszenia i spalania nasion rozprzestrzeniających się gatunków inwazyjnych takich jak nawłóć Solidago spp.	Nawłóć powoduje zmianę naturalnego krajobrazu łąk i ogródków przydomowych w strefie buforowych. Zmniejsza bioróżnorodność, zmienia skład gleby, zabiera teren dla innych gatunków, w tym roślin zapewniających produkcję pyłku i nektaru dla dzikich pszczoł i trzmieli.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania koncentruje się na Obiekcie Światowego Dziedzictwa, tj. obszarze wskazanym we wniosku renominacyjnym z 2014 roku. Strefa buforowa znajduje się poza zakresem bezpośredniego oddziaływania Planu, dlatego kwestie wsparcia finansowego i edukacyjnego dla mieszkańców tej strefy, w tym dotyczące zwalczania gatunków inwazyjnych jak nawłóć (Solidago spp.), nie zostały w nim szczegółowo ujęte. Działania związane z kontrolą gatunków inwazyjnych oraz wsparciem lokalnych społeczności powinny być realizowane w ramach programów środowiskowych i rozwojowych prowadzonych przez samorządy, RDOŚ oraz inne instytucje publiczne, z wykorzystaniem dostępnych funduszy krajowych i unijnych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1957	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	Rozdział 4 – Strategia zarządzania	60-64	Wizja i cele mówią o „rozwoju zrównoważonym gmin Puszczy” oraz „wzmacnianiu tożsamości lokalnych wspólnot”. Uwaga: należy dopisać jako cel szczegółowy: zapewnienie stabilnych warunków życia mieszkańców, w tym rozwój usług społecznych i przeciwdziałanie bezrobociu.	cele strategiczne (pkt 4.3, s. 62) odwołują się do lokalnego rozwoju, ale nie zawierają działań wprost społecznych (opieka, rynek pracy). Dodanie tego celu uzupełni brakujący komponent społeczny.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga odnosi się do kwestii społecznych, które wykraczają poza zakres merytoryczny Planu zarządzania. Dokument ten dotyczy zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO i koncentruje się na zachowaniu jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW). Kwestie związane z opieką społeczną, rynkiem pracy czy usługami publicznymi nie należą do jego kompetencji. Plan ma charakter ramowy — wskazuje ogólne kierunki działań, które powinny być uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla oraz realizowane przez właściwe instytucje publiczne i samorządy.
1958	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	Obszar Puszczy cechuje się wysokim odsetkiem osób starszych i odpływem młodych. Brak analizy ryzyka wykluczenia seniorów z usług zdrowotnych i społecznych obniża skuteczność Planu w zakresie rozwoju lokalnego.	62-63	W celach należy doprecyzować, że zrównoważony rozwój obejmuje zapewnienie dostępności do usług zdrowotnych i opiekuńczych dla seniorów. w niewielkim stopniu odnosi się do potrzeb starzejącego się społeczeństwa w gminach graniczących z Puszcą Białowieską. Brak zapisów o dostępności usług publicznych i społecznych dostosowanych do seniorów. Powinno być: Wprowadzenie kompleksowego programu wsparcia dla seniorów i osób z ograniczoną mobilnością, obejmującego: 1.Mobilne punkty medyczne i rehabilitacyjne. 2.Transport publiczny dostosowany do osób starszych. 3.Rozbudowę sieci usług opiekuńczych i środowiskowych. 4.Miejsca spotkań integracyjnych i aktywizujących. 5.Programy wolontariatu międzypokoleniowego	Brak odniesienia do podstawowych usług społecznych prowadzi do ograniczenia jakości życia mieszkańców, co może pogłębiać depopulację i sprzeciw wobec ograniczeń związanych z ochroną przyrody. Na terenie regionu ma miejsce wysoki odsetek seniorów, którzy często mają ograniczony dostęp do opieki zdrowotnej, transportu i życia społecznego. Wprowadzenie rozwiązań dostosowanych do ich potrzeb zwiększy jakość życia, ograniczy wykluczenie społeczne i wzmocni lokalne więzi społeczne. Takie działania wpisują się w założenia polityki senioralnej państwa oraz w ideę zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich takich jak obszar Puszczy Białowieskiej. Ponadto zapewnienie wysokiej jakości usług społecznych sprzyja utrzymaniu lokalnej społeczności na obszarze chronionym, co przeciwdziała depopulacji i wzmacnia opiekę nad dziedzictwem kulturowym. Propozycja nowego rozdziału: Usługi społeczne na rzecz mieszkańców obszaru Puszczy Białowieskiej 1. Wprowadzenie Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska powinno obejmować nie tylko ochronę przyrody i rozwój turystyki, lecz także troskę o jakość życia społeczności lokalnej. Szczególnie istotne są działania w zakresie usług społecznych, które odpowiadają na wyzwania demograficzne regionu (starzenie się społeczeństwa, odpływ młodych mieszkańców, depopulacja). 2. Domy pomocy społecznej i placówki opiekuńcze Rozwój i modernizacja istniejących placówek opiekuńczych (w tym domów pomocy społecznej) w gminach Puszczy Białowieskiej. Zapewnienie standardów jakości zgodnych z krajowymi i unijnymi wytycznymi w zakresie opieki długoterminowej.	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga dotyczy obszaru usług społecznych, który wykracza poza zakres merytoryczny Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO. Plan koncentruje się na ochronie wyjątkowej uniwersalnej wartości Puszczy Białowieskiej i nie pełni funkcji dokumentu polityki społecznej. Zagadnienia takie jak opieka zdrowotna, wsparcie dla seniorów czy rozwój usług społecznych powinny być uwzględniane w lokalnych strategiach rozwoju gmin oraz dokumentach sektorowych, opracowywanych przez właściwe instytucje publiczne i samorządy. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, nie zawiera szczegółowych zapisów w tym zakresie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Współpraca z samorządami oraz organizacjami pozarządowymi w celu finansowania i utrzymania placówek. 3. Usługi opiekuńcze w środowisku lokalnym Rozwój mobilnych usług opiekuńczych, umożliwiających wsparcie osób niesamodzielnym w miejscu zamieszkania. Tworzenie sieci wolontariatu sąsiedzkiego i wsparcia międzypokoleniowego. Programy szkoleniowe dla opiekunów i rodzin sprawujących opiekę nad seniorami. 4. Integracja społeczna i aktywizacja mieszkańców Tworzenie centrów aktywności lokalnej, które łączą funkcje edukacyjne, kulturalne i społeczne. Wsparcie dla kół gospodyń wiejskich, stowarzyszeń seniorów i klubów młodzieżowych jako przestrzeni integracji i wymiany międzypokoleniowej. Organizowanie wydarzeń i programów, które wzmacniają więzi społeczne i poczucie tożsamości regionalnej. 5. Powiązanie z ochroną dziedzictwa Zapewnienie usług społecznych wspiera trwałość lokalnych społeczności, co jest kluczowe dla: zachowania dziedzictwa kulturowego i tradycji regionu, utrzymania opieki nad krajobrazem kulturowym, przeciwdziałania depopulacji, która osłabia zdolność społeczności do uczestniczenia w procesach ochrony przyrody. 6. Rekomendacje i kierunki działań Uwzględnienie usług społecznych w lokalnych strategiach rozwoju gmin Puszczy Białowieskiej. Zabezpieczenie finansowania usług społecznych ze źródeł krajowych i unijnych. Powołanie zespołu roboczego ds. usług społecznych w ramach Rady Naukowo-Społecznej Obiektu. Rozwój partnerstw publiczno-społecznych w zakresie usług opiekuńczych.		
1959	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	Rozdział 5 – Kierunki i działania	65-115	Znajdują się tam działania partycypacyjne i rekomendacje eksperckie. Uwaga: warto dopisać zadania w zakresie aktywizacji zawodowej i rozwoju usług społecznych (np. szkolenia, wsparcie NGO, rozwój lokalnych przedsiębiorstw społecznych).	Skoro dokument zakłada wprost tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonego gmin (cel 5, s. 9 streszczenia), to działania społeczne i rynku pracy są jego integralnym elementem.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
1960	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	3.3.2 Promowanie zachowywania i tworzenia mozaikowatych struktur przyrodniczych sprzyjających migracji gatunków w strefie buforowej i szerszym otoczeniu Obiektu	84	• Dodanie do listy gatunków inwazyjnych czeremchy amerykańskiej; • Dodanie punktu o likwidacji rowów melioracyjnych umożliwiających odpływ wód opadowych	Związane jest to z niekontrolowaną i postępującą ekspansją tego gatunku w strefie buforowej, szczególnie na terenach pozębowych. Obecność rowów melioracyjnych jest jednym z antropogenicznych czynników podtrzymujących niski poziom wód gruntowych. Doprowadziły do zmian w pejzażu przyrodniczym rugując ptaki żerujące nad wodą i płazy. Dla przykładu Francja nie prowadzi melioracji od lat 70. XX wieku.	Nie uwzględniono	Gatunek ten figuruje już na oficjalnej liście inwazyjnych gatunków obcych (IGO) prowadzonej przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska, jako średnio inwazyjny i szeroko rozprzestrzeniony na terenie Polski. Jego ekspansja, szczególnie na nieużytkach i terenach pozębowych, zakłóca naturalne procesy sukcesji, ogranicza odnawianie się rodzimych gatunków drzew oraz wpływa negatywnie na strukturę i funkcjonowanie ekosystemów leśnych. W projekcie Planu i załącznikach do niego nie funkcjonuje żadna dodatkowa lista IGO stworzona specjalnie na potrzeby Planu - jego zapisy opierają się na liście IGO opracowanej przez GDOŚ, nie ma więc potrzeby modyfikacji Planu. W dokumencie zwrócono uwagę na potrzebę poprawy warunków hydrologicznych Puszczy. Umożliwiono podejmowanie działań mających na celu ograniczenie spływu powierzchniowego przy wykorzystaniu naturalnego, lokalnego materiału. Ponadto zaproponowano realizację działania 2.3.1. Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowiejskiej, w ramach którego przewidziano m.in. opracowanie planu działań w zakresie ochrony zasobów wodnych w Puszczy Białowiejskiej. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1961	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	4.2. Tworzenie zachęt finansowych w zakresie współdziałania na rzecz Obiektu Białowieża Forest	87	Brak właściwego finansowania zarządzania Obiektem, blokujący rozwój instytucjonalizacji, skoordynowanie działań ochronnych i innej działalności na obszarze Obiektu / Brak funduszy na spójną interpretację i promocję Obiektu oraz edukację o potrzebach zachowania jego wyjątkowej uniwersalnej wartości / Brak funduszu, który służyłby społeczności lokalnej i wspierał współdziałanie interesariuszy na rzecz zachowania Obiektu – takie bariery finansowe w zarządzaniu Białowieża Forest wymieniono w dokumencie UWAGA: W obecnym dokumencie brak informacji w jakim zakresie zachęty finansowe będą wspierać przedsiębiorców inwestujących i rozwijających lokalną agroturystykę, zajmujących się wyrobem lokalnych produktów spożywczych, rękodzieła oraz lokalnie działających przewodników turystycznych po puszczy i obszarze buforowym Projekt zawiera ogólne informacje na temat rozwoju turystyki zrównoważonej na obszarze Obiektu i wsparcia produktów lokalnych ale jest to informacja na bardzo dużym poziomie ogólności, trudno obecnie przewidywać czy w jakikolwiek sposób przełoży się to na wsparcie mieszkańców a nie tylko rolników wymienionych gmin, tereny te zamieszkuje coraz większa grupa ludzi, którzy nie są rolnikami ale są mieszkańcami	Należy zawrzeć w planie bardziej szczegółowe kierunki rozwoju, aby mieszkańcy (nie tylko rolnicy) / samorządy / stowarzyszenia / fundacje / inicjatywy obywatelskie dowiedzieli się z dokumentu na jakie wsparcie / rodzaj wsparcia będą mogli liczyć w bliższej i dalszej przyszłości Dokument powinien odpowiedzieć na pytania istotne z punktu widzenia turystyki i tworzenia miejsc pracy związanych z jej rozwojem: • Czy promowana będzie jedynie zasada ochrony istniejących zasobów czy także dalszego rozwoju Regionu • Czy tworzenie Obiektu jednoznacznie będzie wspierać (również finansowo) działalność gospodarczą, promować turystykę w Regionie, wspierać inwestycje w tworzenie szlaków turystycznych i informacji turystycznej również w Strefie Buforowej Obecnie drobni przedsiębiorcy prowadzący agroturystykę nie są wystarczająco wspierani a ten plan nie daje jednoznacznych zachęt do działania lub tworzenia planów rozwoju, • Czy dostęp do usług publicznych obejmuje również rozwój lokalnej turystyki – czy obejmuje rozwój turystyki rowerowej i samochodowej w zakresie stacji ładowania pojazdów elektrycznych, stacji drobnych napraw rowerów, możliwości poruszania się po obszarze chronionym za pomocą meksów i innych pojazdów elektrycznych,	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga porusza istotne kwestie dotyczące finansowania zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest oraz wsparcia dla lokalnych społeczności, w szczególności w kontekście rozwoju turystyki zrównoważonej i lokalnej przedsiębiorczości. Choć Plan zarządzania ma charakter dokumentu ramowego i nie pełni funkcji programu operacyjnego, zawiera zapisy odnoszące się do tych zagadnień, jednak na poziomie ogólnym. W dokumencie wskazano potrzebę zapewnienia stabilnego finansowania działań związanych z ochroną i promocją Obiektu, w tym utworzenia funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest, który ma wspierać m.in. działania edukacyjne, promocyjne i koordynacyjne. Przewidziano również inwestycję w Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, które ma pełnić funkcję edukacyjną i informacyjną, a także wspierać lokalne inicjatywy. W zakresie turystyki zrównoważonej Plan odnosi się do wspierania produktów lokalnych, rozwoju infrastruktury turystycznej oraz promocji dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu. Jednak szczegółowe mechanizmy wsparcia dla przedsiębiorców, przewodników, agroturystyki czy rozwoju usług związanych z elektromobilnością (np. stacje ładowania, wypożyczalnie pojazdów elektrycznych, sieć ścieżek rowerowych) nie zostały w nim precyzyjnie określone. Zgodnie z założeniami Planu, konkretne formy wsparcia finansowego, technicznego i organizacyjnego powinny być rozwijane w dokumentach niższego szczebla oraz w ramach programów wdrażanych przez samorządy, instytucje publiczne i organizacje pozarządowe. Wskazane kierunki działań, takie jak rozwój turystyki przyjaznej środowisku, aktywizacja lokalnych społeczności czy promocja lokalnych produktów, stanowią podstawę do dalszego planowania i pozyskiwania środków z funduszy krajowych i unijnych (np. EFS+, Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, Interreg, LIFE). W związku z tym, choć Plan nie zawiera szczegółowych zapisów

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					rozbudowanie sieci ścieżek rowerowych istotnych dla bezpieczeństwa lokalnej społeczności i rozwoju turystyki, wsparcie dla miejscowych przedsiębiorców w zakresie budowania oferty udostępniania pojazdów elektrycznych i punktów ładowania pojazdów Jest to szczególnie istotne jeśli ma być prowadzona turystyka zrównoważona: Rodzaj turystyki, mający na celu zminimalizowanie negatywnego wpływu ruchu turystycznego na środowisko naturalne i kulturę lokalną, pomagając jednocześnie w generowaniu możliwości zatrudnienia dla lokalnych mieszkańców. Jej celem jest dostarczenie pozytywnych doświadczeń i korzyści społecznościom lokalnym, firmom turystycznym oraz samym turystom Przy obecnie budowanych drogach nie powstaje sieć ścieżek rowerowych, co powinno być w obszarze Obiektu i Strefy Buforowej		dotyczących wsparcia dla wszystkich grup mieszkańców, jego zapisy umożliwiają rozwój takich działań w ramach wdrażania Planu i współpracy międzyinstytucjonalnej. Wskazane postulaty mogą stanowić cenny wkład do dalszych etapów planowania operacyjnego i lokalnych strategii rozwoju.
1962	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	Cel 5. Tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej	90	Zrównoważony rozwój powinien gwarantować wsparcie samorządom / organizacjom pozarządowym i lokalnej społeczności, w tym pojedynczym mieszkańcom (nie tylko rolnikom) UWAGA: Plan zrównoważonego rozwoju przedstawiony w dokumencie nie daje gwarancji, że samorządy/ organizacje pozarządowe i lokalne społeczności będą zachęceni do partycypacji w planowaniu i wdrażaniu strategii,	Aby było to możliwe potrzebne są zapisy, na podstawie których będzie wiadomo w jaki sposób miejscowe społeczności będą planowo i długofalowo aktywizowane i szkolone w celu podejmowania działań w zakresie planowania, tworzenia programów i przedsięwzięć. Społeczności, które do tej pory nie były zachęcane i nie brały udziału w partycypacji nie będą tego robić w przyszłości jeśli systemowo nie będą zaplanowane faktyczne projekty aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości powyższych grup Należy te działania uwzględnić na etapie planowania i zaangażować do współpracy i współfinansowania m.in. MEN, MRPIPS	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga trafnie wskazuje na potrzebę systemowego i długofalowego wsparcia dla samorządów, organizacji pozarządowych oraz lokalnych społeczności — nie tylko rolników — w kontekście wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju na obszarze Puszczy Białowieskiej. Choć Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO nie pełni funkcji programu społeczno-gospodarczego, jego zapisy odnoszą się do wzmacniania lokalnych więzi społecznych i promowania dziedzictwa kulturowego, co stanowi punkt wyjścia do dalszych działań aktywizujących. Plan ma charakter ramowy i nie zawiera szczegółowych mechanizmów wsparcia finansowego czy edukacyjnego dla poszczególnych grup społecznych. Jednak w kierunku działań 6.1 przewidziano m.in. ochronę i promowanie dziedzictwa niematerialnego oraz materialnego, wspieranie lokalnych inicjatyw, edukację regionalną i rozwój kompetencji kulturowych. Te działania mogą stanowić podstawę do projektów aktywizujących, które powinny być rozwijane w dokumentach niższego szczebla oraz realizowane przez samorządy, organizacje społeczne i instytucje publiczne. Wdrożenie skutecznego systemu aktywizacji społecznej wymaga współpracy międzysektorowej, w tym z resortami edukacji (MEN), polityki społecznej (MRPiPS), rozwoju regionalnego oraz instytucjami finansującymi (np. NFOŚiGW, fundusze UE). Wskazane przez autora uwagi działania — takie jak szkolenia, programy rozwoju przedsiębiorczości, wsparcie dla inicjatyw obywatelskich — są zgodne z ideą zrównoważonego rozwoju i mogą być realizowane jako uzupełnienie Planu zarządzania, w ramach lokalnych strategii rozwoju i projektów partnerskich. Podsumowując, choć Plan nie zawiera szczegółowych zapisów w tym zakresie, jego struktura i cele umożliwiają rozwój takich

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							działań w przyszłości, pod warunkiem ich odpowiedniego zaplanowania i finansowania przez właściwe instytucje.
1963	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	5.2.2 Doradztwo w zakresie przygotowania projektów służących zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu gmin oraz ochronie środowiska	94	Poszerzenie katalogu beneficjentów o gminne instytucje edukacyjne	Jednym z elementów realizacji celu jest zapewnianie wsparcia eksperckiego w przygotowaniu wniosków o fundusze na projekty rozwojowe. Praktyka pokazuje, że szkoły i urzędy gminne nie zawsze współpracują ze sobą w obszarze przygotowywania projektów i często działają niezależnie. Wydzielenie szkół podkreśli podmiotowość tych instytucji w procesie zdobywania środków na projekty rozwojowe i umożliwi niezależne korzystanie z doradztwa w tym zakresie.	Uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą działania 5.2.2, zasadne było uwzględnienie postulatu poszerzenia katalogu beneficjentów o gminne instytucje edukacyjne. W związku z powyższym, zapis działania został uzupełniony o gminne instytucje edukacyjne jako podmioty współpracujące w zakresie doradztwa w przygotowaniu projektów służących zrównoważonemu rozwojowi społeczno-gospodarczemu gmin oraz ochronie środowiska. Zmiana ta pozostaje zgodna z celami Planu, wzmacnia jego inkluzyjność oraz odpowiada na realne potrzeby lokalnych społeczności w obszarze edukacji i rozwoju.
1964	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	5.3.1 Opracowanie zintegrowanej strategii rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej	95	Poszerzenie katalogu podmiotów współpracujących o gminne instytucje edukacyjne (szkoły) oraz Koła Gospodyń Wiejskich	Włączenie szkół i KGW wynika z unikalnej roli tych instytucji społecznych dla życia puszczańskich gmin. W przypadku szkół trzeba podkreślić, że nie wszystkie szkoły w regionie są i w przyszłości pozostaną jednostkami organizacyjnymi poszczególnych gmin. W obszarze edukacyjnym działają niezależnie od organu prowadzącego. Ponad to, specyfika zarządzania szkołami ich funkcje społeczne i podejmowana aktywność rzadko lub prawie nigdy nie wynika ze strategii rozwojowej gmin i także jest niezależna od organu prowadzącego. Upodmiotowienie szkół w Planie otworzy bezpośrednio możliwość partycypacji aktywnych środowisk w pracach nad strategią rozwoju gmin. Jest to ważne tym bardziej, że w zdepopulowanych gminach szkoły pozostają nierzadko podstawowym zasobem intelektualnym gminy. W przypadku Kół Gospodyń Wiejskich potrzeba włączenia wynika z unikalnej specyfiki prawnej KGW, które często nie rejestrowane są w KRS, a są rejestrowane w ARiMR. KGW działają więc jak organizacje społeczne, ale na specyficznych warunkach prawnych. Ponad to wydzielenie KGW jako osobnego podmiotu współpracującego wynika z kluczowej roli KGW w życiu poszczególnych sołectw regionu. Są to bardzo często jedyne organizacje społeczne aktywne we wsiach i całych gminach. W naszym rozumieniu upodmiotowienie KGW w planie jest więc warunkiem sukcesu wypracowania strategii zrównoważonego rozwoju, bo są one fundamentem	Uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą działania 5.3.1, zasadne było uwzględnienie postulatu poszerzenia katalogu podmiotów współpracujących o gminne instytucje edukacyjne oraz Koła Gospodyń Wiejskich. Oba typy instytucji odgrywają istotną rolę w życiu społecznym gmin Puszczy Białowieskiej, a ich aktywność często wykracza poza formalne struktury samorządowe. W związku z powyższym, zapis działania 5.3.1 został uzupełniony o gminne instytucje edukacyjne oraz Koła Gospodyń Wiejskich jako podmioty współpracujące przy realizacji strategii. Zmiana ta wzmacnia społeczny wymiar Planu oraz zwiększa jego adekwatność względem rzeczywistej struktury i dynamiki lokalnych społeczności.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					funkcjonowania społecznego lokalnych społeczności.		
1965	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	5.3.2 Opracowanie ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki dla obszaru Puszczy Białowieskiej	96	UWAGA: W dokumencie należy jednoznacznie wskazać miejscowym społecznościom korzyści oraz zagrożenia dla zachowania unikalnej wartości Białowieża Forest płynące z wdrożenia Planu a także zapewnić o obowiązku współpracy między władzami samorządowymi i stowarzyszeniami, organizacjami i przedsiębiorstwami sektora turystyki w procesie wymiany informacji oraz opracowania i wdrażania dokumentu strategicznego	Opisywane działania mówią o współpracy ale nie nakładają na władze różnych szczebli obowiązku współpracy, obecnie brak tego obowiązku powoduje opieszałość lub nawet zaniechanie działań na rzecz Regionu przedstawicieli władz samorządowych Z planu powinien jednoznacznie wynikać obowiązek współpracy i wspierania lokalnych inicjatyw na rzecz Regionu, w przeciwnym razie, tak jak się to dzieje obecnie, będzie to chwalebny, lecz kompletnie martwym zapisem	Nie uwzględniono	Zgłoszona uwaga podnosi ważny aspekt wdrażania Planu zarządzania, potrzebę jednoznacznego wskazania korzyści i potencjalnych zagrożeń wynikających z jego realizacji dla lokalnych społeczności, a także konieczność zapewnienia obowiązku współpracy między władzami samorządowymi, organizacjami społecznymi i sektorem turystycznym. Plan zarządzania, jako dokument ramowy, wskazuje na znaczenie współpracy i komunikacji między interesariuszami, jednak nie nakłada formalnych obowiązków o charakterze administracyjnym. W jego zapisach podkreślono rolę partycypacji społecznej, w tym udziału samorządów, organizacji pozarządowych, lokalnych liderów i przedsiębiorców w procesie wdrażania Planu. Mechanizmy te mają na celu zwiększenie akceptacji społecznej dla działań ochronnych oraz wspólne wypracowywanie rozwiązań wspierających rozwój regionu. Zgodnie z definicją interesariusza przyjętą w Planie, każda osoba lub podmiot, który może wpływać na realizację Planu lub być przez niego dotknięty, powinien mieć możliwość uczestnictwa w procesie jego wdrażania. Wskazano również zasady prowadzenia konsultacji: powszechność, przejrzystość, koordynację i komunikację, co stanowi podstawę do budowania trwałych relacji między instytucjami a społecznościami lokalnymi. Wdrożenie obowiązku współpracy wymaga jednak zapisów w dokumentach wykonawczych, aktach prawa miejscowego lub porozumieniach międzyinstytucjonalnych. Plan zarządzania może stanowić punkt wyjścia do takich działań, ale ich formalizacja leży w gestii odpowiednich organów administracji publicznej i samorządowej.
1966	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	5.4.1 Wspieranie działań na rzecz poprawy jakości środowiska w otoczeniu Puszczy Białowieskiej	97	UWAGA: Nie jest jasne czy podjęcie działań w zakresie rozszerzenia zakresu monitoringu jakości środowiska będzie przekładało się także na poprawę czystości w lasach Poza czystością w lasach należy włączyć do tych działań kwestie dotyczące zaśmiecania łałasem, szczególnie istotne dla planowanej strefy buforowej.	Te działania muszą być bezwzględnie zaplanowane na obszarze Obiektu i całej strefy Buforowej Obecnie lasy są zaśmiecanie na ogromną skalę przez ludność miejscową, wojsko, turystów System odpowiedzialności i kar nie działa, Regulacje muszą określać zakres monitorowania i penalizacji Do lasu wyrzucane są opony, śmiecie z remontów, pojedyncze butelki, puszki przez osoby spacerujące po lecie Działanie na rzecz czystości środowiska jest konieczne - jeśli chcemy tworzyć Obiekt Dziedzictwa Narodowego - jeśli chcemy zachęcić turystów do odwiedzania Regionu - jeśli chcemy zachęcić inwestorów do tworzenia bazy hotelowej i turystycznej	Wyjaśniono	Zagadnienie rozszerzenia monitoringu jakości środowiska, ujęte w działaniu 5.4.1 Planu zarządzania, obejmuje kompleksowe podejście do ochrony środowiska w otoczeniu Puszczy Białowieskiej. Monitoring ten nie ogranicza się wyłącznie do parametrów fizykochemicznych, lecz stanowi element szerszego systemu identyfikacji i reagowania na zagrożenia środowiskowe, w tym również te związane z zaśmiecaniem przestrzeni leśnej. Wskazane w Planie działania, takie jak identyfikacja potrzeb gmin, wdrażanie rozwiązań gospodarki odpadami oraz wspieranie infrastruktury ochrony środowiska, stanowią podstawę do projektowania i wdrażania mechanizmów przeciwdziałających zaśmieceni, zarówno w Obiekcie, jak i w jego strefie buforowej. Plan zakłada współpracę z samorządami oraz wsparcie eksperckie w pozyskiwaniu funduszy, co umożliwi wdrażanie lokalnych regulacji i systemów kontroli, w tym również penalizacji nielegalnego wyrzucania odpadów. Kwestia zanieczyszczenia łałasem, szczególnie w kontekście rekreacyjnego ruchu pojazdów silnikowych w strefie buforowej, jest istotna z punktu widzenia ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych. Choć Plan zarządzania nie zawiera szczegółowych regulacji w tym zakresie, jego ramowy charakter zakłada, że konkretne ograniczenia i mechanizmy kontroli zostaną

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					W przypadku zaśmiecania hałasem, szczególnie w strefie buforowej związane jest to z dźwiękiem generowanym przez motory i quady rozjeżdżające leśne drogi, tryby i opuszczone żwirownie. Potrzebna jest konkretna regulacja ograniczająca możliwość rekreacyjnego korzystania z tych środków komunikacji w strefie buforowej. Jest to tym bardziej istotne, że z roku na rok wzrasta rekreacyjny ruch motorowy, często o chuligańskim nastawieniu, który przyczynia się do dewastacji dróg i lasów w planowanej strefie buforowej oraz płoszy zwierzynę.		opracowane na poziomie dokumentów wykonawczych i lokalnych aktów prawa miejscowego. W tym kontekście możliwe jest wprowadzenie przepisów ograniczających dostęp pojazdów do wybranych obszarów, zgodnie z kompetencjami gmin oraz obowiązującymi przepisami prawa, w tym ustawą Prawo ochrony środowiska. Zgodnie z założeniami Planu, działania na rzecz poprawy jakości środowiska są niezbędne dla zachowania wyjątkowych wartości Obiektu Światowego Dziedzictwa, a także dla rozwoju zrównoważonej turystyki i infrastruktury okołoturystycznej. Wszelkie postulaty dotyczące uszczegółowienia zakresu monitoringu, penalizacji oraz regulacji ruchu pojazdów powinny być rozpatrywane na etapie wdrażania Planu przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego i instytucje zarządzające.
1967	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	Działanie 5.4.2 Integracja społeczna i międzypokoleniowe usługi czasu wolnego	98	Wprowadzenie preferencyjnego sposobu finansowania szkolnictwa w gminach regionu Puszczy Białowiejskiej w formie „Przyrodniczej subwencji edukacyjnej”, która byłaby dodatkową i bezpośrednią subwencją oświatową dla gminnych organów prowadzących. Ta subwencja nie miałaby być związana z „poszerzeniem wielofunkcyjnego wykorzystania obiektów edukacyjnych”, ale przeznaczona na bazowe utrzymanie podstawowych funkcji szkół i przedszkoli, które w wielu miejscach jest zagrożone. Dlatego to listy potencjalnych źródeł finansowania należałoby dodać Ministerstwo Edukacji Narodowej. Być może do wykorzystania może być mechanizm subwencji nauczania języków mniejszości narodowych, wykorzystywany przez szereg szkół regionu.	Jednym z filarów koncepcji zrównoważonego rozwoju jest wysoka jakość usług edukacyjnych. W przypadku gmin obszaru Puszczy Białowiejskiej zakłada się wsparcie dostępu do wysokiej jakości usług publicznych, których edukacja jest chyba najważniejszym elementem. Niestety w dokumencie nacisk położony jest na wspieranie edukacji w zakresie poszerzenia oferty edukacji nieformalnej, skierowanej do turystów lub seniorów. Po macoszemu potraktowane są natomiast bieżące potrzeby edukacyjne dzisiejszych uczniów z regionu, które my uważamy za najważniejsze i palące. Trudna sytuacja szkół w regionie wynika z trudnej sytuacji demograficznej gmin. Prognozy pokazują, że depopulacja będzie postępowała, a plan zakłada dodatkowe ograniczenia takie jak rozwój zabudowy w strefie buforowej. Jeśli w planie nie zostaną ujęte szczególne potrzeby wsparcia systemu edukacji w gminach regionu w perspektywie już kilku lat można możliwe będzie zamykanie jedynych szkół gminnym, co spowoduje demograficzną katastrofę. W wyniku tej pesymistycznej prognozy pod znakiem zapytania stanie realizacja wielu sposobów celów wymienionych w dokumencie, bo nie możliwa jest np. integracja społeczna, warsztaty międzypokoleniowe, kultywowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej, jeśli przerwana zostanie ciągłość pokoleniowa w poszczególnych gminach. Bez preferencyjnego systemu wsparcia szkół i przedszkoli w gminach niemożliwie będzie utrzymanie tych instytucji, zerwana zostanie ciągłość międzypokoleniowa, a lokalna kultura nabierze cech kultury martwej, poddającej się jedynie muzealizacji, a nie rozwojowi.	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowiejska, zgodnie z jego ramowym charakterem, koncentruje się na wyznaczeniu kierunków działań wspierających zrównoważony rozwój regionu, w tym również w zakresie edukacji. Wskazane w dokumencie działania dotyczące edukacji nieformalnej, skierowanej m.in. do turystów i seniorów, mają na celu poszerzenie oferty edukacyjnej w kontekście wykorzystania lokalnego potencjału kulturowego i przyrodniczego. Nie oznacza to jednak pominięcia znaczenia edukacji formalnej, która pozostaje kluczowym elementem infrastruktury społecznej regionu. Zgłoszona potrzeba wprowadzenia preferencyjnego mechanizmu finansowania szkół i przedszkoli w formie „przyrodniczej subwencji edukacyjnej” wykracza poza zakres kompetencji dokumentu o charakterze strategicznym, jakim jest Plan zarządzania. Tego rodzaju rozwiązania wymagają decyzji na poziomie centralnym, w szczególności ze strony Ministerstwa Edukacji Narodowej, które jest właściwym organem w zakresie kształtowania polityki oświatowej i mechanizmów subwencjonowania. Zachowanie ciągłości międzypokoleniowej, rozwój lokalnej kultury oraz integracja społeczna są celami, które Plan wspiera poprzez działania w zakresie edukacji, kultury i aktywizacji społecznej. Wskazane postulaty mogą stanowić istotny wkład w proces uszczegóławiania Planu na poziomie lokalnym, w szczególności w ramach opracowywania programów operacyjnych i projektów inwestycyjnych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
1968	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	6.1.1 Ochrona dziedzictwa niematerialnego Puszczy Białowiejskiej i upowszechnianie wiedzy o nim	100	Dodanie do katalogu podmiotów współpracujących Kół Gospodyń Wiejskich	KGW są działającą w specyficznych warunkach prawnych i nie są typową organizacją pozarządową. Włączenie ich do katalogu podmiotów na równi z organizacjami pozarządowymi nie pozostawia wątpliwości formalnych i upodmiotawia KGW jako najaktywniejsze organizacje społeczne w sołectwach regionu.	Uwzględniono	KGW zostały dodane do podmiotów współpracujących w działaniu 6.1.1
1969	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	6.1.2. Szkolenia administracji publicznej i doradztwo w zakresie uczestnictwa społeczności lokalnej w podejmowaniu decyzji	102	● Dodanie bartnictwa do działań promujących tradycyjne sposoby użytkowania terenu Puszczy Białowiejskiej. ● Stworzenie listy i objęcie ochroną pojedynczych, wolnostojących ponad 100-letnich drzew w strefie buforowej, także na terenach prywatnych. ● Dofinansowania dla gmin i mieszkańców na tradycyjne drewniane ogrodzenia zamiast metalowych siatek i blaszanych płotów.	Jest to postulat wynikający z obserwowanej w ostatnim czasie tendencji do powrotu w strefie buforowej (przykład wsi Czechy Orlańskie) do wykonywania i rozmieszczania w gospodarstwach uli bartnych. Ważne jest zauważenie i wsparcie dla tej odnawiającej się tradycji, która powraca po wielu latach niebytu. Wolnostojące stare drzewa są to często najstarsi świadkowie historii w osadach/miejscowościach. To były znaczące miejsca orientacyjne, obecne w ustnej pamięci. Są jednocześnie pomnikami kultury i natury. Ich los zależy często od dobrej woli właścicieli ziemi, na której się znajdują. Nie są często obiektem zainteresowania kogokolwiek. Subwencje do ogrodzeń powinny dotyczyć nie tylko rezerwatów lecz także codziennego krajobrazu wsi strefy buforowej. Krajobraz architektoniczny, wygląd wsi jest ważnym elementem rejonu Puszczy Białowiejskiej i zapewnia jej atrakcyjność dla turystów szukających ciszy i wiejskiego, tradycyjnego budownictwa.	Nie uwzględniono	Zagadnienia poruszone w uwadze dotyczą istotnych aspektów dziedzictwa kulturowego i krajobrazowego strefy buforowej Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowiejska. Wskazany postulat dotyczący bartnictwa, jako tradycyjnej formy użytkowania lasu, odnosi się do praktyki historycznej, która obecnie odradza się w niektórych miejscowościach regionu. Należy jednak podkreślić, że na obszarze samego Obiektu priorytetem jest zachowanie niezaburzonych procesów ekologicznych, co wyklucza ingerencje w drzewostan, w tym także tworzenie uli bartnych. W związku z tym działania promujące bartnictwo mogą być rozważane wyłącznie w kontekście strefy buforowej, gdzie Plan zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń. W odniesieniu do postulatu objęcia ochroną pojedynczych, ponad 100-letnich drzew w strefie buforowej, należy wskazać, że Plan zarządzania zawiera zapisy dotyczące ochrony drzew o szczególnych wartościach przyrodniczych, również tych występujących poza zwartymi kompleksami leśnymi. Choć nie została opracowana szczegółowa lista takich drzew, dokument zakłada możliwość ich identyfikacji i ochrony w ramach działań realizowanych przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje ochrony przyrody. Ochrona drzew na terenach prywatnych może być wspierana poprzez mechanizmy zachęt, jednak ich wdrożenie wymaga odrębnych regulacji i instrumentów finansowych, które wykraczają poza zakres Planu. Postulat dotyczący dofinansowania tradycyjnych drewnianych ogrodzeń jako elementu ochrony krajobrazu kulturowego wsi strefy buforowej odnosi się do zagadnień estetyki przestrzeni i zachowania lokalnego dziedzictwa architektonicznego. Plan zarządzania nie przewiduje bezpośrednich mechanizmów finansowania tego typu działań, jednak ich realizacja może być wspierana w ramach programów rozwoju obszarów wiejskich, ochrony dziedzictwa kulturowego lub estetyzacji przestrzeni publicznej, prowadzonych przez instytucje krajowe i regionalne.
1970	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	6.3.1 Lokalna platforma wymiany informacji o działalności gospodarczej, w tym turystyki inspirowanej przyrodniczym i kulturowym dziedzictwem obszaru Puszczy Białowiejskiej	103	Zapewnienie ścisłej współpracy między sektorem publicznym i prywatnym oraz innymi organizacjami zainteresowanymi rozwojem działalności gospodarczej w regionie Puszczy Białowiejskiej, w tym turystyki poprzez utworzenie struktury partnerskiej (zapewnienie odpowiedniej koordynacji działań w zakresie promocji i wymiany informacji) jest działaniem słusznym, uzupełniającym obecną lukę informacyjną UWAGA: jednak plan powinien doprecyzować w jaki sposób będą wspierani i zachęceni mieszkańcy, samorządy, NGOsy, przedsiębiorcy do wzięcia udziału w tych inicjatywach czy będzie konieczna przynależność do pewnych organizacji aby działać lub korzystać z planowanych zasobów	Obecnie informacja na temat bazy turystycznej, na temat wyrobów regionalnych, na temat działań NGOśó, lokalnych twórców jest bardzo ograniczona. Brak nawyku ale także brak zachęt do zrzeszania się, do działania w grupach. Koordynacja i współtworzenie wymaga działań skoordynowanych przedstawiających korzyści wynikające ze współdziałania. Koordynacja musi prowadzić do efektywnego gromadzenia i przekazywania kompleksowej informacji w zakresie usług, produktów lokalnych, stałych lub czasowych atrakcji.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowiejska przewiduje działania mające na celu wzmocnienie współpracy międzysektorowej oraz rozwój działalności gospodarczej inspirowanej dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym regionu. W ramach Kierunku działań 6.3 zaplanowano utworzenie lokalnej platformy wymiany informacji, której celem jest zapewnienie ścisłej współpracy między sektorem publicznym, prywatnym oraz organizacjami społecznymi. Struktura ta ma służyć koordynacji działań promocyjnych, wymianie informacji oraz wspieraniu inicjatyw lokalnych. W ramach Działania 6.3.1 przewidziano m.in.: opracowanie zbioru dobrych praktyk w zakresie rozwoju działalności gospodarczej związanej z obiektami UNESCO, stworzenie spójnego systemu promocji działalności gospodarczej i

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					dokument powinien określić wstępnie jakimi narzędziami będzie dysponował koordynator, powinno być możliwe opracowanie jednolitego oznakowania topograficznego jako elementu komunikacji wizualnej		turystyki, wdrożenie systemu zbierania informacji oraz promocji lokalnych produktów sprzyjających ochronie i promocji Obiektu. Zgłoszona potrzeba doprecyzowania mechanizmów zachęty i wsparcia dla mieszkańców, samorządów, NGO-sów oraz przedsiębiorców jest zgodna z założeniami Planu, jednak należy podkreślić, że dokument ten ma charakter ramowy. Oznacza to, że szczegółowe rozwiązania organizacyjne, w tym zasady uczestnictwa w strukturze partnerskiej, narzędzia koordynatora oraz ewentualne warunki korzystania z zasobów, zostaną określone na etapie opracowywania dokumentów wykonawczych. Plan nie przewiduje ograniczeń dotyczących uczestnictwa w działaniach rozwojowych ze względu na przynależność organizacyjną. Wręcz przeciwnie — zakłada otwartość i inkluzyjność struktur współpracy, tak aby możliwe było szerokie zaangażowanie lokalnych interesariuszy, niezależnie od ich formalnego statusu. Wskazane postulaty, takie jak opracowanie jednolitego oznakowania topograficznego czy stworzenie systemu kompleksowej informacji o usługach i produktach lokalnych, są zgodne z celami Planu i mogą zostać uwzględnione w ramach realizacji Działania 5.3.2, dotyczącego opracowania ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki. Strategia ta zakłada współpracę między samorządami, organizacjami i przedsiębiorstwami sektora turystyki oraz uwzględnienie korzyści społeczno-gospodarczych wynikających z rozwoju turystyki przy jednoczesnym ograniczaniu presji na przyrodę. Dodatkowo, w ramach Kierunku działań 6.4, Plan przewiduje działania edukacyjne wspierające świadomość lokalną i zaangażowanie społeczne, m.in. poprzez włączenie tematyki ochrony dziedzictwa do programów nauczania oraz rozwój platformy e-learningowej i materiałów edukacyjnych.
1971	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	6.4.1 Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w szkołach w rejonie Puszczy Białowiejskiej	105	UWAGA: Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w całej Polsce	Programy lokalnego nauczania uzupełnione o cele ochrony światowego dziedzictwa oraz o informacje o Białowieża Forest to zdecydowanie zbyt wąskie działanie, działania takie należy uwzględnić w programach edukacyjnych na terenie całego kraju Należy zachęcać do organizowania wycieczek szkolnych i edukacyjnych w Obszarze Białowieża Forest, co będzie skutkowało zwiększeniem świadomości w zakresie ochrony środowiska i klimatu	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieża przewiduje działania edukacyjne ukierunkowane na zwiększenie świadomości społecznej w zakresie ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem Białowieża Forest. W ramach Kierunku działań 6.4 zaplanowano uwzględnienie tematyki ochrony światowego dziedzictwa w programach nauczania w szkołach zlokalizowanych w rejonie Puszczy Białowiejskiej. Działania te obejmują m.in. współpracę z Podlaskim Kuratorium Oświaty i Ministerstwem właściwym ds. edukacji, opracowanie materiałów dydaktycznych oraz rozwój platformy e-learningowej. Jednocześnie, w ramach Kierunku działań 7.1, Plan zakłada opracowanie kompleksowej strategii edukacji przyrodniczej i kulturowej, której celem jest dotarcie do szerokiego grona odbiorców, w tym placówek edukacyjnych spoza regionu. Działanie 7.1.1 przewiduje utworzenie sieci współpracy edukatorów, opracowanie materiałów edukacyjnych oraz wdrożenie platformy e-learningowej jako ogólnodostępnego narzędzia edukacyjnego. Wskazane działania mają charakter ponadregionalny i mogą być wykorzystywane w placówkach edukacyjnych na terenie całego kraju. Postulat rozszerzenia zakresu edukacji o Białowieża Forest na poziomie ogólnopolskim jest zgodny z celami Planu i może być

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							realizowany poprzez współpracę z Ministerstwem Edukacji i Nauki oraz instytucjami zajmującymi się edukacją ekologiczną i dziedzictwem kulturowym. Włączenie placówek edukacyjnych do Sieci Szkół Stowarzyszonych UNESCO, przewidziane w Planie, stanowi dodatkowy mechanizm upowszechniania wiedzy o Obiekcie w skali krajowej. Organizacja wycieczek szkolnych i edukacyjnych do Puszczy Białowieskiej, jako forma edukacji pozaformalnej, wpisuje się w koncepcję działań wspierających rozwój świadomości ekologicznej i klimatycznej. Tego rodzaju inicjatywy mogą być wspierane w ramach strategii edukacyjnej oraz działań realizowanych przez Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest.
1972	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	7.3.2 Utworzenie i utrzymanie ścieżki edukacyjnej poświęconej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości	111	UWAGA: Zamiast ścieżki edukacyjnej powinno być ścieżek edukacyjnych w obszarze Białowieża Forest UWAGA: Obszar Strefy Buforowej nie powinien być tylko Beneficjentem ale także współorganizatorem takich działań,	rezerwaty i siedliska ochronne mogące być elementami ścieżek edukacyjnych występują na całym obszarze Obiektu w tym w strefie Buforowej	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje utworzenie ścieżki edukacyjnej poświęconej Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW) Obiektu, zgodnie z zapisami Działania 7.3.2. Celem tego działania jest prezentacja kryteriów wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz upowszechnienie wiedzy o wartościach przyrodniczych i kulturowych Puszczy Białowieskiej. W ramach działania zaplanowano m.in. opracowanie tablic informacyjnych, aplikacji mobilnej, oznakowania oraz zapewnienie trwałości funkcjonowania ścieżki. W kontekście ramowego charakteru Planu, szczegóły dotyczące liczby, lokalizacji i formy ścieżek edukacyjnych, jak również zakresu współorganizacji przez podmioty ze strefy buforowej, powinny zostać określone w dokumentach wdrożeniowych, opracowywanych przez właściwe jednostki samorządu terytorialnego oraz instytucje zarządzające Obiektem.
1973	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	5.2 Podsumowanie rekomendacji eksperckich	115 118 123	UWAGA: Rekomendacje eksperckie powinny dotyczyć także Strefy Buforowej m. in. w zakresie: Zapewnienie zasad ochrony środowiska na całym obszarze Obiektu Zasoby wodne Zapewnienie odpowiedniego stanu ekosystemów wodnych oraz zależnych od wód poprzez realizację przedsięwzięć wpływających na spowolnienie lub zatrzymanie procesu pogarszania stanu tych ekosystemów w strefach 2-4 Obiektu Ochrona krajobrazu	Zakres działań należy bezwzględnie rozszerzyć na strefę buforową z powodu m.in. coraz dotkliwiej odczuwanej suszy Szczególnego skupienia wymaga stan zasobów wodnych, które obecnie nie tylko w chronionych strefach ale także w strefie buforowej jest katastrofalny m.in. ze względu na nieracjonalną gospodarkę leśną ulegając dewastacji Ochrona krajobrazu w strefie buforowej będzie miała wpływ na rozwój turystyki, która jest jedną z możliwych (nielicznych) dróg aktywizacji i rozwoju przedsiębiorczości mieszkańców Gmin uwzględnionych w Projekcie, nie powinna być zatem pominięta w strefie buforowej Ochrona łąk, lasów i zasobów wodnych to ochrona wielu gatunków zwierząt i roślin także w strefie buforowej	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia szereg rekomendacji eksperckich dotyczących zrównoważonego użytkowania zarówno samego Obiektu, jak i jego strefy buforowej oraz szerszego otoczenia. Zgodnie z zapisami Tabeli 7, rekomendacje te obejmują m.in. zagadnienia związane z ochroną krajobrazu, planowaniem przestrzennym, rolnictwem, turystyką oraz ochroną zasobów przyrodniczych, w tym wodnych. Zgłoszony postulat rozszerzenia zakresu rekomendacji eksperckich o szczegółowe działania dotyczące stanu zasobów wodnych, ochrony ekosystemów zależnych od wód oraz krajobrazu w strefie buforowej jest zgodny z intencją Planu. W dokumencie wskazano, że strefa buforowa, choć formalnie znajduje się poza granicami Obiektu, jest istotnym obszarem oddziaływania i beneficjentem działań ochronnych. Plan koncentruje się przede wszystkim na Obiekcie, zgodnie z jego zakresem i statutem wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, jednak nie pomija znaczenia strefy buforowej w kontekście integralności przyrodniczej i krajobrazowej. Rekomendacje zawarte w Planie obejmują m.in.: zrewidowanie dokumentów planistycznych pod kątem ochrony zasobów wodnych i ograniczenia działań mogących pogarszać ich stan, rezygnację z melioracji odwadniających oraz intensyfikacji użytkowania gruntów, które mogą wpływać negatywnie na ekosystemy zależne od wód, ochronę krajobrazu polan i agrocenoz, jako elementów o wysokiej wartości przyrodniczej i kulturowej,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							promowanie tradycyjnych form użytkowania terenu, w tym rolnictwa ekstensywnego i architektury drewnianej. Ochrona krajobrazu w strefie buforowej, jako element wspierający rozwój turystyki i lokalnej przedsiębiorczości, została również uwzględniona w rekomendacjach dotyczących planowania przestrzennego oraz rozwoju zrównoważonych form turystyki. Wskazane działania mają na celu nie tylko zachowanie walorów przyrodniczych, ale również wspieranie lokalnych społeczności w procesie aktywizacji gospodarczej.
1974	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	Kierunek działań 8.1. Kreowanie i zarządzanie marką terytorialną Obiektu Białowieża Forest, w tym opracowanie i skuteczne wdrożenie identyfikacji wizualnej obszaru Puszczy Białowiejskiej	113	Propozycja zmiany: - Wprowadzenie równoważnych działań promocyjnych dla wszystkich gmin Puszczy Białowiejskiej, z uwzględnieniem Dubicz Cerkiewnych. - o Opracowanie spójnej strategii marketingowej w ramach Programu „Białowieża Forest”, obejmującej mniejsze gminy, które obecnie są niedostrzegane. - o Utworzenie wspólnej platformy informacyjno-promocyjnej z wyodrębnionymi działami dla poszczególnych gmin.	Gmina Dubicze Cerkiewne posiada znaczący potencjał turystyczny i kulturowy – na jej terenie znajdują się zabytkowe cerkwie, miejsca pamięci, bogata tradycja folklorystyczna, a także atrakcyjne szlaki przyrodnicze w bezpośrednim sąsiedztwie Puszczy Białowiejskiej. Jednak w oficjalnych materiałach promocyjnych oraz programach rozwoju turystyki regionu dominują działania skupione wokół Białowieży. Brak równowagi w promocji prowadzi do marginalizacji mniejszych gmin, mimo że mogą one stanowić uzupełniającą i wartościową ofertę dla turystów poszukujących autentycznego kontaktu z lokalną kulturą i mniej zatłoczonych miejsc. Niedostateczna widoczność Dubicz w krajowych i międzynarodowych kampaniach promocyjnych ogranicza szanse na rozwój lokalnej przedsiębiorczości, w tym agroturystyki, rzemiosła oraz sprzedaży produktów tradycyjnych. Promocja gminy Dubicze Cerkiewne jest niewystarczająca w stosunku do działań prowadzonych na rzecz Białowieży. Skutkuje to utrwalaniem nierówności w postrzeganiu regionu – Białowieża pozostaje rozpoznawalną marką turystyczną, podczas gdy Dubicze, mimo porównywalnych walorów przyrodniczych i kulturowych, pozostają w cieniu. Konsekwencje: - Mniejszy napływ turystów i brak korzyści gospodarczych dla lokalnych mieszkańców. - Niewykorzystanie potencjału kulturowego (cerkwie, tradycje pogranicza, folklor). - Zwiększanie różnic rozwojowych między gminami sąsiednimi. Podjęcie działań wyrównawczych w obszarze promocji przyczyniłoby się do: •lepszego zrównoważenia ruchu turystycznego na całym obszarze Puszczy	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowiejska uwzględnia potrzebę prowadzenia działań promocyjnych i identyfikacyjnych dla całego regionu, zgodnie z zapisami Działania 8.1.1, które przewiduje opracowanie spójnej identyfikacji wizualnej dla Obiektu jako całości. Celem tych działań jest wzmocnienie rozpoznawalności regionu, promocja jego walorów przyrodniczych i kulturowych oraz zapewnienie jednolitego standardu komunikacji wizualnej. Zgłoszony postulat dotyczący równoważnego uwzględnienia wszystkich gmin Puszczy Białowiejskiej, w tym Dubicz Cerkiewnych, jest zgodny z założeniami Planu, który zakłada współpracę ponadgminną oraz wspólne wypracowanie rozwiązań promocyjnych z udziałem społeczności lokalnych. Gmina Dubicze Cerkiewne, jako jeden z podmiotów współpracujących wskazanych w Planie, posiada pełne prawo do uczestnictwa w działaniach promocyjnych i rozwojowych, a jej potencjał kulturowy i turystyczny może stanowić istotne uzupełnienie oferty regionu. Wskazana potrzeba opracowania spójnej strategii marketingowej oraz wspólnej platformy informacyjno-promocyjnej z wyodrębnionymi działami dla poszczególnych gmin może zostać uwzględniona na etapie wdrażania Planu, w szczególności w ramach działań związanych z promocją Obiektu i rozwojem turystyki. Takie rozwiązanie sprzyja równoważeniu ruchu turystycznego, wspiera lokalną przedsiębiorczość oraz umożliwia zachowanie i rozwój unikalnych tradycji kulturowych pogranicza. Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Białowieskiej, •wzmocnienia dochodów lokalnych społeczności, •zachowania i odtworzenia unikalnych tradycji kulturowych pogranicza.		
1975	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	6. Instrumenty zarządzania	124	UWAGA: W zarządzaniu Obiektem pominięto przedstawicieli Gmin Strefy Buforowej	Strefa Buforowa, już z racji swojej definicji powinna być uwzględniona we współzarządzaniu, albowiem wg definicji jest to obszar przyczyniający się do ochrony, zachowania, zarządzania, integralności, autentyczności i trwałości Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości obiektu. W strefie buforowej istnieją rezerваты przyrody, cenne siedliska przyrodnicze. Ma udział w utrzymaniu korytarzy ekologicznych dla zwierząt, obecnie bardzo okrojonych w związku z postawieniem zapory na granicy polsko-białoruskiej. Tworzy bazę noclegową dla turystów	Uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska uwzględnia potrzebę współpracy między różnymi szczeblami administracyjnymi oraz podmiotami lokalnymi, w tym gminami położonymi w strefie buforowej. Zgodnie z doprecyzowanym zapisem dotyczącym Rady Naukowo-Społecznej Obiektu Białowieża Forest, w jej skład wchodzi m.in. przedstawiciele gmin: Białowieża, Hajnówka, Narewka, Narew, Dubicze Cerkiewne oraz Burmistrz miasta Hajnówka. Tym samym gminy strefy buforowej zostały formalnie uwzględnione w strukturze doradczej wspierającej zarządzanie Obiektem.
1976	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	Rozdział 6 – Instrumenty zarządzania	124-138	Dokument szczegółowo opisuje system koordynacji działań (Pełnomocnik, Rada Naukowo-Społeczna, Komitet Sterujący). Brakuje jednak wyraźnego uwzględnienia instytucji pomocy społecznej i rynku pracy. Uwaga: należy rozszerzyć skład Rady Naukowo-Społecznej o przedstawicieli instytucji społecznych (np. PCPR, OPS, powiatowego urzędu pracy).	Społeczność lokalna w rozdziale 2.1.6 („Społeczność lokalna”, s. ok. 30) jest wskazana jako kluczowy interesariusz. Skoro plan ma wspierać rozwój zrównoważony, to decyzje powinny uwzględniać nie tylko kwestie środowiskowe, ale i społeczne.	Nie uwzględniono	Zgłoszony postulat dotyczący rozszerzenia składu Rady o przedstawicieli instytucji pomocy społecznej i rynku pracy, takich jak powiatowe centra pomocy rodzinie (PCPR), ośrodki pomocy społecznej (OPS) czy powiatowe urzędy pracy, odnosi się do aspektów społecznych rozwoju regionu. Należy jednak podkreślić, że Plan zarządzania nie jest dokumentem społecznym, lecz dokumentem strategicznym o charakterze przyrodniczym, którego głównym celem jest ochrona i zachowanie WUW Obiektu zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Choć społeczność lokalna została wskazana w Planie jako interesariusz, a rozwój zrównoważony uwzględnia komponent społeczny, to zakres dokumentu nie obejmuje bezpośrednio polityki społecznej ani rynku pracy.
1977	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	6. Instrumenty zarządzania	125	UWAGA: Proponowany skład Komitetu Sterującego nie zapewnia ochrony zasobów przyrodniczych i aktywizacji miejscowej ludności w ochronę dziedzictwa narodowego Proponowany w dokumencie skład Komitetu Sterującego: • Pełnomocnik ds. zarządzania Obiektem Białowieża Forest (dalej Pełnomocnik), • Dyrektor Białowieskiego Parku Narodowego, • Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Białymstoku, • Dyrektor Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, • Dyrektor Departamentu Ochrony Przyrody MKiŚ,	W Komitecie Sterującym brak bezpośredniego udziału lokalnych samorządów i delegatów / obserwatorów ze strony lokalnej ludności. Bezpośredni udział w zarządzaniu przypada w udziale m.in. Dyrektorowi Lasów Państwowych w Białymstoku i Dyrektorowi Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa, których działania trudno jak do tej pory uznać za jednoznacznie przyczyniające się do ochrony środowiska i zasobów naturalnych, wydaje się, że ich działalność biznesowa w znaczącym stopniu zaburza	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska przewiduje utworzenie Komitetu Sterującego, który pełni funkcję zespołu konsultacyjno-doradczego, powoływanego przez Ministra właściwego ds. środowiska po zatwierdzeniu Planu. Zgodnie z doprecyzowanym zapisem, w skład Komitetu wchodzi przedstawiciele instytucji odpowiedzialnych za ochronę przyrody, zarządzanie Obiektem, naukę, dziedzictwo kulturowe oraz organizacje pozarządowe — zarówno krajowe, jak i lokalne. Uwzględniono również przedstawicieli samorządu powiatowego oraz reprezentantów służb mundurowych, w tym Straży Granicznej i Wojska Polskiego. Zgłoszony postulat dotyczący braku bezpośredniego udziału przedstawicieli lokalnych samorządów gminnych oraz delegatów

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				• Dyrektor Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa MKiŚ, • Przedstawiciel Polskiego Komitetu ds. UNESCO.	właściwa ocenę celu powstania Obiektu Brak w proponowanym składzie władz osób zainteresowanych lokalną ludnością i jej rozwojem W jaki sposób zatem rozwijać i aktywizować partycypację mieszkańców kiedy w obszarze zarządczym nie mają swojej reprezentacji Z racji obecności wojska na terenach Obiektu do współudziału w dyskusjach należy zaprosić przedstawicieli MON, aby czuli się odpowiedzialni i świadomi swoich wpływów na zmiany środowiska i ekosystemów związane z działalnością wojska na terenach Obiektu, aby ich działania nie pozostawały bytem równoległym, niepodlegającym wpływom i decyzjom Komitetu Sterującego, aby także współuczestniczyli materialnie w działaniach na rzecz ochrony Obiektu		społeczności lokalnej w Komitecie Sterującym został częściowo uwzględniony poprzez obecność Rady Naukowo-Społecznej, której skład obejmuje m.in. wójtów i burmistrzów gmin regionu Puszczy Białowieskiej, w tym gmin strefy buforowej. Rada ta współpracuje z Komitetem Sterującym i pełni funkcję doradczą, umożliwiając wyrażanie stanowisk lokalnych społeczności w procesie wdrażania Planu.
1978	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	Rozdział 6.3 – Instrumenty finansowe	131-132	Obecnie źródła finansowania ograniczają się do BPN, Lasów Państwowych, NFOŚiGW i funduszy UE dla ochrony środowiska. Uwaga: należy dodać fundusze społeczne i rozwojowe (EFS+, Fundusz Sprawiedliwej Transformacji, Interreg).	Ograniczenia wycinki powodują koszty społeczne (bezrobocie, migracje), co wymaga wsparcia ze źródeł „społecznych”, a nie tylko „ekologicznych”. Ponadto starzejące społeczeństwo Puszczy wymaga wsparcia przy wykorzystaniu narzędzi pomocy społecznej i zdrowia	Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska koncentruje się na ochronie jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW), zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument ma charakter przyrodniczy i strategiczny, a jego głównym celem jest zapewnienie trwałości procesów ekologicznych oraz zachowanie integralności Obiektu. Wskazane kwestie społeczne, choć istotne dla zrównoważonego rozwoju regionu, wykraczają poza bezpośredni zakres Planu i mogą być szczegółowo rozwijane w dokumentach komplementarnych, takich jak lokalne strategie rozwoju społecznego czy programy rewitalizacji. W Planie wskazano potencjalne źródła finansowania, obejmujące środki zarządców Obiektu — Białowieskiego Parku Narodowego oraz PGL Lasy Państwowe — a także krajowe i europejskie fundusze pozostające w dyspozycji Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku. Przewidziano również utworzenie funduszu Pełnomocnika ds. Obiektu Białowieża Forest, którego szacunkowe nakłady do roku 2035 wyniosą około 9,5 mln złotych. Dodatkowo zaplanowano inwestycję w rozwój infrastruktury edukacyjnej w postaci Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa, której koszt oszacowano na około 4 mln zł. W Planie wskazano, że lista potencjalnych źródeł finansowania (tab. 8) ma charakter otwarty, co oznacza możliwość jej rozszerzenia w przyszłości, w zależności od dostępnych programów i konkursów. Wdrażanie Planu będzie wymagało bieżącej weryfikacji dostępnych instrumentów finansowych, zarówno ekologicznych, jak i społecznych, w celu zapewnienia kompleksowego wsparcia dla regionu. Zgłoszone uwagi dotyczące kosztów społecznych wynikających z ograniczeń gospodarki leśnej oraz starzejącej się struktury demograficznej regionu są istotne i powinny być uwzględniane w ramach polityk społecznych i regionalnych, prowadzonych przez właściwe instytucje. Plan zarządzania może stanowić punkt odniesienia dla projektów integrujących cele środowiskowe z działaniami społecznymi, jednak ich realizacja wymaga współpracy

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							międzysektorowej oraz wykorzystania odpowiednich narzędzi polityki publicznej.
1979	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	6.3 Instrumenty finansowe	131	Brak wskazania konkretnych kwot z poszczególnych źródeł finansowania oraz brak przypisania odpowiedzialności instytucjonalnej i harmonogramu wdrażania poszczególnych instrumentów zarządzania.	Dokument zawiera ogólne zapisy dotyczące narzędzi zarządzania, ale nie precyzuje: jaka instytucja odpowiada za realizację poszczególnych działań, z jakiego źródła (np. fundusze unijne, budżet państwa, budżet gminny) będą one finansowane, w jakim czasie i w jakich etapach będą wdrażane.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowiejska zawiera zestaw działań, dla których wskazano podmioty odpowiedzialne za realizację, orientacyjne terminy wdrażania oraz potencjalne źródła finansowania. Informacje te zostały przedstawione w układzie tabelarycznym, co umożliwia identyfikację instytucji wiodących dla poszczególnych działań oraz określenie ram czasowych ich realizacji. Zgłoszony postulat dotyczący braku wskazania konkretnych kwot z poszczególnych źródeł finansowania oraz szczegółowego harmonogramu wdrażania instrumentów zarządzania odnosi się do poziomu szczegółowości, który wykracza poza zakres dokumentu ramowego. Plan zarządzania, jako dokument strategiczny, nie jest instrumentem finansowym jego celem jest wyznaczenie kierunków działań i wskazanie mechanizmów ich realizacji. Szczegółowe budżety, harmonogramy oraz przypisanie środków finansowych do konkretnych działań będą opracowywane na etapie przygotowywania projektów wykonawczych i wdrożeniowych, zgodnie z zasadami planowania inwestycyjnego i projektowego.
1980	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowiejskiej (w rejestracji)	7.2 Nadzór nad wdrażaniem Planu	140	Brak ram czasowych w harmonogramie Harmonogram nie zawiera szczegółowych ram czasowych dla realizacji poszczególnych celów i działań	Przedstawiony harmonogram ma charakter ogólny i nie pozwala na realną ocenę wykonalności planu. Brak określenia terminów rozpoczęcia i zakończenia działań oraz brak wskazania etapów pośrednich powoduje ryzyko opóźnień i utrudnia monitorowanie postępów. W dokumentach tej rangi powinien znaleźć się precyzyjny harmonogram obejmujący: daty rozpoczęcia i zakończenia poszczególnych działań, kamienie milowe (etapy pośrednie), powiązanie z przypisaniem odpowiedzialności instytucjonalnej. Doprecyzowanie harmonogramu zwiększy transparentność i umożliwi lepszą kontrolę realizacji projektu. Podstawa prawna konieczności wstawiania ram czasowych, etapów Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. 2006 nr 227 poz. 1658, z późn. zm.) Art. 15 ust. 1 pkt 5: strategię rozwoju powinny określać „czas realizacji celów i działań oraz sposób monitorowania i oceny”. Oznacza to obowiązek prezentowania ram czasowych i etapów wdrażania. 2. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo	Wyjaśniono	Zgłoszony postulat dotyczący braku szczegółowych ram czasowych, kamieni milowych oraz przypisania instytucjonalnej odpowiedzialności dla każdego działania nie uwzględnia faktu, że Plan zarządzania nie jest dokumentem inwestycyjnym ani programem operacyjnym, lecz dokumentem ramowym, który wymaga uszczegółowienia w kolejnych etapach wdrażania. Szczegółowe harmonogramy, budżety oraz przypisanie konkretnych źródeł finansowania będą opracowywane w ramach projektów wykonawczych i wdrożeniowych, zgodnie z zasadami planowania strategicznego. W Planie wskazano, że pierwszy rok po jego przyjęciu zostanie poświęcony na stworzenie struktury organizacyjnej oraz zasad zbierania danych (np. działanie 1.3.1). Pierwszy raport ewaluacyjny ma powstać po trzech latach, a kolejne raporty będą opracowywane co trzy lata, zgodnie z systemem monitorowania i ewaluacji opisanym w rozdziale 6.1. Wskaźniki ewaluacyjne przypisano do celów zarządzania i konkretnych działań (tab. 11), z rozróżnieniem działań jednorazowych i ciągłych. Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa krajowego (m.in. ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, ustawą Prawo ochrony środowiska oraz ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym), dokumenty strategiczne powinny zawierać ramy czasowe realizacji celów. Plan zarządzania spełnia te wymogi w zakresie, który jest właściwy dla jego charakteru — jako dokumentu ramowego, który nie zastępuje programów operacyjnych, lecz stanowi ich punkt odniesienia. Wskazane w Planie terminy realizacji, podmioty odpowiedzialne oraz system ewaluacji umożliwiają monitorowanie postępów i dostosowywanie działań w odpowiedzi na zmieniające się warunki.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					ochrony środowiska (Dz.U. 2001 nr 62 poz. 627, z późn. zm.) Art. 14 ust. 1: programy ochrony środowiska muszą zawierać cele ekologiczne, zadania oraz harmonogram ich realizacji. W przypadku Puszczy Białowieskiej, jako obiektu światowego dziedzictwa, dokumenty strategiczne podlegają tym wymogom. 3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717, z późn. zm.) Art. 10 ust. 2 pkt 9: w studiach i planach zagospodarowania określa się etapy realizacji polityki przestrzennej. UNESCO – Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention (2021, §108–111) Plany zarządzania obiektami światowego dziedzictwa powinny zawierać timeframes, action plans and monitoring indicators. Komisja Europejska – wytyczne dotyczące programów operacyjnych UE Każdy program finansowany ze środków UE musi zawierać harmonogram realizacji i ramy czasowe (związane z tzw. „kamieniami milowymi”). Podsumowanie: Zarówno prawo krajowe, jak i standardy UNESCO oraz UE wymagają, aby dokumenty strategiczne i programowe zawierały ramy czasowe realizacji poszczególnych celów. Brak takich zapisów oznacza niezgodność z ustawą o polityce rozwoju oraz z wytycznymi UNESCO		
1981	Stowarzyszenie Południowa Brama Puszczy Białowieskiej (w rejestracji)	Rozdział 7 – Monitoring	139-146	Monitoring dotyczy głównie stanu przyrody i realizacji celów ochronnych. Uwaga: należy wprowadzić wskaźniki społeczne – np. liczba miejsc pracy w sektorze turystyki i usług, dostępność usług społecznych, wskaźnik migracji mieszkańców.	Zgodnie z ideą zarządzania adaptacyjnego (rozdz. 1.2, s. 13–14), monitoring ma obejmować wszystkie istotne czynniki dla wartości obiektu – a społeczność lokalna jest kluczowym elementem tej integralności.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska koncentruje się na ochronie jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW), zgodnie z kryteriami wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Dokument ten ma charakter przyrodniczy i nie stanowi programu społecznego, co oznacza, że jego głównym celem jest zachowanie integralności procesów ekologicznych, a nie bezpośrednie kształtowanie polityki społecznej czy rynku pracy. Zgłoszony postulat dotyczący wprowadzenia wskaźników społecznych, takich jak liczba miejsc pracy w sektorze turystyki, dostępność usług społecznych czy wskaźnik migracji, odnosi się do aspektów rozwoju społecznego, które mogą być uwzględniane w dokumentach komplementarnych, takich jak lokalne strategie rozwoju, programy rewitalizacji czy plany operacyjne gmin. W odpowiedzi na zidentyfikowaną barierę, jaką jest brak spójnego programu monitorowania (rozdz. 3.2), Plan przewiduje wdrożenie działania 1.3.1, którego celem jest opracowanie i realizacja programu monitoringu dla Obiektu „Białowieża Forest”. Program ten ma uwzględniać m.in. zmiany klimatu, presję turystyczną,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							migrację gatunkową oraz fragmentację siedlisk. Monitoring presji turystycznej obejmuje m.in. szacowanie liczby odwiedzających oraz identyfikację obszarów o zwiększonym natężeniu ruchu, co może pośrednio wskazywać na wpływ turystyki na lokalną gospodarkę.
1982	Instytut Nauk Leśnych, Politechnika Białostocka, Przewodniczący Sekcji Geobotaniki i Ochrony Przyrody Polskiego Towarzystwa Botanicznego	Rozdz. 2.1.2 Środowisko naturalne	25	Plan wymaga uzupełnienia i zaktualizowania informacji dotyczących chronionych prawnie i zagrożonych gatunków roślin występujących w Obiekcie i stanowiących jego uniwersalne, krajowe i lokalne wartości, w tym uwzględnienia potrzeb ochrony tych gatunków i stosownych działań ochronnych.	Dokument powinien zawierać informacje zweryfikowane i odpowiadające faktycznemu stanowi rzeczy. Tymczasem przedstawiony do konsultacji Plan zawiera w tym zakresie informacje nieaktualne i niezgodne ze stanem faktycznym. Na stronie 25 zamieszczono informację, że: „Ochroną ścisłą objętych jest 70 gatunków [roślin], a 52 częściową, natomiast 7 wpisanych jest do polskiej czerwonej księgi roślin (Zarzycki i Kaźmierczakowa 1993)”, co nie odpowiada prawdzie. Nie uwzględniono najnowszych (choć wydanych już lata temu) opracowań dotyczących stopnia zagrożenia gatunków roślin, tj. Polskiej Czerwonej Listy Paprotników i Roślin Kwiatowych (Kaźmierczakowa 2016), ani ostatniego, zrewidowanego wydania Polskiej Czerwonej Księgi Roślin (Kaźmierczakowa i in. 2014). Nie uwzględniono także danych z licznych inwentaryzacji, przeprowadzonych w ostatniej dekadzie w Puszczy Białowieskiej, ani uwag zgłaszanych w tym zakresie do poprzedniej wersji Planu (w XII 2023). Przykładowo, rzeczywista lista gatunków roślin objętych ochroną częściową, a występujących w Puszczy Białowieskiej obejmuje ponad 90 gatunków (a nie 52). Lista gatunków roślin uznanych za zagrożone wyginięciem w Polsce, których stanowiska znane są współcześnie na obszarze Puszczy Białowieskiej w części polskiej jest wyższa o rząd wielkości od liczby podanej w projekcie, przekracza bowiem 60 gatunków, a kolejnych ponad 20 gatunków roślin występowało tu w przeszłości (niekiedy nieodległej) i znikła w wyniku nasilających się zagrożeń (por. Pirożnikow, Wołkowyci 2023). W Planie brak jakichkolwiek informacji o puszczańskich gatunkach roślin objętych Konwencją o Ochronie Gatunków Dzikiej Flory i Fauny Europejskiej oraz Ich Siedlisk (zwaną Konwencją Berneńską), reprezentujących bezsprzecznie uniwersalne wartości, jak i gatunkach roślin objętych ochroną we wszystkich krajach Wspólnoty Europejskiej na mocy tzw. Dyrektywy Siedliskowej i wymienionych w Załączniku 5 do tego aktu. Brak też	Uwzględniono częściowo	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę należy wskazać, że w rozdziale 2.1.2 Planu dokonano rewizji i aktualizacji zapisów dotyczących gatunków roślin występujących w Obiekcie Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Zmieniono i przeredagowano treść, uwzględniając aktualny stan wiedzy oraz najnowsze opracowania naukowe i inwentaryzacyjne.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					jakichkolwiek informacji na temat poszczególnych gatunków objętych ochroną prawną i uznanych za zagrożone wyginięciem w Polsce. Nie zamieszczono informacji o ich stanie, zagrożeniach i przyczynach wymierania w Puszczy Białowieskiej. Tym samym pominięto w procesie planistycznym potrzeby ochrony licznych gatunków, które występują w Obiekcie, stanowią istotną i emblematyczną część jego różnorodności i wymagają działań ochronnych odpowiednich do występujących zagrożeń, w tym odpowiedniego strefowania umożliwiającego realizację działań ochronnych stosownych do potrzeb. Z tego względu Plan wymaga znacznych rewizji i uzupełnień.		
1983	Instytut Nauk Leśnych, Politechnika Białostocka, Przewodniczący Sekcji Geobotaniki i Ochrony Przyrody Polskiego Towarzystwa Botanicznego	2.1.5 Dziedzictwo kulturowe	29	Plan wymaga uzupełnienia o treści dotyczące ochrony kultury bartniczej jako Dziedzictwa Światowego UNESCO.	W rozdziale 2.1.5 pt. „Dziedzictwo kulturowe” brak jakichkolwiek informacji odnoszących się do kultury bartniczej, która została wpisana na Reprezentatywną Listę Niematerialnego Dziedzictwa Światowego UNESCO, a nad którą w Puszczy Białowieskiej pieczę sprawuje Białowiecki Park Narodowy. W dokumencie nie przewidziano żadnych działań dotyczących zarządzania ochroną tego dziedzictwa kulturowego, ani ochrony krajobrazów i siedlisk kształtowanych dawniej przez bartnictwo. Z tego względu Plan wymaga uzupełnień.	Uwzględniono częściowo	W rozdziale 2.1.5 dodano informacje o kulturze bartniczej występującej na terenie Puszczy Białowieskiej. Zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego z 2014 r., podstawowym celem ochrony Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska jest zachowanie niezakłóconych procesów naturalnych oraz, co się z tym wiąże ograniczenie wpływu człowieka na ten obszar. W związku z tym wszelkie formy działalności, w tym tradycyjne praktyki kulturowe, powinny być realizowane w sposób nieingerujący w naturalne funkcjonowanie ekosystemu. Kultura bartnicza, uznana za element niematerialnego dziedzictwa kulturowego stanowi istotny komponent historyczny i społeczny regionu. Jej znaczenie zostało potwierdzone wpisem na Reprezentatywną Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO, co podkreśla jej wartość jako praktyki sprzyjającej zrównoważonemu rozwojowi oraz ochronie krajobrazu kulturowego. Jednocześnie należy zaznaczyć, że realizacja działań związanych z bartnictwem na terenie Puszczy Białowieskiej, w szczególności w obszarze Białowieckiego Parku Narodowego, musi odbywać się z poszanowaniem zasad ochrony przyrody. W szczególności nie może prowadzić do uszkodzenia drzewostanów, które zgodnie z zapisami wniosku renomacyjnego podlegają ochronie, zwłaszcza w przypadku drzewostanów ponadstuletnich. Każda forma działalności bartniczej powinna być poprzedzona konsultacjami z Białowieckim Parkiem Narodowym, który pełni rolę depozytariusza dziedzictwa kultury bartniczej oraz instytucji odpowiedzialnej za ochronę przyrody w tym obszarze. Uwzględnienie kultury bartniczej w kontekście Planu zarządzania wymaga zatem wyważenia pomiędzy ochroną dziedzictwa kulturowego a nadrzędnym celem, jakim jest zachowanie integralności przyrodniczej Obiektu Światowego Dziedzictwa.
1984	Instytut Nauk Leśnych, Politechnika Białostocka,	2.2.5 Ochrona gatunkowa	42	Plan wymaga uzupełnienia i zaktualizowania informacji dotyczących chronionych prawnie gatunków roślin występujących w Obiekcie i stanowiących jego uniwersalne, krajowe i lokalne wartości, w tym uwzględnienia potrzeb ochrony tych gatunków i stosownych działań ochronnych.	Dokument nie zawiera żadnych informacji o chronionych prawnie gatunkach roślin (poza zaledwie kilkoma, wymienionymi w załączniku 2 tzw. Dyrektywy Siedliskowej). Nie uwzględniono potrzeb ochronnych i stosownych działań tych gatunków na żadnym etapie planowania. Z tego względu	Wyjaśniono	Plan zarządzania stanowi dokument ramowy określający zasady, kierunki postępowania w celu ochrony Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. Dokument ten nie ma jednak stanowić kompendium wiedzy na temat gatunków występujących na terenie tego wyjątkowego obszaru. Plan zarządzania, odwołuje się do szeregu zewnętrznych dokumentów w bardziej szczegółowym stopniu opisujących poszczególne aspekty, uwarunkowania

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
	Przewodni czący Sekcji Geobotaniki i Ochrony Przyrody Polskiego Towarzystwa Botanicznego				Plan nie zapewnia realizacji celu strategicznego Światowego Dziedzictwa („5 C”) w zakresie efektywnej ochrony Obiektu Światowego Dziedzictwa, zgodnie z Kryterium X. Z tych powodów Plan wymaga znacznych rewizji i uzupełnień.		funkcjonowania Puszczy Białowieskiej w celu integracji zaleceń z nich wynikających. W szczególności, przy opracowywaniu dokumentu uwzględniono najnowsze, najbardziej aktualne dane RDOŚ w Białymstoku odnoszące się do potrzeby zapewnienia odpowiedniej ochrony dla ekosystemów i gatunków występujących w Puszczy Białowieskiej.
1985	Instytut Nauk Leśnych, Politechnika Białostocka, Przewodni czący Sekcji Geobotaniki i Ochrony Przyrody Polskiego Towarzystwa Botanicznego	2.3.2 Białowieża Forest jako obszar występowania najbardziej znaczących i istotnych siedlisk przyrodniczych dla ochrony różnorodności biologicznej in-situ (Kryterium X)	46	Rozdział 2.3.2 pt. „Białowieża Forest jako obszar występowania najbardziej znaczących i istotnych siedlisk przyrodniczych dla ochrony różnorodności biologicznej in-situ (Kryterium X)” wymaga uzupełnienia o dane dotyczące gatunków roślin, stanowiących uniwersalne, krajowe i lokalne wartości, których zachowanie i skuteczna ochrona powinno być jednym z głównych celów zarządzania Obiektem.	Rozdział ten zawiera dane wyrywkowe, ograniczone jedynie do wybranych grup zwierząt oraz grzybów. W myśl zapisów Konwencji Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego, by spełniać wymogi kryterium X „Dobra powinny być środowiskiem dla różnych form flory i fauny, charakterystycznych dla danego regionu biogeograficznego i rozpatrywanych ekosystemów” (https://www.unesco.pl/kultura/dziedzictwo-kulturowe/swiatowe-dziedzictwo/kryteria). Mimo to, żadne gatunki roślin, ani flora ogólnie nie zostały w tym rozdziale uwzględnione, choć bezsprzecznie stanowią one fundamentalną część różnorodności biologicznej, która powinna być chroniona in situ na mocy Kryterium X i literalnie wymagają tego zapisy Konwencji. Bez zachowania różnorodności flory i roślinności nie jest możliwa skuteczna ochrona innych grup organizmów żywych. Projekt planu należy uzupełnić z uwzględnieniem potrzeb ochrony flory i siedlisk zagrożonych gatunków roślin w zakresie spełniającym wymogi Kryterium X. Rozdział ten (jak i inne części planu) należy uzupełnić o aktualne dane nt. gatunków roślin objętych prawną ochroną gatunkową, wraz z informacjami o ich uwarunkowaniach ekologicznych, zagrożeniach i wymaganych sposobach ochrony. Na tej podstawie należy uwzględnić w planie odpowiednie sposoby zarządzania, w tym zarządzania ochroną bierną, zachowawczą i czynną oraz dostosować do tego strefowanie Obiektu, z uwzględnieniem rozmieszczenia i potrzeb gatunków, wymagających różnych sposobów ochrony.	Wyjaśniono	Plan zarządzania stanowi dokument ramowy określający zasady, kierunki postępowania w celu ochrony Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. Dokument ten nie ma jednak stanowić kompendium wiedzy na temat gatunków występujących na terenie tego wyjątkowego obszaru. Plan zarządzania, odwołuje się do szeregu zewnętrznych dokumentów w bardziej szczegółowym stopniu opisujących poszczególne aspekty, uwarunkowania funkcjonowania Puszczy Białowieskiej w celu integracji zaleceń z nich wynikających. W szczególności, przy opracowywaniu dokumentu uwzględniono najnowsze, najbardziej aktualne dane RDOŚ w Białymstoku odnoszące się do potrzeby zapewnienia odpowiedniej ochrony dla ekosystemów i gatunków występujących w Puszczy Białowieskiej.
1986	Instytut Nauk Leśnych, Politechnika	3. Zagrożenia i bariery	49 i następn	Projekt planu wymaga istotnych modyfikacji i uzupełnień w zakresie oceny zagrożeń. Plan powinien zostać skorygowany w tym zakresie przez wskazanie na zagrożenia związane z sukcesją wtórną, ewolucją	Rozdział 3. zawiera informacje niekompletne i niezgodne ze stanem faktycznym. Pomijanie i zaniedbywanie w/w zagrożeń	Wyjaśniono	Zarzut dotyczący nieuwzględnienia kluczowych zagrożeń w Planie zarządzania nie znajduje potwierdzenia w treści dokumentu. Plan zawiera szczegółową analizę czynników zagrażających różnorodności biologicznej Obiektu, w tym sukcesji wtórnej,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
	a Białostocka, Przewodniczący Sekcji Geobotaniki i Ochrony Przyrody Polskiego Towarzystwa Botanicznego			biocenotyczną, zarzucaniem dawnych form użytkowania siedlisk nieleśnych i leśnych, procesami degeneracji różnych zbiorowisk i zaniku różnorodności siedliskowej i florystycznej, które są wykazywane w rozlicznych dokumentach planistycznych, opracowaniach i publikacjach jako istotne oddziaływania zagrażające różnorodności biologicznej Obiektu (Kryterium X).	uniemożliwia właściwe zaplanowanie zarządzania Obiektem, w tym odpowiednie strefowanie Obiektu i rozdział przestrzenny działań przeciwdziałających zagrożeniom. Z tych powodów Plan wymaga rewizji i uzupełnień.		fragmentacji siedlisk, zmian klimatu, obecności gatunków inwazyjnych oraz wpływu infrastruktury granicznej. Zidentyfikowane zagrożenia zostały zestawione w rozdziale 3, a działania zaradcze przypisano im w rozdziale 5.1 oraz w macierzy działań (załącznik 4). Podczas prac nad Planem zastosowano podejście adaptacyjne do zarządzania, zgodne z wytycznymi Komisji Europejskiej dla obszarów Natura 2000. Zarządzanie adaptacyjne, oparte na monitoringu i aktualnej wiedzy naukowej, umożliwia bieżącą analizę zagrożeń oraz szybką reakcję na nowe, pojawiające się oddziaływania. W Planie wskazano potrzebę opracowania programu monitoringu oraz systemu ewaluacji, które pozwolą na skuteczne dostosowywanie działań ochronnych do zmieniających się warunków środowiskowych i geopolitycznych.
1987	Instytut Nauk Leśnych, Politechnika Białostocka, Przewodniczący Sekcji Geobotaniki i Ochrony Przyrody Polskiego Towarzystwa Botanicznego	3. Zagrożenia i bariery	49 i następn	Plan wymaga uzupełnień w zakresie oceny wpływu fragmentacji na procesy ekologiczne i różnorodność biologiczną.	Informacje zamieszczone w rozdz. 3 dotyczące wpływu fragmentacji na różnorodność biologiczną są niekompletne i nie odpowiadają faktycznemu stanowi rzeczy. Z tego względu wymagają znaczących uzupełnień i uwzględnienia wpływu fragmentacji zachodzącej w Puszczy Białowieskiej na szeroką skalę w wyniku sukcesji wtórnej i ewolucji biocenotycznej, w tym zaawansowanych procesów „grądowienia”. Procesy te prowadzą do kurczenia się, rozrywania i zaniku siedlisk gatunków roślin i zwierząt, w tym chronionych, zagrożonych i stanowiących uniwersalne dziedzictwo. Plan powinien uwzględniać tego typu procesy fragmentacji prowadzące do rozerwania łączności przestrzennej siedlisk i populacji stenotopowych, termo- i heliofilnych gatunków roślin i zwierząt, zwłaszcza stanowiących uniwersalne, krajowe i lokalne wartości, których zachowanie i skuteczna ochrona powinno być jednym z głównych celów zarządzania Obiektem.	Wyjaśniono	W wielu fragmentach Planu zarządzania odniesiono się do kwestii fragmentaryzacji ekosystemów, przede wszystkim w wyniku ingerencji człowieka. Puszcza, jak każdy ekosystem będzie podlegała również naturalnym zmianom, wynikającym z uwarunkowań zewnętrznych (w tym zmian klimatu), jak i naturalnych etapów rozwoju każdego ekosystemu. W dokumencie podkreślono jednocześnie potrzebę ochrony naturalnego przebiegu procesów ekosystemowych. W tym miejscu należy również zwrócić uwagę, iż w Puszczy Białowieskiej w ostatnich latach nie są prowadzone czynne działania, co ma pozytywne skutki dla tego wyjątkowego ekosystemu.
1988	Instytut Nauk Leśnych, Politechnika Białostocka, Przewodniczący Sekcji Geobotaniki i Ochrony Przyrody Polskiego Towarzystwa	Cel 2. Ochrona różnorodności biologicznej na wszystkich jej poziomach (ekosystemowym, gatunkowym i genetycznym) oraz istotnych dla niej siedlisk	71 i następn	Plan wymaga istotnych zmian i uzupełnień w zakresie zapisów dotyczących realizacji celów związanych z ochroną różnorodności biologicznej przez dodanie zapisów dotyczących ochrony różnorodności flory. Zapisy Planu powinny zostać skorygowane przez dopuszczenie realizacji działań ochrony czynnej gatunków roślin i zwierząt w strefach 2 i 3, stosownie do rozpoznanych uwarunkowań i zagrożeń, o ile działania takie wynikają z potrzeb określonych w planach ochrony, planach zadań ochronnych lub w zadaniach ochronnych, o których mowa w Ustawie o ochronie przyrody lub zostały wskazane na podstawie wiedzy i badań naukowych.	W rozdz. pt. „Cel 2. Ochrona różnorodności biologicznej na wszystkich jej poziomach (ekosystemowym, gatunkowym i genetycznym) oraz istotnych dla niej siedlisk” zamieszczono następujące zapisy: „Cel jest ukierunkowany na ochronę różnorodności biologicznej na poziomie ekosystemowym, gatunkowym i genetycznym na obszarze Obiektu Białowieża Forest. Odwołuje się do kryterium X [...] W realizacji działań tego celu najważniejszą rolę odgrywają plany ochrony przyrody, to jest plany ochrony, plany zadań ochronnych, a także zadania ochronne, o których mowa w Ustawie o ochronie przyrody. Plany ochrony przyrody stanowią instrumenty wdrażania Planu”.	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi respektować zasady określone we wniosku renomacyjnym (2014) oraz zalecenia ekspertów UNESCO/IUCN, zgodnie z którymi strefa 1-3 jest strefą ochrony biernej. Opracowany dokument nie podważa obowiązujących obecnie planów ochrony opracowanych dla BPN oraz rezerwatów przyrody. Podczas aktualizacji tych dokumentów należy jednak brać pod uwagę zalecenia wynikające z Planu zarządzania. W opracowanym dokumencie podkreślono potrzebę zapewnienia odpowiedniego systemu monitoringu, którego wyniki, w razie potrzeby pozwolą na wprowadzenie ewentualnych uzasadnionych zmian w Planie zarządzania dostosowując dokument do zmieniających się uwarunkowań.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
	Botaniczne go				Wbrew tym zapisom, w Planie nie uwzględniono pełnej możliwości realizacji istniejących planów zadań ochronnych, planów ochrony ani zadań ochronnych przewidzianych w Ustawie o ochronie przyrody. Plan wyklucza m.in. ochronę czynną gatunków roślin i zwierząt w strefach 2 i 3, nawet jeśli ochrona taka wynika z planów ochrony, planów zadań ochronnych lub zadań ochronnych, o których mowa w Ustawie o ochronie przyrody. Zapisy Planu powinny zostać skorygowane przez dopuszczenie realizacji działań ochronnych w każdej strefie (oprócz 1), stosownie do rozpoznanych uwarunkowań i zagrożeń. Dotyczyć to powinno zarówno potrzeb ochronnych występujących aktualnie, jak i określonych w przyszłości, w perspektywie obowiązywania Planu.		
1989	Instytut Nauk Leśnych, Politechnika Białostocka, Przewodniczący Sekcji Geobotaniki i Ochrony Przyrody Polskiego Towarzystwa Botanicznego	Cel 2. Ochrona różnorodności biologicznej na wszystkich jej poziomach (ekosystemowym, gatunkowym i genetycznym) oraz istotnych dla niej siedlisk	71 i następn e	Plan wymaga uzupełnienia w zakresie określenia celów ochrony o działania przeciwdziałające skutkom sukcesji wtórnej, procesom zaniku niektórych ekosystemów leśnych i nieleśnych oraz odwodnieniu w wyniku dawnych regulacji rzek i melioracji.	Zapisy Planu określające cele ochrony pomijają przeciwdziałanie jednym z najważniejszych zagrożeń dla różnorodności biologicznej, tj. ewolucji biocenotycznej (w tym sukcesji wtórnej, procesom zaniku niektórych ekosystemów) oraz odwodnieniu w wyniku dawnych regulacji rzek i melioracji. Brak uwzględnienia tych zagrożeń powoduje, że projekt planu nie zapewnia skutecznej ochrony różnorodności przyrodniczej Obiektu.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Puszcza Białowieńska, jak każdy ekosystem podlega i będzie podlegał zmianom wynikającym z kolejnych etapów rozwoju, jak również tym będących skutkiem zmian klimatu. Przeciwdziałanie naturalnym etapom rozwoju, czy też dostosowaniu się ekosystemu do zmieniających się warunków środowiskowych nie stanowiłoby ochrony naturalnego przebiegu procesów ekosystemowych lecz wręcz przeciwnie prowadziłoby do ich sztucznego kreowania, co jest niezgodne z zasadami obowiązującymi w Obiekcie UNESCO. W Planie zarządzania zapewniono możliwość realizacji czynnych działań ochronnych zgodnych z najnowszymi danymi RDOŚ w Białymstoku. Problemem na terenie Puszczy Białowieskiej z całą pewnością jest susza (podobnie jak w znacznej części kraju). Z tego względu w Planie zarządzania zaproponowano działanie 2.3.1. Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej, w ramach którego przewidziano opracowanie planu działań w zakresie ochrony zasobów wodnych.
1990	Instytut Nauk Leśnych, Politechnika Białostocka, Przewodniczący Sekcji Geobotaniki i Ochrony Przyrody Polskiego Towarzystwa	Cel 2. Ochrona różnorodności biologicznej na wszystkich jej poziomach (ekosystemowym, gatunkowym i genetycznym) oraz istotnych dla niej siedlisk	71 i następn e	W Planie niezbędne są korekty zmierzające do usunięcia niespójnych i wzajemnie sprzecznych zapisów dotyczących realizacji celów ochrony. Należy skorygować zapisy Planu tak, by umożliwiały one stosowanie różnych metod ochrony, w tym ochrony czynnej siedlisk leśnych i nieleśnych w strefach 2, 3 i 4 w zakresie odpowiednim do zagrożeń i potrzeb, zgodnie z rzetelną wiedzą i wynikami badań naukowych.	Na str. 72 zamieszczono zapisy: „Dla realizacji celu [ochrony bioróżnorodności] ustalono następujące kierunki działań: Kierunek działań 2.1. Realizacja planów ochrony przyrody ustanowionych dla wszystkich form ochrony w Obiekcie. Kierunek działań 2.2. Planowanie i wdrażanie ochrony siedlisk i gatunków zgodnie z rekomendacjami regulacji krajowych i międzynarodowych. Kierunek działań 2.3. Planowanie i wdrażanie działań ochronnych na podstawie rzetelnej wiedzy i wyników najnowszych badań naukowych”. Te słuszne zapisy nie są jednak zgodne ze szczegółowymi zapisami Planu, zamieszczonymi w innych miejscach, w szczególności z tymi, które ograniczają	Wyjaśniono	Plan zarządzania musi respektować zasady określone we wniosku renowacyjnym (2014) oraz zalecenia ekspertów UNESCO/IUCN, zgodnie z którymi strefa 1-3 jest strefą ochrony biernej. Opracowany dokument nie podważa obowiązujących obecnie planów ochrony opracowanych dla BPN oraz rezerwatów przyrody. Podczas aktualizacji tych dokumentów należy jednak brać pod uwagę zalecenia wynikające z Planu zarządzania. W opracowanym dokumencie podkreślono potrzebę zapewnienia odpowiedniego systemu monitoringu, którego wyniki, w razie potrzeby pozwolą na wprowadzenie ewentualnych uzasadnionych zmian w Planie zarządzania dostosowując dokument do zmieniających się uwarunkowań.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
	Botaniczne go				ochronę czynną gatunków roślin i zwierząt, wyłącznie do skrajnie zredukowanej strefy 4. Inne części Planu nie dopuszczają „planowania i wdrażania ochrony siedlisk i gatunków zgodnie z rekomendacjami regulacji krajowych i międzynarodowych” ani „planowania i wdrażania działań ochronnych na podstawie rzetelnej wiedzy i wyników najnowszych badań naukowych” na całym obszarze Obiektu, ponieważ w istotny sposób ograniczają lub wręcz wykluczają planowanie i wdrażanie niektórych działań ochronnych zgodnych z rekomendacjami, regulacjami i wynikami badań w strefach 2 i 3. Wszystkie części Planu powinny być spójne i wzajemnie zgodne. Należy skorygować Plan w taki sposób, aby w różnych jego strefach możliwe było stosowanie sposobów i metod ochrony zależnie od występujących zagrożeń i potrzeb, zgodnie z przyjętymi kierunkami działań. Sprzeczności w tym zakresie występują także w zapisach na str. 74 i następnych. Zapisano tam: „Działanie 2.1.3 Wdrażanie planów ochrony przyrody w rezerwatach Puszczy Białowieskiej. Opis działania: Realizacja celów i zadań ochronnych zapisanych w planach ochrony przyrody dla rezerwatów. Aktualizacja planów ochrony przyrody zgodnie z najnowszą wiedzą i harmonogramem wynikającym z przepisów prawa. Zapewnienie opracowania planów ochrony przyrody zgodnie z obowiązującymi przepisami”. Inne zapisy Planu wykluczają jednak realizację celów i zadań ochronnych w niektórych rezerwatach w zakresie ochrony czynnej, a także uniemożliwiają zapewnienie opracowania planów ochrony rezerwatów zgodnie z obowiązującymi przepisami, wykluczając w niektórych z nich ochronę czynną. Zapisy Planu należy skorygować w taki sposób, aby w różnych jego strefach możliwe było stosowanie różnych sposobów i metod ochrony zależnie od występujących zagrożeń i potrzeb, w tym ochrony czynnej wynikając ze zidentyfikowanych potrzeb ochronnych, określonych w dokumentach planistycznych. Analogiczne uwagi dotyczą zapisów na str. następnych, gdzie przewidziano: „Planowanie i wdrażanie działań ochronnych na podstawie rzetelnej wiedzy i wyników najnowszych badań naukowych”,		

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					podczas gdy w innych częściach planu wykluczono niestusnie takie podejście w zakresie ochrony czynnej, ponieważ bez względu na rzetelną wiedzę i wyniki najnowszych badań naukowych ochrona czynna (w szczególności siedlisk leśnych) nie będzie mogła być realizowana skutecznie poza skrajnie zredukowaną strefą 4.		
1991	Instytut Nauk Leśnych, Politechnika Białostocka, Przewodniczący Sekcji Geobotaniki i Ochrony Przyrody Polskiego Towarzystwa Botanicznego	Kierunek działań 2.3. Planowanie i wdrażanie działań ochronnych na podstawie rzetelnej wiedzy i wyników najnowszych badań naukowych	75 i następn	Plan wymaga uzupełnienia działań przewidzianych na str. 75 i następnych poprzez dodanie zapisów dotyczących ochrony różnorodności florystycznej.	Plan w zakresie realizacji „kierunku działań 2.3. Planowanie i wdrażanie działań ochronnych na podstawie rzetelnej wiedzy i wyników najnowszych badań naukowych” obejmuje wyłącznie dwa działania: „Działanie 2.3.1 Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej” i „Działanie 2.3.2 Ochrona dzikich zapylaczy”. Jest to dalece niewystarczające i nie odpowiada potrzebom ochronnym oraz wymogom zgodnym z Kryterium X. Niezbędne jest rozszerzenie tych zapisów o Działanie 2.3.3 Ochrona różnorodności flory Puszczy Białowieskiej, w zakresie analogicznym do powyższych punktów. Gatunki roślin, w szczególności stanowiące wartości uniwersalne, krajowe i lokalne, w tym chronione prawnie, w szybkim tempie zanikają w Puszczy Białowieskiej, a proces ten nasila się w ostatnich latach. Ostatnie dekady przyniosły szacie roślinnej Puszczy Białowieskiej negatywne zmiany o skali niespotykanej chyba nigdzie indziej w lasach regionu. Dotyczy to w szczególności gatunków widnych borów i lasów oraz siedlisk nieleśnych. Wiele chronionych i zagrożonych gatunków roślin pozbawionych stosownej ochrony w Puszczy Białowieskiej już wyginęło lub znalazło się na progu ekstynkcji (m.in. Pirożnikow, Wołkowycki 2023). Z tych względów niezbędne jest uzupełnienie Planu zarządzania o zapisy dotyczące pilnych działań na rzecz ochrony różnorodności flory.	Wyjaśniono	Puszcza Białowieska, jak każdy ekosystem podlega i będzie podlegał zmianom wynikającym z kolejnych etapów rozwoju, jak również tym będących skutkiem zmian klimatu. Przeciwdziałanie naturalnym etapom rozwoju, czy też dostosowaniu się ekosystemu do zmieniających się warunków środowiskowych nie stanowiłoby ochrony naturalnego przebiegu procesów ekosystemowych lecz wręcz przeciwnie prowadziłoby do ich sztucznego kreowania, co jest niezgodne z zasadami obowiązującymi w Obiekcie UNESCO. W Planie zarządzania zapewniono możliwość realizacji czynnych działań ochronnych zgodnych z najnowszymi danymi RDOŚ w Białymstoku. Ponadto zaproponowano szereg działań prowadzących do osiągnięcia celu 2. Ochrona różnorodności biologicznej na wszystkich jej poziomach (ekosystemowym, gatunkowym i genetycznym) oraz istotnych dla niej siedlisk. W treści uwagi przytoczono jedynie jeden z kierunków działań prowadzących do osiągnięcia tego celu. Pominęto m.in. kierunek działań 2.1. Realizacja planów ochrony przyrody ustanowionych dla wszystkich form ochrony w Obiekcie.
1992	Instytut Nauk Leśnych, Politechnika Białostocka, Przewodniczący	Kierunek działań 3.2. Podejmowanie działań na rzecz zapobiegania fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie	81 i następn	Plan wymaga uzupełnień przez dodanie zapisów o podejmowaniu działań na rzecz zapobiegania fragmentacji widnych borów i lasów oraz populacji związanych z nimi ciepłolubnych i światłolubnych gatunków roślin, jak i fragmentacji siedlisk nieleśnych.	Zapisy projektu planu odnoszące się do „kierunku działań 3.2. Podejmowanie działań na rzecz zapobiegania fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie” nie uwzględniają przeciwdziałania pogłębiającej się fragmentacji i izolacji siedlisk helio- i termofilnych gatunków widnych borów i lasów, jak i siedlisk nieleśnych. Procesy takie bezsprzecznie zachodzą na wielką	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	W wielu fragmentach Planu zarządzania odniesiono się do kwestii fragmentacji ekosystemów, przede wszystkim w wyniku ingerencji człowieka. Puszcza, jak każdy ekosystem będzie podlegała również naturalnym zmianom, wynikającym z uwarunkowań zewnętrznych. Kwestie wskazane w treści uwagi powinny być przedmiotem analiz prowadzonych w ramach działania 3.2.1 Zapobieganie fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie oraz 3.2.2. Opracowanie i promowanie wdrażania wytycznych dotyczących niwelowania

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
	Sekcji Geobotaniki i Ochrony Przyrody Polskiego Towarzystwa Botanicznego				skalę w Puszczy Białowieskiej i wywierają silny negatywny wpływ na jego różnorodność przyrodniczą. Projekt planu powinien być w tym zakresie uzupełniony przez dodanie zapisów zapewniających utrzymanie łączności przestrzennej płatów widnych lasów i siedlisk nieleśnych.		istniejących i przewidywanych barier przyczyniających się do fragmentacji i izolacji siedlisk w Obiekcie.
1993	Instytut Nauk Leśnych, Politechnika Białostocka, Przewodniczący Sekcji Geobotaniki i Ochrony Przyrody Polskiego Towarzystwa Botanicznego	Cel 6. Wzmacnianie tożsamości i dumy lokalnych wspólnot na bazie wiedzy o walorach przyrodniczych, kulturowych i historycznych Puszczy Białowieskiej	99 i następne	Zapisy Planu dotyczące ochrony i promowania dóbr kultury oraz krajobrazu Puszczy Białowieskiej należy uzupełnić o działania związane z ochroną kultury bartniczej.	Plan w części dotyczącej walorów kulturowych i historycznych na str. 99 i następnych należy uzupełnić o zapisy nt. ochrony i promowania spuścizny kultury bartniczej, stanowiącej niematerialne dziedzictwo ludzkości, a także ochrony krajobrazu podtrzymywanego dawniej przez kulturę bartniczą.	Uwzględniono częściowo	Informacje o kulturze bartniczej zostały dodane w rozdziale 2.1.5. Dziedzictwo kulturowe.
1994	Instytut Nauk Leśnych, Politechnika Białostocka, Przewodniczący Sekcji Geobotaniki i Ochrony Przyrody Polskiego Towarzystwa Botanicznego	5.2 Podsumowanie rekomendacji eksperckich	115 i następne	Plan wymaga uzupełnienia o informacje dotyczące potrzeb ochrony widnych borów i lasów oraz światło- i ciepłolubnych gatunków siedlisk leśnych. Konieczne jest m.in. rozszerzenie zapisu: „Cieptolubne dąbrowy (91I0) • Utrzymanie płatów się siedliska lub poprawa ich stanu” przez jego zmianę na „Cieptolubne dąbrowy (91I0) • Przywracanie, odtwarzanie i utrzymanie płatów siedliska lub poprawa ich stanu”.	Rozdział 5.2 nie zawiera żadnych informacji o widnych borach sosnowych, widnych borach mieszanych, grądach miodownikowych i innych podobnych siedliskach leśnych ani związanych z nimi gatunkach roślin i zwierząt, ich zagrożeniach, ani potrzebach ich ochrony, wbrew powszechnie dostępnym informacjom, m.in. zgłaszanym w procesie konsultacji Planu w 2023 r.	Uwzględniono częściowo	W załączniku nr 6 do Planu, stanowiącym katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach Obiektu, uwzględniono działania dedykowane siedliskom świetlistej dąbrowy. Ponadto, wyszczególniono w ww. dokumencie również działania ochronne dedykowane gatunkom sasanki otwartej czy leńca bezpodkwiatkowego. W odniesieniu do grądów miodownikowych doprecyzowano zakres działań ochronnych dla siedlisk grądów subkontynentalnych w zaleceniach eksperckich, przedstawionych w tabeli nr 6. Należy również podkreślić, że działania ochronne opisane w załączniku nr 6 uwzględniają zakres działań przewidziany dla siedlisk grądów w projekcie Planu Ochrony dla obszaru Natura 2000 Puszcza Białowieska.
1995	Instytut Nauk Leśnych, Politechnika Białostocka, Przewodniczący	6.4 Strefowanie	133 i następne (w tym załącznik 6 i in. dotyczące strefowa	Plan wymaga modyfikacji zapisów dotyczących podziału na strefy przez umożliwienie czynnej ochrony gatunków roślin siedlisk leśnych w strefach 2 i 3 oraz rozszerzenie strefy 4. W celu skutecznej ochrony światło- i ciepłolubnych gatunków roślin siedlisk leśnych zapisy dotyczące podziału na strefy powinny zostać zmienione przez: • dodanie zapisów dopuszczających stosowanie czynnej ochrony gatunków roślin w strefach 2 i 3, zależnie od stwierdzonych	Plan określając działania dozwolone w poszczególnych strefach (str. 133 i następne, Załącznik 6) wykluczył stosowanie czynnej ochrony gatunków roślin i zwierząt w „Strefie 2. Ochrona częściowa I” oraz w „Strefie 3. Ochrona częściowa II”. Jest to sprzeczne z innymi dokumentami planistycznymi, rzeczywistość istniejącymi	Uwzględniono częściowo	W załączniku nr 6 do Planu stanowiący katalog dozwolonych działań ochronnych wyszczególniono działania ochronne w strefie 3 oraz 4a dedykowane siedliskom świetlistej dąbrowy. Z uwagi na wieloletnią perspektywę obowiązywania Planu nie uwzględniano dokładnych lokalizacji stanowisk i siedlisk gatunków roślin, które w tak długim okresie mogą ulec zmianom.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
	czący Sekcji Geobotani ki i Ochrony Przyrody Polskiego Towarzyst wa Botaniczne go		nia Obiektu)	potrzeb i/lub • wskazanie lokalizacji stanowisk i siedlisk wszystkich gatunków roślin wymagających ochrony czynnej w obrębie stref 2 i 3, w których to lokalizacjach będą dopuszczalne (a wręcz niezbędne) zabiegi ochrony czynnej i/lub • zmianę granic strefy 4, tak by objęła ona stanowiska i siedliska wszystkich gatunków roślin wymagających ochrony czynnej, znane obecne i pojawiające się w przyszłości. Każdy z proponowanych rozszerzających zapisów wymaga uwzględnienia w Planie wiedzy o rozmieszczeniu i uwarunkowaniach siedliskowych gatunków roślin, dla których niezbędna jest ochrona czynna. Dane te powinny być głównym kryterium wyznaczania obszarów, na których stosowana będzie ochrona czynna.	zagrożeniami i potrzebami ochronnymi wielu gatunków roślin i związanych z nimi zwierząt, zwłaszcza owadów zapylających. Zapisy takie silnie ograniczają, a w niektórych przypadkach wykluczają możliwości skutecznej ochrony pełni różnorodności biologicznej Obiektu, zgodnie z Kryterium X. Ochrona czynna powinna być stosowana niezbędnie (a nie wykluczana) tam, gdzie wymagają tego uwarunkowania ekologiczne gatunków i siedlisk oraz występujące realnie zagrożenia. Dotyczy to w szczególności światło- i ciepłolubnych gatunków roślin siedlisk leśnych oraz nieleśnych. Należy podkreślić, że właściwie zaplanowana i realizowana ochrona czynna tych gatunków roślin ma charakter drobnopowierzchniowy i zwykle nie wymaga żadnej ingerencji w drzewostan. Z tego względu nie koliduje z wymogami ochrony starodrzewów, procesów naturalnych, siedlisk i gatunków związanych z dużymi zasobami martwego drewna.		
1996	Instytut Nauk Leśnych, Politechnik a Białostock a, Przewodni czący Sekcji Geobotani ki i Ochrony Przyrody Polskiego Towarzyst wa Botaniczne go	6.4 Strefowanie, Załącznik 6	133 i następn e, 5 i następn e	Plan wymaga modyfikacji zapisów dotyczących strefowania i działań dopuszczalnych w strefach 2 i 3. Zapis w Zał. 6 na str. 5 „utrzymanie otwartych siedlisk nieleśnych poprzez koszenie, a w razie potrzeby powstrzymanie sukcesji poprzez odkrzaczanie” należy zmienić w celu skutecznej ochrony zagrożonych wyginieciem światło- i ciepłolubnych gatunków roślin siedlisk leśnych, wymagających ochrony czynnej nadając mu następującą treść: „utrzymanie otwartych siedlisk nieleśnych poprzez koszenie, a w razie potrzeby powstrzymanie sukcesji poprzez odkrzaczanie, a także leśnych siedlisk zagrożonych i chronionych światło- i ciepłolubnych gatunków roślin, wymagających ochrony czynnej, bez względu na lokalizację (z wyjątkiem strefy 1) poprzez koszenie i odkrzaczanie, usuwanie podszytu i ekspansywnych gatunków bylin, krzewów i drzew w dolnych warstwach, w tym także pod drzewostanem”.	Zapisy Planu nie uwzględniają w odpowiednim zakresie potrzeb ochrony zagrożonych, leśnych gatunków roślin stanowiących uniwersalną wartość i powinny być z tego względu zmienione i uzupełnione.	Uwzględniono częściowo	Zapis dotyczący działania związanego z utrzymaniem otwartych siedlisk uwzględniony w katalogu działań ochronnych (załącznik nr 6) jest zgodny oraz wynika z zapisów wniosku renomacyjnego z 2014 r. Jednakże, we wspomnianym załączniku do Planu wyszczególniono działania ochronne w strefie 3 oraz 4a dla siedlisk świetlistej dąbrowy.
1997	Instytut Nauk Leśnych, Politechnik a Białostock a, Przewodni czący Sekcji Geobotani ki i Ochrony	Załącznik 6	5 i następn e	Strefa, w której dopuszczalna jest realna, zgodna z potrzebami ochrona czynna siedlisk leśnych powinna zostać rozszerzona w szczególności o: • cały obszar rezerwatów przyrody: Krajobrazowego im. W. Szafera oraz Sitki, • część rezerwatu przyrody Starzyna, • oddziały w Nadleśnictwie Hajnówka pomiędzy szosą a linią kolejową do Białowieży, to jest: 386A–C, 387C, 387D, 416A–C, 417C, 417D, 442A, 442B, 418C, 418D, 443A–D, 419C, 419D, 444A–D, 468A, 468B.	Rozszerzenie strefy ochrony czynnej siedlisk leśnych jest niezbędne ze względu na występowanie stanowisk gatunków roślin wymagających ochrony czynnej. Obszary te powinny zostać włączone do strefy 4 lub też wskazane jako miejsca o dopuszczalnej ochronie czynnej w obrębie stref 2 i 3.	Uwzględniono częściowo	Wskazane w treści uwagi obszary, znajdują się w obrębie 2. strefy Obiektu. Toteż, w treści załącznika nr 6 stanowiący katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach dodano zapis podkreślający fakt, iż w strefie 2. działania ochronne dla gatunków i ich siedlisk powinny być zgodne z planami ochrony bądź planami zadań ochronnych dla rezerwatów przyrody znajdującymi się w granicach Obiektu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
	Przyrody Polskiego Towarzystwa Botanicznego						
1998	Instytut Nauk Leśnych, Politechnika Białostocka, Przewodniczący Sekcji Geobotaniki i Ochrony Przyrody Polskiego Towarzystwa Botanicznego	7. Monitoring	140 i następn	Zapisy dotyczące monitorowania i ewaluacji celów Planu, w szczególności w Tab. 11, należy uzupełnić o opracowanie i wdrożenie planu ochrony różnorodności flory Puszczy Białowieskiej i monitoringu różnorodności florystycznej Obiektu.	Plan nie uwzględnia w należyty sposób ochrony różnorodności flory Puszczy Białowieskiej (kryterium X), ani i monitoringu różnorodności florystycznej Obiektu i z tego względu powinien być uzupełniony.	Wyjaśniono	Plan zarządzania, zgodnie z założeniami, ma charakter dokumentu ramowego. Ogólne zasady i kierunki działań w nim zawarte powinny zostać uszczegółowione w dokumentach niższego szczebla.
1999	Nadleśnictwo Hajnówka	Streszczenie	7	„Mimo śladów ludzkiej obecności eksploatacja lasów była tu ograniczona, co pozwoliło zachować pierwotny charakter ekosystemu.” W naszej opinii jest to stwierdzenie nieprawdziwe.	Puszcza Białowieska była użytkowana w różnych okresach czasu bardzo intensywnie. Jedną z form użytkowania Puszczy było łowiectwo, m.in. w czasach Władysława Jagiełły czy za panowania carów, kiedy to wykorzystywana była jako teren intensywnych łowów. Podczas I wojny światowej doszło do znacznej dewastacji ekosystemów i infrastruktury puszczańskiej. Wojna spowodowała praktycznie całkowitą zagładę żubrów, w 1919 roku ostatni z nich zginął. Niemcy, którzy zajęli Puszczę w 1915 roku, rozpoczęli intensywną eksploatację zasobów drewna, określaną w latach 1915–1918 na 5 mln m ³ drewna. W latach 1924–1929 – angielskie przedsiębiorstwo The Century European Timber Corporation prowadziło dewastacyjną eksploatację Puszczy Białowieskiej. Spółka wycięła i wywiozła ponad 2,5 mln m ³ drewna. Eksploatacja Puszczy Białowieskiej bez prowadzonych odnowień doprowadziła do ogromnych strat przyrodniczych w Puszczy Białowieskiej.	Nie uwzględniono	Niezaprzeczalnym faktem jest, iż różne obszary Puszczy Białowieskiej podlegały antropopresji, również tej intensywnej. Z tego względu zapisano, iż zachowano pierwotny charakter ekosystemu, a nie pierwotne ekosystemy. Wykorzystane sformułowanie stosowane jest w wielu źródłach literaturowych.
2000	Nadleśnictwo Hajnówka	Rozdział 2.1.3 Badania naukowe	26	„W 1921 r. utworzone zostało leśnictwo „Rezerwat”, które stanowiło zaczątek parku narodowego (...). W naszej opinii zapis należałoby doprecyzować.”	Leśnictwo „Rezerwat” zostało utworzone decyzją ówczesnej administracji leśnej, zarządzającej lasami Skarbu Państwa. Przyjęty w dokumencie zapis pomija rolę leśników w ochronie Puszczy Białowieskiej i	Nie uwzględniono	W dokumencie nie jest pomijana rola leśników. W jednym z rozdziałów opisano krótko historię tego wyjątkowego obszaru. Celem autorów nie było jednak przedstawienie pełnego kompendium wiedzy na temat historii Puszczy Białowieskiej.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					sugeruje jakąś nieokreśloną instancję podejmującą tego typu decyzje.		Zwrócono uwagę jedynie na najważniejsze elementy historii mające wpływ na obecny kształt Obiektu.
2001	Nadleśnictwo Hajnówka	Rozdział 2.1.3 Badania naukowe	26	W drugim akapicie znajduje się opis stałych powierzchni badawczych założonych w 1936 roku przez prof. Włoczewskiego. W naszej opinii informacja powinna być doprecyzowana	Należy zaznaczyć, że są to powierzchnie badawcze nadal funkcjonujące, przez co są to najdłużej wykorzystywane naukowo stałe powierzchnie badawcze do obserwacji naturalnych procesów w lesie. Zwraca się uwagę, że w całym dokumencie pomijany lub umniejszany jest dorobek nauk leśnych w rozwoju wiedzy na temat Puszczy Białowieskiej.	Wyjaśniono	Zapis dotyczący stałych powierzchni badawczych założonych w 1936 roku przez prof. Włoczewskiego został celowo skrócony w związku z rekomendacją UNESCO dotyczącą zwiększenia przejrzystości dokumentu oraz ograniczenia części opisowej, w tym historycznej. Plan zarządzania koncentruje się na działaniach służących skutecznemu zachowaniu Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu, a szczegółowe informacje historyczne i naukowe zostały przeniesione do dokumentów uzupełniających, dostępnych na stronie projektowej.
2002	Nadleśnictwo Hajnówka	Rozdział 2.1.4 Historia	29	Znajdujemy tu informację o grabieżczej eksploatacji lasów Puszczy w okresie I wojny światowej oraz o wybudowaniu sieci kolejek wąskotorowych służących usprawnieniu wywozu drewna. Cały rozdział jest napisany w formie bezosobowej: „zbudowano”, „wycięto”	W celu uniknięcia fałszywego przekazu należy imiennie nazwać kto jest odpowiedzialny za te największe zniszczenia, za grabieżczą eksploatację. Wnioskuje się o jednoznacznie wskazanie, że były to działania realizowane przez niemieckiego okupanta, który wprowadził w tym terenie swoją administrację i rozpoczął dewastacyjną eksploatację cennych obszarów Puszczy. Wnioskuje się również o dodanie informacji na temat działalności angielskiej firmy The Century European Timber Corporation, która w latach dwudziestych XX wieku prowadziła eksploatację lasów Puszczy, na podstawie udzielonej przez rząd koncesji.	Wyjaśniono	W jednym z rozdziałów opisano krótko historię tego wyjątkowego obszaru. Celem autorów nie było jednak przedstawienie pełnego kompendium wiedzy na temat historii Puszczy Białowieskiej. Zwrócono uwagę jedynie na najważniejsze elementy historii mające wpływ na obecny kształt Obiektu.
2003	Nadleśnictwo Hajnówka	Rozdział 2.2.5 Ochrona gatunkowa	42	W rozdziale wskazano jedynie gatunki dla których ustanowiono strefy ochrony gatunkowej. Proponuje się uzupełnienie rozdziału.	Ochrona gatunkowa nie ogranicza się do tworzenia stref - warto wskazać ile jest znanych obecnie gatunków chronionych w Puszczy Białowieskiej, zarówno zwierząt (w tym też owadów), roślin, grzybów (w tym porostów). Jest to tyle istotne, że właśnie gatunki chronione, często będące skrajnie rzadkie w skali Europy stanowią jeden z elementów Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW) Obiektu.	Wyjaśniono	Zapis dotyczący ochrony gatunkowej w Planie zarządzania został celowo ograniczony do gatunków, dla których ustanowiono strefy ochrony, zgodnie z rekomendacją UNESCO dotyczącą zwiększenia przejrzystości dokumentu i ograniczenia części opisowej. Plan zarządzania ma charakter ramowy i koncentruje się na działaniach służących zachowaniu Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu, a szczegółowe dane przyrodnicze, w tym liczba gatunków chronionych, zostały ujęte w dokumentach pomocniczych dostępnych na stronie projektowej. Szczegółowe informacje dotyczące liczby i statusu gatunków chronionych, jak również ich znaczenia dla wartości przyrodniczej Obiektu, powinny być rozwijane w dokumentach wykonawczych oraz materiałach specjalistycznych, które stanowią uzupełnienie Planu zarządzania.
2004	Nadleśnictwo Hajnówka	Rozdział 3. Zagrożenia Zagrożenia zidentyfikowane dla Obiektu Puszcza Białowieska (tabela nr 4).	Od 51	Zwraca się uwagę, że zagrożenia nie zostały na tym etapie określone jako faktyczne, aktualne oraz potencjalne. Biorąc pod uwagę wagę poszczególnych zagrożeń taki podział powinien być wskazany już w omawianej tabeli. Wrzucenie wszystkich zidentyfikowanych zagrożeń do jednej tabeli powoduje tworzenie nieprawdziwego obrazu zjawisk zachodzących w Puszczy.	Szczegółowo: „zanikanie siedlisk i gatunków” – wśród przykładów podano m.in. bociana czarnego, orlika krzykliwego i inne. Na wymienione gatunki działalność człowieka i ochrona czynna ma dużo bardziej pozytywny wpływ niż ochrona bierna i brak działalności człowieka. Większość wymienionych gatunków ma zdecydowanie liczniejsze i stabilniejsze populacje w innych kompleksach leśnych, gdzie zarówno w lesie jak i poza lasem prowadzi się gospodarkę leśną czy rolną pozwalającą utrzymać różnorodne siedliska. W tym przypadku zagrożeniem jest naturalne przekształcanie i	Wyjaśniono	Zidentyfikowane w Planie zarządzania zagrożenia dla Obiektu Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest” zostały przedstawione zgodnie z definicją przyjętą w dokumencie, jako czynniki mogące wywołać niekorzystne zmiany w zasobach przyrodniczych, krajobrazowych oraz w przebiegu procesów ekologicznych. Uwzględniono zarówno zagrożenia istniejące, jak i potencjalne, wynikające z działalności człowieka oraz z przyczyn naturalnych, a także te, których źródło znajduje się w otoczeniu Obiektu. Ich klasyfikacja nie została rozdzielona tabelarycznie na kategorie aktualności, ponieważ celem było ukazanie złożoności wzajemnych powiązań między czynnikami oddziałującymi na ekosystem Puszczy Białowieskiej. Wiele z tych zagrożeń wzmacnia się nawzajem, a niektóre wynikają bezpośrednio z innych, co wymagało zastosowania zintegrowanego podejścia analitycznego. W odniesieniu do kwestii zaprzestania gospodarki leśnej, należy podkreślić, że zgodnie z wnioskiem renominacyjnym z 2014 roku

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
					ujednolicanie się ekosystemów. „usuwanie drzew bogatych w mikrosiedliska” – biorąc pod uwagę obowiązujące reżimy w Puszczy zagrożenie to należy uznać za potencjalne, a nawet nie występujące. w kolumnie „skutki” opisano zmniejszenie zagęszczenia starych drzew (...)” – od wielu lat obowiązują w Puszczy ograniczenia wycinania drzew ponad stuletnich, stąd takie zjawisko jeśli występuje to wyłącznie w wyniku naturalnego zamierania starych drzew. Nie jest to zagrożenie istniejące, mogące mieć realny wpływ na ekosystem Puszczy, a już na pewno nie jest związane z aktualną działalnością człowieka. – wśród analizy zagrożeń zabrakło analizy dotyczącej konsekwencji zaprzestania prowadzenia gospodarki leśnej, stopniowego grabowienia siedlisk i tworzenia się jednogatunkowych drzewostanów których konsekwencją będzie ograniczenie bioróżnorodności na poziomie genetycznym gatunkowym i ekosystemowym. zagrożenie „niezrównoważony rozwój turystyki” – środowiska białowieskie przekonują, że Obiekt UNESCO i zasady zarządzania nim będą motorem napędowym lokalnej gospodarki, że turystyka będzie kwitła i przynosiła ogromne zyski lokalnym przedsiębiorcom. Z drugiej strony wymienia się ja jako zagrożenie dla ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu.		oraz wyrokiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z kwietnia 2018 roku (sprawa C-441/17), prowadzenie typowej gospodarki leśnej na terenie Obiektu jest zabronione. UNESCO jednoznacznie wskazuje, że celem zarządzania Obiektem jest zachowanie dzikiej przyrody w stanie niezakłóconym. Od momentu wdrożenia zasady biernej ochrony nie odnotowano spadku różnorodności biologicznej – przeciwnie, dostępne dane naukowe wskazują na poprawę kondycji drzewostanów oraz wzrost liczby gatunków porostów. W 2022 roku Puszcza Białowieska została sklasyfikowana jako jeden z kompleksów leśnych o najwyższej kondycji zdrowotnej w kraju. Zagrożenie związane z niezrównoważonym rozwojem turystyki zostało ujęte jako potencjalne, co nie oznacza negowania roli turystyki jako czynnika rozwoju lokalnego. Plan wskazuje na konieczność jej zrównoważonego kształtowania, tak aby nie naruszała zasad ochrony Obiektu i nie wpływała negatywnie na jego wartości przyrodnicze. Wszystkie zagrożenia zostały zestawione w tabeli 4 oraz powiązane z działaniami minimalizującymi ich wpływ, przedstawionymi w rozdziale 5.1 i załączniku 4. Złożoność oddziaływań wymaga zintegrowanego podejścia do zarządzania, uwzględniającego zarówno aspekty przyrodnicze, jak i społeczne oraz gospodarcze
2005	Nadleśnictwo Hajnówka	Rozdział 5. Kierunki i działania		W rozdziale tym poruszono zagadnienie korytarzy ekologicznych (również w strefie buforowej). Korytarze ekologiczne nie dotyczą Obiektu UNESCO.	Tematowi korytarzy ekologicznych poza Obiektem i zakazów na ich przebiegu, nie poświęcono ani jednego warsztatu przeprowadzonego przez IOŚ-PIB i nie przedstawiono tej sprawy lokalnym społecznościom.	Wyjaśniono	Zagadnienie korytarzy ekologicznych, ujęte w kierunku działań 3.3 Planu zarządzania, odnosi się do szerszego kontekstu ochrony integralności przyrodniczej Puszczy Białowieskiej, obejmując zarówno Obiekt Światowego Dziedzictwa, jak i jego otoczenie. Choć strefa buforowa nie jest bezpośrednio częścią Obiektu UNESCO, jej funkcjonowanie ma istotne znaczenie dla zachowania spójności siedlisk, migracji gatunków oraz utrzymania procesów ekologicznych, które wpływają na stan zachowania Obiektu. Zapis dotyczący korytarzy ekologicznych został wypracowany w ramach procesu partycypacyjnego, w tym podczas warsztatu ogólnego poświęconego działaniom ochronnym. Choć temat nie był przedmiotem odrębnego warsztatu, został omówiony w kontekście planowanych działań i uwzględniony w zapisach Planu. Wskazane działanie 3.3.1 obejmuje m.in. aktualizację mapy korytarzy ekologicznych, opracowanie wytycznych dotyczących ich ochrony oraz zapewnienie udziału społeczności lokalnych w procesie planowania przestrzennego. Uwzględnienie korytarzy ekologicznych w dokumentach planistycznych gmin oraz decyzjach administracyjnych służy realizacji celów ochrony przyrody w skali regionalnej i krajowej, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Działanie to nie

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							nakłada zakazów, lecz promuje uwzględnianie aspektów przyrodniczych w procesach decyzyjnych, co jest zgodne z dobrymi praktykami zarządzania obszarami cennymi przyrodniczo.
2006	Nadleśnictwo Hajnówka	Rozdział 5 kierunki i działania: Działanie 1.1.1 „Zapewnienie ochrony biernej procesom ekologicznym w strefach Obiektu	67	Zdanie, że niezaburzone procesy ekologiczne stanowią podstawę wyjątkowej uniwersalnej wartości obiektu Białowieża Forest i że należy dążyć do maksymalnego ograniczenia ingerencji człowieka w ich przebieg są zbyt daleko idące.	Puszcza Białowieńska od wieków była obiektem zagospodarowanym, użytkowanym i chronionym przez człowieka i dzisiejszy jej obraz jest efektem zarówno przyrodniczych procesów naturalnych, jak i działalności człowieka. Dlatego dążenie do całkowitego wyłączenia możliwości aktywnej ochrony ze strony działalności człowieka wydaje się niewłaściwe i będzie prowadzić do szybkich i nieodwracalnych zmian i zaburzeń niekorzystnych dla WUW. Jest to szczególnie ważne w czasie gdy obserwuje się coraz większą presję organizmów obcych jak również rosnące znaczenie zaburzeń ze strony czynników abiotycznych. Proponuje się złagodzić zapis: „niezaburzone procesy stanowią (...) i należy dążyć do zapewnienia ochrony biernej w najlepiej zachowanych obszarach Puszczy	Wyjaśniono	Plan zarządzania nie wyklucza całkowicie ochrony czynnej. W miejscach, gdzie jest ona uzasadniona, może być stosowana zgodnie z zasadami określonymi w załączniku nr 6 – „Katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach”. Dokument ten zawiera opis dopuszczalnych działań związanych z ochroną ekosystemów oraz warunki ich realizacji. Szczegółowy podział Obiektu na strefy, wraz z listą dozwolonych działań, został przedstawiony w rozdziale 6.4 Planu zarządzania. W tym samym rozdziale zawarto również metodykę opracowania korekty strefowania oraz charakterystykę obszarów zaliczonych do poszczególnych stref. Wewnętrzny podział na strefy służy skutecznemu zarządzaniu Obiektem, a wszelkie działania powinny być prowadzone z najwyższą troską, tak aby gwarantowały zachowanie integralności Dobra. Katalog działań ochronnych został opracowany zgodnie z zaleceniami zawartymi w Raporcie ze wspólnej misji monitoringu reaktywnego UNESCO do Obiektu „Białowieża Forest” w marcu 2024 roku. W raporcie tym zarekomendowano sformułowanie katalogu działań ochrony czynnej, które mogą być dopuszczone w strefie czynnej ochrony oraz warunki ich stosowania. Opracowując katalog uwzględniono m.in. zapisy zawarte w dokumentach takich jak wniosek renowacyjny do UNESCO z 2014 roku, Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu dla polskiej części Obiektu (2024) oraz projekt planu ochrony dla obszaru Natura 2000 Puszcza Białowieńska (PLC200004). Eksperci IUCN jednoznacznie wskazują, że podstawą zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest” powinna być niezakłócona dzika przyroda. W tym kontekście zapis dotyczący dążenia do maksymalnego ograniczenia ingerencji człowieka w przebieg procesów ekologicznych pozostaje uzasadniony i zgodny z międzynarodowymi standardami ochrony dziedzictwa przyrodniczego.
2007	Nadleśnictwo Hajnówka	Rozdział 5 kierunki i działania: działanie 1.2.1 „Opracowanie zasad eksploracji naukowej dla całego Obiektu, prowadzenie i wspieranie badań naukowych”		Należy skorygować podmiot odpowiedzialny za realizację działania.	Należy wskazać jako podmiot odpowiedzialny za opracowanie i wdrożenie zasad prowadzenia badań naukowych w obiekcie zarządców Obiektu (a więc Nadleśnictwa Białowieża, Browsk i Hajnówka oraz Białowieński Park Narodowy) oraz pełnomocnika. Z uwagi na fakt, że to zarządca obszaru odpowiada za to co dzieje się na terenie Obiektu, to właśnie te jednostki mają uprawnienia do realizacji tego zadania. Należy wykreślić z podmiotów odpowiedzialnych Radę społeczno-naukową LKP. Zwraca się uwagę, że nie jest to organ decyzyjny odnośnie Obiektu, a opiniodawczo-doradczy dyrektora RDLP w Białymstoku.	Uwzględniono	Zgłoszona uwaga dotycząca wskazania właściwego podmiotu odpowiedzialnego za realizację działania została uwzględniona w zapisach Planu zarządzania. W ramach działania 1.2.1 „Opracowanie zasad eksploracji naukowej dla całego obszaru Obiektu, prowadzenie i wspieranie badań naukowych” dokonano korekty, wskazując jako podmioty odpowiedzialne Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem Białowieża Forest, Białowieński Park Narodowy oraz nadleśnictwa Białowieża, Browsk i Hajnówka.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
2008	Nadleśnictwo Hajnówka	działanie 2.1.2 „Wdrażanie planów ochrony przyrody w obszarze Natura 2000 Puszcza Białowieża PLC200004 (poza Białowieskim Parkiem Narodowym)”	73	Ograniczenie zakresu polowań wyłącznie do gatunków inwazyjnych. W naszej opinii zapis jest nie do zaakceptowania.	Należy zauważyć, że dotychczasowe misje UNESCO nie nakazywały zakazu polowań a jedynie ograniczenie. Przy zakazaniu polowań w Puszczy trudne do wykonania będzie usuwanie gatunków obcych przez myśliwych, którzy odstrzali wykonywać mogą jedynie w obwodach łowieckich.	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga dotycząca ograniczenia zakresu polowań wyłącznie do gatunków inwazyjnych została przeanalizowana w kontekście obowiązujących regulacji, zaleceń UNESCO/IUCN oraz aktualnego podziału strefowego Obiektu Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”. Ekspert misji monitoringowej UNESCO/IUCN z 2024 roku jednoznacznie wskazali na konieczność ograniczenia polowań, rekomendując co najmniej rozszerzenie zakazu na strefę 3. W związku z tym, przy znaczącym zmniejszeniu powierzchni strefy 4, pozostawienie możliwości prowadzenia polowań w tej strefie mogłoby prowadzić do niejasności i konfliktów interpretacyjnych, zwłaszcza w zakresie przynależności danego obszaru do konkretnej strefy. Zgodnie z zapisami Planu zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się jedynie możliwość prowadzenia działań zaradczych w odniesieniu do inwazyjnych gatunków obcych (IGO), co pozostaje zgodne z obowiązującym prawem, w tym z Ustawą z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającą przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Utrzymanie możliwości eliminacji IGO jest istotne z punktu widzenia ochrony różnorodności biologicznej, ponieważ gatunki te stanowią jedno z największych zagrożeń dla rodzimych ekosystemów, powodując wypieranie gatunków rodzimych, degradację siedlisk oraz zakłócenia w funkcjonowaniu usług ekosystemowych. Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, która formalnie nie stanowi części Obiektu Światowego Dziedzictwa. W związku z tym zasady dotyczące polowań w strefie buforowej pozostają bez zmian i są regulowane przez obowiązujące przepisy krajowe. Uwzględnione w Planie ograniczenia mają na celu zapewnienie zgodności z międzynarodowymi standardami ochrony dziedzictwa przyrodniczego oraz skuteczne zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu.
2009	Nadleśnictwo Hajnówka	działanie 2.1.2 „Wdrażanie planów ochrony przyrody w obszarze Natura 2000 Puszcza Białowieża PLC200004 (poza Białowieskim Parkiem Narodowym)”		Z podmiotu odpowiedzialnego należy usunąć Białowieski Park Narodowy.	Skoro w tytule działania zaznaczono, że dotyczy obszaru poza BPN to nie ma formalnej podstawy, żeby Park był odpowiedzialny na terenie zarządzanym przez innych zarządców.	Uwzględniono	Z podmiotów odpowiedzialnych za realizację zadania został usunięty BPN. BPN został przeniesiony do podmiotów współpracujących.
2010	Nadleśnictwo Hajnówka	działanie 2.1.2 „Wdrażanie planów ochrony przyrody w obszarze Natura 2000 Puszcza Białowieża PLC200004 (poza Białowieskim Parkiem Narodowym)”		Potencjalne źródła finansowania. W naszej opinii zagadnienie wymaga doprecyzowania.	Zgodnie z przepisami ustawy o ochronie przyrody, zadania związane z ochroną przyrody w lasach powinny być finansowane z budżetu państwa. Stąd wątpliwy prawnie jest zapis, że działania wynikające z planów ochrony obszarów chronionych mają być finansowane przez Lasy Państwowe.	Uwzględniono	Wykreślono Budżet Lasów Państwowych
2011	Nadleśnictwo Hajnówka	działanie 2.1.3 „Wdrażanie planów ochrony przyrody w rezerwatach Puszczy Białowieskiej	74	Wnioskuję się o dodanie w opisie działań zapisów umożliwiających realizację w przyszłości niezbędnych działań ochrony czynnej w rezerwatach przyrody, pomimo ogólnych zasad obowiązujących w 2 strefie UNESCO.	Biorąc pod uwagę, że plan ma obowiązywać do 2050 roku wskazane jest umożliwienie w razie konieczności realizacji odpowiednich działań ochrony czynnej.	Uwzględniono częściowo	Zasady działań ochronnych w strefie 2 wynikają i są zgodne z zapisami wniosku renowacyjnego z 2014 r. Aby podkreślić zakres działań w ww. strefie, w treści załącznika nr 6 stanowiący katalog działań ochronnych w poszczególnych strefach dodano zapis podkreślający fakt, iż w strefie 2. działania ochronne dla gatunków i ich siedlisk powinny być zgodne z planami ochrony bądź planami

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zadań ochronnych dla rezerwatów przyrody znajdującymi się w granicach Obiektu.
2012	Nadleśnictwo Hajnówka	działanie 2.1.3 „Wdrażanie planów ochrony przyrody w rezerwatach Puszczy Białowieskiej	74	Potencjalne źródła finansowania wymagają zmiany.	Zgodnie z przepisami ustawy o ochronie przyrody, zadania związane z ochroną przyrody w lasach powinny być finansowane z budżetu państwa. Stąd wątpliwy prawnie jest zapis, że działania wynikające z planów ochrony obszarów chronionych mają być finansowane przez Lasy Państwowe.	Uwzględniono	Usunięto zapisy o finansowaniu działań wynikających z planów ochrony obszarów chronionych z budżetu PGL LP.
2013	Nadleśnictwo Hajnówka	działanie 2.3.1 „Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej	75	W opisie działania dotyczącego „opracowania planu działań (...)” wskazano strefy w jakich możliwe jest prowadzenie działań mających na celu spowolnienie spływu wód i ich zatrzymywanie w środowisku.	Z nieznanych powodów nie ujęto strefy 4a. Należy uzupełnić zapis, gdyż wyłączenie tej strefy z tego typu działań jest niezasadne. Przede wszystkim tego typu działaniom dedykowana jest podstrefa 4a.	Uwzględniono	Opis działania został doprecyzowany tak, aby jego interpretacja nie budziła wątpliwości.
2014	Nadleśnictwo Hajnówka	działanie 2.3.1 „Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej	75	Z podmiotów odpowiedzialnych należy usunąć Park Narodowy Puszczy Białowieskiej (Białoruś)	Plan dotyczy polskiej części Obiektu i w związku z tym nie można wskazywać podmiotu białoruskiego jako odpowiedzialnego. Dokument nie ma kompetencji narzucania stronie białoruskiej jakichkolwiek zadań.	Uwzględniono	Zgodnie z uwagą Park Narodowy Puszczy Białowieskiej (Białoruś) został usunięty z zapisów dot., działania 2.3.1
2015	Nadleśnictwo Hajnówka	Rozdział 5.2 Podsumowanie rekomendacji eksperckich	119	Dokument praktycznie nie odnosi się do ochrony żubra. W naszej opinii należy uzupełnić i rozszerzyć Plan o zagadnienia związane z czynną ochroną żubra.	Mało uwagi poświęcono zasadom ochrony i zarządzania populacją żubra, a jest on symbolem Puszczy Białowieskiej. Żubr jako gatunek priorytetowy nie został właściwie opisany i uwzględniony. Rekomendacje dotyczące ochrony siedlisk, szczególnie wybranych siedlisk przyrodniczych nieleśnych nie uwzględnia niezbędnych działań na rzecz ochrony żubra.	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga dotycząca niewystarczającego odniesienia się do kwestii ochrony żubra została przeanalizowana w kontekście zakresu Planu zarządzania. Dokument obejmuje cały Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest” i odnosi się do ochrony wszystkich gatunków występujących na jego terenie, bez wyszczególniania konkretnych. Niemniej jednak, ze względu na szczególną rolę żubra jako gatunku priorytetowego i symbolu Puszczy Białowieskiej, jego potrzeby siedliskowe zostały uwzględnione w zapisach dotyczących ochrony czynnej. W szczególności, w ramach działań ochronnych przewidziano utrzymanie terenów nieleśnych, które stanowią kluczowe siedliska dla żubrów, umożliwiając im żerowanie i przemieszczanie się. Działania te mają na celu zachowanie mozaikowego charakteru krajobrazu, który sprzyja utrzymaniu stabilnej populacji gatunku. Ochrona czynna tych obszarów została ujęta w katalogu działań dopuszczalnych w poszczególnych strefach Obiektu, zgodnie z załącznikiem nr 6 do Planu zarządzania. Warto również podkreślić, że zarządzanie populacją żubra, jako gatunku objętego ochroną ścisłą, odbywa się zgodnie z krajowymi i międzynarodowymi regulacjami oraz w oparciu o specjalistyczne programy ochrony gatunkowej. Plan zarządzania nie zastępuje tych dokumentów, lecz stanowi ramę dla działań podejmowanych na terenie Obiektu, w tym dla utrzymania warunków siedliskowych niezbędnych dla zachowania populacji żubra w dobrej kondycji.
2016	Nadleśnictwo Hajnówka	Rozdział 5.2 Podsumowanie rekomendacji eksperckich		W rekomendacjach wskazujących działania wspierające populację rysia, skupiono się właściwie wyłącznie na ograniczeniu polowań na kopytne z możliwością polowań wyłącznie na gatunki inwazyjne. Dodatkowo zaproponowano likwidację ogrodzeń w lesie oraz różnego rodzaju monitoringi.	Zakaz polowań nie rozwiąże problemu, gdyż od lat obowiązują znaczne ograniczenia polowań na sarny i nie przełożyło się to na poprawę populacji rysia.	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga dotycząca rekomendacji wspierających populację rysia została uwzględniona w kontekście dostępnych ekspertyz naukowych oraz zaleceń specjalistów zajmujących się ochroną tego gatunku. Rekomendacje zawarte w Planie zarządzania, takie jak ograniczenie polowań na gatunki kopytne, likwidacja ogrodzeń w lesie oraz wdrożenie działań monitoringowych, wynikają z analiz

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							przeprowadzonych przez Instytut Biologii Ssaków Polskiej Akademii Nauk, który przygotował ekspertyzę na potrzeby opracowania Planu. Choć ograniczenia polowań obowiązują od lat, ich znaczenie w kontekście poprawy warunków dla rysia nie sprowadza się wyłącznie do liczebności sarny czy jelenia, lecz dotyczy również dostępności ofiary w określonych siedliskach oraz ograniczenia czynników zakłócających naturalne zachowania drapieżników. Rekomendacje zawarte w Planie mają na celu stworzenie możliwie najkorzystniejszych warunków dla odbudowy populacji rysia, której stan w Puszczy Białowieskiej pozostaje krytyczny, m.in. ze względu na izolację genetyczną i ograniczoną dostępność odpowiednich siedlisk. Działania wskazane w Planie nie są jedynymi możliwymi formami wsparcia populacji rysia, lecz stanowią element szerszego podejścia do ochrony gatunku w ramach zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa. Ich wdrożenie ma na celu ograniczenie presji antropogenicznej oraz wspieranie naturalnych procesów ekologicznych, które są kluczowe dla przetrwania tego gatunku w warunkach dzikiej przyrody.
2017	Nadleśnictwo Hajnówka	Rozdział 5.2 Podsumowanie rekomendacji eksperckich	117	Zwraca się uwagę, że wbrew zapisom w dokumencie, analizując zasięg stref 4a i 4b, stanowiska sasanki i leńca bezpodkwiatkowego w większości przypadków znajdują się w strefie 3.	Dla właściwej ochrony wymienionych gatunków wskazana jest ochrona czynna, a więc należy dopuścić możliwość ochrony czynnej w strefie 3 lub przenieść do strefy 4.	Uwzględniono	Doprecyzowano zapisy w załączniku nr 6 (katalogu działań ochronnych w poszczególnych strefach Obiektu) o informacje nt. dozwolonych działań ochronnych dla wskazanych gatunków roślin.
2018	Nadleśnictwo Hajnówka	Rozdział 5.2 Podsumowanie rekomendacji eksperckich	117	Grzyby - zaproponowano ochronę wszystkich drzew w wieku ponad 100 lat w strefie buforowej.	Kwestia do gruntownego przeanalizowania odnośnie ograniczeń w strefie buforowej. Takie ograniczenia nie mają uzasadnienia poza Obiektem czyli w buforze. Stosowanie tego typu ograniczeń poza Obiektem wykracza poza kompetencje Planu.	Wyjaśniono	Tabela 6, do której odnosi się uwaga zawiera rekomendacje w zakresie zachowania Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. Formalnie strefa buforowa znajduje się poza Obiektem UNESCO.
2019	Nadleśnictwo Hajnówka	Rozdział 5.2 Podsumowanie rekomendacji eksperckich		Ochrona grzybów pirofilnych poprzez kontrolowane rozpalanie ognisk i wypalanie niewielkich powierzchni leśnych.	Zapis jest niezgodny z przepisami – w lasach obowiązuje generalnie zakaz rozpalania ognia poza miejscami wyznaczonymi. Przepisy nie dopuszczają stosowanie ognia jako działań ochrony czynnej w ekosystemach leśnych. Zapis należy usunąć z dokumentu.	Uwzględniono	Zapis został usunięty z Planu zgodnie z uwagą.
2020	Nadleśnictwo Hajnówka	Rozdział 6.3 Instrumenty finansowe		Autorzy dokumentu wskazali na główne źródła finansowe służące realizacji planu zarządzania – środki zarządców (BPN i nadleśnictwa).	W przypadku nadleśnictw, możliwość wydatkowania środków Lasów Państwowych jest ściśle określona w przepisach w szczególności ustawy o lasach. Część zadań opisanych w Planie może wykraczać znacznie poza możliwości finansowania ich z Lasów Państwowych, co powinno być jasno określone. W takim przypadku, koszty realizacji zadań spoczywają na innych źródłach – środki zewnętrzne, budżet państwa i inne. Szczególnie ostrożnie należy podchodzić do zadań związanych z aktywną ochroną przyrody. Zgodnie z przepisami nadleśnictwa realizują zadania ochrony czynnej jeśli koszt ich wykonania jest refundowany przez budżet państwa (zadania zlecone przez administrację) lub jeśli koszt ten jest równoważony	Uwzględniono częściowo	Zagadnienia związane z uwarunkowaniami prawnymi poruszono w ramach rozdziału Instrumenty prawne, gdzie jednoznacznie wskazano, iż wszelkie działania w ramach Obiektu powinny odbywać się zgodnie z przepisami prawa, np. ustawą z dnia 28 września 1991 r. o lasach (tekst jedn. Dz.U. 2025 poz. 567) czy też ustawą z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (tekst jedn. Dz.U. 2024 poz. 54). Regulacje te obejmują również kwestie finansowania działań. Uwaga została uwzględniona częściowo poprzez wskazanie Funduszu Leśnego jako przykładowego źródła finansowania.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					przychodem z uzyskanego produktu (drewno). W wyjątkowych sytuacjach niektóre zadania były realizowane z Funduszu Leśnego, jednak nie należy tego zapisywać w Planie zarządzania. Zapisy w Planie muszą być zgodne z obowiązującym prawem.		
2021	Nadleśnictwo Hajnówka	Uwagi do zaproponowanego strefowania Obiektu		Kształt strefowania jaki został przedstawiony w dokumencie bardzo mocno odbiega od materiałów jakie były prezentowane na spotkaniach z interesariuszami, w tym ze spotkania podsumowującego, na którym konsultowano zagadnienie z ekspertem IUCN.	Z uwagi na radykalne ograniczenie strefy 4 z 18,06% do zaledwie 3,71% powierzchni Obiektu, a faktycznie, po odliczeniu podstrefy 4c do zaledwie 3,33%, wnioskuję się o odrzucenie tej wersji i dokonanie korekty zgodnie z wnioskiem renominacyjnym. Przedstawiony zasięg strefy ochrony czynnej jest nie do przyjęcia i może powodować nieprzewidziane skutki na tak dużym obszarze. - Strefowanie oparto o projekt planu ochrony dla obszaru Natura 2000. Gradacja ważności dokumentów jest odwrotna, to plan zarządzania Obiektem UNESCO jest nadrzędny. To plan ochrony N2000 powinien bazować na rozwiązaniach przyjętych w Planie Zarządzania Obiektem. Dodatkowo, nie powinno się posługiwać projektem planu, nie znając jego ostatecznego kształtu. - poprowadzenie granic stref 3 i 4 po siatce kwadratów 100x100 metrów jest dużym uproszczeniem i powoduje zakłócone odczytywanie obszarów. Dla zarządzających obszarem przebieg granic stref powinien być precyzyjny i odzwierciedlać zmienność ekosystemów w terenie. Jest to w efekcie sztuczny podział i przebieg granic stref będzie przypadkowy. Wnioskuję się o odstąpienie od przeprowadzenia granicy stref po sztucznej, przypadkowej siatce kwadratów i wykorzystanie istniejącego podziału na wydzielania leśne lub oddziały. Strefowanie – problemy merytoryczne: - bufor: należy doprecyzować przepisy dla obszarów znajdujących się w strefie buforowej; jaki jest sens tworzenia buforu Obiektu z zasadami obowiązującymi takimi jak w 4 strefie Obiektu? Jak rozumieć zapisy wniosku renominacyjnego, mówiące o obowiązujących ograniczeniach takich jak w strefie 4. Z zapisu wniosku renominacyjnego wynika, że ograniczenia takie dotyczą wyłącznie obszaru Puszczy Białowieskiej nie zaliczonego do Obiektu. Co w takim razie z pozostałymi lasami w strefie buforowej w nadleśnictwach Browsk, Hajnówka i przede wszystkim Bielsk. - strefa 3 i 4.	Uwzględniono częściowo	Aktualizacja strefowania została opracowana na podstawie danych PGL LP oraz RDOŚ w Białymstoku. Dane te były opracowywane przez różne podmioty, toteż przebieg granic wydzielanych w nich obszarów nie jest ze sobą zgodny. W celu uniknięcia wydzielania bardzo małych obszarów, wynikających jedynie z niedokładności danych źródłowych (nie są to dane o dokładności geodezyjnej), konieczna była ich generalizacja. Pierwszym rozważanym podejściem było wykorzystanie oddziałów leśnych. Niestety w praktyce okazało się, że są to zbyt duże obszary, nie odpowiadające mozaice ekosystemów Puszczy Białowieskiej. Z tego względu konieczne było zaproponowanie siatki o mniejszym rozmiarze oczka. Należy podkreślić, iż siatka ta również nie ma charakteru granic geodezyjnych. Wskazuje jednak na przybliżony przebieg obszarów o różnych zasadach ochrony. Ponadto, kryteria przyjęte podczas prac nad aktualizacją strefowania mają charakter ekspercki, zostały zaczerpnięte z opracowania przygotowanego przez eksperta zewnętrznego. Założenia te były omawiane m.in. Podczas spotkania z Zarządcami terenu (w tym przedstawicielami PGL LP), przedstawicielami RDOŚ Białystok, MKiŚ w dn. 13 grudnia 2024 roku. Nie zgłaszano wówczas uwag do zaproponowanych kryteriów, wobec powyższego zostały one wykorzystane w dokumencie. Wykorzystanie danych zebranych RDOŚ w Białymstoku było niezbędne, ponieważ obowiązkiem autorów Planu zarządzania było wykorzystanie najnowszych reprezentatywnych danych. Strefa buforowa nie stanowi części Obiektu i w związku z tym nie podlega bezpośrednim regulacjom Planu zarządzania. Zasady obowiązujące na jej obszarze nie zostały zmodyfikowane w ramach niniejszego dokumentu - obowiązują regulacje zawarte we wniosku renominacyjnym (2014).Obowiązujące zasady dotyczące zakazu pozyskiwania drewna na cele gospodarcze odnoszą się wyłącznie do kompleksu Puszczy Białowieskiej włączonego do Obiektu Światowego Dziedzictwa oraz lasów wokół Hajnówki, znajdujących się w strefie buforowej, gdzie zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego również obowiązują zasady analogiczne do tych określonych dla strefy 4 Obiektu. Warto podkreślić, że Plan zarządzania nie wprowadza ograniczeń w zakresie prowadzenia gospodarki leśnej w pozostałej części strefy buforowej, nie narusza kompetencji Nadleśnictwa Bielsk ani nie zmienia zasad obowiązujących na jego terenie. Dokument pozostaje w zgodzie z zapisami wniosku renominacyjnego i respektuje formalne granice Obiektu Światowego Dziedzictwa.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
2022	Nadleśnictwo Hajnówka	Uwagi do zaproponowanego strefowania Obiektu		Gospodarka łowiecka: wykluczenie gospodarki łowieckiej ze strefy 3 i 4 – jest to działanie niezgodne z zapisami wniosku renominacyjnego.	Zgodnie w wnioskiem renominacyjnym, polowania, a więc prowadzenie gospodarki łowieckiej jest zabronione w strefie 1 i 2 (co wynika ze specyfiki tych obszarów, a więc obszaru BPN oraz rezerwatów przyrody). W pozostałej części Puszczy (strefa 3 i 4 oraz bufor) gospodarka łowiecka mogła być prowadzona na ogólnych zasadach. Należy zauważyć, że dotychczasowe misje UNESCO nie nakazywały zakazu polowań a jedynie ograniczenie. Należy zaznaczyć, że tak radykalne ograniczenie gospodarki łowieckiej pociąga poważne konsekwencje prawne. Wiąże się to również w problemem szkód łowieckich i wypłaty odszkodowań. Skoro nadleśnictwa nie mogą prowadzić gospodarki łowieckiej na tym terenie, to również nie ma uzasadnienia, żeby wypłacały odszkodowania.	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga dotycząca ograniczenia zakresu polowań wyłącznie do gatunków inwazyjnych została przeanalizowana w kontekście obowiązujących regulacji, zaleceń UNESCO/IUCN oraz aktualnego podziału strefowego Obiektu Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”. Eksperti misji monitoringowej UNESCO/IUCN z 2024 roku jednoznacznie wskazali na konieczność ograniczenia polowań, rekomendując co najmniej rozszerzenie zakazu na strefę 3. W związku z tym, przy znaczącym zmniejszeniu powierzchni strefy 4, pozostawienie możliwości prowadzenia polowań w tej strefie mogłoby prowadzić do niejasności i konfliktów interpretacyjnych, zwłaszcza w zakresie przynależności danego obszaru do konkretnej strefy. Zgodnie z zapisami Planu zarządzania, prowadzenie polowań jest zabronione w strefach 1 i 2 Obiektu. W strefach 3 i 4 dopuszcza się jedynie możliwość prowadzenia działań zaradczych w odniesieniu do inwazyjnych gatunków obcych (IGO), co pozostaje zgodne z obowiązującym prawem, w tym z Ustawą z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych, wdrażającą przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014. Utrzymanie możliwości eliminacji IGO jest istotne z punktu widzenia ochrony różnorodności biologicznej, ponieważ gatunki te stanowią jedno z największych zagrożeń dla rodzimych ekosystemów, powodując wypieranie gatunków rodzimych, degradację siedlisk oraz zakłócenia w funkcjonowaniu usług ekosystemowych. Plan zarządzania nie modyfikuje zasad obowiązujących w strefie buforowej, która formalnie nie stanowi części Obiektu Światowego Dziedzictwa. W związku z tym zasady dotyczące polowań w strefie buforowej pozostają bez zmian i są regulowane przez obowiązujące przepisy krajowe. Uwzględnione w Planie ograniczenia mają na celu zapewnienie zgodności z międzynarodowymi standardami ochrony dziedzictwa przyrodniczego oraz skuteczne zachowanie Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu.
2023	Nadleśnictwo Hajnówka	Uwagi do zaproponowanego strefowania Obiektu		Zasady obowiązujące w strefach – bezpieczeństwo publiczne wymagają korekty.	Wnioskuje się o ujednolicenie zasad zapewnienia bezpieczeństwa wzdłuż dróg, szlaków i obiektów turystycznych oraz zabudowy w całym Obiekcie w strefach 2, 3 i 4. Należy dopuścić możliwość pozyskania i sprzedaży drewna z usuniętych drzew zagrażającym bezpieczeństwu publicznemu w odległości do 50 metrów od krawędzi dróg, zabudowy czy infrastruktury. Obecnie nie ma spójności w polskiej części Obiektu w tym zakresie (Białowiecki Park Narodowy pozyskuje i sprzedaje drewno z aktualnej strefy 2, podczas gdy nadleśnictwa nie mogą realizować prac w strefie 2 i 3). Zwraca się uwagę, że umożliwienie pozyskania drewna w takim buforze wpłynie na poprawę bezpieczeństwa, w tym pożarowego gdyż ograniczy się ilość biomasy drzewnej zalegającej przy drogach. Z przyrodniczego punktu widzenia takie działanie pozwoli uniknąć dodatkowych działań związanych z przemieszczaniem ściętych drzew w głąb lasu, co stanowi	Wyjaśniono	W Planie zarządzania uwzględniono zalecenia dot. zapewnienia bezpieczeństwa wzdłuż dróg, które opisane zostały w Planie ppoż. (załącznik 7). Zasady określone w Planie zarządzania są jednolite dla poszczególnych stref Obiektu, niezależnie od Zarządcy. Martwe drewno pełni niezwykle istotne funkcje w ekosystemie Puszczy Białowieckiej, toteż mając na uwadze potrzebę ochrony naturalnego przebiegu procesów ekosystemowych niezbędne jest ograniczenie do minimum jego usuwania.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					dodatkową ingerencję. Nie ograniczy to zasobów martwego drewna, które nie jest podejmowane w dalszych odległościach od dróg, lub pozostaje przy drogach w ilościach nie stwarzających dodatkowego zagrożenia. Będzie to również element zapewnienia ludności niezbędnego surowca opałowego (zmniejszenie konfliktu i braku akceptacji dla proponowanych zasad zarządzania Obiektem).		
2024	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura		9	Koordinacją działań zajmuje się Pełnomocnik ds. zarządzania Obiektem, który współpracuje z Zarządcami Obiektu oraz innymi kluczowymi osobami i instytucjami. Komitet Sterujący, powołany przez Ministra Klimatu i Środowiska, pełni rolę doradczą, kontrolując realizację Planu oraz podejmując decyzje w sytuacjach kryzysowych.	Skoro pełnomocnik pełni rolę doradczą ale też zajmuje się koordynacją działań to kto podejmuje decyzje? Poza tym rola doradcza wyklucza się z koordynacją.	Wyjaśniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę należy podkreślić, że rola Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem Białowieża Forest została w Planie zarządzania określona jako koordynacyjna, operacyjna i doradcza. Pełnomocnik nie posiada kompetencji decyzyjnych w zakresie zatwierdzania działań strategicznych czy reagowania w sytuacjach kryzysowych — te kompetencje należą do Komitetu Sterującego, który pełni funkcję kontrolną i decyzyjną w sytuacjach wymagających interwencji. Pełnomocnik pełni natomiast rolę doradczą m.in. wobec zarządców Obiektu, wspierając ich w realizacji działań zgodnych z celami ochrony Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości. Jego zadania obejmują również inicjowanie współpracy między interesariuszami, prowadzenie monitoringu, przygotowywanie raportów oraz wspieranie procesów konsultacyjnych i promocyjnych. Taki model zarządzania został zaprojektowany w sposób zapewniający efektywność wdrażania Planu przy jednoczesnym zachowaniu przejrzystości kompetencyjnej i zgodności z międzynarodowymi standardami zarządzania obiektami światowego dziedzictwa. W związku z tym zapis nie zawiera sprzeczności — rola doradcza Pełnomocnika wobec zarządców nie wyklucza jego funkcji koordynacyjnej, lecz ją uzupełnia, umożliwiając spójne i zintegrowane wdrażanie Planu zarządzania.
2025	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura		13	Lokalne społeczności tych gmin uczestniczą w zarządzaniu Obiektem. Plan realizowany jest m.in. przez dokumenty, o których mowa w ustawie o ochronie przyrody, opracowane i przyjęte dla form ochrony występujących na obszarze Białowieża Forest – Białowieskiego Parku Narodowego, obszaru Natura 2000 PLC200004 Puszcza Białowieska, rezerwatów przyrody (szerzej opisane w rozdziale 6.2). Plan jest również realizowany poprzez plany urządzenia lasu, opracowane i przyjęte na mocy ustawy o lasach, w Nadleśnictwach Białowieża, Browsk i Hajnówka, a także w pewnym stopniu przez Nadleśnictwo Bielsk, w granicach którego znajduje się część strefy buforowej Obiektu (szerzej opisane w rozdziale 6.2). Ponadto w strefie buforowej Dobra Plan wdrażany jest poprzez strategie, plany i programy uchwalone przez samorząd lokalny – województwa podlaskiego, powiatu hajnowskiego oraz gmin Białowieża, Hajnówka, m. Hajnówka, Narew, Narewka, Dubicze Cerkiewne, Czeremcha, Czyże, Kleszczewo i Michałowo, zgodnie z treścią ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (szerzej opisane w rozdziale 6.2).	Nadal nie jest tu podana podstawa prawna do zafunkcjonowania tego dokumentu w Polskim prawie. To muszą być konkretne artykuły z ustaw.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Podstawą do opracowania Planu zarządzania jest Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku i ratyfikowana przez Polskę 29 czerwca 1976 roku. Co więcej, zgodnie z wytycznymi operacyjnymi do realizacji konwencji (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) Par. 108–118 Wytycznych (wersja 2025) stanowią, że każdy obiekt światowego dziedzictwa musi mieć odpowiedni system zarządzania, najlepiej w formie planu zarządzania, który zapewnia długoterminową ochronę jego „wyjątkowej uniwersalnej wartości” (WUW). Informacja o podstawie opracowania Planu została zawarta w rozdziale 1.1.
2026	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka”		34	Jak oszacowano, przy 100 tys. odwiedzin turystów rocznie, Puszcza przynosi korzyści z tytułu funkcji rekreacyjnych na poziomie 11,5 mln zł rocznie. Całkowitą rekreacyjną wartość Puszczy jako zasobu generującego wartość pieniężną wyceniono na 287 mln zł, przy	to są bardzo stare i nieaktualne dane źródłowe, pochodzące sprzed ponad 20 lat. Nie chodzi tu o czas publikacji, tylko czas wytworzenia danych źródłowych, wykorzystanych w tej publikacji.	Wyjaśniono	W Planie zarządzania zastosowano podejście adaptacyjne do zarządzania Obiektem, co oznacza, że dokument nie tylko wyznacza ramy działań ochronnych, ale również wskazuje na potrzebę ich aktualizacji w oparciu o nowe dane i zmieniające się warunki.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
	” Arkadiusz Szymura			założeniu stopy procentowej bliskiej 4% (Boćkowski i Rogowski 2018).			W kontekście wartości rekreacyjnej Puszczy, Plan wskazuje na konieczność wdrożenia systemu monitoringu, który umożliwi pozyskiwanie aktualnych danych dotyczących ruchu turystycznego, jego wpływu na środowisko oraz generowanych korzyści społeczno-ekonomicznych. Dane przytoczone w dokumencie, choć oparte na publikacji Boćkowskiego i Rogowskiego (2018), mają charakter ilustracyjny i nie stanowią ostatecznej wyceny. Ich celem jest wskazanie potencjału gospodarczego wynikającego z funkcji rekreacyjnych Obiektu. Wdrożenie monitoringu oraz systematyczne aktualizowanie danych pozwoli na bardziej precyzyjne oszacowanie wartości rekreacyjnej Puszczy w przyszłości, z uwzględnieniem aktualnych trendów, liczby odwiedzających oraz zmieniających się warunków społeczno-gospodarczych.
2027	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura		49	Analiza wykazała, iż bariera wywiera zauważalny wpływ na rozmieszczenie ssaków, ich migracje oraz obecność inwazyjnych roślin na terenie Puszczy Białowieskiej.	Analiza ta nie wzięła pod uwagę działań podejmowanych przez zarządców by minimalizować jej wpływ. Ani aktualnych zmian zachodzących w użytkowaniu bariery. Jak również nie wzięła pod uwagę wariantu jaki byłby wpływ migracji, gdyby bariera nie powstała. Również przytaczane w analizie badania naukowe nie odpowiadają jednoznacznie dlaczego nastąpiły zmiany w zagęszczeniach rysia przed powstaniem bariery (od 2000 roku).	Wyjaśniono	Ekspertyza opracowana przez Instytut Biologii Ssaków PAN, na której oparto zapisy Planu zarządzania, miała na celu przedstawienie możliwych skutków przyrodniczych wynikających z budowy bariery na granicy polsko-białoruskiej. Analiza ta opierała się na dostępnych danych monitoringowych, które nie były pierwotnie gromadzone z myślą o ocenie wpływu zapory, lecz mimo to wykazały mierzalne zmiany w rozmieszczeniu ssaków oraz obecności inwazyjnych gatunków roślin w pasie granicznym. Zgłoszone zastrzeżenia dotyczące nieuwzględnienia działań zarządców mających na celu minimalizowanie wpływu zapory, jak również braku wariantu porównawczego dla sytuacji bez budowy bariery, są zasadne i wskazują na potrzebę pogłębienia analiz w przyszłości. Ekspertyza nie miała charakteru kompleksowego modelowania scenariuszowego, lecz stanowiła punkt wyjścia do dalszych badań. W związku z tym w Planie zarządzania wskazano na konieczność kontynuacji i rozszerzenia monitoringu przyrodniczego, który pozwoli na bardziej precyzyjne i aktualne oszacowanie wpływu zapory na różne grupy taksonomiczne oraz procesy ekologiczne. W szczególności, zaproponowano działania mające na celu ograniczenie negatywnego oddziaływania zapory, takie jak tworzenie przejść dla dużych drapieżników, poprawa reżimów sanitarnych w pasie granicznym, monitoring i eliminacja inwazyjnych gatunków roślin. Wdrożenie tych działań oraz rozwój metodyki monitoringu umożliwi uwzględnienie zarówno skutków bezpośrednich, jak i działań zaradczych podejmowanych przez zarządców Obiektu.
2028	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	4	w całym dokumencie musi być precyzyjne nazewnictwo, w tym przypadku nie wiadomo o jaki obiekt chodzi – użyte słowo „bariera” odnosi się do zapory po Polskiej stronie, czy o systemę Białoruską?		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2029	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka”	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	6	odnośnie rysia): „Co ważne, spadek ten nastąpił w okresie obowiązywania ścisłej ochrony tego gatunku (od 1995 r.).” i „Znamienne jest, że mimo trwającej blisko 30 lat ochrony rysia w Polsce, ich rozmieszczenie i liczebność niewiele się zmieniły.” - raport ten nie odpowiada na pytanie jakie były przyczyny spadku liczebności rysia między 1995 a 2021 rokiem. Dlaczego ta ochrona		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
	Arkadiusz Szymura			jest tak nieskuteczna i czy Puszcza Białowieska odbiega od tych trendów? Czy te przyczyny zostały już wyeliminowane i teraz na populację rysia oddziałuje tylko sytuacja związana z granicą?			wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2030	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	7	(jeleni i sarna): z podanych liczb jaka część stanowi pozyskanie w strefie buforowej i poza obiektem UNESCO? Podobne pytanie należy zadać w przypadku podanych liczebności tych gatunków. Czy to nie na skutek prowadzonych przez IBS (ZBS) badań w latach 90 tych na wilku i rysiu na terenie Puszczy Białowieskiej zmniejszono znacząco pozyskanie tych dwóch gatunków i trwa to do dziś?		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2031	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	8	(zabezpieczenie części granicy drutem żyłkowym): wg prezentacji na seminarium w IBS: Potential and actual impact of Slovenia-Croatia border fences on habitat connectivity for bears, wolves and lynx (Assist. Prof. Hubert Potočnik, University of Ljubljana, Slovenia) przechodzenie wilków i rysi z sukcesem przez rozstawione zasieki z koncertyny jest na poziomie 75-80%.		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2032	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	10	jest tam mowa o porównaniu 2 okresów (2018-21 i 2022-23), kiedy sposób użytkowania przestrzeni Puszczy Białowieskiej (a w szczególności pasa drogi granicznej) w 2024 roku był inny niż w latach 2022-23. Jak na podstawie takich można wysnuwać twarde wnioski o konieczności podejmowania pewnych działań i o wpływie funkcjonowania zapory w przyszłości? Ilość żołnierzy i innych służb, ilość posterunków zmieniała się zasadniczo na terenie parku w tych dwóch okresach.		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2033	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	10	(żubr) – spadek obecności żubra w południowej części puszczy po wybudowaniu zapory – czy nie wynika on z faktu, że wcześniej te żubry miały dostęp do atrakcyjnego żeru na łąkach po stronie Białoruskiej? Nie ma w tamtych okolicach takiej liczby miejsc zimowego dokarmiania żeby utrzymywać żubry tam na stałe.		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2034	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	19	referencyjne drogi leśne – z raportu nie wynika jak zostały dobrane referencyjne drogi leśne jako porównanie do pasa drogi granicznej, czy np. parametry ruchu na nich zarówno pieszego jak i samochodowego są tożsame, czyli uprawniają do rzetelnego wnioskowania.		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2035	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	22	dopiero na tej stronie pojawia się informacja o tym, że dane o rysiach przekraczających granicę odnosi się do czasu sprzed uszczelnienia systemu (lata 2012-16), a po tym czasie nie mają wykonawcy danych naukowych. Więc jak na tej podstawie można rzetelnie wnioskować? A co z danymi z badań (z około roku 2020) nad wilkiem wykonanymi po stronie Białoruskiej, gdzie wykazano tylko jedno przejście systemu? https://www.researchgate.net/publication/329167388_DISPERSAL		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				_OF_WOLVES_CANIS_LUPUS_FROM_NATIONAL_PARK_BIELAVIEZSKAJA_PUSCA_BIALOWIEZA_FOREST_BASED_ON_TRACKING_WITH_GSM-GPS_COLLARS			analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2036	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	23	„Bariera uniemożliwia swobodne wykorzystanie obszaru Puszczy, zmuszając drapieżniki do poszukiwania pokarmu na jej obrzeżach lub poza nią, gdzie ryzyko śmiertelności jest większe niż w jej granicach (Kowalczyk i in. 2015).” Dane z raportu IBS dla WWF Polska nie do końca potwierdzają tę tezę (zmuszeniu do poszukiwania pokarmu na obrzeżach puszczy), gdyż 2-3 terytoria rysi (w wym. jedynej samicy z młodymi) znajdują się w pobliżu zapory a 4 na obrzeżach puszczy. W przypadku wilka z monitoringu na potrzeby sporządzenia planu ochrony dla obszaru Natura 2000 Puszcza Białowieska wynika że lokalizacja wyjątych młodych osobników też często miała miejsce w pobliżu zapory (3 z 5 terytoriów).		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2037	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	23	„Niska zmienność genetyczna populacji utrzymywała się pomimo występowania możliwości przekraczania granicy między obiema częściami Puszczy” – znów jest to potwierdzenie, że problem z rysiem zaczął się na długo przed powstaniem zapory.		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2038	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	27	„Udowodniono również, że rozwój infrastruktury liniowej, takiej jak drogi, ropociągi, gazociągi powoduje nawet 70% wzrost wydatków energetycznych jeleni, które szukając możliwości ich przekroczenia przemieszczają się równolegle do nich (Chambers i in. 2022).” nie zostało to wykazane jak długo w przypadku Puszczy Białowieskiej będzie się utrzymywał ten efekt, jak szybko zwierzęta dostosują swoje terytoria do zmienionej sytuacji.		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2039	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	27	Brak lokalizacji wizualnej transektów - uniemożliwia to ocenę ich przestrzennej lokalizacji i podziału na poszczególne strefy UNESCO.		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
2040	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	29	Bardzo specyficznie dobrana lista gatunków potencjalnie inwazyjnych - Klon jawor – jest to gatunek obcy geograficznie, zagrożenie stwarzają dorosłe osobniki produkujące duże ilości nasion – a tu nie wiadomo z jakimi osobnikami mamy do czynienia. Na terenie parku jest to gatunek zwalczany. Przymiotno kanadyjskie, chwastnica jednostronna, żółtlica owłosiona, włośnica sina – jakie są dowody naukowe że te gatunki wnikają w drzewostan i wbudowują się w strukturę runa. Nie były to gatunki analizowane w ramach priorytetowych gatunków inwazyjnych w ramach projektu GDOŚ, więc ich inwazyjność jest ograniczona w zwartych ekosystemach leśnych. Kategoria inwazyjności 1 – niska. Szczawik - nie wiadomo o jaki gatunek szczawika tu chodzi? jakie są dowody naukowe że ten gatunek/rodzaj wnika w drzewostan i wbudowuje się w strukturę runa. Żarnowiec miotlasty - gatunek obcy geograficznie. Gatunek dość łatwy w zwalczaniu. Uczep amerykański - jest to gatunek inwazyjny, kategoria inwazyjności 3 – wysoka. Nawłóć kanadyjska - jest to gatunek inwazyjny, kategoria inwazyjności 4 – bardzo wysoka. Łubin trwały - jest to gatunek inwazyjny, kategoria inwazyjności 3 – wysoka. Dziki bez koralowy - gatunek obcy geograficznie. Gatunek dość łatwy w zwalczaniu. Jabłoń domowa – jest to gatunek inwazyjny, łatwy do usuwania kategoria inwazyjności zaczerpnięta ze strony: https://www.atlas-roslin.pl/		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2041	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	30	Natomiast obecność tych gatunków w strefie leśnej wskazuje, że proces ich ekspansji zaczął się już rozszerzać poza obszar pasa granicznego na teren ekosystemu leśnego. - jak często to miało miejsce poza pasem drogi granicznej – czyli powyżej 15 m od granicy? w jakich miejscach – lokalizacja tych transektów? jakie gatunki?		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2042	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	31	„Co ważne, wpływ ten jest zauważalny już w pierwszych dwóch latach po jej skonstruowaniu, a należy oczekiwać, że w długiej perspektywie czasowej będzie się nasilał.” – takie założenie pomija dostosowywanie się zwierząt do zmian zachodzących w środowisku, przecież te zmiany są wielowektorowe, a funkcjonowanie		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2043	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	31	„Oczywiście, samo otwarcie bram w polskiej zaporze w przypadku niektórych gatunków nie rozwiąże problemu izolacji polskich i białoruskich populacji zwierząt, z uwagi na znajdującą się po stronie białoruskiej „sistiemę”. – jest to bardzo słuszna uwaga i powinna być punktem odniesienia do kolejnych wniosków.		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
2044	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	32	„Dopóki nie zostaną otwarte przejścia dla zwierząt, należy rozważyć możliwość wprowadzenia dodatkowych udogodnień umożliwiających przekraczanie przez zwierzęta zapory” - propozycja tego działania pomija wniosek z strony 31, o oddziaływaniu systemu. Podczas misji UNESCO przez Straż Graniczną była poruszana kwestia ewentualnej prowokacji ze strony Białoruskiej za pomocą tego typu rozwiązań.		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2045	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	32	„odstąpienie od pozyskania łowieckiego saren na obszarze Puszczy Białowieskiej oraz znaczne ograniczenie (lub również całkowite zaniechanie) odstrzału jeleni, by zagęszczenie populacji tych gatunków zapewniało wysoki sukces łowiecki drapieżnikom” – patrz uwagi do strony 7		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2046	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	32	„zaniechanie stosowania nowych i likwidacja istniejących grodzień z siatki leśnej” – działania wykonywane przez zarządców LP		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2047	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	33	„Usunięcie dodatkowych barier (ogrodzenia z siatki leśnej i zasieków z drutu żyłkowego umiejscowionych wzdłuż głównej zapory) – umożliwi to zwierzętom roślinożernym żerowanie w pasie granicznym i ograniczenie rozwoju inwazyjnych gatunków roślin.” - Czy wykazane w tym raporcie gatunki inwazyjne stanowią preferowaną bazę żerową parzystokopytnych, szczególnie nawłocie i uczep? Czy ułatwiając żerowanie i dostęp nie przyczynimy się do zwiększonego przenoszenia tych gatunków? I czy to nie będzie przenoszenie na odległości znacznie większe niż ich "naturalne" rozprzestrzenianie się?		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2048	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	33	„Regularne kontrolowanie i mechaniczne usuwanie (poprzez wyrwanie z bryłą korzeniową) gatunków roślin inwazyjnych z pasa granicznego przez służby leśne (Nadleśnictwa: Białowieża, Hajnówka i Browsk) oraz Białowieski Park Narodowy.” – Białowieski Park Narodowy rozpoczął monitoring i usuwanie obcych inwazyjnych gatunków obcych kilka lat przed powstaniem zapory i kontynuuje je do nadal, ze szczególnym nasileniem od 2022 roku. Ponieważ w raporcie nie są omówione poszczególne transekty, więc nie wiadomo czy działania służb parku zostały przez badaczy odnotowane w postaci zmniejszonej ilości gatunków inwazyjnych.		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2049	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	33	„Inwentaryzacja roślin na transektach wzdłuż granicy do 50 m w głąb lasu w celu wczesnego wykrywania gatunków inwazyjnych i zapobiegania ich dalszemu rozprzestrzenianiu oraz monitorowania efektywności działań związanych z ich usuwaniem.” – czy na obecnym etapie badań z wnikania gatunków do drzewostanu to już jest uprawniony wniosek?		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2050	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	33	„Zakaz stosowania środków chemicznych (takich jak glifosat) do zwalczania roślin.” Oczywiście że usuwanie ręczne/mechaniczne jest najbardziej wskazane, ale nie można wykluczyć że w przyszłości zwalczanie chemiczne niektórych gatunków może być skuteczniejsze		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2051	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	34	„Edukacja służb mundurowych na temat Obiektu Światowego Dziedzictwa „Puszcza Białowieska” i zasad przebywania na jego terenie.” – działanie to jest od 2024 wykonywane na dużą skalę przez zarządców (BPN i LP).		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2052	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	34	„7.4 Działania w celu łagodzenia zanieczyszczenia hałasem i światłem związanym z zaporą” – zapisy tego rozdziału muszą być skonsultowane ze Strażą Graniczną, bo tylko wtedy będą obiektywne oraz zgodne z rocznym raportem do UNESCO za 2024 rok.		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2053	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	35	„Przedstawione analizy i dane wskazują, że zaporą na granicy polsko-białoruskiej na obszarze Obiektu światowego Dziedzictwa UNESCO „Białowieża Forest” ma istotny wpływ na ekosystem i może przyczyniać się do pogorszenia wartości przyrodniczej Obiektu.” – zdanie jest wewnętrznie sprzeczne. Poza tym czy to jest wpływ tylko zapory (Polskiej) czy łącznie zapory i systemy?		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2054	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	35	„Izolacja populacji i blokowanie wędrówek dużych zwierząt - powoduje to ograniczanie liczebności” - Czy jest to wpływ tylko zapory czy również systemy poddanej modernizacji?		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2055	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	35	„Wymuszanie zmian kierunków i zasięgów przemieszczania się dużych ssaków w środowisku, co przyczynia się do wzrostu nakładów energetycznych na pozyskiwanie pokarmu i może wpływać na kondycję osobników i ich potencjał rozrodczy.” w raporcie nie ma odpowiedzi na pytanie jak długo będzie trwał ten efekt.		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2056	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	35	„Wzrost użytkowania strefy granicznej przez średniej wielkości drapieżniki, jako potencjalne źródło rozprzestrzeniania chorób zakaźnych wśród zwierząt i ludzi.” jak długo będzie trwał ten efekt gdy obecność służb na pasie drogi granicznej będzie ulegał zmianie (zmniejszeniu obecności).		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2057	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	35	„Rozprzestrzenianie inwazyjnych gatunków roślin wzdłuż pasa granicznego stwarzające zagrożenie dla gatunków rodzimych, a przez to również dla odżywiających się nimi zwierząt.” na jakiej podstawie autorzy raportu twierdzą że inwazyjne gatunki obecnie stanowią bazę żerową dla zwierząt?		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2058	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”	35	„Zanieczyszczenie hałasem i światłem związanym z zaporą i aktywnością służb na terenie Obiektu.” wniosek nie skonsultowany z zarządcą terenu, czyli SG i nie biorący pod uwagę zmian wprowadzanych.		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2059	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura	„Ekspertyza Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”		Konkludując, powyższy raport powinien być traktowany jako opisanie stanu zastanego, ponieważ przy sporządzaniu kolejnego raportu to wyniki mogą być inne. Więc to opracowanie powinno być traktowane tylko jako opisanie stanu zero, ale z uwzględnieniem zmian jakie już zaszły (w użytkowaniu pasa drogi granicznej i dróg leśnych od 2023 roku w porównaniu z latami 2021-22) i które powodują zmniejszanie się negatywnego wpływu zapory.		Wyjaśniono	Ekspertyza pt. „Oddziaływanie zapory granicznej na granicy polsko-białoruskiej na Obiekt Światowego Dziedzictwa ‘Białowieża Forest’ – Ssaki i rośliny inwazyjne” nie stanowi przedmiotu prowadzonych konsultacji społecznych. Dokument ten został opracowany jako materiał pomocniczy na potrzeby opracowania Planu zarządzania i służy pogłębieniu wiedzy o potencjalnych skutkach przyrodniczych wynikających z budowy zapory. Jego celem jest wsparcie procesu analitycznego, a nie poddanie go bezpośrednim konsultacjom publicznym.
2060	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura		51	czynnik: Zmiana klimatu	traktowanie zmiany klimatu, czyli czynnika oddziałującego globalnie (którego nie można powstrzymać lokalnie) jako podstawowego zagrożenia (a przynajmniej wszystkich wymienionych w tabeli skutków) każe stawiać pytanie o to czy nadal w obiekcie nadal obowiązuje kryterium IX. Bo przeciwdziałając tym skutkom zaczynamy kształtować środowisko przyrodnicze w sposób w pełni antropogeniczny. I nie patrzy się na skutki przyrodnicze tych działań.	Wyjaśniono	Zmiana klimatu została ujęta w Planie zarządzania jako czynnik o charakterze globalnym, którego skutki oddziałują również lokalnie na ekosystemy Puszczy Białowieskiej. Wskazane w dokumencie konsekwencje, takie jak zmiany fenologii, przesunięcia zasięgów gatunków, obniżenie poziomu wód gruntowych czy wzrost ryzyka wystąpienia organizmów patogenicznych, są zgodne z aktualnym stanem wiedzy naukowej i obserwacjami prowadzonymi w skali europejskiej i krajowej. Ujęcie zmiany klimatu jako zagrożenia nie stoi w sprzeczności z obowiązywaniem kryterium IX, które odnosi się do wyjątkowej uniwersalnej wartości wynikającej z zachodzenia naturalnych procesów ekologicznych. Przeciwdziałanie skutkom zmiany klimatu nie oznacza pełnej antropogenicznej przebudowy środowiska, lecz podejmowanie działań minimalizujących negatywny wpływ na procesy naturalne, zgodnie z zasadą adaptacyjnego zarządzania. Celem tych działań jest zachowanie integralności Obiektu, a nie jego przekształcanie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentcie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Plan zarządzania nie przewiduje ingerencji w ekosystem w sposób, który naruszałby kryterium IX, lecz wskazuje na konieczność monitorowania i reagowania na zmiany, które mogą zagrozić trwałości wartości przyrodniczej Obiektu. Takie podejście jest zgodne z międzynarodowymi standardami ochrony dziedzictwa przyrodniczego i uwzględnia fakt, że skutki zmiany klimatu są nieuniknione, ale ich wpływ można ograniczać poprzez odpowiednie działania zarządcze.
2061	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura		54	Rosnące zagrożenie pożarowe	Konieczność aktualizacji planu p poż dla perspektywy 25 lat.	Wyjaśniono	Załączony do Planu zarządzania dokument dotyczący ochrony przeciwpożarowej, tj. Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu dla polskiej części Transgranicznego Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest (załącznik nr 7), został opracowany zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, które określają czas obowiązywania dla tego typu dokumentów. Zgodnie z art. 19 i kolejnymi Ustawy o lasach oraz Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 22 marca 2006 r. w sprawie szczegółowych zasad zabezpieczenia przeciwpożarowego lasów, plan ochrony przeciwpożarowej obowiązuje przez okres 10 lat. Taki okres wynika z charakteru dokumentu operacyjnego, który musi uwzględniać aktualne dane dotyczące zagrożeń pożarowych, dostępnych zasobów oraz infrastruktury technicznej. W związku z tym, perspektywa czasowa planu p.poż. nie jest tożsama z horyzontem wskazanym w Planie zarządzania, który obejmuje okres do roku 2050. Plan p.poż. może podlegać aktualizacji w przypadku istotnych zmian warunków środowiskowych, technologicznych lub organizacyjnych, co pozwala na dostosowanie działań do bieżących potrzeb i zagrożeń. Wskazanie, że sytuacja pożarowa może ulec stabilizacji w perspektywie kilku lat, nie stanowi podstawy do całkowitej zmiany dokumentu, lecz potwierdza zasadność cyklicznej aktualizacji planów operacyjnych zgodnie z obowiązującymi regulacjami. Dokument ten wpisuje się w szersze ramy zarządzania adaptacyjnego, które umożliwia elastyczne reagowanie na zmieniające się warunki oraz wdrażanie działań korygujących w oparciu o wyniki monitoringu i analizę ryzyka.
2062	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura		51-54 i 55	Uwagi do stron 51-54 skonfrontować z zapisami rysunku 6 ze strony 55, ponieważ są sprzeczności	Na stronie 55 na rysunku 6 zagrożenia związane z zmianą klimatu są opisane jako takie, które nie są możliwe do zmniejszenia lub takie, których takie działanie nie dotyczy. Dodatkowo zaznaczam, że ingerencja w naturalne warunki formowania się odpływu w tym w obszarach źródłiskowych cieków jest opisana jako niekorzystny wpływ na obiekt możliwy do zmniejszenia – co jest prawdą w momencie gdy zaniechamy takich ingerencji zgodnie z kryterium IX oraz zaprezentowanym na tym rysunku podejściem do zmian klimatu, którym skutkiem jest m.in zmiana amplitudy opadów, ich intensywności.	Wyjaśniono	Wskazane elementy Planu zarządzania zostały ponownie zweryfikowane. Nie stwierdzono nieprawidłowości. W skali działań podejmowanych w obrębie Puszczy Białowieskiej nie jest możliwe przeciwdziałanie zmianom klimatu. Można jedynie ograniczać negatywne skutki występowania takich zmian, m.in. poprzez ograniczanie wpływu powierzchniowego, co znalazło odzwierciedlenie w treści Planu zarządzania.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
2063	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura		65	Proponowane działania, takie jak likwidacja zbędnej infrastruktury, renaturyzacja ekosystemów wodnych wpisują się w to podejście.	Jest to zgodne z zapisami rysunku 6 jeżeli dodamy bardzo ważny zapis, czyli: renaturyzacja antropogenicznie zmienionych ekosystemów wodnych wpisują się w to podejście. Tylko przy takim podejściu, czyli likwidacji na ponad 100 km rowów możemy nadal mówić, że chronimy kryterium IX	Wyjaśniono	W Planie zarządzania zaproponowano działanie 2.3.1. Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej. W ramach tego zadania opracowany zostanie plan działań w zakresie ochrony zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej. Wskazano ponadto, że przy jego opracowywaniu należy kierować się podejściem zlewniowym. Należy pamiętać, że każda ingerencja w system hydrograficzny (nawet ten przekształcony przez człowieka) będzie miała swoje konsekwencje - różne w różnych obszarach. Zatrzymanie wody w jednym miejscu, spowoduje ograniczenie jej ilości w niższej części zlewni. Z tego względu działania dot. gospodarki wodnej powinny być podejmowane na podstawie szczegółowych analiz, najlepiej wykonanych z wykorzystaniem modeli matematycznych.
2064	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura		97	Uwzględnienie problematyki zmian klimatu i adaptacji do skutków tych zmian w identyfikowaniu potrzeb i potencjału gmin Puszczy Białowieskiej w zakresie wdrażania systemowych rozwiązań ochrony środowiska (w tym w zakresie odejścia od wykorzystania paliw stałych w ogrzewaniu)	Zmienić paliwa stałe na paliwa kopalne.	Nie uwzględniono	Sformułowanie paliwa kopalne oznaczałoby, że zapis nie dotyczy wykorzystywania drewna do ogrzewania domów, tymczasem intencją autorów było uwzględnienie w zapisie również tego surowca.
2065	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura		126	Uzupełniają je przepisy polskiego prawa, które wskazują obowiązki Zarządców Obiektu oraz samorządów lokalnych w zakresie ochrony i zarządzania tym terenem.	Niezbędne jest wskazanie konkretnych artykułów w wymienionych poniżej ustawach na podstawie których zarządcy obiektu UNESCO mają działać na jego rzecz.	Nie uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę należy podkreślić, że Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest” nie powiela szczegółowych zapisów ustawowych, ponieważ jego celem nie jest zastępowanie obowiązujących aktów prawnych, lecz ich uzupełnienie w kontekście ochrony Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. Wskazane w dokumencie ustawy stanowią ramy prawne dla działań zarządców i samorządów, a ich stosowanie odbywa się zgodnie z obowiązującymi przepisami, które są znane i stosowane przez właściwe instytucje. Zgodność działań z przepisami prawa krajowego zapewniana jest poprzez wdrażanie instrumentów takich jak plany ochrony przyrody, plany zadań ochronnych oraz plany urządzenia lasu, które są zatwierdzane przez właściwe organy i uwzględniają zarówno wymagania ustawowe, jak i cele Planu zarządzania.
2066	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura		132	Środki zewnętrzne	Wykazać konkretne programy oraz wysokość alokacji środków na rzecz obiektu UNESCO.	Nie uwzględniono	Informacje dotyczące konkretnych programów oraz wysokości alokacji środków finansowych będą weryfikowane na etapie wdrażania Planu, w oparciu o aktualne harmonogramy realizacji działań, priorytety oraz dostępne instrumenty finansowe. Zastosowane w Planie podejście zarządzania adaptacyjnego zakłada systematyczne monitorowanie uwarunkowań zewnętrznych, w tym dostępnych źródeł finansowania, dlatego szczegółowe dane w tym zakresie będą przekazywane i aktualizowane w fazie realizacyjnej Planu.
2067	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura		116	Tab. 6. Zestawienie rekomendacji eksperckich w zakresie zachowania Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu	jak szerokie było grono tych ekspertów, czy wszystkie grupy interesariuszy były reprezentowane?	Wyjaśniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę należy wyjaśnić, że zestawienie rekomendacji eksperckich zawarte w tabeli 6 Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest” zostało opracowane na podstawie szeregu ekspertyz przygotowanych przez specjalistów z różnych dziedzin, instytucji naukowych, służb publicznych, organizacji pozarządowych oraz ekspertów zagranicznych. Wykaz wszystkich ekspertyz stanowi załącznik nr 2 do Planu zarządzania. Ekspertyzy obejmują m.in. zagadnienia związane z ekologią, hydrologią, ochroną przeciwpożarową, turystyką, dziedzictwem niematerialnym, krajobrazem, rynkiem pracy, konfliktem społecznym, różnorodnością biologiczną oraz funkcjonowaniem

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Obiektu w kontekście międzynarodowym. W ich opracowaniu uczestniczyli przedstawiciele instytucji takich jak Instytut Biologii Ssaków PAN, Instytut Badawczy Leśnictwa, Białowiecki Park Narodowy, Państwowa Straż Pożarna, Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych, organizacje pozarządowe oraz eksperci zagraniczni.
2068	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura		126	przedstawiciele nauki – m.in. przedstawiciele instytucji naukowych zlokalizowanych na terenie Puszczy Białowieckiej (np. Stacja Geobotaniczna Uniwersytetu Warszawskiego, Instytut Biologii Ssaków PAN, Zakład Lasów Naturalnych Instytutu Badawczego Leśnictwa, Politechniki Białostockiej) oraz naukowcy prowadzący badania na terenie Puszczy Białowieckiej.	Czy taki sam był skład ekspertów uczestniczących w powstawaniu planu?	Wyjaśniono	Wykaz osób uczestniczących w pracach nad Planem zarządzania stanowi załącznik nr 2 do Planu.
2069	Aktywna Turystyka Przyrodnicza „Sóweczka” Arkadiusz Szymura		171	Drzewostan, w którym co najmniej jeden gatunek drzewa o udziale co najmniej 10% osiągnął wiek ponad 100 lat.	Ponieważ zawsze chodziło o drzewa, które wyrosły przed pierwszą wojną światową, więc w tej definicji musi być podkreślone że chodzi o drzewostany które spełniały tę definicję w 2012 (2014) roku. Szczególnie że mapa takich drzewostanów jest załącznikiem do wniosku renowacyjnego. Więc nie przesuwanie tej granicy (bo teraz powinno to być 110 lat) powoduje, że zaczynamy chronić coraz więcej drzew zasadzonych przez człowieka.	Nie uwzględniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą definicji drzewostanów ponad 100-letnich należy wyjaśnić, że w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest” przyjęto definicję zgodną z obowiązującą praktyką leśną oraz zapisami zawartymi w Planach Urządzenia Lasu dla nadleśnictw Białowieża, Hajnówka i Browsk. Zgodnie z tą definicją, drzewostan stuletni to taki, w którym co najmniej jeden gatunek drzewa osiągnął wiek 100 lat i jednocześnie jego udział w składzie gatunkowym wynosi co najmniej 10%. Wniosek renowacyjny z 2014 roku, który stanowi podstawę wpisu Obiektu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, wskazuje na konieczność ochrony drzewostanów stuletnich, nie precyzując jednak konkretnej daty granicznej ich powstania. W związku z tym, w Planie zarządzania przyjęto zasadę, że każdy drzewostan spełniający kryterium wieku 100 lat w momencie wdrażania Planu podlega ochronie, niezależnie od roku jego założenia. Celem takiego podejścia jest zapewnienie spójności terminologicznej oraz skutecznej ochrony zasobów przyrodniczych, a nie rozszerzanie ochrony na drzewostany o charakterze wyłącznie antropogenicznym.
2070	Białowiecki Park Narodowy		22	Zaobserwowano wzrost średniej rocznej sumy opadów w ostatnim dziesięcioleciu	Należy podać źródło tych danych	Uwzględniono	Uzupełniono informację o źródle danych, wskazano, iż zostały one opracowane w ramach projektu Klimada 2.0.
2071	Białowiecki Park Narodowy		22	Prognozuje się, że do 2050 r. średnia temperatura powietrza wzrośnie o 8,1%, a liczba dni upalnych aż o 21,3%.	Należy podać źródło danych Klimada 2.0 (dane tylko do 2017 roku) to dane już opracowane, a nie źródło danych. Brak jest analizy dla obszaru zblizonego do obiektu.	Uwzględniono częściowo	Dodano informację o źródle danych - dane opracowane w ramach projektu Klimada 2.0
2072	Białowiecki Park Narodowy		34	Jak oszacowano, przy 100 tys. odwiedzin turystów rocznie, Puszcza przynosi korzyści z tytułu funkcji rekreacyjnych na poziomie 11,5 mln zł rocznie. Całkowitą rekreacyjną wartość Puszczy jako zasobu generującego wartość pieniężną wyceniono na 287 mln zł, przy założeniu stopy procentowej bliskiej 4% (Boćkowski i Rogowski 2018).	to są bardzo stare i nieaktualne dane źródłowe, pochodzące sprzed ponad 20 lat. Nie chodzi tu o czas publikacji, tylko czas wytworzenia danych źródłowych, wykorzystanych w tej publikacji.	Nie uwzględniono	W uwadze nie wskazano bardziej aktualnych danych. Autorzy Planu zarządzania oraz ekspertyz korzystali zawsze z najnowszych dostępnych danych dot. poszczególnych zagadnień.
2073	Białowiecki Park Narodowy		49	Analiza wykazała, iż bariera wywiera zauważalny wpływ na rozmieszczenie ssaków, ich migracje oraz obecność inwazyjnych roślin na terenie Puszczy Białowieckiej.	Analiza ta nie wzięła pod uwagę działań podejmowanych przez zarządców by minimalizować jej wpływ. Ani aktualnych zmian zachodzących w użytkowaniu bariery. Jak również nie wzięła pod uwagę wariantu jaki byłby wpływ migracji, gdyby bariera nie powstała. Również przytaczane w analizie badania naukowe nie odpowiadają jednoznacznie dlaczego nastąpiły zmiany w zagęszczeniach	Nie uwzględniono	Przedmiotem wykonanej analizy była analiza wpływu zapory na Obiekt. Zadaniem autorów nie była analiza zmian w zagęszczeniu poszczególnych gatunków we wcześniejszym okresie. Działania zarządców na rzecz ograniczenia liczebności inwazyjnych gatunków są bardzo cenne, natomiast nie rekompensują one w 100% negatywnego wpływu zapory granicznej w tym zakresie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					rysia przed powstaniem bariery (od około 2010 roku).		
2074	Białowieśk i Park Narodowy		51	czynnik: Zmiana klimatu	traktowanie zmiany klimatu, czyli czynnika oddziaływającego globalnie (którego nie można powstrzymać lokalnie) jako podstawowego zagrożenia (a przynajmniej wszystkich wymienionych w tabeli skutków) każe stawiać pytanie o to czy nadal w obiekcie nadal obowiązuje kryterium IX. Bo przeciwdziałając tym skutkom zaczynamy kształtować środowisko przyrodnicze w sposób w pełni antropogeniczny. I nie patrzy się na skutki przyrodnicze tych działań.	Nie uwzględniono	Należy się zgodzić z tezą, iż w Obiekcie nie można podejmować działań, które pozwolą w pełni zniwelować skutki zmian klimatu. Oznaczałoby to znaczącą ingerencję w naturalny przebieg procesów, ale przede wszystkim w rzeczywistości nie jest możliwe przeciwdziałanie tym procesom na tak małym obszarze jak Puszcza Białowieńska. Ze zmianami klimatu wiąże się jednak szereg zagrożeń dla Puszczy, które zostały wymienione we wskazanej tabeli. Działania zaproponowane w Planie zarządzania pozwalają na pewne minimalizowanie (nie pełną likwidację) skutków tych zagrożeń nie powodując jednocześnie istotnej ingerencji w ekosystemy.
2075	Białowieśk i Park Narodowy		52	zagrożenia; Pozyskiwanie drewna i usuwanie martwych drzew	na obszarze OHŻ trzeba zapisać pozyskiwanie i usuwanie martwych drzew jako wyjątek	Nie uwzględniono	Pozyskanie drewna na obszarze Puszczy Białowieńskiej stanowi ingerencję w ekosystem, toteż jest postrzegane jako zagrożenie. Są sytuacje, w których w wyniku czynnych działań ochronnych, czy działań na rzecz bezpieczeństwa ppoż. następuje pozyskanie drewna - tylko i wyłącznie jako skutek uboczny. Działania te zostały jednak opisane w dalszej części dokumentu. We wskazanej w uwadze tabeli określono jedynie zagrożenia.
2076	Białowieśk i Park Narodowy		54	Rosnące zagrożenie pożarowe	Konieczność aktualizacji planu p poż dla perspektywy 25 lat.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Uwaga nie wymaga zmian w obecnej treści dokumentu.
2077	Białowieśk i Park Narodowy		54	Powodowanie zamierania gatunków rodzimych np.: jesionu wyniosłego (Fraxinus excelsior) w wyniku infekcji inwazyjnym grzybem (Hymenoscyphus fraxineus), wiązu w wyniku infekcji inwazyjnym grzybem (Ceratocystis ulmi)	Nie negując faktu tych zachodzących zmian nie jest wyjaśnione jak mamy temu przeciwdziałać? Czy jest to zagrożenie, czy jeden z procesów, który tu zachodzi?	Nie uwzględniono	We wskazanej tabeli określono zagrożenia. Działania mające na celu minimalizacji skutków tych zagrożeń zostały przedstawione w dalszej części dokumentu (załącznik 4, opis poszczególnych działań, zalecenia eksperckie itd.).
2078	Białowieśk i Park Narodowy		51-54 i 55	Uwagi do stron 51-54 skonfrontować z zapisami rysunku 6 ze strony 55, ponieważ są sprzeczności	Na stronie 55 na rysunku 6 zagrożenia związane z zmianą są oznaczone jako takie które możliwości minimalizowania nie są możliwe do zmniejszenia lub takie, których takie działanie nie dotyczy.	Nie uwzględniono	Nie ma możliwości ograniczenia zagrożenia ("Należy pamiętać, iż w przypadku niektórych z nich np. zagrożeń wynikających ze zmian klimatu, trudno jest mówić o możliwości ich minimalizowania lokalnie, ponieważ oddziałują one w większej skali"), ale możliwe jest działanie na rzecz minimalizacji skutków tych zagrożeń.
2079	Białowieśk i Park Narodowy		55	Ocena została wykonana na podstawie literatury, w tym ocen IUCN (https://worldheritageoutlook.iucn.org/), ekspertyz opracowanych na potrzeby przygotowania Planu (wymienionych w załączniku 2) oraz z uwzględnieniem wyników ankiety przeprowadzonej wśród naukowców w październiku 2022 r.	O jakiej ankiecie tu mowa? Jakie były jej wyniki? Kiedy były przedstawione interesariuszom?	Nie uwzględniono	Chodzi o ankietę przeprowadzoną wśród naukowców. Jej wyniki nie były przedstawiane na forum.
2080	Białowieśk i Park Narodowy		57	Działania organów państwowych w strefie przygranicznej związane z kryzysem na granicy polsko-białoruskiej	Ten zapis jest niezrozumiały, jakie działania autor ma na myśli.	Nie uwzględniono	Chodzi o działania podejmowane przez Wojsko Polskie i Straż Graniczną, które realizują nadrzędne obowiązki związane z ochroną granic kraju. Tabela ma na celu syntetyczne ujęcie pewnych zagadnień, nie ma więc możliwości szerokiego opisanie w tym miejscu każdej z nich.
2081	Białowieśk i Park Narodowy		58	Bariera: Finansowa	Nie jest jasne, czy ta bariera istnieje czy jest do pokonania. Nie pokazano też w jakiej perspektywie czasowej można tą barierę pokonać.	Nie uwzględniono	W uwadze nie uzasadniono wątpliwości dot. rzeczywistego istnienia wskazanej bariery. W macierzy zamieszczonej w załączniku 5 wskazano działania, których realizacja pozwoli na minimalizowanie zidentyfikowanych barier.
2082	Białowieśk i Park Narodowy		62		We wniosku renominacyjnym są wymienione 3 cele, i te powinny być traktowane jako nadrzędne i to musi być wyraźnie opisane, a pozostałe (odnoszące się do zrównoważonego użytkowania Obiektu) muszą być traktowane jako cele dodatkowe (uzupełniające)	Nie uwzględniono	Z całą pewnością cele zawarte we wniosku renominacyjnym muszą być uwzględnione i tak też się stało. Warto jednak zwrócić uwagę, iż również UNESCO podkreśla potrzebę uwzględnienia potrzeb ludności, z tego względu cele społeczno-gospodarcze również uznano za bardzo istotne, współgrające z celami odnoszącymi się do zachowania Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
2083	Białowieśk i Park Narodowy		65	Proponowane działania, takie jak likwidacja zbędnej infrastruktury, renaturyzacja ekosystemów wodnych wpisują się w to podejście.	Jest to zgodne z zapisami rysunku 6 jeżeli dodamy bardzo ważny zapis, czyli: renaturyzacja antropogenicznie zmienionych ekosystemów wodnych wpisują się w to podejście.	Wyjaśniono	W Planie zarządzania zaproponowano działanie 2.3.1. Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej. W ramach tego zadania opracowany zostanie plan działań w zakresie ochrony zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej. Wskazano ponadto, że przy jego opracowywaniu należy kierować się podejściem zlewniowym. Należy pamiętać, że każda ingerencja w system hydrograficzny (nawet ten przekształcony przez człowieka) będzie miała swoje konsekwencje - różne w różnych obszarach. Zatrzymanie wody w jednym miejscu, spowoduje ograniczenie jej ilości w niższej części zlewni. Z tego względu działania dot. gospodarki wodnej powinny być podejmowane na podstawie szczegółowych analiz, najlepiej wykonanych z wykorzystaniem modeli matematycznych.
2084	Białowieśk i Park Narodowy		66 i 67		Nie była przeprowadzona szeroka dyskusja nad załącznikami 4 i 5. Do pogłębionej dyskusji z zarządcami.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	W uwadze nie wskazano zakresu wnioskowanych zmian. W procesie opracowywania dokumentu szereg kwestii wypracowywano partycypacyjnie, natomiast niektóre elementy dokumentu nie wymagały szerszego omawiania.
2085	Białowieśk i Park Narodowy		68. i dalsza ciąg tabel	Przy zapisie „Podmiot odpowiedzialny za realizację działania” trzeba wskazać który podmiot jest odpowiedzialny za jakie „Powiązanie z innymi kierunkami działań”, żeby umknąć nieдомówień, bo liczba podmiotów jest duża, ale np. każdy z nich odpowiada za inny teren obiektu – wymaga to dogłębnego przeanalizowania z zarządcami.	Dodatkowo zamiast pisać o „Podmioty współpracujące” należy napisać „Potencjalne podmioty współpracujące” Do pogłębionej dyskusji z zarządcami.	Nie uwzględniono	Zapisy dot. Poszczególnych zadań były przedmiotem szerokiej dyskusji nie tylko z Zarządcami, ale ze wszystkimi grupami interesariuszy. Nie ma podstaw do powrotu do tego etapu pracy. Plan zarządzania nie może być dokumentem zmuszającym jakąś instytucję do współpracy. Wskazano jednak podmioty, z którymi nawiązanie współpracy byłoby zasadne.
2086	Białowieśk i Park Narodowy		72	Wdrażanie zadań wynikających z aktualizowanego Planu ochrony Białowieckiego Parku Narodowego, ze szczególnym uwzględnieniem zadań dotyczących zarządzania populacją żubra na terenie Obiektu oraz zgodnie z ustanowionymi reżimami ochronnymi, tj.:	Niejasny zapis. Czy chodzi o aktualizację aktualnie obowiązującego planu (która obecnie nie jest prowadzona) czy o nowy plan który powstanie po wyekspirowaniu obecnego.	Uwzględniono	Zmieniono zapis na "Wdrażanie zadań wynikających z Planu ochrony Białowieckiego Parku Narodowego."
2087	Białowieśk i Park Narodowy		76/77	Działanie 2.3.2 Ochrona dzikich zapylaczy	Do dyskusji. Sugestia usunięcia zapisu odnośnie wprowadzania pszczoły miodnej (niejasna do końca jaka jest intencja autora tego zapisu). Ochrona dzikich zapylaczy jest potrzeba.	Nie uwzględniono	Ochrona dzikich zapylaczy z całą pewnością jest zagadnieniem bardzo istotnym. Z tego względu zaproponowano opracowanie ekspertyzy odnoszącej się do tego tematu. Ekspertyza winna również odnosić się do ewentualnych zagrożeń wynikających z wprowadzenia do ekosystemu rodzin pszczoły miodnej. Stwierdzenie to nie zawiera jednak tezy o takim zagrożeniu.
2088	Białowieśk i Park Narodowy		79	Działanie 3.1.1 Przygotowanie projektu zmian w obowiązującym prawie krajowym w kierunku usprawnienia zarządzania Obiektem	Czas do 5 lat to zdecydowanie za długo na przygotowanie zmian w prawie. To musi być zrobione w 1 roku (maksymalnie 2) Działanie to nie powinno być finansowane ze środków BPN.	Nie uwzględniono	Zapisy dot. Poszczególnych zadań były przedmiotem szerokiej dyskusji nie tylko z Zarządcami, ale ze wszystkimi grupami interesariuszy. Z całą pewnością byłoby celowym przygotowanie i wprowadzenie przedmiotowych zmian w prawie w krótszym horyzoncie czasowym, natomiast realnie wydaje się to mało prawdopodobne ze względu na konieczność licznych uzgodnień. Budżet BPN został wskazany jedynie jako jedno ze źródeł finansowania, co jest naturalne, w związku z tym, iż zagadnienie to bezpośrednio dotyczy zadań BPN. Należy jednak podkreślić, iż zaproponowano finansowanie zadania również ze środków NFOŚiGW (na podstawie stosownego wniosku) oraz środków Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem Białowieża Forest.
2089	Białowieśk i Park Narodowy		81	pozostawianie martwego drewna wielkowymiarowego (natomiast w przypadku obszarów znajdujących się w strefie 4a i 4b Obiektu: w ilości zgodnej z kryteriami oceny parametrów siedlisk przyrodniczych zgodnie z zasadami Państwowego Monitoringu Środowiska)	Dodać jako wyjątek OHŻ ponieważ obligatoryjne pozostawianie tam drzew wielkowymiarowych stanowi potencjalne zagrożenie dla hodowli żubrów i innych zwierząt, infrastruktury i ludzi.	Uwzględniono	Zmodyfikowano zapis. Obecne brzmienie: "pozostawianie martwego drewna wielkowymiarowego (nie dotyczy Ośrodka Hodowli Żubrów)"

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				ochrona drzew biocenotycznych w drzewostanach wszystkich klas wieku			
2090	Białowieśk i Park Narodowy		97	Uwzględnienie problematyki zmian klimatu i adaptacji do skutków tych zmian w identyfikowaniu potrzeb i potencjału gmin Puszczy Białowieskiej w zakresie wdrażania systemowych rozwiązań ochrony środowiska (w tym w zakresie odejścia od wykorzystania paliw stałych w ogrzewaniu)	Zmienić paliwa stałe na paliwa kopalne.	Nie uwzględniono	Sformułowanie paliwa kopalne oznaczałoby, że zapis nie dotyczy wykorzystywania drewna do ogrzewania domów, tymczasem intencją autorów było uwzględnienie w zapisie również tego surowca.
2091	Białowieśk i Park Narodowy		116	Przywrócenie właściwego stanu ochrony poprzez wypas zwierząt gospodarskich lub koszenie mechaniczne łąki jednokrotnie w ciągu roku z dopuszczeniem koszenia raz na dwa lata:	Przy obecnie pojawiających się zagrożeniach epizooocji wykreślić wypas zwierząt	Nie uwzględniono	Uwaga dotyczy jednej z rekomendacji eksperckich wynikających z ekspertyz zewnętrznych. Zapis ten nie wskazuje na konieczność wypasu zwierząt lecz określa go jako jeden ze sposobów prowadzących do zachowania niżowych i górskich muraw bliźniczkowych. Wypas zwierząt jest jedną z tradycyjnych form utrzymywania takich ekosystemów zatem powinien on być dozwolony. Oczywiście w przypadku zagrożeń zasygnalizowanych w uzasadnieniu uwagi może zostać zastąpiony mechanicznym koszeniem.
2092	Białowieśk i Park Narodowy		120	Usunięcie dodatkowych barier (ogrodzenia z siatki leśnej i zasieków z drutu żyłkowego umiejscowionych wzdłuż głównej zapory).	Dodatkowa bariera (z siatki leśnej) nie stanowi problemu w usuwaniu gatunków obcych. ALE ! ogrodzenie z siatki leśnej ogranicza wtargnięcia zwierząt na pas drogi granicznej, a co za tym idzie zmniejsza zagrożenie utraty życia funkcjonariuszy służb i zwierząt. Barierę z siatki należy pozostawić, nawet po usunięciu bariery z drutu żyłkowego.	Nie uwzględniono	Przedmiotowe zalecenie jest jednym z wniosków wynikających z opracowanej ekspertyzy dot. wpływu zapory granicznej na Obiekt.
2093	Białowieśk i Park Narodowy		126	Uzupełniają je przepisy polskiego prawa, które wskazują obowiązki Zarządców Obiektu oraz samorządów lokalnych w zakresie ochrony i zarządzania tym terenem.	Niezbędne jest wskazanie konkretnych artykułów w wymienionych poniżej ustawach na podstawie których zarządcy obiektu UNESCO mają działać na jego rzecz.	Nie uwzględniono	Przytoczone akty prawne stanowią jedynie przykładowe ustawy odnoszące się do działań podejmowanych w obszarze Białowieża Forest. Prawdopodobnie zdecydowana większość ustaw w okresie obowiązywania Planu zarządzania będzie nowelizowana, toteż szczegółowe odnoszenie się do poszczególnych artykułów nie wydaje się zasadne. Warto też podkreślić, iż byłoby to bardzo obszerne opracowanie, gdyż różne przepisy szczegółowe odnosiłyby się do różnych działań.
2094	Białowieśk i Park Narodowy		131	Wdrażanie Planu będzie finansowane jak dotychczas ze środków Zarządców – Białowieskiego Parku Narodowego oraz PGL Lasów Państwowych, a także z krajowych i europejskich środków pozostających w dyspozycji Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku.	Na ten moment dotacja celowa z budżetu państwa nie obejmuje działań wychodzący poza aktualny plan ochrony. Takie działania trzeba traktować jako działania fakultatywne a nie obowiązkowe	Wyjaśniono	Plan zarządzania obejmuje szereg działań, które już obecnie są realizowane na podstawie obecnych dokumentów, w tym Planu ochrony BPN. Zatem już w tym momencie, w jakiejś części BPN finansuje realizację tych działań. Niezaprzeczalnym jest jednak, iż w przyszłości konieczne będzie wnioskowanie o określone środki na realizację szeregu działań. Zapis zacytowany w uwadze powinien stanowić jeden z elementów uzasadniających takie wnioski.
2095	Białowieśk i Park Narodowy		132	Środki zewnętrzne	Wykazać konkretne programy oraz wysokość alokacji środków na rzecz obiektu UNESCO.	Nie uwzględniono	Plan zarządzania obejmuje działania, które będą realizowane przez najbliższe 25 lat. Z tego względu z obiektywnych przyczyn nie jest możliwe wskazanie konkretnych programów, które mogą zostać wykorzystane, a tym bardziej wysokości środków w nich dostępnych. Z całą pewnością w celu zapewnienia środków na realizację poszczególnych działań konieczne będzie w przyszłości wnioskowanie o środki, które dostępne będą w danym horyzoncie czasowym.
2096	Białowieśk i Park Narodowy		16	W tym wypadku przyjęto założenie, że dojdzie do całkowitego rozpadu drzewostanów świerkowych i wynikającego z tego	Konieczność aktualizacji perspektywy czasowej na 25 lat. Zgodnie z perspektywą planu działania.	Nie uwzględniono	Plan ppoż. nie obejmuje perspektywy czasowej 25 lat. Pierwsza wersja „Planu przeciwpożarowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu dla polskiej części Transgranicznego Obiektu

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				powodu rozwoju roślinności dna lasu wpływającego na wzrost zagrożenia pożarowego.			Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest” została opracowana w 2019 r. Kolejna wersja, uwzględniająca wyniki „Prognozy oddziaływania na środowisko” oraz konsultacji społecznych wyżej wymienionego Planu została uaktualniona w 2022 r., a obecna wersja z 2024 r. jest korektą, zgodnie z uwagami UNESCO i raportem rozbieżności przekazanym przez Instytut Ochrony Środowiska – Państwowy Instytut Badawczy do wersji Planu z 2022 r.
2097	Białowieśk i Park Narodowy		18, 19, 26	Str 18. Największe zagrożenie pożarowe stwarza drobnica (średnica do 7 cm), gdyż martwe drewno średniowymiarowe (średnica od 7 do 40 cm) i wielkowymiarowe (średnica powyżej 40 cm) ze względu na powolną zmianę zawartości wody i jej względną stabilność z reguły na poziomie przekraczającym próg graniczny możliwości zapalenia (za próg ten przyjmuje się wilgotność materiału palnego wynoszącą 30%), nie stwarza istotnego i realnego zagrożenia pod względem pożarowym. Str 19. W 2012 roku (od czerwca) w nadleśnictwach puszczańskich na obszarach objętych gradacją, średnia miąższość martwego drewna wzrosła dwukrotnie (50,2 m3/ha) w porównaniu do roku 2011, a w roku 2017 ponad dziewięciokrotnie, osiągając maksymalną wartość 231,8 m3/ha. W 2018 r. wartość ta nieco spadła, a wyraźne jej zmniejszenie nastąpiło w 2019 r. do poziomu 126,5 m3/ha. Str 26. Rycina 9. Modelowy przebieg potencjalnego zagrożenia pożarowego zamarłych drzewostanów Puszczy Białowieskiej w latach 2012 – 2029	Z przytoczonych danych wynika, że zagrożenie pożarowe Puszczy Białowieskiej jest już po największym poziomie (puszcza powróciła do wymagań wynikających z III kategorii zagrożenia pożarowego), a ten plan nie odpowiada na pytanie co ma się dzieć z infrastrukturą p.poż. która była szykowana na nadmiarowe zagrożenie pożarowe.	Wyjaśniono	Zagadnienia związane z ochroną ppoż. Obiektu zostały szeroko przeanalizowane i omówione przez ekspertów - autorów "Planu przeciwpożarowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu dla polskiej części Transgranicznego Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest". Stanowi on załącznik nr 7 do Planu zarządzania. Plan ppoż. został opracowany we współpracy m.in. z PSP i podlegał odrębnym wcześniejszym konsultacjom społecznym. Z tego względu zagadnienia te nie były przedmiotem ponownych analiz w procesie opracowywania Planu zarządzania.
2098	Białowieśk i Park Narodowy		82-84	Str 82. Sukcesywne dostosowywanie do obowiązujących przepisów stanu dojazdów pożarowych na terenie nadleśnictw i Białowieskiego Parku Narodowego Str 84 Rozważyć zmiany w obowiązujących przepisach prawnych z zakresu ochrony przeciwpożarowej lasu, które dawałyby możliwość innego podejścia do zabezpieczenia przeciwpożarowego obiektów szczególnie cennych pod względem przyrodniczym, takich jak parki narodowe, rezerваты, które w świetle obowiązującego obecnie prawa traktowane są jak lasy gospodarcze.	Plan p.poż powinien być jeszcze raz zaktualizowany żeby uzyskał zgodność z planem zintegrowanym. Plan nie rozstrzyga które podejście ma być wiążące w obiekcie UNESCO, czy to ze strony 82 czy 84.	Wyjaśniono	W dokumencie wskazano problem prawny obecnie istniejący problem prawny, z tego względu zalecono rozważenie zmiany w obowiązujących przepisach prawnych z zakresu ochrony przeciwpożarowej lasu, które dawałyby możliwość innego podejścia do zabezpieczenia przeciwpożarowego obiektów szczególnie cennych pod względem przyrodniczym, takich jak parki narodowe, rezerваты, które w świetle obowiązującego obecnie prawa traktowane są jak lasy gospodarcze. Jednocześnie w Planie zarządzania uwzględniono zalecenia wynikające z Planu ppoż.
2099	Nadleśnictwo Białowieża	Rozdział 5 „Kierunki i działania”, zad 2.1.2 Wdrażanie planów ochrony przyrody w obszarze Natura 2000 Puszcza Białowieska PLC200004 (poza Białowieskim Parkiem Narodowym)	73	1. Wśród podmiotów odpowiedzialnych należy wymienić tylko Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska w Białymstoku, Nadleśnictwa Białowieża, Browsk i Hajnówka, natomiast Białowieśki Park Narodowy należy ująć w grupie podmiotów współpracujących. 2. W opisie działania powinna być ujęta możliwość realizacji zabiegów ochrony czynnej wynikających z dokumentów planistycznych, niezależnie od strefy. 3. Należy usunąć jako potencjalne źródła finansowania budżety nadleśnictw (należy tu również przemyśleć ujęcie budżetu BPN – patrz pkt 1, ale to już w gestii BPN)	1.Działania mają obejmować obszar poza Białowieskim Parkiem Narodowym. Analogicznie jak w przypadku zadania 2.1.1 podmiotem odpowiedzialnym był BPN, a podmiotami współpracującymi m.in. nadleśnictwa. 2. W związku z dynamicznie zmieniającymi się warunkami klimatycznymi, a nawet sytuacją geopolityczną, należy pozostawić wskazany „bufor bezpieczeństwa” na okoliczności, które na obecnym etapie są niemożliwe do przewidzenia. 3. Nadleśnictwa nie mają możliwości finansowania zadań z zakresu ochrony przyrody, wyjątkiem są przypadki, kiedy koszt wykonania tych zadań jest zrekompensowany np. przez przychód ze	Uwzględniono częściowo	1. Uwaga uwzględniona: Białowieśki Park Narodowy został uwzględniony jako podmiot współpracujący a nie podmiot odpowiedzialny za realizację zadania. 2. Nie ma podstaw do wprowadzenia wnioskowanej zmiany. Plan zarządzania zakłada stały monitoring zachodzących procesów. W razie stwierdzenia obiektywnych przesłanek wskazujących na konieczność zmian obowiązujących zasad, będzie możliwe wprowadzenie zmian w Planie zarządzania. 3. Zmodyfikowano zgodnie z treścią uwagi.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					sprzedaży drewna pozyskanego w wyniku ich realizacji. Zgodnie zaś z ustawą o ochronie przyrody, zadania związane z ochroną przyrody w lasach powinny być finansowane z budżetu państwa.		
2100	Nadleśnictwo Białowieża	Rozdział 5 „Kierunki i działania”, działanie 2.1.3 „Wdrażanie planów ochrony przyrody w rezerwatach Puszczy Białowieskiej	74	1.Należy wyraźnie zaznaczyć możliwość realizacji w przyszłości niezbędnych działań ochrony czynnej wynikających z dokumentów planistycznych dla rezerwatów przyrody, niezależnie od ogólnych zasad strefy II. 2.Należy usunąć jako potencjalne źródła finansowania budżety nadleśnictw. 3. Poza planami ochrony, które posiada tylko część rezerwatów przyrody, należy tu ująć zadania ochronne, które również są dokumentami planistycznymi dla rezerwatów.	1. Plany ochrony i inne dokumenty planistyczne (np. zadania ochronne) są szczegółowo ustanawiane dla konkretnych rezerwatów przyrody. Jako takie lepiej uwzględniają potrzeby najcenniejszych fragmentów puszczańskiej przyrody, niż ogólny plan ZPZ dla całego obiektu. Ponadto należy wziąć pod uwagę różne okresy obowiązywania tych dokumentów (część planów ochrony dla rezerwatów wygasa w trakcie potencjalnego obowiązywania ZPZ), a trwające zmiany klimatyczne mogą generować nowe wyzwania i zmianę podejścia do działań ochronnych. 2. Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody, zadania związane z ochroną przyrody w lasach powinny być finansowane z budżetu państwa. W obecnym stanie prawnym nadleśnictwa nie mają możliwości finansowania działań wynikających z dokumentów planistycznych dla rezerwatów, z własnych środków. 3. Nie wszystkie rezerваты w Puszczy Białowieskiej posiadają plany ochrony. Część posiada zadania ochronne, jeszcze inna – nie posiada żadnych dokumentów planistycznych. Działanie 2.1.3 co do zasady zawiera wprawdzie założenie przygotowania planów, jednakże w praktyce nie ma gwarancji, że proces ten będzie przebiegał zgodnie z oczekiwaniami.	Uwzględniono częściowo	W opisie działania wyraźnie zapisano, iż obejmuje ono realizację celów i zadań ochronnych zapisanych w planach ochrony przyrody dla rezerwatów - nie wprowadzono tutaj ograniczeń jeśli chodzi o charakter tych działań. Jednakże należy podkreślić, iż zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 6.2 opracowywane plany ochrony przyrody muszą być zgodne z zapisami Planu zarządzania. Usunięto potencjalne źródło finansowania "Budżet Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe".
2101	Nadleśnictwo Białowieża	Rozdział 6.4. Strefowanie, Załącznik nr 9 Strefowanie obiektu Białowieża Forest	Str. 133 – 138, załącznik	Podział na strefy należy w naszej opinii oprzeć na istniejącym (a nie sztucznie nań nakładanym) podziale powierzchniowym przygotowanym na potrzeby PUL na lata 2022–2031	Podział obiektu na strefy w oparciu o siatkę kwadratów 100x100 m jest sztuczny i nie powiązany w żaden sposób z faktyczną sytuacją na gruncie. Podział na strefy należy w naszej opinii oprzeć na istniejącym (a nie sztucznie nań nakładanym) podziale powierzchniowym przygotowanym na potrzeby PUL na lata 2022–2031. Każde z wydzielen leśnych wynika tu bowiem ze szczegółowej inwentaryzacji, uwzględniającej zarówno charakter drzewostanów, jak i potencjał istniejących siedlisk i tylko tak rzetelnie przygotowany podział, który jest dokładnie zmapowany, i znany zarządcom, do którego posiadamy opracowane narzędzia informatyczne stanowiące podstawę do pracy w terenie, może być podstawą do ustalania i realizowania jakichkolwiek działań. Zastępowanie istniejącego i	Nie uwzględniono	Aktualizacja strefowania została opracowana na podstawie danych PGL LP oraz RDOŚ w Białymstoku. Dane te były opracowywane przez różne podmioty, toteż przebieg granic wydzielanych w nich obszarów nie jest ze sobą zgodny. W celu uniknięcia wydzielania bardzo małych obszarów, wynikających jedynie z niedokładności danych źródłowych (nie są to dane o dokładności geodezyjnej), konieczna była ich generalizacja. Pierwszym rozważanym podejściem było wykorzystanie oddziałów leśnych. Niestety w praktyce okazało się, że są to zbyt duże obszary, nie odpowiadające mozaice ekosystemów Puszczy Białowieskiej. Z tego względu konieczne było zaproponowanie siatki o mniejszym rozmiarze oczka. Należy podkreślić, iż siatka ta również nie ma charakteru granic geodezyjnych. Wskazuje jednak na przybliżony przebieg obszarów o różnych zasadach ochrony.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					funkcjonującego z powodzeniem podziału podziałem sztucznym, opartym na siatce 100 m, nie tylko nie ułatwi zarządcom postępowania w obiekcie, ale wręcz wprowadzi nie służący nikomu zamęt organizacyjny. W naszym rozumieniu bowiem strefowanie obiektu ma być narzędziem usprawniającym zarządzanie, a nie je dodatkowo komplikującym. Jeżeli już istnieje konieczna i nieodzowna potrzeba schematyzacji, podstawą podziału powinny być oddziały leśne (tzw. ćwiartki).		
2102	Nadleśnictwo Białowieża	Rozdział 6.4. Strefowanie	133 - 138	Postulujemy utrzymanie możliwości prowadzenia gospodarki łowieckiej w strefach 3 i 4 na obecnych zasadach.	W OHZ prowadzonych przez nadleśnictwa Puszczy Białowieskiej od ok. 30 lat polowania na sarnę są bardzo ograniczone (zezwolenia na odstrzał wydawane wyłącznie na kozły). Mimo to sytuacja rysia nie uległa poprawie. Należałoby zatem szukać innych, niż ograniczone polowania na sarnę, przyczyn złej sytuacji rysia (być może byłaby to poprawa warunków bytowania sarny?). Ponadto biorąc pod uwagę że: 1. Aktualnie mamy do czynienia z ASF, w Europie wyraźne są problemy z pryszczycą, w skali do roku 2050, a nawet w obecnych dynamicznych czasach do roku 2030, nie jesteśmy w stanie przewidzieć dalszego rozwoju sytuacji na tym polu i potrzeb działań z tej sytuacji wynikających; 2. osobami uprawnionymi do eliminacji dzikiej zwierzyny są w aktualnym stanie prawnym myśliwi, którzy w momencie zakazania polowań na zwierzynę płową i dziki, nie będą w praktyce zainteresowani żadnymi polowaniami na obszarze Puszczy Białowieskiej, w związku z czym w praktyce nie będą też realizować eliminacji gatunków obcych; 3. w projekcie ZPZ nie przewidziano kwestii, kto miałby być podmiotem wypłacającym odszkodowania za szkody łowieckie, ani też źródeł finansowania eliminowania gatunków obcych w inny sposób niż przez uprawnionych myśliwych zapis ten wydaje się nieprzemyślany i nadmierny. Ponadto rodzi się pytanie, czy nie wymaga zmiany wniosku renominacyjnego.	Nie uwzględniono	Ograniczenie polowań w Puszczy Białowieskiej stanowi realizację zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN zawartych m.in. w Raporcie z Misji z 2024 roku. W tym wyjątkowym obszarze należy dążyć do ochrony naturalnego przebiegu procesów ekologicznych, w tym również tych związanych ze zwierzyną.
2103	Nadleśnictwo Białowieża	Rozdział 6.4. Strefowanie	133-138	Utrzymanie siedlisk otwartych – należy wyraźnie ująć jako dozwolone we wszystkich, oprócz I, strefach obiektu.	Utrzymanie powierzchni otwartych jest kluczowe dla utrzymania różnorodności biologicznej, zwłaszcza uwzględniając zarastanie w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat, polany białowieskiej w wyniku zaniechania użytkowania rolniczego. Powierzchnie te są bowiem kluczowe dla wielu gatunków owadów, ptaków (np. orlik krzykliwy, bocian czarny), czy ssaków	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Działania związane z utrzymaniem siedlisk otwartych (zgodnie z zapisami wniosku renominacyjnego z 2014 r.) zostały uwzględnione w strefach Obiektu (z wyjątkiem strefy 1.). Zapisy te zostały uwzględnione w Katalogu działań ochronnych zamieszczonych w załączniku nr 6 do Planu zarządzania. Należy również podkreślić, iż siatka kwadratów wykorzystana przy opracowywaniu strefowania nie ma charakteru geodezyjnego. Określa ona przybliżoną lokalizację obszarów o różnej specyfice warunkującej różne formy ochrony (bierną, czynną). W przypadku,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					(głównie kopytnych, jak sarna – stanowiąca bazę pokarmową rysia, jeleni – baza pokarmowa wilka, czy żubr). Bowiem ujmowanie śródleśnych powierzchni otwartych w strefie 4 przy ewidentnych niedoskonałościach sztucznego podziału według siatki kwadratów, w żadnej mierze nie gwarantuje zachowania tych powierzchni.		gdy dane siedlisko nieznacznie wykracza poza granicę danego oczka siatki, powinno ono być traktowane łącznie, jako jedna całość.
2104	Nadleśnictwo Białowieża	Rozdział 6.4. Strefowanie, Załącznik nr 9 Strefowanie obiektu Białowieża Forest	134	Należy ponownie przeanalizować przebieg stref 4a, b i c z uwagi na niespójność zasad przyporządkowania powierzchni do poszczególnych stref oraz niezgodność z faktyczną sytuacją na gruncie.	Strefa 4 b – w projekcie zaliczono tu – co wynika z opisu Drzewostany, w których udział drzew iglastych (sosna, świerk) wynosi > 50%, rosnące na siedliskach lasowych (las, las mieszany, ols), w wieku poniżej 100 lat, z dopiskiem w nawiasie drzewostany, na siedliskach zdegradowanych. Nie jest jasne, co oznacza zapis w nawiasie i jaką ma rangę w wyznaczeniu tej strefy, gdyż biorąc pod uwagę pozostałą część zapisu, w samym tylko Nadleśnictwie Białowieża kryteria wliczenia do strefy 4b spełnia blisko 850 ha, tymczasem w projekcie strefa 4b obejmuje dla całego obiektu 85,87 ha. To znaczna rozbieżność. Strefa 4c – biernej przebudowy drzewostanów – pomijając niejasności przy wyznaczaniu powierzchni tej strefy (analogicznie jak w przypadku strefy 4 b powierzchnia spełniająca kryterium w samym Nadleśnictwie Białowieża przewyższa powierzchnię przyjętą w projekcie ZPZ dla całego obiektu) w której w praktyce nie są dozwolone żadne działania ochrony czynnej, jest mylące. Skoro nie są tu dozwolone działania, powinno się je uczciwie włączyć do strefy 3, zamiast sztucznie zawyżać powierzchnię strefy 4.	Wyjaśniono	W kryterium wyznaczenia strefy 4b uwzględniono udział drzew iglastych (sosna, świerk) wynoszący > 50% na siedliskach (lasów, lasów mieszanych, olsów) zdegradowanych, które określają dane BDoL w polu stopień degradacji siedliska (degradation_cd), w których uwzględniono siedliska zniekształcone, przekształcone oraz zdegradowane, określone wartościami: Z1-Z3, D1-D3. Strefę 4c stanowią natomiast drzewostany iglaste z udziałem >50% na zdegradowanych, przekształconych i zniekształconych (Z1-Z3, D1-D3) siedliskach borów mieszanych
2105	Nadleśnictwo Białowieża	streszczenie	7	„Mimo śladów ludzkiej obecności eksploatacja lasów była tu ograniczona, co pozwoliło zachować pierwotny charakter ekosystemu.” w naszej opinii jest to stwierdzenie nieprawdziwe. Proponuje się zmienić zapis na: Mimo śladów ludzkiej obecności eksploatacja lasów była tu ograniczona, co pozwoliło zachować zbliżony do naturalnego charakter ekosystemu	Poniżej dwa przykłady wskazujące, iż Puszczy Białowieskiej była użytkowana czasami nawet bardzo intensywnie. 1. Pierwsza wojna światowa wywarła znaczący wpływ na Puszcę Białowieską, prowadząc do znacznej dewastacji jej fauny i infrastruktury. Wojna spowodowała praktycznie całkowitą zagładę żubrów, w 1919 roku ostatni z nich zginął. Niemcy, którzy zajęli Puszczę w 1915 roku, rozpoczęli intensywną eksploatację zasobów drewna, budując tartaki i kolejkę wąskotorową do wywozu drewna, co doprowadziło do intensywnej wycinki drzew, zwłaszcza dębów. Według dostępnych informacji w latach 1915-1918 pozyskano w P. Białowieskiej 5 mln m3 drewna. 2. W latach 1924-1929 - Spółka "Centura"	Nie uwzględniono	Niezaprzeczalnym faktem jest, iż różne obszary Puszczy Białowieskiej podlegały antropopresji, również tej intensywnej. Z tego względu zapisano, iż zachowano pierwotny charakter ekosystemu, a nie pierwotne ekosystemy. Wykorzystane sformułowanie stosowane jest w wielu źródłach literaturowych.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					prowadziła dewastacyjną eksploatację Puszczy Białowieskiej. Spółka w tym czasie wycięła i wywiozła ponad 2,5 mln m ³ drewna. Wycinka bez nasadzeń (odnowień) prowadziła do ogromnych strat przyrodniczych w Puszczy Białowieskiej. Wzdłuż linii kolejowych wycięto najcenniejsze drzewostany.		
2106	Nadleśnictwo Białowieża	Rozdział 2.1.3 Badania naukowe	26	(na początku strony) zapisano: „w 1921 r. utworzone zostało leśnictwo „Rezerwat”, które stanowiło zaczątek parku narodowego (...)” – proponuje się doprecyzować, że leśnictwo „rezerwat” zostało utworzone decyzją ówczesnej administracji leśnej, zarządzającej lasami Skarbu Państwa	Przyjęty w dokumencie zapis pomija rolę leśników w ochronie Puszczy Białowieskiej i sugeruje jakąś nieokreśloną instancję podejmującą tego typu decyzje. Należy zaznaczyć, że była to decyzja państwowej administracji leśnej i utworzony obiekt chroniony pozostał w strukturze ówczesnej administracji leśnej.	Nie uwzględniono	W dokumencie nie jest pomijana rola leśników. W jednym z rozdziałów opisano krótko historię tego wyjątkowego obszaru. Celem autorów nie było jednak przedstawienie pełnego kompendium wiedzy na temat historii Puszczy Białowieskiej. Zwrócono uwagę jedynie na najważniejsze elementy historii mające wpływ na obecny kształt Obiektu.
2107	Nadleśnictwo Białowieża	Rozdział 2.1.3 Badania naukowe	26	w drugim akapicie znajduje się opis stałych powierzchni badawczych założonych w 1936 roku przez prof. Włoczewskiego. Warto byłoby w tym miejscu zaznaczyć, że są to powierzchnie badawcze, które nadal funkcjonują, przez co są to najdłużej wykorzystywane naukowo stałe powierzchnie badawcze do obserwacji naturalnych procesów w lesie.	Przy tej okazji, lub w dalszej części tego rozdziału, powinno się wskazać, że na powierzchniach założonych przez prof. Włoczewskiego w 1936 roku, prace badawcze są kontynuowane przez IBL oraz wydział Leśny SGGW. Szczególnie duże zasługi ma tu prof. Brzeziecki wraz z zespołem, a prowadzone obserwacje naturalnych procesów są bardzo ważnym wkładem w poszerzenie wiedzy o naturalnym kształtowaniu się struktury lasów w Puszczy Białowieskiej. Warto przytoczyć publikacje z tych badań, które pominięto w omawianym dokumencie: - Brzeziecki B., Woods K., Bolibok L., Zajączkowski J., Drozdowski S., Bielak K., Żybura H. 2020: Over 80 years without major disturbance, late-successional Białowieża woodlands exhibit complex dynamism, with coherent compositional shifts towards true old-growth conditions. Journal of Ecology 108: 1138 – 1154. - Brzeziecki B., Andrzejczyk T., Żybura H. 2018: Odnowienie naturalne drzew w Puszczy Białowieskiej. Sylwan 162 (11: 883 – 893 - Brzeziecki B. 2016: Wieloletnia dynamika drzewostanów na stałych powierzchniach badawczych w Puszczy Białowieskiej. Konferencja naukowa p.t.: „Aktualny stan Puszczy Białowieskiej”. Projekt LIFE+ ForBioSensing PL. Białowieża. 30.11. – 2.12.2016r; - Brzeziecki B. 2008: Wieloletnia dynamika drzewostanów naturalnych na przykładzie dwóch zbiorowisk leśnych Białowieskiego Parku Narodowego: Pino-Quercetum i Tilio-Carpinetum, Studia Naturae 54, cz. II: 9-22; - Paluch R. 2015: Wieloletnie zmiany składu gatunkowego drzewostanów naturalnych w	Nie uwzględniono	Opracowany dokument nie ma charakteru encyklopedycznego. Celem autorów nie było zebranie wyników wszystkich badań. Były one bardzo liczne, co jest w pełni zrozumiałe w przypadku tak wyjątkowego Obiektu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					Puszczy Białowieskiej, Sylwan 159 (4): 278–288. Zwraca się uwagę, że w całym dokumencie pomijany lub umniejszany jest dorobek nauk leśnych w rozwoju wiedzy na temat Puszczy Białowieskiej.		
2108	Nadleśnictwo Białowieża	Rozdział 2.1.4 Historia	29	W pierwszym akapicie znajdujemy informację o grabieżczej eksploatacji lasów Puszczy w okresie I wojny światowej, oraz o wybudowaniu sieci kolejek wąskotorowych służących usprawnieniu wywozu drewna. Cały rozdział jest napisany w formie bezosobowej: „zbudowano”, „wycięto”, „dokonano największych zniszczeń” itp. Zwraca się uwagę, takie niedopowiedzenie może powodować fałszywy obraz i nieprawdziwy przekaz informacyjny. Należy jednoznacznie wskazać, kto jest odpowiedzialny za te największe zniszczenia, budowę kolejek wąskotorowych, za grabieżczą eksploatację. Wnioskuje się o jednoznacznie wskazanie, że były to działania realizowane przez niemieckiego okupanta, który wprowadził w tym terenie swoją administrację i rozpoczął dewastacyjną eksploatację cennych obszarów Puszczy (w latach 1915 – 1918 Niemcy wycieli ponad 5 mln m3 drewna, głównie dębowego). Wnioskuje się również o dodanie informacji na temat działalności angielskiej firmy The Century European Timber Corporation Ltd. (potocznie zwanej „Centurą”), która w latach 20 XX wieku prowadziła eksploatację lasów Puszczy, na podstawie udzielonej przez rząd koncesji. Wycięto wtedy około 2,5 mln m3 drewna. Z uwagi na poważne nieprawidłowości w realizacji działań, decyzją dyrektora nowo powstałych Lasów Państwowych, przy dużym wysiłku finansowym, wypowiedziano umowę z tą firmą. W ten sposób ochronione zostały cenne obszary Puszczy. Wzmianka na ten temat jest o tyle istotna, że do dziś są widoczne w Puszczy pozostałości tych działań i mają one wpływ na obecną strukturę lasów. Najistotniejszym przejawem tego jest ujęcie we wniosku renominacyjnym z 2014 roku kategorii lasów pionierskich, gdzie udział brzozy lub osiki wynosi ponad 50% a wiek przekraczał 60 lat, które przeznaczono do ochrony biernej w strefie 3.		Nie uwzględniono	W jednym z rozdziałów opisano krótko historię tego wyjątkowego obszaru. Celem autorów nie było jednak przedstawienie pełnego kompendium wiedzy na temat historii Puszczy Białowieskiej. Zwrócono uwagę jedynie na najważniejsze elementy historii mające wpływ na obecny kształt Obiektu.
2109	Nadleśnictwo Białowieża	Rozdział 2.1.4 Historia	29	W drugim akapicie jest mowa o czasach po II wojnie światowej. Stwierdzono, że „(...) Puszcza Białowieska, poza terenem Białowieskiego Parku Narodowego, podlegała intensywnej eksploatacji w ramach gospodarki leśnej”. Proponuje się zmienić zdanie w następujący sposób: „(...) Puszcza Białowieska, poza terenem Białowieskiego Parku Narodowego, podlegała planowemu użytkowaniu w ramach gospodarki leśnej”.	Należy doprecyzować, jak rozumie się pojęcie „intensywna eksploatacja”. Zwraca się uwagę, że przez cały okres powojenny w nadleśnictwach Puszczy Białowieskiej, pomimo prowadzonych działań gospodarczych sukcesywnie wzrastały parametry opisujące lasy. Przez cały okres rejestrowany był wzrost zasobności drzewostanów (a więc zwiększanie się przeciętnej ilości drewna na 1 ha), a od roku 1968 systematyczny wzrost średniego wieku. Zawarte w dokumencie określenie, w kontekście wcześniejszego akapitu omawiającego zniszczenia w puszczy w obu wojnach światowych, sugeruje jakoby w ramach gospodarki leśnej równie	Nie uwzględniono	W jednym z rozdziałów opisano krótko historię tego wyjątkowego obszaru. Celem autorów nie było jednak przedstawienie pełnego kompendium wiedzy na temat historii Puszczy Białowieskiej. Zwrócono uwagę jedynie na najważniejsze elementy historii mające wpływ na obecny kształt Obiektu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					intensywnie i destrukcyjnie użytkowano lasy Puszczy.		
2110	Nadleśnictwo Białowieża	Rozdział 2.2.5 Ochrona gatunkowa	42	W rozdziale wskazano jedynie gatunki dla których ustanowiono strefy ochronne. Zwraca się uwagę, że Puszcza Białowieska jest bogata w gatunki objęte ochroną gatunkową, a tylko dla wybranych, nielicznych gatunków przepisy przewidują ochronę strefową. Warto byłoby przynajmniej wskazać ile obecnie jest znanych gatunków chronionych w Puszczy, zarówno zwierząt (w tym też owadów), roślin, grzybów (w tym porostów). Jest to tyle istotne, że właśnie gatunki chronione, często będące skrajnie rzadkie w skali Europy stanowią jeden z elementów wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu.		Nie uwzględniono	Zgodnie z zaleceniem Zamawiającego, tj. MKiŚ część zagadnień, nie związanych bezpośrednio z głównym celem opracowanego dokumentu, została przeniesiona do opracowań uzupełniających, które nie stanowią formalnie elementu Planu zarządzania. Są one udostępnione dla każdego zainteresowanego na stronie internetowej projektu. Jedno z tych opracowań nosi tytuł: Formy i sposoby ochrony przyrody istniejące na terenie Puszczy. Zabieg przeniesienia części obszernych opisów do zewnętrznych opracowań ma na celu ograniczenie obszerności samego Planu zarządzania.
2111	Nadleśnictwo Białowieża	Rozdział 2.2.7 Leśny Kompleks Promocyjny	43	W ostatnim akapicie użyto określenia „(...) funkcja produkcyjna (dochodowa) polskich lasów (...)”. Proponuje się usunąć z treści słowo „dochodowa”, gdyż lasy będące własnością skarbu państwa takiej funkcji nie pełnią. Wystarczającym określeniem jest funkcja produkcyjna lub ekonomiczna,	Określenie „funkcja dochodowa” jest już bardzo zawężającym pojęciem, dodatkowo w kontekście lasów często używana w znaczeniu pejoratywnym. Jest to o tyle istotne, że zgodnie z obowiązującymi przepisami gospodarka leśna nie musi być dochodowa w rozumieniu przynoszenia zysku. A w taki sposób to określenie będzie interpretowane.	Uwzględniono	Zmodyfikowano zapis. Obecne brzmienie: "Zgodnie z zasadami trwałe i zrównoważonej gospodarki leśnej , w ostatnich dekadach funkcja produkcyjna (ekonomiczna) polskich lasów ulegała ograniczeniu na rzecz funkcji ochronnych i społecznych."
2112	Nadleśnictwo Białowieża	Rozdział 3.1 Zagrożenia	49	W trzecim akapicie użyto ogólnikowego pojęcia „pozyskiwanie drewna” jako przykład zagrożenia powodującego fragmentację ekosystemów. Proponuje się w tym miejscu użyć określenia „nielegalne lub wielkoskalowe pozyskanie drewna”.	Pojęcie to jest bardzo ogólne i szerokie. Proponuje się, w każdym miejscu gdzie jest mowa o zagrożeniach doprecyzować, jakie działanie jest faktycznie elementem powodującym określone negatywne skutki przyrodnicze. W przypadku fragmentacji można zgodzić się, że wykonywanie cięć powierzchniowych (na przykład zrębów czy usuwania drzewostanu pod infrastrukturę liniową) może powodować takie zagrożenie. Stosowanie ogólnikowego pojęcia „pozyskiwanie drewna” jest elementem budowania negatywnej narracji do wszelkich działań w wyniku których może być realizowane pozyskanie drewna nawet w bardzo małej skali (jak jest obecnie realizowane w BPN). Pisząc o pozyskiwaniu drewna należy jednak rozdzielić pozyskiwanie drewna w ramach działań ochronnych, które nie powinny być utożsamiane z negatywnym wpływem na środowisko i zagrożeniem dla WUW od na przykład nielegalnego pozyskania drewna w wyniku kradzieży.	Nie uwzględniono	Pozyskanie drewna prowadzi do fragmentacji ekosystemów również w sytuacji, gdy jest ono legalne, tzn. realizowane zgodnie z obowiązującymi dokumentami. Zamierzeniem autorów nie jest określanie granicznej powierzchni pozyskania drewna, od której powoduje ono fragmentację ekosystemu. Co do zasady, zgodnie z wnioskiem renominacyjnym pozyskanie drewna może być realizowane w granicach Obiektu tylko i wyłącznie jako skutek uboczny czynnych działań ochronnych, na co wielokrotnie zwraca się uwagę w opracowanym dokumencie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
2113	Nadleśnictwo Białowieża	Zagrożenia zidentyfikowane dla Obiektu Puszcza Białowieska (tabela nr 4).	51 52 52 52 52	Zwraca się uwagę, że zagrożenia nie zostały na tym etapie określone jako faktyczne, aktualne oraz potencjalne. Szczegółowe uwagi: - zagrożenie: „fragmentacja i izolacja siedlisk i populacji” spowodowane działalnością człowieka – wskazano „izolacje starodrzewów (...)” wskazując izolację rozmiażga kolweńskiego jako przykład. Zwraca się uwagę, że gatunek ten o bardzo specyficznych wymaganiach występuje (lub prawdopodobnie występuje) wyłącznie w parku narodowym. Jego wyjątkowa rzadkość spowodowana jest specyficznymi wymaganiami siedliskowymi, nie koniecznie obecną działalnością człowieka. Stąd nie jest to właściwy przykład zjawiska. Biorąc pod uwagę reżimy ochronne w Puszczy, zjawisko izolacji starodrzewów należy uznać za zagrożenie potencjalne; „fragmentacja i izolacja siedlisk i populacji” – w części dotyczącej zaburzeń – stwierdzenie że zaburzenia w ekosystemach wpływają ujemnie na sukces reprodukcyjny gatunków spadek, liczebności populacji gatunków oraz lokalne ich wymieranie jest stwierdzeniem zbyt ogólnym w zasadzie można powiedzieć, że nieprawdziwym; - „zanikanie siedlisk i gatunków” – wśród przykładów podano między innymi bociana czarnego, orlika krzykliwego i inne. Podane przykłady raczej nie świadczą o negatywnym wpływie działalności człowieka tylko wręcz przeciwnie. Większość wymienionych gatunków ma zdecydowanie liczniejsze i stabilniejsze populacje w innych kompleksach leśnych, gdzie zarówno w lesie jak i poza lasem prowadzi się gospodarkę (leśną czy rolną pozwalającą utrzymać różnorodne siedliska). w tym przypadku wydaje się, że zagrożeniem jest naturalne przekształcanie i ujednolicanie się ekosystemów. W przypadku rozmiażga kolweńskiego tym zagrożeniem jest wycofywanie się świerka z powodu zmian klimatu niz ze względu na działalność człowieka w Puszczy; - zagrożenie „pozyskiwanie drewna i usuwanie martwych drzew” – biorąc pod uwagę obowiązujące reżimy w Puszczy zagrożenie to należy uznać za potencjalne. Jak wcześniej wskazano, określenie „pozyskiwanie drewna” jest zbyt ogólnym pojęciem. W kolumnie „skutki” opisano zmniejszenie zagęszczenia starych drzew (...)” – od wielu lat obowiązują w Puszczy ograniczenia wycinania drzew ponad stuletnich, stąd takie zjawisko jeśli występuje to wyłącznie w wyniku naturalnego zamierania starych drzew. Nie jest to zagrożenie istniejące, mogące mieć realny wpływ na ekosystem Puszczy, a już na pewno nie jest związane z aktualną działalnością człowieka. Zwraca się również uwagę na błędne użycie pojęcia krajobrazu. Ekstensywna gospodarka leśna, a w przypadku omawianego obszaru należy raczej użyć określenia działania aktywnej ochrony w wyniku których dochodzi do pozyskania drewna, nie powoduje zmian w krajobrazie. Krajobraz pozostaje leśny, a pewne zmiany związane z pozyskaniem są elementem dynamiki krajobrazu i jego ewolucji i są jego immanentną cechą; - zagrożenie „pozyskiwanie drewna i usuwanie martwych drzew” – wśród analizy zagrożeń zabrakło analizy dotyczącej konsekwencji zaprzestania prowadzenia gospodarki leśnej, stopniowego	Biorąc pod uwagę wagę poszczególnych zagrożeń taki podział powinien być wskazany już w omawianej tabeli. Wrzucenie wszystkich zidentyfikowanych zagrożeń do jednej tabeli powoduje tworzenie nieprawdziwego obrazu zjawisk zachodzących w Puszczy.	Nie uwzględniono	Celem przywołanej tabeli nie jest tworzenie nieprawdziwego obrazu puszczy. Zebrano w niej zagrożenia istniejące i potencjalne - część wyszczególnionych zagrożeń obecnie nie dotyczy całej Puszczy, tylko jej fragmentów. W nadchodzących latach może się to jednak zmienić. Zagrożenia te zostały zebrane w jedną tabelę w celu ułatwienia sformułowania działań, które pozwolą na minimalizowanie ich negatywnych skutków, co zostało odzwierciedlone również w Załączniku 4.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
			52	grabowienia siedlisk i tworzenia się jednogatunkowych drzewostanów których konsekwencją będzie ograniczenie bioróżnorodności na poziomie genetycznym gatunkowym i ekosystemowym. Takie analizy są prowadzone przez Wydział Leśny SGGWw na powierzchniach badawczych założonych przez profesora Włoczewskiego.;			
			53	- zagrożenie „niezrównoważony rozwój turystyki” – to zagrożenie zostało zmarginalizowane. Poza rozwojem bazy i infrastruktury turystycznej należy przede wszystkim wskazać zwiększoną penetrację terenów leśnych związanych z ruchem turystycznym. Należy też to zagrożenie silnie podkreślić jako istotny problem do rozwiązania w Obiekcie, gdyż z jednej strony oczekuje się, że turystyka ma być motorem napędowym lokalnej gospodarki, a z drugiej stanowi poważne zagrożenie dla ochrony wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu;			
			54	- zagrożenie „rozprzestrzenianie się gatunków obcych” – wśród gatunków obcych wymieniono szakala złocistego. Zwraca się uwagę, że gatunek ten jest uznawany za rodzimy w Polsce z uwagi na sposób rozprzestrzenienia się i zasiedlenia nowych obszarów w wyniku zmian klimatycznych (bez udziału człowieka bezpośrednio lub pośrednio). W związku z tym nie podlega zwalczaniu jako gatunek obcy. Należy usunąć szakala z listy wymienionych gatunków obcych.			
2114	Nadleśnictwo Białowieża	Rozdział 4.1 „zarządzanie adaptacyjne (...)”	61	W drugim akapicie – zamieszczono cytaty z publikacji w języku angielskim. Z uwagi na to, że dokument jest polskojęzyczny należy cytaty przytoczyć w tłumaczeniu na język polski.		Uwzględniono	We wskazanym fragmencie dodano tłumaczenie na język polski.
2115	Nadleśnictwo Białowieża	Rozdział 5 kierunki i działania: Działanie 1.1.1	67	„Zapewnienie ochrony biernej procesom ekologicznym w strefach Obiektu” – zdanie, że niezaburzone procesy ekologiczne stanowią podstawę wyjątkowej uniwersalnej wartości obiektu Białowieża Forest i że należy dążyć do maksymalnego ograniczenia ingerencji człowieka w ich przebieg jest zbyt daleko idące. Proponuje się złagodzić zapis: „niezaburzone procesy stanowią (...) i należy dążyć do zapewnienia ochrony biernej w najlepiej zachowanych obszarach Puszczy”.	Puszcza Białowieńska od wieków była obiektem zagospodarowanym i użytkowanym i chronionym przez człowieka i dzisiejszy jej obraz jest efektem zarówno przyrodniczych procesów naturalnych, jak i działalności człowieka. Dlatego dążenie do całkowitego wyłączenia możliwości aktywnej ochrony ze strony działalności człowieka wydaje się niewłaściwe i będzie prowadzić do szybkich i nieodwracalnych zmian i zaburzeń niekorzystnych dla WUW. Jest to szczególnie ważne w czasie gdy obserwuje się coraz większą presję organizmów obcych jak również rosnące znaczenie zaburzeń ze strony czynników abiotycznych. Z uwagi na fakt, że to zarządca obszaru odpowiada za to co dzieje się na terenie Obiektu, to właśnie te jednostki mają uprawnienia do realizacji tego zadania.	Nie uwzględniono	Zgodnie z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN ochrona Puszczy Białowieńskiej powinna być oparta o ochronę bierną. Wyjątek stanowią jedynie obszary z obiektywnych powodów wymagających czynnych działań ochronnych, co podkreślono w wielu fragmentach Planu zarządzania.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
2116	Nadleśnictwo Białowieża	Rozdział 5 kierunki i działania: działanie 2.1.2	73	„Wdrażanie planów ochrony przyrody w obszarze Natura 2000 Puszcza Białowieska PLC200004 (poza Białowieskim Parkiem Narodowym)”: a.) w opisie działania napisano o ograniczeniu zakresu polowań wyłącznie do gatunków inwazyjnych – problem wprowadzenia zakazu polowań należy dokładnie przemyśleć pod kątem konsekwencji prawnych i finansowych (możliwość regulacji populacji i związane z tym szkody i odszkodowania) – szczegółowe uwagi w tym zakresie przy strefowaniu. Na tym etapie nie powinno się przepisywać działań ujętych w projekcie planu ochrony obszaru Natura2000, gdyż nie wiemy jakie ostatecznie zapisy znajdą się w finalnym dokumencie; b.) wnioskuje się o uwzględnienie w opisie działania możliwości realizacji zabiegów ochrony czynnej wynikających z dokumentów planistycznych dla obszarów chronionych (rezerwat, obszar Natura 2000) niezależnie od strefy. Należy przewidzieć ewentualność działań aktywnych, biorąc pod uwagę bardzo długi okres obowiązywania ZPZ do 2050 roku; c.) opis działania nie powinien wskazywać obszaru Natura 2000 Puszcza Białowieska tylko część Obiektu ŚD poza BPN. Nie cały obszar Natura 2000 Puszcza Białowieska jest w Obiekcie UNESCO, część stanowi bufor. ZPZ dotyczy tylko terenu objętego granicami Obiektu Światowego Dziedzictwa; d.) z podmiotu odpowiedzialnego należy usunąć Białowieski Park Narodowy. Skoro w tytule działania zaznaczono, że dotyczy obszaru poza BPN to nie ma formalnej podstawy, żeby Park był odpowiedzialny na terenie zarządzanym przez innych zarządców. Proponuje się przenieść BPN do podmiotów współpracujących; e.) potencjalne źródła finansowania – zgodnie z przepisami ustawy o lasach, zadania związane z ochroną przyrody w lasach są finansowane z budżetu państwa. Stąd niewłaściwym jest zapis, że działania wynikające z planów ochrony obszarów chronionych mają być finansowane z budżetu Lasów Państwowych. Wnioskuje się o usunięcie zapisu o budżecie Lasów Państwowych jako źródle finansowania i wstawienie budżetu państwa oraz środki zewnętrzne. Podobnie w przypadku innych zadań w Planie, gdzie do działań innych niż administracja, przewidziano jako źródło finansowania budżet Lasów Państwowych (np. działanie 3.1.1; działanie 3.2.1; działanie 5.1.1; działanie 8.1.2.	Z uwagi na fakt, że to zarządca obszaru odpowiada za to co dzieje się na terenie Obiektu, to właśnie te jednostki mają uprawnienia do realizacji tego zadania.	Uwzględniono częściowo	Podczas prac związanych z opracowaniem Planu ochrony dla obszaru Natura 2000 zebrano szereg aktualnych danych, toteż zasadnym było ich wykorzystanie w opracowywanym dokumencie. Pozwoli to też na uzyskanie zgodności między oboma dokumentami. Ograniczenie polowań w Obiekcie stanowi realizację zaleceń ekspertów UNESCO/IUCN zawartych m.in. w Raporcie z Misji z 2024 roku. Opis działania 2.1.2 potwierdza możliwość realizacji celów i działań ochronnych zapisanych w planach ochrony przyrody dla obszaru Natura 2000. Jednocześnie podkreślono, iż plany ochrony opracowywane w przyszłości powinny uwzględniać zapisy zawarte w Planie zarządzania. W przypadku konieczności zmiany obowiązujących zasad w związku ze zmieniającymi się uwarunkowaniami, zawsze istnieje możliwość aktualizacji Planu zarządzania. BPN został przeniesiony do Podmiotów współpracujących. Usunięto zapis dot. finansowania działania 2.1.2 z budżetu PGL LP. Nie wprowadzono zmian dot. źródeł finansowania działania 3.1.1, gdyż dotyczy ono PGL LP jako zarządcy terenu. Nie wskazano uzasadnienia zmiany potencjalnych źródeł finansowania działania 3.2.1; 5.1.1; 8.1.2.
2117	Nadleśnictwo Białowieża	Rozdział 5 kierunki i działania: Działanie 2.1.3	74	„Wdrażanie planów ochrony przyrody w rezerwatach Puszczy Białowieskiej”: a.) wnioskuje się o dodanie w opisie działań zapisów umożliwiających realizację w przyszłości niezbędnych działań ochrony czynnej w rezerwatach, pomimo ogólnych zasad strefy 2 (możliwość zastosowania wyjątku). Biorąc pod uwagę, że plan ma obowiązywać do 2050 roku wskazane jest umożliwienie w razie konieczności zaplanowania i wykonania niezbędnych działań ochrony czynnej; b.) potencjalne źródła finansowania – zgodnie z przepisami ustawy o ochronie przyrody, zadania związane z ochroną przyrody w lasach są finansowane z budżetu państwa. Stąd niewłaściwym jest zapis, że działania wynikające z planów ochrony obszarów chronionych mają być finansowane z budżetu Lasów Państwowych. Wnioskuje się o usunięcie zapisu o budżecie Lasów		Uwzględniono częściowo	a) Brak podstaw do umożliwienia realizacji działań ochrony czynnej w rezerwatach na wypadek ewentualnej przyszłej konieczności. Plan zarządzania zakłada potrzebę prowadzenie stałego monitoringu. W razie zmiany uwarunkowań i obiektywnej potrzeby realizacji czynnych działań ochronnych możliwa będzie aktualizacja Planu zarządzania. b) Usunięto budżet PGL LP jako potencjalne źródło finansowania działania 2.1.3

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
				Państwowych jako źródle finansowania i wstawienie budżetu państwa oraz środki zewnętrzne.			
2118	Nadleśnictwo Białowieża	Rozdział 5 kierunki i działania: Działanie 2.3.1	75	Ochrona zasobów wodnych w Puszczy Białowieskiej – strona 75: a.) w opisie działania dotyczącego „opracowania planu działań (...)” wskazano strefy w jakich możliwe jest prowadzenie działań mających na celu spowolnienie spływu wód i ich zatrzymywanie w środowisku. Z nieznanych powodów nie ujęto strefy 4a. Należy uzupełnić zapis, gdyż wyłączenie tej strefy z tego typu działań jest niezasadne. Zaznacza się, że przede wszystkim tego typu działaniom dedykowana jest podstrefa 4a. b.) z podmiotów odpowiedzialnych należy usunąć Park Narodowy Puszczy Białowieskiej (Białoruś) – plan dotyczy polskiej części Obiektu i w związku z tym nie można wskazywać podmiotu białoruskiego jako odpowiedzialnego. Dokument nie ma kompetencji narzucania stronie białoruskiej jakichkolwiek zadań. c.) z potencjalnych źródeł finansowania należy usunąć budżet Lasów Państwowych. Działanie to, zgodnie z przepisami ustawy o lasach, jako czynna ochrona przyrody jest finansowana z budżetu państwa. Można dodać też zewnętrzne źródła finansowania.		Uwzględniono częściowo	a) Działanie 2.3.1 dotyczy również strefy 4a. Natomiast w strefie tej działania te powinny być przy możliwie dużym wykorzystaniu naturalnego lokalnego materiału (w pozostałych strefach wyłącznie przy wykorzystaniu lokalnego materiału). Zapisy doprecyzowano, aby nie budziły wątpliwości. b) Usunięto z podmiotów odpowiedzialnych Park Narodowy Puszczy Białowieskiej (Białoruś) c) Pozostawiono w potencjalnych źródłach finansowania budżet PGL LP - zgodnie z informacjami przekazywanymi podczas licznych spotkań w okresie realizacji projektu PGL LP realizuje tego rodzaju prace we własnym zakresie.
2119	Nadleśnictwo Białowieża	Rozdział 5 kierunki i działania: Działanie 6.4.1	105	„Uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa oraz informacji o Białowieża Forest w programach nauczania w szkołach w rejonie Puszczy Białowieskiej”. Do opisu działań proponuje się dodać zapis zachęcający placówki oświatowe z rejonu Puszczy Białowieskiej do włączenia się do sieci szkół stowarzyszonych z UNESCO. Jako podmiot odpowiedzialny powinien być pełnomocnik ds. zarządzania Obiektem Białowieża Forest.	Stowarzyszenie szkoły z UNESCO daje duże szanse na dodatkowe możliwości edukowania młodzieży i rozwijanie kontaktów pomiędzy placówkami edukacyjnymi na świecie. Wymaga jednak zaangażowania personelu i będzie wymagało wsparcia ze strony pełnomocnika.	Uwzględniono	Dodano do opisu zadania następujący zapis: Działania na rzecz włączania placówek edukacyjnych do Sieci Szkół Stowarzyszonych UNESCO.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					państwa i inne. Zgodnie z przepisami nadleśnictwa realizują zadania czynnej ochrony przyrody jeśli koszt ich wykonania jest refundowany przez budżet państwa (zadania zlecone przez administrację).		
2122	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	Streszczenie	6	Opisano cel Planu jako zapewnienie ochrony WUW (OUV) obiektu oraz wskazano, że Plan ma integrować wymogi UNESCO, praw UE i krajowych. Nie określono hierarchii między tymi przepisami prawnymi.	Brakuje jednoznacznego wskazania, czy ochrona OUV wynikająca z Konwencji UNESCO jest nadrzędna. W przypadku sprzeczności między wymogami UNESCO a prawem krajowym nie wiadomo, które przepisy należy stosować w pierwszej kolejności.	Wyjaśniono	Uwaga została poddana wnikliwej analizie przez Zespół Prawny. Jej pełnej treści, ze względu na objętość nie można zamieścić w niniejszym zestawieniu. Z przeprowadzonej analizy wynika, iż stosowanie równoległe Konwencji UNESCO oraz ustaw jest dozwolone. W przypadku kolizji, postanowienia ustaw mają pierwszeństwo przed postanowieniami Konwencji UNESCO. Natomiast, w przypadku wystąpienia takich kolizji, obowiązkiem administracji publicznej jest ich eliminacja, ze względu na konstytucyjny obowiązek przestrzegania przez Polskę prawa międzynarodowego, którym się związała (art. 9 Konstytucji). Rozporządzenia krajowe natomiast, mają obowiązek być zgodne ze wszystkimi ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi, co wynika z art. 188 Konstytucji, w związku z czym Konwencja UNESCO ma pierwszeństwo przed tymi aktami.
2123	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	Streszczenie	6	Wskazano, że Plan został przygotowany na podstawie ekspertyz, warsztatów oraz danych monitoringu. Nie podano, które ekspertyzy były źródłem dla poszczególnych elementów Planu.	W streszczeniu nie wyjaśniono, jak dane Zał. 2 (ekspertyzy) oraz Zał. 3 (warsztaty) przełożyły się na matrycę zagrożeń (Zał. 4), matrycę barier (Zał. 5) czy katalog działań (Zał. 6). Brak tego powiązania uniemożliwia ocenę, czy działania oparto na badaniach naukowych czy na opiniach.	Nie uwzględniono	W treści dokumentu znajdują się odwołania do opracowań przygotowanych przez zewnętrznych ekspertów oraz do innych pozycji literaturowych. W przypadku braku takich odwołań można przyjąć, iż tekst wynika z wiedzy i doświadczenia autorów dokumentu.
2124	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	Streszczenie	7-8	W streszczeniu nie podano, na podstawie jakich źródeł wyodrębniono zagrożenia.	Zagrożenia podano ogólnie, bez odniesienia do Zał. 4.	Nie uwzględniono	Streszczenie ma na celu przedstawienie w możliwie prosty sposób treści Planu zarządzania, zagadnienia zasygnalizowane w tej części dokumentu są rozwinięte w jego treści.
2125	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	Streszczenie	8-9	Cele wskazane w streszczeniu nie są powiązane ze strefowaniem obiektu.	Cele są opisane ogólnie, bez odniesienia do Zał. 9 (Strefowanie) oraz Zał. 6 (Katalog działań).	Nie uwzględniono	Postawione cele mają prowadzić do osiągnięcia wizji Obiektu w 2050 roku, w tym do zachowania jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości. Strefowanie jest tylko jednym z narzędzi. Zatem nie ma potrzeby powiązania danego celu ze strefowaniem.
2126	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	Streszczenie	8	Wskazano, że „szacunkowe koszty do 2030 roku wynoszą ok. 61 mln zł, a na lata 2031-2035 ok. 46 mln zł”. Brak wskazania, jakie działania wchodzą w skład tych kosztów oraz jakie są ich źródła finansowania.	Podano sumaryczne wartości finansowe dwóch okresów. Nie wskazano, które działania wymienione w Zał. 6 (katalog działań) zostały wliczone do poszczególnych kwot.	Nie uwzględniono	Streszczenie ma na celu przedstawienie w możliwie prosty sposób treści Planu zarządzania, zagadnienia zasygnalizowane w tej części dokumentu są rozwinięte w jego treści.
2127	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	Streszczenie	6-11	W streszczeniu nie zaznaczono, że załączniki mają charakter obowiązkowy.	W streszczeniu nie wskazano, że załączniki są integralną częścią Planu.	Nie uwzględniono	Każdy dokument stanowiący załącznik jest elementem całego opracowania. Nie mają one natomiast charakteru obowiązkowego.
2128	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	Streszczenie	6-11	Streszczenie przedstawia główne założenia Planu, ale nie wskazuje wprost, że obiekt jest podzielony na strefy UNESCO o różnych reżimach ochrony i że od tego zależy zakres możliwych działań.	Już w streszczeniu warto zaznaczyć, że w części obszaru wszelka ingerencja jest zabroniona, a w strefach czynnej ochrony możliwe są wybrane zabiegi. Brak tej informacji utrudnia właściwe zrozumienie dalszych rozdziałów i może prowadzić do mylnego wrażenia, że wszystkie działania są możliwe lub niemożliwe na całym obszarze.	Nie uwzględniono	W streszczeniu zapisano m.in. "W celu usprawnienia zarządzania oraz nakreślenia zasad zastosowano strefowanie Obiektu. Podział Obiektu na strefy ma na celu przede wszystkim ochronę jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW), a strefowanie wskazuje działania prowadzące do ich utrzymania obecnie i w przyszłości. (...) Należy podkreślić również fakt, że zasady obowiązujące w poszczególnych strefach zostały nakreślone we wniosku nominacyjnym. Strefowanie Obiektu jest kluczowym

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							elementem ochrony przyrody, które zapewnia jednocześnie dostępność do zasobów naturalnych dla lokalnych społeczności."
2129	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	1.1 Podstawa opracowania Planu i jego cel	12-13	W podrozdziale wymieniono Konwencję UNESCO z 1972 r., dyrektywy unijne (siedliskową i ptasią), ustawę o ochronie przyrody oraz inne akty krajowe. Nie ma zapisu, który akt ma nadrzędne znaczenie.	W podrozdziale wymienione są różne akty prawa międzynarodowego i krajowego. Brak określenia hierarchii oznacza, że nie wiadomo, co stosować w przypadku sprzeczności między wymogami UNESCO a przepisami krajowymi. Może to prowadzić do rozbieżności interpretacyjnych, gdzie instytucje mogą uznawać nadrzędność prawa krajowego, inne zobowiązań UNESCO.	Wyjaśniono	Uwaga została poddana wnikliwej analizie przez Zespół Prawny. Jej pełnej treści, ze względu na objętość nie można zamieścić w niniejszym zestawieniu. Z przeprowadzonej analizy wynika, iż stosowanie równoległe Konwencji UNESCO oraz ustaw jest dozwolone. W przypadku wystąpienia takich kolizji, obowiązkiem administracji publicznej jest ich eliminacja, ze względu na konstytucyjny obowiązek przestrzegania przez Polskę prawa międzynarodowego, którym się związała (art. 9 Konstytucji). W kwestii relacji Konwencji UNESCO oraz unijnych dyrektyw na poziomie krajowym, należy zwrócić uwagę na miejsce prawa wtórnego, stanowionego przez organizację międzynarodową w konstytucyjnej hierarchii źródeł prawa. Według art. 91 ust. 3 Konstytucji, w przypadku kolizji prawa wtórnego, stanowionego przez organizację międzynarodową, jeżeli wynika to z ratyfikowanej umowy międzynarodowej statuującej organizację, jest stosowane bezpośrednio i ma pierwszeństwo przed normami ustawowymi. Norma ta ma zastosowanie do prawa wtórnego Unii Europejskiej. Dyrektywa jest specyficznym źródłem prawa, wiąże co do rezultatu jaki ma zostać osiągnięty, w związku z tym, na państwie członkowskim ciąży obowiązek jej transpozycji do swojego porządku prawnego. Relacja Konwencji UNESCO do ustaw została już opisana powyżej. W kontekście relacji z ustawami można dodać, że zastosowanie może znaleźć w tym przypadku także reguła kolizyjna lex poster derogat legi priori – czyli prawo późniejsze, ma pierwszeństwo przed prawem wcześniejszym, w przypadku aktów prawnych o tej samej mocy wiążącej i stopniu szczegółowości regulacji. Rozporządzenia krajowe natomiast, mają obowiązek być zgodne ze wszystkimi ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi, co wynika z art. 188 Konstytucji, w związku z czym Konwencja UNESCO ma pierwszeństwo przed tymi aktami.
2130	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	1.1 Podstawa opracowania Planu i jego cel		Stwierdzenie, że Plan „określa ramy dla wszystkich działań w obszarze Białowieża Forest do roku 2050”, sugeruje większą moc prawną, niż ma w rzeczywistości.	Plan nie jest aktem prawa powszechnie obowiązującego. Realizacja działań w Puszczy odbywa się na podstawie odrębnych planów (np. planów ochrony, PUL, MPZP), które mają własne cele oraz horyzont czasowy. Bez zmian prawnych (o których mowa w podrozdz. 6.2) zapis o określaniu przez Plan „ram dla wszystkich działań” jest deklaracją.	Nie uwzględniono	Cel opracowania Planu zarządzania jednoznacznie wynika z dokumentów UNESCO, co zostało wskazane w treści dokumentu. Zawarto w nim zalecenia, które powinny zostać uwzględnione przy opracowywaniu dokumentów takich jak plany ochrony czy PUL.
2131	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	1.1 Podstawa opracowania Planu i jego cel		Brak jasnego umocowania prawnego Planu Zarządzania i sposobu jego wdrożenia. Plan Zarządzania nie wskazuje jednoznacznie formy przyjęcia (np. uchwała, zarządzenie) ani mechanizmu prawnego, który zobowiąże wszystkie podmioty do jego realizacji.		Nie uwzględniono	Decyzja dot. formy przyjęcia Planu zarządzania nie należy do Zespołu autorskiego. Wynika ona z zapisów prawa, a sam proces koordynowany będzie przez właściwe ministerstwo właściwe dla tego tematu.
2132	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	1.1 Podstawa opracowania Planu i jego cel	12	Plan „określa ramy dla wszystkich działań w obszarze Białowieża Forest do roku 2050”. Dokument ma obowiązywać do 2050 r. bez etapów przeglądu postępów i jego modyfikacji.	W dokumencie nie wskazano, że w tym czasie przewidziane są okresowe ewaluacje lub aktualizacje. Dokument zakłada stałość uwarunkowań do 2050 r.	Nie uwzględniono	W rozdziale 7.2. opisano sposób nadzoru nad wdrażaniem Planu. Wskazano, iż pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania i realizacji założeń Planu powinien powstać po 3 latach od jego przyjęcia. W kolejnych latach raporty powinny być opracowywane co 3 lata. Pełnomocnik będzie je przedkładał Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii raporty będą upowszechniane. Istotnym elementem będzie zapewnienie jak najszerzego upowszechniania wyników ewaluacji oraz

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							umożliwienie dyskusji z różnymi grupami interesariuszy na temat ewentualnych zmian w Planie wynikających z monitoringu, ewaluacji czy innych okoliczności. Po dziesięciu latach wdrażania Planu zarządzania zaplanowana jest ewaluacja on-going, mająca na celu odpowiedzenie na kluczowe pytania dotyczące adekwatności celów i działań, oceny skuteczności wdrożenia, spójności Planu z innymi dokumentami oraz identyfikacji nowych zagrożeń. Ewaluacja powinna zostać przeprowadzona z udziałem niezależnych ekspertów oraz Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem.
2133	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	1.1 Podstawa opracowania Planu i jego cel			W okresie 25 lat mogą zajść istotne zmiany (np. klimatyczne, legislacyjne, społeczne). Plan powinien przewidywać okresowe ewaluacje (np. co 5 lat) i możliwość aktualizacji celów oraz działań. Brak takiego mechanizmu oznacza ryzyko, że Plan stanie się nieaktualny lub nie będzie reagować na nowe wyzwania.	Nie uwzględniono	W rozdziale 7.2. opisano sposób nadzoru nad wdrażaniem Planu. Wskazano, iż pierwszy raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania i realizacji założeń Planu powinien powstać po 3 latach od jego przyjęcia. W kolejnych latach raporty powinny być opracowywane co 3 lata. Pełnomocnik będzie je przedkładał Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu, a po uzyskaniu pozytywnej opinii raporty będą upowszechniane. Istotnym elementem będzie zapewnienie jak najszerzego upowszechniania wyników ewaluacji oraz umożliwienie dyskusji z różnymi grupami interesariuszy na temat ewentualnych zmian w Planie wynikających z monitoringu, ewaluacji czy innych okoliczności. Po dziesięciu latach wdrażania Planu zarządzania zaplanowana jest ewaluacja on-going, mająca na celu odpowiedzenie na kluczowe pytania dotyczące adekwatności celów i działań, oceny skuteczności wdrożenia, spójności Planu z innymi dokumentami oraz identyfikacji nowych zagrożeń. Ewaluacja powinna zostać przeprowadzona z udziałem niezależnych ekspertów oraz Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem.
2134	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	1.1 Podstawa opracowania Planu i jego cel	12	Zakres Planu obejmuje też „szersze otoczenie” poza strefą buforową, ale brak jest narzędzi, by realnie wpływać na te tereny. Proponuje się usunięcie tego zapisu.	W obszarze poza buforem nie ma podstaw, by Plan mógł tam egzekwować działania.	Nie uwzględniono	Zasady obowiązujące w strefie buforowej są tożsame z tymi, które zostały określone we wniosku renominacyjnym (2014). W dokumencie zawarto również szereg zaleceń, które nie mają jednak charakteru wiążącego dla obszarów zlokalizowanych poza Obiektem.
2135	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	1.1 Podstawa opracowania Planu i jego cel	13	Plan jest jednostronny, dotyczy tylko części polskiej Obiektu.	Brak wspólnego dokumentu z Białorusią jest zrozumiały z przyczyn geopolitycznych. Plan wskazuje potrzebę integracji transgranicznej, lecz jej nie zapewnia (z przyczyn niezależnych).	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Autor uwagi wskazuje na przyczynę braku możliwości opracowania zintegrowanego dokumentu.
2136	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	1.1 Podstawa opracowania Planu i jego cel			Z uwagi na ten fakt wskazane jest rozważenie opracowania Planu na okres krótszy niż do 2050 r., np. do 2030 r. lub zapisanie w nim konieczności integracji z podobnym planem opracowanym po stronie białoruskiej, gdy tylko będzie to możliwe z geopolitycznego punktu widzenia.	Nie uwzględniono	Konieczność integracji jednoznacznie wynika z dokumentów UNESCO. Ponadto w rozdziale 7.2 zapisano, iż po 10 latach wdrażania Planu zarządzania powinna zostać przeprowadzona ewaluacja on-going, której zadaniem będzie odpowiedzenie na szereg pytań, w tym m.in.: Czy pojawiły się nowe wcześniej niediagnozowane zagrożenia i bariery w zarządzaniu Obiektem, do których Plan się nie odnosi? Czy zmieniła się sytuacja międzynarodowa, a jeśli tak, to czy istnieje możliwość współpracy międzynarodowej z Białorusią?
2137	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	1.2 Metodyka	13-16	Wskazano, że Plan przygotowano w oparciu o ekspertyzy, warsztaty oraz dane monitoringowe. Brak wskazania, które ekspertyzy (Zał. 2) były źródłem dla matrycy zagrożeń (Zał. 4), barier (Zał. 5) oraz katalogu działań (Zał. 6).	W Zał. 2 wymieniono ekspertyzy, a w Zał. 3 opisano warsztaty z udziałem interesariuszy. W podrozdziale podano, że dane te wykorzystano, ale nie przypisano, które ekspertyzy i warsztaty były podstawą poszczególnych załączników (Zał. 4-6). Brak tego powiązania uniemożliwia ocenę, czy matryce i katalog działań powstały na	Wyjaśniono	Załączniki 4-5 zostały opracowane na podstawie wiedzy eksperckiej autorów opracowania. Oczywiście uwzględniono przy tym również wnioski wynikające z ekspertyz oraz warsztatów. Opracowane matryce mają przede wszystkim charakter porządkujący, ułatwiający zrozumienie powiązań działań z zagrożeniami i barierami. Dokładniejsze odwołania do literatury czy ekspertyz zawarte zostały w tekście Planu zarządzania. Załącznik 6, tj. katalog dozwolonych działań został opracowany przede wszystkim na podstawie obowiązujących dokumentów,

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					podstawie badań naukowych, czy wniosków konsultacyjnych.		takich jak Plan ochrony BPN, czy wniosek renominacyjny (2014). Uwzględniono również wnioski wynikające z ogółu ekspertyz (w tym ekspertyzy dot. strefowania Obiektu).
2138	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	1.2 Metodyka	13-16	W opisie nie ma zasad oceny jakości i wiarygodności danych.	W podrozdziale nie podano kryteriów wagi wykorzystanych dokumentów (monitoring, ekspertyzy, warsztaty). W konsekwencji opinie uczestników warsztatów (Zał. 3) mogą mieć taką samą wagę jak wyniki badań naukowych opisanych w ekspertyzach (Zał. 2).	Wyjaśniono	W procesie opracowywania Planu zarządzania korzystano z różnych źródeł informacji pochodzących z wiarygodnych źródeł (oficjalne bazy danych, literatura, ekspertyzy opracowane przez uznane autorytety). Pod uwagę brano również opinie zgłaszane przez przedstawicieli interesariuszy. Nie uznano za zasadne określania hierarchii informacji pochodzących z wiarygodnych źródeł.
2139	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	1.3 Interesariusze	17-19	Podano listę grup interesariuszy: administracja rządowa i samorządowa, PGL LP, BPN, RDOŚ, organizacje pozarządowe, społeczność lokalna. Nie przypisano im funkcji i odpowiedzialności, mimo że w dalszej części Planu i załącznikach wskazano już role poszczególnych podmiotów.	W podrozdziale wymieniono interesariuszy. W Zał. 3 wykazano ich udział w warsztatach, a w Zał. 6 przypisano poszczególne działania ochronne do wykonawców. Brak powiązania między listą interesariuszy a przypisanymi zadaniami. Od samego początku powinna być znana rola każdego z podmiotów.	Wyjaśniono	We wskazanym wykazie wyszczególniono interesariuszy Planu zarządzania. Większość z wymienionych grup interesariuszy nie jest jednak odpowiedzialna za realizację działań. W Planie zarządzania wyraźnie wskazano podmioty odpowiedzialne za realizację działań oraz podmioty współpracujące.
2140	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	1.3 Interesariusze	17-19	Lista interesariuszy nie ma podziału na tych, którzy mają prawo podejmować decyzje (np. BPN, RDOŚ, PGL LP) i tych, którzy mogą tylko wyrażać opinie (np. mieszkańcy, media, organizacje społeczne).	W podrozdz. 6.1 jest pokazana formalna struktura zarządzania, która obejmuje tylko niektórych z wymienionych w podrozdz. 1.3. Brak kompetencyjnego rozdzielenia może wprowadzać w błąd co do tego, kto faktycznie decyduje o działaniach w strefach UNESCO.	Wyjaśniono	Wykazu interesariuszy nie można utożsamiać z Zarządcami Obiektu. W rozdziale 6.1 dokładnie opisano kompetencje poszczególnych podmiotów w zakresie działań związanych z zarządzaniem Obiektem. Funkcje, kompetencje dotyczą całego Obiektu, a nie jego wybranych stref.
2141	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	1.3 Interesariusze	17-19	Deklaruje się, że wszyscy interesariusze będą angażowani „na każdym etapie”, ale nie określono, jak ten udział ma wyglądać w praktyce i jak przekłada się na decyzje.	W podrozdz. 6.1 jest pokazana formalna struktura zarządzania, która obejmuje tylko niektórych z wymienionych w podrozdz. 1.3. Brak kompetencyjnego rozdzielenia może wprowadzać w błąd co do tego, kto faktycznie decyduje o działaniach w strefach UNESCO.	Wyjaśniono	Wykazu interesariuszy nie można utożsamiać z Zarządcami Obiektu. W rozdziale 6.1 dokładnie opisano kompetencje poszczególnych podmiotów w zakresie działań związanych z zarządzaniem Obiektem. Funkcje, kompetencje dotyczą całego Obiektu, a nie jego wybranych stref.
2142	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	1.3 Interesariusze (Tabela 1)	18	W tabeli są wymienione grupy, które nie mają kompetencji do podejmowania decyzji (np. media, osoby prywatne), ale nie wyjaśniono, jaki jest ich realny wpływ na wdrażanie Planu. W tabeli nie ma przypisania, jakie zadania mają poszczególne grupy w konkretnych strefach UNESCO. Bez takiego przypisania trudno ustalić, kto odpowiada za co w danej strefie	To może sugerować, że mają większe możliwości niż w rzeczywistości. Powinno być jasno określone, że te grupy uczestniczą np. w konsultacjach czy działaniach informacyjnych, ale nie w zarządzaniu. Wg podrozdz. 6.1 to Pełnomocnik koordynuje wdrażanie i współpracę, a Komitet Sterujący „podejmuje decyzje w sytuacjach kryzysowych”.	Wyjaśniono	W rozdziale 6.1 dokładnie opisano kompetencje poszczególnych podmiotów w zakresie działań związanych z zarządzaniem Obiektem. Funkcje, kompetencje dotyczą całego Obiektu, a nie jego wybranych stref.
2143	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	1.4 Struktura Planu	19-20	W opisie struktury nie przedstawiono powiązań logicznych między diagnozą, zagrożeniami, celami, działaniami oraz monitoringiem.	W podrozdziale wyliczono elementy dokumentu, ale nie opisano ich zależności. W praktyce rozdz. 2-3 (charakterystyka i zagrożenia) są podstawą do określania celów (rozdz. 4), które przekładają się na działania (rozdz. 5-6), a następnie podlegają monitoringowi (rozdz. 7). Zał. 4-6 (matryce oraz katalog działań) są kluczowym łącznikiem tego układu. Brak opisu powiązań zmniejsza przejrzystość Planu.	Nie uwzględniono	W przypadku każdej z części dokumentu wskazano jej zakres i funkcję oraz powiązania z innymi częściami. Funkcję porządkującą mają także matryce wskazujące na powiązania zaproponowanych działań ze zidentyfikowanymi zagrożeniami oraz barierami.
2144	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	2.1.1 Położenie	21	Brak powiązania opisu granic Obiektu i strefy buforowej ze strefami UNESCO (1-4c).	Podano granice obiektu i bufora, ale nie wyjaśniono, że to strefy UNESCO decydują o tym, jakie działania można podejmować. Dla zarządzających terenem ma to kluczowe znaczenie, bo w niektórych strefach dopuszczalny jest jedynie monitoring, a w	Wyjaśniono	Obowiązujące zasady dot. strefowania Obiektu zostały dokładnie opisane w rozdziale 6.4. Wskazany w uwadze podrozdział zawiera jedynie ogólne, wprowadzające informacje odnoszące się do lokalizacji Obiektu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					innych możliwa jest np. eliminacja gatunków obcych. Odesłanie do Zał. 9 (strefowanie) oraz Zał. 6 (katalog działań) powinno się znaleźć już w tym podrozdziale.		
2145	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	2.1.2 Środowisko naturalne	22-24	Opis przyrodniczy nie wskazuje, które fragmenty Puszczy są szczególnie cenne.	Ochrona drzewostanów ponadstuletnich (Zał. 8) wymaga innych priorytetów niż w młodszych fragmentach lasu, a plan nie podaje tego w charakterystyce. Opis jest zbyt ogólny. Istotne jest, żeby zagrożenia (np. fragmentacja) od razu wiązać z tymi najbardziej wrażliwymi obszarami.	Wyjaśniono	Uwaga odnosi się do rozdziału wstępnego, zawierające ogólne informacje. W dalszej części Planu zarządzania zostały one uszczegółowione. Szczególną ochroną należy objąć drzewostany ponad 100 letnie, co znalazło swoje odzwierciedlenie w katalogu działań ochronnych zamieszczonym w Załączniku 6.
2146	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	2.1.3 Badania naukowe	25-28	W Planie wymieniono dotychczasowe badania i ekspertyzy, ale nie ma wskazania, które obszary pozostają słabo rozpoznane i wymagają uzupełnienia.	Plan wymienia badania, ale nie wskazuje, które obszary pozostają nierozpoznane. Brakuje informacji, w jakim zakresie tematycznym trzeba prowadzić badania i kto powinien za nie odpowiadać. Bez zdefiniowania tych braków trudno jest planować monitoring i badania.	Wyjaśniono	Wskazany w uwadze rozdział dedykowany jest podsumowaniu dotychczasowych badań naukowych, choć oczywiście przytoczono w nim jedynie wybrane z licznych publikacji. Prowadzeniu badań naukowych w obiekcie poświęcono odrębny kierunek działań -1.2. W ramach tych działań przewidziano m.in. Opracowanie programu i wdrożenie monitoringu dla Obiektu Białowieża Forest; Opracowanie Zasad Eksploracji Naukowej w obszarze całego Obiektu.
2147	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	2.1.4 Historia	28-29	Historia jest opisana ogólnikowo. Nie pokazano, które wydarzenia historyczne wpłynęły bezpośrednio na obecny reżim ochronny (np. powiększenia BPN, ustanowienie rezerwatów, decyzje Komitetu UNESCO o rozszerzeniu obiektu, zmiana strefowania).	Warto wskazać, jakie zmiany prawne i organizacyjne określiły obecne zasady. Taka informacja pozwoliłaby zrozumieć, dlaczego obecne zasady są tak restrykcyjne i jak są osadzone w historii ochrony przyrody.	Wyjaśniono	Obecne zasady wynikają przede wszystkim z założeń zawartych we wniosku renomacyjnym (2014) w połączeniu aktualnymi danymi o ekosystemach pochodzącymi przede wszystkim z PGL LP (Bank Danych o Lasach) oraz RDOŚ w Białymstoku. Takie informacje zostały również zawarte w Planie zarządzania.
2148	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	2.1.5 Dziedzictwo kulturowe	29-30	Opis nie jest powiązany z planowanymi działaniami edukacyjnymi i kulturowymi.	Dziedzictwo kulturowe ma być chronione m.in. przez działania edukacyjne i promocyjne (Zał. 5 – cele 6.1-6.3). W podrozdz. 2.1.5 brakuje odesłania do tych działań.	Wyjaśniono	Wskazany w uwadze rozdział poświęcony został opisowi Obiektu. Wskazanie celów i działań prowadzących do ich osiągnięcia, wraz z uzasadnieniem zostały zawarte w rozdziale 4 i 5.
2149	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	2.1.6 Społeczność lokalna	30-36	W Tabeli 2 świadczeń ekosystemowych brakuje informacji, jak strefy UNESCO mają chronić te korzyści.	Społeczność lokalna korzysta z usług ekosystemowych Puszczy, ale nie pokazano, które z nich są szczególnie narażone w różnych strefach. W Planie brakuje informacji, które strefy pozwalają na zachowanie tych korzyści i jakie działania ochronne są dopuszczalne, by je utrzymać. Wskazane odwołanie do Zał. 6 (katalog działań).	Wyjaśniono	W Planie zarządzania Puszcza Białowieska traktowana jest jako całość, obszar, w którym należy chronić Wyjątkową Uniwersalną Wartość w celu zachowania jej dla przyszłych pokoleń. Temu celowi służą działania ochronne przedstawione w Załączniku 6. W rozdziale 6.4 wskazano natomiast kryteria strefowania oraz zakres możliwego zrównoważonego korzystania z Dobra.
2150	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	2.2 Formy i sposoby ochrony	37-44	Brak zestawienia relacji między formami krajowymi a strefami UNESCO, w tym informacji jakie działania w nich wolno podejmować.	Wspólne omówienie obiektów o różnym statusie prawnym bez wyjaśnienia hierarchii oraz skutków prawnych może prowadzić do mylnej interpretacji „równej rangi”. Nie wskazuje się, które obiekty są prawnie wiążące, a które mają inny charakter.	Wyjaśniono	Celem dokumentu nie jest określanie hierarchii obszarów chronionych utworzonych na podstawie odrębnych przepisów. Zostały one natomiast wszystkie krótko scharakteryzowane, a ich szerszy opis zawarto w opracowaniu uzupełniającym pt. <i>Formy i sposoby ochrony przyrody istniejące na terenie Puszczy Białowieskiej</i> . Kryteria strefowania odnoszące się do zapisów wniosku renomacyjnego (2014) oraz aktualnych danych oraz zasady funkcjonowania poszczególnych stref zostały opisane w rozdziale 6.4.
2151	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	2.2 Formy i sposoby ochrony		W jednym rozdziale zestawiono wynikające z prawa krajowego: formy ochrony (BPN, rezerваты przyrody, Natura 2000, OChK, ochrona gatunkowa), Leśny Kompleks Promocyjny, z obszarami pozaprawnymi w rozumieniu polskiej ustawy (Rezerwat Biosfery, UNESCO), bez wyjaśnienia różnic w statusie prawnym.	Nie wskazano jak te obiekty przekładają się na rygory w poszczególnych strefach UNESCO. To utrudnia interpretację.	Wyjaśniono	Kryteria strefowania wynikające m.in. z wniosku renomacyjnego (2014) zostały szczegółowo przedstawione i omówione w rozdziale 6.4. W rozdziale 6.2 zawarto natomiast zalecenia dla dokumentów wynikające z Planu zarządzania.
2152	Dyrekcja Generalna Lasów	2.2.1 Białowiecki Park Narodowy	37-38	Brak odniesienia do wymogów przeciwpożarowych i ograniczeń w infrastrukturze.	UNESCO oczekuje ograniczenia gęstej sieci dróg i pasów ppoż. (Zał. 1). Z kolei Zał. 7 (plan ppoż.) określa, jak zapewnić bezpieczeństwo pożarowe. W tym miejscu Plan mógłby	Wyjaśniono	W Planie zarządzania wdrożono zalecenia wynikające z opracowanego dla Puszczy Białowieskiej Planu ppoż.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
	Państwow ych				wskazać, jak pogodzić te cele. Bez tego nie ma jasności, jak równoważyć ochronę przyrody z bezpieczeństwem.		
2153	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	2.2.3 Obszar Chronionego Krajobrazu	39	Brak wskazania, że głównym zadaniem OChK w buforze jest utrzymanie korytarzy ekologicznych.	W Zał. 1 (dokumenty UNESCO) mowa jest o konieczności wzmacniania łączności ekologicznej. OChK pełni w tym kluczową rolę, ale Plan tego nie podkreśla. Opis nie wskazuje znaczenia bufora dla całego obiektu.	Wyjaśniono	W dokumencie wiele miejsca poświęcono kwestii potrzeby funkcjonowania korytarzy ekologicznych. Sformułowano szereg działań przypisanych do kierunku 3.3. Utrzymanie łączności między Puszcą Białowieską a innymi kompleksami leśnymi poprzez ochronę i kształtowanie korytarzy ekologicznych. Bez wątpienia powinny one funkcjonować również w obrębie OChK - w planie zaznaczono, iż dotyczy to całego otoczenia Obiektu
2154	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	2.3 Wyjątkowa Uniwersalna Wartość	44	Brak podkreślenia, że wszystkie działania muszą być oceniane pod kątem WUW (ciągłość procesów i różnorodność biologiczna).	Plan opisuje wartości, ale nie określa wprost, że każda decyzja zarządcza w strefach musi być zgodna z wymogami.	Wyjaśniono	W rozdziale 6.2 zwrócono uwagę na potrzebę zachowania zgodności opracowywanych dokumentów z Planem zarządzania. W rozdziale 6.4 wskazano zasady obowiązujące w poszczególnych strefach. W załączniku 6 zawarto katalog dozwolonych działań ochronnych.
2155	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	3.1 Zagrożenia	49	Podział zagrożeń (wewnętrzne / zewnętrzne, istniejące / potencjalne) nie jest powiązany ze strefami ochrony UNESCO ani WUW.	To, czy zagrożenie można ograniczyć i jak, zależy od strefy. W niektórych strefach nie wolno podejmować działań czynnych, a jedyne narzędzie to monitoring. W strefie 4b można np. usuwać gatunki obce. Bez tego rozdział jest zbyt ogólny. W Planie nie pokazano, czy dane zagrożenie dotyczy procesów naturalnych (kryterium IX), czy różnorodności biologicznej (kryterium X).	Wyjaśniono	W toku prac nad Planem zarządzania zidentyfikowano zagrożenia i bariery dot. całej Puszczy Białowieskiej. Nie jest uzasadnione dzielenie ich między strefy, gdyż Puszcza stanowi spójną całość o mozaikowej strukturze. Rzeczywiście poszczególne działania mogą być w różnym stopniu realizowane w strefach o odmiennym charakterze. To wynika jednoznacznie z opisu samych działań, jak i założeń dot. strefowania Obiektu przedstawionych w rozdziale 6.4
2156	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	3.1 Zagrożenia (Tabela 4) Działalność człowieka / Zagrożenie: Pozyskanie drewna i usuwanie martwych drzew	52	„Pozyskanie drewna i usuwanie martwych drzew” wpisano jako zagrożenie, ale bez wyjaśnienia, że chodzi o działania gospodarcze, a nie ochronne.	W niektórych strefach każde pozyskanie jest sprzeczne z zasadami, ale w strefie 4b Plan dopuszcza usuwanie drzew, nie dla pozyskania drewna, ale w celach ochronnych (np. by ograniczyć gatunki obce albo zapewnić bezpieczeństwo ppoż.). Wpisanie ogólne „usuwanie drzew” sprawia wrażenie, że każda taka czynność jest zagrożeniem, co jest niezgodne z Planem i może prowadzić do nieporozumień. Brak tej informacji w Planie może prowadzić do fałszywego przekonania, że takie zagrożenie dotyczy całego obszaru, co nie jest prawdą. Doprecyzowanie pozwoliłoby uniknąć błędnych wniosków o skali ryzyka.	Wyjaśniono	Usuwanie drzew zawsze stanowi ingerencję w naturalny przebieg procesów ekologicznych. W strefie 4 dopuszczono takie działanie ze względu na fakt, iż obejmuje ona obszary nieco mniej cenne przyrodniczo, choć nadal bardzo ważne. Zapis o możliwości usuwania powalonych drzew w strefie 4 wynika wprost z zapisów Planu ppoż.
2157	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	3.1 Zagrożenia (Tabela 4) Działalność człowieka / Zagrożenie: Niezrównoważony rozwój turystyki	53	Brak wskazania, które strefy są szczególnie narażone i jakie działania można stosować.	W strefach 1-2 ruch turystyczny jest bardzo ograniczony. W strefie 3 również nie można prowadzić aktywnych działań. W strefach 4 możliwe jest wyznaczanie tras, zarządzanie ruchem. Plan tego nie pokazuje, dopiero w Zał. 6 jest katalog działań. Istotne jest, żeby już w rozdz. 3 wskazano, jak turystyka przekłada się na poszczególne strefy.	Wyjaśniono	Plan zarządzania traktuje Puszcę Białowieską jako jedną spójną całość, nie jest opracowywany dla każdej ze stref oddzielnie. Z tego też względu również identyfikacja zagrożeń nastąpiła dla Puszczy Białowieskiej jako całości. W macierzy zamieszczonej w Załączniku 4 wskazano zadania służące minimalizacji skutków poszczególnych zagrożeń. Zasady określone w rozdziale 6.4 oraz katalog działań ochronnych zawarty w Załączniku 6 wskazują możliwy zakres działań w obrębie poszczególnych stref - ekosystemów o określonej charakterystyce.
2158	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	3.1 Zagrożenia (Tabela 4) Zmiany klimatu / Działalność człowieka Zagrożenie: Rozprzestrzenianie się gatunków obcych	54	Nie wskazano, gdzie i jak można na to zagrożenie reagować. Brak powiązania ze strefami i dozwolonymi działaniami.	Matryca w Zał. 4 przypisuje temu zagrożeniu konkretne działania, a katalog stref w Zał. 6 dopuszcza ich wykonanie (np. eliminacja gatunków obcych w strefie 4b). Brak takiego odwołania w rozdz. 3 powoduje, że użytkownik musi sam łączyć zagrożenie z działaniem.	Wyjaśniono	Plan zarządzania stanowi jeden spójny dokument. Powtarzanie tych samych informacji w wielu miejscach spowodowałoby zasadniczy wzrost jego objętości i w efekcie uniemożliwiłoby efektywne korzystanie z dokumentu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
2159	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	3.1 Zagrożenia (Tabela 4) Zmiany klimatu / Działalność człowieka Zagrożenie: Tempo wzrostu globalnej temperatury	54	Zagrożenie pożarowe, ale brak odniesienia do Planu ppoż. (Zał. 7).	Plan ppoż. precyzuje punkty czerpania wody, utrzymanie przejezdności i system monitoringu. Brak odesłania w rozdz. 3 sprawia, że opis zagrożenia jest oderwany od narzędzi już istniejących.	Wyjaśniono	Rozdział 3 poświęcono identyfikacji zagrożeń i barier. Sposoby na ograniczenie ich skutków zostały przedstawione w kolejnych rozdziałach. Tam też w pełni uwzględniono zalecenia wynikające z Planu ppoż.
2160	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	3.1 Zagrożenia (Tabela 4) Działalność człowieka Zagrożenie: Fragmentacja i izolacja siedlisk i populacji	52	W Planie zagrożenie zostało opisane ogólnie, bez wskazania, które obszary Puszczy są najbardziej narażone i jak można temu przeciwdziałać w różnych strefach UNESCO. Wskazano zagrożenie, ale bez powiązania z mapą drzewostanów (Zał. 8) oraz strefowaniem (Zał. 9).	Najbardziej narażone na fragmentację są drzewostany ponadstuletnie (Zał. 8), brak połączenia tych danych z diagnozą w rozdz. 3 osłabia praktyczność i spójność Planu. Nie pokazano, gdzie i jak należy na to zagrożenie reagować, mimo że dane w Zał. 8 i 9 oraz matryce w Zał. 4 i 6, to umożliwiają.	Wyjaśniono	W matrycy zawartej w Załączniku 4 wskazano działania prowadzące do ograniczenia skutków zidentyfikowanych zagrożeń. Oczywiście nie w każdym przypadku stanowią one gotowe rozwiązania, w wielu przypadkach wskazano analizy jakie należy wykonać, opracowania, które powinny zostać przygotowane.
2161	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	3.1 Zagrożenia (Rys. 6)	55	Pokazano skalę wpływu zagrożeń na WUW, ale nie opisano metody i nie wskazano „co dalej”, jak wynik ma prowadzić do działań.	Wiadomo, które zagrożenia są najpoważniejsze, ale nie wiadomo od razu, do których działań należy sięgnąć. Tymczasem w Zał. 4 znajdują się gotowe zestawy działań. Dopisanie odsyłacza pozwoliłoby szybko przejść od diagnozy do praktycznych działań (np. jeśli zagrożenie wysokie – sprawdź działania X w Zał. 4 i dopuszczalność w strefach Zał. 6). Ponadto nie wiadomo, czy ocena oparta jest na twardych danych czy na ekspertyzach.	Wyjaśniono	W matrycy zawartej w Załączniku 4 wskazano działania prowadzące do ograniczenia skutków zidentyfikowanych zagrożeń. Oczywiście nie w każdym przypadku stanowią one gotowe rozwiązania, w wielu przypadkach wskazano analizy jakie należy wykonać, opracowania, które powinny zostać przygotowane.
2162	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	3.2 Bariery	56	Wymieniono bariery, ale nie wskazano instytucji odpowiedzialnych za ich usuwanie.	Kluczowe jest rozróżnienie które bariery wymagają działań rządowych (np. zmiany prawa), które samorządowych (gminy – planowanie przestrzenne), a które leżą po stronie zarządców terenu (monitoring, ppoż.). Bez tego podziału trudno ocenić realną wykonalność.	Wyjaśniono	W załączniku 5 zawarto matrycę wskazującą na działania prowadzące do minimalizacji skutków poszczególnych zidentyfikowanych barier. W opisach poszczególnych zadań zawarto natomiast informację o podmiotach odpowiedzialnych za realizację każdego z nich, jak również o potencjalnych podmiotach współpracujących.
2163	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	3.2 Bariery (Tabela 5)	57-58	Zdiagnozowano bariery (np. brak systemu zarządzania, brak finansowania), ale bez wskazania planowanych rozwiązań.	Rozwiązania na bariery są opisane w Zał. 5 (np. tworzenie ciał koordynacyjnych, nowe mechanizmy finansowe), ale w tekście rozdz. 3 brakuje do nich odwołania. To powoduje, że widoczne są tylko problemy, ale nie proponowane rozwiązania.	Wyjaśniono	Rozdział 3 poświęcono identyfikacji zagrożeń i barier. Sposoby na ograniczenie ich skutków zostały przedstawione w kolejnych rozdziałach, w tym w szczególności w rozdziale 5.
2164	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	3.2 Bariery (Rys. 7)	59	Diagram wskazuje wagę barier, ale nie określa kolejności ich usuwania ani roli instytucji.	W praktyce usuwanie barier wymaga kolejności, np. najpierw trzeba zmienić przepisy (Zał. 5 – działanie 3.1.1), potem uruchomić finansowanie (Zał. 5 – działanie 4.2.x), a dopiero później rozwijać współpracę (Zał. 5 – działanie 4.1-4.3). W Planie brakuje prostego wskazania, co powinno być zrobione najpierw.	Wyjaśniono	Rozdział 3 poświęcono identyfikacji zagrożeń i barier. Sposoby na ograniczenie ich skutków zostały przedstawione w kolejnych rozdziałach, w tym w szczególności w rozdziale 5. W załączniku 5 zawarto matrycę wskazującą na działania prowadzące do minimalizacji skutków poszczególnych zidentyfikowanych barier.
2165	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	4.2 Wizja	61-62	Wizja do 2050 r. jest zbyt ogólna i nie odwołuje się do transgranicznego charakteru Obiektu i nie wskazuje, jak współpraca ze stroną białoruską ma być rozwijana.	Wizja mówi o integralnym, unikalnym ekosystemie, ale nie podkreśla obowiązkowej współpracy z Białorusią. W Zał. 1 (Deklaracja WUW i decyzje UNESCO) wyraźnie wskazano, że integralność obiektu transgranicznego oznacza spójność zarządzania w obu państwach. W Planie wizja ogranicza się do perspektywy polskiej i nie zawiera elementu, że bez koordynacji z Białorusią integralność nie będzie możliwa. Wizja powinna wskazywać np. wspólny	Wyjaśniono	Wizja została wypracowana w sposób partycypacyjny, z czynnym udziałem różnych grup interesariuszy. Prawdą jest, że idealny Plan zarządzania powinien być dokumentem zintegrowanym, obejmującym swym zasięgiem cały Obiekt UNESCO w granicach obu krajów. Niestety obecna sytuacja geopolityczna uniemożliwia to. Po jej zmianie wskazane jest powrócenie do idei opracowania wspólnego dokumentu, co również zaznaczono w Planie zarządzania w zagadnieniach związanych z monitoringiem jego wdrażania.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					system monitoringu czy wspólne raportowanie.		
2166	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	4.3 Cele (1-8)	62-63	Cele są zgodne z wartościami UNESCO, ale zbyt ogólne i niepowiązane ze strefami UNESCO oraz z zagrożeniami (Zał. 4), barierami (Zał. 5) i działaniami (Zał. 6). Brak też jasnych wskaźników mierzenia realizacji.	Brak zależności: cel – zagrożenie/bariera – działanie – strefa – odpowiedzialny podmiot. Poniżej analiza każdego celu:	Wyjaśniono	Plan wskazuje jednoznacznie powiązania między zagrożeniami i barierami a działaniami (Załącznik 4 i 5). W opisach działań (rozdział 5) wskazano jednoznacznie podmioty odpowiedzialne za ich realizację oraz potencjalne podmioty współpracujące.
2167	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	4.3 Cele Cel 1. Zachowanie niezaburzonych procesów ekologicznych	62-63	Nie wskazano, jak w praktyce cel zostanie zrealizowany, zwłaszcza w kontekście zagrożeń wskazanych w Zał. 4. (np. fragmentacja siedlisk, presja infrastrukturalna, pozyskanie drewna). Brak powiązania z działaniami ochronnymi, które czasami wymagają interwencji (np. retencja wody, usuwanie gatunków inwazyjnych).	Plan nie wyjaśnia, że w strefie 4 można prowadzić działania czynne (np. likwidację gatunków inwazyjnych), aby pośrednio chronić procesy naturalne. Bez tego istnieje ryzyko błędnej interpretacji, np. że każde działanie (nawet ochronne) będzie uznane za naruszenie celu.	Wyjaśniono	Katalog dozwolonych działań ochronnych zamieszczono w Załączniku 6. Zawarto w nim wyraźny zapis o możliwościach usuwania gatunków inwazyjnych i obcego pochodzenia, zagrażających przedmiotom ochrony.
2168	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	4.3 Cele Cel 3. Zachowanie nienaruszalności Obiektu jako całości	62-63	W celu nie odniesiono się do presji wynikającej z barier liniowych i granicznych.	Nienaruszalność oznacza, że obiekt zachowuje swoją spójność przestrzenną. Tymczasem w Zał. 4 (matryca zagrożeń) wskazano na ryzyko związane z ogrodzeniem granicznym i infrastrukturą drogową, które dzielą siedliska. W celu nie podkreślono, że ograniczenie takich barier jest niezbędne dla utrzymania integralności. Brak tego elementu obniża realność tego celu. W Planie nie wskazano, jak ten cel ma być osiągnięty, przez co pozostaje jedynie deklaracją.	Wyjaśniono	W rozdziale 5.1. (jak również w załączniku 4) wskazano, iż cel stanowi odpowiedź na zagrożenia powodowane przez człowieka, w tym fragmentację i izolację siedlisk i populacji, zaporę na granicy polsko-białoruskiej, Niezrównoważony rozwój turystyki. Określono również działania prowadzące do osiągnięcia celu 3. W dokumencie wielokrotnie podkreśla się problem fragmentacji siedlisk. W rozdz. 3 zapisano m.in., iż (...) "niektóre skutki są wynikiem złożonego oddziaływania różnych rodzajów zagrożeń. Przykładem może być fragmentacja siedlisk, powodowana zarówno przez działalność człowieka, taką jak budowa dróg, zapora na granicy polsko-białoruskiej, czy też pozyskiwanie drewna (Mikusiński i in., 2018)". Na problem fragmentacji ekosystemów w związku z funkcjonowaniem dróg wskazano także w tab. 6 zawierającej zestawienie rekomendacji eksperckich w zakresie zachowania Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu.
2169	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	4.3 Cele Cel 4. Promowanie i wspieranie współdziałania podmiotów międzynarodowych, krajowych i lokalnych	62-63	Brak wskazania, jakie bariery współpracy trzeba pokonać, by osiągnąć cel.	W Zał. 5 (matryca barier) wskazano m.in. brak koordynacji, niejednoznaczne kompetencje i brak spójnych mechanizmów finansowania. Cel 4 powinien być bezpośrednio powiązany z tymi barierami.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgodnie z treścią opracowanego dokumentu negatywne skutki barier finansowych są minimalizowane przez działania prowadzące do osiągnięcia celu 4. Działania te odnoszą się do współpracy szerzej rozumianej niż poziom Zarządców terenu, z tego względu nie uwzględniono w tym przypadku barier organizacyjnych.
2170	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	4.3 Cele Cel 5. Tworzenie warunków dla rozwoju zrównoważonego gmin Puszczy Białowieskiej	62-63	Brak powiązania celu z działaniami, które mogą wspierać gminy, a jednocześnie chronić UNESCO.	Mieszkańcy oczekują rozwoju turystyki, usług i miejsc pracy. Jednak w Zał. 4 wskazano, że turystyka jest zagrożeniem, a w Zał. 6, że można ją rozwijać tylko w określonych strefach i pod warunkiem ograniczeń (np. limity odwiedzin). Cel 5 nie pokazuje, jak pogodzić rozwój gospodarczy z ochroną.	Wyjaśniono	Turystyka stanowi wielką szansę dla regionu. Musi być to jednak turystyka zrównoważona, gdyż każdy rodzaj turystyki nieodpowiednio zorganizowanej potencjalnie może również stanowić zagrożenie. Do osiągnięcia celu 5 prowadzi m.in. realizacja działania 5.1.1 polegającego na opracowaniu zasad zrównoważonego użytkowania Obiektu i ich rozpowszechnianie. W ramach działania 5.3.2 przewidziano natomiast opracowanie ponadlokalnej strategii rozwoju turystyki dla obszaru Puszczy Białowieskiej. Katalog działań ochronnych zawarty w załączniku 6 nie odnosi się do limitów odwiedzin.
2171	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	4.3 Cele Cel 6. Wzmacnianie tożsamości i dumy lokalnych wspólnot (...)	62-63	Cel ogólny, bez powiązania z edukacją i promocją działań ochronnych.	W Zał. 5 (matryca barier) wskazano niską świadomość mieszkańców nt. UNESCO. W Zał. 3 (warsztaty) podano przykłady, jak tę wiedzę rozwijać. Cel 6 powinien być powiązany z konkretnymi działaniami, np. programami edukacyjnymi, szkoleniami dla mieszkańców czy działaniami promującymi lokalną kulturę.	Wyjaśniono	Zgłoszona uwaga dotycząca braku powiązania celu ogólnego nr 6 z działaniami edukacyjnymi i promocyjnymi nie znajduje potwierdzenia w zapisach Planu Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest. Cel 6, podobnie jak cel 5, został bezpośrednio powiązany z konkretnymi działaniami, których celem jest wzmacnianie lokalnych więzi społecznych, rozwój świadomości mieszkańców oraz promocja dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu. W ramach realizacji celu 6 wskazano cztery kierunki działań: 6.1 – wspieranie inicjatyw społecznych związanych z zachowaniem

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							krajobrazu Puszczy Białowieskiej, 6.2 – rozwijanie kompetencji administracji publicznej w zakresie uczestnictwa społeczeństwa w podejmowaniu decyzji, 6.3 – promowanie działalności gospodarczej inspirowanej dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym, 6.4 – uwzględnienie celów ochrony światowego dziedzictwa w programach nauczania w szkołach regionu. Działania szczegółowe, takie jak 6.1.1 i 6.1.2, obejmują m.in. dokumentowanie i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie niematerialnym, realizację projektów edukacyjnych i kulturalnych, wsparcie lokalnych instytucji kultury, a także integrację działań na rzecz przekazu międzypokoleniowego. Działanie 6.2.1 przewiduje szkolenia dla administracji publicznej oraz doradztwo w zakresie partycypacji społecznej, natomiast 6.3.1 zakłada utworzenie lokalnej platformy wymiany informacji o działalności gospodarczej i turystycznej.
2172	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	4.3 Cele Cel 8. Wykorzystanie wyjątkowej wartości OŚD w promowaniu regionu Puszczy Białowieskiej	62-63	Cel nie wskazuje, jak uniknąć ryzyka nadmiernej presji turystycznej.	Promocja regionu może zwiększyć liczbę turystów. W Zał. 4 turystyka została uznana za jedno z głównych zagrożeń, a w Zał. 6 opisano działania ograniczające (np. limity wejść, sezonowe zamykanie szlaków, kontrola szlaków). Cel nie wspomina o konieczności równoważenia promocji z ochroną.	Wyjaśniono	W Planie wskazano, że zagrożeniem dla Obiektu jest niezrównoważony rozwój turystyki, a nie sama turystyka jako forma aktywności. W związku z tym działania promocyjne i rozwojowe zostały zaplanowane w sposób uwzględniający konieczność zachowania równowagi pomiędzy dostępnością regionu dla odwiedzających a ochroną jego wyjątkowej uniwersalnej wartości (WUW). Załącznik nr 6 do Planu zawiera katalog dopuszczonych działań ochronnych, jednak nie przewiduje ograniczeń w zakresie turystyki, takich jak limity wejść, sezonowe zamykanie szlaków czy kontrola szlaków. Tego rodzaju zapisy nie występują również w treści Planu Zarządzania. Jednocześnie w ramach działań zaplanowanych w rozdziale 8, w szczególności Działania 8.1.1 i 8.1.2, przewidziano szereg inicjatyw mających na celu uporządkowanie i ukierunkowanie ruchu turystycznego, m.in.: opracowanie identyfikacji wizualnej dla regionu Puszczy Białowieskiej, oznaczenie szlaków i atrakcji turystycznych, wspólne wypracowanie sieciowych produktów turystycznych, promowanie dziedzictwa kulturowego, w tym niematerialnego, prowadzenie wspólnego kalendarza wydarzeń i atrakcji, wspieranie uchwał krajobrazowych w gminach regionu. Dodatkowo, wśród rekomendacji eksperckich wskazano potrzebę opracowania koncepcji tras turystycznych z głównymi szlakami oraz wspierania rozwoju zrównoważonych form turystyki specjalistycznej i edukacyjnej, szczególnie w strefie buforowej i jej otoczeniu. Przykładem takiego działania może być ścieżka rowerowa łącząca Białowieżę z Hajnówką, pod warunkiem realizacji zgodnej z obowiązującymi przepisami i z poszanowaniem form ochrony przyrody.
2173	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	4.4 Rezultaty	63-64	Rezultaty są zapisane w formie ogólnych haseł, bez mierzalnych wskaźników oraz odniesienia do katalogu działań.	W Zał. 6 i Zał. 7 znajdują się konkretne mierniki (np. utrzymanie przejezdności dojazdów ppoż., liczba patroli straży, powierzchnia siedlisk w dobrym stanie). Brak włączenia tych wskaźników sprawia, że realizacja celów nie będzie mogła być	Wyjaśniono	W rozdziale 7.2 zamieszczono szereg wskaźników monitorowania Planu odnoszących się do poszczególnych celów (Tab. 11). Załącznik 6 zawiera katalog działań ochronnych, nie ma tam mierników. Plan ppoż., choć stanowi załącznik nr 7 do Planu zarządzania, funkcjonuje jednocześnie jako odrębny dokument zatwierdzony decyzją Ministra Klimatu i Środowiska. Mierniki w nim zawarte są obowiązujące niezależnie od Planu zarządzania.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					obiektywnie oceniona (rezultaty nie będą możliwe do monitorowania).		
2174	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	5.1 Kierunki i działania wypracowane partycypacyjnie	65-115	W kartach działań brakuje jednoznacznego przypisania działań do stref UNESCO.	Zakres ingerencji w poszczególnych strefach jest różny (w części stref obowiązuje ochrona ścisła, w części dopuszcza się działania czynne). Brak przypisania stref wprost w kartach działań powoduje ryzyko dowolnej interpretacji. Tab. 10 i Zał. 6 określają, które działania są możliwe w jakiej strefie, te dane powinny być widoczne w rozdz. 5.	Wyjaśniono	Puszcza Białowieńska powinna być traktowana jako jedna spójna całość. Również opracowany Plan zarządzania powinien być stosowany jako całość. Działania zaproponowane w dokumencie dotyczą całego Obiektu, a część z nich całego regionu Puszczy Białowieńskiej. Powinny one być oczywiście realizowane przy zachowaniu zasad obowiązujących w poszczególnych strefach.
2175	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	5.1 Kierunki i działania wypracowane partycypacyjnie	65-115	Wiele działań przewiduje opracowania nowych dokumentów (np. strategii, wytycznych), ale nie wskazano, kto ma je formalnie zatwierdzić i w jakim trybie.	Plan wymienia np. opracowanie „Zasad Eksploracji Naukowej” jako planowane działanie, ale nie wskazuje, kto ma je przyjąć (minister, pełnomocnik, czy dyrektor BPN). To powoduje wątpliwości prawne, bo bez określenia organu i trybu takie dokumenty mogą nie mieć mocy obowiązującej. Zarządzający terenem muszą wiedzieć, czy dane wytyczne będą dla nich wiążące.	Wyjaśniono	Rzeczywiście, Plan zarządzania, jako dokument o charakterze ramowym, wskazuje na potrzebę opracowania szeregu szczegółowych dokumentów o charakterze strategicznym czy wykonawczym. Wskazano instytucje odpowiedzialne za opracowanie poszczególnych dokumentów. Obowiązujące przepisy prawa wskazują w sposób bezpośredni lub pośredni organy uprawnione do ich zatwierdzania. W przypadkach szczególnych, budzących wątpliwości właściwe procedury zostaną wskazane przez Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem we współpracy z Departamentem Prawnym Ministerstwa Klimatu i Środowiska.
2176	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	5.1 Kierunki i działania wypracowane partycypacyjnie	65-115	Źródła finansowania w kartach działania często wskazują budżet Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem, instytucji, która dopiero ma powstać.	Plan przewiduje, że Pełnomocnik zostanie powołany i będzie dysponował budżetem (szacunkowo 9,5 mln zł do 2035 r.). Jednak obecnie taki fundusz nie istnieje. Wpisywanie go jako głównego i jedynego źródła finansowania działań stwarza ryzyko, że przez pierwsze lata realizacja będzie niemożliwa. Do czasu powołania Pełnomocnika powinny być wskazane istniejące źródła.	Wyjaśniono	Plan zarządzania obejmuje okres 25 lat. Nie jest możliwe zapewnienie funduszy na szereg działań w tak długim horyzoncie czasowym. Wiele z nich będzie musiało być finansowane z zewnętrznych źródeł, w zależności od funduszy dostępnych w danym czasie. Funkcja Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem Białowieża Forest jest funkcją stosunkowo nową, zatem nie było możliwości przypisania jej istniejącego funduszu. Należy jednocześnie podkreślić, iż wskazane w uwadze zapisy podlegały uzgodnieniom z Ministerstwem Klimatu i Środowiska, w strukturach którego funkcjonuje Pełnomocnik ds. zarządzania Obiektem.
2177	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	5.1 Kierunki i działania wypracowane partycypacyjnie	65-115	Działania dotyczące drzewostanów ponad 100 letnich nie odwołują się wprost do mapy (Zał. 8).	W podrozdz. 5.1 pojawiają się działania związane z ochroną starych drzewostanów, ale nie ma odniesienia do Zał. 8 (Mapa drzewostanów ponadstuletnich), który zawiera szczegółową mapę ich rozmieszczenia. Działania nie mają wyraźnie określonego zakresu przestrzennego (nie wiadomo, czy obejmują wszystkie takie drzewostany, czy tylko część).	Wyjaśniono	Działania zapisane w Planie zarządzania odnoszą się do Puszczy Białowieńskiej jako całości, do jej obszarów spełniających określone kryteria. Jednym z tych kryteriów są drzewostany ponad 100 letnie. Należy podkreślić, iż obszar występowania takich drzewostanów będzie się zmieniał w kolejnych dekadach. Mapa zamieszczona w załączniku nr 8 stanowi zobrazowanie lokalizacji drzewostanów ponad 100 letnich zgodnie z przyjętą ich definicją oraz w odniesieniu do najnowszych danych PGL LP udostępnianych w Bazie Danych o Lasach.
2178	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	5.1 Kierunki i działania wypracowane partycypacyjnie (Wzór karty działań)	65-115	Karty działań nie zawierają miejsc na wskaźniki efektywności (np. powierzchnia odnowionych siedlisk, liczba przeprowadzonych patroli). oraz odwołania do monitoringu.	Monitoring przewidziano w rozdz. 7 (Tab. 11), ale nie jest on powiązany z konkretnymi działaniami z rozdz. 5, odnosi się do celów. To powoduje, że wdrażając dane działanie (np. usuwanie gatunków inwazyjnych) nie wiadomo, jak później zmierzyć jego skuteczność. W praktyce brak wskaźników utrudni ewaluację, można będzie wykonać działanie, ale nie będzie dowodu, że rzeczywiście poprawiło ono stan obiektu.	Wyjaśniono	Wskaźniki monitorowania Planu (tab. 11) odnoszą się w wielu przypadkach do efektów realizacji poszczególnych działań, co w sumie będzie pokazywało w jakim stopniu zostaną osiągnięte sformułowane cele.
2179	Dyrekcja Generalna Lasów	5.1 Kierunki i działania wypracowane partycypacyjnie (Wzór karty działań)	65-115	W kartach działań widać tendencję, że BPN jest częściej wskazywany jako „odpowiedzialny”, a nadleśnictwa jedynie jako „współpracujące, nawet przy działaniach na gruntach w zarządzie LP.	Przy działaniach realizowanych na gruntach w zarządzie LP liderem powinny być Lasy Państwowe, bo tylko one mają	Uwzględniono częściowo	Zweryfikowano ponownie podmioty odpowiedzialne za realizację poszczególnych działań, w niektórych przypadkach wprowadzono korekty, np., działanie 2.1.2. Należy jednak podkreślić, iż PGL LP

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
	Państwowych				kompetencje decyzyjne na zarządzanym terenie.		jest wskazany jako podmiot odpowiedzialny za szereg działań odnoszących się do zarządzanego terenu, podobnie jak BPN.
2180	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	5.2 Podsumowanie rekomendacji eksperckich	117	Należy usunąć zalecenie dotyczące ochrony gatunkowej grzybów: „Zapewnienie ochrony grzybów pirofilnych poprzez kontrolowane rozpalamie ognisk lub wypalenia niewielkich powierzchni leśnych (1-2 arowych) w strefie 4a i 4b”	Zapis jest niezgodny z polskim prawodawstwem (ustawą o lasach (art. 30 ust. 3) i ustawą o ochronie przyrody (art. 124)), które zabraniają wypalania powierzchni leśnych.	Uwzględniono	Usunięto zapis o kontrolowanym wypalaniu powierzchni leśnych.
2181	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	5.2. Podsumowanie rekomendacji eksperckich	122	Należy zrezygnować z zalecenia dotyczącego planów zagospodarowania przestrzennego „Zahamowanie rozwoju zabudowy ograniczającej łączność ekologiczną Puszczy Białowieskiej z otoczeniem (w miejscowościach Istock, Orzeszkowo, Pasieczniki Duże) poprzez ustalenie zasięgów dopuszczalnej zabudowy w planach miejscowych”	Zalecenie dotyczy terenów położonych w strefie buforowej, która nie powinna być obszarem objętym tak silną ingerencją przez Zintegrowany Plan. Jeśli ten zapis jest uzasadniony, to należy uwzględnić, że w strefie buforowej jest wiele innych miejscowości – należy więc zrezygnować z ograniczenia tej interwencji tylko do tych trzech miejscowości.	Wyjaśniono	Wskazany zapis wynika jednoznacznie z zaleceń eksperta zewnętrznego (szersze uzasadnienie zaleceń dostępne jest w udostępnionym na stronie projektu tekście ekspertyzy). Autorzy Planu zarządzania zdają sobie sprawę z tego, iż dotyczy on strefy buforowej, z tego względu należy go traktować jako zalecenie, a nie obowiązek. Nie podważa on zatem zasad gospodarowania w strefie buforowej, zgodnie z którymi o sposobie zagospodarowania terenu decyduje lokalny samorząd w MPZP.
2182	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	5.2. Podsumowanie rekomendacji eksperckich	123	Należy usunąć zalecenie dotyczące ochrony krajobrazu „Zapewnienie ochrony walorów estetycznych i kulturowych zabytków (w miejscowościach: Białowieża, Narewka, Stoczek, Eliaszki, Michnówka, Lewkovo Stare, Lewkovo Nowe, Pasieki, Siemianówka) przez odpowiednią zabudowę otoczenia; ścisłe przestrzeganie zaleceń konserwatorskich, odpowiednie planowanie miejscowe oraz stosowanie właściwych standardów urbanistyczno-architektonicznych.”	Jest to zakres odpowiedzialność wojewódzkiego konserwatora zabytków oraz służb architektonicznych; wchodzenie w strefę buforową z restrykcyjnymi zapisami będzie powodem kolejnych konfliktów, a i tak nie ma narzędzi prawnych pozwalających na wyegzekwowanie tego zapisu.	Wyjaśniono	Wskazany zapis wynika jednoznacznie z zaleceń eksperta zewnętrznego (szersze uzasadnienie zaleceń dostępne jest w udostępnionym na stronie projektu tekście ekspertyzy). Autorzy Planu zarządzania zdają sobie sprawę z tego, iż dotyczy on strefy buforowej, z tego względu należy go traktować jako zalecenie, a nie obowiązek. Nie podważa on zatem zasad gospodarowania w strefie buforowej, zgodnie z którymi o sposobie zagospodarowania terenu decyduje lokalny samorząd w MPZP. Co więcej zapis ten nie ingeruje w kompetencje organów zewnętrznych właściwych dla poszczególnych zagadnień.
2183	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	5.2. Podsumowanie rekomendacji eksperckich	123	Usunąć zalecenie w zakresie rolnictwa „Przeprowadzenie oceny instrumentów polityki rolnej (miejscowości Kapitańszczyzna, Ochrymy, Podlewkowie, Planta) pod kątem ich efektywności dla ochrony zbiorowisk zielnych oraz dostosowanie tych instrumentów do wyników oceny, tak, aby przeciwdziałały zanikowi roślinności zielnej.”	Należy zrezygnować z zapisu dotyczącego wyłącznie strefy buforowej lub w przypadku pozostawienia, należy uzasadnić dlaczego dotyczy tylko tych czterech miejscowości. Dodatkowo z punktu widzenia precyzyjności zapisów, nie istnieje termin „zbiorowisko zielne”, więc nie do końca wiadomo o co chodzi. Podobnie termin „roślinność zielna” jest niedookreślony.	Wyjaśniono	Wskazany zapis wynika jednoznacznie z zaleceń eksperta zewnętrznego (szersze uzasadnienie zaleceń dostępne jest w udostępnionym na stronie projektu tekście ekspertyzy). Autorzy Planu zarządzania zdają sobie sprawę z tego, iż dotyczy on strefy buforowej, z tego względu należy go traktować jako zalecenie, a nie obowiązek. Nie podważa on zatem zasad gospodarowania w strefie buforowej, zgodnie z którymi o sposobie zagospodarowania terenu decyduje lokalny samorząd w MPZP.
2184	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	5.2 Podsumowanie rekomendacji eksperckich	115-123	Rekomendacje nie są powiązane z matrycą zagrożeń (Zał. 4) i barier (Zał. 5).	W podrozdz. 5.2 nie ma odwołań, które pokazują, że dana rekomendacja odpowiada na określone zagrożenie (Zał. 4) oraz barierę (Zał. 5). Brak takiego powiązania utrudnia ocenę, czy proponowane działania faktycznie rozwiązują kluczowe problemy.	Wyjaśniono	Odpowiedzią na zidentyfikowane zagrożenia i bariery stanowią działania przyporządkowane do poszczególnych celów - matryce zamieszczone w załączniku 4 i 5 wskazują na wzajemne powiązania między tymi elementami. Rekomendacje eksperckie przedstawione w rozdziale 5.2 mają nieco inny charakter. Stanowią syntezę wytycznych i zaleceń, sformułowanych na podstawie wiedzy eksperckiej, wyników badań oraz ogólnych analiz związanych z ochroną Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. Pełnią rolę wytycznych, określających istotne aspekty do uwzględnienia w dokumentach określonych w rozdziale 6.2.
2185	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	5.2 Podsumowanie rekomendacji eksperckich	115-123	Część rekomendacji (np. dotyczących edukacji, promocji, współpracy) nie ma wskazanych realnych źródeł finansowania.	Kwestie finansowania są opisane w rozdz. 6 (Tab. 8), ale w podrozdz. 5.2 nie przypisano ich do poszczególnych rekomendacji. To powoduje, że nie wiadomo, które działania będą miały zapewnione środki.	Wyjaśniono	Potencjalne źródła finansowania wskazano dla poszczególnych działań. Rekomendacje eksperckie przedstawione w rozdziale 5.2 mają nieco inny charakter. Stanowią syntezę wytycznych i zaleceń, sformułowanych na podstawie wiedzy eksperckiej, wyników badań oraz ogólnych analiz związanych z ochroną Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. Pełnią rolę wytycznych, określających istotne aspekty do uwzględnienia w dokumentach określonych w rozdziale 6.2.
2186	Dyrekcja Generalna Lasów	5. Kierunki i działania (Powiązanie z monitoringiem i ewaluacją)	65-123	Rozdz. 5 nie rozróżnia działań jednorazowych od ciągłych i nie powiązał ich z harmonogramem ewaluacji z rozdz. 7.	W Tab. 11 podano wskaźniki dla działań, a pierwszy raport ewaluacyjny ma powstać po 3 latach. W rozdz. 5 nie ma jednak	Uwaga częściowo uwzględniona w	W przypadku każdego z działań w tabeli je opisującej określono termin realizacji.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
	Państwowych				oznaczenia, które działania są jednorazowe, a które wymagają ciągłego monitoringu. Brak tego rozróżnienia utrudnia przygotowanie harmonogramu i ocenę realizacji.	pierwotnej wersji dokumentu	
2187	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	6.1 System koordynacji działań	124	Nazwa „rada naukowo-społeczna” powinna zostać rozszerzona/ doprecyzowana do „rada naukowo-społeczna Obiektu” lub „rns Dobra”	W LKP „Puszcza Białowieńska” już funkcjonuje rada naukowo-społeczna, która ma podobny skład, więc może to prowadzić do nieporozumień, o którą radę chodzi. Należy też zauważyć, że brak jest podstaw prawnych powołania (na podstawie jakich przepisów) takiego ciała.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Pełna nazwa Rady brzmi Rada Naukowo-Społeczna Obiektu Białowieża Forest i taka została zapisana m.in. w rozdziale 6.1. W tekście czasem stosowana jest jednak nazwa skrócona. Wiadomo jednak, iż w Planie zarządzania zastosowane nazwy odnoszą się do Obiektu UNESCO. Podstawą utworzenia Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa UNESCO jest Konwencja o ochronie dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz uszczegóławiający tę konwencję dokument pomocniczy Wytyczne operacyjne do wykonania Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa. Obejmuje to również obowiązki w zakresie zarządzania Obiektem. Obowiązki te niekoniecznie muszą być bezpośrednio wskazane w polskim prawie - wystarczy ich określenie w ratyfikowanej przez Polskę umowie. Warunkiem jest jednak by nie były one sprzeczne w polskim prawie. Możliwość powołania do istnienia przez ministra Rady Naukowo-Społecznej wynika z ogólnej normy kompetencyjnej ministra do zarządzania danym działem administracji rządowej, mającym podstawę w art. 149 ust. 1 Konstytucji. Konkretyzacja tego przepisu, ma miejsce na gruncie ustawy o działach administracji rządowej w art. 34, gdzie wskazane jest, że minister jest obowiązany do inicjowania i opracowywania polityki Rady Ministrów w stosunku do działu, którym kieruje. Z tego wynika, że możliwe jest podejmowanie takich działań przez ministra, które dotyczą prowadzenia polityki w ramach swojego działu, a kwestie związane z ochroną dziedzictwa naturalnego na gruncie Konwencji UNESCO zawierają się w ramach działu administracji rządowej dotyczącego środowiska.
2188	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	6.1. System koordynacji działań	125	W skład Komitetu Sterującego zamiast dyrektora GDOŚ powinien wejść dyrektor RDOŚ Białystok.	Przedstawicielem PGL LP w Komitecie jest dyrektor RDLP a nie dyrektor generalny, natomiast szczebel centralny jest reprezentowany przez dyrektorów departamentów ministerstwa (odpowiednio Departamentu Leśnictwa i Łowiectwa oraz Departamentu Ochrony Przyrody).	Uwzględniono częściowo	Skład Komitetu Sterującego został zweryfikowany i uzupełniony. Jego członkiem będzie zarówno Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska, jak i Dyrektor Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku.
2189	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	6.1 System koordynacji działań	124	Plan opiera się na powołaniu Pełnomocnik ds. zarządzania Obiektem, jako centralnej instytucji koordynującej, ale nie przewiduje rozwiązania przejściowego do czasu jego ustanowienia.	Brak instytucji koordynującej w okresie przejściowym stwarza ryzyko braku podmiotu nadrzędnego odpowiedzialnego za wdrażanie Planu. Działania nie będą skoordynowane, a instytucje (BPN, PGL LP, RDOŚ, samorządy) mogą realizować je w sposób niespójny.	Wyjaśniono	Od 2025 roku w strukturach Ministerstwa Klimatu i Środowiska funkcjonuje ekspert ds. Puszczy Białowieńskiej, którego zakres obowiązków obejmuje zadania przewidziane dla Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem Białowieża Forest. Nie ma zatem potrzeby wskazywania instytucji odpowiedzialnej za realizację działań w okresie przejściowym.
2190	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	6.1 System koordynacji działań	124	Zadania poszczególnych podmiotów (BPN, PGL LP, RDOŚ, samorządy) zostały opisane ogólnie, bez jasnego wskazania, które podmioty są odpowiedzialne, a które jedynie współpracujące.	W Planie wielokrotnie powtarza się formuła „podmioty odpowiedzialne/współpracujące”, ale nie sprecyzowano, że np. w strefach 4a/4b, gdzie zarządcą są LP, to one muszą być liderem działań, a nie partnerem. Brak takiego doprecyzowania stwarza realne ryzyko sporów kompetencyjnych. Dla skuteczności wdrażania konieczne jest jasne	Wyjaśniono	W przypadku, gdy dane zadanie realizowane będzie na terenie zarządzanym przez dwóch zarządzających, są oni wymienieni wśród podmiotów odpowiedzialnych za realizację. Plan zarządzania traktuje Puszczę Białowieńską jako całość z uwzględnieniem jej specyfiki mającej odzwierciedlenie w strefach. Działania przewidziane w opracowanym dokumencie powinny być realizowane w Puszczy Białowieńskiej jako całości, z uwzględnieniem specyfiki poszczególnych obszarów. Wymaga to oczywiście szeroko zakrojonej współpracy różnych podmiotów, która pozwoli w efekcie osiągnąć postawione cele.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					określenie, że liderem zawsze jest zarządzający terenem.		
2191	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	6.2. Instrumenty prawne. Plany urządzenia lasu	128	Należy usunąć zapis dotyczący gospodarki łowieckiej (tiret 3 „zadania takie jak ...”) i dodać osobny podrozdział dotyczący planów łowieckich, które określają zasady i intensywność gospodarki łowieckiej	Gospodarka łowiecka nie jest regulowana zapisami PUL ale odbywa się na podstawie osobnych planów łowieckich. Dotyczy to również gospodarki łowieckiej w OHZ-tach, którymi są wszystkie trzy puszczańskie nadleśnictwa.	Uwzględniono częściowo	We wskazanym fragmencie usunięto zapis odnoszący się do gospodarki łowieckiej. Należy jednocześnie podkreślić, iż zgodnie z opracowanym Planem zarządzania w strefie 1 i 2 polowania nie są dozwolone a w strefie 3 i 4 możliwe jest prowadzenie polowań i działań zaradczych jedynie w odniesieniu do inwazyjnych gatunków obcych.
2192	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	6.2. Instrumenty prawne; działania w przypadku katastrofy naturalnej	130	Punkt poświęcony działaniom w przypadku wystąpienia katastrofy naturalnej należy uzupełnić o Ustawę z dn. 0512.2024 r. o ochronie ludności i obronie cywilnej.	Ustawa daje ramy organizacji działań ratowniczych.	Uwzględniono	Uzupełniono zgodnie z treścią uwagi.
2193	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	6.2 Instrumenty prawne	126-131	Dokument wymienia różne akty prawne, ale nie analizuje ich faktycznej kolizji i nie wskazuje, jak mają być one zintegrowane w praktyce wdrażania Planu.	Na obszarze UNESCO nakładają się różne reżimy: park narodowy, Natura 2000, rezerwat przyrody, obszar chronionego krajobrazu, las gospodarczy, las ochronny, rezerwat Biosfery, LKP, a także prawo miejscowe (plany zagospodarowania). Samo wyliczenie aktów prawnych nie rozwiązuje problemu ich nakładania się. Plan powinien pokazać, jak te przepisy mają być zintegrowane, np. które mają pierwszeństwo w sytuacjach konfliktowych. Bez tego zarządzający terenem mogą różnie interpretować swoje obowiązki. To generuje ryzyko sprzecznych decyzji administracyjnych i niejednolitego stosowania prawa.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zagadnienia przedstawione w treści uwagi będą przedmiotem analiz w ramach działania 2.2.1. Zapewnienie zgodności celów ochrony Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska dla różnych form ochrony obszarowej i gatunkowej. Dodatkowo w procesie opracowywania Planu zarządzania opracowano ekspertyzę pt. „Opracowanie ram dla formułowania celów zarządzania dobrem światowego dziedzictwa”, w której przeanalizowano różne formy ochrony przyrody funkcjonujące w granicach Obiektu, m.in. pod kątem zgodności celów ich ochrony.
2194	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	6.3 Instrumenty finansowe	131-133	Finansowanie opiera się przede wszystkim na przyszłym budżecie Pełnomocnika, który jeszcze nie został powołany.	Zakłada się, że budżet Pełnomocnika do 2035 r. wyniesie 9,5 mln zł. Wiele kart działań (rozdz.5) wskazuje go jako podstawowe źródło środków. W efekcie, w początkowym okresie realizacji Plan może pozostać bez finansowania.	Opinia niewymagająca zmian w dokumencie	Finasowanie ma charakter kierunkowy i orientacyjny, może ulegać zmianom w zależności od dostępności środków, priorytetów realizacyjnych oraz harmonogramów działań.
2195	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	6.4 Strefowanie	134	Strefowanie powinno zostać oparte albo o istniejące w terenie łatwo identyfikowalne obiekty (drogi, rzeki, siatka linii oddziałowych), albo o wydzielania leśne.	Wprowadzenie dodatkowej siatki 100 x 100 m niestabilizowanej w terenie i nie opartej o żadne punkty orientacyjne w terenie uniemożliwi zarządzanie obiektem zgodnie z zapisami planu zarządzania. Aby umożliwić orientację w terenie strefowanie musi być oparte albo o istniejące punkty/linie łatwo identyfikowalne lub zastabilizowane w terenie albo o wydzielania leśne wyróżnione zgodnie z zasadami Instrukcji Urządzania Lasu.	Wyjaśniono	Opracowując aktualizację strefowania wykorzystano najnowsze dostępne dane PGL LP udostępniane w Bazie Danych o Lasach oraz najnowsze dane opracowane na zlecenie RDOŚ w Białymstoku. Granice wydzielen w tych zestawach danych w wielu wypadkach nie są ze sobą w pełni zgodne, co zapewne wynika z faktu, iż są one opracowane przez/na zlecenie różnych instytucji. Z tego względu w celu wyeliminowania bardzo małych, sztucznych wydzielen powstałych z nałożenia na siebie różnych danych, konieczne było poddanie ich generalizacji. Podjęto próby takiej generalizacji w oparciu o oddziały leśne (tzw. ćwiartki). Niestety okazało się, iż są to obszary zbyt duże w stosunku do mozaikowego charakteru Puszczy Białowieskiej. W efekcie uzyskano zbyt dużą generalizację. Zadowolające efekty uzyskano dopiero przy wykorzystaniu siatki 100x100 m. Powierzchnia takiego oczka siatki nie odbiega od powierzchni przeciętnego wydzielania leśnego. Należy jednocześnie podkreślić, iż wykorzystana siatka nie ma charakteru granic geodezyjnych. Określa ona przybliżone występowania obszarów o różnej specyfice. W momencie, gdy dany ekosystem, drzewostan o określonej charakterystyce odpowiadającej danej strefie Obiektu wykracza nieznacznie poza dane oczko siatki, powinien być on nadal traktowany łącznie.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
2196	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	6.4. Strefowanie; Działania dozwolone w strefach Strefa 1 Ścisła ochrona	135	Ostatnie zdanie należy zmodyfikować na „ <i>Wejście w celach edukacyjnych/turystycznych do Strefy 1 możliwe jest wyłącznie w towarzystwie licencjonowanego przewodnika (Tabela 10)</i> ”.	Aktualny opis działań dozwolonych w strefie 1 (ostatnie zdanie) sugeruje, że nawet naukowcy prowadzący badania mogą wejść do niej wyłącznie w towarzystwie przewodnika. Należy doprecyzować, że towarzystwo przewodnika jest wymagane tylko przy wejściach turystycznych/edukacyjnych. Inne (badania naukowe, zajęcia dydaktyczne, wykonywanie prac zleconych przez BPN) nie wymagają towarzystwa przewodnika.	Uwzględniono	W opisie strefy 1 dodano zapis: "Wyjątek stanowią tutaj osoby prowadzące badania naukowe lub realizujące prace na potrzeby BPN. W takich przypadkach możliwe jest przebywanie w strefie 1 bez opieki przewodnika. Wymaga to jednak posiadania stosownej zgody wydanej przez Dyrektora BPN."
2197	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	6.4. Strefowanie; Działania dozwolone w strefach; Strefa 2. Ochrona częściowa I	135	Należy dodać „... zasady funkcjonowania PARKU NARODOWEGO lub danego rezerwatu ...”. Oraz dodać zdanie „ <i>Dozwolona jest również realizacja działań z zakresu czynnej ochrony przyrody zaplanowane w planie ochrony Białowieskiego Parku Narodowego oraz planach ochrony rezerwatów przyrody, obowiązujących w dniu ustanowienia Zintegrowanego Planu Zarządzania.</i> ”	Aktualny opis działań dozwolonych w strefie 2 sugeruje, że obejmuje ona tylko rezerwaty przyrody, tymczasem w jej skład wchodzi również strefa ochrony czynnej BPN. Dodatkowo należy dodać, że w strefie tej można prowadzić wszelkie działania, które zostały zaplanowane w obowiązujących planach ochrony parku narodowego i rezerwatów przyrody.	Uwzględniono	W opisie strefy 2 dodano zapis: "Zasady funkcjonowania strefy 2 określone w niniejszym dokumencie nie zmieniają zapisów zawartych w obowiązujących planach ochrony BPN oraz rezerwatów przyrody. Przy aktualizacji tych dokumentów należy jednak uwzględnić zalecenia wynikające z Planu zarządzania."
2198	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	6.4. Strefowanie Działania dozwolone w strefach; Strefa buforowa obejmująca siedliska leśne (obszar poza Obiektem Białowieża Forest)	136	Należy wykreślić komentarz do pozyskania drewna mówiący, że „ <i>(jedynie jako efekt uboczny związany np. z prowadzeniem działań ochronnych)</i> ”. Zamiast niego proponujemy zapis „ <i>gospodarkę leśną w strefie buforowej należy prowadzić zgodnie z przepisami ustawy o lasach i obowiązującymi PUL i UPUL.</i> ”	Opis działań dozwolonych w strefie buforowej obejmującej siedliska leśne w sposób nieuprawniony wkracza w prawa właścicielskie prywatnych właścicieli lasów. W strefie buforowej znajdują się poza lasami skarbu państwa, również lasy prywatne (np. na polanach wsi Białowieża, Masiewo, na północ od Narewki – między Puszczą Białowieską, P. Ładzką o Zbiornikiem Siemianowskim, ale również na zachód od granic Puszczy). Zapis w obecnym brzmieniu, przynajmniej w przypadku lasów prywatnych, będzie nieegzekwowalny i będzie wzbudzał dużo kontrowersji i konfliktów. Jest on też niespójny z opisem działań dopuszczonych w strefie buforowej poza lasem (kolejny akapit na str. 136) „ <i>W strefie buforowej poza lasem tak samo jak w przypadku strefy buforowej obejmującej siedliska leśne, nie wprowadzono dodatkowych ograniczeń w użytkowaniu</i> ”. A proponowany zapis jest bardzo istotnym ograniczeniem w użytkowaniu. Gospodarkę leśną w strefie buforowej powinno się prowadzić zgodnie z ustawą o lasach i obowiązującymi PULami i UPULami.	Uwzględniono częściowo	W dokumencie doprecyzowano zapisy odnoszące się do strefy buforowej obejmującej obszary zalesione poprzez wskazanie, zgodnie z wnioskiem renomacyjnym (2014), iż dotyczą one fragmentu Puszczy Białowieskiej znajdującej się poza Obiektem UNESCO (fragment w okolicy m. Hajnówka).
2199	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	6.4 Strefowanie	133-138	Rozdział omawia strefy UNESCO, ale nie powiązano ich wprost z systemem finansowania i koordynacji działań.	Każda strefa ma inny reżim ochronny. Plan nie wskazuje jednak, które źródła finansowania są przypisane do działań w danej strefie ani kto powinien być liderem wdrażania w poszczególnych strefach.	Wyjaśniono	Podmioty odpowiedzialne za realizację poszczególnych działań zostały określone w rozdziale 5.1. Plan zarządzania traktuje Puszczę Białowieską jako jedną spójną całość. Nie ma podstaw do określania oddzielnych źródeł finansowania w przypadku poszczególnych stref.
2200	Dyrekcja Generalna Lasów	7.1 Wieloletni program monitoringowy	139	Monitoring opisano ogólnie, bez powiązania wskaźników z konkretnymi działaniami z rozdz. 5.	W praktyce oznacza to, że wykonanie działania, nie ma przypisanego konkretnego miernika, który pokazałby jego efekt. Jeśli działania i wskaźniki nie są ze sobą	Wyjaśniono	Wskaźniki ewaluacyjne zostały przypisane do celów zarządzania, uwzględniając zarówno kierunki działań, jak i konkretne działania. System ewaluacji wdrażania i realizacji Planu jest zgodny ze strukturą zarządzania wdrażaniem Planu (rozdział 6.1). Ponadto w

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
	Państwowych				powiązane, nie będzie możliwe stwierdzenie, czy wysiłki ochronne faktycznie przyniosły poprawę stanu przyrody.		ramach działania 1.3.1. wskazano na potrzebę opracowania i realizacji programu monitoringu dla Obiektu Białowieża Forest. W tabeli 11 wskazano szereg wskaźników monitorowania Planu, które odpowiadają tematycznie zaproponowanym działaniom oraz przyporządkowane są do poszczególnych celów.
2201	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	7.1 Wieloletni program monitoringowy	139	Wszystkie wskaźniki zostały przedstawione w jednej tabeli, bez rozróżnienia, które są obowiązkowe z punktu widzenia UNESCO i UE (obowiązkowe), a które dodatkowe (lokalne).	Nie wszystkie dane mają taką samą wagę. UNESCO wymaga raportów dotyczących integralności całego obiektu i najważniejszych procesów przyrodniczych, a UE cyklicznych raportów o stanie siedlisk i gatunków Natura 2000 co 6 lat. W Planie te kluczowe elementy zostały zrównane ze wskaźnikami drugorzędnymi, np. dotyczących liczby działań edukacyjnych. Brak hierarchii wskaźników może sprawić, że priorytetowe dane zostaną potraktowane tak samo jak mniej istotne.	Wyjaśniono	Zgodnie z Planem zarządzania wszystkie wskaźniki monitorowania zaproponowane w tab. 11 należy traktować jako równie istotne. Plan zarządzania nie ingeruje w zasady monitorowania obowiązkowe do obszarów NATURA 2000 itp. Ważne jest jednak, iż w ramach działania 1.3.1. wskazano na potrzebę opracowania i realizacji programu monitoringu dla Obiektu Białowieża Forest. Powinien on zapewnić również koordynację monitoringu w Białowieża Forest z monitoringiem o szerszym zasięgu (krajowym i międzynarodowym) tak, aby uniknąć powielania badań i działań. Należy przy tym uwzględnić wytyczne i poradniki metodyczne obowiązujące w Państwowym Monitoringu Środowiska. Regularne zbieranie danych o stanie środowiska, obejmujących zarówno elementy abiotyczne, jak i biotyczne, w tym cechy Obiektu określone w Deklaracji WUW oraz inne czynniki wskazane powyżej, wymagają również ustanowienia jednostki odpowiedzialnej za planowanie, prowadzenie monitoringu oraz analizę i interpretację danych w poszczególnych obszarach tematycznych. Wskaźniki ewaluacyjne zostały przypisane do celów zarządzania, uwzględniając zarówno kierunki działań, jak i konkretne działania. System ewaluacji wdrażania i realizacji Planu jest zgodny ze strukturą zarządzania wdrażaniem Planu (rozdział 6.1). Kluczową rolę w koordynowaniu tego procesu pełni Pełnomocnik ds. zarządzania Obiektem „Białowieża Forest”. Do jego zadań należy gromadzenie danych, koordynowanie współpracy między podmiotami dostarczającymi informacje oraz przygotowywanie raportów ewaluacyjnych (rozdział 6.1). Raporty te będą opracowywane na podstawie wskaźników monitorowania (tab. 11).
2202	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	7.1 Wieloletni program monitoringowy Tab. 11	140-145	Wskaźniki zostały opisane bardzo ogólnie, nie wiadomo, jak dokładnie je mierzyć ani która instytucja ma to robić.	Brak metodologii i przypisania odpowiedzialności oznacza, że różne instytucje mogą stosować różne kryteria. W efekcie dane będą nieporównywalne.	Wyjaśniono	W ramach działania 1.3.1. wskazano na potrzebę opracowania i realizacji programu monitoringu dla Obiektu Białowieża Forest. Regularne zbieranie danych o stanie środowiska, obejmujących zarówno elementy abiotyczne, jak i biotyczne, w tym cechy Obiektu określone w Deklaracji WUW oraz inne czynniki wskazane powyżej, wymagają ustanowienia jednostki odpowiedzialnej za planowanie, prowadzenie monitoringu oraz analizę i interpretację danych w poszczególnych obszarach tematycznych. Wskaźniki ewaluacyjne zostały przypisane do celów zarządzania, uwzględniając zarówno kierunki działań, jak i konkretne działania. System ewaluacji wdrażania i realizacji Planu jest zgodny ze strukturą zarządzania wdrażaniem Planu (rozdział 6.1). Kluczową rolę w koordynowaniu tego procesu pełni Pełnomocnik ds. zarządzania Obiektem „Białowieża Forest”. Do jego zadań należy gromadzenie danych, koordynowanie współpracy między podmiotami dostarczającymi informacje oraz przygotowywanie raportów ewaluacyjnych (rozdział 6.1). Raporty te będą opracowywane na podstawie wskaźników monitorowania (tab. 11). W tabeli wskazano źródła danych dla poszczególnych zaproponowanych wskaźników.
2203	Dyrekcja Generalna Lasów	7.1 Wieloletni program monitoringowy Tab. 11	140-145	Wskaźniki nie są rozdzielone według stref UNESCO, mimo że różne strefy mają odmienne zasady ochrony i ingerencji.	Jeśli monitoring nie uwzględni podziału ze względu na strefy (aby uchwycić różnice), to wyniki mogą być mylące, np. poprawa w	Wyjaśniono	Puszcza Białowieża powinna być traktowana jako jedna spójna całość. Strefy stanowią jedynie odzwierciedlenie obecnego stanu ekosystemów i zależnego od niego sposobu ochrony (ochrona

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
	Państwow ych				strefie 4b (dzięki działaniom ochronnym) może ukryć pogorszenie w strefie 3, gdzie przyroda powinna rozwijać się bez ingerencji człowieka. To uniemożliwi właściwą ocenę skuteczności ochrony.		czynna, bierna). Szczegółowe zasady monitoringu winny zostać wypracowane w ramach realizacji działania 1.3.1.
2204	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	7.2. Nadzór nad wdrażaniem planu	140	Należy dodać zapis mówiący, że „Do czasu powołania Pełnomocnika za wdrażanie planu odpowiada Dyrektor Białowieckiego Parku Narodowego”	Istnieje wysokie ryzyko, że powołanie Pełnomocnika zostanie opóźnione, skoro mają być dopiero tworzone podstawy prawne tego działania (str. 140). Ktoś musi się zająć realizacją zadań przewidzianych w harmonogramie do realizacji w pierwszym roku i w kolejnych latach, do czasu powołania Pełnomocnika i najlepszym wyborem wydaje się być jeden z zarządców Dobra - Dyrektor BPN. Wskazanie któregoś z nadleśniczych lub Dyrektora RDLP Białystok spowoduje bardzo negatywny odbiór społeczny. Jest to plan awaryjny polegający na wskazaniu innego ciała/organu/stanowiska, które będzie realizować harmonogram do czasu powołania Pełnomocnika. Alternatywą może być zapis przewidujący zawieszenie realizacji harmonogramu do czasu powołania Pełnomocnika.	Wyjaśniono	W strukturach Ministerstwa Klimatu i Środowiska funkcjonuje już ekspert, którego zakres obowiązków obejmuje zadania przewidziane dla Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem Białowieża Forest. W związku z tym zagrożenie wskazane w treści uwagi nie występuje.
2205	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	7.2. Nadzór nad wdrażaniem planu Tab. 11. Wskaźniki monitorowania Planu Cel 1. Wskaźnik „Zapewnienie ochrony biernej procesom ...itorowania Planu	140	Jako źródło danych obok „zarządzających poszczególnymi formami ochrony przyrody” należy dodać również „zarządcy Dobra”.	Strefa 3 i większość strefy 4 ma być objęta ochroną bierną, należy więc jako źródło danych przewidzieć również zarządców gruntów położonych poza ustawowymi formami ochrony przyrody.	Uwzględniono	Wprowadzono „Zarządcy Obiektu”.
2206	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	7.2. Nadzór nad wdrażaniem planu Tab. 11. Wskaźniki monitorowania Planu Cel 3. Wskaźnik „Liczba planów ...”	141	1) Wskaźnik wymaga komentarza określającego częstotliwość jego monitorowania. 2) Źródłem informacji oprócz nadleśnictw i BPN powinien też być RDOŚ Białystok, który ustanawia plany ochrony dla rezerwatów przyrody i obszaru N2K. 3) Lepszym wskaźnikiem niż liczba planów byłby procent planów ochrony wymaganych ustawą o ochronie przyrody.	Liczba planów ochrony uwzględniających zapisy planu zarządzania nie jest dobrym wskaźnikiem w oderwaniu od liczby obiektów wymagających ustanowienia planu ochrony. Nie jest istotne, czy ta liczba wynosi 10 czy 20, ale raczej, czy jest to 40% czy 80% planów wymaganych prawem.	Uwzględniono częściowo	Częstotliwość monitorowania jest uwarunkowana poprzez powstanie raportu ewaluacyjnego. Raport ewaluacyjny dotyczący wdrażania i realizacji założeń Planu powinien powstać po 3 latach od jego przyjęcia. Uwzględniono RODŚ Białystok jako źródło informacji i danych oraz wprowadzono odsetek planów zamiast liczby.
2207	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	7.2. Nadzór nad wdrażaniem planu Tab. 11. Wskaźniki monitorowania Planu Cel 6, Wskaźnik „Liczba szkół ...”	144	Lepszym wskaźnikiem niż liczba szkół, będzie procent szkół w regionie wdrażających edukację w zakresie Światowego Dziedzictwa.	Liczba szkół wdrażających program edukacji nie niesie istotnej informacji, bo nie chodzi o to, czy to są dwie szkoły, czy dziesięć, ale czy to są wszystkie szkoły, czy ich połowa ...	Uwzględniono	Zastąpiono liczbę szkół sugerowanym wskaźnikiem procentowym.
2208	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	7.2 Nadzór nad wdrażaniem Planu	140-146	Ewaluacja zaplanowana co 3 lata nie wskazuje, które działania powinny być oceniane w pierwszej kolejności, a które dopiero w kolejnych etapach.	W praktyce oznacza to, że pierwszy raport może być oparty na łatwych do zebrania danych (np. liczbie warsztatów edukacyjnych), a zabraknie w nim kluczowych informacji o stanie przyrody (np. populacji gatunków chronionych). Brak ustalonych priorytetów (plan traktuje wszystkie zadania jednakowo) sprawia, że ewaluacja nie odzwierciedli realnych problemów i nie pokaże, czy obiekt jest właściwie chroniony.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	W Planie Zarządzania każde działanie zostało przypisane do konkretnego okresu realizacji, co stanowi podstawę do ustalenia kolejności jego ewaluacji. Raporty ewaluacyjne będą oparte na osiągniętych wskaźnikach oraz stopniu realizacji działań, zgodnie z harmonogramem wdrażania opisanym w rozdziale 6. Oznacza to, że działania zaplanowane na wcześniejsze etapy będą oceniane w pierwszej kolejności, a ich efekty będą analizowane w kontekście założonych celów. Ponadto, Plan opiera się na zasadach zarządzania adaptacyjnego, które zakładają elastyczne dostosowywanie strategii ochrony do zmieniających się warunków oraz wyników monitoringu. W tym podejściu ewaluacja nie pełni jedynie funkcji sprawozdawczej, lecz stanowi narzędzie zarządcze umożliwiające korektę działań, aktualizację priorytetów oraz identyfikację obszarów

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							wymagających interwencji. Monitoring stanu przyrody, w tym populacji gatunków chronionych, został wskazany jako kluczowy element systemu zarządzania i będzie realizowany zgodnie z opracowanym programem wieloletnim. Zgodnie z zasadami zarządzania adaptacyjnego, proces ewaluacji będzie oparty na bieżącej analizie danych, w tym informacji naukowych i wyników monitoringu, co pozwoli na identyfikację realnych problemów oraz ocenę skuteczności ochrony Obiektu. W efekcie, ewaluacja będzie odzwierciedlać rzeczywisty stan Obiektu i stanowić podstawę do podejmowania decyzji zarządczych, w tym modyfikacji działań i alokacji zasobów.
2209	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	7.2 Nadzór nad wdrażaniem Planu	140-146	Brak procedury, plan nie przewiduje, co się stanie, jeśli ewaluacja wykaże negatywne wyniki, np. pogorszenie siedlisk czy brak realizacji działań.	W Planie opisano raportowanie, ale nie wskazano, co się dzieje, gdy wyniki są negatywne. Raport z ewaluacji w takim przypadku może pozostać jedynie dokumentem sprawozdawczym, bez żadnych konsekwencji. Brakuje mechanizmu korekty, np. obowiązku przygotowania planu naprawczego albo zmiany priorytetów działań. To sprawia, że ewaluacja nie spełnia swojej roli zarządczej (powinna być do korygowania błędów, a nie tylko do raportowania faktów).	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zgłoszona uwaga dotycząca braku mechanizmu reagowania na negatywne wyniki ewaluacji w Planie Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest została uwzględniona w kontekście przyjętego podejścia do zarządzania, opartego na zasadach zarządzania adaptacyjnego. Plan Zarządzania nie przewiduje sztywnych procedur naprawczych, ponieważ zakłada elastyczne dostosowywanie działań do zmieniających się warunków środowiskowych, społecznych i politycznych. W ramach zarządzania adaptacyjnego, ewaluacja nie pełni jedynie funkcji sprawozdawczej, lecz stanowi kluczowy element procesu decyzyjnego. Wyniki ewaluacji, w tym identyfikacja nieskutecznych działań, pogorszenia stanu siedlisk czy braku realizacji celów, stanowią podstawę do modyfikacji strategii, priorytetów oraz alokacji zasobów. Zgodnie z zapisami Planu, monitoring i ewaluacja są integralnymi elementami systemu zarządzania. Wskazano konieczność opracowania wieloletniego programu monitoringu oraz systemu ewaluacji wdrażania Planu, który umożliwi ocenę skuteczności działań oraz wykorzystania danych w procesie zarządczym. W szczególności podkreślono, że: „Proces optymalnego podejmowania decyzji zarządzania powinien być oparty na monitorowaniu osiągnięcia określonych celów i postępów w ich realizacji oraz powinien być dostosowany do aktualnej/najnowszej wiedzy.” Zarządzanie adaptacyjne, zgodne z wytycznymi Komisji Europejskiej dla obszarów Natura 2000, zakłada ciągłe doskonalenie strategii ochrony Obiektu, w tym możliwość korekty działań w odpowiedzi na nowe zagrożenia, zmiany środowiskowe oraz wyniki monitoringu. W praktyce oznacza to, że negatywne wyniki ewaluacji uruchamiają proces przeglądu i aktualizacji działań, a nie pozostają bez konsekwencji. Choć Plan nie zawiera formalnego zapisu o obowiązku przygotowania planu naprawczego, to przyjęty model zarządzania adaptacyjnego zakłada taką możliwość jako naturalny element procesu. Wdrożenie korekt, zmiana priorytetów finansowych oraz dostosowanie działań do aktualnych potrzeb i wiedzy są przewidziane jako reakcja na wyniki ewaluacji.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
2210	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	7.2 Nadzór nad wdrażaniem Planu	140-146	Ewaluacja nie została powiązana z finansowaniem działań i harmonogramem wdrażania opisanym w rozdz. 6.	Raporty ewaluacyjne powinny być podstawą do zmian w priorytetach finansowych. Plan tego nie przewiduje. W praktyce oznacza to, że nawet jeśli ewaluacja wykaże, nieskuteczność niektórych działań, mogą one dalej być finansowane tak samo.	Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	W Planie Zarządzania wskazano potencjalne źródła finansowania działań, które mają charakter orientacyjny. Lista przedstawiona w tabeli 8 jest otwarta, może być aktualizowana w zależności od dostępności środków, zmian w programach krajowych i unijnych, a także pojawienia się nowych mechanizmów wsparcia. Zgodnie z zapisami Planu: „Szacunkowe wartości przedstawione w Planie powinny zostać zweryfikowane na etapie opracowywania szczegółowych projektów przedsięwzięć, ponieważ wstępne szacunki kosztów, zwłaszcza w przypadku strategii i planów obejmujących znaczący horyzont czasowy, obarczone są istotnym poziomem niepewności.” W Planie zastosowano podejście oparte na zarządzaniu adaptacyjnym, które umożliwia elastyczne dostosowywanie działań do zmieniających się warunków środowiskowych, społecznych i politycznych. Zarządzanie adaptacyjne opiera się na procesie ciągłego uczenia się, monitorowania skuteczności wdrażanych działań oraz aktualizacji strategii w oparciu o najnowszą wiedzę naukową. Podejście to zostało przyjęte zgodnie z wytycznymi Komisji Europejskiej dotyczącymi zarządzania obszarami Natura 2000 (Guidelines on Climate Change, 2013). Integralnym elementem zarządzania adaptacyjnego jest monitoring, który pozwala na systematyczne gromadzenie danych o stanie Obiektu oraz ocenę skuteczności interwencji. Wyniki monitoringu stanowią podstawę do podejmowania decyzji o modyfikacji działań, w tym również o zmianach w priorytetach finansowych. W Planie wskazano zalecenie opracowania wieloletniego programu monitoringu oraz systemu ewaluacji wdrażania Planu, który umożliwi ocenę, w jakim stopniu dane z monitoringu są wykorzystywane oraz czy działania realizowane w ramach Planu przynoszą oczekiwane rezultaty. Zarządzanie adaptacyjne zakłada również aktywne zaangażowanie interesariuszy, co zwiększa akceptację dla działań, nawet jeśli wiążą się one z koniecznością wprowadzenia ograniczeń. Takie podejście umożliwia uwzględnienie skutków różnych opcji zarządzania dla gatunków, ekosystemów oraz usług ekosystemowych. W związku z powyższym, Plan Zarządzania przewiduje mechanizmy umożliwiające dostosowanie finansowania do wyników ewaluacji i monitoringu, zgodnie z zasadami zarządzania adaptacyjnego. Ostateczne decyzje finansowe będą podejmowane na etapie realizacji, z uwzględnieniem aktualnych danych, dostępnych środków oraz skuteczności wdrażanych działań.
2211	Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych	8.1 Literatura	147	Brak wskazania, które publikacje były podstawą do kluczowych decyzji w Planie.	Nie wiadomo, które opracowania posłużyły np. do wyznaczania strefowania, a które były jedynie pomocnicze. W efekcie trudno ocenić, na jakim poziomie dowodów naukowych oparto najważniejsze ustalenia.	Wyjaśniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę należy wyjaśnić, że kluczowe decyzje zawarte w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest” zostały oparte na konkretnych źródłach naukowych, ekspertyzach oraz danych przestrzennych, których wykaz znajduje się w rozdziale 8.1 Planu (spis literatury) oraz w załączniku nr 2 (wykaz ekspertyz). Wszystkie ekspertyzy opracowane na potrzeby Planu są dostępne publicznie na stronie projektowej. W odniesieniu do strefowania, jego podstawy zostały szczegółowo opisane w rozdziale 6.4 Planu. Korekta strefowania została opracowana na podstawie aktualnych danych przestrzennych, w tym opisów wydziałów drzewostanowych (Bank Danych o Lasach, Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej) oraz danych o strefach ochrony gatunkowej udostępnionych przez Regionalną Dyрекcję

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Ochrony Środowiska w Białymstoku. Metodyka została opracowana zgodnie z zaleceniami ekspertów UNESCO/IUCN. Fundamentem metodycznym była koncepcja zaproponowana przez dr. hab. Michała Żmihorskiego.
2212	Osoba prywatna		51-55	Lista zagrożeń należy wykreślić skutki i zagrożenia wynikające z naturalnej dynamiki klimatu i środowiska przyrodniczego.	Zagrożenia wynikające z „pozyskiwania drewna i usuwania martwych drzew” nie są zgodne z zagrożeniami wynikającymi z zagrożeń zawartych w punkcie „fragmentacja i izolacja siedlisk i populacji” jest to mechaniczne listowanie. Należy je przeredagować.	Wyjaśniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę należy wyjaśnić, że lista zagrożeń zawarta w Planie zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest” została opracowana w oparciu o aktualne dane naukowe, ekspertyzy oraz obserwacje terenowe, z uwzględnieniem zarówno czynników antropogenicznych, jak i naturalnych. W Planie wyraźnie rozróżniono źródła zagrożeń — jako osobne pozycje wskazano m.in. fragmentację i izolację siedlisk i populacji oraz pozyskiwanie drewna i usuwanie martwych drzew, wraz z przypisanymi im skutkami. Nie są one traktowane jako tożsame, lecz jako odrębne zagrożenia o różnym charakterze i mechanizmach oddziaływania. Z kolei zagrożenia wynikające z naturalnej dynamiki klimatu i środowiska przyrodniczego, takie jak zmiany fenologii czy przesunięcia zasięgów gatunków, zostały ujęte w kontekście globalnych zmian klimatycznych, które — choć nie są możliwe do powstrzymania lokalnie — mają realny wpływ na funkcjonowanie ekosystemów Obiektu. Ich uwzględnienie w Planie nie oznacza traktowania naturalnych procesów jako zagrożeń samych w sobie, lecz wskazuje na potrzebę monitorowania ich skutków i dostosowywania działań ochronnych w sposób zgodny z zasadą adaptacyjnego zarządzania. Uwaga nie precyzuje, które konkretnie zapisy wymagają korekty, co utrudnia jednoznaczne odniesienie się do niej. Niemniej jednak, struktura tabeli zagrożeń została opracowana w sposób przejrzysty, z rozróżnieniem źródeł zagrożeń i ich skutków, co pozwala na ich właściwą interpretację i zastosowanie w praktyce zarządzania Obiektem.
2213	Osoba prywatna		56-59	Bariery zarządzania obiektem strony 56-59 zawierają wiele stwierdzeń nieprawdziwych wynikających z uprzedzenia autorów ZPZ do społeczności lokalnych a nie na wzajemnym szacunku i zaufaniu. Należy je wykreślić. Należy wykreślić barierę w postaci braku jednolitego zarządzania (w tym struktury) obiektem gdyż UNESCO nie zakłada takiej konieczności a wszystkie jednostki na terenie Puszczy Białowieskiej są nadzorowane przez jedno ministerstwo. Strona 57. Należy wykreślić barierę w postaci Luki wiedzy wśród zarządzających i użytkowników w zakresie celów i wartości Obiektu mieszkańcy mają świadomość wartości obiektu nie mają natomiast zrozumienia do całkowitego odsunięcia ich od wpływania na formę zarządzania tym obiektem.		Wyjaśniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą zapisów o barierach zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest”, należy podkreślić, że ich treść nie została sformułowana arbitralnie przez autorów Planu zarządzania. Bariery te zostały wypracowane w ramach procesu partycypacyjnego, z udziałem szerokiego grona interesariuszy, w tym przedstawicieli instytucji zarządzających, samorządów, organizacji pozarządowych, środowisk naukowych oraz lokalnych społeczności. Zidentyfikowane bariery odnoszą się do realnych uwarunkowań systemowych, które wpływają na skuteczność ochrony Obiektu, przejrzystość zarządzania oraz możliwość realizacji celów związanych z zachowaniem jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości. Wskazanie braku jednolitego systemu zarządzania nie odnosi się do struktury administracyjnej podporządkowanej jednemu ministerstwu, lecz do braku wspólnego podejścia i zintegrowanych mechanizmów współpracy pomiędzy jednostkami funkcjonującymi na terenie Obiektu. Właśnie w odpowiedzi na tę barierę opracowano Plan zarządzania jako narzędzie koordynujące działania wszystkich podmiotów. Odnosząc się do zapisu o luce wiedzy, należy zaznaczyć, że nie dotyczy on braku świadomości wartości Obiektu wśród mieszkańców, lecz wskazuje na nieskuteczny przekaz informacji, brak dostosowanych działań edukacyjnych oraz niewystarczające wsparcie instytucjonalne w zakresie budowania wiedzy o możliwościach wykorzystania marki Obiektu w działaniach

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							rozwojowych. Zidentyfikowane bariery nie mają charakteru oceniającego, lecz analityczny — ich celem jest wskazanie obszarów wymagających poprawy, aby wzmocnić skuteczność zarządzania i ochrony Obiektu. Wszystkie bariery zostały opisane w sposób transparentny, a ich wpływ na Wyjątkową Uniwersalną Wartość Obiektu został oceniony zgodnie z przyjętą metodyką, analogiczną do tej zastosowanej przy analizie zagrożeń. W odpowiedzi na każdą z barier opracowano konkretne działania naprawcze, przedstawione w rozdziale 5.1 oraz w matrycy działań (załącznik 5), co potwierdza ich konstruktywny charakter i ukierunkowanie na poprawę funkcjonowania systemu zarządzania.
2214	Osoba prywatna		60	Autorzy dokumentu podkreślają podstawową rolę zarządzania adaptacyjnego, które stanowi skuteczne narzędzie umożliwiające integrację specjalistycznej wiedzy naukowej z nadrzędnymi celami ochrony Obiektu oraz jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości. (strona 60) jednak analiza dokumentu wskazuje na przyjęci formuły biernego obserwatora tego co się dzieje w obiekcie co skutkować będzie wieloaspektowym przemianom zachodzącym w ekosystemach Puszczy Białowieskiej. Niestety dla mieszkańców tego regionu oznacza to utratę miejsc pracy i usług które do niedawna były zamawiane w miejscowych zakładach i firmach i nasz region dodatkowo się będzie wyludniał.		Wyjaśniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą zarządzania adaptacyjnego należy podkreślić, że Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest” nie opiera się na formule biernego obserwatora, lecz na podejściu adaptacyjnym, które zakłada elastyczne reagowanie na zmieniające się warunki przyrodnicze, społeczne i organizacyjne. Celem tego podejścia jest integracja aktualnej wiedzy naukowej z praktyką ochrony przyrody, przy jednoczesnym uwzględnieniu potrzeb lokalnych społeczności oraz zachowaniu Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości Obiektu. Plan nie wprowadza nowych ograniczeń w zakresie działalności gospodarczej, lecz opiera się na zasadach już obowiązujących, w tym na zapisach wniosku renowacyjnego z 2014 roku, który jednoznacznie wskazuje, że pozyskiwanie drewna na cele gospodarcze na terenie Obiektu jest zabronione. Jednocześnie dokument nie wyklucza całkowicie działań z zakresu ochrony czynnej — są one dopuszczone w określonych lokalizacjach i sytuacjach, zgodnie z zapisami zawartymi w katalogu działań ochronnych (załącznik nr 6 do Planu).
2215	Osoba prywatna		62	Cel nr 5 zrównoważony rozwój jest niemożliwy do realizacji przy wprowadzonych przez ZPZ zasadach zarządzania obiektem licznymi i surowych zasadach zaprojektowanych w poszczególnych strefach obiektu. Cele są niezgodne z interesariuszami i z miejscową ludnością. Są zbiorem celów typowych dla rezerwatów ścisłych położonych w parkach narodowych.		Wyjaśniono	W odpowiedzi na zgłoszoną uwagę dotyczącą celu nr 5 Planu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest” należy podkreślić, że cele Planu w tym dotyczące zrównoważonego rozwoju zostały wypracowane partycypacyjnie, z udziałem szerokiego grona interesariuszy, w tym przedstawicieli lokalnych społeczności, samorządów, instytucji naukowych, organizacji pozarządowych oraz zarządców Obiektu. Proces ten miał na celu zapewnienie możliwie szerokiej reprezentacji poglądów i potrzeb, a także wypracowanie wspólnego kierunku działań. Cel nr 5, dotyczący tworzenia warunków dla zrównoważonego rozwoju gmin Puszczy Białowieskiej, nie zakłada ograniczenia aktywności lokalnej, lecz przeciwnie ma na celu jej wzmocnienie poprzez wsparcie eksperckie, doradztwo, dostęp do funduszy oraz promowanie dobrych praktyk. Działania przewidziane w ramach tego celu obejmują m.in. opracowanie zasad zrównoważonego użytkowania Obiektu, wsparcie samorządów w planowaniu rozwoju, pomoc w przygotowywaniu projektów oraz opracowanie wspólnej strategii rozwoju gmin. Wszystkie te działania mają służyć integracji lokalnych potrzeb z wymogami wynikającymi ze statusu Obiektu UNESCO. Należy również zaznaczyć, że Plan zarządzania nie wprowadza licznych nowych ograniczeń, lecz w dużej mierze porządkuje już obowiązujące zasady wynikające z prawa krajowego, międzynarodowego oraz zapisów wniosku renowacyjnego z 2014 roku.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
2216	Osoba prywatna		64	„Przyszłe pokolenia mogą cieszyć się Dobrem Obecne pokolenie pogłębia wiedzę, kształtuje swoje postawy i zachowania dzięki Dobr		Nie uwzględniono	W przesłanym formularzu treść uwagi została ucięta. Uniemożliwia to odniesienie się do niej.
2217	Osoba prywatna			2. Ramy prawne nie zapewniają jasnych i wystarczających przepisów dotyczących ochrony i zarządzania Obiektem Białowieża Forest. Plan Zarządzania Obiektem nie opiera się na obowiązujących Ustawach: Ustawie o lasach i Ustawie o ochronie przyrody.		Wyjaśniono	Plan zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa „Białowieża Forest” został opracowany w oparciu o Konwencję w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjętą w Paryżu w 1972 roku i ratyfikowaną przez Polskę w 1976 roku. Zgodnie z obowiązującymi Wytocznymi operacyjnymi do realizacji Konwencji (wersja 2025, par. 108–118), każdy obiekt wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa powinien posiadać system zarządzania, najlepiej w formie planu, który zapewnia długoterminową ochronę jego Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW).Jednocześnie Plan uwzględnia obowiązujące przepisy krajowe, w tym ustawę o lasach oraz ustawę o ochronie przyrody. Wskazane akty prawne stanowią ramy dla działań zarządczych na terenie Obiektu, a ich wdrażanie odbywa się poprzez instrumenty takie jak plany ochrony przyrody, plany zadań ochronnych oraz plany urządzenia lasu. Plan nie zastępuje tych dokumentów, lecz je porządkuje i integruje w kontekście wymogów wynikających ze statusu Obiektu UNESCO.
2218	Osoba prywatna			3. Społeczność lokalna jest wykluczona z zarządzania dobrem Jej potrzeby nie są skutecznie zaspakajane. Protestujemy przeciw ograniczeniu dostępu do Puszczy Białowieskiej z 18,06% do 3,71%.		Wyjaśniono	Zarzut dotyczący wykluczenia społeczności lokalnej z procesu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska oraz rzekomego ograniczenia dostępu do jego obszaru nie znajduje potwierdzenia w zapisach Planu Zarządzania. Plan nie wprowadza zmian w strukturze zarządczej Obiektu. Zarządzanie pozostaje w gestii dotychczasowych instytucji odpowiedzialnych za ochronę i użytkowanie terenu, tj. nadleśnictw Białowieża, Browsk i Hajnówka oraz Białowieskiego Parku Narodowego. Współpraca z lokalną społecznością, organizacjami pozarządowymi oraz innymi interesariuszami jest przewidziana w ramach mechanizmów konsultacyjnych i informacyjnych, zgodnie z zasadami transparentności i partycypacji społecznej. Odnosząc się do kwestii dostępu do Puszczy Białowieskiej, należy podkreślić, że Plan Zarządzania nie wprowadza nowych ograniczeń w tym zakresie. Na przeważającej części obszaru Puszczy (niemal 90% powierzchni) możliwe jest prowadzenie aktywności rekreacyjnych, takich jak spacer, zbieranie grzybów, jagód czy ziół, z uwzględnieniem obowiązujących przepisów prawa krajowego dotyczących ochrony gatunkowej. Ograniczenia dotyczą jedynie obszarów o szczególnym znaczeniu przyrodniczym, tj. strefy 1 (rezerwat ścisły), wybranych fragmentów strefy 2 (rezerwat) oraz strefy 3, gdzie w wybranych miejscach występują gatunki wymagające dodatkowej ochrony.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
2219	Osoba prywatna			Nie wzięto pod uwagę w Planie Zarządzania tradycyjnych i zwyczajowych zasad i potrzeb ludności rdzennej i społeczności lokalnej. Nie zabezpieczono dostępu do dobra takiego jak: liściaste drewno opałowe, drewno użytkowe, myślistwo, wędkarstwo, przemysł drzewny, produkcja miodu,, rzemiosło ludowe).		Uwaga częściowo uwzględniona w pierwotnej wersji dokumentu	Zarzut dotyczący nieuwzględnienia tradycyjnych i zwyczajowych zasad oraz potrzeb społeczności lokalnej w Planie Zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska jest nieuzasadniony. Plan w sposób kompleksowy odnosi się do kwestii dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnego, jak i niematerialnego, oraz przewiduje działania wspierające lokalne inicjatywy, wiedzę tradycyjną i aktywność gospodarczą zgodną z zasadami ochrony Obiektu. W ramach Działania 6.1.1 zaplanowano identyfikację, dokumentowanie i promowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego Puszczy Białowieskiej, w tym tradycji, zwyczajów, obrzędów, umiejętności oraz historii mówionej mieszkańców. Działania te mają na celu nie tylko zachowanie lokalnej tożsamości, ale również jej aktywne włączenie w edukację i rozwój społeczno-gospodarczy regionu. Działanie 6.1.2 koncentruje się na ochronie i promocji dóbr kultury oraz krajobrazu kulturowego, w tym poprzez inwentaryzację obiektów dziedzictwa, rewitalizację zabytków, ochronę układów ruralistycznych i tradycyjnego budownictwa, a także wspieranie zawodów związanych z lokalną architekturą i rzemiosłem. Ponadto, Działanie 6.3.1 zakłada utworzenie lokalnej platformy wymiany informacji o działalności gospodarczej, w tym turystyce inspirowanej dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym Puszczy Białowieskiej. Przewidziano również promocję lokalnych produktów i usług, co stanowi bezpośrednie wsparcie dla społeczności lokalnej. Odnosząc się do kwestii pozyskiwania drewna, należy podkreślić, że zgodnie z zapisami wniosku renowacyjnego z 2014 roku oraz zasadami UNESCO, celowe pozyskiwanie drewna na cele gospodarcze na obszarze Obiektu jest zabronione. Dopuszczalne jest jedynie pozyskanie drewna jako efekt uboczny działań ochronnych, prowadzonych w wybranych strefach (4a i 4b). Działania te mają na celu zachowanie określonych typów siedlisk oraz wspieranie naturalnych procesów przyrodniczych. Pozostałe formy użytkowania, takie jak myślistwo, nie są zgodne z zasadami ochrony Obiektu Światowego Dziedzictwa i nie mogą być realizowane na jego terenie. Niemniej jednak, Plan wspiera rozwój alternatywnych form aktywności gospodarczej i kulturowej, które są zgodne z celami ochrony przyrody i dziedzictwa. W związku z powyższym, Plan Zarządzania uwzględnia potrzeby społeczności lokalnej w zakresie zachowania i promowania tradycji, rzemiosła, wiedzy lokalnej oraz rozwoju działalności gospodarczej, przy jednoczesnym respektowaniu międzynarodowych zobowiązań wynikających z ochrony Obiektu Światowego Dziedzictwa.
2220	Osoba prywatna			4. Protestujemy przeciw wprowadzeniu tzw. Bram do Puszczy. Spowodują one wyprowadzenie turystyki z Białowieży na obrzeża Puszczy Białowieskiej. Już podejmuje się szereg inicjatyw w tym kierunku.		Wyjaśniono	Zgodnie z zapisami Planu, „Bramy do Puszczy Białowieskiej” mają pełnić funkcję ośrodków turystycznych z centrum obsługi ruchu turystycznego, w tym „Głównej Bramy do Puszczy Białowieskiej” oraz „Centrum Obiektu Światowego Dziedzictwa”. Plan nie wskazuje jednoznacznie lokalizacji Centrum Obiektu, pozostawiając tę decyzję do dalszych ustaleń i uzgodnień z interesariuszami. Białowieża stanowi naturalnego kandydata ze względu na swoje położenie, istniejącą infrastrukturę turystyczną oraz zasoby ludzkie. Ostateczna decyzja powinna uwzględniać potrzeby koordynacji działań, dostępność dla interesariuszy oraz potencjał rozwojowy regionu.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Ekspertyza „Turystyka w regionie Puszczy Białowieskiej w kontekście zarządzania Dobrem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest” wskazuje, że Hajnówka, jako miejscowość położona na głównej trasie do Białowieży, posiada niewykorzystany potencjał jako centrum zarządzania ruchem turystycznym. Wskazano również możliwość lokalizacji centrum obsługi ruchu turystycznego na wschodnich obrzeżach miasta, co może stanowić uzupełnienie dla funkcji pełnionych przez Białowieżę.
2221	Osoba prywatna			5. Strefa buforowa ma stanowić dodatkową warstwę ochrony Puszczy i przeciwdziałać czynnikom zewnętrznym (pod rozważę właścicielom gruntów).		Wyjaśniono	Treść uwagi nie zawiera jednoznacznego zarzutu ani konkretnego postulatu, co uniemożliwia bezpośrednie odniesienie się do niej w sposób merytoryczny. Niemniej jednak, warto podkreślić, że Plan Zarządzania nie wprowadza żadnych ograniczeń dla właścicieli gruntów prywatnych w strefie buforowej Obiektu Światowego Dziedzictwa Puszcza Białowieska. Co więcej, zgodnie z aktualnym stanem prawnym i faktycznym, na obszarze samego Obiektu nie występują grunty prywatne. Strefa buforowa, zgodnie z wytycznymi UNESCO, ma charakter funkcjonalny i jej celem jest wspieranie ochrony Obiektu poprzez łagodzenie wpływu czynników zewnętrznych. Nie wiąże się to jednak z automatycznym wprowadzeniem dodatkowych regulacji czy ograniczeń dla właścicieli terenów znajdujących się w jej obrębie. Plan Zarządzania zakłada, że wszelkie działania w strefie buforowej będą prowadzone w sposób zgodny z obowiązującym prawem krajowym oraz z poszanowaniem praw własności, przy jednoczesnym uwzględnieniu celów ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Puszczy Białowieskiej.
2222	Osoba prywatna			6. W zapisach UNESCO rolę wiodącą przeznacza się Zarządcom Obiektu, tj. trzem Nadleśniczym Nadleśnictw Białowieża, Hajnówka i Browsk, Dyrektorowi BPN i Dyrektorowi Białowieżskiej Puszczy. Nie wyznacza się żadnego miejsca sztucznemu tworowi, jakim jest proponowany w Planie Zarządzania Komitet Sterujący składający się z 7 osób.		Wyjaśniono	Treść uwagi nie pozwala na pełne odniesienie się do przedstawionych zarzutów, jednak warto wyjaśnić, że celem przyjętego w Planie Zarządzania systemu zarządzania Obiektem Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest jest zapewnienie skutecznej ochrony jego wyjątkowych wartości przyrodniczych i kulturowych dla obecnych oraz przyszłych pokoleń. System ten ma zagwarantować utrzymanie oraz wzmocnienie Wyróżniającej Uniwersalnej Wartości (WUW) Obiektu, zgodnie z wytycznymi UNESCO. Zarządzanie Obiektem opiera się na ścisłej współpracy pomiędzy zarządcami terenu (Nadleśnictwa Białowieża, Hajnówka i Browsk oraz Białowieżski Park Narodowy), władzami lokalnymi, instytucjami centralnymi oraz innymi interesariuszami. Koordynacją wdrażania Planu zajmuje się Pełnomocnik ds. zarządzania Obiektem Białowieża Forest, powoływany przez Ministra właściwego ds. środowiska. Pełnomocnik współpracuje z Dyrektorem Białowieżskiego Parku Narodowego, Nadleśniczymi trzech nadleśnictw, Komitetem Sterującym oraz Radą Naukowo-Społeczną. Komitet Sterujący, wskazany w Planie, nie jest „sztucznym tworem”, lecz zespołem o charakterze konsultacyjno-doradczym, powoływanym przez Ministra właściwego ds. środowiska po zatwierdzeniu Planu Zarządzania. W jego skład wchodzi przedstawiciele kluczowych instytucji odpowiedzialnych za ochronę przyrody, zarządzanie lasami, dziedzictwo kulturowe oraz współpracę międzynarodową. Do zakresu działania Komitetu Sterującego należy m.in. kontrola realizacji Planu, ocena i akceptacja sprawozdań z jego wdrażania oraz podejmowanie decyzji w sytuacjach kryzysowych. Jego funkcja nie zastępuje roli

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							zarządców terenu, lecz wspiera ich działania poprzez zapewnienie koordynacji, spójności i zgodności z międzynarodowymi zobowiązaniami wynikającymi z wpisu Obiektu na Listę Światowego Dziedzictwa.
2223	Osoba prywatna			7. Rada Naukowo-Społeczna Obiektu Białowieża Forest skupia za małą ilość przedstawicieli lokalnych samorządów. Na 21 członków Rady występuje tylko 1 przedstawiciel Gminy Białowieża. Domagamy się zwiększenia ilości przedstawicieli tejże gminy do co najmniej 3.		Uwzględniono częściowo	Zgłoszona uwaga dotycząca liczby przedstawicieli Gminy Białowieża w Radzie Naukowo-Społecznej Obiektu Białowieża Forest została uwzględniona w procesie doprecyzowania zapisów Planu Zarządzania. W aktualnej wersji Planu przewidziano zwiększenie udziału przedstawicieli lokalnych samorządów w składzie Rady. Rada Naukowo-Społeczna stanowi organ opiniodawczy i doradczy Pełnomocnika ds. zarządzania Obiektem Białowieża Forest w zakresie ochrony Wyjątkowej Uniwersalnej Wartości (WUW) Obiektu oraz realizacji Planu Zarządzania. Jej skład, liczący maksymalnie 21 osób, obejmuje m.in.: Wójtów gmin: Białowieża, Hajnówka, Narewka, Narew, Dubicze Cerkiewne oraz Burmistrza miasta Hajnówka, Starostę Powiatu Hajnowskiego, Przedstawicieli organizacji pozarządowych (3 krajowych i 2 lokalnych), Czterech przedstawicieli środowiska naukowego, w tym instytucji prowadzących badania na terenie Puszczy Białowieskiej, Przedstawicieli instytucji publicznych: Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Białymstoku, Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Polskiego Komitetu ds. UNESCO, Komendanta Wojewódzkiego Straży Granicznej, Przedstawiciela Wojska Polskiego. Zaproponowany skład Rady zapewnia szeroką reprezentację interesariuszy, w tym samorządów lokalnych, przy jednoczesnym zachowaniu równowagi pomiędzy różnymi grupami zaangażowanymi w ochronę i rozwój Obiektu. Wójt Gminy Białowieża jest jednym z członków Rady, a jego udział w pracach tego gremium umożliwia bezpośrednie przedstawianie interesów lokalnej społeczności.
2224	Osoba prywatna			8. W Planie Zarządzania Puszcą Białowieską nie opracowano i nie uzgodniono ze Strażą Pożarną ewakuacyjnych dróg przeciwpożarowych dla ludności cywilnej z Białowieży i okolicznych wsi. Taki Plan nie może być przyjęty.		Nie uwzględniono	Plan Zarządzania nie ingeruje w obowiązujące procedury i ustalenia dotyczące bezpieczeństwa przeciwpożarowego, które pozostają w kompetencjach odpowiednich służb i instytucji, w tym Państwowej Straży Pożarnej oraz administracji lokalnej. Plan nie wprowadza zmian w zakresie organizacji dróg ewakuacyjnych ani nie narusza obowiązujących regulacji w tym zakresie. Jednocześnie warto podkreślić, że integralnym załącznikiem do Planu jest dokument pt. „Plan przeciwpożarowego zabezpieczenia i gaszenia pożarów lasu dla polskiej części Transgranicznego Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest”, opracowany przez zespół ekspertów z Instytutu Badawczego Leśnictwa, Państwowej Straży Pożarnej, Dyrekcji Generalnej Lasów Państwowych, Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Białymstoku oraz przy współpracy z Białowieskim Parkiem Narodowym, nadleśnictwami Białowieża, Browsk i Hajnówka, Policją, Strażą Graniczną, Regionalną Bazą Logistyczną – Skład Hajnówka, organizacjami pozarządowymi oraz ekspertami zagranicznymi.

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumentacji
		Rozdział / załącznik	Strona				
							Dokument ten uwzględnia aktualne potrzeby w zakresie ochrony przeciwpożarowej, w tym organizację działań ratowniczych i zabezpieczających, zgodnie z obowiązującymi przepisami i standardami. Jego opracowanie i załączenie do Planu Zarządzania świadczy o kompleksowym podejściu do kwestii bezpieczeństwa, w tym ochrony ludności cywilnej. W związku z powyższym, Plan Zarządzania nie może być uznany za niekompletny w zakresie ochrony przeciwpożarowej, a jego zapisy pozostają w zgodzie z kompetencjami i zadaniami właściwych służb ratowniczych.
2225	Nadleśnictwo Bielsk w Bielsku Podlaskim			W działaniu 3.3.2 „Promowanie zachowywania i tworzenia mozaikowatych struktur przyrodniczych sprzyjających migracji gatunków w strefie buforowej i szerszym otoczeniu Obiektu” zostało pominięte Nadleśnictwo Bielsk na którego obszarze znajduje się największa powierzchnia leśna w strefie buforowej. Nadleśnictwo Bielsk powinno być ujęte jako podmiot współpracujący.		Uwzględniono	Uwzględniono Nadleśnictwo Bielsk jako podmiot współpracujący w działaniu 3.3.2
2226	Nadleśnictwo Bielsk w Bielsku Podlaskim			Strefa buforowa obejmuje w większości lasy gospodarcze pochodzące z zalesień gruntów porolnych najniższych klas jakości. W związku z czym nie stanowią same w sobie obiektu cennego pod względem przyrodniczym, które wymagają szczególnej ochrony. Ograniczanie cięć w drzewostanach gospodarczych na gruntach ubogich i porolnych wyłącznie do cięć sanitarnych i trzebieży będzie prowadzić do rozpadu tych drzewostanów. W lasach tych niezbędne jest zagospodarowanie rębne przygotowujące do wprowadzenia odnowienia naturalnego lub sztucznego i stworzenie warunków do wyprowadzenia kolejnego pokolenia lasu. Pozostawienie lasu bez zagospodarowania rębnego będzie prowadziło do stopniowego rozpadu drzewostanów, a oczekiwanie na odnowienie lasu w miejscach prześwietlających się będzie stwarzało warunki przede wszystkim dla rozwoju gatunkom inwazyjnym tj. czeremchy amerykańskiej i wyjąławiania gleby.		Wyjaśniono	Plan Zarządzania nie wprowadza ograniczeń w zakresie prowadzenia gospodarki leśnej na gruntach prywatnych znajdujących się w strefie buforowej. Ograniczenia dotyczą wyłącznie wybranych obszarów leśnych zlokalizowanych wokół Hajnówki, które pozostają w zarządzie właściwego nadleśnictwa. W tych przypadkach działania gospodarcze są dostosowane do celów ochrony przyrody oraz zachowania wyjątkowej uniwersalnej wartości Obiektu. Strefa buforowa, zgodnie z wytycznymi UNESCO, pełni funkcję wspierającą ochronę Obiektu poprzez łagodzenie wpływu czynników zewnętrznych. Nie oznacza to jednak automatycznego objęcia wszystkich terenów dodatkowymi ograniczeniami. Gospodarka leśna prowadzona na gruntach porolnych i ubogich, zgodnie z obowiązującym prawem krajowym oraz zasadami dobrej praktyki leśnej, może być kontynuowana w sposób dostosowany do lokalnych warunków siedliskowych i potrzeb właścicieli.
2227	Nadleśnictwo Bielsk w Bielsku Podlaskim			Brak zagospodarowania rębnego na siedliskach ubogich będzie negatywnie wpływać na trwałość tych lasów, degradację siedlisk, ekspansję gatunków inwazyjnych, a w dalszej kolejności negatywny wpływ na pozostałe strefy obiektu Unesco. Skutek wprowadzenia tych ograniczeń będzie wprost odwrotny od zakładanego. Zapis ten powinien zmieniony na: „Cięcia dozwolone z zachowaniem zasady zrównoważonej gospodarki leśnej”. Na siedliskach Natura 2000 i siedliskach wilgotnych ograniczanie cięć zupełnych do niezbędnego minimum.		Nie uwzględniono	Plan Zarządzania nie przewiduje prowadzenia cięć rębnych na obszarze Obiektu. Zgodnie z rekomendacjami UNESCO, celem zarządzania Obiektem jest zachowanie niezakłóconej dzikiej przyrody. Już w dokumentach renominacyjnych z 2014 roku jednoznacznie wskazano, że pozyskiwanie drewna na cele gospodarcze na terenie Obiektu jest zabronione. Dopuszczalne są jedynie działania ochronne, w tym czynna ochrona siedlisk i gatunków, prowadzone w wybranych strefach i zgodnie z określonymi warunkami. Katalog działań ochronnych, zawarty w załączniku nr 6 do Planu, został opracowany na podstawie zaleceń zawartych w Raporcie ze wspólnej misji monitoringu reaktywnego Centrum Dziedzictwa Światowego (IUCN) z marca 2024 r. Dokument ten precyzuje zakres dopuszczalnych działań w poszczególnych strefach Obiektu, w tym warunki prowadzenia ochrony czynnej. W rozdziale 6.4 Planu przedstawiono szczegółowy podział na strefy oraz metodykę ich korekty, z uwzględnieniem konieczności zachowania integralności Obiektu. W związku z powyższym, postulowana zmiana zapisu na „cięcia dozwolone z zachowaniem zasady zrównoważonej gospodarki leśnej” nie może zostać uwzględniona, gdyż byłaby sprzeczna z obowiązującymi zasadami ochrony Obiektu oraz rekomendacjami UNESCO. Plan Zarządzania został opracowany w sposób zapewniający zgodność z

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
							międzynarodowymi standardami ochrony dziedzictwa oraz krajowymi regulacjami dotyczącymi obszarów chronionych.
2228	Nadleśnictwo Bielsk w Bielsku Podlaskim			W części „Działania dozwolone w poszczególnych strefach” w strefie buforowej obejmującej siedliska leśne ujęto następujący zapis: „Nie ma natomiast możliwości budowy nowych dróg (tab.10)”. Lasy znajdujące się w strefie buforowej to w większości sosnowe lasy na suchych i ubogich siedliskach o dużym zagrożeniu pożarowym. Ww. zapis może ograniczać w przyszłości budowę niezbędnych dróg pożarowych umożliwiających akcje ratunkowe Straży Pożarnej. Zapis ten jest bardzo szkodliwy i niebezpieczny nie tylko dla lasów strefy buforowej, ale również dla pozostałych stref Obiektu Unesco oraz życiu i mieniu lokalnej społeczności tam zamieszkującej. Zapis ten powinien być całkowicie usunięty lub zmieniony z zachowaniem możliwości budowy infrastruktury drogowej o charakterze krytycznym.		Uwzględniono częściowo	Zgłoszona uwaga dotycząca zapisu o zakazie budowy nowych dróg w strefie buforowej Obiektu Światowego Dziedzictwa Białowieża Forest wymaga doprecyzowania w kontekście zapisów Planu Zarządzania oraz zaleceń UNESCO/IUCN. Zgodnie z zapisami Planu Zarządzania, budowa nowych dróg jest niedozwolona wyłącznie na obszarze samego Obiektu oraz w części strefy buforowej obejmującej obszary leśne zlokalizowane wokół Hajnówki, pozostające w zarządzie właściwego nadleśnictwa. Ograniczenie to wynika bezpośrednio z zaleceń ekspertów UNESCO oraz Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody (IUCN) i ma na celu zachowanie integralności Obiektu oraz jego wyjątkowej uniwersalnej wartości (WUW). Jednocześnie należy podkreślić, że pozostała część strefy buforowej nie jest objęta zakazem budowy nowych dróg. Na tych obszarach, w szczególności poza terenami leśnymi, możliwa jest realizacja inwestycji infrastrukturalnych, w tym budowy dróg, zgodnie z obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (MPZP) oraz przepisami prawa krajowego.
2229	Nadleśnictwo Hajnówka	Uwagi do zaproponowanego strefowania Obiektu		Kształt strefowania jaki został przedstawiony w dokumencie bardzo mocno odbiega od materiałów jakie były prezentowane na spotkaniach z interesariuszami, w tym ze spotkania podsumowującego, na którym konsultowano zagadnienie z ekspertem IUCN.	Nie są jasne kryteria wydzielenia tych stref. jako podstawę wyznaczenia strefy 3 wskazano projekt Planu Ochrony Natura 2000 – niezgodność z zasadami zarządzania UNESCO. - do strefy 3 zaliczono liczne drzewostany, które zgodnie z rekomendacjami misji UNESCO powinny być poddane czynnej przebudowie, w szczególności ograniczeniu gatunków iglastych na rzecz liściastych. - do podstrefy 4a – aktywna ochrona gatunków i siedlisk - włączono takie obszary jak: sukcesja, płazowina, halizna o łącznej powierzchni 157 ha. Zgodnie z dotychczasowymi uzgodnieniami z wykonawcą Planu Zarządzania Obiektem, obszary takie miały pozostać do naturalnej regeneracji. Błędnie zaliczono tu również 192 ha lasów ponadstuletnich. - do podstrefy 4b zaliczono drzewostany, w których udział drzew iglastych (sosna, świerk) wynosi >50%, rosnące na siedliskach lasowych (las, las mieszany, ols), w wieku poniżej 100 lat (drzewostany na siedliskach zdegradowanych)” – nie sprecyzowano jak wybrano drzewostany na siedliskach zdegradowanych? Taka cecha jest przypisana znacznie większej powierzchni drzewostanów w Puszczy niż zaliczono do podstrefy. - w podstrefie 4b błędnie zaliczono olsy. Z	Wyjaśniono	Kryteria przyjęte podczas prac nad aktualizacją strefowania mają charakter ekspercki, zostały zaczerpnięte z opracowania przygotowanego przez eksperta zewnętrznego. Założenia te były omawiane m.in. Podczas spotkania z Zarządcami terenu (w tym przedstawicielami PGL LP), przedstawicielami RDOŚ Białystok, MKiŚ w dn. 13 grudnia 2024 roku. Nie zgłaszano wówczas uwag do zaproponowanych kryteriów, wobec powyższego zostały one wykorzystane w dokumencie. Przy opracowywaniu Planu zarządzania skorzystano z danych opracowanych w ramach prac nad Planem ochrony Natura 2000, gdyż są to najnowsze dane dotyczące tego obszaru, a obowiązkiem Wykonawcy jest korzystanie z najbardziej aktualnych danych. Treść uwagi dotycząca włączenia drzewostanów, które powinny być poddane czynnej przebudowie jest zbyt ogólna, przez co nie jest możliwe zlokalizowanie i zweryfikowanie tych obszarów. Treść uwagi dotycząca włączenia obszarów sukcesji, płazowiny, halizny do strefy 4a jest zbyt ogólna, przez co nie jest możliwe zlokalizowanie i zweryfikowanie tych obszarów. Do strefy 4b nie zostały zaliczone olsy lecz drzewostany, w których udział drzew iglastych (sosna, świerk) wynosi > 50%, rosnące na siedliskach lasowych (las, las mieszany, ols), w wieku poniżej 100 lat (drzewostany, na siedliskach zdegradowanych). W kryterium wyznaczenia strefy 4b uwzględniono udział drzew iglastych (sosna, świerk) wynoszący > 50% na siedliskach zdegradowanych, które określają dane BDoL w polu stopień degradacji siedliska (degradation_cd), w których uwzględniono

Lp.	Podmiot zgłaszający	Fragment, do którego odnosi się uwaga		Treść uwagi	Uzasadnienie	Sposób rozpatrzenia	Wyjaśnienie, zmiany wprowadzone w dokumencie
		Rozdział / załącznik	Strona				
					wcześniejszych uzgodnień wynika, że siedliska hydrogeniczne mają być w strefie 3. - nieznane jest, w jaki sposób dokonano selekcji obszarów przydzielonych do strefy 4b, mającej jedynie 85 ha, podczas gdy kryteria jakie opisano pasują do ponad 3 tys. ha lasów wymagających aktywnego unaturalniania nie będących w strefie 1 i 2; - wytyczenie granic podstrefy 4b siatką kwadratów spowodowało włączenie do tej strefy drzewostanów ponad stuletnich, siedlisk bagiennych, terenów nieleśnych. - nie jest zrozumiałe, w jakim celu wyróżnia się strefę 4c? Jeśli jest to obszar poddany ochronie biernej, a tak wynika z zasad obowiązujących w podstrefie, to wyróżnianie tej strefy rozrzuconej pośród obszarów strefy 3 jest zabiegiem nieuzasadnionym merytorycznie i nosi znamiona manipulacji powierzchnią strefy 4. - kryterium przyjęte w projekcie Planu (BMśw i udział gat. iglastych powyżej 80%) dla podstrefy 4c jest niemerytoryczne. Właśnie w drzewostanach z dominacją sosny lub świerka na siedlisku BMśw należy nieznacznie ten udział obniżyć i tym samym zmienić strukturę przestrzenną drzewostanu (na ogół są to monolity o uproszczonej strukturze) oraz umożliwić spontaniczne wkraczanie domieszek liściastych. Niestety, zaproponowany model strefowania uniemożliwi realizację rekomendacji misji UNESCO w zakresie przyspieszania unaturalniania lasów w Obiekcie a tym samym może stanowić ryzyko pogorszenia stanu ochrony WUW. - nie włączono do strefy 4 drzewostanów zdominowanych przez sosnę w wieku poniżej 100 lat na siedliskach BMśw (sztucznie posadzone drzewostany o zaburzonej strukturze i ograniczonej stabilności).		siedliska zniekształcone, przekształcone oraz zdegradowane, określone wartościami: Z1-Z3, D1-D3. Wykorzystanie siatki jednolitych kwadratów było niezbędnym krokiem w celu generalizacji danych pochodzących z różnych źródeł, opracowywanych przez różne podmioty. Bez tego zabiegu konieczne byłoby wskazywanie bardzo małych obiektów, które nie wynikałyby ze specyfiki danego terenu lecz były pochodną różnej dokładności wykorzystanych danych. Wydzielenie strefy 4c wynika wprost z zaleceń zawartych w raporcie z Misji UNESCO/IUCN z 2024 roku, w którym rekomendowano wydzielenie następującej podstrefy: "a subzone with forest stands which do not have the structure and age class to qualify for inclusion in zone 3 but where natural regeneration is the preferred restoration method."